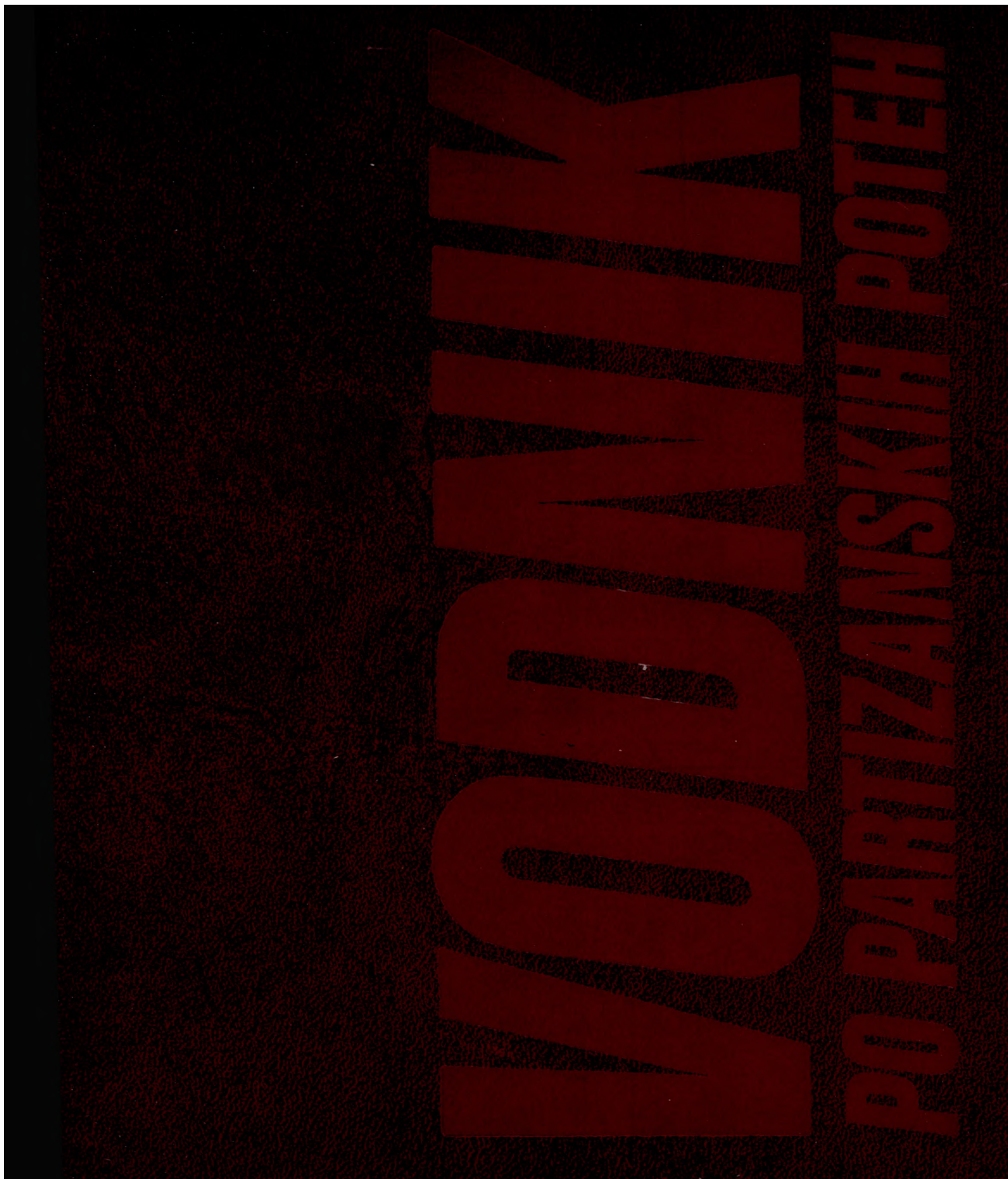
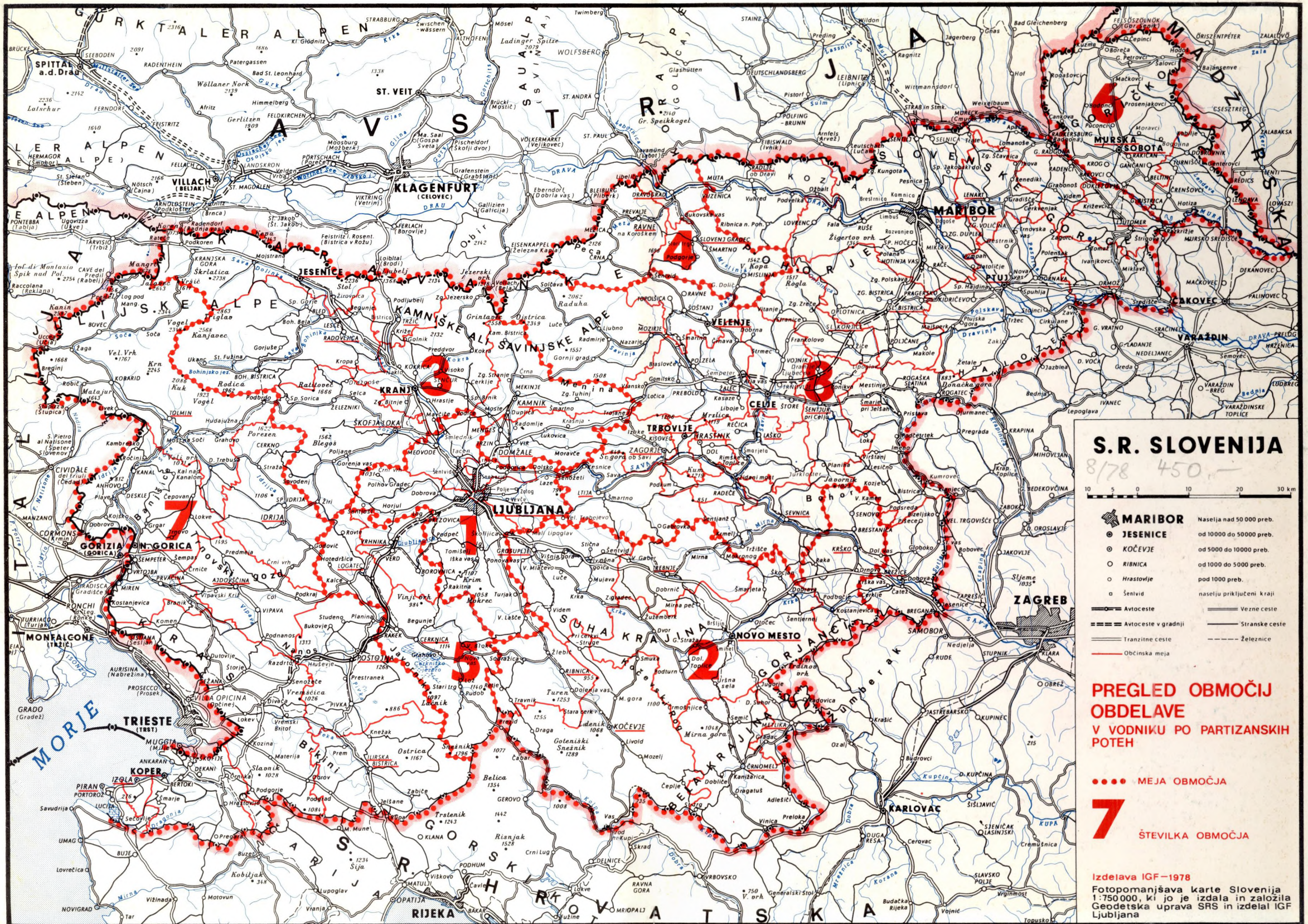


HELLO I'M SWEET AND SALTY TOO





S.R. SLOVENIJA

8/78 450.

10 5 0 10 20 30 km



MARIBOR

● JESENICE

○ KOČEVJE

○ RIBNICA

○ HRASTOVJE

○ SENJAVE

— AVTOCESTE

— AVTOCESTE V GRADNJI

— TRANZITNE CESTE

— OBČINSKA MEJA

— VEZNE CESTE

— STRANSKE CESTE

— ŽELEZNICE

..... MEJA OBMOČJA

7 ŠTEVILKA OBMOČJA

PREGLED OBMOČIJ

OBDELAVE

V VODNIKU PO PARTIZANSKIH

POTEH

Izdelava IGF-1978

Fotopomanjšava karte Slovenija

1:750.000, ki jo je izdala in založila

Geodetska uprava SRS in izdal IGF

Ljubljana

VODNIK PO PARTIZANSKIH POTEH

Delo je posvečeno
40-letnici
Komunistične partije Slovenije

ZALOŽBA BOREC
LJUBLJANA 1978

Uredniški odbor

Albert Jakopič glavni urednik
Slava Mihevc
Drago Novak
Stane Terčak
Zorka Tribušon
Matija Žgajnar
Blanka Husu lektor

Recenzenti

Vlado Krivic	za Ljubljano
Ivan Križnar	za Gorenjsko
Radko Polič	za Dolenjsko z Belo krajino in Notranjsko
Jože Primožič	za Primorsko
dr. Milan Ževart	za Štajersko in Koroško

Franc Benedik	Kranj
Anka Benedetič	Jesenice, Kranj, Radovljica, Škofja Loka
Milan Brezovar	Novo mesto, Trebnje
Franjo Fijavž	Laško, Žalec
Marjan Gregorič	Brežice, Krško, Sevnica
Janez Kavčič	Idrija
Ivo Krevs	Grosuplje
Miroslav Luštek	Ljubljana-Center
Joža Marolt	Celje, Mozirje, Slovenske Konjice, Šentjur, Velenje
Slava Mihevc	Cerknica, Logatec, Vrhnika
Drago Novak	Gornja Radgona, Lendava, Ljutomer, Murska Sobota, Ormož, Ptuj
Janez Petje	Litija
Lojze Požun	Hrastnik, Laško, Šmarje pri Jelšah, Trbovlje, Zagorje, Žalec
Jože Primožič	Ajdovščina, Idrija, Ilirska Bistrica, Izola, Koper, Nova Gorica, Piran, Postojna, Sežana, Tolmin
Zdenka Rogi	Lenart, Maribor, Ptuj, Radlje ob Dravi, Slovenska Bistrica
dr. Miroslav Stiplovšek	Domžale, Kamnik
Milica Strgar	Litija
Stanko Škaler	Brežice, Krško, Sevnica
Anton Štampohar	Črnomelj, Metlika, Novo mesto,
Anica Štucin	Idrija
Rezka Traven	Ljubljana-Bežigrad, Ljubljana-Center, Ljubljana-Moste-Polje, Ljubljana-Šiška, Ljubljana-Vič-Rudnik
Zorka Tribušon	Tržič
Ivan Vidali	Domžale, Kamnik
Božidar Zakrajšek	Novo mesto, Trebnje
Ciril Zupanc	Ajdovščina, Ilirska Bistrica, Izola, Koper, Nova Gorica, Piran, Postojna, Sežana, Tolmin
dr. Milan Ževart	Lenart, Maribor, Ptuj, Radlje ob Dravi, Slovenska Bistrica
Matija Žgajnar	Grosuplje, Kočevje, Ribnica
Bogdan Žolnir	Dravograd, Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec

Uvodne besede

Na svoji dolgi zgodovinski poti je slovenski narod pokazal največ življenjske moči, pripravljenosti in odločitve, da si sam kroji svojo prihodnost, prav v času, ko sta si nacistična in fašistična soldateska prizadevali uničiti ga. To je bil čas, ko se je slovenski človek, prav ob zidovih mračne nacistične trdnjave, uprl poskusom popolne zmaličenosti človekovega dostojanstva in zanikanja vrednosti človeškega življenja. Iz naroda, ki so mu stoletja gospodovali, je postal sam svoj gospodar. Pod vodstvom Komunistične partije in v okviru Osvobodilne fronte so se združili vsi pošteno misleči ljudje, ki so bili pripravljeni ne glede na žrtve stopiti v boj za izgon okupatorja in njegovih hlapcev, zato, da bi s socialistično revolucijo zgradili lepšo, pravičnejšo in srečnejšo prihodnost.

Štiriletni narodnoosvobodilni boj in boj za odpravo tedanje razredne družbe je bil čas zmagovitih dejanj partizanskih enot, smelih akcij aktivistov OF, odrekanj in žrtvovanj, čas, v katerem je ugasnilo prenekatero življenje, v katerem so bili požgani številni domovi, ustvarjeni pa tudi temelji za nesluten razmah ljudske ustvarjalnosti in svobode.

Živimo v času, ki je le navidezno odmaknjen od tistih usodnih dejanj pred dobrimi tremi desetletji. Navidezno pravim zato, ker naše vsakodnevno delo prevevajo vrednote, ki so bile potrjene že v revolucionarnem boju; naše življenje in hotenje se je in se še bo vsakodnevno oplajalo z izročilom, ki je bilo skovano v narodnoosvobodilnem boju. Prav mesto in vloga, ki jo dajeta sedanja ustava in zakon o združenem delu delovnim ljudem v okviru združenega dela, je gotovo ena izmed najpomembnejših pridobitev tega razvoja.

Knjiga Vodnik po partizanskih poteh je delo, ki nam približa najsvetlejše trenutke naše revolucije, delo, ki je neprecenljiv prispevek pri ohranjanju revolucionarnih tradicij. Izdaja knjige sovпада s prizadevanji, da bi zlasti SZDL, kot najširša demokratična sila naše družbe, nakazovala primerna pota, metode in oblike pri podružbljanju revolucionarnih izročil. Obeleževanje revolucionarnih dogodkov in revolucionarnih osebnosti pri tem ne pomeni mistificiranja revolucije, temveč le opomin na vrednote, iz katerih je izšla naša revolucionarna praksa in ki so še danes spodbuda našemu gospodarskemu in kulturnemu napredku.

Potrebno je tudi poudariti, da je knjiga še posebej namenjena mladini, ki kot dedič dosedanjega družbenega razvoja vse bolj prevzema tudi odgovornost pri ohranjanju, negovanju in razvijanju revolucionarnih tradicij.

Mitja Ribičič

Vodniku na pot

Minilo je več kot sedem let, odkar je vzniknila misel o izdaji Vodnika po partizanskih poteh. Potrebo po takšnem vodniku so najbolj čutili pedagogi, da bi lažje načrtovali izlete in usmerjali mladino v kraje, znane iz narodnoosvobodilnega boja. Pobudo za izdajo take knjige je dal Republiški odbor Zveze združenj borcev NOV Slovenije. Komisija za učbenike in priročnike pri Republiškem sekretariatu za prosveto in kulturo je nato januarja 1970 objavila natečaj za pisanje take publikacije. Realizacijo omenjene naloge sta prevzela Muzej ljudske revolucije Slovenije in Zavod Socialistične republike Slovenije za šolstvo. K sodelovanju so bili povabljeni muzeji revolucije in oddelki NOB v Sloveniji, ki so določili pisce za svoja teritorialna območja.

Uredniški odbor je izdelal osnutek in merila, po katerih so sodelavci začeli zbirati in urejati gradivo. Delo na terenu je sproti porajalo nova vprašanja; zato je bilo potrebno spremeniti nekatera prvotna merila, da bi bilo to obsežno zgodovinsko gradivo čimbolj pregledno urejeno. Potrebno je bilo veliko terenskega dela: zbiranje in preverjanje podatkov ter ogledi spomenikov. Ob tem so bila odkrita marsikatera dotlej neznana zgodovinska dejstva. Na mnogih spomenikih in ploščah so bili napisani nepravilni datumi, netočno število padlih in napačna imena. Med zbiranjem gradiva se je pokazalo, da za vrsto izredno pomembnih dogodkov na terenu ni ostala nobena sled. Ugotovljeno je, da so pretežno obeleženi okupatorjevi zločini in žrtve, občutno manj pa dogodki, ki pomenijo uspehe osvobodilnega boja oziroma ljudske revolucije. Zato smo upoštevali tudi nekatere take, na terenu neobeležene zgodovinske dogodke. Obsežno gradivo 28 avtorjev je zahtevalo vsebinsko usklajevanje. Ker obravnava ta publikacija v glavnem obdobje NOB, so v njej upoštevani le tisti predvojni zgodovinski dogodki, ki predstavljajo izhodišča za narodnoosvobodilni boj.

Zaradi boljše preglednosti je Vodnik po partizanskih poteh urejen po pokrajinah in občinah, kakor si sledijo po abecednem redu; npr. Gorenjska, gorenjske občine, v okviru občine kraji oziroma mesta (pri teh so po abecednem redu razporejene ulice in deli, ki spadajo pod mesto). Iz tega razporeda je izločena le Ljubljana — mesto heroj, ki je obravnavana na prvem mestu. Za lažjo orientacijo na odmaknjenem in težko dostopnem terenu smo gorske predele zapisali pri najbližjih vaseh — tako tudi zaselke — kamor geografsko spadajo (izjema Kočevski Rog, Osankarica). Ob krajih so navedeni zgodovinski dogodki, spomeniki in spominska znamenja. Pri vsaki občini so v prvem delu zajeti zgodovinsko pomembnejši dogodki, tem pa sledi v drugem delu pregled manj pomembnih spomenikov in spominskih plošč.

Gradivu vsake regije so dodane fotografije. V zadnjem delu publikacije so priloženi sezname literature, kratic in krajev.

Vodnik je namenjen zlasti šolski mladini; rabil bo pedagogom za pripravljanje šolskih ekskurzij, uporabljali pa ga bodo lahko tudi učitelji pri pouku zgodovine in pri obravnavanju predmeta spoznavanje narave in družbe. Vodnik bo v pomoč turističnim društvom, družbenopolitičnim organizacijam, ustanovam, podjetjem in posameznikom.

Z izdajo vodnika zbiranje podatkov o spomenikih in spominskih znamenjih seveda ni zaključeno, saj se bodo dosedanjim pomnikom pridružili še novi. V množici zbranih podatkov se je lahko vrinila kakšna napaka; hvaležni bomo za vsa opozorila in dopolnitve.

Priprave za izdajo Vodnika po partizanskih poteh je od vsega začetka spremljala Komisija predsedstva CK ZKS za proučevanje zgodovine ZKS in opozarjala na pomanjkljivosti pri obdelavi gradiva.

Pri zbiranju zgodovinskih podatkov in urejanju pregleda spomenikov in plošč so nam pomagale občinske organizacije Zveze združenj borcev NOV, ki so zbrano gradivo tudi pregledale. Podatke so nam posredovali tudi sveti za razvijanje revolucionarnih tradicij in spomeniško varstvo pri občinskih konferencah SZDL, krajevne skupnosti, vodstva šol, predvojni komunisti, številni borci NOV in drugi posamezniki.

Vsem se iskreno zahvaljujemo.

Nadalje se zahvaljujemo za finančno pomoč pri izdaji vodnika Republiškem odboru Zveze združenj borcev NOV Slovenije, Republiški konferenci SZDL Slovenije, Kulturni skupnosti Slovenije, Izobraževalni skupnosti Slovenije, Uradnemu listu SRS, EM Hidromontaži Maribor, občinskim skupščinam: Celje, Cerknica, Gornja Radgona, Hrastnik, Kranj, Lendava, Ljubljana—Moste—Polje, Ljubljana—Šiška, Ljubljana—Vič—Rudnik, Ljutomer, Metlika, Novo mesto, Ptuj, Radlje ob Dravi, Sevnica in Škofja Loka.

Zahvala velja tudi Založbi Borec, ki je prevzela izdajo tega vodnika, in tiskarni ČGP Delo.

Podružbljanje revolucionarnih tradicij in spomeniškega varstva po 10. kongresu ZKJ in 7. kongresu ZZB NOVJ je preneslo skrb za spomenike na vso družbo in to je pomembno vplivalo tudi na pripravo Vodnika po partizanskih poteh. Republiška konferenca SZDL Slovenije je s svojim Svetom za ohranjanje in razvijanje revolucionarnih tradicij in spomeniško varstvo prevzela vse organizacijsko delo za izdajo publikacije. Sklenjeno je bilo, da knjiga izide v počastitev 40-letnice KPS. Ta odločitev pa pomeni priznanje vsem sodelavcem, ki so z vztrajnim in vestnim delom omogočili izdajo.

Uredniški odbor

LJUBLJANA

Občina Ljubljana-Bežigrad

CESTA V PODBORŠT 12

Narodni heroj Franc Ravbar-Vitez

se je rodil 4. 8.1913 v Vrhpolju pri Repentaboru na Primorskem. Živel je na Črnučah in delal kot ključavničar v podjetju Unitas v Šiški. Leta 1932 je bil sprejet v SKOJ, naslednje leto pa v članstvo KPJ. Politično je deloval v naprednih sindikatih in v delavskem kulturnem društvu Svoboda Črnuče in nato v Vzajemnosti Ježica. 1937 je postal član rajonskega komiteja KPS Ježica-Črnuče, naslednje leto pa član okrožnega komiteja KPS Ljubljana in okolica. 1941 je sodeloval v pripravah na oboroženo vstajo, potem je postal komandant VOS v Ljubljani. Maja 1942 so ga Italijani internirali v koncentracijsko taborišče Gonars, odkoder je avgusta 1942 pobegnil. Do decembra 1942 je bil v partizanih na Primorskem. 14.1.1943 je padel v boju z Nemci nad Srednjo vasjo v Poljanski dolini kot načelnik VOS za Gorenjsko.

Za narodnega heroja je bil imenovan 5.7.1951.

Na Ravbarjevi hiši je vzidana spominska plošča, odkrita 24. 6.1954.

DANILE KUMARJEVE ULICA 12

Narodna herojinja Danila Kumar-Andreja

se je rodila 13.10.1921 v Kojsem v Brdih. Učila se je za trgovsko pomočnico. Pred vojno je živel na Ježici in delovala v delavskem kulturnem društvu Vzajemnost Ježica in v SKOJ. Že l. 1941 se je vključila v NOG, junija 1942 so jo Italijani aretirali, a jim je pobegnila in odšla v partizane. Najprej je bila bolničarka, nato namestnik politkomisarja čete in potem bataljona Tomšičeve brigade. Januarja 1944 je odšla na Gorenjsko in postala članica pokrajinskega odbora AFŽ za Gorenjsko. 18.3. 1944 so jo iz zasede pod Lubnikom nad Škofjo Loko ustrelili domobranci.

Za narodno herojino je bila imenovana 20.12.1951.

V Kumarjevi hiši je bila tudi ilegalna ciklostilna tehnika 'n pogosto so se tu sestajali člani komunistične partije.

Na hiši št. 12 je bila 4. 9.1955 odkrita spominska plošča. Na osnovni šoli, Godeževa 11, je doprsni kip Danile Kumar, odkrit 8. 9.1977.

PARMOVA CESTA 41

Ustanovitev rajonskega odbora OF

Tu so se julija 1941 zbrali člani KP, predstavniki krščanskih socialistov in Sokola Bežigrad ter ustanovili prvi rajonski odbor OF Bežigrad.

Na hiši št. 47 je spominska plošča, odkrita 9. 9. 1959.

PLETERŠIMIKOVA ULICA 19

Bunker varnostne in obveščevalne službe (VOS)

Po navodilih dr. Vita Kraigherja, člana centralne komisije VOS, se je dr. Slavko Zore dogovoril z lastnico vile Metko Ježek za gradnjo bunkerja. Gradil ga je Martin Gorišek-Vencelj, član gradbenega sektorja pri CT KPS. V bunkerju so od februarja 1942 do maja 1943 stanovali Zdenka Kidrič, Edo Brajnik in Vito Kraigher. Občasno sta v tem bunkerju prebivala tudi Boris Kidrič in Edvard Kardelj. Za varnost sta skrbela Slavko Zore in njegova žena Nada, za prehrano Fani Ferfila, zveze pa je vzdrževala kurirka Alenka Benko-Perovšek. V bunkerju je bilo tudi skritište arhiva CK KPS, ki ga je po vojni prevzel arhiv CK KPS.

ROBBOVA ULICA 15

Ilegalna ciklostilna tehnika

V stanovanju aktivistke OF Anice Černetove, v poslopu današnje uprave Avtogaraže in delavnice direkcije PTT, je od spomladi 1944 do maja 1945 delovala ilegalna ciklostilna tehnika. Tiskali so Slovenski poročevalec in druge publikacije OF. Literaturo so odnašali in širili ilegalci in tudi uslužbenci tega podjetja.

V ključavničarski, kovaški, mizarski in graverski delavnici so poleg raznega materiala za partizanske delavnice in tehnike izdelovali tudi orožje. Te izdelke so šoferji-uslužbenci odvažali na železniško postajo ali na podeželje partizanom.

Spominska plošča je vzdignjena na stavbi podjetja za PTT promet.

SAVELJSKA CESTA 98

Belogardistična postojanka

V Savljah je bil septembra 1942 do sept. 1943 eden najhujših zaporov in mučilnic za pripadnike Osvobodilne fronte. V kletnih prostorih so osumljence mučili, potem pa jih odvedli do Save, jih tam ustrelili in trupla vrgli v reko.

Spominska plošča na hiši 98 je bila odkrita 7. 9. 1955.

SAVLJE 57

Ilegalna tehnika

Ustanovitev ilegalne ciklostilne tehnike pri Zatlerjevih v Savljah je tesno povezana z delovanjem ljubljanskih komunistov pri obnavljanju partijskega življenja v Ljubljani. Boris Kidrič je leta 1930, ko je prišel iz zapora, poiskal bivše člane komunistične stranke in jih začel povezovati. Tako je bila 1931 ustanovljena tudi na Ježici partijska organizacija.

V tem letu je Boris Kidrič poskrbel tudi za ilegalno tiskarno v Savljah, kjer so razmnoževali Rdeči prapor, glasilo KPJ. Sodelovali so še Zdenka Kidrič, Boris Zihlerl, Andrej Kumar in drugi člani partije iz Ježice in Savelj. V tej hiši je bilo tudi bivališče ilegalcev iz pokrajinskega vodstva KPJ za Slovenijo.

Na Zatlerjevi hiši je bila odkrita spominska plošča 5. 9. 1959.

SELIŠKARJEVA ULICA 4

Narodna heroinja Rezka Dragar-Eva

se je rodila 10.11.1913 v Krašnji pri Moravčah. Živela je na Črnučah kot tovarniška delavka. 1936. leta je vodila stavko v tekstilni tovarni Beer-Hribnik, Vižmarje pri Ljubljani, in v tovarni Štora v Gameljnah. 1937 je bila 'sprejeta' v KPS. Politično je delala kot član KPS in v društvu Vzajemnost Ježica. Junija 1941 se je priključila partizanski skupini črnuških komunistov pod Dobenom, nato Rašiški četi. 29.9.1941 so jo Nemci zajeli na Selu pri Vodica in jo ustrelili 16.10. 1941 na Lancovem pri Radovljici.

Za narodno herojino je bila imenovana 15.7.1951.
Spominska plošča na hiši št. 4 je bila odkrita 20. 6.1954.

TITOVA CESTA 99

Stavka tekstilnih delavcev

V času obnove partije je Cene Štupar tudi v tovarni Eifler (danes Krka — kozmetika), kjer je bil zaposlen, v začetku leta 1936 ustanovil partijsko organizacijo. Štupar je bil idejni vodja partije in je večino delavcev povezal v enotno sindikalno gibanje — Splošna delavska strokovna zveza Slovenije. Ta enotnost se je odrazila v veliki stavki tekstilnih delavcev 1.1936, ki je poleg Eiflerjeve tovarne zajela tudi tekstilno tovarno v Vižmarjih (Beer-Hribnik) in tovarno Štora v Gameljnah.

Na tovarni je vzdana spominska plošča z imeni 17 delavcev, ki so padli v NOB. Med njimi je ime Ceneta Stuparja in narodne herojinje Rezke Dragar.

Spominsko znamenje Cenetu Stuparju je tudi na njegovi rojstni hiši. Cesta Ceneta Stuparja 49, odkrita 24. 7.1955. Na mestu, kjer je Štupar padel v boju z nemškim okupatorjem 15. 10. 1944, v Straškem vrhu pod Rašico, stoji spomenik.

TITOVA CESTA 225

Ustanovitev rajonskega odbora OF Ježica

Junija 1941 so se tu sestali zastopniki KP, krščanskih socialistov in Sokola ter ustanovili rajonski odbor OF Ježica.

Spominska plošča je bila odkrita 5. 9.1956.

TITOVA CESTA 249

Spopad skojevcev z Italijani

Ponoči 7. 9.1941 je prišlo blizu gostilne pri Ruskem carju med skojevci z Ježice in italijanskimi vojaki do oboroženega spopada, v katerem sta bila 2 Italijana ranjena. O tem spopadu pravi italijansko poročilo: »V naselju Ježica so neznane osebe napadle z revolverskimi strelji 3 obmejne miličnike in 2 finančna stražnika ter ranili 2 miličnika.«

Na hiši št. 249 spominska plošča, odkrita 6.9.1955.

Na Bratovževi ploščadi je bil 7.9.1977 odkrit spominski kamen.

TITOVA CESTA 328

Smrt narodnega heroja Janeza Bizjaka-Vida

Rodil se je 31.12.1911 v Otlici pri Ajdovščini, živel pa je na Dobravi pri Črnučah. Izučil se je za ključavničarja. Leta 1934 je bil sprejet v KPJ. Deloval je v kulturnem društvu Svoboda in Vzajemnost. Januarja 1941 je bil poslan v koncentracijsko taborišče Ivanjci v Medurečju. 24.6.1941 se je priključil partizanski skupini črnuških komunistov pod Dobenom.

Bil je borec v Rašiški četi in potem komandir Mengeško-moravške čete. 29.10.1941 so Italijani iz zasede napadli četo v Šujci pri Ljubljani in pod njihovimi strelji je padel tudi njen komandir Janez Bizjak-Vid.

Na hiši, kjer je prebival Bizjak, je vzdana spominska plošča, odkrta 20. 6.1954. Na mestu, kjer je bil iz zasede ustreljen, stoji spomenik, odkrit spomladi 1976. Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953. Na dan odhoda prvoborcev iz Črnuč v partizane 24. 6. praznuje občina Bežigrad občinski praznik.

TITOVA CESTA 425

Narodni heroj Iviaks Pečar-Andrejev

se je rodil 10.10.1907 v Dobravi pri Črnučah. Izučil se je za mizarja. Član KPJ je bil od leta 1932. Osnovalec je partijsko organizacijo in sodeloval v društvu Svoboda in pozneje

Vzajemnost. Januarja 1941 je bil interniran v koncentracijsko taborišče Ivanjica v Medu-rečju. Junija 1941 se je priključil partizanski skupini črnuških komunistov pod Dobenom, nato pa Rašiški četi in je bil njen politični komisar. 29. 9.1941 je padel v boju z Nemci na Selu pri Vodicah. Za narodnega heroja je bil imenovan 22.7. 1953.

V osnovni šoli Maksa Pečarja je njegov doprsni kip, delo kiparja Antona Sigulina.

Na rojstni hiši je vzidana spominska plošča, odkrita 20.6.1954.

TOMAČEVSKA CESTA

Gramozna jama

Po odloku o streljanju talcev z dne 24. 4.1942 so v Ljubljani 1.5.1942 ustrelili na vojaškem strelišču ob Dolenjski cesti prva talca — Ernesta Eypperja in Mirka Gašperina. V Gramozni jami pa so prve talce ustrelili 13. 5.1942, kot prvega mladince Milana Šušteršiča.

V Gramozni jami je padlo več kot sto žrtev, med njimi organizacijski sekretar CK KPS Tone Tomšič, slikar Hinko Smrekar in vrsta drugih aktivistov OF.

Ob vhodu v Gramozno jamo stoji visok obelisk, delo arhitekta Vinka Glanza; na kraju, kjer so talce in obsojence streljali, pa je kip umirajočega talca, delo kiparja Borisa Kalina.

TOMAČEVSKA CESTA 32

Ciklostilna tehnika

V hiši pri Ivanu Kavčiču v Tomačevem je delovala aprila 1941 ilegalna ciklostilna tehnika. Tu so razmnoževali razne letake s pozivom slovenskemu ljudstvu za boj proti fašističnemu napadalcu na Jugoslavijo. V tej hiši so se sestajali člani CK KPS in OK KPS Ljubljana in okolica.

Na hiši je spominska plošča narodnemu heroju Ivanu Kavčiču-Nandetu, odkrita 9. 9.1955.

V avli Poklicne gradbene šole Ivana Kavčiča, Titova 98, je bil odkrit leta 1957 Kavčičev doprsni kip.

VILHARJEVA CESTA 21

Hiša dr. Mavricija Neubergerja

Zdravnik dr. Mavricij Neuberger je že poleti 1941 uredil v svoji hiši ilegalno lekarno in pripravljaval priročne lekarne za zdravnike in medicince, ki so odhajali v partizane; zdravil je tudi bolne in ranjene partizane in ilegalce. V kletnih prostorih, kjer je stanovala Mica Škerlavaj, z ilegalnim imenom Marija Zapotnik, pa je bil del prostora preurejen v ilegalno bivališče. Tu sta se v jeseni 1942, ko sta prišla v Ljubljano, zadrževala tudi Edvard Kardelj in Boris Kidrič. V letih 1942 in 1943 so bili v Neubergerjevi hiši sestanki poverjenišтва CK KPS in JOOF za Ljubljano, občasno pa so sem prihajali Vlado Krivic, Lidija Šentjunc in drugi. Dr. Mavricija Neubergerja so okupatorji večkrat zaprli. Domobranci so ga 4. 5. 1945 po zverinskem mučenju ubili na Turjaku.

Na Neubergerjevi hiši je bila odkrita spominska plošča 9. 5.1958.

VODOVODNA CESTA 26

Postojanka VOS

V bivši gostilni Fortuna je bil od ustanovitve društva Vzajemnost Bežigrad 1938 njen sedež.

V letih 1941 do 1943 sta bila tu ilegalna postojanka in najpomembnejše shajališče VOS OF za Ljubljano, tu so načrtovali sabotažne in udarne akcije.

Na hiši št. 26 je bila 9. 9.1959 odkrita spominska plošča, delo arh. Vinka Glanza.

PODGORICA**Tragedija Kraljeve družine**

Pri Kraljevih v Podgorici, števil. 17, je bila ilegalna partizanska javka. 9. 8. 1944 so Nemci postrelili sedemčlansko družino in požgali hišo.

Spominski kamen ob hiši je bil postavljen 24. 6. 1955.

Drugi spomeniki in spominska znamenja**BERIČEVO**

Na pokopališču urejeno grobišče s spomenikom padlim v NOV, ustreljenim talcem in umrlim v okupatorjevih koncentracijskih taboriščih.

Na zidu požgane hiše Jožeta Lavriča spominska plošča, ki priča, da je bila tu od 1941 do 1943 ilegalna javka.

LJUBLJANA-MESTO**CESTA V PODBORŠT 16**

Spominska plošča zakoncema Antonu in Cirili Štebi. Inženirja Antona Štebija je italijanski okupator ustrelil kot talca 13. 6. 1942, žena Cirila pa je umrla v nemškem koncentracijskem taborišču Auschwitz.

DANILE KUMARJEVE ULICA 1

Spominska plošča revolucionarju in španskemu borcu Matiji Udvancu-Weissu, ki je padel kot komandir Selške čete v boju z nemškim okupatorjem 27. 3. 1942 pri Crngrobu pri Škofji Loki; odkrita 8. 9. 1959.

DIMIČEVA ULICA 14

V mali dvorani vojaške gimnazije doprsni kip Franca Rozmana-Staneta, komandanta GŠ NOV in POS in narodnega heroja; odkrit septembra 1975.

HRANILNIŠKA ULICA 12

Na vrtu spomenik z imeni 6 žrtev fašističnega nasilja, odkrit 5. 4. 1947.

EINSPILERJEVA ULICA 14

Spomenik z imeni 22 padlih v NOV, ustreljenih talcev in umrlih v koncentracijskih taboriščih; delo kiparja Borisa Kalina.

KALIŠNIKOV TRG 12

Na zidu podružnične osnovne šole Danile Kumar na Ježici plošča učencem te šole, ki so padli v NOB.

PERIČEVA ULICA 12

V avli gimnazije dve spominski plošči z imeni 66 dijakov te gimnazije, padlih v NOB; plošči odkriti 6. 6. 1948.

SAVLJE 87

Na tovarni Tonosa spominska plošča z imeni 8 delavcev te tovarne, padlih v NOB.

SAVLJE 100

Na združnem domu spominska plošča z imeni 13 žrtev bele garde in padlih v NOV, odkrita leta 1950.

TITOVA CESTA

Na pokopališču Stožice partizanska grobnica z obeliskom in osmimi spominskimi ploščami; na njih so imena 104 padlih v NOV in umrlih v koncentracijskih taboriščih. Projektirala inženir Anton Suhadolc in arhitekt Ivo Špinčič; odkritje 29.10.1950.

TITOVA CESTA 238

Spominska plošča o demonstracijah proti druginji 7. 9.1940, odkrita 28. 11.1959.

TITOVA CESTA 351

Pred združnim domom na Črnučah grobnica in spomenik z imeni 43 padlih v NOV, ustreljenih talcev in umrlih v taboriščih, med njimi 5 narodnih herojev; spomenik delo kiparja Stojana Batiča, odkrit 5. 5.1949.

TOMAČEVO 1

Na združnem domu spominska plošča z imeni 15 domačinov, padlih v NOB.

TOPNIŠKA ULICA

Na vogalu Topniške in Peričeve ulice spomenik s ploščo 35 padlim v NOB, ustreljenim talcem in umrlih v koncentracijskih taboriščih; odkrit 1.11.1946.

TOLSTOJEVA ULICA 44

Na tovarni kovinske galanterije (prej tovarna Eka) spominska plošča z imeni 6 delavcev te tovarne, padlih v NOB in umrlih v koncentracijskih taboriščih.

ŽALE

Na pokopališču grobišče talcev; projektiral ga je arhitekt Niko Bežek leta 1955, načrt za ureditev okolja in grobišča izdelala arhitektka Fedja Koriš, obelisk oblikoval kipar Zdenko Kalin, bronasto plastiko pa kipar Janez Boljka; spominska znamenja odkrita leta 1964.

Na obzidju pokopališča Žale ob Tomačevski cesti spominska plošča članu VOS študentu Francu Čopiču, ki je bil na tem mestu ustreljen 21. 8.1942.

Na obzidju pokopališča Žale ob Žalski cesti spominska plošča komunistu in aktivistu OF Rudolfu Sigulinu, ki ga je na tem mestu ubil italijanski okupator. Plošča odkrita leta 1949.

DOL

Na pokopališču grobišče in spomenik z imeni 16 padlih v NOV, ustreljenih talcev in umrlih v okupatorjevih taboriščih.

Pred osnovno šolo spomenik 36 padlim v NOV, ustreljenim talcem in umrlih v okupatorjevih taboriščih

PODGORICA 57

Spominska plošča z imeni 33 padlih v NOV, ustreljenih talcev in umrlih v koncentracijskih taboriščih z območja Podgorice, Št. Jakoba, Pšate in Dragomelj; projektiral kipar Stane Kolenc; spomenik odkrit 22. 6.1958.

ZAJELŠE

Na požgani hiši pri Kastelčevih, kjer je v letih 1941—1943 delovala ilegalna javka Jelka, spominska plošča.

Občina Ljubljana-Center

CI RIL-METO DOVA ULICA

Demonstracije pred škofijo

Poverjeništvo CK KPS in IOOF sta 1943. leta organizirala več demonstracij žensk, da bi bili izpuščeni interniranci iz taborišč in da bi imeli zaporniki in interniranci boljše življenjske pogoje. Dvakrat so demonstrirale pred škofijo, z zahtevo, da bi škof posredoval pri italijanskih oblasteh za izpustitev internirancev, sredi februarja in 21. 6.1943. Pri drugi demonstraciji, po številu udeleženk največji, so vmes posegli poklicni gasilci; demonstrantke so razgnali, da so nanje brizgali vodo.

Na prehodu med cerkvijo in škofijskim poslopjem je bil 21.6.1953 odkrit spomenik v obliki obeliska; na prednji strani ima izklesano roko, ki kaže na škofijo. Obelisk je delo inženirja Eda Ravnikarja.

EMONSKA CESTA 2

Tiskarna Tunel

je bila druga ilegalna tiskarna v okupirani Ljubljani. To ime je dobila, ker je imela obliko ozkega rova. Zgrajena je bila februarja 1942, v njej pa so delali le do julija 1942, nakar so jo opustili, ker je bila na preveč vidnem mestu.

V tej tiskarni so natisnili dve številki Dela (2. in 3.1942), posebno izdajo Slovenskega poročevalca ob smrti Toneta Tomšiča, posebno izdajo lista Osvobodilna fronta ter več kot sto tisoč letakov, osebnih izkaznic, dovolilnic itd.

Na hiši, kjer je bila tiskarna, je vzdana spominska plošča. Nova plošča je bila na tej hiši odkrita 9. 5.1977.

GREGORČIČEVA ULICA 16

Narodna heroinja Majda Vrhovnik-Lojzka

se je rodila 14. 4.1922 v Ljubljani. Študirala je na medicinski fakulteti. Politično je delovala kot članica SKOJ, nato kot članica KPS. Leta 1941 se je vključila v narodnoosvobodilno gibanje. Bila je kurirka CK KPS, zatem je delala pri ilegalnih tehnikah in tiskarnah. V začetku leta 1944 je odšla na Primorsko in bila mladinska aktivistka v idrijskem okrožju. Poleti 1944 je šla na Koroško in delovala najprej v velikovškem, nato v celovškem okrožju. 28. 2. 1945 so jo Nemci aretirali in po mučenju ustrelili 4. 5.1945 v Celovcu.

Za narodno heroinjo je bila imenovana 2.12.1951.

Pred osnovno šolo Majde Vrhovnik stoji steber z njenim doprskim kipom.

KIDRIČEVA ULICA

Spomenik ilegalcem

Postavljen je bil v spomin in zahvalo vsem tistim ilegalcem, ki so v NOB opravljali najtežje in najbolj odgovorne naloge. Sovražnik je marsikdaj vedel za njihovo ilegalno dejavnost, jih preganjal, razpisoval tiralice za njimi, toda zaradi pomembnosti svojega dela so morali ostati v Ljubljani ter ga naprej opravljati pod izmišljenimi imeni in spremenjeno zunanjo-stjo. Ilegalna tehnika jim je izdelala ponarejene osebne izkaznice in ponarejene živilske nakaznice; spali pa so v majhnih, zasilnih, prav nalašč zanje zgrajenih skrivališčih. Pogosto so morali menjavati skrivališča, se seliti iz enega stanovanja v drugo itd.

Spomenik, delo kiparja Frančiška Smerduja, je bil odkrit 13.10.1952.

KOMENSKEGA ULICA 4

Sanatorij Emona

Zdravniška organizacija OF v Ljubljani je v začetku NOB skrbela za težje ranjene, ki jim je bila vsak dan potrebna zdravniška pomoč. Ranjence so ilegalno vozili v Ljubljano, jih zdravili v bolnišnici, po privatnih stanovanjih, težje primere pa v takratnem Dergančevem sanatoriju Emona. Prvega ranjenca so dobili v oskrbo septembra 1941. Zdravili so do pomladi 1942, ko so italijanske oblasti prek izdajalca, bivšega partizana, ki se je zdravil v Emoni, zvedele za zdravljenje ranjenih partizanov. Prevzeli so sanatorij in aretirali več zdravnikov, Emona pa je bila od takrat močno nadzorovana in ni mogla več sprejemati partizanskih ranjencev.

Na hiši sta 2 spominski plošči; prva v spomin na zdravljenje ranjenih partizanov, odkrita leta 1945, druga z imeni 35 zdravnikov in študentov medicine, ki so padli v NOB, odkrita 1970.

KOMENSKEGA ULICA 19

Zločin nad Nedo Gerzinič-Srno

Neda je bila doma iz Ljubljane. Diplomirala je na pravni fakulteti. 1941. leta seje vključila v NOB in delala v VOS. Nekajkrat je bila aretirana in zaprta, jeseni 1942 pa je šla v ilegalno. Januarja 1945 je bila aretirana; zaprli so jo v Ljubljani in ubili na Turjaku 4. 5.1945 kot načelnika VOS za Ljubljano.

V avli osnovne šole Nede Gerzinič, Ledina, je njen doprsni kip, delo kiparja Julijana Renka, odkrit leta 1961.

MIKLOŠIČEVA CESTA 34

Smrt izdajalca

Zaradi izdajstva, sodelovanja z italijanskim okupatorjem in organiziranja bele garde je vodstvo VOS za Ljubljano sklenilo kaznovati urednika lista Naša moč Ivana Peršuha.

26.5.1942 sta šla v akcijo 2 člana VOS. Po likvidaciji sta se umikala po pripravljenem načrtu vsak v svojo smer. Dušan Turk je bežal po Miklošičevi cesti, v naglici zgrešil dvoriščna vrata in se zatekel v Jerasovo trgovino, ki ni imela izhoda na dvorišče. S pištolo se je branil pred napadalci do poslednjega naboja in si z njim vzel življenje.

Plošča na hiši št. 34 (nad Mercatorjevo trgovino) je bila odkrita leta 1949.

MIKLOŠIČEVA CESTA

Demonstracije pred sodnimi zapori

Po padcu fašizma v Italiji 25. 7.1943 so začele italijanske oblasti s posebnim ukazom izpuščati iz zaporov in taborišč antifašiste. Toda visoki komisar za Ljubljansko pokrajino

Gastone Gambara je razglasil, da to ne velja za Ljubljansko pokrajino. Partijsko poverjenišтво za Ljubljano je zato sklenilo organizirati za 1. avgust množično protestno demonstracijo. Okupator je s posebno odredbo prepovedal zbiranje ljudi na cestah. Kljub temu se je ob napovedanem času v bližini sodišča zbrala velika množica. Zaporniki na sodnji so bili o akciji obveščeni, in ko so začeli vzdikati parole in peti Internacionalo, je množica prebila vojaške kordone, preplavila prostor pred sodiščem in tudi začela vzdikati parole. Vojaštvo je demonstrante razganjalo, ti pa so se razdelili v dve skupini, ki sta se ponovno združili na Kongresnem trgu pred vojaškim poveljstvom. V demonstraciji, ki sodi med edinstvene v takratni okupirani Evropi, je sodelovalo ok. 10.000 ljudi. Okupatorske oblasti so aretirale 32 oseb, večinoma žensk. Po naglem postopku so jih obsodili na visoke zaporne kazni in odpeljali v Italijo.

V spomin na te demonstracije je bil na križišču Miklošičeve in Čufarjeve ulice odkrit spomenik, delo kiparja Slavka Kranjca.

MOŠA PIJADEJEVA CESTA 39

Železničarji v narodnoosvobodilnem boju

Na območju ljubljanskega železniškega vozlišča je bilo močnejše politično in sindikalno gibanje, tesno povezano z obnovljenim delovanjem partijskih celic od 1932 dalje. Prvo ljubljansko železniško partijsko celico so ustanovili v Signalni delavnici v Šiški. Leta 1935 so se vključili komunisti iz kurilnice Ljubljana-Šiška, naslednje leto še komunisti železniške zadruge; imeli so skupno partijsko celico.

Po okupaciji je postala železnica ena pomembnejših gospodarskih podjetij in je bila tesno povezana z vodstvom narodnoosvobodilnega boja. Že poleti in jeseni 1941, zlasti pa spomladi 1942 so se železničarji povezovali v OF in pričeli organizirati terenske in matične odbore OF. Sekretarji petih matičnih odborov so sestavljali osrednji odbor OF železnica in maja 1942 je postal le-ta rajonski odbor OF železnica. Dobro organizirana OF, kije zajela vse delovne sektorje z njihovo specifično službo, in borbene sabotažne skupine, ki so prerasle v Narodno zaščito, so že poleti 1941 pričele z različnimi oblikami odpora in boja proti okupatorju. Prve oblike neposrednega odpora so bile zbiranje orožja, sabotiranje okupatorjevih ukazov o čuvanju voznega parka in železniških naprav in uničevanje le-teh. Zaradi vedno številnejših akcij železničarjev-zaščitnikov, ki so s posredovanjem strokovnih nasvetov in tehnične dokumentacije sodelovali tudi pri partizanskih diverzantskih akcijah na proge in železniške objekte, v obveščevalni in varnostni službi, opravljali kurirske in intendantske posle, se je okupatorjevo nasilje na železnici še stopnjevalo. Množičnim aretacijam in zapiranju železničarjev v zapore in taborišča je sledilo še streljanje talcev. Med njimi sta padla organizatorja NOB Peter Romavh in Tine Rožanc.

V avli Železniškega gospodarstva Ljubljana (prej Železniška direkcija) je spominska plošča z imeni 28 železničarjem; na poslopju uprave kurilnice Ljubljana, Trg Osvobodilne fronte 6, je spominska plošča z imeni 34 železničarjev; na peronu železniške postaje Ljubljana, Trg Osvobodilne fronte 6, je spominska plošča z imeni 27 železničarjev, ki so padli v NOB.

NOVI TRG 2

Delavski dom

Na Novem trgu, po prvi svetovni vojni imenovan Turjaški trg in v letih 1923—1928 Marxov trg, je stal delavski dom. Hišo je leta 1920 kupila zadruga Železničarski dom in ji dala ime Delavski dom. V njem je bil v dvajsetih letih sedež komunističnih organizacij. Po prepovedi komunističnih organizacij je bil tu sedež Neodvisnih sindikatov. Neodvisne delavske stranke. Zveze delavske mladine, izobraževalnih, pevskih in drugih delavskih društev. Tu so bila uredništva komunističnih listov Delavske novice. Proletarska mladina. Strokovna

borba, Glas svobode, delavsko-kmečkega lista Enotnost in revije Zapiski Delavsko-kmečke matice. Na trgu pred domom so bila zborovanja, prvomajske proslave, demonstracije itd. Orjunaši so večkrat poskušali vdreti v Delavski dom in ga razdejeti, a so jih proletarske akcijske čete, ki so stražile dom, vselej pognale v beg.

Po proglastitvi kraljeve diktature 6. 1. 1929 je bilo zbiranje v Delavskem domu, ker je bil pod nenehnim policijskim nadzorstvom, vedno nevarnejše in tako je dom izgubil svoj prejšnji pomen. V njem je ostala le delavska menza. Danes je tu stanovanjsko poslopje.

Na pročelju hiše je spominska plošča, odkrita 21.9.1957.

POD TURNOM 4

Ustanovitev komunistične stranke v Sloveniji

V prostorih hotela Švicarija v Tivoliju je bil 11. 4.1920 ustanovni zbor Delavske socialistične stranke za Slovenijo. 54 zbranih delegatov je zastopalo 12 000 članov iz 20 organizacij. Kongresa so se udeležili številni gostje iz vse Slovenije, železničarji, rudarji, kovinarji in člani Društva študentov komunistov. Prišli so tudi gostje iz Beograda in Zagreba, med njimi delegata centralnega vodstva Socialistične delavske stranke Jugoslavije (komunistov)

Filip Filipovič in Mijo Radošević. Kongres je sprejel številne sklepe, med njimi je bila najpomembnejša resolucija o zedinjenju Delavske socialistične stranke za Slovenijo s Socialistično delavsko stranko Jugoslavije (komunistov) SDSJ (k). S tem je prenehala obstajati DSS za Slovenijo in je nastala komunistična stranka kot sestavni del KSJ. Kongres je sprejel statut SDSJ (k) in izvolil vodstvo nove stranke.

PRAŽAKOVA ULICA 13

Strelji na cesti

22. maja 1942 popoldne so italijanski vojaki v Kolodvorski ulici (danes Moša Pijadejeva) legitimirali mimoidoče. Ustavili so tudi Srečka Potnika, člana borbene grupe VOS, on pa je vojaka udaril in se pognal v beg. Vojaki so streljali za njim in ga ranili. S strelji je odgovoril tudi Potnik, potem pa je bil smrtno zadet. Med streljanjem sta bila ubita še dva mimoidoča, nekaj ljudi pa je bilo ranjenih.

Plošča na hiši št. 13 je bila odkrita leta 1949.

PREŠERNOVA CESTA

Spomenik Borisa Kidriča

Boris Kidrič je bil rojen 10. 4.1912 na Dunaju. Kot srednješolec se je vključil v marksistični krožek, postal član SKOJ in leta 1929 član KPJ. Leta 1929 je bil obsojen na enoletno robijo. Ko se je vrnil iz zapora, je deloval pri obnavljanju partijskih organizacij, postal 1932 član pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo in 1935 kandidat za člana CK KPJ in sekretar CK SKOJ. Od 1935 do 1939 je živel v emigraciji na Dunaju, tu je bil leto dni zaprt, nato pa je bil v Pragi in v Parizu. Na V. državni konferenci 1940 je postal član CK KPJ. Po okupaciji je bil vodilni organizator Osvobodilne fronte. Bil je prvi komisar Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet in sekretar IOOF od začetka do konca vojne.

5. 5.1945 je postal predsednik prve slovenske vlade, leto kasneje pa minister za industrijo zvezne vlade. Ves se je posvetil jugoslovanskemu gospodarstvu. Na V. kongresu KPJ je bil izvoljen v politbiro CK KPJ, na VI. pa v sekretariat izvršnega komiteja ZKJ. Leta 1949 je bil izbran za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Boris Kidrič je kot publicist in znanstvenik objavil vrsto člankov in razprav iz našega političnega, gospodarskega in kulturnega življenja.

Odlikovani je bil z redom narodnega heroja 15.7.1952, redom junaka socialističnega reda in drugimi visokimi odlikovanji.

Umrli je 11. 4.1953, pokopan je v grobnici narodnih herojev v Ljubljani.

Njegov spomenik stoji v parku ob Prešernovi in Erjavčevi cesti; odkrit je bil 21.7.1960, ustvaril ga je kipar Zdenko Kalin.

PREŠERNOVA CESTA 20

Skladišče orožja VOS

V Narodnem muzeju, nasproti okupatorjeve centralne policije v Ljubljani na sedanji Šubičevi ulici, je v raznih oddelkih (Narodni muzej in Arhiv, Etnografski muzej. Prirodoslovni muzej) delovala močna skupina članov OF. Zato je bilo tu mogoče urediti eno najpomembnejših skladišč raznega orožja in municije VOS-Ljubljana. Tu so se redno javljali ilegalci, člani sabotažnih in likvidatorskih skupin VOS, dobivali orožje in odhajali v akcije. Skladišče vse do osvoboditve ni bilo odkrito. Kot aktivisti OF pa so med okupacijo dali življenje uslužbenci Jure Glaesener, ustreljen kot talec pri Kovorju 19.1.1944, dr. Stanko Jug, umrl v Dachau 1944, in dr. Fran Mesesnel, ubit 4. 5.1945 na Turjaku.

PREŠERNOV TRG

Pokrajinska konferenca SKOJ za Slovenijo

V kletni dvorani frančiškanske cerkve je bila junija 1935 pokrajinska konferenca SKOJ za Slovenijo; z njo se je končalo razdobje obnavljanja skojevske organizacije, razbite s šestojanuarsko diktaturo. Ok. 20 udeležencev je zastopalo skojevsko organizacijo iz Ljubljane, Maribora, zasavskih revirjev, Celja, z Jesenic in univerze. Na konferenci so govorili o širjenju vpliva SKOJ med delavsko in kmečko mladino in njenem povezovanju, o vajenski mladini in ustanavljanju mladinskih sekcij v sindikatih. Izvolili so novo pokrajinsko vodstvo in delegate za četrto državno konferenco SKOJ, ki je bila kmalu zatem v Zagrebu. Sklenili so izdajati list Mlada pota; ta naj bi povezoval vse sloje mladine v boju za kruh, mir in svobodo.

REBER ŠT. 7

Radio Osvobodilne fronte — Kričač

V Ljubljani je 17. novembra 1941 začela z oddajami radijska oddajna postaja OF — Kričač. Delovala je pod neposrednim vodstvom CK KPS. Organizacijski sekretar CK KPS Tone Tomšič je poveril organizacijo radijskega sektorja Milku Goršiču. Sodelavci so bili Rado Luznar, on je izdelal oddajno postajo, Marjan Vesenjaki, Drago Hartner, Milan Osredkar, Miloš Brelih in Vida Lasič. Besedila za oddaje so pripravljali člani uredništva radia: Prežihov Voranc, Fran Albreht, Rudolf Koblica, Miro Jeršič in Jože Dolenc. Sestavke za oddaje sta prenašali kurirki Stana Vrhovec-Moravec in Fedja Šturm. Ker je sovražnik iskal to radijsko postajo s specialnimi aparati (goniometri), se je moral Kričač neprestano seliti. Tako se je zvrstilo 50 oddaj na 23 krajih Ljubljane. Posredovali so jih ob ponedeljkih, sredo in sobotah zvečer od 19.45—20h, le od srede decembra 1941 do 24. januarja 1942 so bile oddaje samo ob sredo in sobotah. Ker Italijani nikakor niso mogli odkriti Kričača, je visoki komisar 26. marca 1942 izdal odredbo o obvezni oddaji radijskih sprejemnikov. S tem je bila poslušalcem vzeta vsaka možnost, da bi še poslušali Radio OF in Kričač se je zadnjikrat oglašil 5. aprila 1942.

Prva redna govorna oddaja je bila pri Milanu Osredkarju, Vilharjeva cesta 2; te hiše pa danes ni več. Nekaj oddaj, med njimi znamenita enourna o Prešernu 7. februarja 1942, je bilo pri Doretu in Hedi Matul, Reber 7. Zadnjič je Kričač oddajal pri Tončki in Gabrijelu Furlan, Cigaletova ulica 5.

RESLJEVA CESTA 12

Pesnica Anica Černejeva

se je rodila 3. 4.1900 v Čadramu pri Slovenskih Konjicah. Od jeseni 1930 do 21.10.1943 je bila profesorica na učiteljskišči v Ljubljani, ko so jo Nemci aretirali. Bila je zaprta v Ljubljani,

novembra 1943 so jo odpeljali v žensko koncentracijsko taborišče Ravensbrück, od tod pa februarja 1944 v podružnico taborišča Neubrandenburg, kjer je 3. 5. 1944 umrla.

Anica Černejeva je pisala pesmi in članke, zlasti pedagoške, in jih objavljala v Ženskem svetu. Popotniku in drugod.

Spominska plošča je v avli pedagoške gimnazije.

ROŠKA CESTA 3

Narodni heroj Oskar Kovačič

Rodil se je 27.10.1908 v Mostu na Soči. Po prvi svetovni vojni je s starši odšel v Jugoslavijo. Bil je študent tehnične fakultete v Ljubljani in član akademskega kluba Triglav. Od leta 1931 je sodeloval pri ustanovitvi ilegalne partijske tehnike. Novembra 1934 je bil obsojen na osemnajst mesecev zapora. 1937 je bil kandidat za člana CK KPS, član pa je postal leta 1940. Ob ustanovitvi Glavnega poveljstva 22.6.1941 je postal njegov član, jeseni 1941 pa je odšel v Trst kot organizator OF. Decembra 1941 so ga Italijani aretirali in ga pred posebnim sodiščem v Rimu obsodili na 30 let zapora. V ječi je zbolel za tuberkulozo. Sorodnikom je uspelo, da je bil izpuščen. Umrl je 31.1.1944 v Ljubljani.

Za narodnega heroja je bil imenovan 20.12.1951.

Na hiši št. 3 je CK KPS leta 1952 odkril ploščo.

ROZMANOVA ULICA 12

Narodni heroj Milan Česnik

Rojen je bil 1. 6. 1920 v Ljubljani. Tu je študiral na tehnični fakulteti. Kot član SKOJ je deloval na ljubljanski univerzi. Po kapitulaciji Jugoslavije se je vključil v NOG. Junija 1941 je postal član rajonskega komiteja KPS Vič-Rožna dolina, spomladi 1942 pa sekretar RK KPS Moste. 15. 6. 1942 so ga Italijani na begu obstrelili v veži hiše na Rozmanovi 12. Naslednji dan je umrl v vojaški bolnišnici v Ljubljani. Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Spominska plošča je vzidana ob vhodu hiše, odkrita 4. 7. 1957.

STROSSMAYERJEVA ULICA 1

Narodna herojinja Vida Janežič

Vida se je rodila 6.6.1914 v Podbrdu (obč. Tolmin). Gimnazijo in filozofsko fakulteto je končala v Ljubljani. Bila je članica akademskega društva Dom visokošolk. 1941 se je vključila v NOG. Bila je sekretar rajonskih komitejev KPS Poljane, Gradišče, Center in Moste. 24. 2. 1944 so jo aretirali domobranci, jo izročili Nemcem, ki so jo poslali v taborišče Hallein pri Salzburgu. 24. 8. 1944 so jo spet pripeljali v Ljubljano in 6.10.1944 je podlegla mučenju v ljubljanskih zaporih; že mrtvo so jo krvniki obesili.

Za narodno herojino je bila imenovana 22.7.1953.

Spominska plošča v avli gimnazije Poljane z imeni 3 profesorjev in 4 dijakinj je bila odkrita leta 1945.

ŠUBIČEVA ULICA 3

Tiskarna Toneta Tomšiča

To je bila najbolj opremljena ilegalna tiskarna. Nameščena je bila v dvoriščni stavbi za hišo v Šubičevi ulici 3, tik za glavno policijsko postajo. Prostor, ki je nekoč rabil za skladišče, so preuredili v poslovne prostore in knjigovoznico. Iz knjigovoznice je peljal skrivni vhod v majhen bunker, kjer je bil tiskarski stroj na električni pogon. Zaradi ropota stroja so morali bunker obdati še z leseno lopo z dvojnimi stenami, med katere so natlačili stekleno volno. Za primer nevarnosti so imeli tiskarji iz bunkerja izhod na podstrešje, od tod pa skozi okno. V tiskarni so delali od začetka avgusta 1942 do 7. 2. 1943, ko so Italijani

zaradi izdaje obkolili knjigoveznicu in ljudi aretirali. Tiskarne takrat niso odkrili, pač pa tri tedne kasneje.

Tu so natisnili dve številki Dela, eno številko Slovenskega poročevalca, več brošur, živilske nakaznice ter mnogo letakov in lepakov.

Po osvoboditvi je bila tiskarna obnovljena, kasneje pa zaradi zidanja nove stavbe porušena. Na hiši pred tiskarno je vzdana spominska plošča.

TRDINOVA ULICA 8

Četrta državna konferenca KSJ

V stanovanju Ane Ziherl v Trdinovi ulici je bila 24. in 25.12.1934 četrta državna konferenca KSJ. Prišlo je 11 delegatov, ki so zastopali organizacije Srbije, Hrvatske, Dalmacije in Črne gore, ter Centralni komite KSJ, ki je bil takrat v tujini. Razpravljali so o življenju in dejavnosti partije v dobi obnavljanja njenih organizacij in vodstev ter sprejeli več sklepnih resolucij o delu v sindikatih, med delavci na vasi, o partijskem tisku in o boju proti imperalistični vojni. Glede na položaj v svetu (zmaga nacizma v Nemčiji) je konferenca sklenila ustanavljati protifašistično fronto, ustanoviti Komunistično stranko Slovenije in Komunistično stranko Hrvatske, kar se je uresničilo leta 1937. Na konferenci so izvolili CK in biro, v katerem je bil tudi Josip Broz-Tito. V tem stanovanju se je leta 1934 večkrat zadrževal Josip Broz-Tito pod ilegalnim imenom Rudi.

Na vogalu hiše med Trdinovo in Cigaletovo ulico je spominska plošča.

TRG NARODNIH HEROJEV

Grobnica narodnih herojev

15. 8.1943 je izdal Vrhovni štab NOV in POJ odlok o odlikovanjih. Prvo od osmih je bilo odlikovanje reda narodnega heroja, ki »se podeli za ugotovljena herojska dela na bojnem polju in za herojsko zadržanje pred sovražnikom«. Že prej, v Biltenu 12—13 (za december 1941—januar 1942) je Vrhovni štab uvedel naziv narodnega heroja in ga je podelil 22 padlim partizanom.

Z redom narodnega heroja je bilo odlikovanih 1307 pripadnikov narodnoosvobodilnega gibanja, od teh 175 Slovencev partizanov, ki so se borili na slovenskih tleh.

Na Trgu narodnih herojev je grobnica, kjer so leta 1949 pokopali deset narodnih herojev: Toneta Tomšiča, Slavka Šlandra, Miloša Zidanška, Franca Rozmana, Ivana Kavčiča, Milovana Šaranoviča, Dragana Jevtiča, Ljuba Šerčerja, Janka Premrla in Majdo Šilc. Kasneje so pokopali vanjo tudi narodna heroja Borisa Kidriča in Dušana Kvedra.

Grobnico in okolico je arhitektonsko uredil inženir Edo Mihevc, reliefne plastike je ustvaril kipar Boris Kalin, verze je napisal Oton Župančič.

TRG OF 6

Železničarska stavka

15. 4.1920, ko se je začela splošna železničarska stavka v Jugoslaviji, so ljubljanski železničarji na zborovanju pred Mestnim domom sklenili stavkati in takoj ustanovili stavkovni odbor. Odšli so na železniško postajo in od direkcije zahtevali ključke glavne postaje in skladišč. Stavkovni odbor je prevzel odgovornost za red na postaji in zasedel vse prostore. Že pred tem so postavili stavkovne straže pri vseh vhodih v poslopje. Šele po treh dneh je oblast spet prevzela postajo.

Na glavnem poslopju železniške postaje je spominska plošča, odkrita leta 1959.

TRG OSVOBODITVE 11**Demonstracije v letu 1943**

Ljubljanske žene so večkrat demonstrirale v letu 1943 na takratnem Kongresnem trgu, pred poslopjem nekdanje Kazine, kjer je bil sedež XI. italijanskega armadnega zbora. Zahtevale so da se izboljšajo pogoji v zaporih ter izpustijo bolniki iz zaporov in internacije. Oddale so spomenico proti streljanju talcev in končno zahtevale izpustitev vseh internirancev.

Najbolj znane demonstracije so bile sredi februarja, 21. in 28. aprila, 5. in 12. maja in 21. junija.

V spomin na te demonstracije je bil 22.7.1953 odkrit spomenik, kip otroka z vencem v roki, delo kiparja Boža Pengova in arhitekta Jožeta Plečnika.

TRG OSVOBODITVE 11**Univerza središče revolucionarnega gibanja**

V tridesetih letih je bila univerza močno oporišče naprednega gibanja. Demonstracije študentov proti diktatorskemu režimu so bile začetek revolucionarnega gibanja na univerzi, ki se je nadaljevalo vse tja do druge svetovne vojne. Ob prizadevanju Borisa Kidriča, študenta tehnične fakultete, leta 1930 se je vrnil iz zapora, je bila v začetku 1931 na univerzi obnovljena komunistična organizacija študentov. Boris Kidrič je začel skupaj z Edvardom Kardeljem in drugimi vodilnimi komunisti povezovati in obnavljati partijske organizacije po Sloveniji, razbite med diktaturo, ter osnoval začasno pokrajinsko vodstvo za Slovenijo.

Med prvimi člani partije, ki jih je začel Boris Kidrič zbirati na univerzi, so bili študentje Fedor Kovačič, Danilo Jejčič, Stane Ozvald, nato pa še Konte Vilibald, Vili Povoden, Milko Goršič, Tone Tomšič, Boris Ziherl, Sergej Kraigher, Lidija Šentjunc, Drago Hartner, Vida Tomšič, Vlado Krivic, Boris Kraigher in drugi.

Mlademu komunistu Tonetu Tomšiču, študentu prava, je Kidrič po sprejemu v partijo zaupal odgovorne organizacijske naloge tudi zunaj univerze. KP na univerzi je postala glavna sila, ki je akcijsko združevala napredne študente z namenom ustvariti čimbolj enotno študentovsko fronto.

Nad 200 študentov in univerzitetnega osebja je med NOB darovalo življenje za svobodo.

Z balkona univerze se je 10. 5.1945 predstavila slovenskemu narodu prva slovenska vlada in v njenem imenu je zbrani množici spregovoril prvi njen predsednik Boris Kidrič.

S tega balkona je 26. 5.1945 ogromni množici govoril tudi maršal Tito; tedaj je bil prvič v svobodni Ljubljani.

V avli osrednjega univerzitetnega poslopja je bil leta 1949, ob 30-letnici slovenske univerze, postavljen spominski steber z imeni študentov in univerzitetnega osebja, ki so padli v narodnoosvobodilnem boju. V tej avli sta še doprsna kipa Borisa Kidriča in Toneta Tomšiča; oblikoval Boris Kalin, odkrita ob 40-letnici KPJ in SKOJ leta 1959. Na steni avle je pri-trjena plošča v spomin študentom, ki so padli v NOB, odkrita 1959. leta.

TURJAŠKA ULICA 1**Ilegalno delo v Narodni in univerzitetni knjižnici**

Narodna in univerzitetna knjižnica je bila med NOB močna postojanka ilegalnega dela.

Že v prvih mesecih okupacije je tu delovala OF; glavni organizator je bil bibliotekar dr. Avgust Pirjevec, član KP. V odbor OF so bili vključeni še Vida Gaspari, Boris Urbančič, dr. Jože Rus, dr. Franc Šturm, Cene Kranjc, Ludvik Thuma, Ivan Pintarič, Zdravko Žigon, Jakob Dolenc in Zorman. V NUK je bila organizirana tudi narodna zaščita — desetina, ki jo je vodil Ludvik Thuma, Vida Gaspari pa je bila neposredno povezana z vodstvom NZ in VOS v Ljubljani. Tu so bila skrivna skladišča za ilegalno literaturo, na podstrešju med skladownico knjig je bilo varno skrivališče za ilegalce, v omarah za knjige je bilo skri-

vaiišče orožja in municije. Tudi sanitetni material za partizanske enote se je tu varno hranil in potem odnašal iz Ljubljane. Odbor OF v NUK je obstajal vse do aretacij njegovih članov. Najprej je bil leta 1943 aretiran dr. Avgust Pirjavec in odpeljan v taborišče Gusen pri Mauthausnu, kjer je v začetku decembra 1943 umrl. V internaciji je umrl tudi dr. Jože Rus. Novembra 1944 je bila aretirana še Vida Gaspari, Boris Urbančič pa je odšel v NOV. Marca 1944 je postal žrtev črne roke prof. dr. Franc Šturm, najožji sodelavec dr. Pirjevca pri ilegalnem delu in sekretar centralnega odbora OF na univerzi. Ko je januarja 1944 padel na stavbo NUK nemški avion, je bilo poleg drugega materiala uničenega tudi precej ilegalnega partizanskega tiska, ki je bil skrit v tem delu poslopja.

V NUK je bila 21. 4.1977 odkrita spominska plošča padlim aktivistom OF Avgustu Pirjevcu, Ludviku Thumi, Jožetu Rusu in Avgustu Žigonu.

ULICA TALCEV

Talci za kaznovanega izdajalca

Vodstvo VOS OF je zaradi izdajalskega delovanja obsodilo na smrt bivšega bana, člana italijanskega sosveta (konsulte) in organizatorja bele garde dr. Marka Natlačenca.

Sodba je bila izvršena 13.10.1942.

Na ukaz komandanta XI. armadnega zbora generala M. Robottija so na dvorišče poljske gimnazije pripeljali 25 zapornikov, 10 od teh so jih aretirali isti dan, in jim prebrali smrtno obsodbo. Zatem so jih odpeljali pred zid nasproti Natlačenove vile in jih začeli streljati. Ustrelili so trikrat po 5 in enkrat po 9 talcev (enemu se je omračil um, in ga niso ustrelili). Nekateri so vzklikali svobodni Sloveniji in Sovjetski zvezi.

Na mestu, kjer so streljali talce, stoji spomenik — bronast kip talca, delo kiparja Karla Putriha in arhitekta Lajoša Tomorija; odkrit 12. 10. 1945.

ZALOŠKA CESTA

Krvav spopad med orožniki in delavci

Železničarska stavka, ki se je začela 15. 4.1920, se je kmalu razširila v generalno stavko, zlasti v Sloveniji. 21. 4. so se v znamenje solidarnosti priključili stavki rudarji, 24. 4. pa se je začela splošna stavka v Ljubljani in je bil za ta dan sklican velik delavski shod. Delavci so se v jutranjih urah zbrali pri stari remizi v Vodmatu in po Zaloški cesti krenili proti mestu. Pred Leoniščem na Zaloški cesti so orožniki zaprli demonstrantom pot in začeli streljati v množico. Padlo je 13 demonstrantov in 1 otrok, ranjenih pa je bilo več kot 30 oseb. Kljub temu so demonstranti nadaljevali pot v mesto, nakar je vlada (notranji minister je bil dr. Korošec) poslala na ulice vojaštvo. Policija je začela zapirati organizatorje železničarske stavke in stavkajoče železničarje ter aretirali pokrajinsko vodstvo KPJ za Slovenijo. Na obzidju ginekološke klinike je spominska plošča padlim žrtvam, na nasprotni strani ceste pa stoji spomenik, delo kiparja Borisa Kalina; odkrit leta 1958.

Spomeniki ob nekdanji žični zapori okrog Ljubljane

Italijani so kmalu spoznali, da je Ljubljana središče narodnoosvobodilnega gibanja. Vedeli so, da je tu vodstvo NOB, da Ljubljančani zbirajo živež, obleko in denar za partizansko vojsko in da odhajajo v partizane. Da bi zatrli NOB v Ljubljani, so jo 23. 2.1942 obdali z bodečo žico in bunkerji in dovolili le nekaj prehodov, skozi katere so puščali ljudi iz mesta ali vanj le s posebnimi dovolilnicami.

Žična zapora je bila sprva napravljena v naglici, potem so jo nenehno popravljali in utrjevali. Iz strateških razlogov so jo ponekod tudi prestavili. Dolga je bila okrog 30 km, v njej pa je

biio vgrajenih 69 velikih in 210 manjših bunkerjev ter 13 prehodnih blokov. Ponoči so jo osvetljevali z reflektorji.

Marca, aprila, maja in junija 1942 so se vrstile obsežne racije, v katerih so Italijani aretirali na tisoče Ljubljancev in jih odpeljali v koncentracijska taborišča. S tem je okupatorju sicer uspelo ponekod razbiti organizacije OF, a stiki Ljubljanec s partizani niso prenehali. Po skritih kanalih so odhajali Ljubljanci v partizane, pošiljali pomoč itd. Žična zapora je resda zelo ovirala zvezo Ljubljanec s partizani in osvobojenim ozemljem, ni je pa preprečila.

V spomin na žično zaporo okrog Ljubljane so na šestih mestih, kjer so bili cestni bloki, postavljeni spomeniki, na mestih, kjer so stali bunkerji, pa stoji več kot sto enotnih spominskih kamnov. 1976 leta so začeli graditi alejo spominov in tovarištev.

Drugi spomeniki in spomska znamenja

AŠKERČEVA CESTA 20

Spomska plošča z imeni 62 študentov, padlih v NOB.

BEETHOVNOVA ULICA 10

Plošča v spomin na 8 žrtev fašističnega nasilja, odkrita 22. 7.1952.

ČOPOVA ULICA 3

Plošča z imeni treh uslužbencev Mestne hranilnice, padlih v NOV, odkrita leta 1945.

DALMATINOVA ULICA

Plošča z imeni 5 padlih uslužbencev nekdanje trgovine Schneider-Verovšek, sedaj Metalka.

GORNJI TRG 21

Plošča v spomin na Jožeta Majerja, ki je živel v tej hiši in je bil ustreljen kot talec 7. 8.1942; odkrita 1947.

GOSPOSKA ULICA 8

Na Glasbeni matici v Ljubljani plošča v spomin partizanskim glasbenikom — Franciju Šturmu (padel v nemški ofenzivi 11.11.1943 v Iškem Vintgarju), Svetozarju Maroltu-špiku (ranjen in ujet na pohodu 14. divizije na Štajerskem, ustreljen kot talec 7.5.1944 v Zagorju) in Rudiju Pešlu (padel 30.4.1945 pri Dobravljah v Vipavski dolini); plošča odkrita 1964.

GREGORČIČEVA ULICA 25 A

Spomska plošča na hodniku tiskarne Toneta Tomšiča z imeni 6 tiskarjev in grafikov, padlih v NOV, odkrita 24.4.1951.

IGRIŠKA ULICA 8

Plošča na stavbi umetniškega zavoda za litografijo v spomin na 3 litografe, ki so padli v NOV.

KARLOVŠKA CESTA 19

Plošča v spomin na Ivana Bolko, ki je umrl kot žrtev fašističnega nasilja 22. 9.1942; odkrita leta 1947.

KOPITARJEVA ULICA 2

V avli tiskarne Ljudske pravice plošča 7 grafikom, padlim v NOB — med njimi je narodni heroj Jože Moškrič; odkrita 22. 7. 1952.

KREKOV TRG 2

Na stavbi Mestnega doma spominska plošča 4 ponesrečenim gasilcem in Janezu Mavriču, ki je padel v NOV.

LEVSTIKOVA ULICA

Na vogalu proti Vrtači plošča, posvečena 22 padlim v NOB.

LEVSTIKOV TRG 3

Na stavbi Arhiva Slovenije spominska plošča, odkrita 20. 10. 1976 ob 80-letnici osamosvojitve Jugoslovanske socialistične stranke za Slovenijo.

LJUBLJANSKI GRAD

V prehodu na grajsko dvorišče plošča, posvečena 7 padlim v NOV in 4 umrlim v taboriščih; odkrita 1947.

MASSARYKOVA CESTA 15

Spominska plošča 10 uslužbencem carinarnice, ki so padli v NOV ali umrli v taboriščih; odkrita 1947.

MIKLOŠIČEVA CESTA 24

Spominska plošča z imeni 25 uslužbencev bolniške blagajne (sedaj Komunalnega zavoda za socialno zavarovanje), padlih v NOV in umrlih v taboriščih.

PETKOVŠKO NABREŽJE 67

Na dvorišču plošča aktivistu OF Stanku Starcu, ustreljenemu na tem mestu 10. 5. 1942; odkrita 1947.

POLJANE

Spomenik z imeni 29 padlih v NOV z območja Poljane, odkrit septembra 1947.

POLJANSKA CESTA 15

Na dvorišču hiše št. 15 plošča padlim v NOV, delo arhitekta Marka Župančiča, odkrita 6. 9. 1948.

POLJANSKA CESTA 40

Na dvorišču vojašnice Maršala Tita spomenik z reliefnimi motivi iz NOB.

POLJANSKA CESTA 69

Plošča na vogalu Potočnikove in Poljanske ceste posvečena 32 padlim borcem, talcem in umrlim internancem.

POLJANSKI NASIP 4

Na stavbi podjetja Labod plošča padlemu borcu iz tega podjetja.

POLJANSKI NASIP

Plošča na Cukrarni posvečena Andreju Grasseliju, ki ga je nemški okupator ustrelil

21. 4. 1945.

PREŠERNOVA CESTA (KRIŽIŠČE Z ERJAVČEVO)

Spominski kamen, posvečen ljubljanskim ženam, ki so 12. in 21.6.1943 demonstrirale pred poslopjem italijanskega visokega komisariata (sedaj Izvršni svet skupščine SRS) za izpustitev zapornikov.

ŠARANOVIČEVA ULICA 5

Spomenik narodnemu heroju Tonetu Tomšiču, delo kiparja Borisa Kalina, odkrit 12.10.1957.

ŠARANOVIČEVA ULICA 12

Na stavbi Geodetskega zavoda spominska plošča uslužbencem te ustanove, padlim v NOB; odkrita 1. 9. 1949.

ŠUBIČEVA ULICA

Na vogalu s Titovo cesto spomenik narodnemu heroju in komandantu NOV in POS Francu Rozmanu-Stanetu, delo kiparja Janeza Pirnata in arhitekta Braca Mušiča, odkrit 8.5.1976.

TABOR 4

Plošča v spomin na delovanje ilegalne ciklostilne tehnike od februarja 1942 do septembra 1943, odkrita 4. 7. 1957.

TABOR 13

Spomenik pred TVD Partizan-Tabor posvečen 47 članom sokolskega društva Tabor, padlim v NOB; projektiral arhitekt Edo Ravnikar, odkrit 29.11.1957.

TAVČARJEVA ULICA 4

Plošča z imeni 10 padlih borcev v NOV in umrlih v koncentracijskih taboriščih, odkrita leta 1950.

TITOVA CESTA 13

V avli Kreditne banke plošča 14 uslužbencem, padlim v NOV, in drugim žrtvam fašističnega nasilja.

TRG OF 14

Na stopnišču podjetja Grafika spominska plošča z imeni 49 grafikov, padlih v NOB.

TRG OF 16

Spominska plošča z bronastim reliefom in vklesanimi imeni 37 poštnih uslužbencev, padlih v NOB.

TRG REVOLUCIJE

Spomenik revolucije, delo kiparja Draga Tršarja in arhitekta Eda Ravnikarja, odkrit 9. 5.1976.

TRUBARJEVA CESTA 12

Spominska plošča aktivistu OF Vidu Bratovžu, kije padel 12.10.1942; odkrita 12.10.1949.

TRUBARJEVA CESTA 65

Plošča v spomin na tem mestu ustreljenemu aktivistu Bogomilu Vedralu leta 1942; odkrita 1947.

TRUBARJEVA CESTA 73 A

Plošča v spomin na Vinka Kristana, vodjo mobilizacijskega odseka pri Glavnem poveljstvu slovenskih partizanskih čet, ki ga je italijanski okupator ustrelil v stanovanju Angele Štefancičeve 9. 4.1942.

VEGOVA ULICA 4

V avli bivše realne gimnazije spominski steber z imeni 87 dijakov in profesorjev, padlih v NOV; oblikoval arhitekt Edo Ravnikar; odkrit oktobra 1952.

ZA GRADOM 1

Spominska plošča priča, da se je tu v letih 1941 —1942 sestajal okrožni komite SKOJ; odkril jo je CK KPS leta 1947.

ZRINJSKEGA ULICA 4

Plošča na hiši št. 4 spominja na delo in življenje Borisa Kidriča od 1920—1935; odkrita leta 1957.

ŽUPANČIČEVA ULICA 3

Plošča 8 žrtvam fašističnega nasilja, uslužbencem Trboveljske premogokopne družbe, ki so padli v NOB.

LJUBLJANA

LJUBLJANA-BEŽIGRAD



Mejni blok
na italijansko-nemški
demarkacijski črti
v Črnučah v Ljubljani



Spomenik padlim v NOV
v Črnučah v Ljubljani



Spomenik talcem v Gramozni jami v Ljubljani



Spomenik ilegalcem v Ljubljani



Grobnica narodnih herojev v Ljubljani



Notranjost ilegalne tiskarne Toneta Tomšiča



Spomenik revolucije v Ljubljani



Sprejem osvoboditeljev v Ljubljani, 9. maj 1945

LJUBLJANA - MOSTE-POLJE



Rojškov čoln, s katerim so med vojno prek Ljubljanice vozili ilegalce, kurirje in ranjene partizane



Marij Pregelj: Streljanje na Zaloški cesti 24. 4. 1920



Spomenik na Urhu pri Ljubljani

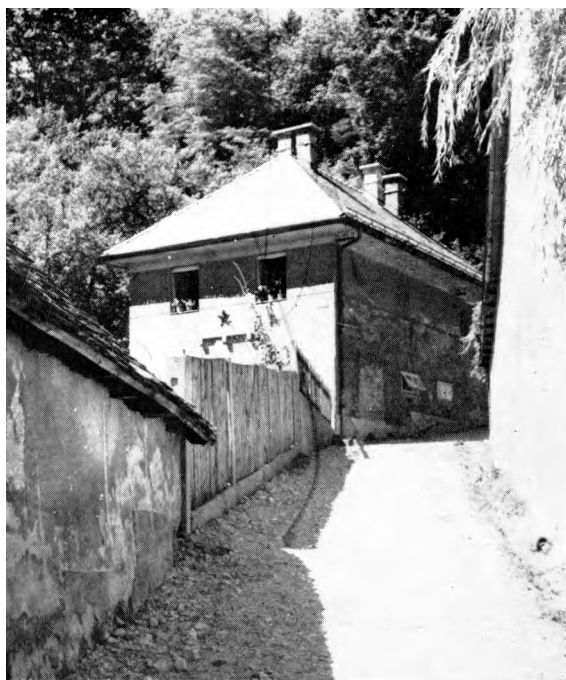
LJUBLJANA-ŠIŠKA



Škofski dvorec v Goričanah pri Medvodah, kjer je bila 1934. leta pokrajinska partijska konferenca za Slovenijo



Muzej ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani



Hiša na Vodnikovi cesti, kjer je bilo 22. 6. 1941 ustanovljeno Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet



Spomenik kurirju Dolomitskega odreda Milanu Mravljetu v Podutiku pri Ljubljani

Spomenik vstaje slovenskega naroda v Tacnu pod Šmarno goro



LJUBLJANA-VIČ-RUDNIK



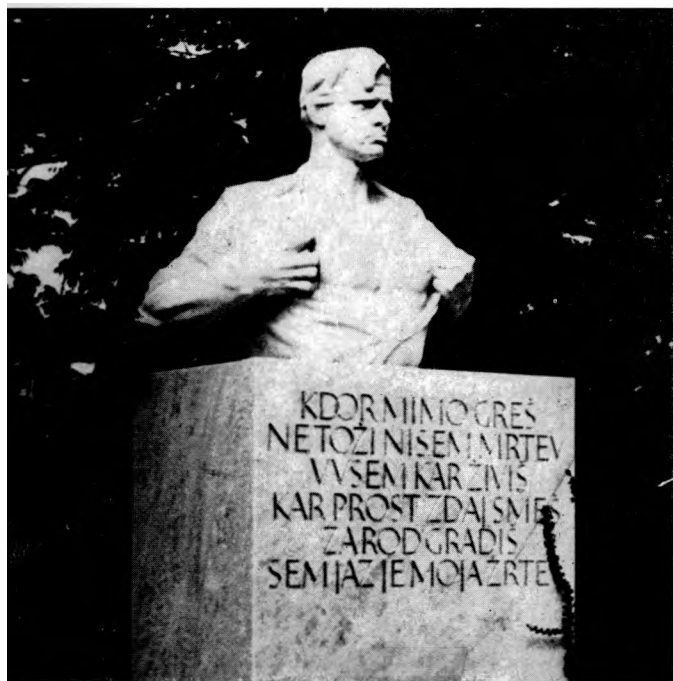
Hiša na Brdu pri Ljubljani v kateri je delovala prva ljubljanska ilegalna tiskarna Podmornica



Turjaški grad ob napadu Prešernove brigade na belogardistično posadko septembra 1943



Spomenik žrtvam belogardističnega nasilja v Kozlarjevi gošči na Barju pri Ljubljani



Spomenik talcu
ob Večni poti
v Ljubljani

Občina Ljubljana Moste-Polje

BESNICA

Spopad na meji

16.7.1941 je ob nemško-italijanski okupacijski meji nad Besnico padel pod streli partizanov Zaloške partizanske skupine nemški obmejni stražar. Še istega dne so Nemci vzdolž okupacijske meje od Kašelskega hriba prek Janč do Besnice pregledali gozdove, hajkali tudi naslednji dan, toda partizanov niso izsledili.

Spominski kamen o tem dogodku stoji za vasjo.

BIZOVIK

Belogardistični zločin

V noči na 28.4.1948 so belogardistični skrivači zahrbtno ubili prvoborca in organizatorja NOG, tajnika okrajnega ljudskega odbora Ljubljana-okolica Franca Mojškerca-Frenka.

Po nekaj dneh zasledovanja so bili zločinci ujeti in kaznovani.

Spominska plošča je v avli zadruženega doma v Bizoviku, odkrita leta 1948.

JANČE (TUJI GRM)

Boj 2. grupe odredov

2. grupa odredov se je nameravala prek Save prebiti na Štajersko, da bi tam okrepila NOB.

Zaradi izdaje so Nemci Savo močno zastražili, tako da je bil prehod nemogoč. 2. grupa odredov, ki sta jo vodila Franc Rozman-Stane kot komandant in Dušan Kveder-Tomaž kot politični komisarje zatem zavzela položaje nad Jančami in Veliko Štango, kjer je naslednji dan, 21. 5.1942, prišlo do ostrega spopada z Nemci. V celodnevem boju so Nemci utrpeli hude izgube, grupa pa se je ponoči prebila nazaj v Ljubljansko pokrajino.

Na ta boj spominja kovinski steber, odkrit maja leta 1952. Ob planinskem domu 2. grupe odredov je bila 28.5.1977 odkrita spominska plošča padlim borcem 2. grupe odredov in žrtvam s tega območja. Na plošči so verzi Ceneta Vipotnika.

LJUBLJANA-MESTO

KODROVA ULICA

Pokrajinska konferenca KPJ

Konec leta 1928 je bila v hiši Josipa Nakrsta v Jaršah pri Ljubljani (sedaj Kodrova ul), pokrajinska konferenca KPJ za Slovenijo. Udeležilo se je ok. 25 delegatov. Razpravljali so o sklepih IV. kongresa KPJ in poudarili nujnost borbenih akcij proletariata proti nevarnosti odkrite diktature. Konferenca je izvolila nov pokrajinski komite, v katerem so imeli večino delavci.

³ Vodnik po partizanskih poteh

OB ŽELEZNICI 16

Tovarna Saturnus »rdeča trdnjava«

Pred drugo svetovno vojno so v tej tovarni delovali člani KPS Franc Leskošek, Alojz Kusold, Tone Dolinšek, Angela Ocepek, Pepca Maček-Kardelj in drugi, povezani v partijsko organizacijo. Usmerjali so komunistično in ljudskofrontno dejavnost proti tedanji reakcionarni politiki jugoslovanske vlade, vodili protidraginjske akcije in demonstrirali proti pristopu jugoslovanske vlade k trojnemu paktu 27.3.1941 v Ljubljani.

Pred tovarno stoji spomenik 17 žrtvam NOB. Na obzidju je spominska plošča skojevki Vidi Pregare, ki so jo italijanski vojaki ustrelili na tem mestu 31. 8.1942, ker so ob preiskavi v tovarni našli pri njej Slovenski poročevalec.

V Bazoviški ulici je poimenovana osnovna šola po Vidi Pregarčevi in v avli stoji njen doprsni kip.

PARTIZANSKA ULICA

Ustanovni občni zbor podružnice Socialistične delavske stranke Jugoslavije (komunistov) v Vodmatu

Po ustanovitvi Socialistične delavske stranke Jugoslavije (komunistov) za Slovenijo aprila 1920 v Ljubljani je bila v bivši občini Moste ustanovljena podružnica te stranke. Ustanovni občni zbor za Vodmat je bil aprila 1920 v gostilni pri Klincu (sedaj Partizanska ulica), kjer je bil za predsednika izvoljen komunist Anton Glavan iz Most. V odboru je bilo največ železničarjev in nekaj delavcev kemične tovarne in tovarne kleja.

POD JEŽAMI 17

Tiskarna Jama ali Truga

Avgusta 1942 so začeli v Zeleni jami, v majhni mizarski delavnici, ki je delala v glavnem krste, graditi bunker; vanj so prinesli tiskarski stroj in novembra začeli z delom. Delali pa so samo mesec dni. Ko so 22.12.1942 peljali literaturo na javko, jih je zaustavila italijansko-belogardistična patrulja in pri preiskavi našla v zaboju za smeti 5000 izvodov brošure Sokol v borbi za svobodo. Tako je tudi ta tiskarna propadla.

Na hiši je vzidana spominska plošča.

STUDENEC

Zdravljenje bolnih in ranjenih partizanov

Na bolnišnici je vzidana spominska plošča z besedilom: »Na tem mestu je bil v dobi NOV tajen vhod v bolnišnico pod zidom po potoku za ranjene in bolne partizane, ki jim je nudila varno zavetje in vso zdravstveno pomoč.« Ranjene in bolne partizane je vozil s čolnom po Ljubljani in v bolnišnico Ivan Rojšek iz Slap pri Polju. Bolnišnica je sprejemala in zdravila partizane od 1941 do 1943.

Plošča na bolnišnici je bila odkrita 4. 7.1957.

ULICA GOCE DELČEVA 31

Cinkografija

Sprva so tiskarji klišee izdelovali kar v tiskarnah, kjer so bili zaposleni. Ker je okupator tiskarne vedno bolj nadziral, je sklenilo vodstvo Centralne tehnike vzpostaviti ilegalno cinkografijo, in sicer v nedograjeni hiši v takratni Adamič-Lundrovi ulici na Kodeljevem.

V bunker so preuredili kletno stanovanje, ki ga je najela aktivistka OF, da je skrbela za cinkografa in imela zvezo z zunanjimi sodelavci.

Cinkografija je delala od septembra 1942 do aprila 1943, ko so jo Italijani odkrili in sodelavce za pri izdelavi je 7000 živilskih nakaznic, 850 klišeev in 150.000 letakov in gesel. Na hiši je vzidana spominska plošča, odkrita 1958.

ZALOŠKA CESTA 49

Narodni heroj Miro Perc-Maks

se je rodil 2. 2.1912 v Ljubljani. Bil je študent tehnične fakultete. Politično je deloval na univerzi v društvu Triglav in v Slovenskem klubu. Že avgusta 1941 je postal komandir Stiške čete, februarja 1942 pa je bil imenovan za komandanta 2. štajerskega bataljona.

14.2.1942 so ga Italijani zajeli v Ljubljani, ga internirali v taborišče Gonars, odkoder je avgusta 1942 pobegnil v partizane. Postal je komandant 3. bataljona Severnoprimskega odreda, zatem načelnik PK VOS za Primorsko, načelnik OZNE za Slovensko Primorje in nazadnje šef OZNE za oblast pri 9. korpusu NOV in POJ. Padel je 1.4. 1945 v boju z Nemci na Vogalcah na Primorskem.

Za narodnega heroja je bil imenovan 30.12.1951.

V avli gimnazije v Mostah, imenuje se po heroju Percu, je tudi spominska plošča in njegov doprni kip, delo kiparja Staneta Keršiča; odkrita 15. 4.1959.

PODLIPOGLAV 19

Spominska hiša

Organizacija Zveze združenj borcev NOV občine Ljubljana-Moste je Smrekarjevo hišo preuredila v spominsko hišo. V njej so se zvrstili pomembni dogodki iz predvojne zgodovine KPS in iz NOB na območju Podlipoglava in okolice. Na hiši je vzidanih 10 spominskih plošč in relief, ki podrobneje ilustrira potek dogodkov.

Hiša je bila razglašena za spomenik 22. 7.1959. Pročelje sta uredila arhitekt Marko Šljajmer in kipar Frančišek Smerdu.

POGLED NAD PODLIPOGLAVOM

Ustanovitev 2. grupe odredov

Na prvomajski proslavi leta 1942 je bila na Kremenjku (570 m) ustanovljena 1. štajerska partizanska brigada, kasneje preimenovana v 2. grupo odredov slovenskih partizanskih čet. Za komandanta je bil imenovan Franc Rozman-Stane Mlinar, za političnega komisarja pa Dušan Kveder-Tomaž Poljane.

Spominski kamen stoji na vrhu Pogleda (587 m). Kraj in besedilo o ustanovitvi sta navedena napačno.

SADINJA VAS 27

ilegalna tiskarna

Pri Dežmanovih je CK KPS ustanovil ilegalno tehniko. Delovala je v prvih mesecih okupacije leta 1941. V tem času so izšle 3 številke Ljudske pravice in druga partijska literatura.

Ponoči so iz tiskarne odnašali literaturo, jo uskladiščevali v posebna skrivališča v Slapeh in v Zalogu, od tam pa so jo širili po vsej Sloveniji.

Na hiši je vzidana spominska plošča.

SENOŽETI PRI DOLSKEM

Kurirska pot prek Save

Aktivisti O F iz Senožeti so že 1941 uredili prek Save (med Jevnico in Senožetmi) ilegalno Pot. Aktivisti OF in organizatorji NOG, ki so odhajali na Štajersko in Gorenjsko in obratno na t^o, ena s^o so se s čolnom prevažali čez Savo ali pa jo prebrodili. Po tej poti so prenašali -u 1 različen material, predvsem literaturo. Zveza se je vzdrževala prek TV 29 do osvoboditve.

Spominski plošči sta na obeh straneh Save, v Senožetih in v Jevnici, odkriti sta bili 8. 5.1970.

SLAPE PRI POLJU

Ilegalna kurirska pot

V Slapéh je prek Ljubljane vodila od 1941 do 1945 ilegalna kurirska pot. Vojaški referent Ivan Rojšek iz Slap je ponoči prevažal aktiviste OF, partizane, ranjence, literaturo, pošto in različen material, ki so ga kurirji odnašali v partizane. Decembra 1942 so Italijani Rojška aretirali, toda ilegalna zveza med Ljubljano in gozdovi nad Podlipoglavom je še naprej delovala do osvoboditve.

Spominski kamen stoji na levem bregu Ljubljane za Rojškovo hišo; odkritje bil leta 1952, čoln pa hrani Muzej ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani.

SPODNJA HRUŠICA

Zločin črne roke

V noči na 9.8.1944 so člani črne roke z Urha vdrli v Šušteršičevo hišo in ubili aktivistki OF sestri Francko in Tončko Šušteršič.

Na hiši je spominska plošča, odkrita leta 1945.

SV. URH

Morišče na Sv. Urhu

Septembra 1942 je bila pod Sv. Urhom ustanovljena belogardistična postojanka, čez mesec dni pa so že padle prve žrtve. Največ so jih pobili od oktobra 1943 do maja 1944. Od oktobra 1943 do osvoboditve je bilo pobitih 123 ljudi. Svoj krvavi posel so urhovski domobranci opravljali v kletnih prostorih bivše mežnarje, v cerkvi in pri stari lipi nedaleč od cerkve. Vsi ti objekti sodijo v muzejsko zbirko na Urhu. V grobnici so pokopani umorjeni aktivisti in padli partizani s tega okoliša.

Grobnica s spomenikom je bila po zamisli arhitekta Borisa Kobeta urejena 22.7.1955. Monumentalne plastike sta izdelala kiparja Karel Putrih in Zdenko Kalin.

VINJE

Tretja konferenca KPS

V opuščeni Judeževi hiši je bila ponoči med 29. in 30.6.1940 tretja konferenca KPS. Navzoč je bil tudi generalni sekretar KPJ Josip Broz-Tito. Razpravljali so o zbiranju ljudskih sil proti grozeči fašistični nevarnosti, o boju za mir in neodvisnost, se zavzeli za demokracijo ljudsko vlado, za dosledno naslonitev Jugoslavije na Sovjetsko zvezo kot edino zaščitnico malih narodov pred imperialistično nevarnostjo. Izvolili so centralni komite KPS in delegate za V. državno konferenco KPJ.

Na zidu porušene hiše je vgrajena spominska plošča, odkrita 1959. leta.

ZADVOR

Ustanovitev Molniške čete¹

Ustanovljena je bila 13.7.1941 na Molniku (582 m). Tega dne so se na Molniku zbrali komunisti in skojevci iz bivše občine Dobrunje in ustanovili oboroženo partizansko enoto — Molniško četo. Komandir je bil Jernej Gašperšič, politični komisar pa Slavko Židanek.

V naslednjih tednih se je četi priključilo tudi več Ljubljančanov. Del borcev je avgusta 1941 odšel na Mokreč, kjer je nastala Mokrska četa. 15.12.1941 je prišla Molniška četa v sestav 2. štajerskega partizanskega bataljona.

Spomenik Molniški četi in 123 žrtvam fašističnega nasilja stoji za vasjo pod Podmolniškim gozdom, odkrit 18.7.1971.

Rojstni kraj narodnega heroja Jožeta Moškriča-Cirila

Rodil se je 2. 3. 1902. Po poklicu je bil grafik, član KPJ od leta 1927. Deloval je v društvih Svoboda in Vzajemnost. Že julija 1941 se je priključil partizanom na Molniku; od tam je bil premeščen nazaj na teren, kjer je deloval kot aktivist OF. Maja 1942 je postal politični komisar zaščitne čete pri Glavnem poveljstvu slovenskih partizanskih čet, avgusta 1942 pa zaupnik CK KPS pri zunanjem ljubljanskem okrožju. 22. 2. 1943 so ga belogardisti zajeli na Polici pri Grosupljem in ga po mučenju še isti dan ustrelili.

Jože Moškrič je znan tudi po svojih literarnih delih — dramah Rdeče rože. Razkrinkana morala, Borba za kruh in Stari in mladi. Za narodnega heroja je bil imenovan 20.12.1951.

Spominska plošča na združenem domu v Zadvoru je bila odkrita leta 1953.

Po Jožetu Moškriču se imenuje tiskarna na Kajuhovi cesti in osnovna šola na Jarški cesti.

Rojstni kraj narodnega heroja Antona Trtnika

Rodil se je 12.1.1908. Izučil se je za ključavničarja. Leta 1923 je postal član SKOJ,

1928 član KPJ. Bil je član delavskih kulturnih društev Svoboda in Vzajemnost. Po okupaciji je organiziral narodnoosvobodilno gibanje. Deloval je zlasti v tovarni Unitas, kjer je bil ustanovitelj odbora OF in partijske organizacije. Poleti 1941 je deloval v rajonu Barje, oktobra 1941 pa ga je CK KPS poslal v kočevsko okrožje, kjer je bil član okrožnega komiteja KPS. 16. 4. 1942 so ga Italijani aretirali in 11. 6. 1942 ustrelili v Gramozni jami v Ljubljani.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1957.

Spominska plošča je na združenem domu v Zadvoru, odkrita 13.7.1954.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BIZOVIK

V vasi spomenik z imeni 31 padlih borcev v NOV; projektirali študentje iz seminarja prof. arh. Eda Ravnikarja. Spomenik odkrit 2. 7. 1952.

DOBRUNJE

Ob cesti proti Urhu spomenik z imeni 21 padlih borcev NOV in žrtev fašističnega nasilja, odkrit 6.10.1957.

DOLSKO

Na združenem domu spominska plošča z imeni 32 padlih borcev NOV, odkrita 1960.

FUŽINE

V parku ob Ljubljani spomenik z imeni 42 padlih borcev NOV, odkrit 7. 8. 1948.

JANČE

Na planinskem domu spominska plošča z imeni 39 padlih borcev NOV, odkrita 4.7.1963.

KLOPCE

V vasi spomenik 8 padlim v NOV, odkrit 1.11.1948.

KRIŽEVSKA VAS

Na osnovni šoli spominska plošča z imeni 6 padlih borcev NOV, odkrita 30.6.1963.

LJUBLJANA-MESTO

KAŠELJSKA CESTA 50

Spominska plošča aktivistki OF Francki Zupančič, ki so jo domobranci iz postojanke Kleč pri Ljubljani ubili 29.11.1944; odkrita 30.11.1963.

OB ZELENIM JAMI 2

Na stavbi železniškega podjetja spominska plošča 43 padlim borcem v NOV, ustreljenim talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih, odkrita 29.11.1948.

OB ŽELEZNIC 14

Na kemični tovarni spominska plošča z imeni 25 padlih borcev NOV in ustreljenih talcev, odkrita 29.11.1951.

POKOPALIŠKA ULICA

Na križišču z Ulico Vide Pregarčeve je na vogalni hiši spominska plošča 24 padlim v NOV, ustreljenim talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih; odkrita leta 1952.

POLJE

Na osnovni šoli spominska plošča 67 padlim borcem NOV, ustreljenim talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih, odkrita 4.7.1958.

Na pokopališču grobišče s spominsko ploščo 5 padlim borcem.

POLJE 110

Plošča na hiši spominja na zločin belogardistov z Urha, ki so 20. 3.1944 zverinsko pobili sodelavca OF Jožefo in Ivana Jurca; odkrita 1.11.1952.

POLJEDELSKA ULICA 19

Spominska plošča aktivistu OF Rudiju Smoletu, odkrita 29.1.1949.

PO VŠ ETO VA ULICA

Na križišču z Ulico Jana Husa spomenik 47 padlim v NOV; projektiral arhitekt Stanko Vurnik.

PRVOMAJSKA ULICA 5

V avli zdravstvenega doma Moste-Polje spominska plošča in doprsni kip, posvečena aktivistu OF zdravniku dr. Mihaelu Kaminu; ustreljen je bil kot talec 29.1.1945 v Kovorju pri Tržiču. Spominski znamenji sta bili odkriti 1965. leta.

ŠREDIŠKA ULICA

Spomenik z imeni 79 padlih v NOV, ustreljenih talcev in umrlih v taboriščih; projektant Marjan Kavčič; spomenik odkrit 29.11. 1949.

ŠMARTINSKA CESTA

Na transformatorju spominska plošča aktivistki OF Frančiški Nakrst, ki so jo ubili Italijani; plošča odkrita 15.7.1959.

Pri odcepu na ZaloSKO cesto spomenik 40 padlim v NOV, odkrit 4.7.1959.

ŠMARTINSKA CESTA 30

Na tovarni Kolinska spominska plošča 3 padlim borcem NOV, odkrita 29.11.1948.

ŠMARTINSKA CESTA 50

Na tovarni kleja spominska plošča 12 delavcem te tovarne, ki so padli v NOV, odkrita leta 1949.

ŠTEPANJA VAS

Na pokopališču grobišče s spomenikom 8 padlim v NOV, odkrit 1.11.1950; po načrtu študentov seminarja Plečnikove šole.

TOVARNIŠKA ULICA 48

Na stavbi podjetja Teol spominska plošča 25 delavcem te tovarne, ki so padli v NOV, odkrita 1.1946.

VEVČE

Na vrtni ograji hiše št. 156 spominska plošča padlemu aktivistu OF Francu Močilnikarju.

Na domu družbenih organizacij spominska plošča z imeni 37 padlih v NOV, odkrita 29.11.1957.

Pred tovarno Združenih papirnic spomenik z imeni 78 padlih v NOV, ustreljenih talcev in umrlih v taboriščih, odkrit 9. 5.1949.

Na dvorišču Združenih papirnic spomenik narodnoosvobodilnega boja, delo arhitekta Vlasta Kopača, odkrit 22. 7.1974.

ZGORNJA HRUŠICA

Ob hiši št. 22 spominski kamen na tem mestu ustreljenima očetu Alojzu in sinu Alojzu Keferju; odkrit 2. 9.1947.

ZVEZNA ULICA 24

V avli vzgojnovarstvenega zavoda Angelce Ocepke doprsni kip znane predvojne komunistke in udeleženke narodnoosvobodilnega gibanja in sekretarke glavnega odbora AFŽ za Slovenijo Angelce Ocepke. Kip je delo kiparja Draga Tršarja.

SENOŽETI

Na osnovni šoli spominska plošča 12 padlim borcem, ustreljenim talcem in umrlim v taboriščih, odkrita leta 1946.

SLAPE

Na gasilskem domu spominska plošča z imeni 15 padlih borcev NOV, ustreljenih talcev in umrlih v koncentracijskih taboriščih, odkrita leta 1952.

SNEBERJE

Na križišču cest Ljubljana—Št. Jakob in Sneberje spomenik z imeni 18 žrtev belogardističnega nasilja. V neposredni bližini spomenika so belogardisti pobijali aktiviste OF in jih metali v Savo.

SOSTRO

Na Aličevi hiši, št. 47, spominska plošča z imeni 29 padlih borcev, ustreljenih talcev in umrlih v taboriščih, odkrita 13.7.1954.

Na gasilskem domu spominska plošča z imeni 5 članov društva, ki so padli v NOV, odkrita 8.1.1955.

Ob vznožju Dimnikovega hriba spominski kamen 4 borcem NOV, ki so padli na tem mestu leta 1942.

SPODNJA BESNICA

Na Žagarjevi hiši, št. 23 a, spominska plošča partizanu Jožetu Ostrežku, ki je padel na tem mestu; odkrita 4. 7.1963.

SPODNJA HRUŠICA

Na Proškovi hiši, št. 24, spominska plošča z imeni 3 žrtev fašističnega nasilja.

SPODNJI KAŠELJ

Pod Kašeljskim vrhom v Mrzli dolini spominski kamen 4 aktivistom, ubitim na tem mestu, odkrit 24. 4.1954.

VINJE

Na gasilskem domu spominska plošča z imeni 15 padlih v NOV, odkrita 7.8.1959,

ZADOBROVA

Na Černetovi hiši, št. 34, spominska plošča padlemu borcu 2. grupe odredov Jožetu Snoju, odkrita leta 1953.

Na zadružnem domu spominski plošči z imeni 40 padlih v NOV, ustreljenih talcev in umrlih v taboriščih, odkriti leta 1950.

ZADVOR

Na hiši št. 71 spominska plošča z imeni 35 padlih borcev NOV in žrtev fašističnega nasilja, odkrita 17. 7.1955.

ZALOG

Pred zadružnim domom spomenik 95 padlim v NOV; delo kiparja Staneta Kolenca.

V avli osnovne šole doprsni kip revolucionarja Adolfa Jakhla; delo kiparja Antona Sigulina, odkrit 18.1.1977.

V osnovni šoli doprsni kip revolucionarju Adolfu Jakhlu, ki je padel kot politični komisar Stiške čete 6.1.1942 ob napadu na karabinjersko postajo na Turjaku. Kip je bil odkrit 18.1.1977, oblikoval ga je Anton Sigulin.

Pred železniško čuvajnico 556-8, na progi Ljubljana—Zidani most, spominski kamen; tu je bila junija 1940 konferenca PK SKOJ za Slovenijo.

ZGORNJI KAŠELJ

Na Volčevi hiši spominska plošča padlemu partizanu Jožetu Predaliču, odkrita 6.11.1947.

Na stavbi družbenih organizacij tri spominske plošče 32 padlim v NOV, odkrite 30.11.1963.

Na gasilskem domu spominska plošča 6 padlim v NOV, odkrita leta 1948.

Občina Ljubljana-Šiška

BUKOVICA

Žrtev okupatorjevega nasilja

5.4.1944 je nemška policija iz Vodic aretirala člana rajonskega komiteja KPS Mengeš Franca Marna-Srečka. Po nečloveškem mučenju so ga policisti vrgli na dvorišče orožniške postaje v Vodicah in nanj naščuvali pse, da so ga še živega raztrgali.

Na hiši št. 6 je bila odkrita spominska plošča 29.4.1956; v avli osnovne šole je doprtni kip Franca Marna, odkrit junija 1965, delo kiparja Antona Sigulina.

Junaška smrt dveh članov VOS

28.1.1944 je nemška policija iz Vodic in Kamnika obkolila hišo pri Ježevih v Bukovici.

V tej hiši sta se ta dan mudila člana VOS Mirko Kraljič-Cenko iz Pirnič in Mirko Mušič-Zevz iz Loke pri Mengšu. Na poziv nemške policije, naj se predaste, sta sprejela boj; trajal je več ur. Ko sta ugotovila, da ni rešitve, sta si z zadnjimi naboji končala življenje. Policisti so zatem vdrli v hišo in se maščevali nad mrtvima partizanoma. Iznakaženi trupli so razstavili pred vodiško cerkvijo v opozorilo prebivalstvu, da ne bi sodelovali s partizani.

Ploščo na hiši so odkrili 11. 6.1961.

GORIČANE

Pokrajinska konferenca KPJ za Slovenijo

Sredi septembra 1934 je bila v škofijskem dvorcu (sedaj muzej) pokrajinska konferenca KPJ za Slovenijo.

V imenu CK KPJ je na njej sodeloval Josip Broz-Tito. S to konferenco se je končalo obdobje obnavljanja partijskih organizacij v Sloveniji, ki jih je razbilo nasilje šestojanuarske diktature. S predpripravami na terenu, predvsem pa z razpravami in sklepi na konferenci se je začela uveljavljati v partijski politiki nova smer, ki se je izrazila znotraj partijske organizacije v boju proti sektaštvu in ozkosti, navzven pa v boju proti njeni odtrganosti od množic. Po porazih, notranjih slabostih, neuspehih in demoralizaciji se je začela organizacija usposabljalati za odgovorne in zahtevne naloge pri pripravljanju in vodenju množičnega Protifašističnega in ljudskofrontnega gibanja. Okrog 20 navzočih delegatov je izvolilo novo vodstvo pokrajinskega vodstva KPJ za Slovenijo.

Ob vходу v grad je bila odkrita spominska plošča 25. 5.1952, v gradu pa je spominska muzejska zbirka o tej konferenci.

Preselitveno taborišče

Da bi preprečil zveze med partizani in njihovim zaledjem, je nemški okupator pričel izseljevati partizanske družine v Nemčijo. Po ukinitvi preselitvenega taborišča v Šentvidu nad Ljubljano so Nemci ustanovili novo taborišče v Goričanah. Za ta namen so preuredili bivši škofov dvorec. Od junija 1942 do maja 1945 je šlo skozi to taborišče več kakor 2500 izgnancev z Gorenjske in iz Zasavja v Nemčijo.

Na stavbi muzeja je bila po načrtih arhitekta Vlasta Kopača vzidana spominska plošča, odkrita 24.10.1976.

Zločin nemškega okupatorja

Nemškemu okupatorju se je že jeseni 1941 posrečilo vrniti svoje zaupnike v Osvobodilno fronto na območju medvoške kotline. Na vabilo gestapovca Rosumecka so se 5.11.1943 zbrali v hiši tovarnarja Miklavca aktivisti OF z namenom, da na tem sestanku skupaj z gestapovcem Rosumeckom rešijo vprašanje internirancev iz Medvod. Ob dogovorjenem času pa so vdrli v hišo gestapovci in napadli udeležence. Pri napadu so takoj padli trije aktivisti, eden je pobegnil, štirje pa so bili aretirani in nato ustreljeni 31.1.1944 kot talci v Šentvidu nad Ljubljano.

Na hiši št. 19 je bila odkrita spominska plošča 29.11.1958.

LOČNICA

Hajka za aktivisti OF

Nemci so hoteli zavreti nadaljnjo rast narodnoosvobodilnega boja na območju medvoške kotline; s pomočjo domačih izdajalcev in vrnjencev v vrste narodnoosvobodilnega gibanja so pripravili hajko za aktivisti okrajnega komiteja KPS in okrajnega odbora OF Medvode.

11.11.1944 je nemško vojaštvo prečesalo vse območje medvoškega okraja vzdolž desnega brega Save, prek hribov pod Topolom (prej Katarina) od Osolnika do Šentvida nad Ljubljano. V boju s sovražnikom je padlo 7 borcev domačinov, več pa jih je bilo zajetih.

POVODJE

Junaška smrt borca in aktivista OF

24. 2. 1942 je nemška policija iz orožniške postaje v Šmartnem pod Šmarno goro obkolila hišo aktivista OF Matevža Bohinca v Povodju pri Skaručni, kjer je bil takrat Marjan Rožanc, borec Rašiške čete. Marjan je uvidel, da ne bo mogel zbežati. Da ne bi prišel živ v okupatorjeve roke, si je sam vzel življenje. Pri poskusu bega pa je padel tudi Matevž Bohinc. Oba sta pokopana na pokopališču na Skaručni.

Na hiši pri Bohinčevih je bila odkrita spominska plošča 15. 6.1958. Na rojstni hiši Marjana Rožanca v Spodnjih Pirničah je na spominski plošči, posvečeni očetu — narodnemu heroju Tinetu Rožancu — vklesano tudi ime Marjana Rožanca.

RAŠICA

Prva požgana slovenska vas

Vsakodneve sabotažne in druge akcije borcev Rašiške čete, zlasti napadi na nemške avtomobile, so vznemirjale okupatorja. Zato je se odločil napasti to četo. V pripravah za napad je prišla 18. 9.1941 na Rašico posebna nemška komisija z namenom, da na kraju samem ugotovi položaj in pripravi operacijski načrt za obkolitev in uničenje čete. Ko se je komisija vračala v dolino, so jo napadli partizani pri Pasjem potoku pod Rašico in padlo je vseh šest njenih članov. Dva dni po tem dogodku, 20. 9., so Nemci Rašico požgali.

vaščane pa izgnali na Hrvaško. To je bila prva vas v Sloveniji, ki jo je požgal nemški okupator. Teden dni zatem je bila napadena Rašiška četa, a se je v manjših skupinah začasno umaknila na ozemlje Ljubljanske pokrajine.

Spomenik na Rašici je bil odkrit 21. 9.1958.

Rašiška četa

je bila ustanovljena 28.7.1941 nad vasjo Rašica. Na ta dan so se v četo združile gameljska, črnuška in šmarnogorska partizanska skupina. Ob ustanovitvi je štela 54 borcev, med njimi je bilo sedem žena. V kratkem času se je število čete povečalo na 72 borcev in bork. Delovala je na območju šmarnogorskih, smledniških, črnuških in medvoških gozdov in v Polhograjskih Dolomitih. Od ustanovitve do januarja 1942 je opravila številne sabotažne in borbene akcije.

Spominska plošča, po načrtu arh. Vlasta Kopača, je bila odkrita 25.6.1976 na Planinskem domu Rašica.

Ustanovitev Kamniškega bataljona

V kamniškem okrožju in na predelu severno od Ljubljane so delovale Rašiška, Radomeljsko-mengeška in Kamniško-dupliška četa. 17. 8.1941 so se te čete zbrale nad Rašico in ustanovljen je bil Kamniški bataljon. Ob zaprisegi je štel 94 borcev in bork. Bataljon so razdelili na štiri čete: Rašiško, Mengeško-moravsko, Kamniško in Radomeljsko četo.

Po svečanostih na Rašici so čete odšle na svoja operativna območja. Kamniški bataljon je za hrabra dejanja in spretno partizansko taktiko pohvalilo vodstvo slovenskega narodnoosvobodilnega boja in mu podelilo partizansko zastavico, ki sta mu jo izročila na Molniku Boris Kidrič in Edvard Kocbek.

Spominska plošča ustanovitvi Kamniškega bataljona na stolpu Rašice je bila odkrita 21.9.1958.

SELO PRI BUKOVICI

Tragedija borcev Rašiške čete

Po razbitju Rašiške čete 27.9.1941 se je več borcev z ranjenci zateklo v vas Selo in se ustavilo na kmetiji pri Kristanovih. Po izdaji so jih napadli Nemci 29.9.1941. V boju sta padla komisar čete Maks Pečar iz Črnuč in France Krmelj iz Pirnič, zajetih pa je bilo 5 borcev, med njimi težko ranjeni komandir čete Stane Kosec iz Zgornjih Gamelj. Takrat so aretirali tudi Kristanovo družino. Od petih ujetih borcev so bili 3 ustreljeni kot talci

17.10.1941 na Lancovem pri Radovljici, Stane Kosec pa je umrl po strašnem mučenju 3.10.1941 v begunjskih zaporih.

Spomenik 10 borcem Rašiške čete stoji za vasjo Selo, odkrit je bil 3. 6.1961.

Okupatorjevo nasilje nad Kristanovo družino

Ponoči 12.7.1943 je nemška policija iz Vodice in Kamnika vdrla v Kristanovo hišo in do smrti pobila mater Marijo in dva njena sinova, tretjega pa laže ranila. Po zdravljenju je odšel v partizane, kjer je padel.

Spominska plošča na Kristanovi hiši, št. 29, je bila odkrita 22. 7.1947.

SKARUČNA

Veliko ljudskofrontno zborovanje pod Šmarno goro

25.8.1940 je bilo v gozdu Dobrava za Šmarno goro veliko demonstrativno zborovanje komunistov proti vojni in proti fašistični politiki jugoslovanske vlade. Zborovanja se je udeležilo nad tisoč ljudi — večina članov delavskega kulturnega društva Vzajemnost iz Ljubljane in njene okolice. Zborovalce so skušali orožniki razgnati, a so se ponovno zbrali v gostilni pri Vodetu na Skaručni in nadaljevali z zabavnim programom. Ob tej priliki je

bilo zbranih več sto podpisov za pristop k Društvu prijateljev Sovjetske zveze. Naslednji dan so orožniki aretirali Ivana Novaka in govornika Dušana Pirjevca.

Na zadružnem domu je bila odkrita spominska plošča leta 1959.

SMLEDNIK

Napad na nemški avto

Borci Rašiške čete so iz zasede v smledniškem gozdu 19.8.1941 napadli osebni avto nemškega župana Henrika Lazzarinija v Smledniku, misleč, da se v avtu vozijo gestapovci. Pri napadu je bil avto uničen, teže je bila ranjena županova žena in je podlegla ranam v ljubljanski bolnišnici. Iz maščevanja je nemški okupator na kraju napada ustrelil 22.8.1941 5 aktivistov Osvobodilne fronte.

Spomenik je bil odkrit 27. 4. 1955.

SORA

Organizator NOB Avgust Barle

Med vidne organizatorje narodnoosvobodilnega gibanja v medvoški kotlini spada železničar Avgust Barle-Ambrož. Že v prvih mesecih okupacije so se pri njem v Preski sestajali organizatorji NOB za Gorenjsko. Barle je prvo leto okupacije ustanovil več terenskih odborov OF. Marca 1942 je odšel v ilegalo.

Kot sekretar rajonskega komiteja KPS Medvode je ustanavljал odbore OF in partijske organizacije. Padel je 27. 1. 1944 v Cerknem kot slušatelj partijske šole pri PK KPS za Gorenjsko. 1972. leta je bila po Avgustu Barletu poimenovana osnovna šola; takrat je bil v avli te šole odkrit njegov doprnski kip, delo kiparja Antona Sigulina. Na Barletovi rojstni hiši v Preski, št. 4, pa je bila 15. 6. 1956 odkrita spominska plošča.

SPODNJE GAMELJNE

Streljanje talcev

Da bi ovirali nemškemu okupatorju prevoz slovenskih izgnancev v Srbijo, so borci Rašiške čete minirali most čez Gameljščico v Spodnjih Gameljnah. Ker mladi partizani niso znali ravnati z eksplozivom, akcija ni popolnoma uspela, toda nemški okupator je kljub temu naslednji dan, 13. 8. 1941, na mestu sabotažne akcije ustrelil 2 talca.

Spominski kamen je bil odkrit leta 1974.

SPODNJE PIRNIČE

Narodni heroj Tine Rožanc

se je rodil 8.2.1895 na Trati pri Ljubljani. Delal je na železnici. Član KPJ je postal leta 1933. Bil je soustanovitelj Aljaževega društva v Pirničah in društva Vzajemnost Tacen. Leta 1941 je organiziral narodnoosvobodilno gibanje na železnici v Šiški, kjer je postal sekretar matičnega odbora OF in politični komisar NZ ljubljanskih železnic. 1.7.1942 so ga Italijani aretirali, nato odvedli v zapor v Italijo, ga spet pripeljali v ljubljanske zapore in ga kot talca ustrelili 13.10.1942.

Za narodnega heroja je bil imenovan 21. 7. 1953.

Na hiši št. 18 v Spodnjih Pirničah je bila vzidana spominska plošča 29. 11. 1953. Na njej sta vpisani tudi imeni Rožančevih dveh sinov, ki sta padla v NOV. V avli osnovne šole Valentina Rožanca v Pirničah je bil 27.11.1975 odkrit njegov doprnski kip, delo kiparja Antona Sigulina.

Rojstni kraj narodnega heroja in komandanta NOV in POS Franca Rozmana-Staneta

Franc Rozman se je rodil v Spodnjih Pirničah pri Ljubljani. Po poklicu je bil pek. Leta 1936 se je priključil borcem španske republikanske vojske. Poleti 1941 se je pridružil slovenskim partizanom. Decembra istega leta je postal komandant 2. štajerskega bataljona, zatem komandant 2. grupe odredov, leta 1943 komandant 4. operativne cone, julija 1943 komandant GŠ NOV in POS. 7. 11.1944 se je pri preizkušanju angleškega minometa v Lokvah pri Črnomlju smrtno ponesrečil. Pokopan je v grobnici narodnih herojev v Ljubljani.

Za narodnega heroja je bil imenovan 11.11.1944.

Na rojstni hiši, št. 41, je bila odkrita spominska plošča 29.11.1953; v avli osnovne šole Franca Rozmana-Staneta v Šentvidu nad Ljubljano je spominska plaketa z glavo heroja Rozmana.

ŠIŠKA

ALEŠOVČEVA ULICA 38

Smrt slikarja Hinka Smrekarja

Hinko Smrekar se je rodil 13.7.1883 v Ljubljani. Najprej je študiral na pravni fakulteti v Innsbrucku, nato se je posvetil slikarstvu in nadaljeval študij na akademiji upodabljajoče umetnosti. Spomladi 1927 se je nastanil v Alešovčevi ulici v Šiški in tu živel do aretacije 29.9.1942.

Hinko Smrekar je znan po karikaturah, s katerimi je smešil kapitalistične in politične oblastnike. V narodnoosvobodilno gibanje se je vključil že leta 1941 in imel v svojem ateljeju tudi ciklostilno tehniko; razmnoževal je Slovenski poročevalec. Ker je z lepaki, ki jih je sam risal in razobešal na svojo vrtno ograjo, javno sramotil okupacijsko oblast in še zlasti domače izdajalce, so ga Italijani aretirali 29. 9. 1942 v neposredni bližini njegove hiše, ga mučili in brez sodbe ustrelili 1.10.1942 v Gramozni jami pri Žalah.

Na njegovi hiši je bila odkrita spominska plošča 27.11.1962. V vrtu pred osnovno šolo Hinko Smrekar v zg. Šiški (Ljubeljska) je bil odkrit 5. 9. 1958 njegov doprni kip, ki ga je oblikoval kipar Ciril Cesar.

ALJAŽEVA ULICA 6

Aretacija Toneta Tomšiča

Po izdajstvu kurirke, ki je vzdrževala zvezo med PK KPS za severno Slovenijo in CK KPS, so agenti gestapa in ovre 10.12.1941 vdrl v stanovanje čevljarja Franca Prešerna, kjer je kot ilegalec prebival organizacijski sekretar CK KPS Tone Tomšič. Takrat so v njegovem stanovanju aretirali tudi njegovo ženo Vido. Tone je bil najprej zaprt v Ljubljani v sodnijskih zaporih, nato nekaj časa v begunjskih zaporih in potem spet v Ljubljani; tu je bil obsojen na smrt in ustreljen 21. 5.1942 v Gramozni jami pri Žalah.

Na hiši št. 6 je bila 1978 odkrita spominska plošča; delo arhitekta Vlasta Kopača.

CELOVŠKA CESTA

Partizanska orožarna

V kletnih prostorih pivovarne Union, imenovanih katakombe, je bila od aprila 1941 do pomladi 1943 popravilnica in skladišče partizanskega orožja.

razpadu Jugoslavije so komunisti v to skladišče spravili orožje in strelivo, ki so ga Pustili vojaki jugoslovanske vojske na dvorišču pivovarne. To orožje, skrito med embalažo so ov in steklenic piva, so odvažali uslužbenci Franc Babnik iz Dravelj, Janez Skodlar iz °zarij in Niko Trojar iz Šiške s tovarnjaki partizanom v Polhograjske Dolomite in na Do-

lenjsko. V pivovarni Union je že od leta 1922 delovala partijska organizacija. Maja 1941 je bil v njej ustanovljen prvi odbor OF, jeseni istega leta pa je bila ustanovljena NZ.

O delovanju delavstva pivovarne Union v narodnoosvobodilnem boju pričajo imena padlih na spominski plošči pred vhodom v upravne prostore te tovarne. Spominska plošča 18 delavcem je bila odkrita 27. 8. 1947.

CELOVŠKA CESTA 23

Muzej ljudske revolucije Slovenije

je naslednik Znanstvenega inštituta, ki ga je ustanovil izvršni odbor OF 12.1.1944 na osvobojenem ozemlju z nalogo, da zbira arhivsko muzejsko in drugo zgodovinsko gradivo, tako partizansko kot okupatorjevo.

10.2.1948 je delo Znanstvenega inštituta prevzel novo ustanovljeni Muzej narodne osvoboditve z nalogo, da iz zbranega gradiva uredi stalno razstavo o narodnoosvobodilnem boju na Slovenskem.

L. 1962 se je muzej preimenoval v Muzej ljudske revolucije Slovenije in s tem razširil svoje delovno področje tudi na predvojno delavsko gibanje na Slovenskem. Zato je bila stalna razstava l. 1965 dopolnjena in prenovljena. M LRS je doslej pripravil ok. 50 večjih in manjših tematskih razstav (Okupatorjevi zapori in taborišča. Partizanska kultura. Denarništvo v NOB idr.) in z njimi gostoval v večjih slovenskih središčih, po Jugoslaviji in tudi v tujini. Na mednarodni razstavi »Znamke odpora« v Italiji je bil muzej nagrajen z diplomom.

Muzej hrani danes nad 12.000 muzejskih predmetov, ok. 150.000 fotografij partizanskega in okupatorjevega izvora (ta fond je najbogatejši v Jugoslaviji), zbirko partizanskega tiska (časopise, brošure, letake, plakate, knjižnico Znanstvenega inštituta) ter fotodokumentacijo poveljnih in socialističnih gradiv. Posebno bogastvo so umetniška dela iz NOB, ki jih hrani grafični kabinet muzeja. Muzej hrani tudi ok. 16.000 grafik, risb in olj s socialnimi in vojnimi motivi (darila, odkupi). Sodelavci muzeja so izdali več publikacij. Najpomembnejša med temi je Zbornik fotografskih dokumentov o boju KPS, kije doslej izšel v 5 knjigah. Ena temeljnih nalog muzeja bo tudi v prihodnje zbiranje muzejskega gradiva in s tem bogatitev muzejskih zbirk, da bo tako mladim generacijam ohranjen živ spomin na junaško preteklost.

CELOVŠKA CESTA 90

Začetki delavskega gibanja v podjetju Unitas

Napredno delavsko gibanje v podjetju Unitas (prej univerzalna tehnična služba družbe z. o. z. Ljubljana) se je močneje razmahnilo po letu 1936. Od 1939 je v podjetju delovala ena najmočnejših partijskih organizacij v Ljubljani. Njeni člani so bili znani komunisti Franc Ravbar iz Črnuč, Tone Trtnik iz Zadvara pri Ljubljani, Avgust Rozman iz Most pri Ljubljani, Darko Marušič iz Šiške in drugi. Mnogi delavci so se takoj vključili v narodnoosvobodilno gibanje in delovali v Ljubljani ali pa so odšli v partizane, zlasti spomladi 1942. leta, in opravljali najbolj odgovorna dela pri sabotažnih in drugih akcijah proti okupatorjem in domačim izdajalcem.

Spominska plošča je bila odkrita maja 1947; med imeni padlih so tudi narodni heroji Franc Ravbar, Tone Trtnik in Darko Marušič.

(Spominska plošča bo prenesena na novo stavbo istega podjetja. Celovška c. 224.)

CELOVŠKA CESTA 164

Revolucionarnost delavcev cestne železnice

Napredno delavsko gibanje pri električni cestni železnici Ljubljana, sedaj Viator, se je začelo v prvih letih po prvi svetovni vojni. Mezdna in druga gibanja so delavstvo utrjevala

in združevalo v enoten boj proti izkoriščevalcem delavskega razreda, še bolj enotno pa je nastopilo proti okupatorjem. Komunistični partiji z bogato tradicijo političnega boja izpred vojne je že v prvih mesecih okupacije uspelo skoraj vse delavstvo vključiti v odbore OF. Delavstvo je sodelovalo pri sabotažnih akcijah, prevozih ilegalne literature, orožja, intendantnega materiala, prikrivalo ilegalce med prevozom s cestno železnico, mnogi so odšli v partizane že v prvem obdobju narodnoosvobodilne vojne in mnoge so odgnali v okupatorjeva koncentracijska taborišča.

V spomin na žrtve narodnoosvobodilne vojne stoji pred poslopjem Viator spomenik 19 padlim uslužbencem. Odkrit je bili. 11.1946.

CELOVŠKA CESTA 180

Partijska celica v Avtomontaži

Po stavkovnem gibanju tekstilnih in gradbenih delavcev v Sloveniji v 1.1936 je partijsko vodstvo začelo ustanavljati tovarniške partijske organizacije v skoraj vseh ljubljanskih tovarnah in podjetjih. V tem času je bila ustanovljena tudi tovarniška celica KPJ v Avtomontaži v Kamniški ulici, št. 25, za Bežigradom (sedaj Avtomontaža karoserij na Celovški cesti 180). V tej organizaciji so delovali znani predvojni in vojni revolucionarji, med njimi brata Janez in Stane Bizjak iz Črnuč, Viktor Stopar iz Most, Srečko Žganjar, Pavel Zibelnik in Srečko Učakar, vsi iz Šiške.

Pred podjetjem Avtomontaža karoserij stoji spomenik 30 delavcem, ki so padli v NOV, odkrit leta 1962. (Prvotno je spomenik stal pred podjetjem Avtomontaža, Kamniška ulica 25.)

V avli Avtomontaže je bil spomladi 1977 odkrit doprsni kip narodnega heroja Janeza Bizjaka.

CELOVŠKA CESTA (VIŽMARJE)

Streljanje talcev

V Šentvidu nad Ljubljano so člani OZNE okraja Medvode ustrelili nemškega župana, zagrozenega nacista in ovaduha dr. Maurerja. Nemški okupator je 31.1.1944 na mestu, kjer stoji spomenik, v povračilo ustrelil 25 talcev. Spomenik, delo arh. Toneta Bitenca in kiparja Boža Pengova, je bil odkrit 29.11.1949. Ob njem sta tudi dve spominski plošči z imeni žrtev nacističnega zločina z območja bivše občine Šentvid nad Ljubljano.

DEMŠARJEVA CESTA

Proletarski pisatelj Tone Čufar

Tone Čufar se je rodil 14.11.1905 na Jesenicah na Gorenjskem. Po končani obrtni in delovodski šoli mizarске stroke se je zaposlil v jeseniški železarni. V desetletju pred drugo svetovno vojno se je posvetil pisateljevanju. Živel je v Mariboru in v Ljubljani, kjer je deloval v naprednih sindikatih in delavskih izobraževalnih društvih. Po zasedbi Maribora je pribežal v Ljubljano, kjer se je vključil v narodnoosvobodilni boj in deloval v partijskih organizacijah kulturnih delavcev. 29.6.1942 so ga Italijani aretirali in internirali v koncentracijsko taborišče Gonars. Ob predaji Nemcem na demarkacijski meji v Šentvidu so ga nemški policisti 10. 8.1942 pri poskusu bega ustrelili.

Spominska plošča na mestu, kjer je Čufar padel, je bila odkrita 27.11.1972.

DRABOSNJKOVA ULICA 14

Narodni heroj Darko Marušič

se je rodil 6.12.1919 v Ljubljani. Po poklicu je bil ključavničar. Nazadnje je bil zaposlen Pn podjetju Unitas v Ljubljani; tu je delal v partijski organizaciji. Bil je tudi sekretar rajonskega komiteja SKOJ Šiška in član okrožnega komiteja SKOJ za mesto Ljubljana. Spomladi 1942

ga je vodstvo CK KPS poslalo na Primorsko, kjer je postal sekretar PK SKOJ in član PK KPS za Primorsko, nato je postal namestnik politkomisarja tržaške in potem goriške divizije.

17.11.1943 je padel v boju z Nemci v Spodnjem Lokovcu. Za narodnega heroja je bil imenovan 14.12.1949.

Na hiši, kjer je živel, je bila odkrita spominskih plošča 21.7.1955.

DRENIKOVA ULICA 32

Narodni heroj Ljubo Šerčer

Rodil se je 1. 8.1920 v Braniku pri Novi Gorici. Bil je poročnik jugoslovanske vojske. Po kapitulaciji Jugoslavije se je takoj priključil narodnoosvobodilnemu boju. Najprej je deloval na domačem terenu v Hotimirovi ulici, kjer je stanoval, 26. 7.1941 pa je odšel v partizane, med borce Molniške čete. Z Molnika je odšel na Mokreč in postal komandir Mokrške čete in zatem komandant Krimskega polbataljona; z njim je 19.10.1941 napadel italijansko postojanko v Ložu.

V hajki italijanske vojske po napadu na Lož je bil Krimski bataljon razbit, Šerčer pa se je z nekaterimi tovariši skrivoma vrnil v Ljubljano. Toda bil je izdan in 13.11.1941 aretiran. Italijansko vojaško sodišče ga je 16.12.1941 obsodilo na smrt, skupaj s petimi tovariši pa so ga ustrelili 22.12.1941 ob cesti Vrbljene—Tomišelj. Njihova trupla so odpeljali v Tržič (Monfalcone).

Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Na stavbi telovadnega društva Ljubo Šerčer v Spodnji Šiški je bila odkrita spominska plošča maja 1973, delo arh. Vlasta Kopača. Na stavbi je tudi 5 spominskih plošč z imeni 41 članov bivšega društva Sokol sp. Šiška, odkrite v letih 1948 in 1973.

FRANKOPANSKA ULICA 1

Središče delavskega kulturnega življenja v spodnji Šiški

V prostorih gostilne Keršič, ki jo je upravljal Milan Majcen, je bilo med obema vojnama središče delavske kulturne dejavnosti za spodnjo Šiško. Tu so se shajali na sestankih in zborovanjih predvojni komunisti, tu so člani šišenske Vzajemnosti prirejali razne kulturne prireditve, predavanja in študijske tečaje. Posebno pomembno je bilo posvetovanje članov CK KPS ob napadu Nemčije na Jugoslavijo aprila 1941, na katerem je bilo sklenjeno, da se člani CK KPS vključijo med prostovoljce jugoslovanske vojske.

Spominska plošča narodnemu heroju Milanu Majcnu je bila odkrita 8.5.1970; delo arh. Vlasta Kopača.

GASILSKA ULICA 17

Narodni heroj Zvonko Runko

Rojen je bil 4.1.1920 v Ljubljani. Šolal se je na gimnaziji. Bil je član telovadnega društva Sokol, član delavskega kulturnega društva Vzajemnost v Šiški in od 1936. leta član SKOJ.

1941 se je priključil narodnoosvobodilnemu gibanju in deloval med mladino. Kot člana VOS ga je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v Ljubljani marca 1942 poslalo v novo-meško okrožje in ga zadolžilo za organizacijo VOS. Junija 1942 so ga pripadniki belogardističnega »štajerskega bataljona« zajeli in ga po strašnem mučenju ubili.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

V avli osnovne šole Zvonko Runko je njegov doprni kip, delo arhitekta Alberta Sušnika in kiparja Staneta Keršiča; odkrit 11.10.1958.

GASILSKA ULICA 17**Zločin italijanskega okupatorja**

Blizu današnje osnovne šole Zvonka Runka sta pod okupatorjevimi streli obležala skojevec Alojz Ajdišek in član KPS Franci Obran.

Alojz Ajdišek je bil iz Trbovelj in je ilegalno deloval v Ljubljani v raznih tehnikah CK KP Slovenije, nazadnje v tiskarni Tehnika v Jernejevi ulici (sedaj Ulica Milana Majcna). Ob vdoru italijanske policije v to tiskarno 23. 9.1942 je skušal zbežati, a je pod streli policistov omahnil v smrt.

Franci Obran je bil doma iz Borovcev pri Ptuj. Živel je v Ljubljani in deloval kot ilegalce v OF in Delavski enotnosti v Šiški. Bil je izdan in ustreljen na begu 8. 9. 1942.

Na vogalu stavbe osnovne šole Zvonko Runko je spominska plošča, odkrita 11. 10. 1958.

KOZLARJEVA POT 24**Partizanski pesnik in pisatelj Tone Pipan-Črtomir**

Rodil se je 16.1.1918 v Vižmarjih. Diplomiral je na slavističnem oddelku filozofske fakultete v Ljubljani. Ob kapitulaciji jugoslovanske vojske so ga Nemci zajeli 16. 4.1941 v Sarajevu.

Do januarja 1944 je bil v nemškem vojnem taborišču, nato pa do smrti 7.11. 1944 v partizanih: najprej je bil četni, nato bataljonski pa odredni propagandist in nazadnje propagandni načelnik v 30. diviziji NOV in POJ. V tem času je napisal in objavil več partizanskih pesmi, črtic in navodil za delo propagandistov, mladim pesnikom in kronistom. Bil je tudi urednik Gorenjskega partizana, glasila Gorenjskega odreda in drugih partizanskih glasil.

Na hiši št. 24 je bila po načrtu arh. Vlasta Kopača izdelana spominska plošča, odkrita 24. 4.1973.

LEPODVORSKA ULICA 23**Partizanski pisatelj Bogo Flander-Klusov Joža**

se je rodil 8.12.1918 v Ljubljani. Nazadnje je služboval pri železnici kot telefonist. Aprila 1942 je odšel v partizane v Polhogradske Dolomite. Krajši čas je bil borec Škofjeloške čete, nato se je vrnil v Polhogradske Dolomite v Dolomitski odred. Spomladi 1943 je postal četni komisar v Cankarjevi brigadi, potem pomočnik politkomisarja 2. bataljona, aprila 1943 pa pomočnik politkomisarja 15. belokranjske brigade. Padel je 30.6.1944 pri napadu na Bosiljevo.

Flander je napisal več partizanskih črtic in reportaž o življenju in trpljenju partizanov. Njegove črtice in pesmi je izdal Knjižni zavod Slovenije leta 1947 v Ljubljani in Založba Borec leta 1958 v Ljubljani.

Spominska plošča, izdelana po načrtu arh. Vlasta Kopača, je bila odkrita 13. 5.1969.

MEDVEDOVA CESTA 2**Revolucionarna dejavnost šišenskih železničarjev**

Začetki revolucionarnega dela železničarjev pri gorenjskem kolodvoru v Šiški segajo v prva leta po prvi svetovni vojni. Tragični dogodki 24.4.1920 na Zaloški cesti v Ljubljani in represalije proti udeležencem stavke železničarjev so njihovo dejavnost za krajši čas zaustavili in potisnili v ilegalo. L. 1932 je bila v signalnih delavnicah ustanovljena prva partijska organizacija; tej so se kmalu priključili še komunisti iz mostovnih delavnic in kurilnice. Komunisti so delovali v legalnih delavskih kulturnih organizacijah in v sindikatih.

Ze v prvih mesecih okupacije so bili ustanovljeni odbori OF skoraj v vseh obratih. Člani OF in so Prevažali ilegalce, orožje, literaturo, sodelovali v sabotažah in odpremljali vagonске Pošiljke v partizane. 1941 je odšlo več komunistov v partizane in sledile so jim skupine železničarjev.

Na stavbi na Celovski cesti št. 6 je bila odkrita spominska plošča leta 1948. Spomenik pred poslopjem kurilnice v Kurilniški ulici je posvečen 37 padlim železničarjem, med katerimi sta tudi narodna heroja Tine Rožanc in Evgen Matejka-Pemc; odkrit je bil leta 1946. Spomenik pred železniškimi delavnicami ljubljanske železnice je postavljen 10 padlim železničarjem, odkrit leta 1948. Spominska plošča na obzidju vhoda na igrišče športnega kluba Železničar Šiška velja njenim 22 članom, padlim v NOV; odkrita je bila leta 1953.

MEDVEDOVA CESTA 7

Pirotehnika

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je pod pasarsko delavnico aktivistke Pavle Mencej v Medvedovi ulici št. 7 ustanovilo pirotehniko, ki jo je sprva vodil študent kemije Dušan Bravničar. Delovala je od junija 1941 do januarja 1944. Tu so izdelovali razna razstreliva za sabotažne akcije, popravljali partizansko orožje, izdelovali kovinske zvezdice in slovenske zastavice za partizane itd.

Spominska plošča je bila odkrita 14. 9. 1955.

PODUTIŠKA CESTA 25

Ciklostilna tehnika v Kosezah

Pri aktivistu OF kamnoseku Alojzu Selanu je delala od pomladi 1942 do aprila 1945 ciklostilna tehnika. V več tisoč izvodih so ilegalci in Selanovi razmnoževali Slovenski poročevalec. Radio vestnik OF, Delavsko enotnost, Našo ženo. Mladino OF in drugo ilegalno literaturo. Poleg ciklostilne tehnike je bilo v hiši in ob njej več skrivališč, kjer so hranili literaturo, sanitetni in drug material. Imeli so tudi več skrivnih bivališč za terenske aktiviste v času racij.

Na Selanovi hiši je bila odkrita spominska plošča 10. 7. 1961.

ŠTULA

Preselitveno taborišče in zapori

V nekdanjih Škofovih zavodih v Šentvidu (sedaj vojašnica JLA Boris Kidrič) je nemški okupator ustanovil preselitveno taborišče za slovenske izgnance. Po ustanovitvi preselitvenega taborišča v Goričanah pri Medvodah so taborišče v Šentvidu spremenili v zapore. Prve izgnance so Nemci pripeljali v Šentvid že v začetku junija 1941, tem so sledile nove skupine. Od 6. do 10. 7. 1941 so iz tega taborišča odpeljali v Srbijo pet transportov z Gorenjskega in iz Mežice, skupaj 2387 ljudi. V zadnjem transportu v letu 1941 s 135 osebami so bile družine partizanov iz Gameljn, Pirnič, Tacna in prebivalci požgane Rašice. Leta 1942 pa so v taborišče pripeljali nove jetnike, predvsem sorodnike partizanov in aktivistov OF, nato še 86 oseb iz Dražgoš. Tega leta so od tod odpeljali v Nemčijo 4 transporte, med njimi transport otrok.

Na stavbi vojašnice je bila 16.12.1973 odkrita spominska plošča, izdelana po načrtu arh. Vlasta Kopača. Ob vhodu v stavbo uprave je doprsni kip Borisa Kidriča in spominska plošča, delo arh. Vlasta Kopača; odkrita novembra 1974.

TACEN 4

Partijsko posvetovanje

V naporih za konsolidacijo KPJ in za krepitev njene akcijske sposobnosti je bilo pomembno posvetovanje vodilnega aktiva KPJ v noči od 9. na 10. 6. 1939 v hiši Miha Novaka v Tacnu. Udeležilo se ga je 30 vodilnih partijskih delavcev iz vseh jugoslovanskih pokrajin razen iz Makedonije in vsi člani CK KPJ. Posvetovanje je vodil Josip Broz-Tito. Navzoči

kritično razčlenili stanje v KPJ in določili naloge za njeno organizacijsko širjenje in .. v poudarili so tudi nujnost hitrejšega vključevanja žensk v partijsko organizacijo ^potrebo po načrtnem pripravljanju partijskih tečajev za člane KPJ.

□□□ Novaku je bila februarja 1941 tudi pokrajinska konferenca SKOJ za Slovenijo, zadnj^a ed začetkom vojne proti Jugoslaviji. Razpravljala je o položaju Jugoslavije v svetu, ki ga je zajel val novega svetovnega spopada, in o nalogah SKOJ pri krepitvi narodnoobrambne sposobnosti slovenske mladine.

Na Novakovi hiši sta bili odkriti spominski plošči 25.5.1952.

TACEN 15

Žarišče ilegalnega revolucionarnega gibanja

Čevljarska delavnica pri Ivanu Novaku v Tacnu je bila od 1936 do 1941 žarišče komunistične dejavnosti. Tu so se često sestajali člani CK KP Slovenije Franc Leskošek, Tone Tomšič, Boris Ziherl in drugi iz vodstva ljubljanskega partijskega okrožja. V tej delavnici je bil septembra 1940 ustanovljen rajonski komite KPS Tacen-Šentvid-Medvode. Tu so se pripravljali za veliko zborovanje ljudske fronte 24.8.1940 za Šmarno goro, za protidraginjske akcije septembra 1940 pred občino Šmartno pod Šmarno goro in za oborožen upor proti okupatorjem spomladi 1941.

Na Novakovi hiši je predvidena spominska plošča. Ivanu Novaku je bil septembra 1975 postavljen doprni kip v avli osnovne šole Ivan Novak v Vižmarjih.

TACEN 38

Narodni heroj Lojze Kebe-Štefan

se je rodil 26. 6.1908 na Jezeru pri Cerknici. Zaposlen je bil v tovarni kovinskih izdelkov Seta (sedaj KOT) v Tacnu kot ključavničar. Deloval je najprej v društvu Vzajemnost Tacen. Od leta 1938 je bil član KPS in od 1940 član rajonskega komiteja KPS Tacen-Šentvid-Medvode ter delegat okrožnega komiteja KPS Ljubljana-okolica. 24. 6.1941 je odšel v ilegalo in sodeloval v pripravah na vstajo na Gorenjskem. Junija 1941 je postal inštruktor CK KPS, decembra 1941 član PK KPS za Gorenjsko, marca 1942 sekretar PK KPS za Gorenjsko in aprila istega leta politkomisar 1. grupe odredov. V nemški ofenzivi na Jelovici je bil teže ranjen in je 20.10.1942 podlegel ranam. Pokopali so ga na Jamniku na Jelovici, kjer stoji spomenik.

Za narodnega heroja je bil imenovan 5. 7.1951.

Spominski kamen stoji na dvorišču tovarne KOT, odkrit 25.10.1959. V avli osnovne šole Alojza Kebeta v Šentvidu, Celovška cesta, je njegov doprni kip, delo kiparja Antona Sigulina.

TACEN 72

Ilegalna grafična tiskarna

V hiši pri Albinu Novaku je od februarja do septembra 1940 delovala ilegalna grafična tiskarna CK KP Slovenije. V njej so delali Dušan Kraigher, Tomo Brejc in Ivan Plaskar, v tiskarno so prihajali tudi Tone Tomšič, Edvard Kardelj, Franc Leskošek in drugi. Tu so natisnili dve tevilki Dela, takratnega glasila CK KPS, in drugo partijsko literaturo.

TACEN-PŠATNIK

Dan vstaje slovenskega naroda

2. 7.1941 so partizani šmarnogorske partizanske skupine iz gozda Pšatnik nad Tacnom ^e jali na sovražnikovega pomagača in izdajalca, bivšega jugoslovanskega orožnika, tež okupacijo tolmača na orožniški postaji v Šmartnem pod Šmarno goro, in ga

Kp~ran^ (Žnidaršič je ob okupatorjevem prihodu v Šentvid izdal nemški policiji vse člane iz občine Šentvid in Šmartno, nakar so sledile aretacije in zapor.) S to akcijo je bil

izpolnjen tudi sklep Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet s seje 16.7.1941, da je treba preiti od priprav v oboroženo vstajo. 22. 7. je praznik vstaje slovenskega naroda. Spomenik stoji na kraju napada. Oblikovala sta ga arh. Jože Valentinčič in Franci Čižman; odkrit 28. 7.1956.

TACENSKA CESTA 135

Stavka tekstilnih delavcev

Veliki stavki tekstilnih delavcev v Sloveniji so se priključili tudi delavci tekstilne tovarne Beer-Hribernik. Stavka je trajala od 20.8. do 10.9.1936. Ob dobro organizirani pomoči od zunaj je delavstvo vztrajalo v zasedbi tovarne skoraj tri tedne. Četudi pogajanja stavkovnega odbora o zvišanju plač niso v celoti uspela, je bila mezda znatno zvišana.

Na stavbi uprave je bila 3.7.1959 odkrita spominska plošča.

TUGOMERJEVA —STERNENOVA ULICA

Spopad med Milanom Majcnom in policijskim agentom

Maja 1941 se je Milan Majcen vključil v ilegalno delo v rajonu Šiška in deloval kot član VOS. 10.8.1941 ga je zasledoval policijski agent; prišlo je do oboroženega spopada, v katerem je bil agent ranjen. Italijanski policisti, ki so prihiteli na pomoč, so Milana Majcna na begu ubili.

Spominsko ploščo na križišču obeh cest so odkrili 28. 11. 1948 na mestu, kjer je Majcen obležal smrtno zadet.

ULICA MILANA MAJCNA 5

Delavnica partizanskega orožja

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je v Hribernikovi mehanični delavnici (sedaj podjetje Embalirka) ustanovilo ilegalno delavnico za izdelovanje in popraviljanje partizanskega orožja. Prišlo je do izdajstva in 27. 8.1941 so Italijani obkolili in preiskali delavnico. Aretirali so lastnika delavnice Frica Hribernika ter Milana Krpana, Janeza Kroparja, Antona Miheliča in Rudolfa Medveščka in jih še isti dan pred delavnico ustrelili.

Spominska plošča je bila odkrita 27. 8. 1952.

ULICA MILANA MAJCNA 47

Tiskarna CK KPS Tehnika

Vodstvo CK KP Slovenije je zaradi vse večjih potreb po tisku poleti 1942 ustanovilo pri Golobovih v Jernejevi ulici ilegalno tiskarno z imenom Tehnika. Prostor za tiskarno so uredili pod mizarsko delavnico, ki jo je po naročilu CK KPS vodil Janez Avsenik. Tiskarna še niti ni dobro začela obratovati, ko so 23. 9. 1942 vanjo vdrl italijanski vojaki. Tiskarji so se skušali rešiti, vendar je to uspelo le Francu Golobu. Alojz Ajdišek je vrgel med Italijane bombo in zbežal, a so ga v skoku čez dvoriščni plot ubile sovražnikove krogle. Zajeli so še tiskarskega strojnika Rudolfa Babnika in mizarskega mojstra Janeza Turka in ju ustrelili kot talca 13. 10. 1942.

VIŽMARSKA POT 14

Napad na člane OZNE

Ponoči med 8. in 9. 6. 1944 so nemški policisti po prijavi domačega izdajalca napadli člane OZNE in aktiviste iz območja Šentvida, ki so bili tisto noč v hiši pri Erženovih v Vižmarjih. V boju sta padla Jože Jama-Sine iz Poljan in Ciril Peršin-Gal iz Šentvida nad

I 'ubliano, zajeta pa sta bila Vinko Hafner iz Poljan in Ivlarjan Železnikar-Juš iz Šentvida nad Ljubljano. Po strašnem mučenju so ju ustrelili.

Na Erženovi hiši je bila odkrita spominska plošča 22. 7.1956. Na njej je vklesano tudi ime skojevke Žanke Erjavec, ki ji je tisto noč uspelo pobegniti. 12. 2. 1945 so jo domobranci po mučenju ubili v stanovanju njene matere, kamor se je ranjena zatekla januarja 1945

VODNIKOVA CESTA 27

Ustanovitev Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih

čet

22. 6.1941, ko je Nemčija napadla Sovjetsko zvezo, se je sestel centralni komite KP Slovenije v stanovanju Filipa Bernarda in ustanovil Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. Za komandanta je imenoval Franca Leskoška-Luko, za politkomisarja pa Borisa Kidriča, ki pa ga je kmalu zamenjal Miha Marinko. Glavno poveljstvo je delovalo v Ljubljani do srede maja 1942, ko se je z drugimi vodstvenimi telesi NOB preselilo na osvobojeno ozemlje Dolenjske.

Na ta dan slavi občina Šiška občinski praznik.

Na hiši št. 27 je bila odkrita spominska plošča 22. 7.1953.

VODNIKOVA CESTA 62

Bolnišnica dr. Petra Držaja

Peter Držaj se je rodil 26. 2.1913 v Stični pri Šentvidu na Dolenjskem. Kot zdravnik psihiater je služboval v Celju in Ljubljani. Aprila 1941 je pred Nemci pribežal v Ljubljano.

Vključil se je v OF in delal zlasti med zdravniki. Večkrat je odhajal tudi iz Ljubljane na teren zdraviti ranjene in bolne partizane. Decembra 1941 so ga Italijani aretirali in ga obsodili na več let zapor. Januarja 1943 je pobegnil iz zapor v južni Italiji in se priključil NOV kot partizanski zdravnik. 24. 12. 1944 je padel v boju z Nemci na Menini planini kot sanitetni referent 4. operativne cone.

V avli bolnišnice Petra Držaja je bil 8.7.1968 odkrit njegov doprni kip, delo kiparja Antona Sigulina.

ZAPUŠKA CESTA 23

Ciklostilna tehnika

Pri Pavlu Zibelniku je delovala leta 1934 ciklostilna tehnika, kjer so razmnoževali Rdeči prapor, glasilo CK KPJ; izšle so štiri številke. Aprila 1934 je bila tehnika izdana, Zibelnik in sodelavec Stane Mrhar iz Šentvida nad Ljubljano sta bila aretirana in obsojena na zaporne kazni.

Spominska plošča na Zibelnikovi hiši je bila odkrita 22. 7. 1959.

ŽIBERTOVA ULICA 27

Učiteljski dom — zbiralništvo mladinskih aktivistov

Pred drugo svetovno vojno so učitelji za svoje otroke, ki so študirali v Ljubljani, ustanovili internat v Žibertovi ulici. Po prihodu nemškega okupatorja na Gorenjsko in Štajersko je od tam pribežalo v internat večje število dijakov — sinov učiteljev, izgnanih v Srbijo.

Tako je postal Učiteljski dom središče narodnoosvobodilnega gibanja v Šiški. V partizane je odšlo 93 mladincev, od teh jih je 39 padlo.

Po osvoboditvi so preživeli gojenci Učiteljskega doma postavili padlim soborcem pred domom spomenik: plastika mladincev in spominska plošča z imeni 39 padlih v NOV; avtorja Prof. Zoran Didek in kipar Stane Keršič. Spomenik je bil odkrit julija leta 1955.

TOPOL št. 17

Osnovna šola Janeza Kalana

Janeza Kalana-Kosca iz Vaš pri Medvodah srečamo med pripadniki in aktivisti OF že v prvii mesecih okupacije. Marca 1942 se je priključil borcem Škofjeloške čete, marca 1943 je postal sekretar rajonskega komiteja KPS Smlednik (okraj), nato član VOS in VDV za Gorenjsko, zatem komandant bataljona 2. brigade narodne obrambe pri KNOJ. Padel je v boju za osvoboditev Gorice 1. 5.1945.

Pred vhodom v osnovno šolo je bil 21. 5. 1972 odkrit doprski kip Janeza Kalana.

TOŠKO ČELO

Kurir Dolomitskega odreda

Milan Mravlje je bil doma iz Ljubljane; bil je dijak 4. razreda gimnazije in skojevec. Maja 1942 se je priključil borcem Notranjskega odreda, nato je bil kurir Dolomitskega odreda. 28.9.1942 so ga domači izdajalci iz zasede teže ranili in ga po mučenju ubili.

Spomenik s skulpturo kurirčka je posvečen kurirjem Dolomitskega odreda; delo kiparja S. Keršiča. Odkrit 22.7.1961.

Ob vznožju Pesk (Podutik), kjer je Milan padel, stoji spomenik v obliki odprte knjige; delo arh. M. Šlajmerja. Odkrit 1.1958.

Sedež CK KP Slovenije

Novembra 1942 je bil pri Vidu Omejcu sedež Centralnega komiteja KP Slovenije. Tu je bilo več sestankov in posvetovanj, sprejetih več sklepov o nadaljnjem razvoju narodno-osvobodilnega boja po italijanski ofenzivi. V posebej zgrajenem bivališču v tej hiši so se novembra zadrževali tudi člani CK KP Slovenije in člani Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, med katerimi sta bila tudi Franc Leskošek in Ivan Maček.

Na hiši št. 8 je bila 22. 7. 1951 odkrita spominska plošča.

TRBOJE

Napad na nemške policiste

Borci 1. bataljona Gorenjskega odreda so pod vodstvom komandanta Tomaža 14. 4. 1944 napadli nemške policiste nad vasjo Trboje. Ubitih je bilo več policistov; na partizanski strani sta padla legendarni komandant Tomaž (Jože Fajfar) in njegov spremljevalec.

Spomenik komandantu Tomažu je bil odkrit 8. 8.1955.

VERJE

Narodni heroj Franc Bukovec-Ježovnik

se je rodil 14.3.1910 na Verju pri Medvodah. Po poklicu je bil ključavničar in zaposlen v tovarni papirja Količevo pri Domžalah. 1935. leta je vodil stavko v tovarni, 1940 je postal član KPS in se med prvimi vključil v narodnoosvobodilno gibanje na območju Radomelj. Sodeloval je v pripravah na vstajo v kamniškem okrožju in po vstaji odšel v partizane. Kot borec Radomeljsko (mengeške) mengeške čete je bil ranjen. Spomladi 1942 je postal operativni oficir pri štabu 3. grupe odredov, nato pa bil poslan v Polhograjske Dolomite, kjer je postal komandant Dolomitskega odreda. Septembra 1942 se je smrtno ponesrečil z ročno bombo v Dečancih pri Vnanjih Goricah. Za narodnega heroja je bil imenovan 15.7.1952.

Na rojstni hiši v Verjah je bila odkrita spominska plošča 22. 7.1954. V avli osnovne šole narodnega heroja Franca Bukovca v Preski je bil odkrit njegov doprski kip, delo kiparja Antona Sigulina.

Belogardistični zločin

S sodelovanjem domobranskih izdajalcev je nemška policija 7.12.1944 izsledila ilegalno bivališče aktivistov okraja Smlednik v gozdu nad vasjo Verje, na levem bregu Save (danes ta kraj zaliva Zbiljsko jezero). Za sekretarjem okrajnega odbora OF Smlednik Ludvikom Thumo iz Tacna je bila razpisana nagrada 5000 RM. Ko se Thuma klicu na predajo ni odzval, so izdajalci vrgli v bunker več bomb in teže ranili Thumo in Francko Istenič-Jeras iz Stanežič, okrajno sekretarko AFŽ. Ranjenca so izvlekli iz bivališča. Eden izmed domobrancev je Thumo, ki je še kazal znake življenja, dotolkel s kamnom, Francka pa je čez pet dni umrla v ljubljanski bolnišnici.

Spominski kamen je bil odkrit 22. 6. 1957.

ZGORNJE GAMELJNE 31

Okrožna partijska konferenca

Pri Trpinovih (sedaj pri Martinu Kosu) je bila avgusta 1939 partijska konferenca okrožnega komiteja KPS Ljubljana-okolica. Med udeleženci so bili tudi člani CK KP Slovenije. Obravnavali so politični položaj doma in v svetu, Vida Tomšič pa je v svojem govoru med drugim nakazala tudi nujnost vključevanja žena v komunistično partijo.

Na hiši je bila odkrita spominska plošča 22. 7. 1960.

ZGORNJE GAMELJNE 40

Narodni heroj Stane Kosec

se je rodil 11. 10. 1913 na Rašici pri Ljubljani in je živel v Zgornjih Gameljnah. Izučil se je za ključavničarja. Leta 1938 je postal član delavskega kulturnega društva Vzajemnost Tacen, 1940 je bil sprejet v KPS. Med prvimi se je priključil narodnoosvobodilnemu boju; sodeloval je v pripravah na oboroženo vstajo, pri ustanovitvi Rašiške čete in postal tudi njen prvi komandir. Pod njegovim vodstvom so borci Rašiške čete opravili vrsto oboroženih akcij in napad na nemškega okupatorja na severnem področju ljubljanskega okrožja. 29. 9. 1941 so ga Nemci ranjenega zajeli v vasi Selo pri Bukovici; bil je zaprt in mučen v begunjskih zaporih, kjer je umrl 3. 10. 1941.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27. 11. 1953.

Spominska plošča na njegovi hiši, št. 40, je bila odkrita 4. 7. 1954. V veži osnovne šole Staneta Kosca v Šmartnem pod Šmarno goro je postavljen njegov doprni kip, delo kiparja Antona Sigulina, odkrit novembra 1970; na pokopališču v Šmartnem pod Šmarno goro je nagrobni spomenik, delo arh. Vlasta Kopača in kiparja Boža Pengova, postavljen junija 1970.

ZGORNJE PIRNIČE

Partizanski pesnik Oto Vrhunc-Blaž Ostrovhar

Doma je bil iz Selc nad Škofjo Loko. Januarja 1942 je postal član KPS in član terenske organizacije OF Pirniče. Junija 1943 je odšel v Gorenjski odred, kjer je kmalu postal četni komandir, julija istega leta komandant Gorenjske brigade (Prešernove), jeseni 1943 pa komandant 16. brigade Janka Premrla-Vojka. Bilje delegat kočevskega zbora odposlanec in član SNOŠ. Padel je 5. 4. 1945 nad Topoljami pri Selcah (nad Škofjo Loko) kot komandant Škofjeloškega odreda.

WpD VrlU nC P ssel3no znano P0 svojih partizanskih pesmih, ki so bile izdane še med
INI U B.

Na domači hiši je bila odkrita spominska plošča 4. 8. 1966.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BUKOVICA 32

Spominska plošča skojevcu Francu Sešku, ki so ga Nemci ustrelili kot talca 22.8.1941, je bila odkrita 28. 8.1959.

GOLO BRDO

Na Slavkovem domu plošča v spomin skojevcu in organizatorju narodnoosvobodilnega gibanja v Medvodah študentu kemije Slavku Čarmanu iz Medvod, ki je bil ustreljen kot talec 31. 3. 1942; odkrita 11. 7. 1954.

GORIČANE

Na stavbi tovarne Celuloza spominska plošča 18 delavcem, ki so padli v NOV, bili ustreljeni kot talci ali umrli v koncentracijskih taboriščih; odkrita 1. 5.1954.

KAMNA GORICA

Pred gasilskim domom spomenik 22 padlim v NOV, ustreljenim talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih, odkrit leta 1945.

MEDVODE

Na tovarni barv in lakov Color spominska plošča 5 delavcem, padlim v NOV, odkrita 10.8.1950.

Na domu društva Partizan spominska plošča članom telovadnega društva Sokol Medvode, ki so padli v NOV, odkrita 22. 7.1956.

Pred tekstilno tovarno (prej Miklavc) spomenik 24 padlim v NOV, ubitim talcem in umrlim v taboriščih, odkrit 29.11. 1951.

V gramozni jami spomenik 25 talcem, ustreljenim na tem mestu iz maščevanja za partizanski napad na nemški avto 31.12.1943; odkrit 31. 12. 1951.

OB IZVIRIH 16

Na Komelovi hiši (Podgora) spominska plošča 3 bratom, padlim v NOV, odkrita 29.11. 1967.

OSOLNIK

Na vrhu hriba spominski kamen, posvečen na tem mestu padlim borcem NOV 3.3.1945; odkrit 14. 7. 1954.

POTOK

Na hiši št. 37 spominska plošča aktivistu OF Rafaelu Zamnu, ki so ga Nemci ustrelili 26. 9.1944; odkrita 11. 6.1961.

PRESKA

Na pokopališču grobišče s sarkofagom; delo arhitekta Kasala, posvečen 37 borcem NOV, talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih; grobišče urejeno 21. 7.1952.

REPnje

Za vasjo spominski kamen aktivistoma OF, ki sta padla na tem mestu 10.9.1944, odkrit 13.6.1953.

SKARUČNA

Na hiši št. 17 spominska plošča trem bratom Dermastja in materi Mariji, ki so svoja življenja darovali za domovino; odkrita 18. 7. 1965.

Ob gozdu za hišo pri Tinčku, št. 36, spominski kamen na mestu, kjer so v boju z Nemci in domačimi izdajalci 12.6.1944 padli trije partizani; odkrit 13.6.1953.

V vasi spomenik 21 borcem domačinom, ki so padli v NOV, bili ustreljeni kot talci in umrli v koncentracijskih taboriščih; odkrit 2. 9.1956.

SMLEDNIK

V vasi spomenik 29 domačinom, padlim v NOB in umrlim v taboriščih, odkrit 1. 5.1963.

Blizu starega gradu plošča partizanski javki (1941—1945).

SORA

Na gasilskem domu spominska plošča 8 članom društva, padlim v NOV, odkrita 10. 7.1955.

Za vasjo, ob cesti na Osolnik, spominski kamen trem borcem Škofjeloške čete, ki so padli v boju z nemškim okupatorjem na tem mestu 6. 6.1942; odkrit 14. 7.1954.

Za vasjo, ob cesti proti Topolu, spominski kamen na tem mestu ustreljeni inštruktorici oblastnega komiteja SKOJ za Gorenjsko Anici Cvikelj-Zmagoslavi 3.3.1945; odkrit

14. 7.1954.

SREDNJE GAMELJNE

Na pročelju doma družbenih organizacij spominska plošča 28 domačinom, padlim v NOV, ustreljenim talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih, odkrita 29.11.1964.

STANEŽIČE

Ob glavni cesti Šentvid—Medno spomenik arhitekta Antona Bitenca posvečen 23 domačinom, padlim v NOV; odkrit 8. 6. 1958.

SVETJE

Na godbenem domu spominska plošča 7 članom društva, ki so padli v NOV, odkrita 10.7.1955.

ŠIŠKA

CELOVŠKA CESTA

Pri odcepu v Bakovičevo cesto spomenik Svobode 892 padlim v narodnoosvobodilni vojni, ustreljenim talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih od 1941—1945, odkrit 13. 5.1951; delo arhitekta Vinka Glanza in kiparja Antona Sigulina.

V veži osnovne šole Alojza Kebeta v Šentvidu spominska plošča 29 dijakom bivše meščanske šole, ki so padli v NOV, bili ustreljeni kot talci ali umrli v taboriščih; odkrita leta 1959.

Na pokopališču v Šentvidu grobišče s spominsko ploščo 6 domačinom, ki so padli v NOV; plošča odkrita 1.11.1946.

CELOVŠKA CESTA 280

Na Tovarni dekorativnih tkanin (prej Štora) spominska plošča 4 delavcem te tovarne, ki so padli v NOB, odkrita 29.11.1946.

DRAVELJSKA CESTA

Na pokopališču v Dravljah grobišče s spomeniki, na katerih so imena 151 padlih borcev OV, talcev in umrlih v koncentracijskih taboriščih; spomeniki odkriti 11.11.1957.

PODUTIŠKA CESTA

v Nn/VU klanca (Peske) spomenik 27 članom kolesarskega društva Slovenije, ki so padli v V, bili ustreljeni kot talci ali umrli v koncentracijskih taboriščih; odkrit leta 1952.

TACEN

Ob poti pred Rocnom v Tacnu spominska vrba mladincu in aktivistu OF Janezu Seunigu-Marku iz Tacna, ki je padel na tem mestu marca 1944.

V avli Šolskega centra Republiškega sekretariata za notranje zadeve, v spominskem prostoru varnostne obveščevalne službe, spomenik, posvečen padlim tovarišem; delo arhitekta Draga Derkoviča, odkrit 1964. leta.

V isti avli stoji friz, sestavljen iz starega orožja; delo Toneta Svetine: Po stopinjah VOS; odkrit 6. 5. 1974 — ob otvoritvi razstave: 30 let v službi VOS.

V parku plastika narodnega heroja Franca Rozmana-Staneta, delo arhitekta Jakoba Savinška.

VODNIKOVA CESTA 69

Na hiši, kjer je bilo v letih 1941—1943 ilegalno bivališče aktivistov, skrivališče partijske literature, raznega blaga in orožja in še javka, spominska plošča, odkrita leta 1955.

VODNIKOVA CESTA

Na domu društva Partizan spominska plošča 122 članom bivšega telovadnega društva Sokol Zg. Šiška, ki so padli v NOV, bili ustreljeni kot talci ali so umrli v koncentracijskih taboriščih od 1941—1945; odkrita 5. 5. 1955.

LOČNICA

Spomenik 15 borcem NOV in aktivistom OF, odkrit 22. 7. 1962.

ŠMARTNO

V veži osnovne šole narodnega heroja Staneta Kosca spominska plošča 69 padlim domačim borcem, talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih, odkrita 29.11.1970.

Na pokopališču simbolično spominsko znamenje žrtvam okupatorjevega nasilja od 1941—1945 z območja občine Šmartno pod Šmarno goro, odkrito 1.9.1964.

UTI K

Na domači hiši spominska plošča družini Žnidar, ki jo je nemški okupator zverinsko pobil 3. 4. 1944; odkrita 13. 6. 1954.

V zadružnem domu spominska plošča 27 padlim borcem, talcem in umrlim internirancem v letih 1941—1945, odkrita 29.11.1950.

VODICE

Na pokopališču spomenik 26 borcem NOV, odkrit leta 1956.

ZAPOGE

V vasi spomenik 17 domačinom, padlim v NOV, ustreljenim talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih od 1941—1945; odkrit 5.10.1954.

Na hribu Tršanec nad Zapogami spominski kamen na tem mestu padlemu borcu, članu VDV okraja Smlednik 14.6.1944; odkrit leta 1955.

ZAVRH

V Peškah pod sedlom Šmarne gore spomenik na tem mestu 12. 10. 1944 padlemu borcu, članu VDV Medvode Toniju Željku-Rajku iz Šmartna pod Šmarno goro; odkrit poleti 1946.

ZGORNJE GAMELJNE

Na tovarni pletenin Rašica spominska plošča 6 delavcem, padlim v NOV, odkrita 3. 7.1963.

ZGORNJE PIRNIČE

V vasi spomenik 39 domačinom, padlim v NOV, ustreljenim talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih. Med njimi so imena narodnih herojev Franca Rozmana, Valentina Rožanca in Franca Bukovca. Spomenik je delo arhitekta Vinka Glanza in kiparja Borisa Kalina, odkrit 14. 7. 1954.

Spominski kamen ob gozdu, kjer sta padla aktivista OF 16. 6.1944; odkrit 4. 7.1957.

Občina Ljubljana Vič-Rudnik

BABNA GORA

Partizansko taborišče

V bližini spominskega kamna je bilo novembra in decembra 1941 taborišče borcev Kamniškega bataljona, Kranjsko-tržiškega bataljona in novincev iz Ljubljane. V njem so se borci pripravljali za napad na železniški most prek Ljubljanice v Preserjah. Porušili so ga v noči na 5.12.1941. Po napadu so borci odšli na Gorenjsko, kjer so se priključili Cankarjevemu bataljonu.

Na Babni gori je bila pozneje tudi ilegalna partizanska javka za območje Dolomitov in enote Dolomitskega odreda.

Spominski kamen stoji na Rupah pri Babni gori, odkrit 1.7.1958.

Posvetovanje članov IOOF

V Zgornji Babni gori pri Glažarju so imeli člani IOOF pozimi 1942/3 pomembno posvetovanje in razgovore. Ugotovili so nujnost tesnejšega sodelovanja z narodnoosvobodilnim gibanjem v sosednjih republikah in tudi sprejeli sklepe I. zasedanja AVNOJ v Bihaču, čeprav se slovenska delegacija zasedanja ni udeležila; s tem so se izrekli za enotno jugoslovansko narodnoosvobodilno gibanje.

Spominska plošča na hiši št. 8 je bila odkrita leta 1951.

BELO

Narodna heroinja Lizika Jančar-Majda

se je rodila 27.10.1919 v Mariboru. Študirala je na medicinski fakulteti v Beogradu. Leta 1936 se je priključila revolucionarnemu gibanju in delovala kot članica SKOJ, pozneje kot članica KPS v vseh naprednih delavskih organizacijah v Mariboru. Po kapitulaciji jugoslovanske vojske se je priključila narodnoosvobodilnemu gibanju v Ljubljani. Leta 1941 je poleg politično-aktivističnega dela na medicinski fakulteti bila tudi pri organizaciji ilegalne radijske postaje CK KPS; od leta 1942 do februarja 1943 pa je bila vodja okrožne vojaško-civilne intendance pri okrožnem odboru OF Ljubljana. Februarja 1943 je odšla v Polhograjske Dolomite na bazo Turk na Hrušovem, kjer je bila radiotelegrafistka pri radijski oddajni postaji med Slovenijo in Moskvo. Med italijansko-belogardistično ofenzivo v Polhograjskih Dolomitih 19. in 20.3.1943 so jo belogardisti zajeli v Belški grapi, jo odvedli v vas Belo pri Polhovem Gradcu in jo po mučenju ubili 20. 3. 1943. Za narodno heroinjo je bila imenovana 27.11.1953.

Spominska plošča v Belem je bila odkrita 26. 5.1974.

BRDO**Maščevanje nad prebivalci**

Po nekajkratnem premikanju žične meje, ki so jo Italijani stalno širili le navzven, se je sredi leta 1942 ustalila na trasi, ki jo še danes označujejo spominski kamni. Sekala je Cesto na Brdo blizu hiše, v kateri je delovala ilegalna tiskarna Podmornica. Na bližnjem hribu so Italijani imeli reflektorsko postajo ter zvečer in ponoči razsvetljevali tudi hišo, v kateri je delovala Podmornica, zato so kurirji in drugi vedno težje neopazno prihajali sem. Te težave so sporočali dolomitskim partizanom, ki so 22. 7.1943 poslali patroljo, da s streljanjem od daleč razbije ali poškoduje to reflektorsko postajo. Patrolja je nalogo izpolnila, hkrati pa pri Vrhovcih ubila 2 italijanska grenadirja.

Naslednji dan so pridrveli na Brdo in Vrhovce fašisti grupacije CCNN Montagna in se nad prebivalstvom strahovito maščevali. Naropali so več voz blaga, požgali in razrušili 22 hiš in pobili 14 domačinov.

Spomenik z imeni pobitih ljudi in skupno grobišče je na viškem pokopališču, spominska plošča je na osnovni šoli na Vrhovcih.

GOLO NAD IGOM**Ustanovitev Ljubljanske brigade**

Po kapitulaciji Italije 8.9.1943 je vodstvo NOB v Ljubljani organiziralo množični odhod v partizane. Iz Ljubljane je v tistem času odšlo več tisoč aktivistov in simpatizerjev OF. Zbirališče večine teh je bilo na Golem, kjer je Glavni štab NOV in POS iz novincev in enega bataljona Šerčerjeve brigade 10.9. ustanovil 10. SNOUB-Ljubljansko. Brigada je imela 4 bataljone in okoli 900 borcev. Med nemško ofenzivo oktobra in novembra 1943 so se borci Ljubljanske brigade borili proti sovražniku na Kureščku, Mokrecu, Ilovi gori in drugod. Spominska plošča je na Pangerčevi hiši, št. 35, odkrita 30. 8.1953.

HRASTENICE**Bunkerji CK KPS in IOOF — Dolomitska izjava**

Pred koncem italijanske ofenzive poleti 1942 se je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja prebilo s Kočevskega Roga na Lipoglav pri Ljubljani in od tam 17.10.1942 v Polhograjske Dolomite. Člani CK KPS so nekaj časa prebivali na Toškem čelu pri Omejčevih, člani IOOF pa v gozdnem bunkerju blizu hiše št. 8. 9.12.1942 se je IOOF preselil na Babno goro št. 8, kjer so ostali v bunkerju do marca 1943, nato pa so se preselili v bunker na Osrednek 1 in tu ostali vse do aprila 1943, ko so odšli na Kočevsko. Centralni komite KPS in Glavno poveljstvo pa sta se sredi novembra 1942 preselila v bunker pri kmetu Gavgarju v Hrastenicah (prej Gaberje) (znan kot bunker Centralnega komiteja KPS v žirovnikovem grabnu). Polhograjski Dolomiti so še posebno znani po podpisu »dolomitske izjave«. 1.3. 1943 so predstavniki treh osnovnih skupin Osvobodilne fronte — komunisti, krščanski socialisti in demokratično krilo Sokola — podpisali »dolomitsko izjavo«. S to izjavo so se predstavniki krščanskih socialistov in demokratičnega krila Sokola odrekli snovanju lastnih političnih strank ter priznali komunistični partiji vodstvo v narodnoosvobodilnem boju. Spominska plošča pri Gavgarju v Hrastenicah, št. 8, je bila odkrita leta 1946.

Hud poraz Italijanov

7. 5.1942 je bataljon NZiz Hruševega pod vodstvom komandanta NZ Franca Riharja-Radovana napadel italijansko kolono v Hrastenicah. Vračala se je iz Ključa, kjer je napadla parti-zansko taborišče. Padlo je 32 Italijanov, tudi polkovnik Latini, 72 pa je bilo ranjenih.

Spominska plošča ob cestnem obzidju je bila odkrita leta 1957.

IŠKA VAS

Pokol partizanov in talcev

V jesenski ofenzivi leta 1943 so Nemci zajeli nekaj borcev Ljubljanske brigade in jih ustrelili v bližnji Lapuški dolini. Ob cesti proti Igu so streljali domačine iz Iške vasi, v gozdu Grad pa talce iz Želimelj. Po osvoboditvi so bile vse žrtve prenesene v skupno grobišče na Gornji Ig.

Spomenik stoji ob cesti Iška vas—Gornji Ig in je posvečen 54 žrtvam okupatorjevega nasilja.

IŠKI VINTGAR

Partizanska bolnišnica

Krimski partizani so že konec aprila 1942 začeli pripravljati prostor za bolnišnico v Iškem Vintgarju. Maja istega leta je bil postavljen zasilni podstrešek za 10 do 15 ranjencev, 28. 8. pa je bila ustanovljena bolnišnica, znana z imenom Krvavice ali tudi Bercetova in je delala do 22. 6. 1943, ko so jo Italijani s pomočjo izdajalcev odkrili in požgali. Ranjence so razen enega pravočasno evakuirali. Na istem mestu so ponovno zgradili bolnišnico in je delala do oktobra 1943. Ustanovitelj, oskrbnik in tudi zdravnik je bil bolničar France Berce z Iga, borec Šerčerjevega bataljona.

Bolnišnica je bila obnovljena prvič leta 1952 in drugič 1966. Stoji v soteski Vintgarja in je od gostišča oddaljena uro hoda. Spominska plošča je bila odkrita leta 1952.

Grozodejstva Italjanov

16. 7. 1942 je italijanska vojska začela ostro ofenzivo proti partizanski vojski in osvobojenemu ozemlju. V tej ofenzivi so hude čase prebili tudi prebivalci Iške, Iške vasi, Iga, Želimelj in drugih vasi. Italijani so aretirali večino mož in fantov in jih odvedli v koncentracijska taborišča. Precej aktivistov OF pa so v teh krajih ustrelili kot talce.

Na ta grozodejstva spominjajo: spomenik v Iškem Vintgarju — Viliju Burgarju-Maharadži iz Ljubljane, ki so ga Italijani po hudem mučenju vrgli v ogenj, spomenik v Ustju — padlim borcem Krimskega odreda — in v Zapotoku, kjer je bilo 23. 7. 1942 ustreljenih 14 talcev.

Ilegalna tehnika Krim

je nastala avgusta 1942 v Podpeči. Po večkratni selitvi so jo postavili v barako v pečine nad sotesko Iškega Vintgarja; tu je delala od marca do avgusta 1943. Po navodilih CK KPS so aktivisti OF pod vodstvom Milana Apiha razmnožili po več tisoč izvodov vsake številke Slovenskega poročevalca. Radijskih vesti, Mladine OF in drugega tiska OF. Literaturo so ponoči kurirji odnašali v dolino partizanskim enotam in tudi v Ljubljano.

Na obnovljeni baraki so odkrili spominsko ploščo leta 1959.

KAMNIK POD KRIMOM

Ustanovitev 2. čete Šerčerjevega bataljona

Druga četa Šerčerjevega bataljona je bila ustanovljena v začetku maja 1942. Štela je okoli 80 borcev in bork — članov KPS in OF z območja Borovnice. Za politkomisarja čete je bil imenovan Jože Molek-Puntar iz Borovnice, za komandirja pa Pavel Mikuž iz Borovnice, borec od leta 1941 iz Kožlješke čete.

Spominsko znamenje stoji v gozdu nad vasjo Kamnik, ob studencu Kalašca, odkrito 25. 7. 1953.

KOZLARJEVA GOŠČA PRI ČRNI VASI

Zločini belogardistov

Na pustni torek 1943 so belogardisti v Kozlarjevi gošči ubili kurirja Krimskega bataljona Cirila Faganela in s tem presekali kurirsko pot, ki je vodila s Krma na Podlipoglav.

Naslednjih 13 žrtev so domobranci pobili na tem kraju 25.11.1943. Na Barju je zavladal strah ko je postal komendant domobranske postojanke na Barju zloglasni poročnik Franc Frakelj-Skalar. Dan za dnem so se vrstile aretacije, ljudje so izginjali brez sledu.

Krvava morija je bila odkrita, ko je neki domobranec povedal stari ženici: »... tamle v tisti gošči so jih sinoči pobili 16...«

Pozimi 1943/44 so jih umorili največ. Sem so jih vlečili iz Črne vasi, Vrbljenja, Podkraja in drugih bližnjih vasi ter Ljubljane.

Na spomeniku je vklesanih 42 imen, med njimi tudi 10 žrtev iz Vrbljenja, ki so jih domobranci pobili 27.1.1944 pod gradom Lisičje pri Škofljici. Spomenik ne stoji na mestu, kjer so jih pobijali, ampak nekaj sto metrov pred goščo, da je lažje dostopen.

KRVAVA PEČ

Zmaga brigad

Od 1. do 3. 9.1943 so Gradnikova, Šerčerjeva in Tomšičeva brigada imele pri Krvavi peči hude boje z Italijani in belogardisti; vseh je bilo nad 1500 mož. Sovražnik je v teh bojih utrpel nad 100 mrtvih in še več ranjenih, partizani pa so imeli 6 mrtvih in 14 ranjenih.

Spominska plošča je na bivši osnovni šoli v Krvavi peči, odkrita leta 1976.

KUREŠČEK

Shajališče prvih partizanov

Na stavbi planinskega turističnega doma na Kureščku sta vzdani spominski plošči: prva opozarja na pomemben sestanek Osvobodilne fronte avgusta 1941, ki so ga imeli partizani Mokrške čete z okoliškimi vaščani, druga plošča pa opozarja na dogodke iz narodno-osvobodilnega boja na Kureščku. V letih 1941 in 1942 je bilo v planinski koči zbiralništvo prvih partizanov Mokrške čete in enot Krimskega bataljona. Zaradi tega je italijanski okupator požgal kočo na Kureščku; takrat je požgal tudi vasi Golo, Škriļje, Zapotok in Krvavo peč.

Spominska plošča na planinskem domu na Kureščku je bila odkrita 23. 4. 1961.

LJUBLJANA-MESTO

CESTA DOLOMITSKEGA ODREDA 54

Radijska delavnica

V hiši Ivana Skodlarja je bil spomladi 1942 zgrajen bunker, v katerem je bila radijska delavnica. V njej so izdelovali radijske oddajne in sprejemne aparate. Kadar jim je grozila nevarnost, so se v bunker zatekali tudi aktivisti OF. 20.3.1943 so Italijani s pomočjo izdajalca izsledili bunker. V boju sta padla Marjan Novak z Viča in Lojze Štrekelj iz Kozarj, ranjena in zajeta sta bila Jakob Vrhovec iz Kozarj in ilegalec inž. Rado Luznar pa tudi gospodinja Ivano Skodlar so ujeli.

Spominska plošča je na hiši št. 54.

CESTA DOLOMITSKEGA ODREDA 137

Tehnika CK KP Slovenije v Kozarjah

V bunkerju pod kovaško delavnico Janeza Erbežnika, kamor so prenesli tiskarski stroj is arne Podmornica, je od avgusta 1942 do januarja 1943 delovala grafična tehnika.

V njej so tiskali partijsko literaturo, natisnili pa tudi julijsko številko Dela (št. 4) in Delavsko enotnost št. 1.

11.1.1943 so tiskarji s pomočjo aktivistov OF in borcev Dolomitskega odreda prepeljali tiskarski stroj in drug material v Polhograjske Dolomite, kjer so v bunkerju blizu Žirovnikovega grabna nadaljevali delo. Aprila 1943 je bil bunker izdan in odkrit.

Spominska plošča je na hiši št. 137.

CESTA NA BRDO 95

Tiskarna Podmornica

Poleti 1941 se je CK KPS odločil, da tu zgradi podzemsko ilegalno tiskarno. Septembra so v skrivališče, ki so ga izkopali v zemljo pod prizidkom hiše, pripeljali ves črkovni material iz Sadinje vasi, kjer je bila pred vojno partijska tiskarna, tiskarski stroj tigel na ročni pogon so kupili pri nekem ljubljanskem podjetju.

Bunker je bil majhen in vlažen, v deževnih dneh pa se je nabralo toliko vode, da so jo morali odnašati z vedri. Zato so tiskarno imenovali Podmornica.

V Podmornici je stalno delalo več tiskarjev. Izdelali so vrsto letakov, tiskali časnik Osvobodilna fronta, partijsko glasilo Delo, razglednice Toneta Tomšiča, Slavka Šlandra in Ljuba Šerčerja ter natisnili žepno izdajo pesmi Mateja Bora Previharimo viharje.

Tiskarna je delala od septembra 1941 do avgusta 1942. Ko so Italijani februarja 1942 ogradili Ljubljano z bodečo žico, je le-ta tekla nekaj deset metrov od tiskarne. Zato je bil otežkočen dovoz in odvoz materiala. Vodstvo je našlo za tiskarno nov prostor v Kozarjah.

Na hiši, kjer je bila tiskarna, je vzdana spominska plošča, odkrita 28. 8.1949. V tej hiši je Muzej ljudske revolucije Slovenije uredil stalno muzejsko zbirko; obnovljena je bila aprila 1977. leta.

MENCIGERJEVA ULICA 27

Partijska konferenca

1. in 2. 6. 1941 je bila pri Ivančičevih partijska konferenca. Prišlo je okrog 30 delegatov iz vse Slovenije. Spričo politične situacije in okupatorjevega nasilja je bil po referatih Edvarda Kardelja in Aleša Beblerja sprejet sklep o pripravi na oborožen upor proti okupatorju.

V Ivančičevi hiši je bil tudi bunker; v njem so se zadrževali v letih 1942 in 1943 člani uredništva Slovenskega poročevalca (Vlado Krivic, Jože Zemljak, Boris Ziherl) in se sestajali člani poverjeništa CK KPS za Ljubljano.

Spominska plošča na hiši št. 27 je bila odkrita 1. 6. 1959.

RUDNIK

Boji za osvoboditev Ljubljane

Po osvoboditvi Kočevja 4. maja se je sovražnik naglo umikal proti Ljubljani in enote 15., 18. divizije in 29. hercegovske divizije so ga tesno zasledovale do predmestja Ljubljane. Tu pa se je ukopal na že pripravljeni obrambni črti Podmolnik—Molnik—južni obronki Orel—Sela—Lavrica—Črna vas—Vrzenec. Na tej obrambni liniji so 7. in 8. 5. divjali srditi boji z nemškimi in domobranskimi enotami. Najhujši so se bili 8. 5. zvečer na Orlah, kjer je padlo ok. 30 borcev.

Takoj po vojni so padle borce pokopali na staro pokopališče na Rudniku. Od tu so jih večji del odpeljali svojci, ostalo je le 5 neznanih borcev, te pa so pokopali na novo pokopališče. Tu je pokopanih še 6 neznanih žrtev, ki so jih v zadnjih dneh pobili domobranci, in 4 borci Ljubljanske brigade, ki so padli v boju za Ljubljano.

Spominsko znamenje z napisom je bilo odkrito na novem pokopališču leta 1960.

TOBAČNA ULICA 5**Razvoj in delovanje KPS v Tobačni tovarni**

N redno delavsko gibanje v Tobačni tovarni sega tja v prva leta po prvi svetovni vojni.

V tej tovarni je bila od 1927 dalje dejavna komunistična organizacija; do leta 1939 se • število njenih članov toliko povečalo, da je bil ustanovljen tovarniški partijski biro v tremi organizacijami. Delavstvo tovarne je med prvimi sprejelo program Osvobodilne fronte. Do poletja 1941 so bili ustanovljeni v vseh delovnih enotah odbori OF in matični odbor OF, do jeseni 1941 pa so v tovarni delovali že tri desetine Narodne zaščite. Okupatorjevo in belogardistično nasilje pa vse do osvoboditve ni zavrlo poleta narodno-osvobodilnega gibanja v tovarni. Za svobodo je žrtvovalo 15 delavcev svoja mlada življenja.

Spomenik 15 delavcem pred vhodom v tovarno je bil odkrit kmalu po osvoboditvi.

VEČNA POT 3**Ustanovni sestanek OF**

V Vidmarjevi hiši na Večni poti je bil 27.4.1941 ustanovni sestanek Protiimperialistične fronte, ki se je konec junija preimenovala v Osvobodilno fronto slovenskega naroda. Sestanka so se na pobudo KPS udeležili še predstavniki krščanskih socialistov demokratičnega krila Sokolov in slovenskih naprednih kulturnih delavcev. Na sestanku so sprejeli teze CK KPS in s tem položili temelje za enoten program OF, ki se je ob koncu leta 1941 izoblikoval v devetih temeljnih točkah Osvobodilne fronte.

Na ta dan slavi občina Vič-Rudnik svoj praznik; hkrati je to republiški praznik.

Pred Vidmarjevo hišo stoji spomenik, delo arhitekta Jožeta Plečnika, odkrit 27. 4.1951.

VRHOVC**Narodni heroj Vlado Miklavc-Henrik**

se je rodil 10. 5.1918 v Ljubljani. Izučil se je za kleparja. Deloval je v OF mladine in organiziral Narodno zaščito. Junija 1942 se je priključil borcem Dolomitskega odreda. Pozimi 1942 je postal vodja patrolje za zaščito vodstva NOG, nato je bil spremljevalec Edvarda Kardelja. Padel je ob napadu Nemcev na Vrhovni štab v Drvarju 25. 5. 1944. Za narodnega heroja je bil imenovan 20. 7. 1951.

Po njem se imenuje osnovna šola na Vrhovcih.

MAČKI**Tragedija komande mesta Velike Lašče**

8. 5.1944 so domobranci iznenada napadli komando mesta Velike Lašče v Mačkih. Padlo je 12 borcev in komandant komande mesta Viktor Krašovec; od padlih so bili 4 aktivisti OF - iz vasi Mački.

Spominska plošča je na Sterletovi hiši, št. 6, v kateri je bil sedež komande mesta. Plošča odkrita 4. 7.1964.

NOTRANJE GORICE**Narodni heroj Lado Mavsar-Ronko**

*e je rodil 22. 7.1922 v Notranjih Goricah pri Ljubljani. Bil je zidarski vajenec; v prostem času je sodeloval pri Sokolu. Med prvimi se je vključil v NOG. Deloval je zlasti v mladinski otažni skupini. 11.12.1941 se je priključil Kožlješki četi, spomladi 1942 je postal omandir Ribniške čete, zatem komandir 2. bataljona Notranjskega odreda. Takrat je bil rejet tudi v KPS. Padel je kot komandant 2. bataljona Šerčerjeve brigade 22. 2.1944

⁵ Vodnik po partizanskih poteh

na Graški gori na Pohorju v boju z Nemci. Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953. Spominska plošča je na rojstni hiši, št. 34.

OSREDEK

Ilegalno bivališče članov IOOF

Gradbena skupina pri Centralni tehniki CK KPS je kletni prostor pod Birčevim skednjem preuredila v bunker za ilegalce. V njem se je IOOF nastanil prvič decembra 1942, drugič pa seje zatekel vanj v začetku marca 1943 in ostal tam do 8. 4.1943, ko je odšel na Kočevsko. Nekaj dni po odhodu IOOF so Italijani in belogardisti odkrili ta bunker in v njem zajeli skupino terenskih aktivistov, med njimi komandanta Dolomitskega odreda Franca Riharja-Radovana. Obsodili so ga na smrt in ustrelili 8. 6.1943 v Ljubljani (gl. spominsko ploščo na rojstni hiši Franca Riharja, Gaberje št. 23). Spominska plošča na Birčevi hiši, št. 1, je bila odkrita leta 1948.

PASJA RAVAN PRI POLHOVEM GRADCU

Vstaja v Poljanski dolini

Po uspešnih bojih in akcijah Cankarjevega bataljona v Poljanski in Selški dolini decembra 1941 se je število borcev od 72 povečalo na ok. 300 mož. Da bi zavrli ljudsko vstajo v tem predelu Gorenjske, so Nemci 27.12. z vso silo udarili iz smeri Škofja Loka in Črni vrh nad Polhovim Gradcem na Cankarjev bataljon, ki je ves dan branil položaje od Črnega vrha, prek Pasje ravni, Bukovega in Kovskega vrha do Valterskega vrha. V neenakem boju je padlo več partizanov, hude izgube pa so utrpeli tudi Nemci. Na Pasji ravni stoji obelisk, delo arh. Vlasta Kopača, odkrit 22. 7. 1967.

PRESERJE

Krimski odred

Krimski odred je bil ustanovljen v prvi polovici junija 1942 iz 1. Šerčerjevega bataljona in 5. bataljona Notranjskega odreda. Sestavljali so ga 4 bataljoni, deloval pa je na območju med dolensko in tržaško železniško progo ter od meje okupirane Ljubljane do stare jugoslovansko-italijanske meje. V italijanski ofenzivi julija 1942 je utrpel hude izgube, zato je Glavno poveljstvo 6. 10. 1942 odred reorganiziralo. Iz dela borcev je bila ustanovljena Šerčerjeva brigada, drugi del borcev pa je bil vključen v novo ustanovljeni Notranjski odred. Na osnovni šoli je spominska plošča Krimskemu odredu in v avli šole doprsni kip Jožetu Molku, odkrit leta 1970; delo kiparja Antona Sigulina.

SAMOTORICA

Šolsko taborišče

Po napadu Nemcev na Rašiško četo 27. 9. 1941 se je glavnina te čete začasno umaknila v Ljubljansko pokrajino in se nastanila na Samotorici nad Horjulom. Okrepljena z novimi borci iz Ljubljane je konec oktobra 1941 ponovno odšla na Gorenjsko. V začetku decembra 1941 je bila na Samotorici ustanovljena Špacapanova četa, ki je kmalu nato odšla na Primorsko. Po odhodu teh čet je bilo na Samotorici šolsko taborišče; tja so prihajali novinci iz Ljubljane in okolice in se vadili v orožju. Spominska plošča na hiši št. 14 je bila odkrita 19.7.1959.

SETNICA PRI POLHOVEM GRADCU

Sovražnikov udar v Polhograjske Dolomite

Osvobojeno ozemlje in razmah NOB v neposredni bližini Ljubljane sta sovražnika bodla v oči 1. 3. 1943⁵⁰ močne italijanske in belogardistične enote nenadno vdrle na osvobojeno ozemlje Polhograjskih Dolomitov. V hudem boju je padlo in bilo zajetih več aktivistov OF in borcev Dolomitskega odreda. Med padlimi je bil tudi politkomisar 1. bataljona Dolomitskega odreda narodni heroj Lado Dolničar, zajeta in zatem ubita pa sta bila komandant Dolomitskega odreda Franc Rihar-Radovan in študentka medicine narodna herojinja Lizika Jančar-Majda.

Spominska plošča je na lovski koči v Setnici pod Grmado, odkrita 28. 7. 1963, in na kraju bojev v Belški grapi, odkrita 1977. leta.

ŠUJICA

Narodni heroj Vladimir Dolničar-Rudi Robida

se je rodil 13. 3. 1919 v Šujici na Dobrovi. Izučil se je za peka. V OF je delal sprva kot sekretar terenskega odbora OF Dobrova, februarja 1942 je postal član rajonskega komiteja KPS Vič (Dobrova) in vodja VOS. Spomladi leta 1942 se je priključil borcem Dolomitskega odreda. Sprva je bil četni komisar, nato komandant 1. bataljona Dolomitskega odreda.

18. 3. 1943 je padel v boju z Italijani in belogardisti v Belški grapi nad Belco. Za narodnega heroja je bil imenovan 27. 11. 1953.

Spominska plošča na hiši št. 3 je bila odkrita leta 1949.

TURJAK

Poraz slovenske kontrarevolucije

S kapitulacijo Italije so belogardisti izgubili svoje gospodarje in zaščitnike. Številne njihove postojanke so pod udarom partizanske vojske naglo propadle. Belogardisti so bežali proti Ljubljani, vendar še niso vedeli, ali jih bodo Nemci zaščitili. Zato so se zatekli za debele zidove turjaškega gradu. Povelje za napad na Turjak je debila Prešernova brigada in ga 14. 9. 1943 obkolila. Naslednje dni je sistematično oblegala grad, partizanski topovi pa so podirali tudi najdebelejše zidove. Opoldne 14. 9. so belogardisti zaprosili za premirje; pogajanja so se izjalovila, ker se belogardisti niso hoteli vdati. Odločilna je bila nedelja

19. 9., ko so po silovitem topniškem ognju partizanski minerei vdrli v grad. Tako se je po tednu dni zagrizenega boja okoli 700 belogardistov predalo. Med ujetniki je bilo ok.

60 duhovnikov, bogoslovcev in poveljnikov iz raznih postojank. Dvajsetim organizatorjem bele garde je potem sodilo partizansko sodišče v Kočevju.

Grobница —sarkofag z obeliskom v spomin 120 padlim borcem —je delo arhitekta Marka Šlajmerja in kiparja Staneta Keršiča; urejena 19. 9. 1959. Spominska plošča je na hiši Zdravka Jovanoviča, odkrita 1975.

Grozodejstvo domobrancev

Tik pred osvoboditvijo, 4. 5. 1945, je domobranska policija iz ljubljanskih zaporov odvedla aktivistov OF proti Turjaku; med njimi so bili dr. Vito Kraigher, dr. Mauricij Neuberger, r. rane Mesesnel, Neda Gerzinič, brata dr. Boris in Zoran Thuma in drugi. Grozovito so jih ili in pobijali v gozdu Smrečje pod Turjakom, potem pa jih zmetali v Volčjo jamo.

a mestu zločina, 1,5 km od Turjaka, stoji spomenik z imeni ustreljenih; odkrit 19. 9. 1959.

VELIKE LAŠČE 15

Zlom sovražne postojanke

Po zmagi nad belogardisti v Grahovem je 14. divizija napadla domobransko postojanko v Velikih Laščah.

Tomšičeva, Šerčerjeva in Loška (Bračičeva) brigada so udarile na postojanko ponoči 3.12.1943. Napadeni so klicali na pomoč. Tako se je s Pijave gorice pripeljalo 9 kamionov Nemcev in domobrancev, a je Loška brigada iz zasede že s prvim topovskim strelom onemogočila oklopno vozilo in vrgla Nemce nazaj. Drugi poskus intervencije je bil iz Kočevja, odkoder se je pripeljalo 6 kamionov domobrancev in Nemcev. Tudi te je pri Žlebiču zaustavila iz zasede Loška brigada. Po srditem dvodnevem boju je bila postojanka premagana. Padlo je ok. 50 sovražnikovih vojakov. Partizani so zaplenili 9 lahkih in 3 težke mitraljeze, 20 zabojev streliva, precej eksploziva in vojaške opreme, ki so jo zavezniška letala pomotoma odvrгла v Velike Lašče.

Spominska plošča je na stavbi krajevne skupnosti; odkrita je bila 19. 9.1959.

ZAPOTOK

Ustanovitev prvega proletarskega bataljona

Iz najboljših borcev, prostovoljcev Notranjskega odreda, je bil 13. 6.1942 na robu gozda v bližini osnovne šole v Zapotoku ustanovljen 1. proletarski udarni bataljon Toneta Tomšiča.

Ob ustanovitvi je borcem govoril član CK KPS Janez Hribar. Za prvega komandanta je bil imenovan Stane Semič-Daki, za političnega komisarja pa Alojz Založnik-Nikola.

Spominska plošča je na osnovni šoli, odkrita 1.1977.

VNANJE GORICE

Tiskarna CK KP Slovenije

Potem ko je prenehala delovati partijska tiskarna v Tacnu, pri Albinu Novaku, je CK KPS ustanovil novo tiskarno v Vnanjih Goricah, pri rezbarju Viktorju Novaku. Tu je delala od januarja do aprila 1941. Natisnili so januarsko Delo (št. 3/1941), v katerem je bilo objavljeno celotno gradivo V. konference KPJ in proglas CK KPJ delavcem, kmetom, meščanom, vojakom, podoficirjem, oficirjem, Slovencem in Slovenkam ob napadu Nemčije na Jugoslavijo. V tiskarni so delali poleg ilegalca Ivana Plaskana tudi vsi člani Novakove družine. Tiskarne sovražnik ni odkril. Prenehala je delovati zaradi naselitve italijanskega oficirja v to hišo.

Na hiši je predvidena spominska plošča.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BREZJE PRI PIJAVI GORICI

Za vasjo je grobišče 23 borcev, padlih v NOV.

BREZOVICA

Na križišču cest Tržaška in Vnanje Gorice spomenik 22 padlim borcem NOV z območja Brezovice.

Na pokopališču grobišče domačinov, padlih v NOV ter ustreljenih v Kršljanovem gradu in na Urhu.

BUTANJ EVA

Ob cesti proti Dolgi dolini grobišče na mestu, kjer so padli ruski partizani.

CENTA

Ob cesti Purkarče—Krvava peč spomenik 30 borcem, padlim v NOV.

ČRNA VAS 117

Na hiši Antona Jarca plošča v spomin na konferenco KPS ljubljanskega okrožja jeseni 1938, odkrita 17. 5. 1959.

DOBROVA

Pred zadružnim domom spomenik 97 padlim borcem v NOV, delo arh. Marka Šlajmerja; odkrit leta 1954.

DVOR PRI POLHOVEM GRADCU

Na gasilskem domu spominska plošča 32 talcem, ustreljenim na Sovovem griču in v Dolenji vasi.

GABRJE

Na Kelnačevi hiši, št. 23, plošča v spomin Francu Riharju-Radovanu, komandantu Dolo-mitskega odreda; odkrita leta 1949.

GOLO

Na pokopališču grobišče padlih borcev iz NOV in talcev z območja Golega. Nad vasjo, ob cesti iz Golega v Zapotok, grobišče 30 borcev NOV, ki so padli v bližini tega mesta.

GUMNIŠČE PRI ŠKOFLJICI

Spomenik nad vasjo v gozdu, kjer so se od 14. do 16. 5. 1942 zbirali aktivisti OF iz teh krajev in odšli v partizane.

HORJUL

Ob robu gozda Podstaja, južno od vasi, spomenik 5 talcem, ustreljenim na tem mestu 11.8. 1942; odkrit 15. 5. 1947.

Na pokopališču grobišče padlih borcev NOV.

Ob cesti Horjul—Butanjeva vas spomenik z imeni 22 padlih v NOV, delo arh. Marka Šlajmerja; odkrit 8. 9. 1957.

V vasi spomenik padlim borcem NOV.

V bližnjem gozdu grob in spominsko znamenje padlemu partizanu.

HRUŠEVO PRI DOBROVI

Na gričku nad vasjo grobišče 9 padlih borcev NOV.

IG

Na obzidju mrtvašnice na pokopališču spominska plošča talcem, ustreljenim na tem mestu. Na pokopališču grobišče 6 talcev iz vasi Pijave gorice.

IŠKA VAS

V bližini Grabljic ob Iškem Vintgarju grob s spominskim znamenjem partizanskemu skla-
 "n glasbeniku Francu Šturmu, ki je padel na tem mestu v nemški ofenzivi 11.11.1943.
 (Glej spominsko ploščo na Glasbeni matici v Ljubljani, Gosposka 8.)
 robnica z dvema spomenikoma padlim borcem NOV z območja Iške vasi in njene okolice;
 ° arhitekta Lapova; odkrita 3. 10. 1958.

IŠKI VINTGAR

V živo skalo vklesana spominska plošča o ranjenih in bolnih partizanih, ki so jih italijanski vojaki ustrelili med roško ofenzivo poleti 1942.

KAMNIK POD KRIMOM

Ob poti proti Rakitni in Kamniku, pod studentem Kalašca, spominska plošča sekretarju rajonskega komiteja KPS Preserje—Borovnica Antonu Gradišniku-Janošu, ki je padel na tem mestu 23. 9.1943, in kurirju 2. čete Šerčerjevega bataljona Ladu Rotu, ki je padel avgusta 1942. Plošča je bila odkrita 4. 7.1956.

Pri studentu Kauc spominska plošča padlim borcem NOV na Krimu, odkrita leta 1955.

Na Šuštarjevi hiši spominska plošča 3 talcem iz vasi Kamnik, ki so bili ustreljeni pred to hišo 19. 5.1942.

KARLOVICA

Na osnovni šoli spominska plošča komandantu 1. brigade VDV Karlu Šaliju, ki je padel v boju z nemškim okupatorjem leta 1944, in 47 padlim borcem in žrtvam.

KLADENZA

Na hiši št. 26 spominska plošča z imeni 26 borcev, padlih v NOV, ustreljenih talcev in umrlih v koncentracijskih taboriščih.

KRVAVA PEČ

Na pokopališču grobišče padlih borcev in talcev.

Na bivši osnovni šoli plošča v spomin na zmagovit boj Tomšičeve, Šerčerjeve in Gradnikove brigade od 25. do 27. avgusta 1943 z italijanskim okupatorjem na področju Krvava peč—Mokreč.

KUREŠČEK PRI ZAPOTOKU

Na pokopališču grobišče 35 borcev, padlih v NOV, in talcev.

LAVRICA

Na osnovni šoli spominska plošča padlim borcem NOV.

LJUBGOJNA

Ob vznožju hriba Kucelj spomenik 8 talcem iz Logatca, ki jih je na tem mestu ustrelil italijanski okupator 23. 6. 1942; odkrit 16. 7. 1956.

LJUBLJANA-MESTO

BORSETOVA ULICA 2

V avli doma TVD Partizan spominska plošča bivšim članom Sokola Trnovo, ki so padli v NOV.

BRDO

Na pročelju stavbe družbenih organizacij krajevne skupnosti Brdo spominska plošča z imeni 40 padlih v NOV, ustreljenih kot talci in umrlih v koncentracijskih taboriščih; projektant arh. Vlasto Kopač.

CESTA DVEH CESARJEV 8

V neposredni bližini hiše št. 8 grob in spomenik partizanu Ivanu Habiču iz Sibirije, ki
a je na tem mestu ustrelila nemška obmejna patrolja 18.9.1943. Spomenik s ploščo
j^odkril ulični odbor OF Trnovo—Rakovnik leta 1949.

CESTA NA BRDO 96

Na Opekarni na Brdu spominska plošča z imeni 15 delavcev, padlih v NOV.

CESTA NA ROŽNIK

Ob križišču Ceste na Rožnik in Kikljeve ceste obelisk v spomin na tem mestu 23. 8.1942
ustreljenemu skojevcu Janezu Kiklju.

CESTA V GORICE

Ob cesti spomenik padlemu borcu NOV Jožetu Skubicu, ki so ga belogardisti ustrelili
1943. leta.

CESTA V MESTNI LOG

Na dvoriščni steni Veterinarske bolnišnice spominska plošča z imeni 17 veterinarjev, ki
so padli v NOV.

CESTA V ROŽNO DOLINO

Na križišču Ceste II in Ceste XVII spomenik z imeni 30 padlih borcev NOV in aktivistov NOG.

DOLENJSKA CESTA 11

Pred stavbo Strelske zveze Slovenije (nekdanje vojaško strelišče) spomenik padlim bor-
cem NOV, delo arh. Eda Mihevca, odkrit 4. 7.1956.
Na zdravstvenem domu Rudnik spominsko znamenje padlim borcem NOV, odkrito leta 1965.

DOLGI MOST

Spomenik 42 padlim borcem NOV, talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih, delo
arh. Marka Šlajmerja, odkrit 29.11.1956.

GORKIČEVA ULICA 12

Pred mizarsko zadrugo Vič spomenik delavcem iz te delavnice, ki so padli v NOV.

ILOVŠKI ŠTRADON 51

Na hiši Staneta Šteblaja spominska plošča; tu je delovalo od leta 1938 do 1941 delavsko
kulturno društvo Vzajemnost Barje; odkrita leta 1959.

IŽANSKA CESTA

Na združenem domu na Barju spominska plošča z imeni 82 padlih borcev NOV, talcev
in umrlih v koncentracijskih taboriščih.
Na križišču Ižanske in Orlove ceste pred mostom spomenik z imeni 23 padlih borcev.

ORLOVA ULICA 11

Na hiši št. 11 plošča aktivistki OF Mariji Janežič, ki so jo domobranci ubili 4.12.1943.

POT NA DRENIKOV VRH 1

V Romihovi hiši bunker za ilegalce v letih 1941—1945.

PRIVOZ 6

Plošča na okrogli hiši, kjer je v letih 1939—1941 živel in delal narodni heroj Oskar Kovačič.

RAKOVNIŠKA ULICA 4

V spomin padlim borcem NOV z območja Rakovnika leta 1965 zgrajen zdravstveni dom dr. Pavla Lunačka.

RIHARJEVA ULICA

V parku Trnovo spomenik 173 žrtvam fašističnega nasilja v letih 1941—1945 z območja Trnovega; delo arh. Josipa Plečnika, besedilo je napisal pesnik Mile Klopčič. Spomenik odkrit 22. 7.1954.

RUDNIK 56

Spominska plošča na hiši št. 56 opozarja, da je bil na tem mestu prehod iz okupirane Ljubljane, in tu je plošča v spomin na žrtve fašističnega nasilja.

TRŽAŠKA CESTA 72

Pred poslopjem VII. gimnazije spomenik padlim borcem NOV, talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih.

TRŽAŠKA CESTA 76

Na domu telovadnega društva Partizan spominska plošča 42 članom telovadnega društva Sokol Vič, ki so padli v NOV, med njimi sta tudi narodna heroja Malči Belič in Milan Česnik.

TRŽAŠKA CESTA 145

Na hiši Vrtačnikovih spominska plošča železničarju aktivistu Antonu Žirovniku, ki so ga Italijani ustrelili na tem mestu 10.12.1942, ker so pri njem ob preiskavi našli kliše, ki ga je nesel v ilegalno tiskarno.

VEČNA POT

Ob parku Tivoli spomenik s kipom talca, delo arh. Nika Bežka in kiparja Ivana Štreklja, odkrit 29.11.1952.

VIŠKA CESTA

Nasproti gasilskega doma spomenik z imeni 18 padlih borcev, talcev in umrlih v koncentracijskih taboriščih z območja Viča; delo slušateljev prof. arh. Eda Mihevca.

VRHOVCI

Ob cesti na Brdo—Bokalce—Kozarje spomenik 11 borcem, padlim v NOV, delo arh. Petra Tepina, odkrit 18. 7.1950.

LUŽARJI — KARLOVICA

Na pokopališču grobišče 3 borcev iz NOV, ki so padli v vasi Lužarji v boju z italijanskim okupatorjem leta 1943.

MOHORJI

Na bivši osnovni šoli plošča v spomin na delovanje rajonskega odbora OF Velike Lašče spomladi 1942. Šolo so požgali borci Šerčerjeve brigade 15.1.1943, da se vanjo ne bi naselili belogardisti.

NOTRANJE GORICE

Pred združnim domom spomenik 21 padlim borcem, deio arh. A. Bitenca in Plečnika, odkrit 22. 7.1953.

Na pokopališču grobišče 6 borcev iz Bele krajine, ki so padli ob napadu na nemško postojanko v Notranjih Goricah 8. 10. 1943.

PEČKI

Na hiši Štaneta Jakliča, št. 1, spominska plošča; tu je deloval spomladi 1942 NOO za Centi.

PODHOJNI HRIB PRI VELIKIH LAŠČAH

Na hiši pri Jožetu Arku spominska plošča borcem NOV Slavku Zgoncu (padel 20. 5.1942), Ladu Šteblaju in Francu Grmeku, ki ju je v tej hiši ubila organizacija črna roka.

PODPEČ

Na mostu čez Ljubljanico spominska plošča borcema 10. ljubljanske brigade, ki sta padla ob napadu na domobransko postojanko v Podpeči marca 1944; odkrita 29.11.1953.

Na združnem domu spominski plošči z imeni borcev, padlih v NOV, talcev in umrlih v koncentracijskih taboriščih z območja Podpeč, Jezero in Planinca.

Ob cesti proti Notranjim Goricam, na Strženu, spominska plošča 13 talcem, članom terenskega odbora OF Tomišelj, ki jih je ustrelil italijanski okupator na tem mestu 23. 7.1942.

POLHOV GRADEC

Pred združnim domom spomenik z imeni 133 padlih borcev, talcev in umrlih v koncentracijskih taboriščih z območja bivše občine Polhov Gradec.

V avli osnovne šole spominska plošča z imeni padlih v NOV.

Na pokopališču grobišče 4 borcev NOV.

PRESERJE

Na gospodarskem poslopju Antona Intiharja spominska plošča sekretarju RK KPS Preserje—Borovnica Francu Debevču-Mihi, ki je bil tu ustreljen iz zasede 2.7.1944; odkrita 4.7.1956.

Ob cesti Preserje—Gornja Brezovica spomenik Poldetu Mikužu in Francu Novaku, ki sta padla na tem mestu v boju z italijanskim okupatorjem 2.6.1942.

Ob cesti Kamnik—Preserje spomenik borcema NOV, ki sta padla na tem mestu 16. 7.1942.

Nad železniško postajo na Sodnem vrhu grobnica 24 borcev NOV in prav tam tudi spo-JTienik* 94 borcem, padlim v NOV; delo arh. Petra Tepine; odkrit 1.11.1953.

Na hiši Andreja Kovača spominska plošča njegovim 3 sinovom, ki so padli v NOV.

PURKARČE PRI VELIKIH LAŠČAH

Ob cesti Purkarče—Krvava peč spomenik 30 padlim borcem NOV iz raznih krajev Slovenije.

RAKITNA

Na pokopališču grobišče 14 borcev Šercerjeve brigade in Notranjskega odreda, ki so padli v boju z nemškim okupatorjem in domobranci v letih 1943 in 1944.

RAŠICA

Na križišču cest Velike Lašče—Rob spomenik padlim borcem NOV, talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih.

ROB PRI VELIKIH LAŠČAH

Pred gozdom, 1 km od vasi, spomenik 12 padlim članom terenskega odbora OF Rob. Na pokopališču grobišče 54 borcev NOV, ki so padli v tem kraju.

SREDNJA VAS PRI LAVRICI

Ob poti Srednja vas—Sela gtob borca NOV, italijanskega vojaka, ki se je po kapitulaciji Italije priključil partizanom in padel v boju z Nemci prve dni oktobra 1943.

ŠENTJOŠT NAD HORJULOM

Pod vasjo (v Brnkovem gozdu) spomenik na mestu, kjer so domobranci streljali aktiviste OF 7.1.1944.

V avli osnovne šole plošča v spomin padlim učiteljem te šole.

ŠKOFLJICA

Pri odcepu ceste Ljubljana—Kočevje spomenik 75 padlim borcem NOV; delo arh. Letonja; odkrit septembra 1958.

ŠUJICA

Spomenik narodnemu heroju Janezu Bizjaku, komandirju Mengeško-moravške čete, ki je padel na tem mestu 27.10.1941; delo arh. Vlasta Kopača; odkrit leta 1976.

TOMIŠELJ

Ob cesti Tomišej—Vrbljene spomenik na kraju, kjer so Italijani 22.12.1941 ustrelili borce iz Krimskega podbataljona: Ljuba Šercerja, Valentina Kariža, Rada Kogoja, Ivana Verbiča in Ignaca Žagarja; odkrit 29.11.1951.

TURJAK

Na združnem domu spominska plošča padlim v NOV, talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih.

USTJE

Na robu Iškega Vintgarja spomenik, kjer so italijanski vojaki julija 1942 streljali talce.

VELIKE LAŠČE

Na pokopališču grobišče s spominskimi ploščami padlim borcem NOV.

Na obzidju pokopališča spominska plošča na mestu, kjer so okupatorji streljali talce.

VELIKI OSOLNIK

Na osnovni šoli spominska plošča z imeni 17 padlih borcev NOV.

Na hiši Alojza Šteblaja spominska plošča o uničenju belogardističnega Skalarjevega bataljona v noči od 14. do 15. 9.1943; potolkla ga je Tomšičeva brigada. Plošča odkrita leta 1951.

VNANJE GORICE

Na pokopališču grobišče padlih borcev NOV z območja Vnanjih Goric.

VRZDENEC

Na hiši št. 46 spominska plošča 3 aktivistom OF, ki jih je ubila organizacija črna roka 7. 1. 1944; odkrita leta 1960.

ZALOG PRI ŠKOFLJICI

Ob krajevni cesti Zalog—Drglerija grobišče partizanov, ki so padli v tem kraju v letih 1941—1945.

ZAPOTOK

V gozdu za vasjo spomenik 14 talcem, ki so bili ustreljeni na tem mestu leta 1942.

Na osnovni šoli spominska plošča 35 padlim borcem NOV, odkrita 1.1958.

ZGORNJI IG

Ob križišču cest Ig—Iška vas—Matena spomenik 343 borcem, padlim v NOV, ustreljenim kot talci in umrlim v italijansko-nemških taboriščih z območja Iga; delo arh. Janje Lapove in arh. Eda Ravnikarja; odkrit 4. 5.1958.

Na pokopališču grobišče padlih borcev NOV.

ŽELIMLJE

Na osnovni šoli spominska plošča padlim borcem NOV.

DOLENJSKA Z BELO KRAJINO

Občina Črnomelj

ADLEŠIČI

Sedež karlovškega vojnega področja in bolnišnica

Na območju Adlešičev so se med vojno nastanile zaledne ustanove karlovškega vojnega področja. Bolnišnica Karlovškega odreda se je sredi oktobra 1943 naselila v šoli v Adlešičih. Ob nemški ofenzivi se je umaknila in je bila nekaj časa v Velikih selih, zatem pa od sredine novembra do 21.1.1944 ponovno v šoli. Tega dne se je v šoli nastanila komanda karlovškega vojnega področja in je ostala tu do nemško-ustaškega vdora 29.8.1944.

Takrat je sovražnik zažgal šolo in grad Pobrežje ter izropal hrvatska skladišča.

Komanda karlovškega vojnega področja je grad Pobrežje obnovila in se v njem nastanila.

V gradu in v okolici so delovale njegove delavnice: krojaška, mehanična, čevljarska, strojarna kož, klavnica in električna centrala, pa tudi zadružna trgovina in šola.

Na obnovljeni osnovni šoli je spominska plošča, odkrita 22.3.1955.

Zadnji sovražnikov vdor v Belo krajino

Močnejše nemške in ustaške sile, skupno nad 1500 mož, so 21. 3.1945 zjutraj z območja Karlovca v treh kolonah krenile v napad na Belo krajino med Metliko in Adlešiči. Skušale so podpreti nemške in domobranske enote v bojih s partizani zahodno od Novega mesta in v Suhi krajini, obenem pa uničiti zaledne ustanove karlovškega vojnega področja na območju Adlešičev ter partizansko letališče pri Krasincu. Po hudih bojih na hrvatskih tleh je Belokranjski odred ob pomoči oddelkov oficirske šole, 14. brigade in 8. Levstikove brigade preprečil sovražniku prodreti prek Kolpe v Metliko, medtem ko je sovražna kolona iz Donjih Stativ pri gradu Pobrežje 22. 3. zjutraj prekorčila reko in se razlila po okoliških vaseh. Vseh 11 borcev partizanske straže komande mesta Črnomelj je padlo v boju z ustaši. Tisti dan so sovražniki v Adlešičih, Gorenjcih, Vrhovcih, Malih in Velikih Selih in Purgi požgali 52 hiš in 148 gospodarskih poslopij ter grad Pobrežje, izropali ali uničili vse, kar jim je prišlo pod roke. V Gribljah so zažigalne mine upepelile stanovanjska ali gospodarska poslopja 24 gospodarjem.

Ko so Nemci in ustaši zapazili, da prihaja proti njim partizanska vojska — bili so bore

8. Levstikove brigade — so v naglici odšli prek Kolpe, še pred tem pa so ubili člana Narodne zaščite Jožeta Adlešiča iz Purgje.

V spomin na te dogodke je bila 22. 3.1955 na zadružnem domu odkrita spominska plošča. Na isti plošči so vklesana imena padlih za svobodo iz Adlešičev in okoliških vasi: 53 borcev in 29 žrtev fašističnega nasilja. 22. 3. so si občani krajevne skupnosti Adlešiči izbrali za svoj praznik.

BOJANCİ

Boj Tomšičeve brigade z Italijani

Junija 1943 sta Gubčeva in Tomšičeva brigada prišli v Belo krajino na zaslužen počitek. Tomšičeva se je namestila na Bojancih, kjer so jo v zgodnjih jutranjih urah 4. 7. iznenada napadli italijanski vojaki. Brigada jih je z jurišem pregnala. Sledil je ponoven napad bataljona črnih srajc iz Tribuč. Tomšičeva brigada je pregnala tudi nje. V ostrih bojih je bilo 6 Italijanov ranjenih, 8 pa so jih naši ujeli; 6 od teh so po zaslišanju izpustili. Spominska plošča na osnovni šoli je bila odkrita 22. 7. 1951.

Partizanska bolnišnica karlovškega vojnega področja

V bojanski šoli se je decembra 1943 nastanila partizanska bolnišnica karlovškega vojnega področja. Odtod se je preselila v Veliko Bukovje vzhodno od vasi, kjer so v gozdu, imenovanem Črni panj, zgradili več lesenih barak ter napeljali elektriko iz centrale v Pobrežju. Do julija 1944 se je v tej bolnišnici zdravilo 500 ranjenih in obolelih hrvatskih partizanov. Bojančani so jim vsestransko pomagali.

Na vaškem pokopališču je pokopanih 5 hrvatskih partizanov; 4 so umrli v bolnišnici, 1 pa se je smrtno ponesrečil.

Spominska plošča je vzdana na stavbi nekdanje osnovne šole, odkrita je bila 6. 7. 1958.

CERKVIŠČE

Napad na italijanske mejne miličnike

6.9.1941 so štirje borci belokranjske partizanske skupine iz taborišča pri Miklarjih na cesti Črnomelj—Griblje (približno 1 km pred odcepom proti vasi Cerkvišče) sredi dneva napadli iz zasede patroljo mejnih miličnikov, ki so iz Črnomlja peljali živež in strelivo za svojo postojanko v Gribljah. Padla sta dva sovražna vojaka, od treh ranjenih pa je eden umrl. Še istega in pa naslednjega dne so italijanske vojaške in policijske oblasti aretirale nad 200 Belokranjcev; večino so kmalu izpustile. Sledi za napadalci niso odkrile. Na kraju spopada je bil 24.7.1960 odkrit spominski kamen, izdelan po načrtu kiparja Jakoba Savinška.

ČREŠNJEVEC PRI SEMIČU

Bolnišnica Topolovec

Za evakuacijo ranjencev s partizanskega letališča pri Krasincu, sprva v južno Italijo (Bari) in zatem v osvobodeno Dalmacijo (Zadar), je bilo treba ustanoviti posebne evakuacijske baze. Sredi novembra 1944 sta začeli z delom baza na Črešnjevcu, imenovana Topolovec, in v Gradcu; kmalu sta prerasli v samostojen blok Slovenska vojna partizanska bolnišnica — evakuacija (SVPB-E). Ta blok je najprej vodila dr. Zvezda Zadnik. Topolovec se je razvil v samostojno evakuacijsko bolnišnico, v njem pa je bil tudi praktični pouk oficirske sanitetne šole Glavnega štaba NOV in PO Slovenije.

Na Črešnjevcu je evakuacijska bolnišnica delovala do konca vojne. Ranjenci so bili razmeščeni po vseh hišah, glavna ambulanta in operacijska soba pa sta bili v hiši Ivana Kambiča.

V vasi je spominski steber z vzdano ploščo; odkril jo je Svet za zdravstvo in socialno politiko LRS 18.7.1954.

ČRMOŠNJICE

Sedež Glavnega štaba NOV in PO Slovenije

Po vrnitvi vodstvenih organov narodnoosvobodilnega boja iz Polhograjskih Dolomitov na Kočevski Rog v drugi polovici aprila 1943 se je Glavni štab NOV in PO Slovenije na-

stanil na Bazi 21 na Kraguljem vrhu (kota 686) nad Starimi žagami; tu je ostal do kapitulacije Italije, nato se je preselil v grad Soteska pri Dolenjskih Toplicah. Po končani nemški ofenzivi jeseni 1943 je bil najprej na Pribišju, nato na Gabru nad Semičem, odtod pa se je februarja 1944 preselil v Črmošnjice in ostal tu do preselitve v Lokve pri Črnomlju septembra 1944; medtem je bil mesec dni v Dragatušu.

V spomin na delovanje Glavnega štaba NOV in PO Slovenije v Črmošnjicah je bila tam odkrita plošča na stavbi gostišča.

ČRNOMELJ-MESTO

Središče osvobojenega ozemlja

Od kapitulacije Italije je bila cela Bela krajina, z izjemo 2—3 tednov med nemško ofenzivo jeseni 1943, svobodna. Zato so se v Črnomlju in vaseh na obrobju Kočevskega Roga nastanili vodstveni organi in osrednje ustanove narodnoosvobodilnega boja. Zlasti v letu 1944 in 1945 je bil Črnomelj središče partizanske Slovenije. Številna spominska znamenja pričajo o vlogi mesta in deležu njegovih prebivalcev ter Bele krajine v prelomnem obdobju slovenske zgodovine.

CESTA HEROJA STARIHA

Rojstni kraj narodnega heroja Janka Stariha

Rojen je bil 14.12.1922 v Črnomlju. Na novomeški gimnaziji se je vključil v marksistični krožek in z 18 leti postal član partije. Sredi avgusta 1941 se je priključil črnomaljski partizanski skupini pri Miklarjih, kmalu nato pa Novomeški partizanski četi; z njo se je udeležil napada na nemško postojanko na Bučki ponoči med 1. in 2.11.1941. Tu je bil ranjen.

Po ilegalnem zdravljenju v Novem mestu je postal komandir Mokronoške čete; skupaj z njo je 15.12.1941 prišel v sestav 2. štajerskega partizanskega bataljona pod poveljstvom Franca Rozmana-Staneta in Dušana Kvedra-Tomaža. Po preoblikovanju tega bataljona v 2. ali Štajersko grupo odredov je uspešno vodil njen 1. bataljon, po njem imenovan Jankov bataljon. Pozneje je opravljal tudi dolžnost operativnega oficirja pri štabu 2. grupe odredov. Padel je v boju z Nemci 7.11.1942 pri Sv. Joštu na Dobrovljah nad Savinjsko dolino.

Za narodnega heroja je bil imenovan 20.12.1951.

Njegov doprnski kip stoji v urejenem nasadu ob križišču Kolodvorske ceste in Ceste heroja Stariha; delo kiparja Julija Renka; odkrit 19. 2. 1954.

CESTA SADEŽ 39

Prva meteorološka postaja NOV in POS

V letu 1944 je začela na jugovzhodu Gorjancev nad Suhorjem delati zavezniška meteorološka postaja. S tem je pomagala zavezniškim letalom, ki so prek naših krajev letela v napad na sovražnikovo ozemlje. Po kratkem usposabljanju so te naloge prevzeli in uspešno opravljali partizanski meteorologi, ki so se iz Ravnac preselili v Črnomelj.

Sedež meteorološke postaje v letih 1944 in 1945 je bil v hiši Mirka Kramariča. Na njej je **Meteorološki** zavod Slovenije odkril spominsko ploščo 25.11.1977.

KOLODVORSKA CESTA 61

Znanstveni inštitut pri predsedstvu SNOS

Znanstveni inštitut je bil ustanovljen 12.1.1944. Njegova naloga je bila, »da pripravlja znanstveni material in znanstvene izsledke, ki jih potrebuje narodnoosvobodilna borba v sedanosti in pri obnovitvenem delu po osvobojenju, kakor tudi, da po znanstveni poti Posreduje izkušnje narodnoosvobodilne borbe znanosti sami«. Direktor ZI je bil dr. Fran Zwitter.

⁶ Vodnik po partizanskih poteh

Inštitut je imel sedež sprva v gozdovih nad Bilpo ob Kolpi na Kočevskem (Baza 13—23), pred preselitvijo v Črnomelj pa na Bazi 80 na Kočevskem Rogu.

Po vojni je bil Znanstveni inštitut preimenovan v Inštitut narodne osvoboditve; njegovo delo pa nadaljujejo danes Inštitut za narodnostna vprašanja, Muzej ljudske revolucije Slovenije in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

V hiši, kjer je Zi deloval od decembra 1944 do konca aprila 1945, sta Inštitut za narodnostna vprašanja in Muzej narodne osvoboditve odkrila 21.7.1954 spominsko ploščo, izdelano po načrtu arhitektke Milice Detoni.

KOLODVORSKA CESTA

Partizanska letališča

Ko je bilo opuščeno prvo partizansko letališče na Nadleškem polju v Loški dolini, so zavezniška letala od septembra 1944 do aprila 1945 pristajala na letališče pri vaseh Orok in Krasinec ob Kolpi, na letališču pri vasi Mlake pa je zaradi neprimerne zemljišča pristalo le eno letalo. Prek teh letališč so zahodni zavezniki in Sovjetska zveza pošiljali materialno pomoč slovenski partizanski vojski, obenem pa odvažali ranjene partizane na zdravljenje v južno Italijo ali v že osvobojeno Dalmacijo; tja je bilo v varno zaledje konec marca 1945 prepeljanih tudi okrog 2000 civilnih oseb, predvsem iz Bele krajine. Z letališča pri Krasincu je bilo odpeljanih več sto ameriških, angleških in francoskih pilotov ter članov posadk, ki so iz poškodovanih letal odskočili na slovensko ozemlje in s pomočjo partizanov prispeli v zanje ustanovljene zbirne centre v Beli krajini.

Spomenik o partizanskih letališčih v Beli krajini so pri železniški postaji odkrili 22. 7. 1954 letalci jugoslovanskega letalstva iz garnizije Ljubljana ter Letalska zveza Slovenije.

IMA GRIČKU

Pomnik belokranjskim partizanom

Velikačen spomenik 1250 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Bele krajine in grobnica, v katero so bili že leta 1948 položeni posmrtni ostanki padlih borcev Belokranjske čete, sta bila zgrajena v letih 1954—1961; delo kiparja Jakoba Savinška in arhitekta Marka Župančiča.

S polplastičnimi figurami na veliki reliefni kompoziciji, prislonjeni na grobnico, in z reliefi na kocki je kipar izrazil trpljenje pa neomajno privrženost in zvestobo Belokranjcev narodnoosvobodilnemu boju in ljudski revoluciji. Spomeniški kompleks zaključuje nad 10 m visok steber, na katerem so vklesani verzi: »To zemljo, ki je skopi kruh rodila ljudem teh sončnih mestec in vasi, je žlahtna kri bogato namočila, za setev, ki v svobodi dozori.« Spomenik je bil odkrit 4. 7. 1961.

SEMIŠKA CESTA 1

Kemijsko-farmacevtski laboratorij sanitetnega oddelka Glavnega štaba NOV in PO Slovenije

Poleg terenske apoteke Bober na Stražnem vrhu, ortopedske delavnice v njegovi bližini, pletilnice povojev pri Tajnerju v Črnomlju, lekarne 7. korpusa Gorjanci v vasi Brezje nad Semičem je bilo jeseni 1944 v stavbi blizu železniške postaje glavno sanitetno skladišče Glavnega štaba Slovenije. V okviru tega je delal kemijsko-farmacevtski laboratorij, v njem so med drugim izdelovali parenteralne in infuzijske raztopine, ampule morfija in razne vrste tablet, organiziran pa je bil tudi tečaj za farmacevtske pomočnike, ki so ga zaključili po osvoboditvi v Ljubljani.

Farmacevtsko-kemična tovarna Lek iz Ljubljane je na hiši št. 1 odkrila 22. 7. 1954 ploščo, izdelano po načrtu arhitekta Francija Šublja.

SEMIŠKA CESTA 5**Partizanska veterinarska služba**

Kmalu po ustanovitvi zaledne vojaške oblasti septembra 1943 sta bili ustanovljeni veterinarski ambulantni pri komandi mesta Črnomelj in komandi mesta Metlika. Slednja je delovala v zaselku Berčiče.

Ambulanta pri komandi mesta Črnomelj je delala na dvorišču hiše veterinarskega referenta komande belokranjskega vojnega področja dr. Albina Sedeja v Loki pri Črnomlju.

Ko je bila zgrajena nova bolnišnica 7. korpusa pri Kanižarici, so jo opustili.

Veterinarska bolnišnica 7. korpusa je bila ustanovljena septembra 1944 na Toplem vrhu nad Črmošnjicami. Oktobra se je preselila na Kleč, januarja 1945 pa v novo barako v bližini Kanižarice. V njej so zdravili konje z nekužnimi boleznimi ter operirali, oddelek za kužne bolezni s celico za plinjenje garjavih konj je bil v Kvasici, remontni oddelek v Črnomlju, okrevališče za rekonvalescente in izčrpane živali pa na Sinjem vrhu.

V tej bolnišnici so imeli dva tečaja za veterinarske bolničarje, tečaja za veterinarske pomočnike in kovače za podkovanje pa sta bila zaključena po osvoboditvi v Ljubljani.

Bolnišnica je bila aprila 1945 preimenovana v 1. (stalno) veterinarsko bolnišnico Glavnega štaba Slovenije, upravnik je bil veterinar dr. Albin Sedej.

Na stavbi, v kateri je delovala veterinarska ambulanta pri komandi mesta Črnomelj, je Društvo veterinarjev in veterinarskih tehnikov Slovenije odkrilo 18.10.1959 spominsko ploščo z reliefno upodobitvijo kolone konj.

Delu bolnišnice 7. korpusa je posvečeno reliefno spominsko znamenje v stavbi veterinarske postaje Bela krajina; izdelal ga je Tone Svetina; odkrito 4. 7.1974.

TRG SVOBODE**Denarni zavod Slovenije (DZS) pri predsedstvu SNOS**

je bil ustanovljen 12.3.1944 s pooblastilom, da izda plačilne bone v znesku 20 milijonov lir.

Ta zavod je med drugimi imel naloge: izdajanje lirskih plačilnih bonov in priznanc, kreditiranje javnih ustanov in gospodarskih organizacij, ustanavljanje podružnic in obnavljanje dela denarnih zavodov po odpravi zaščite denarnih zavodov, pospeševanje hranilništva, valutno poslovanje in drugo, pa tudi strokovna obravnava ureditve denarnega gospodarstva v osvobojeni domovini. Prvi njegov predsednik je bil Lavoslav Dolinšek.

Denarni zavod Slovenije se je 19.10.1946 združil z Narodno banko FLRJ in potem opravljal naloge pod imenom Narodna banka FLRJ — centrala za Slovenijo. Po preselitvi z Baze 80 na Kočevskem Rogu v Črnomelj je bil sedež DZS od 2. 6.1944 do konca aprila 1945 v stavbi mestne hranilnice na današnjem Trgu svobode.

21.7.1954 je Narodna banka na njej odkrila spominsko ploščo, izdelano po načrtu arhitekta Janje Lap.

**Okrožni izvršni odbor narodnoosvobodilne skupščine
za Belo krajino**

1. 3.1944 je predsedstvo SNOS razpisalo neposredne in tajne volitve v krajevne narodnoosvobodilne odbore (KNOO) in okrajne narodnoosvobodilne skupščine. V predpisanem foku od 25.3. do 30.4. je bilo v 10 volilnih okrajih belokranjskega okrožja izvoljenih

KNOO z nad 1000 člani in 149 odposlancev okrajnih skupščin. Neposredne volitve v okrožno narodnoosvobodilno skupščino za Belo krajino so bile od 28.5. do 14.6. izvoljenih je bilo 54 odposlancev; ti so se 18. 6.1944 zbrali v sokolskem domu na prvem zasedanju in iz svoje srede izvolili 17-članski okrožni izvršni odbor s predsednikom Nikom Jakofčičem s Cerkvišč.

Na skupnem zasedanju okrožnih narodnoosvobodilnih skupščin za Belo krajino in Novo mesto v Črnomlju 7.1.1945, ko sta se okrožji združili v novomeško okrožje, je bil izvoljen nov 21-članski okrožni izvršni odbor narodnoosvobodilne skupščine Novo mesto. Plošča na črnomaljskem gradu, kjer so bili delovni prostori okrožnega izvršnega odbora narodnoosvobodilne skupščine za Belo krajino oziroma za Novo mesto, je bila odkrita 3. 7.1961.

Slovensko časnikarsko društvo

22.10.1944 so se v gradu zbrali predstavniki partizanskih novinarjev iz uredništev osrednjih glasil ter ustanovili Slovensko časnikarsko društvo. Po referatih dr. Aleša Beblerja, Radka Poliča in Marije Vilfanove so zborovalci sprejeli pravila društva in za predsednika izvolili pisatelja Ivana Potrča.

Društvo novinarjev Slovenije je odkrilo spominsko ploščo na gradu 19.10.1974.

ULICA 21. OKTOBRA 13

Odsek za notranje zadeve pri predsedstvu SNOS

je bil osnovan 12. 3.1944 in za njegovega prvega načelnika imenovan Ivan Maček-Matija. Po okrožjih so bile ustanovljene okrožne izpostave tega odseka, s temeljno nalogo organizirati novo narodno zaščito. Za strokovno usposabljanje narodnih zaščitnikov je odsek odprl šolo narodne zaščite v Semiču; v njej se je od srede avgusta 1944 do konca vojne na 7 tečajih zvrstilo blizu 200 tečajnikov.

Na hiši, kjer je bil sedež odseka, je Državni sekretariat za notranje zadeve LRS odkril 21.7. 1954 spominsko ploščo, izdelano po načrtu arhitekta Draga Derkoviča.

Odsek za sodstvo pri predsedstvu SNOS

Osnovan je bil 19.8.1944 in za njegovega načelnika imenovan Silverij Pakiž. Pravno podlago za izvajanje civilne sodne oblasti predstavlja odlok o začasni ureditvi narodnih sodišč in o narodnih sodnikih, ki ga je izdalo predsedstvo SNOS 3.9.1944. Okrajna, okrožna in višja narodna sodišča so volile narodnoosvobodilne skupščine. V njihovo pristojnost so spadale vse civilne, pravdne in nepravdne ter kazenske zadeve, razen tistih, ki so bile pridržane za vojaško kazensko sodstvo. Kot prvi v Sloveniji sta bili 1.10.1944 izvoljeni okrajni narodni sodišči v Črnomlju in Metliki, zatem pa še okrožno narodno sodišče za novomeško okrožje.

Sedež odseka za sodstvo je bil v hiši št. 13 v Ulici 21. oktobra. Na njej je Državni sekretariat za pravosodno upravo LRS odkril 21.7.1954 spominsko ploščo, izdelano po načrtu arhitekta Draga Derkoviča.

ULICA MIRANA JARCA 5

Verska komisija pri SNOS

Na prvem zasedanju SNOS je bila 19.2.1944 ustanovljena verska komisija pri SNOS z nalogo, da varuje nemoteno opravljanje bogoslužja in poskrbi za ureditev razmerja med cerkvijo in novo ljudsko oblastjo. Najbolj je prišla njena vloga do izraza na osvobojenem ozemlju v Beli krajini, kjer je vodstvo OF že 13.4.1944 sklicalo sestanek z belokranjsko duhovščino, 7. 6. pa je ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman imenoval župnika Andreja Ilca iz Podzemlja za generalnega vikarja za Belo krajino.

V posebni Izjavi, sprejeti na konferenci 22. 8.1944, je belokranjska duhovščina poudarila, da dušni pastirji nemoteno opravljajo svoje versko poslanstvo, ter pozvala vse slovenske duhovnike, naj si prizadevajo, da se konča bratomorna vojna, slovenski narod pa se združi v boju proti nemškemu okupatorju. Verska komisija, ki ji je predsedoval Lojze Ude, je začela z delom 20. 9. 1944.

IMA stavbi župnišča v Črnomlju, kjer so bile seje verske komisije, je Sekretariat verske komisije LRS odkril spominsko ploščo 21. 7. 1954.

ULICA OTOMA ŽUPANČIČA

Revolucionar Janez Marentič

Rodil se je 20.4.1910 v Clevelandu, ZDA, slovenskemu izseljencu iz Boginje vasi. Diplomiral je na agronomski fakulteti v Zagrebu jeseni 1934. Že pred vojno je bil med revolucionarji. Udeležil se je ustanovnega kongresa KPS aprila 1937 na Čebinah, kasneje pa je kot kmetijski strokovnjak postal član kmečke komisije pri CK KPS in kandidat za člana CK KPS. Po okupaciji 1941 je bil organizator OF. Umrli je 28. 9.1942 v Ljubljani za tuberkulozo. S številnimi prispevki je sodeloval v naprednih časopisih in revijah, njegovo najpomembnejše delo pa je Slovenska vas pod kapitalističnim jarmom (izšlo v knjižni izdaji /eta 1957). 11.10.1975 so v parku pred gimnazijo odkrili njegov doprni kip, delo kiparja Zdenka Kalina.

Slovensko narodno gledališče (SNG)

je ustanovil izvršni odbor OF 12.1.1944 »z nalogo, da v času narodnoosvobodilne borbe posreduje množicam gledališko umetnost«. Za ravnatelja je bil imenovan arhitekt Filip Kumbatovič.

Gledališče se je prvič predstavilo 20.2.1944 ob zaključku prvega zasedanja SNOS; uprizorilo je Cankarjevo dramo Kralj na Betajnovi. V 2. polovici februarja 1945 je priredilo jubilejni teden SNG.

V Črnomlju in Semiču, tu so prebivali člani SNG, sta bila spomladi 1944 dva gledališka tečaja.

Konec marca 1945 se je gledališče preselilo v osvobojeno Dalmacijo.

Spominsko besedilo, vklesano na steni v avli Kulturnega doma, kjer je SNG največkrat nastopalo, je bilo odkrito 21. 7.1954.

Prvo zasedanje Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta — SNOS

Slovenski narodnoosvobodilni odbor, izvoljen na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, se je na prvem zasedanju 19. in 20.2.1944 v dvorani sokolskega doma v Črnomlju preimenoval v Slovenski narodnoosvobodilni svet (SNOS).

SNOS je na tem zasedanju sprejel več sklepov in odlokov; med najpomembnejšimi so: deklaracija o ustanovitvi Nacionalnega komiteja osvoboditve Slovenije, izjava o pravicah in dolžnostih slovenskega ljudstva in odlok o razpisu volitev v narodnoosvobodilne odbore. S temi odloki so bili postavljeni temelji za nadaljnjo graditev ljudske oblasti in slovenske državnosti v okviru demokratične in federativne Jugoslavije.

Ploščo na Kulturnem domu so odkrili 22. 7.1954.

Kulturni dom

V sokolskem domu, od jeseni 1944 imenovan Dom ljudske prosvete, so med vojno prirejali številna zborovanja, proslave ob zgodovinskih obletnicah in kulturnoumetniške nastope. Z odločbo Sveta vlade Ljudske republike Slovenije za prosveto in kulturo 21. julija 1951 je bil dom razglašen za kulturni spomenik narodnoosvobodilnega boja in ljudske revolucije. 22.7.1954, ob republiški proslavi dneva vstaje in obletnici prvega zasedanja SNOS, je bila v preurejenem domu slavnostna seja Ljudske skupščine LRS 'n nekdanjih članov SNOS.

Danes se ta stavba imenuje Kulturni dom. Novo podobo je dobil po načrtu arhitekta ranka Simčiča, relief Bela krajina s prizori iz narodnoosvobodilnega boja in povelje graditve pa je oblikoval kipar Jakob Savinšek.

Konferenca aktivistk OF z Dolenjske in Notranjske

Konec novembra 1944 je predsedstvo SNOS objavilo zadnjo splošno mobilizacijo vseh moških od 17. do 50. leta starosti. Delo v političnih organizacijah, organih ljudske oblasti in na gospodarskem področju je moralo preiti čimbolj v ženske roke. Da bi dosegli čimvečjo aktivnost žena in deklet, sta izvršni odbor OF in glavni odbor SPŽZ sklicala aktivistke OF z Dolenjske in Notranjske na delovno konferenco, ki je bila 14. in 15.1.1945 v Domu ljudske prosvete. Z resolucijo so se aktivistke OF zavezale, da bodo podprle splošno mobilizacijo ter s svojim delom v zaledju nadomestile vse moške.

Z odlokom Glavnega štaba NOV in PO Slovenije je bilo na konferenci odlikovanih 30 aktivistk OF z redom hrabrosti in 27 z znakom hrabrosti za izkazano pomoč partizanski vojski in za hrabrost.

Na steni v avli današnjega Kulturnega doma je besedilo, ki spominja na to posvetovanje; odkrito je bilo 25.1.1959.

ULICA OTONA ŽUPANČIČA 8

Žrtve med prosvetnimi delavci

Italijanske oblasti so 2.7.1942 aretirale in odgnale v internacijo 36 prosvetnih delavcev iz Bele krajine, 15 jih je bilo istega leta odpuščenih iz učiteljske službe, nekateri pa so se pridružili partizanom.

Društvo prosvetnih delavcev Črnomelj je 27.4.1951 odkrilo na poslopju osnovne šole Mirana Jarca spominsko ploščo 10 za svobodo padlim prosvetnim delavcem iz Bele krajine.

ULICA STANETA ROZMANA 11

Smrt komandirja prve Belokranjske partizanske čete Alojza Fabjana

Rodil se je 20.4.1913 v Črnomlju. V očetovi delavnici se je izučil za urarja. Skupaj z lovskim tovarišem sta skrivaj vzela svoji puški iz katoliškega prosvetnega doma, kamor so Italijani uskladiščili belokranjskim lovcem odvzete puške, Italijani pa so ju odkrili in zaprli v sodne zapore. S pomočjo sodelavcev OF sta 20.8.1941 pobegnila in se pridružila črnomaljski partizanski skupini v taborišču pri Miklarjih. Alojz Fabjan je postal komandir skupine in je 6.9.1941 vodil uspešen napad na italijanske vojake na cesti Črnomelj—Griblje. 30.10.1941 je bila iz belokranjskih partizanskih skupin na Smuku ustanovljena prva Belokranjska partizanska četa in Fabjan je bil imenovan za njenega komandirja. Padel je v tragični noči na 3.11.1941 na Gornjih Lazah z večino borcev čete.

Spominska plošča je vzdana na Fabjanovi rojstni hiši.

VINIŠKA CESTA 19

Štab 1. slovenske divizije vojske državne varnosti (VDV) — narodne obrambe (NO)

Po sprejemu odloka predsedstva SNOS o dodelitvi oborožene sile odseku za notranje zadeve pri predsedstvu SNOS z dne 1.3.1944 so bile ustanovljene 1., 2. in 3. brigada VDV, ki so od 3.12.1944 tvorile 1. slovensko divizijo narodne obrambe.

V decembru se je štab divizije NO s komandantom Bojanom Polakom-Stjenko preselil iz Doblič v Črnomelj, kjer je ostal do aprila 1945.

Spominska plošča na hiši št. 19, v kateri je bil sedež štaba, je bila odkrita 13.9.1974. En dan prej je skupščina občine Črnomelj podelila domicil 2. bataljonu 1. brigade VDV, ki je delovala predvsem na območju Bele krajine.

ŽELEZNIČARSKA CESTA 17**Radijska oddajna postaja Osvobodilne fronte (ROF)**

Radio OF je začel redno oddajati 8. 8.1944 iz zgradbe vodnega rezervoarja nad železniško postajo. Prek njegovih valov se je širila v svet resnica o našem narodnoosvobodilnem boju. Zlasti bogate so bile njegove kulturnoumetniške oddaje, poskrbel pa je tudi za neposredne prenose nekaterih pisolav.

Do nemško-domobranskega vdora v Belo krajino sredi novembra 1944 je ROF oddajal v hiši ob križišču cest proti Gradcu in Semiču, zatem pa do konca aprila 1945 v železničarski stanovanjski hiši, v prvi tako imenovani sekcijski hiši. Na njej je Radio Ljubljana

17.7.1954 odkril spominsko ploščo, izdelano po načrtu arhitekta Janje Lap.

DAMELJ**Ustreljena organizatorja OF**

Kmet Franc Špehar iz Gorice (rojen 1901) je bil že pred vojno napredno politično aktiven.

1939 je bil izvoljen za predsednika Slovenske kmečke stranke, nato se je vključil v Zvezo delovnega ljudstva Slovenije in postal tudi član komunistične partije. Z okupacijo je Franc Špehar postal organizator OF. Že 27.10.1941 so ga po izdaji Italijani aretirali skupaj z Mihaelom Mukavcem s Hriba pri Sinjem vrhu. Naslednji dan so oba ustrelili.

Na kraju uboja, v Razvajah (kjer se odcepi pot v Damelj), je bil odkrit spomenik 28.10.1952.

Slovenska delegacija za AVNOJ

3.10.1943 je bila na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju izvoljena 42-članska delegacija za II.zasedanje AVNOJ. Z Baze 21 na Kočevskem Rogu so 10.11. v varstvu izbrane skupine borcev krenili proti Jajcu delegati Jaka Avšič, dr. Marijan Breclj, Tone Fajfar, Božidar Jakac, Josip Jeras, Boris Kidrič, Edvard Kocbek, Franc Lubej, dr. Pavel Lunaček, dr. Metod Mikuž, Ivan Novak, Zoran Polič, Josip Rus, Mica Šlander, dr. Lado Vavpetič in Josip Vidmar.

Slovenska mladina, ki je ob dnevu vstaje leta 1971 prvokrat odšla na danes že tradicionalni pohod »po poteh avnojske delegacije«, je na Žagarjevem mlinu v Damlju, kjer so se delegati s pomočjo domačinov prepeljali čez Kolpo, odkrila spominsko ploščo.

DOBLIČE**Zborovanje kmetijskih strokovnjakov**

Na svojem prvem zborovanju 5. in 6.4.1944, sklical ga je odsek za gospodarstvo pri predsedstvu SNOS, so kmetijski strokovnjaki ter predstavniki okrožij razpravljali o ukrepih za zagotovitev prehrane partizanske vojske in civilnega prebivalstva.

Sprejeli so pravilnik o organizaciji kmetijske pospeševalne službe ter pravilnik o obvezni obdelavi plodne zemlje in zaščiti semen; to naj bi bilo objavilo predsedstvo SNOS. V resoluciji so izrekli priznanje kmečkemu prebivalstvu, saj je nosilo težko breme narodno-osvobodilnega boja zaradi skrbi za prehrano in zaščito partizanov, ter pozvali vse kmetijske strokovnjake, ki so služili okupatorju ali so stali ob strani, naj se vrnejo k ljudstvu.

Spominsko ploščo na stavbi št. 36 je odkrilo Društvo kmetijskih inženirjev in tehnikov LRS 12.12.1954.

Pedagoški tečaji za partizanske učitelje

Na pokrajinski konferenci okrožnih šolskih nadzornikov in referentov za ljudsko prosveto 6- in 7.7.1944 v Starem trgu ob Kolpi je bilo sklenjeno, da se zaradi pomanjkanja prosvetnih kadrov organizirajo pedagoški tečaji za učitelje.

Za tečaje je poskrbel odsek za prosveto pri predsedstvu SNOS, oddelek za osnovno šolstvo. Kandidati so morali imeti malo maturo na meščanski šoli ali štiri razrede gimnazije z maturo ali pa nekaj letnikov učiteljskega in že nekaj učne prakse.

Prvi tečaj je bil od 24. 7. do 4. 9. in ga je obiskovalo 35 tečajnikov, drugi pa od 20. 9. do 12.11.1944 z 48 tečajniki. Čeprav so bile med prvim tečajem počitnice, so vaščani iz Dobljč in okolice pošiljali svoje otroke v šolo, da so tečajniki lahko imeli tudi nastope.

V prvi polovici septembra je bil vzgojnopolični tečaj za učitelje-inštruktorje iz Ljubljanske pokrajine; ti so potem vodili tečaje po posameznih okrožjih.

Plošča na osnovni šoli je odkrilo Združenje prosvetnih delavcev Slovenije 21.7.1954.

Smrt narodnega heroja Jožeta Mirtiča-Zidarja]

Najtežje boje z domobranskimi in nemškimi enotami iz Kočevja, prodirajočimi ob novembrskem vdoru leta 1944 proti Črnomlju, je bojeval 4. bataljon 1. brigade vojske državne varnosti (VDV) pri Miklarjih in Bistrici nad Dobljčami. Komandant 1. brigade VDV major Jože Mirtič-Zidar, predvojni komunist (roj. 1912 v Ljubljani), se je v teh bojih odlikoval z izrednim junaštvom. Toda domobranci so ga ujeli, mu med mučenjem vrezali na obraz peterokrako zvezdo, nato pa ga ubili.

Za narodnega heroja je bil imenovan 29.11.1953.

Plošča v spomin padlemu komandantu je bila odkrita 28. 6.1956 na stavbi osnovne šole.

DOBLIŠKA GORA

Zaledne ustanove

V Beli krajini, od kapitulacije Italije osrednjem slovenskem osvobojenem ozemlju, so se leta 1944 postopoma nastanile razne vojaške, politične in zaledne ustanove narodno-osvobodilnega boja. Sredi decembra tega leta so se z Baze 20 s Kočevskega Roga preselila na Dobljško goro tudi vsa osrednja vodstva NOB Slovenije. Člani vodstvenih teles

— Centralnega komiteja KP Slovenije, Izvršnega odbora OF, plenuma OF in drugih — so se naselili po zidanicah te vinogradniške vasi. Tu so ostali do evakuacije iz Bele krajine 27. 4.1945, ko so prek Gorskega Kotarja odšli proti Primorski. Na bivanje in delo Centralnega komiteja KP Slovenije in izvršnega odbora OF na Dobljški gori spominjata plošči na zidanici Janeza Plavca in zidanici, ki je zdaj občinska last.

Plošča na Maleričevi zidanici pa je posvečena delu sekretarja IO OF in predsedstva SNOS Borisu Kidriču-Petru; tu je bival spomladi 1945. Odkril jo je glavni odbor ZB NOV Slovenije 21. 7. 1954, načrt zanjo je naredil arhitekt Franci Šubelj.

DRAGATUŠ

Protirežimske demonstracije in letalski napad

Ob petomajskih volitvah v narodno skupščino Jugoslavije leta 1935 je od 414 volivcev iz tedanje dragatuške občine 388 glasovalo za kandidata združene opozicije Petra Korrena iz Črnomlja. Volilna komisija je po volitvah zaradi »pomanjkljive izreke« razveljavila 264 glasov, oddanih za opozicijo, to pa je povzročilo med volivci nemir. Naslednji dan so orožniki aretirali sedem fantov in mož, za katere so domnevali, da pripravljajo demonstracije, in jih zvezane zaprli v šolo. Na zvonjenje cerkvenih zvonov in glas gasilskega roga so se v Dragatušu zbrale stotine ljudi in odločno zahtevale, naj se izpustijo aretirani. Orožniški major je zapovedal streljati na demonstrante; smrtno je bil zadet kmet Mihael Gorše s Sel. Demonstranti so se ponovno zbrali pred šolo in dosegli prostost aretiranih.

Od Mihaela Goršeta se je čez dva dni poslovilo na pokopališču na Goleku nad 2000 Belo-kranjcev.

5.5.1944 je šest nemških letal v treh zaporednih napadih odvrlo na Dragatuš nad sto rušilnih in zažigalnih bomb, da bi uničili Glavni štab NOV in PO Slovenije, ki se je naselil v vasi konec marca 1944, a se je teden dni pred napadom vrnil v Črmošnjice.

Človeških žrtev ni bilo veliko — ena ženska je bila ubita, pet oseb je bilo ranjenih, od teh j_{en} moški umrl za posledicami ran; velika pa je bila materialna škoda: pobita živina, uničeni poljski pridelki in kmetijsko orodje, 9 stavb in 7 gospodarskih poslopij popolnoma porušenih, delno pa 23 stanovanjskih in 12 gospodarskih poslopij.

Spomenik v vasi, posvečen obema dogodkoma ter 74 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi nekdanje občine Dragatuš, je bil odkrit 5. 5. 1955; izdelan po načrtu arhitekta Borisa Kobeta. Na ta dan ima krajevna skupnost Dragatuš svoj praznik.

GORNJE LAZE

Tragedija Belokranjske čete

Prva Belokranjska četa je takoj po ustanovitvi 30.10.1941 na Smuku nad Semičem krenila proti Šmarjeti (pri Novem mestu); tam naj bi se bila priključila Dolenjskemu partizanskemu bataljonu in nato sodelovala v napadu na nemško postojanko na Bučki.

Potem ko je ugotovila, da ni prave možnosti za prehod prek Krke, se je vrnila proti Beli krajini. Do kraja izčrpani borci so 2.11. zvečer legli k počitku pri Šobrovih in Mavsarjevih na Gornjih Lazah, ne da bi postavili stražo. Italijanska vojska je s pomočjo izdajalskega vodnika obkolila Mavserjevo domačijo in v neenakem boju pobila vseh 14 partizanov, ubit je bil tudi gospodar. Na nasprotnikovi strani sta padla dva vojaka. Petnajst partizanov, ki so prenočevali pri Šobrovih, je skušalo pomagati soborcem, toda brez uspeha. Zaradi sovražnikove premoči so se začeli umikati in medtem jih je pet izgubilo življenje, politični komisar čete Jože Mihelčič pa je bil ujet.

V vasi je bil že 1.11.1951 odkrit spomenik, 30.10.1966 pa so odkrili novega.

GRADEC

Sedež štaba 2. bataljona Belokranjskega odreda

Sredi julija 1942 je bil iz 2. in 3. čete Belokranjskega bataljona ustanovljen 2. bataljon Belokranjskega odreda s tremi četami. Njegov komandant je bil Ivan Pezdirc-Slavo, politični komisar pa Anton Ivec-Žiga. Štab bataljona se je nastanil v tej vasi; leži severno od Bistrice in so jo Kočevarji prostovoljno zapustili decembra 1941. Tu je ostal do roške ofenzive, ko so Italijani vas požgali. Njegovo območje je bila južna Bela krajina s Poljansko dolino.

Septembra 1942 je bil 2. bataljon Belokranjskega odreda vključen v Cankarjevo brigado kot njen 3. bataljon. Spominsko ploščo na obnovljeni lovski koči je odkril občinski odbor ZB NOV Črnomelj leta 1957.

GRADNIK

Politična šola PK SKOJ za Slovenijo

V okviru partijske šole pri CK KP Slovenije na Bazi 15 a pri Cinku na Kočevskem Rogu je bila avgusta 1943 ustanovljena politična šola pokrajinskega komiteja (PK) SKOJ za Slovenijo. V začetku junija 1944 se je šola preselila na Gradnik in tam delovala do srede novembra istega leta. Vodja šole je bil Ferdo Godina-Marko. V njej je delala tudi znana belokranjska mladinska aktivistka Tončka Jakofčič, sprva kot inštruktorica, cb koncu pa kot vodja.

Na Kondovi hiši, št. 4, v kateri so bili 4 od skupno 11 tečajev, je bila 21. 7. 1954 odkrita spominska plošča.

KANIŽARICA

Shajališče belokranjskih komunistov

V hiši predvojnega komunista Jožeta Dvojmoča so se v letih 1940 in 1941 sestajali belokranjski komunisti.

Januarja 1941 je bilo v koncentracijsko taborišče Medjurečje pri Ivanjici v Srbiji odgnanih 14 belokranjskih komunistov, med katerimi so bili tudi člani okrožnega komiteja KPS za Belo krajino. Zato so se delegati partijskih celic v Beli krajini še istega meseca zbrali na zadnjo konferenco pred vojno. Prišel je tudi organizacijski sekretar CK KPS Tone Tomšič ter govoril o vsebini in sklepih 5. državne konference KPJ. Konferenca je izvolila nov okrožni komite s sekretarjem Matijo Bahorjem iz Dragovanje vasi.

Ploščo na novi hiši Antona Dvojmoča je odkril občinski komite ZKS Črnomelj 2. 7. 1977.

Partizanska civilna bolnišnica

To je bila najpomembnejša zdravstvena ustanova na osvobojenem ozemlju. Namenjena je bila potrebam belokranjskega okrožja, v njej pa so zdravili tudi bolnike iz sosednjih okrožij in celo bližnjih hrvatskih krajev. Prve paciente je sprejela 25.1.1944. Do aprila

1945 se je v njej zdravilo 772 bolnikov, opravljenih je bilo 507 operacij in 306 rentgenskih pregledov, 3699 oseb je tukaj dobilo ambulantno pomoč. Pomemben je bil tudi delež te bolnišnice pri praktičnem usposabljanju tečajnikov v šoli za civilne higienike in bolničarje, ki je od srede maja 1944 delala v Črnomlju. Od ustanovitve do februarja 1945 je vodil bolnišnico dr. Anton Cizelj, za njim pa dr. Mirko Černič.

Bolnišnico so ob koncu vojne evakuirali v Srpske Moravice v hrvaškem Gorskem Kotarju, potem se je vrnila v Kanižarico in tu delala do oktobra 1945.

Semkaj so takoj po tragični nesreči ob preizkušanju orožja pri Lokvah 7.11.1944 prepeljali vse ranjence, med njimi tudi komandanta Glavnega štaba NOV in PO Slovenije Franca Rozmana-Staneta, ki je še iste dne popoldne umrl.

Na stavbi nekdanje bolnišnice, št. 17, so 21.7.1954 odkrili spominsko ploščo.

KOČEVJE PRI ČRNOMLJU

Okrožni komite KPS in okrožni odbor OF za Belo krajino

Že pred vojno je bil ustanovljen okrožni komite KPS (sekretar Matija Babor) in poleti

1941 00 OF za Belo krajino z inštruktorjem CK KP Slovenije Tonetom Šušteršičem-Tinetom Železnikom. Kljub hudim udarcem, zadanim tako obetavnim začetkom vstaje belokranjskega ljudstva, sta ta komite in odbor z delom številnih aktivistov OF ustvarila pogoje, da je dežela med Kolpo, Gorjanci in Kočevskim Rogom postala »obljubljena dežela« slovenskih partizanov. Aktivistom OF belokranjskega okrožja je bil 1973. leta podeljen domicil v občini Črnomelj in občini Metlika.

Na Malnaričevi hiši, št. 12, kjer je bil v času osvobojenega ozemlja sedež okrožnega komiteja KPS in okrožnega odbora OF belokranjskega in od januarja 1945 novomeškega okrožja, sta odkrila občinski komite ZKS in občinski odbor SZDL Črnomelj 12.9.1965 spominsko ploščo.

KOMARNA VAS

Uprava Slovenske centralne vojne partizanske bolnišnice (SCVPB)

Organizacijska in strokovna vprašanja partizanske sanitete na Kočevskem Rogu so obravnavali na upravi SCVPB na rednih sestankih upravnikov in političnih komisarjev posameznih bolnišnic. Njen prvi upravnik je bil eden od pionirjev partizanske sanitete dr. Pavel Lunaček-Igor.

Sredi leta 1944 je v desetih postojankah SCVPB za 287 ranjenih partizanov skrbelo 130 zdravnikov in bolničarskega osebja, medtem ko se je od srede 1942, ko je začela

delovati prva partizanska bolnišnica, pa do konca vojne v vseh prikritih in drugih bolnišnicah zdravilo nad 10.000 ranjenih in bolnih partizanov.

ploščo v Komami vasi na hiši št. 1, v kateri je bil po preselitvi iz bolnišnice Jelendol sedež uprave SCVPB od srede novembra 1943 do aprila 1945, je odkril glavni odbor ZB NOV Slovenije.

Bolnišnica Zgornji Hrastnik

Partizanska bolnišnica Zgornji Hrastnik se je razvila iz zasilnih barak, postavljenih poleti 1943 na Bukovi gorici (kota 840). Konec leta 1943 je postal upravnik postojanke dr. Janez Milčinski-Peter. Pod njegovim prizadevnim vodstvom so v začetku leta 1944 zgradili najprej »aseptiko« in zatem še »septiko« ter naredili operacijsko mizo s potrebno operacijsko opremo. Tako se je bolnišnica razvila v kirurško postojanko, v njej pa so bili postavljeni tudi temelji partizanskega bakteriološkega raziskovanja.

V tej bolnišnici se je do konca vojne zdravilo okoli 400 ranjenih in bolnih partizanov.

Bolnišnica je v celoti ohranjena, skupaj 8 objektov, in zaščitena kot spomenik narodno-osvobodilnega boja.

Četrť ure hoda po gozdni poti zahodno od požgane vasi Smrečnik je grobišče s spomenikom 69 partizanom, umrlim leta 1944 v bolnišnici Zgornji Hrastnik; 27 borcev počiva v posamičnih grobovih.

Grobišče s spomenikom je bilo urejeno po načrtu arhitekta Miloša Lapajnetaja; spomenik odkrit 26.10.1956.

KRUPA

Sedež mladinskih političnih organizacij

Že med sovražnim vdorom nemških in domobranskih enot iz Novega mesta in Kočevja sredi novembra 1944 v zahodno Belo krajino sta glavni odbor Zveze slovenske mladine in pokrajinski komite SKOJ za Slovenijo zapustila Semič in se nastanila v hiši Martina Tomca in še nekaterih hišah v vasi. Z njimi so bila tudi uredništva Mladine, Pionirja in Mlade pesti.

Te organizacije so se zadrževale v vasi do marca 1945.

Spominsko ploščo, vzidano v naravno skalo v bližini Jurajevčičeve domačije, sta odkrila črnomaljska mladina ter RK ZSMS 29. oktobra 1977. Njen avtorje Roman Kos.

KVASICA

Velika zmaga hrvatskih partizanov

4. NOU brigada Hrvatske, prej I.kordunaška brigada, je v zadnjih poletnih dneh 1942 **prek** Žumberka in Gorjancev prišla v Belo krajino in je že v noči na 21.9. napadla italijansko posadko pri rudniku Kanižarica, naslednjo noč pa topniške položaje na Gričku in vojaške barake na Majerju v Črnomlju ter železniško progo med postajo Rožni dol in vhodom v semiški predor.

22. 9. **je** brigada v večurnem boju na cesti Črnomelj—Vinica, med Kvasico in Nerajcem, **prizadejala** Italijanom izgube, »kakršnih niso (njihove — op.) divizijske edinice doslej imele v nobenem spopadu«. Pri Kvasici je bila razbita italijanska avtomobilska in pehotna **kolona**, pri Nerajcu pa enota, ki je iz postojanke v Vinici hitela napadeni koloni na pomoč. Italijani **so** imeli velike izgube: 58 mrtvih, 32 ranjenih in 24 pogrešanih. Partizani so uničili 9 motornih vozil, zaplenili pa 68 pušk, 5 mitraljezov, 3 puškomitraljeze, 1 minometalec, 52 ročnih bomb in mnogo streliva.

Med partizani sta padla 2 borca, pet pa je bilo ranjenih.

Po **tej** bleščeči zmagi se je hrvaška brigada ponoči 26. 9. prek Kolpe vrnila **na** Hrvaško.

Spomenik, imenovan Glava, delo kiparja Jakoba Savinška, stoji na kraju spopada ob **cesti med** Kvasico in Dragatušem; odkrit 11. 10. 1959.

LOKVE

Sedež Glavnega štaba NOV in PO Slovenije

Septembra 1944 se je v novih barakah v gozdu vzhodno od vasi Lokve, v smeri predela Vodene Lokve, nastanil Glavni štab NOV in PO Slovenije. V tem naselju, imenovanem Baza 100, je ostal do odhoda iz Bele krajine zadnje dni aprila 1945.

7.11.1944 je šel komandant Glavnega štaba generallajtnant Franc Rozman-Stane s sodelavci preizkusiti angleški minomet, ki so ga v pošiljki orožja odvrгла zavezniška letala na spuščališče Na gmajni pri Črnomlju. Po dveh uspešno izstreljenih minah so se vsi iz zaklona približali minometalcu, da bi spremljali izstrelitev še tretje mine, ta pa je zaradi nezanesljivega vžigalnega mehanizma eksplodirala v cevi. Na kraju samem sta bila ubita spremljevalca komandanta Staneta in načelnika Glavnega štaba Lada Ambrožiča, starejši vodnik Jug in mlajši vodnik Tonček Dobrilovič, vsi drugi pa so bili teže ali lažje ranjeni. Težko ranjeni komandant Stane je umrl popoldne po operaciji v civilni bolnišnici v Kanižarici, ranjeni pa so bili načelnik Glavnega štaba generalmajor Lado Ambrožič-Novljan, majorja Franc Tavčar-Rok in Jože Malnarič-Križevski ter nekdanji španski borec podpolkovnik Anton Žnidarič-Štefan, ki je umrl za posledicami ran 18.12.1944.

Novi komandant Glavnega štaba NOV in PO Slovenije je postal Stanetov soborec generalmajor Dušan Kveder-Tomaž.

Blizu vasi je bil v spomin na delovanje Glavnega štaba NOV in PO Slovenije ter na tragično nesrečo 22.7.1952 odkrit spomenik, izdelan po načrtu arhitekta Branka Kocmuta.

MIHELJA VAS

Podružnica TANJUG

Telegrafska agencija nove Jugoslavije (TANJUG) je bila ustanovljena 5.11.1943 z nalogom, da domačo in svetovno javnost obvešča o dogajanju v Jugoslaviji ter domačo javnost o dogajanju v svetu.

Slovenska podružnica TANJUG se je razvila iz odseka za informacije in propagando pri predsedstvu SNOS, osnovanega 12.3.1944. Od spomladi 1944 pa do preselitve oktobra istega leta v Dolenjo vas pri Črnomlju se je tedanja T 31 že v Mihelji vasi iz radijskega sprejemnega centra razvila v pravo telegrafsko agencijo.

Ploščo na hiši Antona Bukovca, kjer je bila 4.10.1944 ustanovljena podružnica TANJUG za Slovenijo, je odkril TANJUG LR Slovenije 21. 7.1954.

MIKLARJI

Prvo taborišče belokranjskih partizanov

Po napadu pri vranoviškem mostu se je 5 pripadnikov črnomaljske bojne skupine utaborilo na vzhodnem pobočju pod vrhom hriba Židovca (838 m), okrog 2 km južno od Miklarjev. Do konca avgusta je skupina narasla na 13 mož, ki so tvorili jedro kasnejše prve Belokranjske čete. Za komandirja je bil imenovan Lojze Fabjan, za političnega komisarja pa Jože Vrščaj, oba iz Črnomlja.

V kotanji med skalami, kjer so si uredili bivališče in ostali v njem do srede septembra 1941, je občinski odbor ZB NOV Črnomelj 22. julija 1959 odprl brunarico, v naravno skalo poleg nje pa dal vklesati besedilo o prvem taborišču belokranjskih partizanov. Istega dne je bila na logarski hiši odkrita plošča, ki tudi spominja na to taborišče.

MLADICA (PRI SEMIČU)

Streljanje talcev

Ob koncu šeste faze velike poletne ofenzive proti partizanom 1942 so Italijani in belogardisti na območju Šmarjete pri Novem mestu aretirali okoli 80 oseb. Po zasliševanju

s pretepanjem v Šmarjeti, Beli cerkvi in Novem mestu je bila večina aretiranih poslana v internacijo, nekatere so izpustili, 9 aktivistov OF in partizanov pa so 28.9.1942 prepeljali do križišča cest Semič—Metlika—Črnomelj, jih prisilili, da so izkopali dve jami, nato pa jih ustrelili.

Jeseni 1945 so svojci njihove posmrtno ostanke prepeljali v Šmarjeto.

Na kraju zločina je bil 28.9.1952 odkrit spomenik z imeni ustreljenih talcev.

NESTOPLJA VAS

Padli borci prve Belokranjske čete

Med čakanjem na odhod v taborišče dolenskih partizanov na Gor. Topli rebri (Kočevski Rog) se je šest preživelih borcev prve Belokranjske čete v dveh skupinah zadrževalo v vasesh okoli Semiča.

Oddelek italijanskih vojakov iz postojanke v Semiču je 25. 2.1942 v Nestopliji vasi odkril Karla Brunskoleta, Štefana Dvojmoča in Toneta Jelenca tik pred odhodom iz vasi ter vse tri ubil. Njihova iznakažena trupla so pokopali na semiškem pokopališču.

Spominska plošča je vzdana na Severjevi hiši, št. 4.

PLANINA (NAD SEMIČEM)

Sedež štaba Belokranjskega odreda

Po ustanovitvi Belokranjskega odreda julija 1942 se je štab odreda sprva zadrževal v bližini vasi Planina in nad vasjo Škrilj, v avgustu pa se je nastanil v planinskem domu na Mirni gori (1048 m); tu je prebil tudi roško ofenzivo. V tem času je bil njegov komandant Dušan Majcen-Nedeljko, politični komisar pa Jože Borštinar. 26.8.1942 je italijanska vojska požgala Planino in Škrilj, na Mirni gori pa planinski dom in cerkev.

Belokranjski odred je ob reorganizaciji slovenske partizanske vojske v septembru 1942 nehal obstajati, a je bil ponovno ustanovljen 1. decembra 1943 v Učakovcih ob Kolpi. Odborniki črnomalske in metliške občine so na slavnostni seji 9.4.1967 v Semiču podelili Belokranjskemu odredu domicil v obeh občinah, 2. 7. istega leta pa je bila poimenovana po njem osnovna šola v Semiču.

Na novem planinskem domu je občinski odbor ZB Črnomelj odkril spominsko ploščo 22.7.1957.

Bolnišnica za rekonvalescente

V tej vasi je dr. Lojze Mihelčič v župnišču že julija 1942 zdravil ranjene belokranjske partizane; marca 1944 pa je bila tu ustanovljena rekonvalescentna partizanska bolnišnica.

V popravljenih hišah leta 1942 požgane vasi, zatem pa tudi v novo zgrajenih barakah se je lahko namestilo nad 100 rekonvalescentov, lažjih ranjencev in bolnikov z odprto pljučno tuberkulozo.

Bolnišnica je delala do konca vojne. Njen prvi vodja je bila medicinka Zlata Visenjak.

Na Planini je spomladi 1944 pričela z delom tudi narodna kmetija ali ekonomija, ki je s poljskimi pridelki, ogljem in celo tobakom oskrbovala partizanske bolnišnice. Decembra istega leta je bila ekonomija razpuščena.

Spomenik o partizanski rekonvalescentni bolnišnici, delo arhitekta Francija Šublja, je odkril Svet za zdravstvo in socialno politiko LRS 11.7.1954.

Invalidski pevski zbor

Na **popbudo** sekretarja izvršnega odbora OF Borisa Kidriča je bil 21.4.1944 na Planini ustanovljen Invalidski pevski zbor (IPZ). Na začetku je pod vodstvom skladatelja in dl-^l11¹¹ Pr¹¹f- Karola Pahorja v njem pelo 17 ranjenih partizanov, ki so se zdravili v tam-

^aJsnji rekonvalescentni bolnišnici in niso bili več sposobni za napore v bojnih enotah.

Po prvem nastopu ob 3. obletnici ustanovitve OF 27. 4. na Planini je zbor priredil številne samostojne koncerte za civilno prebivalstvo in partizanske borce na osvobojenem ozemlju ter sodeloval na raznih svečanostih. Ob koncu marca 1945 je IPZ s partizanskega letališča pri Krasincu poletel v južno Italijo, kjer je pel ranjenim partizanom in zavezniškim vojakom.

V dobrem letu delovanja je priredil nad 120 nastopov. Danes nadaljuje poslanstvo IPZ in prenaša revolucionarno izročilo partizanske pesmi Partizanski pevski zbor iz Ljubljane. Temu zboruje skupščina občine Črnomelj 23.4.1969 podelila domicil.

Na hiši št. 2, kjer je zbor pričel delati, je bila 19. 7.1954 odkrita spominska plošča.

RESA

Bolnišnica Leseni kamen

Partizanska bolnišnica Leseni kamen je sprejela prve ranjence aprila 1943. V njej so se zdravili lažji ranjenci, jeseni 1944 pa so bili vanjo iz bolnišnice Vinica preseljeni bolniki z nalezljivimi boleznimi.

Prvi upravnik je bil dr. Franc Novak-Luka; delovala je do konca vojne.

Petnajst minut hoda zahodno od nekdanje vasi Resa, ki so jo Italijani med ofenzivo na Kočevskem Rogu avgusta 1942 požgali, je bil postavljen spomenik enajstim partizanom, ki so umrli od 1943—1945 v partizanski bolnišnici Leseni kamen. Spomenik z grobiščem je bil oblikovan po načrtu arhitekta Miloša Lapajneteta.

RIBNIK

Bolnišnica Vinica

Sanitetna postaja št. 3 za območje Belokranjskega in Kočevskega odreda, ki jo je sredi leta 1942 organiziral in vodil dr. Lojze Mihelčič, se je po pogostih premikih ustalila vzhodno od Ribnika ter je 1.3.1943 kot bolnišnica Vinica prišla v sestav partizanskih bolnišnic na Kočevskem Rogu (SCVPB).. Decembra istega leta so v njej odprli infekcijski oddelek.

V letu 1944 pa do konca vojne je bila Vinica predvsem kirurška postojanka za težke ranjence. Od oktobra 1944 jo je upravljal kirurg dr. Vasilij Timofejevič Leonov iz sovjetske vojne misije.

Spomenik z grobiščem, v katerem počiva 25 partizanov, umrlih v tej bolnišnici, izdelan po načrtu arhitekta M. Lapajneteta, stoji ok. 2 km vzhodno od požgane vasi Ribnik.

ROŽIČ VRH

Terenska kurirska relejna postaja TV 8

Ustanovljena je bila konec jeseni 1942. Spomladi 1943 so si kurirji nad vasjo postavili barako in v njej imeli bivališče do kapitulacije Italije, ko so odšli v Črnomelj. Med nemško oktobrsko ofenzivo leta 1943 je postaja prenehala delovati, preimenovana je bila v TV 6, s sedežem na železniški postaji v Semiču.

TV 8 je vzdrževala zvezo predvsem z osrednjo kurirsko postajo TV 15 na Pogorelcu na Kočevskem Rogu nad Topliško dolino in s TV 9 v Bojancih, odkoder je šla poglavitna zveza prek Kolpe na Hrvaško.

Spomenik v obliki kompasne igle, izdelan po načrtu arhitekta Draga Derkoviča, stoji na severozahodnem robu vasi, ob kolovozu. Odkrit je bil 3.7.1960, ko so partizanski kurirji predali vaščanom v uporabo tudi nov vodnjak.

ROŽNI DOL**Tragična usoda Šobarjevih sester**

Številna Sobarjeva družina z Gornjih Laz se je jeseni 1941 vsa vključila v narodnoosvobodilno gibanje.

Milka-Nataša, rojena leta 1922, se je junija 1942 priključila belokranjskim partizanom in bila sprejeta v partijo. Jeseni je odšla v Cankarjevo brigado, izkazala se je v mnogih napadih na italijanske in belogardistične postojanke. Postala je četna politična komisarka v 2. bataljonu. 17.8.1943 je pri Gabrovki nad Litijo padla smrtno zadeta od drobca eksplozivne mine, ko je jurišala pred svojo četo.

20.12.1951 je bila imenovana za narodno herojinjo.

Mica je kot učiteljica živela na Hrvaškem in so jo že leta 1941 zaprli ustaši. Ko so jo izpuštili, se je pridružila partizanom; leta 1943 je padla na Grmeč planini v zahodni Bosni.

Tončka je jeseni 1942 vstopila v Cankarjevo brigado. Januarja 1944 je postala politična komisarka 4. bataljona in je skupaj s svojimi soborci padla 16. 3. istega leta na Javorovici na Gorjancih.

V družinskem grobu na pokopališču v Rožnem dolu počivata sestri Milka in Tončka, na nagrobniku pa je napisano tudi ime sestre Mice.

SELA PRI SEMIČU**Žrtve**

Italijanci in belogardisti so pri cerkvi sv. Duha streljali ujete partizane. Na njeni zunanji steni se dobro vidijo sledovi njihovih morilskih krogel.

Na plošči, odkriti 22.7.1952, je zapisanih samo 10 imen ustreljenih, med njimi je tudi Niko Žunič, sekretar rajonskega komiteja KP in rajonskega odbora OF Semič. Zloglasni kaplan Jakob Mavec, vojni kurat belogardistične čete v Semiču, je priznal na sodnem procesu v Kočevju, da so Nika Žuniča pred ustrelitvijo mučili.

SEMIČ**Dom narodnega heroja Jožeta Mihelčiča**

Jože Mihelčič, kmečki sin, je bil rojen 20.1. 1904 v Vavpči vasi pri Semiču. S pomočjo svojega brata Lojzeta, zdravnika v Metliki, je vodil partijsko delo na območju Semiča.

Na ustanovnem kongresu KP Slovenije je bil izvoljen za člana CK KPS, bil je tudi član okrožnega komiteja KPS za Belo krajino.

Po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo je odšel v ilegalo ter postal organizator OF na semiškem območju in vodja semiške sabotažne skupine. Ob ustanovitvi prve Belokranjske čete 30.10.1941 je bil imenovan za njenega političnega komisarja. Po uničenju čete na Gornjih Lazah je bil v sosednji vasi Pribišje ujet. Italijansko vojaško vojno sodišče v Ljubljani ga je obsodilo na smrt in 9.12.1941 je bil ustreljen. Njegovo truplo so prepeljali v Tržič (Monfalcone) pri Trstu in ga potem naskrivaj pokopali, kajti Italijani so se bali, da bi njegov grob v Ljubljani postal kraj, kamor bi Slovenci »romali in polagali cvetje«.

Za narodnega heroja je bil imenovan 20.12.1951.

Spominska plošča z verzi Toneta Seliškarja je bila odkrita na preurejenem kulturnem domu v Semiču ob prvem prazniku nekdanje občine Semič 28.10.1953, dom pa so poimenovali v Dom narodnega heroja Jožeta Mihelčiča.

**Prvi kongres slovenskih kulturnih delavcev
na osvobojenem ozemlju**

Kongres kulturnih delavcev 4. in 5.1.1944 v sokolskem domu seje udeležilo nad 70 pesnikov, pisateljev, upodabljačih umetnikov, glasbenikov, gledaliških igralcev, kritikov in

znanstvenikov, ki so bili v partizanih. Osrednji referat Slovenska kultura in narodnoosvobodilna borba je prebral predsednik izvršnega odbora OF Josip Vidmar. V resoluciji je kongres podprl sklepe II. zasedanja AVNOJ, v manifestu pa izrekel priznanje Komunistični partiji Slovenije, organizatorki narodnoosvobodilnega boja. Kongres je tudi sklenil, da se ustanovi Slovensko narodno gledališče in Znanstveni inštitut.

Ob kongresu je bila v šoli prirejena prva razstava partizanskega tiska in razstava umetniških del Božidarja Jakca, ustvarjenih v partizanih.

3.10. istega leta je bil v Semiču ustanovni občni zbor Slovenskega umetniškega kluba, ki je vključeval predstavnike vseh zvrsti umetniške dejavnosti.

Na stavbi nekdanjega sokolskega doma, danes dom TVD Partizan, so 26.10.1974 v spomin na prvi kongres slovenskih kulturnih delavcev odkrili ploščo.

Sedež glavnega odbora ZSM in pokrajinskega komiteja SKOJ za Slovenijo

Februarja 1944 se je v zidnici Ane Henigman in v Dergančevi hiši nastanil glavni odbor Zveze slovenske mladine in pokrajinski komite SKOJ za Slovenijo. Sredi novembra istega leta sta se obe vodstvi preselili na Krupo.

Spominska plošča na nekdanji zidnici Ane Henigman, sedaj stanovanjski hiši št. 54, je bila odkrita 21. 7. 1954.

Šola voditeljev SKOJ

V stari osnovni šoli v Semiču je bila med narodnoosvobodilnim bojem šola voditeljev SKOJ. Centralni komite LM Slovenije je 4.11.1951 dal na tej stavbi, št. 18, vzidati ploščo.

Ob krajevnem prazniku leta 1973 je bila v pritličju in prvem nadstropju šole odprta krajevna muzejska zbirka, ki jo je uredil Belokranjski muzej iz Metlike s pomočjo domačinov in s sodelovanjem Dolenjskega muzeja iz Novega mesta.

Organizacija javnega tožilstva

Odlok o postavitvi in pristojnosti glavnega javnega tožilca ter o imenovanju dr. Vita Kraigherja na to mesto je izdalo predsedstvo SNOS 12.3.1944. V njegovo pristojnost je sodilo nadzorstvo nad izvajanjem pravnih predpisov vseh organov izvršnih oblasti, posameznih uradnih oseb in tudi vseh prebivalcev na ozemlju Slovenije. Že v naslednjem mesecu so bili postavljeni javni tožilec pri višjem vojaškem sodišču NOV in PO Slovenije, javni tožilci pri višjih vojaških sodiščih 7. in 9. korpusa, javni tožilci pri vojaških sodiščih 15.,

18., 30. in 31. divizije, javni tožilec pri področnem vojaškem sodišču v Novem mestu in za okrožji Novo mesto ter Stična-Grosuplje in javni tožilec pri področnem vojaškem sodišču v Črnomlju in za okrožje Bela krajina.

Dr. Vita Kraigherja so Nemci ujeli na Primorskem aprila 1945; 4.5.1945 so ubili njega in skupino aktivistov OF in drugih ujetih partizanov na Turjaku domobranski policisti iz Ljubljane.

Sedež glavnega javnega tožilca je bil v Brunskoletovi hiši, št. 28. Javno tožilstvo SR Slovenije je na njej odkrilo spominsko ploščo 21.7.1954.

Prva Belokranjska četa

Prva Belokranjska partizanska četa je bila ustanovljena 30.10.1941 na Smuku nad Semičem (kota 547). Jedro 32 borcev čete je tvorila črnomaljska partizanska skupina, vključili pa so se vanjo še semiška ilegalna skupina ter novinci metliškega in gradaškega predela. Za komandirja je bil imenovan Alojz Fabjan, dotedanji komandir črnomaljske skupine, in za političnega komisarja Jože Mihelčič. Kljub neugodnim vremenskim razmeram je četa

akoj P^o ustanovitvi krenila proti Otočcu na Krki in Šmarjeti, kjer so se morale po povelju Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet zbrati vse partizanske čete z Dolenjskega ^{za} predvideno akcijo v Zasavju. Splet okoliščin je pripeljal četo že čez tri dni do hudega oraza na Gornjih Lazah. 28.10., dan, ko je leta 1941 prišla kot prva na zborna mesto na Smuku semiška ilegalna skupina, so izbrali za praznik krajevnih skupnosti Semič. Spominska plošča na lovski koči na Smuku je bila odkrita 29.10.1966.

SREDNJA VAS

Baza 80a — sedež strokovnih organov pri predsedstvu

SNOS

Komisije in odseki, ustanovljeni na prvem zasedanju SNOS v Črnomlju in pozneje, so se □□□□□□ spomladi 1944 nastanjevati na Kočevskem Rogu, na Bazi 80, blizu požgane nekdanje kočevske vasi Rampoha. Ko je postala Baza 80 pretesna, se je del preselil v Srednjo vas pri Črmošnjicah. Na Bazi 80a so do preselitve v Črnomelj jeseni 1944 delovali nekateri strokovni organi predsedstva SNOS in se pripravljali na upravne in gospodarske naloge v osvobojeni domovini.

Spomenik, izdelan po načrtu arhitekta Alojza Rojca, je odkril Državni sekretariat za gospodarstvo LRS 21. 7. 1954.

STARI TRG OB KOLPI

Napad na italijansko postojanko

Borci Kočevskega bataljona Notranjskega odreda in dela 2. čete Belokranjskega bataljona so zgodaj zjutraj 1.6.1942 napadli dobro utrjeno italijansko postojanko v Starem trgu ob Kolpi.

S severne strani so partizani vdrl v vas, uničili obrambne točke ter zažgali garažo in skladišče bencina. Proti koncu napada je prek Kolpe v boj posegla še četa hrvatskega Primorsko-goranskega odreda.

Boj je trajal do srede popoldneva, ko je prišla napadeni postojanki s pomočjo domačih izdajalskih vodnikov po stranskih poteh odrešilna pomoč iz Vinice in s Sinjega vrha, zlasti pa iz Črnomlja. V tem dotlej najuspešnejšem napadu slovenskih partizanov na sovražno postojanko je padlo 10 Italijanov, 11 pa je bilo ranjenih. Od Belokranjcev sta padla borec Franci Ivec in domačin Franc Prebil, 4 borci pa so bili ranjeni.

Na spominski plošči o tem boju je vklesanih tudi 27 imen padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja iz Starega trga in 8 okoliških vasi.

V spomin na ta napad praznujejo občani krajevnih skupnosti Stari trg na 1.6. svoj krajevni praznik.

Rajonski odbor OF in rajonski komite KP

Rajon Stari trg ob Kolpi je bil do vključitve v belokranjsko okrožje konec septembra 1943 sestavni del kočevskega okrožja. Prvi zameetek rajonskega odbora OF je bil že poleti 1941.

Po razširitvi odbora z novimi člani so 11.5.1942 izvolili nov petčlanski odbor s predsednikom Jožetom Jakošem iz Čepelj.

Rajonski komite KP Stari trg je bil ustanovljen konec maja 1943, njegov prvi sekretar pa je bil Milan Megušar-Borut. Nekaj časa je bil sekretar rajonskega odbora OF in rajonskega komiteja KP Stari trg Peter Romanič iz Gorenje Podgore

Na hiši št. 16, kjer je bil po kapitulaciji Italije sedež obeh teles, je bila 30. 5.1955 odkrita spominska plošča.

Komanda mesta Stari trg

Po odredbi Glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 13. 9.1943 o ustanovitvi zaledne ^{v^o}aške oblasti je bila za belokranjsko okrožje ustanovljena komanda belokranjskega

⁷ Vodnik po partizanskih poteh

vojnega področja s komandami mest Črnomelj, Metlika, Vinica in Stari trg ob Kolpi. Po reorganizaciji zaledne vojaške oblasti je komanda belokranjskega vojnega področja 19.10.1943 določila območja mestnih komand, imenovala njihova poveljstva in tudi število partizanskih straž.

Komanda mesta Stari trg je obsegala območje rajona Stari trg. Za komandanta je bil postavljen Franc Ravnikar, za njegovega namestnika pa Slavko Grahek. Pri komandi je bil vod partizanske straže. Sedež komande mesta je bil v osnovni šoli.

Na njej je bila 30. 5.1955 odkrita spominska plošča.

STRANSKA VAS PRI SEMIČU

Prometno-tehnični oddelek Glavnega štaba NOV in PO Slovenije

Oddelek je ustanovil Glavni štab NOV in PO Slovenije 19.9.1944. Podrejeni so mu bili prometno-tehnični odseki pri vojnih oblasteh 7. in 9. korpusa ter 4. operativne cone. Razdeljen je bil na dva odseka. Tehnični odsek je združeval sekcijo za partizanske delavnice ter NOVGRAD (narodnoosvobodilna vojna gradnja), katerega enote iz sestava 7. korpusa so od 20. 4.1945 tvorile 1. gradbeno brigado. Naloga prometnega odseka je bila organizacija etapnih voženj, to je vprežnega in motornega prevoza na osvobojenem ozemlju. Imel je še sekcijo za zveze in za železnice. Svoje naloge je opravljal v najtesnejši povezavi z odsekom za promet pri predsedstvu SNOS.

Osebe prometno-tehničnega oddelka, ki ga je vodil inž. Ciril Mravlja-Mižek, je bilo razmeščeno po hišah v Stranski vasi pri Črnomlju od jeseni 1944 do spomladi 1945.

V spomin na to so železničarji, nekdanji partizani, odkrili 7. 7.1961 na Ovnovi hiši, št. 8, spominsko ploščo.

STRAŽNI VRH

Oddelek za zaščito naroda (OZNA)

Oddelek za zaščito naroda je bil ustanovljen z ukazom vrhovnega komandanta NOV in PO Jugoslavije z dne 13.5.1944. Slovenska enota OZNE se je razvila iz obveščevalnega oddelka odseka za notranje zadeve, ki je imel sedež v nekdanji kočevski vasi Seč pri Dolenjskih Toplicah.

V začetku aprila 1944 se je oddelek, imenovan Baza 24, preselil na Stražni vrh pri Črnomlju in ostal tu do konca vojne. Po 1. 3.1944 ustanovljene okrožne izpostave odseka za notranje zadeve pri predsedstvu SNOS so bile vključene v OZNO za Slovenijo; kader zanj so usposabljali v obveščevalnih tečajih v Gradcu.

Načelnik OZNE za Slovenijo je bil Ivan Maček-Matija.

Spominsko ploščo na Šuštarčevi zidnici, kjer je imel sedež načelnik OZNE, je odkril Državni sekretariat za notranje zadeve LRS 21.7.1954.

TRIBUČE

Ustanovitev bataljona Vzhodnodolenjskega odreda

Z razglasom Glavnega štaba NOV in PO Slovenije ter Izvršnega odbora OF o splošni mobilizaciji po kapitulaciji Italije je bil pretežno iz novih mobilizirancev iz Bele krajine

16.9.1943 v Tribučah ustanovljen bataljon Vzhodnodolenjskega odreda. Bataljon je bil po ukazu Glavnega štaba takoj poslan na Kočevsko, kjer je tvoril jedro novega Kočevskega odreda.

Na nekdanji osnovni šoli je spominska plošča, izdelana po zamisli Antona Vipavca in odkrita 27.4.1952; na njej so zapisana tudi imena 8 padlih borcev in 8 žrtev fašističnega nasilja iz vasi.

Ustanovitev 1. avstrijskega bataljona

4. 11. 1944 je 63 protinacistov avstrijske narodnosti na osvobojenem ozemlju Slovenije zaprosilo v pismu vrhovnemu komandantu NOV in PO Jugoslavije za sprejem v narodno-osvobodilno vojsko Jugoslavije, da se z orožjem v roki borijo »za svobodno, neodvisno in demokratično Avstrijo«.

Prvi avstrijski partizanski bataljon je bil po ukazu Glavnega štaba NOV in PO Slovenije ustanovljen v Tribučah 24. 11. 1944 in je štel okrog 80 borcev. Njegov komandant je bil Maks Baier, politični komisar pa Roman Fűchsel. Poveljevalo se je v nemškem jeziku.

Na levem rokavu partizanske uniforme je moštvo nosilo avstrijski grb. Do konca vojne je bil bataljon večji del v sestavi Cankarjeve brigade kot njen 4. bataljon.

Spominska plošča na nekdanji šoli je bila odkrita 28. 11. 1964.

VAVPČA VAS

Prva partijska konferenca belokranjskih komunistov

Belokranjski komunisti, katerih uspehe med tedaj pretežno kmečkim prebivalstvom v obdobju obnavljanja partijskih vrst je visoko ocenil že Josip Broz-Tito v svojem poročilu o pokrajinski partijski konferenci za Slovenijo v Goričanah, so se 6. 1. 1937 zbrali v Mihelčičevi zidnici na svoji prvi konferenci. Okrog 15 predstavnikov belokranjskih komunistov je razpravljalo o organizacijskih vprašanjih, poživitvi aktivnosti ter razširjanju ilegalne literature. Po konferenci so ustanovili partijske celice v Gradcu, Črnomlju, Metliki in Semiču.

Spominski kamen ob cesti proti Sadinji vasi, v neposredni bližini, kjer je stala Mihelčičeva zidnica, je odkril občinski komite ZKS Črnomelj ob prazniku krajevnne skupnosti Semič leta 1977.

VINICA

Viniška republika

V Vinici so vaščani že 1. 11. 1918 na množičnem zborovanju demonstrirali proti Avstriji in prisegli republiki. Revolucionarno razpoloženje v Vinici in okoliških vaseh je pod vplivom idej oktobrske socialistične revolucije in ciljev Radičeve Hrvatske republikanske kmečke stranke doseglo višek 21. 4. 1919. Tega dne je ok. 150 ljudi terjalo od župana pojasnila glede gradnje železniške proge Črnomelj-Ogulin ter izročitev občinskega pečata zaradi zlorab ob žigosanju bankovcev. Kljub posredovanju orožnikov so ljudje vzklikali proti kralju Petru, se izrekli za republiko in prepevali.

Na popoldanskem shodu v šoli — tega so se udeležili tudi prebivalci bližnjih hrvatskih vasi — so zborovalci odstavili občinski odbor in izvolili novega.

Viniška republika je živel do 25. 4. 1919, ko je prišel v Vinico oddelek redne vojske.

Državno pravdnštvo v Novem mestu je vložilo obtožnico proti dvanajstim viniškim upornikom. Po razpravi pred kazenskim senatom ljubljanskega deželnega sodišča 19. in 20. 5. 1920 so bili štirje od dvanajstih obdolžencev obsojeni na zaporne kazni od 3 tednov do 3 let.

Peta prekomorska brigada

Slovenski fantje in možje s Štajerske, Koroške, Gorenjske in Primorske, ki so bili prisilno mobilizirani v nemško in italijansko vojsko, poslani v taborišča ali na delo v kazenske bataljone, so se po zavezniški invaziji v Italijo in pozneje v Francijo znašli v angleških taboriščih za vojne ujetnike v Severni Afriki in Veliki Britaniji ali pa so se zbirali v bazi NOV Jugoslavije v Gravini v južni Italiji. Kljub poskusom predstavnikov jugoslovanske begunske vlade v Londonu, da bi jih pridobili za vstop v kraljevo vojsko, se je večina odločila za narodnoosvobodilno partizansko vojsko.

Iz dela teh prostovoljcev je bila 23.12.1944 v Splitu ustanovljena 5. prekomorska brigada Ivana Turšiča-Iztoka. Njen komandant je bil Stane Mahne, namestnik komandanta belokranjski prvoborec Janez Hočevar, politični komisar pa Silvo Hrovat. Na zahtevo Glavnega štaba Slovenije je brigada sredi marca 1945 prek Velebita krenila proti Sloveniji. V sodelovanju s hrvatskimi enotami se je izkazala v napadih na ustaške postojanke v Bilaju in Gospiču. 17. 4.1945 je blizu 2400 dobro opremljenih in oboroženih borcev prešlo Kolpo prek zasilnega mostu pri Vinici in stopilo na slovenska tla. Že naslednjega dne ponoči je brigada odločilno posegla v boje na območju Starih žag in Podturna pri Dolenjskih Toplicah ter skupaj z drugimi enotami 7. korpusa zavrnila nemško-domobranski poskus dvora v Belo krajino.

20.4.1945 so brigado razformirali, njene borce pa porazdelili med razredčene in izčrpane brigade 15. in 18. divizije.

Spominska plošča je bila odkrita 17. 4.1965 v Vinici na stavbi št. 9, v kateri je Belokranjski muzej iz Metlike uredil krajevno muzejsko zbirko.

VRANOVIČI

Napad na italijansko vojaško stražo

V prvih dneh avgusta 1941 je okrožni komite KPS za Belo krajino z inštruktorjem CK KPS Tonetom Šušteršičem-Tinetom Železnikom sklenil iz dotedanjih belokranjskih sabotažnih skupin ustanoviti prvo partizansko enoto. Pred odhodom v partizane, v taborišče pri Miklarjih, pa je bilo odločeno, da pripadniki petih bojnih skupin v noči na 12.8.1941 sodelujejo pri napadu na železniško progo med Semičem in Metliko in skušajo iztiriti italijanska vojaška vlaka. Najštevilnejša črnomaljska bojna skupina je napadla italijansko vojaško stražo pri cestnem podvozu med Črnomljem in Gradcem. Napad pa se ni posrečil. Po tej akciji je odšlo pet borcev črnomaljske skupine v taborišče pri Miklarjih. Občani krajevnne skupnosti Črnomelj so si 11. avgust izbrali za svoj praznik.

Na kraju napada pri vranoviškem železniškem mostu je bil 24.7.1960 odkrit spomenik v obliki bronaste vaze, delo kiparja Jakoba Savinška, v kamnita tla pa vzdana spominska plošča.

ZAGOZDAC

Zborovanje Osvobodilne fronte

2. 8.1942 je bilo v gozdu blizu vasi prvo zborovanje pristašev Osvobodilne fronte rajona Stari trg ob Kolpi, ki je tedaj spadal v kočevsko okrožje OF. Dotlej največjega političnega shoda v Beli krajini so se udeležili tudi kočevski in belokranjski partizani. O političnih nalogah in oskrbovanju partizanske vojske je govoril Ante Novak, komandant 1. bataljona Kočevskega odreda.

Spomenik na kraju zborovanja, približno 300 m zahodno od vasi Zagozdac ob cesti proti Čepljam, je bil odkrit 30. 5.1955.

ZAPUDJE

Tragedija vasi

V odmaknjeno vas Zapudje nad Dragatušem so 19.8.1942 navsezgodaj vdrli mejni miličniki iz postojanke na Sinjem vrhu z namenom, da iznenadijo nad vasjo taborečo

3. četo 2. bataljona Belokranjskega odreda in kaznujejo vaščane, ki so podpirali partizane. Nad nemočnimi vaščani so se Italijani grozljivo znesli. V zgornjem delu vasi so požgali stanovanjska in gospodarska poslopja 25 gospodarjem, osem fantov in mož, pristašev narodnoosvobodilnega gibanja, so ustrelili, dvanajst vaščanov in pet v vasi ujetih partizank pa so odgnali v internacijo.

_ -menik, na katerem so vklesana imena v skupnem grobu pokopanih vaščanov, so odkrili 19.8.1962.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

ADLEŠIČI

Na zunanji steni cerkve plošča z reliefno plastiko kiparja Janeza Gregorke, posvečena žrtvam prve in druge svetovne vojne. Verze je sestavil Božo Račič. Odkrita leta 1948.

Na pokopališču spomenik 9 padlim borcem in 2 žrtvama (skoraj vsi so domačini) ter 6 znanim partizanom in enemu neznanemu hrvatskemu partizanu, ki so tu pokopani. Avtor spomenika Jože Zamljen-Drejče; odkrit 7. 7.1963.

BELČJIVRH

Maja 1955 odkrit spomenik 11 vaščanom, padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; avtor spomenika arhitekt Boris Kobe.

BOJANCI

Na pokopališču spomenik 8 tu pokopanim partizanom in 9 domačinom, ki so padli v NOV; načrt naredila arhitektka Gizela Šuklje, odkrit leta 1978.

BREZOVA REBER

Na tlakovani ploščadi na pokopališču spomenik 8 padlim partizanom s tega območja; odkrit avgusta 1967.

BUTORAJ

Na pokopališču urejen skupen grob s ploščo borcu Francu Jermanu iz Črnomlja, ki je padel v spopadu z italijansko vojsko 1. 8. 1942, in Antonu Kuzmi iz Zorencev, ki je bil v tem spopadu ujet in ustreljen. Padel pa je tudi Franci Šetina iz Črnomlja.

Na gasilskem domu plošča trem padlim borcem in sedmim žrtvam fašističnega nasilja iz vasi.

CERKVIŠČE

Na gasilskem domu plošča devetim padlim vaščanom, vzidana leta 1961.

ČRNOMELJ

KOLODVORSKA CESTA 30

PTT kolektivi Slovenije so ob otvoritvi nove 200-številčne avtomatske telefonske centrale Črnomelj 18.2. 1964 pritrdili na poštnem poslopju spominsko ploščo, posvečeno v NOB padlim kurirjem in vezistom.

ŽELEZNIČARSKA CESTA

Na hiši št. 21, kjer so od jeseni 1944 do konca vojne delovali strokovni organi predsedstva SNOS, spominska plošča; odkril jo je Državni sekretariat za gospodarstvo LRS 21. 7.1954.

GORICA

Na hiši št. 2, kjer je živel in deloval Franc Špehar v letih 1924—1941, je občinski komite ZKS Črnomelj odkril spominsko ploščo 27.4.1977.

GRIBLJE

Pred šolo spomenik 11 padlim borcem in 2 žrtvama fašističnega nasilja iz vasi, odkrit leta 1961.

KOMARNA VAS

V gozdu, približno 100 m od Komarne vasi, je glavni odbor ZZB NOV Slovenije uredil grobišče s spomenikom. V njem počiva 81 borcev, ki so umrli v partizanski bolnišnici Spodnji Hrastnik ali na prevozu v roške bolnišnice ali pa so bili prekopani iz nekaterih manjših grobišč na bližnjih predelih Kočevskega Roga. Ureditev grobišča po načrtu arhitekta Miloša Lapajnetja.

KOT PRI SEMIČU

Na gasilskem domu plošča 21 padlim borcem in 17 žrtvam fašističnega nasilja iz tega kraja in okoliških vasi.

KRVAVČJI VRH

Na pokopališču spominski kamen 8 padlim borcem in 13 žrtvam fašističnega nasilja, ki so tu pokopani.

MIKLARJI

Na logarski hiši je lovska družina Loka odkrila novo ploščo (prva je bila odkrita 12. 6. 1955) svojima članoma Lojzetu Fabjanu iz Črnomlja, komandirju prve Belokranjske čete, in Antonu Cajnarju iz Jerneje vasi, padlima v NOB. Načrtoval arh. Jakob Savinšek.

NOVI TABOR

Na pokopališču urejeno grobišče s ploščo tu pokopanim padlim partizanom. Vas so 1943 požgali Nemci.

PETROVA VAS

Na stavbi nekdanje osnovne šole plošča 38 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Petrove vasi, Ručetne vasi, Mihelje vasi. Lokev, Rožanca in Gornje Pake; narejena po načrtu arhitekta Marka Župančiča.

Na pokopališču spomenik 31 borcem in 16 žrtvam fašističnega nasilja s tega območja, odkrit 20. 11. 1968.

SELA PRI SEMIČU

Na pokopališču spominski kamen vsem padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, ki so tu pokopani: 21 borcev in 16 žrtev iz vasi nekdanje semiške občine ter 27 borcev iz raznih krajev Slovenije. Spomenik odkrit 30.7.1961; načrt je naredila Mladena Hanzelj-Brancelj, posvetilo je napisal semiški rojak pesnik Lojze Krakar.

SEMIČ

Pred Domom narodnega heroja Jožeta Mihelčiča spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja v letih 1941–1945 iz 42 vasi semiškega območja. Spomenik je bil narejen po načrtu Mladene Hanzelj-Brancelj, z vklesanimi verzi Ivana Minattija; odkrit 29.10.1961.

Spominske plošče na Domu narodnega heroja Jožeta Mihelčiča so bile odkrite ob dnevu vstaje slovenskega naroda leta 1962; načrtovala Mladena Hanzelj-Brancelj, besedilo napisal prof. Jože Dular. Med 177 padlimi borci in žrtvami fašističnega nasilja sta zapisana tudi narodna heroja Jože Mihelčič iz Vavpče vasi in Milka Šobar-Nataša z Gornjih Laz. Zraven planinskega doma na Mirni gori plošča 7 padlim borcem NOV in 8 žrtvam fašističnega nasilja izmed lovcev črnomaljskega okraja, odkrita 24.7.1955.

SINJI VRH

Na osnovni šoli spominska plošča 32 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja s Sinjega vrha in iz osmih okoliških vasi, odkrita 5. 7. 1959.

SREDGORA

Zahodno od vasi, ob cesti proti Ribniku na Kočevskem Rogu, čisto blizu kraja, kjer je bil

8. 11. 1944 skrivaj pokopan komandant Franc Rozman-Stane, stoji granitni steber; odkril ga je občinski odbor ZZB NOV Črnomelj 26. 8. 1973.

Aprila 1949 so posmrtno ostanke komandanta Staneta prenesli v grobnico narodnih herojev v Ljubljani.

STARI TRG OB KOLPI

Na pokopališču nekaj posameznih partizanskih grobov ter skupen grob z nagrobnikom šestim fantom in možem, ki so jih ubili Nemci v Lazah 24. 10. 1943; postavili so ga svojci 1. 11. 1951.

ŠPEHARJI

Na vaškem pokopališču leta 1975 urejen grob s ploščo borcu Gubčeve brigade Jožetu Stepančiču, ki je umrl v vasi leta 1943 za posledicami ran; ranjen je bil ob bombardiranju Severina na Kupi.

ŠTREKLJEVEC

Na osnovni šoli 29. 11. 1957 odkrita spominska plošča 30 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi in okolice.

TANČA GORA

Pri cerkvi sv. Ane nad Tančo goro spomenik na grobu borca 4. hrvatske brigade, ki ga je pred bojem te brigade 22. 9. 1942 ustrelil italijanski oficir, ko je predal Italijanom poziv, naj se vdajo; smrt tega borca je vplivala na izid boja. Spomenik je izdelan po načrtu Franca Štajdoharja, odkrit je bil 22. 7. 1954.

V vasi spomenik 8 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi, odkrit 4. 8. 1957.

VINICA

Na pokopališču skupni grob Franca Špeharja in Mihaela Mukavca, ki so ju italijanski okupatorji ustrelili 28. 10. 1941 v Razvajah. Nagrobni spomenik jima je bil postavljen oktobra 1954.

Sredi vasi spomenik 139 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz 32 naselij nekdanje viniške občine, izdelan po načrtu arhitekta Francija Šublja; postavila ga je krajevna organizacija ZB NOV Vinica 4. 7. 1957.

Levo ob vhodu na pokopališče spomenik 32 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja domačinom ter padlim borcem slovenskih in hrvatskih partizanskih enot, ki so tu pokopani. Za posvetilo so na njem vklesani zaključni verzi iz Župančičeve Dume. Spomenik je bil odkrit 4. 7. 1965.

VOJNA VAS

V škarpo ob vhodu na črnomaljsko pokopališče je mestni odbor ZB NOV Črnomelj dal 10. 6. 1951 vzidati spominsko ploščo z imeni 6 aktivistov OF, ki so jih ujeli belogardisti, ustrelili pa Italijani ob tem pokopališču. Verze je napisal partizanski pesnik France Kosmač.

Na pokopališču sta urejeni skupni grobišči z nagrobnima ploščama, na katerih so napisana 'mena devetih partizanov, padlih v letih 1942—1945.

VRANOVIČI

Na gasilskem domu spominska plošča z imeni 6 padlih borcev in 2 žrtev fašističnega nasilja iz vasi; ploščo so postavili vaščani avgusta 1971.

ZAPUDJE

V zgornjem delu vasi spomenik 12 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi; naredil arhitekt Boris Kobe, postavili so ga vaščani 4. 5. 1955.

ZILJE

Na osnovni šoli plošča 18 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Zilje, Balkovci in Grduni, odkrita 5. 8. 1956, na dan, ko je bilo iz teh vasi leta 1942 odpeljanih v internacijo nad 20 vaščanov.

Občina Grosuplje

DOLENJA VAS PRI TEMENICI

Uničenje belogardistične postojanke

V Španovi hiši so se na lastnikovo željo jeseni 1942 vgnezdili belogardisti. V noči na 6. 1. 1943 je Tomšičeva brigada postojanko napadla in uničila. Spominska plošča je vgrajena v kamnito ograjo ob cesti Temenica—Breg; odkrita 4.7. 1953.

ILOVA GORA

Boj Ljubljanske in Cankarjeve brigade

Z ofenzivo jeseni 1943 so Nemci nameravali razbiti partizansko vojsko in zavzeti obsežno osvobojeno ozemlje. Močne nemške enote so 27. oktobra s Plešivice pri Žalni začele napadati Ljubljansko brigado. Naslednje dni je brigada zavzela položaje Muljava—Znojile, Cankarjeva brigada pa blizu železniške postaje v Stični. 1. in 2. novembra sta se brigadi tolkli z Nemci pri vaseh Potok, Hudo, Velike vrhe in Ravni dol, potem pa se umaknili proti Ilovi gori. 4. novembra dopoldne ju je napadel 303. grenadirski polk 162. turkestanske divizije, a se je moral poražen umakniti. Popoldne je sovražnik navalil še z večjimi silami ter zasedel in požgal Gabrje in Veliko Ilovo goro. Po srditih bojih in hudih izgubah na obeh straneh so se brigadne enote umikale proti Kurji vasi oz. Lučam. Pri tem je imel največ izgub 2. bataljon Ljubljanske brigade, ki se je zdesetkan prebil iz sovražnikovega obročja.

V noči, v kateri je sovražnik zbral nove sile za napad, so se mu partizani izmaknili in spravili vse ranjence na varno — v Javhe. Od tod so enote obeh brigad odšle v Korinj in si tu po treh ali štirih dneh prvič skuhale in se odpočile.

Ta dramatični boj je uporabil partizanski glasbenik Marjan Kozina za svojo simfonično pesnitev Ilova gora.

Spomenik stoji ok. 100 m nad osnovno šolo na Ilovi gori. Načrt zanj je izdelal arhitekt E. Mihevc, Tone Seliškar, vodja kulturniške skupine Ljubljanske brigade, pa je napisal **besedilo**. Spomenik je bil odkrit 10. 9.1961.

KRKA

Ustreljena skojevka

Nad izvirom Krke je ob cesti Mlačevo—Krka postavljeno spominsko znamenje na mestu, kjer so 2.7.1944 domobranci iz zasede ustrelili komaj 17-letno gimnazijko Sonjo Vesel, sekretarko SKOJ in članico rajonskega odbora OF Krke. Spomenik je bil odkrit 28. 5. 1961.

MEDVEDICA

Okrožna tehnika Padla borca

V gozdu nad Žmucem so spomladi 1942 postavili barako, kamor so prenesli grosupeljsko okrožno tehniko. Delala je do italijanske ofenzive avgusta 1942.

Na logarski hiši je plošča v spomin na prvega komisarja Jarma in borca Zemljaka, ki sta padla 3.1. 1944.

MULJAVA

Muljavska bitka

Pod pritiskom partizanske vojske so se maja in junija 1942 odmaknjene ali pa izpostavljene italijanske posadke umikale v večje in bolj utrjene postojanke. Tako se je širilo osvobodeno ozemlje, volili so se narodnoosvobodilni odbori, rojevala se je ljudska oblast.

Italijanske oblasti so skušale naglo širjenje narodnoosvobodilnega gibanja zavreti z vojaškimi akcijami. 1. bataljon divizije Isonzo iz Žužemberka je dobil nalogo očistiti cesto Žužemberk—Stična ter Muljavo z okolico pripraviti za prihod nove italijanske divizije Cacciatori delle Alpi. V gozdu med Muljavo in Gabrovčem je Italijane zaustavila zaseda in obenem napad partizanov. Po hudih izgubah (7 padlih, 11 ranjenih, 3 pogrešani) se je italijanski bataljon umaknil v Žužemberk. Naslednji dan so na to območje prišle iz Ljubljane in Grosupljega sveže sile italijanske vojske. Enot 2. grupe odredov so se spretno izmikale frontalnim bojem, hkrati pa z nenadnimi napadi in spretnimi umiki iz obkoljevalnih obročev povzročile sovražniku hude izgube. Boji so trajali do 10.6., potem pa se je sovražnik umaknil, ne da bi bil dosegel cilj in očistil dolino Krke partizanov.

Plošča, ki spominja na ta dogodek, je vzidana na združenem domu; odkrita septembra 1953.

PLEŠIVICA PRI ŽALNI

Grosupeljska četa

Grosupeljska četa je nastala v času, ko je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet pripravljalo koncentracijo večjega dela slovenskih partizanskih enot v Zasavju, da bi Nemcem preprečili izseljevanje Slovencev.

Grosupeljsko okrožje je nato 29.10.1941 ustanovilo Grosupeljsko četo, ki je štela 11 borcev. Komandir je postal Dolfe Jakhel, njegov namestnik Janko Rode, politični komisar Radko Polič, a ga je kmalu zamenjal Ivan Kovač-Vanja.

Četa je prve dni taborila v plešivskem gozdu, zatem na Ilovi gori in Korinju. Zgodaj zapadli sneg je odkrival njene sledi, izdal jo je tudi nekdo iz Podbukovja. Premočne italijanske sile so četo nenadno napadle v njenem taborišču pod Mačkovim vrhom in jo razbile. Po hudih izgubah se je spet zbrala, se okrepila z novimi borci in 6. januarja 1942 v sestavi 2. štajerskega bataljona sodelovala v napadu na italijansko posadko na Turjaku. Tudi ta napad ni uspel in četo je spet zadel boleč udarec. Padel je politični komisar Vanja, komandir čete pa je bil težko ranjen in je umrl čez 2 dni.

Spomenik stoji pod vasjo Plešivica, ob cesti Mlačevo—Krka blizu Lobčka, na mestu ustanovitve čete; odkrit 29.10.1954.

POLICA

Srečanje članov Izvršnega odbora OF z borci 2. grupe odredov

Po nalogu Glavnega poveljstva se je 2. grupa odredov skušala v dneh od 19.—22. maja 1942 prebiti prek Save na štajersko stran. Po hudih bojih z nemškimi enotami na Jančah

j utaborila v gozdu Bukovje v bližini Police, da bi se odpočila in preuredila. Tu so borce obiskali člani Izvršnega odbora OF, ki so prav tedaj prišli iz Ljubljane, in jim izrekli priznanje za junaštvo v boju z Nemci. Od tod se je 2. grupa vrnila na osvobojeno ozemlje na Kremenjek jp v dolino Krke.

Na mestu, kjer je bilo taborišče 2. grupe odredov in kjer je prišlo do srečanja, stoji spominsko znamenje, odkrito 21.5.1961.

PREDSTRUGE

Rojstni kraj narodnega heroja Jožeta Kadunca-Ibarja

Rojen je bil 27. 4.1925 v delavski družini. Še otrok je že služil pri nekem kmetu za hlapca. 1940 se je zaposlil v tovarni Motvoz v Grosupljem in tu je našel prvi stik s komunisti.

V tovarni se je med prvimi povezal z OF. 9. 5.1942 je odšel v partizane, v 2. grupo odredov, kjer je bil kmalu sprejet v SKOJ. Glas o hrabrem mitraljezcu se je slišal malodane po vsej Dolenjski. Po odhodu 2. grupe odredov na Štajersko je ostal na Dolenjskem in prišel v Gubčevo brigado. Postal je vodnik in zatem komandir čete, konec leta 1943 je bil sprejet v KP. Sodeloval je v številnih bojih in bil devetkrat ranjen.

Zadnji njegov boj je bil blizu domačega kraja; tu je padel v boju z domobranci 22. 3. 1944 kot namestnik komandanta 2. bataljona Gubčeve brigade. Za narodnega heroja je bil imenovan 13. 9. 1953.

Na rojstni hiši je spominsko znamenje, odkrito leta 1976.

RADOHOVA VAS

Streljanje talcev

Italijanski okupator nikakor ni mogel zatreti narodnoosvobodilnega gibanja v Ljubljanski pokrajini. Nenehno je stopnjeval nasilje in 24. 4.1942 objavil razglas o streljanju talcev.

Že čez 4 dni so padli prvi talci. Partizani so namreč pri Radohovi vasi napadli vlak. Za povračilo so italijanski fašisti pripeljali z oklopnim vlakom iz novomeških zaporov 6 aktivistov OF in jih ustrelili.

Ob cesti Radohova vas—Šentpavel na Zlatem vrhu je urejeno grobišče in postavljen spomenik — skulptura talca in plošča z imeni talcev, padlih borcev in drugih žrtev; odkrit 27. 6. 1948.

STIČNA

Rojstni kraj narodnega heroja Jožeta Kovačiča

Rojen je bil 24.11.1916 v Stični. Bil je cestni delavec. Pred vojno je sodeloval v delavskem gibanju in bil delavski zaupnik. Po razpadu jugoslovanske vojske je zbiral orožje, strelivo in opremo. Kot član okrožnega komiteja KP in okrožnega odbora OF je aktivno organiziral boj proti okupatorju. Ker je bil izdan, je moral oktobra 1941 v ilegalo, zatem pa je šel v partizane. Izkazal se je kot hraber borec. Zbral je svojo četo, se z njo vključil v 2. grupo odredov in postal komisar čete. V sestavu grupe je od 20. do 22. 5.1942 sodeloval v znani bitki z Nemci na Jančah. Tam je bil ranjen, a je kljub temu ostal na položaju do naslednjega dne, ko ga je pokosil rafal nemškega mitraljeza.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Spominska plošča je bila odkrita na njegovi rojstni hiši 6. 6.1958.

TEMENICA

Ustanovitev Stiske čete

Ko se je na grosupeljskem območju že dokaj močno razširila in utrdila OF — ob koncu Junija 1941 je bil ustanovljen okrožni komite KP — so nastali pogoji za nastanek prve Partizanske čete. Glavno poveljstvo se je zato odločilo na omenjenem območju ustanoviti Stisko četo. Ustanovljena je bila na Debelem hribu nad Temenico. Ta enota je morala mimo drugega vzdrževati in ščititi zvezo med Dolenjsko in Štajersko.

Iz Ljubljane so se 17. avgusta 1941 pripeljali prvi trije partizani Stiške čete — komandir Miro Perc, politični komisar Srečo Žganjar in partizan Ciril. Čez nekaj dni so prišli še štirje in pridružila sta se tudi dva domačina. Sprva je torej četa štelá 9 mož.

Zbirala je orožje, strelivo in opremo bivše jugoslovanske vojske. V noči na 2. sept. pa je postavila zasedo na železniški progi med Radohovo vasjo in Šentlovrencem nad vasjo Breg in v napadu na italijansko patroljo ubila 2 vojaka.

Spominska plošča je bila odkrita na partizanskem domu nad Temenico 4.7.1961. Tudi dom je bil postavljen v spomin na prvoborce te čete, komandirjema in narodnima herojema Mirku Percu-Maksu in Jožetu Kovačiču.

Na Debelem hribu stoji 4 m visok hrastov steber, posvečen ustanovitvi Stiške čete, odkrit leta 1967.

VELIKO MLAČEVO

Padli za svobodo

Pred vojno je v tem kraju živelá sedemčlanska družina Rodetovih. Vsa družina je sodelovala v narodnoosvobodilnem gibanju. Njihov dom je bil vedno odprt za partizane in aktiviste OF. Očeta Jerneja so ubili nemški vojaki novembra 1943. leta, sin Franc je bil zverinsko ubit v gozdu nad Verdom 26.10.1943, sin Janko je padel 29.6.1944 pri Bosiljevem na Hrvaškem, hčerka Francka je umrla za posledicami ran 28. 3.1943 v partizanski bolnišnici Spodnji Hrastrnik nad Črmošnjicami, hčerko Zalko pa so ubili belogardisti 25.3.1943 na Pancah.

Na hiši je vzdána spominska plošča z imeni padlih članov Rodetove družine.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

AMBRUS

Ob glavni cesti Zagradec—Ambrus obzidano grobišče, kjer je pokopanih 23 neznanih borcev, ki so padli v okolici; urejeno 15. 6.1952.

CIKAVA (ŠMARJE)

Spominska plošča na hiši Janeza Zevnika, v bližini mesta, kjer je 16.10.1944 padel v boju z Nemci in domobranci narodni heroj Jože Kadunc-Ibar; odkrita 29.10.1958.

DEBEČE

Spominsko znamenje o skrivnem prehodu prek nemško-italijanske okupacijske meje; od 1941 do 1945 je šlo tu čez preko 10.000 borcev, ilegalcev, kurirjev. Odkrito 21. 5.1977; delo Toneta Svetina.

GRM

V Polonščevi dolini je ob gozdu spomenik trem partizanom, padlim 19. 9.1942.

GROSUPLJE

Pod cerkvijo marmornat spomenik padlim borcem, talcem in drugim žrtvam NOV iz Grosupljega in okolice; projektant Jakiča Acceto; odkrit 29. 10. 1955. Ob spomeniku je tudi partizansko grobišče.

pod cerkvijo na Mrzlih njivah grobišče, kjer je pokopanih 15 znanih in še nekaj neznanih borcev; tu je pokopanih tudi 7 borcev, ki so umrli po vojni.

Na dvorišču tovarne Motvoz v Grosupljem spominska plošča z imeni 45 delavcev, ki so žrtvovali svoja življenja za svobodo; odkrita 29.11. 1947.

IVANČNA GORICA

Na zdravstvenem domu plošča v spomin 68 padlim borcem in drugim žrtvam fašističnega nasilja.

Ob stavbi Agroservisa plošča z napisom: »Tukaj so se sestajali prvoborci in prisegali zvestobo ljudstvu in OF ter množično odhajali med partizanske borce«. Odkrita 4. 6.1961.

Ob zdravstvenem domu doprski kip narodnega heroja Jožeta Kovačiča, organizatorja narodnoosvobodilnega boja na tem območju.

Aktivisti OF so se najpogostje zbirali na mestu, kjer stoji poslopje Agroservisa. Na njem so odkrili spominsko ploščo 4. 6. 1961.

Na poslopju železniške postaje spominska plošča o likvidaciji belogardistične postojanke septembra 1943; odkrita 1. 1974.

Na zgradbi Agroservisa na Hudem doprski kip narodnega heroja Albina Grajzerja, delo kiparja Sigulina; odkrit 6. 6.1975.

KRKA

Na vaškem pokopališču grobišče s spomenikom, na katerem je 52 imen padlih borcev in 76 imen drugih žrtev s Krke in okoliških krajev; odkrit 5. 6. 1960.

Pod vasjo spomenik domačih aktivistov OF, ki so jih italijanski vojaki tu postrelili 5. 9.1942.

Tu je še grobišče 15 padlih borcev. Spomenik je bil odkrit 23. 5.1956.

Nad vhodom v tovarno oblačil dve spominski plošči, na katerih je 63 imen borcev in drugih žrtev s Krke in bližnje okolice.

V sodelovanju z belogardisti in župnikom so italijanski vojaki ob pokopališkem zidu

22.2.1943 ustrelili domačina, aktivista Henrika Pajka in Antona Zajca. Plošča na pokopališkem zidu je bila odkrita 23. 5.1954.

MALA RAČNA

Približno 300 m nad lovsko kočjo spomenik o hudih bojih, ki sta jih prve dni novembra 1943 na tem območju bili z nadštevilnimi nemškimi silami Cankarjeva in 10. ljubljanska brigada; odkrit 9. 9.1961.

MALE ČEŠNJICE

Ob glavni cesti Šentvid—V. Češnjice, na škarpni vrtni ograji Franciške Rus, plošča v spomin štirim padlim borcem NOV, odkrita 4.7. 1959.

MALI KORINJ

Na šolskem poslopju spominska plošča učitelju Vlastimiru Ožbaltu, ki so ga ubili domobranci 22. 2. 1945.

MARINČA VAS (ZAGRADEC)

Ob cesti med Velikimi Lesami in Marinčo vasjo spomenik na kraju, kjer so italijanski fašisti 22. 8. 1942 ustrelili 4 člane rajonskega odbora OF Zagradec. Spomenik je bil odkrit 16. 7. 1952.

METNAJ NAD STIČNO

Na gasilskem domu spominska plošča Albinu Grajzerju, komandantu 1. brigade vojske ržavne varnosti (VDV), ki je junaško padel v boju z Nemci in domobranci 1944. leta; odkrita 6. 9.1952.

MULJAVA

Ob gozdičku Vrtačca spomenik 34 padlim borcem in drugim žrtvam in grobišče 27 borcem, ki so padli v neposredni okolici Muljave. Spomenik odkrit 6.6.1959, projektant Drago Černič.

Ob cesti, nad gozdom med Ivančno gorico in Muljavo so domobranci 29.12.1944 ustrelili pet ujetih partizanov; na tem mestu stoji spominsko znamenje z imeni padlih partizanov. Okrožni odbor OF Grosuplje-Stična je marca 1944. leta odkril spominsko ploščo na rojstni hiši pisatelja Josipa Jurčiča s posvetilom: »Za sto let, za čas, ki gre mimo. Tebi, ki kmet si iz nas in naš sin, med bojem in delom gradimo v pomladi tik pred svobodo«. To ploščo so domobranci po vdoru na Muljavo demolirali in odpeljali, zato je bila 9. 5.1954 obnovljena. Nedaleč od vasi spominsko znamenje štirim članom rajonskega odbora OF, odkrito leta 1972.

PECE

Pod vasjo, v smeri vasi Sela, spomenik 8 padlim okrožnim in rajonskim aktivistom grosupeljskega okrožja od 1942. do 1945. leta; projektiral arh. J. Berdajs, spomenik odkrit 4.7.1959.

PEROVO

Nad vasjo spomenik, da so v boju s partizani italijanski vojaki 3.1.1942 požgali vas; tedaj je padel prvi mitraljezec Grosupeljske čete Anton Ahlin.

PODTABOR

13. 2. 1943 so belogardisti na križišču ceste Vino—Šmarje—Bičje—Drenik iz zasede ubili dijaka in sekretarja SKOJ grosupeljskega okrožja 19-letnega Stojana Šuligoja. Spomenik je bil odkrit 22. 7.1954 na kraju, kjer je Šuligoj padel.

Pri vhodu na vojaško pokopališče spominsko znamenje 59 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja z območja Podtabor in Šentjurje, odkrito 28.10.1956; projektant arhitekt Edo Mihevc.

Ob stezi, ki pelje na hrib Jelove, v skalo vzdana plošča trem borcem — obveščevalcem, ki so padli na tem mestu 8.1.1945; odkrita 21.7.1957.

PODTABOR PRI GROSUPLJEM

Na skali na hribu Jelovec plošča z imeni borcev domačinov, ki so padli v spopadu z domobranci 8.1.1945; to so bili rajonski obveščevalci Franc Podržaj, Janez Zajc in Janez Podkrajšek.

POLICA

Na združnem domu plošča 23 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja med NOB; odkrita 9.10.1960.

PREDSTRUGE

Na Gaugen hribu 7 m visok spomenik 37 padlim borcem in 28 žrtvam fašističnega nasilja. Pri spomeniku je grobnica, kjer je pokopanih 36 padlih borcev. Plošča je izdelana v obliki odprte knjige, na njej pa so vklesana imena padlih. Spomenik je projektiral Marjan Keršič, odkrit 22. 7.1956.

SELO PRI RADOHOVI VASI

Ob gozdu na Dulah spomenik trem partizanom, ki so na tem mestu padli v italijanski ofenzivi 19.9.1942.

SPODNJA SLIVNICA

Ob vhodu na vaško pokopališče kamen v spomin 11 borcem in 4 drugim žrtvam, odkrit 29.10.1957.
pri spominskem znamenju je tudi grobnica padlih borcev iz Spodnje Slivnice.

STIČNA

Na križišču cest pri samostanu spomenik 63 padlim borcem in drugim žrtvam vojne iz Stične in okoliških vasi, odkrit avgusta 1951; projektant Savo Zupanc.
Na pokopališču grobišče in spomenik z imeni padlih borcev, med njimi dveh narodnih herojev. Tu je pokopanih še 20 padlih borcev in 15 drugih žrtev okupatorjevega nasilja. Spomenik odkrit 1.11.1959.

ŠENTVID PRI STIČNI

Pri vhodu na pokopališče spomenik z imeni padlih borcev iz Šentvida in bližnjih vasi.
Na njem so vklesani Župančičevi verzi.
Na pokopališču grob s ploščo prvoborcu Viliju Maverju-Martinu, ki je padel 26.8.1941.
Poleg njega je pokopan Franc Skubic-Krjavelj, spomeničar. Plošča odkrita 1. 5.1962.

ŠMARJE

Pri osnovni šoli spomenik 28 padlim borcem in 20 drugim žrtvam fašističnega nasilja iz Šmarja in bližnje okolice. Projektant arhitekt VI. Mušič. Spomenik odkrit 9.11.1958.
Na pokopališču grobišče, v katerem je pokopanih nad 35 padlih borcev, in obelisk s posvetilom. Spomenik je bil odkrit 22. 7.1958.

TEMENICA

Na Debelem hribu gostišče Partizanski dom, zgrajen v spomin narodnima herojema Mirku Percu-Maksu in Jožetu Kovačiču.

VELIKA ILOVA GORA

Kakih 150 m jugovzhodno od vasi grobišče, kjer je pokopanih okoli 70 padlih borcev, večinoma padlih v nemški ofenzivi jeseni 1943; urejeno 8. 5.1949.

VELIKE LIPLJENE

Na hribčku južno od naselja spomenik partizanoma, ki sta padla avgusta 1942.

VIDEM (DOBREPOLJE)

Na osnovni šoli plošča o poimenovanju šole po Tonetu Tomšiču, odkrita l. 1976.

VINO

Na križišču poti Vino—Šmarje—Bičje—Drenk spomenik Stojanu Šuligoju, okrožnemu mladinskemu sekretarju, ki je padel na tem mestu 13. 2.1943; spomenik odkrit 22. 7.1954.

VIŠNJA GORA

Na trgu spomenik 51 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Višnje gore in njene okolice, odkrit 1. 7. 1962; projektant arhitekt Vlasto Kopač.

Na pokopališču grobišče s spominskim kamnom; tu je pokopanih 30 padlih borcev in drugih žrtev iz Višnje gore in bližnjih vasi.

ZAGRADEC

Na pokopališču grobišče s ploščo, na kateri so imena 4 borcev. Tu je pokopanih še 13 padlih borcev. Grobišče urejeno 16. 7. 1954.

Na pokopališču grobišče s ploščo v spomin 10 neznanim borcem in 4 domačinom, ki so jih ustrelili italijanski vojaki v Dečji vasi pri Zagradcu 28. 8. 1942; plošča odkrita 16. 7. 1956.

ZNOJILE

Ujetega partizana Jožeta Zupana so italijanski vojaki pripeljali na njegov dom v Znojile in ga pred starši in domačini ustrelili 22. 2. 1943. Na tem mestu je spominska plošča, odkrita 28. 5. 1956.

ŽALNA

Ob železniški postaji marmornat steber, na katerem je vklesanih 57 imen padlih borcev in 20 drugih žrtev iz Žalne in okolice; projektant arhitekt J. Berdajs; spomenik odkrit 29. 10. 1959.

Občina Kočevje

BABJA GORICA IMA ROGU

Partizanska tiskarna

Spomladi 1944 je posebna gradbena ekipa v bližini Podstenic postavila več barak. Konec junija 1944 so sem pripeljali tiskarski stroj. Z delom so začeli julija 1944. Februarja 1945 je bilo v tej tiskarni zaposlenih 72, na ekonomatu pri Podstenicah pa 21 ljudi. Poleg teh je bilo še 12 kurirjev na TV 14, ki so odnašali literaturo in drug tisk po kurirskih zvezah na vse strani. Tiskarna je delovala do 17. 4. 1945, ko je sovražnik še vdiral na Rog, in do tega dne natisnila skupaj 330 tiskov v 1.912.260 izvodih. Pred sovražnikom so tiskarno preselili na Vinico, odkoder so tiskarji skupaj z onimi iz tiskarne Triglav odšli 20. aprila 1945 v osvobojeni Zadar.

BAIMJALOKA

Dom narodnega heroja Antona Marincija-Janka

Rodil se je 10.2.1917 v številni kmečki družini. Po končani osnovni šoli se je zaposlil v rudniku premoga v Kočevju. Sredi leta 1941 sta začela delovati v rudniku dva odbora OF, med člani je bil tudi Marincelj. V začetku marca 1942 je odšel v partizane — v Južnodolenjski odred.

Ker se je izkazal v številnih bojih, je postal najprvo komandir čete, kmalu zatem pa komandant 2. kočevskega bataljona Notranjskega odreda in potem komandant 3. bataljona 1. slovenske (proletarske) brigade Toneta Tomšiča.

V boju z belogardisti in italijansko enoto na Polici pri Grosupljem decembra 1942 je bil težko ranjen v glavo. Zdravil se je v partizanski bolnišnici, vendar je januarja 1943 umrl za ranami.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27. 11. 1953.

Napad na italijansko postojanko

V noči na 22.6.1942 je 2. kočevski bataljon Notranjskega odreda z mladinsko četo hrvaškega bataljona napadel italijansko posadko v Banjaloki. Partizani so pregnali sovražnika z zunanjih položajev in nekaterih hiš v glavno postojanko sredi vasi. Ko je že vse kazalo, da bo postojanka padla, ji je prišla na pomoč italijanska kolona iz Petrina in Partizani so se morali umakniti. Italijani so imeli 2 mrtva, 4 pogrešane ter 8 ranjenih. Izgubili so tudi precej orožja in opreme. Na partizanski strani sta padla komandir hrvaške mladinske čete Zdenko Petanovič-Jastreb iz Delnic, kasneje imenovan za narodnega heroja, in Drago Štimac iz Turkov. Po nekaj dneh se je italijanska posadka umaknila iz Banjaloke v Kočevje.

Na ta dan praznuje Banjaloka svoj krajevni praznik.

V spomin na boj je na šoli vzdana plošča z imeni padlih, odkrita 1.1962.

Smrt komisarja centralnih tehnik

Marca 1943 je Janez Masel-Lado z domačimi aktivisti OF v goteniških gozdovih (blizu kote 1289) zgradil barako za ciklostilno tehniko Ivica 12. Po kapitulaciji Italije so se tiskarji preselili v Kočevje, v Pavličkovo tiskarno. Tu so ostali do nemške ofenzive, ko so stroje preselili (21.10) v šolo v Dolnjo Brigo. Tiskarji so se umaknili v Goteniški Snežnik; tam je Milan Škerlavaj-Petrač s svojo ekipo zgradil več barak za novo tiskarno Triglav. Na vrhu Goteniškega Snežnika so postavili še eno barako in jo po komisarju Ladu imenovali Ladopunkt.

Zaradi naraščajočih potreb so se tiskarji odločili pognati tiskarski stroj, ki je stal neizkoriščen v Dolnji Brigi že od jeseni 1943. Novo postojanko so imenovali 12 A. Ker pa so Nemci in domobranci vse češče prihajali v bližino Dolnje Brige, so se sredi junija 1944 odločili, da tiskarno preselijo na Goteniški Snežnik. Komaj so stroj in drugo odpeljali, so naslednjega dne, 16. 6., pridrli Nemci in domobranci in v vasi naleteli na komisarja Lada. Bežal je iz vasi, a so ga zadele sovražnikove krogle. Čeprav smrtno ranjen, je zbežal in skril torbo z dokumenti.

Spominek političnemu komisarju centralnih tehnik Ladu, Filipu Benčini, Ivanu Knausu in Jožetu Skanderliču, vsi iz tiskarne Triglav, stoji ob cesti, nekaj sto metrov pred Banjalo; odkrit l. 1971.

BELICA (PRI OSILNICI)

Boj v Taborski steni

Nad vasico in potokom Belica se vzpenja iz doline Čabranke Taborska stena. V naravn votlini je imel julija 1942 sedež štab Kočevskega odreda. Kmalu se je tu osnovala tudi ciklostilna tehnika.

Italijani so zvedeli za to bazo in jo zjutraj 24.7.1942 napadli. Pred jamo so ubili stražarja in dva pionirja, ki sta se prejšnji dan zatekla k partizanom. Ko je iz votline zagrmel prvi strel, se je začel boj na življenje in smrt 13 partizanov z nadmočnim sovražnikom. Italijani so napadli s topovi, z metalci plamena in celo z letali. Partizani so 12 ur odbijali napade. Že v dopoldanskih urah je oblegancem skušal pomagati del Zidanškovega bataljona, a ni mogel prebiti močne blokade. Partizanov je že nekaj padlo, ranjeni pa so bili skoraj vsi. Sovražnik je skušal pred nočjo odločiti boj, zato je še povečal pritisk. Nekaj partizanov se je z zvijačo rešilo. Od trinajstih, kolikor jih je bilo v votlini, je ta strašni boj preživel 7 borcev. V naslednjih dneh so okupatorjevi vojaki požgali vrsto vasi ob levem bregu Kolpe (Žurge, Papeže, Bezgarje, Čačič, Križmane, Podvrh, Stari in Novi Kot, Travnik) ter ustrelili 18 domačinov.

V Taborski steni je spominska plošča z imeni padlih borcev, odkrita 22. 7. 1963.

BOROVEC PRI KOČEVSKI REKI

Partizanska bolnišnica SVPB-R (Ribnica)

Pred navalom nemške ofenzive so bolnišnico iz Ribnice po 20.10.1943 preselili v Gote-nico. Zaradi bombardiranja so ranjence prenesli pod šotore na Medvedjeku, na kraj Trata. To so bili začetki kasnejšega bloka bolnišnice SVPB-R. Tu je bolnišnica doživljala težke dneve. Zaradi snega in mraza, pomanjkanja hrane in opreme je v nekaj tednih umrlo 14 ranjencev.

Decembra 1943 je bila v gozdu nad Dragarji zgrajena bolnišnica Suhi vrh, od 25.4.1944 imenovana Stanetov dom (po Francu Rozmanu-Stanetu). Sem so prinesli tudi paciente s Trate. Na nasprotnem pobočju med Ravnami in Kočevsko Reko so začeli graditi postojanko, ki so jo imenovali Smrekovec, kasneje Bogdanov dom (po dr. Bogdanu Breclju). Bila je nekoliko manjša, za ok. 50 pacientov. Prvi so prišli tja borci, ki so bili ranjeni ob napadu na Kočevje od 9.—12.12.1943. Vseh ranjencev, ki so se zdravili v Smrekovcu, je bilo 348.

Spomladi 1944 so začeli graditi v bližini Trate še eno postojanko — Urhovino, namenjeno rekonvalescentom. Obe bolnišnici sta bili dobro opremljeni z medicinskimi instrumenti in zdravili, tako da so lahko opravljali vsakovrstne kirurške posege. Bolnišnica na Smrekovcu je imela tudi zobno ambulantno.

Politkomisarje bil Ivo Serajnik-Šime, zdravnikov pa je bilo več, ker so se pogosto menjavali.

Na Suhem vrhu je bil dalj časa upravnik dr. Adolf Medvešek-Šumski, na Smrekovcu dr. Anton Hočevar, **dr.** Andrej Župančič-Mike, dr. Ivan Pintarič, **dr.** Anton Cizeji, dr. Mirko Černič, Franc Berce in drugi.

Ekonomat s čevljarско delavnico in mesarijo je bil v Inlaufu, kjer je bilo tudi sprejemališče za ranjence. Sredi marca 1945 se je ekonomat preselil v Dragarje.

18.4.1945 so iz Pleš prišli četniki in uničili tiskarno Triglav ter požgali rekonvalescentni oddelek Ljubno. Iz Urhovine in Stanetovega doma so sicer evakuirali ranjence, a sovražnik bolnišnici ni odkril.

Objekti niso ohranjeni. Nad vasjo Ribjek na Možu pod Mrtevce (1113) stoji spomenik umrlim iz teh partizanskih bolnišnic. Na kraju, kjer je bila bolnišnica Stanetov dom, stoji spomenik, odkrit 1965. leta.

BROD NA KOLPI

Osvoboditev kraja

V gradu se je nastanila sovražnikova posadka: vojaki italijanske finančne straže, hrvaški domobrani in nekaj bivših jugoslovanskih orožnikov. 30. 4. 1942 je patrulja 2. kočevskega bataljona s pomočjo Narodne zaščite, sestavljene iz domačinov, napadla oslabiljeno posadko in jo razorožila. Štab 3. grupe odredov je po tem uspehu poslal Glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet poročilo, da je Kočevski bataljon za praznik 1. maja podaril slovenskemu narodu prvo osvobojeno ozemlje.

CESTA PRI STAREM LOGU

Ustanovitev Tomšičeve brigade

16.7.1942 je bila v vasi Cesta na Kočevskem ustanovljena prva slovenska brigada z imenom Proletarska udarna brigada Toneta Tomšiča (brigada se je zbrala 23. 7. 1942.). V sestav brigade je prišel udarni Tomšičev bataljon, ki je bil ustanovljen 13.6.1942 v Zapotoku, prostovoljci iz enot 5. grupe odredov in po ena četa iz treh bataljонов Zapadnodolenjskega odreda. Brigada je imela sprva le dva bataljona, skupaj ok. 200 borcev; 7. 8.1942 je dobila še tretji bataljon, ustanovljen pri Žagi na Gorjancih. Prvi komandant je postal Ivan Jakič-Jerin, politkomisar Ivan Kavčič-Nande, namestnik komandanta Stane Semič-Daki in namestnik političnega komisarja Niko Šilih-Boris Nikič.

O ustanovitvi brigade priča spomenik v Starem logu, odkrit 16. 7.1967.

DRAGA

Ljudska vstaja

Prve mesece 1942. leta so se začele pospešene priprave za splošno ljudsko vstajo na tem območju. Italijanski okupator je to zaslutil in jo skušal preprečiti z aretacijami vseh sumljivih ljudi v Dragi, Čabru, Prezidu, Travi in drugih vaseh.

14. ali 15.4. je bil na Kozjem vrhu sestanek (eden je bil tudi v Novem kotu), na katerem so se partizani Rakovške čete dogovorili z ljudmi, da se umaknejo pred Italijani. 18.4. je bilo v Novem kotu določeno zborna mesto za odhod v partizane. Dva dni pred tem je Rakovška četa čakala v zasedi, da bi rešila nekaj aretiranih domačinov, pri tem pa zajela 2 italijanska karabinerja. 18. 4. sta se skupini prostovoljcev iz Novega kota in s Kozjega vrha priključili partizanom. Naslednji dan so se italijanski vojaki s kamioni odpeljali na Milanov vrh ropat in požigat, ker se je prebivalstvo umaknilo v gozdove. Okoli 20 borcev Rakovške čete pa je iz zasede na Majerju napadlo Italijane, da so utrpeli zelo hude izgube

(28 mrtvih) in se z begom reševali v Čabar. Naslednji dan so se pobesneli Italijani maščevali, pridrli na Majer, na Kozji vrh, Novi kot in streljali vseh. V vasi Erženi so pobrali 9 moških in jih pobili v Tatinski dragi.

Iz teh krajev je tiste dni odšlo v partizane kar 107 mož in fantov.

V spomin na splošno ljudsko vstajo v teh krajih so na šoli v Dragi odkrili spominsko ploščo, na Majerju stoji spomenik, posvečen veliki zmagi nad Italijani, v Tatinski dragi pa spomenik ustrelenim talcem, odkrit 1.1962.

GOTENICA

Tiskarna Triglav

Marca 1943 je bila v goteniških gozdovih (blizu kote 1289) zgrajena baraka in v njej nameščena ciklostilna tehnika lvice 12.

Po kapitulaciji Italije so se tiskarji preselili v Kočevje in nadaljevali z delom v Pavličkovi tiskarni vse do 21.10.1943, ko so se morali pred nemško ofenzivo umakniti. Preselili so se v Dolno Brigo, v osnovno šolo.

Sredi priprav za tiskarno jih je presenetila nemška ofenziva. Skrili so stroj, sami pa se umaknili na Goteniški Snežnik. Tam je posebna gradbena skupina zgradila sredi Dragarskega gozda več barak, ki so jih imenovali Tinca bar, Putrih in Šanghaj 2. Poleg teh so imeli še stavnico, mesnico, kuhinjo in ekonomat, ki pa je bil v malo oddaljenem Prhaju.

V Tinca baru sta delala tudi Vlado Jordan in Lojze Lavrič; izrezovala sta linoreze, uradne pečate za štabe partizanskih enot, za organizacije OF, KPS itd.

Junija 1944 so iz Dolnje Brige pripeljali tiskarski stroj, ga namestili v baraki Putrih in tiskarna se je preimenovala v tiskarno Triglav. Imela je električno razsvetljavo in stroje so poganjali električni motorji.

Poleg časopisov (Kmečki glas. Naša žena) in brošur so tiskali tudi bone, v Ladopunktu pa celo denar.

Na postojanki so delali do 18.4.1945, ko so nenadno pridrli četniki in jo požgali.

Na mestu, kjer je delala tiskarna, stoji spomenik, odkrit leta 1963.

HRIB PRI KOPRIVNIKU

Vdor v osvobodjeno Belo krajino

Osvobodjena Bela krajina je Nemce in domobrance bodla v oči. Zato so ji hoteli z nenadnim udarcem prizadeti čimvečjo škodo.

Že nekaj dni pred glavnim napadom so z močnimi patruljami prodirali proti Koprivniku in Beli krajini ter iskali najšibkejšo točko v obrambi osvobojenega ozemlja.

Za glavni udar so pripravili novomeško in kočevsko udarno skupino z domobranci in esesovci. Napad na Belo krajino je vodil nemški polkovnik Nickel pod geslom »Schneege-stöber« (snežni metež). Sovražniki so 13. in 14.11.1944 v več kolonah prodirali proti Beli krajini. Že pri Uršnih selih in na Pribišju sta se zapletli v boje Gubčeva in 12. brigada, vendar se je ena sovražna skupina prebila prav do Semiča, odkoder pa se je morala hitro umakniti.

Močnejša kočevska sovražnikova skupina je proti Beli krajini prodirala v dveh vzporednih kolonah. Ker je kolona, ki se je pomikala proti Koprivniku, zašla in ker se je predhodnica ene domobranske kolone predstavila drugi s »Tu partizani«, je prišlo pri Miklarjih do hudega spopada med njimi samimi.

Predhodnici obeh sovražnikovih skupin sta se 14.11. proti poldnevu v varstvu megle pritihotapili do robov Bele krajine, vdrl v Črnomelj, požgali meščansko šolo in nekaj drugih poslopij, napravili še nekaj druge škode ter se naglo umaknili.

O sovražnikovem vdoru so bile hitro obveščene brigade 15. in 18. divizije in so takoj odhitele na položaje ter zaprle pot umikajočemu se sovražniku.

Najhujši boji so bili naslednji dan v bližini Hriba in Koprivnika, kjer sta umikajoče sovražne oddelke napadli 8. Levstikova, 10. ljubljanska brigada in jurišni bataljon 18. divizije ter jih odločilno porazili. Nemci in domobranci so se v paničnem begu in z velikimi izgubami reševali v Kočevje. Sovražnik je imel 52 mrtvih in 44 ranjenih, pri tem pa izgubil še veliko orožja, motornih vozil in opreme.

Dogodek je označen s spomenikom na koncu vasi, odkrit je bil 4. 7. 1951.

KOČEVJE

PARK NARODNIH HEROJEV

Narodni heroj Jože Šeško

Rodil se je 4. 12. 1908 v Slovenski vasi 53 pri Kočevju v uradniški družini. Kot študent slavistike se je povezal z naprednimi levičarskimi študenti — komunisti in kmalu postal eden najaktivnejših političnih delavcev. Deloval je v Ljubljani in v Kočevju; tu je leta 1929 ustanovil Jugoslovansko akademsko društvo in postal njegov prvi predsednik. Delal je tudi v delavsko prosvetnem društvu Svoboda in Vzajemnost. Jože je delal vse. Bil je dober govornik, predavatelj, dramski igralec, recitator in režiser. Pisal je črtice in novele, gledališke kritike ter članke o aktualnih socialnih in političnih vprašanjih. 1928. leta je bila v Kočevju ustanovljena partijska celica in Šeško je postal njen prvi sekretar, čez 2 leti pa je postal sekretar mestnega komiteja KP. Zelo malo časa je opravljal profesorski poklic v Mariboru; zaradi političnega dela je bil obsojen na 6 mesecev strogega zspora. Potem kot »nevaren komunist« ni mogel več dobiti službe. Še bolj se je posvetil političnemu delu.

Kot sekretar okrajnega komiteja je sklical predstavnike društev in organizacij in ustanovil Zvezo delovnega ljudstva. Orožniki so ga nadzorovali na vsakem koraku. Februarja 1940 je bil poslan v konfinacijo v Bilečo, tik pred izbruhom vojne pa v koncentracijsko taborišče Ivanjico; tu je ostal do okupacije. Potem je moral v ilegalo. Ves se je posvetil organizaciji OF in boju proti okupatorju. Kot sekretar okrožnega komiteja KPS je sodeloval v neposrednih pripravah na oboroženo vstajo. Italijanski okupator je kmalu ugotovil, da je Šeško poglobljena osebnost OF na Kočevskem, zato je jeseni 1941 za njim zapisal tiralico.

V začetku leta 1942 je okupator zaprl večje število aktivistov OF, kar je oslabilo frontovsko in partijsko organizacijo. Šeško se je skrival v Konca vasi in delal s podvojenjo močjo. Toda bil je izdan in 23.4.1942 so ga v bunkerju ujeli Italijani, ga obsodili na smrt in ustrelili v Gramozni jami v Ljubljani 11.5.1942.

Spomenik Jožetu Šešku stoji v Parku narodnih herojev v Kočevju, odkrit 1.10.1973.

Narodni heroj Evgen Ivatejka-Perne

Rodil se je 6.11.1909 v Čehoslovaški. Njegova družina se je po I. svetovni vojni naselila v Kočevju; tu se je oče zaposlil v rudniku premoga.

Evgen se je kot kovinostrugar zaposlil v tekstilni tovarni Hutter v Mariboru. Bil je zelo inteligenten, znal je več jezikov, ljubil je glasbo in petje.

Ko je bila napadena Čehoslovaška, se je javil med prostovoljce za njeno obrambo, in ko je bila napadena Jugoslavija, je bil spet med prostovoljci. Pred Nemci je 1941 zbežal v Ljubljano in se takoj povezal z organizatorji osvobodilnega gibanja. Tu je deloval do odhoda v partizane 2.5.1942. Konec leta 1942 je s skupino prostovoljcev odšel na Gorenjsko. 1-3.1943 je postal politični komisar Gorenjskega odreda. Pred kapitulacijo Italije je s Prešernovo brigado odšel z Gorenjske na Dolenjsko, potem pa na Primorsko; tu je postal načelnik obveščevalnega centra 31. divizije, zatem pa načelnik obveščevalnega centra 9. korpusa. Pozimi 1944/45 je Matejka postal komandant 31. divizije in jo vodil v hudih bojih v nemški organizaciji marca 1945 in vzključnih bojih za osvoboditev Trsta in Slovenskega Primorja.

3. 5. je moral na sestanek v Koprivo na Krasu, a šoferje ponevedoma zapeljal v Koprivo onkraj Soče, kjer so ga ubili četniki.

Za narodnega heroja je bil imenovan 20.12.1951.

Spomenik stoji v Parku herojev v Kočevju, odkrit 1.10.1973.

PREŠERNOVA CESTA 11

Zasedanje zbora odposlancev slovenskega naroda

Od 1. do 3.10.1943 je v bivšem Sokolskem domu zasedal zbor odposlancev slovenskega naroda, ki je bil v slovenski zgodovini prvi demokratično izvoljeni zbor ljudskih predstavnikov. Udeležilo se ga je 572 neposredno izvoljenih in 78 delegiranih odposlancev. Priostvovale so tudi številne delegacije, med njimi: Centralnega komiteja KPJ, AVNOJ, Vrhovnega štaba NOV in POJ, britanske vojaške misije in druge.

Zbor je sprejel vrsto sklepov. Za razvoj ljudske oblasti v Sloveniji je najvažnejši sklep o predstavništvu in vodstvu slovenskega narodnoosvobodilnega boja in začasnih organih ljudske oblasti slovenskega naroda v vojnem obdobju. Zbor je iz svoje srede izvolil 120-članski odbor — SNOO ali Vrhovni plenum OF. Kot SNOO je predstavljal najvišje oblastno, kot Vrhovni plenum pa najvišje politično telo. Zaradi vojnih razmer je izvolil 10-člansko predsedstvo SNOO, ki je bilo hkrati IOOF in je med zasedanji nadomestovalo tako SNOO kot Vrhovni plenum OF. Zbor se je soglasno izrekel za novo demokratično, na narodni enakopravnosti zgrajeno Jugoslavijo. Sprejel je še sklep o splošni mobilizaciji vseh gmotnih sredstev, izrekel priznanje dotedanjemu delu IOOF in izvolil 42-člansko delegacijo za drugo zasedanje AVNOJ. Kočevski zbor je položil temelje slovenski državnosti. Nekdanji Sokolski dom se sedaj imenuje Šeškov dom; v avli je 1953 odkrita spominska plošča, na njej je citat iz govora Edvarda Kardelja na tem zboru.

ROŠKA CESTA

Ustanovitev 9. brigade

Nastala je iz Zapadnodolenjskega odreda. Ta je do 10. 9. 1943 narasel na tri bataljone, vsak je štel ok. 100 borcev. Razoroževal je italijansko vojsko v okolici Kočevja. Preden se je odred premaknil v Suho krajino, je bila, po prvotnih podatkih, 9. brigada ustanovljena 12. 9. 1943 pred osnovno šolo v Kočevju; v resnici pa je bila ustanovljena 14. 9. v Polomu in se je sprva imenovala Brigada bratstva in enotnosti. Imela je tri bataljone, eden od teh je bil v Polomu na Kočevskem.

Na osnovni šoli je plošča v spomin na Zapadnodolenjski odred in ustanovitev 9. brigade. Naredil jo je kipar Stane Jarm; odkrita je bila 9. 10. 1970.

TRG SVOBODE

Napad na Kočevje

Po sijajnih zmagah 14. divizije v Grahovem in Velikih Laščah je divizija napadla Kočevje, kjer se je v bunkerjih in za debelimi zidovi gradu branilo ok. 360 oboroženih Nemcev in domobrancev.

Tomšičeva, Šerčerjeva in 13. loška, kasneje Bračičeva brigada, so začele napadati 9.12.

1943 ponoči in najmočnejše pritisnile s severozahodne smeri. V silnem naletu so razbile sovražnikove položaje pri rudniku premoga, uničile naprave, poškodovale električno centralo ter zasedle vodovodni rezervoar in železniško postajo. Po hudih pouličnih bojih, ki so trajali ves dan 11.12., se je sovražnik umaknil v Auerspergov grad.

Napad na grad se je začel v nedeljo 12.12. zgodaj zjutraj. Sredi najhujšega ognja se je ok.

13. ure na gradu pojavila bela zastava. Obkoljena posadka je poslala svojega parlamentarca s predlogom za enurno premirje. Štab divizije je predlog sprejel, a hkrati zahteval, naj se

I jgadka preda. Po preteku premirja so partizani navalili z vsemi silami. Nekaj najpogumnejših borcev je prodrla do grajskega zidu in ga miniralo. Do gradu se je prebila druga skupina in zažgala. Sovražnikova posadka je imela radijsko zvezo z nemškima motoriziranimi kolonama, ki sta ji hiteli na pomoč. Partizanske zasede niso mogle zaustaviti tankovskih oddelkov in popoldne so se Nemci prebili v Kočevje ter rešili obkoljeno posadko. V tridnevni bojih sta nasprotnika utrpela hude izgube, vsak približno 60 mrtvih. Od partizanov je 11. 12.

1943 padel tudi komandant 14. divizije Mirko Bračič.

Na Trgu svobode, kjer je stal nekdanji grad, je postavljen spomenik. Po načrtu arhitekta Zorana Didka so ga izdelali kiparji Lojze Lavrič, Stane in Marjan Keršič in Božo Pengov. Pri mostu je spominsko znamenje narodnemu heroju Mirku Bračiču.

TRG ZBORA ODPOSLANCEV 32

Sodni proces proti izdajalcem

9. in 10.10. 1943 je bil v kino dvorani v Kočevju sodni proces proti 21 belogardističnim in plavogardističnim voditeljem, ki so bili po kapitulaciji Italije zajeti v Grčaricah in na Turjaku.

Za svoje izdajstvo in vojne zločine so se zagovarjali pred posebnim vojaškim sodiščem, ki gaje imenoval Glavni štab NOV in POS. Obtožence so branili 3 pravniki. Obravnava je trajala dve noči pred polno dvorano poslušalcev in prič. Po končanem dokaznem postopku so govorili tožilec, nato zagovorniki in obtoženci. Po peturnem posvetovanju je sodišče razglasilo sodbo in 16 obtožencev obsodilo na smrtno kazen z ustrelitvijo, 4 na prisilno delo, enega pa oprostilo. To je bila prva obsodba vojnih zločincev v okupirani Evropi.

Poslopje, kjer je tekel proces, še stoji, a na njej ni spominskega znamenja.

KOČEVSKA REKA

Prvi kongres Zveze slovenske mladine

Od 10. do 12.10.1943 je bil v tej vasi 1. kongres Zveze slovenske mladine. Po nepopolnih podatkih je na njem sodelovalo 192 delegatov s terena in iz vojske. Kot gostje so se kongresa udeležili predstavniki Centralnega komiteja KPS, Izvršnega odbora OF, Slovenske protifašistične ženske zveze, vodja anglo-ameriške vojaške misije major Jones in drugi. Po pozdravnih govorih zastopnikov političnih organizacij, mladine iz vseh slovenskih pokrajin in vojske so poročali sekretarka glavnega iniciativnega odbora ZSM Vilma Beblerjeva, sekretar pokrajinskega komiteja SKOJ Stane Kavčič, urednik Mladine Mitja Vošnjak in drugi. Zadnji dan so izvolili glavni odbor ZSM in predstavnike v centralni odbor zvezne mladinske organizacije — USAOJ. Spominska plošča je vzdana na osnovni šoli, odkril jo je glavni odbor Zveze mladine Slovenije I. 1963.

KONCA VAS PRI KOČEVJU

Izdaje in aretacije

Italijanske oblasti so že dolgo zasledovale Jožeta Šeška, sekretarja okrožnega komiteja KPS, in iskale tudi Karla Ahaca, ki je ok. 20.4.1942 pobegnil iz ljubljanske bolnišnice in se skrival pri Knapiču v Konca vasi. V tej vasi so se v kletnem bunkerju Meljeve hiše skrivali Jože Šeško ter štajerska begunca, Jože Antloga in Jošt Melja.

Italijanom je neko izdal skrivališče Karla Ahaca. Knapič in Ahac sta se skušala rešiti,

⁸ uspelo je le Knapiču, Ahaca pa so ujeli.

Prvi izdaji je sledila druga. Tako so Italijani našli še bunker. Ujeli so vse v njem, tudi Jožeta Šeška. Ker je imel ponarejeno legitimacijo, Italijani sprva niso vedeli, koga imajo v rokah.

Po pretepanju in zaslišanju ok. 40 oseb, ki so jih tiste dni zaprli v Kočevju, so končno ugotovili, da so ujeli tako dolgo iskanega profesorja Jožeta Šeška. Vojaško vojno sodišče

^v Ljubljani je ujetnike obsodilo na visoke zaporne kazni, Šeška, Ahaca in Gorjana pa na

smrt. Jožeta Šeška so ustrelili 11.5. skupaj z 10 talci za prof. Umberta Nano, predstojnika italijanske družbe Emona, ki so ga partizani zajeli in nato usmrtili 7. 5.1942 pri Srednji vasi nad Črmošnjicami, Draga Gorjana in Karla Ahaca pa so ustrelili 15. 5.1942. Spominska plošča je vzdana na Kordiševi hiši, št. 8, v Konca vasi.

KOPRIVNIK

Smrt narodnega heroja Alojza Kol ma na-Maroka

4.11.1944 je večja skupina Nemcev in domobrancev vdrla v Koprivnik in tam iznenadila bataljon 14. brigade. Pri preboju iz Koprivnika je padlo 7 borcev, med njimi tudi komandant zaščitne brigade GŠS major Alojz Kolman-Marok. Bil je ranjen v koleno. Ker ni hotel priti sovražniku živ v roke, se je ustrelil.

Spominska plošča Maroku in aktivistu OF Maksu Torbarju je bila odkrita na osnovni šoli 4.7.1951.

KRALJEV KAM EN(KOČEVSKI ROG)

Bunker 42

V veliki ofenzivi proti narodnoosvobodilni vojski in osvobojenemu ozemlju poleti 1942 so Italijani nameravali uničiti glavnino partizanske vojske. Rog so obkolili z več obroči. Partizanske enote so se razdeljene v manjše skupine večinoma uspešno prebile z Roga na že očiščeno ozemlje. V obroču se je znašlo tudi vodstvo osvobodilnega gibanja, večina članov Glavnega poveljstva, Izvršnega odbora OF in Centralnega komiteja KP z manjšim zaščitnim spremstvom.

15. 8.1942 so se poslednjič skušali prebiti pri Faberjevem križu, a so zadeli na sovražno zasedo, se razbili, delno spet zbrali, nato pa se razdelili na tri skupine, od katerih se je ena, sestavljena iz nekaterih članov IOOF, CK KPS in glavnega poveljstva, 17.8.1942 skrila v bunker 42, zgrajen v globoki kraški vrtači pod vrhom Kraljevega kamna. V tem temnem zaklonišču pod zemljo so preživeli 6 dolgih in tesnobnih dni, dokler najhujši vihar ofenzive ni bil mimo. Z Roga se je vodstvo v dveh skupinah prebilo na Podlipoglav pri Ljubljani in zatem v Polhograjske Dolomite.

Bunker pod Kraljevim kamnom je bil obnovljen 1951. leta.

LIVOLD

Rojstni kraj narodnega heroja Ivana Omerza-Johana

Rojen 17.10.1921 v delavski družini, po poklicu električar. Močna organizacija OF v Kočevju ga je pritegnila v svoje vrste. Trozil je propagandne letake, širil ilegalno literaturo, zbiral orožje, sodeloval v sabotajah. V začetku maja 1942 je odšel v partizane, v 2. bataljon (Kočevski) Notranjskega odreda in postal znan mitraljezec. Kasneje je prišel v 2. bataljon Cankarjeve brigade in postal komandir čete. Izkazal se je v številnih spopadih, tako pri likvidaciji italijansko-belogardistične postojanke na Suhorju 26.11.1942 in tudi v znameniti bitki v Jelenovem žlebu 26.3.1943. To je bil njegov poslednji boj; že po bitki ga je ustrelil ranjen fašist.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27. 11.1953.

Nasilje nad domačini

Italijanska družba Emona je po izselitvi Kočevjarjev prevzela in izkoriščala vse njihove premičnine in nepremičnine; živino je dala v oskrbo nekaterim domačinom. Ta živina je bila za prehrano partizanske vojske izredno pomembna; dobivala jo je od kravarjev in pastirjev ki so skrivaj sodelovali v osvobodilnem gibanju.

10. 5. 1942 pa je uprava Emone v Kočevju nenadno odredila, da se odžene živina iz Črnega otoka in okoliških vasi v Kočevje. Pri Livoldu so čredo prestregli partizani in jo odgnali Štalcerje. Naslednje jutro so pridrli Italijani v Dolgo vas in Livold, streljali vseppek, zasliševali in pretepali ljudi, ropali in požigali. Med aretiranimi so odbrali 12 moških (7 iz Dolge vasi in 5 iz Livolda) in jih ustrelili.

Spomenik na križišču v Livoldu je posvečen 13 padlim borcem, 14 talcem in 6 drugim žrtvam nasilja.

MOZELJ

Središče osvobojenega ozemlja

Tu je bila močna organizacija OF, ki sta jo vodila učitelj Ciril Dekval in Alojz Zalar. Rajonski odbor OF Mozelj je imel po vaseh terenske odbore OF. 9. 5. 1942 pa je bil v Muhi vasi v Pojetovi hiši ustanovljen okrožni odbor OF. Mozelj je bil nekakšno središče osvobojenega ozemlja in tu so bile sredi junija 1942 javne volitve, na katerih so na zboru vaščanov pod vaško lipo izbrali narodnoosvobodilni odbor OF Mozelj.

Lipa sredi vasi stoji še danes.

NOVI BREG (PRI STAREM LOGU)

Baza vodstva NOB

Na poti iz Ljubljane na osvobodeno ozemlje se je vodstvo narodnoosvobodilnega boja za nekaj časa utaborilo v tej izseljeni kočevski vasi.

Na zidu bivše osnovne šole je vzdana spominska plošča z besedilom: »Tu sta delovala po prihodu iz Ljubljane od 26. 5. 1942 do 12. 6. 1942 IOOF in CK KPS«.

(Pravilno: vodstvo NOG je prišlo v Novi Breg šele 12. 6. 1942 in tam ostalo 5 dni.)

OSILNICA

Napad na Osilnico

12. 6. 1942 so borci Kočevskega bataljona Notranjskega odreda že tretjič napadli italijansko posadko v Osilnici. Zgorelo je več hiš, a postojanka še ni padla. Po tem napadu so italijanski vojaki požgali vasi ob Čabranki (Žurge, Papeže, Belico), aretirali 12 mož in jih v Plešu postrelili. Tudi v Osilnici so aretirali 8 mož, jih odpeljali v Pleš in ustrelili.

Dan prvega partizanskega napada na Osilnico 21. 5. 1942 je bivša osilniška občina proglašila za občinski praznik.

Na mestu streljanja talcev stoji spomenik, odkrit l. 1961.

PAPEŽI

Uboj treh partizanov

V italijanski ofenzivi so se trije partizani Kočevskega bataljona 8. 8. 1942 zatekli v požgano vas Čačič. V požgani Pojetovi hiši so zakurili ogenj in dim tega ognja jih je izdal italijanski koloni, ki je šla mimo.

Partizane so presenetili, zvezali in odgnali s seboj v Pleš. Vso pot so jih pretepali, zasliševali Pa v Čopovi gostilni, kjer so jim izrekli smrtno obsodbo. S kamioni so jih zatem odpeljali v **Papeže**, jih spet nečloveško mučili, zatem pa pribili na zid požgane osnovne šole, kjer so **umrli** v nepopisnih mukah.

Na osnovni šoli (sedaj trgovina) je bila l. 1953 odkrita spominska plošča.

Okupatorjeve represalije

Med splošno ofenzivo proti partizanom so 21. 7. 1942 italijanski vojaki divizije Cacciatori delle Alpi (rdeče kravate) obkolili v dolini Čabranke tudi vasi Papeži, Belica in Bezgarji ter aretirali ok. 40 moških. 12 najbolj sumljivih so ustrelili na hrvaški strani pri Zamostu

blizu Osilnice. Od teh jih je bilo 5 iz Papežev, 5 iz Belice in 2 iz Bezgarjev. Od omenjene skupine aretirancev so jih naslednji dan v Cerovcu ustrelili še 5, druge pa so odgnali v taborišča v Italijo. Italijani so zatem domove izropali in požgali, prizanesli so le tistim družinam, ki so se zatekle pod njihovo zaščito.

V spomin na 77 padlih borcev in drugih žrtev fašizma iz Papežev in drugih naselij je bila na osnovni šoli (od l. 1959 trgovina) l. 1953 odkrita spominska plošča. Po prekopu žrtev je bil na pokopališču pri cerkvi sv. Mihaela 1966 odkrit spomenik 5 domačinom, ki so jih italijanski vojaki ustrelili 25.7.1942 v Gerovem, in dvema borkama, padlima na Vršiču pri Gerovem.

PODLESJE

Ustanovitev Cankarjeve brigade

28. 9.1942 je bila v zaselku Lapinje med Kolpo in cesto, ki pelje iz Kočevja v Stari trg ob Kolpi, ustanovljena 3. slovenska udarna brigada Ivana Cankarja. V njen sestav so prišli bataljon Gubčeve brigade, 1. bataljon Kočevskega odreda in 2. bataljon Belokranjskega odreda. Skupaj je štela ok. 330 borcev. Komandant brigade je postal Marjan Dermastia-Urban Velikonja, politični komisar Jože Ravbar-Gregor Javor, namestnik komandanta Stanko Semič-Daki in namestnik politkomisarja Jože Borštnar-Tone Gabrovčan.

Na kraju ustanovitve je na skali pritrjena plošča s podatki o ustanovitvi brigade; odkrita je bila l. 1952.

PODSTENICE

Partijsko posvetovanje na Cinku

Od 5. do 7. 7.1942 je bilo za Cinkom, v baraki na gozdni jasi, zgrajeni prav za to priliko, partijsko posvetovanje. Udeležilo se ga je ok. 70 predstavnikov, sekretarjev partijskih komitejev iz t. i. Ljubljanske pokrajine in nekateri člani rajonskih komitejev iz bližnjih krajev ter predstavniki nekaterih odrednih in bataljonskih birojev s tega območja. Na posvetovanje je CK KPS povabil tudi člane Izvršnega odbora OF. Razpravljali so o organizaciji in potrebni enotnosti v OF, o škodljivem pojavu »vojvodstva« in drugih problemih na osvobojenem ozemlju. Konferenca je vsestransko in kritično ovrednotila dotedanje enoletno delo KP v Sloveniji kot vodilne sile narodnoosvobodilnega gibanja slovenskega naroda in nakazala njene neposredne in perspektivne naloge. V imenu IOOF sta zbor pozdravila Jože Rus kot predstavnik sokolov in Edvard Kocbek kot predstavnik krščanske skupine. Osrednja osebnost posvetovanja je bil sekretar IOOF Boris Kidrič; imel je glavni referat. V spomin na ta dogodek je bila odkrita plošča na lovski koči na Cinku aprila 1953. leta.

PUGLED PRI STAREM LOGU

Zbor aktivistov OF

Od 28.—30.4.1943 je bil v zaselku Žiben pri Pugledu zbor aktivistov OF, na katerem so obravnavali tako imenovano dolomitsko izjavo. Izjavo so podpisali predstavniki ustanovnih skupin OF v Polhograjskih Dolomitih 1. 3.1943.

Po referatih in razpravah Borisa Kidriča, Edvarda Kardelja in drugih je ok. 100 udeležencev zbora soglasno sprejelo izjavo. Bistvo izjave je v tem, da so vse ustanovne skupine priznale vodilno mesto komunistični partiji in se hkrati odrekle ustanavljanju lastnih političnih organizacij. S tem je bilo zagotovljeno enotno politično vodstvo v OF.

Na kraju, kjer je bil zbor, stoji spomenik z napisom: »Od 28. do 30. 4.1943 je na tem mestu zbor aktivistov OF iz vse Slovenije s potrditvijo dolomitske izjave za vedno utrdil enotnost Osvobodilne fronte pod vodstvom KP«. Odkrit je bil aprila 1963.

Pri spomeniku je urejeno grobišče 3 partizanov, ranjencev iz bolnišnice Stari breg, ki so jih Nemci pobili v jesenski ofenzivi l. 1943.

Tehnika Urška 14

A ila 1943 se je stiška tehnika preselila v gozd pod Pugledom, v bližino TV 14, kjer je dobila ime Urška 14. Do konca 1943 je razmnoževala osrednja glasila Slovenski poročevalec. Ljudsko pravico. Delavsko enotnost, Kmečki glas za velik del Dolenjske in Notranjske, nekaj naklade je pošiljala tudi na Primorsko, Gorenjsko in Štajersko. Za povečan obseg dela so bile potrebne nove moči. Prišel je slikar Dore Klemenčič-Maj, ki je z Ivetom Šubicem skrbel za likovno opremo tiskov, Nace Gregorač-Vid pa je izdeloval žige za vojaška poveljstva, politična telesa itd.

Po kapitulaciji Italije je del osebja iz Urške 14 odšel v Kočevje in delal v Pavličkovi tiskarni.

V začetku januarja 1944 so Urško preimenovali v Grafiko 13 A. Po preselitvi tiskarjev julija

1944 je bila v barakah 13A urejena ciklostilna tehnika v sestavi grafičnega oddelka CK KPS.

Po vodji Francu Golobu-Tinetu so jo preimenovali v Tinetovo tehniko.

Tehnika ni ohranjena.

PREDGRAD

Pomoč zaveznikov

Od spomladi 1944. leta so zahodni zavezniki pošiljali izdatnejšo pomoč narodnoosvobodilni vojski. To pomoč so odmetavali iz letal s padali na določena in pripravljena spuščališča.

Po pripravi spuščališča pri Paki poleti 1944 je bila v Predgradu nameščena baza dopolnilnega bataljona 7. korpusa s pekarno, mesnico in skladiščem živil, telefonsko centralo, čevljarstvo in krojaško delavnico belokranjskega vojnega področja.

Na obnovljenem Auerspergovem gradu (spomladi 1942 so ga zažgali partizani, da bi se v njem ne utrdila italijanska posadka) je bila vzdana plošča v spomin na zbirni center 7. in 9. korpusa.

PREŽA

Ustanovitev Notranjskega odreda

24.4.1942 je bil z odlokom štaba 3. grupe odredov iz Šercerjevega bataljona, 1., 2. in

4. čete Južnodolenjskega bataljona ustanovljen Notranjski odred z dvema bataljonoma.

2. bataljon Notranjskega odreda je bil imenovan tudi Kočevski. Za komandanta je bil imenovan Bojan Polak-Stjenka Knap, za komisarja pa Janez Hribar-Tone Pogačnik.

Streljanje talcev

25.4.1942 so italijanski grenadirji iz Kočevja napadli Kočevski bataljon na Stružnici.

V hudem boju so padli 1 partizan in 3 Italijani. Ko so šli Italijani skozi vas Drežnik, so pobrali 6 moških, ki so jim morali nositi strelivo. Na Stružnici so aretirali enega in na Rakah še enega moškega ter jih odpeljali v Kočevje. Čez dva dni so šli Italijani ponovno nad partizane ter vodili omenjene ujetnike s seboj, v Vecenbahu, Drežniku in Ajblju pa so aretirali še 3 domačine. Vseh 11 moških, katerim so pridružili še 3 druge aktiviste OF, so odpeljali v bližino vasi Preža in jih tam 27. 4.1942 mučili in pobili.

Spominska plošča z imeni žrtev je na osnovni šoli v Preži.

RAJHENAV

Razbita italijanska kolona

štab Dolenjske operativne cone je usmeril Gubčevo in Tomšičevo brigado prek Kočevskega Roga proti Beli krajini. Zgodaj zjutraj 25.5.1943 sta brigadi v bližini Rajhenava, pri odnjaku, naleteli na italijansko kolono (ok. 50 mož), ki se je iz postojanke v Oneku napotila na Rog za partizani. Borci so takoj planili v napad in v kratkem, a hudem boju razbili kolono. 12 Italijanov je bilo mrtvih, 15 je bilo ujetih, drugi pa so zbežali. Partizani so imeli

1 mrtvega in enega ranjenega, zaplenili pa so nad 30 pušk, 3 mitraljeze, radijsko postajo, mnogo streliva in opreme.

Spominska plošča o tem dogodku je bila odkrita na hiši v Rajhenav 27. 6.1955.

SMUKA

Padla funkcionarja KP Avstrije

19. 2.1945 so v Suho krajino vdirale sovražnikove kolone od Strug proti Hinjam in Plešu. Ena teh kolon je nenadno pridrla v Smuko, kjer so bili odseki štaba 15. divizije. V tem napadu sta padla revolucionarja in člana KP Avstrije Willy Frank in Willy Höger.

Spomenik stoji pred vasjo na kraju, kjer sta revolucionarja padla. Pokopana sta na pokopališču v Poljanah pri Dolenjskih Toplicah; tudi tam je postavljen spomenik.

STARI LOG

Zločin italijanskih vojakov

V vasi so živeli skoraj sami kočevski Nemci. Decembra 1941 so se vsi razen ene družine izselili. V prazne hiše so se naselili begunci iz Štajerske in nekatere družine iz Suhe krajine. Italijanska posadka se je 15. 5.1942 pod pritiskom partizanov umaknila v Kočevje. V času osvobojenega ozemlja je bila v vasi intendantca Glavnega poveljstva, mesarska predelovalnica ter krojaška in čevljarska delavnica. Tu je bil tudi sedež gospodarske komisije Izvršnega odbora OF.

14. 8.1942 so sem pridle enote sardinskih grenadirjev, v Starem Logu in okoliških vaseh aretirale ok. 70 moških in jih na pokopališču ustrelili.

Spomenik ustreljenim talcem in padlim partizanom stoji ob pokopališču, tam kjer so jih streljali; odkrit je bil 4. 7. 1960.

Smrt pesnika Mirana Jarca (Janez Suhi)

Rodil se je 5. 7.1900 v Črnomlju. Šolal se je v Novem mestu in Ljubljani. Tu je služboval kot bančni uradnik. Ker je bil med pripadniki NOB, so ga Italijani leta 1942 aretirali, ga zaprli v belgijsko vojašnico, nato pa skupaj z drugimi zaporniki poslali v internacijo. Pri Verdu so vlak napadli partizani in rešili internirance (o tem Jarc v spisu Čudež nad Bistrom). Od tod je šla Jarčeva pot v partizane. Med italijansko ofenzivo na Kočevski Rog je padel v drugi polovici avgusta nekje pri Starem Logu.

Spominsko ploščo pesniku in pisatelju Miranu Jarcu je odkrilo Društvo slovenskih književnikov 13. 9.1951.

STARO BREZJE WAD KOPRIVNIKOM

Rajonski odbor OF

Staro Brezje leži približno 3 km nad Koprivnikom. V gozdu nad vasjo seje v baraki zadrževal šestčlanski rajonski odbor OF Koprivnik s sekretarjem Antonom Korelcem iz Koprivnika.

20.12.1942 so v Staro Brezje nenadno pridrli fašisti iz Oneka in obkolili hišo, kjer so spali aktivisti. Tisto nedeljsko jutro so pobili 6 članov rajonskega odbora OF, le Jakob Dolar iz Kočevja se je s skokom iz kleti rešil.

Hiša, v kateri so bili pobiti člani rajonskega odbora OF, je porušena, le klet je še ohranjena.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BANJA LOKA

V vasi spomenik padlim borcem NOV, ki so jih ubili Nemci in domobranci 17. 12.1944. Tedaj so tudi požgali partizansko šolo.

BOSLJIVA LOKA

Na osnovni šoli spominska plošča z imeni padlih in umrlih v NOB, odkrita leta 1960.

DRAGA

V bližnjem gozdu spomenik 3 domačim aktivistom OF, ki so jih italijanski vojaki zajeli, obsodili na smrt in ustrelili 9. 8. 1942.

V vasi spomenik z obeliskom vsem padlim borcem in drugim žrtvam fašizma.

FARA

Med Faro in Vasjo spomenik 49 padlim partizanom in drugim žrtvam vojne, odkrit leta 1965.

Na pokopališču grobnica padlih borcev, urejena 1. 11. 1963.

KOČEVJE**LJUBLJANSKA CESTA**

Na stavbi ljudske knjižnice spominska plošča narodnemu heroju profesorju Jožetu Šešku.

LJUBLJANSKA CESTA 12

V avti gimnazije relief padlim dijakom, delo kiparja Staneta Jarma, odkrit ob 50-letnici slovenske gimnazije v Kočevju 8. 6. 1969.

PARK NARODNIH HEROJEV

Doprsne kipe padlih narodnih herojev domačinov Jožeta Šeška, Evgena Matejke-Pemca, Ivana Omerza-Johana, Dušana Remiha-Duška in Antona Marincija-Janka je po načrtih arhitekta Zorana Didka izdelal kipar Stane Jarm; park urejen in spomenik odkrit 1. 10. 1973.

POKOPALIŠČE

Na mestnem pokopališču skupna grobnica s spomenikom; tu je pokopanih 156 padlih borcev; delo arhitekta M. Rupnika in kiparja Staneta Jarma, spomenik odkrit 8. 10. 1968.

KOČEVSKA REKA

V vasi skupno grobišče s spomenikom 60 padlim partizanom, na mestu, kjer je stala cerkev.

V hotelu plošča v spomin na ustanovitev 1. bataljona 9. brigade 18. divizije 9. 9. 1943.

Ob poti, ki pelje iz Kočevske Reke na Goteniški Snežnik spomenik — obelisk in skupna grobnica umrlih borcev iz partizanske bolnišnice Stanetov dom.

Na pokopališču grobišče padlih borcev.

Ob levi strani ceste v smeri Grčaric, 1 km iz Kočevske Reke, poseben spomenik možem in fantom iz Loškega potoka in Blok, ki jih je italijanska soldateska pobila v ofenzivi julija 1942.

KUŽELJ (PRI KOČEVSKI REKI)

Na osnovni šoli plošča v spomin 13 padlim borcem in drugim žrtvam vojne, odkrita leta 1958.

LIVOLD

Na pokopališču grobišče, kjer je pokopanih 5 padlih borcev.

NOVI KOT

V vasi spomenik 106 padlim borcem, talcem in drugim žrtvam vojne.

OSILNICA

Na trgu **spomenik trpeči materi v vojni in padlim borcem; delo kiparja — domačina Sta** Jarma; **odkrit leta** 1966.

Na pokopališču grobišče s spomenikom in imeni padlih borcev in drugih žrtev fašističnega nasilja.

PREDGRAD

Na obnovljenem Auerspergovem gradu spominska plošča gasilcem, ki so padli med NOB.

Na pokopališču Videm-Brezovica spominska plošča padlemu pomočniku političnega komisarja bataljona Levstikove brigade Ladu Grbcu.

SREDNJA VAS PRI DRAGI

V bližini gozda spomenik s ploščo in imeni 14 domačinov, ki so jih italijanski vojaki ustrelili med ofenzivo 5. 8. 1942.

STARA CERKEV

Na pokopališču spomenik padlim za svobodo v letih 1941—1945, odkrit leta 1948.

Na pokopališču grobišče padlih borcev.

STARI KOT

Na pokopališču pri cerkvi, spomenik neznanima partizanoma, ki sta padla leta 1943.

ŠALKA VAS PRI KOČEVJU

Na hiši, kjer je kino dvorana, spominska plošča prvoborcu Albinu Videniču, organizatorju OF na Kočevskem; padel je kot sekretar rajonskega komiteja KPS Sodražica v Kržetih pri Gori 5. 8. 1944.

Na Roški cesti spomenik z imeni padlih borcev in domačinov, večinoma rudarjev z Rudnika in Šalke vasi.

Občina Krško

BRESTANICA

Muzejska zbirka

V nekdanjem trapistovskem gradu, kjer je bilo od junija 1941 do avgusta 1942 zbirno taborišče za slovenske izgnance, je urejena muzejska zbirka. Z zelo bogatim dokumentarnim gradivom so prikazani nacistični načrti in priprave za ponemčenje Slovenije, izgon slovenskih intelektualcev in drugih od pomladi do jeseni 1941 na Hrvaško in v Srbijo, splošno izseljevanje prebivalcev z obmejnega področja med Sotlo, Savo in Krko in slovenskega življa s Koroškega. V zbirki je ilustrativno prikazano življenje 35.000 slovenskih izgnancev po taboriščih in najrazličnejših deloviščih po Nemčiji, aretacije ter usoda svojcev partizanov in usmrčenih talcev na Štajerskem in Gorenjskem. V zbirki je nadalje prikazano življenje in položaj izgnancev v Srbiji, Hrvatski in Bosni, delež izgnancev v partizanskih enotah, ki so se jim pridružili, ter tistih, ki so pobegnili iz nemških taborišč in se vključili v NOV. Zbirko zaključuje razstava likovnih del o izgnancih in okupatorjevem nasilju.

Na gospodarskem poslopju gradu je v spomin na izseljevanje Slovencev vzdano spominsko znamenje.

Partijsko posvetovanje

V gostem vrbičevju na ievem savskem bregu med Rožnim in Brestanico, v zaselku Penk, je bilo spomladi 1941 partijsko posvetovanje, ki se ga je udeležilo okoli 30 komunistov iz Posavja. Vodil ga je Slavko Šlander, član CK KPS. Govorili so o pripravah na vstajo.

Na kraju zborovanja stoji spominsko znamenje.

DOBRAVA OB KRKI

Napad na letališče

7.7.1943 sta Cankarjeva in Šlandrova brigada prestopili nemško-italijansko mejo na Krki in napadli nemško letališče Cerklje. Cankarjeva brigada je na letališču uničila nekaj letal, Šlandrova pa sovražno postojanko na Brodu pri Kostanjevici.

Spominsko znamenje stoji med vasjo Dobrava in reko Krko.

JELŠE

Napad na 2. in 3. četo Kozjanskega bataljona

Jelše pod hribom Oslica je dostopno s Kozjega po dolini Bistriškega grabna (približno 10 km) in iz Senovega. Tu je bila zjutraj 24. 3.1944 uničena 2. in deloma 3. četa Kozjanskega bataljona. Taborišče je nekdo izdal nemški policiji v Senovem, ki je neopazno obkolila četo. V poskušanem preboju je padlo 23 borcev, nekaj ranjenih pa je prišlo v sovražnikove roke.

Ob studencu pri zaselku, kjer je padlo največ borcev, je postavljeno spominsko znamenje ° tragediji kozjanskih partizanov.

KOSTANJEVICA NA KRKI

Streljanje talcev

Po kapitulaciji Italije so Nemci 21.10.1943 vdrli čez Krko v Kostanjevico in napredovali proti Šentjerneju. Ker je v Kostanjevici partizanska mina ubila 4 višje nemške oficirje, so Nemci še isti dan ustrelili 25 moških iz Kostanjevice; to so prvi talci iz tega kraja.

Istega dne so padli tudi talci v vaseh okoli Kostanjevice, 3 v Orehovici, 1 na Dolščah in 13 na Prekopi.

Spomenik talcem iz Kostanjevice stoji na kraju streljanja ob Krki, nedaleč od ceste Kostanjevica—Malence.

Talce so 29.12.1943 prekopali na pokopališče v Kostanjevici; tu je postavljen spomenik talcem, padlim borcem in žrtvam nasilja iz Kostanjevice.

KRŠKO

Zajetje krške partizanske skupine

V gozdu Rore, 3 km zahodno od Krškega, je okupator 29.7. 1941 s pomočjo izdajalca odkril in ujel 10 članov krške partizanske skupine, ki so se ravno odpravljali čez nemško-italijansko mejo na Dolenjsko. Ustreljeni so bili v Dobravi pri Brežicah 30. 7.1941.

Na mestu, kjer so borce zajeli, stoji spomenik. Načrt zanj je naredil inženir Anton Žigante.

7. junij, dan slovenskih izgnancev in spomin na prve padle borce s področja krške občine, je dan občinskega praznika občine Krško.

PLANINA V PODBOČJU

Ustaški pokol

Koje italijanska ofenziva v septembru 1942 dosegla vzhodni del Gorjancev, so 12. 9.1942 na Planino vdrli ustaši iz Sombora. Izdajalec jih je poučil, da vaščani podpirajo partizane. Ustaši so v vasi ujeli 26 mož in fantov, jih zvezane odvedli v Osunjsko goro in jih v Lisičjih jamah ustrelili. Naslednji dan je isti izdajalec pripeljal spet ustaše. Zgodaj zjutraj so zajeli še tiste moške in starčke, ki jih prejšnji dan niso našli doma. Deset so jih zvezali z vrvoj in jih v vasi ustrelili.

V vasi stoji spomenik žrtvam ustaškega nasilja in padlim borcem NOV.

Spomenik na Novoselski gori je postavljen na kraju, kjer so ustaši opravili svoj zločin.

SENOVO

Napad 14. divizije

V noči od 9. na 10. 2.1944 je 14. divizija na svojem pohodu na Štajersko napadla Senovo. Del Tomšičeve brigade je napadel policijsko postojanko, Šerčerjeva brigada pa je medtem uničila rudniško skladišče materiala in jašek Zakov v Reštanju. Po tem napadu je bilo izkoriščanje premoga za nekaj časa zmanjšano.

V parku zdravstvenega doma Senovo je postavljen spomenik; odkrit je bil 3. 7.1975.

Po 14. diviziji so 21.7.1977 poimenovali osnovno šolo v Senovem in tega dne položili temeljni kamen za družbeni center, ki se bo tudi imenoval po tej diviziji.

Partizanska tehnika France Prešeren

Poleti 1944 se je »Dušanova tehnika iz Podpeči preselila na osvobojeno območje bohorskih gozdov. Preimenovala se je v Tehniko France Prešeren in delala v soteski pod zaselkom Zajsele (10 km od Senovega). Sovražnik je 25.2.1945 tehniko po naključju odkril in uničil. Pri napadu na to ilegalno tiskarno je padel en tehnik, drugi njeni člani so se rešili.

Partizanska bolnišnica

y gozdu Traun Laz pri Zajselah, zahodno od Dobrovega, je bila 1.1944 urejena zasilna artizanska bolnišnica; ker pa je bila slabo urejena, so jo kmalu opustili. Danes je baraka, kjer je imela ta bolnišnica prostore, urejena in označena. Do nje se pride od Bohorske koče; od tu je oddaljena uro in pol.

Zborovanje aktivistov OF

v gozdu pod vrhom Plešivca, nad vasjo Ložice (10 km od Senovega), je bilo 15.8.1944 zborovanje kozjanskih aktivistov. Takrat je bil osvobojen že večji del Kozjanskega. Na zborovanju je govoril tudi sekretar pokrajinskega komiteja za Štajersko Sergej Kraigher. Na bližnji Bohorski koči je vzdana plošča, ki spominja na ta dogodek.

VELIKI PODLOG

Rojstni kraj narodne herojinje Milke Kerin-Pohorske

Milke

Rojena je bila 1.1.1923 v Velikem Podlogu. Bila je študentka. Leta 1941 se je vključila v Novomeško četo na Gorjancih, nato pa odšla na Štajersko. Vključila se je v Pohorski, nato pa v Savinjski bataljon. Bila je delegat na prvem kongresu SPŽZ. Padla je na Ljubnem v boju za osvoboditev Gornje Savinjske doline 31.7.1944. Za narodno herojinjo je bila imenovana 21. 7.1953.

Na rojstni hiši Milke Kerin, št. 27, je spominska plošča.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BRESTANICA

Ob cesti na grad spominska plošča leta 1941 izgnanim slovenskim duhovnikom.

Ob vhodu na brestaniško pokopališče, med podpornimi zidovi cerkve, grobnica nekaterih padlih borcev in tu je tudi plošča z imeni padlih borcev NOV in drugih žrtev.

Desno od vhoda na pokopališče, ob cerkvenem zidu okrogel steber; tu je shranjena žara s pepelom Joška Hlebca, ustreljenega v Mariboru 27.12.1941.

Pod gradom, kjer je bilo zbirno taborišče, lepo urejen spominski prostor s spomenikom; po načrtu arhitekta Borisa Kobeta.

Kolektiv termoelektrarne Brestanica je postavil pri vhodu v podjetje spomenik delavcem tovarne, ki so padli in bili ustreljeni med NOV; na spomeniku so tudi njihova imena.

Na poslopju osnovne šole relief, ki predstavlja izseljevanje, narodnoosvobodilni boj in vrnitev izgnancev; relief je naredil kipar Vladimir Stoviček.

DOBROVO

V vasi Dobrovo pri Senovem spomenik trem borcem, ki so padli 28. 2.1945 v Loščah.

DOLENJA VAS

Na osnovni šoli spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Dolenje vasi in Starega grada.

GORENJI LESKOVEC

Na šolskem poslopju plošča v spomin vsem s tega območja, ki so dali življenje v času NOB.

KOPRIVNICA

Na pokopališču grob in spomenik štirim padlim partizanskim borcem, ki so tu pokopani.

Na šoli spominska plošča padlim iz šolskega okoliša Koprivnica.

KOSTANJEVICA NA KRKI

Na pokopališču spomenik z imeni borcev in žrtev fašističnega nasilja iz Kostanjevice in okolice; projektiral ga je inženir Franc Zorman, odkrit je bil 4.7.1958.

Pred domom kulture v Kostanjevici spomenik padlim borcem; projektiral arhitekt Didek; kip talca je delo kiparja Tineta Kosa. Spomenik je bil odkrit leta 1954.

Ob vhodu v likovni salon, na stavbi, v kateri so se leta 1941 zbirali skojevci, leta 1970 odkrita spominska plošča z imeni mladincev, padlih med NOB.

V času forme vive avgusta 1968 je romunski kipar Eugen Ciuca izdelal spomenik jugoslovanskim partizanom.

KRŠKO

CESTA KRŠKIH ŽRTEV

Med kapucinsko cerkvijo in Hočevarjevim mavzolejem spomenik padlim borcem, žrtvam nasilja in izgnancem iz krške občine; spomenik — obelisk in reliefni prizori — delo kiparja Staneta Keržiča; odkrit leta 1958.

CESTA KRŠKIH ŽRTEV 19

Na hiši, kjer je od leta 1938 do začetka vojne deloval revolucionar in organizator NOB Maks Stermecki, njemu posvečena spominska plošča.

POKOPALIŠČE

Na pokopališču spomenik krškim prvoborcem in padlim partizanom, odkrit leta 1946, projektant inženir Anton Žigante.

ŠOLSKA ULICA 1

Pri osnovni šoli Jurij Dalmatin spominski park prvih krških borcev; projektiral arhitekt Fran Filipčič, bronaste plakete prvih krških borcev so delo kiparja-medaljerja Vladimirja Stovička. Odkritje bil 29. 8. 1971.

LESKOVEC

Pred novo osnovno šolo doprsni kip narodne herojinje Milke Kerin, odkrit 18.9.1976; šola ima po njej ime.

V Krakovskem gozdu, kjer je zaradi izdaje 27. 3.1945 padlo pet borcev, spominsko znamenje.

V združenem domu spominska plošča borcem NOB in žrtvam fašističnega nasilja.

LOŠČE PRI SENOVM

V vasi spominska plošča petim padlim borcem.

OŠTRC

Ob cesti Kostanjevica—Oštrc—Črneča vas spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Oštrca in okoliških vasi.

Na pokopališču grob in spomenik 15 padlim borcem.

PODBOČJE

Na pokopališču spomenik padlim partizanom in žrtvam fašizma, odkrit 1.11.1959, projektant inženir Anton Žigante.

Na Božičevem hramu v Gradinju lesena plošča, ki spominja na delovanje partizanske tehnike za sektor Podbočje-Kostanjevica od novembra 1942 do oktobra 1943.

Na hramu Jožeta Božiča spominska plošča, s katero je označen sedež terenskega odbora OF za Podbočje-Kostanjevico.

Na hiši Franca Strojina v Dobravi pri Podbočju spominska plošča priča o zločinu črne roke, ko so 14- 5-1944 zverinsko ubili Franca Strojina in njegovo hčerko.

Na prosvetnem domu plošča padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja iz krajevnosti Podbočje.

PREKOPA

Na gasilskem domu spominska plošča padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja iz Prekope.

SENOVO

Ob cesti pri kino dvorani 5 m visok spomenik iz betona s ploščo padlim borcem in žrtvam fašizma od 1941—45; projektant Dušan Duša, kiparska upodobitev v reliefu delo kiparja Stojana Batiča. Odkritje bil 29.11.1951 in obnovljen 1970.

Kolektiv rudnika Senovo je pred rudniško delavnico postavil spomenik svojim članom, ki so padli v NOB.

VELIKE VODENICE

Med vasema Velike Vodenice in Ržišče spomenik Antonu Kambiču-Dušanu, komandantu Vzhodnodolenjskega odreda, in tovarišem, ki so padli 31.5.1943.

VELIKI PODLOG

Na združnem domu spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašizma iz Velikega Podloga in okolice.

ZDOLE

Ob cesti v vasi spomenik borcem, padlim v letih 1941 —1945; odkrit 17. 7.1956, projektant Branko Šoba.

V Čelah, na Godlerjevem hramu, spominska plošča o predvojnem in medvojnem delovanju političnih delavcev KP in OF; odkrita 22.7.1975.

Občina Metlika

BOJANJA VAS

Odhod v partizane in požig vasi

Zadnji dan v juniju 1942 seje 14 fantov iz vasi pridružilo borcem 1. bataljona nastajajočega Belokranjskega odreda. To ni ostalo prikrito italijanski vojski iz bližnjih Radatovičev, ki je v zgodnjih jutranjih urah 7. avgusta istega leta vdrla v vas in jo skoraj celo požgala. Upepeljenih je bilo 41 hiš z vsemi gospodarskimi poslopji; skupaj blizu 150 zgradb z orodjem in živežem.

Pomnik požgani vasi je bil izdelan po zamisli Milana Bajca. Plastiko, zvarjeno iz starega orožja, je izdelal Tone Svetina.

Odkritje bil 22.7. 1977.

BORŠT

Ustanovitev partijske celice in Društva kmečkih fantov in deklet

Začetek organiziranega delovanja komunistov v Beli krajini sega v leto 1932, ko je bila na Mlakah pri Podzemlju na pobudo študenta agronomije Janeza Marentiča iz Boginje vasi osnovana prva partijska celica. Njeni člani in simpatizerji so 8. 5.1933 ustanovili Društvo kmečkih fantov in deklet Mlake (Podzemelj), ki je vključevalo kmečko mladino okoliških vasi. Predsednik prvega društva v Beli krajini je bil Niko Šušтариč.

Partijski celici in društvu v tem kraju so sledila nova po vseh večjih krajih Bele krajine. Spominski steber pod vasjo ob cesti Gradac—Krasinec je 29.5.1977 odkril občinski komite ZKS Metlika. Načrt arhitekta Jožeta Petriča.

BOŽAKOVO

Napad na osvobojeno ozemlje

10.7.1944 so nemške, kozaške in ustaške enote, šteje so ok. 4000 mož, začele iz smeri Karlovac napad na osvobojeno ozemlje Žumberka in severovzhodnega dela Bele krajine.

V obrambnih bojih za Metliko je 13. 7. padel Peter Racman, borec 1. čete 1. bataljona Cankarjeve brigade. V njegov spomin stoji pri kapelici spomenik, odkrit 22.11.1975.

DRAGE

Sodelovanje s Hrvati

Ta s hrvatskim prebivalstvom poseljena vas je od leta 1942 dajala varno zavetje partizanskim enotam, ustanovam in organom: Gorjanskemu bataljonu. Belokranjskemu odredu

V hodnodolenjskemu odredu, 13. proletarski brigadi Rade Končar, operativnemu štabu 4hrvatske cone, okrožnemu odboru OF in okrožnemu komiteju KPS za Belo krajino ter partizanskim delavnicam.

jeseni 1943, ko so zavezniki na spuščališče pri Popovičih iz letal odmetavali vojaški material za partizansko vojsko, so bila v vasi zgrajena velika skladišča. Tu je bila tudi zavezniška vojaška misija z ekipo EKG.

Nemška letala so aprila 1944 vas bombardirala in jo močno poškodovala.

Spomenik, posvečen tem dogodkom, izdelan po zamisli Milana Bajca in Vinka Kepica, je postavljen na vodnem zbiralniku v središču vasi; odkrit je bil 3. septembra 1977.

DRAGOMLJA VAS

Belokranjska partizanska skupina

Borci belokranjske partizanske skupine, nastale v prvih dneh aprila 1942 v taborišču na Mišinem brdu nad vasjo Popoviči, so v prvi polovici maja taborili v Kramaričevem gozdu na Županjem vrhu blizu Dragomlje vasi. Po prihodu novih prostovoljcev iz Metlike, Gradca in z območja Vinice je tam nastala nova Belokranjska partizanska četa s komandirjem Alojzom Grčarjem-Mitjo in političnim komisarjem Matijo Bahorjem-Oskarjem Slatinom. Nato se je četa vrnila v prejšnje taborišče na Mišinem brdu, kjer se je 20. 5. po združitvi z 19 borci Gorjanskega bataljona preoblikovala v Belokranjski bataljon z dvema četama, ki je sredi leta prerasel v Belokranjski odred.

V bližini Kramaričevega gozda, okoli 300 m zahodno od vasi, je bila 13.5.1962 odkrita v skalo vzdana plošča po načrtu Jožeta Zamljena-Drečeta.

DRAŠIČI

Belokranjska ciklostilna tehnika

Ciklostilna tehnika kot naslednica predvojne tehnike okrožnega komiteja KPS za Belo krajino je decembra 1941 in v prvih dneh leta 1942 delovala na Vinomeru, v zidanici Jožeta Žuglja iz Rosalnic. Vodil jo je Anton Ivec iz Metlike, razmnoževali pa so predvsem Slovenski poročevalci. Zaradi hudega mraza so nadaljevali z delom v Metliki, najprej v hiši Katarine Ivec, nato pa pri kovaču Ivanu Urhu do junija 1942.

Belokranjska tehnika je na območju Vinomera delala ponovno od decembra 1942 do srede januarja 1943, zatem pa do konca vojne v raznih krajih Bele krajine.

Plošča o dalu ciklostilne tehnike na Vinomeru je bila odkrita 4. 7.1956 na nekdanji poštni zidnici, last Alojza Slanca.

Konference in sestanki Osvobodilne fronte

Zaselek Vinomer in zidanice na bližnjih gorah so že leta 1941 dajali zavetje prvim partizanom organizatorjem OF metliškega predela Bele krajine. Tu je bil ob koncu leta 1942 sedež rajonskega komiteja KP in rajonskega odbora OF Metlika—vzhod, pa tudi sicer so bila tod mnoga posvetovanja in konference somišljenikov OF iz tega rajona. V poslopiju nekdanjega kmetijskega posestva je bila v letu 1944 nižja partijska šola. Plošča, ki delno Priča o vlogi tega predela med NOB, je bila odkrita 4. 7.1956 na hiši nekdanjega kmetijskega posestva, Drašiči, št. 36.

GERŠIČI

Okupatorjev maščevalni pohod

V povračilo za napad hrvatskih in slovenskih partizanskih enot na železniško progo med Postajama Gradac in Dobravice v noči na 17. 4. 1943 je sovražna vojska iz Metlike požigala v vaseh Dolnje in Gornje Dobravice ter Krivoglavice. Na tem maščevalnem pohodu so sodelovali tudi belogardisti; zverinsko so ubili aktivista OF in komunista Miha Žuniča, mlinarja iz Krivoglavice.

Ob bližnjem gozdu v smeri proti Krivoglavicam, kjer je bil Miha Žunič 18. 4.1943 umorjen je bil postavljen spominski kamen s ploščo.

17. 4. je praznik krajevne skupnosti Dobravice.

GRABROVEC

Napad na sovražnikovo kolono

28.11.1942 dopoldne je krenila iz Metlike proti Radatovičem močna italijanska in belogardistična kolona z nalogo, da oskrbi tamkajšnjo italijansko in belogardistično postojanko.

Na poti iz Radatovičevje kolona med Bušnjo vasjo in Grabrovcem padla v zasedo 13. hrvatske brigade. Pred mostom pri Trnovcu je bila zaustavljena tudi italijanska motorizirana kolona, ki je iz Metlike hitela na pomoč. V teh bojih je padlo 17 sovražnih vojakov, partizani pa so zaplenili tudi večje količine orožja in streliva.

9. 9.1956 je bil v vasi odkrit svojevrsten spomenik, delo arhitekta Francija Šublja. Iz male kamnite vaze nenehno teče voda v veliko betonsko posodo, kar simbolizira neuničljivost življenja. V ozadju je na kamniti škarki vzdignjena plošča, posvečena boju blizu vasi, 8 padlim borcem, 4 ubitim ob bombardiranju 8.12.1942 in v internaciji umrlima vaščanoma.

GRADAC

Začetki organizirane komunistične dejavnosti

Gradaški komunisti, med njimi predvsem Jakob Butala (ko se je vrnil iz mariborske kaznilnice), so v desetletju pred drugo svetovno vojno pričeli načrtno širiti marksistične misli. Partijska celica je ob pomoči študentov agronomije Janeza Marentiča in Jožeta Berkopca ter zlasti železničarskega delavca Toneta Šušteršiča s svojimi člani in simpatizerji prevzela vodstvo sredi leta 1933 ustanovljenega Društva kmečkih fantov in deklet, v katerem se je porodila znana revolucionarna pesem Kosec koso brusi. Zaradi prevlade komunistov in ker je bilo razbito zborovanje Katoliške organizacije slovenskih fantov za Belo krajino 15.9.1935 pri cerkvi v Kloštru, je banska uprava v Ljubljani društvo že 15.10. istega leta razpustila, vendar s tem njihovega vpliva na politično dogajanje ni zaustavila. Komunist Jaka Butala je bil zaradi revolucionarnega delovanja pred okrožnim sodiščem v Celju 17. julija 1929 obsojen na tri leta strogega zapora; prebil jih je v mariborski kaznilnici. Padel je kot borec Belokranjskega odreda avgusta 1942 na Kočevskem Rogu.

Na novi trgovini sredi vasi je bila 22.4.1977 odkrita plošča.

Šola vojske državne varnosti

Po ukinitvi varstvenoobveščevalne službe je bila 1.3.1944 za boj proti peti koloni ustanovljena vojska državne varnosti (VDV) kot sestavni del NOV Slovenije. Da bi se usposobili njeni kadri za obrambo pridobitev NOB in nove Jugoslavije, je v gradu delala šola varnostnih organov s konspirativnim imenom Točka 77. Od srede marca 1944 do konca vojne se je v njej zvrstilo devet obveščevalnih tečajev, šest tečajev za borce enot VDV ter po en radiotelegrafski in administrativni tečaj. V njih se je izšolalo nad 600 borcev in bork.

Prvi komandant šole je bil major Vinko Bon, politični komisar pa španski borec Jože Berkopec-Mišel.

Spominska plošča ob vhodu v grad je bila odkrita 1.10.1961. Slovesnost je bila združena z otvoritvijo nove železniške postaje Gradac—Podzemelj, saj so se v starem postajnem poslopju med vojno urili gojenci šole VDV.

Ustanovitev Rdečega križa Slovenije

Rdeči križ Slovenije (RKS) kot sestavni del Rdečega križa Jugoslavije je bil ustanovljen v dvorani nekdanjega sokolskega doma 18.6.1944 ob navzočnosti okoli 150 delegatov 'n gostov, predvsem z osvobojenega ozemlja. Izvoljen je bil 28-članski glavni odbor, katerega predsednik je bil dr. Drago Marušič, podpredsedniki pa Engelbert Gangl, Vida Tomšič in Andrej Ilc. Glavna naloga RK je bila zbiranje gmotne pomoči za civilne žrtve vojne in za partizansko vojsko. Sedež glavnega odbora je bil do osvoboditve v Semiču. Spominsko ploščo o ustanovitvi je odkril glavni odbor RK Slovenije 21. 7.1954 na stavbi pošte pred nekdanjim sokolskim domom.

HRAST PRI JUGORJU

Napad na italijansko postojanko in požig vasi

Enote Belokranjskega odreda, 2. četa Gorjanskega bataljona in skupina hrvatskih partizanov so v noči na 23.7.1942 napadle utrjeno italijansko posadko, nastanjeno v dveh hišah. Po začetnem uspehu so se partizani proti jutru umaknili zaradi italijanskih enot iz Metlike, ki so prihajale na pomoč napadeni posadki.

V boju sta padla dva sovražna vojaka, 5 je bilo ranjenih, 3 pa ujeti. Partizani so imeli 8 ranjencev. Za kazen so Italijani razen obeh hiš, kjer so imeli postojanko, požgali vas, pogorišča pa z miniranjem razrušili.

V spomin na te dogodke je bil v obnovljeni vasi 22. 7.1962 odkrit spomenik, izdelan po načrtu Jožeta Zamljena-Drejšeta.

MAČKOVEC PRI SUHORJU

Požig prve belokranjske vasi

22.4.1942 popoldne sta komandant Dolenjskega bataljona Ivan More-Žan Rome in politični komisar Dušan Pirjevec-Ahac v spremstvu kurirja Gorjanskega bataljona Rudija Kromarja-Frica šla proti Dragam, v taborišče belokranjskih partizanov na Mišinem brdu.

Ko sta se komandant in spremljevalec po cesti približala vasi, ju je napadla patrulja mejnih miličnikov iz postojanke Hrast pri Jugorju. V spopadu je Rudi, potem ko je ubil mejnega miličnika, padel, komandant More pa se je rešil.

Proti večeru so se mejni miličniki s Hrasta vrnili v vas, pretepli domačine ter zažgali štiri od petih hiš. Drugi dan so zažgali štirim gospodarjem še gospodarska poslopja.

Na kraju spopada, pod vasjo ob cesti Metlika—Novo mesto, je bila 4.7.1956 odkrita v skalo vzdignjena spominska plošča padlemu partizanu Rudiju Kromarju-Fricu, izdelana po načrtu Jožeta Zamljena-Drejšeta.

METLIKA

CESTA BRATSTVA IN ENOTNOSTI 21

Prva slovenska novinarska konferenca

5. in 6. 5.1944 je bila v sokolskem domu in v gozdu blizu mesta prva slovenska novinarska konferenca. Prišlo je okrog sto partizanov novinarjev in propagandistov, grafikov in tehnikov, ki so sodelovali v osvobodilnem boju. Obravnavali so nadaljnji razvoj novinarstva, dopisništva in poročevalske službe. Po referatih in razpravi je bila sprejeta resolucija in izvoljen 6-članski pripravljalni odbor za Društvo novinarjev s predsednikom pisateljem Francetom Bevkom.

Obenem je bila v sokolskem domu razstava nad 1200 primerkov partizanskega tiska:

Časopisi in brošure vojaških enot ter dela centralnih in pokrajinskih tehnik.

Še istega leta je tehnika 13 A natisnila lično brošuro z vsebino prve novinarske konference.

Na domu TVD Partizan, nekdanji sokolski dom, je Društvo novinarjev Slovenije 21. 7.1954 odkrilo spominsko ploščo.

Belokranjski muzej

V gradu so prostori muzeja, ki ima urejeno arheološko, kulturnozgodovinsko in etnografsko zbirko ter zbirko narodnoosvobodilnega boja in ljudske revolucije. Predstavljena so tudi dela belokranjskih likovnih umetnikov. V pritličju gradu je Slovenski gasilski muzej.

PARTIZANSKI TRG 4

Oficirska šola Glavnega štaba NOV in PO Slovenije

Načrtno izobraževanje poveljniškega in političnega starešinskega kadra slovenske partizanske vojske se je pričelo v začetku avgusta 1943, ko je Glavni štab NOV in PO Slovenije ustanovil Vojaško šolo NOV in POS, 28.12.1943 preimenovano v Oficirsko šolo Glavnega štaba NOV in POS.

V vseh njenih oddelkih (pehotni, artilerijski, minerskoinženirski, radiotelegrafski, za zveze, intendantski, obveščevalni, tankovsko-šoferski, za izgradnjo vojaške oblasti, sanitetni, prometni, politkomisarski in višji oficirski tečaj za komandante bataljonov in brigad) se je do konca vojne zvrstilo 110 tečajev, v katerih se je usposabljal nad 3100 partizanov. Šola je delala na Gričicah, v Semiču, na Žumberku, v Metliki in Črnomlju ter na območju vasi Geršiči in Krivoglavice. Njen prvi komandant je bil Jože Malnarič-Križevski, politični komisar pa Milko Goršič.

9. 5. 1945 so oddelki oficirske šole Glavnega štaba Jugoslovanske armade za Slovenijo prvi vkorakali v Ljubljano.

V spomin na Oficirsko šolo je bila 19. 9.1953 odkrita plošča na nekdanji osnovni šoli v Metliki, kjer je šola delovala od srede januarja 1944.

ŠOLSKA ULICA 7

Ustanovitev 15. SNOB Belokranjske

Po razpustitvi Južne grupe odredov je bila 28. 9.1943 iz bataljonov Vzhodnodolenjskega odreda in novih mobilizirancev ustanovljena 15. SNOB, zaradi večine moštva iz Bele krajine imenovana Belokranjska. V sestavu 15. divizije se je brigada bojevala na operativnem območju 7. korpusa in na obkolpskih predelih Hrvaške. V začetku aprila 1945 jo je Glavni štab NOV in PO Slovenije razglasil za udarno.

Pred Vranešičevo hišo v Bočki, zaselku Metlike, kjer je bila brigada ustanovljena, je bil 20.9.1953 odkrit spomenik.

Skupščina občine Metlika je 16.5.1966 podelila 15. SNOUB Belokranjski domicil.

Ob 25-letnici ustanovitve 15. SNOUB so njeni nekdanji brci 1.9.1968 v avli nove osnovne šole v Metliki pritrdili spominsko ploščo. Hkrati je bil v avli odkrit relief kiparja Lojzeta Dolinarja s prizori iz partizanskega življenja, šola pa poimenovana po 15. SNOUB Belokranjski.

Borbene tradicije Belokranjske brigade nadaljuje 15. SNOUB Mladinska.

RAVNACE

Sedež okrožnega odbora OF in komiteja KPS

V letu 1943, do kapitulacije Italije, je bil tu sedež okrožnega odbora OF in okrožnega komiteja KPS za Belo krajino. V hiši Jožeta Žlogarja je delovala belokranjska okrožna tehnika, že sredi januarja pa je bilo tu pomembno mladinsko posvetovanje za belokranjsko in novomeško okrožje.

Po bombardiranju vasi Drage aprila 1944 se je v vasi nastanila zavezniška vojaška misija, imeli pa so tudi skladišča vojaškega materiala.

Plošča je bila odkrita 4. 9. 1877 na hiši Antona Stepana, št. 3.

SUHOR**Uničenje belogardistične postojanke**

Zadnja faza velike italijanske ofenzive se je končala med 29.10. in 4.11.1942 na Gorjanah V začetku druge polovice novembra se je v šoli in župnišču na Suhorju nastanila 3 četa 3. bataljona belogardistične Legije smrti. Imela je nalogo nadzorovati cesto Me-

Novo mesto ter onemogočiti stike med slovenskimi in hrvatskimi enotami prek tega ozemlja. Zato jo je slovensko-hrvatski operativni štab, ustanovljen 24.11.1942 v vasi Cetošič na Žumberku, sklenil takoj napasti. Del 13. hrvaške udarne brigade Josip Kraš ja zvečer 26.11. začel z napadom na postojanko; v njej je bilo blizu 170 sovražnikovih mož. Ostali del hrvatske brigade, Cankarjeva brigada ter Vzhodnodolenjski odred so zavarovali napad. Do naslednjega jutra je bila postojanka popolnoma uničena. Večino moštva so partizani zajeli — med njimi 8 belogardističnih organizatorjev; komandanta 3. bataljona kapetana Dobrivoja Vasiljeviča-Iztoka je partizansko sodišče obsodilo na smrt. Zaplenjene so bile tudi velike količine orožja, streliva in razne vojaške opreme. Načrt Italijanov, da bi predvsem z belogardisti vojaško obvladali Gorjance, je propadel. V spomin na to veliko zmago hrvatskih in slovenskih partizanov, ki je zaustavila širjenje belogardizma v Beli krajini, je občina Metlika razglasila 26.11. za občinski praznik, obenem pa je to praznik krajevnne skupnoiti Suhor.

Ploščo na kuturnoprosvetnem domu 14. divizije (št. 25) so odkrili 26.11.1967.

Slovenska protifašistična ženska zveza (SPŽZ) za Belo krajino

Na sestanku 26. 5.1943 na Suhorju, ki ga je vodila Mica Šlander, je bil ustanovljen okrožni iniciativni odbor SPŽZ za Belo krajino; za prvo sekretarko tega odbora je bila imenovana Francka Šobar-Dolenc.

8.8.1943 — na isti dan, ko je bilo na Suhorju tudi veliko zborovanje pristašev OF iz severnega predela Bele krajine — je bila v gozdu blizu vasi prva okrožna konferenca SPŽZ za Belo krajino. Beseda je tekla o pomoči partizanski vojski in vključevanju žena v OF.

V času druge konference SPŽZ za Belo krajino 14.12. 1943 je v okrožju delovalo 124 odborov SPŽZ in 36 zaupnic. Slovenska delegacija, ki je ravno ta dan prispela na Suhor z II. zasedanja AVNOJ, je seznanila udeleženske z zgodovinskimi sklepi, sprejetimi v Jajcu.

Spominska plošča o razvoju in deležu SPŽZ za Belo krajino je bila odkrita na poštni hiši 8. 3.1959.

Smrt narodnega heroja Martina Južna-Tineta

Martin Južna-Tine je bil rojen 9.11.1919 v Dragomlji vasi; po poklicu avtomehanik.

Maja 1942 se je priključil belokranjskim partizanom. Postal je namestnik komandanta

3. bataljona Cankarjeve brigade. 29.6.1943 ga je na Radoviči nevarno ranil drobci topovske granate. Naslednjega dne je v bolnišnici v Radatovičih umrl in bil nato slovesno pokopan na domačem pokopališču pri Sv. Jakobu. Za narodnega heroja je bil razglašen 29.11.1953.

Po njem se imenuje osnovna šola v Suhorju. Na tej šoli je bila 26.11.1974 odkrita spominska plošča.

Prva okrožna konferenca Zveze slovenske mladine (ZSM) za Belo krajino

Našla od 15. do 17. 7.1943. Na njej je sodelovalo 61 izvoljenih delegatov, ki so zastopali nad 90% belokranjske mladine, vključene v ZSM. Posebno pozornost je konferenca posvetila delu mladine na kulturnoprosvetnem področju ter zbiranju gnotne pomoči partizanski vojski.

Ob prvem kongresu ZSM oktobra 1943 v Kočevski Reki je bila belokranjska mladina tako rekoč vsa vključena v ZSM, v 79 slojevske aktivih pa je bilo 560 članov in članic.

Ploščo v spomin na prvo mladinsko konferenco v Beli krajini odkril Centralni komite LM Slovenije 21. 7. 1954 na stavbi pošte, št. 5.

Prvi zbor slovenskih pravnikov na osvobojenem ozemlju

Prvega zbora slovenskih pravnikov 10. in 11.10.1943 v Metliki in na Suhorju seje udeležilo 85 od 120 prijavljenih pravnikov, ki so se kot borci ali kot sodelavci pridružili narodno-osvobodilnemu boju. Po uvodni besedi dr. Maksa Šnuderla so prebrali sedem referatov in sledila je razprava. Poseben odbor je sestavil resolucijo, v kateri so pravniki poudarili svojo temeljno dolžnost, da se z vsemi svojimi sposobnostmi vključijo v narodnoosvobodilni boj, ki je pravičen v moralnem pogledu ter utemeljen po veljavnem mednarodnem pravu.

Belokranjska tehnika je v letu 1944 razmnožila ciklostirano brošuro Spomenica o prvem zboru slovenskih pravnikov.

Ploščo na poštni hiši, kjer je bil zbor, je odkrilo Društvo pravnikov LR Slovenije 21.7.1954.

Pohod 14. divizije na Štajersko

Da bi pospešili oboroženo vstajo na Štajerskem, je Glavni štab NOV in POSlovenije v soglasju z Vrhovnim štabom poslal na Štajersko 14. divizijo.

6.1.1944 so se Tomšičeva, Šerčerjeva in Bračičeva brigada 14. divizije, skupno 1112 prekaljenih ter dobro oboroženih in opremljenih borcev in bork, odpravile s Suhorja in iz sosednjih vasi na pot.

Po enomesečnem pohodu prek Hrvaške je divizija v noči na 7.2.1944 pri Sedlarjevem prešla Sotlo in stopila na štajerska tla, kjer je nato kljub izredno neugodnim vremenskim razmeram v nepretrganem boju z veliko močnejšimi nemškimi silami izpolnila svojo nalogo.

14. divizija, 26.10.1944 razglašena za udarno, 2.11.1951 pa za proletarsko, je bila z ukazom vrhovnega poveljnika oboroženih sil FLRJ maršala Josipa Broza-Tita z dne 14.4. 1953 preimenovana v 14. proletarsko divizijo Borisa Kidriča.

Spomenik ob cesti na Suhorju je odkril glavni odbor ZB LR Slovenije 21.7.1954. Izdelan je bil po načrtu arhitekta Francija Šublja.

Ustanovitev italijanske partizanske brigade Fontanot

Na poziv italijanskega odporniškega gibanja se je nad 2000 fantov in mož z območja Trsta in Tržiča namesto v nemško vojsko vključilo v partizanske enote. Polovico so jih poslali v Belo krajino, kjer so opravljali razna dela, obenem pa so se pripravljali za boj. Z odredbo Glavnega štaba NOV in PO Slovenije je bila iz njih 17.12.1944 na Suhorju ustanovljena 24. brigada NOV in PO Slovenije — Italijanska narodnoosvobodilna brigada Fontanot z ok. 800 borci, razporejenimi v tri bataljone. V brigadi je bil uradni jezik italijanski, na jugoslovanski trobojnici s peterokrako rdečo zvezdo pa je bil ob drogu privezan še trak z barvami italijanske državne zastave. Prvi komandant je bil Giovanni Papparazzo, politični komisar pa Mario Abram. Brigada je bila vključena v 18. divizijo NOV in PO Slovenije, od konca aprila 1945 pa je skupaj z brigado Garibaldi tvorila italijansko divizijo Garibaldi Fontanot.

Spominska plošča na osnovni šoli na Suhorju je bila odkrita 20.12.1964.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BOŽAKOVO

Na »soseskini kleti«, št. 18, spominska plošča 11 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi, izdelana po zamisli Milana Bajca in Vinka Kepica, odkrita 1.5.1976.

BUŠINJA VAS

Na pokopališču spomenik 8 padlim borcem in 14 žrtvam fašističnega nasilja iz Bušinje vasi in Malih Lešč ter 2 znanima in 4 neznanim padlim borcem iz raznih partizanskih enot, ki so tu pokopani; izdelan po načrtu Nika Zupaniča in odkrit avgusta 1967. Verze je napisal prof. Jože Dular.

DOLNJA LOKVICA

V spodnjem delu vasi nasproti gasilskega doma spomenik 20 padlim borcem in 10 žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Dolnja in Gornja Lokvica; projektiral arhitekt Nande Jocif; odkrit 4. 7.1976.

DRAGE

Na vaškem pokopališču v bližini cerkve Svetica nad vasjo je bil 3. 9.1977 odkrit spominski kamen z imeni 7 žrtev fašističnega nasilja, ki so tu pokopani. Izdelan je bil po zamisli Milana Bajca in Vinka Kepica.

DRAŠIČI

Na gasilskem domu 24.11.1968 odkrita spominska plošča 17 padlim borcem in 19 žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Drašiči, Krmačina, Vidošiči in Železniki ter 13 padlim in žrtvam iz vrst gasilcev; ploščo je oblikoval Niko Zupanič.

GERŠIČI

Ob izviru studenca pri Lahinji spominska plošča trem vaščanom, ustreljenim 1.7.1942, aktivistu OF Mihu Žuniču in osmim vaščanom, ki so umrli v taborišču na Rabu ali za posledicami fašističnega nasilja; ploščo in ureditev vodnega zajetja je projektiral arhitekt Franci Šubelj. Odkritje 24. 7.1955.

GRADAC

V vasi spomenik z 41 imeni padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja iz Gradca, Kloštra in Vranovičev, odkrit 29.4.1951. Izdelal ga je arhitekt Peter Terpin. Plastika partizana z umirajočim soborcem v naročju, delo kiparja Stojana Batiča, je bila vstavljena leta 1953. Verze je napisal Matej Bor.

Ob 70-letnici ustanovitve je PGD Gradac na gasilskem domu 12.7.1959 odkrilo ploščo z imeni 8 gasilcev, ki so padli v NOB.

JUGORJE

Na pokopališču plošča 21 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja z Jugorja in okoliških vasi ter štirim neznanim partizanom, odkrita 4.7.1975, ob prvem prazniku krajevne skupnosti. Ploščo in ureditev okolja je načrtoval arh. Nande Jocif.

KRASINEC

Na gasilskem domu spominska plošča z imeni 12 sovaščanov, padlih v NOB; odkrita *9.1963; izdelana po načrtu Nika Zupaniča.

KRIVOGLAVICE

Na gasilskem domu je 8.9. 1968 ZB NOV Dobravice odkrila ploščo 10 padlim borcem, 9 žrtvam fašističnega nasilja in 8 umrlim na Rabu iz vasi Dolnje in Gornje Dobravice, Geršiči in Krivoglavice.

METLIKA

CESTA BRATSTVA IN ENOTNOSTI 21

V veži doma Partizana spominska plošča z imeni 28 svojih članov, ki so padli v boju s sovražnikom ali so umrli kot žrtve fašističnega nasilja; odkril jo je 9. 6.1957 TVD Partizan Metlika ob 50-letnici ustanovitve telovadnega društva Belokranjski Sokol; posvetilo je napisal prof. Jože Dular.

CESTA BRATSTVA IN ENOTNOSTI

Nasproti hiše št. 31 je mladinska brigada Belokranjski heroji, ki je gradila gorjansko cesto, odkrila 14.8.1962 ploščo v spomin na ustanovitev prvih mladinskih delovnih brigad v letu 1942.

CESTA XV. BRIGADE 27

Na gasilskem domu, ob cesti iz Metlike proti Črnomlju, je PGD Metlika septembra 1959 odkrilo ploščo gasilcem, padlim v NOB: 2 borcema in 4 žrtvam fašističnega nasilja.

POKOPALIŠČE

Na mestnem pokopališču je bil 1.5.1956 odkrit spomenik s ploščo 7 padlim borcem in 4 žrtvam fašističnega nasilja, pokopanim v skupnem grobu. Načrt Mladena Hanzelj-Brancelj. Verze je napisal prof. Jože Dular.

TRG SVOBODE

26.11.1954, ob prvem prazniku občine Metlika, je bil v novo urejenem parku pred gradom odkrit bronast spomenik Belokranjski partizan, ki ga je izdelal metliški rojak kipar Julij Papič. Hkrati je bilo na bližnji stavbi nekdanje sokolske telovadnice — danes kino dvorana — odkritih 11 plošč, na katerih je vklesanih 236 imen padlih borcev in 132 imen žrtev fašističnega nasilja iz metliške občine (pred priključitvijo občine Gradac); med njimi so imena treh padlih narodnih herojev, Ilije Badovinca, Janka Brodariča in Martina Južne. Izdelavo plošč in ureditev okolja je načrtovala arhitektka Gizela Šuklje.

PODZEMELJ

Na stari osnovni šoli 5.9.1976 vzidana nova plošča predvojnemu komunistu, organizatorju partije in Društva kmečkih fantov in deklet Mlake, inž. agronomije Janezu Marentiču; izdelana po načrtu arh. Gizele Šuklje. Maja 1977 je skupščina občine Metlika poimenovala osnovno šolo po Janezu Marentiču.

Ob cesti pri pokopališču spomenik 57 padlim borcem in 29 žrtvam fašističnega nasilja iz Podzemlja in 14 okoliških vasi ter 4 neznanim padlim borcem; odkrit 30. 5. 1965, izdelan po načrtu Nika Zupaniča, verze je napisal prof. Jože Dular.

RADOVIČA

Na gasilskem domu ob 40-letnici ustanovitve PGD Radoviča 20.8.1972
33 ustanovnim članom, od katerih so mnogi padli v boju za svobodo.

odkritaploščā

Na pokopališču spomenik 53 padlim borcem in 16 žrtvam fašističnega nasilja iz Radoviče in okoliških vasi, odkrit 29. 5.1966; izdelan po načrtu Nika Zupaniča, posvetilo je napisal prof. Jože Dular.

ROSALNICE

Ob vhodu na pokopališče spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Rosalnic in okoliških vasi ter padlim borcem iz slovenskih in hrvatskih partizanskih enot, ki so tu pokopani. Na treh stebrih je vklesanih 84 imen, med njimi imeni narodnih herojev Janka Brodariča in Ilija Badovinca; imena 17 borcev pa so neznana. Spomenik je bil odkrit 22.7.1963, načrt naredil arhitekt Edo Mihevc.

Istega dne je PGD Rosalnice ob 40-letnici ustanovitve odkrilo na gasilskem domu ploščo 10 svojim članom, padlim v NOB; med njimi je tudi narodni heroj Ilija Badovinac.

S LA MIMA VAS

Sredi vasi spomenik 13 padlim borcem NOV in 5 žrtvam fašističnega nasilja. Izdelan po načrtu arh. Nandeta Jocifa. Odkrit 12. 6. 1977.

SUHOR

Na pokopališču pri Sv. Jakobu grob Rudija Kromarja-Frica, enega prvih partizanov; padel je 22. 4.1942. Leta 1974 mu je odbor Gorjanskega bataljona postavil nagrobno ploščo.

Narodni heroj Martin Južna iz Dragomlje vasi počiva v družinskem grobu na pokopališču skupaj s svojim bratom Janezom, članom rajonskega odbora OF Suhor, ki je padel v nemški ofenzivi 21.10. 1943. Tu je pokopan tudi Janezov tast, član SNOO, ki je padel skupaj z njim.

ZZB NOV Metlika je 26.11.1975 odkrila spominsko ploščo z 19 imeni padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, ki so pokopani na pokopališču pri Sv. Jakobu. Ploščo in ureditev okolja je načrtoval Milan Bajc.

Na obnovljeni osnovni šoli spominska plošča z imeni 78 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja iz 14 vasi z območja Suhorja, odkrita 25.11.1954.

Občina Novo mesto

BREZOVA REBER PRI DVORU

Ustanovitev Novomeške čete

Po seji novomeškega okrožnega komiteja KPS v mlinu nad Srebrničami so začeli pripravljati prvo partizansko taborišče, kamor je najprej odšel Jože Slak-Silvo. Pridružili so se mu Maks Henigman, Ivan Bartolj in drugi. Ta skupina se je iz gozda nad gradom Luknja premaknila na Brezovo reber, kjer se je 29.10.1941 osnovala Novomeška četa; štela je 23 borcev. Prvi komandirje postal Niko Šilih, politični komisar pa Jože Slak-Silvo. Spominska plošča na Bobnarjevi hiši je bila odkrita oktobra 1955. V spomin na ta dan ima občina svoj praznik, 29.10.1972 pa so četi podelili domicil.

CEROV LOG

Boj pri Miklavžu na Gorjancih

Vod 3. čete Dolenjskega bataljona, skupaj 23 borcev, se je 29.3.1942 utaboril v koči v bližini planinskega doma pri Miklavžu na Gorjancih. Že 31. 3. so pod vodstvom domačega izdajalca prodirali proti njim Italijani v treh kolonah: iz Šentjerneja in Orehovice ter prek Dolža. V boju je padlo 7 Italijanov, 5 je bilo ranjenih, partizani pa niso imeli žrtev. Plošča je na obnovljenem planinskem domu pri Miklavžu.

Partizanska bolnišnica G 15 A

Močno zakonspirirana bolnišnica v težko dostopni grapi potoka Pendirjevka pod Miklavžem na Gorjancih, imenovana G 15 A, je bila zgrajena in tudi že opuščena proti koncu poletja 1942. Ponovno je oživila novembra 1943 ter je kot SVPB-K delovala do srede marca 1944. Na kraju, kjer je stala bolnišnica, so delavci GG Novo mesto pritrdili na deblo bukke skromno spominsko ploščo.

Deblo bukke, na katero so stražarji vrezovali partizanske simbole, je porušil vihar julija 1975 in je v Dolenjskem muzeju v Novem mestu.

Središče NOB

Poleti 1942 je bilo tod osvobojeno ozemlje; tu so delovali podokrožje OF Gorjanci ter rajonska odbora OF Šentjernej in Orehovica. Za potrebe NOV so bile zgrajene usnjarna, pekarna, mesarija in sušilnica. Od vojaških enot se je na tem območju zadrževal Gorjanski bataljon in občasno 13. proletarska brigada. Jeseni 1942 je bilo tu prvo posvetovanje gorjanskega podokrožja.

Spominska plošča je vzdana na gradu Prežek, odkrita 4. 7.1958.

DOLENJA STRAŽA

Padli aktivisti Osvobodilne fronte

po sestanku na Selih pri Gorenji Straži v noči na 26. 2.1943 je skupina aktivistov OF še v nočnih urah krenila proti Dolenji Straži, kjer je padla v italijansko zasedo. Prvi je bil zadet voborec Jože Slak-Silvo; da ne bi prišel živ v roke sovražnikov, se je vrgel na bombo. Smrtno zadet je bil Jože Povše, sekretar podokrožnega komiteja KPS Mirna peč. Med umikanjem so Italijani ranili in ujeli inštruktorja CK KPS Maksa Strmeckega-Roka in ga še istega dne pred pokopališčem v Vavti vasi po nečloveškem mučenju ustrelili. Ujeta je bila je Mica Ambrožičeva, medtem ko je Jožetu Levstiku-Vidu uspelo uiti. Spomenik na kraju dogodka je odkril 00 ZZB NOV Novo mesto 26. 10. 1975. Avtorje arhitekt Jovo Grobovšek.

DOLENJSKE TOPLICE

Okrožna partijska konferenca

Po aretaciji vodilnih komunistov v Novem mestu jeseni 1934 se je težišče partijskega delovanja preneslo v Dolenjske Toplice in tamkajšnja partijska celica je predstavljala tudi okrožno vodstvo s sekretarjem Rudijem Zupancem. To je trajalo do septembra 1940, ko je bila v Henigmanovi hiši partijska konferenca za novomeško okrožje. Centralni komite KPS je zastopal Franc Leskošek. Ta konferenca pomeni prelomnico pri nadaljnjem učvrščevanju partijskih vrst v okrožju. Za novega sekretarja je bil izvoljen Vinko Kristan. Plošča na Henigmanovi hiši je bila odkrita 13. 9.1959.

Ustanovitev 8. Levstikove brigade

11.9.1943 je bila iz Jurčetove čete in Levstikovega bataljona osnovana 8. slovenska narodnoosvobodilna brigada Frana Levstika. Za vršilca dolžnosti komandanta je bil imenovan Gustav Vouk-Jurče, za političnega komisarja pa Janez Perovšek-Pelko. Spominska plošča je na zdraviliški restavraciji, odkrita 23.10.1955.

Ustanovitev 1. brigade vojske državne varnosti — VDV

Ker so varnostnoobveščevalno službo v začetku leta 1944 ukinili, je predsedstvo SNOS 1.3.1944 izdalo odlok o ustanovitvi vojske državne varnosti. 1.VDV brigada je bila ustanovljena 15. 3.1944 v Dolenjskih Toplicah. Komandant brigade je postal Jože Mirtič-Zidar, politični komisar pa Anton Kranjc-Mirko. Brigada je imela 5 bataljonov, razporejenih od Trsta do Bele krajine in so delovali povsem samostojno. Prvi bataljon je bil pri štabu brigade v okolici Novega mesta. Sredi decembra 1944 so brigado preimenovali v 1. brigado 2. divizije narodne obrambe. Skupščina občine Novo mesto je brigadi podelila domicil 23.10.1969.

Spominski kamen z napisom stoji v parku pred odprtim kopališčem; tam je bila brigada **ustanovljena**; odkrit 30. 6.1956.

DOLNJI AJDOVEC — FRATA

Zbirališče prvih partizanov

V gozdu med Mirno pečjo in dolino Krke, na Frati pri Brezovi rebri, je bilo jeseni 1941 zbirališče dolenjskih partizanov, v letu 1942 pa znano partizansko taborišče. Na Frati je urejeno grobišče s spominskim kamnom šestim partizanom, ki so padli v boju **z Nemci** v ofenzivi oktobra 1943; spominsko znamenje odkrito 13. 9. 1952.

DRČA

Napad na belogardiste v kartuziji Pleterje

Kartuzija Pleterje pod vodstvom priorja dr. Josipa Edgarja Leopolda-Lavova je ves čas NOB sodelovala s partizani. Pomagala jim je s hrano, z raznim orodjem, zlasti pomembna pa je bila pomoč v zdravilih in tudi zdravljenje ranjenih partizanov.

Ko so se novembra 1942 v Pleterjah utrdili belogardisti, je bilo sodelovanje s partizani skoraj onemogočeno. Zato je bilo treba uničiti belogardistično posadko. V noči na 19.2.1943 sta Cankarjeva in 13. proletarska brigada nenadno napadli belogardiste v Pleterjah in na Dolenji Brezovici, Tomšičeva brigada pa ju je zavarovala. Cankarjevi brigadi je sicer uspelo prodreti v samostan, a zaradi žilavega odpora belogardistov ga ni mogla zavzeti. Po dnevne bojih se je 21. 2. Italijanom iz Novega mesta posrečilo s tanki prebiti blokado in rešiti belogardiste.

Marmornata plošča pri vhodu v samostan je bila odkrita 24. 10. 1963. Tedaj je Dolenjski muzej uredil stalno muzejsko zbirko o NOB na tem območju.

DVOR

Konferenca KPS

25.9.1943 je Centralni komite KPS obvestil okrožne komiteje in brigatine biroje, da bo po zboru odposlancev konferenca, ki naj se je udeleže sekretarji okrožnih in rajonskih komitejev KP ter sekretarji partijskih celic v brigadah in bataljonih. Posvetovanje je bilo

8.10.1943 in je imelo vseslovenski značaj.

Spominska plošča na osnovni šoli je bila odkrita oktobra 1955. (Napis na plošči je napačen I)

GOLUŠNIK (NAD ŽDINJO VASJO)

Ustanovitev železniškega komiteja KPS Novo mesto

Spomladi 1942 so italijanski okupatorji začeli mesta utrjevati z bunkerji in žičnimi ovirami. Tudi kontrolo železniškega prometa so poosttrili. Vendar je bila zveza, ki so jo vzdrževali železničarji z Ljubljano in drugimi kraji, najhitrejša in najbolj zanesljiva. Da bi organizacija zvez in prevozov po železnici čim bolje delovala in da bi železničarji imeli lastno organizacijsko povezavo, je bil 15. 9.1942 na Golušniku ustanovljen železniški komite. Sekretar je postal Jože Hribar, člana pa Danijel Lepin in Jože Zagorc. Kasneje so v komite vključili še 2 člana. Spominska plošča na železniškem domu je bila odkrita 20. 9.1959.

GORENJE VRHPOLJE

Izvolitev narodnoosvobodilnega odbora

Avgusta 1942 so bile v osvobojenem Podgorju prvokrat demokratične volitve. Tedaj so tudi vaščani Gorenjega Vrhpolja na javnem zboru izvolili svoj narodnoosvobodilni odbor, organ nove ljudske oblasti.

Spominska plošča je vzdana na hiši Martina Zagorca, št. 72, odkrita I. 1952.

GORENJI SUHADOL

Narodni heroj Vinko Paderšič-Batreja

Rojen je bil 18. 4. 1916 v Trziču (Monfalcone) v napredni družini. Po prvi svetovni vojni je živel v G. Suhadolu. V Ljubljani je študiral in diplomiral na slavistiki leta 1941.

Aktivno se je udeleževal kulturnega in političnega življenja v krščanskosocialističnem klubu Zarja. Po razpadu Jugoslavije se je med prvimi vključil v Osvobodilno fronto. Že leta 1941 je postal član okrožnega odbora OF Novo mesto.

V poletni italijanski ofenzivi se je Vinko z nekaterimi drugimi sodelavci skril v Beceletovo jamo pri Zagradu. Ko je izdajalec pripeljal Italijane do skrivališča, se je vnel boj. Na pri-govarjanje izdajalca so se nekateri aktivisti predali, Vinko pa se je še drugi dan boril. Ko mu ie zmanjkalo streliva, se je 23. 9.1942 ustrelil.

Za narodnega heroja je bil imenovan 20.12.1951.

Spominska plošča na hiši, kjer je Paderšič živel, je bila odkrita 7. 5.1961.

JAMA PRI DVORU

Ustanovitev artilerijske brigade

7. 5.1944 je bila v Laščah nad Dvorom ustanovljena 1. artilerijska brigada NOV in PO Slo-venije. V njen sestav sta prišla artilerijska divizion 15. in 18. divizije. Brigada je imela 3 divizione, zaščitni bataljon, inženirsko-tehnično četo in obveščevalni vod. Štela je 140 borcev. Komandant brigade je postal Miha Mišič, politični komisar Franc Turner-Kostja, načelnik pa Aleksander Zupanc.

Spomenik stoji nad bregom Krke, odkrit 7.5.1969. Skupščina občine Novo mesto je 29.10. 1966 podelila brigadi domicil.

JAVOROVICA

Ustanovitev Gorjanskega bataljona

Po napadu Dolenjskega bataljona na karabinjersko postajo v Žužemberku 26.3.1942 je odšel vod njegove 3. čete na Gorjance. Že v aprilu se je število borcev naglo povečalo in Gorjanska četa je bila razdeljena v tri vode. 13. maja istega leta je bila četa na Pragu v Kobilah na Gorjancih preoblikovana v Gorjanski bataljon s tremi četami. Njegov komandant je bil Franc Pirkovič-Čort, politični komisar pa Tone Šušteršič-Tine Železnik.

Po zmagi nad belogardistično postojanko na Suhorju v Beli krajini je bila večina borcev vključena v Cankarjevo brigado, preostali pa so tvorili Gorjansko četo, ki je spomladi 1943 prerasla v novi Gorjanski bataljon. Le-ta je bil vključen septembra 1943 v 15. SNOB Belokranjsko.

Operativno območje Gorjanske čete in obeh Gorjanskih bataljonov je bil svet med Krko in Gorjanci, borci teh enot pa so uspešno posegali v boje tudi v Beli krajini in na Žumberku.

Zato sta občinski skupščini Krško (9. aprila) in Novo mesto (4. maja) ob 25-letnici ustano-vitve Gorjanskega bataljona leta 1967 podelili bataljonu domicil.

Na kraju ustanovitve bataljona je lovška družina Šentjernej zgradila svojo kočo in vzdala spominski kamen; odkrit je bil 30. 7.1967.

Tragedija 4. bataljona Cankarjeve brigade

4. bataljon Cankarjeve brigade se je že več kot mesec dni zadrževal na Javorovici. Ker so bile sovražnikove postojanke daleč, je zanemaril zavarovanje. 16. 3.1944 zjutraj so domo-branci in Nemci iz Kostonjevice in Novega mesta po pripravljenem načrtu nenadno na-padli bataljon. Iznenadene borce je zajel preplah in iz obkolitve se jih je prebilo le manjše število. Po komaj enournem boju so domobranci pobili ok. 130 borcev Cankarjeve brigade.

Prvi spomenik je bil odkrit na košenicah nad vasjo 1.11.1946, novi spomenik pa 10. 7.1966.

KOČEVSKI ROG

Baza 20 — sedež vodstva NOB

V 26 barakah, ki so jih zaradi nastajajočih potreb narodnoosvobodilnega gibanja postopo-ma zgradili v letih 1943 in 1944, je delovalo vodstvo slovenskega naroda (IOOF in CK KPS).

Baza 20 je bila po osrednji kurirski postaji (TV 15) in po drugih zvezah povezana s pokrajinskimi vodstvi OF na Slovenskem, z osrednjim političnim vodstvom jugoslovanskih narodov. Vrhovnim štabom NOV in POJ, prek radijske oddajne postaje na bazi pa tudi s Kominterni in radijsko postajo Svobodna Jugoslavija, ki je delovala v Sovjetski zvezi. Na Bazi 20 je bil sedež vodstva NOB od 17. 4. 1943 do 19. 12. 1944.

Na Bazi 20 je ohranjenih vseh 26 barak. V dveh je razstava, ki govori o delu in življenju na Rogu, v eni pa razstava o mladinskih pohodih po poteh AVNOJ. V bližini baze je v kraški vrtači ohranjen bunker 44.

KOROŠKA VAS

Smrt narodne herojinje Majde Šilc

10. 7. 1944 so iz Karlovca in Novega mesta močne sovražnikove sile — Nemci, ustaši in vlasovci — začele napadati osvobojeno ozemlje v Beli krajini in Žumberku. Po hudih bojih pri Drašičih, Radoviči, Metliki in Težki vodi je sovražniku uspelo s hrvatske strani prodreti v Metliko, vendar se je moral pod pritiskom slovenskih in hrvaških partizanskih brigad umakniti. Pri Koroški vasi (500 m od ceste Novo Mesto — Metlika) je 14. 7. padla sekretarka SKOJ v Ljubljanski brigadi Majda Šilc.

Za narodno herojinjo je bila imenovana 19. 6. 1945.

Spomenik so ji odkrili leta 1949.

NOVO MESTO

CESTA HEROJEV 11

Obešanje ujetih partizanov

V jesenski ofenzivi 1943 (oktober, november) proti NOV je nemška vojska ne le ropala in požigala, ampak tudi neusmiljeno pobijala. Pred ogromno premočjo se je partizanska vojska morala umakniti. Umikala se je tudi iz Novega mesta, kamor je sovražnik pridrl

21. 10. 1943. V noči na 23. oktober so esesovci na ograji Koširjevega vrta obesili Lada Škrbca-Pajka iz Šentjerneja, Rudolfa Štrasnerja in Jožeta Dragmana iz Regrče vasi ter Alojza Saška z Zajčjega vrha. Za strah prebivalcem so pustili obešence viseti 4 dni. V noči na 27. 10. so na ograji obesili še 2 neznana partizana.

Spomenik stoji na Koširjevem vrtu ob Cesti herojev, odkrit 29. 10. 1957; načrt izdelala arhitektka Špela Valentiničič.

CESTA HEROJEV 50

Narodni heroj Dušan Jereb-Štefan

Rodil se je 26. 1. 1908 v Ljubljani. V letih pred vojno se je kot veterinar pri občinskem uradu v Novem mestu spoznaval s težkimi razmerami po dolenjskih vaseh. Aprila 1941 je postal sekretar okrožnega komiteja KPS Novo mesto in je kot član tričlanskega vojnega komiteja sodeloval v pripravah na oboroženo vstajo. Jeseni 1941 se je pred nevarnostjo aretacije umaknil v Ljubljano in tu je nadaljeval ilegalno delo. Sredi leta 1942 se je vrnil na Dolenjsko in postal sekretar okrožnega odbora OF Novo mesto, 18. decembra istega leta pa sekretar poverjenišva IO Osvobodilne fronte za Dolenjsko ter hkrati poverjenik CK KP Slovenije za partijske organizacije v vseh štirih okrožjih dolenskega poverjenišva. Padel je 12. 3. 1943 v Velikem Lipovcu. Pokopan je v grobnici na Cviblju pri Žužemberku. Za narodnega heroja je bil imenovan 21. 7. 1953.

Spominska plošča je bila odkrita 14. 10. 1962 v veži veterinarske postaje v Ločni. Izdelana je bila po načrtu arhitektke Špele Valentiničič; reliefni portret je izdelal kipar Vladimir Stoviček.

CESTA KOMANDANTA STANETA 34**Padli sekretar okrožnega komiteja KPS**

Vinko Kristan je bil rojen 24.1.1917 v Verjah pri Medvodah. Spomladi 1940 ga je CK KPS poslal kot svojega inštruktorja na partijsko delo v Novo mesto, kjer se je zaposlil v Splošni kmetijski zadrugi. Na partijski konferenci septembra 1940 v Dolenjskih Toplicah je bil izvoljen za sekretarja okrožnega komiteja KPS Novo mesto. 18.3.1941 je bil aretiran, 12. 4. 1941 pa izpuščen iz zapora. Odšel je v Ljubljano. Tu je bil 9. 4. 1942 ustreljen, plošča na stavbi Kmetijske zadruge je bila odkrita 29.10.1976.

DEFRANCESCHIJEVA ULICA 1**Žrtve bombardiranja**

Med nemškim bombardiranjem Novega mesta 3.10.1943 je bila zadeta tudi ženska bolnišnica. Pod ruševinami je našlo smrt 16 ljudi. Med njimi sta bila aktivistka OF dr. Veruša Štolfa in umetnostni zgodovinar Jože Gregorič.

Na plošči, ki je bila odkrita 25.10.1974 v avli te bolnišnice, oblikoval jo je arhitekt Boris Kobe, je zapisano tudi ime dr. Vladimira Sajeta, pomočnika sanitetnega referenta Šlandrove brigade. Ranjen je bil 13.9.1943 ob nemškem bombardiranju pri Šentjerneju in je naslednjega dne v Novem mestu umrl.

GLAVNI TRG 21**Okrožna tehnika**

Po aretaciji delavcev v ilegalni tehniki v hotelu Metropol je bila ustanovljena nova tehnika, ki se je ustalila v ilegalnem stanovanju okrožnega sekretarja KPS Novo mesto Viktorja Avblja-Rudija nad Oblakovo trgovino na Glavnem trgu. Tu je delovala do konca maja 1942, ko je okrožno vodstvo zapustilo mesto, znova pa je delo steklo na območju Šmarjete.

Plošča na hiši št. 21 je bila odkrita leta 1952.

GLAVNI TRG 28**Obešenje Franca Janca in Alojza Hacin**

Dopoldne 30.12.1943 so novomeški domobranci zastražili vse dohode na Glavni trg in silili ljudi, da bi prisostvovali obešenju dveh partizanov. Vislice so postavili pred Povhovo trgovino, privedli Franca Janca, delavca in viničarja s Trške gore, ter Alojza Hacin, železničarja iz Kandije. Stopiti sta morala na pručki in nataknilo so jima zanko za vrat, nato pa pručki spodbili. Vrv je bila predolga, zato so obešenje ponovili, toda Hacin je bil še vedno živ. Mukam je napravil konec nemški vojak, ki je z drogom ovil vrv in jo tako skrajšal. Obešenca so proti večeru sneli, vislice pa so odstranili šele proti koncu januarja 1944.

Spomenik, v katerega je arhitekt Marjan Mušič vgradil gotski steber, je bil odkrit na kraju obešanja 17. 7. 1952.

MAROF**Napad enot 15. divizije na Novo mesto**

V prvi fazi ofenzivnih operacij na Dolenjskem (Wolkenbruch I = prelom oblakov) so nemške enote že 21.10.1943 zasedle Novo mesto, v začetku novembra pa so se v mestu utrdili tudi domobranci.

Stab 7. korpusa je ukazal 15. diviziji, da napade mesto, preden se v njem sovražnik dobro utrdi.

Pri napadu na mesto od 13. do 16. 11.1943 sta ob podpori topništva sodelovali Cankarjevaⁱⁿ Gubčeva brigada; prva na levem in druga na desnem bregu Krke. Med temi boji je Cankarjeva brigada zavzela železniško postajo v Bršljinu, Gubčeva brigada pa je vdrla celo

v Kandijo. Zaradi pomanjkanja težkega orožja in sovražnikove pomoči, ki se **je v mesto** prebila iz Kronovega, partizani niso zavzeli mesta.

Zlasti hude boje je imela Cankarjeva brigada. Med napadom na utrdbe na Marofu 14.11 je padlo 6 borcev. Novo mesto je sicer ostalo v sovražnih rokah do konca vojne, bilo pa je ves čas obdano s partizanskim obročem. Zlasti na njegovi južni in zahodni strani je segala sovražnikova oblast le do zadnjih mestnih hiš.

Na skupnem grobu šestih borcev 4. bataljona Cankarjeve brigade je bil spomenik **odkrit** za občinski praznik leta 1954.

NOVI TRG 1

Tehnika novomeškega okrožja

Delovati je pričela v začetku druge polovice leta 1941, sprva v cerkvi sv. Roka nad Regrčo vasjo, že sredi avgusta pa se je preselila v hotel Metropol. Razmnoževali so Slovenski poročevalec in letake v nakladi, ki je zadovoljevala potrebe širšega območja Novega mesta in celo Bele krajine.

Delovala je do 16. 3.1942, ko so tehniko selili proti Zagradu, toda pri prenosu materiala in že razmnoženih letakov so bili iz zasede napadeni in ujeti organizatorji in glavni delavci tehnike Ciril Polajnar, Ljuban Jakše in Marjeta Vasičeva. Prva dva so Italijani obsodili, vsakega na 7 let ječe.

Plošča na hotelu Metropol je bila odkrita 28.1.1951; načrt naredila arhitektka Milica Detoni.

SOKOLSKA ULICA 1

Delovanje komunistov

Plošča na nekdanjem sokolskem domu priča o revolucionarni dejavnosti novomeških komunistov in skojevcev v javni knjižnici društva Sokol v letih 1935—1940. V njej so izposojali marksistično literaturo, imeli študijske sestanke ter razmnoževali letake in partijsko literaturo.

Plošča v obliki odprte knjige je bila izdelana po načrtu arhitekta Miloša Lapajneteta in odkrita leta 1953.

VALANTIČEVO 5

Umorjena družina

V noči na 23.12.1943 so domobranci zverinsko umorili Valantičevo družino, očeta Alojza in mater Marijo, hčer Almo in sina Alojzija; hči Vida pa je padla v partizanih leta 1944. Plošča na Valantičevi hiši, št. 5, je bila odkrita 6. 7.1952.

OBČICE

TV 15 — osrednja kurirska postaja

Prek TV postaj so kurirji vzdrževali zvezo med vojaškimi štabi, političnimi organizacijami, bazami, med vodstvenimi organi, partizanskimi delavnicami, bolnišnicami.

Spominska plošča je v tem kraju vzdana na prvi hiši (z novomeške strani); v njej je bila leta 1944/45 TV 15 in komanda 145 kurirskih postaj, kolikor jih je leta 1944/45 delovalo na Slovenskem. Plošča je bila odkrita 21. 7.1957.

ORKLJEVEC

Zločin belogardistov

•ig 7.1942 so belogardisti pod vodstvom kaplana Tončka Šinkarja iz Mirne peči zverinsko ubili aktivista OF Jožeta Šalijskega.

Spominska plošča na Šalijski hiši je bila odkrita leta 1952.

PLEŠIVICA

Poraz fašističnega bataljona

Ob podpori cerkve in italijanskih oblasti se je belogardizem v Suhi krajini nevarno razširil.

Akcije partizanskih brigad 18. 9.1942 so takšen razvoj le začasno zaustavile. Marca 1943 so bile belogardistične vaške straže že v Tisovcu, v Strugah, Kompolju, Žvirčah, Zagradcu, Hočevju, Ambrusu in Korinju.

Vodstvo osvobodilnega gibanja se je zavedalo nevarnosti in se zato odločilo Suho krajino očistiti belogardistov. 16. 3.1943 je Cankarjeva brigada napadla Hočevje, Šerčerjeva Korinj, Tomšičeva pa je udarila proti belogardistom in Italijanom v Ambrusu. Tu so se razvili hudi boji. Belogardisti so se utrdili v hišah in streljali na partizane. Med bojem so nekatere hiše zažgali, ker pa je pihal veter, je bila kmalu vsa vas v ognju. Iz Zagradca in Kočevja so hitele na pomoč sveže italijanske sile. V noči na 17. marec so brigade silovito napadle Korinj, naslednji dan pa ponovno Ambrus. Po prodoru bataljona črnih srac so brigade zavzele nove položaje. Tomšičeva brigada je zavzela položaje okoli vasi Plešivica in 19. marca so njeni bataljoni popolnoma razbili fašistični bataljon, da se je z begom reševal proti Zagradcu. Brigade sicer niso uničile belogardizma v Suhi krajini, prizadele pa so mu hud udarec.

Spomenik stoji ob cesti nad vasjo Plešivica, odkrit leta 1953.

PODSTENICE

Partizanska bolnišnica Jelendol

Od številnih partizanskih bolnišnic na Kočevskem, s skupnim imenom Slovenska centralna vojna partizanska bolnišnica (SCVPB), sta ohranjeni partizanski bolnišnici Jelendol in Zgornji Hrastnik. Začetek bolnišnice Jelendol sega v 1942. leto, v roško ofenzivo, ko je dr. Lunaček na tem kraju skrtil ranjene partizane. Spomladi 1943 so popravili oba stara nadstrešnika, zatem pa zgradili barake za ranjence, za kuhinjo, za zdravniško in strežno osebje. V tej baraki je bil do 1943 tudi sedež uprave Slovenske centralne vojne partizanske bolnišnice in tu so nekajkrat imeli posvetovanja zdravniki, upravniki in politkomisarji roških bolnišnic. Bolnišnico je vodil dr. Pavel Lunaček-Igor. Delovala je do osvoboditve.

V njej je bil prvič uporabljen penicilin, ki so ga poslali zavezniki.

Bolnišnica — stoji približno pol ure hoda zahodno od Baze 20 —je v celoti ohranjena kot **spomenik NOB**.

Nedaleč od nje je v kraški vrtači lepo urejeno grobišče 53 umrlih partizanov in postavljen **spomenik** z verzi pesnice Lili Novy.

Ustanovitev glavnega iniciativnega odbora Zveze slovenske mladine (GIO ZSM)

Po preosnovanju mladinske organizacije OF v Zvezo slovenske mladine v začetku leta

1943 in po ustanovitvi posebnega referata za mladino pri IO OF (referent Franjo Lubej-Drežčec) je bil takoj po zboru aktivistov OF na Pugledu na točki 14 sklican sestanek s 14 mladinskimi aktivisti, ki so se udeležili tega zbora. Naslednji sestanek je bil 17. 5. 1943 na Podstenicah. Na njem je bil določen GIO ZSM; tvorilo ga je 4-člansko tajništvo (tajnik Stane Kavčič-Duro) ter 15 članov iz vseh slovenskih pokrajin. Sestanku je sledila reorganizacija mladinske organizacije po okrožjih.

17. 6.1943 je bila na točki 14 prva konferenca GIO ZSM. Člani so govorili o pomenu in vlogi ZSM, podrobno obravnavali stanje ZSM po posameznih okrožjih ter spregovorili o konkretnih političnih in organizacijskih nalogah mladinske organizacije.

Spomenik na kraju, kjer je bil ustanovljen GIO ZSM, je bil odkrit 23. 8.1959, ko je bil na Podstenicah zbor slovenske mladine in tabornikov. Ob tej priložnosti je bilo sklenjeno da se Kočevski Rog preimenuje v Partizanski Rog.

RAVNIK PRI ŠMARJETI

Partizanska ambulanta št. 14

Sredi avgusta 1942 je prišel dr. Ivan Pintarič v Krški odred za odrednega zdravnika. Na območju tega odreda so tedaj delovale ambulante št. 14, 15 in 16. Sanitetna postaja št. 14 je bila v Beretičevi zidnici na Ravniku pri Šmarjeti. Vodila jo je bolničarka, delo je nadzoroval dr. Ivan Pintarič, ki je imel sedež v ambulanti št. 15 v Dolu pri Klevevžu. V zidnici je bila urejena bolniška soba za ok. 20 ranjencev. Postajo je varovalo 6 stražarjev, javka pa je bila pri terencih v Šmarjeti. Zaradi evakuacije na Gorjance se je ta postaja proti koncu avgusta 1942 združila z drugimi postajami. Plošča na Beretičevi zidnici je bila odkrita 4. 7.1957.

ROG

Pokol ranjencev v bolnišnici Pugled

18.3.1943 je bila v bližini nekdanjega naselja Žaga Rog ustanovljena partizanska bolnišnica Pugled. Med nemško ofenzivo, tik pred napadom na bolnišnico, so se lažji ranjenci umaknili, težji in nepremični ranjenci so ostali v bolnišnici. Nemci so jo izsledili 27.10.1943. Pobili so 21 težkih ranjencev, bolnišnico pa zažgali. Rešilo se je 17 premičnih ranjencev in osebje.

Na tem kraju stoji spomenik z 28 imeni padlih partizanov; odkril ga je glavni odbor ZZB NOV Slovenije.

STARE ŽAGE

Partizanske delavnice

Po uničenju partizanskih delavnic na Podstenicah so nekateri iz teh delavnic začeli spomladi 1943 urejevati manjšo orožarsko delavnico v gozdu pri Drganjih selih, odkoder se je preselila v Stare žage. Po kapitulaciji Italije, ko je bilo zaplenjenih mnogo motornih vozil, oklepnikov, orožja in drugega tehničnega materiala, so bile Stare žage s svojimi številnimi mlini, žagami in drugimi poslopji najbolj prikladne za uskladičenje raznega materiala in za ureditev delavnic. Urejene so bile avtomehanična delavnica, ki jo je vodil Lojze Murn iz Novega mesta, usnjarska in čevljarska delavnica, imenovana Sovjet, delavnica za popravilo in polnjenje akumulatorjev — Gaber, delavnica za popravilo relejnih postaj — Peter ter puškarska delavnica — Gustel.

Po nemški ofenzivi oktobra 1943, ko so Nemci poškodovali puškarsko delavnico (ob preiskavi so sprožili mine, ki so jih nastavili partizani, in imeli hude izgube, kar jim je vzelo voljo do preiskav v drugih poslopjih), so pozimi 1943/44 začeli v Starih žagah ob Divjem potoku in v Novi gori ponovno urejevati vrsto delavnic. Poleg ekonomata Centralnih partizanskih bolnišnic in njegovih delavnic so nastale še mehanična, usnjarska, krojaška, čevljarska, elektromehanična in radijska delavnica. Nekatere od teh so se kasneje preselile v Črmošnjice in v Srednjo vas. Najpomembnejše so bile orožarske delavnice, ki so bile nameščene v Novi gori.

Stare žage so v ruševinah. Ohranjeni so le še zidovi nekaterih poslopj, ki pa so zaščiteni in zavarovani pred nadaljnjim propadanjem.

Delavnice za zveze Glavnega štaba NOV in PO Slovenije 99 D

Za hitrejšo in boljše povezavo med partizanskimi enotami oz. štabi raznih stopenj z brezžičnimi zvezami so bile septembra 1943 v Starih žagah ustanovljene delavnice z oznako 99 d (vodja elektroinženir Ivan Gruden-Peter); podrejene so bile odseku za zveze pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije. Tu so delovale le krajši čas, kajti po oktobrski ofenzivi leta 1943 ^{so se} preselile v Novo goro, avgusta 1944 pa v Črmošnjice.

Spomladi 1945 je bilo v vseh delavnicah 99 D — radiotehnični, elektrotehnični, finomehanični, ključavničarski, kleparski in mizarski — zaposlenih nad 60 oseb. V njih so izdelovali in popravljali radijske naprave. Najpomembnejši izdelek partizanskih radio delavnic so bile radijske postaje z oznakami H-II, H-III, H-IV in H-V.

Spomenik — dve kovinski plošči, pritrjeni na skalo, stoji na kraju, kjer so začele delo delavnice za zveze Glavnega štaba NOV in PO Slovenije; odkrit septembra 1973.

Sedež ekonomata Slovenskih centralnih vojnih partizanskih bolnic (SCVPB)

Ekonomat SCVPB je imel nalogo oskrbovati roške bolnišnice s hrano in z drugimi potrebščinami. Njegov prvi vodja je bil Ivan Mavrovič-Ivanov, politični komisar pa Florjan Pelko-Cveto.

V okviru ekonomata je delovala tudi pralnica; v njej so prali, krpali in likali perilo za bolnišnice.

Pred poslopjem, v katerem je bil sedež ekonomata SCVPB od marca 1943 do maja 1945, stoji spomenik; odkrit avgusta 1976.

STAVČA VAS

Ustanovitev jurišnega bataljona 15. divizije

Jurišni bataljon 15. divizije je bil ustanovljen 1.12.1944. Za komandanta je bil imenovan Rudi Pušenjak-Uragan, za političnega komisarja pa Mile Pavlin. Tedaj je štel 81 mladih, pogumnih in dobro oboroženih borcev, razdeljenih v tri čete.

Na hiši Vlada Jarca, št. 12, pred katero je bil ustanovljen bataljon, je vzdana spominska plošča.

ŠENTJOŠT

Zločini belogardističnega »štajerskega bataljona«

Sredi maja 1942 se je v okolici Urha pri Ljubljani pod vodstvom poročnika Milana Kranjca zbrala skupina prvih 17 četnikov. Ker jim je gorelo pod nogami, so 17. maja krenili proti Dolenjski — s partizanskimi zvezdami na kapah. Skupina je odšla najprej v Suho krajino, zatem pa pod Gorjance.

V začetku junija pa so se ti četniki, kasneje belogardisti, ki so se pa še vedno izdajali za partizane, utaborili v Šentjoštu pod Gorjanci. Ljudje so jih podpirali, ne da bi vedeli za izdajstvo, in marsikdo si je s tem kopal svoj grob. Izginjali so partizani, izginjali so kurirji in °ele patrolje, ki so, nič hudega sluteč, prišle v njihovo taborišče. Ohranil se je dnevnik članice tega zloglasnega bataljona Roze Uhanove-Silve, ki je 15. junija zapisala: »Igramo krasno vlogo štajerskega bataljona. Vse nam verjamejo. Danes sem bila priča prvemu umoru.

Ubili so enega partizanskega komandanta. Niso ga smeli ustreliti, ampak zaklati. . . Danes smo zopet dva. . . kadar hodimo po hosti, puščamo za sabo grobove.«

Po dobrem mesecu je bil zloglasni »štajerski bataljon« razkrinkan. Gorjanski in Belokranjski bataljon sta v noči od 12. na 13. julij obkolila taborišče v Šentjoštu, pa je bilo žal že prazno. Belogardisti so se tik pred tem umaknili mimo Pogane na Drganja sela. Tu so naleteli na Partizane, a so jih spet prevarali. Prišli so do Prečne in Češče vasi; tu jih je napadla 2. četa

2. bataljona Dolenjskega odreda. Partizani pa so padli v zasedo in jih je 17 obležalo mrtvih. Pod zaščito Italijanov, ki so jih podpirali tudi z orožjem, so nadaljevali svoje izdajstvo in zločinsko delovanje.

Spomenik žrtvam belogardističnega divjanja v Šentjoštu, izdelan po načrtu Jožeta Zamljena-Drejšeta, je bil odkrit 22.7.1965.

VAVTA VAS

Ustrelitve ob farovškem kozolcu

Med italijansko ofenzivo je več deset tisoč Italijanov v dneh od 14.—23. 8.1942 prečesalo Kočevski Rog. V tem času so iz vasi pod Rogom na desetine prebivalcev odpeljali v internacijo. Samo 16. avgusta so na območju Podhoste aretirali 91 oseb. Med njimi je bilo 16 fantov in moš iz Podhoste, Meniške vasi in Loške vasi, ki so bili že od maja v partizanih, ravno tedaj pa so se mudili doma. Še istega dne pred polnočjo so jih Italijani ob farovškem kozolcu tik pokopališča ustrelili.

Čez dva dni so Italijani ustrelili še 4 partizane domačine. V spomin na te žalostne dogodke imajo občani krajevne skupnosti Straža svoj praznik.

Na kraju streljanja stoji spomenik, odkrit 27. 4.1946. V neposredni bližini je tudi kozolec, ob katerem so okupatorji streljali žrtve. Stebra tega kozolca, s sledovi krogel, sta razstavljena v Dolenjskem muzeju v Novem mestu in v Muzeju ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani.

Umor aktivistke Jožice Venturini

Zjutraj 27.3.1944 so Nemci in domobranci iz Novega mesta v treh kolonah vdrli na osvobojeno ozemlje. Na območju Dolenjskih Toplic se je z njimi spopadel 1. bataljon Belokranjskega odreda. Glavna sovražna kolona, ki je prodirala prek Vavte vasi, je pri Straži ujela člana okrožne volivne komisije in aktivista Toneta Mišiča ter aktivistko učiteljico Jožico Venturini. Domobranci so oba po strahovitem mučenju še istega dne ubili.

Spominska plošča v osnovni šoli Vavta vas učiteljici Jožici Venturini je bila odkrita 8.11. 1964. Na njej so vklesani verzi Severina Šalija. Izdelana je bila po načrtu Jožeta Zamljena-Drejšeta.

VELIKA BUČNA VAS

Ustanovitev 14. brigade

25. 9.1943 je bila v tej vasi ustanovljena 14. brigada. Ker so bili v njej pretežno železničarji, ki so delali na progi Grosuplje—Metlika, so jo imenovali Železničarska. Za komandanta je bil imenovan Franc Krese-Čoban, za političnega komisarja pa Vlado Mišica. Že v noči na 11.10. je brigada napadla nemško postojanko na Bučki ter jo s pomočjo 1. topniškega divizion 15. divizije zavzela. Od tod je krenila proti Brodu na Kolpi, da bi skupaj z ostalimi enotami preprečila vdor Nemcev proti Kočevju. Pred nemškimi motoriziranimi oddelki se je brigada umaknila v Belo krajino in tu rušila komunikacije. Sredi novembra 1943, ko se je številčno že močno osula, je bila po ukazu 7. korpusa razpuščena, njeno moštvo pa vključeno v enote 18. divizije.

Skupščina občine Novo mesto je 14. SNOB Železničarski podelila domicil 29. 10.1973. Plošča, ki spominja na ta dogodek, je vzidana na hiši Antona Riflja, št. 15, odkrita 7.7.1961.

VELIKI BAN

Narodni heroj Martin Kotar

je bil rojen 19. 7.1922. Izučil se je za pekovskega pomočnika. V partizane je odšel spomladi 1942, v Gorjanski bataljon. Potem je bil krajši čas še v Belokranjskem odredu, dokler se

nj sredi julija 1942 kot prostovoljec skojevec vključil v prvo proletarsko brigado Toneta Tomšiča. Sprva je bil desetar, zatem vodnik in komandir čete. Ker se je izkazal kot predan in hraber borec, je napredoval za komandanta bataljona. S Tomšičevo brigado je januarja 1944 odšel na legendarni pohod 14. divizije na Štajersko; spet se je odlikoval v številnih bojih in prebojih, za kar je bil večkrat pohvaljen. Padel je 20.4.1944 pri Vrhpolju pri Kamniku. Za narodnega heroja je bil imenovan 13.9.1952.

plošča je vzdana na Kotarjevi rojstni hiši; posvečena pa je tudi bratu Karlu, ki je padel v NOV 21.1.1944, in sestri Nežki, ki je padla 11.12.1943. Plošča je bila odkrita 29.11.1952.

VELIKI CEROVEC

Napad na italijansko posadko

28.6.1942 so partizani Belokranjskega bataljona in čete Gorjanskega bataljona napadli italijansko posadko, ki je bila utrjena v hiši Milana Badovinca, št. 1. V hudem boju sta padla 2 borca. Še istega dne se je italijanska posadka umaknila.

Spominska plošča na Badovinčevi hiši je bila odkrita 22.7.1952.

VELIKI LIPOVEC

Smrt narodnega heroja Dušana Jereba-Štefana

Na poti s Trške gore proti Žužemberku se je skupina aktivistov ustavila pri Jurčetovi četi v Velikem Lipovcu. Med počitkom, bilo je 12. 3.1943, je vas, ki je bila izdana, da so v njej partizani, napadlo veliko število sovražnih vojakov. Dušan Jereb je kril umik tovarišem in pri tem padel, z njim pa tudi skupina še neoboroženih borcev Jurčetove čete, ki so pravkar prišli s Primorskega.

Na hiši št. 19 je bila odkrita plošča 27. 10.1974.

ZAGRAD

Tragedija Beceletove družine

26.10.1943 so nemški okupatorji zverinsko pobili očeta Franca, člana predsedstva zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, in njegovo ženo Marijo; 8. 3.1943 je padel v partizanih sin Viktor, 24. 9.1942 pa je sovražnik ujel in ustrelil hčerko Meri.

Spominska plošča je vzdana na Beceletovi hiši, št. 4, odkrita 25. 6. 1961.

Padli aktivisti OF

V italijanski ofenzivi poleti 1942 se je v Beceletovo jamo zateklo 5 aktivistov OF in med njimi tudi narodni heroj Vinko Paderšič-Batreja, član okrožnega odbora OF. Aktivisti OF so bili izdani in sovražnik jih je 23.9.1942 nenadno obkolil. V brezupnem položaju so se aktivisti na pregovarjanje izdajalca predali, Vinko Paderšič pa se je do zadnjega boril, in se potem ustrelil. Ujetnike so italijanski vojaki zasliševali in pretepali, nato so jih 24.9. ustrelili pri Otočcu skupaj s petimi aktivisti OF.

Pri Beceletovi jami stoji spominsko znamenje, odkrito junija 1961.

ŽUŽEMBERK

Žužemberk v NOV

Ta kraj je bil med vojno strateško izredno pomembna točka in je bil večkrat prizorišče hudih in krvavih bojov. Da bi številni spopadi ne šli v pozabo, so na spominski plošči zabeležili najpomembnejše dogodke iz zgodovine tega kraja v NOB. Že 26.3.1942 so borci Dolenjskega bataljona napadli karabinjersko postajo v Košičkovi hiši. Prvič so Žužemberk partizani osvobodili 13.7.1942 in ustanovili komando mesta Žužemberk kot

prvo komando mesta na osvobojenem ozemlju. Njen komandant je bil domačin France Smrke-Još. Žužemberčani so si izvolili tudi prvi narodnoosvobodilni odbor.

Do konca vojne je Žužemberk pogosto prehajal iz rok v roke. Zlasti hudi boji so divjali v zadnjih dneh julija 1943, ko sta italijanske in belogardistične utrdbe v trgu in Zafari **napadli** Gubčeva in Cankarjeva brigada, ob zaščiti Tomšičeve in Šercerjeve brigade. Do hudih bojev z nemškimi in domobranskimi silami je prišlo tudi v prvih dneh maja 1944, ko sta Gubčeva in Cankarjeva brigada ob podpori topništva 15. in 18. divizije prisilili sovražnika k umiku.

3. 8.1944 je domobranski bataljon iz Šentvida neovirano vdrl v trg in prizadejal partizanom hud udarec.

Spominska plošča na stavbi gostišča na trgu je bila odkrita ob prvem prazniku občine Žužemberk (sedaj praznik krajevnih skupnosti Žužemberk in Hinje) 13. 7. 1952.

Nasilje domobrancev

19.1.1945 so Nemci in domobranci ponovno vzpostavili svojo postojanko v Žužemberku. Samo v dneh od 19. do 22. 2.1945 so domobranci z noži in koli pobili nad 20 domačinov. Med njimi so bile tudi članice aktiva SKOJ: Tilka Dular, Mimi Drenšek, Ljuba in Sonja Hotko, Elka Jerič, Vera Pirc, Anica Zalašček in Marica Črnogoj.

Ljubica in Sonja Hotko sta bili ubiti skupaj s sestro Melito, materjo Amalijo in očetom Alojzom, njun brat Dušan pa je padel kot vosovec oktobra 1943.

Spominska plošča z imeni pobitih skojev je vzidana na poslopju obrata Iskre, odkrita 10.7.1955. Na njej sta napisana tudi sekretarka okrajnega komiteja SKOJ Marija Čampelj, ki je padla 3. 8.1943 v Stranski vasi pri Žužemberku, in Ivo Fabjan, ustrelili so ga Nemci oktobra 1943.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

APNENIK

Plošča na hiši v Apneniku, kjer je bila poleti 1942 bolnišnica Gorjanskega bataljona, odkrita 3. 7.1960.

BELA CERKEV

Na hiši, št. 9, spominska plošča, ki priča o delu narodnoosvobodilnega odbora Bela cerkev in delavnic od konca pomladi do jeseni 1942.

V vasi spomenik s ploščami; na njih so napisana imena 21 borcev, 2 talcev in 20 žrtev fašističnega nasilja iz vasi in okolice. Spomenik izdelan po zamisli Toneta Valentinčiča; odkrit 1.11.1965.

Na pročelju osnovne šole plošča zaprtim in mučenim sodelavcem OF, odkrita 22. 7. 1951.

BIRČNA VAS

Ob cesti med Birčno vasjo in Ruperč vrhom spomenik 23 padlim borcem in 13 žrtvam okupatorjevega nasilja iz Birčne vasi in Stranske vasi. Vel. Podljubna, Gorenjih in Dolenjih Lakovnic ter spominska plošča 12 borcem Gubčeve, artilerijske in italijanske brigade Fontanot, ki so padli na tem področju; spomenik je bil odkrit julija 1959.

Spominska plošča pri železniškem predoru Tičnica—Stranska vas, kjer so italijanski okupatorji 27. 7. 1942 ustrelili 3 talce; odkrita 4. 7.1966.

K minska plošča na Cerovcu pri Lakovnicah, kjer so se v letih 1943 do 1945 večkrat drževale enote 15. in 18. divizije; odkrita 22.7.1969.
cfominski kamen na Babjem hribu med Velikim Podljubnom in Birčno vasjo, kjer so hliiani in belogardisti 10.7.1943 ustrelili aktivista OF Jožeta Hrovata in Franca Gašperja •/velikega Podljubna; odkrit 4. 7.1968.

BRŠLJIN

Na združnem domu v Bršljinu pri Novem mestu spominska plošča 14 padlim borcem in 12 žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 22.7.1951.
Spominska plošča na gostilni Kump v Bršljinu, kjer so Nemci 23.10.1943 umorili Franca Kastelica in njegove hčerke Danico, Dragico in Jožico, ter Ivana Obrezo; odkrita 22. ju-

DOLENJA BREZOVICA PRI ŠENTJERNEJU

Plošča na hiši, kjer so belogardisti od 15.10.1942 do 8. 9.1943 zapirali in mučili pripadnike OF' od 177 mučenih so jih 39 pobili.

DOLENJA STRAŽA

Na pokopališču spomenik 18 padlim borcem NOV in 10 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 12.7.1964. Načrt za spomenik izdelal Tone Valentinčič.

DOLENJE GRADIŠČE

Na pokopališču spomenik 22 padlim borcem NOV in 9 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 14.10.1962. Načrt izdelal Jože Zamljen-Drežče.

DOLENJE KAMENCE PRI BRŠLJINU

Spomenik na pokopališču, kjer so pokopali 2 znana in 3 neznane partizane.

DOLENJE KAMENJE PRI KARTELJEVEM

8.2.1943 so italijanski okupatorji po izdajstvu ubili 5 aktivistov. Spominska plošča je bila odkrita na zidanici Janeza Kramarja 22.7.1952.

DOLENJE LAKOVNICE

Gasilsko društvo Lakovnice je ob 40-letnici svojega obstoja 10.7.1977 vzdalo na gasilskem domu spominsko ploščo padlim in umrlim članom.

DOLENJSKE TOPLICE

Na pokopališču urejeno grobišče s spomenikom. Posvečenje 60 padlim borcem in 18 žrtvam **vojne**. Spomenik je delo Toneta Valentinčiča, odkrit 15. 9.1963.

Spominska plošča na rojstni hiši Maksa Henigmana, prvoborca in organizatorja NOB, ki ie padel na Moravški gori 14.11.1941. Plošča odkrita 22. 7.1952.

Na gasilskem domu spominska plošča 6 padlim borcem gasilcem.

V nekdanjem invalidskem domu je Dolenjski muzej uredil krajevno muzejsko zbirko o **naprednem** delavskem gibanju pred vojno in o NOB na tem območju.

DOLNJI AJDOVEC

150 m od planinske koče na Frati grobišče 4 partizanov Gubčeve brigade, ubitih ob bombardiranju Frate 8.10.1942; urejeno 13. 9.1952.

Na pročelju planinskega doma plošča, posvečena borcem in aktivistom OF, ki so se med NOB tu zbirali; odkrita 13.9.1952.

Na obronku gozdne poseke na Frati spomenik 22 v NOV padlim lovcem bivšega novo-meškega okraja, odkrit 29.11.1954.

DOLŽ

Na pokopališču spomenik 26 padlim borcem NOV in 2 žrtvam fašističnega nasilja, **odkrit** 18.10. 1964. Načrt izdelal Jože Zamljen-Drejče.

DRAMA

Na pokopališču v zaselku Otok spomenik 3 padlim borcem NOV in 24 drugim žrtvam, **odkrit** 22. 7. 1962. Načrt Jože Zamljen-Drejče.

DRGANJA SELA

V vasi spomenik 15 padlim borcem in 2 žrtvama fašističnega nasilja te vasi, **odkrit** leta 1953. Na pokopališču spomenik 17 padlim borcem in 2 žrtvama fašističnega nasilja, **odkrit** 22.7.1951. Načrt za spomenik izdelal Tone Valentinčič.

DVOR

Sredi vasi spomenik z imeni 162 borcev in žrtev s tega območja, **odkrit** 23. 7.1961.

GABRJE

V vasi spomenik 49 padlim borcem NOV iz Gabrja, Suhadola in Jugorja, **odkrit** 27. 1.1964; načrt za spomenik je izdelal Jože Zamljen-Drejče.

Na pokopališču spomenik 27 padlim borcem, 11 žrtvam, 6 neznanim borcem italijanske brigade Fontanot; **odkrit** leta 1963. Načrt Jože Zamljen-Drejče.

GLOBODOL (DOLENJI)

Na pokopališču spomenik 4 aktivistom OF in 3 neznanim borcem, padlim 27.3.1942; **odkrit** 20. 6.1971. Načrt izdelal Tone Valentinčič.

GOLUŠNIK

Na železničarskem domu plošča v spomin železničarjev, padlih v NOB, **odkrita** 15. 9. 1963.

GORENJA STARA VAS

Na gasilskem domu spominska plošča trem gasilcem, padlim v NOV, **odkrita** 25. 9.1958.

GORENJA STRAŽA

Spomenik 25 padlim borcem, 4 talcem in 11 drugim žrtvam iz vasi Podgora, Dolenja Straža in Gorenja Straža; **odkrit** leta 1953.

Spomenik na pokopališču, posvečen 10 padlim borcem NOV in 3 drugim žrtvam, **odkrit** 12. 7.1964. Načrt Tone Valentinčič.

GORENJE KARTELJEVO

Na pokopališču spomenik 17 padlim borcem NOV in 22 žrtvam fašističnega nasilja, **odkrit** 1963. Načrt izdelal Jože Zamljen-Drejče.

GORENJE POLJE

Spomenik 24 padlim borcem NOV in 7 žrtvam fašističnega nasilja, **odkrit** 23.12.1951.

GORENJE SUŠICE

Spomenik 8 padlim borcem NOV in 4 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1. 5. 1959.

Na pokopališču spomenik padlim borcem NOV, odkrit septembra 1961. Načrt izdelal Tone Valentinčič.

GORENJE VRHPOLJE

Spominska plošča na hiši Alojza Hudoklina, kjer so se 18.2.1944 borili in padli člani VOS Jože Hudoklin, Rudolf Pirkovič, Karel Potočar in Srečo Učakar; odkrita leta 1949.

Sredi vasi spomenik borcem in aktivistom gorjanskega področja ter bratskemu sodelovanju s hrvatskimi partizani. Verzi so iz Župančičeve pesmi Osvoboditeljem. Projektiral ga je Zdenko Hlavaty, odkritje bil ob proslavljanju 25-letnice ustanovitve Gorjanskega bataljona 23. 7. 1967.

GRIČ PRI KLEVEVŽU

Na pokopališču v Slapah spomenik 7 padlim borcem in 2 talcema, odkrit 3. 7. 1960.

GROBLJE

Na pokopališču grobišče s spomenikom 13 borcem in 7 žrtvam; borci so padli v boju na Ribniku, na Zameškem in na Prekopi oktobra 1943. Spomenik je bil odkrit 29. 11. 1958.

Načrt izdelal Jože Zamljen-Drejče.

HINJE

V vasi spomenik 67 padlim borcem NOV in 21 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 4. 7. 1963.

Načrt izdelal Jože Zamljen-Drejče.

HRASTJE

Na Pavličevi zidanici plošča v spomin na ustanovitev krajevnega odbora OF oktobra 1941, odkrita 1. 5. 1964.

Poleti 1942 je bila v vasi zgrajena sadna sušilnica, v kateri so do konca vojne sušili sadje **za** potrebe partizanske vojske in civilnega prebivalstva.

Ploščo, kjer je bila sadna sušilnica, je vzdal KO ZB NOV Orehovica, odkrita 1.5.1964.

JURNA VAS

V vasi dva spomenika; eden posvečen 43 padlim borcem NOV in drugim žrtvam (načrt Tone Valentinčič), drugi pa Bojanu Kraigherju in tovarišem, ki so padli na tem mestu 31.12.1943. Prvi je bil odkrit 22. 7. 1965.

KOČEVSKÉ POLJANE

Na pokopališču spomenik 219 borcem 7. korpusa NOV in POS, ki so padli v okolici Poljan; spomenik odkrit 29.11.1959.

LAŠČE

V vasi spomenik 45 padlim borcem NOV iz raznih enot, odkrit 23.7.1961.

MALI SLATNIK

Ob cesti Novo mesto—Šentjernej spomenik 20 padlim borcem NOV in 17 talcem, odkrit 20.8.1949.

MIRNA PEČ

Spominska plošča v avli osnovne šole narodnega heroja Ivana Kovačiča-Efenke. Šola je bila zgrajena v spomin na tega narodnega heroja in druge padle borce NOV s tega območja. Plošča odkrita 29.10.1968.

Na pokopališču grobišče s ploščami 83 padlim borcem NOV in 35 žrtvam fašističnega nasilja, urejeno 1.11.1957.

NOVO MESTO

BRŠLJIN

V vojašnici Milana Majcna spomenik maršala Tita, izdelal vojak Pavel Hudek iz Hrvaškega Zagorja, odkrit 25. 5. 1972.

Doprski kip Milana Majcna na dvorišču te vojašnice je delo kiparja Julija Renka. Postavitev načrtoval arh. Boris Kobe. Odkrit 1971.

CESTA HEROJ EV 2

V avli gimnazije spominska plošča padlim borcem NOV — učiteljem in dijakom, odkrita 1952. leta. Načrt izdelala arhitektka Jakiča Accetto.

CESTA HEROJ EV 27

Na gasilskem domu spominska plošča gasilcem, padlim med NOB, odkrita 1976 ob 100-letnici društva. Na njej so Kajuhovi verzi.

CESTA KOMANDANTA STANETA 26

Spominska loža

Pred študijsko knjižnico je urejena loža v spomin padlih v NOB. Na ploščah so imena 129 borcev in bork, 6 narodnih herojev, 53 ubitih in umrlih, 58 žrtev bombnih napadov in 2 imeni talcev. Njim na čast in v spomin je vklesano besedilo, ki ga je sestavil pisatelj Mile Klopčič (besedilo je z manjšimi spremembami v tekstu uglasbil prof. Radovan Gobec).

V loži sta postavljena doprsna kipa Franca Rozmana-Staneta in Borisa Kidriča-Petra. Spominska loža je bila odkrita 29. 10.1953. Nasproti lože stoji spomenik Pesem svobode, odkrit 29. 10. 1953.

Spomenik talca stoji ob cesti, po kateri so vodili ljudi v sodnijske zapore in nato v internacijo ali v smrt; odkritje bil 22.7.1953.

Vse plastike je izdelal kipar Jaka Savinšek.

JEREBOVA ULICA2

Spominska plošča na pročelju sodišča, kjer so italijanski in nemški okupatorji zapirali in mučili borce NOV in aktiviste OF, odkrita l. 1961.

KOLODVORSKA ULICA 1

Na železniški postaji spominska plošča 29 padlim železničarjem, odkrita 16.4.1950.

Na upravnem poslopu kurilnice nasproti železniške postaje spominska plošča 20 padlim tovarišem, odkrita 16. 4.1950.

POKOPALIŠČE V LOČNI

Na pokopališču spomenik, posvečen padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 28. 11. 1954. Spomenik izdelan po načrtih arhitektov Danila Lapajnetna in Marjana Mušiča.

SKALYCKEGA ULICA 1

veži kmetijske šole na Grmu spominska plošča gojencem te šole, ki so padli v NOV,
•krita 21.10. 1956. Načrt izdelal arhitekt Danilo Lapajne.

Ob prvem praznovanju dneva vstaje slovenskega naroda 1951. leta je bila nad dvoriščnim portalom šole odkrita plošča.

SLAKOVA ULICA 5

Na tovarni Keramika spominska plošča z imeni 5 padlih borcev, nekdanjih članov kolektiva.

ULICA TALCEV 3

V avli vajeniške šole spominska plošča v NOV padlim mojstrom, pomočnikom in učen-
cem te šole; odkrita 29.10.1959.

ULICA TALCEV 5

Spominska plošča na Bevčevi hiši. V kleti te hiše so domobranci od jeseni 1943 zapirali
člane OF in med njimi izbirali talce za streljanje; odkrita 1.1950.

OREHOVICA

Na gasilskem domu spominska plošča šestim v NOV padlim gasilcem, odkrita 1975. leta.
Pri osnovni šoli spomenik 36 padlim borcem NOV in 15 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit
1.5.1957.

Na pokopališču spomenik 32 padlim borcem NOV in 12 žrtvam fašističnega nasilja,
odkrit 1.1957. Načrt Jože Zamljen-Drejče.

V gozdu llovci ob cesti Orehovica—Mokro polje spominski kamen sedmim ustreljenim
žrtvam fašističnega nasilja 23.9.1942; odkrita 22.12.1951.

OTOČEC

Spomenik na grobu narodnega heroja Vinka Paderšiča in tovarišev, ki so jih ubili italijanski
vojaki septembra 1942; odkrit 23.9.1954. Načrt izdelal Tone Valentinčič.

Na pokopališču spomenik padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit
1.11.1957.

Na pokopališču spomenik z imeni 50 borcev, 12 talcev, 36 drugih žrtev. Načrt izdelal
Tone Valentinčič.

V osnovni šoli spominska plošča učitelju-aktivistu OF Karlu Jakopcu, ki so ga umorili
domobranci 18. 12. 1943; odkrita 31. 10. 1965.

Na pročelju osnovne šole spominska plošča o najvažnejših krajevnih dogodkih iz narodno-
osvobodilnega boja, odkrita 1.1955. Načrt Jože Zamljen-Drejče.

Pred domom Partizana spomenik 33 borcem NOV in 32 žrtvam fašističnega nasilja z ob-
močja Otočca, odkrit 27. 3.1947.

PODGRAD

Na pokopališču spomenik 66 padlim borcem NOV in drugim žrtvam, izdelan po načrtu
Jožeta Zamljena, odkrit 4. 7. 1963.

Spominska plošča na osnovni šoli, kjer so bile 26.9.1943 volitve za zbor odposlancev
slovenskega naroda v Kočevju; odkrita 4.7.1962.

PODHOSTA

Ob cesti v Podhosti spomenik 31 borcem NOV in 23 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit
8. 1954. Načrt arh. Danilo Lapajne.

PODTURN PRI DOLENJSKIH TOPLICAH

Spominska plošča 20 padlim borcem NOV in 17 žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 4.7.1963. Načrt Jože Zamljen-Drejče.

d

POGORELEC

Spomenik z imeni 46 borcev, umrlih na Pogorelcu in v partizanskih bolnišnicah v Spodnjih in Zgornjih Laščah ter na Ajdovcu.

PRAPREČE

Na mladinskem domu je organizacija ZSM Slovenije odkrila julija 1976 spominsko ploščo z imeni devetih vaščanov, ki so padli v NOV v letih 1943—1945.

PREČNA

Na vaškem pokopališču spomenik 57 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 6.6.1971. Načrt Tone Valentinčič.

V gozdu nad gradom Luknja, spomenik padli partizanki, odkrit 4.7.1964.

Na pokopališču grobišče treh borcev Dolenjskega odreda, ki so padli pri Češči vasi 16.7.1942; urejeno leta 1956.

V avli osnovne šole spominska plošča aktivistu OF, upravitelju Alojzu Colju in učiteljici Marici Zupančičevi, ki so ju ubili domobranci leta 1944; plošča odkrita 7.12.1958.

Spominski kamen ob cesti pri Prečni (1 km od Bršljina), kjer so domobranci 24.2.1944 umorili aktivista OF Antona Čampa iz Cegelnice; odkrit leta 1946.

Spominska plošča v Kalanskem gozdu nad Prečno, kjer sta 17.5.1944 padla komandir in pomočnik komisarja 3. čete 2. bataljona Ljubljanske brigade Danilo Podobnik in Slavko Petrič.

PREVOLE

Pred osnovno šolo spomenik 36 padlim borcem NOV in 6 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 22.7.1965. Načrt Tone Valentinčič.

REGRČA VAS

Na travniku pri cerkvi sv. Roka spomenik in grobišče, v katerem počiva 68 borcev NOV in drugih žrtev. Tu je bil ubit narodni heroj Zvonko Runko-Pavle. Spomenik je bil odkrit 19.8.1951.

SMOLENJA VAS

Na pokopališču spomenik 25 padlim borcem NOV in 18 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit leta 1959. Načrt Jože Zamljen-Drejče.

SOTESKA

Na pokopališču spomenik 31 padlim borcem NOV in 7 drugim žrtvam, odkrit 19.7.1964. Načrt Tone Valentinčič.

SREDNJI LIPOVEC

Spomenik na mestu, kjer je 27. oktobra 1943 padel Stojan Borštnik.

DOLENJSKA Z BELO KRAJINO

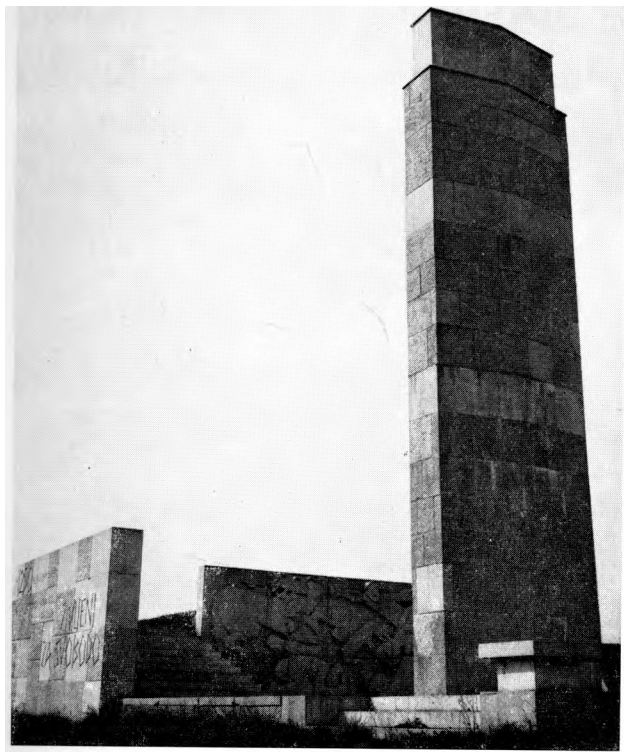
ČRNOMELJ



Seja Izvršnega odbora OF Slovenije na Dobi iški gori v Beli krajini 26. 4. 1945



Drugo zasedanje SNOS v Črnomlju 19. in 20. 2. 1944



Spomenik
padlim v NOV
na Gričku v Črnomlju

Evakuacija ranjencev v Italijo
z letališča pri Krasincu
v Beli krajini
marca 1945





Umik Cankarjeve brigade z Ilove
gore 2.11.1943 med nemško
ofenzivo



Spomenik v Radohovi vasi, kjer so
italijanski fašisti 28. 4. 1942 ustrelili
prvih 6 talcev

KOČEVJE



Zasedanje zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju oktobra 1943



Detajl z osrednjega spomenika NOB v Kočevju



Slovenski izgnanci v zbirnem taborišču Rajhenburg



Detajl s spomenika padlim borcem NOV v Krškem

METLIKA



Spomenik padlim borcem NOV v Metliki



Domačinke iz Bojanje vasi nosijo hrano za partizanske ranjence, junij 1 944

NOVO MESTO

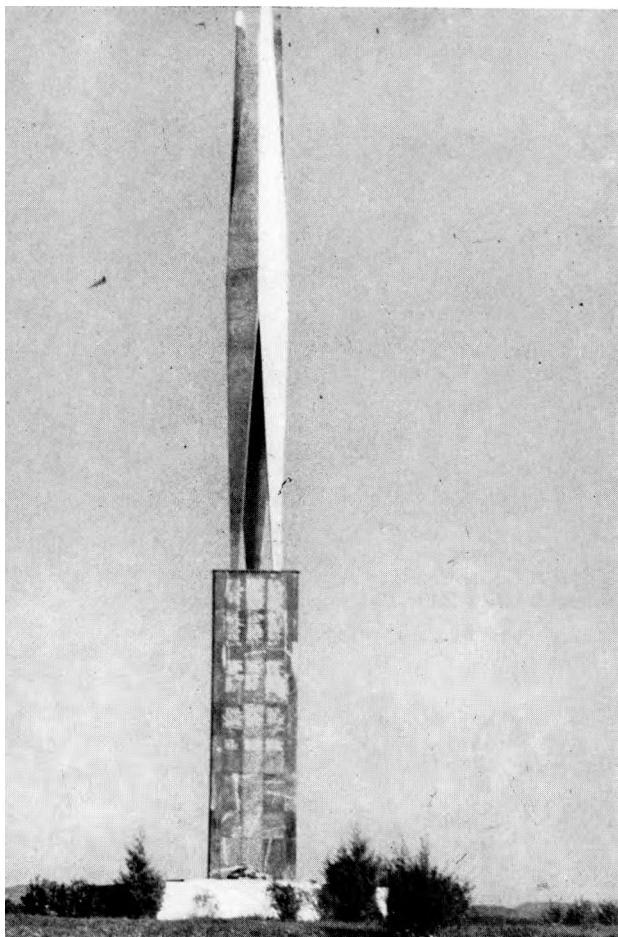
Baza 20 na Kočevskem Rogu





Šlandrova brigada v Novem mestu 10. 9. 1943

Spomenik padlim borcem NOV
v Žužemberku



Partizanska tiskarna na Kočevskem
Rogu





Operacija v partizanski bolnišnici Zgornji Hrastnik na Kočevskem Rogu marca 1944

RIBNICA



Spomenik v Jelenovem žlebu
kjer je Tomšičeva brigada
2. 10. 1942 razbila
italijansko kolono



Spomenik partizanski družini v Ribnici

TREBNJE



Spomenik ustanovitvi Gubčeve brigade na Trebelnem



Spominska plošča trem narodnim herojem, padlim 30.7.1943 v bojih pri Sela-Šumberku

STOPIČE

Na pokopališču spomenik 26 padlim borcem NOV in 23 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 14.9.1964. Načrt Jože Zamljen-Drejčeta.

ŠENTJERNEJ

Na trgu bronasta plastika golorokega človeka, ki bije pobesnelo volkuljo. Spomenik simbolizira boj slovenskega naroda s fašizmom v letih narodnoosvobodilnega boja. Avtor spomenika kipar Lojze Dolinar, odkrit leta 1961.

Spomenik na trgu, na mestu, kjer je stala Volovčeva hiša. Hiša je bila porušena ob nemškem letalskem napadu 13.9.1943 in je pod seboj pokopala 9 ljudi. Spomenik, izdelan po načrtu Jožeta Zamljena-Drejčeta, je bil odkrit 25.10.1964.

Spomenik na koncu vasi, posvečen 27 vaščanom, ki so jih Nemci ubili 21. 10. 1943; odkrit 4. 7.1960. Izdelan po načrtu Jožeta Zamljena-Drejčeta.

Na pokopališču spomenik 16 padlim borcem NOV, odkrit 25.10.1964, izdelan po načrtu Jožeta Zamljena-Drejčeta.

V osnovni šoli Martina Kotarja plošče z imeni 74 padlih borcev, 45 talcev in 26 žrtev, odkrite 29.10.1963.

Plošča na Kušljanovi žagi, kjer je bilo skrivališče orožja in zbirališče domačih fantov za odhod v partizane v začetku leta 1942, odkrita 3.7.1961.

ŠKOCJAN

V vasi spomenik 64 padlim borcem NOV in 28 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 9. 8.1964.

Načrt izdelal Jože Zamljen-Drejčeta.

ŠMARJE

Na pokopališču grobišče s spomenikom; tu je pokopanih 26 padlih borcev in 6 drugih žrtev vojne. Spomenik odkrit 1.11.1958. Načrt arh. Špela Valentinčič.

ŠMARJEŠKE TOPLICE

Na gostilni Beti, na križišču cest Družinska vas—Šmarjeta—Šmarješke Toplice, plošča, ki priča, da sta bila tu že leta 1941 partizanska javka in zbirališče prvih partizanov. (Napis na plošči ni točen). Načrt Jože Zamljen-Drejčeta.

ŠMARJETA

Grobišče in spomenik 22 padlim borcem NOV, odkrit 29.11.1958.

Na gasilskem domu spominska plošča 4 gasilcem, padlim v NOV, odkrita 1. 5.1960.

Ob 25-letnici osvoboditve zgrajena osnovna šola, posvečena vsem, ki so v NOB žrtvovali svoja življenja.

ŠMIHEL PRI NOVEM MESTU

Na pokopališču grobišče in spomenik 33 padlim borcem NOB in 37 žrtvam fašističnega nasilja; spomenik odkrit 1.11.1957.

URŠNA SELA

Na pokopališču grobišče in spomenik 32 padlim borcem NOB.

V vasi spomenik 20 padlim borcem NOV in 18 žrtvam fašističnega nasilja.

VAVTA VAS

V vasi spomenik 41 padlim borcem NOV in 13 žrtvam fašističnega nasilja Vavte vasi, Jurke vasi. Potoka, Prapreč, Mraševa, Rumanje vasi in Drganjih sel; odkrit 6. 5.1951.

Na pokopališču spomenik 38 padlim borcem NOV in 38 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 19. 8.1962.

VELIKA BUČNA VAS

Na spominskem stebru, izdelanem po načrtu arhitekta Jožeta Plečnika, vklesanih 48 imen padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja iz vasi in okolice; odkrit 29.11.1951.

VELIKE BRUSNICE

Na pokopališču spomenik 24 padlim borcem italijanske brigade Fontanot ter 12 žrtvam iz vasi. Avtor verzov je Peter Levec. Spomenik izdelan po zamisli Toneta Valentinčiča.

VELIKI PODLJUBEN

Spomenik ob progi, kjer so borci in aktivisti najpogosteje prečkali železniško progo, odkrit leta 1976.

VINJI VRH

Plošča na zidanici, v kateri so se jeseni 1941 šentjernejski aktivisti dogovorili, da bo rajonski odbor OF Šentjernej organizacijsko povezoval odbore OF v bivših občinah Bela cerkev, Kostanjevica, Orehovica, Sv. Križ pri Kostanjevici, Šentjernej, Škocjan in Šmarjeta.

Plošča na bivši Zwitrovi zidanici, kjer je bila poleti 1942 partizanska bolnišnica.

ZAMEŠKO

Na osnovni šoli plošča s kratkim opisom dogodkov med NOB v vasi in z imeni 9 padlih borcev, 11 talcev ter 10 drugih žrtev. Načrt izdelal Jože Zamljen-Drejče.

ŽALOVIČE

Plošča na hiši št. 31 posvečena bolnišnici Vzhodnodolenjskega odreda in kurirski postaji, ki sta bili v tej vasi od leta 1942 do kapitulacije Italije; odkrita 4. 7.1959.

ŽABJA VAS

Na cestnem križišču spomenik 22 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 7. 9.1952. Avtorja spomenika kipar Jakob Savinšek in arh. Sveta Jovanovič.

ŽDINJA VAS

Na pokopališču spomenik 17 padlim borcem ter 5 žrtvam fašizma. Načrt izdelal Jože Zamljen-Drejče.

ŽUŽEMBERK

Na Cviblju nad Žužemberkom velik spomenik vsem padlim borcem in aktivistom OF na tem območju. Na spomeniku je vklesanih 1200 imen; projektant arhitekt Marjan Tepina, spomenik odkrit 22. 6.1961.

Občina Ribnica

DOLENJA VAS

Razorožitev italijanske vojske

Drugi dan po kapitulaciji Italije so v Kočevju Italijani izročili oblast dvajseterici belogardistov, ki so stražili le skladišča; resnično oblast pa je imela OF. Belogardisti so še istega dne skupaj z Italijani zbežali proti Ribnici. Toda že v Dolenji vasi so naleteli na Tomšičevo brigado, ki jim je zastavila pot in zahtevala, da položijo orožje ali pa se skupaj s partizani borijo proti Nemcem. Ker se niso hoteli predati, je prišlo do boja, ki je trajal vso noč od

9. na 10. 9. Zjutraj je prišel na pomoč še del Gradnikove brigade, ki je enote divizije Macerata napadel od zadaj. Borci so se vrgli med sovražnike in jih začeli razoroževati, belogardisti pa so zbežali proti Ribnici. Brigadi sta zaplenili veliko orožja in opreme ter 6 topov, ki so jih odpeljali nad plavogardiste v Grčarice, borci Tomšičeve brigade pa so hiteli proti Ribnici razoroževati tamkajšnjo italijansko posadko.

Na ta dogodek spominja plošča v občinski hiši.

GRČARICE

Uničenje četniške postojanke

Zadnje dni avgusta 1943 se je ok. 170 plavogardistov premaknilo iz Novega mesta v »varnejše« Grčarice. Utrdili so se v treh hišah. Njihove načrte so jim prekrizale kapitulacija Italije in brigade 14. divizije.

Zvečer 8.9.1943 je Šerčerjeva brigada obkolila Grčarice. Od Kočevske Reke jo je zavarovala Gradnikova in od Dolenje vasi Tomšičeva brigada. Isti dan je iz postojanke odšla četniška patrulja 50 mož v Dolenjo vas, a se ni mogla več vrniti. 9. 9. so divjali srditi boji, v katerih so partizani vrgli četnike iz zunanjih bunkerjev in iz Jakličeve hiše. Naslednji dan so partizani boj odločili s topovi, ki jih je Tomšičeva brigada zaplenila Italijanom v Dolenji vasi. Boj je trajal vso noč, zjutraj 11.9. pa so četniki razobesili belo zastavo in se predali.

Partizani so zasegli veliko orožja, streliva in opreme ter zajeli 126 plavogardistov, od tega 20 ranjenih; padlo jih je 10, med njimi kapetan Milan Kranjc. Komandant posadke major Danilo Koprivica pa je napravil samomor. Partizani so imeli 11 mrtvih in 16 ranjenih.

2. zmago v Grčaricah je bila razbita in uničena glavnina četništva na Slovenskem.

Spominska plošča je vzdana na poslopju gozdnega obrata v Grčaricah.

JELENOV ŽLEB

Spopad z Italijani

2-10.1942 so borci 2. in 3. bataljona Tomšičeve brigade v Jelenovem žlebu pod Malo el^o steno iz zasede napadli italijansko kolono. V kratkem spopadu so imeli Italijani po

njihovih poročilih 10 padlih, od teh enega oficirja in enega podoficirja, 3 pogrešane ter 6 ranjenih. Partizani pa so imeli 1 mrtvega.

Na kraju boja, pri »Štirni«, stoji spomenik, odkrit 1952. leta.

Hud poraz Italijanov

Med 16. in 25. 3. 1943 so imele štiri slovenske brigade z italijanskimi fašisti hude **boje** v Suhi krajini in ribniški dolini. Brigade so prešle cesto in železniško progo Kočevje **Ljub-**ljana ter pripravile obrambne položaje od Kota do Rakitnice. Po hudih bojih z **Italijani** v ribniški dolini 25. 3. so se začele v dveh kolonah premikati proti Jelenovemu žlebu Glažuti in Dragi. Kolona, ki sta jo sestavljali Cankarjeva in Gubčeva brigada, je 26.3' dopoldne prišla do Male bele stene, kjer je predhodnica naletela na bataljon divizije Macerata; tam je prežal na brigade. Na ozki gozdni poti so nepričakovano trčili **dobro** oboroženi, številčno močnejši italijanski bataljon in utrujeni borci obeh brigad, ki **so po** celonočnem maršu komaj čakali na počitek. A partizani so bili spretnejši in predvsem hrabrejši. Naglo so si opomogli od presenečenja in prvi zasedli vse bližnje višinske **točke** ter začeli jurišati na Italijane; ti so se sprva močno upirali, vendar je bil njihov odpor **hitro** zlomljen. Začeli so bežati na vse strani. Nekateri so našli smrt tudi v globoki kraški **jami** Jelenovega žleba.

V boju je padlo 106 Italijanov, 102 pa sta bila ranjena. To je bila ena največjih zmag partizanske vojske, boj v Jelenovem žlebu je postal legenda našega narodnoosvobodilnega boja.

Partizani so zaplenili 6 težkih in 10 lahkih mitraljezov, 115 pušk, 5 pištol, 2 težka minometa, 2 radijski oddajni postaji in drugo vojaško opremo. Imeli so 4 mrtve in 20 ranjenih. V spomin na ta dogodek slavi občina Ribnica 26. 3. občinski praznik.

Spomenik stoji nad breznom v Jelenovem žlebu, odkrit je bil 22. 7. 1958.

Ok. 30 m nad breznom je grob s spominsko ploščo Jožetu Žagarju, bataljonskemu komisarju Gubčeve brigade, ki je padel v tem boju.

KRŽETI

Rojstna hiša narodne herojinje Majde Šilc

Rojena je bila 17.3.1923 v Kržetih. V Ljubljani se je izučila za trgovsko pomočnico. Že tu se je vključevala v mladinske skupine, ki so opravljale propagandne in sabotažne akcije.

19. 6.1942 je odšla v partizane, v Dolenjski odred, in bila tu bolničarka. Jeseni 1942 je prišla v Šerčerjevo brigado, kjer je postala sekretarka SKOJ in članica komunistične partije. Marca 1944. leta je bila izbrana v slovensko delegacijo, ki je sodelovala na 2. kongresu USAOJ (Ujedinjeni savez antifašistične omladine Jugoslavije) v Drvarju.

V mnogih spopadih s sovražnikom se je izkazala kot hrabra in požrtvovalna borka in bolničarka.

Kot sekretarka SKOJ v 10. ljubljanski brigadi je sodelovala v bojih, ko so nemško-domobranske enote vdrle proti Gorjancem in Beli krajini. Padla je 14.7.1944 pri Težki vodi, zadeta od sovražne granate.

Na njeni rojstni hiši je spominska plošča, spomenik pa ji je postavljen v Težki vodi pri Novem mestu.

MAKOŠE PRI RIBNICI

Tragedija 3. bataljona 9. brigade

V sestav 18. divizije so spadale 8. Levstikova, 9. in 10. ljubljanska brigada. 9. brigada je bila razporejena na območju Bloke—Dane—Makoše—Polom.

1944 zjutraj sta iz Kočevja in Ribnice krenili dve koloni domobrancev in Nemcev, 450 mož, proti Makošam. Spotoma so zajeli partizansko izvidnico, se izognili zasedi trullii, neopazno obkolili Makoše in z vsem ognjem, z bombami in avtomatskim 'n !>m nenadno napadli taborišče. Popolnoma presenečeni borci so se iz obroča pre- 'n ' ali v manjših skupinah, pri tem pa utrpeli hude izgube. Po komaj 15-minutnem o'u je padlo 15 borcev, nekaj več je bilo ranjenih in 65 ujetih, padlim borcem 9. brigade je bil v vasi odkrit spomenik 1.1965.

Prvi oboroženi spopad na Mali gori

Na Mali gori je 13.5.1941 prišlo do prvega spopada na Slovenskem.

V Lovšinovi hiši na Mali gori so se pred italijanskimi okupatorji umaknili člani organizacije TIGR (Trst, Istra, Gorica, Reka) Anton Majnik, učitelj v Ribnici, Danilo Zelen in Ferdo Kravanja, vsi doma iz Slovenskega primorja. Fantje so bili izdani, zato je tja odšla patrolja petih karabinjerjev in treh bivših jugoslovanskih orožnikov iz Ribnice. Prišlo je do streljanja, en orožnik je bil ranjen. Orožnikom je prišel na pomoč še vojaški oddelek in začel močno obstreljevati hišo ter pozivati obkoljene na predajo. Na vratih se je z dvignjenimi rokami pojavil Majnik in se predal. Sovražnik je zatem vdrl v bajto in v njej našel mrtvega Zelena in ranjenega Kravanja. Ko so se vračali proti Ribnici, je Majnik iznenada skočil v goščavo in pobegnil. Ranjenega Kravanja so odpeljali v ljubljansko bolnišnico, odkoder je s pomočjo sodelavcev OF pobegnil. Odšel je na Primorsko in deloval kot politični delavec pod imenom Peter Skalar. Padel je pri vasi Paljevo nad Kalom. 10.10.1944.

Lovšinova bajta je požgana. Na Pildarjevi hiši (gostilna) v Ribnici je vzidana plošča v spomin učitelju Antonu Majniku.

RAVNI DOL

Ustanovitev Ribniške čete

Italijanske okupacijske oblasti so iz »zanesljivih« virov izvedele, da bo 14.7., ob obletnici francoske revolucije, izbruhnila splošna vstaja zoper okupatorja. Da bi vstajo preprečili, so 12. in 13. 7.1941 začeli zapirati komuniste in njihove simpatizerje. Ribniške komuniste je o nevarnosti obvestil Jože Arko, ki je tolmačil na karabinjerski postaji v Ribnici. Italijanske patrolje so po Ribnici zaman iskale komuniste. Prvim komunistom so se pridružili tudi nekateri skojevci, tigrovci (organizacija TIGR se je borila za priključitev Slovenskega primorja k Jugoslaviji) in drugi domoljubi, tako da je četa že v nekaj dneh narasla na 15 partizanov. Komandir čete je postal Filip Tekavec, politkomisar pa Janez Kmet.

Plošča, ki govori o ustanovitvi čete, je pritrjena na domu na Travnici gori.

RIBNICA

Partizanska bolnišnica

Po kapitulaciji Italije je bila v ribniškem gradu partizanska bolnišnica. V njej se je zdravilo ok. 80 ranjencev, od tega je bila slaba polovica težkih bolnikov s tifusom. Upravnik bolnišnice je bil Ive Serajnik-Šime, primarij pa dr. Rudolf Kac. Poleg petih zdravnikov je bilo tu 21 olniških sester. Pred nemško ofenzivo se je bolnišnica preselila v Gotenico, kjer so jo emci dvakrat bombardirali, in nato v Goteniški Snežnik pod šotore. Bolnišnica je imela *a čitni vod, ki pa je, potem ko so Nemci prišli do Kočevske Reke in Gotenice, pustil ranjence in pobegnil.

pomočjo dveh bataljonov Šerčerjeve brigade so bolnišnico z ranjenci evakuirali na /D⁶, vecA¹jeA¹ 'n nato na Ravne; tam je nastal nov blok partizanskih bolnišnic SVPB — R uibnica ali Ravne).

gradu je sedaj muzejska zbirka iz narodnoosvobodilnega boja in razstavnih prostori občasne razstave.

SODRAŽICA

Streljanje domačinov

25. 5.1942 so italijanski vojaki pridrli v Žimarice in ustrelili enega domačina, 5 pa so jih odgnali s seboj v Sodražico in tam ustrelili.

Na pokopališču je urejeno grobišče ustreljenih domačinov in padlih partizanov.

TRAVNIK (LOŠKI POTOK)

Protiitalijanske demonstracije

Prebivalci so prihod in ukrepe italijanskega okupatorja sprejeli z veliko nestrpnostjo. Trgali so italijanske zastave, lepake in tudi drugače na vsakem koraku izražali odpor do novih gospodarjev.

Italijanske oblasti so zato 5. 5.1941 aretirale in zaprle v Modičevo hišo 38 ljudi.

Plošča, ki spominja na ta dogodek, je bila odkrita na Modičevi hiši, št. 1., 25.7.1976.

Nasilje med ofenzivo

V dolini Sodal so italijanski vojaki 31.7.1942 ustrelili 14 potoških fantov in mož ter še 4 neznane moške, ki so jih zajeli na pohodu. Vasi Loškega potoka imajo na ta dan krajevni praznik. Spomenik v Sodolu je bil odkrit 31.7.1953.

Tragedija v kraški jami

V začetku julija 1942 je partizanski zdravnik Notranjskega odreda dr. Aleksander Gala zgradil v gozdu blizu Mrtolozov, uro hoda od Bele vode, dobro skrito partizansko bolnišnico na Ogencah. To je bila lesena baraka (4>6 m), vanjo so pripeljali ranjence iz partizanskih bolnišnic na Petelinjeku in iz Zapotoka.

Javka in sprejemališče za ranjence sta bila v Kovačevem lazu. Do srede julija 1942 seje nabralo skupaj 19 ranjencev in še ok. 10—15 drugih, večinoma Ljubljancanov, ki so jih partizani rešili na Verdu z vlaka, ko jih je že peljal v italijansko taborišče. Nevarnost, da bi sovražnik odkril bolnišnico, je bila vedno večja, zato so 14 težkih ranjencev skrili v ok.

100 m oddaljeno kraško jamo. Pri njih je ostala bolničarka Mimica-Marija Čepon iz Brezja pri Horjulu in še neki Ernest iz Ljubljane, ki je zdravniku zatrjeval, da ne more hoditi. Ranjenci v tem skrivališču so vedeli, da za njih ni rešitve, če bi jih sovražnik odkril. Zato so se dogovorili, da bo Mimica, ki je edina imela pištolo, postrelila vse po vrsti in nazadnje še sebe, če jih sovražnik odkrije. Ernest pa se je z izgovorom izvil iz jame, se predal Italijanom in izdal ranjence. Požgali so bolnišnico, nato pa z Ernestom krenili k jami, odkoder so slišali streljanje. Skojevka Mimica je postrelila ranjence in nazadnje še sebe. Italijanski vojaki so v jamo vrgli še nekaj ročnih bomb, nato so se spustili vanjo in videli strašen prizor. Tri ranjence, ki so bili še živi, so spravili ven, jih ozdravili, obsodili na do smrtne ječo in poslali v italijanske zapore. Po kapitulaciji Italije so zaporniki spet odšli v partizane. Eden od teh je junija 1944 spoznal med partizani Ernesta; vojaško sodišče ga je za izdajstvo obsodilo na smrtno kazen z ustrelitvijo.

Na mestu, kjer je stala bolnišnica, je bila 4.7.1961 odkrita spominska plošča.

Na pečinah Ogenc so preživeli ranjenci Vinko Smolnikar, Ivan Mulac in Ivan Snoj 31. 7. 1977 odkrili spominsko ploščo.

Ustrelitev 4 učiteljev

V veliki ofenzivi proti partizanski vojski poleti 1942 so Italijani zaradi izdaje aretirali 4 učitelje, ki so učili na osnovni šoli. Odpeljali so jih v Mrtoloz, obsodili na smrt in 31. 7. 1942 ustrelili.

Spomenik stoji v Mrtolozu, ok. 10 metrov od kraja streljanja, bliže cesti, da je na vidnejšem mestu; odkrit 28. oktobra 1957.

Sovražnik v zasedi

Po napadu Krimskega polbataljona na italijansko postojanko Lož 19.10.1941 se je le-ta umaknil pred obsežno italijansko hajko prek Knežje njive v Belo vodo in nato na Debeli vrh. Od tod so odhajale patrulje po hrano in na poizvedovanje na vse strani — v Mikličevo viio. Glažuto in drugam. 25.10. je 8 partizanov odšlo po globokem snegu v Belo vodo. Dobili so nekaj hrane in se vračali v tabor. Pod Debelim vrhom so zašli v sovražnikovo zasedo. Ogenj iz mitraljezov in na desetine bomb, ki so jih Italijani zmetali, so ubili 3 partizane, drugi so se umaknili.

Spomenik stoji na Debelem vrhu, odkrit julija 1975.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

DOLENJA VAS

Približno 100 m od motela v Jasnici spomenik 4 aktivistom OF, kojih je italijanski okupator postrelil v ofenzivi 21. 8.1942; odkrit 1.1950.

GRČARICE

Na pokopališču grobišče, kjer je pokopanih 20 padlih borcev, urejeno 1.1959. Na kulturnem domu spominska plošča z imeni padlih borcev.

HRIB — LOŠKI POTOK

V hodniku stare osnovne šole (danes obrat Saturnusa) plošča v spomin 6 učiteljem te šole, ki so padli 1.1942, odkrita 21.12.1952. Na plošči je napis: Kdor je umrl za domovino, je živeti dovolj.

V spomin in zahvalo vsem, ki so padli v NOB, je bil 1962 zgrajen zdravstveni dom. O tem govori spominska plošča v avli tega doma, odkrita 1.1962.

HROVAČA

Na pokopališču grobišče in spomenik z imeni padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja.

JURJEVIČA

Na združenem domu plošča z imeni padlih borcev in aktivistov OF, odkrita leta 1952.

KRŽETI

Spominska plošča prvoborcu in sekretarju rajonskega komiteja KPS Sodražica Albinu Videniču in aktivistu OF Gorniku. Videnič je bil izdan in je padel v boju z Nemci in domobranci 5. 8.1944. Plošča odkrita leta 1976.

NEMŠKA VAS

Ob kapelici blizu cerkve partizanski grob s spominsko ploščo.

NOVA ŠTIFTA

V vasi spomenik borcem in drugim žrtvam NOB. Pod cerkvijo grob padlega partizana.

PETRINCI

Na pokopališču spomenik sinovom znane partizanske Ivančičeve mame, ki so jih Italijani pobili leta 1942.

Na osnovni šoli spominska plošča padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja.

PRIGORICA

Na pokopališču grobišče s ploščo in imeni padlih borcev v letih 1941—1945, urejeno leta 1957.

RAKITNICA

Na pokopališču grobišče s ploščo padlim borcem v letih 1941—1945, urejeno leta 1957.

RAVNI DOL

Na kapelici plošča v spomin komandantu 1. bataljona 18. divizije poročniku Branku Pečovniku, ki je padel v nemški ofenzivi 3.11.1943.

V bližini planinskega doma spomenik padlim borcem brigad, ki so se tod spopadle s sovražnikom.

RIBNICA

CESTA NA UGAR

V bližini vojašnice grobišče s stebrom v spomin 32 padlim borcem NOV.

GORENJSKA CESTA

Pred staro občino spomenik Preplah — plastika ženske, delo kiparja Lojzeta Dolinarja odkrit leta 1947.

KOLODVORSKA ULICA

V avli doma TVD Partizan plastika in plošča z imeni 52 padlih telovadcev — sokolov in 36 drugih žrtev fašističnega nasilja, delo kiparja Staneta Jarma.

KOLODVORSKA ULICA 15

Na stari meščanski šoli lesena plošča v žgani tehniki, posvečena padlim učencem te šole; plošča delo ravnatelja te šole Janka Trošta.

ŠEŠKOVA ULICA

Pred gradom spomenik Ribniška partizanska družina — plastika partizana, žene in otroka; delo kiparja Janeza Boljke; odkrit leta 1959.

ŠEŠKOVA ULICA 23

Na Peterlinovi hiši plošča v spomin učitelju in prvoborcu Antonu Majniku, ki je padel v nemški ofenzivi 29.11.1943.

ŠEŠKOVA ULICA 32

Na Miheličevi hiši plošča z reliefno plastiko narodnega heroja Jožeta Šeška, organizatorja narodnoosvobodilnega gibanja na Kočevskem.

ŠOLSKA ULICA 2

V avli osnovne šole lesen relief z imeni padlih dijakov v NOB, med njimi tudi narodne herojinje Majde Šilc.

ULICA TALCEV

Ob vojašnici spominsko znamenje ustreljenim domačinom in drugim žrtvam okupatorjevega nasilja.

SODRAŽICA

Na zdravstvenem domu, ki so ga zgradili in posvetili padlim v NOB, spominska plošča z imeni padlih borcev in drugih žrtev okupatorjevega nasilja.

STRUGE

Na pokopališču grobišče s spomenikom 45 padlim borcem.
Pred osnovno šolo spomenik padlim borcem in drugim žrtvam vojne.

SUŠJE

Pred osnovno šolo spomenik 43 padlim borcem in drugim žrtvam vojne, odkrit 8. 6.1952.

TRAVNIK

Spominsko znamenje nekaj deset metrov od Mikuličeve hiše, sedaj porušena, kjer je 26.10.1941 po napadu na Lož padel borec Krimskega bataljona Bojan Rogelj.

Spomenik na Taboru posvečen 40 padlim borcem in drugim žrtvam fašističnega nasilja iz Travnika in okoliških vasi, odkrit l. 1956. V grobišču je pokopanih 15 umrlih v partizanski bolnišnici Ogance.

Na pokopališču na Taboru grob partizana Bojana Roglja, kije padel pri Beli vodi 26.10.1941.
V kulturnem domu spominska plošča padlemu učitelju Vladu Vrtačniku, dolgoletnemu vodji prosvetnega društva.

VELIKE POLJANE

Na osnovni šoli spominska plošča z imeni 13 padlih borcev NOV in drugih žrtev vojne.

ŽUKOVO

V gozdu blizu vasi so Nemci 3.11.1943 pobili ujete partizane. Spomenik v vasi je posvečen 25 padlim borcem iz Žukova in okoliških vasi.

Na Grmadi spominsko znamenje borcem 9. brigade, ki so padli v boju s sovražnikom l. 1944.

Občina Trebnje

ČATEŽ

Boj Tomšičeve in Gubčeve brigade

Okrog Čateža so večkrat divjali boji. Posebno hudi so bili 6. 6.1943, ko so se borci Tomšičeve in Gubčeve brigade spopadli z Italijani in belogardisti. Tedaj je junaško padel namestnik komandanta 4. bataljona Tomšičeve brigade Jože Toman-Mirko.

Spominska plošča Jožetu Tomanu-Mirku je vzdana na združenem domu; odkrita leta 1950.

Rojstni kraj narodnega heroja Vinka Simončiča-Gašperja

Rodil se je 19.1.1914. Bil je delavec. V NOV je stopil 18. 5.1942, novembra istega leta je postal član KPS. V NOV je opravljal različne poveljniške dolžnosti do pohoda 14. divizije na Štajersko, ki se ga je udeležil kot namestnik komandanta 13. Bračičeve brigade. Posebno se je izkazal v bojih na Paškem Kozjaku 18.2.1944 in v petdnevni bojih Koroške grupe odredov (bil je komandant) z Nemci avgusta 1944 na področju Črne. Za to akcijo je njegovim enotam izrekel pohvalo maršal Aleksander, komandant zavezniških sil v Sredozemlju. Kot komandant 14. divizije je 7.11.1944 vodil napad na nemško domobransko postojanko v Blagovici, kjer je bil težko ranjen in je še isti dan umrl.

Za narodnega heroja je bil imenovan 9. 5.1954.

Spominska plošča je na rojstni hiši, Čatež št. 4; po načrtu Jožeta Zamljena-Drejčeta, s posvetilom v verzih; odkrita 1.5.1951.

Streljanje talcev

Ob cesti pod čateško cerkvijo so italijanski fašisti 7.5.1942 ustrelili prve štiri talce na tem območju, kot povračilo za napad 2. bataljona Dolenjskega odreda na karabinjersko patroljo pod Čatežem.

Spomenik z besedilom Pavleta Mikliča stoji na kraju, kjer so ustrelili talce; odkrit 4. 9.1966.

DOBRNIČ

Prvi kongres SPŽŽ

V Dobrniču je bil 17. in 18.10.1943 prvi kongres Slovenske protifašistične ženske zveze. Sprejeli so več pomembnih sklepov o boju slovenskih žensk za narodno in družbeno osvoboditev domovine.

Spominska plošča je na združenem domu v Dobrniču, odkrita 18.10.1949.

Muzejska zbirka

Ob 25-letnici 1. kongresa SPŽŽ je bila v združenem domu v Dobrniču odprta 18.10.1968 stalna razstava. Pripravil in uredil jo je Muzej ljudske revolucije Slovenije. Razstava prikazuje delo in organizacijo te ženske zveze in sodelovanje žensk v narodnoosvobodilnem boju.

DOLENJA NEMŠKA VAS

Učitelji — žrtve fašističnega nasilja

Šolski upravitelj iz Dolenje Nemške vasi Edo Hofbek, organizator NOB in odposlanec zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, je leta 1944 postal okrožni šolski nadzornik za novomeško okrožje. Belogardisti so ga 7.10.1944 zajeli, odvedli v Novo mesto, ga tam strahotno mučili in ubili. Njegovo ženo Marijo so belogardisti ubili 3.5.1945, sin Ivan je padel kot partizan 29.12.1943. Učiteljico iz te šole Pepco Kocjančič so belogardisti pobili s puškinimi kopiti 1. 2.1945, isti dan pa ustrelili tudi njenega moža Ludvika, člana okrajnega odbora OF Trebnje. Prvoborec Slavko Blažič, ki je tudi učiteljval v Dolenji Nemški vasi, se je po internaciji v Italiji vključil v 5. prekomorsko brigado in umrl za tifusom v Biogradu na moru.

Spominska plošča v šolski veži v Dolenji Nemški vasi je bila odkrita 29. 8.1953; izdelana po osnutku Jožeta Zamljena-Drejčeta.

GORENJE ZABUKOVJE

Partizanski proboj

V Vidmarjevem skednju v Košučju je ponoči na 11.4.1942 prenočevala 3. četa 2. bataljona 2. grupe odredov. Isto noč so nameravali sovražni vojaki iz Trebnjega, Novega mesta, Šentvida in Mokronoga obkoliti izdano Svobodanovo četo Dolenjskega odreda na Blatnem klancu. Pri tem so naleteli na četo 2. grupe in jo zgodaj zjutraj obkolili in napadli. Partizani so se srdito branili in se iz obroča prebili v dolino. Padlo je 10 partizanov, Italijani so imeli 3 mrtve in 6 težko ranjenih. Podivjani fašisti so zažgali Vidmarjevo domačijo, v njej sta zgorela gospodar Anton in žena Jožefa. Mrtve partizane so okupatorji javno razkazovali v Mokronogu in Trebnjem.

Spomenik s ploščo in posvetilom padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja po zamisli Jožeta Zamljena stoji na kraju dogodka, na mestu požgane hiše, odkrit 2.7.1967 na pobudo občinskega odbora ZB Trebnje in odbora 2. grupe odredov.

GORENJI VRH PRI DOBRNIČU

Rojstni kraj narodnega heroja Jožeta Slaka-Silva

Rodil se je 26. 8.1902. Končal je trgovsko srednjo šolo v Ljubljani. Pred vojno je urejeval napredni časopis Mladi plamen in sodeloval pri Ljudski pravici. Leta 1933 je postal član KPJ. Kot član okrožnega komiteja KPS Novo mesto je leta 1941 vneto snoval organizacijo OP in ustanavljal prve borbene skupine. Oktobra 1941 je postal komisar Novomeške cete na Brezovi rebri. Pozimi 1941/1942 je uredil in vodil partizansko sprejemno bazo na Frati. Maja 1942 je postal namestnik bataljonskega političnega komisarja Zapadno-O'enjskega odreda, junija pa politični komisar partizanskih delavnic na Rogu. Po italijanski okupaciji je delal kot politični delavec na terenu do 26.2.1943, ko je padel pri Dolenji Straži.

y Gornjem vrhu je pri Slakovi rojstni hiši spomenik, posvečen njemu, 13 padlim borcem

•1? drugim žrtvam iz Gorenjega in Dolenjega vrha. Svetinj, Šmavra in Rdečega kala;

krit 22. 7.1956. Spomenik je zasnoval in besedilo napisal Jože Zamljen-Drejče.

KREMENJEK (NAD ORLAKO)

Ustanovitev 2. grupe odredov (I. štajerske brigade)

Konec marca 1942 so se na Kremenjku zbrale vse čete 2. partizanskega bataljona 31.3. je štab bataljona sklical zbor vseh enot, iz dotedanjih petih čet izbral 28 borcev in ustanovil še 6. četo. Prve dni aprila so enote porabile za reorganizacijo čet, ureditev taborišča, nabavo živil, povezavo s terenskimi organizacijami OF, za urjenje borcev in drugo. Sledil je slovesen zbor vseh enot 5. 4.; na njem so prebrali ukaz o ustanovitvi 1. partizanske brigade, sestavljene iz treh bataljonov.

Za komandanta je bil imenovan Franc Rozman-Stane, za političnega komisarja Dušan Kveder-Tomaž in za namestnika komandanta Peter Stante-Skala. Brigada je štela ok. 300 dobro oboroženih borcev prostovoljcev in je bila dotedaj najmočnejša slovenska partizanska operativna enota.

Spomenik o tem dogodku je odkril odbor 2. grupe odredov na Kremenjku 7. 7.1969.

LIPNIK

Okrožna tehnika na Lipniku

V hiši Marije Eršte na Lipniku, Kuharjevi zidanici, je v letu 1944 delovala tehnika okrožnega odbora OF Novo mesto. Spominska plošča na Eršetovi hiši, št. 3, je urejena po zamisli Jožeta Zamljena, on je prispeval tudi besedilo; odkrita 15.5.1954.

MOKRONOG

Začetki osvobodilnega boja v Mirenski dolini

S kapitulacijo 1.1941 so se v Mokronogu začele organizacijske in vojaške priprave za upor. Mokronožanom so pri tem pomagali znani revolucionarji Tone Tomšič, Miha Marinko, Jože Borštnar in drugi. Organizatorji upora so se sestajali pretežno v hiši Aleksandra Majcna-Sandija.

Spominsko ploščo na Majcnovi hiši, Mokronog 101, je odkril KO ZB na dan krajevnega praznika 1. 7.1960.

Na Žlajpohovi hiši, št. 48, kjer je bilo shajališče napredne mladine in kjer so julija 1941 ustanovili skupino SKOJ, je bila odkrita spominska plošča 1.7.1962.

Na hiši Marije Čoš, ob cesti Mokronog—Trebelno, kjer je bila 24.9.1943 ustanovljena 12. SNOU brigada, je odbor 12. brigade odkril spominsko ploščo 9.9.1959.

Smrt narodnega heroja Milana Majcna

Med prvimi se je priključil partizanom na Mokrcu. Nato je bil poslan v Mirensko dolino z nalogo, da tam organizira boj proti okupatorju. Na Priči nad Mokronogom je 20. 10. 1941 sprožil prvi strel proti okupatorju na tem območju. Kmalu nato je 29.10.1941 skupaj s partizanom Jančjem Mevžljem po izdaji junaško padel v Murnicah pri Šentjanžu. Za narodnega heroja je bil imenovan 20. 12. 1957.

Na kraju, odkoder je bil sprožen prvi strel, je bilo 10. 7.1951 odkrito spominsko znamenje.

SELA PRI ŠUMBERKU

Napad na sovražno postojanko

Enote 14. in 15. divizije NOV in POS so 30.7.1943 napadle utrjeno italijansko in belogardistično postojanko Sela pri Šumberku. V tem boju je sovražnikova granata ubila

Zelnika Glavnega štaba NOV in POS Milovana Šaranoviča, namestnika politkomisarja GŠ NOV in POS Ivana Kavčiča-Nandeta in komandanta 15. divizije Dragana Jevtiča, padle narodne heroje so pokopali na Bazi 21 na Kraguljem vrhu (Kočevski Rog), 24.4.1949^{so} bili preneseni v grobnico narodnih herojev v Ljubljano.

? minska plošča je na hiši Janeza Strajnarja v Gornjem Podšumberku, odkrita leta 1952.

Načrt in besedilo je oskrbel GO ZZB Slovenije.

SLOVENSKA VAS

Uničena fašistična postojanka Dob

Leta 1942 je v gradu Dob poveljstvo fašistične posadke iz Trebnjega postavilo utrjeno **postojanko**, v katero je se umaknila tudi družina šentrupeškega župana Mavsarja. Bataljoni Gubčeve brigade so postojanko napadli in jo 26.12.1942 po celonočnem boju **popolnoma** uničili.

Spomenik stoji na državnem posestvu Dob; odkrit 12. 9.1954.

Napad na kurirsko postajo

V zapuščeni hiši v Šahovcu je bila od aprila do novembra 1944 kurirska postaja TV 4.

29.10.1944 so v vas vdrl domobranci, ubili namestnika komandirja postaje Franca Špeliča-Jurčeta in kurirko in kuharico in kuharico Rezko Janežič. Odbor partizanskih kurirjev je 5.7.1966 na hiši odkril spominsko ploščo.

ŠENTRUPERT

Partizanski napad na sovražnikove postojanke v Mirenski

dolini

1. in 2.5.1943 so Gubčeva, Cankarjeva, 13. hrvaška proletarska brigada ter Primorsko-goranski odred napadli več sovražnikovih postojank v Mirenski dolini. Gubčeva brigada in Primorsko-goranski odred sta napadla Mokronog in železniško postajo Bistrica, Cankarjeva in 13. proletarska brigada pa belogardiste v Šentrupertu. Boji so se bili na vsej črti od Mokronoga do Trebnjega. Najhujši poraz so Italijani doživeli na Gomili, kjer jih je 13. proletarska brigada iz zasede in z nenadnim udarom pognala v beg, na bojišču pa je obležalo več sovražnikovih vojakov.

Spomenik kiparja Staneta Keržiča je posvečen 69 padlim borcem in 57 drugim žrtvam; odkrit je bil 5.10.1958. Na spomeniku so vklesani verzi Ceneta Vipotnika.

TREBELNO

Ustanovitev 4. SNOUB Matija Gubec

V gozdu 700 m nad Trebelnim, ob cesti proti Češnjicam, je bila 4. 9.1942 ustanovljena

4. slovenska narodnoosvobodilna brigada Matije Gubca. Ob ustanovitvi sta brigado vodila Edo Mihevc-Dore Trdina in politični komisar Lado Ambrožič-Jure Novljan.

Na dan ustanovitve brigade ima občina Trebnje svoj občinski praznik.

Spomenik na kraju ustanovitve so 3.9.1950 odkrili borci Gubčeve brigade.

TREBNJE

Seja CK KPS

Pod kozolcem, ki je stal ob novi trebanjski šoli, so se 12.4.1941, ko je jugoslovanska vojska že razpadla, sešli nekateri člani Centralnega komiteja KPS, med njimi sekretar rane Leskošek. Sklenili so, da je treba takoj začeti zbirati orožje, ki ga je odmetavala izpadajoča vojska, in razkrinkavati politike in generale, ki so izdali domovino. Dogovorili so se, da se vsi člani CK KPS vrnejo na svoja mesta in začno pripravljati boj proti okupator-lom, kompromitirani člani CK pa se umaknejo v ilegalo.

Pominska plošča je na zdravstvenem domu, odkrita 23.4.1977.

Napad na domobransko postojanko

Med vojno je bil v Trebnjem najprej sedež italijanske fašistične legije, od novembra 1943 do konca vojne pa domobransko-nemška postojanka. Ob podpori in sodelovanju brigad 15. divizije jo je 14.5.1944 napadla Cankarjeva brigada. Po tridnevni hudih bojih je bila 17.5.1944 postojanka premagana. Partizani so sovražniku povzročili hude izgube in zasegli vojaški plen.

Na ploščadi sredi trga stoji spomenik, posvečen 106 padlim borcem in drugim **žrtvam** fašističnega nasilja z območja bivše občine Trebnje, odkrit 15.5.1953. Osnutek zanj je napravil Jože Zamljen, besedilo je napisal Pavle Miklič.

VELIKI GABER

Napad na sovražnikovo kolono na Medvedjeku

2. bataljon 2. grupe odredov je 18.4.1942 napadel kolono italijanske vojske in 98. legije črnih srjca iz postojanke v Trebnjem. Sovražnik je imel 6 mrtvih, 13 ranjenih in 2 uničena kamiona.

Spomenik plastika partizana, delo umetnika samorastnika Alojza Jeršiča, stoji na kraju dogodka med staro in novo cesto Ivančna gorica—Trebne. Odkril ga je odbor 2. grupe odredov 18.4.1971.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BELI GRIČ PRI MOKRONOGU

Grob in znamenje v spomin nenazanemu partizanu 12. SNOUB, ki je padel leta 1944 uredila KO ZB Mokronog.

BRINJE

Na Veseli gori spomenik Štefanu in Darku Juvancu iz Trebnjega, ki so ju med ofenzivo jeseni 1943 ustrelili Nemci; odkrit leta 1947.

ČATEŽ

Na novem šolskem poslopju spominska plošča narodnemu heroju Vinku Simončiču-Gašperju in padlim borcem s čateškega območja, odkrita 8.2.1959.

Na pokopališču grobišče 114 borcev in 4 članov ROOF Gabrovka s spomenikom. Tu so pokopani borci Zapadnodolenjskega odreda, Tomšičeve, Cankarjeve, Šlandrove, Zidanškove in VDV brigade, padli v tej okolici. Grobišče je urejeno po zamisli Jožeta Zamljena, odkrito 4. 9.1966.

Na čateškem pokopališču grobišče s spomenikom 31 žrtvam, ki so jih nemški nacisti pobili v ofenzivi oktobra 1943, ter 14 vaščanom, ki so pokopani drugje; urejeno 15. 5.1966.

DEBENEC

Spominski plošči na planinski koči na Debencu; prva je posvečena 16 padlim borcem in aktivistom OF v širši okolici Debenca, odkrita 27. 4.1951, druga je bila odkrita 4.7.1961 v spomin na slavne dni NOB. Obe je odkrila KO ZB Mirna.

DOBRNIČ

Na hribčku Marenče pri Dobrniču grobišče s spomenikom 366 borcem, padlim na širšem območju tega kraja (kasneje so jih 100, predvsem domačinov, prenesli na pokopališče); uredil in odkril KO ZB 18. 9.1952.

za družnim domom v Dobrniču, spomenik narodnemu heroju Jožetu Slaku-Silvu, odkrit 18. 9. 1968; plastiko izdelal arhitekt Bolte, besedilo pripravil Zavod za spomeniško

varstvo SRS.

M pokopališču grobišče s spomenikom 100 padlim partizanom in aktivistom iz Dobrniča in njegove okolice; po zamisli Jožeta Zamljena in Pavleta Mikliča, urejeno 4.7.1968.

DOLENJA NEMŠKA VAS

Spominska plošča na rojstni hiši Jožeta Prijatelja-Svobodana, prvoborca in partizanskega komandanta; padel je kot šef obveščevalnega centra 2. operative cone NOV in POS 3 4 1943 pri Črmošnjicah. Ploščo je odkril 6.9.1970 00 ZB Trebnje.

Spominsko znamenje v gozdu ob poti iz Lukovka v Skrovnico, na mestu, kjer sta padla pepca in Ludvik Kocjančič; odkrito 22. 7.1973.

DREČJI VRH

Spominsko znamenje o partijski šoli okrožnega komiteja KPS, ki je tu delovala od decembra 1943 do maja 1944; odkrito 9.4.1977

GOMILA

Ob železniški progi Trebnje—Sevnica spomenik Antonu Zupinu iz Trsta, ki je tu padel 11.12.1944; odkrit 29. 10. 1968.

Spomenik na kraju, kjer so partizani in aktivisti OF pogosto prečkali progo Trebnje—Sevnica, nekaj sto metrov od Gomile. Spomenik je postavilo Železniško transportno podjetje, odkrit 24. 4.1976.

GORENJI PODBORŠT PRI VELIKI LOKI

Na Barletovem hramu spominska plošča prvi partizanski skupini, odkrita avgusta 1952; oskrbel jo je KO ZB Velika Loka. Plošča je bila obnovljena 4.7.1976.

HUDEJE

Spomenik na Hudejah odkrit poleti 1946 na mestu, kjer so domobranci 1. 2.1944 mučili in ustrelili 3 člane Kmetove družine iz Starega trga pri Trebnjem.

KORENITKA

Na pokopališču grobišče in spominska plošča, posvečena 4 neznanim padlim borcem NOV; ploščo odkril občinski odbor ZB Trebnje 1.9.1968.

LIPNIK

Pred Erštetovo hišo, Kuharjevo zidanico, spomenik članu rajonskega odbora OF Trebnje Mihi Eržeku, ki so ga na tem mestu ustrelili črnorokci 26.7.1944; odkrit 15. 5.1954.

MIRNA

Na gasilskem domu plošča, vzidana leta 1958 ob 50. obletnici društva in v spomin vsem članom — žrtvam prve in druge svetovne vojne; oskrbelo jo je domače gasilsko društvo.

Na Rojah na Mirni grobnica in spomenik 68 znanim in 38 neznanim padlim borcem NOV, odkrit 25.7.1965. Idejno zasnoval arhitekt Lenassi, besedilo dal občinski odbor ZB.

Na pročelju stare šole. na Mirni spominska plošča šolskemu upravitelju in aktivistu OF ranču Lunačku, ki so ga belogardisti zverinsko ubili 8.6.1944; odkrita 6.6.1955.

Pomenik na Trbincu pri Mirni, na mestu, kjer so belogardisti 8.6.1944 ubili aktivista F in odposlanca za zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju Janka Kolenca ^ njegovo ženo Jožefo; odkrit 6. 6.1946.

spomin na sestanek aktivistov OF z org. sekretarjem CK KPS Tonetom Tomšičem septembra 1941, so na mirenem gradu 5.6.1977 odkrili spominsko ploščo.

MOKRONOG

Na razvalinah mokronoškega gradu spomenik 53 borcem NOV in 61 žrtvam fašističnega nasilja z območja nekdanje občine Mokronog, odkrit 4.9.1968; projektant arhitekt Edo Mihevc.

Na pokopališču v Mokronogu grobišče s spomenikom 15 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja, urejeno 1.7.1955; zasnoval Jože Zamljen, besedilo Pavle Miklič. Temeljni kamen za novo šolo, imenovano po prvoborcu Jančku Mevžlju, ki je padel skupaj z narodnim herojem Milanom Majcnom, je bil vzdian 26.9. 1975, šola pa je bila predana svojemu namenu 4.9.1976.

PONIKVE

Spominsko znamenje ob cesti, na kraju, kjer so Nemci 29.10.1943 obesili Vinka Žitnika iz Tihaboja.

Na pokopališču v vasi Grm spomenik 9 padlim borcem NOV in dvema ustreljenima talcema, odkrit 15.5.1966; načrt in besedilo pripravila Jože Zamljen in Pavle Miklič

RDEČI KAL PRI DOBRNIČU

Spominska plošča o pokrajinski konferenci KPS v zadnjih dneh avgusta 1941; udeležila sta se je tudi Boris Kidrič in Tone Tomšič. Plošča odkrita 1. 5.1977.

REPČE

Spominska plošča na Udovičevi hiši, v kateri je bil pozimi 1944 sedež kurirske postaje TV 4; odkril 4. 7.1969 odbor TV 4.

ŠENTLOVRENC

V vasi spomenik 31 padlim partizanom in 9 žrtvam; načrt Jožeta Zamljena in Pavleta Mikliča, odkrit leta 1962.

Na pokopališču grobnica s spomenikom 4 padlim partizanom; urejena po zamisli Jožeta Zamljena in Pavleta Mikliča 1. 9.1962.

ŠENTRUPERT

Na gasilskem domu plošča, vzdana leta 1959 ob 60-letnici ustanovitve društva v spomin vsem članom, padlim v prvi in drugi svetovni vojni; odkrilo domače gasilsko društvo.

Na osnovni šoli spominska plošča rojaku in partizanskemu zdravniku dr. Pavletu Lunačku-Igorju, odkrita 22. 5.1977.

Na osnovni šoli spominska plošča rojaku in partizanskemu zdravniku dr. Pavletu Lunačku-Igorju; odkrita 22. 5.1977.

ŠEVNICA

Na gasilskem domu spominska plošča 5 gasilcem, padlim v NOV; odkrilo 12.8.1956 gasilsko društvo.

TREBELNO

Na pokopališču grobišče s spomenikom 30 partizanom in 40 žrtvam iz nekdanje občine Trebelno in 43 neznanim borcem, ki so padli na tem območju; po zamisli Jožeta Zamljena in Pavleta Mikliča urejeno 7.10.1962.

TREBNJE

Na kopališču grobišče s spomenikom padlim partizanom iz bivše občine Trebnje, 62 neznanim padlim borcem in 22 žrtvam fašističnega nasilja; spomenik odkrit 8. 9. 1963. Spomenik 36 talcem pod trebanjskim pokopališčem, na mestu, kjer so Italijani streljali talce leta 1942 in 1943; zasnovala sta ga Jože Zamljen in Pavle Miklič, odkrit 15.5.1964. v poslopju stare osnovne šole spominska plošča učiteljici Zdenki Krapš, ki so jo ustrelili nemškem taborišču Glasshütte 5.5.1945; plošča odkrita 15.10.1946. Osnovna šola poimenovana po narodnem heroju Jožetu Slaku-Silvu 23.4.1977. Takrat so na tej šoli odkrili njegov doprski kip. Pred šolo spomenik »Od Gubca do Gubčeve brigade«, simbol boja našega naroda za svobodo; avtor spomenika Tone Svetina; odkrit 7. 9. 1974. **V** prostorih občinske organizacije ZB 2.12.1967 odprta muzejska zbirka; NOB v občini Trebnje.

VELIKA LOKA

Pri zadružnem domu spomenik 29 padlim borcem in 6 žrtvam iz Velike Loke in njene okolice; izdelan po načrtu Jožeta Zamljena, odkrit 8.8.1955. **V** spomin na ustanovitev društva Krmečkih fantov in deklet 1924. leta je bila 24.4.1977 odkrita plošča na zadružnem domu.

VELIKI GABER

Na griču pri Velikem Gabru grobišče s spomenikom in spominsko ploščo v obliki odprte knjige; posvečena 68 padlim partizanom in aktivistom OF; grobišče urejeno 27.5.1964. Besedilo za spomenik napisal Severin Šali. Spominska plošča na osnovni šoli, imenovani po dr. Petru Držaju, partizanskem zdravniku, ki je padel kot sanitetni referent 4. operativne cone na Menini planini 24.12.1944; odkrita 25.12.1967. Spomenik na grobu dr. Petra Držaja na pokopališču v Velikem Gabru, postavljen 26.12.1966.

VRH NAD MOKRONOGOM

Spomenik 3 borcem NOV, ki so padli 9.8.1944, odkrit 1.7.1955.

ŽELEZNO PRI DOBRNIČU

Spominsko znamenje štirim padlim aktivistom OF, odkrito 18.10.1970.

GORENJSKA

Občina Domžale

BRDO (OKLO)

Tragedija čete Kamniško-zasavskega odreda

Kamniško-zasavski odred je imel predvsem nalogo, da mobilizira nove borce, hkrati pa opravlja sabotažne akcije na svojem območju. Že nekaj dni po njegovi ustanovitvi je ena četa odreda izvedla uspešno mobilizacijo. 24.2.1944 se je z okrog 50 novimi borci, ki jih je nameravala prepeljati čez Savo v VII. korpus, ustavila na Oklem, kjer se je že prej pogostokrat mudila. Nemške patrulje so namreč na Oklo prihajale zelo poredko. Borci so se nastanili v treh hišah. Zjutraj so jih Nemci nepričakovano napadli. Obroč so tako trdno sklenili, da je večina borcev padla. Življenje je izgubilo 57 borcev, 28 pa so jih ujeli. Ta tragedija, največja v vseh štirih letih boja z okupatorjem na domžalskem območju, je bila posledica izdaje.

Na tragični dogodek spominjajo ostanki požganih hiš na Oklem, spominski kamen v njihovi bližini, odkrit 2.8.1959, grobišče 44 borcev pri pokopališču v Ihanu, urejeno 4.8.1957.

BREZJE PRI KRTINI

Borci Mengeško-moravske čete so 21.8.1941 justificirali domačega izdajalca in Nemci so že naslednji dan v Brezju blizu njegovega doma ustrelili 5 talcev. Taka oblika maščevanja ni zavrla narodnoosvobodilnega gibanja, saj so Nemci sami v nekem svojem poročilu o razmerah v kamniškem okrožju priznali, da streljanje talcev ni dalo pričakovanih uspehov in da se njihovi zaupniki v strahu pred partizansko kaznijo odtegujejo sodelovanju z njimi.

Na kraju streljanja je postavljen spominski kamen z imeni 5 talcev. Odkrili so ga junija 1967.

DOMŽALE

Stavka v tovarni Medič-Zankl

Pod vplivom dogodkov na Količevem so se osvestili tudi sezonski delavci, ki so gradili objektetekmičnetovarne barv Medič-Zankl (danes Helios). Ustanovili soprodužnicosindikata JSZ, sredi oktobra 1935 pa so zaradi neurejenega plačevanja pol dneva stavkali. Slabo Popravljen akcija pa ni bila uspešna. Svoje zahteve so dosegli kemični delavci v uspešnejši stavki julija 1936.

GABRJE POD ŠPILKOM

Ustanovitev Šlandrove brigade (Šipek)

Poleti 1943 so tudi na območjih, ki so jih 1941 okupirali Nemci, dozoreli pogoji za ustanovitev rednih operativnih enot, medtem ko so dotlej na Štajerskem in na Gorenjskem

delovali le bataljoni in odredi. Prva brigada na območju 4. štajerske operativne zone je bila ustanovljena 6.8.1943 na Šipku; sestavljali so jo borci Zasavskega, Kamniškega in Savinjskega bataljona. Ob ustanovitvi je štela okoli 800 borcev, ime pa je dobila po **znanem** organizatorju vstaje na Štajerskem Slavku Šlandru, ki so ga Nemci ustrelili kot talca. Šlandrova brigada je prevzela vojnoperativne naloge v kamniškem okrožju, na Štajerskem Koroškem in na Dolenjskem. Zelo pomembne uspehe je dosegla v akcijah za uničenje prometnih zvez v Črnem grabnu in v Savinjski dolini, pri mobilizacijah, zlasti pa je bil pomemben njen delež pri osvobajanju ozemlja v Moravški dolini in v Gornji Savinjski dolini.

Spomenik v obliki stebra stoji na Gabrških senožetih (kmeta v. Pestotnika), ob novi cesti Blagovica—Jelša—Gabrje. Odkrili so ga leta 1958.

GOLČAJ

Napad na Radomeljsko četo

Konec oktobra 1941 so borci Radomeljske čete Kamniškega bataljona dobili nalogo, da odidejo na območje Brežic, od koder so nameravali Nemci izgnati slovensko prebivalstvo. Skupno z nekaterimi drugimi partizanskimi enotami naj bi jim to namero preprečili. Na poti se je četa ustavila na Golčaju nad Blagovico, da bi počakala na kurirja iz 1. štajerskega bataljona. Mežnar na Golčaju pa je o bivanju čete obvestil nemške orožnike v Blagovici. Golčaj je obkolila 28.10.1941 enota nemških deželnih strelcev. Ob nepričakovanem napadu se je četa razdelila. Štirim borcem je uspelo prebiti obroč, drugih 14 pa se je dalj časa upiralo nemški premoči in nazadnje klonilo. Padlo je 10 borcev, 4 pa so Nemci ujeli. To je bil eden hujših udarcev za narodnoosvobodilno gibanje v kamniškem okrožju 1941. Ko je bila Radomeljska četa razbita, je prenehal obstajati Kamniški bataljon.

O dogodku priča požgana mežnarija in spominska plošča 16 borcem v gozdu nad njo, odkrita 3. 8.1950.

GORJUŠA

Miševa domačija

Že pred vojno je bila na Miševi domačiji pomembna javka komunistov domžalskega območja. Napredni kmet Polde Miš je 23. 5.1937 pomagal organizirati tabor Ljudske fronte na Taboru nad Ihanom. Bil je zaupnik Zveze delovnega ljudstva; manjše skupine članov CK KPS so se nekajkrat sestale na njegovem domu. Zaupali so mu tudi nekaj nalog pri organizaciji 3. konference KPS 29. 6. 1940 na Vinjah.

Z okupacijo se je Poide Miš vključil na priprave za vstajo in je nato za Radomeljsko-mengeško četo organiziral obveščevalno službo in prehrano. Postal je tudi član občinskega odbora OF Domžale, ki je bil ustanovljen 14.9.1941 na bližnjem gradu Krumperk. Zaradi sodelovanja v narodnoosvobodilnem gibanju so ga Nemci zaprli in skupaj z bratom Francetom 14.11.1941 v Begunjah ustrelili.

Na Miševi domačiji, Gorjuša št. 8, je spominska plošča; odkrita je bila 18. 8.1963.

HRASTNIK

Požig vasi

Nemci so sredi 1942 začeli množično preseljevati slovensko prebivalstvo in požigati vasi, v katerih so se pogosto zadrževali borci Kamniškega bataljona. 19.7.1942 so v **Hrastniku** pri Moravčah zagrešili še večje hudodelstvo. V ogenj so vrgli 9 prebivalcev te vasi, vse druge pa so odgnali v koncentracijsko taborišče.

Ohranjeni so ostanki požganih hiš in gospodarskih poslopij, postavljen je spomenik omenjenim devetim žrtvam ter petim padlim borcem NOV; odkrili so ga 20.7.1950.

IHAN**Ljudskofrontni shod**

fja Taboru nad Ihanom je bil 23. 5.1937 velik shod ljudske fronte; udeležilo se ga je nad 1000 ljudi, med njimi več kot polovica delavcev in kmetov z domžalskega in kamniškega območja. Njihovo udeležbo so organizirali komunisti in njihovi simpatizerji, ki jih je združevala partijska celica Dob-Prevoje (sekretar Viktor Avbelj). Shoda pa se je udeležilo tudi veliko delavstva iz ljubljanskih tovarn ter več vodilnih funkcionarjev KPS, med njimi tudi Tone Tomšič. Na zborovanju sta govorila domačina Polde Miš in Ivan Kočar, zborovalci pa so vzdikali proti fašizmu in proti režimu, peli himno ljudske fronte in revolucionarne pesmi. Orožniki in policisti niso upali shoda preprečiti, po njem pa so aretirali 11 domačinov in hoteli od njih zvedeti, kdo je tabor organiziral. Aretiranci so nato z gladovno stavko izsilili, da so jih izpustili iz zapora.

Ljudskofrontni shod na Taboru nad Ihanom je bil med vsemi tabori, ki jih je organizirala partija spomladi 1937, najbolj pripravljen, najbolj obiskan, pokazal pa je tudi velik vpliv KPS med prebivalstvom domžalskega in kamniškega območja.

V počastitev 40-letnice ljudskofrontnega gibanja je bil 21. 5.1977 na Taboru nad Ihanom odkrit spomenik.

KOLIČEVO**Delavstvo Papirnice Količevo pred vojno in med NOB**

Leta 1935 je komunist kovinostrugar Franc Bukovec povezal delavce te tovarne v sindikat JSZ. Zaradi naprednega delovanja ga je delodajalec Fran Bonač odpustil, kar je bil povod za stavko 17.8.1935. Vodja stavkovnega odbora Franc Bukovec se je pri pogajanjih ravnal po navodilih dr. Marjana Dermastie, ki je po nalogu PK KPJ za Slovenijo med stavko vzdrževal z njim zvezo. Stavkovnemu odboru so pomagali tudi komunisti z območja Doba in Prevoj, imeli so stike z delavstvom tovarne in s propagando ustvarjali ugodno razpoloženje med ljudstvom, da je podprlo stavko. Osem tednov trajajoča stavka se je uspešno končala in je bila zelo pomembna za nadaljnji razvoj naprednega delavskega in ljudskofrontnega gibanja v domžalski okolici.

Med vojno je delavstvo Papirnice aktivno podpiralo narodnoosvobodilno gibanje. Večina je bila organizirana v Delavski enotnosti, ki je skrbela zlasti za redno pošiljanje papirja partizanskim tehnikom in tiskarnam v kamniškem okrožju. Iz te tovarne pa so s pomočjo šlandrove brigade dvakrat odpeljali tudi velike količine papirja, ki so ga nato poslali celo v druge slovenske pokrajine za tiskanje glasil OF in KPS.

Na tovarni je vgrajena večja marmornata plošča 34 v NOV padlim papirničarjem. Odkrita je bila 29.11.1945. 15.4.1977 pa so odkrili tudi spominsko ploščo o stavki leta 1935 •n o ustanovitvi tovarniške celice KPS leta 1937.

KOLOVEC**Partizanska bolnišnica Triglav**

2 okrepljeno dejavnostjo Šlandrove brigade je raslo število partizanskih ranjencev. Manjši bolniški bunkerji zlasti pozimi niso bili primerni za zdravljenje ranjencev. Zato je brigadni štab naložil sanitetnemu referentu Jožetu Piršu-Luki, naj zgradi v gozdu nad Rovami bolnišnico. Že decembra 1943 so se v njej zdravili ranjeni šlandrovci. Še isti mesec je bila zgrajena tudi bolnišnica Rova II, januarja 1944 pa je Pirš poskrbel za gradnjo bolnišnice riglav pod Velikim vrhom blizu Kolovca. sprejela je lahko 50 ranjencev. V njej so se zdravili zlasti borci Šlandrove brigade in 14. divizije. Zaradi izdaje pa so nemški policisti in orožniki 6. 5. 1944 bolnišnico Triglav odkrili in jo napadli. Od 59 ranjencev in bolniškega osebja se jih je rešilo le 16, 14 hujše ranjenih so Nemci ustrelili in zmetali v ogenj, druge Pa odpeljali v kamniške zapore.

Pod vasjo Dupeljne stoji v grapi spominski kamen, ob njem pa miniaturna maketa bolnij nice Triglav; to je bilo odkrito 1. 5.1957.

LAZE PRI DOMŽALAH

Nemški napad na prvo taborišče Radomeljsko-mengeške čete

Po vstaji 27.7.1941 so borci radomeljske bojne skupine odšli v taborišče na Laze nad Brezovico, od koder so nato izpeljali več akcij. Ko se jim je pridružila še mengeška bojna skupina, so ustanovili prve dni avgusta Radomeljsko-mengeško četo. Zaradi njenih akcij so jo nemški policisti 11.8.1941 obkolili na Lazah v gozdu, ki se imenuje Hrastje. Po kratkem spopadu so se borci brez žrtev prebili iz obroča in nato policistom udarili v hrbet ter jim povzročili nekaj izgub. Po tej hajki je Radomeljsko-mengeška četa odšla na Rašico kjer je bil osnovan Kamniški bataljon.

Spomenik stoji v gozdu Hrastje, odkritje bil 7. 8.1955.

LIMBARSKA GORA

Preosnova Šlandrove brigade

Limbarska gora je bila pomembna v narodnoosvobodilnem boju. Na njej je večkrat taborila Šlandrova brigada in imela tudi nekaj spopadov z Nemci. Najpomembnejši dogodek pa je bila preosnova Šlandrove brigade 30.9.1943 na vrtu Trdinove hiše na Pristavi. To je bila pomembna prelomnica v delovanju brigade po njeni vrnitvi iz Dolenjske, kjer je sodelovala v bojih ob kapitulaciji Italije in pustila glavnino svojih borcev v 12. štajerski brigadi. Potem ko je bila preosnovana, se je spet začelo obdobje načrtnega delovanja te brigade med Savinjsko dolino in Zasavjem.

MENGES

Streljanje talcev

Konec novembra 1943 je varnostnoobveščevalna služba ugotovila, da so se v vodstva OF v kamniškem okrožju vrinili nekateri sovražniki narodnoosvobodilnega gibanja. Po priznanju krivde so jih usmrtili. Za usmrčene izdajalce so Nemci 8.1.1944 na travniku na Zalokah za Ravbarjevim gradom ustrelili 30 talcev.

Na tem kraju je grobišče talcev s spomenikom; po načrtu kiparja Jakoba Savinška.

Rojstna hiša narodnega heroja Matija Blejca

Rodil se je 24. 2.1914. leta. Sodeloval je že v prvih akcijah proti okupatorju v začetku julija 1941, naslednje leto pa je postal najprej komandant Kamniškega bataljona in nato še komandant Kokrškega odreda. 24.12.1942 je padel na Kostanjski planini, ko se je s Kamniškim bataljonom poskušal prebiti iz nemškega obroča. V številnih bojih je pokazal veliko hrabrost, zato je bil imenovan za narodnega heroja, 22.7.1953.

Rojstna hiša Matije Blejca, Stara pot, št. 4, je označena s spominsko ploščo.

Pokopan je na pokopališču v Mengšu, kjer je bilo urejeno grobišče 27. 7.1964.

MORAVČE

Okupatorjevi povračilni ukrepi

Moravče so bile pomembno oporišče narodnoosvobodilnega gibanja in okupator je sodelovanje prebivalstva s partizani poskušal zatreti zlasti z množično selitvijo: 19.1-19 je izselil okoli 250 oseb, največ v kamniškem okrožju med okupacijo. 16. 3. istega leta sta

Kamniški in Zasavski bataljon napadla Moravče. Uničila sta okupatorjeve urade ter sodila nemškemu nadučitelju. Zato so Nemci 22. 3. ustrelili 7 talcev. 19. 3.1944 pa so Moravče napadle enote Tomšičeve in Šlandrove brigade in jih osvobodile. Tako so Moravče postale središče »Male Rusije« ali »Moravške republike«, kot so tedaj imenovali osvobojeno Moravško dolino.

Na zidu hiše nasproti spomenika revoluciji je vzidana spominska plošča 7 ustreljenim talcem. Odkrili so jo 18. 7.1946.

Muzejska zbirka

V Partizanskem domu prikazuje razvoj narodnoosvobodilnega gibanja v Moravški dolini.

PODREČJE

Streljanje talcev

1.9.1941 so čakali borci Mengeško-moravške čete v zasedi na Šumberku, nad bistrškim mostom v Domžalah. V zasedo je padel nemški carinik, ki je že po prvih streljih obležal smrtno ranjen. Okupatorji so se maščevali, tako da so za carinika 3. 9. ustrelili 10 talcev, med njimi tudi slovenskega slikarja Franca Goloba.

Spominski kamen je ob bistrškem mostu, ob bivši Cerarjevi hiši št. 1 na Podrečju, odkrit 3.9.1954, in spominska plošča na bližnji Cerarjevi hiši; odkrita 3.9.1949.

PODSTRAN (SV. MOHOR)

Boj Mengeško-moravške čete

Ko so Nemci po večdnem zasledovanju odkrili taborišče Mengeško-moravške čete Kamniškega bataljona v gozdčku blizu cerkve sv. Mohorja, sta dve četi 171. rezervnega policijskega bataljona napadli okrog 10 borcev, kolikor jih je bilo tedaj v taborišču. Borci so se 21. 9. 1941 odločno uprli nemškim policistom, ki so ta prostor obkolili od vseh strani. Nemške policiste so pustili do 50 m blizu in jih nato z močnim streljanjem zaustavili. Prizadejali so jim hude izgube. O mraku so izkoristili vrzel v obroču, ko je morala skupina policistov odnesti z bojišča hudo ranjenega oficirja, in se prebili proti Zlatemu polju. Nemci preboja niso opazili in so naslednji dan, ko jim je prišel na pomoč še en policijski bataljon, naskočili prazno taborišče.

Ob robu gozda blizu nekdanjega taborišča stoji spominski kamen, odkrit 22.9.1961.

PRESERJE

Začetek vstaje

Radomeljska bojna skupina se je pred akcijami 27.7.1941 zvečer zbrala v Preserjah, v Križkarjevih smrekicah, kjer je dobila nalogo za vstajo. Na akcijo so njeni člani odšli v dveh skupinah. Opolnoči so uničili most čez Kamniško Bistrico pri Homcu ter most na glavni cesti proti Preserjam.

Pri bistrškem mostu, v gozdu 50 m od ceste Preserje—Radomlje, stoji na zbornem mestu radomeljske skupine spominski kamen, odkrit 2.7.1966.

27.julij ima občina Domžale za svoj praznik.

RADOMLJE

Partizanska tiskarna 7A

Sredi decembra 1943 je v Šrajevi opekarni začela obratovati tiskarna 7 A. V drugi polovici decembra tega leta je med drugim tudi natisnila v dvobarvnem tisku gorenjsko izdajo Slovenskega poročevalca v približno 1000 izvodih. Nemci so na vse načine poskušali tiskarno odkriti in izdajalcu so obljubili kar 30.000 RM nagrade. Po dobrem mesecu delovanja se je že morala tiskarna preseliti v bunker nad Rudnikom, kjer je nato tiskala razna

glasila, ustavo ZSSR, partizansko pesmarico, ponarejala živilske karte in razne tiskovine za Gorenjsko in Dolenjsko.

Na upravnem posloju nekdanje opekarne v Radomljah je vzdana spominska plošča, odkrita 5. 8.1956.

TROJICA

Tiskarna 30A

OKKPS Kamnik je poskrbel leta 1944 za ustanovitev večje tiskarne; zanjo je dobil v začetku leta velik in moderen tiskarski stroj v Weithovi tiskarni na Viru. Namestili so ga v kleti pri Rožičevih na Viševku. Tiskarna je lahko začela obratovati šele, ko je gospodarska komisija krajevnega odbora OF poprej napeljala elektriko v zaselek. Da ne bi bilo to sumljivo Nemcem, je elektrificirala še del sosednjih naselij. Tiskarna je dobila oznako 30 A. V njej so tiskali vsa pomembna glasila OF (Slovenski poročevalec je npr. trikrat mesečno tiskala v 3000 izvodih. Slovenski pionir v 1000 izvodih, Mladino v več kot 1500 izvodih itd.). Ta tiskarna je z literaturo preskrbovala tudi sosednja okrožja. Delovala je do konca poletja 1944, ko so stroj prepeljali v osvobojeno Zgornjo Savinjsko dolino.

Rožičeva domačija na Viševku ima spominsko ploščo; odkrita je bila 2. 8.1959.

VIR

Uboj treh aktivistov pod Šumberkom pri Viru

V začetku avgusta 1944 je bila v Domžalah ustanovljena postojanka gorenjskega domobranstva. Domobranci so takoj začeli zasledovati aktiviste OF in manjše partizanske skupine v domžalski okolici. Zaradi izdajstev so dosegli precej uspehov in prizadejali OF in KPS veliko škodo, maščevali so se tako, da so 20. 9. 1944 pod Šumberkom pri Viru ustrelili tri znane aktiviste OF — Vencija Perka, Ignaca Hribarja in Franca Hvatala.

Pod Šumberkom na desni strani ceste Vir—Ihan stoji spominski kamen z imeni ustrljenih aktivistov, odkrit 29. 11.1949.

ZGORNJE JARŠE

Streljanje talcev

Radomeljska četa Kamniškega bataljona je imela tudi nalogo, da obračunava z znanimi nemškimi ovaduhi. V tovarni Induplati v Jaršah je delavstvo strahoval Mladen Halužan. Poveljstvo čete je 26. 8. poslalo dva borca, da opravita z njim. Kljub temu da sta Halužana le obstrelila, so Nemci 28. 8.1941 ustrelili ob železniški progi nasproti tovarne 5 talcev. Halužan je dobil zaslužen kazni šele 16.11.1943, ko je tovarno onesposobila za obratovanje Šlandrova brigada.

Spomenik je ob vhodu v tovarno z vklesanimi motivi NOB, delo kiparja Draga Tršarja. Ob spomeniku je kamenita klop z imeni 83 v NOV padlih tovarniških delavcev. Odkrili so jo 10. 5.1953.

ZLATO POLJE

Vasi v plamenih

Zlatopoljske vasi so dajale varno zavetje Kamniškemu bataljonu in ga tudi oskrbovale. Nemci so se zato maščevali nad prebivalstvom. Že julija 1942 so v vasi Koreno požgali preko 70 hiš in gospodarskih poslopj in izselili nad 220 ljudi, okrog 70 vaščanom pa je uspelo oditi v partizane. V noči na 2. 8.1942 so Nemci z glavnino sil, ki so jih imeli v

kamniškem okrožju, obkolili vse okoliške hribe, in uresničili svoj hudodelski načrt, da so **požgali vasi** Zlato polje, Brezovico, Obrše, Malo Lašno, Podgoro in Trnovče.

Spomenik na Brezovici je bil odkrit 2. 7.1951.

Spominska plošča je nad Obršami v gozdu, ob ostankih požgane hiše, v kateri se je rodil **Tomaž Novak-Srečo**, organizator OF, ki je padel 1944 kot namestnik komandanta Šlandrove brigade, odkrita 2. 8.1962.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BLAGOVICA

Sredi vasi grobišče z obeliskom v spomin 33 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrito 23. 8.1964.

BRDO PRI LUKOVICI

Na pokopališču grobišče in spominska plošča 17 neznanim borcem 14. divizije; po načrtu arhitekta Toneta Bitenca, plošča urejena 26.4.1953.

Na istem pokopališču je grob padlega borca Janeza Maslja, urejen 25.10.1961.

ČEŠNJICE (PRI BLAGOVICI)

Na šoli spominska plošča 21 borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita avgusta 1964.

ČEŠNJICE PRI MORAVČAH

V gozdu nad vasjo spominska plošča 4 padlim borcem, odkrita 16.6.1947.

DOB

Na pokopališču grobišče in spominska plošča 49 padlim borcem NOV, odkrita 15. 5. 1966.

Na gasilskem domu spominska plošča šestim padlim članom v NOV, odkrita 7. 8.1958.

Na osnovni šoli plošča predvojnemu komunistu Martinu Koželju (po njem ime šole); odkrita 17. 4.1977.

DOBENO

Ob cesti spominska plošča šestim žrtvam, odkrita marca 1946, obnovljena 1966.

DOLENJE

Na desnem robu vasi spominski steber s ploščo 12 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 22. 7.1957.

DOMŽALE MESTO

Na križišču Ljubljanske ceste. Savske ceste in Ulice talcev osrednji spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja. Spomenik je bil odkrit 15. 8.1954; oblikovala kiparja Francišek Smerdu in Peter Loboda.

KIDRIČEVA CESTA 1

Na vrtu tovarne Toko, pred vhodom v obrat I, spominska plošča 10 padlim borcem; odkrita 27. 4.1959.

LJUBLJANSKA CESTA 47

Pred pošto osrednji spomenik narodnoosvobodilnemu boju in revoluciji občine Domžale, odkrit 22. 6.1975; oblikoval Tone Svetina.

LJUBLJANSKA CESTA 61

Na pročelju godbenega doma spominska plošča padlim borcem Francu Klemenu, Alojz Svetlinu in Antonu Jesiharju; odkrita 9. 5. 1954.

LJUBLJANSKA CESTA 114

Na upravnem poslopju kemične tovarne Helios spominska plošča osmim padlim borcem, odkrita 15. 8. 1947.

POKOPALIŠČE

Na novem pokopališču 31 grobov padlih borcev; grobovi so bili urejeni 1.11.1947.

SAVSKA CESTA

Na gasilskem domu spominska plošča padlim članom društva Francu Grčarju, Jožetu Peterku in Branku Francu; odkrita 11.9.1955.

DRAGOMELJ

Pred vhodom v osnovno šolo doprsni kip narodne herojinje Rezke Dragar, odkrit 27. 9.1970.

GRADIŠČE PRI LUKOVICI

Nad vasjo v piramido vzdana spominska plošča šestim padlim borcem, odkrita 5. 7.1953.

HOMEČ

Na gasilskem domu spominska plošča petim padlim gasilcem, odkrita 17.5.1959.

Pri jezu Kamniške Bistrice, za homškim hribom, spominska plošča aktivistoma OF in žrtvama fašističnega nasilja Petru Bolku in Viktorju Prosenu; odkrita je bila 29.11.1959. Na pročelju osnovne šole spominska plošča padlim pionirjem Olgi Avbelj, Karlu Humarju, in Ivanu Kepicu; odkrita 3. 9.1963.

Na pokopališču spominska plošča petim padlim borcem NOV, na kraju, kjer so bili pokopani med vojno.

IHAN

Na gasilskem domu spominska plošča petim padlim članom društva, odkrita 2. 6.1957.

KOLIČEVO 22

Na upravnem poslopju tovarne Helios spominska plošča Francu Ocvirku, Francu Kosirniku, Francu Vrhovniku; odkrita 15. 8.1957.

KOLOVEC

Na hribu nad Kolovcem v piramido vzdana spominska plošča. Na vrtu Jernejčevih, kjer je bila javka od 1941, plošča, posvečena tudi petim žrtvam fašizma; odkrita 22. 7.1958.

KORENO

Pod vasjo, ob poti v Krašnjo grobišče in spominska plošča 16 domačinom, žrtvam fašističnega nasilja; odkrita 27. 7. 1963.

KRAŠČE

Na hiši št. 1 spominska plošča 28 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 5.8.1953.

KRAŠNJA

Na pokopališču grobišče in spominska plošča 21 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; plošča odkrita 9. 8.1949.

KRTINA

Na osnovni šoli spominska plošča 21 padlim borcem in žrtvam fašizma, odkrita 26. 7.1962.

LOKA PRI MENGŠU

Ob Mušičevi cesti pred mostom spomenik 15 padlim borcem, izdelan po načrtu arhitekta Darka Maligoja; odkrit 27.7.1956.

Na hiši Mušičeva št. 15 spominska plošča Ivanu Dolinšku in Jožetu Koreninu, ki sta padla tu v bližini 6. 2. 1944; odkrita 3. 7. 1966.

LUKOVIČA PRI DOMŽALAH

Pred združenim domom spomenik 23 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; odkrit 1.5.1964.

MENGŠ

V avli kina spominska plošča 51 padlim borcem, izdelana po načrtu inženirja Toneta Rusa, odkrita 29.11.1962.

Na križišču cest Ljubljana—Kamnik—Brnik spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; oblikoval kipar Vekoslav Bombač; odkrit 27. 7.1960.

MORAVČE

Na trgu spomenik 185 padlim borcem; po načrtu inženirja Emila Novinška, odkrit 10.7.1955.

Na vrhu prelaza ob cesti Moravče—Prekar (Grmače) tri spominske plošče 33 padlim borcem, odkrite 14.7.1953.

Na pokopališču grobišče in spominska plošča šestim padlim borcem, odkrita 1.11.1952.

V parku doprsni kip sekretarja rajonskega odbora OF Domžale Milana Janežiča, odkrit 14. 9.1975.

V parku doprsni kip narodnega heroja Jožeta Klanjška-Vasja, komandanta 14. divizije, odkrit 4.7.1976.

V domu Partizan spominska plošča predvojnemu komunistu Ivanu Pestotniku, odkrita 17.4.1977.

PLES

Na desni strani ceste Moravče—Vače spomenik 10 talcem, ustreljenim 18.7.1943; odkrit junija 1946.

PODGORA PRI ZLATEM POLJU

Grobišče in tri spominske plošče 50 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrite 22. 7.1959.

PREVOJE

Na levi strani ceste Ljubljana—Celje spomenik 35 borcem NOV; po načrtu kiparja Janeza Pirnata, odkrit julija 1966.

Na griču ob cesti Ljubljana—Celje spomenik padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja; odkrit 22. 7.1965.

RADOMLJE

Pred kulturnim domom spomenik z besedilom: »Žrtvam ljudske revolucije — Radomlje v desetih letih svobode«; odkrit 29.11.1955, projektant arhitekt Edo Mihevc.

Na hiši Prešernova 34 spominska plošča ustreljenemu Slavku Pavliju, odkrita 27. 7.1955 Na gasilskem domu spominska plošča šestim članom društva, padlim v NOV; **odkrita** 19.7.1959.

Na križišču cest Radomlje—Presejre grobišče s spominskimi ploščami 132 borcem NOV med njimi narodnemu heroju Francu Bukovcu; odkrit 1.11.1960.

RODICA

Na hiši št. 20 spominska plošča Jožetu Skoku, enemu izmed prvih organizatorjev OF z domžalskega območja; odkrita 23. 7. 1966.

SPODNJE LOKE

Na hiši št. 17 spominska plošča sedmim padlim borcem NOV, odkrita 22.7.1966.

STUDENEC PRI KRTINI

Ob vhodu v podzemeljsko jamo spominska plošča ubitemu 14-letnemu Stanetu Kovaču, odkrita 15.9.1962.

ŠENTVID PRI LUKOVICI

Na pokopališču grobišče s spominskimi ploščami 17 padlim borcem; plošče odkrite 22.7.1946.

TOPOLE

Na gasilskem domu spominska plošča petim padlim borcem, odkrita 10.6.1956.

TROJANE

Na združenem domu spominska plošča padlim borcem NOV z območja Trojan, odkrita 29.11.1953.

TROJICA

Na pokopališču grobišče in spominske plošče devetim borcem NOV in žrtvam za svobodo; plošče odkrite oktobra 1966.

TRZIN

Na združenem domu štiri plošče 29 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, narejene po načrtu arhitekta Vida Vavkna in arhitekta Darka Maligoja, ter kip talca, delo kiparja Marjana Keršiča; odkrito 27. 7.1955.

UČAK

Na hiši Balohovih, št. 13, spominska plošča očetu in materi Balohovima, žrtvama fašističnega nasilja; plošča odkrita 27. 7.1969.

VIR

Na križišču ceste Vir—Količevo spomenik 43 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja s tega področja; izdelan po načrtu arhitekta Janeza Berdajsa, relief na spomeniku je delo kiparja Vekoslava Bombača; odkrit 4. 7.1958.

Na gasilskem domu spominska plošča štirim padlim borcem v NOV, odkrita 11.8.1957.

Na dvorišču tovarne Tosama v Šaranovičevi 35 spominska plošča šestim padlim borcem v NOV; po načrtu inženirja Miroslava Gregoriča; odkrita 29.11.1961.

VRANKE

Ob cesti Blagovica—Borje spominski kamen štirim padlim borcem, odkrit 1946.

VRHOVLJE

Pod kamnolomom spominska plošča devetim v Rudniku pri Kamniku ujetim in nato ustreljenim borcem, odkrita 22. 7.1951.

VRHPOLJE PRI MORAVČAH

Sredi vasi spominska plošča 43 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 17.7.1974.

Občina Jesenice

BELCA

Požig žage

12. 9.1942 je vod Cankarjevega bataljona zažgal žago v Belci.

DOVJE-MOJSTRANA

Decembrska vstaja, ustanovitev Triglavske čete

Okrožni komite KPS Jesenice je decembra 1941 pripravil vstajo v gornji savski dolini. Vstaja se je začela 16.12.1941 na Dovjem. Zajela je vasi Dovje, Belca, Mojstrana, vodila sta jo Franc Konobelj in Ivan Vovk.

Vojni štab je bil pri Rabičevih, po domače pri Mlakarju na Dovjem. Po načrtu naj bi razorožili orožnike na Dovjem, zažgali most na Belci, zaustavili železniški promet, napadli nemško postojanko v Mojstrani. Vse akcije, razen v Mojstrani, so uspele. Napad na Mojstrano je bil izdan, padel je domačin Alojz Rabič.

Čez 100 domačinov se je 17.12. zjutraj, po nočni akciji, umaknilo na dovške rovtje Vrse. Tja so pripeljali tudi razorožene orožnike. Ustanovili so Triglavsko četo, komandir je bil dr. Miha Potočnik, politkomisar pa Anton Šifrer. Manjša skupina udeležencev vstaje pa se je iz Mojstrane umaknila na Mlake.

Nemci so grozili s požigom vasi, zato je vodstvo čete izpustilo ujete orožnike. Na posredovanje nemškega župana Filipa Winziga so se začeli vračati domov. 24.12. so odšli v dolino še zadnji uporniki. Medtem se je razšla tudi skupina na Mlakah. Franc Konobelj se je s preostalima upornikoma vključil v Jeseniško četo, kamor se je že vključil tudi Ivan Vovk.

Po nekaj dneh so Nemci začeli z množičnimi aretacijami in so 9 domačinov ustrelili.

HRUŠICA

Napad na nemški policijski avto in streljanje talcev

26. 7.1942 je Cankarjev bataljon postavil zasedo na Belem polju, zahodno od ^{vasi} Hrušica, in uničil gestapovski avtomobil. Nemci so se za žrtve maščevali in že naslednji dan na istem mestu ustrelili 45 talcev, ki so jih pripeljali iz begunjskih zaporov; 35 jih je bilo iz Hrušice, 1 iz Poljč, drugi pa z Jesenic in Javornika.

V spomin na oba dogodka sta na Belem polju spomenik in na skalo vzdana plošča.

JAVORNIŠKI ROVT

Miniranje visokotlačnega cevovoda

V septembru 1941 je skupina Jeseniške čete minirala visokotlačni cevovod za pogon valjarne Javornik.

JESENICE

Ilegalni prehodi čez mejo

Ko je KPJ prešla v ilegalo, je začela prilagajati svojo dejavnost novim okoliščinam in iskala nove oblike delovanja; treba je bilo urediti tudi tajne zveze čez mejo.

Pomembno vlogo pri organiziranju ilegalnih prehodov so imele partijske organizacije, ki so delovale v obmejnih industrijskih središčih. Kurirji so vzpostavljali zveze s pomočjo svojih zanesljivih sorodnikov ali prijateljev onstran meje.

Na Jesenicah je v 20. letih delovala dokaj močna partijska organizacija, ki je vzpostavljala prve ilegalne kanale na Gorenjskem. V jeseniški in bohinjski dolini jih zasledimo že v letih 1921 in 1922. Vodilni jeseniški komunist Ciril Koširje leta 1921 organiziral prvi kanal za ilegalne prehode in prenašanja literature. Glavni ilegalni prehodi so v Avstrijo vodili iz gornje savske doline prek Karavank. Na Jesenicah so postavili za ilegalne prehode najprej pri komunistu Tomažu Volfu na Javorniku. Ta je prevzemal partijsko pošto, spremljal kurirje in prenašal ilegalno literaturo čez mejo. Kasneje so javko preselili k Tinetu Vistru na Javornik. Kot vodiči oziroma kurirji so sodelovali še Albin Kobentar, Berti Vergelj, Franc Regitnik, Tilka Preželj-Škrjčeva, Franc Kraševac in Jože Repinc.

Po letu 1930, dokler je bilo partijsko vodstvo v inozemstvu, so pri prenašanju pošte na ilegalnih prehodih in javkah sodelovali še: Franc Benedičič, Pavel Demak, Ivan Sedej, Slavko Fende, Edo Giorgioni, Franc Guzelj, Vinko Noč, Angela Svetina in Mici Vovk.

Leta 1922 je bila iz Bohinja odprta nova ilegalna partijska pot proti Primorski; po njej je komunist Jože Repinc prinašal slovensko in italijansko ilegalno literaturo iz Italije (Trsta in Gorice) in vodil čez mejo tudi ilegalce.

S posredovanjem slovenskega pokrajinskega partijskega vodstva in začasnega vodstva CK KPJ v tujini je bil v letih 1931 do 1933 Jože Repinc odgovoren za zvezo med kurirskim centrom partijske organizacije na Jesenicah (ki se je v tem času začela obnavljati — po zvezi učitelja Janeza Pereniča s slovenskim partijskim vodstvom) in s CK KPJ na Dunaju.

Poleti 1937 so po jeseniškem kanalu odhajali čez mejo jugoslovanski prostovoljci v Španijo. CK KPJ Hrvatske se je v zvezi s tem obrnil na jeseniško partijsko organizacijo, ki je poslala na sestanek v Zagreb Albina Pibernika. Za španske prostovoljce sta bila na kanalu postavljeni javki na Hrušici in v Žirovnici, v gostilni pri Svetinovihi. Za potovanje prostovoljcev prek Gorenjske je bil zadolžen takratni študent agronomske fakultete v Zagrebu in član KPJ Pavle Žaucer. Navodila je dobival pri dr. Pavlu Gregoriču in Ivici Marušiču.

Ta dva sta mu dala tudi gesla za javke in naslove javk.

Za zveze na obmejnem ilegalnem kanalu so bili odgovorni komunisti jeseniškega območja.

Zaradi izdaj in aretacij komunistov in simpatizerjev partije, ki so vzdrževali ilegalne zveze, so bile te včasih pretrgane in po prizadevanjih partijskih organizacij spet vzpostavljene.

Stavka jeseniških kovinarjev 1935

IV. državna partijska konferenca, na kateri je sodeloval tudi Josip Broz-Tito, je pregledala svoje politično in organizacijsko delo po letu 1931. Posebno kritično je bilo ocenjeno delo partije v delavskih centrih. Odločeno je bilo, da v večjih centrih (v Trbovljah, Celju in na Jesenicah) komunisti organizirajo množično stavkovno gibanje.

Jeseniška partijska organizacija se je za to nalogo zavzeto pripravljala že konec leta 1934 in kasneje v februarju 1935, vendar je bilo ugotovljeno, da bo stavka uspešnejša in zato politično bolj odmevna v poletnem času.

12. julija so stopili v stavko delavci javorniških obratov. Glavni delavski zaupnik Vencelj Perko je po obvestilu glavnega zaupnika javorniških obratov Ignaca Kralja takoj ukrepal tako, da je bila stavka legalizirana. V teh dneh je prišel na Jesenice član pokrajinskega komiteja KPJ Ivan Maček, ki pa je bil že na železniški postaji aretiran. O pričetku stavke je bil takoj obveščen oblastni tajnik SMRJ Franc Leskošek. Napisane so bile zahteve stavka-

jočih. Oblast je preko komisarja Andreja Bizjaka skušala stavko razbiti. Na intervencijo vodstva tovarne je prišlo na Javornik 40 orožnikov.

13. julija so se začela pogajanja. Delodajalci so odklanjali sporazum in si prizadevali stavko zatreti. 15. julija so začeli stavkati delavci na Savi. Pred tovarno so zbrane ženske spodbujale stavkajoče. Šele 16. julija so posegla v stavko vodstva strokovnih organizacij (SMRJ, NSZ in JSZ), ker se niso mogla več izmikati. Osnovani so Vrhovni medstrokovni odbor (VMO), ki je prevzel vodenje stavke.

17. julija so stavko podprli jeseniški obrtniki in trgovci in stavkali 6 ur. 20. julija so bila pogajanja med vodstvom Kranjske industrijske družbe in VMO in dosežen je bil sporazum. Na Javorniku je stavka trajala 8, na Savi pa 4 dni.

Med stavko je bila očitna vodilna vloga partije. Delavstvo je pokazalo veliko politično zavest, čutiti je bilo moč ljudskofrontnega povezovanja. Stavka je bila spodbuda za nadaljnjo stavkovno gibanje v Sloveniji.

Spominska plošča stavki leta 1935 je na stavbi valjarne na Javorniku.

Izvolitev komunističnega župana občine Koroška Bela

Občina Koroška Bela je bila ves čas obstoja v rokah socialistov in komunistov. Že pri prvih volitvah 28.11.1920 je za komunistično stranko glasovalo 62% volivcev. Za župana je bil izvoljen komunist Blaž Kemperle, delavec s Koroške Bele. Na osnovi zakona o zaščiti države pa tedanja oblast tega mandata ni potrdila. Odbornikom je bila odvzeta pravica, da bi opravljali zaupane naloge.

Podobno je bilo tudi pri vseh nadaljnjih občinskih in drugih volitvah. Kot župani so se zvrstili Martin Noč, Virgilij Šoberl in nazadnje Vencelj Perko, predsednik sindikata SMRJ KI D, kije bil izvoljen na občinskih volitvah leta 1936.

Oblast si je prizadevala volitve razveljaviti ali pa vsaj onemogočiti prevzem funkcije. Z odločbo kraljevske banske uprave Dravske banovine je bil novi občinski odbor 9. 3.1940 razrešen, kljub protestom zamenjan in določena je bila začasna uprava.

Partizanska skupina Obranca (Mežaklja)

Ilegalci z Jesenic, Javornika, Blejske Dobrave in Gorij so se junija in julija 1941 zbrali na Obranci na Mežaklji (kota 1031) v partizansko skupino, ki je štela 21 borcev. Vodil jo je komunist Jože Finžgar.

Partizanska skupina Hrastnik

Na Njivicah na pobočju hriba Hrastnik (kota 968) nad Koroško Belo so se v juniju in juliju 1941 zbirali ilegalci z Jesenic, Javornika in Koroške Bele. Nastala je partizanska skupina 15 borcev, ki jo je vodil revolucionar in komunist Polde Stražišar.

Partizanska skupina Mirca

Ob večji raciji, ki so jo Nemci izvedli 3. 7.1941 v zgornjem delu Jesenic, so se umaknili v ilegalo krščanski socialisti Mirko Frankič, Ivan Kavčič in Jože Šavli. Sestali so se s komunistom Stanetom Bokalom, ki je bil že v ilegali. Bivališče so si uredili na zahodnem pobočju hriba Sušje (kota 1101). Poleg taborišča na Sušju so imeli še zasilno taborišče na pobočju Mirce, kjer so prenočili, kadar so se vračali z zveze na Jesenicah. Po tem taborišču je dobila skupina svoje ime.

Ustanovitev Cankarjeve čete

28.7.1941 so se na Obranci zbrale in združile partizanske skupine Mirca, Hrastnik in Obranca. Tako se je oblikovala Cankarjeva četa, ki je štela 40 borcev in bork. Organi-

zator je bil nekdanji španski borec in komunist, takrat sekretar vojno-revolucionarnega komiteja jeseniškega okrožja Jože Gregorčič. Za komandirja je bil postavljen Polde Strajgar, za komisarja pa nekdanji španski borec Franc Potočnik.

Prvi boj Cankarjeve čete z Nemci

1.8.1941 se je Cankarjeva četa spopadla s sovražnikom na Obranci na Mežaklji. To je bil prvi oboroženi spopad partizanov z Nemci na Gorenjskem. Ob napadu so bili v taborišču le borci, ki niso odšli na miniranje cestnih mostov v Mostah pri Žirovnici. Čeprav jih je bilo malo, so se odločili braniti taborišče. Ker pa je bil pritisk Nemcev prehud, so se po krajšem boju umaknili v nižji predel skalnate Obrance. V boju sta padla Viktor Arzenšek in Ferdo Koren, prvi žrtvi iz Cankarjeve čete.

Borci čete, ki so se vračali z nočne akcije, so udarili Nemcem v hrbet. V strelski vrsti so se približali taborišču in tam našli oba padla partizana. Nemci so se takrat že umikali proti Poljanam v smeri Babe. Na povratku jih je iz zasede napadel še aktivist OF Janez Finžgar, ki je vzdrževal zvezo s partizani na Obranci. Nemci so ga ranjenega ujeli, odpeljali v begunjske zapore in 6. 8. 1941 ustrelili. To je bil prvi talec iz jeseniške občine.

Na vzhodnem delu Maroltovega rovta na Obranci (kota 1031) sta spomenik in spominska plošča, posvečena prvemu boju Cankarjeve čete.

1. avgusta praznuje občina Jesenice svoj občinski praznik.

Požig žage

12.9.1941 je skupina Jeseniške čete zažgala Rekarjevo žago na Plavžu.

Decembrska vstaja, ustanovitev Jeseniške čete

Decembrska vstaja, ki je zajela Jesenice, Javornik, Potoke in Žirovnico z okoliškimi vasm, je potekala v noči na 16.12.1941. Vstajo je organiziral okrožni komite KPS Jesenice, kije imel svoj sedež na Javorniku. Prostovoljci so se zbirali na Potokih, zato je vstaja dobila vzdevek »potoška vstaja«. Tam je Polde Stražišar z nekaterimi borci Cankarjevega bataljona zbral prostovoljce in jih odpeljal na potoške rovte, vzhodno od Ajdne. V ilegalo je odšlo to noč okoli 50 prostovoljcev, največ delavcev z Jesenic in Javornika.

16.12.1941 je bila iz prostovoljcev ustanovljena Jeseniška četa. Komandir je postal Polde Stražišar, komisar pa nekdanji španski borec Franc Potočnik.

Iz čete se je zaradi hudih zimskih razmer nekaj borcev vrnilo na domove. Preostali borci so kljubovali zimi in nemškemu preganjanju.

Jeseniška četa je bila kasneje jedro Cankarjevega bataljona.

Partizanska bolnišnica na Mežaklji

Postavljena je bila decembra 1942 po nalogu zdravnika Gorenjskega odreda dr. Edvarda oharja v skalnem predelu med Plavškim vrhom in Zakopi. Zaradi strmine in težko dostopnega terena je bila varna pred sovražnikom. Pri gradnji bolnišnice so sodelovali: Anton

Ilek-Zvone, ranjeni borec Anton Razinger-Stric in njegov brat aktivist OF Jože Razinger-

arbo. Upravljal jo je Riček, občasno pa jo je obiskoval dr. Pohar. Julija 1943 je bila

bolnišnica preimenovana v ambulanto D.

bolnišnica na Mežaklji je obnovljena.

CESTA BORISA KIDRIČA

Sedež okrožnega komiteja KPS Jesenice

zad^aStreAn^t S^ok' Comunista Marjana Kavalarja v hiši št. 10 se je do konca leta 1941
r eval jeseniški okrožni komite KPS, ki ga je vodil sekretar Viktor Kejžar.

CESTA FRANCETA PREŠERNA

Tehniški muzej Železarne Jesenice

Ustanovljen je bil leta 1950 v Ruardovi graščini na Savi. V 9 dvoranah je s predmeti dokumenti, fotografijami prikazan začetek in razvoj železarstva zgornje Gorenjske in razvoj naprednega delavskega gibanja na Gorenjskem od 19. stoletja z vključno narodnoosvobodilnim bojem 1941 do 1945.

CESTA MARŠALA TITA

Akcija jeseniških vosovcev

V prostorih Kosove graščine, hiša št. 64, so Nemci med vojno zapirali in mučili aktiviste OF. 24.12.1943 ob 19. uri sta vosovca Janez Kos-Sergej in Mirko Rogelj-Petko izvedla drzno akcijo in iz zapora rešila sodelavko, obveščevalko Tinco Komic-Zdenko, in Janka Novaka. Oba sta odšla v partizane.

CESTA TALCEV

Ustanovitev partijske organizacije na Javorniku

Junija 1920 je bila na Javorniku ustanovljena krajevna organizacija Socialistične delavske stranke Slovenije. S tem se je na tem območju začelo komunistično gibanje, ki pa je moralo kmalu v ilegalo.

Spominska plošča je na Cesti talcev št. 6.

Streljanje talcev

Iz maščevanja za partizansko akcijo — napad na nemškega vohuna Janka Hrovata iz Koroške Bele (bil je ranjen) — so Nemci 4. 9.1941 ob pokopališkem zidu na Koroški Beli ustrelili pet talcev domačinov, ki so jih pripeljali iz begunjskih zaporov.

Spomenik talcem, delo kiparja Jaka Torkarja, so odkrili leta 1976 v parku talcev in padlih borcev NOV.

Spominska plošča je na zidu nekdanjega pokopališča.

CESTA ŽELEZARJEV

Ustanovitev partijske organizacije na Jesenicah

Že julija 1920 je bila na Jesenicah ustanovljena krajevna organizacija Socialistične delavske stranke Jugoslavije — komunistov. Partija je tako postala organizator jeseniškega proletariata.

Spominska plošča na Cesti železarjev, št. 4.

Delavski dom pri »Jelenu«

Delavski dom (št. 11) je bil med obema vojnama središče naprednega delavskega gibanja. Tu so bili tudi sedeži krajevne organizacije SMRJ, gospodarske in konzumne zadruge ter naprednih delavskih kulturnih in športnih organizacij.

Leta 1936 je bila v Delavskem domu velika manifestacija ob 30-letnici Zveze kovinarjev (SMRJ), ki so se je udeležili delavci iz vse Slovenije.

V tridesetih letih so pod gledališkim odrom doma pod vodstvom Toneta Čufarja, Staneta Bokala, Janeza Mlakarja in drugih delavcev spoznavali marksistično literaturo. Tako je rasla generacija mladih komunistov in simpatizerjev, ki so v letih 1941—1945 bili med vodilnimi revolucionarnimi kadri.

Ob vhodu v Delavski dom je spominska plošča 52 padlim prvborcem z Jesenic in Javornika.

INDUSTRIJSKA ULICA**Narodni heroj Jože Gregorčič**

Rodil se je 30.7.1903 v Opatiji. Nekaj časa je živel na Jesenicah, Industrijska ulica 6, zaposlen pa je bil v jeseniški železarni. Aktivno je deloval v naprednih delavskih organizacijah. Postal je član KPJ. Leta 1937 je odšel kot prostovoljec v Španijo. 1940 se je vrnil v Jugoslavijo in nadaljeval politično delo na Jesenicah. Postal je sekretar okrožnega komiteja KPS Jesenice in pozneje sekretar vojno-revolucionarnega komiteja za okrožje Jesenice. Poleg Staneta Žagarja je bil najbolj znan organizator in voditelj NOB na Gorenjskem. V letih 1941—1942 je bil komandant Cankarjevega bataljona, aprila 1942 je postal komandant I. grupe odredov. Padel je v bojih z Nemci 9.9.1942 na Lipniški planini na Jelovici.

5. 7.1951 je bil odlikovan z redom narodnega heroja.

pokopan je v grobnici v Radovljici, skupaj s padlimi borci na Lipniški planini.

Spominsko znamenje je na Lipniški planini, kjer je Gregorčič padel.

MENCINGERJEVA ULICA**Narodni heroj Matija Verdnik**

Rodil se je 28.9.1916 na Javorniku. Starši so se že pred prvo svetovno vojno preselili s Koroške na Gorenjsko. Po poklicu je bil železostugar. S šestnajstimi leti je bil sprejet v SKOJ, leta 1937 pa v KPJ. Po nemški okupaciji je bil med organizatorji NOB na Jesenicah širil je misel odpora med delavci, zbiral orožje. Leta 1942 je postal borec Jeseniške čete 20. 6.1942 je bil postavljen za komisarja Cankarjevega bataljona in pozneje za komisarja Gorenjskega odreda. Konec leta 1942 je odšel na Koroško in postal sekretar okrožnega komiteja Rož. Navezal je stike z avstrijskimi antifašisti in zanetil narodnoosvobodilni upor tudi v Celovcu. Maja 1943 je uspešno organiziral vojaško akcijo v Bistrici pri Rožu in v njej sodeloval. Konec leta 1943 je po vaseh med Dravo in Vrbskim jezerom organiziral Osvobodilno fronto.

Ob nemškem napadu na oblastni komite KPS za Koroško na vzhodnem pobočju Mušenika, v dolini Suhe, je bil 28.1.1944 težko ranjen. 2. 2.1944 je za ranami umrl pri Mostečniku v Spodnji Bistrici. Pokopan je na pokopališču v Svečah v Rožu na Koroškem.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 20.12.1951.

Spominska plošča je na domači hiši, št. 3.

STRELSKA ULICA**Ciklostilna tehnika**

Že junija 1941 je delovala pri Tinetu Noču na Javorniku ciklostilna tehnika. Vodil jo je Aleš Jelenc. Tu so razmnoževali poročila in frontovsko literaturo. Ciklostilni aparat so podnevi skrivali v krušno peč z dvojnimi stropom. Decembra 1941 so tehniko preselili na Jesenice h Karlu Kozarju, kjer je le-ta še en mesec sam razmnoževal dostavljeno gradivo. Spominska plošča je na hiši št. 8.

KOČNA**Poljane — zbirališče revolucionarjev**

Pred vojno so Jeseničani prihajali na Poljane k praznovanju 1. maja in na druge prireditve.

Delavci so na ta srečanja prihajali z rdečimi zastavami in nageljni. Orožniki so te prireditve ovirali, udeležence preganjali in včasih organizatorje tudi zapirali. Na teh zborovanjih se je kovala revolucionarna zavest in delavska enotnost. Prav na Poljanah je odbor Delavske enotnosti železarne 9.9.1945 prevzel tovarno v upravljanje.

LIPCE

Okrožna partijska konferenca

Pri Franju Puklu, v hiši št. 21, je bila 2. 2. 1941 partijska konferenca za jeseniško **okrož'**. Na konferenci so razpravljali o razmerah v jeseniški partijski organizaciji in o nevarnosti bližajoče se vojne.

Poleg jeseniških komunistov so bili navzoči tudi člani CK KPJ Milovan Djilas in predstavniki CK KPS dr. Aleš Bebler, Boris Kidrič in domačin Vencelj Perko.

Miniranje električnega daljnovoda

14.9.1941 je skupina Jeseniške čete na Lipcah pri Beljski Dobravi minirala **električni** daljnovodni stolp visoke napetosti.

MOSTE

Smrt sekretarja CK SKOJ

Dragoljub Milovanovič, sekretar CK SKOJ (rojen 14.2.1902 v Beogradu), se je v dneh od 17. do 19. 9. 1922, ko se je ilegalno vračal z Dunaja čez državno mejo, smrtno ponesrečil pod Stolom. Padel je po strmini približno 100 metrov od lovskih koč v dolini Završnice in se ubil. Pokopan je na pokopališču v Breznici.

Spominsko znamenje je pri vodnem bazenu H C v Završnici, spominska plošča ob stezi lovsko koč — Valvazorjev dom pod Stolom, odkrita leta 1972.

Okrožna partijska konferenca v Završnici

Po ustanovnem kongresu KP Slovenije na Čebinah je bila spomladi leta 1937 ob jezeru v Završnici partijska konferenca jeseniškega okrožja. Komunisti so razpravljali o sklepih ustanovnega kongresa in o širjenju partijskega vpliva.

Poleg članov okrožja sta se konference udeležila član CK KPS Edvard Kardelj in Stane Žagar.

Spominsko znamenje ponesrečenemu sekretarju SKOJ Dragoljubu Milovanoviču.

Požig mostov v Mostah

Poveljstvo 1. bataljona GO 1. grupe odredov je dobilo nalogo, da za dalj časa ustavi promet na progi Ljubljana—Jesenice.

Železniški in cestni most v Mostah je bataljon požgal v noči na 27.6.1942. Železniški promet je bil ustavljen za dvajset dni.

Spominska plošča je na mostu ob stari cesti v Mostah.

Streljanje talcev

1.7.1942 so Nemci pripeljali v Moste na streljanje 29 begunjskih zapornikov. S streljanjem talcev so se maščevali za požig cestnega in železniškega mostu. Med streljanjem sta se dva talca pognala čez zid v strugo Završnice. Karlu Perdihu je uspelo pobegniti in se vključiti v NOV. Franceta Rakarja so Nemci ponovno ujeli in ga zverinsko umorili.

Na mestu streljanja stoji kip talca, delo kiparja Jaka Torkarja, ob njem so spominski **kamni** z imeni ustreljenih. Spominski prostor je uredil arh. Vlasto Kopač.

Napad na kurirsko postajo G 17

Nemci so 24. 4.1944 presenetili kurirje postaje G 17 v bivši Šušteršičevi koči v Jamovcu pod Zatreško planino; 6 kurirjev je padlo, 3 so ujeli in jih isti dan ustrelili v Završnici. Spominska plošča je v Jamovcu, odkrita leta 1958.

V Završnici je pod vodovodnim rezervoarjem spominsko znamenje; tam so bili 24. 4.1944 ustreljeni Franc Debeljak, Jože Dolar in Janez Zima, kurirji postaje G 17.

PODKOČNA

Iztirjenje tovornih vlakov

20. junija 1942 je del borcev Cankarjevega bataljona opravil sabotažno akcijo na progi med železniškima postajama Kočna in Blejska Dobrava. Akcijo je vodil nekdanji španski borec Franc Potočnik. Odvili so stične ploščice in z lesenimi drogovi razmaknili tire. Lokomotiva in nekaj vagonov je bilo uničenih. Sovražnik je progo šele naslednji dan usposobil za promet.

Drugo uspešno sabotažno akcijo je na istem odseku železniške proge na enak način opravil 23.9.1942 Prešernov bataljon. Iztiril se je oklopni vlak. Ranjen je bil policist železniške zaščite.

POTOKI

Partizanska javka

Pri Cimpkovi na Potokih, št. 22, so se že leta 1941 zadrževali prvi ilegalci in organizatorji NOB: Jože Gregorčič, Viktor Kejžar in Karel Prezelj.

Tu je bila ena najpomembnejših partizanskih javk vse do aprila 1942, ko so gestapovci Cimpkove izgnali v taborišče Wernfels pri Nürnbergu.

Spominska plošča je na Cimpkovi hiši.

ZABREZNICA

Boj Jeseniške čete na Stolu

20.2.1942 so se borci Jeseniške čete umaknili v Prešernovo kočjo na Malem Stolu (kota 2172), potem ko so jih Nemci zgodaj zjutraj nameravali napasti nad Zatreško planino.

Kolona Nemcev jim je sledila. Četa je sprejela boj, trajal je šest ur. V mraku so se borci umaknili po plazu preko Orličja v dolino Završnice.

Spominska plošča je na obnovljeni Prešernovi koči, Zabreznica št. 67.

Sto metrov zahodno od Prešernove kočje je spominska plošča borcu Jeseniške čete Jožu Kodru iz Ruta v Baški grapi, ki je padel v tem boju.

ŽIROVNICA

Požig železniške postaje

Cankarjev bataljon je 13.9.1942 izvedel sabotažno akcijo in požgal leseno poslopje železniške postaje v Žirovnici. Močna zaseda bataljona je preprečila, da bi nemški orožniki, ki so imeli orožniško postojanko le 150 m od železniške postaje, mogli preprečiti akcijo.

Hkrati je bila izvedena prehranjevalna akcija pri trgovcu Dvojmoču.

Spominska plošča na obnovljeni železniški postaji je bila odkrita leta 1972.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BELCA

Na ovinku gozdne poti v Belco, na Kolenu, grob s spominsko ploščo; tu je 3.5.1944 padel vošovec Beno Hrovat-Zvonko.

Na Pogorišču nad Belco spominsko znamenje, kjer so Nemci 5.8.1944 napadli kurirsk¹⁰ postajo G 19 ter ubili 5 borcev in 1 borko.

BLEJSKA DOBRAVA

Pred osnovno šolo spomenik 34 padlim borcem NOV in žrtvam fašizma, odkrit leta 1953 Nad hišo št. 2 spominsko znamenje, kjer je 27. 3.1945 padel Leopold Kovačič, **borec** Jeseniško-bohinjskega odreda.

Vzgojno varstvena enota (hišna št. 44) je dobila ime po padli borki NOV Ivanki Krničar Na hiši št. 46 spominska plošča Joži Pikonu, ki so ga Nemci 28. 8.1941 ustrelili v skupini petih talcev v Spodnjih Gorjah.

Na hiši št. 65 spominska plošča Milanu Kalanu-Kleku, ki je bil v letu 1944 sekretar okrajnega komiteja SKOJ Gorje-Bled. Padel je 27.4.1945 kot borec Vojkove brigade pri Podlaki blizu Grgarja na Primorskem.

Na hiši št. 66 spominska plošča Janku Reklju-Špiku, sekretarju okrajnega komiteja SKOJ Gorje-Bled, kije padel 22.6.1944 pri Debelem kamnu pod Srednjo Radovno.

BREZNICA

Na pokopališču grobišče in spomenik 31 padlim borcem in žrtvam nacističnega terorja iz okoliških vasi.

DOSLAVČE

Ob cesti v Doslovče spominska plošča borcu Kokrškega odreda Tonetu Dolarju-Miru z Bleda. Nemci so ga ujeli in ga 20. 2. 1945 tam ustrelili.

Pri Smokuškem mostu v dolini Završnice spominska plošča 9 borcem Cankarjevega bataljona ter Gorenjskega in Kokrškega odreda, ki so padli na tem območju.

Pod Smokuškim vrhom na Rebru v dolini Završnice spominsko znamenje, kjer je od oktobra 1944 do konca januarja 1945 taboril 1. bataljon Kokrškega odreda. Znamenje odkrili borci Kokrškega odreda leta 1977.

Nad Smokuško planino spominsko znamenje na kraju, kjer je maja in junija 1944 taborila

3. četa Pokljuškega bataljona Gorenjskega odreda, v juniju in juliju 1944 pa 3. bataljon Gorenjskega odreda: znamenje odkrito l. 1977.

Pri lovski koči v Završnici je spominska plošča 4 borcem Kokrškega odreda, ki so padli 24.4. 1944.

Pri lovskih kočah na koncu doline Završnice, kjer je od januarja 1944 taborila 3. četa Gorenjskega odreda, spominsko znamenje, odkrito leta 1977.

DOVJE

Ob pokopališču spomenik 35 padlim borcem NOV, 9 talcem in 24 žrtvam okupatorjevega nasilja iz vasi Dovje, Belca, Mojstrana ter drugih krajev.

Na Rabičevi hiši, št. 72, po domače pri Mlakarju, vzdana spominska plošča štirim Rabičevim sinovom. Alojz in Jaka sta padla kot borca NOV, Maks je bil ustreljen kot talec, Mirko pa je umrl v taborišču Mauthausen.

Nad vasjo za Oreharjem spominsko znamenje, kjer je bilo v decembrski vstaji 1941 **zborna** mesto upornikov iz vasi Dovje, Belca in Mojstrana. Tam so po vstaji sklenili, **da** se **umaknejo** v gozdove.

v Rupi vzhodno od vasi Dovje spominsko znamenje, kjer sta 28.2.1944 padla terenska kurirja domačina Jože Merkelj in Mirko Pezdinik.

Spominsko znamenje ob strugi potoka Mlinca, kjer je bilo od maja 1943 do oktobra 1944 partizansko taborišče Orlovo gnezdo. V njem so se zadrževali člani okrajnega odbora OF in komiteja KP Kranjska gora.

Ob strugi Mlinca, na kraju Pod rovtom, spominska plošča, kjer je 22. 4.1945 padel Franc Knaflič, kurir kurirske postaje G 31.

GOZD MARTULJEK

Ob glavni cesti spomenik padlim v NOB in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrit leta 1955.

Načrt je izdelal arhitekt Vinko Glanz.

Za prvim slapom v Martuljku skulptura planinca Mirana Cizlja iz Maribora, ki je padel 18.1.1944 na Zgornjem Vetnem nad Tržičem kot borec Gorenjskega odreda. Kip je izdelal Marjan Keršič-Belač.

HRUŠICA

Spominsko znamenje pri nekdanji železniški čuvajnici na Belem polju. Železničarji so ga postavili na kraju, kjer so kurirji G 28 prečkali progo.

Spominski steber na Belem polju označuje kurirsko pot preko Save med postajama G 8 in G 28 od leta 1943 do osvoboditve.

Na pastirski koči na Hruščanski planini spominsko znamenje Jožu Vrhuncu z Bleda. Nemci so ga zajeli v noči na 9. 4.1941 in ga potem na Javorjih pod Rožco ustrelili.

V Javorjih nad Hruščansko planino spominska plošča, ki spominja na kraj, kjer je bila leta 1945 kurirska postaja G 28.

Na hiši št. 1 (pri Korenču) spominska plošča Antonu Starmanu-Branku, kurirju postaje G 10, in Rudolfu Toplikarju, borcu Zahodnokoroškega odreda, ki sta padla 23. 3.1944. leta. Vzgojno varstvena enota (hišna št. 5) je dobila ime po Frančiški Ambrožič, aktivistki OF, ki je julija 1942, med talci, ustreljenimi na Belem polju, izgubila 4 sinove.

Na gasilskem domu št. 13 spominska plošča 10 padlim borcem gasilcem in žrtvam NOB. Spominska plošča na hiši št. 52, odkoder je leta 1942 odšel v NOV Ivan Krivc-Pavel, sekretar okrajnega komiteja KPS Kranjska gora, ki je padel 10. 3.1944 v Jasni nad Kranjsko goro.

Na bivši železniški čuvajnici, št. 55, pri Karavanškem predoru spominska plošča, posvečena prvim vojnim žrtvam na Gorenjskem. Nemci so 8.4.1941 zvečer napadli posadko stare jugoslovanske vojske in ubili vojaka Martina Ščurka iz Rudnika pri Ljubljani in Andreja Skobrneta iz Laškega.

Na robu gozda nasproti hiše št. 75 grob neznanega borca. Bii je težko ranjen in je v tej hiši umrl leta 1943.

JAVORNIŠKI ROVT

Ob poti v Javorniški Rovt spominsko znamenje, kjer je 9.5.1944 padel partizan Tone Štumpfelfj-Ante iz Planine pod Golico.

Pred domačo hišo št. 30 (pri Bogmanu) grob borca Joža Žvaba-Ivana, kije padel 22.1.1945 kot kurir G 22 v Medjem dolu.

V bližini Kogovškove domačije grob sekretarja jeseniškega okrajnega komiteja SKOJ Jožeta Zupana-Ježka. Padel je 21.11.1944.

Poleg bivše osnovne šole pod Pristavo spomenik 7 borcem in borkam NOV, padlim na tem območju.

Na odcepu proti Lenčku spominsko znamenje partizanki Ivanki Krničar s Poljan, ki so jo Nemci ranjeno ujeli in ustrelili 6.11.1944.

Na hiši št. 10 spominska plošča obveščevalcu Kokrškega odreda Evghenu Bizjaku-Iztoku. Ustrelili so ga »raztrganci« 28. 8.1944.

Graničarska karavla je poimenovana po karavanških kurirjih NOV.

V Medjem dolu spominska plošča, kjer sta 21.1.1945 poleg kurirjev Franca Mežka in Jožeta Žvaba padla še komandant III. gorenjske relejne linije Štefan Demšar in obveščevalci Kokrškega odreda Ivan Sršen-Luka.

JESENICE

Na Zakopanih na vzhodnem robu Mežaklje, pri nekdanji lovski koči, spominsko znamenje, kjer je 20. 9.1941 padel Slavko Oman, borec Cankarjevega bataljona.

Spominska plošča na Sušjem pod Črnim vrhom, kjer je bilo leta 1943—1944 taborišče VOS za jeseniško okrožje. Tam sta ob napadu Nemcev na taborišče 2. 2.1944 padla vojskovodja Pavel Gmajnar-Ljubo in Marjan Rupar-Miro.

V spominskem parku na Plavžu grobišče 42 padlim borcem NOV. Tu je pokopan tudi delavski pisatelj in revolucionar Tone Čufar.

CESTA BORISA KIDRIČA

Ob cesti spomenik 147 padlim borcem NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja z Javornika, Koroške Bele in Potokov.

Delavski dom na Javorniku nosi ime po 2 predvojnih komunistih, delavskih organizatorjih in prvoborcih — Julki in Albinu Piberniku. Julka je podlegla naporom Igmanskega pohoda februarja 1942, mož Albin pa je padel v oktobru 1942, ob napadu Nemcev na Tomšičevo brigado v Ravnah na Blokah.

CESTA BRATOV STRAŽIŠARJEV

Spominska plošča na hiši št. 22, kjer sta stanovala zakonca Gusta in Leopold Pajer, aktivista OF. V noči na 31.3.1944 so ju odpeljali in umorili pripadniki »črne roke«.

Na hiši št. 26 spominska plošča, kjer je pred vojno živel revolucionar in prvoborec Polde Stražišar, politični komisar Gorenjskega odreda. Padel je 8.8.1942 v Jezercih pod Triglavom.

CESTA CANKARJEVEGA BATALJONA

Plošča na hiši št. 7, od koder sta odšla v partizane prvoborca Franc Benedičič, ki je padel 13.4.1942, in Albin Žemva-Izidor, padel 5.10.1942 kot komandant Cankarjevega bataljona.

CESTA CIRILA TAVČARJA

Vzgojno varstveni zavod št. 3 a se imenuje po predvojni revolucionarki in prvoborki Angelci Ocepkovi.

CESTA FRANCETA PREŠERNA

Na hiši št. 37 spominska plošča, kjer je v noči na 1.11.1942 padel borec Cankarjevega bataljona Boris Čebin-Džim iz Ljubljane.

Spominska plošča na hiši št. 48, kjer je stanoval aktivist OF Franc Markelj, ki so ga v noči na 31. 3.1944 zverinsko umorili pristaši gestapovske črne roke.

CESTA JANEZA FINŽGARJA

Na hiši št. 3 spominska plošča prvoborcu Cirilu Grintovu. Iz Cankarjevega bataljona je odšel v Dolomite, kjer je bil ranjen ujet in 22. 3.1943 ustreljen kot talec v Besnici.

CESTA MARŠALA TITA

Na hiši št. 4 spominsko znamenje s posvetilom padlim železničarjem — vzdrževalcem

Nasproti železniške postaje spomenik revoluciji in narodnoosvobodilnemu boju, postavljen leta 1960 po zamisli arhitekta Eda Ravnikarja in kiparja Borisa Kalina.

V avli železniške postaje Jesenice, št. 19, spominska plošča 13 padlim partizanom, talcem in žrtvam taborišč — železničarjem.

CESTA NA GOLICO

Spominska plošča na hiši št. 8, kjer je stanoval Stane Bokal, prvoborec in eden izmed organizatorjev decembrske vstaje 1941 na gorjansko-bohinjskem področju. Padel je 191.1942 na Lipanskem vrhu na Pokljuki.

CESTA 1, MAJA

V parku pod Mežakljo spomenik padlim borcem NOV in žrtvam nacističnega nasilja iz Podmežaklje. Odkrit je bil leta 1951.

Na hiši št. 15 spominska plošča prvoborcu Francu Jerali-Cvetku, ki je bil ujet na Vršeh pri Blejski Dobravi in ustreljen kot talec 28. 4.1943 v Moravčah.

Na hiši št. 69 spominska plošča prvoborcu Jožu Čufarju, ki je padel 1.5.1942 na Mežakliji, in revolucionarju, pisatelju Tonetu Čufarju, ki je bil ustreljen na begu 10. 8. 1942 v Št. Vidu pri Ljubljani. (Po njem se imenujejo na Jesenicah trg, amatersko gledališče, založba Mala Čufarjeva knjižnica.)

Spominska plošča na hiši št. 107, od koder je leta 1944 odšel v NOV Jože Zupan-Ježek. Padel je 21.11.1944 v Javorniškem Rovtu, tam je tudi pokopan.

CESTA SLAVKA LIKOVIČA

Nasproti hiše št. 9 spominsko znamenje vosovcu Slavku Likoviču. Padel je v noči na 17. 4. 1944. leta

CESTA STANETA BOKALA

Socialni zavod (dom ostarelih), št. 4, je poimenovan po dr. Francetu Berglju, jeseniškemu zdravniku in borcu Jeseniško-bohinjskega odreda.

CESTA TALCEV

Na hiši št. 1 spominska plošča aktivistu OF Viktorju Svetini, ki so ga 24.12.1944 umorili pripadniki »črne roke«.

V avli **osnovne** šole Koroška Bela, Cesta talcev št. 2, spominska plošča nekdanjim učencem — **borcem** NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja.

Spominska plošča na hiši št. 11, v kateri so pripadniki »črne roke« mučili aktivistko OF **Jožico** Kunstelj in jo 18.1.1944 umorili.

CESTA TONETA TOMŠIČA

V hiši št. 3 je vzgojnovarstveni zavod, ki je dobil ime po predvojni revolucionarki in prvoborki Julki Pičnik.

Hiši št. 5 **sta** osnovni šoli, ki sta dobili ime po delavskem pisatelju, komunistu in revolucionarju **Tonetu** Čufarju, ter slovenskem pisatelju in revolucionarju Prežihovem Vorancu.

Pominska plošča na hiši št. 10, kjer je stanoval revolucionar in prvoborec Berti Vergei. **ernci** so ga zaradi izdajstva aretirali, odpeljali v Mauthausen in ga umorili 16.5.1942.

CESTA ŽELEZARJEV

pominske plošče, posvečene delavcem, padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega ^{so v} Železarni Jesenice, po obratih: cevarna (sedaj elektrooddelek), energetski ^{ek}, gradbeni oddelek, livarna, mehanična delavnica, martinarna, metalurška šola.

plavžarski obrati, predelovalni obrati, šamotarna (sedaj elektrodni oddelek), **žebljarna** prometni oddelek, žična in hladna valjarna, žična valjarna (prenesena v Valjarno Bela)' valjarna tanke pločevine Javornik.

V hiši št. 12 je osnovna šola, imenuje se po komunistu, revolucionarju in prvoborcu **Poldetu** Stražišarju, ki je padel 8.8.1942 kot politični komisar Gorenjskega odreda v **Jezercih** pod Triglavom.

Na hiši št. 24 spominska plošča aktivistu OF Gustlju Štravsu-Lipetu, prvi žrtvi »črne roke« Ubit je bil 22.12.1943.

Na hiši št. 27 spominska plošča prvoborcu in sekretarju komiteja SKOJ Jesenice **Ferdu** Korenu, ki je padel 1. 8.1941 v prvem boju Cankarjeve čete na Obranci na Mežakliji.

DOBRAVSKA ULICA

Na hiši št. 2 spominska plošča Ivani Oblak in sinu Dolfetu, aktivistu OF, ki so ju v noči na 31. 3.1944 v stanovanju umorili pripadniki »črne roke«.

KURILNIŠKA ULICA

Na hiši št. 10 je prva spominska plošča posvečena 17 padlim partizanom, talcem in žrtvam koncentracijskih taborišč, druga pa Ivanu Krivcu-Pavlu, predvojenmu komunistu in organizatorju OF med železničarji, ki je padel 10. 3.1944 v Jasni nad Kranjsko goro.

MENCINGERJEVA ULICA

V hiši št. 1 je vzgojno varstvena enota, ki je dobila ime po padli borki NOV Mariji Šivic.

Na hiši št. 7 spominska plošča prvoborcu Dragu Ažmanu, ki je padel 10.12.1943 na Dolenjskem.

PIONIRSKA ULICA

Na hiši št. 2 spominska plošča prvoborcu Ludviku Benedičiču, ki je padel kot borec Levstikove čete v Poljanski dolini 27. 3.1943.

POT OTMARJA NOVAKA

Pred hišo št. 7 spominsko znamenje, ki označuje kraj, kjer je pripadnica »črne roke« Mica Pivk 10.12.1944 ustrelila borca VDV Otmarja Novaka-Fendija.

PROSVETNA ULICA

Na gasilskem domu spominska plošča padlim borcem NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja, ki so bili člani prostovoljnega gasilskega društva Javornik-Koroška Bela.

SAVSKA CESTA

Na hiši št. 12 spominska plošča Mari Kelih, mladinski — aktivistki OF, ki so jo v noči na 31.3.1944 umorili pripadniki »črne roke«.

SPODNJI PLAVŽ

Za Žvagnovo domačijo, št. 16, spominska plošča Rupertu Kiršnerju-Joži, ki je padel 27.5. 1944 kot sekretar 3. sektorja okrajnega odbora OF Jesenice.

TRG TONETA ČUFARJA

Kulturni dom, hišna št. 4, je dobil ime Titov dom.

V njem je sedež kulturne skupnosti, amaterskega gledališča Tone Čufar, občinske knjižnice, pihalnega orkestra Jeseniški železarji in Radia Triglav.

ULICA HEROJA VERDNIKA

Na hiši št. 41 spominska plošča prvoborcu Stanetu Sekardiju, ki so ga v noči na 8. 4. 1942 presenetili Nemci in ustrelili.

Strelni dom heroja Tomaža, št. 43, je poimenovan po narodnem heroju Matiji Verdniku, komunistu, predvojnemu revolucionarju, prvoborcu ter organizatorju narodnoosvobodilnega gibanja na Koroškem.

ULICA KARLA PREŽLJA

Vzgojnovarstvena enota (hišna št. 11) je dobila ime po padli borki NOV Cilki Zupančič-Sonji.

ULICA PRVOBORCA

Na hiši št. 1 spominska plošča padlemu prvoborcu Ignacu Kralju. Iz Cankarjevega bataljona je leta 1941 odšel na Dolenjsko, kjer so ga leta 1942 Italijani aretirali in kot talca 19.9.1942 ustrelili na Selu pri Št. Vidu na Dolenjskem.

ULICA VIKTORJA KEJŽARJA

Spominska plošča na hiši št. 15, kjer je stanoval revolucionar in prvoborec Viktor Kejžar; v letih 1941 —1942 je bil sekretar okrožnega komiteja KPS Jesenice. Padel je 28. 8.1942 kot pomočnik političnega komisarja I. grupe odredov.

Spominska plošča na hiši št. 28, odkoder sta odšla v NOV revolucionar in prvoborec Viktor Stražišar-Silvester, ki je padel 19.4.1943 v Kolovcu pri Kamniku, kot sekretar kamniškega okrožja, in borec Koroškega bataljona Peter Rupar-Pero, ki je padel na Ajdnu nad Potoki 23. 7.1943.

KOČNA

Na Poljanah spomenik 4 padlim borcem in 1 žrtvi fašističnega nasilja. Spomenik po načrtu inž. Evgena Guština, odkrit leta 1966.

Na Maroltovem rovtu na Obranci (Mežaklja) spominsko znamenje borcem NOV, ki so padli na tem območju. Do osvoboditve so bili tu tudi pokopani.

**KRANJSKA GORA
BOROVŠKA CESTA**

Na vrtu hiše št. 3 spomenik devetim padlim borcem NOV.

Na hiši št. 46 spominska plošča aktivistu Slavku Černetu, ki je padel v roke sovražnika in si zaradi mučenja v Begunjah sam vzel življenje 29.5.1943.

Pred hotelom Kompas št. 103 spominsko znamenje, posvečeno zadnjim bojem Jeseniško-bohinjskega odreda in IV. armade JLA 8. in 9.5.1945 v Kranjski gori. Borci obeh enot so prekoračili Korensko sedlo in pomagali osvobajati Koroško.

VRŠIŠKA CESTA

Nasproti jezera Jasna spominsko znamenje predvojnemu komunistu in organizatorju OP v gornji savski dolini Ivanu Krivcu-Pavlu, ki je tam padel 10.3.1944 kot sekretar okrajnega komiteja KPS Kranjska gora.

Na Mihovem domu št. 83 spominski plošči padlemu borcu in planincu Mihu Arihu-Klemenu iz Podkorena.

Na Škrlatici spominsko znamenje padlim partizanom članom predvojnih planinskih **društev**

MOJSTRANA

V Vratih pod Triglavom spomenik padlim partizanom — gornikom, odkrit leta 1953 o.tj 60-letnici Planinskega društva Jesenice.

Pod Jerebikovcem na Mežakliji spominska plošča, kjer je 11.11.1944 padlo 7 borcev 1. čete 1. bataljona Jeseniško-bohinjskega odreda.

ULICA ALOJZA RABIČA

Na bivši graničarski karavli št. 31 spominska plošča, kjer je 16.12.1941 padel domačin Alojz Rabič.

Osnovna šola »16. december« je bila poimenovana po dnevu, ko se je v gornji savski dolini pričela leta 1941 znana decembrska vstaja.

MOSTE

Spominska plošča na Valvazorjevem domu posvečena ustanovitvi 1. bataljona (Cankarjevega) Gorenjskega odreda (20.6.1942), odkrita leta 1958.

Spominska plošča na hiši št. 12 posvečena partizanski javki v letu 1941—1942 in borki Marti Tavčar-Riji, ki je padla 9. 9.1942 na Lipniški planini na Jelovici.

Na hiši št. 47 spominska plošča aktivistu OF Rudiju Balohu, ki so ga Nemci po decembrski vstaji aretirali, odpeljali v Begunje in nato v Dachau, kjer je 25.10.1942 umrl.

Graničarska karavla je dobila ime po narodnem heroju Matiji Verdniku-Tomažu. V parku je spominsko znamenje.

PLANINA POD GOLICO

Pri Domu pod Golico spomenik padlim borcem NOV. Odkritje bil leta 1954.

Nasproti hiše št. 37 spominsko znamenje s ploščo borki Cilki Zupančič-Sonji (padla 31.12.1944) in borcem Janezu Pangeršiču-Jelku, Tinetu Koselju-Vanji, Mirku Roglju-Petku ter borki Eli Treven-Rustji (padli 4.2.1945).

Spominsko znamenje poleg ruševin nekdanje Zakošičeve domačije, kjer so padli Alojz Koračin-Savo (29.5.1942), Franc G robotek-Črtomir (4.4.1944) in Jaka Klinar-Gustelj (5.8.1944).

V Bašarju pod Golico spominska plošča kurirjema Valentinu Čudnu in Jožu Razingerju, ki sta padla 16.3.1945 pri vzdrževanju zveze s Koroško.

Na sedlu Suha (kota 1439) spominsko znamenje padlemu koroškemu kurirju iz postaje K1 Ivanu Čerotu, ki je padel 2.5.1944.

V Sekanih pod Golico spominsko znamenje štirim koroškim partizanom, ki so padli 1.4.1945.

Med njimi je domačin Štefan Stare s kurirske postaje K1.

PODKOREN

Na pokopališču spomenik padlim borcem NOV Ivanu Krivcu-Pavlu (10.3.1944), Mihi Arihu-Klemenu (9.2.1944) in Justinu Uršiču (8.1.1944).

Na hiši št. 79 plošča borcu Mihi Arihu-Klemenu. Domači izdajalec ga je 9.2.1944 ubil s sekuro.

POTOKI

Ob glavni cesti Potoki—Moste spominska plošča prvoborcema Ivanu Kavčiču in Jožu Šavliju, ki sta padla 27. 3.1942.

Na Ajdni nad Potoki spominska plošča, kjer so 24. 7.1943 padli borci Zapadnokoroškega odreda Julij Obermajer-Bobi, Adolf Repe-Tilen in Peter Rupar-Pero.

Pod Potoško planino spominsko znamenje, kjer sta 25. 6.1942 padla borca Cankarjevega bataljona Franc Guzelj in Janez Reven.

V Urbasu nad Potoško planino spominska plošča kurirju kurirske postaje G 22 Janku Pretnarju, ki je padel 31.1.1945.

RATEČE

Na križišču ceste v Planico spomenik 8 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

Na gasilskem domu št. 83 spominska plošča 4 padlim borcem NOV — gasilcem.

SELO PRI ŽIROVNICI

Na hiši št. 31 spominska plošča Franju Krču, ki so ga Nemci junija 1941 izgnali v Srbijo, 24.1.1944 pa v Zemunu ustrelili. Po njem se imenuje tovarna avtokaroserij v Zemunu.

V Rebru spominska plošča Ignacu Zupanu, vodniku Kokrškega odreda, ki je padel 4.8.1944.

SMOKUČ

Ob glavni cesti spominska plošča borcu Kokrškega odreda Vinku Hrovatu, ki je tam padel 19.2.1945.

SREDNJI VRH

Spominsko znamenje ob poti pod vasjo priča o prispevku, ki ga je dala vas za NOB v letih od 1943 do 1945.

VRBA

Na cerkvi sv. Marka plošča v spomin 28.4.1944 ustreljenemu obveščevalcu Francu Talarju-Miru.

ZABREZNICA

Na gasilskem domu spominska plošča padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja, članom prostovoljnega gasilskega društva Zabreznica.

Nad Zabreško planino spominsko znamenje, kjer je 19.2.1942 po nesrečnem naključju izgubila življenje borka Jeseniške čete Julka Jensterle.

ŽIROVNICA

Spominska plošča na hiši št. 69, kjer so bili leta 1941 prvi partijski sestanki. V hiši je živel Mirko Mežek, aktivist OF, ki je bil 19. 4.1942 ustreljen kot talec.

Spominska plošča na hiši št. 97, kjer je bil prvi sestanek OF na območju Žirovnice. Tu je bil doma eden prvih organizatorjev OF Franc Svetina, ki so ga Nemci ustrelili kot talca 19. 4.1942.

Na Žirovniški planini spominsko znamenje padlemu kurirju 3. čete 2. bataljona Gorenjskega odreda Vojku Školarisu, ki je padel 31. 5.1943.

Občina Kamnik

BELA PEČ

Partizanska bolnišnica

Pod Osnovčkom je bila spomladi 1944 zgrajena bolnišnica, v njej je bilo prostora za 23 do 25 ranjencev. Zanje so skrbeli medicinec Stojan Franc-Mišo in trije člani osebja. Zaradi slabe konspiracije in nenehnega nemškega zasledovanja so bolnišnico jeseni 1944 izpraznili, ranjence in bolnike pa premestili v druge bolniške objekte.

DUPLICA

Remčeva tovarna med NOB

Iz te tovarne so izšli številni organizatorji in prvoborci narodnoosvobodilnega gibanja.

V tovarni so 27. 7. 1941 izvedli prvo veliko sabotažno akcijo. Radomeljska četa Kamniškega bataljona pa je 3.9.1941 tovarno delno požgala in s tem začasno ustavila izdelovanje smuči za nemško vojsko.

Na poslopju tovarne Stol je spominska plošča 44 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, ki so bili delavci tega podjetja.

GRADIŠČE

Okupatorjevo nasilje v Gradišču in Homu

V Gradišču in Homu v Tuhinjski dolini je bilo pomembno oporišče Kamniškega bataljona. Zato so Nemci sklenili, da obe vasi uničijo. 8. 7. 1942 so ju zažgali, ženske in otroke (skupaj 55) odgnali v taborišče, 12 vaščanov pa so zmetali v ogenj.

Spomenik stoji na kraju, kjer je nekdaj stala Koritnikova hiša; na tem mestu so Nemci obsodili vaščane na smrt.

KALIŠE

Nemški napad na Kamniški bataljon

Pozimi 1942/43 so nemške enote nenehno zasledovale Kamniški bataljon; 1942. leta je ta bataljon dosegel velike uspehe. Zelo uspešno je tudi mobiliziral slovenske fante, ki so jih Nemci klicali v vojsko. 19. 1. 1943 se je zadrževal v Kališu, kjer se je dobro zavaroval. Domačemu izdajalcu pa se je posrečilo prepričati stražo, da ga je spustila v Kamnik, češ da gre po zdravlila. Obvestil je orožniško motorizirano četo, ki je nato obkrožila vas. Preboj po strmih zasneženih pobočjih je bil izredno hud. Zlasti velike težave so bile z novinci, ki niso bili vajeni hudih naporov, tudi niso bili vojaško izurjeni in skoraj vsi neoboroženi. Zato je bilo v tem spopadu veliko žrtev.

Spomenik pod vasjo je bil odkrit 24. 5. 1959.

KAMNIK**Delavsko gibanje v tovarni Titan**

n lavstvo te tovarne je imelo izredno pomembno vlogo v naprednem delavskem gibanju kamniškem okrožju. V njej je l. 1911/12 delal kot kovinarski delavec Josip Broz. Med vojnama je bila ta tovarna najpomembnejše oporišče socialnodemokratske stro-ll vne komisije v kamniškem okrožju. Veliko njenih delavcev je bilo leta 1920 članov P^{družnice} Delavske socialistične stranke Jugoslavije (komunistov) v Kamniku. Delavstvo^{vič} stavkalo februarja 1920, nato se je vključilo v solidarnostno stavko aprila 1920, ^adaljnji pomembni stavki v tej tovarni sta bili oktobra 1923 in od junija do avgusta 1928. B 1939 je v tovarni nastala partijska celica KPS, ki je bila pomemben organizator mezdnih gibanj in protidraginskih akcij. Iz tovarne je izšlo več organizatorjev in prvorcev narodno-osvobodilnega gibanja.

Spominska plošča na tovarni Titan priča o zaposlitvi Josipa Broza; odkrita je bila 30. 9. 1950.

KOVINARSKA ULICA 28**Prve žrtve na Perovem**

Kamniška bojna skupina je dobila nalogo, da 27.7.1941 o polnoči zažge vojaško skladišče in napade še nekatere vojaške objekte v Kamniku ter pretrga telefonsko napeljavo proti Kranju. Sabotažna akcija na telefonski napeljavi je uspela, druge akcije v Kamniku pa so morali udeleženci vstaje opustiti, ker je domači izdajalec obvestil gestapo o pripravah na vstajo. Nemci so nato ob vseh pomembnih objektih postavili zasede. Postavili so jo tudi pri Perovem na brvi, ki vodi čez Kamniško Bistrico proti Kratni; tam je bilo dogovorjeno zborna mesto kamniške bojne skupine po izvedenih akcijah. V zasedo sta zašla skojevca Dominik Mlakar in Anton Miklavčič in Nemci so ju ubili. Padla skojevca sta prvi žrtvi v oboroženih akcijah po začetku vstaje na Slovenskem.

Spominska plošča je vdolana v naravno skalo na levem bregu Kamniške Bistrice, za tovarno Titan. Odkrili so jo 1956. Na kamniških Žalah je urejeno tudi grobišče obeh žrtev.

MAISTROV TRG**Obešenje talcev**

Velik spomladanski polet narodnoosvobodilnega gibanja v kamniškem okrožju, zlasti pa uspešno aktivnost Kamniškega bataljona 1942 so Nemci poskušali zaveziti s hudimi povračilnimi ukrepi in z njimi so hoteli zastrašiti prebivalstvo. Za začetek izredno ostrih represalij sredi 1942 je bilo obešenih 8 talcev pred poslopjem nekdanje kamniške pošte 30. 5. 1942.

Spomenik je vodnjak na Maistrovem trgu. Odkrili so ga 27.7.1972, projektiral pa ga je arhitekt Bojan Siegel.

ZAPRICE 12**Muzej v gradu**

V kamniškem muzeju na gradu Zaprice so leta 1962 odprli stalno razstavo fotografij, dokumentov in predmetov, ki ponazarjajo razvoj delavskega gibanja v obdobju med obema vojnama in prikazujejo narodnoosvobodilni boj v kamniškem okrožju.

KAMNIŠKA BISTRICA**Ilegalni prehod KPJ**

Na Kamniškem sedlu je bil eden izmed skrivnih prehodov, ki jih je organiziralo vodstvo P^J za prenašanje ilegalne literature, pošte in zaradi zvez s Kominterno ter kasneje povezave z časnim vodstvom KPJ v tujini.

¹⁴ Vodnik po partizanskih poteh

Oktobra 1934 je tod čez šel na Dunaj tudi Josip Broz.

Spominsko znamenje o ilegalnih prehodih in Titovi poti je na Kamniškem sedlu.

Prehod 2. grupe na Štajersko

2. grupa odredov, ki jo je Glavni štab NOV in POS konec pomladi 1942 poslal na Štajersko, se je na poti znašla sredi hude nemške ofenzive. Na Gorenjskem so jo Nemci razbili na več skupin in ji prizadejali hude izgube. 16.8. se je skupina borcev te grupe prebila do Kamniške Bistrice, vodila sta jo komandant Franc Rozman-Stane in politični komisar Dušan Kveder-Tomaž. Že sredi dne pa so jo Nemci odkrili in napadli. Razdelila se je na dva dela; eden se je umikal proti Kamniškemu sedlu, drugi pa na Veliko planino, kjer je vzpostavil zvezo s Kamniškim bataljonom. S tem je bilo za to veliko skupino konec nemške ofenzive.

Spominska plošča je na planinskem domu; odkrili so jo leta 1949.

KOMENDSKA DOBRAVA

Partizanska bolnišnica

Konec marca 1944 so komendski aktivisti začeli graditi v gozdu med Komendo in Komendsko Dobravo bolnišnico, v kateri je bilo prostora za ok. 14 ranjencev. Delati je začela v začetku maja 1944, ko je v njej začel zdraviti dr. Tine Zajec-Miha iz Mengša. Največ so se v njej zdravili bolniki in ranjenci partizanskih enot na kamniškem območju. Že 11. 6. pa so Nemci bolnišnico odkrili; zverinsko so usmrtili skoraj vse ranjence in bolniško osebje, zdravnika dr. Tineta Zajca pa so napol živega zažgali.

Spominski kamen je v gozdu ob poti med Podborštom in Komendsko Dobravo.

KOSTANJ

Boj z Nemci

Kostanjska planina (Slevec) je dajala zavetje Kamniškemu bataljonu 1942 in 1943, nato pa tudi Šlandrovi brigadi. Najpomembnejši boj je bil tukaj 24.12.1942, ko so Nemci z velikimi silami obkolili in napadli taborišče, v katerem so bili Kamniški bataljon, del Zasavskega bataljona in skupina borcev razbitega Kokrškega bataljona. Borci teh treh enot so se namreč na Kostanjski planini dogovarjali o preosnovanju enot, ki jih je prizadela velika nemška ofenziva, in o povezavi med štajerskimi in gorenjskimi partizani. Nemci pa so že 19.12. z raztrganci odkrili taborišče, nato pa zbirali sile do 24.12. V peturnem boju je padlo 16 borcev, med njimi tudi komandant Kokrškega odreda Matija Blejc-Matevž.

Spominski kamen je postavljen na Kostanjski planini.

MALI IN VELIKI RAKITOVEC

Nemški napad na šlandrovce in tomšičevce

Po osvoboditvi Moravč marca 1943 sta se Šlandrova in Tomšičeva brigada premaknili v hribe nad glavno cesto Domžale—Trojane. 23. 3. je bil 2. bataljon Šlandrove brigade na Velikem Rakitovcu, kjer je bila tudi komora 14. divizije, v bližnjem Malem Rakitovcu pa sta se utaborila dva bataljona Tomšičeve brigade. Močna nemška policijska enota je sredi popoldneva v več kolonah prodirala iz Tuhinjske doline proti položaju navedenih enot. Koloni, ki se je pomikala po pobočjih Šipka, je uspelo presenetiti zasede in je naglo prišla na Veliki Rakitovec, še preden sta se mogli umakniti četa šlandrovcev in komora 14. divizije. Obe brigadi sta izgubili 28 borcev, največ ob hitrem nemškem vdoru na Veliki Rakitovec, s položajev okoli obeh Rakitovcev pa so tudi partizani prizadejali sovražniku hude izgube. Nemci so v tem spopadu v obeh vaseh zažgali več poslopij.

Nad Malim Rakitovcem je grobišče s spominskim kamnom.

MOSTE (PRI KOMENDI)

Streljanje talcev

Zaradi napada borcev Rašiške čete na nemški avto, v katerem so smrtno ranili sopotnico, so 17.9.1941 Nemci ustrelili v Kuharjevem borštu (v gozdu med Mostami in Vodicami) 5 talcev.

Spominski kamen je posvečen 5 talcem in še trem padlim borcem. Odkrili so ga 1960. leta.

MOTNIK

Napad na nemško postojanko

Po vrnitvi s Koroške konec januarja 1944 je Šlandrova brigada takoj prešla v ofenzivne akcije. Aktivisti so ji posredovali podatke o utrjenosti postojanke in o moči nemške posadke v Motniku. Štab brigade je nato 1. 2. zvečer razvrstil vse tri bataljone okrog Motnika v napad in v kritje. Kljub veliki hrabrosti minercev in bombašev, ki so večkrat jurišali do postojanke, šlandrovci dolgo niso mogli zlomiti odpora orožnikov. Šele ko je komandant Janko Sekirnik-Simon ukazal zažgati postojanko, so šlandrovci prišli vanjo. Padla je polovica orožniške posadke, drugi pa so se rešili po skrivnem rovu. Šlandrovci so imeli več ranjencev, padel je namestnik komandanta bataljona Rudi Karat-Džek.

Spominska plošča je na zadržnem domu; odkrili so jo 8.9.1968.

PODLOM (ČERNIVEC)

Napad na sovražnikovo postojanko

Kamniški bataljon se je spomladi 1942 naglo večal in njegov štab se je odločil, da izvede nekaj akcij, da dobi orožje za neoborožene borce. 9. 6.1942 so partizani zavzeli Stahovico, 16.6. pa so napadli še sovražno postojanko vermanov na Črncu. Po enournem boju je borcem uspelo, da so se približali postojanki. Vermani se niso mogli več upirati.

Od 40 članov posadke jih je ena četrtina padla, drugi pa so se vdali. Bataljon si je priboril bogat plen (strojnico, okrog 30 pušk ter veliko streliva, bomb in vojaške opreme). S to zmago je Kamniški bataljon prizadejal hud udarec nemškim prizadevanjem, da bi tudi na Gorenjskem uporabili vermane za boj proti partizanom.

Na vrhu Črncu, 10 m od ceste Kamnik—Gornji grad, je spominska plošča. Odkrita je bila julija 1955.

POTOK V ČRNI

Streljanje talcev

Pri Gozdu nad Kamnikom je četa Kamniškega bataljona 5. 7.1942 napadla dva policijska avtomobila in ubila poveljnika kamniškega žandarmerijskega okrožja, enega oficirja ter dva policista, štiri pa ranila. Čez dva dni so borci v Tuhinjski dolini ponovno napadli nemški avto in ubili enega oficirja in dva podoficirja. Naslednji dan, 9.7.1942, pa so Nemci ustrelili 51 talcev, kar je največje število naenkrat ustreljenih somišljenikov OF v kamniškem okrožju.

Ob cesti Kamnik—Gornji grad je grobišče s spomenikom. Tu je pokopanih še 64 borcev.

Padlih v bojih na Črncu med zadnjo nemško ofenzivo 1944/45. Spomenik so odkrili 1949, oblikoval ga je arhitekt Marko Župančič.

RUDNIK PRI RADOMLJAH

Tragedija aktivistov kamniškega okrožja

redi hude nemške ofenzive 1944/45 je sekretar okrožnega komiteja KPS za Kamnik varč Petercel-Tinko sklical aktiviste v Rudnik pri Radomljah, da bi se dogovorili o nadaljnjem političnem delu v kamniškem okrožju. Do 6.1.1945 se je zbralo v treh bun-

kerjih opuščene okrožne tiskarne okoli 30 političnih delavcev. Popoldne tega dne pa so zaradi izdaje Nemci odkrili njihovo skrivališče. Iz obročja je uspelo pobegniti le nekaj aktivistom. Večina članov okrožnih forumov je padla ali pa so jih Nemci ujeli in v Vrhovljah v kamnolomu ustrelili. Ta tragedija je hudo prizadela politično delo v kamniškem okrožju. Spomenik v obliki vodnjaka, posvečen padlim, stoji sredi vasi; odkrili so ga 25.9.1960, narejen je po načrtu slikarja Ivana Seljaka-Čopiča.

STAHOVICA

Napad na sovražnikovo postojanko

Kamniški bataljon je 9. julija 1942 napadel Stahovico. V beg je pognal nemške orožnike in uničil njihovo postojanko, občino in pošto. Zaplenil je tudi veliko orožja, streliva in drugega vojaškega materiala. Pri umiku, ki so ga poskušali preprečiti policisti iz Kamnika, je padel borec Jurij Libnik, koroški Slovenec, edina žrtev v tej uspehi akciji.

Na vrhu brega nad žago v Stahovici stoji spominski kamen.

VELIKI HRIB

Sovražnikov napad na Šlandrovo brigado in Kamniško-zasavski odred

Na območju Laz in Velikega Hriba v Tuhinjski dolini je 21. 2.1945 enota nad sto policistov, gestapovcev in domobrancev napadla borce Kamniško-zasavskega odreda. Komandant Šlandrove brigade Boris Winter je s 15 prostovoljci udaril Nemcem v hrbet in jih prisilil, da so se umaknili proti Kamniku. Vod šlandrovcev je po uspešnem spopadu odšel proti Velikemu hribu, kjer pa ga je presenetila skupina policistov, ki ji ni uspelo umakniti se z glavnino proti Kamniku. Komandant Winter se je s puškomitraljezom prebil do hiše, v kateri je bilo največ policistov. Prizadejal jim je hude izgube, a tudi sam padel smrtno zadet. 21-letni Boris Winter je postal komandant Šlandrove brigade konec oktobra 1944. Šlandrovce je vodil» v najhujšem obdobju jeseni 1944 in pozimi 1945 ter je v številnih bojih pokazal izredno hrabrost.

Pod Velikim Hribom je v kamen vdelana spominska plošča; odkrili so jo 7.9. 1963.

ZGORNJI TUHINJ

Prizorišče hudih bojov na Menini planini

Menina planina je bila eno najpomembnejših oporišč narodnoosvobodilnih enot v kamniškem okrožju od 1942—1945. Na tej planini je pogosto taboril Kamniški bataljon, tukaj pa sta največkrat bivali tudi Šlandrova in Zidanškova brigada. Zaradi tega so Nemci večkrat izvajali velike hajke na njeno območje in jo obkolili iz Tuhinjske in Savinjske doline. Borci so dobro poznali pota za preboj iz obročev, vendar je v nekaterih spopadih zaradi velike nemške premoči padlo tudi precej borcev. Omenimo naj zlasti dve veliki bitki:

6. 2. 1944 je v hudi zimi nenadoma močna nemška kolona napadla 1. bataljon Šlandrove brigade; padlo je 18 borcev; 15. 3.1945 pa sta Šlandrova in Zidanškova brigada ves dan odbijali napad cele divizije esesovcev.

Ob markirani poti pri studencu na Osekih je v skalo vdelana spominska plošča; posvečena je nad sto padlim borcem v NOB. Odkrili so jo junija 1953.

Partizanska bolnišnica Pod bukvijo

Stala je nad Osredkarjevo kmetijo v Zg. Tuhinju. V začetku aprila 1944 jo je ustanovil dr. Tine Zajec, vodil pa medicinec Stojan Franko. Občasno je to bolnišnico obiskoval in

dr. Pavel Volavšek iz Braslovč. Delovala je do oktobra 1944, v njej se je zdravilo okoli 12 ranjencev.

Baraka bolnišnice je bila po osvoboditvi obnovljena.

ŽAGA (MALA PLANINA)

5. državna konferenca SKOJ

Na Mali pianini je bila 6.8.1939 5. državna konferenca SKOJ, ki jo je vodil sekretar CK SKOJ Ivo Lola-Ribar. Konferenca je ugotovila, da SKOJ po začetnih težavah že uspešno izpolnjuje sklepe 6. kongresa komunistične mladinske internacionale. Število članov se je v treh letih skoraj potrojilo, naraslo je na 9000 skojevcev. Organizacija je imela v tem času že močno razpredene zveze in vpliv na delavsko, kmečko, dijaško in študentsko mladino vseh jugoslovanskih narodov. Skojevci so aktivno sodelovali v vseh pomembnih akcijah Ljudske fronte, zlasti pa so bile pomembne njihove akcije za obrambo neodvisnosti države pred fašistično nevarnostjo. Konferenca je sklenila, naj SKOJ nadaljuje načrtano pot, da zbira borbeno jugoslovansko mladino in jo usmerja v boj za demokratsko preobrazbo države ter za obrambo domovine pred fašizmom.

Spominska plošča je na skali pred Steletovo kočjo blizu poti od Velike planine čez Malo planino k Primožu, približno 10 minut hoje od planinskega doma PD Domžale.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

ČEŠNJICE V TUHINJU

V vasi spomenik vodji sanitetnega odseka 4. operativne cone dr. Petru Držaju, ki je padel v boju z Nemci 25.12.1944; odkrit leta 1976.

HRUŠEVKA

Grobišče Drolčeve družine pod vasjo Hruševka ob cesti, ki pelje iz vasi na glavno tuhinjsko cesto. Drolčevo družino so ustrelili 24.12.1944. V tem grobu je pokopan tudi partizan Pavel Korošec iz vasi Ravne. Na tem mestu je vaško znamenje in spominsko znamenje padlim partizanom.

KAMNIK

FUŽINE 2

V parku podjetja Kemijski kombinat Kamnik spomenik 15 padlim v NOB iz tega podjetja; projektirala arhitektka Janja Lap, odkrit 27.4.1958.

KOVINARSKA ULICA 20

Na Beštrovi hiši plošča v spomin, da je tu pri predvojnem komunistu Lojzetu Beštru stanoval Josip Broz leta 1912, ko je bil zaposlen v tovarni Titan; odkrita 24. 5. 1977.

KOVINARSKA ULICA 28

Na dvorišču tovarne Titan spomenik 35 padlim NOB te tovarne; delo kiparja Boža Pengova, *dkrit 19.11.1955.

SAMČEV PREHOD

Ob Samčevem prehodu spomenik revolucije vsem padlim borcem, aktivistom in internirancem občine Kamnik. Spomenik oblikoval kipar Drago Tršar, odkrit 27.7. 1962.

TITOV TRG 1

Plošča v spomin na izdan proglas, s katerim je odbor mestne občine Kamnik določil dan oborožene vstaje 27.7. za občinski praznik. Ploščo so odkrili ob občinskem prazniku leta 1954.

V avli občinske skupščine spominska plošča 7 talcem in borcem, uslužbencem bivšega okraja Kamnik, ki so bili ustreljeni 31.1.1944 v Šentvidu pri Ljubljani, Stane Dolinšek pa je padel 1.1.1945. Ploščo so odkrili leta 1946.

USNJARSKA ULICA 8

Pred tovarno usnja Kamnik spomenik 12 padlim borcem in žrtvam fašizma iz tovarne; med njimi je tudi narodni heroj Jakob Molek-Mohor. Spomenik je delo kiparja Borisa Kalina, odkrit je bil 5. 5. 1956.

ŽALE

Na novem delu pokopališča grobišče in spomenik prvim padlim žrtvam na dan kamniške vstaje 27. 7. 1941 Tonetu Miklavčiču in Dominiku Mlakarju ter žrtvam iz Kamnika (Stanetu Dolganu-Milošu, Mirku in Ladu Exlerju, in Cirilu Cerarju iz Moravč).

Na starem delu pokopališča spomenik 10 talcem, ustreljenim 22. 8. 1941 v Smledniku in v Brezjah pri Krtini; po osvoboditvi so jih prekopali in prenesli na novi del Žal.

KAMNIŠKA BISTRICA

Nad planinskim domom lesen spomenik padlim planincem; postavilo ga je Planinsko društvo Ljubljana-matica leta 1946.

Pod Kamniškim sedlom v »Klinu« spominska plošča padlemu kurirju Francu Robleku-Petru iz Britofa pri Kranju; odkrita leta 1970.

KOMENDA

Sredi vasi spomenik 66 padlim v boju za osvoboditev s področja krajevnih organizacij ZZB NOV Komenda; odkrit 29. 7. 1956.

KOSTANJ

Na rojstni hiši 3 padlih bratov Pestotnik spominska plošča, odkrita leta 1949.

LOKE V TUHINJU

Na osnovni šoli štiri spominske plošče vsem padlim v narodnoosvobodilnem boju iz tega kraja; plošče odkrite septembra 1966.

Na hiši »na Gobovšah« spominska plošča prvoborcju Janezu Berlecu-Nacetu, prvemu sekretarju OF za Tuhinjsko dolino, ki se je tu rodil; ta plošča spominja tudi na sestanek štaba Kamniškega bataljona julija 1941; odkrili so jo julija 1949.

MALI HRIB

Zunaj vasi spomenik najmlajšemu komandantu Šlandrove brigade Borisu Wintarju, ki je tu padel v boju z Nemci 21. 2. 1945; odkrit 8. 9. 1968.

MOTNIK

Na pokopališču grobišče s spomenikom; tu je pokopanih 19 neznanih borcev NOB; spomenik odkrit leta 1961.

Na stavbi krajevnih skupnosti spominska plošča 21 padlim borcem in drugim žrtvam iz tega kraja; odkrita leta 1948.

Na Slapeh nad Motnikom spomenik na grobišču 12 koroških partizanov, ki so padli na Menini planini 17.4.1945, ko so se vračali s političnega tečaja na Dolenjskem.

NEVLJE

Na osnovni šoli spominska plošča vsem padlim borcem in žrtvam fašizma z območja krajevnе skupnosti Nevlje; odkrita 23.6.1963.

OKROG PRI MOTNIKU

V Spodnjem Okrogu spomenik borcem Francu Logarju, Francu Razpotniku in neznanemu Poljaku, ki so padli na tem kraju v boju z Nemci 28. 4.1944; spomenik odkrit v juliju 1964.

PIRŠEVO

Pred vasjo spomenik pri vaški kapeli, kjer sta pokopana dva partizana iz te vasi.

Sredi vasi spomenik 5 žrtvam, tudi spomin na požig kraja 2.1.1945 in na aktivno sodelovanje vaščanov v NOB; spomenik odkrit leta 1972.

PODBORŠT PRI KOMENDI

Spomenik pri hiši št. 3, kjer so 18.4.1944 padli terenci Ivan Čebulj, Ivan Orešnik in Stane Simončič; spomenik postavljen leta 1959.

SELA PRI KAMNIKU

Na osnovni šoli štiri spominske plošče vsem padlim domačinom v narodnoosvobodilnem boju; odkrite 15. 8.1965.

SOVINJA PEČ

Spomenik ob Livkovi hiši, kjer je grobišče 17 žrtev Livkove in Berlečeve družine, ki so jih sovražniki z otroki vred umorili in sežgali 15.10.1944. Spomenik so postavili 28.10.1947.

SPODNJE PALOVČE

Na Španovi hiši, št. 6, spominska plošča Valentinu Pestotniku, organizatorju OFza Tuhinjsko dolino, ki je padel kot komandir čete Kamniškega bataljona 24.12.1942 na Kostanjski planini.

STAHOVICA

Na Vegradu spomenik prvoborcu Juriju Libniku, ki je padel na tem mestu 9.6.1942; spomenik odkrit 9. 6. 1954.

Na kulturnem domu na Vegradu spominska plošča vsem padlim borcem in žrtvam v narodno-osvobodilnem boju na tem območju.

ŠMARCA

V vasi, ob cesti Kamnik—Domžale, spomenik 49 padlim borcem, talcem in drugim žrtvam fašizma iz vasi Šmarca, Homec in Nožiče, odkrit 27. 4.1952.

ŠMARTNO V TUHINJU

Grobišče in spomenik na pokopališču, kjer so pokopani borci narodnoosvobodilne vojske; spomenik posvečen vsem padlim šmarskega okoliša; odkrit 17.5.1953.

ŠPITALIČ

Na pokopališču, kjer je pokopanih 22 neznanih borcev in 35 domačinov, žrtev fašizma, spomenik, posvečen njim in vsem padlim domačinom v NOB; odkrit 17. 5.1953.

^a vrhu Šavnice na Menini planini spomenik partizanom, ki so padli 4.5.1945; spomenik odkrit kmalu po osvoboditvi.

VELIKA LAŠNA

Grobišče in spomenik na pokopališču, kjer je pokopanih 8 borcev 4. operativne cone, ki so padli pri napadu Nemcev na to vas 25. 12. 1944; spomenik postavljen leta 1949.

ZGORNJE STRANJE

Nad osnovno šolo spomenik borcem, ki so padli na Kališu 19.1.1943, in borcem, ki so padli na Korošici 6.2.1945; odkrit 29.11.1963.

ZGORNJI TUHINJ

Na hribu Prevoje spomenik 192 partizanom, ki so padli na Menini planini, in padlim domačinom; med njimi je tudi narodni heroj Martin Kotar. Spomenik je projektiral arhitekt Tone Rud, odkrit leta 1952.

Občina Kranj

BAŠELJ

Ustanovitev Kokrškega odreda

Sredi junija 1942 je šla iz Osojnika nad Škofjo Loko na Kališe skupina partizanov, med katerimi je bil tudi štab nastajajočega Kokrškega odreda. Iz teh partizanov in tedanje Kokrške čete je bil 18. 6. 1942 ustanovljen Kokrški odred. Hkrati je nastal tudi 2. kokrški bataljon, ki so ga sestavljale tri čete: 1. četa je delovala na območju Ljubelj—Sv. Ana, 2. četa, imenovana Krvavška četa, na območju Krvavca, 3. četa na severni in južni strani Storžiča. Ob planinski poti na Kališče je vzdana plošča; odkrita je bila leta 1953.

Napad na 2. bataljon in štab Kokrškega odreda

Zjutraj 13. 7. 1942 so Nemci napadli v bližini Bašeljskega sedla 2. bataljon KO, pri katerem je bil tudi štab tega odreda. Pri spopadu so bili ranjeni trije borci. Popoldne istega dne so na Bašeljskem sedlu padli v nemško zasedo in bili ubiti Franc Vodopivec-Ciril, sekretar okrožnega komiteja KPS Kranj in člana PK KPS za Gorenjsko Boris Ručigaj in vodič Miha Bizjak. Spominska plošča borcem, padlim na Bašeljskem sedlu, je bila odkrita 1.8.1953; druga plošča istim padlim je na Kališču, kjer so pokopani.

Bolnišnica Košuta ali ambulanta F

Zgrajena je bila jeseni 1943 pod Bašeljskim sedlom — pod Storžičem. Prve ranjence je sprejela konec februarja 1944. Do avgusta tega leta je spadala pod Gorenjski odred, nato pod Kokrški odred. Bolnike je zdravil dr. Edvard Pohar. Zaradi dekonspiracije se je ambulanta F oktobra 1944 preselila preko sedla na kokrško stran. Ob obnovljeni baraki ambulante je spominsko znamenje.

BISTRICA

Streljanje talcev in požig vasi

25.7.1942 je skupina borcev 2. bataljona Kokrškega odreda postavila zasedo na bistrškem klancu na cesti Bled—Kranj. Napadli so avtomobil, ki je vozil pred večjo avtomobilsko kolono. Ob napadu so bili ubiti 4 Nemci, med njimi komandir smučarskega voda kapetan Max Schädlich. Pri ubitem nemškem oficirju so partizani dobili načrte za nemško ofenzivo proti partizanom na Jelovici. Nemci so iz maščevanja takoj po napadu odbrali v vasi devet moških in jih ustrelili, družine pa odvedli v internacijo; hiše v vzhodnem delu Bistrice so izropali in požgali.

26.7. so Nemci na bistriškem klanecu ustrelili še 50 talcev, ki so jih pripeljali iz Be Na kraju dogodka je talcem postavljen spomenik.

JL

Osrednji spomenik z nagrobno ploščo 9 talcem je na pokopališču v Podbrezjah

CEGELNICA

Ustanovitev 2. Kranjske čete

26.7.1941 se je zbrala skupina prostovoljcev iz Kranja, Cegelnice, Naklega in **Strahinja** nad Levčevo hišo na Cegelnici. Ker niso bili oboroženi, so se razšli in ponovno **zbrali**

2. 8. ter ustanovili četo. Komandirje bil Jože Pesjak, komisar pa Stane Toplak.

Četa je odšla na Veliko Poljano, kjer so se priključili še tovariši, ki so prišli iz Kranja. S **Tržiško** četo so se združili v Kranjsko-tržiški ali Storžiški bataljon in zaprisegli 4.8.1941 **pod** severno steno Storžiča. V kranjski občini praznujejo v spomin na ustanovitev 1. in 2. kranjske čete občinski praznik 1. avgusta.

Na Cegelnici je spomenik Kranjski četi.

CERKLJE

Nemški napad

Na območju Krvavca je najprej manevrirala Kokrška četa (ustanovljena je bila 10.12.1941 v Šenčurju in se tu zadrževala do februarja 1942, nato pa odšla pod Storžič.

Po ustanovitvi 2. bataljona Kokrškega odreda (junija 1942) je na tem področju delovala

2. četa tega bataljona — imenovana Krvavška četa, ki je napadala sovražnika v dolini Kokre, Kamniške Bistrice in v smeri proti Kranju.

17.8.1942 so Nemci pripravili tridnevno ofenzivo in obkolili 2. četo na območju med Krvavcem, Zvohom, Dolgimi njivami, Mokrico in Kriško planino. Po bojih se je tretji dan ostanek čet prebil proti Kamniški Bistrici, nato pa je Krvavška četa razpadla zaradi belogardističnega delovanja Mejačeve skupine iz Komende.

Spominsko obeležje je na Kriški planini, odkrito je bilo 4. 7.1950.

Napad Nemcev na 2. grupo odredov

Na poti z Dolenjskega na Štajersko se je v drugi polovici avgusta 1942 pomikal z Jelovice, prek Udenboršta in Štefanje gore pa čez Krvavec Savinjski bataljon 2. grupe odredov. Nad Davovcem so ga napadli Nemci in ga razbili na tri skupine. Padlo je 31 partizanov. Nekaj ur po bojih se je bataljon spet zbral v bližini planine Jezerce in nadaljeval pot čez Kriško planino proti Kamniški Bistrici.

Na Davovcu je spominska plošča 17 padlim borcem Savinjskega bataljona 2. grupe odredov, odkrita 2.10.1961.

Na planinskem domu na Krvavcu je bila 8.12.1952 odkrita plošča v spomin na boje

2. grupe odredov.

DUPLJE (SPODNJE)

Partizanska tehnika

V Spodnjih Dupljah je julija in avgusta 1941 delala tehnika pri kmetu Grašiču. Ustanovil jo je Jože Janežič, pri delu mu je pomagala Milka Stegnar. V podstrešni sobi sta s a pirografom izdelovala trosilne listke in prva navodila za diverzantske akcije.

JAMNIK**Požig vasi**

2e v začetku vstaje so se na Jelovici začeli zbirati prvi partizani in kmalu so dobili zvezo z domačini na Jamniku. (Vas leži na vzhodnem pobočju Jelovice). Po poletni ofenzivi 1942 se je v bližini Jamnika nastanil štab 1. grupe odredov. Ob nemškem napadu na štab je bil 16.10.1942 smrtno ranjen Lojze Kebe-Štefan, politični komisar 1. grupe odredov in sekretar PK KPS za Gorenjsko, in je nato 20.10. umri.

Od jeseni 1943 se je na tem območju pogosto zadrževala tudi Prešernova brigada in se uspešno bojevala z Nemci. Na Jamniku je bil 27.2.1944 štab Prešernove brigade s štabno četo in 4. bataljonom te brigade, ki se je vrnil z mobilizacije na levem bregu Save. Bataljon je zasledovala nemška orožniška patrulja iz Podnarta. Nemci so tudi pripravljali večjo vojaško operacijo. 27.2.1944 so obkoljevali Jamnik iz smeri Dražgoše, Kropa in Jelovica. Štab brigade in borci 4. bataljona so se spretno prebili iz nemškega obročja na Jelovico. Nemci pa so, kljub temu da v vasi ni bilo več partizanov, začeli obstreljevati Jamnik s strojnimi, minometi in topom. Vsa vas je bila kmalu v plamenih, še prej pa so nemški vojaki hiše izropali.

Spomenik 25 padlim borcem in talcem je bil odkrit 1946, osrednji spomenik na Jamniku pa leta 1964.

Smrt narodnega heroja Lojzeta Kebeta-Štefana

Poleg Staneta Žagarja in Jožeta Gregorčiča je bil Lojze Kebe eden najpomembnejših organizatorjev narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem. Rodil se je 26.6.1908 na Jezeru pri Cerknici. Po poklicu je bil ključavničar. Leta 1942 je postal sekretar PK KPS za Gorenjsko in prvi komisar 1. grupe odredov.

Ko je 16.10.1942 blizu partizanskega taborišča pri Jamniku pisal poročilo za CK KPS, so Nemci neopazno obkolili taborišče in ga ranili. Odklonil je, da bi ga borci nosili, ker so bili sami v veliki nevarnosti. Ko so se partizani prebili iz sovražnikovega obročja, se je Lojze Kebe skril in se nato z zadnjimi močmi zavlekel v bližnjo vas Jamnik, kjer je 20.10. podlegel ranam.

Domačini so ga pokopali v gozdiču nad Golim brdom. Po osvoboditvi je bil prekopan in prenesen na rob gozdiča, od koder je razgled po vsej Gorenjski. Na tem kraju je tudi spomenik.

Lojze Kebe je bil imenovan za narodnega heroja 5. 8.1951.

Tehnika I. grupe odredov

Jeseni 1942. leta je pričela delovati nad vasjo Jamnik ciklostilna tehnika pri štabu 1. grupe odredov; vodil jo je A. Arigler-Bodin. Delala je do decembra 1942.

JEZERSKO**Ambulanta Krtina**

Septembra 1944 je bila v Komatevri na Jezerskem zgrajena ambulanta Zapadnokoroškega odreda. Imenovali so jo bolnišnica Krtina. Velika je bila 4 x 5 m. V njej je delal medicinec Jože Kenda, ki je pozneje padel. »Krtina« je delovala do 13.1.1945. Belogardisti so si do tedaj na Spodnjem Jezerskem postavili svojo postojanko. Dva borca, ki sta se zdravila v bolnišnici, sta brez dovoljenja odšla h kmetu Ažmanu. Belogardisti so enega ujeli, ta pa je potem izdal bolnišnico. Naslednjo noč je bila napadena; rešili so se vsi, razen hudo ranjenega borca; belogardisti so ga ustrelili, barako pa zažgali.

Baraka bolnišnice v Komatevri na Jezerskem je obnovljena, na njej je spominska plošča padlemu borcu.

Na hiši št. 56 je vzidana spominska plošča medicincu Jožetu Kendu, borcu Zapadnokoroškega odreda in upravniku bolnišnice Krtina.

JOŠT NAD KRANJEM

Praznovanje 1. maja

Leta 1940 je bil na pobočju hriba partijski sestanek, na katerem so obravnavali vprašanja partijske organizacije. Na Joštu so delavci iz Kranja in okolice vsako leto priredili praznovanje 1. maja.

Ustanovitev 1. kranjske čete

Ustanovljena je bila 27.7.1941 na desni strani Save pri Joštu iz ilegalcev-delavcev, ki so se umaknili iz Kranja pred okupatorjem. Komandir čete je bil Anton Nartnik, delavec iz Kranja, politični komisar pa Jože Bitenc, delavec iz Stražišča. Četa je v glavnem manevrirala v Selški dolini in na grebenih, ki se spuščajo proti Kranju.

Decembra 1941 se je četa vključila v Cankarjev bataljon.

KOKRA

Odredna bolnišnica II

Ustanovljena je bila aprila 1944 pod Kočno v Kokri nad Suhadolnikovo hišo. Junija se je selila na pobočje Krvavca, avgusta pa v smeri proti Kamniški Bistrici. To bolnišnico za težke ranjence je vodil dr. Edvard Pohar.

Požig vasi in streljanje talcev

Ko je bil junija 1942 na Kališču pod Storžičem ustanovljen Kokrški odred, je njegov 2. bataljon začel vse bolj ovirati okupatorjev promet na cesti Kranj—Jezersko. Zaradi napadov na nemške avtomobile so začeli Nemci nasilno ravnati s prebivalci tega kraja. 11. 7.1942, so v Spodnji Kokri ustrelili 5 talcev, 20. 7. 1942 v Srednji Kokri 13 talcev, požgali vas ženske in otroke odpeljali v internacijo, moške pa ustrelili.

Za partizanske akcije 20.7.1942 — obstreljevanje nemškega kamiona — so se Nemci maščevali 25. 7. 1942 tako da so ustrelili v Zgornji Kokri 11 talcev.

V spomin na te tragične dogodke so v Srednji Kokri postavili spomenik, na krajih streljanja pa so spominske plošče.

Partizanska postojanka

V letih 1943 in 1944 je bil v dolini Kokre sedež okrajnega in okrožnega komiteja KPS za Kranj, na pobočjih doline pa je bilo več obveščevalnih točk, kurirskih relejnih postaj, tu je bil sedež gospodarske komisije in drugih političnih forumov NOG za kranjsko okrožje, zato je bila posebnega pomena zanesljiva partizanska postojanka — javka pri Povšnarjevih, v Kokri št. 63. Tu so s stolpa, vidnega od daleč, signalizirali partizanom, kadar se je v dolini pojavil sovražnik.

Kranjska okrožna tehnika

V skalah nad Povšno, ob desnem bregu Kokre, so Niko Kavčič-Gorazd, Adolf Arigler-Bodin, Maks Drobež-Nande idr. zgradili bunker in vanj se je poleti 1943 naselila kranjska okrožna tehnika, ki je do tedaj delala pri okrožnem komiteju KPS Kranj. Od oktobra 1943 do februarja 1944 je ta tehnika delala v Kranju, nato se je ponovno selila v dolino Kokre, na različna mesta (v Korito — v zgornjo lovsko kočo, potem na Leskove, marca 1944 v Heinricharjevo lovsko kočo), nazadnje so jo prestavili v novi bunker v dolini Lobnice; postavil ga je s sodelavci vodja omenjene tehnike inž. Maks Stupica-Dražgost. 13. 12. 1944 so tehniko, tedaj imenovano Jošt, napadli in uničili Nemci.

Kranjska rajonska tehnika

Ko so julija 1943 prišli tehniki v zgornji bunker nad Povšno, je začela z delom tudi kranjska rajonska tehnika. Oktobra 1943 se je selila iz Kokre v hribe nad Trzičem — v Podljubelj.

KRANJ

CESTA NA KLANEC 1

Ciklostilna tehnika

Tehniko, ki je delovala v Kranju od septembra 1941 do februarja 1942, je ustanovil Janez Poljanšek. Delovala je naprej v takratni tekstilni šoli, oktobra 1941 se je preselila na Klanec k Jožetu Žanu, kjer jo je vodil Franc Gajšek. Tu so razmnoževali Slovenski poročevalec, letake, pesmi in drugo takratno literaturo ter jo razpošiljali v razne kraje Gorenjske. Kmalu po aretaciji Jožeta Žana, Janeza Poljanška in Franca Gajška je ta prva ilegalna tehnika

V Kranju prenehala delovati.

Na Žanovi hiši je spominska plošča.

KOROŠKA CESTA 2

Velika tekstilna stavka

O pripravah na stavko, ki se je iz Kranja razširila in prerasla v slovensko tekstilno stavko, so se 16.8.1936 dogovarjali na Jesenicah komunisti s Francem Leskoškom, predsednikom Strokovne komisije URSSJ za Slovenijo in z voditeljem uspele jeseniške kovinarske stavke (1935). Razgovori so bili med veliko množično delavsko manifestacijo ob 30-letnici kovinarskega sindikata SMRJ na Jesenicah.

Sklep o začetku stavke je bil v Kranju sprejet na množičnem delavskem sestanku na Stari pošti 19.8.1936.

Zaradi nizkih mezd, slabih delovnih pogojev, dolgega delovnega časa je v tekstilnih tovarnah Jugočeška, Jugobruna, Tekstilindus, Intex, Božič in Prah 20.8.1936 začelo stavkati 4000 tekstilnih delavcev. Stavko je vodil medstavkovni odbor; glavno vlogo so imeli komunisti pod vodstvom Ivana Tominca. Stavkajočemu delavstvu je priskočilo na pomoč tudi okoliško prebivalstvo, prinašalo v tovarno hrano, tako da so delavci lahko vztrajali do 16. 9.1936, ko je policija po banovem ukazu nasilno zadušila stavko, delavce pa z gumijevkami pregnala iz tovarn. Po stavki je bila podpisana kolektivna pogodba za vse tekstilne delavce v Sloveniji, z njo se je izboljšal položaj delavcev. Delavci, ki pa so bili zaradi udeležbe pri stavki odpušteni, so ustanovili v Stražišču tekstilno zadrugo.

O tekstilni stavki priča spominska plošča na pročelju tekstilne tovarne Tekstilindus, plošča pred prostori današnje tovarne Sava in spomenik pred Tekstilno šolo.

LABORE

Partijska konferenca

Na Laborah je bila pred vojno leta 1941 pri Cirilu Bajžlju partijska konferenca. Navzoč je bil tudi Boris Kidrič. Razpravljali so o vlogi KP v času, ko so sosednje fašistične države že izvajale pritisk na Jugoslavijo. Kidrič je dal kranjskim komunistom navodila za nadaljnje delo.

PARTIZANSKA CESTA 38

Požig Šorlijevega mlina

V Šorlijevem mlinu je bilo že od leta 1941 shajališče ilegalnih političnih delavcev. S pomočjo domačih izdajalcev »raztrgancev« so Nemci 21.3.1944 obkolili in napadli Šorlijev mlin na Mali Rupi, ko je bila tam okrožna konferenca funkcionarjev KPS, SKOJ, OF, VOS in zastopnikov partizanskih tehnik. Večini udeležencev konference je uspelo prebiti se iz sovražnikovega obročja, padli pa so aktivisti Maks Jeza-Droh, Milena Korbar-Irena, okrožna sekretarka SKOJ, Ivan Lombar-Još, sekretar okrajnega komiteja KPS Kranj, v

Spomenik padlim je postavljen na Mali Rupi — pri mostu, v bližini nekdanjega Šorlijevega mlina.

POŠTNA ULICA 3

Sabotažna akcija v hotelu Evropa

Obveščevalna diverzantska skupina mladincev — skojevcev iz Naklega, ki so jo sestavljali Jože Strupi, Alojz Škulj, Franc Kopač, Milan Križaj in Dušan Feldin, je 10.1.1945 po nalogu štaba Kokrškega odreda minirala hotel Evropa v Kranju, kjer so bili nastanjeni nemški funkcionarji, gestapovci in štab 181. nemškega bataljona. Pri tej akciji je bilo 10 Nemcev ubitih, 10 jih je bilo teže, 5 pa lažje ranjenih.

Člani te mladinske skupine so 20. 2.1945 še razstrelili oklopni vagon na kranjski železniški postaji. Zaradi izdaje so Nemci kasneje ujeli Jožeta Strupija in Alojza Škulja. Po mučenju sta bila obsojena na smrt. 19.4.1945 so Strupija obesili pred hotelom Evropo, Škulja pa 20. 4. ustrelili.

Spominska plošča je vzdana na pročelju stavbe hotela Evropa.

SMLEDNIŠKA ULICA 39

Okrožna tehnika KPS Kranj

Jesen 1943 se je kranjska okrožna tehnika iz doline Kokre preselila v Kranj k Macarolovim. Tu so od oktobra 1943 do spomladi 1944 pisali matrice in tekste; razmnoževali pa so v Čirčičah, kjer je inž. Maks Stupica-Dražgost organiziral in vodil tehniko okrožnega komiteja KPS Kranj. Dražgost se je s tehniko najprej nastanil pri Ercetovih. Ivanka in Janez Erce sta mu pomagala. Razmnoževali so Mladino, Ljudsko pravico, Našo ženo, letake idr. S to literaturo so zalagali vasi od Predoselj, Cerkelj, Naklega in Kranja do Jezerskega in Tržiča. Med bivanjem v Čirčičah se je Dražgost večkrat selil, bil je tudi v mizarski delavnici Tineta Gregoriča-Cinka. Ko so Nemci Gregoriča aretirali (kasneje so ga ustrelili kot talca), je Dražgost s sodelavcem odnesel ciklostil in ostali material v globel pri Čirčičah, nato pa se je kranjska okrožna tehnika preselila nazaj v dolino Kokre.

Spominska plošča je na hiši Francke Vidmar.

STOŠIČEVA ULICA

Prvi okupatorjev zločin v Kranju

Ob nemškem napadu na Dobrčo je bil ujet komandir voda Storžiškega bataljona Milorad Stošič. Nemci so ga odpeljali v Begunje, ga 19. 8. 1941 obsodili na smrt in ga 23.8. v Kranju javno obesili.

Spomenik Miloradu Stošiču stoji na križišču Koroške in Stošičeve ulice. Načrt zanj je napravil arhitekt Marjan Šorli; odkrit je bil leta 1952.

STRUŽEVO

Narodni heroj Ivan Slavec-Joki

Rodil se je 30.4.1916 na Jesenicah na Gorenjskem. Končal je 6 razredov gimnazije in enoletno trgovsko šolo v Ljubljani. Ob okupaciji se je takoj spomladi 1941 vključil v OF. Po prvih bitkah na Gorenjskem je na svojem domu skrival ranjence in tudi druge ilegalce. Gestapo v Kranju ga je začel preganjati, zato je odšel sredi leta 1942 v partizane v Ljubljansko pokrajino. Kot namestnik komandanta Loškega odreda in komandant bataljona Loškega odreda je bil ob nekem italijanskem napadu Loškega odreda težko ranjen. Jeseni 1942 je bil na lastno željo z Notranjskega poslan nazaj na Gorenjsko. Kljub slabemu zdravstvenemu stanju je vztrajno organiziral mladinske akcije in OF. Opravljal je funkcijo

rajonskega sekretarja in potem postal sekretar kranjskega okrožnega komiteja KPS, zatem član pokrajinskega odbora OF. 21.6.1944 je sklical sestanek mestnega odbora OF Kranja, a ni prišel tja. Nemci in domobranci so ga napadli na Pševem pri Javorniku nad Kranjem. Jokl je sprejel boj z veliko močnejšim sovražnikom in v tem boju padel 21. 6.1944.

Za narodnega heroja je bil imenovan leta 1953.

Spominska plošča Ivu Slavcu je na hiši, kjer je stanoval, in na novem kulturnem domu.

ŠKOFJELOŠKA CESTA 37

Skladišče materiala za tehnike na Gorenjskem

Novembra 1941 je bila vzpostavljena redna zveza med Centralno tehniko KPS v okupirani Ljubljani in Gorenjsko preko Toškega čela. To zvezo je od leta 1941 do prve polovice

1942 nekajkrat na teden vzdrževala patrulja pod vodstvom Pavla Zibelnika-Paja. Tiskarsko gradivo in ilegalni material, ki ga je Zibelnikova skupina prenašala čez italijansko-nemško okupacijsko mejo, je preko Medna in Medvod prišlo v Stražišče (Škofjeloška 37) k Tonetu Hafnerju, kjer je bilo do februarja 1942. leta glavno skladišče ilegalne literature za vso Gorenjsko; od tod so jo nato razpošiljali v gorenjska okrožja.

TAVČARJEVA ULICA 43

Gorenjski muzeji

ima stalno muzejsko zbirko Slovenka v revoluciji. Prikazuje boj slovenskih žena za enakopravnost, za svobodo in za boljši družbeni red.

V isti stavbi je urejena zbirka Gorenjska v NOB. V njej je prikazan boj komunistične partije za pravice delavcev, začetek vstaje na Gorenjskem, vojaške akcije od 1941—1945, politično delo in osvoboditev Gorenjske.

VODOPIVČEVA ULICA 9

Začetki naprednega delavskega gibanja

V Engelmanovi hiši, kjer je bila gostilna pri Felnerju, je bil 21. 3.1920 ustanovni občni zbor Delavske socialistične stranke Slovenije za Kranj. Ta gostilna je bila v 30. letih zbirališče gorenjskih komunistov. Poleg Felnerjeve gostilne je bila znana tudi gostilna pri Semenu, v današnji Tavčarjevi ulici, kjer je bilo stalno zbirališče naprednega delavstva in tudi več delavskih zborovanj med stavko v Kranju.

Na nekdanji Felnerjevi gostilni je spominska plošča. Odkrita je bila 1959. leta.

LETENICE

Boj Kokrške čete z Nemci

Kokrška četa je bila ustanovljena 10. 12. 1941 v Šenčurju. Do konca januarja 1942 je naraslo število njenih borcev na 25. Manevrirala je na območju Kravca, Kokre in Storžiča. Zaradi zimskih razmer je bila četa razdeljena na tri skupine, ki pa so se v začetku marca spet zbrale v Voglanski gmajni. Četa se je nato premaknila proti Udenborštu. Vodstvo je prevzel Alojz Horvat, delavec iz Begunj, za komisarja pa je bil postavljen Anton štefe, delavec iz Tržiča. Opravila je več akcij, zato so jo Nemci zasledovali in jo 16. 4.1942 napadli. Pri poskusu preboja pri Letenicah je padlo 5 borcev, med njimi prvi komandir čete, član okrožnega komiteja KPS Kranj in član vojnorevolucionarnega komiteja za Kranjsko okrožje Stane Bečan, njegov brat Karel Bečan, predvojni član SKOJ Jože Fink, Tine Teran, član komunistične partije v Dupljah, ter Slavko Švegelj. Drugi borci so se prebili v dveh skupinah, prva v okroglaško gmajno, druga pa v ljubensko gmajno.

V spomin na boj in padle je bilo 22. 7.1959 odkrito spominsko znamenje ob južnem delu Letenic.

OKROGLO

Napad Nemcev na Okroglem

Skupina borcev Kokrške čete, ki so se 16.4.1942 rešili iz nemškega obroča v Udenborštu, so se premaknili na Okroglo v skalno votlino. Tja je prišla 19. 4. Naslednji dan se jim je pridružil tudi Stane Žagar mlajši, organizator gorenjske mladine, ranjen v nemški hajki. Njegov znanec z Dobrave mu je prišel prevezat nogo, po odhodu iz jame pa je izdal skrite partizane. Že ponoči med 20. in 21.4. so Nemci začeli obkoljevati Okroglo. Partizani so zaman skušali narediti izpad. Ker se niso hoteli predati, so Nemci po dolgi cevi začeli spuščati pred jamo bombe s plinom, da so se borci v jami začeli dušiti. Niso se mogli rešiti, zato se jih je šest ustrelilo, med njimi Stane Žagar ml. Ko so Nemci vdrli v jamo, so našli 7 mrtvih partizanov, 6 je bilo nezvestnih, omamljenih od plina. Mrtve so pokopali nedaleč stran v gozdu, preživele pa odpeljali v Begunje. Pet so jih ustrelili kot talce. Živa sta ostala Stanko Mlakar, ustreljen ni bil zaradi mladoletnosti, in Vlado Peraič-Planin, ki je še pred obkolitvijo skočil iz jame čez previsno skalo in se skrival v naplavljenem, dračju.

Spomenik v gozdu nad okrogelsko jamo in spominsko ploščo na Okroglem so odkrili ob 30-letnici ZKJ.

PRAŠE

Rojstna hiša narodnega heroja Vinka Ževnika-Železnika

Rodil se je 28.7.1914 v Prašah pri Mavčičah. Po poklicu je bil delavec. Po koncu aprilske vojne je kmalu pobegnil iz vojnega ujetništva; junija 1941 so ga Nemci izselili v Srbijo, kjer se je takoj pridružil ljudski vstaji. Novembra 1941 je postal vodnik v novo ustanovljeni I. slovenski četi Ivana Cankarja in bil sprejet v KPJ. Sodeloval je v bojih na Ravni gori in še na drugih bojiščih. Leta 1942 se je vrnil v Slovenijo ter bil vodnik v zaščitni četi glavnega poveljstva. Poleti 1943 je bil poslan na Gorenjsko k zaščitni patrulji PK KPS za Gorenjsko. Po kapitulaciji Italije je postal komandant bataljona v novo ustanovljeni 16. brigadi.

Novembra 1943, ko je z bataljonom zadrževal prodiranje nemške motorizirane kolone iz Idrije proti Otaležu, je v jurišu na sovražnika padel. Proglašen je bil za narodnega heroja 20.11.1951.

Na njegovi rojstni hiši, št. 10, je spominska plošča.

ROVT PRI PLANICI

Napad Nemcev na Selško četo in štab Cankarjevega bataljona

Marca 1942 se je štab Cankarjevega bataljona zadrževal pri Selški četi. Poveljstvo čete je napravilo načrt, da se premakne proti Mohorju. Zgodaj zjutraj 26. 3.1942 je krenila skupaj s štabom bataljona ter tovarišema Stanetom Žagarjem st. in Jožetom Gregorčičem proti Planici nad Žabnico ter se ustavila na Rovtu. Tu pa je bila izdana. 27. 3.1942 so jo Nemci napadli in obkolili. Po večurnem hudem boju se je prebila skoz nemški obroč na jaso nad Crngrobom. Od 32 borcev — kolikor jih je četa tedaj štela, jih je padlo 15; samo pri preboju je v jurišu padlo 11 partizanov, med njimi tudi Stane Žagar st. in komandir čete Matija Udvard-Vajs.

Spomenik padlim borcem Selške čete je v Rovtu nad Crngrobom. Spominsko znamenje je tudi na križišču poti proti Planici, Crngrobu, Lavtarskemu vrhu in Čepuljam.

Smrt narodnega heroja Staneta Žagarja

Rodil se je 19. 2. 1896 v vasi Žaga pri Bovcu. Po poklicu je bil učitelj. S Primorskega se je moral pred fašizmom umakniti v Jugoslavijo. Učiteljeval je v Srednji Dobravi pri Kropi.

Leta 1931 je postal član KPJ. Vzgojil je mnogo poznejših komunistov. Pred vojno je bil vodilni partijski organizator na Gorenjskem, junija 1940 je postal član centralnega komiteja **KPS**. Kot član glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet je pripravljaval oboroženo vstajo na Gorenjskem. V začetku avgusta 1941 je na Jelovici ustanovil Cankarjev bataljon.

Vrstile so se partizanske akcije na Gorenjskem; vodil jih je štab Cankarjevega bataljona ob pomoči Staneta Žagarja, zaključek teh bojev pa je bila znamenita dražgoška bitka.

Stane Žagarje padel 27.3.1942 na Rovtu pri Planici nad Crngrobom ob preboju skozi nemški obroč.

Za narodnega heroja je bil imenovan leta 1951.

Po Stanetu Žagarju se imenujejo: osnovna šola v Kranju, v Dražgošah, v Lipici; učiteljski pevski zbor; počitniški dom v Mojstrani; vojašnica v Kranju. Vsako leto pa se podelijo Žagarjeve nagrade v Sloveniji najuspešnejšim pedagoškim delavcem.

Na kraju smrti je spominska plošča narodnemu heroju Stanetu Žagarju. Po vojni so njegove posmrtno ostanke prenesli v skupno partizansko grobišče nad Srednjo Dobravo.

SIDRAŽ PRI ŠENTURŠKI GORI

Uničenje kurirske javke

V hiši kmeta Dobovška je bila leta 1944 kurirska javka. 3.10.1944 se je tukaj mudila skupina partizanov, med katerimi je bil tudi Dobovškov sin Franc. Hišo je obkolilo 20 domobrancev iz postojanke v Cerkljah. V boju je padel domači sin Franc in komandir kurirske postaje Franc Šolar, 2 ranjena borca sta umrla, drugi so se rešili. Domobranci so ubili gospodarja Mihaela Dobovška.

STRAHINJ

Dom narodne herojinje Pavle Mede-Katarine

Rodila se je 29.6.1916. Po poklicu je bila tekstilna delavka. Že zgodaj se je vključila v napredno delavsko gibanje. Z možem sta odšla 26.7.1941 v partizane. Pavla Mede je bila leta 1942 v 1. pohorskem bataljonu komandir ženskega voda, njen mož Rudi Mede-Groga pa komandant tega bataljona. Oba sta padla v zadnjem legendarnem boju

I. pohorskega bataljona 8.1.1943 na Osankarici na Pohorju.

Pavla je bila imenovana za narodno herojinjo 20.12.1951.

Na hiši št. 37, kjer je Pavla Mede stanovala s svojim možem, je spominska plošča.

Boj 2. bataljona Kokrškega odreda

Ustanovljen je bil 18.6.1942. Vse poletje je bil zelo aktiven. 13.9.1942 je po uspeli akciji prebil dan v Udenborštu, v gozdu med Goričami, Storžičem, Dupljami in Naklim, kjer so ga Nemci 14. 9. obkolili. Sovražnik je bil v veliki premoči, zato ni bilo upanja na preboj. Po dvodnevni bitki sta se od 62 borcev rešila le dva; padlo jih je 22, med njimi komandir čete Janez Perko. Druge borce so Nemci ujeli in odpeljali v Begunje, jih nekaj ustrelili kot talce, nekaj pa poslali v koncentracijska taborišča.

Domačini so padle borce pokopali v Strahinju na robu Udenboršta.

Borcem, padlim v Udenborštu, je postavljen spomenik v Strahinju na robu gozda. V Udenborštu je spominska plošča 22 padlim borcem 2. bataljona Kokrškega odreda.

ŠENČUR

Partijska konferenca

V hiši Janeza Mlakarja je bila 2. 4. 1935 partijska konferenca. Sklical in vodil jo je dr. Jože Vilfan, udeležili pa so se še Peter Uzar, Vencelj Perko, Albin Pibernik, Jože Jan, Janez Mlakar, Polde Stražišar, Marija Vilfan, Janez Pipan, Anton Štefe in drugi. Razpravljali so o delavskih in kmečkih vprašanjih.

Nemški požig in žrtve

8.3.1942 je bil sestanek v hlevu Martina Sušnika. Udeleženci so se domenili za odhod v partizane. Zaradi izdaje so jih Nemci iznenada napadli. Pri tem sta bila ranjena in ujeta sekretar vaške celice KP Janez Pipan in borec Kokrške čete Janez Zlate. Nemci so zažgali Sušnikov hlev in sosednjo Pipanovo hišo, v njej sta zgorela Pipanova žena Frančiška in starejši sin Janko.

Na obnovljeni Pipanovi hiši je spominska plošča.

Talci

Iz maščevanja zaradi napada skupine VOS s kranjskega območja na nemške orožnike so Nemci 24. 1. 1944 pri Šenčurju ob cesti proti Visokemu ustrelili 40 talcev.

Na tem kraju je postavljen spomenik.

VOGLJE

Partijska konferenca

Pri čevljarju Režku je bila 22.9.1935 partijska konferenca, ki jo je sklical in vodil Tone Čufar, inštruktor PK KPS za Slovenijo. Konference so se udeležili še Albin Pibernik, Franc Federle, Janez Mlakar, Franc Režek, Rogelj in Bukovnik. Razpravljali so o propagandnem delu, o ustanavljanju društva Kmečkih fantov in deklet in o drugih vprašanjih.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

AMBROŽ

Na hiši št. 6 spominska plošča padlemu komisarju 3. kranjske čete Fricu Jurkoviču, odkrita 23.5.1965.

BABNI VRT

Na pobočju Storžiča spominska plošča 4 padlim partizanom, odkrita 26.7.1953.

Na robu vasi spominsko znamenje padlemu borcu Gorenjskega odreda Janezu Čižmarju.

BAŠELJ

Nad počitniškim domom »Rade Končar« spominsko znamenje padlim borcem Ignacu Florjančiču, Alojzu Križarju in Jakobu Javorniku, odkrito 1963.

Pod počitniškim domom »Rade Končar« spominsko znamenje padlemu kurirju Blažu Močniku.

Ob poti iz Bašlja na Sv. Lovrenc, na »Voglu«, spominsko znamenje padlima borcema Kokrške čete Vinku Burniku in Ivanu Zupancu, odkrito 21. 7. 1963.

BOBOVEK

Pri odcepu poti na Brdo ob robu gozda spominsko znamenje padlim borcem Luki Svetetu. Alojzu Snedicu in Janezu Šenku; odkrito 1968.

BREG PRI KOKRI

Na hiši št. 15 spominska plošča prvoborcu, padlemu talcu Jožetu Celarju, odkrita 2.10.1945.

BRITOF

Na gasilskem domu spominska plošča sedmim borcem in talcem.

V delu vasi, ki se imenuje Za vasjo, spominsko znamenje o ustanovitvi krajevne organizacije OF, odkrito 9. 8. 1961.

Na hiši št. 30 spominska plošča organizatorju OF v Britofu in borcu Kranjske čete Andreju Kmetu, odkrita 8. 8.1954.

V parku tovarne Oljarica spominsko znamenje petim padlim delavcem v NOV iz Oljarice, odkrito 29. 7. 1971.

CERKLJE

Na gasilskem domu spominska plošča 7 padlim borcem gasilcem, odkrita 3.10.1959.

Na pokopališču grobišče z nagrobno ploščo 4 partizanom, ki so padli ob napadu na partizansko bolnišnico na Komendski Dobravi.

Na pokopališču grobišče petih padlih borcev 2. grupe odredov z nagrobnikom, odkrito 4.10.1959.

Sredi vasi spomenik 82 padlim domačinom iz Cerkelj in okolice. Načrt za spomenik je napravil arhitekt Tone Bitenc, relief je delo kiparja Staneta Keršiča; spomenik je bil odkrit 6.7.1958.

GOBOVCI

Ob stari gorenjski cesti proti Posavcu spominsko znamenje petim padlim talcem aktivistom, žrtvam izdaje nemškega župana Lukanca, ki so bili ustreljeni 3. 7.1942; odkrito oktobra 1960.

GOLNIK

Na južnem pročelju bolniške stavbe spominska plošča Jožetu Rodetu, borcu Kamniškega bataljona; padel je pri reševanju svoje sestre ranjene partizanke Ančke iz bolnišnice na Golniku.

GORIČE

Na ovinku ceste, ki pelje proti Golniku, osrednji spomenik 26 padlim borcem in 23 talcem iz Gorič in okolice. Načrt je napravil arhitekt Edo Ravnikar; spomenik odkrit 28.7.1953. Nasproti osrednjega spomenika spominsko znamenje petim talcem, ki so bili ustreljeni zaradi maščevanja nad ubitim izdajalcem iz Gorič; odkrito 1945.

V preddverju združenega doma v Goričah spominska plošča 23 padlim borcem in talcem *z Gorič in okolice, odkrita junija 1948.

JAMNIK

Nad cesto Jamnik—Kropa dve spominski znamenji padlima borcema Franciju Hlebcu in Janerj Gartnarju.

JOŠT

Spominska plošča na planinskem domu, ki se imenuje po športniku, prvoborcu Borisu Ručigaju (padel na Bašelskem sedlu leta 1942); odkrita 1. 8. 1977.

KOKRA

Na pokopališču grob padlih kurirjev Kokrškega odreda Franca Šinkovca in Milana Krem-sarja, ki sta padla pod Storžičem 28.12.1944; grob urejen 1945. leta.

Ob cesti spominska plošča žrtvama fašističnega terorja aktivistoma Matiji Tičarju in Franciju Mubiju, odkrita 9.10.1954.

Na hiši št. 2 spominska plošča padlim borcem Francu Žunu, Janezu Polajnarju in Jerneju Zaplotniku, odkrita 26.7.1964.

Ob cesti blizu Rekarjeve hiše spominsko znamenje padlemu kurirju Kokrškega odreda Ignacu Močniku, odkrito julija 1963.

KOKRICA

Na pročelju kulturnega doma, Cesta na Brdo 30, spominska plošča 22 padlim domačinom; odkrita 1959. leta.

Cesta na Brdo 47 — spominska plošča padlemu borcu, komandantu varnostnih grup Francu Pestotniku-Aljoši odkrita 4.7.1960.

Cesta na Brdo 57 — spominska plošča talcu Francu Mraku, političnemu delavcu, odkrita 1954.

Na pokopališču grobišče šestih padlih borcev domačinov, odkrito 1960. leta.

KRANJ

BENEDIKOVA POT 21 a

Spominski plošči Benedikovim in ustanovitvi prvega odbora OF. Franc Benedik sekretar OF, je bil ustreljen kot talec 19. 4.1942; njegov sin Zdravko je padel kot borec Kokrškega odreda 3.11.1944.

CANKARJEVA ULICA 13

Spominska plošča članici okrožnega komiteja KPS Kranj in sekretarki OK SKOJ Kranj Vidi Šinkovec-Janini padla nad Lajšami 19.4.1945; plošča po načrtu arhitekta Marjana Šorlija, odkrita 1954.

CESTA JLA

V kasarni Staneta Žagarja odprta stalna muzejska zbirka Bojna pot 7. SNOUB Franceta Prešerna.

CESTA 1. MAJA

Na novem pokopališču grobišče 87 padlih borcev; načrt za ureditev je napravil inženir Nande Jocif.

Spominska plošča Cilki Odar-Tatjani, sekretarki okrožnega odbora SPŽZ Kranj.

CESTA STANETA ŽAGARJA

Na pročelju stavbe Tekstilnega centra spominska plošča padlim učencem tekstilne šole, odkrita 1957.

DELAVSKA ULICA 19

Spominska plošča Maksu Rozmanovi, odkrita 22. 7. 1974.

DELAVSKA ULICA 43

Spominska plošča 7 prvoborcem Henriku Bičku, Viktorju Bečanu, Janezu Kovačiču st., Janezu Kovačiču ml., Ludviku Ogrizku, Edvardu Tomincu, Radu Žvabu; odkrita 23.12.1972,

DOLENČEVA ULICA 3

Spominsko znamenje Fliipu Doiencu, predvojnemu komunistu in organizatorju OF, odkrito 20. 8.1954.

GASILSKA ULICA

Na pročelju gasilskega doma spominska plošča 15 padlim gasilcem borcem NOV, odkrita julija 1952.

GORENJEŠKAVSKA CESTA 12

Pred vhodom v tovarno spomenik 57 padlim borcem, članom tekstilne tovarne Tekstilindus, delo kiparja Staneta Keršiča.

GORENJEŠKAVSKA CESTA

Pod Šmarjetno goro spomenik 18 padlim borcem in talcem; spomenik narejen po načrtu inženirja Nandeta Jocifa, odkrit 9.5.1965.

HAFNERJEVA POT 15

Spominska plošča Hafnerjevim, odkrita 27.11.1953.

HUJE 2

Spominska plošča bratoma Vreček, odkrita 29.11.1961.

JELENČEVA ULICA 1

Spominska plošča padlim Jelenčevim.

JEZERSKA CESTA 41

Na pročelju združnega doma spominska plošča 53 padlim domačinom, odkrita 22.7.1957.

KOROŠKA CESTA 9

Spominska plošča 17 padlim dijakom in Francu Šipicu, profesorju gimnazije, odkrita 27. 6. 1951.

KOKRŠKI BREG 5

Na pročelju hiše št. 5 spominska plošča 5 padlim borcem.

NARTNIKOVA ULICA 2

Spominska plošča Antonu Nartniku, sekretarju okrožnega komiteja KPS Kranj, odkrita 29. 11.1956.

NARTNIKOVA ULICA 9

Spominska plošča Jožetu Žešku, odkrita 1962.

PARTIZANSKA CESTA

Na stadionu spomenik padlim športnikom in telovadcem; izdelal ga je kipar Lojze Dolinar, odkrit je bil julija 1962.

POŠTNA ULICA 3

V veži hiše št. 3 spominska plošča 4 padlim borcem, odkrita 1959.

POT IMA JOŠT

Spominsko znamenje Francu Trojarju, odkrito leta 1956.

Na starem pokopališču grobišče dveh padlih borcev; nagrobnik odkrit 1963.

Spominska plošča Šiškovim, narejena po načrtu inženirja Nandeta Jocifa, odkrita 22. 6. 1969.

PRIMSKOVO (NA STAREM POKOPALIŠČU)

Grobišče padlih borcev, urejeno po načrtu inženirja Nandeta Jocifa, odkrita 1. 5. 1965.

SAVSKA CESTA 34

Pred vhodom v tovarno Tekstilindus spomenik 41 padlim članom kolektiva; plastika je delo kiparja Borisa Kalina.

SAVSKA LOKA 21

Pred tovarno Planika spominsko znamenje 6 padlim članom kolektiva.

SMLEDNIŠKA CESTA 3

Spominska plošča 14 padlim učiteljem in učencem mlekarške šole.

STRAŽIŠKA CESTA

Na pročelju telovadnega doma spomenik 62 padlim športnikom, odkrit 29.11.1955.

Na hiši št. 34 spominska plošča Ivanu Tomincu, sekretarju okrožnega komiteja KPS Kranj, in delegatu ustanovnega kongresa KPS na Čebinah; odkrita 22.4.1977.

STRUŽEVO

Spomenik 18 padlim borcem in talcem, odkrit 25. 9. 1956.

ŠKOFJELOŠKA CESTA 6

Pred poslopjem tovarne Sava spomenik 36 padlim borcem, članom kolektiva, odkrit še v stari tovarni 1947.

ŠKOFJELOŠKA CESTA 19

Spominska plošča Lucijanu Seljaku sekretarju okrožnega komiteja KPS Kranj, izdelana po načrtu inženirja Nandeta Jocifa.

TITOV TRG 12

Spominska plošča padlim Ručigajevim. Plošča odkrita očetu Ernestu (ubit na domu 6.12.1942), sinovoma Borisu, sekretarju OK SKOJ (padel na Bašeljskem sedlu 13.7.1942) in Božu (padel na Pasji ravni 25.12.1941) ter stricu Jožetu (ustreljen pri Rupih 19. 3.1944).

TRG REVOLUCIJE

Osrednji spomenik delavskemu gibanju in revoluciji. V štirih kompleksih je upodobljena delavska stavka, začetek vstaje, partizanski boj in zmaga revolucije. Plastike so delo kiparja Lojzeta Dolinarja, ureditev trga je zamisel arhitekta Marjana Tepine. Spomenik je bil odkrit 31. 7. 1961.

VODOPIVČEVA ULICA 16

Spominska plošča sekretarju OK KPS Kranj Francu Vodopivcu-Cirilu, odkrita leta 1953.

ZASAVSKA CESTA

Spomenik 23 padlim borcem in talcem, odkrit 18. 8.1968, načrt zanj naredil inženir Nande Jocif.

LAHOVČE

Spominsko znamenje borcem Šlandrove brigade, padlim ob napadu na sovražnikovo postojanko 4.10.1944; odkrito ob 15-letnici tega dogodka.

LUŽE

Na gasilskem domu spominska plošča 4 padlim borcem, odkrita junija 1963.

MAČE

Na pročelju hiše št. 13 spominska plošča o ustanovitvi N00, odkrita 2.10.1954.

MAVČIČE

Pred zadružnim domom osrednji spomenik 29 padlim domačinom, narejen po načrtu inženirja Nandeta Jocifa, odkrit 30.10.1966.

Na vaškem pokopališču nagrobnik 11 padlim borcem domačinom, odkrit 1950. leta.

MILJE

Ob poti v Šenčur spominsko znamenje padlim borcem Kokrškega odreda Jožetu Kravcarju, Vinku Kravcarju in Avgustu Berniku; odkrito 10.7.1960.

MOŽJANCA

Ob vhodu v vas spominska plošča padlima borcema Vinku Stružniku in Francu Pipanu.

Na zahodnem delu vasi spominsko znamenje padlim borcem Ivanu Krmeljju, Vinku Stružniku in Jožetu Seknetu.

Plošči sta bili odkriti 9. 9.1961.

NAKLO

Pred staro osnovno šolo sredi vasi osrednji spomenik 34 padlim domačinom, po načrtu inženirja Nandeta Jocifa; odkrit 4. 7.1965.

Na hiši št. 83 spominska plošča Jožetu Poličarju, padlemu slušatelju partijske šole v Cerknem; plošča odkrita 26. 7. 1964.

NEMILJE

Ob poti proti Mohorju spominsko znamenje padlima borcema Prešernove brigade, odkrito 27. 6.1961.

NOVA VAS

Na hiši št. 14 spominska plošča padlemu borcu Petru Šenku, odkrita 2.10.1954.

OLŠEVEK

Na vaškem pokopališču grobišče 8 padlih borcev in talcev, urejeno junija 1961.

Na »Stagneh« nad vasjo spominsko znamenje 6 padlim borcem, odkrito julija 1961.

OREHOVLJE

Na hiši št. 12 spominska plošča Francu Kernu, odkrita 15.5.1960.

PLANICA

Na sedlu pod vasjo spominsko znamenje 32 padlim borcem.

V gozdni strmini pod vasjo grob padlega partizana in spominska plošča, odkrita 1961.

PODBREZJE

Na hiši št. 115 spominska plošča padlima borcema Kokrškega odreda Milanu Ovseniku in Janezu Finžgarju, odkrita 26.7.1962.

Na pročelju kulturnega doma plošča 11 padlim borcem in 7 talcem, odkrita 27.4.1951.

Na čelni strani zadružnega doma plošča padlima borcema Jakobu Špendalu in Jakobu Rozmanu, odkrita 26.7.1962.

POŽENIK

Pri mostu spominsko znamenje padlima borcema Jožetu Bolki in Jožetu Korbarju, odkrito 28.11.1968.

PRAPROTNA POLICA

Na hiši št. 26 spominska plošča padlima sekretarjema rajonskega komiteja KPS Šenčur Jožetu Stružniku in Mirku Kavčniku, odkrita 5.10.1955.

PREBAČEVO

Na gasilskem domu spominska plošča 11 padlim za svobodo, odkrita 11.7.1965.

PREDDVOR

V vasi, ob stari osnovni šoli osrednji spomenik 18 borcem in 10 talcem iz Preddvora in okolice, narejen po načrtu inženirja Marjana Šorlija; odkrit 9.10.1955.

Na starem pokopališču grobišče treh padlih borcev, urejeno leta 1945.

Na južnem pročelju doma gasilcev spominska plošča padlima borcema, gasilcema Andreju in Francu Mubiju.

PREDOSLJE

Na kulturnem domu, št. 34, spominska plošča padlim borcem in talcem ter žrtvam fašističnega terorja, odkrita 4.7. 1960.

Na hiši št. 67 spominska plošča ustreljenemu organizatorju vstaje na tem področju Jožetu Sajovicu, odkrita 4. 7. 1960.

Na pokopališču partizansko grobišče in spomenik 10 borcem iz Predoselj in okolice, narejen po načrtu inženirja Nandeta Jocifa 4.7.1963.

PŠEVO

Pred vasjo, ob poti na Jošt, spomenik 15 padlim borcem; po načrtu inž. Nandeta Jocifa, odkrit 22. 7. 1969.

Na pročelju šole tri spominske plošče 13 padlim domačinom; po načrtu inž. Nandeta Jocifa, odkrita 1. 5. 1959.

SPODNJE BITNJE

Na hiši št. 31 spominska plošča aktivistkama Anici Šolar in Maksi Rozman, odkrita 9. 7. 1961.

SPODNJE DUPLJE

V parku pred osnovno šolo osrednji spomenik 22 padlim borcem in petim talcem; po načrtu inž. Nandeta Jocifa, odkrit 12. 9.1965.

SREDNJA BELA

Na vaškem pokopališču spominska plošča devetim padlim borcem, odkrita 9.10.1956.

SUHA

Ob robu vasi spominsko znamenje 3 padlim borcem Kokrškega odreda, odkrito 1. 8.1961.

ŠENČUR

Na pokopališču grobišče in osrednji spomenik 89 borcem in talcem iz Šenčurja in okolice; ureditev po načrtu inženirja Petra Trpina; spomenik odkrit 1.11.1953.

Na gasilskem domu spominska plošča 4 padlim borcem gasilcem, odkrita 1958. leta.

Na hiši Kranjska cesta št. 2 spominska plošča padlemu borcu Kokrškega odreda Janku Beleharju, odkrita 17.7.1955.

Na domu Kokrške čete spominska plošča 47 padlim borcem te čete; odkrita 10. 12. 1977.

ŠENTURŠKA GORA

Na vogalu osnovne šole spominska plošča 6 padlim kurirjem s postaje G 21, odkrita 23.5.1965.

ŠTEFANJA GORA

Ob poti proti Kozjemu bregu spominsko znamenje padlemu borcu Miroslavu Šnajderju, odkrito 4.10.1959.

TENETIŠE

Ob mostu spominsko znamenje 4 padlim borcem v NOV.

TRBOJE

Na križišču poti sredi vasi osrednji spomenik 24 padlim borcem in talcem.

Pred vaškim pokopališčem spomenik 15 padlim domačinom; po načrtu inženirja Nandeta Jocifa, odkrit 5. 9.1965.

Ob cesti proti Smledniku spominsko znamenje padlemu komandantu 1. bataljona Gorenjskega odreda Jožetu Fajfarju in neznanemu borcu.

TRSTENIK

Na pročelju zadružnega doma spominska plošča 11 padlim borcem in talcem, odkrita 27.11.1954.

Ob poti na Trstenik spominsko znamenje 20 padlim borcem iz Trstenika in okolice.

VELESOVO

Na vogalu zadružnega doma plošča 3 padlim borcem, odkrita 3.10.1959.

Na pokopališču nagrobnik 8 padlim borcem, odkrit 8.10.1961.

VISOKO

Pred zadružnim domom spomenik 30 padlim borcem. Kip je naredil kipar Lojze Dolinar, spomenik je izdelan po načrtih inž. Nandeta Jocifa; odkrit 25. 7.1965.

Na hiši št. 44 spominska plošča aktivistu OF Janezu Korunu, odkrita 10. 7.1960.

Na hiši št. 41 spominska plošča prvoborcu Valentinu Kokalju; na njej je označen tudi ustavni sestanek OF za to področje; odkrita je bila 16.7.1961.

VIŠEVCA

Spominska plošča Angeli, Francu in Mirku Maleš, žrtvam fašističnega terorja.

VOGLJE

Na pročelju gasilskega doma spominska plošča 17 padlim borcem in 4 talcem, odkrita 10. 7. 1955.

Na hiši št. 96 spominska plošča ubitemu aktivistu Francu Šimnovcu, odkrita 10. 7. 1960. Na robu gozda znamenje padlemu borcu Kokrške čete Antonu Bizjaku in kurirju Ferdinandu Pipanu, odkrito 10. 7. 1960.

Na južnem robu vasi spominsko znamenje padlima borcema VDV Antonu Bohincu in Rihardu Srobotniku ter neznanemu borcu, odkrito 10. 7. 1960.

Na vzhodnem robu vasi spominsko znamenje padlima borcema Francu Podgoršku in Janku Molu, odkrito 10. 7. 1960.

VOKLO

Na pročelju prosvetnega doma spominska plošča 6 padlim borcem, odkrita 18. 12. 1955.

ZALOG PRI CERKLJAH

Na hiši št. 41 spominska plošča padlemu kurirju Rudolfu Sodniku, odkrita 27. 4. 1952.

Na hiši št. 28 spominska plošča komandantu 2. bataljona Šlandrove brigade, imenovanemu »Juda«, odkrita 5. 10. 1955.

ZGORNJA BELA

Na hiši št. 46 spominska plošča padlemu borcu Andreju Nagliču.

ZGORNJA BESNICA

Na zadružnem domu spominska plošča 25 žrtvam fašističnega terorja, odkrita 1959. leta.

V bližini stare osnovne šole spominsko znamenje sedmim ustreljenim talcem, odkrito 1931. leta.

Na novem delu pokopališča grobišče 29 padlih borcev in talcev; projektiral inž. Nande Jocif, urejeno je bilo 3. 7. 1966.

Na starem pokopališču grobova dveh padlih borcev Prešernove brigade s ploščo; plošča odkrita 1961. leta.

V stranski dolini med Spodnjo in Zgornjo Besnico spominsko znamenje sedmim padlim borcem, odkrito 1961. leta.

ZGORNJE DUPLJE

Na hiši št. 25 spominska plošča padlima prvoborcema in predvojnima komunistoma bratoma Tinetu in Stanetu Teranu; odkrita 24. 7. 1955.

ZGORNJE JEZERSKO

Sredi vasi osrednji spomenik 19 padlim borcem, odkrit 19. 6. 1953.

Na hiši št. 56 spominska plošča januarja 1945 padlemu bolničarju ambulante Krtina, Jožetu Kendi, odkrita 16. 6. 1957.

Na pokopališču grobišče štirih padlih borcev, urejeno po načrtu arhitekta Nandeta Jocifa, odkrito 23. 6. 1963.

Na hiši št. 37 spominska plošča padlemu borcu Stanku Grošlju, odkrita 27. 6. 1965.

Pod Jezerskim vrhom spominska plošča padlemu borcu Zahodnokoroškega odreda Nacetu Murnu; odkrita 21. 6. 1967.

Pri Češki koči plošča 3 padlim borcem — gornikom, odkrita 11.8.1957.

ŽABNICA

Na razpotju sredi vasi osrednji spomenik 88 padlim borcem, talcem in žrtvam fašističnega nasilja, narejen po načrtih inženirja Toneta Bitenca in Zlata Jerasa, odkrit 4.7.1957.

Na hiši št. 42 plošča v spomin na ustanovitev prvega odbora OF, odkrita 1961. leta.

Na pokopališču grobišče 5 padlih borcev, odkrito 16.6.1952.

Občina Radovljica

BEGUNJE

Gestapovski zapori

Nemški okupator je bivšo žensko kaznilnico v stari graščini v Begunjah spremenil najprej v zbirni prostor za izseljevanje ljudi z Gorenjske, nato pa v mučilnico ujetih partizanov in zaprtih aktivistov OF ter njihovih svojcev — talcev. Prvi zaporniki so bili pripeljani v Begunje 20. 5.1941. Posebno pa so se začeli polniti begunjski zapori po prvih akcijah gorenjskih partizanov. Na te akcije so Nemci odgovorili z usmrčitvijo prvih štirih talcev

2.8.1941 v Vrbančevi opekarni pri Slatni, nato pa z vse pogostejšim streljanjem talcev na območju Begunj, zlasti v bližnji dolini Drage in pozneje na vrtu kaznilnice. Ko so zaslu-tili svoj konec, so začeli žrtve skrivaj pokopavati ali pa so jih v krstah vozili na Koroško. Zato ne bo nikoli točno znano, koliko zapornikov je bilo ubitih in pokopanih v Begunjah in v Dragi. Po dosedaj znanih podatkih je šlo skozi begunjske zapore 12 134 ljudi, predvsem z Gorenjske, 849 jetnikov iz Begunj so Nemci ustrelili. Mnogi od zapornikov so bili poslani v razna uničevalna taborišča.

Dva bataljona Kokrškega odreda sta bila v začetku maja 1945 določena, da osvobodita zapornike iz begunjskih zaporov in zajameta tamkajšnjo nemško posadko. Kokrški odred je zahteval od obkoljene nemške posadke naj se mu vda in izpusti zapornike. Pogajanja z Nemci so se začela 1. 5.1945 in se po treh dneh končala s predajo Nemcev. Tedaj so partizani osvobodili iz begunjskih zaporov 632 zapornikov.

Prizidek jetnišnice v gradu — celice smrti — je spremenjen v muzej talcev.

O tragediji pričajo spomenik in pokopališče talcev na vrtu graščine v Begunjah, spominska znamenja v Dragi in spomeniki v krajih, kjer so bili streljani talci, v Jančevi drnci in na Kraljevem polju.

Arhiv za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani hrani 9000 nemških dokumentov iz begunjskih zaporov. Gorenjski muzej v Kranju pa originalne nemške zaporniške knjige iz Begunj s seznamom vseh jetnikov.

Streljanje talcev v Dragi

Mesto, kjer so streljali talce, je oddaljeno 1 km od Begunj proti Dragi. Nemci so streljali talce najprej tik za begunjsko vasjo v Jančevi drnci, nato pa v Dragi vse do konca marca 1942. Ustreljene so v starem peskolovu zagrebli, njihove grobove pa zravnali z zemljo. Vendar so bili čez noč grobovi posuti s cvetjem očiten izraz demonstracije proti nemškemu okupatorju. Pozneje so Nemci morišče v Dragi opustili in streljali talce blizu krajev, kjer so partizani izvedli kako akcijo; ustreljene talce so morilci zakopali na kaznilniškem vrtu, kamor ni smel nihče. Nemci so v Dragi ustrelili 179 talcev; prve štiri skupine so spravili v zaboje in jih prepeljali v krematorij v Gradec, vse druge pa so pokopali tam, kjer je danes lepo urejeno grobišče s spominskimi kamni.

Padlim talcem so postavljena spominska znamenja v dolini Drage.

Bolnišnica B 777 pod Begunjščico (ambulanta G)

Najprej je maja 1944 obstajala zasilna bolnišnica v Kotlu med Planinco in Poljško planino.

Sem so vodili ranjence in bolnike iz Gorenjskega odreda, ki so se ta čas zadrževali na pobočju Begunjščice, med Zelenico in Drago. Zaradi dekonspiracije se je morala preseliti na novo mesto. Tako je bila ob izteku grebena Gradišče blizu Begunjščice 1944 postavljena bolnišnica, ki je imela okrog 50 m² — dve bolniški sobi in kuhinjo; sprejela je lahko do 30 ranjencev; dobila je ime B 777 Kokrškega odreda. Vodil jo je zdravnik dr. Jakob Debevc iz Radovljice. Do bolnišnice so bolnike in ranjence prenašali po potoku Zgoša.

Nemci je niso odkrili in je delala do osvoboditve.

Spominski kamen s ploščo partizanski bolnišnici B 777 je na planini Preval v Vratih; odkrit 25. 5. 1977.

Partizanska javka

Javko pri Katarini Šenk-Tetki so partizani postavili za varnost svojega prehoda v dolino Drage in da so se ognili dolgi poti čez Dobrčo. Aktivistka Tetka je stanovala v hiši ob vhodu v Drago. V primeru nemške nevarnosti ali hajke je izobesila na vrtu gradu Kamen belo rjuho, kar se je videlo z vseh vrhov, in tako opozorila partizane.

Žrtve nemške policijske zasede

Koje bila spomladi 1944 ustanovljena 4. gorenjska relejna linija, je po dolini Drage začela voditi redna kurirska pot; tod so hodili partizanski kurirji-obveščevalci, patrolje in aktivisti OF, ki so prenašali sporočila, hrano in drug material. Zaradi dobro urejene obveščevalne službe, ki so jo opravljali Katarina Šenk-Tetka in Vazarjeva družina, ni bilo v dolini Drage vse do usodnega januarja 1945 nobenih žrtev med partizanskimi kurirji, ki so tod redno hodili.

27. januarja 1945 zvečer so nemški policisti iz Poljč pripravili zasedo v Dragi; vdrli so v Vazarjevo hišo, se tu zabarikadirali in čakali na partizane. V noči od 27. na 28. januar je tako padlo v zasedo in bilo ubitih 13 kurirjev in borcev Kokrškega odreda.

Padlim kurirjem je v Dragi postavljen spomenik.

BOHINJSKA BISTRICA

Bohinjska vstaja in razvoj NOG

Začela se je sredi decembra 1941. Priprave na vstajo so bile široke. V sirarni v Bohinjski Bistrici so bili številni sestanki, ki sta jih vodila Tomaž Godec iz Bohinjske Bistrice (predvojni komunist, organizator naprednega Društva kmečkih fantov in deklet) in Stane Žagar ml.; na Koprivniku in Gorjušah se je zbralo ob začetku vstaje okoli 200 ljudi, ki so hoteli napasti Nomenj. Toda vstaja se ni posrečila. Tomaž Godec je nato čez zimo z veliko vnemo ustanovljal in utrjeval odbore OF v Bohinju. Sredi dela so ga izsledili Nemci in odpeljali v Begunje 13. 3. 1942. Nato pa so ga v zvezi z likvidacijo izdajalskega jeseniškega župana odvlekli na Koroško in tam kot talca ustrelili 19. 4. 1942.

Kljub okupatorjevemu nasilju se je širilo in krepilo narodnoosvobodilno gibanje v Bohinju.

Tu so skrito delali številni partizanski vojaški in politični organi in opravljena je bila vrsta vojaških akcij. Od sredine leta 1943 dalje je bila zgornja bohinjska dolina popolnoma osvobojena. V vaseh na osvobojenem bohinjskem ozemlju so bile v mesecu oktobru 1944. leta volitve v narodnoosvobodilne odbore, ki so poleg odborov OF uspešno delovali do osvoboditve. Na bohinjskem območju so se zadrževale partizanske enote, med njimi so zlasti pomembne enote Gorenjskega odreda, Prešernova brigada in Jeseniško-bohinjski odred, ki je Bohinj tudi dokončno osvobodil.

Spominska plošča je v Slamnikih, na hiši **opuščene** kmetije Volf.

Spominska plošča Tomažu Godcu je na njegovi rojstni hiši, št. 15, pri mostu.

GORELJEK

Nemški napad na 3. bataljon Prešernove brigade

15.12.1943 zjutraj je prišel 3. bataljon Prešernove brigade na Goreljek in se ustavil v Lovčevem hotelu; bataljon se je zavaroval le z dvema stražama. Partizani so, nič hudega sluteč, zaradi utrujenosti kmalu zaspali. Štab bataljona se je nastanil kakih 50 metrov stran od hotela. Opoldne so imeli četni komandirji sestanek, tedaj pa je pritekel stražar v štab in javil, da gredo Nemci. Prihajali so v belih haljah in bataljon v širokem loku obkolili ter začeli obroč stiskati. Po naključju je poveljstvo bataljona ostalo zunaj sovražnega obroča. Nemci so začeli napadati z močnim ognjem, tako da se partizani niso mogli umakniti. Boj je trajal 5 ur. Okrog 500 Nemcev se je bojevalo z 82 partizani. Le redkim borcem je uspelo prebiti se iz obroča ter se pridružiti štabu bataljona in komandirjem čet, ki so zunaj obroča napadali sovražnika, da bi rešili obkoljene tovariše. Šele ko je obkoljenim borcem zmanjkalo streliva, je Nemcem uspelo strniti obroč. Ranjene in ujete partizane so odpeljali s seboj; hotel pa zažgali.

Okrog 40 metrov od bojišča je urejeno grobišče s spomenikom; tu so pokopani padli borci.

Spomenik je postavljen tudi na bojišču.

KAMNA GORICA

Ustanovitev Cankarjevega bataljona

Cankarjev bataljon je bil ustanovljen 5.8.1941 na Pogrošarjevi plani na Vodiški planini.

V bataljon sta bili vključeni Jelovška in Jeseniška (ali Cankarjeva) četa. Pri ustanovitvi je bil navzoč član Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Stane Žagar.

Za komandanta bataljona je bil postavljen Jože Gregorčič-Gorenjc, jeseniški železar in španski borec, za komisarja Ivan Bertoncelj.

Spomenik o ustanovitvi Cankarjevega bataljona stoji na Pogrošarjevi plani na Vodiški planini.

Dan ustanovitve Cankarjevega bataljona praznuje občina Radovljica kot občinski praznik.

Napad 2. bataljona Prešernove brigade na nemško postojanko

Nemško orožniško postojanko v Kamni gorici, ki je bila nastanjena v utrjeni enonadstropni stavbi Jelovica in je štela 18 moških, je napadel 2. bataljon Prešernove brigade 12.1.1944, medtem ko je po akciji na železniški progi pri Kranju začasno taboril r.a. Jemniku. Z napadom ene čete, ostale so bile v zasedah, je presenetil sovražnika. Borci pa kljub jurišu, v katerem sta padla 2 borca, ter močnemu obstreljevanju niso zavzeli postojanke. Sovražnik se je srdito branil, potem pa še s treh strani dobil pomoč. Nemci so pri Lipnici predrl partizansko zasedo in partizane napadli z bočne strani. 2. bataljon se je moral umakniti, a tudi nemška posadka se je morala za nekaj časa umakniti iz vasi.

KOPRIVNIK V BOHINJU

Ambulanta E

Nastanek te sanitetne postojanke januarja 1944 je povezan z ranjenci in bolniki 3. bataljona Prešernove brigade, ki ga je tedaj napadel sovražnik na Pokljuki. Za potrebe ranjencev je bila zgrajena zakonspirirana baraka nad Podjeljem, v gozdu nad Jereko (Konjska dolina); sprejela je lahko do 15 ranjencev, imenovala se je ambulanta E. Sprejemala je ranjence s Pokljuke in bohinjskega kota. Ambulanta E je najprej vodil češki zdravnik dr. Kadlik, ki je spomladi 1944 ušel iz nemškega ujetništva in se vključil v gorenjske enote

NOV. Za njim je prevzel vodstvo dr. Ivan Hribnik-Matjaž. Ambulanta E je delovala do osvoboditve maja 1945.

KORITNO

Akcije Gradnikove in Prešernove brigade v sedmi sovražnikovi ofenzivi

S sedmo ofenzivo, od aprila do junija 1944, so Nemci hoteli vojaško obvladati zanje tedaj najpomembnejša območja in pri tem so udarili tudi na ozemlje 9. korpusa. 9. korpus se je v tej ofenzivi na Primorskem in Gorenjskem izognil dolgotrajnim bojem tako, da je udarjal na sovražnika iznenada, iz nepričakovane smeri.

Od 26. in 27. maja 1944 sta brigadi Ivana Gradnika in Franceta Prešerna izvedli naslednje uspešne akcije: 2. bataljon Gradnikove brigade je uničil sovražnikovo postojanko v Zgornjih Gorjah pri Bledu; 3. bataljon iste brigade je uničil električno centralo v Spodnji Radovni in napadel ter uničil sovražnikovo postojanko v Srednji vasi v Bohinju. Hkrati je 1. bataljon Prešernove brigade napadel in uničil nemško orožniško postojanko v Ribnem; 2. bataljon Prešernove brigade pa nemško postojanko v Koritnem.

Pri vseh omenjenih akcijah so enote 9. korpusa zaplenile tudi veliko sovražnikovega vojaškega materiala.

Rojstna hiša narodnega heroja Jakoba Bernarda

Rodil se je 21.7.1909 v Koritnem pri Bledu kot sin malega kmeta; pred vojno je delal kot gradbeni tehnik. Takoj po okupaciji Gorenjske je sodeloval v pripravah na ljudsko vstajo na območju Bleda, Ribnega, Koritnega in okolice ter sodeloval v bojih proti okupatorju na Gorenjskem. Kot komandir Poljanske čete in inštruktor štaba Cankarjevega bataljona se je boril na Partizanskem vrhu in hrabil še druge partizane. Udeležil se je bitk v Rovtih, Dražgošah in drugod. Bil je odličen partizanski poveljnik. Padel je 16. 2.1942, ko se je prebijal skozi nemški obroč. Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Na njegovi rojstni hiši, št. 31, je spominska plošča.

KROPA

Partijska konferenca

je bila 15.5.1936 na Boštjanovem kopišču nad Fajfo (pobočje Jelovice). Udeleženci so razpravljali o političnem položaju v jeseniškem okrožju in sprejeli sklep, da se komunisti aktivno vključijo v politične, kulturno-prosvetne in športne organizacije in tako sodelujejo pri širjenju ljudskofrontnega gibanja za združevanje vseh naprednih sil slovenskega naroda. Konferenco je vodil sekretar jeseniškega okrožnega komiteja KPS Stane Žagar.

Javka Čreslovka — zbirališče prvih partizanov

Svoje mesto je imela v drvarski koči na skritem kraju visoko na Jelovici. Postavil jo je Janko Poljane iz Sela pri Bledu. V tej koči se so že leta 1941 sestajali prvi ilegalci Jaka Bernard, Oskar Pogačnik, Franc Grilc, Jože Saksida, Tonček Dežman, aktivisti in simpatizerji OF. Na sestankih aktivistov so razpravljali o zbiranju orožja, o gibanju in moči Nemcev, o dobavi hrane, obleke ter poročali o vedenju prebivalstva v dolini. Sestanke sta vodila Jaka Bernard ali pa Oskar Pogačnik. Ta javka ter začasno bivališče prvih borcev in kasneje kurirjev je obstajala od leta 1941 do 1945.

Koča »Čreslovka« stoji na Babi, visoko na Jelovici, in spada pod zaščito spomenikov NOB.

Pokrajinska konferenca gorenjskih aktivistov OF

13. in 14. maja 1944 je bila na Mostah na Jelovici pokrajinska konferenca gorenjskih aktivistov OF.

Priprave zanjo je vodil Bogdan Osolnik, sekretar oblastnega komiteja KPS za Gorenjsko. Na konferenci so razpravljali o ukrepih za pospeševanje osvobodilnega boja, o graditvi ljudske oblasti in o mobilizaciji vseh sil za osvobodilni boj na Gorenjskem.

Izvoljen je bil pokrajinski odbor OF za Gorenjsko s sekretarjem Maksom Krmeljem in pokrajinski odbor delavske enotnosti s sekretarjem Andrejem Stegnarjem.

Konference so se udeležili še člana poverjenišтва za Primorsko in Gorenjsko pri CK KPS Lidija Šentjurs in dr. Aleš Bebler ter člana glavnega štaba NOV in PO Slovenije Boris Kraigher in Viktor Avbelj.

Spominska plošča konferenci je na Mostah.

Napad na Cankarjev bataljon

7.8.1941 je Cankarjev bataljon krenil s Pogrošarjeve planine proti Lipniški planini in se utaboril na Rženovem robu ali Kotliču (danes Partizanskem vrhu) tako, da je zasedel cel greben. Naslednji dan, 8.8.1941, so Nemci napadli bataljon; prišli so s svojim planinskim oddelkom iz smeri Selška dolina—Dražgoše v četveroredih, ki so šteli okoli 400 dobro oboroženih mož. Boj je trajal eno uro. Da bi Nemci ne obkolili partizanov, je komandant Jože Gregorčič dal ukaz za umik proti Kotliču. Cankarjev bataljon se jetako zaradi hudega nemškega pritiska umaknil in se po bitki razdelil na sektorje.

Rženov rob ali Kotlič je po tej bitki dobil ime Partizanski vrh.

Središče partizanstva

Kropa je bila med NOB močna postojanka narodnoosvobodilnega gibanja. V letu 1942 je postala stalna javka za odhod v partizane. Več Kroparjev je bilo zaradi aktivnega delovanja že leta 1941 aretiranih in odpeljanih v Begunje; nekatere so izselili ali poslali v nemška koncentracijska taborišča, so jih pa tudi streljali kot talce. Leta 1942 so partizani razbili tovarno vijakov Plamen, delavci pa so množično odšli v partizane. Od leta 1943 je bila Kropa pravzaprav že osvobojena, Nemci so mogli priti v vas le z močnejšimi patruljami; tako je bilo vse do osvoboditve.

Skladišče okrajne gospodarske komisije Kranj

V Ilopi pri Ažmanu v Kropi je bilo 1943 skladišče okrajne gospodarske komisije Kranj.

V ta namen so jo začeli uporabljati spomladi 1943. Zaloga v tem skladišču je bila pod oskrbo okrajne gospodarske komisije Kranj. Tukaj je bil spravljene tehnični material, tu je bilo zbirališče hrane za Gorenjsko in Primorsko. Od tod so kurirji oskrbovali razne partizanske enote. V skladišče se je zbiral material in orožje z Bleda, Jesenic, Radovljice, Kranja in Medvod.

Partizanska šola

Ena prvih partizanskih šol na Gorenjskem je bila v Kropi v stari šolski stavbi. Odprli so jo konec poletja 1943. Otroci iz Kroke so imeli redni pouk v slovenščini. Poučevala jih je učiteljica Heda Šolarjeva. V šoli so bili tudi politični sestanki aktivistov ter štabov partizanskih vojaških enot.

LANCOVO

Konferenca KPS za Gorenjsko

20. 7.1941 je bila na Kopiščih pod Malim Gregorjcem sklicana konferenca predstavnikov vojnorevolucionarnih komitejev in partijskih komitejev za Gorenjsko. Pripravil in vodil jo je član CK KPS in glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Stane Žagar. Udeležili so se zastopniki partijskih organizacij z Gorenjske, med njimi: Lojze Kebe, Tomo

Brejc, Franc Vodopivec, Jože Gregorčič, Ivan Bertoncelj, Polde Stražišar, Franc Potočnik, Matija Verdnik, Jože Ažman, Anton Štefe, Anton Nartnik, Ivan Križnar st., Alojz Justin, Jože Resman in Janez Strgovšek iz Lesc. Po navodilih, ki jih je dal CK KPS, so udeleženci konference sprejeli odločilne sklepe za oboroženo vstajo na Gorenjskem:

- vse ilegalce je treba takoj povezati v čete in imenovati njihova poveljstva;
- takoj je treba začeti boj proti okupatorju z napadi na manjše skupine in s sabotažnimi akcijami;
- množicam, ki živijo v strahu pred izseljevanjem, je treba pojasnjevati cilje osvobodilnega boja in pridobiti čimveč ljudi s pomočjo terenskih organizacij.

S temi nalogami so odšli aktivisti in člani vojaških komitejev na svoja območja in jih začeli izpolnjevati.

V spomin na omenjeno konferenco je postavljen spomenik, oddaljen 20 minut od partizanskega doma na Vodiški planini.

Sabotažna akcija in streljanje talcev

V noči na 10.10.1941 so borci Cankarjevega bataljona zažgali Remčovo žago; pravi lastnik je bil izseljen in žaga je delala za Nemce. Pogorelo je okoli 3000 m² lesa. Upravnika in njegovega pomočnika, oba Nemca, so partizani odvedli s seboj in ju obsodili na smrt. Zaradi te akcije so Nemci na tem mestu 17.10.1941 ustrelili 20 talcev, med njimi tudi Rezko Dragar; več partizanskih družin pa so zaprli.

Pri Remčevi žagi na Lancovem je postavljen spomenik talcem.

Napad Nemcev na 2. četo Cankarjevega bataljona

Po umiku iz Dražgoš se je 2. četa Cankarjevega bataljona v hudi zimi nastanila v lovski koči na Mošenjski planini z nalogo, da bi zaprla dva prehoda na Jelovico z radovljiške strani.

13.1.1942 je policijski smučarski oddelek Nemcev, ki je prišel iz radovljiške smeri, iznenadil to četo na Mošenjski planini. Nemci so obkolili lovsko kočo. Po ogorčenem boju, ki je trajal več ur, so partizani prebili obroč, toda padlo je 12 borcev, 5 pa je bilo ranjenih. Naslednji dan so Nemci mrtve borce pometali v kočino in jo zažgali.

Po boju na Mošenjski planini so se borci 2. čete vrnili na Kališče, kjer se je Cankarjev bataljon preoblikoval v manjše partizanske enote.

Spomenik je na Mošenjski planini.

Smrt narodnega heroja Jožeta Gregorčiča

Septembra 1942 se je na Jelovici zadrževala Selška četa s štabom 1. grupe odredov; komandant grupe je bil Jože Gregorčič-Gorenjc, komisar pa Lojze Kebe-Štefan. Po akciji v bohinjski dolini je Selška četa odšla s štabom 1. grupe in komandantom Gregorčičem proti Dražgoški gori, 9. 9.1942 zjutraj prispela v območje Kotliča ter nadaljevala pot proti grapi med Mošenjsko in Lipniško planino. Tam je padla v nemško zasado, razporejeno med obema planinama. Nameravani preboj čete po potoku med Mošenjsko in Lipniško planino so Nemci preprečili. Tu je bil boj najhujši in je padlo največ žrtev; ranjen je bil tudi komandant Gregorčič. Majhna skupina borcev, ki se je odcepila od celote in nosila ranjenega Gregorčiča, se je prebijala pod Lipniško planino; ko so borci uvideli, da se z Gregorčičem ne bodo mogli prebiti skozi obroč, so ga skrbno skrili in se sami prebijali naprej. Nemci so ranjenega komandanta Jožeta Gregorčiča našli in ga na mestu ubili. Razbita četa se je po skupinah pretolkla proti Dražgoški gori. Ko so se po nekaj dneh partizani vrnili na kraj boja, so med 27 padlimi našli tudi komandanta Jožeta Gregorčiča.

V spomin na boje na Lipniški planini so tam postavljena spominska znamenja.

LESCE

Stavka v tovarni verig

Večina delavcev in delavk te tovarne je bila včlanjena v DKD Svoboda in v Zvezi delavskih žena in deklet, tu so se pod vplivom KP idejno vzgajali in izobraževali. V letih gospodarske krize se je ekonomski položaj v tovarni poslabšal, razredni boj pa zaostрил. O reševanju teh razmer se je sekretar pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo Ivan Maček pogovarjal s člani partijske celice v Verigi in jim svetoval odločno akcijo — stavko. Na pomlad 1935 so se odnosi tako zaostрили, da se je rdeči sindikat SMRJ (Savez metalnih radnika Jugoslavije) — kovinarjev po posvetu s tajnikom pokrajinskega odbora SMRJ za Slovenijo Francem Leskoškom in podružnico SMRJ v podjetju KI D na Jesenicah in vodilnim partijskim delavcem Stanetom Žagarjem odločil za stavko. Sestavili so stavkovni odbor, vodil ga je Lenart Petrač. 15. 5. 1935 so začeli stavko; trajala je do 5. 6. Po 16 dneh so se začela v podjetju pogajanja in delavci so dosegli, da so v obratih z najnižjimi mezdami le-te delno zvišali in delavcem priznali 7-dnevni plačan bolniški dopust, na 10 let službe pa tri dni letnega dopusta.

V spomin na stavko 1935 je na poslopju današnje tovarne Veriga vzdana plošča.

Okrožna partijska konferenca

1. septembra 1940 je bila v gozdu blizu Radovljice partijska konferenca, ki jo je vodil Stane Žagar. Navzočih je bilo 35 komunistov iz Gorenjske in dva člana CK KPS iz Ljubljane. Govorili so o obrambi pred fašizmom in nacizmom in o ustanovitvi Društva prijateljev SZ.

Žrtve okupatorjevega nasilja

Januarja 1944 so borci 4. čete Gorenjskega odreda požgali poslopje železniške postaje. Nemci so se maščevali tako, da so ustrelili 30 talcev.

Na mestu streljanja, blizu Ažmanove gostilne, je postavljen spomenik.

MIŠAČE

Tehnika 1. grupe odredov Meta

Avgusta 1942 je prišel v štab 1. grupe odredov Adolf Arigler-Bodin, organizator partizanske tiskarske dejavnosti na Gorenjskem, in ustanovil tehniko Meta. Najprej je bila v neki oglašarski koči ob poti Jamnik—Mošenjska planina, oktobra 1942 pa so jo prestavili v skalno votlino na Jelovici, nad vasjo Jamnik; decembra 1942 se je zaradi snega preselila z Jelovice v vas Mišače pri Otočah, v hišo Cirila Pečnika (pri Pogljaju). V začetku leta

1943 se je preimenovala v tehniko okrožnega komiteja KPS Kranj in bila priključena pokrajinskemu komiteju KPS za Gorenjsko. Prostor je imela v hišnem bunkerju — v stari kleti pod hlevom. Ko je marca 1943 Adolf Arigler odšel k pokrajinskemu komiteju KPS, je vodstvo prevzel Viktor Jurkas-Bine z okrožnega komiteja KPS Jesenice. Zaradi izdaje so Nemci tehniko na Mišačah 8.4.1943 nenadoma napadli in uničili. Padla sta vodja tehnike Viktor Jurkas-Bine in sekretar jeseniškega okrožja Karel Preželj, ki je bil tedaj po naključju prisoten, kurirja Ivana Pogačnika-Ivka in gospodarja hiše Cirila Pečnika so Nemci ustrelili kot talca, Pečnikovo družino pa izselili.

Na Pečnikovi hiši je spominska plošča.

MOŠNJE

Grobišče borcev Rašiške čete

Na pokopališču v vasi je pokopanih 11 borcev Rašiške čete, ki so padli v boju z Nemci na Selu pri Vodicah ali bili ujeti kot partizani in kot talci ustreljeni na Lancovem 17.10.1941,

nekateri pa do smrti mučeni; med njimi so tudi narodni heroji Rezka Dragar, Stane Kosec in Maks Pečar.

REZKA DRAGAR: Rodila se je 16.11.1913 v Ljubljani; bila je tekstilna delavka. Avgusta 1936 je bila med organizatorji velike tekstilne stavke v Kranju, leta 1937 sprejeta v komunistično partijo. Junija 1941 je odšla v partizane in se priključila Rašiški četi ter se udeleževala vseh njenih akcij. Septembra 1941 so Nemci presenetili malo skupino partizanov Rašiške čete in Dragarjeva je bila med borbo ujeta ter odpeljana v kaznilnico v Begunje.

Ker so tedaj partizani požgali veliko žago na Lancovem pri Radovljici, so Nemci 17.10.1941 na pogorišču ustrelili 20 talcev, med katerimi je bila tudi Rezka Dragar. Pogumno je stopila na morišče, odklonila, da bi ji zavezali oči, in pred puškami zavpila: »Kar streljajte, a zmagali ne boste!« Za narodnega heroja je bil imenovan 15.7.1951.

STANE KOSEC: Rodil se je 11.10.1913 na Rašici pri Ljubljani kot sin malega kmeta; po poklicu je bil ključavničar. Že pred vojno je postal član KPJ. V NOB se je vključil leta 1941; ustanovil je Rašiško četo in postal njen komandir. Septembra 1941 je bil v boju z Nemci ranjen in ujet ter odpeljan v Begunje, kjer je 5.10.1941 umrl zaradi mučenja in izkrvavitve. Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

MAKS PEČAR: Rodil se je 10.10.1907 na Dobravi pri Črnučah nad Ljubljano. Po poklicu je bil mizarški pomočnik. Član KPJ je bil od leta 1933. Pred vojno je bil večkrat aretiran, tik pred vojno pa zaprt v Ivanjici. Junija 1941 je odšel v partizane. Bil je komisar Rašiške čete. Padel je v boju z Nemci septembra 1941.

Za narodnega heroja je bil imenovan 22.7.1953.

Spomenik padlim borcev Rašiške čete je postavljen na pokopališču. Na njem so imena padlih (za Maksa Pečarja je na spomeniku napačno ime Maks Černe).

OTOČE

Ustanovitev tekstilne zadruga

Po veliki tekstilni stavki v Kranju (1936) so si odpuščeni brezposelni delavci, predvsem komunisti, pomagali iz stiske tako, da so ob pomoči partijske organizacije ustanovili konec aprila 1937 tekstilno zadrugo pri Ivanu Tomincu v Stražišču. Leta 1939 se je preselila v novo zgrajeno stavbo na Otoče. Obstoje zadruga so zagotavljali deleži njenih stalnih in častnih članov ter podpore simpatizerjev komunistične partije. V tekstilni zadrugi so se delavci pod idejnim mentorstvom partijskega funkcionarja Staneta Žagarja vzgajali v revolucionarne borce za delavske pravice.

Spominska plošča je na poslopju, v katerem je danes tovarna Iskra.

RADOVLJICA

CESTA SVOBODE 25

Boštjan Olip

Pod vplivom idej oktobrske revolucije je Boštjan Olip po povratku iz ruskega ujetništva marca 1918 želel tudi na Gorenjskem dvigniti ljudstvo v upor. Toda kot vojni ujetnik

— povratnik iz Rusije je bil ponovno mobiliziran v avstroogrsko vojsko in dodeljen k stotnji 7. lovskega bataljona v Murauu. Tu je našel somišljenike svojih revolucionarnih idej in 14.5.1918 organiziral upor slovenskih vojakov proti avstroogrski oblasti z zahtevami po koncu vojne in po osvoboditvi zatiranih narodov avstroogrške monarhije. Upor so zadušili, Boštjan Olip je bil na sodnem procesu v Murauu 21. 5.1918 obsojen na smrt in še isti dan ustreljen.

Leta 1921 so bili njegovi posmrtni ostanki prepeljani iz Muraua na pokopališče v Radovljico. Na njegovi rojstni hiši, po domače Srednikova hiša, je spominska plošča.

LINHARTOV TRG 1

Ciklostilna tehnika

Od februarja do julija 1942 je delovala v Radovljici partizanska ciklostilna tehnika. Tu so delali: Bronka Ostaševska, Slavko Trelc in Edi Gnilšak. Skrita je bila v stari graščini, kjer so imeli Nemci svoje uradne prostore. V drugem nadstropju graščine je Bronka Ostaševska, uslužbenka na nemškem uradu, skrivaj razmnoževala partizansko literaturo in iz nemškega urada preskrbela za tehniko ciklostil, papir in barvo.

RADOVIMA

Požig partizanske vasi

Prebivalci Radovne so podpirali partizane že leta 1941, leta 1943 pa je bila vsa vas aktivna. V njej so se križale poti s Pokljuke na Mežakljo.

Iz Radovne je vodila kurirska zveza — pot na zahodno Koroško. Tu so se ustavljali kurirji in sestajali aktivisti jeseniškega okrožja; domači aktivisti so oskrbovali leta 1943 okrožno tehniko, ki je bila v skalovju pod Njivcami, in še druge okrožne forume (VDV, SKOJ), ki so bili nastanjeni v 10 bunkerjih na tem območju.

Srednja Radovna je bila za partizane nekakšno osvobojeno ozemlje. Nemške zasede so prihajale le do Krnice. Septembra 1944 so se Nemci spomnili večmetrske skladovnice drv in prišli ponje s 4 pari konj. Partizanski mitraljezec jih je prestregel in ubil 2 konja, zajeta sta bila 2 vojaka. Ker se nista vrnila, so Nemci izpolnili grožnjo partizanski vasi ter požgali 12 hiš, ubili 24 domačinov, med njimi tudi dojenčka, in jih zmetali v goreče hiše.

Spomenik žrtvam je v Srednji Radovni.

RIBČEV LAZ

Zborovanje aktivistov jeseniškega okrožja

V hotelu Zlatorog je bilo 14.11.1944 zborovanje aktivistov jeseniškega okrožja, ki se ga je udeležilo okrog 170 aktivistov. Politični referat z analizo dogodkov doma in v svetu je podal član CK KPS in IOOF Miha Marinko, o političnih in organizacijskih vprašanjih v okrožju pa je govoril sekretar oblastnega komiteja KPS za Gorenjsko Bogdan Osolnik. Po zborovanju je bil izvoljen 35-članski okrožni plenum OF in okrožno tajništvo. Sprejete so bile mnoge naloge v zvezi z mobilizacijo in pripravi na osvoboditev.

SELO PRI BLEDU

Boj Prešernove brigade na Jelovici

18. 6.1944 je Prešernova brigada zavzela položaje na Jelovici, na poseku blizu Rovtarice z 2. in 3. bataljonom, 1. bataljon pa se je začel pomikati proti Selški planini. Akcije 31. divizije v maju in v prvi polovici junija so zaskrbele Nemce, zato so sredi junija dobili na Gorenjsko okrepitve in z njimi hoteli 19.6.1944 obkoliti in uničiti partizanske sile, zbrane na Jelovici. 19. 6. zjutraj se je 1. bataljon Prešernove brigade pomikal proti Selški planini in pri tem naletel na Nemce ter se zapletel v triurni boj, dokler jih ni s treh strani obkolil in Nemci so se morali pod njegovim pritiskom umakniti proti Kupljeniku. Kljub zmagi

1. bataljona, ki je pregnal Nemce proti Kupljeniku, so ostale na Selški panini še močne nemške enote, na katere sta naletela 2. in 3. bataljon s štabom brigade. 2. bataljon se je ob nenadnem sovražnikovem napadu najprej umaknil, po enournem boju pa se je nato prebil do ozemlja nemških položajev ter z jurišem napadel in pogнал sovražnika v beg.

V boj je posegel tudi 3. bataljon. Naslednji dan po bitki se je 1. bataljon zjutraj premaknil na **Rovtarico**, 2. bataljon pa je odšel na Ratitovec.

SLATNA

Prvi talci na Gorenjskem

Nemci so julija 1941 pripravili barako bivše jugoslovanske vojske ob nekdanji Vrbančevi opekarni za streljanje in obešanje Slovencev. Ker je bila baraka lesena, so Nemci napravili dvojno steno in prostor med stenama napolnili s prstjo in peskom. Da bi kri ustreljenih talcev hitreje odtekala, so tla pred steno nasuli z drobnim peskom. Na vsaki strani stene so postavili tudi vislice za obešanje obsojencev. Prve žrtve, ki jih je nemško izredno sodišče obsodilo na smrt, so Nemci pripeljali 2.8.1941. Dva so obesili, dva pa ustrelili; to so bili: Alojz Glavič iz Mengša ter Ignacij Hren, Mirko Eksler in Leopold Dremelj iz Kamnika.

Betonski temelji barake stojijo še danes — pod cesto, ki vodi iz Begunj proti Tržiču, med Begunjami in vasjo Slatna.

SPODNJE GORJE

Rojstna hiša narodnega heroja Andreja Žvana-Borisa

Rodil se je 21.11.1915 v Spodnjih Gorjah pri Bledu v delavski družini. Po poklicu je bil delavec — varilec v železarni na Jesenicah. Leta 1938 je bil sprejet v KPJ, v NOB se je vključil 1.8.1941. Opravil je številne zelo drzne akcije proti sovražniku. Leta 1942 je postal namestnik komandanta Gorenjskega odreda in potem namestnik komandanta Gorenjskega vojnega področja. Spomladi 1945, ko je vodil večjo skupino novo mobiliziranih borcev na Primorsko, med katerimi je bilo preko 200 neoboroženih, ga je zatekla zadnja velika nemška ofenziva. S slabo oboroženo patruljo, ki jih je spremljala, je skušal neoboroženim tovarišem prebiti pot iz nemškega obroča na Poreznu. V tej borbi je padel skupaj z borci svoje patrulje 24. 3.1945.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Na Žvanovi rojstni hiši, št. 66, je spominska plošča.

Revolucionarka Marija Žumer

Rodila se je 2. 8.1900 v Spodnjih Gorjah, št. 65. Leta 1928 je bila sprejeta v komunistično partijo, potem pa poslana na marksistični študij v Sovjetsko zvezo. Po vrnitvi je delala kot organizatorka komunistične partije na Gorenjskem. 1938. leta je postala sekretarka OK KPS Jesenice. Jeseni tega leta je bila aretirana in nato poslana v zapor Glavnjača.

O tem je napisala »70 dni v Glavnjači«. 22. junija 1941 so jo aretirali Nemci in jo odpeljali v Begunje, od tod pa poslali v koncentracijsko taborišče Ravensbrück. Tu je umrla 5.2.1944.

Na rojstni hiši je bila leta 1977 odkrita spominska plošča.

SREDNJA DOBRAVA

Ustanovitev odbora OF za Dobravo in Kropo

Na Dobravi je več kot 18 let učiteljeval Stane Žagar in zbiral okrog sebe tovariše, ki so kmalu postali njegovi somišljeniki; leta 1931 je že organiziral prvo partijsko celico. Njegovi sodelavci so vse bolj širili naprednega duha v ožji in širši okolici. Od 1930 dalje so se pri Žagarju sestajali vodilni komunisti z Jesenic, Kranja, Tržiča, Krobe, iz Ljubljane in drugod; leta 1938 je bil pri njem tudi Moša Pijade. Že 1938 je bila po Žagarjevi zaslugi vzpostavljena na Dobravi organizacija SKOJ pod vodstvom Žagarjevega sina Staneta, dijaka kranjske gimnazije. Zaradi politične dejavnosti je oblast Žagarja preganjala in leta 1940 je brez utemeljitve moral iz službe. Zaradi ogromnega dela, ki ga je na Dobravi opravil prav Stane Žagar, je okupacija to vasico našla dobro pripravljeno. Velika večina prebivalcev se je takoj odločila za odpor proti okupatorju. Že julija 1941 je bil tu ustanovljen odbor OF, ki je zbiral hrano in drugo za prve partizanske skupine na Jelovici.

Spominska plošča je vzidana na starem šolskem poslopju, danes gasilski dom, kjer je od 1923—1940 živel s svojo družino in delal Stane Žagar.

Okupatorjevo maščevanje

Kljub mnogim poskusom, tudi ob pomoči nekaterih izdajalcev, Nemcem ni uspelo odkriti organizacije OF, ki je vse močnejše delovala na Dobravi; vseskozi je vzdrževala zvezo s partizanskimi enotami na tem področju in jih tudi preskrbovala s hrano, zlasti Cankarjev bataljon.

1.12.1941 so bili zaradi izdajalskega dela s smrtjo kaznovani trije okupatorjevi sodelavci, ki tega kljub mnogim opozorilom niso opustili. Nemci so se zanje maščevali nad vaščani.

5.12.1941 so z Dobrave in Mišač izselili 45 družin. S tem je NOB v tem kotu doživela precejšen udarec, ker je bila vas z okolico najboljše organizirana.

SREDNJA VAS

»Bandengebit«

Pod gorami, s središčem v Srednji vasi pod Dobrčo, je bilo v letih 1944 in 1945 pol-osvobodeno ozemlje, na katerega so Nemci občasno vdirali le z močnejšimi enotami. Zaradi stalnih napadov borcev Gorenjskega in kasneje Kokrškega odreda so Nemci to območje proglasili za »Bandengebit«, cesto, ki povezuje Begunje in Tržič, pa so imenovali »Banditenstrasse«; po njej je bil dovoljen promet samo s spremstvom.

ZGORNJE GORJE

Napad na 2. četo 1. bataljona in udarno četo Gorenjskega odreda

Po neuspehi akciji, ki jo je 2. četa pripravila za razorožitev nemških orožnikov v Mojstrani, so Nemci, še preden se je četa vrnila v taborišče pod planino Lipanca, zaradi izdajstva obkolili planino in 3.7.1943 napadli partizane. Ker se je 1. četi pridružila tudi udarna četa GO (26 borcev), se je znašlo v nemškem obroču 58 borcev in bork. V neenakem boju s sovražnikom je padlo 11 partizanov, 19 je bilo ujetih, drugi pa so se prebili iz nemškega obroča in se umaknili. Ujete borce in borce so Nemci odpeljali v Begunje; 6 so jih ustrelili kot talce v Dolenji vasi v Selški dolini, 4 v Begunjah, Alojzijo Kunčič z Bleda so odpeljali v Auschwitz, kjer je umrla, ostale borce, med njimi 2 borki, so izpustili.

Ob cesti na Lipanco je bila 4. 7.1977 odkrita nova spominska plošča.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BEGUNJE NA GORENJSKEM

Na križišču poti Begunje—Lesce—Jesenice spomenik štirim talcem, odkrit leta 1952.

Ob poljski poti Begunje—Zapuže spomenik šestim talcem, odkrit 1957.

Ob cesti Begunje—Draga spomenik padlemu borcu Štefanu Ermanu; odkrit 1959.

BITNJE

Ob cesti spomenik devetim padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1957.

BLED

Na pokopališču grobišče in spomenik 81 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; po načrtu inženirja Eda Ravnikarja, odkrit 1956.

BODEŠČE

Ob poti na Talež spominska plošča padlemu borcu Stanetu Šurku, odkrita leta 1961.

BOHINJSKA BELA

Ob cesti spomenik 33 padlim domačinom, odkrit leta 1956.

V **Rečitnem** spominsko znamenje prvoborcu Oskarju Pogačniku, odkrito 1970.

Na vojašnici, imenuje se po narodnem heroju Andreju Žvanu-Borisu, spomenik temu borcu; odkrit 12.7.1977, delo slikarja Jaka Torkarja.

Pred vojašnico, ki je poimenovana po narodnem heroju Andreju Žvanu-Borisu, sta bila 10. 7.1977 odkrita plošča in njegov doprni kip.

BOHINJSKA BISTRICA

Sredi vasi, pri stavbi krajevne skupnosti, spomenik borcem in žrtvam fašističnega terorja.

BOHINJSKA ČEŠNJICA

Na poslopju sirarne spominska plošča 26 padlim domačinom, odkrita 1956.

BREZJE

Na pokopališču grobišče in spomenik 19 padlim borcem domačinom, odkrit 1959.

BREZOVICA

Ob potoku Lipnica spominska plošča padlemu kurirju Ivanu Cengletu.

ČEŠNJICA PRI KROPI

Pred vasjo spominsko znamenje padlemu kurirju Alojzu Rakovcu, odkrito 1962.

V vasi spominska plošča padlemu Jožetu Bitencu, odkrita 1965.

ČRNIVEC

Na bivši Dacarjevi hiši plošča, ki opozarja, da je tukaj delovala v letih 1938 do 1940 tehnika KPS za jeseniško okrožje; plošča odkrita 26. 4. 1977.

GLOBOKO

Pri mostu spominsko znamenje padlim kurirjem, odkrito 1970.

GORELJEK

Na Lipanskem vrhu spominska plošča štirim padlim borcem Prešernovega bataljona, odkrita 1952.

GORJUŠE

Na Lepih kopišah spominska plošča prvoborcu Jožetu Finžgarju, odkrita 1956.

V vasi spominsko znamenje 14 padlim borcem, odkrito 1969.

Pod cesto med Koprivnikom in Gorjušami (1 km od Koprivnika) spominska plošča padlima borcema Janezu Strgarju in Feliksu Bezniku, ki sta padla ob napadu na tehniko; plošča odkrita 22.10.1961.

Plošča na stari osnovni šoli (sedaj trgovina) spominja na kraj, kjer je bila julija 1944 okrožna konferenca SKOJ za jeseniško okrožje; plošča odkrita 1954.

Pri Kocjanu spomenik na skali — kurirju kurirske postaje G 4 Janezu Staretu-Stanetu, ki je tukaj padel 4. 3.1945. Postavili so ga kurirji postaje G 4.

HLEBCE

Sredi vasi spominska plošča 9 domačinom, padlim v NOB, odkrita 1948.

HRAŠE

Na hiši Vida Valentina spominska plošča Albinu Žemvi in Antonu Kokalju, odkrita 1956.

JEREKA

Na sirarni spominska plošča 11 padlim domačinom, odkrita 1956.

KAMNA GORICA

Pri Fuksovi brvi spominsko znamenje Jožetu Štruklju, sekretarju SKOJ.

Na južnem robu vasi spominska plošča padlemu prvoborc Stanku Podlipniku, odkrita 1954,
Na poslopju vzgojnega zavoda spominska plošča padlima borcema Prešernove brigade
Tinetu Staroverskemu in Janezu Vidicu, odkrita 1956.

Na Martinčku spominska plošča 11 borcem Prešernove brigade; po načrtu inženirja
Jožeta Krančiča, odkrita 1957.

Na Vodiški planini spomenik na kraju, kjer je bila 29.7.1941 ustanovljena in zaprisežena
Jelovška četa; spomenik po načrtu inženirja Jožeta Krančiča, odkrit 1957.

KAMNJE

Na gasilskem domu spominska plošča 47 domačinom, padlim v NOB, odkrita 1950.

KOPRIVNIK V BOHINJU

Ob cesi Koprivnik—Gorjuše spominska plošča kurirju postaje G-4 Janezu Staretu, odkrita
1960. Pred cerkvijo spominsko znamenje 10 padlim borcem, odkrito septembra 1969.

KORITNO

Sredi vasi spomenik padlima borcema Prešernove brigade Jožetu Valantu in Antonu
Piklerju, odkrita 1962.

KRNICA

V kranjski dolini pod Lipanco spomenik 10 padlim borcem Gorenjskega odreda, odkrit 1963.

Na planini Lipanca spominska plošča padlim planincem na Lipanci, odkrita 1953.

KROPA

Na trgu sredi naselja spomenik padlim iz Kroke, odkrit 1.1965.

Na tovarni Plamen spominska plošča 40 padlim borcem, odkrita 1955.

Na križišču cest Kropa—Kamna gorica spomenik 10 ustreljenim talcem, odkrit 1955.

KUPLJENIK

Na Tolstem vrhu spominska plošča padlemu borcu Gorenjskega odreda Mihaelu Torkarju,
odkrita 1961.

Na gasilskem domu spominska plošča padlemu borcu Gorenjskega odreda Janku Tonejcu,
odkrita 1. 5.1962.

V vasi spominsko znamenje padlemu borcu Gorenjskega odreda **Leo Dolrin** Heberletu,
odkrito 1956.

LANCOVO

Pri »Amerikancu« spominsko znamenje, ki opozarja, da je bila tukaj 7.7.1940 okrožna parijska konferenca KPS za jeseniško okrožje; spominsko znamenje odkrito 29. 5. 1977. Na Nošah spominsko znamenje padlima borcema Gorenjskega odreda Jožetu Pevcu in Rudolfu Grosu, odkrito 1959.

Nad Cajhnovim jezero spominsko znamenje padlima aktivistkama Mariji Marin in Angeli Koselj, odkrito 1960.

Na Ledinci spominska plošča padlemu borcu Gorenjskega odreda Janezu Dežmanu in padlemu kurirju Martinu Benedičiču, odkrita 1956.

Pod Ledincem spominska plošča padlim borcem Gorenjskega odreda Antonu Pesjaku, Francu Dežmanu in Djuru Kragulju; odkrita 1957.

Na združenem domu spominska plošča 27 domačinom, padlim v NOB, odkrita 1954.

LESCE

Pri tovarni na Lipcah spominska plošča, kjer je bil sedež krajevnih organizacij OF; plošča odkrita 1965.

Pri Šobcu spominsko znamenje, kjer je bilo prvo zbirališče za odhod v partizane; odkrito 1960.

Na poslopju tovarne verig spominska plošča 19 padlim borcem iz tovarne, odkrita 1958.

Na Kapusovi hiši. Alpska cesta št. 25, spominska plošča, ki opozarja, da je bilo tam žarišče upora.

Na hiši št. 7 v Dacarjevi ulici spominska plošča, ki opozarja, da je bila v njej ustanovljena osnovna organizacija KPS 24. 9.1939, odkrita 1959.

LIPNICA

Nad cesto Radovljica—Lancovo spominska plošča padlima borcema Rudolfu Grosu in Jožetu Prevcu, odkrita 1956.

Pri osnovni šoli Staneta Žagarja — doprsni kip tega predvojnega organizatorja KP na Gorenjskem in spomenik temu narodnemu heroju; odkrit 4. 6.1977.

Ob cesti na Zgoško ravan spominska plošča padlemu Jožetu Grilcu, odkrita 1956.

Ob cesti na Talež spominsko znamenje padlemu obveščevalcu Škofjeloškega odreda Antonu Tomanu.

LJUBNO

Sredi vasi spominska plošča 5 talcem, odkrita 1947.

Na pokopališču spomenik 36 domačinom, padlim v NOB; odkrit 1949.

Sredi vasi spomenik 38 domačinom, padlim v NOB; odkrit 1962.

MOŠNJE

Na pokopališču spomenik 15 padlim borcem domačinom.

NEMŠKI ROVT

Na Rovtarici spominska plošča padlim borcem NOV na območju te planine, odkrita 1960.

Na gasilskem domu spominska plošča 7 padlim gasilcem, odkrita 4.7.1958.

NOMENJ

Ob cesti spomenik padlim domačinom, odkrit 1955.

Na hiši št. 19 spominska plošča članu CK KPS in organizatorju vstaje v teh krajih Jožetu Ažmanu, padlemu 8.8.1941, in talcu Janezu Zupanu, ustreljenem avgusta 1941.

V Soteski spomenik 10 ustreljenim talcem, odkrit 1958.

OVSIŠE

Na pokopališču spomenik 41 padlim domačinom v NOV, odkrit 1956.

PODJELJE

V vasi spomenik 6 padlim domačinom v NOV, odkrit 1949.

PODNART

Na domu Avtomoto društva spominska plošča borki Gorenjskega odreda Anici Senici in neznanemu padlemu borcu.

Ob progi spominsko znamenje 16 padlim borcem 3. bataljona Kokrškega odreda, odkrito 1969.

POLJE

V vasi spominsko znamenje 47 padlim s področja Bukove doline.

POLJŠČICA PRI PODNARTU

V vasi spominsko znamenje 4 padlim borcem, odkrito 1965.

POSAVEC

Pri mostu spominsko znamenje padlima kurirjema Francu Pretnarju in Zvonku Ambrožiču, odkrito 1970.

RADOVLJICA

GORENJSKA CESTA 2

Na tej hiši spominska plošča Milanu Beltramu, Ivanu Dolarju in Ferdinandu Udirju, borcem Kokrškega odreda, odkrita 1955.

GORENJSKA CESTA 26

Na domu Partizana spominska plošča 25 padlim z območja Radovljice.

JALNOVA CESTA 2

Na poslopju tovarne Almira spominska plošča 4 padlim borcem NOV, obnovljena 1956.

KRANJSKA CESTA

Pred hotelom Grajski dvor grobišče in spomenik 72 borcem in narodnemu heroju Jožetu Gregorčiču; po načrtu inženirja Eda Ravnikarja, odkrit 1960.

RADOVNA

Pred vasjo spominsko znamenje sekretarju SKOJ Janku Reklju-Špiku.

RIBNO

Ob poti na Talež spominsko znamenje padlim borcem na tem področju.

Na Papeškem vrhu spominska plošča padlemu borcu Gorenjskega odreda Alojziju Novaku, odkrita 1962.

V vasi spominska plošča borcema Gorenjskega odreda Jakobu Koselju in Valentinu Mužanu, odkrita 1962.

Pred vasjo spominska plošča žrtev fašističnega nasilja Janezu Pretnarju in padlemu kurirju Francu Valantu, odkrita 1961.

Na Oblakovi planini spominska plošča Janezu Ambrožiču, padlemu aktivistu OF, Jožetu Dežmanu in padlemu borcu Gorenjskega odreda Vinku Žnidarju in trem neznanim borcem, odkrita 1952.

SPODNJE GORJE

V vasi spomenik 5 ustreljenim talcem, odkrit 1950.

SPODNJE LAZE

Ob poti Javornik—Gorje spominska plošča petim borcem, ki so padli na Mežakli, odkrita 1.8.1958.

SREDNJA DOBRAVA

Na pokopališču grobišče in spomenik narodnemu heroju Stanetu Žagarju in 51 padlim domačinom; po načrtu inženirja Borisa Kobeta, odkrit 1957.

Na nekdanji osnovni šoli spominska plošča predvojnemu revolucionarju in organizatorju KP na Gorenjskem, učitelju na Dobravi od 1923—1940 Stanetu Žagarju.

SREDNJA VAS

Pri gasilskem domu spomenik 9 padlim domačinom, odkrit 1962.

SREDNJA VAS V BOHINJU

Na stavbi krajevne skupnosti spominska plošča 25 domačinom, padlim v NOB, odkrita 1950.

Na gasilskem domu spominska plošča padlim gasilcem iz vasi, odkrita 1958.

STARA FUŽINA

Na planini Vogar spomenik padlim borcem železničarjem, odkrit 1961.

Na planini Voje spominska plošča padlemu prvoborcu Avgustu Gašperlinu, odkrita 1.5.1958.

Na planini Uskovnica pred staro mlekarno spominska plošča 4 padlim borcem, odkrita 29.11.1959.

STUDOR

Na hiši št. 48 spominska plošča 13 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 1956.

Na gasilskem domu spominska plošča padlim gasilcem v NOV, odkrita 1958.

UKANC

Na Komni spominsko znamenje padlemu borcu Matevžu Koblarju.

ZASIP

Na pokopališču grobišče in spominska plošča 6 padlim domačinom, odkrita 1950.

ZGORNJE GORJE

Na pokopališču grobišče in spomenik 165 padlim in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1950.

Na Medvedjem dolu spominska plošča padlemu borcu Andreju Prešernu, odkrita 1959.

Občina Škofja Loka

BREZNICA POD LUBNIKOM

Smrt narodne herojinje Danile Kumar in škojloškega prvoborca Petra Kavčiča-Jegorova

Zaradi izdaje je močna gestapovsko-belogardistična patrulja 18.3.1944 iz zasede nad vojaško cesto na Breznici padla Danilo Kumar, ki je prav ta dan prišla iz Primorske na Gorenjsko kot sekretarka SPŽZ za Gorenjsko, in Petra Kavčiča-Jegorova, tedanjega sekretarja rajonskega komiteja KPS Škofja Loka: oba sta tam padla.

Ob vojaški cesti na Blegoš je pri Breznici dvojje spominskih znamenj.

BUKOVŠČICA

Sestanek političnega in vojaškega aktiva

5. 12. 1941 je bil pri Kocjanu v Selški dolini sestanek političnega in vojaškega aktiva Gorenjske pod vodstvom Staneta Žagarja. Razpravljali so o oboroženi vstaji v Poljanski dolini, v bohinjskoblejskem kotu in v zgornjesavski dolini.

Pri Kocjanovih so se tudi zdravili prvi ranjeni partizani; negovala jih je Kocjanova mama. Iz te hiše je bil prvoborec in organizator osvobodilnega gibanja v Selški dolini Ivan Tomažin, ki je padel 27. 3. 1942 v Rovtu nad Crngrobom.

Na Kocjanovi hiši v Bukovščici, št. 15, je spominska plošča.

DAVČA

Osvobojeno ozemlje na Gorenjskem

Po kapitulaciji Italije je nastalo v severni Primorski večje osvobojeno ozemlje in Prešernova brigada je dobila ukaz, naj razširi tako ozemlje tudi na Gorenjsko. Zato je dvakrat napadla nemško obmejno potojanko v Davči in jo 12.10.1943 zavzela. Uničila je še sovražno postojanko v sosednji Leskovici in na Gorenjskem je nastalo prvo osvobojeno ozemlje ter ostalo do osvoboditve. Na tem svobodnem območju so imeli sedež vojaški in civilni organi, tu so bile razne delavnice in kurirska karavla 11 G.

Okrajna tehnika OF

Pri Jožetu Jenšterlu v Zalem logu je poleti 1943 začela delati rajonska, pozneje imenovana okrožna tehnika Selške doline. Imenovali so jo tudi Črni dvor. Avgusta 1943 se je okrajna tehnika Selške doline preselila v Davčo h kmetu Španu, v klet pod kozji hlev; tu je njena notranjost še danes ohranjena. Oktobra 1944 se je okrožna tehnika Selške doline preimenovala v tehniko Darja, v spomin na padlo Silvo Janšo-Darjo.

Prva konferenca Zveze slovenske mladine za Gorenjsko

12. in 13.4.1944 je bila konferenca Zveze slovenske mladine za Gorenjsko v Davči št. 51, pri Podgrivarju. 38 delegatov je zastopalo mladinsko organizacijo iz jeseniškega, kranskega, škofjeloškega in kamniškega okrožja ter mladino Gorenjskega odreda in Vojkove brigade.

Pokrajinska tehnika KPS za Gorenjsko

Pokrajinska tehnika KPS za Gorenjsko je bila ustanovljena 1944 kot osrednja baza, ki je **usmerjala** delo vseh gorenjskih tehnik in tiskarn. Najprej je bila v kleti Podgrivarjeve hiše v Davči. Zaradi konspiracije se je novembra 1944 preselila v novi bunker ob potoku Zala v Davči.

Tiskarna Trilof

Julija 1944. leta je začela delati v Ločniški dolini pri Medvodah, v grapi pod Ažmanovim posestvom, tiskarna Trilof (ime pomeni tri leta OF). Septembra 1944 se je od tod preselila v Davčo, najprej v grapo za Podgrivarjevo domačijo, pozneje pa v opuščene barake Pokrajinske tehnike v grapo pod Španovo kmetijo. Tu je nastal tudi najlepši izdelek gorenjskih partizanskih tehnik in tiskarn — Prešernova Zdravljica; natisnjena je bila v 1512 izvodih decembra 1944, ob 100-letnici nastanka.

DELNICE

Kurirska postaja

Že leta 1942 je bila to ena redkih vasi na Gorenjskem, kjer so se partizani lahko ustavljali tudi podnevi. Vas ni poznala izdajalcev; dobila je ime Moskva. Ob potoku nad njo so vaščani v začetku leta 1943 zgradili partizanski bivak; uporabljali so ga politični delavci poljanskega terena. Ta bivak je bil kasneje kurirska postaja G 5 oziroma G 13 vse do osvoboditve.

Iz Remčeve hiše v Delnicah so se ob poljanski vstaji priključili Cankarjevemu bataljonu bratje Franc, Tone, Janez in Jože Peternej. Trije so padli kot borci NOB; preživel je samo Tone.

V znak priznanja vaščanom in v spomin žrtvam so preživeli kurirji postavili sredi vasi spomenik.

DRAŽGOŠE

Boj Cankarjevega bataljona

Po bojih v Poljanski dolini se je Cankarjev bataljon premaknil na Mohor in nato v Dražgoše; tja je prišel 31.12. 1941. Od tod je opravljal vojaške in prehranjevalne akcije ter izvidniške akcije.

Nemci so takoj zvedeli za prihod Cankarjevega bataljona v Dražgoše in začeli zbirati enote za napad; celo nekaj policijskih enot, pripravljenih za vzhodno fronto, so premestili na izhodiščne točke za napad na Dražgoše. 9.1.1942 so Nemci z velikimi silami krenili proti Dražgošam. Spopad z okrog 200-člansko policijsko kolono sta najprej sprejela škofjeloška desetica, vodil jo je Franc Štular, in Bičkov vod pod vodstvom Franca Bička.

Prvi strelji so padli okrog 10. ure dopoldne. Boji so potekali na približno 3 km dolgi liniji. Nemci so iz Rudnega s topovi streljali na vas. Po treh dneh srditih bojov se je Cankarjev bataljon umaknil na Jelovico — na Kališko in Mošenjsko planino — sovražnik pa je 12.1. zvečer zavzel Dražgoše. Dražgoška bitka je bila do tedaj v Sloveniji največja bitka z Nemci.

Po njej so se sovražniki maščevali nad prebivalstvom in ustrelili 41 domačinov, ženske

in otroke so odpeljali v taborišča, vas zažgali in kasneje celo vsako hišo posebej zaminirali ter jo zdravljali z zemljo.

Zrasle so nove Dražgoše. V vasi so postavili spomenik žrtvam. 22.7.1976 je bil odkrit nov spomenik, delo arhitekta Borisa Kobeta, kiparja Stojana Batiča in slikarja Ivetta Šubica.

V kostnico pri spomeniku so prenesli posmrtno ostanke borcev, padlih v dražgoški bitki, in domačinov, ki so jih Nemci ustrelili med bitko.

Škofja Loka praznuje 9. januarja svoj občinski praznik.

GORENJA ŽETINA

Boji 1. grupe odredov z Nemci

Po delno neuspeli nemški ofenzivi sredi julija 1942 proti Poljanskemu bataljonu in 2. grupi odredov na Gabrški gori in v Poljanski dolini so 3. 8.1942 Nemci začeli obkoljevati Blegoš. Pri tem so si pomagali s podatki, ki so jih dobili od svoje obveščevalne službe in izdajalca Krainerja. Na Blegošu sta bili ob začetku nemškega napada Škofjeloška četa in Poljanska četa 2. bataljona 1. grupe odredov. Nemci so napadli po načrtu; naredili so tri obroče okrog obeh čet. Škofjeloški četi se je priključila še ena četa 2. grupe odredov. Pod vodstvom komandirja Škofjeloške čete Franca Bička je obema četama uspelo naslednje jutro prebiti obroč ter priti čez bivšo jugoslovansko-italijansko mejo in se utaboriti blizu italijanske vojašnice nad Gornjimi Novaki. Poljanska četa pa je zašla v spodnja dva sovražna obročja in se spopadla z Nemci. Ker se ni mogla prebiti, so borci krenili na Blegoš, računajoč, da na njegovem vrhu še ni sovražnika. Ko pa so prispeli tja, so bili ponovno napadeni, ker so Nemci medtem že zasedli vrh. Kamorkoli se je četa umikala, povsod je naletela na sovražne zasede. Samo nekaterim se je posrečilo, da so se pretolkli ali se skrili v kotline, drugi so se borili do kraja. Nemci so najprej uporabljali samo avtomatsko orožje, a šele z minami so uničili ostanek čete. Napad na Blegoš je trajal nepretrgoma 3 dni.

Poljanska četa je v bitki na Blegošu zgubila 16 borcev; padlo je tudi več Nemcev. Štab 1. grupe odredov je ocenil, da je sodelovalo v nemški ofenzivi na Blegoš približno 3000 nemških policistov.

Borcem Poljanske čete, padlim 3. 8.1942, je ob gozdni poti na Blegoš postavljena spominska plošča. Na Črnem kalu nad Gorenjo Žetino je posvečeno spominsko znamenje

2. grupi odredov, ki se je tu zadrževala julija 1942 na slavnem pohodu na Štajersko.

Sedež vodstva osvobodilnega gibanja na Gorenjskem

Junija 1944 se je oblastni komite KPS za Gorenjsko preselil z Jelovice na območje Blegoša (Mala ravan—Tivoli) in ostal tu do jeseni 1944, ko se je prestavil h kmetu Ocvirku v Potok pri Davči. V tem kraju je bil tudi sedež pokrajinskega odbora OF za Gorenjsko, sedež SKOJ, ZSM in SPŽZ za Gorenjsko.

HOTOVLJA

Sedež PK KPS za Gorenjsko

Od jeseni 1942 dalje je v bližini Hotovlje skoraj eno leto deloval pokrajinski komite KPS za Gorenjsko in pokrajinsko poverjeništvo IO OF za Gorenjsko. Sem je decembra 1942 prišel tudi Boris Kidrič in se sestal z Maksom Krmeljem; takrat je bil Maks Krmelj imenovan za sekretarja pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko. On je bil tudi organizator narodno-osvobodilnega gibanja v Poljanah in okolici. Pri prihodu Cankarjevega bataljona v Poljansko dolino so iz Hotovlje odšli v partizane skoraj vsi moški.

KALIŠE

Osvojitev belogardistične postojanke

V začetku leta 1945 so domobranci in nekaj civilistov zgradili bunkerje, strelne jarke in utrdili mežnarijo pri cerkvi sv. Križa. Nujno je bilo treba uničiti njihovo novo postojanko, da bi se zatrlo domobranstvo v Selški dolini in ker je bila ta postojanka prav na prehranjevalni poti Kropa—Železniki—Cerkno.

V noči na 10.3.1945 je Prešernova brigada napadla in uničila postojanko. Enote 31. divizije so na širšem območju zavarovale in zaprle dostope v dolino. Pri napadu sta padla 2 borca. Padlo je 10 domobrancev, 5 je bilo ujetih in Prešernova brigada je dobila znatno količino orožja, municije in vojaške opreme.

KRIVO BRDO

Posvetovanje aktivistov Poljanske doline

9. in 10.10.1941 je bilo na Krivem brdu pri kmetu Grivarju 2. posvetovanje aktivistov iz Poljanske doline. Razpravljali so o poživitvi dela OF v Poljanski dolini.

KRIŽNA GORA

Požig vasi

Zaradi ugodne lege in zanesljivih ljudi je bila Križna gora od 1941. leta dalje varen predel za partizanske enote škojeloškega področja. Omeniti je treba zlasti Kalanovo hišo (Ravnihar), ki je dala 4 prvoborce, Minka Ravnihar pa je umrla v nemškem taborišču. Proti koncu vojne so Križno goro požgali domobranci.

Spominska plošča je vridana na hiši št. 9.

LESKOVICA

Položaji partizanskih enot

V Leskovici so taborile razne partizanske enote: Prešernova brigada, inženirski bataljon 9. korpusa, Brigata Garibaldi Natisone, bataljon Kosovelove brigade. Škojeloški odred.

Štabi teh enot so se zadrževali v Bevkovi hiši.

Požigi ob zadnji nemški ofenzivi

Zadnja sovražna ofenziva se je začela marca 1945. Nemci so prodirali od Žetine proti Poljanam in Gorenji vasi. Požigali so po Starem vrhu, Podvrhu, Logarjevi grapi, kjer so zažgali Karlovec, mlin v Suši, Logarjevo domačijo in Gričarjev mlin v Volaki.

Hiše in mlin so obnovljeni.

LOG NAD ŠKOFJO LOKO

Tiskarna Julija

V bližini vasi Log, v grapi nad Žabjo vasjo, je leta 1944 delovala partizanska tiskarna Julija. Ustanovil jo je Edo Bregar-Don, ime pa je dobila po Nasti Sešek-Juliji, ki je s pogumnimi akcijami pomagala, da je bila postavljena ta tiskarna. Delala je v bunkerju, ki so ga skopali v zemljo. Sem so pripeljali majhen tiskarski stroj, ki so ga partizani dobili po svojih zvezah iz Pogačnikove tiskarne v Stražišču pri Kranju. Delo je vodil črkostavec in risar Franc Boštjančič-Boš. Zaradi konspiracije so julija 1944 napravili za tiskarno nov bunker nad vasjo Brode ob Poljanski Sori. Toda zanj so zvedeli domobranci iz Škofje Loke in ga 23.8.1944 napadli. Tiskarji so se rešili, tiskarno pa so domobranci popolnoma uničili; uničeno je bilo tudi najboljše delo te tiskarne: »Pesmi« Mateja Bora na 64 straneh, natisnjene v 4000 izvodih.

MARTINJ VRH

Področje partizanske aktivnosti

Že leta 1941 je bil Martinj vrh kraj aktivnosti Cankarjevega bataljona. Od februarja 1942 je bilo tu taborišče Selške čete, katere komandir je bil Matija Udvarc-Vajs, španski borec, komisar pa Jože Kranjc-Žakelj iz Rakeka (ki je kasneje s Srebrničem utonil v Soči).

V letu 1943 in 1944 so bili na Martinj vrhu številni mladinski in drugi partijski sestanki. Tu je delovala tudi gospodarska komisija. Od leta 1944 dalje je to področje enako kot Davča veljalo za osvobojeno ozemlje.

V spomin na prvo pokrajinsko konferenco SKOJ za Gorenjsko 26. 4.1943 je na hiši št. 30 spominska plošča.

Leta 1944 je na Martinj vrhu v šolskem poslopju delovala partizanska šola, v njej je učil Franjo Kosec.

Vojaška tehnika Gorenjskega odreda

V letu 1943 pa do spomladi 1944 je delovala na Martinj vrhu vojaška tehnika A Gorenjskega odreda, ki jo je vodil Niko Žumer. Svoj prostor je imela pod stopniščem šolskega poslopja. Ko se je avgusta 1944 Gorenjski odred razdelil v tri enote (Škofjeloški, Jeseniško-bohinjski in Kokrški odred), je tehnika na Martinj vrhu postala tehnika Škofjeloškega odreda. V tehniki A Gorenjskega odreda so razmnoževali glasilo Gorenjski partizan, letake, radijska poročila in drugo.

V šolskem poslopju na Martinj vrhu je bila omenjena tehnika obnovljena 1949. leta.

OŽBOLT NAD ZMINCEM

Prihod Rašiške čete na škofjeloško področje

Oktobra 1941 je na škofjeloško področje prišla Rašiška četa in se utaborila pri kmetu Kopaču. Zaradi izdajstva so jo Nemci 31.10.1941 napadli. Četa se je iz obroča rešila proti Polhograjskim Dolomitom. Nemci so Kopačevo gospodarsko poslopje zažgali, v njem je zgorel ranjen partizan Vinko Železnikar, študent.

Spominska plošča je poleg Kopačeve hiše na Ožboltu, št. 13.

Taborišče Cankarjevega bataljona

16.12.1941 je prispel Cankarjev bataljon na Ožbolt in se utaboril pri kmetu Presečniku ter v gozdu nad kmetijo. Od tu so odhajale patrole Cankarjevega bataljona v akcije ob poljanski vstaji. Cankarjev bataljon je ostal pri Presečniku do 22.12.1941, ko se je premaknil na Valterski vrh.

PODLONK

Odredna bolnica I

Po ustanovitvi Prešernove brigade je štab gorenjske cone julija 1943 izdal odredbo o ustanovitvi prve večje partizanske bolnišnice na Gorenjskem. Postavili so jo pod Rašitovcem. Vodil jo je dr. Edvard Pohar.

Kurirska postaja G1

Ta pomembna kurirska postaja za Gorenjsko je bila ustanovljena julija 1943. G 1 je imela redno zvezo s postajami G 11 v Davči, G 12 v Kropi, G 2 nad Bohinjem in G 3 v Martuljku. Prek nje so vodile kurirske poti na Primorsko in v Dolomite, proti Bohinju, Bledu in na levi breg Save.

GORENJSKA

DOMŽALE



Talci, ki so jih Nemci
ustrelili 22. 8. 1941
v Krtini pri Dobu



Spomenik
padlim v NOB
v Mengšu



Spomenik NOB v Domžalah



Spomenik na Obranci
(Mežaklja)
prvi bitki Cankarjeve čete
z Nemci 1. avgusta 1941



V Mostah pri Žirovnici
so Nemci 1. 7. 1942
ustrelili 28 talcev

KAMNIK



Josip Broz med delavci
v tovarni Titan
v Kamniku l. 1 912
(sedmi od leve)



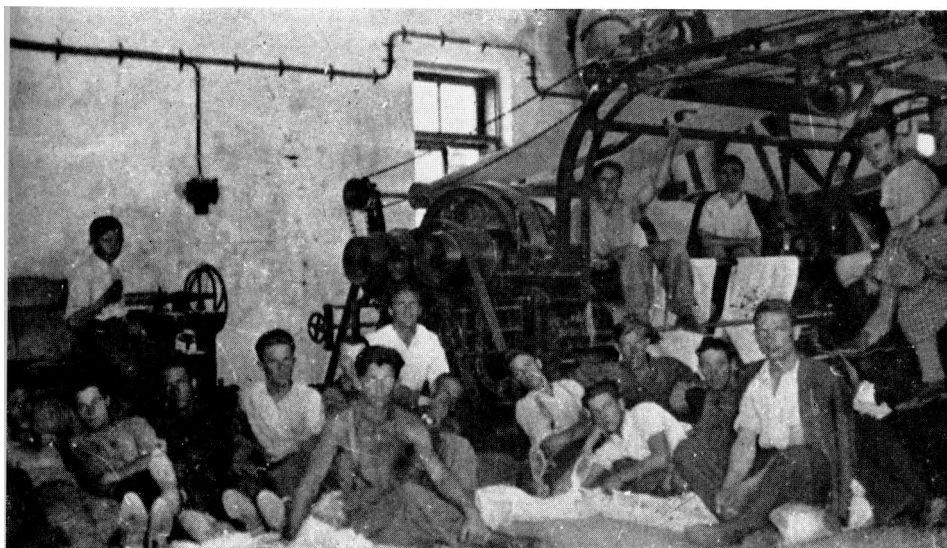
Vodnjak — spomenik osmim
obešenim talcem 30. 6. 1942
v Kamniku

KRANJ

Spomenik trinajstim borcem
Kokrške čete, padlim v votlini
pri Okroglem 21. 4. 1942



Tekstilni delavci med stavko
v Jugočeški, Kranj avgusta 1936





Spomenik padlim borcem
in žrtvam
okupatorjevega nasilja
v Kranju

Spomenik
narodnemu heroju
Stanetu Žagarju,
organizatorju vstaje
na Gorenjskem
in članu GS NOV
in PO Slovenije —
na Rovtu pri Planini



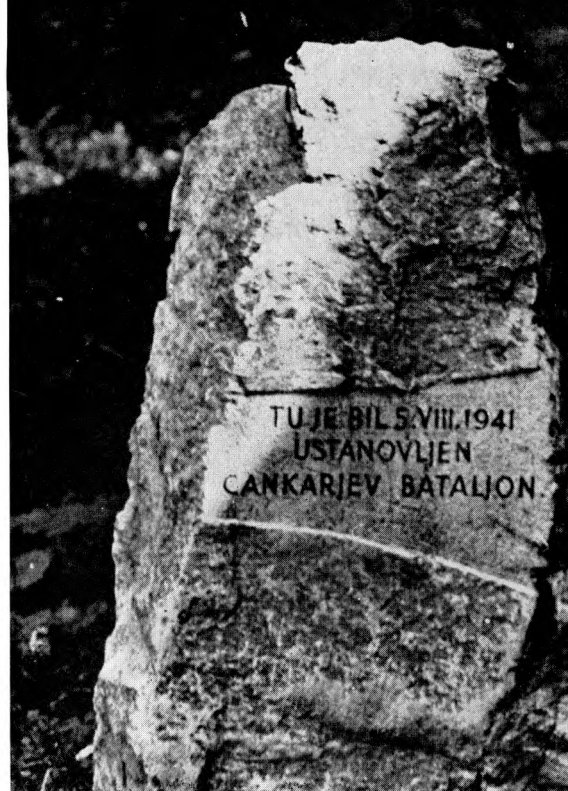
NA TEM MESTU JE 27. III. 1942
PADEL V JUNAŠKI BORBI
NARODNI HEROJ
STANE ŽAGAR S 15. TOVARISI.

RADOVLJICA



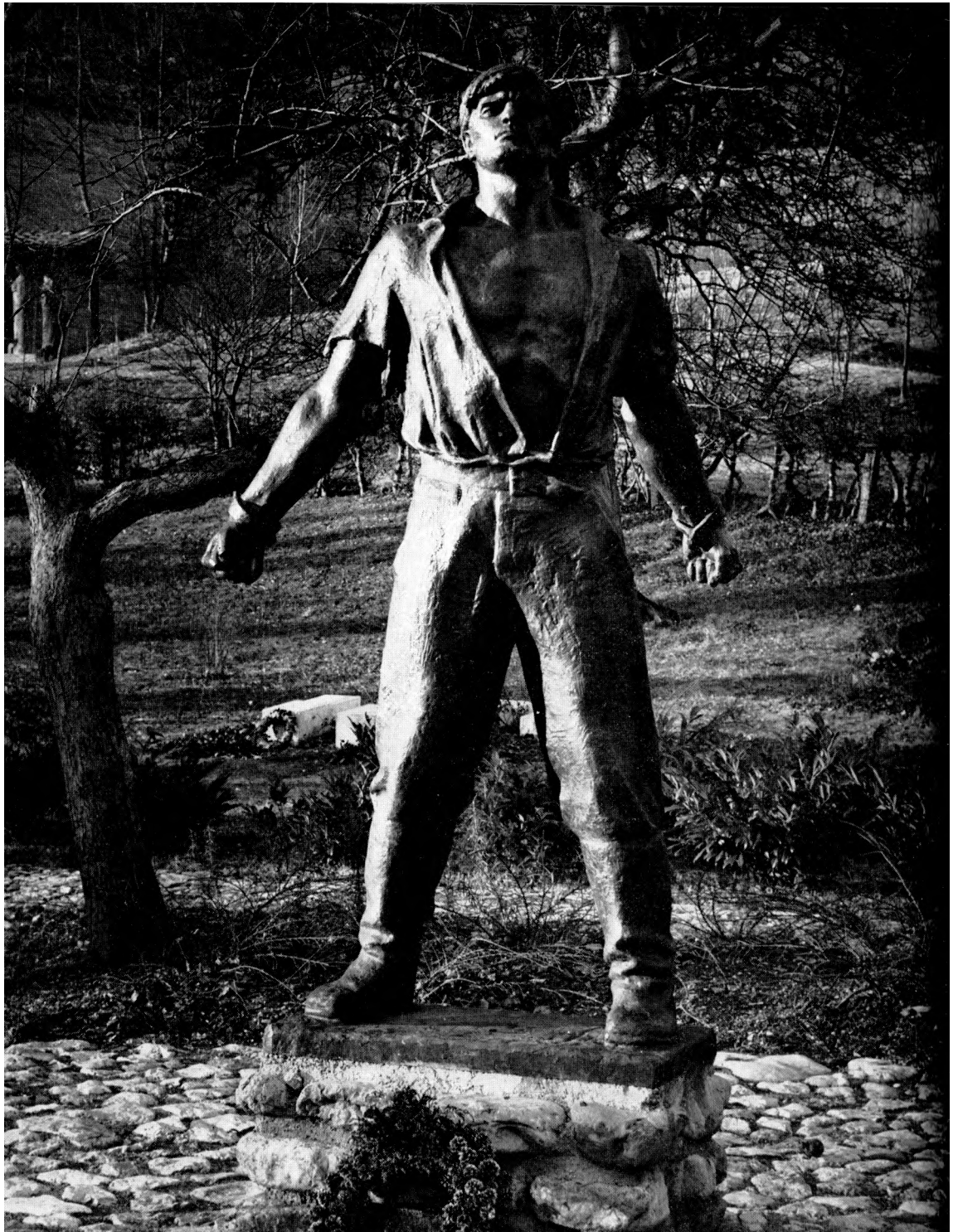
Tomaž Godec, član KPS,
organizator decembrskega upora
1941 v Bohinju,
ki so ga Nemci ujeli
februarja 1942

Desno zgoraj:
Spomenik
ustanovitvi Cankarjevega bataljona
na Pogrošarjevi planini
na Jelovici



Spomenik
na Goreljku (Pokljuka),
posvečen padlim borcem
3. bataljona
Prešernove brigade





ŠKOFJA LOKA



Spomenik junaškemu boju Cankarjevega bataljona v Dražgošah od 9. do 11.1.1942



Pokrajinska tehnika za Gorenjsko v Davči leta 1944



Padli borci Kranjskega bataljona pod Storžičem 5. 8. 1941



Spomenik internirancem koncentracijskega taborišča v Podljubelju

POLJANE NAD ŠKOFJO LOKO

Poljanska vstaja

Še pred decembrsko vstajo so terenski aktivisti v Poljanski dolini organizirali zbiranje orožja, streliva in drugega materiala ter že opravljali diverzantske akcije. V začetku decembra 1941 je prispela sem skupina partizanov in se vključila v poseben vod Cankarjevega bataljona, ki je tedaj prispel v Poljansko dolino. Vse to je pospešilo množično vstajo v Poljanski dolini. Začela se je 20.12.1941. Cankarjevemu bataljonu se je priključilo okrog 300 novih, delno oboroženih borcev. V noči od 24. na 25.12. je bataljon porušil vse mostove na Sori od Loga do Gorenje vasi in 25.12. vdrl v nemško orožniško postojanko v Poljanah. Nemci so ga s protiofenzivo skušali uničiti, a jim to ni uspelo in so se morali z velikimi izgubami umakniti na izhodiščne položaje. Z močnimi enotami so začeli obkoljevati Cankarjev bataljon na Valterskem in Kovskem vrhu. Partizane sta vodila član Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Stane Žagar in komandant Cankarjevega bataljona Jože Gregorčič. Glavni boji so bili na območju Skobel—Bukov vrh—Pasja ravan. Posebno ogorčeno so divjali okrog Valterskega vrha (kmetiji Košir in Jakobe) 27.12.; padli so 4 borci. Partizanom se je posrečilo umakniti iz nemškega obroča proti Zmincu, še isti dan je bataljon krenil proti Mohorju in od tam potem proti Dražgošam.

Na Bukovem vrhu je pri kmetiji Skobel spominsko znamenje. Spominsko znamenje je tudi na Valterskem vrhu št. 1.

Uničenje nemške postojanke

22.10.1944 je 7. udarna brigada Franceta Prešerna po 20-urnem boju zavzela Poljane in porušila nemško postojanko. V boju je padla skoraj vsa nemška posadka; le petim Nemcem se je posrečilo pobegniti proti Škofji Loki.

POTOK

Ustanovitev Prešernove brigade

13.7.1943 je bila v Potoku pri kmetu Marinkovcu ustanovljena Prešernova brigada. Komandant je bil Ivan Javor-Igor, politkomisar pa Ivan Franko-Iztok.

O tem dogodku priča spominska plošča na hiši št. 18.

Oblastni komite KPS in PO OF za Gorenjsko

Jeseni 1944 sta se pri kmetu Ocvirku nastanila oblastni komite KPS in pokrajinski odbor OF za Gorenjsko, ki sta bila skoraj ves čas s svojim zaščitnim bataljonom pri omenjenem kmetu do zadnje sovražne ofenzive 23.3.1945. Okupator je 24.3.1945 Ocvirkovo hišo požgal.

Na obnovljeni hiši št. 2 je spominska plošča.

Gorenjsko vojno področje

Pri Matevžku v Potoku je bil od 8.9.1944 do 23.3.1945 sedež Gorenjskega vojnega področja.

Spominska plošča je na hiši št. 15.

ROVT V SELŠKI DOLINI

Uničena nemška patrulja

Decembra 1941 se je Cankarjev bataljon premaknil z Mohorja proti Poljanski dolini.

Krenil je v Rovt pod vojaško blegoško cesto. 12.12.1941 je stražar bataljona opozoril na bližajočo se kolono nemških policistov. Jože Gregorčič in Jaka Bernard sta se takoj odločila za napad ter borce razporedila nad cesto. Komaj so zasedli položaje, že se je približala nemška kolona v velikih razmakih med policisti. Strogo vojaško pravilo o razmakih med pohodom pa je zmotil zajec, ki ga je splašil partizan v zasedi; planil je med nemške

policiste. Ker so Nemci imeli s seboj pse, so uprizorili lov na zajca, zato jih je hiter partizanski napad presenetil. V Rovtu je padlo 46 Nemcev, 7 pa jih je pobegnilo.

Ta zmaga je bila velik uspeh Cankarjevega bataljona in je odmevala po vsej Gorenjski. Partizani so zaplenili puške, mitraljeze, brzostrelke, municijo, sanitetni material in drugo opremo.

Na kraju dogodka, ob vojaški blegoški cesti iz Rovt proti Zaprevalu, je postavljeno spominsko znamenje.

RUDNO

Izhodišče nemških napadov

Rudno je bilo izhodiščna točka nemških napadov na Cankarjev bataljon v dražgoški bitki. Pri Novakovi žagi so bili razvrščeni nemški topovi, ki so obstreljevali položaje partizanov v Dražgošah. Po požigu Dražgoš so vaščani Rudnega sprejeli brezdomce iz Dražgoš.

Tiskarna Donas

Tiskarna Donas je začela z delom avgusta 1944 v Ločniški dolini pri Medvodah. Večkrat se je selila in je končno novembra 1944 prišla na Jelovico blizu Rudnega, v grapo pod strmim skalovjem Orli. Imenovala se je po Edu Gregarju-Donu in Nasti Sešek-Juliji. Zadnja nemška ofenziva spomladi 1945 je zelo prizadela to tiskarno. Preselila se je v bohinjsko dolino, v vilo dr. Roberta Neubauerja v Ukancu.

8. 5.1945 so tu natisnili zadnje delo — lepak z naslovom: Slovenci in Slovenke na Gorenjskem. Tiskarna je izdala tudi eno številko svojega glasila Naši utrinki, tiskala je razne periodične publikacije večjega formata, na primer Gorenjski glas. Glas mladih, razne letake in drugo.

Partizanska šola

Leta 1944 in 1945 je v Rudnem delovala partizanska šola, o čemer priča ohranjena partizanska šolska kronika izpod peresa partizanskega učitelja Jožeta Žbontarja. Učenci so se zbirali v krožkih za 1. in 2. razred. Šolo je obiskovalo 38 učencev.

SOVODENJ

Občasna lokacija partizanskih enot, sestanki odborov OF, mitingi

Julija 1941 so bili pri Bendetu v Koprivniku, št. 23, v opuščenem rudniku prvi sestanki; na katerih so razpravljali o splošnem upor proti okupatorju ter zbirali orožje.

V začetku leta 1943 je bil ustanovljen odbor OF pri Gantarju—Graparju v Hobovšah, št. 1; ustanovil ga je žirovski prvoborec Milan Žakelj, tedanji sekretar rajonskega komiteja KPS za Poljansko dolino.

Od oktobra 1943 je bil Sovodenj del osvobojenega ozemlja na tem področju.

Zaradi ugodne lege so se tu pogosto ustavljale partizanske enote in se pripravljale za napade na nemške in belogardistične postojanke v Poljanski dolini.

Leta 1944 so se skozi vas pomikale partizanske brigade v napad na Gorenjo vas in tu so bili številni mitingi, kulturno-politični večeri enot 31. divizije, mladinske prireditve in drugo.

Partizanska šola

Po sklepu odbora O F se je oktobra 1944 začel na Sovodnju zopet redni pouk v financerski baraki. Oddelek A je poučevala Zofija Freljih, oddelek B pa Marija Peternelj. Šolo je obiskovalo 53 učencev. 9.1.1945 je bil na tej partizanski šoli ustanovljen roditeljski svet, ka-

terega predsednik je postal Ignac Kržišnik. Navzoča sta bila tudi okrajni prosvetni referent Vinko Govekar iz Žirov in pokrajinski prosvetni referent Ivan Bertoncelj-Janoš.

SREDNJA VAS (POLJANE)

Smrt narodnega heroja Franca Ravbarja-Viteza

Po kapitulaciji Jugoslavije mu je bila poverjena naloga organizirati varnostno službo v okviru skupnega oboroženega boja v Ljubljani in okolici. Maja 1942 so ga v Ljubljani aretirali Italijani in poslali v taborišče Gonars, od koder je po nekaj mesecih skupaj z Borisom Kraigherjem in drugimi tovariši pobegnil. Nato je bil imenovan za komisarja gorenjske cone NOV in POS. 14.1.1943 se je v Srednji vasi v Poljanski dolini s herojskim bojem proti gestapovcem težko ranjen prebil skozi sovražnikov obroč. Po ponovnem napadu gestapovcev si je z zadnjim nabojem vzel življenje.

Za narodnega heroja je bil imenovan 5. 7. 1951.

Poleg Franca Ravbarja-Viteza je tu padel tudi Stane Starc-Fazan, ki je bil prav tedaj imenovan za komandanta Gorenjskega odreda, do tedaj pa je bil komandant Poljanskega bataljona.

Spomenik je postavljen v Srednji vasi, ob cesti Škofja Loka—Žiri.

STARA LOKA

Streljanje talcev

Zvečer 7.2.1944 so člani varnostne skupine ustrelili v Stari Loki nekega nemškega policista. Nemci so takoj drugi dan blokirali Škofjo Loko in okolico, aretirali mnogo ljudi ter jih odvedli v vojašnico. Racije so nadaljevali tudi naslednji dan. Iz raznih gestapovskih zaporov na Gorenjskem so pripeljali v škofjeloško kasarno še 30 ljudi — aretiranih aktivistov in ujetih partizanov. Od 70 aretiranih loških prebivalcev so izbrali 20 mož in fantov ter jih priključili tej skupini. Vseh 50 so nato vklenjene v verige naložili na tovorni avtomobil in odpeljali na Kamnitnik. V opuščenem kamnolomu so jih v skupinah po deset ustrelili 9.2.1944.

Na kraju okupatorjevega zločina je občinski odbor Zveze borcev postavil spomenik.

STIRPNIK

Smrt narodnega heroja Jakoba Bernarda

16.2.1942 je šel Bernard na zvezo v Selško dolino. V vasi Stirpnik je v hiši kmeta Oblaka njega in spremljevalca Toneta Demšarja, loškega prvoborca, nepričakovano obkolila nemška patrula. Hotela sta se prebiti, a ju je zadelo; Demšar je bil takoj mrtev, Bernard pa je obležal težko ranjen. Da ga Nemci ne bi dobili živega, se je ustrelil.

Na hiši št. 10 je spominska plošča.

SV. BARBARA

Ustanovitev Škofjeloške čete

Februarja 1942 je bila na kmetiji Jamnik pri Sv. Barbari ustanovljena Škofjeloška četa; navzoči so bili komandant Cankarjevega bataljona Jože Gregorčič, komisar Poljanske čete Maks Krmelj in član pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko Lojze Kebe. Četa je imela približno 30 borcev; za njenega komandirja je bil imenovan Janez Bernik iz Medvod, za komisarja pa France Kavčič-Veljko iz Škofje Loke.

Na kmetiji Jamnik (Sv. Barbara) je bilo februarja in marca 1942 taborišče Škofjeloške čete. Februarja 1942 je prišla sem specialna smučarska ekipa 12 borcev iz Dolomitov. Zaradi izdaje so Nemci v noči od 10. na 11.3.1942 obkolili to območje in v zgodnjih jutranjih urah napadli Škofjeloško četo. Partizani so imeli 7 mrtvih, večinoma iz prej omenjene

smučarske skupine; padli so Bojan Potočnik iz Škofje Loke, komandir čete Janez Bernik, Marjan Sever in drugi.

Ob zapuščenih domačiji Jamnik pri Sv. Barbari je spominska plošča.

ŠKOFJA LOKA

JEGOROVO PREDMESTJE 2

Ustanovni sestanek OF za Škofjo Loko

Ustanovni sestanek OF za Škofjo Loko je bil 27.7.1941 v gostilniški sobi pri Jožetu Kavčiču. Vodil ga je član pokrajinskega komiteja KP za Gorenjsko Lojze Kebe-Štefan. Udeležili so se ga še Jaka Pintar in Justin Dolinar za KP, Tone Fojkar in Tine Sever za krščanske socialiste, Pavle in Jože Kavčič ter Ivo Vraničar od naprednega krila Sokola. Delo odbora OF je vodil Pavle Kavčič. Iz družine Kavčič so se v decembru 1941 priključili Cankarjevemu bataljonu 4 bratje: Jože, Peter, Pavle in Franc, Niko je vstopil v Poljanski bataljon marca 1942; padla sta Peter (1944. leta) in Jože (1945. leta).

Na hiši št. 2 je spominska plošča.

JEGOROVO PREDMESTJE

Cikiostilna tehnika in okrožna tehnika

V Primoževi žagi, v sobi Gašperja Dolinarja-Mihajla, je novembra 1941 začela razmnoževati ilegalno literaturo prva loška tehnika. Ustanovil jo je prvoborec Jože Kavčič-Jernač skupaj s tovariši Justinom Dolinarjem-Adamom, Gašperjem Dolinarjem-Mihajlom in Francetom Potočnikom-Perunom. Tekste je prinašala Tončka Mokorel. Ko so decembra 1941 odšli člani tehnike v partizane, je delo v njej prenehalo.

Aprila 1943 je Niko Kavčič-Gorazd ustanovil okrožno tehniko v Škofji Loki, v kleti pod Primožovo žago; tu je potem ves čas delal samo Miloš Ziherl-Prešeren. Težki delovni pogoji v tehniki so še bolj prizadeli njegovo šibko zdravje. Leta 1944 je v Barju v Italiji, kamor je šel na zdravljenje, umrl za tuberkulozo. V okrožni tehniki so izšli prvi listi Gorenjskega pionirja in Gorenjske mladine, ki jih je sestavil in urejal večinoma Miloš Ziherl sam. Bil je prvi urednik glasila gorenjske mladine.

Omenjena tehnika je delala tu do septembra 1943.

Danes je na stavbi bivše Primoževe žage spominska plošča.

KIDRIČEVA CESTA 58

Stavka lesnih delavcev

13. 8.1936 so začeli stavkati delavci pri lesnem podjetniku Dolencu, 25. 8. pa še pri podjetniku Heinriharju; s stavko so jih podprli tudi delavci istih podjetnikov v Preddvoru in Kokri. Stavkalo je 120 delavcev. Organizirani so bili pretežno v Zvezi lesnih delavcev. Po stavki so veliko stavkajočih delavcev odpustili in aretirali.

KIDRIČEVA CESTA 75

Stavka tekstilnih delavcev

20. 8. 1936 seje pričela v Kranju velika stavka slovenskih tekstilnih delavcev; 21. 8. so se že vključili delavci škofjeloške predilnice in tekstilne tovarne Brumen & Thaler. Organizirani so bili predvsem v Jugoslovanski strokovni zvezi, ki je imela zelo pozitivno vlogo, saj so škofjeloški delavci vztrajali v stavki do nasilne izpraznitve kranjskih tovarn 16.9. in tako prispevali k večjemu moralnemu in ekonomskemu uspehu stavke.

POLJANSKA CESTA 2**Osvoboditev pripornikov in zapornikov**

21.12.1941 so trije borci Cankarjevega bataljona, Lojze Pečnik iz Ljubnega, Franc Štular-Ilija iz Ljubnega in Jaka Božnar iz Škofje Loke, preoblečeni v nemške uniforme vdrli v nemške zapore v Škofji Loki in osvobodili aktiviste OF, ki so jih Nemci malo prej aretirali ter jih nameravali odpeljati v Begunje. Akcijo so partizani izvedli s pomočjo skojevske organizacije v Škofji Loki.

Ta akcija je bila signal za odhod v partizane; tedaj je šlo 17 Ločanov v Cankarjev bataljon.

Na stavbi občinske skupščine, kjer so bili sodni zapori, je spominska plošča.

SPODNJI TRG 40**Stavka v tovarni klobukov — Šešir**

11.10.1935 se je začela v tej tovarni daljša stavka. Tu je bilo zaposlenih 160 delavcev;

95% jih je bilo včlanjenih v Jugoslovanski strokovni zvezi. Vodilna delavska organizatorja sta bila komunista Jaka Pintar in Tine Sever. Stavka je bila dobro pripravljena in je imela zelo ugoden odmev v mestu. Na pomoč so ji priskočili obrtniki in okoliški kmetje. Trajala je do 11.11. Delavci niso dosegli zvišanja mezd, dosegli pa so, da jih zaradi stavke niso preganjali, in še važnejše: dosežena je bila trdna enotnost delavstva.

Plošča v spomin na stavko je vzdana na tovarniškem poslopiju.

TO POLJ E**Smrt partizanskega komandanta in pesnika**

Oto Vrhunc, s partizanskim imenom Blaž Ostrovhar, je bil ključavničar. Že kmalu leta 1941 se je priključil narodnoosvobodilnemu gibanju kot terenski delavec. Februarja 1943 je odšel v partizane na Jelovico, h Gorenjskemu odredu. Zaradi sposobnosti so mu bile zaupane odgovorne naloge; bil je tudi komandant Škofjeloškega odreda. 5.4.1945 so ga belogardisti iz Škofje Loke ubili blizu vasi Topolje v Selški dolini.

Blaž Ostrovhar ni bil samo dober partizanski komandant, ampak tudi partizanski pesnik. Njegove pesmi so bile objavljene v raznih glasilih partizanskih enot na Gorenjskem. Prva zbirka. Pesmi padlim junakom, je bila natisnjena novembra 1944 v tehniki na Martinj vrhu.

Spomenik padlemu pesniku je v Topoljah in na pokopališču v Selcah, kjer je njegov grob.

VEŠTER**Tehnika v Vešterskem mlinu in žrtve**

Decembra 1943 je bila ustanovljena v Veštrskem mlinu pri Škofji Loki rajonska tehnika; postavljena je bila v bunkerju v senu. Imenovala se je Rajonska tehnika 3 in je delala do 8.2.1944, ko so Nemci poslopje zažgali. V tej tehniki so tedaj zgoreli njen ustanovitelj Pavle Gosar-Razin, Benjamin Anderwald-Benko, Silva Janša-Darja in Matevž Markič.

Delo uničene tehnike je potem nadaljevala tehnika na Martinj vrhu T 1 A, pozneje imenovana Benko.

V Veštrskem mlinu je spomenik.

ZABREKVE**Taborišče Cankarjevega bataljona na Mohorju**

Od oktobra do decembra 1941 je bilo na Mohorju taborišče Cankarjevega bataljona.

Od tu so čete in vodi hodili na pohode in opravljali akcije po vsej Gorenjski (prehranjevalne akcije v Resmanovem mlinu v Zapužah pri Begunjah, požgji mostov v Selški dolini, akcije

v Škofji Loki, vdor v Savnikovo tovarno, napad na nemške telefoniste v Češnjici). Tu je bil tudi tečaj iz osnov marksistične teorije; vodil ga je Stane Žagar.

Cankarjev bataljon je po bojih v Poljanski dolini ponovno prišel na Mohor in od tod krenil v Dražgoše. V letih 1944 in 1945 je bil Mohor izhodišče za vojaške akcije Škofjeloškega odreda in Prešernove brigade.

ZALI LOG

Tehnika Črni dvor

Tehnika je bila v hiši Ivane in Jožeta Jenšterle, Zali log 38, po domače pri Pagonu. Tukaj je delovala od marca do avgusta 1943, nato pa se je preselila k Španu v Davčo, v klet pod kozji hlev.

ŽELEZNIKI

Boj za Železnike

Po osvoboditvi večjega ozemlja od Primorske do območja med obema Sorama je namerala 31. divisija osvobodeno ozemlje razširiti proti gorenjski železnici. V Selški dolini so imeeli Nemci takrat postojanko v Železnikih in v Selcah. Napad na nemško postojanko v Železnikih je izpeljala Prešernova brigada zvečer 22.1.1944. Boji so trajali vso noč. Enote, ki so ščitile napad pa so se prezgodaj umaknile, tako da so Nemci dobili okrepitev iz Škofje Loke. Pri umiku je 2. bataljon, ki je bil neposredni napadalec, utrpel večje izgube (20 padlih).

Od 19. do 21.11.1944 se je 31. divizija ponovno bojevala za Železnike in jih tudi osvobodila. Neposredno so sodelovali borci Gradnikove brigade in jurišnega bataljona Kosovelove brigade. Na raznih položajih v dolini pa so bile enote Prešernove in Kosovelove brigade ter Škofjeloškega odreda, da so zavarovale napadalce. V boju je padlo 29 Nemcev, 21 pa je bilo ranjenih. Partizani so izgubili 13 borcev.

Pionirski odred Ratitovec

Močna skojevsko in mladinska organizacija v Železnikih imata med drugim zasluge za ustanovitev pionirske organizacije Rdeča roža; iz nje je po osvoboditvi Železnikov novembra 1944 nastal pionirski odred Ratitovec. To je ena najbolj znanih pionirskih organizacij v Sloveniji. Prvi komandant pionirske čete je bil Štefan Lotrič, ki je kasneje padel kot partizan. V leseni avtoblindi in lesenih puškah, ki so pri Nemcih zbujale smeh, so pionirji prenašali najrazličnejše gradivo iz Železnikov. Člani tega odreda so prenašali pošto in poročila ter obveščali partizane o premikih nemških patrolj, zlasti iz postojanke Selca.

V zimi 1944/45 je odred dobil pohvalo in najhrabrejši pionirji so bili odlikovani z vojaškimi odlikovanji.

Pri osnovni šoli v Železnikih stoji spomenik, posvečen pionirskemu odredu Ratitovec.

ŽIRI

Izvolitev prvega NOO na Gorenjskem, nenaden sovražnikov vdor v osvobodjeno Ziri

23.10.1943 so partizani pregnali Nemce iz Žirov. Začeli so se dnevi t. i. žirovske komune. Še isti dan so na Ledinicah pri Žireh pri kmetu Koklju (Tomažu Mravljetu) izvolili NOO za žirovsko območje; poleg Žirov je zajemal še 15 vasi in bil prvi NOO na Gorenjskem; organizator je bil prvoborec Milan Žakelj. V Žiri se je tedaj preselilo tudi partijsko vodstvo Gorenjske. Vrstili so se mitingi in zborovanja. Na zborovanju 26.10.1943 sta govorila Dušan Kveder-Tomaž in Angela Mahnič. Ta kraj so tedaj varovale enote 31. divizije.

Sredi novembra so Nemci začeli hajko na osvobojeno ozemlje. Po hajki so se partizanske enote spet nastanile v okolici Žirov. Najhujši udarec so prizadeli Nemci ob nenadnem izdajalskem napadu na štab Vojkove brigade v Žireh 3.1.1944. Tedaj je padlo 8 borcev.

Na hiši št. 4 na Ledinicah je plošča; tam je bil izvoljen prvi NOO na Gorenjskem.

Na pokopališču na Dobračevi je grobnica in spomenik padlim ob nemškem napadu na Žiri.

Partizanske delavnice

Leta 1943 je pri Nagliču v Žireh obratovala čevljarska delavnica okrajne gospodarske komisije. Delala je predvsem za potrebe partizanov in domačinov. V Zajčevi delavnici pa so pripravljali polizdelke za čevljarsko delavnico v Cerknem. Poleg tega je tu spomladi 1944 delovala tudi ključavničarska delavnica, ki je izdelovala brzostrelke, imenovane barti po ustanoviteljih delavnice Pavlu Ingliču-Baru in Stanetu Berniku-Artiju.

Partizanska šola

Februarja 1944 se je začela v Žireh partizanska šola, najprej s tremi krožki. Po prvi konferenci gorenjskih učiteljev septembra 1944 v Davči pa je začela šola v Žireh redno delati in se razvila v najmočnejšo partizansko šolo na Gorenjskem; dobila je 340 učencev, poučevalo je 9 učiteljev.

ŽIROVSKI VRH

Boji Prešernove brigade

Na Žirovskem vrhu so se med NOB zadrževale partizanske enote. V letu 1942 se je tu bojevala Poljska četa, od leta 1943 pa enote 31. divizije, Prešernova, Vojkova in Gradnikova brigada. 2. 8.1943 so Nemci obkolili Žirovski vrh, da bi uničili Prešernovo brigado, ko se je prebijala iz Selške doline prek Žirovskega vrha na Notranjsko. Boji so trajali od 2. do 4. 8. in zelo prizadejali Prešernovo brigado; pri prebijanju sovražnikovega obroča je padlo 40 borcev, 90 pa je bilo ujetih.

Na vrhu Javorča so leta 1961 odkrili spomenik vsem partizanom, padlim v boju na Žirovskem vrhu.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

ANDREJ NAD ZMINCEM

Spominsko znamenje pri cerkvi sv. Andreja, kjer je 22.5.1942 padel prvoborec Jakob Božnar; odkrito leta 1968.

BRODE

V grapi ob cesti Škofja Loka—Poljane spomenik 7 talcem, ki so bili tu ustreljeni 26. 7.1942; odkrit leta 1952.

BUKOVICA

Grobišče in spominski kamen na levi strani Sore, kjer so pokopani padli borci Prešernove brigade Tadeusz Szadewsky iz Poljske, Franc Kodrič in Anton Avber.

CRNGROB

Ob poti iz Crngroba na Križno goro plošča partizanoma Slavku Kalanu in Slavku Zormanu; padla sta 5. 3. 1944. Plošča je bila odkrita 20. 9. 1952.

ČEŠNJICA

Na zadružnem domu plošča padlim borcem in aktivistom iz Češnjice in Studenega, odkrita leta 1971.

DAVČA

Ob gozdni poti pri hiši št. 4 spomenik partizanom, ki jih je okupator zajel na Poreznu ob zadnji ofenzivi 24.3.1945; spomenik odkrit leta 1973.

Na osnovni šoli spominska plošča vsem padlim borcem tega kraja, odkrita junija 1953.

Na pokopališču skupni grob 21 domačih in 32 nepoznatih borcev, ki so padli v teh krajih. Za hišo št. 64 spomenik 3 padlim partizanom, ki so jih 9. 4.1945 ustrelili Nemci in domobranci.

DELNICE

Na hiši št. 17 spominska plošča Povletovi družini, ki so jo tik pred osvoboditvijo postrelili domači izdajalci in vrgli v gorečo hišo; ploščo so odkrili leta 1964.

DOBJE

Na levi strani Poljanske Sore, med vasema Dobje in Poljane, grobišče, kjer je pokopanih 29 partizanov, ki so padli v teh krajih od 1941—1945; spominsko znamenje je bilo odkrito 22. 7.1957.

Spominska plošča na hiši 44, kjer je bil 23.10.1944 ustanovljen jurišni bataljon 31. divizije; plošča odkrita 23. 10. 1969.

DOLENJA VAS

Ob robu Bukovškega polja spomenik 19 talcem, ki so bili tu ustreljeni 14. 7.1943, in vsem padlim borcem NOB Selške doline. Spomenik je delo arhitekta Josipa Plečnika, odkritje bil leta 1950.

DORFARJI

Na hiši št. 7 spominska plošča Tonetu Berčiču, revolucionarju in organizatorju OF, odkrita leta 1961.

GABRK

Na levi strani ceste proti Poljanam spomenik 8 padlim talcem, ustreljenim 28.4.1943; odkrit 26. 7.1952.

GODEŠIČ

Sredi vasi spomenik 10 padlim borcem in talcem, odkrit 22.7.1962.

Spominska plošča na hiši št. 58, kjer so bili v letu 1941 prvi sestanki odbora OF.

Na pročelju gasilskega doma spominska plošča padlim članom v NOV.

Spominsko znamenje prvoborcu Ivanu Franku-Zrinjskemu na kraju njegove smrti, v Godešiču med cesto in železniško progo.

GORENJA VAS

Pred vasjo spomenik 32 padlim borcem in talcem.

Na stavbi TVD Partizan spominska plošča telovadcem, padlim v NOV, odkrita 19.12.1956.

GOROPEKE

Pred vasjo spomenik o streljanju 5 talcev 13. 9.1944 pri znamenju na Goropeki; spomenik so odkrili leta 1947.

GOSTEČE

Na gasilskem domu spominska plošča 6 borcem, ki so padli 11.11.1944; odkrita leta 1959.

HOTAVLJE

Na grobišču borcev NOV, padlih na tem območju v letih 1941—45, spominska plošča; odkrita leta 1964. Grobišče je na križišču cest Hotavljje—Cerkno—Žiri.

HOTOVLJA

Spominska plošča na hiši št. 6, kjer je bila med decembrsko vstajo 1941 ustanovljena Poljanska četa; plošča odkrita leta 1965.

JAVORJE

Na pokopališču grobišče in spomenik 6 borcem Cankarjevega bataljona, ki so padli ob vrnitvi iz Dražgoš 21.1.1942, ob požigu Muhove domačije v Vincarjih.

KOPRIVNIK

Spominska plošča na pročelju kmečke hiše št. 39 o dogodku, ko je 15. 9.1944 padlo in bilo sežgano v tej hiši 7 borcev. Ploščo so odkrili 23.10.1947.

KRIŽNA GORA

Sredi vasi spomenik 4 borcem, ki so padli 14. 7. 1944.

LAJŠE

Sredi vasi spomenik 17 padlim borcem na tem področju; odkrit 4.7.1962.

Spominsko znamenje pod cesto Spodnje—Zgornje Lajše, kjer je padel borec Prešernove brigade Danimir Ažman—Črtomir iz Kranja; odkrito leta 1976.

LENART NAD LUŠO

Spomenik ob cesti Lenart—Rovte, posvečen posvetu 27. 7.1941, ki so ga sklicali škojfe-loški komunisti za pripravo organizirane vstaje; spomenik odkrit 4. 7.1961.

Spomenik in grobišče ob poti iz Luše na Lenart, kjer so pokopani domači borci in talci ter drugi borci, padli v tem okolišu. Spomenik so odkrili 27. 7.1961.

Ob cesti Mlaka—Blegoš spomenik škojfeloškemu odredu. Odkrit leta 1972.

LESKOVICA

Pred vasjo spomenik in grobišče; tu je pokopanih 22 borcev, ki so padli med NOB v tem okolišu. Na spomeniku so tudi imena 20 padlih domačinov, ki so pokopani na pokopališču.

Avtor spomenika je arhitekt Albert Sušnik.

LOG NAD ŠKOFJO LOKO

Ob cesti Škofja Loka—Poljane spomenik 8 talcem, ustreljenim 28. 4.1943 na tem kraju. Spomenik je bil odkrit 22. 9. 1964.

Grobišče s spominskim znamenjem 13 borcem, ki so padli ob selitvi tiskarne Trilof iz Ločnice v Davčo in ob prehodih čez cesto v Logu; znamenje so odkrili 14.12.1964.

NOVA VAS PRI ŽIREH

Spominska plošča na hiši št. 6, kjer se je rodil Vinko Oblak, organizator vstaje v tej dolini, in kjer je v nemški zasedi po blegoški ofenzivi padel borec Topličar. Ploščo so odkrili leta 1955.

NOVA OSELICA

Na pokopališču grobišče in spomenik vsem padlim borcem kraja in 13 padlim borcem Vojkove brigade, odkrit 29.11.1959.

OSOJNIK

Na križišču poti Zali log—Potok—Davča spomenik 7 padlim borcem.

OŽBOLT NAD ZMINECEM

Ob cesti Zminec—Ožbolt spomenik vsem padlim partizanom na tem terenu in Kopačevi mami; odkrili so ga 4. 7.1963.

Pri cerkvi spomenik obveščevalki Katarini Kržišnik, ubiti 20. 2.1945; odkrit leta 1972.

PEVNO

Pred razcepom cest Crngrob—Pevno spomenik 8 partizanom, ustreljenim aprila 1945, ki so jih pripeljali iz škofjeloških zaporov; odkrit leta 1961.

PODPOREZEN

Pri Štalcovi grapi spomenik 5 partizanom ustreljenim 18.11.1943, odkrit 1.12.1951.

POLJANE NAD ŠKOFJO LOKO

Sredi vasi spomenik vsem padlim borcem in drugim žrtvam fašizma iz Poljan in okoliških vasi, odkrit leta 1960.

Na hodniku osnovne šole spominska plošča borcem Poljanske čete, ki so obiskovali to šolo. Plošča odkrita leta 1961.

Spomenik na pokopališču, kjer je pokopanih 12 borcev Poljanske čete, odkrit leta 1964.

Ob cesti iz Poljan v Javorje spomenik dvema na tem mestu ustreljenima članicama SKOJ Mariji Naglič in Mariji Dolenc iz vasi Delnice; odkrit leta 1964.

PRAPROTNO

Ob cesti Škofja Loka—Železniki spomenik prvoborcem in padlim borcem tega kraja: spomenik je delo Toneta Svetine; odkrit leta 1964.

PRTOVČ

Na hiši št. 4 spominska plošča o požigu vasi 20.11.1943.

Sredi vasi spomenik vsem padlim borcem iz Prtovča in Podlonka.

PUŠTAL

Nad vasjo spomenik borcem, ki so padli na tem področju, odkrit 4.7.1962.

Spomenik ob poti na Žolšče, kjer je 1.5.1945 padel Franc Hribernik-Stane; spomenik odkrit leta 1961.

RETEČE

Grobišče s spominskim znamenjem padlim borcem in prvoborcem, urejeno leta 1947.

ROBIDNICA

Ob poti iz Hotavelj proti Leskovici spomenik tukaj padlemu komisarju Prešernove brigade Ludviku Petelinšku-Črtu; spomenik odkrit leta 1955.

RUDNO

Ob gasilskem domu grobišče in spomenik borcem, padlim v letih 1941—1945.

SELCA

Pri Selcih ob cesti Škofja Loka—Železniki spomenik prvima talcema Selške doline — očetu Janezu in sinu Štefanu Luznarju, ki so ju tu ustrelili Nemci 1. 9.1941. Spomenik so odkrili 4.7.1962.

Na pokopališču partizanska grobova; v enem sta pokopana 2 partizana, ki sta padla v bližini, v drugem pa družina Rupar iz Luše, umorjena 6. 6.1944.

Na gasilskem domu spominska plošča padlim borcem gasilcem iz Selc.

SELO

Ob cesti Dobračeva—Žiri spomenik borcem, padlim v tem okolišu; odkrit 29.11.1951.

SOPOTNICA

Levo od ceste Zapreval—Blegoš spomenik 8 borcem 2. grupe odredov, ki so padli v bojih 12.7.1942; tu sta pokopana tudi ruski borec in borec Prešernove brigade.

SOVODENJ

Sredi vasi spomenik vsem padlim domačinom iz Sovodnja in okolice; odkrit 29.11.1952.

Ob cesti Sovodnj—Cerkno spomenik padlemu borcu Leandru Mlinarju; odkrit leta 1954. Spominska plošča na hiši v Lanišah, kjer je padlo oktobra 1943 5 partizanov ob prehodu čez minirano italijansko mejo. Ploščo so odkrili leta 1963.

SPODNJA SORICA

Grob in spominsko znamenje na pokopališču, kjer je pokopan Janez Žontar, ki so ga ustrelili Nemci 20. 4.1944.

STARA OSELICA

Na hiši št. 60 spominski plošči ustreljenemu gospodarju ter 8 borcem in aktivistom, ki so padli 17. 11. 1943; plošči odkriti leta 1970.

Spominska plošča na hiši št. 10, kjer so 17.11.1943 padli Milan Rojc in 5 borcev Vojkove brigade; plošča odkrita novembra 1963.

STARA VAS

Na rojstni hiši Žakljevih, št. 107, spominska plošča prvoborcem Vinku, Pavlu in Janezu Žaklju, ki so padli leta 1942; plošča odkrita 23.10.1955.

Pred glavnim vhodom v tovarno Alpina spominska plošča vsem padlim čevljarjem in usnjarjem žirovske doline; odkrita leta 1953.

Spominska plošča na hiši partizanske družine Kavčič (št. 12).

Pri združenem domu spominsko znamenje borcem jurišnega bataljona 31. divizije. Spomenik je delo Toneta Svetine; odkrit leta 1969.

STUDENO

Spomenik Antonu Pintarju iz Studenega, ki je bil ubit na kurirski poti 2.10.1944; spomenik odkrit leta 1964.

SUHA

V vasi spomenik trem borcem, ki so jih februarja 1945 pripeljali Nemci iz loških zaporov in tu ustrelili; odkrit 18. 12. 1961.

SUŠA

Spominska plošča na hiši št. 2, kjer so Nemci 25. 3.1945 postrelili družino Miklavčič, ki je nato zgorela v svoji hiši.

Spominska plošča na hiši št. 7, kjer so Nemci 25. 3.1945 ustrelili aktivista Jožeta Kržišnika in njegovi sestri Agato in Marijo.

SV. BARBARA

Spomenik ob zapušeni domačiji Jamnik, kjer je 11.3.1942 padlo 7 borcev; odkrit leta 1946.

SV. DUH

Spomenik pri gospodarskem poslopju hiše št. 42, kjer je leta 1944 padlo več borcev.

Pred kulturnim domom Ivan Cankar spomenik 34 padlim borcem in žrtvam fašizma, odkrit 29.10.1967.

ŠKOFJA LOKA

DEMŠARJEVA CESTA

S spominsko ploščo na hiši št. 1 označen kraj, od koder je šel leta 1941 prvi borec Tone Demšar v ilegalo.

JEGOROVO PREDMESTJE 3

Na gasilskem domu spominska plošča 10 žrtvam fašističnega nasilja.

KIDRIČEVA CESTA 1

Na Domu ZZB NOV spominska plošča z imeni žrtev fašizma, posvečena vsem padlim.

KIDRIČEVA CESTA 58

Plošča na poslopju Lesne industrije Jelovica spominja na kraj, od koder so odšli 18.12.1941 v partizane prvi borci.

KIDRIČEVA CESTA 75

Na poslopju Gorenjske predilnice spominska plošča borcu Romanu Smoletu-Mišku, ki je padel 28.1.1944.

MESTNI TRG 17

Na pročelju stavbe TVD Partizan spominska plošča padlim loškim telovadcem.

STARA CESTA 14

S spominsko ploščo označen kraj, kjer je bilo organizacijsko jedro dela komunistov pri razvijanju NOB v Škofji Loki.

TITOV TRG 4

V parku dijaškega doma grobišče in spominsko znamenje tu pokopanim padlim borcem.

TITOV TRG 9

Spominska plošča na hodniku pošte.

TOMAŽ NAD PRAPROTNIM

Ob cerkvi grob in spominsko znamenje padlemu borcu Janezu Konjarju.

TREBIJA

Ob glavni cesti spomenik 35 padlim borcem; odkrit 4. 7. 1961.

Spominsko znamenje na Fužinah nad Trebijo, postavljeno ob požgani hiši, spominja na boj z domačimi izdajalci 2.2.1945, ko je padlo 6 borcev in aktivistov. Odkrili so ga 25.10. 1959.

VALTERSKI VRH

Spominska plošča na hiši št. 1, kjer sta bila 27.12.1941 ustreljena Janez Demšar in Janez Šubic, domačijo pa so Nemci požgali; ploščo so odkrili leta 1975.

VIRMAŠE

Na gasilskem domu spominska plošča padlim članom gasilskega društva.

ZALI LOG

Ob cesti Škofja Loka—Podrožt spomenik Janezu Marklju, prvemu sekretarju okrajnega komiteja SKOJ, ki je padel 14.7.1943; spomenik odkrit 22.7.1963.

Na hiši št. 8 spominska plošča partizanu Janezu Vebru, ki so ga ustrelili Nemci 17. 4.1945; odkrita 22. 7. 1962.

Na hiši št. 21 spominska plošča partizanu Janezu Kendi, ki so ga ustrelili Nemci na tem mestu 20. 9. 1943; odkrita 22. 7. 1962.

Grobišče in spominsko znamenje na pokopališču, kjer je pokopanih 6 borcev Škofjeloškega odreda in Matevž Koblar, ki je padel leta 1944 na Komni.

Na začetku vasi spomenik vsem padlim v bivši občini Zali log. Spomenik je delo arhitekta Eda Ravnikarja; odkrit leta 1957.

ŽABJA VAS

V gozdu nad vasjo grobišče 9 borcev Garibaldijeve brigade, ki so padli leta 1945 pod Blegošem.

ŽELEZNIKI

Na trgu spomenik 62 padlim borcem in žrtvam fašizma iz Železnikov, odkrit avgusta 1964.

Na stavbi krajevne skupnosti spominska plošča 47 padlim borcem in 11 žrtvam fašizma. Grobišče in spomenik na pokopališču, kjer je pokopanih 21 borcev NOV; spomenik oblikoval arhitekt Vlasto Kopač.

Plošča na kamniti steni pri hiši, Trnje 30 v spomin na boje Prešernove brigade za Železnike; odkrita leta 1966.

ŽIRI

Ob cesti v Škofjo Loko grobišče in spomenik 16 borcem Vojkove in Gradnikove brigade.

V zaselku Brdo, ob cesti proti Trebiji, grobišče in spomenik 29 borcem iz okolice Žirov in iz raznih partizanskih enot, ki so padli na tem področju v novembrski ofenzivi leta 1943.

Pred osnovno šolo v Žireh spomenik vsem padlim borcem in žrtvam fašizma v Žireh, odkrit 4. 7. 1964.

Na hodniku osnovne šole spominska plošča padlim mladincem, odkrita 23. 10.1954.

Občina Tržič

BISTRICA PRI TRŽIČU

Shod Zveze delovnega ljudstva

Septembra 1939 je bil v gostilni pri Brodarju pollegalen shod Zveze delovnega ljudstva za tržiško okolico; na njem je sekretar CK KPS Franc Leskošek iz Ljubljane govoril o fašistični agresiji.

Priprave na vstajo

Na Bistriški planini so imeli 22. junija 1941 sestanek člani partijske in skojevske organizacije za Tržič in okolico; vodil ga je Jože Janežič, član vojnorevolucionarnega komiteja za kranjsko okrožje. Razpravljali so o pripravi za boj proti okupatorju.

BREZJE

Kurirska postaja G 16

Ustanovljena je bila v jeseni 1943 nad vasjo Brezje pod Dobrčo. Najprej je delala v bunkerju, v gozdu, nato pa leseni baraki. Njen komandir je bil Božo Pretnar. Imela je zvezo z G12 na drugi strani Save, z G14 v Dragi, z G34 v Grahovšah in G35 v Podljubelju. Pozimi 1944 so kurirje zasledovali domobranci iz Kovorja. Kmalu za tem so enega ubili. O božiču so štiri kurirje postaje G16 ujeli na njihovih domovih.

ČADOVLJE PRI TRŽIČU

Kurirska javka

V hiši št. 5 so kurirji sprejemali pošto, sporočila in material za tehniko Kokrškega odreda. Od tod je bila od novembra 1943 do novembra 1944 speljana partizanska telefonska linija v Jelendol (Puterhof). 25.3.1945 se je pri tej hiši ponesrečil kurir in obveščevalec Kokrškega odreda Tone Hirš.

Spominska plošča na hiši št. 5 je bila odkrita leta 1961.

DOLINA

Tehnika Kokrškega odreda

Predhodnica tehnike Kokrškega odreda je bila ena prvih vojaških tehnik na Gorenjskem, in sicer na Martinj vrhu leta 1943; od tod je bila premeščena v Kokro pri Fužinah. Tu je delovala do junija 1944, ko je bila izdana. Novi bunker so zgradili v Dolini, najprej blizu Kušpergerjeve domačije, nato pa v zavežju skal nad tunelom in tam je tehnika delovala

do osvoboditve 1945. Sprva jo je vodil Marjan Masterl-Brenko, za njim pa Štefko Urbanc; ilustrator je bil France Slana, kurir pa Milan Regovc. Tiskali so partizansko pesmarico *Naša pesem*, brošure *Usekaj, udari*. Gorenjski partizan. Tekmovalni vestnik (mladinski) — najboljši izdelek tehnike — ter dnevna poročila, trosilne listke in tiskovine za vojaške enote.

Leta 1961 je bila na obnovljenem bunkerju tehnike odkrita spominska plošča.

Sedež komande mesta Tržič

je bil leta 1944/45 v bunkerju zahodno nad predorom, nasproti tehnike Kokrškega odreda. Komandant je bil Stane Knaflič.

GOZD

Partijska konferenca

V vasi, kjer stoji danes skedenj, pri novi hiši št. 3, je bila 24.7.1924 pri Jožetu Koširju »Antku«, udeležencu oktobrske revolucije in članu kmečkega odbora NDSJ za Slovenijo (Neodvisne delavske stranke Jugoslavije), sklicana partijska konferenca za Gorenjsko z namenom, da okrepi ilegalno delo in boj proti fašizmu. Vodil jo je znani partijski delavec iz Ljubljane Jaka Žorga.

Požig vasi

13.7.1944 so Nemci po spopadu s Kokrškim odredom prvič požigali v Gozdu. Zažgali so Zaplotnikovo hišo in ustrelili obveščevalko Katarino Šebat.

6.10.1944 se je 2. bataljon Kokrškega odreda utaboril v vasi. Ko so partizani izvedeli, da jih nameravajo Nemci napasti, so jim pripravili zasedo v spodnjem delu vasi in jih napadli.

Nemci so se z ranjenci vrnili v Križe. 7.10. pa so z domobranci okrepljene nemške enote udarile na partizane s severne strani, iz Povelj in Trstenika. 2. bataljonu je prihitelo na pomoč 20 borcev 2. bataljona Kokrškega odreda. V boju je padel komandant 2. bataljona Slavko Dobre-Karlo. Zaradi sovražnikove premoči so se morali partizani umakniti. Nemci in domobranci so vdrl v vas Gozd, jo požgali, ljudi pa izselili.

Spominska plošča ob cesti v Križe priča o dogodku 13.7.1944.

Za dogodek 7.10.1944 je spominska plošča vzdana v kamen sredi vasi, na križišču poti. Spominska plošča je tudi na pobočju vzhodno od vasi Gozd, kjer je padel komandant Slavko Dobre-Karlo.

Sedež političnih organizacij

Od spomladi do zime 1944 so se v številnih bunkerjih nad vasjo Gozd na pobočju Kriške gore zadrževali politični delavci. Tu so bili sedeži okrožnega komiteja SKOJ za kranjsko okrožje, okrajnega odbora OF, SPŽZ in ZSM.

Kurirska postaja G 19

Leta 1944 je delovala na pobočju Kriške gore postaja G19; komandirje bil Jože Benedičič. Sprejemala je pošto s postaje G34 (v Grahovšah) in jo oddajala pod Krvavcem na G21.

Pozimi so Nemci zaradi visokega snega izsledili kurirje; tri so ustrelili, dva sta bila ranjena, štirje pa ujeti.

Ker je sovražnik v zimi 1944/45 neprestano ogrožal kurirski postaji G19 in G21, sta prenehali delati.

GRAHOVŠE

Priprave na vstajo

22.6.1941 je bil na pobočju Konjščice posvet druge skupine partijske in skojevske organizacije za Tržič in okolico; vodil ga je Anton Štefe. Razpravljali so o napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo in o pripravi na boj proti okupatorju.

Partizanska tehnika T I — OK Kranj

Februarja 1944 se je ta tehnika preselila iz Podljubelja (kjer se je imenovala RT—VII) pod Storžič, na pobočje Konjščice, na zemljišče kmeta Pavšeln, in tu delovala do sredine julija 1944. Na bunker tehnike so po naključju naleteli Nemci pri obkoljevanju izdanega bližnjega kurirskega bunkerja G-34 in oba uničili. Osebe tehnike se je še pravočasno rešilo.

Kurirska postaja G 34

Od marca 1944 do marca 1945 je bila na pobočju Konjščice nad Pavšelnom kurirska postaja G 34, njen komandir je bil Janez Klemenc-Kostja. Sprejemala je pošto od postaje G 35 v Podljubelju, se povezovala s Koroško prek Košute (prehod Škrbina) s kurirsko postajo K6 nad Selami in oddajala pošto G 19 na pobočju Kriške gore. V prvi polovici julija 1944 je bila G 34 izdana. Nemci so napadli bunker te kurirske postaje; en kurir je padel, drugi so se rešili. G 34 se je na tem območju preselila v nov skriti bunker, marca 1945 pa se je, ker je bila ogrožena od zadnje nemške ofenzive, priključila kurirski postaji G 35 v Podljubelju.

Ustanovitev Kranjsko-tržiškega ali Storžiškega bataljona, storžiške žrtve

4.8.1941 je bil pod severno steno Storžiča ustanovljen in zaprisežen Kranjsko-tržiški ali Storžiški bataljon, ki ga je sestavljalo 42 borcev iz Kranjske in Tržiške čete. Komandant je bil Jože Pesjak, politični komisar pa Jože Janežič. Večja skupina tega bataljona je odšla osvobajati zapornike v Begunjah (vendar je bila 6. 8. na Dobrči razbita), manjša pa je ostala v Verbičevi planinski koči pod Storžičem. Nemci so po izdaji obkolili to skupino. Pri preboju iz koče je padlo 8 partizanov, 5 borcev in prve tri gorenjske partizanke, med njimi komisar bataljona Jože Janežič. Dan tega dogodka, 5. 8., je določen za občinski praznik občine Tržič.

Verbičeva koča je bila obnovljena, sedaj Dom pod Storžičem; spomenik pri tem planinskem domu je bil odkrit leta 1949; načrt je izdelal inženir Ivo Šorli.

Volitve v NOO

12.11.1944 so bile volitve v NOO v Grahovšah pri kmetu Pavšelnu (takrat št. 24). Udeležba je bila 80%.

JELENDOL

Okrožna konferenca OF

19. in 20.11.1944 je bila v gospodarskem poslopju Bornovega gradu v Jelendolu (okraj Tržič—Brežje) okrožna konferenca OF. V okrožni plenum so izvolili 31 delegatov, v okrožno tajništvo pa 8. Navzočih je bilo približno 80 aktivistov in borcev. Zaradi nevarnega prehoda prek Save se konference niso mogli udeležiti delegati iz okraja Kranj—Jelovica.

V tem okraju so izvedli volitve 3.11.1944.

Leta 1974, ob 30-letnici konference, je bila v bivšem gospodarskem poslopju gradu urejena dvorana in na poslopju odkrita plošča.

Konferenca tržiške mladine

24.12.1944 je bila v gospodarskem poslopju gradu mladinska konferenca. Mladina iz Tržiča je ob tej priliki podarila 2. bataljonu Kokrškega odreda slovensko zastavo. Konferenca se je zaključila z mitingom.

Na bivšem gospodarskem poslopju gradu je spominska plošča.

Partizanska šola

11.2.1945 se je začel pouk na partizanski šoli, v hiši pri gradu, kjer je stanovala družina Ahačič. V prvi in drugi razred se je vpisalo 30 otrok. Poučevala je skojevka Bogdana-Mira Ahačič dvakrat tedensko po tri ure.

KOVOR

Streljanje talcev

15.7.1942 je patrolja 1. bataljona Kokrškega odreda ustrelila izdajalca župana Ernesta Lukanca. Iz maščevanja so Nemci 16.7. sredi vasi (nasproti gostilne Pri Jurčku) ustrelili 10 talcev.

Za pokopališčem, kjer so pokopani talci, je bil 3.12.1961 odkrit spomenik.

19.1.1944 so Nemci pripeljali iz begunjskih zaporov 30 ljudi (večinoma Ljubljčanov) in jih ustrelili na Meršolovi njivi v Kovorju, ob cesti Podbrezje—Kovor—Tržič.

Na kraju streljanja je bil 1.11.1954 odkrit spomenik s kipom talca.

KRIŽE

Prva Titova pot čez Karavanke

Julija 1934 je prvič šel skozi tržiški kanal ilegalno čez Karavanke Josip Broz, takrat član Pokrajinskega komiteja KPJ za Hrvatsko, z nalogo, da poroča začasnemu vodstvu CK KPJ na Dunaju o razmerah v domovini. Na javki v Ljubljani je dobil zvezo s PK KPJ za Slovenijo; ta mu je posredoval nadaljnjo zvezo z Gorenjsko — z udeležencem oktobrske revolucije in predvojnimi komunistom Petrom Uzarjem, ki je imel na skrbi ilegalne prehode prek tržiškega kanala. Ker je bil Uzar kompromitiran in so ga orožniki zasledovali, je poskrbel Josipu Brozu vodnika — svojega znanca iz Seničnega (tihotapca, ki je poznal vse skrite poti čez mejo). Le-ta je Josipa Broza počakal na Mahavovem griču, od koder sta nadaljevala pot skozi Pristavo, Tržič, Dolino na planino Kal, po lovski stezi pod Kofcami na planino Šijo in na Škrbino čez državno mejo — na Koroško, v vas Sele.

V spomin na to pot je bil 27. 8.1977 odkrit spomenik na Mahavovem griču (na zemljišču Jožefe Zupan); projektiral in oblikoval gaje Tone Svetina. Titova pot je vključena v transversalno planinsko pot in je označena s turističnimi znakom — krogom z rdečo zvezdo.

Akcija Tržiške čete in I. bataljona Prešernove brigade

Skupina borcev Tržiške čete, ki je bila ustanovljena 26.7.1941 v gozdu na Temenicah nad Zgornjim Vetrnim, je v noči na 1.8.1941 z mitraljezom in ročnimi bombami napadla nemško orožniško postajo in nemškega župana v Križah. Zaradi nepričakovanega napada nemške patrolje v bok so se partizani umaknili.

10. 6.1944 je 1. bataljon Prešernove brigade ob premiku v Stiško vas v Rovtah (za prehranjevalno akcijo) izpeljal spotoma še vrsto vojaških akcij, med njimi napad na nemško orožniško postajo Križe, ki pa ni uspel. Trije borci so bili ranjeni, med njimi komandant

1. bataljona Janez Malovrh; naslednji dan je umrl v partizanski bolnišnici Košuta (ambulanti E) nad Bašljem.

Partijsko posvetovanje

za Tržič in okolico je bilo spomladi 1938 v čevljarski delavnici pri Janezu Žepiču, št. 83. Sklicano je bilo v zvezi z nalogami in delom po prvi konferenci Komunistične partije Slovenije (16.—17.4.1938). Posvetovanje je vodil partijski funkcionar Stane Žagar, poročilo pa je imel delegat in udeleženec konference, sekretar MK KPS Tržič Andrej Stegnar.

Na hiši št. 83 je spominska plošča; odkrita je bila 22.5.1977.

LOKA

Javka KPJ

Tržiški komunisti so od leta 1928 opravljali pomembno delo ob državni meji: prenašali so ilegalno literaturo ter spremljali politične emigrante v tujino in nazaj v Jugoslavijo; te so vodili Peter Uzar, Andrej Stegnar, Ivan Štucin, Ivan Keršič in Anton Debevec. Ilegalna javka je bila do leta 1931 pri Štucinu na Loki št. 19 (Ana Pavlinova pa je v Tržiču sprejemala pisma). Sredi avgusta 1931 je policija aretirala 11 oseb, ki so bile neposredno in posredno povezane z delom na ilegalnem partijskem kanalu čez mejo (Peter Uzar pa je bil že marca aretiran in obsojen na 18 mesecev robije). Na procesu februarja 1932 v Beogradu so bili 4 obsojeni na robijo, drugi so bili zaradi pomanjkanja dokazov izpušteni iz zapore v Glavnjači.

PODLJUBELJ

Tajna steza kurirjev KPJ v času ilegale

Po nalogu tehničnega sekretarja KPJ Jaka Žorge je bil leta 1928 organiziran tajni kanal čez Karavanke v Avstrijo za prehod ilegalnih partijskih delavcev, političnih emigrantov in prenašanju ilegalne literature. Prehodi so bili iz Podljubelja — Lajbe, prek planine Preval, čez Begunščico in Zelenico; prek Babe; prek Velikega vrha; čez Škrbino.

Pri Lajbi, blizu hiše št. 98, po domače Potočnik, je v kamen vklesano spominsko znamenje: »Tajna steza kurirjev KPJ v času ilegale«.

Sestanek članov Zveze delovnega ljudstva

V začetku septembra 1939 je bil pri kmetu komunistu Antonu Koširju v Podljubelju, št. 8, širši sestanek članov Zveze delovnega ljudstva za Gorenjsko; vodil ga je vodilni slovenski komunist Franc Leskošek iz Ljubljane. Govorili so o položaju delavca in kmeta, o pripravah na izdajo manifesta Zveze delovnega ljudstva, o volitvah in zunanjepolitičnem položaju. Podpisnik manifesta je bil tudi Anton Košir. Pri njem so se sestajali tudi člani krajevne partijske celice.

Partizanska javka

Pri Završnikovih je bila od poletja 1941 do osvoboditve maja 1945 partizanska javka in tu so se shajali aktivisti in ilegalci iz vse tržiške okolice.

Na pročelje hiše št. 5 je bila 4.7.1965 vzidana spominska plošča.

Boji Kranjčevega bataljona 2. grupe odredov

Kranjčev bataljon se je po reševanju iz sovražnikovega obroča na Jelovici prebijal z vodici 1. bataljona Kokrškega odreda v smeri Otoče—Ljubno—Dobroča na planino Preval (Podljubelj), kjer naj bi jih čakalo skladišče hrane, ki jo je pripravil Kokrški odred. Zaradi izdajstva so Nemci skladišče uničili. Kranjčev bataljon je nadaljeval pohod proti Košuti na Koroško in od tam na Štajersko. 19. 8. je ob prehodu čez cesto pri Potočnikovem grabnu v Podljubelju padel v nemško zasedo. Da bi se lažje prebil, se je razdelil v 3 skupine: prvi dve sta se prebili čez cesto, desno krilo pa se je umaknilo na Begunščico. Kranjčev bataljon je imel nato do 21. 8. še boje z Nemci v Črnem gozdu in pod Košuto. V teh bojih je imel 6 mrtvih in 9 ranjenih borcev. Nekaj ujetih in ranjenih partizanov so sovražniki pripeljali v gestapovski zapor Begunje, od tod pa jih poslali v nemška koncentracijska taborišča.

Pod Potočnikovim grabnom je grob borca 2. grupe odredov; v Črnem gozdu na Kladju je grobišče padlih borcev; na paninski koči na Kofcah pa je spominska plošča padlemu borcu 2. grupe odredov Kušarju.

Koncentracijsko taborišče Ljubelj (podružnica Mauthausna)

Nemci so ga ustanovili julija 1943, ko so pripeljali tja okoli 100 jetnikov iz koncentracijskega taborišča Mauthausen, da bi gradili cestni predor pod Karavankami. Število zapornikov se je do junija 1944 povečalo na približno tisoč. Največ je bilo Francozov, nekaj Poljakov, Rusov in Jugoslovancev. Življenje internirancev je bilo skrajno bedno. Že septembra 1943 so aktivisti OF iz Tržiča zanje organizirali pomoč. To je vodil Janko Tišler, ki je bil v službi pri TODT (upravi za cestne gradnje), nato pa v partizanih. Vodja načrtnega odpora v taborišču je bil Francoz Granger. Posrečilo se je nekaj pobegov iz taborišča. Koliko internirancev so esesovci pobili v taborišču ali so umrli zaradi izčrpanosti, ni znano, ker so jih vozili v krematorij v Mauthausen; le zadnje mesece pred osvoboditvijo so jih zažigali v zasilnem krematoriju ljubeljskega taborišča. 6.5.1945 so esesovci odpeljali internirance tujih narodnosti v taborišča onkraj Karavank; Jugoslovane so imeli še naprej zaprte v taborišču. Nekaj dni pred koncem vojne, ob množičnem begu okupatorjeve vojske čez Ljubelj pa je tem uspelo pobegniti iz taborišča.

Na travniku pod cerkvijo sv. Ane, kjer je stalo taborišče, je bil 1954. leta odkrit spomenik. Načrt je izdelal arhitekt Boris Kobe.

Rajonska tehnika — RT VII

Kranjska rajonska tehnika, ki je bila ustanovljena v zgornjem bunkerju nad Povšno v Kokri, se je od oktobra 1943 imenovala RT VII. Novembra se je preselila v Podljubelj; prvo je bila pri Užarjevih (št. 38), potem pri Tribušonovih (št. 33). Vodja tehnike je bil Maks Drobež-Nande. V njej sta delala še Jaka Fidler-Franjo in Srečko Šnajder-Zmago. Tu so tiskali brošuro VKP/b, list Mladino, lokalni časopis in razne propagandne letake. Potem se je tehnika še selila v bunker nad Završnikom, nato v Grahovše v bunker nad Gabrcem na zemljišče kmeta Pavšelnja, kjer je delala do sredine julija 1944 in se med tem preimenovala v TI-OK Kranj.

Aktivnost partizanskega zaledja

Na hribovitem predelu okoli samotnih partizanskih kmetij — Počivalnikove, Završnikove, Javornikove, Gamsove — so bili številni bunkerji, kjer so se zadrževali terenski politični delavci, kurirji, tam sta bili tehnika in čevljarstva delavnica. V bunkerju nad Počivalnikom je bil nekaj časa sedež komande mesta Tržič in okrajnega odbora OF Tržič, dokler niso to izpostavljeno kmetijo Nemci 26.8.1944 požgali. Sovražnik je 25.8. zasledoval 1. in 2. bataljon Kokrškega odreda in se s partizani spopadel blizu Počivalnikovih. V štiriurni bitki so padli 4 Nemci, 6 pa je bilo ranjenih.

PRISTAVA

Priprave na vstajo

22.7.1941 je bil na Čevdrcih, v gozdu nad Pristavo, sklican sestanek v zvezi s pripravami na odpor proti okupatorju, ki ga je vodil član vojnorevolucionarnega komiteja za Gorenjsko Tomo Brejc. Udeležili so se ga člani KPJ, SKOJ in simpatizerji partije iz Tržiča in okolice.

RETNJE

Streljanje talcev

21.7.1942 so borci 2. bataljona Kokrškega odreda južno od Tržiča napadli nemški avtomobil. Naslednji dan so Nemci ustrelili v Retnjah na zemljišču kmeta Andreja Zupana 21 talcev (zapornikov iz Begunj).

1 km iz vasi Križe je bil na kraju dogodka, ob cesti Kranj—Križe—Tržič, 22. 7.1962 odkrit spomenik talcem.

TRŽIČ

CESTA JLA 4

Priprave na vstajo

Ob koncu aprila 1941 so dobili člani partijske in skojevske organizacije v Tržiču in okolici navodila od CK KPS za priprave na vstajo. Začeli so zbirati orožje in drug vojaški material, pridobivali za narodnoosvobodilni boj napredno usmerjene Slovence. Od 15.5. dalje so odhajali komunisti v ilegalo, največja skupina je odšla v partizane 25.6.1941. Do poletja 1941 so v Tržiču nastajale politične skupinice (trojke), ki so tvorile jedro vstaje. Iz teh skupin se je razvil oktobra 1941 mestni odbor OF Tržič; predsednik je bil Jože Šter. Člani odbora OF so se največkrat sestajali v gostilni Pri Slugi. V tem času se je tudi osnoval odbor OF v Križah, v drugih vaseh okoli Tržiča pa so odbori OF nastali proti koncu leta 1941. Spominska plošča je na hiši št. 4; odkrita 26. 4.1977.

CESTA JLA 14

Mezdno gibanje — tekstilna stavka v Bombažni predilnici in tkalnici Tržič

Predvsem revolucionarne ideje povratnikov, udeležencev oktobrske revolucije, in težke socialne razmere delavcev v tem industrijskem središču so izzvale mezdna gibanja. Aprila 1920 so stavkali tržiški kovači in 30.4.1921 delavci v Bombažni predilnici in tkalnici Tržič, kjer se je mezdno gibanje zaostriilo v letih 1934—1936 v obliki manjših stavk (septembra 1935 enodnevna stavka zaradi delovnega časa, oktobra 1.1. so si delavci izbojevali kolektivno pogodbo, aprila 1936 spet kratka stavka). 26. avgusta 1936 pa so se delavci BPT Tržič vključili v slovensko tekstilno stavko. Večina delavcev v tovarni so bili strokovno organizirani, vključeni so bili v sindikate — Jugoslovansko strokovno zvezo, ki je imela največ članov, v Splošno delavsko strokovno zvezo Jugoslavije — rdeči sindikat in v Narodno strokovno zvezo. Stavkovni odbor so sestavljali skoraj sami člani rdečega sindikata. Vplivni komunisti v tovarni Tončka Mokorel, Peter Ahačič, Anton in Andrej Janežič so krepili borbenost delavstva. Pred začetkom stavke so 21. 8. 1936 prišli v Tržič tekstilni delavci iz Kranja, da bi pregovorili tržiške delavce za stavko. Voditelji strokovnih organizacij niso bili navdušeni za stavko in so dokazovali delavcem, da že imajo kolektivno pogodbo, za kar se drugi borijo. Vendar je pri delavcih zmagala solidarnost in zavest, da sta njihova moč in uspeh odvisna od te solidarnosti, zato so izžvižgali nasprotnike stavke, 26.8. so zasedli tovarno in v njej vztrajali do 11.9.1936. 61 kompromitiranih delavcev takoj po stavki delodajalci niso sprejeli na delo.

GRAJZERJEVA ULICA 11

Muzej Tržič

Ustanovljen je bil leta 1956. Prikazuje delavsko gibanje, NOB in povojno graditev, poleg tega pa še razvoj obrti: usnarjstvo, čevljarstvo, nogavičarstvo, tkalstvo, izdelavo poljedelskega orodja.

KOROŠKA CESTA 21

Neodvisna delavska stranka Jugoslavije (NDSJ)

Dve leti potem ko je bila 1921 z zakonom o zaščiti države prepovedana Komunistična stranka, so komunisti osnovali novo legalno Neodvisno delavsko stranko Jugoslavije. NDSJ je bila organizirana tudi v Tržiču. V letih 1923—1924 so imeli partijske sestanke v zadnji sobi gostilne pri Pelarju na Koroški cesti, št. 21. Sestankov so se udeležili Marcel in Jaka Žorga, Dušan Kermauner iz Ljubljane, Albert Vergelj z Jesenic in drugi.

KOROŠKA 33**Streljanje talcev**

Verižna Kumerdejova izdaja je prizadela tudi mestni odbor OF Tržič. Od 28.2.1942, ko so Nemci zaprli največjo skupino, do začetka aprila 1942 so zaprli vse člane mestnega odbora OF in jih odpeljali v Begunje. Iz te skupine je bilo 6 ustreljenih v Mauthausnu __ok. 20.4.1942, 7 pri mostu v Žirovnici — 1.7.1942 in 9 talcev na Čegelšah. Nemci so jih ustrelili zaradi maščevanja po partizanskem napadu na petokolonaša in kulturbundovca Petra Strupija na Čegelšah in na Nemce, ki so prišli Strupiju na pomoč. Na kraju streljanja talcev, nasproti hiše št. 33, je postavljen spomenik, odkrit 29.11.1950.

TRG SVOBODE 13**Delovanje DKD Svoboda**

Delavsko kulturno društvo Svoboda je v Tržiču delovalo od leta 1919. Imelo je svoj pevski zbor, dramsko družino, telovadno skupino in nekaj let tudi marksistični krožek. Svojo dvorano in društveno sobo so člani imeli v prostorih rdečega konsuma, v dvoriščni stavbi pri Verdirju. Društvo je delovalo do razpusta leta 1935.

TRG SVOBODE 19**Ustanovitev društva Vzajemnost**

V začetku poletja 1938 so komunisti v Tržiču ustanovili delavsko izobraževalno društvo Vzajemnost. Shajali so se v kleti takratne gostilne pri Antonu Jelencu. Društvo je prirejalo številna vzgojnoizobraževalna ter politična predavanja, na katerih so govorili Vida Tomšič, Marija in dr. Joža Vilfan, Andrej Stegnar in drugi delavski organizatorji.

Beg okupatorjeve vojske, osvoboditev

V aprilu in maju 1945 se je umikala skozi Tržič nemška vojska, za njo pa so panično bežali domobranci, četniki, njihovi sorodniki in kompromitirani domači izdajalci. 11.5. je okupatorja že pregnala in osvobodila Tržič 29. hercegovska divizija IV. armade JA, hiteč za bežečim sovražnikom čez Ljubelj na Koroško. 12.5. so Tržičani navdušeno sprejeli domače partizane, tj. predstavnike političnih organizacij, oblastnih organov okrožja Kranj, okraja Tržič—Brezje in komande mesta Tržič, ki so prišli iz gozdov v osvobojeno mesto.

ZGORNJE VETRNO**Ustanovitev Tržiške čete**

26.7.1941 je bila v gozdu na Temenicah nad vasjo Zgornje Vetrno ustanovljena Tržiška četa, ki je štela 32 borcev in bork. Komandir čete je bil Stanoje Radenkovič, politični komisar Jože Janežič.

Na kraju dogodka v gozdu na Temenicah je spominska plošča, odkrita 1. 5.1955 (3 km iz vasi Križe ali 6 km iz Tržiča).

Drugi spomeniki in spominska znamenja**BISTRICA**

Na gasilskem domu spominska plošča 24 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega terorja, odkrita 18. 7.1956.

Nova osnovna šola je poimenovana po heroju Mirku Bračiču.

GRAHOVŠE

Nasproti hiše št. 8 spomenik partizanoma Matiji Bavcu in Stanku Legatu, ki sta padla 30.4.1944.

Spomenik (med Anžicem in Švelcem) borcu, članu NZ Ferdinandu Kandušu, ki je padel 25.1.1945.

HUDI GRABEN

Pred hišo št. 3, kjer je bival leta 1944 vod VDV, spomenik 7 partizanom, ki so padli v grapi nad vasjo leta 1944.

JELENOL

Spomenik padlim borcem NOV, odkrit 29.11.1954.

KOVOR

Na Knezovi hiši, št. 26, spominska plošča kurirju Jožetu Koblerju-Živku; padel je 4.12.1944.

Na Dunajci (Kovor) spomenik partizanu Janezu Jelencu; padel je 15.4.1945.

V vasi spomenik 32 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 16. 7.1953.

KRIŽE

Na rojstni hiši Jožeta Finka, št. 54, spominska plošča temu predvojnemu sekretarju SKOJ, prvoborcu, ki je padel v Udenborštu 16. 4.1942.

Spomenik 82 padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja iz Križ in okolice, odkrit 22. julija 1956.

Osnovna šola je poimenovana po Kokrškem odredu (Križe 29).

LEŠE

Spomenik 20 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja iz Leš in okolice, odkrit 25.7.1952.

LOM

Ob cesti spomenik Albinu Ahačiču in Matu Hreščaku, borcema 1. udarnega bataljona Kokrškega odreda, ki sta padla v bitki z Nemci 23.11.1944.

V zgornjem delu vasi, ob cesti pod Storžičem spomenik kurirju Roku Kramerju, ki je padel 9.1.1945.

PODLJUBELJ

Spomenik pri Užarjevi hiši, št. 38, kjer je 15.5.1944 padel domači sin, obveščevalec Kokrškega odreda Franc Ahačič-Rastko.

Na gasilskem domu spominska plošča 17 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 16.11.1966.

POTARJE

Na hiši št. 10 spominska plošča padlim partizanom Antonu Koširju, Stanku Oblaku in neznanemu Francozu, ki je ušel iz koncentracijskega taborišča na Ljubelju, odkrita leta 1962.

PRISTAVA

Na hiši št. 10 spominska plošča 26 borcem NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrita 4. 7. 1958.

SENIČNO

Pri domu SZDL spominska plošča 8 padlim borcem NOV, odkrita 26. 6. 1954.

SPODNJE VETRNO

Spominska plošča na hiši št. 1, kjer je padel 18. 1. 1944 partizan Miran Cizelj.

TRŽIČ

CANKARJEVA CESTA 9

Spominska plošča 7 padlim borcem NOV — članom kolektiva Tovarne kos in srpov, odkrita 29. 11. 1961.

CESTA JLA 14

Spomenik članom kolektiva Bombažne predilnice in tkalnice Tržič, padlim v NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja; odkrit 29. 11. 1952.

Spomenik NOB, odkrit 5. 8. 1969; delo kiparja Stojana Batiča.

CESTA STA MARINE AUX MINES

Spominska plošča 35 članom delovnega kolektiva tovarne Peko, ki so padli v NOV in žrtvam fašističnega nasilja; odkrita leta 1950.

KOROŠKA CESTA 9

Spominska plošča 11 borcem in žrtvam fašističnega nasilja, posvečena padlim članom delovnega kolektiva tovarne Runo; odkrita 29. 11. 1954.

KOROŠKA CESTA 24

Vzgojnovarstvena ustanova je poimenovana po predvojni komunistki Tončki Mokorel, ki je po mučenju umrla v Mauthausnu novembra 1942; na poslopju gradu so ji odkrili spominsko ploščo 19. 5. 1977.

POKOPALIŠČE

Na pokopališču spomenik in plošča 43 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 1. 5. 1958; načrt je naredil arhitekt Anton Bitenc.

ŠOLSKA ULICA 2

Spominska plošča padlim učencem osnovne in vajske šole, odkrita 7. 6. 1952.

ULICA HEROJA BRAČIČA 4

Ulica in osnovna šola sta poimenovani po narodnem heroju Mirku Bračiču, ker je v tem mestu obiskoval osnovno in meščansko šolo.

Spominska plošča padlim dijakom bivše meščanske šole, odkrita 26. 4. 1951.

ZALIROVT

Ulica v Tržiču in osnovna šola sta poimenovani po narodnem heroju Albinu Grajzerju, ki je obiskoval osnovno in vajsko šolo v tem mestu.

ZGORNJE VETRNO

Spomenik Viktorju Uzarju, sekretarju SKOJ in borcu Gorenjskega odreda, ki je padel v tej vasi 13. 7. 1943.

Na hiši št. 7 spominska plošča prvoborcu Jerneju Slaparju, kije padel leta 1942 na Ojstrem vrhu.

KOROŠKA

Občina Dravograd

DRAVOGRAD

Boj jugoslovanskih graničarjev z Nemci

Po nemškem napadu na Jugoslavijo je skupina graničarjev in orožnikov imela položaje na desnem bregu Drave pri Časovi kmetiji in se junaško upirala napadalcem. Nemci so njihov odpor zlomili šele po vpadu v hrbet. V hudem boju je padlo 23 graničarjev. Spomenik padlim graničarjem je pri Času, odkrit 1.1958.

Izgon Slovencev

Že v bivši Jugoslaviji je v Dravogradu delovala močna skupina kulturbundovcev petokolonašev (Volksdeutsche Mannschaft), se urila v orožju, sestavljala spiske »nevarnih« Slovencev in se pripravljala na prevzem oblasti. Pred pretečo fašistično nevarnostjo so mariborski visokošolci l. 1940 priredili na Ojstrici in v Libeličah narodnoobrambna tabora, 27. 3.1941 pa je na demonstracijah proti pristopu k trojnemu paktu govoril zdravnik dr. Erat.

Po okupaciji so skušali Nemci dati mestu povsem nemško podobo. Že pred njihovim prihodom je kraj zapustila večina okrajnih uradnikov in zavednih Slovencev, mnoge družine so zbežale v italijansko okupacijsko cono. Zavlada je nemška manjšina in v sodelovanju z nemško policijo takoj aretirala ok. 40 naših ljudi. Do 4. 7. so aretirali 147 oseb, jih naslednji dan natovorili na kamione ter jih prek Šentvida nad Ljubljano odpeljali v Srbijo.

V spomin na ta dogodek ima Dravograd 4. julija svoj občinski praznik.

Prva uporniška skupina

Poleti 1941 je na gradbišču elektrarne začela delovati uporniška skupina, ki jo je vodil antifašist in narodnjak akademski slikar Franci Golob. Člani te skupine so pripravljali večjo sabotažno akcijo, potem pa nameravali oditi v partizane. Toda gestapo jih je prej odkril in 23.8.1941 so večino članov aretirali, le nekaj jih je pred aretacijo odšlo v partizane na Gorenjsko. Goloba in nekaj njegovih tovarišev so 3. 9. 1941 ustrelili pri Domžalah, preostale pa odpeljali v koncentracijsko taborišče Mauthausen.

ULICA 4. JULIJA

Gestapovska mučilnica

Nemška tajna policija (gestapo) je imela svojo izpostavo tudi v Dravogradu, v prostorih bivšega okrajnega glavarstva. Že pred vojno so bili v kletnih prostorih zapor; te so nacisti spremenili v najhujšo mučilnico. Tiste, ki so jih obsodili na smrt, so zapirali v celico smrti št. 5; bila je tako nizka, da žrtve niso mogle stati.

Nekaj žrtev so postreli po okoliških gozdovih, nekatere so pokopali kar na vrtu sedanje občinske hiše, mnoge pa so izmučene, na pol mrtve zmetali v Dravo.

Na občinski hiši je spominska plošča, odkrita 1.1951. Pri občinski hiši stoji spomenik vsem koroškim borcem za svobodo in tu je grobnica 47 padlih partizanov ter žrtev gestapa, ki so jih odvedli iz te gestapovske ječe in pomorili v letih 1941—1945; urejena 1.1958.

Spominska razstava

V pritličju hiše, kjer je imel gestapo svoje prostore, je Muzej ljudske revolucije Slovenj Gradec 1962. leta uredil spominsko razstavo. Razstavno gradivo prikazuje zločine gestapovcev in strahote mučilnice. V kletnih prostorih so ohranjene ječe, po stenah teh je mnogo podpisov in zapisov nesrečnejšev, ki so bili tu zaprti. Na razstavi so prikazani tudi zločini nemških okupatorjev drugod po Koroškem. Po vojni so odkopavali žrtve, ki so jih ubili v dravograjski mučilnici tudi v okolici Dravograda, na Spodnjem Viču, v Črnečah in po Dobravi.

Nova spominska razstava je bila odprta 4. 7.1967.

KOZJI VRH

Požig domačij

3.3.1945 je prišlo do bojev med Nemci in partizani Lackovega odreda na Kozjem vrhu, kjer sta padla pri kmetu Jurju Sokolovniku, št. 2, (p. d. Junčku) 2 partizana, pri kmetu Božiču (p. d. Bogatcu) pa so padli domači sin in okoli 12 partizanov. Nemci so takrat požgali obe domačiji in odpeljali Bogatčevo družino, Junčkova družina pa je bila že od novembra 1944 v raznih taboriščih.

Nad Junčkovo domačijo stoji spomenik padlim borcem Lackovega odreda ter domačim žrtvam nacizma, odkrit l. 1966.

Hudodelstva dravograjskih gestapovcev

Lackov odred je naciste na severni strani Drave močno vznemiril, še bolj pa ugotovitev, da ljudstvo partizane podpira. Tako so jeseni 1944 pod vodstvom gestapovcev iz Dravograda požgali mežnarijo pri cerkvi sv. Urbana ter domačijo Leopolda Koha, Kozji vrh št. 5, kjer so vrgli v gorečo hišo gospodinjco, njeno hčerko in sina ter štiri jetnike, ki so jih privedli iz gestapovskih zaporov.

Spominska plošča je na obnovljeni hiši, odkrita 1961.

LIBELIČE

Okupatorjev zločin

Nemški orožniki s postaje v Libeličah so zagrizeno preganjali borce narodnoosvobodilnega gibanja. 23.7.1944 so v Libeliško goro prišli borci Koroškega bataljona vojske državne varnosti in se ustavili pri kmetu Saberčniku (po domače Sabodinu). Tajne partizanom dal vse potrebne podatke o orožniški postaji. Pozno ponoči so Nemci iznenada napadli partizane, toda ti so se prebili iz obkrožitve. Zatem so se nacisti znesli nad kmetovo družino, pobili njenih 6 članov in jih pometali v ogenj, ostal je le 8 mesecev star Sabodinov Martinek; iz goreče hiše ga je odnesla dekla Lena.

Spomenik Sabodinovi družini stoji v križišču sredi vasi.

PODKLANEC PRI DRAVOGRADU

Zadnji boji za osvoboditev Dravograda

Po kapitulaciji Nemčije so se skušale prek Dravograda v Avstrijo prebiti večje nemške in kvislinske enote. Da bi jim preprečili pobeg po tej poti, so 10. 5.1945 prihiteli v Dravograd

bataljoni Tomšičeve brigade in ga osvobodili. Zatem je prišla še Prekmurska brigada, 11.5. Zidanškova brigada in polovica Šlandrove brigade, obe na poti na Koroško proti **Velikovcu**. Proti jutru 12.5. so prispele v Dravograd tudi prve enote 3. jugoslovanske armade in nazadnje še en bataljon Prekmurske brigade. Ker je postajal pritisk ustašev pred **mostovi** v Dravogradu vse hujši, je na te položaje prihitela (13. 5.) še 12. brigada 12. divizije **JA**. Sovražna vojska se je skušala rešiti iz obkolitve, zato se je 14. 5. umaknila v **Mežiško dolino**. Na položaje v Podklanec in Otiški vrh je tistega dne prispela tudi 17. divizija **JA** in **tu zaključila** svoj bojni pohod.

Spomenik stoji v Podklanju pri Dravogradu, na zahodni strani mostu reke Meže, odkrit 1.1955.

ŠENTJANŽ PRI DRAVOGRADU

Okupatorjevo maščevanje

Zaradi vse obsežnejšega narodnoosvobodilnega gibanja so se razjarjeni Nemci maščevali nad civilnim prebivalstvom. V začetku julija 1944 so požgali Arahovo domačijo (p. d. Koširjeva) nad Otiškim vrhom in vrgli v ogenj mater in dva sinova.

2.2.1945 zvečer je prišla skupina partizanov in terenskih delavcev okrožnega odbora **OF Dravograd** h kmetu Francu Naberniku (p. d. Medvedu) nad Otiški vrh, št. 115, da bi tamkaj **prenočili**. V spopadu z Nemci so 4 partizani padli, med njimi član okrožnega odbora **OF Dravograd** Štefan Goršek-Čaki, 2 ranjena borca so ujeli, le sekretarka **SKOJ** Stanka Orožim-Janja se je rešila.

Spomenik in spominska plošča je pri kmetu Naberniku, odkrita 14. 7.1962.

Sabotažne akcije v Otiškem vrhu

Konec oktobra 1943 so se zvrstili dogovorjeni napadi pohorskih in koroških partizanov na železniške postaje v zahodnem predelu Pohorja. V noči na 28.10.1943 je 2. četa Koroškega bataljona napadla železniško postajo in kurilnico lokomotiv Otiški vrh; uničila je 7 lokomotiv, razbila prometno pisarno in kretnico ter izpraznila skladišče opreme.

6. 5.1944 so koroški minerei ponovno razbili na isti postaji 4 lokomotive. Ko pa je kmalu zatem napadel 15. 5.1944 2. bataljon Šerčerjeve brigade znova Otiški vrh, so poškodovali

11 lokomotiv in vse železniške naprave.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

ČRNEČE

V Sušnikovem klancu, ob cesti iz Črneč proti Libeličam, spomenik ustreljenim talcem iz gestapovskih zaporov v Dravogradu, odkrit leta 1954.

Spomenik na grobišču, kjer je pokopanih ok. 300 ruskih vojnih ujetnikov, ki so od gladi in izčrpanosti umrli v taborišču Siemensove elektrarne (v izgradnji leta 1942). Dostop od **Čerove** hiše, št. 5, odkrit leta 1951.

DRAVOGRAD

Spomenik v bližini cerkve sv. Boštjana, tik ob Dravi, kjer je ta reka v letih 1944—1945 naplavljala pomorjene zapornike iz gestapovskih ječ, ki so jih nacisti metali z mostu vanja odkrit leta 1958.

Tik pred obmejnim blokom na Viču, ob cesti, spomenik pomorjenim in postreljenim ječnikom iz gestapovskih ječ v Dravogradu, katerih grobišča so bila prek ceste v gozdu; odkrit leta 1969.

LIBELIČE

Sredi vasi spomenik narodnoosvobodilni vojni.

ŠENTJANŽ PRI DRAVOGRADU

Na pročelju Doma borcev NOV spominska plošča 33 padlim domačinom in žrtvam nacizma odkrit leta 1965.

TRBONJE

Pri združenem domu spomenik padlim borcem NOV, domačinom, odkrit leta 1958.

Občina Ravne na Koroškem

BISTRA

Konferenca okrožnega komiteja KPS za Koroško

12. in 13. 5.1943 je bila pod Belo pečjo, južno od Črne, prva konferenca okrožnega komiteja KPS za Koroško. Vodil jo je inž. Pavle Žaucer-Matjaž. Razpravljali so o OF na Koroškem, narodni zaščiti, o ženski protifašistični zvezi ter mobilizaciji novincev za partizane.

Sprejeli so več pomembnih sklepov, ki pomenijo organizacijsko utrditev OF na tem področju. S konference so poslali pozdravne brzojavke Josipu Brozu Titu, IO OF, Glavnemu poveljstvu NOV in POJ ter CK KPS.

V spomin na omenjeni dogodek je na Ježevem travniku ob cesti Bistra—Logarska dolina, spomenik, odkrit 16. 8.1970.

Zmaga nad Nemci

28.6.1944 so prišli Nemci na domačijo Franca Adamiča (p. d. Plaznika), št. 14, z namenom, da bi družino izselili. Za to akcijo so zvedeli partizani. Nemcem je 1. bataljon Vzhodnokoroškega odreda postavil zasedo na Mlinarskem. Prišlo je do boja, ki je trajal tri ure. Ubitih je bilo 48 Nemcev, 18 pa ranjenih. Padla sta tudi dva partizana. Nemci so poslali v boj celo okrepitve s tankom, vendar niso uspeli, ker so partizani podžagali lesen most, tako da je tank padel v strugo in zgorel. To je bila prava zmaga nad Nemci in je sovražnika močno vznemirila. Znana je kot zmaga v Bistri.

Na Mlinarskem je o tem spomenik, odkrit 17. 8. 1975.

Partizanska bolnišnica

Junija 1943 je pričela delati partizanska bolnišnica v Beli peči, visoko v planini nad Rigelnikom (pod lovsko kočjo na Frati). Bolnišnico je ustanovil medicinec Igor Lenček. Imela je prostor za 20 ranjencev. Februarja 1945 je bila izdana, pozneje pa opuščena.

BREZNICA NAD PREVALJAMI

Okupatorjev zločin

28.11.1944 so Nemci na domačiji Antona Merkača (p. d. Rakitnika), št. 7, ubili očeta, mater, 5 otrok ter še dve drugi osebi. Hišo so požgali, žrtve so v njej zgorele.

Pred domačijo je postavljen spomenik v obliki Triglava, odkrit 22. 7.1954.

ČRNA NA KOROŠKEM

Spopad z Nemci

Na področju Črne se je 30. 7.1944 1. bataljon Vzhodnokoroškega odreda spopadel z Nemci, minerei pa so minirali vse mostove na cesti Črna—Javorje. Boji so bili najhujši od 18. do

28.8. 1944. Še posebno silovit partizanski napad na Črno so doživeli Nemci v noči na 28. 8.1944, ker je enota Vzhodnokoroškega odreda morala zavreti nemške sile v tem kraju, da ne bi premaknili svojih enot v Savinjsko dolino, kjer je bila sovražnikova ofenziva.

V teh bojih so imeli Nemci okrog 100 mrtvih in do 50 ranjenih. Od partizanov so bili 3 ranjeni in 5 pogrešanih.

Okrožna tehnika

Aprila 1943 je začela delovati okrožna tehnika KPS za Koroško v mlinu kmeta Filipa Šepula (p. d. Staneta) na Ludranskem vrhu, št. 27. Vodil jo je Milovan Ilich-Kostja. Natisnjenih je bilo več poročil in letakov. V začetku julija 1943 so Nemci tehniko odkrili, vendar so partizani pravočasno rešili inventar.

DOBRIJE

Boj za severno mejo leta 1919

V bojih za osvoboditev Koroške 1919. leta je v tem kraju padel poročnik Franc Malgaj. Njemu v spomin je bil že pred vojno zgrajen spomenik; Nemci so ga ob prihodu 1941. leta uničili. Nedaleč od kmetije Jožeta Nabernika (p. d. Blatnik), Klanec št. 1. je bil zgrajen 1947. leta nov spomenik vsem padlim borcem za osvoboditev koroških Slovencev. Spomenik je 5 m visok, v obliki pravokotnega stebra, s knežjim kamnom in peterokrako zvezdo na vrhu. Načrt je izdelal arhitekt Slavko Pengov.

Sabotažna akcija

13.9.1944 so partizani minirali progo in most, uničili vlak in dve lokomotivi. Nekaj dni zatem so iztirili oklopni vlak. Pri obeh akcijah je nastala precejšnja materialna škoda. Sabotažna akcija je bila opravljena na progi Ravne—Dravograd v bližini Dobrij.

JAVORJE

Partizanska tehnika

Junija 1943 je pričela delati partizanska tehnika jugovzhodno od Hribskega vrha (južno od ceste iz Črne proti Šoštanju). Tehniko je vodil Milovan Ilich-Kostja. V njej so razmnožili več letakov in poročil. 3.9.1943 so jo Nemci odkrili. Sledovi tehnike so še danes vidni.

Nemški napad na bazo 00 OF

11.2.1945 so Nemci napadli bazo okrajnega odbora OF Prevalje v Lukeževih gozdovih, na senčni strani Javorja. V boju je padlo 7 partizanov, rešilo pa se jih je 5.

Okupatorjev zločin

12.8.1944 so »raztrganci« pridrveli na domačijo Ožbalta Grabnerja (p. d. pri Počelu) št. 13. ter ubili 5 oseb.

Na omenjeni hiši je spominska plošča, odkrita 18.8.1974.

JAZBINA

Spopad z Nemci

Med nemško ofenzivo proti koroškim partizanom so Nemci napadli 7.11. 1943 skupino partizanov pri Andreju Petriču, št. 12. Padli so 4 partizani. Nemci so ubili tudi Petričevo Marico-Miško, zažgali hišo, družino pa odpeljali v taborišče.

V bližini domačije stoji spomenik s spominsko ploščo; odkrit je bil 18. 8.1974.

KOROŠKA

DRAVOGRAD



Umik
okupatorjeve vojske
na Koroško



Ob razpadu
okupatorjeve vojske
1 945 na Črni

RAVNE



Pogajanja ob predaji
nemške vojske
v štabu 14. divizije
8. 5. 1945 pri Topolščici

Spomenik zmage na Poljani



Spomenik padlim borcem NOV v Slovenj Gradcu



Partizanska bolnišnica Trška gora na Pohorju pri Slovenj Gradcu

KOTLJE

Rojstna hiša pisatelja Prežihovega Voranca

V naselju Podgora se je rodil 1893. leta pomemben slovenski pisatelj, pesnik koroške zemlje, revolucionar in predvojni komunist Prežihov Voranc — Lovro Kuhar. Kot umetnik in kot človek se je boril za pravice proletarcev. Umrli je 1950. leta za posledicami preganjanja pred vojno in mučenja med vojno v nemškem koncentracijskem taborišču.

Na rojstni hiši je spominska plošča.

Partizanski miting

31.10.1943 so partizani priredili v tem kraju večji partizanski miting. Na njem so govorili Pavle Žaucer-Matjaž, član PK KPS za Štajersko ter drugi aktivisti. Po končanem shodu so odšli proti Rinskemu vrelcu. Kotlje so bile tako oktobra 1943 en dan svobodne.

V spomin na znameniti hotuljski tabor je zgrajen spomenik s spominsko ploščo; projektiral ga je arhitekt Mesner, odkrit je bil 28.11.1973.

Okupatorjev odgovor na partizansko srečanje

Nemci so na partizanski miting v tem kraju ostro reagirali. Že čez nekaj dni so aretirali okoli 50 ljudi, pri Rinskem vrelcu pa so storili velik zločin, Anza Rožanka so križali z glavo navzdol.

V zdravilišču pri Rinskem vrelcu je spominska plošča petim žrtvam, ki so jih Nemci pobili; odkrita je bila 6. 7. 1954.

KOT PRI PREVALJAH

Sestanki aktivistov

Na ilegalni postojanki pri kmetu Obretanu so bili spomladi 1943. leta sestanki koroških aktivistov. Blizu kmetije je bilo partizansko taborišče Bukov logor. Domačijo so Nemci 1944. leta požgali.

Partizanska tehnika

Na področju Kota je delovala od junija 1944 partizanska tehnika, ki so jo partizani spočetka imenovali Okrožna tehnika Mežica. Delala je v majhni kolibi, ki so jo postavili partizani v Obretanovem plazu. Vodja tehnike je bil Vladko Šanca-Borut. Tehniko so pozneje prenesli v skalno votlino Vranska peč. Tu je dobila ime Netopir. Javka za tehniko je bila na kmetiji Julijane Božank (p. d. pri Ocvirku), št. 5. Tehniko je vodila Ančka Iskra-Nina. Obe tehniki sta natisnili več letakov, brošur in radijskih vesti.

KOPRIVNA

Konferenca aktivistov OF

Na domačiji Jere Kumer (p. d. Šopar), št. 24, je bila februarja 1944 konferenca aktivistov OF Mežiške doline. Znatno je prispevala k širjenju partizanstva na tem področju.

Spopad z Nemci

23.6.1944 so borci 2. bataljona Vzhodnokoroškega odreda napadli Nemce pri Šumelu.

Padlo je čez 30 Nemcev, 18 pa jih je bilo ranjenih. Šumelova domačija je takrat pogorela.

Kurirska postaja K 10

Pri kmetu Francu Fortinu (p. d. Potočniku), št. 37, je delovala kurirska postaja K10. Komandirje bil Franc Fortin. Vzdrževala je zvezo z Železno Kaplo.

MEŽICA

Delavsko prosvetno društvo Svoboda

Leta 1919 je pričelo v tem kraju delovati delavsko prosvetno društvo Svoboda. Svoje prostore je imelo v nekdanjem domu nad rdečim konzumom, sedaj Trg svobode 3. Društvo je vodil Jože Lovšin. Ko je bilo prepovedano, je bilo ustanovljeno društvo Vzajemnost.

Smrt narodnega heroja Franca Pasterka-Lenarta

Rojen je bil 12.3.1912 v Lobniku pri Železni Kapli v Avstriji. Poleti 1942 je dezertiral iz nemške vojske in se priključil partizanom. Januarja 1943 je v boju izgubil oko. Ko je okrevljal, ga je štab 4. operativne cone imenoval za bodočega komandanta 1. koroškega bataljona.

1. koroški bataljon je pod vodstvom Franca Rozmana-Staneta ponoči med 3. in 4.4.1943 vpadel v Mežico. Partizani so postavili zasede pri vseh važnejših dohodih ter vdrli v kino dvorano, v kateri je bila takrat proslava. V dvorani so razorožili Nemce. V boju je bil smrtno ranjen komandant 1. koroškega bataljona Franc Pasterk-Lenart; umrl je potem pri kmetu Matevžu Praperju (p. d. Enciju) v Podkrajju št. 38.

Bataljon se je proti jutru umaknil po severnem pobočju Pece ter preko Luž v Koprivno. Franc Pasterk-Lenart je bil imenovan za narodnega heroja 27.11.1953. Že leta 1949 so prenesli njegove ostanke iz Mežice v Železno Kaplo.

Na hiši Matevža Praperja je vzidana spominska plošča, odkrita je bila 27. 4.1950.

Sabotažna akcija

Sredi leta 1944 je minerski vod Vzhodnokoroškega odreda dvakrat porušil železobetonski most med Mežico in Žerjavom. Povzročena je bila precejšnja materialna škoda.

PODGORA

Okupatorjev zločin

Pri Ani Zdovc (p. d. Rožank), št. 40, je bila znana partizanska postojanka Pri dobrem kruhu. Novembra 1943 so Nemci aretirali Rožankove. Na domačijo so ponovno prišli junija 1944. Pretepli so sinova Joža in Anza. Skupaj z Avgustom Kotnikom so jih odpeljal k Rimschemu vrelcu in jih pri hiši št. 24 zverinsko pobili. Čez nekaj dni so požgali še domačijo.

Partizanska tehnika

Septembra 1943 je pričela delovati partizanska tehnika v bunkerju pri Francu Zdovcu (p. d. Ivartniku), št. 38, pod čebelnjakom. Pisali so letake, brošure ter drugo propagandno gradivo. Vodja tehnike je bila Olga Kastelic-Marjetka.

Spopad z Nemci

31.12.1944 so Nemci odkrili skupino partizanov pri Ferdu Gostenčniku (p. d. Jurčku), št. 39. V boju so padli 4 partizani, dva pa so Nemci ujeli. Odpeljali so tudi gospodarja in sina. Vse so pozneje ustrelili.

Ob poti na Uršljo goro je pri Jurčkovem travniku spomenik, odkrit decembra 1956.

PODKRAJ PRI PREVALJAH

Smrt Poldeta Eberla-Jamskega

Ko je jeseni 1943 zaživel partizanstvo v severni Sloveniji in so se vse pogostejše vrstile akcije 1. koroškega bataljona in Pohorskega odreda, so Nemci pričeli v začetku novembra

1943 večjo ofenzivo proti Koroškemu bataljonu in ga nameravali uničiti na Uršlji gori.

7.11.1943 so iznenadili partizane pri kmetu Petriču v Jazbini, istega dne je nad kmetijo Bena Kotnika (p. d. Lubas), št. 10, umrl Polde Eberle-Jamski, sekretar mežiškega okrožja KPS, rudar iz zasavskih revirjev.

V gozdu nad Lubasovo kmetijo, kjer so našli mrtvega sekretarja, je postavljen spomenik s ploščo, odkrit 22. 7. 1957.

Partizanska tehnika

V kleti Filipa Magerja (p. d. Božank), št. 20, je začela delovati partizanska tehnika. Delo v njej je vodil Franček Cvitanič-Aljoša. Razmnoževali so Ljudsko pravico, Slovenski poročevalec in drugo propagandno gradivo.

POLJANA

Zadnji boji v drugi svetovni vojni

Zahodno od Prevalj, na cestnem križišču na Poljani je prišlo do zadnjih bojev v 2. svetovni vojni v Evropi. Nemška armada, ki jo je vodil von Lühr, je skušala pobegniti pred jugoslovansko ljudsko armado, ki ji je ovirala umik na Koroško. 13.5.1945 je Tomšičeva brigada na Poljani zaustavila sovražnikovo kolono. Ker se ni hotela predati po razgovorih v hiši Cirila Hrasta (št. 22), jo je prisilila, da je položila orožje.

Predalo se je okrog 11 000 sovražnikovih vojakov.

Partizanske enote so se prav tako morale bojevati z umikajočo se vojsko četnikov, ustašev in drugih izdajalcev, ki so skušali pobegniti v Avstrijo ter se s tem rešiti odgovornosti za vojne zločine. V bojih na Poljani so sodelovali tudi borci enote III. armade (51. divizija). Sovražnikova vojska je morala položiti orožje in tako so se 15. 5.1945 končali zadnji boji v 2. svetovni vojni na jugoslovanskih tleh.

Tam, kjer se odcepi cesta proti Holmcu, stoji na Poljani veličasten spomenik zmage iz pohorskega granita.

V spomin na 15.5.1945, tj. na zadnje boje v drugi svetovni vojni na naših tleh, slavi skupščina občine Ravne občinski praznik.

PREVALJE

Miniranje proge

Minerski vod 1. bataljona Vzhodnokoroškega odreda je 27.7.1944 v bližini železniške postaje Prevalje miniral progo. Povzročena je bila večja materialna škoda.

Spominsko znamenje stoji ob železniški progi pri Adolfu Jeromenu (p. d. Markovi čuvajnici), Stražišče 24, odkrito 12.12.1975.

Uničenje prve uporniške skupine

Po navodilih partijskega komiteja KPS za Štajersko so predvojni komunisti iz Prevalj in okolice osnovali uporniško skupino, ki se je pripravila za odhod v partizansko četo na Pohorje. Zaradi izdaje so Nemci 1. 8.1941 aretirali 25 članov, od teh so jih 6 ustrelili kot talce 20.8.1941, skoraj vsi preostali pa so umrli v nemških taboriščih.

Spominska plošča na upravnem poslopju tovarne lepenke je posvečena borcem prve uporniške skupine in padlim delavcem tovarne, odkrita 23.8.1953.

Spopad z Nemci

17.1.1945 so Nemci požgali domačijo Valentina Časa (p. d. Zaternika) na Suhem vrhu, št. 3, ter ubili 4 partizane. Pri tej akciji je padel tudi Nesti Lešnik, sekretar okrožnega odboja OF za Prevalje.

Na domačiji Valentina Časa je vzidana spominska plošča, odkrita 1965. leta.

RAVNE NA KOROŠKEM

Ustanovitev KPJ

Maja 1920 je Prežihov Voranc ustanovil v tem kraju organizacijo KPJ. Štela je okoli 20 članov, po večini delavcev spodnje Mežiške doline. Ustanovni sestanek je bil 1.5.1920.

Ivan Metarnik je zastopal to partijsko organizacijo na II. kongresu KPJ v Vukovaru, Loveč[†] Kuhar pa na III. kongresu KPJ na Dunaju.

III. kongres SKOJ

Od 17.—20.6.1926 je bil v Kefrovem mlinu, ki ga je imel v zakupu Matija Gradišnik III. kongres SKOJ. Navzočih je bilo 40—50 delegatov. Delegati so prihajali skrivaj iz treh smeri — iz slovenjgraške, iz Dravograda in z Raven ali s Prevalj.

Ob cesti z Raven proti Kottljam je pri mlinu Matija Gradišnika vzdana spominska plošča, odkrita junija 1954.

Ustanovitev odbora OF za področje Ravne

12.10.1942 je kmet Beno Kotnik-Lubas v Navrškem vrhu na Vržunovem travniku ustanovil prvi odbor OF za Ravne in okolico.

O tem dogodku priča spomenik s ploščo; odkrit je bil 18. 10. 1958.

Sedež okrožnega komiteja KPJ — Sever

Ravenski komunisti so večkrat skrivaj vzdrževali zvezo prek državne meje, kazali prehode partijskim delavcem in preganjanim komunistom, ki so odhajali v emigracijo, ilegalno prenašali iz Avstrije prepovedano komunistično literaturo. Zaradi izredne dejavnosti je bil prav na Ravnah od 1925 do 1930 sedež okrožnega komiteja KPJ — Sever. Ko je policija leta 1930 odkrila prehod skozi Ravne, so vodilni člani KPJ in SKOJ iz tega kraja in okolice emigrirali.

DITINGERJEVA ULICA št. 2

Sestanki komunistov

Pri Ivanu Ditingerju, ki je bil na Ravnah znan komunist in borec za pravice delavcev, so se pred vojno večkrat sestajali komunisti z Raven in okolice.

Na Ditingerjevi hiši je vzdana spominska plošča.

NA GRADU 1

Delavski muzej

Prikazuje razvoj rudarstva in železarstva v Mežiški dolini in tudi razvoj komunističnega gibanja do leta 1930. Ob 50-letnici III. kongresa SKOJ pa je bila urejena stalna razstava^{va} dokumentov in fotografij o delu II. in III. kongresa SKOJ.

STROJNA

Smrt Alojza Kompana-Žnidaršiča

19.3.1945 je bil pri Trotovem Križu ubit sekretar okrajnega komiteja KPS Dravogr^{ac}* Alojz Kompan-Žnidaršič.

TOPLA**Ustanovitev 1. koroške čete**

Po boju Savinjskega bataljona z Nemci na Dobrovljah v začetku novembra 1942 se je iz tega bataljona izločila skupina 11 borcev in odšla na Koroško, da bi poživila narodnoosvobodilno gibanje na tem področju. Pred njo je 1.11.1942 prišel na Koroško inž. Pavle Žaucer-Matjaž, sekretar okrožnega komiteja KPS na Koroško, in seji pridružil. Decembra 1942 so se nastanili v gozdu pod domačijo Mihaela Fajmuta, št. 9.

Kmalu so se tej skupini priključili domačini in 8.3.1943 se je dokončno izoblikovala

1. koroška četa. Komandir je bil Ivan Uranič-Drago, namestnik pa Lojze Vresk-Mile. Kmalu je četa narasla na 37 borcev in bork. V tem taborišču so se zadrževali do sredine januarja 1943, nato so se prestavili višje v skalovje Pece, kjer so bili do 10. 3.1943, ko so krenili na pomladanske akcije. Četa je opravila pomembno poslanstvo, izpeljala več sabotažnih akcij in skrbela za mobilizacijo novincev.

Ustanovitev 1. koroškega bataljona

28.3.1943 je prišel na Koroško komandant 4. operativne cone Franc Rozman-Stane. Partizane 1. koroške čete je našel pri kmetu Zdovcu nad Koprivno in tu je 1.4.1943 reorganiziral četo ter ustanovil 1. koroški bataljon. Razdelil ga je na dve četi. Komandant bataljona je postal Franc Pasterk-Lenart, namestnik Lojze Vresk-Mile, politični komisar Boris Čižmek-Bor.

Že kmalu po ustanovitvi je bataljon napadel Mežico ter s tem opravil pomembno akcijo, ki je okupatorja precej vznemirila.

Tehnika okrožnega komiteja

V zimskem taborišču na Peci je delovala od 1942—1943 prva tehnika okrožnega komiteja KPS za Koroško. Vodila jo je Olga Kastelic-Marjetka. V tehniki so natisnili poleg drugega tudi izvod Ljudske pravice ter brošuro Naše meje.

Ustanovitev Koroške grupe odredov

V kozolcu blizu Janeza Končnika, št. 11, je bila z ukažem Glavnega štaba narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije 24.4.1944 ustanovljena iz Vzhodnokoroškega in Zahodnokoroškega odreda Koroška grupa odredov; podrejena je bila štabu

4. operativne cone. Komandant je postal Vinko Simončič-Gašper, politični kemisarpa Mitja Ribičič-Ciril.

Radijska oddajna postaja

Novembra 1 944 je pričela delovati radijska oddajna postaja v bunkerju na domačiji Janeza Končnika. Delala je vse do februarja 1945.

Drugi spomeniki in spominska znamenja**ČRNA NA KOROŠKEM**

Na trgu spomenik 225 padlim borcem NOB in žrtvam nacizma iz nekdanje občine Črna, odkrit 31. 8. 1952, delo arhitekta Plečnika.

Na pokopališču spomenik na grobišču padlih partizanov, s posebnim znamenjem organizatorju upora in talcu Henriku Zagerniku; spomenik odkrit leta 1950.

Na pošti spominska plošča borcema 1. štajerskega bataljona, ki sta se 11.8. 1942 v Črni spopadla z Nemci; plošča odkrita leta 1946.

Na gasilskem domu spominska plošča petim padlim partizanom, nekdanjim gasilcem, odkrita leta 1957.

Na Kramariči pod Smrekovcem spomenik borcem 14. divizije, padlim 23. 2.1944. Spomenik je bil odkrit 1959. leta.

Na Lutranskem vrhu, pri kmetu Jožetu Gutovniku (p. d. Podbržniku), spominska plošča borcem Šlandrove brigade ter ustreljenima gospodarjema; odkrita 21.7.1974.

JAVORJE

Na domačiji Jakoba Mlinarja v Spodnjem Javorju, št. 28, spominska plošča posvečena Bračičevi brigadi; odkrita 1952. leta.

Na hiši Ivana Stoparja (p. d. Mežnarja), št. 27, spominska plošča o bojih na Javorju; odkrita 1974. leta.

Na kmetiji Jožeta Roženičnika (p. d. Pika), št. 22, spominska plošča o bojih na tem področju; odkrita 1974. leta.

KOTLJE

Na pokopališču spomenik na grobu komunista in pisatelja Prežihovega Voranca.

KOPRIVNA

Na pokopališču spominska plošča padlim partizanom, odkrita 1951. leta.

Na osnovni šoli spominska plošča padlim domačinom v NOB, odkrita 1951. leta.

LEŠE

Pri narodnem domu spomenik 16 padlim borcem in 9 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 18. 7.1947.

MEŽICA

V parku pred Narodnim domom spomenik, posvečen padlim za svobodni slovenski Korotan; odkrit 22. 7. 1952, delo arhitekta Černigoja.

Na pokopališču spominska plošča 12 padlim partizanom, odkrita 9. 5.1949.

V osnovni šoli spominska plošča padlim dijakom in učiteljem te šole, odkrita 3.4.1953.

Na Mučevem ob Šahmanovem bunkerju spominska plošča partizanoma, padlima 7. 2.1945; odkrita 4. 7. 1974. Dostop od najbližje kmetije Jožeta Ledineka, Plat št. 11.

PODPECA

Na škarpni vrtni ograji pri kmetu Stoparju v bližini

osnovne šole, spominska plošča posve-

čena boju proti okupatorju ter padlemu partizanu

Štefanu Svršini-Marku.

Na domačiji p. d. pri Najbržu spominska plošča

Falentu Mohoboru, odkrita 1.7.1973.

Pred rudniškim jaškom v Podpeci spomenik NOB, odkrit 1973.

Na Pačnikovi domačiji spominska plošča o partizanskih bojih, odkrita 1.7.1973.

PREVALJE

Sredi Prevalj, ob avtobusni postaji, spomenik vsem padlim borcem in žrtvam **nacizma**; spomenik oblikoval arhitekt Stojan Batič, odkrit 16. 5.1971.

Na novem prevaljskem pokopališču pri Barbari skupni grob vseh padlih partizanov, prekopanih z dosedanjega prevaljskega in ravenskega pokopališča. Spomenik delo **Stojana Batiča**, odkrit 1.11.1972. '

DOBRIJE

Spominsko znamenje o partizanskem prehodu na železniški progi, odkrito 12.12.1975.

RAVNE NA KOROŠKEM

Na pročelju gimnazije. Na gradu 4, spominska plošča vsem padlim borcem NOV tega kraja, odkrita 10.10.1954.

V levem kotu pokopališča grobišče in spomenik padlim za svobodo in žrtvam fašizma, na vrhu izoblikovan v triglavski vrh.

V parku pred avtobusno postajo spomenik NOB, odkrit 22. 7.1977, delo makedonskega kiparja Hadžija Boškova.

STRAŽIŠČE NAD PREVALJAMI

Pod Brinjevo goro spominska plošča padlemu kurirju, odkrita 4.7.1959.

Nad požgano Španarjevo domačijo spominska plošča, posvečena Juhovemu Franciju-Brzemu: odkrita 28. 11.1976.

STROJNA

Na vaškem pokopališču spomenik Alojzu Kompanu-Žnidaršiču, odkrit 30. 5.1976.

ŠENTANEL

V Reškem grabnu, ob cesti Štopar—Zvonkov mlin, spominsko znamenje borcem 1. koroškega bataljona; padli so 13.6.1943 v taborišču pri Viktorju Kramolcu, p. d. Lužniku.

Znamenje odkrito 25. 8. 1974.

Pri Zaberniku spominska plošča štirim članom okrajnega komiteja Prevalje, ki so padli 18.1.1945.

ŽERJAV

Na delavskem domu spominska plošča padlim borcem NOB in žrtvam fašizma s področja Žerjava, Jazbine in Uršlje gore, odkrita 22.7.1957.

Na topilnici svinca v Žerjavu spominska plošča padlim rudarjem-topilničarjem, odkrita 3.7.1976.

Občina Slovenj Gradec

GOLAVABUKA

Partizansko zaledje, posvetovanje političnih delavcev

Domačini Golavabuke so od vsega začetka sodelovali v narodnoosvobodilnem gibanju. Zato je bilo na tem področju kljub pogostim bojem med partizani in Nemci veliko partizanskih postojank: javk, bunkerjev, zasilna partizanska bolnišnica in kurirska postaja TV 31-S. Pri kmetih Turičniku in Pridgarju so se februarja 1944 po preboju v Srednjem Doliču ustavili bataljoni 14. divizije. Vaščani so organizirali pomoč izčrpanim borcem, da so si nabrali novih moči za boje.

Jeseni 1944 je bilo pri kmetu Razborniku, Golavabuka 28, posvetovanje partijskih delavcev okrožja Dravograd.

Marzelova domačija — partizanska javka

Ko je prišel jeseni 1942 komandant 2. grupe odredov Franc Rozman-Stane prvič na Pohorje, je poimenoval z ilegalnim imenom »Pri Slovincu« Mrzelovo domačijo št. 4 (p. d. Kranjčevo), ki je ostala vse vojno obdobje partizanska javka.

GORNJI DOLIČ

Hofova domačija — partizansko oporišče

Iz Navršnikove hiše (p. d. Hof), št. 45, je trojka OF (Tone Navršnik in mja Barišič ob sodelovanju Rozike Navršnik) 1.12.1941 opravila sabotažno akcijo na železniško progo v Hudi luknji. V hiši Navršnikovih so se kasneje večkrat ustavljali borci Pohorskega bataljona in Pohorskega odreda.

Akcija Zidanškove brigade

Da bi onemogočili nemški vojski ekonomske in vojaške prevoze z vlaki skozi Mislinjsko dolino, je Zidanškova brigada v noči na 18. 6.1944 razstrelila v Gornjem Doliču železniški viadukt in Nemcem ga ni uspelo obnoviti. Viadukt je bil obnovljen po vojni.

Poslednji boji v Mislinjski dolini

V ozki dolini od soteske Huda luknja do sedla pri Mislinji, ki je dolga komaj dva kilometra, so se vrstili od 12. do 14. 5. 1945 hudi boji med 17. divizijo jugoslovanske armade in bežečo vojsko Neodvisne države Hrvatske.

KOZJAK

Partizanske izgube na Paškem Kozjaku

Že februarja 1944, ko je prispela na Paški Kozjak, je 14. divizija prestala hude dni, saj se njena glavnina ni mogla prebiti na Pohorje, temveč se je morala vrniti v strmine severnih pobočij, kjer so jo 18. 2.1944 znova pričakali Nemci.

Komaj 20. 2. 1944 se je divizija prebela iz obroča ter odšla skozi Pako proti Graški gori.

Na severni strani Paškega Kozjaka, v naselju Kozjak pa je padlo maja 1945 v ostrih spopadih z ustaši več borcev 17. divizije jugoslovanske armade.

Pri kmetiji Ramšak na Kozjaku je grobnica s spomenikom borcem 14. divizije, ki so padli ob prihodu na Štajersko, ter 24 borcem 17. divizije JA, ki so tu padli 13. in 14.5.1945; urejena 2. 6.1957.

LEGEN

Lipetov bunker

Pod razvalinami porušenega gradu na Legnu je aktivist OF Slavko Gams-Lipe uredil oktobra 1943 zasilno partizansko tehniko, pomembno zato, ker sta tedaj prenehali z vsakršnim delom tehniki v šaleško-mislinjskem in koroškem okrožju. Ta tehnika je nehala delati kmalu po prihodu 14. divizije.

Partizanske bolnišnice

Po prihodu 14. divizije je začela partizanska saniteta 4. operativne cone graditi na Legenskem Pohorju pod Malo Kopo pet bolnišnic, ki so delovale od maja 1944 do osvoboditve. Prva partizanska bolnišnica je bila v Temnikarjevem gozdu pod Kaševskim sedlom in se je imenovala Vojnopartizanska bolnišnica Kozjak, druga VPB Krn, tretja VPB Primož; v njej je bil zadnjih osem mesecev kirurški oddelek, četrta je bila poimenovana Trška gora Slatni, peta pa Svoboda. VPB Dovže na vzhodnem predelu Canjskega jarka je sprejemala ranjene partizane le zadnji teden vojne. Upravitelj bolnišnice je bil dr. Ivo Kopač-Pauček, pomočnik medicinec Adolf Špiler-Hotimir in glavni bolničar Pori Kristijan-Kristl, komisar bolnišnice Jože Oblak-Sime ter glavni kurir Štefan Šah-Ural. V teh bolnišnicah so zdravili okrog 300 hudo ranjenih in obolelih partizanov.

Izmed partizanskih bolnišnic je ohranjena kot zgodovinski spomenik le četrta, ki se je imenovala VPB Trška gora. Tu je stalna spominska razstava o delovanju celotne pohorske partizanske sanitete na zahodnem delu Pohorja; odprli so jo 5.10.1969.

Streljanje talcev

9. 3.1944, potem ko so partizanske enote ponovno vpadle v strnjeno naselje Šmartno pri Slovenjem Gradcu ter vznemirile nemške posadke po vsej Mislinjski dolini, so pripeljali nacisti iz celjskih ječ deset sodelavcev Osvobodilne fronte in jih ustrelili kot talce na legenskem polju, okoli 250 m onstran reke Mislinje — pri Šmartnem.

Spominsko znamenje na kraju streljanja je posvečeno talcem in domačinom z Legna, padlim partizanom in žrtvam nacističnega nasilja.

Partizanski dom pod Malo Kopo

Na področju Male in Velike Kope je v celodnevem boju 2. 6.1944 izbojevala Zidanškova brigada eno najpomembnejših zmag na mislinjski strani Pohorja nad nemškimi enotami, ki so bile od 1. do 10.6.1944 na ofenzivnem pohodu čez Pohorje. Nemci so imeli v boju 20 mrtvih.

2. junija praznuje občina Slovenj Gradec občinski praznik v spomin na uspešen boj Zidanškove brigade na Mali Kopi.

Z Male Kope je čudovit razgled na Mislinjsko, šaleško in Gornjo Savinjsko dolino — bojno področje štajerskih in koroških partizanov.

Pod Malo Kopo (Legen 168) je Partizanski dom s spominsko ploščo, posvečeno bojem od 1941—1945. Dom je bil odprt 22.7.1955.

MALA MISLINJA

Prizorišče partizanskih napadov in bojov

Sredi marca 1944 se je Zidanškova brigada spopadla z Nemci pri kmetu Ivanu Ramšaku (p. d. Vavkanu), Mala Mislinja št. 47. 1.4.1944 je napadla železniško postajo, vendar je ni mogla požgati. Zvečer 30.4. 1944 je napadel 2. bataljon Zidanškove brigade nemško postojanko na Mislinji, iz katere so zbežali vsi vermani in policisti. Ko so borci Zidanškove brigade 18.6.1944 porušili železniški viadukt v Doliču, so uničili tudi železniški most in progo pri Mislinji. 29.6.1944 pa je 1. bataljon Zidanškove brigade požgal Pergerjevo graščino, v kateri so bivale nemške vojaške enote, ki so zasledovale in napadale partizane po mislinjskem Pohorju. V noči na 4.10.1944 je uničila Bračičeva brigada na šestnajstih mestih železniško progo Mislinja—Dolič.

MISLINJA

Rojstni kraj narodnega heroja Rada Iršiča

Organizator osvobodilnega gibanja v Mislinjski dolini inž. Rado Iršič je bil rojen 17. 9.1910 v Stražah pri Mislinji. Študiral je na visoki komercialni šoli v Zagrebu in tam leta 1933 sodeloval v akademskem klubu Triglav. Služboval je v Beogradu, tu postal sindikalni delavec. Širil je revolucionarne ideje in antifašistično fronto. Sodeloval je v stavkah zadružnih delavcev. Decembra 1940 so ga zaprli v Glavnjačo. V aprilski vojni je prišel v nemško ujetništvo, pa je pobegnil in se vrnil na Mislinjo.

Prve tri mesece okupacije je preživel v Mislinjski dolini (najprej na Mislinji, zatem do 19. 7.

1941 pri Štiblerjevih v Šmartnem pri Slovenjem Gradcu). Od tam ga je pokrajinski komite KPS za Štajersko poklical na delo v Maribor, kjer je zaradi izdaje padel 12.12.1941. Za narodnega heroja je bil razglašen 27. 11. 1953.

Spominska plošča je na hiši št. 65 na Mislinji; odkrita l. 1956.

Dom prvoborca Čebularja — postojanka NOG

Domačija Matije Čebularja je bila v letu 1941 postojanka pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko. Domači sin Zdravko, skojevec in komunist že od l. 1938, je postal po odhodu inž. Rada Iršiča vodilni politični delavec OF v Mislinjski dolini. Na javki pri Zdravku Čebularju so zvedeli predstavniki partije in kurirji za zvezo z vodilnimi osebami pokrajinskega komiteja in za zveze s takratno Pohorsko četo, pa tudi za kraje, kjer so bivali partizani v Šaleški dolini.

10. 1.1942 so Nemci iznenada odkrili vse člane Osvobodilne fronte na Mislinji in tudi zvedeli, da je bila pri kmetu Albertu Času (na Levovnikovem) postojanka takratnih partizanov, zato so aretirali Mislinjčane; le trije člani so se rešili smrti, s tem da so pobegnili na Dolenjsko, drugi so padli 6. 3.1942 kot talci. Zdravko Čebular se je vrnil na Pohorje s skupino Kranjčevega bataljona 2. grupe odredov; bil je v Pohorskem bataljonu komisar

3. čete in vodič, ko je ta enota 4. 11. 1942 požgala nemško tovarno lepenke na Mislinji in 19.11.1942 drzno vpadla v Šentilj pod Turjakom. Zdravko je padel z bataljonom 8.1.

1943 na Pohorju.

Na njegovem domu na Mislinji, št. 82, je bila 1973. odkrita spominska plošča.



Prevolnikova domačija — dom prvborca Ernesta Prevolnika

Sin Ernest je dokončal gimnazijo v Celju; bil je skojevec od 1938. leta. 1941 so ga Nemci skupaj z materjo izgnali v Srbijo, odkoder se je ilegalno vrnil na Mislinjo. Z Zdravkom Čebularjem sta se prek Rada Iršiča povezala s pohorskimi partizani in kurirji ter s pokrajinskim komitejem KP za severno Slovenijo. Ko so Nemci to skupino OF izsledili, je Ernest skupaj z Adijem Kolarjem in Zdravkom Čebularjem v začetku januarja 1942 pobegnil v Ljubljano.

Vstopil je v Kokrški odred, od tam pa odšel v Pohorski bataljon I, kjer je bil sekretar SKOJ.

Padel je skupaj z drugimi borci te legendarne enote 8.1.1943 na Osankarici.

Plošča v spomin Ernestu Prevolniku je na domači hiši, Mislinja št. 37; odkrita 1973. leta.

Partizanske sanitetne postojanke

Zaradi vse pogostejših bojov med partizani in Nemci se je večalo število ranjenih partizanov. Kmet Andrej Krenker iz Male Mislinje, št. 40, je naredil proti koncu leta 1943 skrivališče za ranjene partizane; v njem je zdravil borce do konca vojne.

Od maja 1944 je bil v gozdu Franca Križovnika na Mislinji, št. 299, večji bunker za ranjence, odkoder so jih prenašali v bližnjo partizansko bolnišnico.

Pod Planinko, visoko nad naseljem Stara glažuta, je postavil dr. Zmago Slokan junija 1944 partizansko bolnišnico Tihi dol, ki je sprejela do 30 ranjencev. Ko so morali to bolnišnico opustiti, ker so Nemci ujeli kurirja, so decembra 1944 zgradili novo bolnišnico Pomlad v Mislinjskem jarku, in sicer v Žlebcih, tudi za 30 ranjencev. Delala je do osvoboditve; vodil jo je dr. Zmago Slokan.

Partizanski spopadi in boji v Komisiji

Na mislinjskem predelu Pohorja se je zvrstilo več bojov s sovražniki. Ko se je pozno jeseni 1942 zadrževal Pohorski bataljon na Skrivnem hribu, so ga napadali Nemci; 5.11. in 4.12.1942 je pod vodstvom komandanta 2. grupe odredov Franca Rozmana-Staneta pognal Nemce v beg.

26.6.1944 sta izbojevali Šerčerjeva in Zidanškova brigada veliko zmago v Komisiji (zahodno od Rogle). Na bojišču je obležalo 60 Nemcev.

PAMEČE

Nemški napad na Zidanškovo brigado

Zidanškova brigada je zvečer 3. 4. 1944 rušila zelezniško progo od Slovenjega Gradca proti Dravogradu in priredila partizanski miting v Pamečah. Tam so jo Nemci iznenadili pri kmetu Frideriku Pečolerju (p. d. Jesenku) in ji prizadejali hude izgube.

Na Jesenkovi domačiji, Pameče št. 254, je spominska plošča borcem Zidanškove brigade, **padlim** 4. 4. 1944; odkrita 5. 4. 1954.

Streljanje talcev

Ker so Nemci spoznali, da so politični aktivisti močno razgibali Pameče in okolico, so **začeli** tod intenzivneje iskati partizane. V ta namen so organizirali obveščevalno službo, **toda** partizani so nemškega agenta, ki pa je bil domačin, ustrelili 2.7.1944.

Že 11.7. 1944 so Nemci pripeljali iz Maribora 11 aretiranih Slovencev, ki so jim očitali sodelovanje s partizani; pridružili so jim še domačina Ivana Vrhnjaka iz Jederti ter vseh dvanajst ustrelili kot talce za zvestega hitlerjanca. Tedaj so požgali tudi dve domačiji, več družin iz Pameč pa odvedli v taborišča smrti.

Grobnica talcev in spomenik je na travniku Marije Vrhnjak, Pameče št. 97.

Vojaška tehnika 4. operativne cone — Sever

Tehnika je delovala od junija do septembra 1944 v gozdu kmeta Jožefa Ošlovnika (p. d. Skratka), Pameče št. 238. Gospodar je pomagal partizanom pri gradnji in pozneje p.j preskrbi.

Tehnika je bila skrita pod zemljo, da bi je Nemci ne odkrili. Prvi vodja je bila Vera Hreščak-Bebler. V eni sami noči so odtisnili do 3000 letakov, v zadnjih šestih tednih 22.000 strani in brošur v 800 izvodih. Kurirske zveze so imeli prek vojaške postaje 1/8.

Med tiski so pomembni ponatisi Slovenskega poročevalca v 1000 primerih, dalje Štajerski kurir. Kronika 14. divizije, Naša borba, glasilo Pohorskega odreda. Naše pesmi in humoriščno glasilo tehnikov Glas iz podzemlja.

Partizanska tehnika Drava

Prvotno je bila skrita v Škratkovem gozdu, last kmeta Jožefa Ošlovnika, in sicer v opuščnem bunkerju vojaške tehnike Sever, odkoder se je pozneje preselila pod hrib, na začetek Trbonjskega jarka v Škrjančev gozd Pameče št. 22.

Tehnika Drava je delovala od oktobra 1944 do osvoboditve. Vodil jo je Oto Peunik-Kostja. Kurirsko zvezo so vzdrževali prek TV 31 S in prek koroške postaje 11 K. Tiskali so Radio vestnik agitprop komisije okrožnega odbora OF Dravograd, Mladi tovariš. Borbeno Slovenko, Novi čas, glasilo OF za Štajersko, vestnik OF in NOV za Štajersko in Koroško; številko z dne 26.11.1944 so razmnožili v več kot 1000 izvodih.

PODGORJE

Gora jurišev 14. divizije

Nizki hribi med Mislinjsko in Šaleško dolino, z redkimi domačijami, so zasloveli med narodnoosvobodilnim bojem, posebno po prihodu 14. divizije na Štajersko, kot gora jurišev. Na Graško goro je prišla že septembra 1941 Pohorska četa in je zvečer 7.10.1941 v sestavi 1. štajerskega bataljona napadla Šoštanj. V začetku julija 1942 je bila na Graški gori ustanovljena nova Šaleška četa, ki jo je vodil Franc Zalaznik-Leon. 21.2.1944 je prišla na Graško goro 14. divizija; tega dne je imela najhujše boje na bližnjem Frgunovem vrhu, nad kmetijo Mihe Andrejca-Ernežnika, kjer sta med drugimi borci padla tudi narodni heroj Lado Mavsar-Ronko in član divizijske kulturniške skupine kipar Janez VVeiss-Belač. Mesec dni pozneje, 23.3.1944, so se zbrale na Graški gori in tja do Završ vse enote 14. divizije in od tod krenile v pomladansko ofenzivo. Konec aprila 1944 so borci Šerčerjeve brigade Nemce nagnali v beg z Graške gore. Pred 1. 5.1944 so krenile z Graške gore in bližnjega Plešivca brigade 14. divizije v napad na nemške postojanke v Šaleški dolini, da bi tako proslavile delavski praznik. 23. 5.1944 je bataljon Šerčerjeve brigade pognal z Graške gore vermane, 17.9.1944 pa je Tomšičeva brigada na teh položajih prizadejala Nemcem hude izgube.

Spomenik stoji na ozemlju občine Velenje, v Plešivcu, sto metrov pred Matulovo domačijo.

Partizanske akcije

V podgorskih gozdovih so padli 1.10.1941 prvi partizanski streli v Mislinjski dolini; izstrelili so jih borci Pohorske čete, ki se je tedaj umaknila s Pohorja na Graško goro.

21.11.1942 je prišla v Podgorje skupina borcev Pohorskega bataljona in v prostorih Štajerske domovinske zveze zaplenila nekaj pušk in opreme. 7.12.1943 so partizani razgnali v Podgorju nemške učitelje; ti so neusmiljeno ponemčevali slovenske otroke (zato se je bila v tedanji nemški šoli naselila nemška orožniška enota). V noči na 19.2.1944, le dva dni pred prihodom 14. divizije v podgorske hribe, je Zidanškova brigada tukaj uničila nemško posadko ter požgala šolo.

Spominska plošča na zadržnem domu je posvečena padlim domačinom-partizanom in žrtvam nacističnega nasilja; odkrita leta 1965.

RAZBORCA

Boji na Razborci

Razborca leži severno od naselja Dovže (tu čez vodi planinska pot na Veliko Kopo).

Že od jeseni 1942 so se v tem redko naseljenem predelu zadrževale partizanske enote.

Skozi Razborco so februarja 1944 šli štirje bataljoni 14. divizije, ki so se v Doliču prebili na Pohorje. 6.6.1944 sta štab 14. divizije in Bračičeva brigada pregnala Nemce iz tega zaselka; Šerčerjeva brigada se je 13.6.1944 na Razborci vpletla v hud boj v Nemci in vermani.

Blizu kmeta Antona Javornika (p. d. Jerloha), Razborca 5, je spomenik in grobnica

12 padlih borcev 14. divizije in Zidanškove brigade. Spomenik je bil odkrit 4.7.1958; delo arhitekta Kocmuta.

SELE

Zbora aktivistov OF

Vas je bila med narodnoosvobodilnim bojem izredno aktivna in je pomenila zanesljivo zaledje partizanskim enotam in političnim delavcem. 21. in 22.10.1944 je bil tu zbor aktivistov dravograjskega okrožja pri kmetu Francu Knezu, p. d. Lesniku. Zato so Nemci

23.10.1944 Lesnikovo hišo požgali. 27. 3.1945 je bilo v Bukovju nad Lesnikom posvetovanje OF, ki se ga je udeležilo čez 300 aktivistov Mežiške, Mislinjske in Šaleške doline.

Na posvetu je govoril sekretar oblastnega komiteja KPS za Štajersko Sergej Kraigher; navzočim je dal napotke za prevzem oblasti ob koncu vojne.

SLOVENJ GRADEC

Muzej ljudske revolucije

Muzej v Slovenjem Gradcu, Glavni trg 24, prikazuje razvoj predvojnega revolucionarnega delavskega gibanja in narodnoosvobodilne vojne v Mislinjski, Mežiški in zgornji Dravski dolini, pa tudi podrobnosti o protinacističnemu boju koroških Slovencev v Avstriji.

Žarišče priprav na upor

Skupina mladih naprednjakov je že pred drugo svetovno vojno utirala pot protifašistični ljudski fronti. Med najaktivnejšimi so tedaj bili Franjo Vrunč, Zdravko France, Tone Rader, Jože Druškovič, Pavel Juvan ter duhovnika Jože Lampret in Franc Šmon.

Ob okupaciji je osrednjo vlogo pri organizaciji narodnoosvobodilnega gibanja prevzel inž. Rado Iršič. Glavne slovenjgraške postojanke OF so v tem času bile pri Francetu (danes Francetova ul. 7) in pri Britovšku (danes Celjska c. 22). Po Iršičevem odhodu v Maribor je delo prevzela Čebularjeva skupina. Že teden dni po partizanskem napadu na Šoštanj 16.10.1941, so Nemci razbili slovenjgraško skupino OF. Trije skojevci so bili ustreljeni, Zdravka Franceta so ubili v celjskem Starem piskru, nekaj aktivistov se je pravočasno umaknilo.

Medtem je bil z družino izgnan v Srbijo sekretar SKOJ Jože Druškovič. Tam se je vključil v Slovensko četo in padel 23.1.1942 v 1. proletarski brigadi.

V Gosposvetski ulici je grobnica 323 padlih borcev, talcev in žrtev Mislinjske doline, borcev patrolje Pohorskega bataljona, ki so jih Nemci mrtve razstavili januarja 1943 v mestnem parku, ter borcev 17. divizije JA, ki so padli 14. 5.1945 ob osvoboditvi Slovenj Gradca; grobnica urejena 1.10.1961, projektant kipar Stane Keržič.

V Francetovi ulici pred hotelom Pohorje stoji spomenik zmage, posvečen padlim borcem in žrtvam nacizma iz Slovenj Gradca; odkrit leta 1955; projektant arhitekt Fürst, kipar Stane Keržič.

Spominska plošča tudi na Narodnem domu, na Glavnem trgu št. 32, aktivistu in borcu Jožetu Druškoviču; odkrita leta 1973.

Rojstni kraj narodnega heroja Franja Vrunča-Buzda

Rojen je bil leta 1910 v Slovenjem Gradcu (danes Francetova ul. 4). Kot učitelj je služboval v Dobju pri Celju, v Rušah in Račah pri Mariboru. Bilje odličen telovadec, prednjak v Sokolu. Kot član KPJ je 1.5.1934 narisal s tovarišem Milanom Apihom po Mariboru več komunističnih emblemov in parol; policija ju je izsledila in Franjo Vrunč je bil obsojen na tri leta težke ječe v Sremski Mitroviči. Ko se je vrnil po prestani kazni k materi v Slovenj Gradec, ni našel zaposlitve. Oblasti so ga ponovno aretirale, ga gnale vklejenega v Celje in ga spet zaprle za štiri mesece. Partija je preskrbela Vrunču in Apihu zaposlitev; delala sta kot tekstilna delavca v Šempetru v Savinjski dolini.

Po okupaciji je Vrunč izobesil v počastitev 1. maja 1941 rdečo zastavo na Joštovem mlinu v Celju, nato pa odšel v ilegalo. Bil je sekretar okrožnega komiteja KPS Celje in nato komandir 1. celjske čete. Ko so mu Nemci sledili, jim je hotel pobegniti; skočil je v Voglajno, a se je v blatu pognel, zato so ga nacisti ujeli (11.8.1941). Ustreljen je bil kot talec v Mariboru 24. 8.1941. Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Žara z njegovim pepelom je v partizanski grobnici v Slovenjem Gradcu, Gosposvetska ulica; tam je postavljen tudi njegov doprsni kip, odkrit oktobra 1961.

SREDNJI DOLIČ

Preboj skupine 14. divizije na Pohorje

14. divizija je na svojem pohodu iz Dolenjske 16. 2.1944 prispela na Paški Kozjak in tu padla v nemški obroč; skušala se je prebiti na Pohorje. V noči na 18. 2.1944 se je posrečil preboj v srednjem Doliču štirim bataljonom.

Spomenik stoji na kraju preboja.

ŠMARTNO PRI SLOVENJEM GRADCU

Prehodna baza za izseljevanje Slovencev

Ko so pričeli Nemci leta 1941 zapirati najzavednejše Slovence, ki bi jim bili v napoto pri ponemčevanju dežele, so jih iz Mislinjske in Šaleške doline zbirali v župnišču v Šmartnem; odtod so jih v začetku junija 1941 prepeljali na grad v Brestanico, od tam pa izgnali na Hrvaško ali v Srbijo.

Spominska plošča je na župnišču, odkrita 1976.

Skrivno bivališče narodnega heroja

Pri Štiblerjevih v Šmartnem, št. 101, je živel od maja do sredine julija 1941 v ilegali inž. Rado Iršič, prvi organizator osvobodilnega gibanja v Mislinjski dolini.

Partizanski napadi na nemško postojanko

Nemško postojanko v Šmartnem so partizani večkrat napadli. 25.2.1944 je skupina borcev 14. divizije vdrla v vas in izpraznila zaloge trgovin. 3. 3.1944 je Zidanškova brigada požgala Kacovo domačijo, ki jo je po izgonu lastnikov uporabljala Štajerska domovinska zveza. Še isti mesec, 31. 3., je napadla žandarmerijsko postojanko Zidanškova brigada, 28. 5.1944 pa je napadel postojanko v vasi 2. bataljon Bračičeve brigade.

ŠMIKLAVŽ POD GRAŠKO GORO

Šmiklavž je znan partizanski kraj. Tu je tik pred zlomom bivše Jugoslavije politično deloval tedanji župnik Jože Lampret, kasnejši verski referent 14. divizije NOV. Že od aprila 1943 je bil Šmiklavž središče šaleško-mislinjskega okrožnega komiteja (v gozdu Burcu). Pn kmetu Lakovniku se je večkrat ustavil komandant Franc Rozman-Stane, za njim so se tu

mudili še mnogi vodilni 4. operativne cone. Jeseni 1944 je bila v vasi konferenca mladinskih aktivistov. Šmiklavški hribi so bili tudi zatočišče okrajnega odbora OF Slovenj Gradec, nekaj časa pa okrožnega komiteja KPS Dravograd.

Na pokopališču v bližini cerkve so tri grobišča s spomenikom borcem, katerih večina je padla ob prihodu 14. divizije na Graško goro; med njimi je tudi narodni heroj Lado Mav-sar-Ronko, ki je prišel z divizijo na Štajersko; grobnica urejena 10.10.1965.

Prevzemališče ranjencev

Ker so se partizanske brigade nenehno bojevale z Nemci, je bilo treba poskrbeti za čimveč partizanskih zbirališč za ranjence. Tako je nastalo v podgorskih gozdovih pet prevzemališč s središčem v bazi Lipa SO 55 (blizu razvaline gradu Vodriž). Komisar je bil Jože Petrič.

Ker niso imeli v Lipi SO 55 instrumentarija za operacije, so prenašali hudo ranjene partizane prek Dobrave na Pohorje v Paučkove partizanske bolnišnice.

Partizanska tehnika Kajuh

Tehnika šaleško-mislinskega okrožja je bila skrita pod zemljo v Vodrižu pri Šmiklavžu, zahodno od razvaline gradu; delovala je od oktobra 1944 do konca marca 1945, ko so jo Nemci odkrili. Vsi člani so se rešili; zgradili so novo tehniko v strmini hriba Burca. Kurirsko zvezo so imeli prek TV 34-S in TV 31 -S. V njej je delalo dvanajst oseb, vodja je bil Vojko Hohnjec-Mile iz Velenja.

Od časopisov so tiskali Novi čas. Vestnik OF in NOB za Štajersko in Koroško, Mladino — glasilo Zveze slovenske mladine. Radio vestnik, agitprop komisije pri OO OF Dravograd, Borbeno Slovenko; izdali so tudi mnoge brošure, ilustracije in letake, pa tudi karikature, ki jih je risal Herbert Končan-Amor.

TOMAŠKA VAS

Zadnja akcija mladinke Helene Marzel

Ko so pripravljali aktivisti Mislinjske doline počastitev delavskega praznika 1. maja 1944, je Helena Marzel, »Štajerska Lenčka«, nesla na partizansko javko poročilo; prestregli so jo Nemci, ki so snemali slovensko zastavo s cerkvenega zvonika in jo ubili.

Na kraju zločina ob strugi reke Mislinje stoji spomenik, odkrit 1963.

Rojstna hiša aktivista Štefana Gorška-Čakija

V drugi polovici leta 1943 so zaradi naraščajočega upora na Štajerskem Nemci poosttrili nasilje nad prebivalstvom. V tem času se je v NOG v Mislinjski dolini vključil Štefan Goršek-Čaki, ki je bil zaradi svoje delavnosti, predanosti in hrabrosti zgled vsem domačinom. Postal je član šaleško-mislinskega rajonskega, kasneje pa okrožnega odbora OF Dravograd. Padel je 2. 2. 1945 pri Medvedu na Otiškem vrhu.

Spominska plošča je na rojstni hiši, Turiška vas 13.

VRHE

Streljanje talcev

Prebivalci hribovskih predelov na koroško-štajerski meji so z vso predanostjo pomagali koroškim partizanom, posebno od druge polovice 1943. leta dalje, ko so partizani opravljali večje akcije na koroški železniški progí. Nemci so hoteli z nasiljem odvrniti prebivalstvo od narodnoosvobodilnega gibanja. Tako so 12.1.1945 privlekli iz gestapovskih ječ v Dravogradu 7 ujetih koroških partizanov in njihovih sodelavcev ter jih na Vrhnjakovem vrhu postrelili; najmlajši med njimi, Andrej Kotnik-Juričev, je imel komaj 16 let. Partizani so talce čez nekaj dni pokopali poleg cerkve sv. Neže, Ob grobu je bil odkrit spomenik leta 1970.

ZAVRŠE

Prizorišče partizanskih bojev

Na Završah je prišlo v vojnih letih do mnogih spopadov. Ko so Nemci 3. 6.1944 napadli Bračičevo brigado, so bili hudo ranjeni komandant 4. operativne cone Mile Kilibarda, namestnik komandanta 14. divizije Tone Vidmar-Luka ter komandant Bračičeve brigade Franc Bobnar-Gedžo.

17.1.1943 so Nemci izsledili na župnijskem hlevu zadnjo skupino borcev Pohorskega bataljona, ki je bila na patrolnem pohodu. Ob sovražnikovem napadu so padli štirje borci, dva sta v hlevu zgorela. Mrtve partizane so Nemci zatem razstavili v mestnem parku v Slovenjem Gradcu, kjer so sedaj tudi pokopani v skupni grobnici.

Pred cerkvijo na Završah stoji spominsko znamenje patrulji Pohorskega bataljona, odkrito 4.7.1968.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BRDA

Spominska plošča na hiši Franca Pogladiča (p. d. Lazar) na Brdah, št. 42; tu je bila javka vojaške postojanke 1/8. Sin Franc Pogladič-Srček je padel kot borec VDV 8.5.1945; plošča odkrita 1974.

Na rojstni hiši Avgusta Kranjca-Marjana, Brde št. 18, spominska plošča političnemu aktivistu, ki je padel kot talec maja 1945 v Mariboru; odkrita 1975.

GOLAVABUKA

Na Zakrški seči, v bližini kmeta Franca Rozmana, Golavabuka št. 51, grobnica in spomenik padlim borcem Zidanškove brigade in 14. divizije; spomenik odkrit leta 1962.

LEGEN

Na gostilni Rotovnik (p. d. Plesnik), Legen št. 134, spominska plošča sinu Karlu Rotovniku-Gojku, borcu Pohorskega bataljona; padel na Završah 17.1.1943.

MISLINJA

Na Levovnikovi domačiji plošča kmetu Albertu Času, sodelavcu Pohorske čete leta 1941, padel kot talec 6.3.1942 v Mariboru; odkrita 1975.

PAMEČE

Na pokopališču spomenik 10 **borcem** 11. **brigade**, padlim 4.4. 1944 pri **kmetu Frideriku** Pečolerju (p. d. Jesenku) v Pamečah, št. 254; odkrit 4.7.1969.

Na osnovni šoli plošča domačinom, padlim v NOV; odkrita leta 1963.

Na hiši kmeta Antona Hoznerja (p. d. Ulbnika), Pameče 232, spominska plošča Stanki Orožim-Janji, doma iz Nazarij, članici OK SKOJ Dravograd, padla 16.2.1845. Plošča odkrita 25.7.1976.

Na Lakužah v bližini Zapečnika spomenik štirim partizanom in sodelavcem NOB, ki so tamkaj padli; odkrita leta 1948.

(Pripomba: Zapečnikovo je bilo požgano in ni obnovljeno.)

PAŠKI KOZJAK

Plošča o bojih Tomšičeve brigade februarja 1944 na Paškem Kozjaku; vzidana v skalo **pri šoli, odkrita** 1952.

PODGORJE

Pri cerkvi sv. Duha v Suhem dolu spomenik 13 borcem Šerčerjeve brigade, padlim 14. 2. 1945; odkrit 1968.

Na pokopališču grob in spomenik 14 partizanom 14. divizije, ki so padli februarja 1944 v Velunji, odkoder jih je kmet Ivan Perše (p. d. Kramer) prepeljal na pokopališče v Podgorje. Spomenik odkrit leta 1955.

SELE

Plošča štirim kurirjem, ki so 8. 4. 1945 padli pri kmetu Francu Dvorniku (p. d. Zagrnjniku), Sele št. 46; odkrita 1972.

Na šoli plošča padlim domačinom NOV; odkrita 1955.

SLOVENJ GRADEC

Na pročelju lekarne. Glavni trg št. 28, spominska plošča magistru Krešu Karamanu, ki je umrl v Dachau; odkrita 1974.

STARI TRG

Na pokopališču skupni grob in spomenik štirim borcem 17. divizije JA, ki so padli 14. 5. 1945.

Na gasilskem domu plošči 21 padlim partizanom in 9 žrtvam nacizma, odkriti 4. 7. 1961.

ŠMARTNO

Na pročelju stare šole plošča 15 padlim domačinom v NOB, trem talcem in petim žrtvam nacizma; odkrita 27. 4. 1951.

ŠENTILJ POD TURJAKOM

Na pokopališču grobišče in spomenik 38 padlim domačinom — partizanom in 9 žrtvam nacizma; spomenik odkrit 28. 8. 1960.

ZAVRŠE

Na pokopališču grobišče s spomenikom šestim padlim borcem Pohorskega bataljona, 13 borcem 14. divizije ter petim padlim domačinom. Načrt naredil arhitekt Branko Kocmut, spomenik odkrit 1957.

NOTRANJSKA

Občina Cerknica

BABNA POLICA

Na področju Otrobovca je bil po odločbi Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet ustanovljen 27. 8.1942 Loški odred, z nalogo, da čimprej odide na Primorsko. Odred sta vodila komandant Mirko Bračič in politični komisar Dušan Pirjevec.

BABNO POLJE

Okupatorjevo nasilje med tretjo sovražno ofenzivo

Vaščani so od vsega začetka sodelovali v narodnoosvobodilnem boju. Že jeseni 1941 je bil tu ustanovljen odbor OF. Med tretjo sovražno ofenzivo poleti 1942 so se italijanski okupatorji kruto maščevali nad vaščani zaradi njihove pripadnosti. 28. julija so postrelili devet Babncpoljcev pri košnji na senožeti v Jermer.dolu. Naslednji dan so na vzpetini nad vasjo, imenovani Vražji vrtec, pobili 40 moških iz vasi. Vas so skoraj vso požgali, večino preostalega prebivalstva pa odvlekli v internacijo na Rab, kjer jih je 19 umrlo.

Pri Jermendolu (zaselek vasi Podgora pri Ložu), 1 km proti Babnemu polju, stoji levo nad cesto spominsko znamenje devetim ustreljenim Babropoljcem, delo kamnoseka Valentina Vrhovca, odkrito 29.11.1956.

Na kraju streljanja v Vražjem vrtcu, ob gozdni poti iz Babnega polja proti Črnemu vrhu je spominsko znamenje; delo kamnoseka Valentina Vrhovca, odkrito 29.11.1947.

Partizanske bolnišnice Snežnik (SCVPB-S)

Zaradi številnih ranjencev so na Notranjskem poleti 1943 začeli graditi nov blok partizanskih bolnišnic na hribovitem, gozdnatem področju, južno od Županovega laza. Tako so nastale bolnišnične postojanke Podob, Pudob, Stari trg. Ute in Podgora, ki so lahko sprejele po 30 do 50 ranjencev. Bolnišnica Snežnik je delala do konca vojne. V obdobju 1944/45 so odtod težje ranjence evakuirali v Italijo z letališča v Nadlesku.

V Županovem lazcu, kamor vodi gozdna cesta v smeri Leskove doline, stoji spomenik bolnišnicam Snežnik; delo akademskega kiparja Petra Černeta, odkrit 25. 9. 1976.

Pred Županovim lazom, desno ob cesti je grobišče borcev umrlih v partizanski bolnišnici, in spominsko znamenje, delo zidarskega mojstra Ivana Japlja iz Babnega polja, odkrito 26.1.1956.

Nad Županovim lazom so obnovljene tri barake bolnišnice Podob, na krajih ostalih postojank, kamor vodijo označene poti, stojijo spominska znamenja; odkrita so bila 25. 9.1976.

Partizanska lekarna

V Babnem polju je v letih 1943 do 1945 delala partizanska lekarna, imenovana Planjava, ki je z zdravili oskrbovala snežniške bolnišnice.

Spominska plošča je na poslojju nekdane osnovne šole; odkrita je bila 25. 9. 1976.

BEZULJAK

Rojstni kraj narodnega heroja Alojza Popka-Vandka

Rojen je bil 21. 5.1920. Izučil se je ključavničarske obrti. Za Osvobodilno fronto je začel delati takoj po njeni ustanovitvi. Julija 1941 je bil sprejet v KP. Po napadu na Bezuljak — sodeloval je v pripravah nanj, je vstopil v NOV in postal vodnik v Borovniški četi, maja pa njen komandir. V letu 1942 je prevzel najprej poveljstvo Krimskega bataljona, nato 3. bataljona Šerčerjeve brigade. Konec leta 1942 je bil imenovan za komandanta Cankarjeve brigade. V začetku 1.1943 je opravljal dolžnost namestnika komandanta brigade. Takrat so slovenske enote krenile na Hrvaško, da bi napadle sovražnika na črti Karlovac—Ogulin. Popek je v teh bojih s 3. bataljonom Cankarjeve brigade zadrževal sovražnika, ki je prodiral od Dvorišta. Med bojem je bil ranjen na opazovalnici pri Sv. Križu nad vasjo Prekriški in je 1. 2.1943 podlegel ranam. Za narodnega heroja je bil imenovan 13.9.1952. Spominska plošča narodnemu heroju Alojzu Popku-Vandku in bratu Tonetu Popku-Maksu, ki je tudi padel kot borec leta 1943, je vzdana na rojstni hiši, Bezuljak 40; odkrita 4.7. 1963.

Napad na okupatorjevo municijsko skladišče

Polbataljon Krimskega bataljona (Preserska in Borovniška četa) je pod poveljstvom Mirka Bračiča 20.10.1941 v zgodnjih jutranjih urah napadel sovražnikovo inženirsko četo v vasi in uničil municijsko skladišče. Sovražnik je imel 3 mrtve in 5 ranjenih.

BLOŠKA POLICA

Partizansko skladišče

Bataljon NOV Miloša Zidanška, katerega operacijsko področje je segalo od Prezida do Rakeka, je imel leta 1942 skrita skladišča hrane in drugega materiala v podzemski Križni jami.

Jama je dolga 7 km, v njej je vrsta jezerc. Do prvega je urejena turistična pot. Vhod v jamo je za vasjo, približno kilometer po glavni cesti do odcepa, ki je označen. Ključ vhodnih vrat v jamo hrani Turistično društvo Stari trg.

CAJNARJE

Zbor domačinov na poziv OF 1941

Na poziv terenskega odbora OF so se 23. 10. 1941 zbrali fantje in možje iz okoliških vasi nad Cajnarji in se odločili za oborožen boj proti okupatorju.

Spominska plošča je na lovski koči na Okroglici, do koder je 15 minut hoje iz Cajnarjev; odkrita 16. 5.1974.

CERKNICA

Ustanovitev okrožnega komiteja KPS

7. 6.1941 je bil na Peščenku ustanovljen okrožni komite KPS za Notranjsko.

Spominska plošča je na hiši Janeza Primca, v naselju Peščenek št. 18.

Nemško pustošenje v trgu

Prebivalstvo trga Cerknica je med vojno zelo aktivno sodelovalo v narodnoosvobodilnem boju, zato je prestalo hude preizkušnje. Med najhujšimi so bili dnevi sredi septembra 1943. 14. 9. so Nemci z metalci ognja zažgali precej poslopij. Ob nenadnem vpadu njihovih enot

19.9. je prišlo do bojov z enotami Tomšičeve in Gradnikove brigade; takrat so Nemci požgali dovršen del trga. Med boji je padlo 37 partizanov.

Sredi trga ob glavni cesti Rakek—Lož stoji spomenik 37 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Cerknice in bližnjih vasi.

GORENJE OTAVE

Okupatorjevo nasilje med tretjo sovražno ofenzivo

Italijanski okupatorji so med očiščevalnimi akcijami 24.7.1942 postrelili 20 domačinov, med njimi organizatorja NOG učitelja Metoda Merviča in Viktorja Šinkovca ter predsednika vaškega odbora OF Franca Popota.

Na vaškem pokopališču je grobišče, kjer poleg ustreljenih vaščanov počiva še 19 borcev; grobišče uredil kamnosek Anton Oblak iz Logatca, urejeno je bilo leta 1962.

Na nekdanji šoli je bila odkrita 17.5.1953 spominska plošča učiteljema Merviču in Šinkovcu.

GRAHOVO

Osvoboditev Loške doline

V prvi polovici maja 1942 si je Notranjski odred prizadeval širiti osvobojeno ozemlje. V pripravi za osvoboditev Loške doline so enote Notranjskega odreda pretrgale zveze med sovražnimi posadkami v Starem trgu, na Blokah in v Cerknici ter začele obstreljevati postojanko v Starem trgu. 11. maja dopoldne je proti Grahovemu prodirala sovražnikova kolona, a jo je zadržala partizanska zaseda. V boju so poleg borcev Notranjskega odreda sodelovali tudi pripadniki Narodne zaščite. Trajal je ves popoldan. Sovražnik je imel 2 mrtva in 8 ranjenih. Šele naslednji dan je okrepljena sovražnikova enota prodrla do Starega trga in se takoj nato s posadko vred umaknila v Cerknico in na Rakek. Tako je bila osvobojena vsa Loška dolina.

Po 11. maju je poimenovana osnovna šola.

Napad enot 14. divizije na domobransko postojanko

V noči na 24.11.1943 je 1. udarna brigada Toneta Tomšiča napadla domobransko postojanko v Grahovem. Napad so varovale enote 2. udarne brigade Ljuba Šercerja. Domobranci so se trdovratno upirali. Ko se obkoljeni nikakor niso hoteli predati, so partizani postojanko zažgali. V njej je našlo smrt 61 domobrancev. Po tem porazu je sovražnik opustil še postojanko v Cerknici in Begunjah.

Spominska plošča je na nekdanji Krajčevi hiši, št. 7.

Bombardiranje vasi

Štiri dni po partizanskem napadu na Grahovo so vas napadli nemški bombniki; odvrgli so čez 100 bomb. Ob napadu je izgubilo življenje 25 odraslih in otrok, precejšen del vasi je bil porušen. Padlo je tudi več borcev, ki so se takrat mudili v vasi.

Pred osnovno šolo stoji spomenik žrtvam narodnoosvobodilne vojne od 1941—1945, delo kamnoseka Toneta Skuka, odkrit 29. 8.1968.

HRIBARJEVO

Smrt narodnega heroja Miloša Zidanška

V vasi je 7. 2. 1942 pod krogli karabinjske patrulje padel komandant Šercerjevega bataljona, narodni heroj Miloš Zidanšek.

Spominska plošča je na hiši Lojzeta Kraševca.

KNEŽJA NJIVA

Partizanska tehnika

Na Kneškem vrhu nad vasjo je od jeseni 1942 do pomladi 1943 delala ilegalna tehnika okrožnega odbora OF Cerknica.

Ustanovitev 13. SNO brigade — Loške

V vasi je bila 23.9.1943 ustanovljena 13. SNO brigada. V njenem sestavu so bili tedaj pretežno novinci — domačini iz Loške doline, zato je brigada dobila ime Loška. Spadala je v sestav 14. divizije, poveljstvo sta prevzela Franc Bobrar-Gedžo kot komandant in Jože Jezeršek-Sokol kot politični komisar. Potem ko je v boju za Kočevje padel komandant 14. divizije, je brigada dobila njegovo ime »Mirka Bračiča«. V letu 1944 se je udeležila pohoda 14. divizije na Štajersko.

Spominsko znamenje stoji v vasi Markovec, na odcepu za Knežjo njivo, postavljeno oktobra 1968.

KOZARIŠČE

Grad Snežnik med NOB

Maja in junija 1942, ko je bila večina današnje cerkniške občine osvobodjena, je bil v gradu sedež štaba bataljona Miloša Zidanška (ustanovljen 22. 4.1942, komandant Siavko Kovač-Smeli, politični komisar Cveto Močnik-Florjan) Notranjskega odreda, kije kontroliral obširno osvobodeno ozemlje od Prezida do Cerknice. V tem času so bila po vaseh javna zborovanja Osvobodilne fronte, na katerih je prebivalstvo volilo narodnoosvobodilne odbore. Ti so prevzeli oblast in med drugim razdelili zemljo, zaplenjeno tujim veleposestnikom. NOV je osvobodeno ozemlje izgubila ob veliki tretji sovražni ofenzivi julija 1942.

Jeseni 1943 je bil v gradu Snežnik sedež štaba 14. divizije, naslednje leto pa je bil v njem večkrat nastanjen štab 7. korpusa NOV. Nekaj časa so ime! a tu svoj sedež tudi okrožna vodstva političnih organizacij.

V začetku avgusta 1944 je bilo v gradu posvetovanje notranjskih aktivistov OF, na katerem je govorila članica CK KPS Angela Ocepek. Leta 1944 pa je bilo tu urejeno zavetišče za partizanske sirote, ki ga je vodila učiteljica Anica Bende.

Grad je urejen in odprt za obiskovalce.

Boji Tomšičeve brigade v Leskovi dolini

Med nemško jesensko ofenzivo 1943. leta se je 1. udarna brigada Toneta Tomšiča znašla v sovražnikovem obroču med Leskovo dolino in Milanovim vrhom. Ko se je skušala po skupinah prebiti, je prišlo do hudih bojov v Leskovi dolini ir» brigadi je uspelo prizadejati sovražniku hude izgube — tako je med drugim uničila sovražni tank z vso posadko — in se z manevriranjem uspešno izmikati sovražnikovim udarcem.

Na kraj, kjer so bili boji, se pride od gradu Snežnik po gozdni cesti; ob njej je med Leskovo dolino in Mašunom spominsko znamenje, odkrito 29.11.19 52.

KOŽLJEK

Ustanovitev Kožlješke čete

Na Menišji pri Kožljeku je bila v drugi polovici decembra 1 941 ustanovljena Kožješka četa, ki sta ji poveljevala komandir Stane Semič-Daki in politični komisar Tone Žcger. Četa je bila vključena v novo ustanovljeni bataljon Ljuba Šercerja.

Požig vasi

Med tretjo sovražno ofenzivo so 2. julija 1942 Italijani vso vas požgali.

LOŽ

Partizanski napad na italijansko postojanko

Polbataljon Krimskega bataljona je 19.10.1941 pod vodstvom narodnega heroja Ljuba Šercerja napadel italijansko posadko v mestu. Padlo je 37 sovražnikovih vojakov, 5 pa je bilo ujetih. Partizani so v spopadu izgubili 3 borce.

Spominska plošča je na nekdanji občinski hiši, v kateri je bila italijanska posadka ob partizanskem napadu.

19. oktober je občinski praznik Cerknice.

Okupatorjevo nasilje nad mestom

Med tretjo sovražno ofenzivo 3. 8.1942 so Italijani postrelili 29 moških, požgali skoraj vse hiše v mestu, mnogo družin pa odvedli v internacijo.

Spomenik padlim borcem in žrtvam nasilja med vojno stoji sredi mesta ob glavni cesti; avtorja spomenika sta kipar Zdenko Kinal in arhitekt Vinko Glanz; odkrit 19. 10. 1951.

Rojstni kraj narodnega heroja Slavka Kovača-Smelija

Rodil se je 9. 8.1919. Po poklicu je bil delavec. Vojaški rok je služil v jugoslovanski mornarici. Leta 1941 se je vrnil v Lož in se takoj vključil v organizacijo Osvobodilne fronte.

1.10. 1941 je šel v partizane. Postal je komandir Loške čete. Sodeloval je v pripravah za napad in v napadu na Lož. Spomladi 1942 je postal komandant bataljona Miloša Zidanška.

20. 7.1942 pa je prevzel poveljstvo novega Primorskega bataljona, ki naj bi okrepil enote na Primorskem. Bataljon je takoj po ustanovitvi odšel na nove položaje, a je bil že 30. 7. nad Preložami razbit, ko so ga napadli oddelki italijanske divizije Novara. 1. 8. je v manjšem spopadu pri Mrzlem studencu nad Koritnicami padel komandant Smeli.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Rojstni kraj narodnega heroja Janeza Hribarja

Rodil se je 3. 9. 1909 v kmečki družini. Delal je na kmetiji. Bil je član DP društva Svoboda v Ložu. 1932. leta se je vključil v Društvo kmečkih fantov in deklet. S političnim delom je mnogo prispeval k zmagi delavsko-kmečke liste na občinskih volitvah 1936. leta.

1939 je bil sprejet v KPS in je ustanovil prvo partijsko celico na Notranjskem. Udeležil se je partijske konference v Joštovem mlinu v Medlogu pri Celju 1940. Naslednje leto je bil aretiran in poslan v taborišče v Medjurečje. Po okupaciji se je takoj vključil v priprave za odpor proti okupatorju. Že 1941 je postal član OK KPS za Notranjsko. Junija istega leta se je umaknil v ilegalo, novembra pa vstopil v NOV. Opravljal je vrsto političnih funkcij, od namestnika komisarja bataljona do političnega komisarja korpusa. Bil je član AVNOJ in SNOS. Po vojni je bil član prve slovenske narodne vlade, v naslednjih letih pa republiški in zvezni poslanec, član CK KPS in član CK ZKJ. Mnogo je napravil tudi za gospodarski napredek rodne Notranjske. Za narodnega heroja je bil imenovan 21.7.1953. Umrli je 23.10. 1967. Pokopan je na pokopališču v Ložu.

Po narodnem heroju Hribarju se imenuje osnovna šola v Starem trgu pri Ložu. Pred njo stoji njegov doprsni kip.

Muzej NOB za Notranjsko

Odprli so ga 19. oktobra 1961. Na stalni razstavi prikazuje napredno delavsko gibanje in narodnoosvobodilni boj na področju občin Vrhnika, Logatec in Cerknica.

Muzej je urejen v nekdanji občinski hiši sredi mesta.

NADLESK

Letališče za zavezniška letala

Na nadleškem polju za vasjo je bilo od julija do septembra 1944 letališče za zavezniške avione, ki so dovažali vojaško opremo za slovenske enote NOV in odvažali težje ranjence na zdravljenje v Italijo.

Spominsko znamenje na nadleškem polju je bilo odkrito 26. 9.1976.

PODLOŽ

Partizansko taborišče

Na Križni gori (855 m) je imela spomladi 1942. leta taborišče l.četa Zidanškovega bataljona. V cerkvenem zvoniku vrh gore je imela stalno opazovalnico. Z vrha je lep razgled na Cerkniško polje in Loško dolino — področje, ki so ga v maju 1942 osvobodile enote Notranjskega odreda.

Domobranski napad

Domobranci iz postojanke v Cerknici so od izdajalcev zvedeli, da v zaselku Sv. Ana na pobočju Križne gore taborita četi Notranjskega odreda. 13. januarja 1944 so ju zahrbtno napadli. Padlo je 15 borcev, 16 pa so jih ujeli. Ob vaški poti pri Sv. Ani stoji spominsko znamenje, delo Valentina Vrhovca, kamnoseka iz Starega trga; odkrito 10.9.1950.

PODSKRAJNIK

Smrt prvoborca Ludvika Lovka

Tu je 10. 4. 1944 padel zadet od domobranskega strela Ludvik Lovko-Bognar, sekretar rajonskega komiteja KPS Cerknica.

V vasi, desno od ceste Rakek—Cerknica stoji spomenik, delo zidarskega mojstra Antona Skuka, odkrit 1959.

RADLEK

Streljanje članov Osvobodilne fronte

Med tretjo sovražno ofenzivo je kaplan, ki je služboval pri Sv. Vidu, izdal Italijanom 12 članov OF z Osredka ki so jih nato Italijani 13. avgusta 1942 postrelili v bližini Radleka.

Spominsko znamenje stoji ob cesti Radlek—Grahovo; delo zidarskega mojstra Antona Skuka, odkrito 11.8.1959.

RAKEK

Rojstna hiša narodnega heroja Ivana Turšiča-Iztoka

Rojen je bil 28. 9.1922 v kmečki družini. Po osnovni šoli je ostal na kmetiji. Že 1941. leta se je vključil v OF in je sodeloval v mnogih akcijah rakovške mladine. 13. 3.1942 je s skupino mladincev odšel v partizane. Najprej je bil obveščevalec v bataljonu Miloša Zidanška, nato politični komisar bataljona v Loškem odredu. Kot politični komisar Gregorčičeve brigade se je udeležil pohoda v Slovensko Benečijo. Zaradi izrazitih vojaških sposobnosti je odtlej imel vojaške funkcije: leta 1943 je bil komandant Južnoprimorskega odreda, nato komandant Gregorčičeve brigade. V marcu 1944 je postal načelnik štaba 31. divizije, od maja dalje pa je poveljeval 30. diviziji. Imel je čin podpolkovnika. Padel je v nemški zasedi pri Lokvah 30. julija 1944. Za narodnega heroja je bil imenovan 20.12.1951.

Spominska plošča je na rojstni hiši, Cesta heroja Iztoka 23; delo kamnoseka Antona Oblaka iz Logatca, odkrita leta 1957.

Domači kraj revolucionarja Jožeta Krajca

Na Rakeku je pred drugo svetovno vojno živel revolucionar, španski borec in prvoborec Jože Krajc. Med vojno je bil sekretar okrožnega komiteja KPS za Brda; utonil je v Soči pri Anhovem 12. 7. 1944.

Spominska plošča je na osnovni šoli Rakek; izdelal jo je kamnosek Anton Oblak, odkrita leta 1957.

Ustanovitev Rakovške čete

Na Rakeku je bilo narodnoosvobodilno gibanje od vsega začetka dobro ukoreninjeno med prebivalstvom. Marca 1942 je odšlo hkrati v partizane 33 fantov; ustanovili so Rakovško četo. Nekaj časa je samostojno delovala na področju Rakek—Logatec, zatem pa je bila vključena v bataljon Miloša Zidanška, ustanovljen 29. 4. 1942. Poveljevala sta mu komandant Stanko Kovač — Slavko Smeli in politični komisar Rafael Kovačič. Spominska plošča je na Ljubljanski c. 22, kjer je bilo pri družini Pirc središče narodnoosvobodilnega gibanja.

Akcije in boji Tomšičeve brigade

V zvezi z nalogami, ki jih je po kapitulaciji Italije prevzela 14. divizija, je Tomšičeva brigada v septembru napadala južno železnico in se ob tem zapletala v pogoste boje z enotami nemške 71. pehotne divizije, ki so progo varovale. Hude boje je brigada imela na sektorju Rakovega Škocjana med šesto sovražno ofenzivo. V vseh teh bojih je izgubila veliko borcev.

Spominsko znamenje padlim borcem Tomšičeve brigade je na Podbojevem lazcu ob cesti Rakov Škocjan—Unec; delo zidarskega mojstra Antona Skuka, odkrito leta 1957.

STARI TRG PRI LOŽU

Vdor sovražne vojske

16. 5. 1942 so Italijani pod zaščito tankov vdrli v osvobodjeno Loško dolino in v Starem trgu pobili 11 pripadnikov narodne zaščite iz Starega trga in Loža. Tedaj so požgali več hiš in kraj oropali.

Partizanska gimnazija

V šolskem letu 1944/45 se je osnovnim šolam na Notranjskem pridružila še gimnazija v Starem trgu z dvema razredoma s 56 učenci.

Spominska plošča je na hiši št. 9 (danes Ljubljanska banka).

Streljanje domačinov

Na Ulaki — vzpetini nad Starim trgom — so Italijani 1. 8. 1942 postrelili 30 fantov in mož iz Starega trga in Loža.

Na Ulaki stoji monumentalni spomenik — grobnica 419 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, ki jih je dala Loška dolina. Avtor spomenika je kipar Boris Kalin, uredila po zamisli arhitekta Glanza kamnoseška zadruga Matulje—Reka.

PIKOVNIK

Boji 8. in 10. brigade NOV med šesto sovražno ofenzivo

Nemci so med ofenzivnimi akcijami novembra 1943 s svojimi enotami zaprli črto Cerknica—Begunje—Dobec—Padež—Preserje in si prizadevali proti tej zaporji potisniti partizane, ki so jih obkolili na Bloški planoti. To so bile enote Levstikovih brigad in deli enot Ljubljanske brigade. V bojih, ki so bili posebno hudi 11. novembra, sta brigadi izgubili večje število borcev na senožeti Zavrhu.

Na prizorišču bojev nad vasjo je bil odkrit spomenik 4. 7. 1959.

ŽILCE

Okupatorjevo nasilje med ofenzivo poleti 1942

21. julija 1942 so Italijani nad vasjo ustrelili 18 mož iz Žile in bližnje vasi Čohovo. V tistih dneh so na področju Žile pobili nad 50 ljudi.

Na nekdanjem združenem domu je spominska plošča ustreljenim domačinom in sedmim nepoznanim žrtvam in plošča 24 padlim borcem — domačinom.

Domobranski napad na Ljubljansko brigado

Septembra 1944 je v vasi taborila Ljubljanska brigada. 29. 9. je doživela nenaden napad domobrancev in izgubila 32 borcev. Med neoboroženimi novinci so domobranci ujeli okulista dr. Slavka Prevca in ga na mestu ubili. Domačinke so padle borce zakopale na travniku nad vasjo.

Ob skupnem grobu je spomenik 32 borcem, odkrit 4.7.1961.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BABNO POLJE

Ob cesti Babno polje—Bukovica spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; projektant arhitekt Janez Berdajs; spomenik odkrit 15.10.1959.

Ob cesti Babno polje—Prezid spominsko znamenje skupini partizanov, ki so jih pobili domobranci 13.3.1945; znamenje odkrito 29.11.1949, delo kamnoseka Valentina Vrhovca.

Na vaškem pokopališču spomenik ob grobišču 103 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja; odkrit 25.10.1959, delo arhitekta Janeza Berdajsa.

Spominska plošča na rojstni hiši padlega prvborca Antona Cindriča, Babno polje št. 66.

BEGUNJE PRI CERKNICI

Na osnovni šoli, ki se imenuje po narodnem heroju Alojzu Popku-Vandku, spominska plošča 40 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 4.7.1965.

Na vaškem pokopališču grobišče padlih borcev, med njimi 12 partizanov Loške in Ljubljanske brigade, ki so padli v bojih jeseni 1943; grobišče uredil gradbeni tehnik Ivan Paternost.

CAJNARJE

Na združenem domu spominska plošča padlim borcem od 1941—1945, odkrita 1961. leta

CERKNICA

V domu TVD Partizan spominska plošča 15 padlim članom Sokolskega društva, delo zidarja Toneta Skuka, odkrita 22.11.1959.

Na pokopališču grobišče borcev — 46 padlih domačinov, 86 padlih borcev 14. divizije irv Notranjskega odreda, 43 neznanih borcev, padlih na področju Cerknice.

DANE

Na pokopališču v Škrijlu spomenik 20 padlim borcem; ureditev po zamisli arhitekta Janeza Berdajsa, spomenik odkrit 20. 10. 1963.

GRAHOVO

Na pokopališču spomenik 35 padlim borcem, delo zidarja Toneta Skuka, odkrit 1.11.1949.
Na cestnem križišču na Slivnici spominsko znamenje neznanemu padlemu partizanu, delo zidarja Toneta Skuka, odkrito avgusta 1953.

KOŽLJEK

Na pokopališču spomenik borcem, padlim v bojih z Nemci oktobra 1943; projektant Alenka Lenarčič, izvajalec tehnik Ivan Paternost, spomenik odkrit 15. 9.1958.

LOŽ

Na pokopališču spomenik padlim borcem iz Loža in Podloža ter trinajstim neznanim padlim; projektant arhitekt Janez Berdajs; odkrit 9. 9.1962.
Na pokopališču grob narodnega heroja Janeza Hribarja, na spomeniku vklesani verzi pesnika Mileta Klopčiča.

PODCERKEV

Na pokopališču spomenik 31 poznanim in 12 neznanim borcem; projektant arhitekt Janez Berdajs; odkrit 20. 10. 1963.

RAKEK

Pred železniško postajo spomenik 50 padlim borcem; avtor spomenika akademski kipar Stane Keršič, odkrit avgusta 1952.
Na pokopališču grobišče borcev s ploščami devetim domačinom in neznanim borcem; delo kamnoseka Antona Oblaka iz Logatca, urejeno 1956.

STARI TRG

Na gasilskem domu spominska plošča 17 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja — članom gasilskega društva; delo kamnoseka Valentina Vrhunca; odkrita julija 1953.
Na hiši št. 9 spominska plošča o zmagi delavsko-kmečkega gibanja na občinskih volitvah 1936-1938.
Na stari osnovni šoli, št. 1, spominska plošča šolski upraviteljici Štefki Prešernovi, ki so jo domobranci ubili 24.11.1944 v zaselku Sv. Ana na Križni gori.

UNEC

Sredi vasi, ob cesti Unec—Rakek, spomenik padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja; delo zidarja Toneta Skuka; odkrit 5. 6. 1955.
Na pokopališču spomenik padlim borcem NOV, delo zidarja Petra Grajerja, odkrit 1958.

VIŠEVEK

Na pokopališču grobišče padlih borcev NOV s spomenikom; projektant arhitekt Janez Berdajs, spomenik odkrit 9. 9. 1962.

ŽEROVNICA

Pri mostu ob Žerovnišnici spomenik padlim borcem NOV; projektant in izvajalec zidar Tone Skuk, odkrit 11. 8.1959.
Na gasilskem domu spominska plošča o ustanovitvi 4. bataljona 1. brigade VDV, odkrita 19.10.1976.

Občina Logatec

DOLENJI LOGATEC

Ustanovitev rajonskega odbora OF Logatec

Sredi junija je bil ustanovljen rajonski odbor Osvobodilne fronte, ki je povezoval vasi celotnega logaškega področja.

Spominska plošča je na hiši Ane Poženel, št. 10, kjer se je rajonski odbor prvič sestel. Odkrita je bila 12.9.1975.

Taborišče vrhniške partizanske skupine

Konec leta 1941 je na Tolstem vrhu (802 m — dostop iz Dolenjega Logatca po nadvozu čez avtocesto, po gozdni poti v smeri Pokojišča) taborila skupina vrhniških partizanov, ki so jim prinašali poročila in hrano logaški aktivisti OF.

Posvetovanje aktivistov OF

29. oktobra 1944 je bilo na Tolstem vrhu posvetovanje aktivistov OF z Vrhnike in Borovnice. Izvolili so tajništvo rajonskega odbora OF Vrhnika.

Zločin črne roke

Domobranski nasilneži so maja 1944 ubili aktivista OF Antona Pirnata in Jakoba Trčka in ju vrgli v Jačko — podzemski tok Logaščice.

Spominsko znamenje stoji ob Jački v Dolenjem Logatcu — okoli 150 m od ceste med železniško postajo in križiščem pri gostilni Korenčan; delo zidarja Matevža Pečenika, odkrito 4. julija 1957.

GORENJI LOGATEC

Izdajalci na delu

Zaradi izdajstev je organizacija OF na logaškem področju večkrat utrpela hude izgube. Marca 1942 je bilo aretiranih blizu 70 članov OF, maja istega leta pa še okoli 30. Aprila

1944 je domobranska teroristična organizacija črna roka v eni noči pobila 6 aktivistov, poleg prvoborca Ludvika Jermana iz Blekove vasi še Terezijo Vilar in hčerko Danico, sestre Franco in Anico Meze ter Fani Smole-Rihar.

Spominske plošče so na hišah na Stari cesti 9, Gorenjem Logatcu 1 in Gorenjem Logatcu 11 •

Množični odhod v partizane

Osvobodilna fronta se je vse bolj utrjevala in širila svojo organizacijo. Njen vpliv kljub hudemu nasilju okupatorja in domačih izdajalcev ni upadel, kar dokazuje tudi množični

odhod v NOV 12.9.1943; tega dne je vstopilo v partizanske enote nad 200 borcev z logaškega področja.

12. september je občinski praznik občine Logatec.

GRČAREVEC

Rajonski komite KPS in rajonski odbor OF Kurirska postaja TV 2a

Od spomladi 1942 dalje so imele rajonske politične organizacije svoj sedež v Kališah, zaselku Grčarevca, sredi gozda. Od spomladi 1943 pa do decembra 1944 je v Kališah delovala tudi kurirska postaja TV 2a.

Nekdanjo kmetijo v Kališah je Zveza združenj borcev Logatec preuredila v okrevališče, ki se imenuje Tončkov dom — po padlem sekretarju rajonskega komiteja KPS Logatec Tonetu Ključarju.

Domobranski napad na aktiviste rajonskega odbora OF

Domobranska patrulja je 10. maja 1944 napadla skupino rajonskih političnih delavcev nad Grčarevcem (odcep levo z glavne ceste Logatec—Postojna). V napadu je izgnubil življenje rajonski sekretar KPS Tone Ključar.

Na odcepu za Kališe je spominsko znamenje.

Zaključni boji za osvoboditev

29. hercegovska divizija je 3. maja 1945 od Cerknice in Rakeka prodrla do Grčarevca in tu imela s sovražnikom trde boje, preden je zlomila njegov odpor. Padlo je 29 borcev hercegovskih brigad.

Trinajst borcev je pokopanih v skupnem grobu ob glavni cesti Logatec—Postojna, pri hiši št. 21 v Grčarevcu; ob grobu stoji spomenik, 16 padlih pa je pokopanih v zaselku Grčarevski vrh, nad cesto Grčarevec—Kalce.

HOTEDRŠČICA

Boj enot Dolomitskega odreda

Zvečer 9. februarja 1943 so enote Dolomitskega odreda na Bescovem hribu (od Hotedrščice 2 km proti Rovtam) obkrožile skupino italijanske vojske in belogardistov — okoli 150 mož. Obkoljeni so dobili pomoč iz bližnjih postojank. Boj je trajal še naslednji dan. Padlo je 31 italijanskih vojakov in 3 belogardisti, 4 belogardisti pa so bili ujeti. Na partizanski strani so bili štirje ranjeni.

Napadi enot 9. korpusa na belogardistično postojanko

Od jeseni 1943 do jeseni 1944 so enote 9. korpusa NOV štirikrat napadle belogardistično postojanko v vasi in prizadevale precejšnje izgube posadki in Nemcem, ki so ji prišli na pomoč.

V vasi je spominsko znamenje in spomenik padlim borcem; delo kiparja Vekoslava Bombača, ureditev je zasnoval arhitekt Drago Sevnik. Spomenik odkrit 26. 6. 1957.

ROVTE

Belogardistični zločini

V vasi je bila 28. septembra 1942 urejena belogardistična postojanka. Pripadniki te in sosednjih belogardističnih oporišč v Šentjoštu in na Vrhcu so nad prebivalstvom, posebno nad pripadniki OF, zagrešili več zločinov. 2. 8. 1942 so v Rovtah pobili 10 vaščanov.

V vasi je postavljeno spominsko znamenje, delo kamnoseka Pavla Kunaverja; odkrito 12.9.1958.

ZAPLANA

Napad enot Dolomitskega odreda

2. četa 4. bataljona Notranjskega odreda je 11. 6. 1942 v zaselku Ceste iz zasede napadla oskrbovalno kolono italijanskih graničarjev. Uničila je oklopni avtomobil, drugega poškodovala, ubila je 6 in ranila 8 sovražnikovih vojakov. Spominsko znamenje stoji v zaselku Ceste.

Domobranski zločin

Skupina domobrancev je 20. 2. 1944 vodila od Zaplane proti Logatcu ujeto članico rajonskega odbora OF Logatec Ljubo Bavdek. Na poti so jo pretepali in mučili in jo ob cesti pod zaselkom Ceste pobili.

Spominsko znamenje stoji približno 1 km od Cest proti Logatcu (levo od ceste); delo kamnoseka Alojza Mileka, odkrito 9. 9. 1975.

ŽIBRŠE

Taborišče logaškega partizanskega voda

Za kmetijo Rečan je bilo partizansko taborišče Lahman. Tu se je spomladi 1942 zbral logaški partizanski vod, ki je že maja prerasel v Logaško četo, ko so se mu v aprilu 1942 pridružili prostovoljci iz Zaplane in Rovt. Četa je tu taborila do junija 1942, taborišče pa so kasneje uporabljale druge partizanske enote.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BLEKOVA VAS

Na hiši št. 5 spominska plošča Ludviku Jermanu — žrtvi črne roke.

DOLENJI LOGATEC

Ob glavni cesti (nasproti postaje LM) spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; avtor kipar Stojan Batič, ureditev arhitekt Tone Bitenc. Spomenik je bil odkrit 28. 2. 1958.

Na pokopališču spomenik padlim borcem; odkrila sekcija žena Logatec.

Na pokopališču spomenik talcem, ustreljenim 23. 6. 1942 v Horjulu; leta 1955 postavile žalujoče žene in matere, delo kamnoseka Gabrijela Oblaka.

Ob železniški progi Logatec—Planina spominsko znamenje o partizanskih prehodih pri Mačkovi čuvajnici, odkrit 26. 6. 1977.

GORENJI LOGATEC

Pri mostu osrednji spomenik padlim borcem.

Na pokopališču spomenik ob grobišču padlih borcev.

HOTEDRŠČICA

Plošča padlim borcem gasilcem; izdelal tehnik Stanko Lampe, odkrita 1. 11. 1951.

LAZE

Sredi vasi spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1951.

NOTRANJSKA

CERKNICA

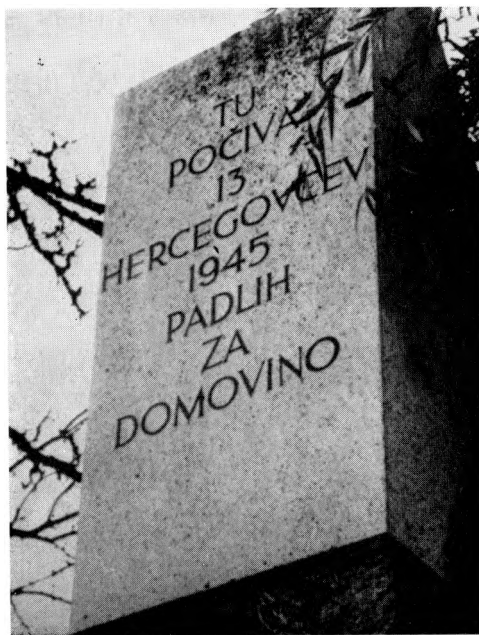


Streljanje domačinov
iz Dan (Loška dolina)
na Križni gori, 31. 7. 1942



Spomenik
partizanski bolnišnici
Snežnik na Županovem lazu
nad Babnim poljem

LOGATEC



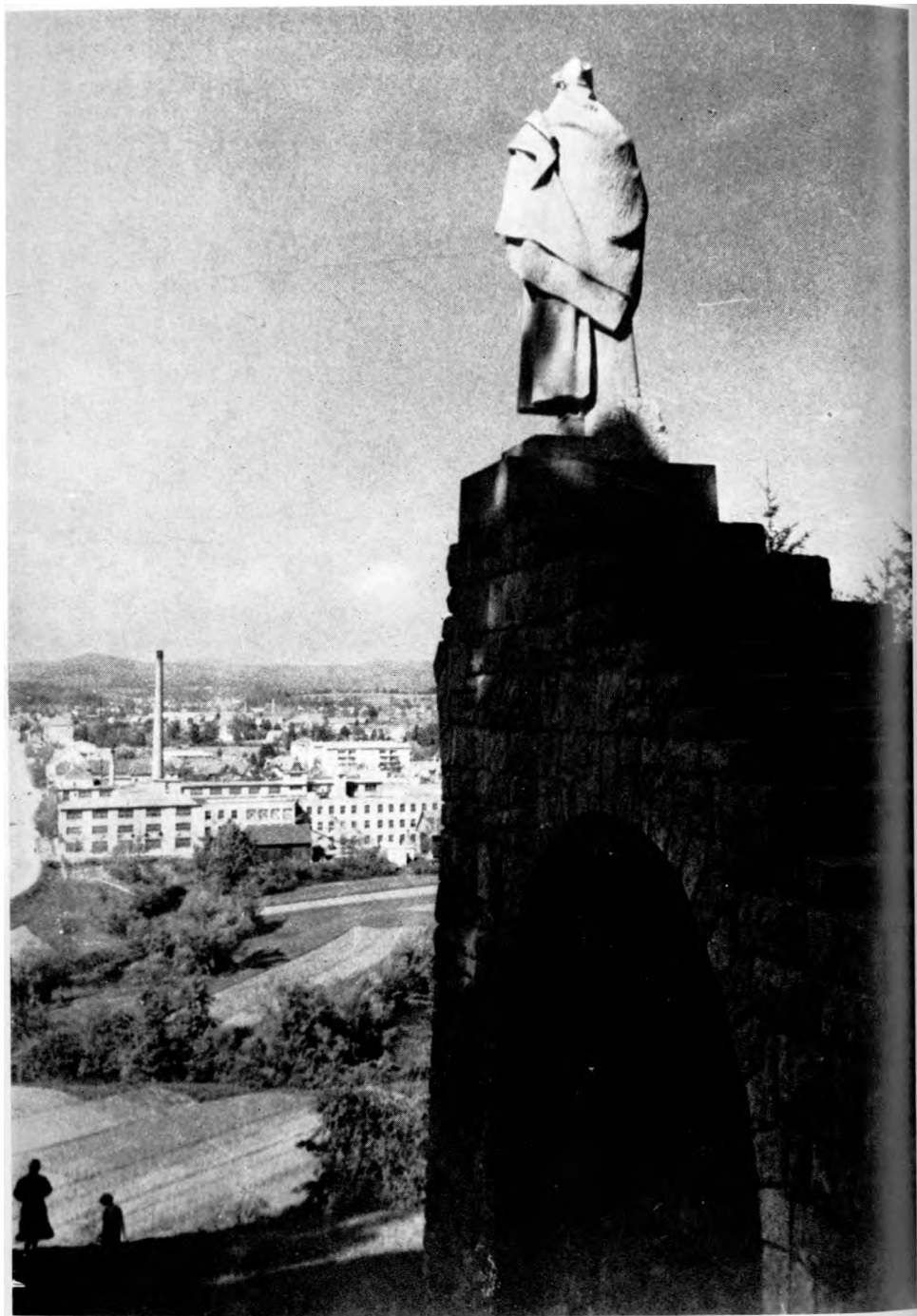
Spomenik padlim borcem
29. hercegvske divizije
v Grčarevcu

Spomenik
padlim borcem NOB
v Dolenjem Logatcu





Štampetov most, ki so ga enote 14. divizije porušile v noči na 14.10.1 943



Spomenik padlim borbem NOV in žrtvam fašizma na Vrhniki

ROVTE

Spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, delo kamnoseka Pavla Kunaverja, odkrita 2. 8.1962.

ZAPLANA

Na vrhu Židovnika spominsko znamenje 13 borcem, padlim med nemško ofenzivo 18.11. 1943. leta.

ŽIBRŠE

Spominska plošča na hiši Jerneja Mihevca, št. 33, kjer je ob italijanskem napadu 29. avgusta 1942 zgorel v hiši borec 3. čete 2. bataljona Dolomitskega odreda Jože Popit. Odkrita 23.7.1967.

Občina Vrhnika

BEVKE

Dejavnost narodne zaščite

Med narodnoosvobodilnim bojem je bila večina vaščanov organiziranih v OF. Pomembno vlogo je v začetku leta 1942 imela zlasti vaška enota narodne zaščite. Sodelovala je z organizacijami sosednih vasi tudi pri prevozu materiala, ki ga je za potrebe NOV iz Ljubljane pošiljala organizacija OF. Po železnici je material prispel do postaje Drenov Grič, odtod pa so ga člani NZ prenesli do Ljubljane, ga pri domačijah Kamin in Lipovec prepeljali čez reko ter ga oddali enotam NOV. Po tretji železniški pošiljki — ko so Italijani za to dejavnost zvedeli — je skupina italijanskih vojakov 18.7.1942 prišla do omenjenih domačij, med preiskavo našla nekaj materiala in obe domačiji požgala.

Partizanska čevljarstva delavnica

Učiteljica Franja Zupančič-Sivka je bila požrtvovalna aktivistka Osvobodilne fronte. Poleg drugih nalog v organizaciji se je veliko ukvarjala s preskrbo partizanskih enot. Tako je v šoli uredila čevljarstvo delavnico za partizansko vojsko. Čevljarja Anton Japelj in Matija Seliškar sta izdelovala čevlje za borce, obenem pa je bila delavnica skladišče usnja, ki ga je Zupančičeva pošiljala v partizanska taborišča. Italijani so za delavnico zvedeli, 25. 8.1942 pridrli v vas in obkolili šolo. Zupančičeva in oba čevljarja so se skušali rešiti z begom, a so Japelja že na begu ustrelili, druga dva pa ujeli. Seliškarja so ustrelili v Močilniku, Zupančičevo pa so nekaj dni na Vrhniki strahotno mučili, med drugim so ji s krogli prereševali roko do ramen. Ko niso iztisnili iz nje nobenega priznanja, so jo ustrelili.

Spominska plošča je na bevški šoli.

BOROVNICA

Bombardiranje mostu

Borovniški železniški most je pred kapitulacijo Jugoslavije porušila kraljeva vojska. Italijani so ga obnovili in usposobili za promet konec julija 1941. Med vojno pa je bil most od leta 1944 dalje večkrat cilj angloameriških bombnikov.

Za Borovničane sta bila še posebej huda dva letalska napada: 26.8.1944 — tedaj je bilo poleg nekaj domobranskih in nemških vojakov ubitih tudi 14 civilistov in poškodovanih precej hiš — in 26. 9.1944, ko je napad trajal pol ure in je bilo odvrženih okoli 300 bomb. Močno so bili poškodovani vsi bližnji zaselki, zadet je bil en vaščan.

Še danes je ohranjen del borovniškega viadukta (dolga je bila 480 m in visok 50 m).

BREG PRI BOROVNICI

Interniranje prebivalstva

Spomladi 1942 je večje število vaščanov odšlo v NOV. Ko so potem bili Italijani pred vasjo napadeni in so imeli več ranjenih, so pridri v vas in več domačij požgali. 2. 8.1942 pa so vse vaščane od otrok do starcev odgnali v internacijo in vas popolnoma izropali.

V vasi je postavljen spomenik padlim borcem NOV — domačinom in žrtvam fašističnega nasilja.

BREZOVICA PRI BOROVNICI

Belogardistični napad na rajonski komite KPS Vrhnika

Leta 1942 se je rajonski komite KPS zadrževal v Šumniku pri Brezovici. Belogardisti so zvedeli za bunker in ga 14.12.1942 napadli. V spopadu sta izgubila življenje sekretar rajonskega komiteja KPS, predvojni komunist in prvoborec Anton Zalar-Žan, in njegov sodelavec Ivan Demšar; Viktorja Kuma pa so ujeli.

Na mestu spopada stoji spominsko znamenje padlima partijskima delavcema.

DOL PRI BOROVNICI

Partijska konferenca za Notranjsko

je bila maja 1940 v hiši partijskega delavca Toneta Zalarja. Tu so se tudi sestajali k študiju partijski krožki, katerih delo so spremljali člani CK KPS.

Spominska plošča je na hiši Tončke Zalarjeve.

Žrtve preserskega procesa

Po partizanskem napadu na preserski most so Italijani aretirali 69 povsem nedolžnih ljudi v Borovnici in okolici in proti njim uprizorili sodni proces. 16 obtožencev so obsodili na smrt in jih 10.3.1942 ustrelili v Gramozni jami. 12 od teh je bilo doma z Dola in sosednjih Laz (gl. Preserje, občina Vič).

Spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja stoji desno ob cesti Vrhnika—Borovnica, na vzpetini pri prvih hišah.

DRENOV GRIČ

Postojanka Osvobodilne fronte

Vasica je bila eno najaktivnejših središč OF na vrhniškem področju. Glavna postojanka je bila v hiši družine Kucler. Tu so bili center obveščevalne službe in narodne zaščite, kurirska javka, skladišče hrane in opreme za partizane, shajališče ilegalnih delavcev OF itd.

Na Drenovem griču je bila tudi iztovorna postaja za vagonске pošiljke, ki jih je organizacija OF pošiljala iz Ljubljane.

26. 8.1942 so italijanski okupatorji vas obkolili in aretirali več kot 100 vaščanov. Gospodarja Franca Kuclerja so privezali k drevesu, da je moral gledati požig svoje domačije, nato so ga ustrelili. Od aretiranih vaščanov so jih sedem 3.9.1942 ustrelili v Ljubljani v Gramozni jami. To so bili poleg narodne herojinje Antonije Kucler še Janez Japelj, Ivan Jelovšek, Anton Jereb, Jernej Kucler, Franc Požnen in Franc Vrhovec.

V vasi, ob cesti Drenov grič—Horjul stoji spomenik vaščanom — borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja.

Partizansko taborišče

Na bližnjem griču Miza nad vasjo je bilo 1942. leta taborišče 1. čete 2. bataljona Dolomitskega odreda.

Spominsko znamenje na Mizi je bilo postavljeno leta 1962.

LESNO BRDO

Rojstni kraj narodne herojinje Antonije Kucler

Rojena je bila 2.1.1896. Primožila se je na Drenov grič. Bila je kmetica in mati 10 otrok. Oba z možem sta bila naprednega duha. Antonija je od vsega začetka sodelovala v narodno-osvobodilnem gibanju. Ne samo da je skrbela za partizansko skladišče in javko v svoji hiši, temveč je bila tudi prizadevna organizatorka žensk. Med sovražno ofenzivo v Dolo-mitih maja 1942 je skrbela za prehrano cele partizanske čete. Vsi njeni otroci so sodelovali v NOB — 5 sinov je padlo. Ko so Italijani 26. 8. 1942 obkolili Kuclerjevo hišo, so zgrabili tudi Antonijo. Pred njenimi očmi so požgali domačijo in ustrelili njenega moža. Njo so odpeljali z nekaj vaščani v ljubljanske zapore in jo 20. 9.1942 ustrelili v Gramozni jami. Za narodno herojinjo je bila imenovana 21. 7.1953.

LOG PRI BREZOVICI

Belogardistično nasilje

Sredi septembra 1942. leta so nekateri domačini — izdajalci, ki so bili dotlej pod italijansko zaščito na Brezovici — ustanovili belogardistično postojanko na Logu. Takoj so se spustili na lov za domačimi aktivisti OF. Nekateri so se jim pravočasno umaknili, pa so zato poleg preostalih aktivistov polovili še nekaj vaščanov, ki z OF niso imeli nobene zveze. 8 ujet-nikov so nato zasiljevali in mučili pri Kušlanovem gradu ter jih potem zverinsko ubili: prve tri 26.9., naslednjih pet pa 17.10.1942; zagrebli so jih na polju pri Zamedveškem mostu (od glavne ceste Log—Ljubljana, desno proti zaselku Plešivica, pri prvih hišah po poljski poti desno), kjer je spominsko znamenje.

PADEŽ

Sovražnikove represalije

V okolici vasi so večkrat taborile partizanske enote in se često spopadale s sovražnikovi-mi patroljami. 11.8.1942 je v vas vdrla italijanska vojska. Precejšnje število moških se je pred njimi umaknilo in vstopilo v enote NOV, nekaj žensk z otroki se je zateklo v bližnje gozdove, kjer je bilo urejeno civilno taborišče. Preostale vaščane so Italijani odgnali v internacijo, vas popolnoma izropali in nato požgali. Pri Mariji Vidmar so našli triglavko, zato so Marijo za vasjo ustrelili in jo nato vrgli v gorečo hišo.

Ognjeni krst Šerčerjeve brigade

Iz italijanske postojanke na Rakeku in iz okoliških belogardističnih postojank se je 13. ok-tobra 1942 zbrala dolga kolona vojakov in krenila po južnem obrobju logaških gozdov v smeri Borovnice. Popoldne se je z njimi spopadla na senožetih vasi Pokojišče in Padež naj-prej patrolja Šerčerjeve brigade, kmalu nato pa cela brigada. Spopad je bil kratek, a za partizane uspešen; na bojišču je obležalo 19 italijanskih vojakov in 6 belogardistov. Partizani so zaplenili veliko orožja in opreme. Sovražna vojska se je v paničnem begu umaknila v Borovnico.

PAKO

Taborišče borovniške partizanske skupine

Skupina borovniških borcev je spomladi 1942 taborila na Srebotniku nad vasjo; to so bili v glavnem prostovoljci iz vasi Pako in Breg. Na Srebotniku je spominsko znamenje.

PODLIPA

Partizanska javka in tehnika

Fortunova domačija v Razorski dolini je bila od začetkov narodnoosvobodilnega boja postojanka OF. V hiši je bila javka za partizanske enote, tu so bili razni sestanki, v čebelnjaku pa je delala ilegalna tehnika. Italijani so po izdaji zvedeli za dejavnost pri Fortunovih. 27.7.1942 so s tanki vdrl v Razorsko dolino. Požgali so Fortunovo domačijo, gospodarja Matevža pa ustrelili.

Isti dan so požgali tudi zaselek Podpesek in tam pobili 10 vaščanov.

Spominska plošča domačinom — padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja — je na gaiskem domu.

Napad na zavetišče ranjencev

15.8.1942 so Italijani ponovno preiskovali območje nad Razorsko dolino. Pri tem so naleteli na taborišče ranjencev, ki so se srečno umaknili, razen ene partizanke; ta je ustrelila italijanskega oficirja in vojaki so jo s puškinimi kopiti pobili.

POKOJIŠČE

Partizanski napad na italijansko patroljo

3.četa Šerčerjevega bataljona je 10.6.1942 napadla italijansko patroljo 25 mož, ki so nesli hrano v postojanko na Zavrhu. Do boja je prišlo v Kraljevi dolini. Padlo je 6 italijanskih vojakov in 1 oficir. Na partizanski strani pa je izgubil življenje četni operativni oficir Milan Švigelj-Marko.

Spomenik Šviglju stoji nad Kraljevo dolino ob cesti Borovnica—Pokojišče; odkrit je bil leta 1962.

SMREČJE

Partizanski taborišči

Pri zaselku Celarji je v podzemeljski jami v začetku leta 1942 taborila skupina vrhniških partizanov; konec maja se je z logaškim vodom združila v 4. četo 1. bataljona Notranjskega odreda.

Pred podzemeljsko jamo pri Celarjih stoji spominsko znamenje.

Pri zaselku Kajndol je 1942. leta taboril 2. bataljon Dolomitskega odreda.

Spominsko znamenje je Na Rupeh nad zaselkom.

STARA VRHNIKA

Ustanovitev vaškega odbora OF

Konec novembra 1941 so se zbrali na ustanovno sejo vaškega odbora OF nekateri člani OF iz Stare Vrhnike.

Spominska plošča je vzdana na Petkovškovi hiši, Stara Vrhnika 84.

Zasilna bolnišnica za prve dolomitske partizane

Prvo leto upora je imel Jože Petkovšek-Špiki v svojem čebelnjaku zasilno bolnišnico za partizanske ranjence, ki jih je kot znan ranocelnik tudi sam zdravil.

Pri Špiklovi domačiji (Stara Vrhnika 84) je čebelnjak še ohranjen.

Belogardistični napad na partizanski bunker

Pozimi 1942/43 je imel vrhniški komite KPS svoj center v gozdu nad zaselkom Podčelo.

Bunker so belogardisti odkrili in ga 23. 2.1943 napadli. Vsi politični delavci so se z nekaj ranjenci iz bunkerja rešili.

VELIKA LIGOJNA

Napad narodne zaščite na italijansko kolono

8.6.1942 je proti vasi prodirala italijanska kolona. Pripadniki narodne zaščite so jo iz zasede napadli v Razpoti nad Ligojno. Italijani so imeli tri mrtve in šest ranjenih. Iz maščenja so fašisti zatem Ligojno izropali in požgali 40 hiš in gospodarskih poslopij.

Streljanje talcev

Oddelek italijanske vojske je 12.12.1942 pripeljal na Čelešnikove njive pod vas 8 talcev z njimi tudi ujetega partizana — pesnika Ivana Roba, in jih postrelil. Na spominskem znamenju, postavljenem na mestu ustrelitve talcev, so vklesane poslednje besede Ivana Roba: Kdor umre za domovino, je živel dovolj. Znamenje stoji ob cesti Vrhnika—Horjul, 100 m po stari cesti, ki se odcepi v Veliki Ligojni pri hiši št. 4.

VERD

Partizanski napad na železniško postajo

V noči od 1. na 2.2.1942 so borci Šerčerjevega bataljona napadli italijansko posadko v postajnem poslopju. Imeli so v načrtu zaustaviti vlak in ga nato v polnem teku spustiti proti borovniškemu mostu, da bi tako most onеспособili za promet. Akcija ni stekla po načrtu, ker je s postajno posadko prehitro prišlo do spopada. Med bojem je pripeljal mimo tovorni vlak, a ga partizani niso mogli ustaviti. Na postaji so bili ranjeni 3 Italijani, dva pa so partizani ujeli. Takoj zatem je pripeljal vlak poln vojaštva. Šerčerjev bataljon je udaril po njem z vsem orožjem. V napadu so imeli Italijani okoli 25 ubitih in ranjenih, partizani pa enega mrtvega in štiri ranjene.

Rešitev internirancev z zastraženega vlaka

Glavno poveljstvo je v maju 1942 odločilo, da mora 2. grupa odredov kreniti prek Dolo-mitov na Gorenjsko in od tam čez Savo na Štajersko. Po dveh neuspešnih poskusih, da bi prekoračili progo Ljubljana—Postojna, se je štab 2. grupe odločil, da ob podpori nekaterih enot Notranjskega odreda 29. 6. z napadom na vlak na sektorju Verd izsili prehod čez progo. Akcija je bila dobro načrtovana. Razvoj dogodkov pa je potek akcije vendarle spremenil. V partizansko zasedo je namreč zapeljal vlak, ki je vozil Ljubljančane v internacijska taborišča. Tako se je partizanski napad spremenil v reševalno akcijo: partizani so osvobodili 328 internirancev. Vendarle so trije bataljoni 2. grupe odredov nemoteno prekoračili progo še isto noč. Druge enote 2. grupe pa so brez boja prešle progo in cesto 30. junija.

Partizanski napadi na Štampetov most

Tam, kjer železniška proga prečka avto cesto Vrhnika—Postojna, 2 km zahodno od Verda, stoji objekt, ob katerem so kar tri partizanske divizije preizkušale svoje bojne sposobnosti — Štampetov most.

Štiri brigade 14. divizije so 14.10.1943 napadle dobro zavarovani most. Po hudem boju in nekaj hrabrih juriših ga je Tomšičeva brigada zavzela in omogočila delo minerski skupini. Porušili so dva oboka mostu in tako za 14 dni ustavili ves promet na progi.

Drugič je branilce mostu napadla 15. divizija, in sicer 12.6.1944. Borcem ga je uspelo zavzeti po polurnem boju in ga minirati. Spet sta padla dva oboka.

Po tem napadu so Nemci most še močneje utrdili in zastražili — 120 mož posadke so namestili v šestih utrjenih bunkerjih z najboljšo oborožitvijo. 26.9.1944 so most napadle enote 18. divizije. Po nekaj urah hudega boja je enotam uspelo ponovno minirati most in onеспособiti progo za promet.

Taborišče prvih vrhniških partizanov 1941

Poleti 1941 je na Ljubljanskem vrhu (jugozahodno od Verda, 813 m) in na sosednjem **Jasenovcu** (701 m) taborila prva skupina vrhniških partizanov, ki se je pozneje razvila v **Borovniško** četo.

Kurirska postaja TV 17

Ljubljanski vrh je bil vsa vojna leta križišče partizanskih poti, ki so vodile na Primorsko, v Dolomite in na Dolenjsko. Zato je bila že jeseni 1942 tu postavljena kurirska postaja Tv 17. Vzdrževala je zvezo s sosednjima postajama TV 10 v Iški in TV 2a v Kališah pa tudi s TV 2 v Dolomitih. Postaja je delovala z občasnimi prekinitvami vse do leta 1945.

Obnovljeno kurirsko zavetišče na Slemenih za Ljubljanskim vrhom je bilo odkrito 3. julija 1977.

VRHNIKA

Ustanovni sestanek Osvobodilne fronte za Vrhniko

je bil v začetku julija 1941 v nekdanji pletilski delavnici Nandeta Šinkovca v Mihevčevi hiši. Takrat so ustanovili tudi prvi odbor OF. Po tem sestanku pa so nastajali terenski odbori še v ostalih predelih trga.

Spominska plošča je na Mihevčevi hiši. Stara cesta št. 22.

Rojstna hiša narodnega heroja Ignaca Voljča-Frica

Ignac Voljč je bil rojen 4.7.1904. Izučil se je za kovača, kasneje pa se priučil za šoferja.

Že leta 1932 se je vključil v napredno delavsko gibanje in kmalu postal član KP. Oblast ga je preganjala in leta 1933 je bil na »notranjskem procesu« obsojen na 4 leta zapora; prestajal ga je v Sremski Mitroviči. Po prestani kazni se je takoj spet vključil v partijsko delo, za OF. Nekaj časa je delal v partijski tehniki, nato je opravljal posle sekretarja rajonskega komiteja po raznih rajonih notranjskega okrožja. Hkrati je bil član okrožnega komiteja KPS. Spomladi 1944. leta ga je CK KPS poslal na Štajersko za sekretarja oblastnega komiteja, a je že 4. 4. istega leta padel pri Dravogradu. Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Spominska plošča je na njegovi rojstni hiši. Idrijska cesta 35.

Sedež okrožnega in rajonskega odbora OF

je bil konec leta 1943 urejen v bunkerju med Blatnim dolom in Stajami, v neposredni bližini trga; bunker so v ta namen uporabljali do konca vojne. Po vojni ga je Zveza združenj borcev obnovila.

Spominska plošča je ob bunkerju.

Poslednji boji za osvoboditev Vrhnike in okolice

Enote 29. hercegovske divizije NOV so že 2. 5.1945 osvobodile Postojno; naslednji dan pa Rakek, Ivanje selo. Planino in Grčarevec. 4. 5. so te enote naletele na močan sovražnikov odpor na Kalcah in šele z obkolitvenim manevrom jim je uspelo, da je sovražnik popustil in je bil tako zvečer 4. 5. osvobojen tudi Logatec.

5.5. so se začeli boji na vrhniškem področju. Sovražnik se je manj upiral na borovniškem predelu, tako da je 13. hercegovska brigada brez hujših bojov že 5.5. ponoči zasedla Borovnico. 11. in 14. hercegovska brigada pa sta naleteli na trši odpor pri Vrhniki. Sovražnik se je uporno branil na okoliških gričih. V akcijo je moralo stopiti tudi topništvo.

Boji so trajali vse do naslednjega jutra, ko je tudi Vrhnika zaživel v svobodi.

Dan osvoboditve 6. maj praznujejo Vrhničani kot svoj občinski praznik.

S svojimi življenji je plačalo svobodo 272 občanov, ki so padli v boju, bili ubiti ali pa so pomrli po okupatorjevih ječah in koncentrskih taboriščih.

63 Vrhnčanov počiva v skupni grobnici na Drči nad cesto Vrhnika—Logatec. Nad grobnico stoji spomenik, delo kiparja Borisa Kalina.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BISTRA

Na pročelju starega gradu Bistra (Tehniški muzej Slovenije) spominska plošča 4 padlim borcem in 16 žrtvam fašističnega nasilja.

Ob Bistri, v neposredni bližini mostu, prek katerega pelje pot na polja (ok. 200 m za gostiščem), spominsko znamenje Ivanu Kržiču-Pajku, sekretarju OK KPS Vrhnika, ki je padel 21.3.1945, in Avgustu Mrlaku, borcu, ki je ranjen utonil v Bistri 25.12.1941.

BOROVNICA

Na pokopališču spomenik ob urejenem grobišču padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja.

Na poslopju osnovne šole spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Borovnice in okoliških vasi.

BREG PRI BOROVNICI

Pred gasilskim domom ob cesti Borovnica—Podpeč spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

BREZOVICA PRI BOROVNICI

Na Turšičevi hiši spominska plošča trem bratom, padlim aktivistom OF — Francu, Ivanu in Jakobu Debevcu.

LAZE PRI BOROVNICI

V gozdu nad vasico spominsko znamenje padlemu aktivistu Janezu Korošču, ki je tu padel leta 1942.

LOG PRI BREZOVICI

Spominska plošča na hiši prvoborca Franca Vrhovca-Amerikanca, ki je padel v Belšk grapi marca 1943.

Približno 30 m od šole, pred samopostrežno trgovino spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

Pri hiši št. 106 spominsko znamenje prvoborcu Ivanu Kavčniku-Viliju, kije padel 6.5.1945. Spominska plošča na domačiji »pri Ferjanki« (na griču nad Domom upokojenecv), kjer se je leta 1942 nekaj časa zadrževala l.četa 2. bataljona Dolomitskega odreda.

MALA LIGOJNA

Na gasilskem domu, M. Ligojna št. 18, spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

MIRKE

Pri čuvajnici ob progi spominsko znamenje o partizanskih prehodih prek proge od leta 1942 do 1945.

Med čuvajnico nad Mirkami in železniško postajo Verd (ok. 700 m od postaje), nad progo, spominsko znamenje kurirju TV 17 Marku Krznariču, ki je tu padel 24. 6. 1944.

PODLIPA

Na gasilskem domu spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

POKOJIŠČE

Spominsko znamenje padlemu prvoborcu Ivanu Babšku, ki je tu padel leta 1944.

Ob vaški cerkvi grobišče padlih borcev. Ob njem je spominsko znamenje dvema znanima in dvema nepoznanima padlima partizanoma in zavezniškemu letalcu.

Spominsko znamenje v Koželjskem logu, kjer je leta 1942 taborila I.četa Šerčerjevega bataljona.

STARA VRHNIKA

Sredi vasi, na razpotju pod cerkvijo, spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

VERD

V parku ob Ljubljani spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

Ob gozdni pešpoti, bližnjici do železniške postaje, spominsko znamenje Francetu Rodetu, sekretarju partijske organizacije na Stari Vrhnik, ki je tu padel leta 1943.

VRHNIKA

Ob pokopališkem zidu spominsko znamenje partizanom Marjanu Bermežu, Janezu Gabrovšku in Janezu Gostiši, ki so jih belogardisti ujeli na Stari Vrhnik in jih ustrelili za vrhniškim pokopališčem.

Na osnovni šoli spominska plošča partizanskemu kurirju Janezu Mraku, ki je bil leta 1943 ujet in ubit pri Karteljevem. Šola se imenuje po njem.

Na domu Partizana spominska plošča padlim partizanom — nekdanjim članom sokolskega društva na Vrhnik.

Rekreacijski dom na Ulovki nad Vrhniko nosi ime po Vrhničanu Stanetu Dobovičniku-Krtu, političnem komisarju 14. divizije, ki je padel na Štajerskem spomladi 1944.

ZAPLANA

Na Slovševem hribu nad Železnikom spominsko znamenje ob grobu treh partizanov, padlih v boju nad Razorsko dolino konec julija 1942.

PREKMURJE

Občina Lendava

BREZOVICA

Spopad I. prekmurske čete z Madžari

22. 2.1945 je prišlo do spopada med Madžari in partizani, ki jih je vodila Ela Letonja-Atena. Partizani so namenoma šli k Tomaževim, št. 19, (ti niso bili naklonjeni OF) in bili izdani. Partizanom se je posrečilo prebiti se, pri tem pa je padel partizan Jože Zadravec-Marjan in hudo je bila ranjena Ela Letonja-Atena. V spopadu je bil ranjen tudi madžarski orožnik.

ČRENŠOVCI

Spopad z Madžari

10. 5.1944 so Madžari odkrili skupino partizanov pri Jožefu Skledarju, št. 193. V spopadu je padel Lojze Červič-Miha, ranjena in ujeta pa je bila Dragica Vrbnjak-Nadja.

LENDAVA

PARTIZANSKA ULICA 38

Ljudska pravica

Na pobudo Edvarda Kardelja je začela KPJ 5.10.1934 v Lendavi izdajati glasilo Ljudska pravica. Urednik je bil pisatelj Miško Kranjec. Ljudska pravica je bila pravzaprav pollegalno glasilo KPJ, namenjena širokim ljudskim množicam. V Lendavi je izhajala do 17. 8.1935. 3.10.1954 je bila ob 20. obletnici izhajanja glasila na hiši Ernesta Balkanyja, kjer so tiskali glasilo, odkrita spominska plošča.

PARTIZANSKA ULICA 86

Ustanovitev okrajnega odbora OF

5.4.1945 je bil ustanovljen okrajni odbor OF za področje Lendave. Sekretarka je postala Ela Letonja-Atena. Okrajni odbor je imel nalogo prevzeti oblast, ob razsulu paziti na red, uvesti urejeno preskrbo, ustanoviti vaše odbore OF, kjer jih še ni bilo, mobilizirati ljudi za kopanje jarkov ob Muri ter popravilo mostov in cest, s sodelovanjem komande mesta Lendava pa mobilizirati novince v partizansko enoto, ki naj bi sodelovala pri zaključnih operacijah,

LENDAVSKE GORICE

Ustanovitev okrožnega komiteja KPS za Prekmurje

Ustanovni sestanek okrožnega komiteja KPS za Prekmurje je bil avgusta 1938 v zidnici Miška Kranjca. Med ustanovitelji so bili Štefan Kovač, Rudi Čačinovič in Miško Kranjec.

Za sekretarja je bil izvoljen Štefan Kovač. Ustanovitev okrožnega komiteja je pomembna za utrditev KPS v Prekmurju.

Pri omenjeni zidnici, v zaselku Bomhéc, je postavljen spominski steber iz pohorskega granita. Odkrili so ga 22. 6. 1957.

MALA POLANA

Ustanovitev odbora OF

V prostorih nekdanjega mlina Ivana Prša je bil 26.12.1944 ustanovljen prvi odbor OF za Polano.

Nekdanji Pršov, po domače Copekov mlin, stoji le malo iz vasi, na desnem bregu potoka Črnec. Na njem je bila odkrita spominska plošča 2.7.1952.

NEDELICA

Domačija narodnega heroja Štefana Kovača-Marka

Štefan Kovač se je rodil v Nedelici 28. 8.1910. Gimnazijo je obiskoval v Murski Soboti, končal pa v Mariboru. Potem se je vpisal na pravno fakulteto v Ljubljani. Po diplomi se je zaposlil kot pravniški pripravnik v Murski Soboti in se tu vključil v politično delo; deloval je v DKFID (Društvo kmečkih fantov in deklet) in sodeloval v Mladem Prekmurcu.

Leta 1938 je postal član KPS, nato pa sekretar okrožnega komiteja KPS za Prekmurje. Ker je bil osumljen komunizma, je bil 8.2.1940 preganjan v taborišče Bileča.

Kmalu po okupatorjevem vdoru se je priključil ljudski revoluciji in postal idejni vodja upora v Prekmurju, Slovenskih goricah, njegovo delo pa je segalo celo v Medjimurje. Povezan je bil s PK za Štajersko, 1. 6.1941 pa je bil navzoč na partijskem posvetovanju v Ivančevi vili v Ljubljani, kjer je dobil navodila za nadaljnje delo. Delal je neutrudno in je bil gibalna sila revolucionarnega gibanja na skrajnem severovzhodnem področju Slovenije. Na njegovem domu so se sestajali prekmurški komunisti in drugi pripadniki OF. 18. 10.1941 so ga ubili madžarski orožniki v Križaničevem hrastju pri Gančanih.

Za narodnega heroja je bil imenovan 20. 12. 1951.

Na hiši Štefana Kovača, št. 19, je vzdana spominska plošča; odkrila jo je patrila Lackovega odreda 16. 9.1954.

Spopad z Madžari

Madžari so zbrali okrog 500 mož in 29.2.1945 iznenada napadli l. prekmursko četo v gozdu pri Nedelici, 2 km jugovzhodno od Turnišča. Partizanom se je posrečilo prebiti obroč in se umakniti proti potoku Ledava. Pri prehodu čez potok Črnec je v njem utonil partizan Nikolaj Leček-Piki, po rodu Madžar. Pri preboju so partizani s seboj nosili hudo ranjeno Elo Letonjo-Ateno.

PINCE MAROF

Aretacije primorskih kolonistov

Po prvi svetovni vojni je jugoslovanska oblast ob madžarski meji pri Lendavi naselila koloniste, ki so pribežali iz Istre in Slovenskega primorja. Dodeljena jim je bila zemlja madžarskega grofa Eszterhasyja in tako sta nastali vasi kolonistov Pince Marof in Benica. Madžari so z okupacijo odvzeli kolonistom zemljo, 22. in 23. 6.1942 pa so začeli z aretacijami; aretirali so 668 ljudi. Odvedli so jih v znano madžarsko koncentracijsko taborišče Šarvar, od koder se mnogi niso več vrnili.

V spomin na množične aretacije primorskih Slovencev in Hrvatov slavi skupščina občine Lendava občinski praznik.

SREDNJA BISTRICA

Smrt narodnega heroja Jakoba Molka-Mohorja

po nalogu pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko je bil jeseni 1944 poslan na politično delo v Prekmurje član PK KPS za Štajersko Jakob Molek-Mohor. Kmalu po prihodu v Prekmurje se je povezal s tamkajšnjimi aktivisti in sodeloval pri organizacijski utrditvi OF na tem skrajnem severovzhodnem delu naše domovine. Po številnih hajkah so Madžari odkrili 7.3.1945 skupino partizanov, ki se je zadrževala pri Ani Lebar. Prišlo je do boja, v katerem je padel Jakob Molek-Mohor, ranjena pa sta bila tudi dva madžarska vojaka. Madžari so v besu zažgali Lebarjevo domačijo, gospodinjo pa odvedli v zapor.

Jakob Molek-Mohor je bil imenovan za narodnega heroja 27.11.1953.

Na domačiji Ane Lebar, št. 64, je dal 00 ZB NOV Lendava vgraditi spominsko ploščo: odkrita je bila 31. 3. 1975.

Spopad z nemško patruljo

Skupina partizanov, ki je razoroževala umikajoče se madžarske vojake pri Martinu Krapcu, se je 31. 3.1945 spopadla z nemško patrolo. Partizanom se je posrečilo umakniti, Nemci pa so požgali domačijo Martina Krapca.

STREHOVCI

Konferenca prekmurskih aktivistov

Od 18. do 21. 12. 1944 je bila tridnevna konferenca prekmurskih aktivistov OF v zidnici Franca Trajbarja. Vodila jo je Eta Letonja-Atena, navzočih je bilo okrog 30 ljudi. Aktivisti so na tej konferenci razpravljali o ureditvi nove Jugoslavije, mladinski organizaciji, propagandi, programu OF, še posebej pa so razpravljali o zgodovinskem II. zasedanju Avnoja. Sprejeli so več pomembnih sklepov, ki so znatno pomagali širiti OF v Prekmurju.

Na zidnici Franca Trajbarja v Strehovskih goricaх je dal občinski ljudski odbor Lendava 1957. leta vzidati spominsko ploščo.

Spopad z Madžari

3. 3.1945 je prišlo na gozdni jasi v bližini Duhove domačije do spopada med partizani in madžarsko patrolo, ki je štela 30 mož. Partizani so bili napadeni iznenada. Pri preboju je padel Vinko Puklavac-Srečko, ranjena sta bila David Dvanajšček in Alojz Škrjanc-Miško.

Tudi Madžari so imeli izgube, saj je bil en madžarski vojak ubit, drugi pa težje ranjen.

Gozdno jaso v bližini domačije Barbare Duh, št. 87, je občinski odbor ZB NOV Lendava označil s spominsko ploščo; odkrita je bila 22. 7.1976.

TRNJE

Ciklostilna tehnika

V juliju 1941 je začela delati ciklostilna tehnika pri Martinu Hancu, št. 109. Letake so razmnoževali »v mali hiši« in na »parmi«. V tehniki so delali Štefan Kovač, Štefan Horvat, Martin Hanc, Ferdo Godina, Ignac Cvetko in Martin Žalik. Izdelali in razmnožili so več letakov.

Ohranjena sta letaka, naslovljena na prekmurske Slovence — delavce, kmete in inteligenco.

Rojake pozivata, naj ne izpolnjujejo ukazov madžarskih oblasti in naj se strejajo »v enotno fronto svetega osvobodilnega boja za svobodo in zedinjenje slovenskega naroda pod vodstvom komunistične stranke Slovenije«.

Zbor prekmurskih aktivistov

30.8.1941 je bil v gozdu Kamenica, med Odranci in Trnjem, sestanek prekmurskih aktivistov OF. Udeležilo se ga je okrog 30 ljudi. Na sestanku so imenovali okrožni odbor OF za Prekmurje in njegov akcijski odbor, ki naj bi vodil sabotažne akcije v Prekmurju. Sestanek pomeni mejnik v narodnoosvobodilnem gibanju Prekmurja.

TURNIŠČE

Sestanek aktivistov

2. 1. 1945 je bil pri Francu Pergarju, št. 154, sestanek aktivistov OF; udeležili so se ga Ela Letonja-Atena, Ferdo Godina in Franček Majcen. Razpravljali so o političnem položaju v Prekmurju, o organizaciji dela ter sklenili, da se v Prekmurju ustanovi večja partizanska enota, ki naj bi mobilizirala novince, opravljala sabotažne akcije in pripravila vse potrebno za prevzem oblasti.

VELIKA POLANA

Urejanje Ljudske pravice

V rojstni hiši pisatelja Miška Kranjca so urejali Ljudsko pravico.

V isti stavbi je danes stalna razstava naprednega tiska v Prekmurju. Razstavljena so dela pisatelja Miška Kranjca in drug napredni tisk, ki je pred vojno izhajal v Prekmurju. Razstavo je pripravila študijska knjižnica iz Murske Sobote, odprli pa so jo 4.10.1964.

Na Kranjčevi rojstni hiši, št. 217, je spominska plošča; odkrita je bila 4.10.1964.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

ČRENŠOVCI

Sredi vasi, ob cesti Murska Sobota—Lendava, stoji na granitnem kvadru skulptura Prekmurska mati z otrokom, ki simbolično predstavlja narodnoosvobodilni odpor Prekmurja. Spomenik je izdelal kipar Stane Keršič iz Ljubljane, odkril ga je občinski odbor ZB NOV Lendava 28.11.1965.

Na lepo urejenem pokopališču stoji nagrobni spomenik borcu Alojzu Červiču-Mihcu, kije padel v boju z Madžari 10.5.1944. Spomenik je odkril krajevni odbor ZB NOV Črenšovci 4.7.1957.

Na zadružnem domu spominska plošča 10 padlim borcem NOV in žrtvam fašizma, odkrita 22. 7. 1957.

DOLNJA BISTRICA

Na gasilskem domu spominska plošča 3 padlim borcem in žrtvam fašizma. Ploščo je odkrila ZB NOV iz Beltincev 22. 7. 1957.

GORNJA BISTRICA

Na zadružnem domu spominska plošča 6 padlim borcem NOV in žrtvam fašizma. Odkrila jo je ZB NOV iz Beltincev 22. 7. 1958.

Na pokopališču nagrobni spomenik narodnemu heroju Jakobu Molku-Mohorju, odkrit 22.7.1958.

LENDAVA

Na pokopališču nagrobni spomenik padlim rdečearmejcem, ki so aprila 1945 sodelovali v bojih za osvoboditev Prekmurja. Spomenik je odkril okrajni odbor ZB NOV Lendava 1945. leta.

PREKMURJE

LENDAVA



Spomenik partizanski materi v Črenšovcih



Zidanica Franca Trajbarja v Strehovskih goricah, kjer je bila od 18. do 21.12.1944 konferenca prekmurskih aktivistov OF

MURSKA SOBOTA

Lovska koča Hilde Vogler
v Motvarjevskem gozdu,
kjer je bila januarja 1 945
ustanovljena
I. prekmurska četa



Obešanje Štefana Cvetka
in Evgena Kardoša
na dvorišču soboškega gradu
31.10.1941





Odkritje spomenika padlim rdečearmejcem in borcem NOV v Murski Soboti 12. 8.1945

NEDELICA

Na pokopališču nagrobni spomenik domačinu, narodnemu heroju Štefanu Kovaču-Marku; odkril občinski ljudski odbor Turnišče 1953. leta.

ODRANCI

Na združnem domu spominska plošča 4 padlim borcem narodnoosvobodilne vojske in žrtvam fašizma; odkril krajevni odbor Zveze borcev NOV Beltinci 22. 7. 1957.

PINCE MAROF

Na bivšem združnem domu spominska plošča 23 padlim borcem NOV in žrtvam fašizma iz vasi Benice, Pince Marof in Petišovci. Ploščo je odkril občinski odbor ZB NOV Lendava 4.7.1958.

SREDNJA BISTRICA

Na pročelju združnega doma spominska plošča 3 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega terorja, odkrita 22. 7. 1957.

STREHOVCI

Na pokopališču nagrobni spomenik Vinku Puklavcu-Srečku, odkrit 1953. leta.

TRNJE

Na združnem domu spominska plošča padlim borcem NOV in žrtvam fašizma; odkril 10.10.1957 občinski odbor Zveze borcev NOV Beltinci.

TURNIŠČE

Na kulturnem domu spominska plošča 4 padlim borcem za svobodo; odkril občinski odbor Zveze borcev NOV Lendava 17.7.1955.
Pred šolo spomenik narodnemu heroju Štefanu Kovaču-Marku; odkril občinski odbor Zveze borcev NOV Lendava 22.10.1972.

VELIKA POLANA

Pred združnim domom piramidni spomenik padlim borcem NOV in žrtvam fašizma, odkrit 1948 in obnovljen 27.4.1957.

ŽIŽKI

Na gasilskem domu spominska plošča padlemu borcu Ivanu Čurinu iz Žižkov, ki je padel 4.2.1945. Plošča je bila odkrita 10. 10. 1957.

Občina Murska Sobota

BUKOVIMICA

Smrt Jožka Talanyija

28.2.1945 je zabredla skupina partizanov v okupatorjevo zasedo ob gozdni jasi Dolaj v bukovniškem gozdu. V boju je padel znani mladinski funkcionar in član okrajnega komiteja SKOJ za Ljutomer—Radgona Jožko Talanyi-Janez. Madžari so truplo odpeljali v Dobrovnik in ga v besu skrunili.

FOKOVCI

Spopad Džemsove četice z Madžari

24. 9.1944 je štab Lackovega odreda ustanovil majhno operativno četo 23 moških, z nalogo, da krene v Prekmurje in pomaga bolj razviti narodnoosvobodilno gibanje na tem področju. Četo je vodil Ivan Majnik-Džems, takratni operativni oficir pri štabu IV. operativne cone. Komandir čete je bil Rudi Maglica-Danilo, komisar pa Jože Duh-Silvester. Četa se je prebela v Prekmurje, toda Madžari so jo nenehno zasledovali. V Črnem logu pri Fokovcih so jo 6.10.1944 nepričakovano napadli. Četi se je posrečilo prebiti se iz obroča. Nato se je nekaj časa še zadrževala v Prekmurju, njeno delovanje pa je bilo zelo oteženo zaradi neugodnih terenskih razmer, zato se je odločila, da se prebije na Štajersko, nazaj v Lackov odred na Kozjak.

GANČANI

Šestanek OK KPS za Prekmurje (smrt narodnega heroja Štefana Kovača)

18. 10.1941 se je nameraval sestati OK KPS za Prekmurje v hrastju Ivana Križaniča pri Gančanih. Sestanek je bil izdan in Madžari so obkolili dogovorjeno mesto. V nenadnem spopadu je padel Štefan Kovač-Marko, idejni vodja narodnoosvobodilnega gibanja v Prekmurju, Vinko Megla pa je bil lažje ranjen. Drugi člani okrajnega komiteja KPS za Prekmurje, ki so prihajali na kraj dogovorjenega sestanka, so se rešili.

Ob usahlem potoku Pinkava stoji spominski kamen, odkrit 1951. leta.

MOTVARJEVCI**Ustanovitev I. prekmurske čete**

prve dni januarja 1945 je bila v lovski koči Hilde Vogler blizu Motvarjevcev ustanovljena I. prekmurska četa. Komandant je bil Filip Korošec-Bor, politkomisar pa Franček Mirtič.

Četa je imela do 30 borcev. Izvedla je več pomembnih akcij, skrbela za mobilizacijo, znatno prispevala k večjemu razmahu narodnoosvobodilnega gibanja v Prekmurju ter pripravljala vse potrebno za prevzem oblasti. Madžari so ji bili neprestano za petami, delo je bilo zelo oteževano, zato se je vodstvo čete odločilo, da jo razdeli za nekaj časa v dve skupini, da bi lažje izpolnjevala svoje naloge. S svojimi akcijami je prodrla celo v Porabje.

Na bivši lovski koči Hilde Vogler v Motvarjevskem gozdu je v spomin na ta dogodek vzidana spominska plošča. Odkrita je bila 19.12.1954.

Spopad I. prekmurske čete z Madžari

4.3.1945 so Madžari iznenada napadli Voglerjevo kočo, kjer se je tiste dni zadrževala I. prekmurska četa. Boj je trajal 5 ur. Partizanom je uspelo brez žrtev prebiti obroč, Madžari pa so imeli tri mrtve in štiri ranjene.

MURSKA SOBOTA**GRAMOZNA JAMA****Spopad z Madžari**

Po preboju partizanske skupine pri Jožku Brumnu 17.10.1944 se je ta skupina pomikala mimo gramozne jame ob cesti iz Murske Sobotе proti Bakovcem. Njen umik je ščitil Jože Kramar-Juš, član oblastnega komiteja SKOJ za Štajersko; v tem boju je bil težko ranjen, nato se je ustrelil, da ga ne bi Madžari dobili živega.

KIDRIČEVA ULICA 53**Gimnazija — branik slovenstva**

Gimnazija v Murski Soboti je bila ustanovljena 30. septembra 1919. V 8 letih bi bila morala postati popolna, toda že v šolskem letu 1925/26 sta bila ukinjena 6. in 7. razred. Začel se je 15-letni boj Prekmurcev za popolno gimnazijo, kar je bilo doseženo šele v šolskem letu 1940/41. Gimnazija je bila branik slovenstva, najvažnejše kulturno središče in dala je novo generacijo slovenskega izobraženstva v Prekmurju. Vzgajala je mladi rod, ki je bil prežet z idejami marksizma; mnogi teh mladih so se vključili v ljudsko revolucijo, saj jih je za svobodo padlo 78, med njimi so tudi trije narodni heroji.

Danes je v stavbi bivše gimnazije osnovna šola II. Na njenem pročelju je vzidana spominska plošča narodnemu heroju Štefanu Kovaču, ki je obiskoval gimnazijo. Ploščo je dal vzidati okrajni odbor ZB NOV Murska Sobota in je bila odkrita 17.10.1950.

KOCLJEVA ULICA 13**Društvo mladih komunistov**

21. julija 1919 je bilo v prostorih nekdanje gostilne Franca Peterka v Murski Soboti ustanovljeno Društvo mladih komunistov.

Zveza delavskih žena in deklet

19.1.1935 je bil v gostilni Jožeta Banfija ustanovni sestanek podružnice Zveze delavskih žena in deklet za Mursko Soboto. Omenjena zveza, v njej je aktivno sodelovala Poldka Kos, je obstajala le kratek čas, ker jo je sresko načelstvo v Murski Soboti kmalu prepovedalo.

LENDAVSKA CESTA 10

Aretacije Židov

Ko so Nemci 19.3.1944 zasedli Budimpešto, so izvedli radikalne akcije proti Židom. V Prekmurju so madžarski fašisti v noči med 26. in 27. aprilom 1944 aretirali 328 Židov. Aretirance so zaprli v židovsko sinagogo, nato pa odpeljali v razna taborišča, od koder se jih je le malo vrnilo.

Množične aretacije

Po oktobrskih dogodkih leta 1944 na Madžarskem in neuspelem poskusu aktivistov OF v Murski Soboti, da prevzamejo oblast, in po številnih spopadih med Madžari in partizani, ki so sledili tem dogodkom, so Madžari ostro reagirali. Že 17.10.1944 so aretirali mnoge aktiviste in druge pristaše OF v Murski Soboti, pa tudi po vsem Prekmurju. Aretirance so obdolžili, da sodelujejo s komunisti, skrivajo partizane in s tem pomagajo izpodkopavati madžarski red. Večino aretirancev so zaprli najprej v sinagogo, nato jih odpeljali v Szombathely in Komarno, od koder so jih poslali v razna taborišča v Nemčijo. Mnogi se od tam niso več vrnili.

V spomin na ta dogodek slavi skupščina občine Murska Sobota 17. oktobra občinski praznik.

LENDAVSKA CESTA 39

Sestanek aktivistov

13.8.1944 je bil v sadovnjaku pri gostilni Janeza Benkiča sestanek nekaterih vodilnih prekmurskih aktivistov. Govorili so o razširitvi NOG na Goričkem. Analizirali so politično stanje in določili nove naloge za razvoj NOG v Prekmurju.

MLADINSKA ULICA 3

Prve aretacije

7.4.1941 so Namci aretirali v Murski Soboti 25 »sumljivih oseb« in jih zaprli v bivši sokolski dom. Med aretiranci je bil tudi komunist Ali Kardoš; umrl je februarja 1945 v koncentracijskem taborišču.

STARI TRG

Ustanovitev Prekmurske brigade

Po nalogu generalmajorja Lada Ambrožiča-Novljana je bila 7. maja 1945 tik pred koncem druge svetovne vojne ustanovljena Prekmurska brigada. Ustanovni zbor brigade je bil na Starem trgu. Komandant brigade je postal Avgust Vovk-Jurče, politkomisar pa Miroslav Lipuš-Mišo. Brigada je vključevala borce iz Prekmurja, Slovenskega bataljona in kozjanske skupine ter je že ob ustanovitvi štela približno 1900 borcev. Opravila je pomembno poslansko nalogo, sodelovala je v zaključnih operacijah za osvoboditev severovzhodne Slovenije ter prišla v sestav 14. udarne divizije.

TIŠINSKA CESTA 27

Seja komiteja KPS za Prekmurje

Prve dni junija 1941 so se sestali v Murski Soboti Štefan Kovač, Mirko Bagar in Anton Špolarič. Sprejeli so sklep, da tudi v Prekmurju začnejo s pripravami na oboroženo vstajo. Ponovno so se sestali 18.6.1941 pri Antonu Špolariču. Razpravljali so, kako bi čimbolj pospešili NOG v Prekmurju, o rdeči pomoči ter o pomoči ilegalcem.

TITOVA ULICA 10**Murska republika 1919**

29. maja 1919 je sovjet za Slovensko krajino sprejel sklep o ustanovitvi samostojne Murske republike. Razglašena je bila v bivšem hotelu Dobrai, današnje gostinsko podjetje Zvezda. Potem ko je reakcija zatrla boljševiško republiko na Madžarskem 1. 8.1919, je zatrla tudi Mursko republiko.

TITOVA ULICA 18**Ustanovitev začasnega okrožnega odbora OF za Prekmurje**

Aktivisti OF v Prekmurju so 5. 4.1945 ustanovili začasni okrožni odbor OF za Prekmurje, čeprav je v organizacijskem pogledu to ozemlje v tem času spadalo še pod ljutomersko okrožje. Sekretar okrožnega odbora OF je bil Franček Majcen. Ustanovljen je bil tudi okrajni odbor OF za Mursko Soboto, katerega sekretarje bil Ferdo Godina.

TITOVA ULICA 26**Ustanovni sestanek okrožja društva kmečkih fantov in deklet za Prekmurje**

5. 3.1938 je bilo ustanovljeno okrožje Društva kmečkih fantov in deklet za Prekmurje, kar je bilo velikega pomena za to področje. Sestanek je bil v stavbi restavracije in hotela Ludvika Baca; na tem mestu stoji danes novi hotel Diana.

TITOVA ULICA 29**Stavka gradbincev**

Na iniciativo organizacijskega sekretarja KPS Toneta Tomšiča je bil že jeseni 1934 ustanovljen iniciativni odbor Zveze gradbenih delavcev Slovenije, z nalogo, da kot sindikalna organizacija v okviru sindikatov URSSJ pripravi vse potrebno za boj slovenskih gradbenih delavcev za izboljšanje njihovih gmotnih razmer. Prva velika stavka se je začela v Ljubljani 3. junija 1936. Že 3. avgusta 1936 pa je začelo stavkati več sto gradbincev tudi v Murski Soboti. Stavko so vodili nekateri prekmurski komunisti ob pomoči komunistov iz Ljubljane. Na shodu delavcev je govoril Tomo Brejc. Stavka je trajala 7 dni in delodajalci so morali vsaj delno ugoditi zahtevam stavkajočih. Na vrtu bivšega hotela Central v Murski Soboti je bilo zborovanje delavcev in delodajalcev.

TITOVA ULICA 33**Delavski in kmečki sovjet za Slovensko krajino**

Na Madžarskem je bila 21.3.1919 proglašena Madžarska sovjetska republika. Ker je bilo Prekmurje do avgusta 1919 del omenjene države, je boljševiški režim pljusnil tudi na njegovo ozemlje. V Murski Soboti je bil imenovan delavski in kmečki sovjet za Slovensko krajino z direktorijem kot izvršilnim organom.

Sedež omenjenega direktorija je bil v prostorih današnje trgovine Merkur.

TRUBARJEV DREVORED 4**Mučenje in obešanje aktivistov**

Madžari v Prekmurju so kaj kmalu ugotovili, da se snuje odpor proti njihovi oblasti. Že 22. julija 1941 je bilo aretiranih več komunistov in drugih aktivistov OF. Ob koncu septembra

1941 so aretirali okrog 60 ljudi ter jih zaprli v Szaparyjevem gradu v Murski Soboti. V gradu so jih mučili. Ustanovili so izredno vojaško sodišče ter 28.10. tega leta začeli obravnavo zoper osumljence ljudskega odpora.

Po dolgi razpravi je bilo 30.10.1941 obsojenih 7 komunistov in skojevcev. Štefana Cvetka in Evgena Kardoša so na grajskem dvorišču 31.10.1941 obesili.

Partizanski miting

7.4.1945 je bil na dvorišču murskosoboškega gradu večji partizanski miting. Zbrani množici je govoril Franček Majcen, član pokrajinskega odbora OF za Štajersko o ustanovitvi nove oblasti, o uspehih partizanskih enot ter o pripravi na obnovo domovine.

Pokrajinski muzej za Pomurje

V bivšem Szaparyjevem gradu je bil leta 1955 ustanovljen Pokrajinski muzej za Pomurje. Poleg drugega gradiva ima urejeno tudi zbirko, ki prikazuje obdobje boljševiške republike v Prekmurju, narodnoobrambne akcije, razvoj delavskega gibanja, ljudsko revolucijo ter prve dni v svobodi.

ULICA 17. OKTOBRA 1

Kurirska javka

Sredi marca 1944 je pri Jožku Brumnu začela delovati kurirska javka, kjer so se srečavali kurirji iz Štajerske in Prekmurja. Od te javke je vodila zveza tudi v Medjimurje.

Priprave na prevzem oblasti

Hortyjeva Madžarska je 15.10.1944 zaprosila zaveznike za mir. Vlado je prevzel Ferenc Szalasy, vodja fašistične stranke puščastih križev. Aktivisti v Prekmurju so skušali izrabiti nejasen politični položaj na Madžarskem, sestajali so se pri Jožku Brumnu in pripravljali vse potrebno za prevzem oblasti. Toda načrt se jim je izjalovil. Madžari so skupino odkrili, partizanom pa je uspelo prebiti obroč in se umakniti.

ULICA ŠTEFANA KOVAČA 12

Delegacija SNOS

Vrhovni štab NOV in POJ je v začetku aprila 1945 sestavil delegacijo SNOS (Jože Rus, Vlado Ambrožič, Franc Svetek, Jože Brilej in Vlado Krivic) in jo poslal v Prekmurje, da pripravi vse potrebno za prevzem oblasti. Delegacija je opravila veliko poslansko nalogo.

MURSKI ČRNCI

Streljanje talcev

Po nalogu tajnika ekspoziture vojaškega naglega sodišča v Murski Soboti Jozsefa Sardyja so 31. 3.1945 madžarski orožniki ustrelili 8 talcev v Črnskih mejah. To je bilo prvo in zadnje streljanje talcev v Prekmurju.

Prostor, kjer so Madžari streljali talce, leži ob cesti Murska Sobota—Tišina, severno od vasi M. Črnci. Okrajni odbor ZB NOV Murska Sobota je 21.7.1955 dal tu postaviti spomenik.

RAKIČAN

Prve dni oktobra 1941 sta Štefan Kovač in Vinko Megla napadla madžarsko skladišče orožja. Ta akcija je Madžare močno vznemirila.

PUCONCI**Kurirska javka**

V hiši Marice Gašperšič, št. 22, je od pomladi 1944 delovala kurirska javka. K tej javki so kurirji iz Štajerske prinašali material, od koder so ga nato prekmurški kurirji raznašali po Prekmurju.

TIŠINA**Spopad z Madžari**

17.10.1944 so se spopadli partizani z madžarskimi orožniki in graničarji. Ob potoku Dobel se je vnel boj, v katerem so bili ubiti štirje madžarski orožniki, eden je bil ranjen, partizani pa niso imeli izgub.

VANEČA**Smrt narodnega heroja Daneta Šumenjaka-Mirana**

Spomladi 1944 je bil poslan v Prekmurje Dane Šumenjak-Miran z nalogo, da tudi na tem področju organizira VOS (varnostno obveščevalno službo).

V Prekmurju se je kmalu povezal s tamkajšnjimi aktivisti OF. Nekaj časa je deloval celo v Budimpešti, kjer mu je bila poverjena zaupna naloga.

20.10.1944 se je skupina partizanov, ki jih je vodil Dane Šumenjak, pomotoma zatekla v viničarijo Jolanke Kirbisch iz Murske Sobotice. Oskrbnik je izdal partizane. Okrog 120 madžarskih orožnikov in vojakov je obkolilo viničarijo. V boju sta padla Lojze Kosi-Franc in Dane Šumenjak-Miran, Madžari pa so ujeli ranjenega Staneta Červiča-Bojana, ga nečloveško mučili in ga pozneje poslali v taborišče.

Dane Šumenjak-Miran je bil imenovan za narodnega heroja 27.11.1953.

Na današnji domačiji Štefana Temlina, št. 17, je spominska plošča; odkril jo je OO ZB NOV Murska Sobota 17. oktobra 1958.

Drugi spomeniki in spominska znamenja**ADRIJANCI**

Na osnovni šoli plošča v spomin na tabor levičarsko usmerjenih študentov, ki je bil v tem kraju avgusta 1939. leta, odkrita ob 40. obletnici KPJ 4.7.1959.

BELTINCI

Na trgovski hiši današnje samopostrežne trgovine Ravenka, rojstnem domu aktivista OF Martina Brumna, spominska plošča, odkrita 4. 7. 1963.

Na pokopališču nagrobni spomenik narodnemu heroju Jakobu Molku-Mohorju, ki je padel 7.3.1945. Spomenik je bil odkrit 22. 7.1958.

Na levi strani ceste Rakičan—Beltinci, približno 800 m pred Beltinci, spomenik borcu Jožetu Čehu-Poldetu, ki so ga Madžari 14.2.1945 ubili iz zasede.

Spomenik je odkril OO ZB NOV Beltinci 22.7.1955.

BODONCI

Na pokopališču nagrobnik s spominsko ploščo borcu NOV Štefanu Roudiju, ki je padel 7. 5.1945 na Hrvaškem. Nagrobnik so postavili mati, sestra in svak.

BRATONCI

Na pokopališču nagrobni spomenik borcu NOV Mišku Škafarju, odkrit 22.7.1955.

Na pročelju kulturnega doma spominska plošča 4 padlim borcem NOV in žrtvam fašizma. Ploščo je odkrila krajevna organizacija ZB NOV v Beltincih 17.10.1964.

Na pokopališču nagrobnik 4 padlim borcem. Odkrila ga je krajevna organizacija ZB NCV v Beltincih 22. 7.1956.

CANKOVA

Na pokopališču spomenik s spominsko ploščo padlim borcem Rdeče armade, ki so sodelovali v boju za osvoboditev Prekmurja, odkrit 21. 7.1957.

GRAD

Na osnovni šoli spominska plošča 5 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega terorja. Ploščo je postavila Zveza združenj borcev NOV Murska Sobota, odkrita 4. 7.1965. Osnovna šola je poimenovana po dr. Anici Rotdajč.

KRIŽEVCI V PREKMURJU

Na stari osnovni šoli spominska plošča borcu Kolomanu Kučanu, ki je padel pri G. Milalovcu 3.11.1944, odkrita 4. 7.1958.

LIPA

Na pročelju združenega doma spominska plošča žrtvam fašizma. Postaviti jo je dal krajevni odbor Združenja borcev NOV Beltinci 4. 7.1958.

MELINCI

Na gasilskem domu spominska plošča 5 padlim borcem NOV in žrtvam fašizma, odkrita 4.7.1959.

MOŠČANCI

Na osnovni šoli spominska plošča bivšemu šolskemu upravitelju Žarku Klanjščku, ki je na tej šoli plodno deloval ter vzgajal mladi rod; umrl je v taborišču Dachau februarja 1943. leta.

Spominska plošča je bila odkrita 6. 7.1965.

MURSKA SOBOTA

GREGORČIČEVA ULICA 4

Na hiši št. 4 spominska plošča Štefanu Cvetku, ki so ga Madžari obesili v Murski Soboti 31.10.1941. leta. Ploščo je dal vzdati občinski odbor ZB NOV Murska Sobota, odkrita je bila 17.10.1950.

MESTNI PARK

V parku ob levi strani ceste, ki vodi proti soboškemu gradu, spomenik 44 v NOV padlim učiteljem in profesorjem, ki so službovali v Pomurju. Spomenik je odkrilo Združenje učiteljev in profesorjev za soboški okraj 16. 5.1959.

POKOPALIŠČE

Tu stoji piramidast spomenik, posvečen osmim padlim borcem iz NOV.

Na istem pokopališču je tudi spomenik 75 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 17.10.1954.

Tu je še spomenik po vojni umrlih borcev in vojakov JLA.

posebno veličastna je grobnica, v kateri je pokopanih 521 padlih borcev Rdeče armade, ki so v aprilskih dneh 1945 pomagali osvobajati Prekmurje. Načrt za grobnico je naredil arhitekt Štefan Ficko iz Murske Sobote; zgraditi jo je dala Zveza združenj borcev NOV za okraj Murska Sobota, odkrili pa so jo 1.11.1962.

TITOVA ULICA 29

Na bivšem hotelu Central spominska plošča narodnemu heroju Danetu Šumenjaku-Miranu, ki je v tej hiši preživel svoja mlada leta. Ploščo je postavila Zveza združenj borcev NOV za občino Murska Sobota, odkrita je bila 17.10.1962.

TRG ZMAGE

Na Trgu zmage spomenik, posvečen skupnemu boju jugoslovanskih in sovjetskih narodov nad fašizmom. Osnutek za spomenik je izdelal ruski arhitekt Arončik, tehnično izvedbo pa sta vodila arhitekt Feri Novak in tehnik Viktor Čer.

Spomenik sestavlja mavzolejni obelisk na podstavku, s topoma in bratskima borcema na straneh — partizanom in ruskim vojakom; delo akademskih kiparjev bratov Borisa in Zdenka Kalina.

Spomenik je bil odkrit 12. 8.1945. leta.

ULICA ARHITEKTA FRANCA NOVAKA 19

Na novem stanovanjskem bloku spominska plošča Aliju Kardošu; to je spomin, da je v hiši, ki je stala na tem mestu, živel in delal prvi upravnik Ljudske pravice in član okrajnega komiteja KPS za Prekmurje ter da je umrl v nemškem taborišču Flossenbug februarja 1945. leta. Spominsko ploščo je dala postaviti občinska organizacija ZB NOV Murska Sobota, odkrita je bila 4. 7.1961.

ULICA ŠTEFANA KOVAČA

V majhnem parku pred razstavnim paviljonom arhitekta Franca Novaka ob Ulici Štefana Kovača figuralni spomenik narodnemu heroju Štefanu Kovaču-Marku.

Spomenik je izdelal kipar Nikolaj Muster, rojak iz Murske Sobote. Odkritje bil 29.11.1953.

ULICA ŠTEFANA KOVAČA 32

V avli današnje gimnazije Jožeta Kramarja-Juša spominska plošča 78 dijakom, ki so v najtežjih letih slovenske zgodovine od 1941—1945 žrtvovali svoja mlada življenja za nacionalno in socialno svobodo.

Ploščo je odkril okrajni odbor ZB NOV Murska Sobota 17.10.1955.

PEČAROVCI

Na osnovni šoli spominska plošča 3 padlim borcem NOV in žrtvam fašizma, odkrita 6.7.1965.

PUCONCI

Na osnovni šoli spominska plošča Štefanu Kuharju-Bojanu, sekretarju OK KPS za Ljutomer—Radgona, v spomin, da je obiskoval omenjeno šolo.

Spominsko ploščo je dal vzidati **občinski** odbor ZB NOV Murska Sobota 17.10.1958.

ROPOČA

Na rojstni hiši A. Šadla, prvega dopisnika Ljudske pravice, spominska plošča, odkrita 15. 5.1955.

SERDICA

Na pokopališču grobišče 100 padlih vojakov in oficirjev Rdeče armade, ki so padli v bojih za osvoboditev Prekmurja. Grobišče je bilo urejeno 22. 7. 1956.

Na istem pokopališču nagrobni spomenik Bogu Bučku-Juriju, ki je padel 12.11.1944 pri Jarenini. Spomenik je bil odkrit 22.7.1956.

STANJEVCI

Na nekdanji Perševi hiši spominska plošča borcu Aleksandru Peršu, ki je 1942. leta padel kot ruski partizan.

Ploščo je dala vzdati Zveza združenj borcev NOV Petrovci—Šalovci; odkrili so jo 1959. leta.

TIŠINA

Na pročelju osnovne šole spominska plošča 10 padlim borcem NOV in žrtvam fašizma. Vzdati jo je dala Zveza združenj borcev NOV Murska Sobota 17.10.1966.

VANEČA

Na gasilskem domu spominska plošča borcema Danetu Šumenjaku-Miranu in Alojzu Kosiju-Francetu, ki sta padla v boju z Madžari 20.10.1944. Ploščo je odkril OOZB NOV Murska Sobota 4. 7.1969.

ŽIŽKI

Na pročelju gasilskega doma spominska plošča partizanu Ivanu Čurinu. Odkril jo je KO ZB NOV Črenšovci 1946. leta.

PRIMORSKA

Občina Ajdovščina

AJDOVŠČINA
GORIŠKA ULICA 17

Sedež poverjeništva pokrajinskega NOO

Od konca druge svetovne vojne do 15. 9.1947 je bila Primorska razdeljena na cono A in cono B.

Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor, ki je imel sedež v Trstu, je za območje cone B, ki je bilo pod vojno upravo Jugoslovanske armade, ustanovil poverjeništvo pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora. Sedež poverjeništva in okrožnih vodstev družbenopolitičnih organizacij za vzhodnoprimorsko okrožje, to je za ozemlje, ki je bilo pod vojno upravo Jugoslovanske armade, je bil v Ajdovščini vse do 15. 9. 1947, ko je bil velik del Primorske priključen k Jugoslaviji.

TRG PRVE SLOVENSKE VLADE

Ljudsko zborovanje

Od 9.9.1943 do 25.9.1943 je bila vsa Vipavska dolina osvobojena. 17.9.1943 je bilo na glavnem trgu v Ajdovščini veliko zborovanje ljudstva Vipavske doline. Govoril je podpredsednik narodnoosvobodilnega sveta za primorsko Slovenijo pisatelj France Bevk. Na zborovanju se je ljudstvo izreklo za priključitev k Jugoslaviji.

TRG PRVE SLOVENSKE VLADE 1

Ustanovitev prve narodne vlade Slovenije

5. 5.1945 je predsedstvo SNOS sprejelo in izdalo zakon o narodni vladi Slovenije. Obenem je sprejelo in izdalo ukaz o njenem imenovanju. Še isti dan jo je v Ajdovščini sestavil njen Prvi predsednik Boris Kidrič.

Zasedanje je bilo v Bratinovi dvorani. Po zasedanju se je vlada predstavila ljudstvu, zbranemu na trgu v Ajdovščini. 10. 5. pa so člani vlade prevzeli svoje resorje v osvobojeni Ljubljani.

Spominska plošča o ustanovitvi prve slovenske narodne vlade je v prenovljeni kino dvorani; odkrita 5.5.1950.

Pred Bratinovo dvorano je Trg prve slovenske vlade.

5. maja praznuje občina Ajdovščina svoj občinski praznik.

CESTA

Sovražnikovo maščevanje

Na glavni cesti od Ajdovščine proti Gorici, posebno pri vaseh Cesta, Vrtovin in Črniče so bile sovražnikove kolone pogosto napadene in razbite. Po enem takih napadov v bližini

vasi Cesta so se Nemci maščevali nad prebivalci. 2. 6.1944 so vas obkolili, aretirali 173 ljudi in požgali 48 hiš.

Spominska plošča na začetku vasi na hiši št. 12 opozarja na požig vasi 2. 6.1944. Odkrita je bila 22.7.1952.

ERZELJ

Partizanska bolnišnica Vera

Pozimi 1943/44 je bila v Terčeljevi hiši premična civilna bolnišnica Vera in bolničarska šola. Vodil jo je dr. Jože Bežek iz Kranja. Spomladi 1944 so Nemci hišo požgali; ranjenci so se pravočasno rešili. Bolnišnica se je selila v vinograd pred vasjo v Kebetovo zidanico in v druge skrite bunkerje v okolici. Oktobra 1944 so jo pred sovražno ofenzivo preselili v Stomaž, od tod pod Golake, kjer se je razšla. Zdravnika Bežka so Nemci decembra 1944 zajeli in odpeljali v internacijo.

GABRJE

Ilegalna ciklostilna tehnika Javornik

Ta tehnika ima svoj začetek pri Kantetovih v vasi Koboli (občina Sežana). V tem kraju je Jože Lemut-Saša začel razmnoževati literaturo že pozimi 1941/1942. Kasneje so tehniko selili po raznih krajih. Novembra 1943 je začela delovati v bližini vasi Gabrje in dobila ime tehnika Javornik. Delala je do leta 1945.

GOČE

Sovražnikove represalije

10.3.1943 je italijanska policija v Gočah odkrila tehniko za vipavsko okrožje. Italijanski policisti so tehniko uničili in 14.3.1943 izselili prebivalce te vasi.

GOJAČE

Volitve v okrožni izvršni NOO

1.10.1944 se je v osnovni šoli zbralo 168 delegatov skupščine srednjeprimorskega okrožja. Izvolili so okrožni izvršni narodnoosvobodilni odbor in okrožno sodišče.

Kot v drugih okrožjih na Primorskem so bile tudi v tem okrožju takrat skoraj v vseh vaseh že opravljene volitve v krajevne narodnoosvobodilne odbore. Prav tako so bile končane volitve v okrajne narodnoosvobodilne skupščine.

Spominska plošča o tem zasedanju in volitvah je na osnovni šoli, št. 47; odkrita septembra 1969.

KOVK

Okupatorjev zločin

Nemci so ob napadu 15. 6.1944 ujeli 3 partizane in 2 domačina, aktivista OF. Vseh pet so mučili, jih vrgli v gorečo hišo obeh domačinov, da so živi zgoreli. Ta dan so požgali 5 domačij. Naslednji dan so polovili več mladih deklet in jih odpeljali v Nemčijo.

Spominska plošča na hiši Edvarda Vidmarja, št. 27, opozarja na ta zločin. Odkrita je bila 22. 7.1974.

Hudi boji med zadnjo nemško ofenzivo

Od septembra 1943 pa do konca vojne so na tem območju pogosto divjali hudi boji med partizani in Nemci ter nemškimi pomagači. Najhujši boji so bili marca 1945 za

Sinji vrh. V dneh od 21. do 27. 3.1945 je ta vrh petkrat menjal gospodarja, trikrat so bili na njem partizani, dvakrat pa Nemci.

LOKAVEC

Bolnišnica Južnoprimorskega odreda

Ustanovljena je bila z odlokom štaba J PO 12.9.1943 na Vogrskem. Vodil jo je dr. Aleksander Gala-Peter. Od tod se je selila v Črniče-Vrtovin, okoli 20. 9. v osnovno šolo v Lokavec (št. 128); tu so nastanili težke ranjence, v Skriljah št. 39 pa lahke ranjence. 25.9.1943, ko so se Ajdovščini približali Nemci, so ranjence iz obeh bolnišnic preselili prek Predmeje pod Golake, nato na območje Idrije v Čekovnik.

OTLICA

Rojstni kraj narodnega heroja Ivana Bizjaka

Rojen je bil 31. 12. 1911. Po prvi svetovni vojni je s starši emigriral v Jugoslavijo, v Črnuče pri Ljubljani. Izučil se je za ključavničarja. V delavskem gibanju je začel sodelovati 1.1934. Deloval je tudi v delavskih društvih Svoboda in Vzajemnost. Leta 1936 je bil sprejet v komunistično partijo. 1938. leta je bil zaradi revolucionarnega delovanja aretiran in interniran v Ivanjico.

Po okupaciji je odšel v ilegalo, da ga ne bi kot poznane komunista aretirali gestapo.

Zbiral je orožje in drug vojni material. Ko je bila julija 1941 ustanovljena Rašiška četa, se je kot borec vključil v to četo. Po dveh mesecih hudih bojov z Nemci je bil že poznan po hrabrosti in zato 17. 8.1941 imenovan za komandirja Moravske čete. Z 20 borci je sprejel boj proti 700 Nemcem in jim prizadejal velike izgube. Njegova četa se je proslavila z zasedami, sabotažnimi in drugimi akcijami. V začetku oktobra 1941 je Bizjak z njo prešel na desno stran Save in nadaljeval napade. Hodili so po globokem snegu in se 29.10.1941 ustavili pri vasi Šujica pri Dobravi blizu Ljubljane. Italijani so zvedeli za bivanje čete in jo iznenada napadli. Bizjak se je junaško boril do smrti.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Ustanovitev Goriške brigade

Potem ko so Nemci prebili partizanski obroč pred Gorico, so se partizanske enote umaknile v višje ležeče kraje na Kras, v Trnovski gozd in nad gornjo Vipavsko dolino. 26.9.1943 je bila na Otlaci iz partizanskih enot, ki so se umaknile izpred Gorice, ustanovljena Goriška brigada. Za komandanta je bil imenovan Martin Greif-Rudi, za politkomisarja pa Drago Flis-Strela.

PODGRIČ

Akcija Vipavske čete in okupatorjevo maščevanje

Vipavska četa je 21. 7.1942 napadla pri Podnanosu italijanski vojaški avtomobil. Padlo je 6 italijanskih vojakov. Italijanski okupatorji so se za to akcijo maščevali prebivalcem iz vasi Podgrič in Lozice. Še isti dan so v Podgriču aretirali 6 moških. Vse so zverinsko mučili in nato pobili. Potem so tu zažgali 5 hiš, v Lozicah pa skoraj celo vas. Spominska plošča 6 talcem in 4 padlim borcem je v vasi na hiši št. 10.

PODANOS

Boji na Nanosu

Sredi aprila 1942 sta prišli na Nanos Brkinska četa — nastala je iz skupine, ki jo je na Primorsko pripeljal septembra 1941 Ervin Dolgan-Janez — in Igorjeva četa, ki sta jo konec marca 1942 pripeljala na Primorsko komandir Milko Špacapan-Igor in Jaka Platiše-France. Vseh partizanov je bilo nekaj čez 50. Utaborili so se blizu domačij Blažon in Abram.

Ustanovitev 1. primorskega partizanskega bataljona so pripravljali Jože Lamut-Saša, Janko Premrl-Vojko, Milko Špacapan-Igor, Karlo Maslo.

Italijani so zvedeli za taborišče, ga obkolili in napadli. Do boja je prišlo 18. 4. 1942; malo-številna skupina partizanov se je borila nad 8 ur s polkom italijanske vojske. V mraku so se partizani prebili iz obroča: del Brkinske čete čez Pivko v Brkine, Igorjeva četa v Vipavsko dolino, Vojkov vod v Trnovski gozd. Padlo je 5 partizanov, 7 je bilo ujetih. Italijani so imeli 4 mrtve in 4 ranjene.

Na Nanosu ujete partizane so 25.6.1943 pred posebnim sodiščem v Rimu obsodili na smrt. V odsotnosti sta bila na smrt obsojena tudi Janko Premrl in Karlo Maslo.

Boj na Nanosu je bila moralna zmaga partizanov, saj je prav ta dogodek oznanil vsej Primorski, da se je NOB začela tudi na primorskih tleh, torej tam, kjer se je fašistični okupator že 23 let imel za popolnega gospodarja. Partizanske izgube so bile sorazmerno majhne, enote so se ohranile in se kmalu razvile v Gregorčičev bataljon, ustanovljen 15.8.1942 nad Ozeljanom.

Spomenik z grobnico, v kateri je pokopanih 9 padlih borcev, je približno 300 m vzhodno od Abramove domačije; odkrit 4. 7. 1959.

Spominsko znamenje prvi partizanski bitki 18.4.1942 je na Bobnu; postavljeno je bilo 1948.

Rojstni kraj narodnega heroja Janka Premrla-Vojka

Rojen je bil 29. 2. 1920. Že v mladosti je sovražil fašizem. Sodeloval je v raznih protifašističnih skupinah in z javnimi akcijami proti fašistom kazal sovraštvo do njih. Zato je bil aretiran.

Februarja 1942 se je v Zgornji Branici pridružil partizanom. Hitro je dobival vedno odgovornejše dolžnosti. Najprej je bil vodnik, nato komandir 2. vipavske čete. S številnimi uspešnimi akcijami v letu 1942 si je pridobil velik sloves, med primorskim ljudstvom pa je s tem utrdil vero v uspešnost oboroženega boja proti okupatorju. Avgusta 1942 je bil ustanovljen bataljon Simon Gregorčič. Vojko je bil imenovan za namestnika komandanta. Sredi februarja 1943 naj bi bila ustanovljena prva primorska partizanska udarna brigada Andreja Laharnarja in za komandanta te brigade je bil določen Janko Premrl-Vojko ter sprejet v KPS. 15.2.1943 je bil v napadu na italijansko kolono v Idrjski Beli smrtno ranjen.

V zadnjem boju je s 24 borci uničil večje število italijanskih vojakov. Umrli je v noči na

23. 2. 1943 v partizanskem taborišču na Brinovem griču.

Za narodnega heroja je bil imenovan 18. 4. 1944.

24. 2. 1946 so Vojkove posmrtno ostanke prenesli z Brinovega griča na domače pokopališče, od tu pa 24. 4. 1949 v grobnico narodnih herojev v Ljubljano.

Osnovna šola v Podnanosu je poimenovana po narodnem heroju Janku Premrlu-Vojku. Na njenem pročelju je spominska plošča, odkrita februarja 1946.

Po njem je tudi poimenovana planinska koča na Nanosu. Pred kočo stoji spomenik z Vojkovim doprskim kipom.

Smrt Božene Premrl — partizanske učiteljice

Po kapitulaciji Italije se je na Primorskem in v Istri začel slovenski pouk v osnovnih šolah. Našli so se poklicni učitelji in učiteljice, ki so pripravljali še kar reden šolski pouk. Ker je močno primanjkovalo učiteljstva, so bile k temu delu pritegnjena predvsem dekleta kot pomožne učiteljice. Leta 1944 je na Primorskem in v Istri poučevalo blizu 500 učiteljev, od tega komaj 20% poklicnih. Med tem učiteljstvom so okupatorjevi vojaki in njihovi pomagači, domobranci in četniki, ubili vsaj 20 oseb. Partizanski pomožni učiteljici sta postali tudi Vojkovi sestre, Slavica in Božena Premrl iz Podnanosa. Božena je poučevala v domači vasi. 30. 4. 1945 so jo četniki odvedli k potoku pod vasio, kjer so jo zverinsko ubili. Še isto noč so se za vedno umaknili iz Vipavske doline.

Spominsko znamenje je ob potoku severozahodno pod Podnanosom, kakih 500 m od vasi, na kraju smrti Božene Premrl.

Akcija Vipavske čete

21.7.1942 je 9-članska patrulja Vipavske čete napadla italijanski vojaški tovorni avtomobil pri Podnanosu in ubila 2 oficirja, 1 podoficirja in 3 vojake. Zaplenili so lahko strojnico, 7 pušk, 3 pištole in drug vojaški material. Četa je imela 1 mrtvega in 1 ranjenega borca.

PODRAGA

Taborišče partizanskih čet, sedež pokrajinskega političnega vodstva

Med prvimi vasmi na gornjem Vipavskem je partizane sprejela vas Podraga. Že v prvi polovici aprila 1942 so se zadrževali ob cerkvi nad vasjo. Bili sta Brkinska četa in Igorjeva, imenovana po Milku Špacapanu-Igorju; 9. 4. 1942 sta od tod odšli na Nanos. Nekaj vaščanov je začelo aktivno delati za OF že leta 1941. Ob kapitulaciji Italije so sodelovali vsi prebivalci. Takrat se je tu zadrževal del pokrajinskega vodstva narodnoosvobodilnega gibanja z dr. Alešem Beblerjem.

Ustanovitev okrajnega komiteja SKOJ in okrožnega komiteja SKOJ

V drugi polovici julija 1944 je bilo ustanovljeno srednjeprimorsko okrožje. Po ustanovitvi okrožja je bil v Podragi ustanovljen okrožni komite SKOJ. Spominska plošča je na hiši št. 69, odkrita 22.9.1969.

PREDMEJA

Fašistični zločin nad Bizjakovo družino

Stanko Bizjak je bil med prvimi partizani te vasi. 24.2.1943 so italijanski fašisti, ki so imeli postojanko v Dolu, vdrli v hišo Bizjakove družine. Znašali so svoj bes nad člani družine, ker je bil Stanko v partizanih. Po daljšem mučenju članov družine so jih začeli streljati. Najprej so ustrelili dveletnega sina Branka, potem Stankovo nosečo ženo, zatem so prišli na vrsto Stankov brat Ivan, oče Štefan in mati Brigita. Ker pa se je mati zaganjala v fašiste, ko so pobijali njeno družino, so ji pred ustrelitvijo odsekali obe roki v zapestju.

Po krvavi zločinski opravi se je zažgala hiša.

Ko je partizan Stanko zvedel za grozodejstvo, si je v obupu vzel življenje.

Spominska plošča na hiši št. 146 opozarja na tragedijo Bizjakove družine. Odkrita je bila 23.8.1953.

Na pokopališču na Otlci je grob Bizjakove družine.

Velika akcija Gradnikove brigade

26.7.1944 je iz Ajdoščine skozi Lokavec proti Predmeji vozila kolona 8 nemških kamionov z okoli 150 vojaki. Približno 60 borcev Gradnikove brigade je v Mačjem kotu pod Predmejo to kolono napadlo. Sedem kamionov so partizani zažgali in uničili, osmemu je uspelo pobegniti. Sovražnik je imel 48 mrtvih, 3 vojake so partizani ujeli. Gradnikovci so dobili v roke bogat vojni plen — protitankovski top, lahki minometalec, puškomitraljez, 15 pušk in 6 pištol.

V boju je padla borka Gradnikove brigade Marica Štrukelj, dva borca sta bila ranjena, eden je kasneje umrl.

Zaključni boji za osvoboditev

V tem kraju so se pogosto zadrževale razne enote 9. korpusa in se bojevale z nemškimi in domobranskimi enotami, ki so vdirale na to ozemlje. Od tod so partizanske enote odhajale na akcije v Vipavsko dolino in proti Krasu. Posebno hudi boji so bili na tem območju

med zadnjo nemško ofenzivo marca—aprila 1945. Prav od tod so partizanske enote 30. divizije meseca aprila 1945 krenile v Vipavsko dolino, se prebile mimo sovražnikovih postojank na Kras proti Trstu.

Posmrtne ostanke številnih borcev, ki so padli v teh krajih, so kmalu po vojni svojci prekopali in jih odpeljali na domača pokopališča. Mnogo padlih pa je še ostalo na tem območju. Občinski odbor ZZB NOV Ajdovščina je v sodelovanju s krajevnimi organizacijami za vse te uredil grobnico, kjer je sedaj pokopanih 367 padlih borcev NOV.

Grobnica je bila urejena 4.7.1957.

Predmeja v NOB

Med NOB je bila ta vas prizorišče pogostih spopadov naših borcev z Nemci. Posebno hudi boji so bili ob koncu septembra 1943 in oktobra 1944 ter marca 1945. Nemci so požgali 90 hiš in pobili 77 ljudi.

SELO

Rojstni kraj narodnega heroja Ivana Kosovela-Borodina

Rojen je bil 19. 6.1912. Izučil se je za soboslikarja. Ko je bil star 17 let, je emigriral v Jugoslavijo. Leta 1936 je bil sprejet v KPJ. V letih emigracije je bil zaposlen v Zagrebu, Dubrovniku, na Cetinju in drugod in je mnogo politično deloval. Bil je tudi sekretar partijske organizacije v Dubrovniku. Boril se je proti izkoriščevalcem delavskega razreda, pripravil stavke, demonstracije in druge akcije. Zaradi tega je bil večkrat preganjan, aretiran in zaprt.

Iz stare Jugoslavije so ga izgnali. Po krajšem zaporu je moral na odsluženje vojaškega roka v Cuneo, kjer ga je zatekla druga svetovna vojna. Proti koncu leta 1941 je prišel domov na dopust in se podrobneje seznanil z začetki upora proti fašistični okupaciji. Ko se je vrnil k vojakom, je pripravil več pobegov posameznikov iz italijanske vojske.

1. 5.1942 je tudi sam pobegnil od vojakov in postal aktivist OF na Vipavskem. Ustanavljal je organizacije OF in celice KPS po vaseh.

7.3.1943 so ga fašisti obkolili v Podgornikovi hiši v Vrtovinu. Požgal in uničil je vse dokumente, ki bi utegnili koristiti sovražniku. Bojeval se je sam. Ko je videl, da mu ni rešitve, se je ustrelil.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27. 3.1953.

Spominska plošča na hiši št. 127 v Vrtovinu je bila odkrita 22.7.1951. Na pokopališču v Črničah je grob narodnega heroja Ivana Kosovela-Borodina. Njemu posvečena spominska plošča je vzdana na pročelju osnovne šole. Odkrita 22.6.1947.

SLAP

Zatočišče in javka Dolganove partizanske skupine

Ko je Ervin Dolgan-Janez septembra 1941 pripeljal prvo skupino partizanov na Primorsko, je ta kmalu vzpostavila zveze s simpatizerji OF na Slapu. Jeseni 1941 je Jože Lemut-Saša tu že ustanovil vaški odbor OF, enega prvih na Vipavskem.

STO MAŽ

Sedež pokrajinskih političnih in vojaških vodstev

Tu so bili od srede do konca meseca septembra 1943 pokrajinski komite KPS, pokrajinski odbor OF, predsedstvo narodnoosvobodilnega sveta za primorsko Slovenijo in štab Primorske operativne cone. 22. 9.1943 se je v vasi nastanil še operativni štab za zahodno Slovenijo in sekretar CK KPS Franc Leskošek-Luka.

Komandant operativnega štaba za zahodno Slovenijo je bil Lado Ambrožič-Novljan, komisar pa Dušan Kveder-Tomaž.

Operativni štab za zahodno Slovenijo je tu 23.9.1943 sprejel in izdal odredbo, naj se ustanovijo naslednje brigade: Goriška, Gregorčičeva, Kosovelova, Vojkova ali Idrijska, Soška, Tržaška.

Spominska plošča o sedežu PNOO je na osnovni šoli v Stomažu. Odkrita je bila 1970.

ŠMARJE

Zborovanje primorskega ljudstva

30.7.1944 je bilo v bližini vasi množično zborovanje aktivistov OF Primorske. Zbralo se je nad 6000 ljudi, ki so manifestirali za priključitev Primorske k novi Jugoslaviji. Nastopilo je več govornikov, med njimi inštruktor CK KPS Lidija Šentjunc, član SNOS Miha Marinko, član PNOO za Primorsko dr. Joža Vilfan in drugi.

Ustanovitev okrožnega komiteja KPS

Avgusta 1944 je bil v hiši Erne Poljšak ustanovljen okrožni komite KPS za srednjeprimorsko okrožje.

Spominska plošča je na hiši št. 14., odkrita septembra 1969.

USTJE

Okupatorjev zločin

V noči na 8. 8.1942 je v karabinjerski postaji po nesreči neki karabinjer ustrelil karabinjerja. Poveljstvo postaje je ta dogodek pripisalo vaščanom, češ da so naredili atentat na karabinjerja.

8.8.1942 so aretirali 8 moških, jih strahovito mučili in nato ustrelili, vas pa zažgali.

Spomenik je ob vaški poti proti Ukanjam, 100 m jugovzhodno od vasi. Posvečen je osmim pobitim žrtvam in požigu vasi. Odkritje bil 8.8.1952.

VRHPOLJE

Obešenje borcev Gradnikove brigade

Konec septembra 1943 se je Gradnikova brigada vračala iz Dolenjske in Notranjske in pri Blažonu na Nanosu doživela večji nemški napad, v katerem je bilo ujetih 12 borcev, med njimi tudi bolničarka. Nemci so jih prignali v Vrhpolje in jih na kostanjih ob cerkvi obesili. Enemu je uspelo pobegniti.

Grobnica obešenih borcev je na pokopališču. Urejena je bila 22. 7.1961.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

AJDOVŠČINA CESTA 5. MAJA

Pred mestnim parkom (Lokarjev drevored) spomenik NOB, ki predstavlja upor primorskega ljudstva; odkrit 23. 7.1953.

CESTA 5. MAJA 9

Osnovna šola poimenovana po narodnem heroju Borisu Kidriču.

GREGORČIČEVA ULICA 46

Na pokopališču grobnica 33 borcev NOV, urejena 29. 11. 1959.

BATUJE

Na pokopališču grobnica 21 padlih borcev, urejena 24.10.1965.

BELA

V vasi spominska plošča 8 borcem Vipavske čete, padlim 15.2.1943; odkrita 1977.

BRJE

V križišču na začetku vasi spomenik 18 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja odkrit 27.10. 1975.

Na osnovni šoli spominska plošča 26 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 29.11.1957.

Na osnovni šoli spominska plošča padlim pripadnikom VOS in narodne zaščite, odkrita 13. 5.1974.

BUDANJE

Ob cesti Budanje—Log, v bližini zadružnega doma, spomenik 23 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 12. 9.1965.

Na Dolgi poljani št. 1 (smodnišnica) spominska plošča 46 aktivistom in talcem, ki so bili pobiti ob cesti Ajdovščina—Vipava.

CESTA

Na hiši Ivana Kertelja spominska plošča 20 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 13. 6.1959.

COL

Na pokopališču grobnica s spomenikom 14 padlim borcem, urejena 22.7.1958.

ČRNIČE

Na pokopališču grobnica 30 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena 1.11.1964.

DOBRAVLJE

V bližini železniške postaje spomenik 23 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 29.11.1957.

DOLGA POLJANA

V bližini hiše št. 20 spomenik 10 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 22.11.1970.

ERZELJ

Na osnovni šoli spominska plošča 23 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 22.7.1952.

GABRJE

Na dvorišču osnovne šole spomenik 27 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 22.12.1946.

GOČE

Na vrtu **pred osnovno šolo spomenik 27 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja**, odkrit 22. 7.1953.

GOJAČE

V vasi spomenik 11 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 6.12.1959.

GRADIŠČE PRI VIPAVI

Na začetku vasi, ob cesti Vipava—Gradišče, spomenik 11 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit maja 1946.

KAMNJE

V vasi spomenik padlim v NOV in žrtvam fašističnega terorja, odkrit leta 1977.
Na rojstni hiši, št. 57, spominska plošča španskemu borcu Albinu Vodopivcu, odkrita leta 1977.

LOKAVEC

Na Grajšku spomenik 39 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 19. 9.1965.
Na hiši št. 143 na Rovtaršu spominska plošča o ustanovitvi prvega odbora OF 3. 3.1942.
Na pokopališču grobnica 6 padlih borcev, urejena 5.12.1976.

LOZICE

Na osnovni šoli spominska plošča 21 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 21.7.1962.
Na pokopališču grobnica 2 neznanih in 5 znanih borcev, urejena 1.11.1962.

LOŽE

Pred osnovno šolo spomenik 26 žrtvam za svobodo, odkrit 4.7.1952.

OTLICA

Ob cesti pred zadružnim domom spomenik 41 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 22. 7.1973.
Na pokopališču grobnica 31 slovenskih padlih borcev, 4 Rusov in 2 Francozov, ki so bili v sestavi enot 9. korpusa; urejena leta 1966.

PLANINA

Ob cesti pred pokopališčem spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 22.7.1955.
Na pokopališču grobnica 66 padlih borcev NOV in raznih partizanskih enot, urejena 19.10.1958.

PODKRAJ

V vasi spomenik padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega terorja, odkrit leta 1977.

PODNANOS

Na pokopališču grobnica 13 padlih borcev in talcev, urejena 15.2.1946.

PODRAGA

V vasi spomenik 24 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit aprila 1968.

PREDMEJA

Blizu zadružnega doma spomenik 54 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 21.7.1951.

Na planinski koči na Čavnu spominska plošča padlemu poveljniku okrožne Narodne zaščite za srednjeslovensko okrožje; odkrita 19. 5.1974.

Planinska koča na Golakih poimenovana po narodnem heroju Ivanu Turšiču-Iztoku.

SELO

Na pokopališču grobnica 16 padlih borcev, urejena 1.10. 1962.

SKRILJE

Pri pokopališču na začetku vasi spomenik 28 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 7. 8.1966.

SLAP

Ob cesti na začetku vasi spomenik 24 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 22.8.1965.

STOMAŽ

Ob cesti na začetku vasi spomenik 16 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 9. 9.1947.

ŠMARJE

Pri osnovni šoli spomenik 24 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 12. 9.1954.

USTJE

Na začetku vasi spomenik 21 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 8. 8.1962.

VELIKE ŽABLJE

Pred vhodom na pokopališče grobnica s spomenikom in posvetilom padlim v NOV, urejena 14. 5.1961.

V vasi spominska plošča padlim borcem, odkrita 6. 7.1958.

VIPAVA

Glavni trg v Vipavi poimenovan po Pavlu Ruštu, borcu Brkinske čete na Nanosu, ki je bil na procesu v Rimu 25. 6.1942 obsojen na smrt.

Na Trgu Pavla Rušta spomenik 22 padlim borcem.

VIPAVSKI KRIŽ

V kulturni dvorani, št. 10, spominska plošča 13 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 13. 8.1959.

Na pokopališču grobnica 14 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena 22. 7.1961.
Ob cesti v zaselku Plače spominska plošča 10 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 6. 9.1959.

VRHPOLJE

Na prosvetnem domu spominska plošča 32 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 22. 7.1961.

VRTOVIN

V vasi spomenik padlim v NOV in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit leta 1977.

Na pokopališču grobnica 14 poznanih in 20 nepoznanih borcev in talcev, urejena 1.11.1958.

Občina Idrija

BUKOVO — GRAHOVO

Domobranski zločin v Žabžah

9. 6.1944 so Nemci in domobranci prišli na Bukovo, na Kojco in v Žabže; tam so polovili več ljudi in jih odgnali na Reko. Večino so izpustili, zadržali pa so štiri aktivistke OF, tri s Kojce in eno iz Žabž. Te so 10. 6.1944 pripeljali v Žabže, jih zaprli v Hramarjevo hišo in nato hišo zažgali.

Spominska plošča na Hramarjevi hiši v Žabžah je bila odkrita junija 1974.

Partizanska javka Distreto — mobilizacijski center

Na javki pri Malnarjevi domačiji, imenovani Distreto, so se jeseni leta 1942 in pozimi 1942/43 zbirali prostovoljci, ki so potem odhajali v partizane. Tu so čakali na zvezo z najbližjo partizansko enoto.

Malnarjeva domačija je bila v Spodnjem Bukovem, danes Grahovo št. 2.

CERKLJANSKI VRH

Taborišče partizanske čete

V gozdu Sončnica je od decembra 1942 do marca 1943 večkrat taborila četa 1. bataljona Soškega odreda. Hrano so partizani dobivali na bližnjih kmetijah. Komandir čete Srnjak je 7. 3.1943 izročil v varstvo družini Petermelj (p. d. pri Janezu na Krogu) partizana Antona Jereba, ki je imel poškodovano nogo, in spremljevalca. Italijani so za to izvedeli in 13.3.1943 obkolili domačiji pri Janezu Petrmelju in Tinetu Golju na Krogu. Partizan Anton Jereb se je skril v krušno peč in so ga med preiskavo ustrelili, njegovega spremljevalca pa aretirali. Aretirali so tudi obe družini, domačiji z gospodarskimi poslopji vred pa zažgali. Isti dan so požgali tudi taborišče partizanske čete.

Oddelek A — SVPB Franja

Od januarja 1944 do aprila 1945 je bil na Cerkljanskem vrhu oddelek A—SVPB Franja. V njem se je lahko zdravilo do 22 ranjencev. V zadnji ofenzivi aprila 1945 so ga Nemci našli in požgali; ranjence, ki so bili takrat skriti v dveh bunkerjih, so po ofenzivi prenesli v centralno »bolnico Franjo«.

CERKNO

Ustanovitev 16. SNOB Janka Premrla-Vojka

1.10.1943 je bila na dvorišču sedanje tovarne ETA ustanovljena 16. slovenska narodno-osvobodilna brigada Janka Premrla-Vojka. Za komandanta je bil imenovan Milan Tominc,

za komisarja pa Henrik Zdešar. Ob ustanovitvi je imela 3 bataljone po 150 do 180 borcev in četo s težkim orožjem. Mesec kasneje je dobila brigada še 4. bataljon. Vključena je bila v 31. divizijo in je na svoji bojni poti opravila veliko pomembnih vojaških nalog vse do bojev za osvoboditev Trsta. V bojih je izgubila blizu 500 borcev, med njimi tri narodne heroje: Venceslava Zevnika, Mihaelo Škapin in Jožeta Mihevcu.

Spominska plošča je na upravnem poslopju tovarne ETA, odkrita 1958.

Od 1963. leta dalje je dan ustanovitve Vojkove brigade občinski praznik Idrije.

Rajonska konferenca KPS

3.10.1943 je bila v poslopju bivšega krajevnega urada prva rajonska konferenca KP za Cerkljansko. Udeležili so se je tudi sekretar CK KP Slovenije Franc Leskošek-Luka, član PK KPS Branko Babič in sekretar OK KPS za idrijsko okrožje Jaka Štucen-Cvetko.

Spominska plošča je bila odkrita julija 1966 na hiši št. 58 z besedilom:

Tu je bil med MOB sedež rajonskega narodnoosvobodilnega odbora za Cerkljansko, okrajnega NOO za Baško-Cerkljansko, okrajnega komiteja KPS, okrajnega odbora OF, Slovenske protifašistične ženske zveze, RK za Baško-Cerkljansko, okrajne gospodarske komisije, krajevnega NOO Cerkno ter telefonske in telegrafske centrale.

Nemški napad na 6. tečaj pokrajinske partijske šole

Gojenci 6. tečaja pokrajinske partijske šole so začeli s poukom 10.1.1944 v Čepovanu. Bilo je 114 tečajnikov. 17.1. so se morali umakniti pred Nemci na Velike Lažne, naslednji dan od tu na Lokve. 19.1. so se vrnili na Velike Lažne. V noči na 20.1. pa so se premaknili na Šentviško goro in 21.1. prispeli v Cerkno. Tu so nadaljevali pouk. Za šolo so izvedeli Nemci. 27.1.1944 je 2. četa bataljona Heine s 126 vojaki in 11 podoficirji pod poveljstvom poročnika Teichmanna napadla šolo. Med napadom je 47 gojencev izgubilo življenje.

Spominska plošča je na združenem domu, odkrita 1966.

Spomenik 47 padlim gojencem partijske šole stoji na Brdcih, odkrit 22. 9.1957.

Na stebru kozolca na Brdcih spominska plošča Milojki Štrukelj, tečajnici partijske šole, padla 27. 1. 1944. Plošča odkrita 1947.1.

Na hiši št. 105 spominska plošča 27.1.1944 padlemu pionirju Marku Bevku, odkrita 1961.

Na stanovanjski hiši št. 146 spominska plošča Avgustu Barletu-Ambrožu, članu oblastnega komiteja KPS za Gorenjsko, tečajniku partijske šole, ki je padel 27.1.1944; odkrita 2. 5.1957.

Spominsko znamenje španskemu borcu Jakobu Makucu, sekretarju rajonskega komiteja KPS za Cerkljansko; znamenje stoji na poti na Brdce, kjer je padel 27.1.1944, odkrito 29.11.1974.

Spominska plošča partizanu Viktorju Tušarju na hiši št. 98, pred katero je padel 27.1.1944, odkrita 1961.

Partizansko središče

Po kapitulaciji Italije je Cerkno postalo partizansko središče za Primorsko in Gorenjsko. Ko se je poveljstvo 9. korpusa oktobra 1944 umaknilo z Lokev, se je s krajšimi presledki do konca vojne zadrževalo na Cerkljanskem z vsemi prištavnimi enotami in zavezniškimi misijami. Svoje sedeže so imeli na Cerkljanskem tudi pokrajinski komite KPS, pokrajinski odbor OF, pokrajinski NOO z vsemi odseki, pokrajinska gospodarska komisija itd., prav tako pa tudi okrožne organizacije.

Na tem področju so bile številne partizanske delavnice, sanitetne in kulturne ustanove, vojaške in politične šole itd.

Spominska plošča komandi vojne oblasti je na kavarni (bife), odkrita 1966.

Na združenem domu spominska plošča z napisom: V tej hiši so bili med NOB sedež PNOO za Slovensko Primorje, sedeži okrajnega sodišča, komande mesta Cerkno, partijske šole,

igralske skupine 9. korpusa in zdravstvene postaje. Tu so bile volitve v rajonski NOO 10.10.1943, volitve v krajevni NOO Cerkno 26.7.1944, politična zborovanja, tečaji za bolničarke, mitingi in razprave vojaškega sodišča.

Plošča odkrita leta 1966.

Na osnovni šoli spominska plošča z besedilom, da so bili tu med NOB upravno-politični tečaj, partizanska osnovna šola, podoficirska šola in sodišče 9. korpusa; odkrita leta 1966.

Na gasilskem domu spominska plošča z napisom, da je bila tu med NOB centralna orožarska delavnica in prehodno skladišče orožja in municije; odkrita 22.7.1974.

Spominska plošča na hiši št. 146, pri Štravsu; tu je bila v letih 1942—1943 javka OF, v letih od 1944—1945 sedež pokrajinske narodne zaščite. Odkrita 27.4.1974.

Spominska plošča na hiši pri Janezu Moškatu, kjer je bila od 1942—1943 javka OF, kasneje pa partizanska čevljarica delavnica. Plošča odkrita 27.4.1974.

Spominska plošča na hiši Cirila Bevka, št. 149 (pri Gabrijelu); v letih 1942—1943 bila tu javka OF, 1944 pa sedež pokrajinske gospodarske komisije. Plošča odkrita 27.4.1974.

Spominska plošča na hiši št. 93, pri Maksu Štucinu; v tej hiši je bila od 1942—1943 javka OF, leta 1944 sta se v njej zadrževali ameriška in angleška vojaška misija pri 9. korpusu in tu so bila tudi vojaška in politična posvetovanja. Odkrita je bila 27.4.1974.

Spominska plošča na hiši št. 100, kjer je v letih 1941 in 1942 deloval Jaka Štucin-Cvetko, prvi organizator OF na Cerkljanskem; odkrita 23.9.1973.

Spominska plošča na hiši št. 57; v njej so bili štab Alpske operativne cone, ruska vojaška misija in komanda VOS. Odkrita leta 1964.

Spominska plošča na hiši št. 169, pri Toškanu, z napisom:

V tej hiši je bila v letih 1942—1943 javka OF. Septembra 1943 je bil tu sedež 1. krajevnega vojaškega poveljstva in cerkljanskega bataljona. Od tu je bila odposlana prva cerkljanska četa na goriško fronto.

Plošča odkrita 27.4.1974.

Spominska plošča na hiši Elizabete Magajne, št. 157, da so bili tu med NOB štab pokrajinske VOS, radiotelegrafski tečaj ter razna vojaška posvetovanja. Odkrita 22.7.1974.

Okrajne, okrožne in pokrajinske konference

V združenem domu je bilo od kapitulacije Italije do konca vojne več okrajnih in okrožnih konferenc. V novozgrajeni dvorani, kjer so sedaj prostori tovarne ETA, pa je bila 11. in 12. 2.1945 pokrajinska konferenca SPŽZ za Primorsko. Udeležile so se je tudi delegatke iz Trsta, Tržiča in Gorice (Komandant 9. korpusa Jože Borštnar je 29 najzaslužnejšim članicam SPŽZ podelil odlikovanja).

Od 25. do 27. 2.1945 je bila v istem prostoru pokrajinska konferenca aktivistk OF (SPŽZ) za Gorenjsko. Odlikovanih je bilo 41 najboljših aktivistk OF—SPŽZ.

Delavnica za izdelovanje smučí

Decembra 1944 so v Cerknem dobili delavnico smučí. Ustanovila jo je 31. divizija, ki si je tako opremila posebno smučarsko enoto. 20.1.1945 so v Cerknem priredili smučarsko tekmovanje; tekmovalne ekipe so se pomerile v streljanju, slalomu in skokih.

Iz te partizanske smučarske delavnice se je razvila večja obrtna delavnica, iz nje pa je kasneje nastala znamenita tovarna športnega orodja Elan na Gorenjskem.

Spominska plošča je na hiši št. 157.

Bombardiranje Cerknega

Cerkno je bilo štirikrat bombardirano. Prvič 31.10.1943; takrat je bilo 5 žrtev, med njimi trije otroci. Drugič 18.3.1944, ko so z večkratnimi naleti skoraj vso vas uničili. Ubita je bila ena ženska. Tretjič je bilo Cerkno bombardirano 21.3.1944 in četrtič 16.1.1945.

Partizanska bolnišnica

Od kapitulacije Italije do sredine novembra 1943 je bila v prostorih nekdanjega otroškega vrtca partizanska bolnišnica. Ranjence in bolnike je zdravil dr. Edvard Pohar z Gorenjske. Stalno jih je oskrbovala bolničarka Lida Zlatoper. V tej bolnišnici je 28.10.1943 umrl narodni heroj Venceslav Zevnik-Viktor Železnik.

Spominska plošča je na nekdanjem otroškem vrtcu, odkrita 27. 4.1974.

Osnovna šola — spomenik NOB

Ob 25-letnici napada na partijsko šolo v Cerknem je bila 27.1.1969 svečana komemoracija. Na srečanju, ki je sledilo, je bila sprejeta pobuda preživelih tečajnikov, da bi v Cerknem zgradili šolo, ki bi na mlade generacije prenašala tradicije NOB.

Pokroviteljski odbor je izvedel solidarnostno akcijo za novo šolo po vsej Sloveniji. Prvi del šole, za višje razrede je bil izročen svojemu namenu 17. 9. 1972. Drugi del, za nižje razrede, pa je bil izročen namenu 8. 3. 1977.

Radiomehanična delavnica (zametek tovarne ETA)

Za potrebe 9. korpusa so v Cerknem uredili radiomehanično delavnico. Manjša skupina delavcev je tu nadaljevala delo še po vojni za potrebe civilnega prebivalstva. Postopno se je delavnica razvila v večji obrat in kasneje v tovarno, ki je dobila znano ime ETA in predstavlja sedaj eno največjih delovnih organizacij v idrijski občini.

Spominska plošča je na hiši št. 55, pri Adolfi Štrukelj.

Žrtve za svobodo

Na področju Cerkljanskega je izgubilo življenje 999 borcev in žrtev okupatorjevega terorja.

Med padlimi so tudi italijanski partizani in pripadniki drugih narodnosti. Za vse padle borce, streljane talce in umrle v internaciji je pri pokopališču urejena grobnica. Tu sta pokopana tudi narodna heroja Venceslav Zevnik-Viktor Železnik in Andrej Žvan-Boris. Grobnica je delo arhitektke Majde Rutar-Prion. Ob grobnici je spomenik, delo kiparja Janeza Lenassija; odkrit 8. 9.1963.

ČEKOVNIK

Centralna vojna bolnica — SVPB Pavla

CVB je bila ustanovljena v Čekovniku 2.12.1943 z odlokom (štev. 94) štaba 3. operativne cone Alpske. Za šefa zdravnika je bil imenovan dr. Aleksander Gala-Peter, ki je že prej vodil bolnišnico JPO. Ranjence bolnišnice Južnoprimorskega odreda so med nemško ofenzivo septembra 1943 selili iz Vipavske doline na Predmejo in naprej prek Golakov na Malo goro (Mrzli log), v Tršanovše in k Tratniku v Čekovnik. Tu je bolnišnica ostala do novega leta 1943/44 (v tem času se imenuje najprej CVB 3. operativne cone Alpske ali CVB 9. korpusa in nato Bolnica 32. divizije); takrat so jo preselili v novo zgrajeno brunarico za Klavže ob Idriji. Februarja 1944 se je ta bolnišnica preimenovala v Slovensko vojno partizansko bolnico Pavla (SVPB Pavla) po zdravnici dr. Pavli Jerina, ki je postala nova upravnica bolnišnice in jo potem vodila do osvoboditve 1945. Po preselitvi bolnišnice za Klavže je bila javka zanjo pri Tratniku v Čekovniku, od junija 1944 pa v Mrzli rupi.

Spominska plošča na šoli v Čekovniku je posvečena CVB 3. operativne cone Alpske, kasneje imenovani SVPB Pavla, plošča na Tratnikovi domačiji pa je spomin na javko te bolnišnice.

SVPB — Pavla je imela v svoji sestavi več postojank. Zgrajene so bile na območju Trnovskega gozda nad Čekovnikom, Mrzlo rupo, od Tisovca do Golakov, v glavnem ob izviru Idrije, Belce in Trebuše. V SVPB Pavla, v teh centralnih postojankah, se je zdravilo 954 ranjencev.

Decembra 1943 so začeli za Klavži graditi konspirativno postojanko A centralo z okoli 50 ležišči. Poleti 1944 so jo zaradi suma dekonspiracije izpraznili; pred zadnjo ofenzivo 1945 so na postojanko A naleteli Nemci in jo požgali.

Dvajset minut od postojanke A so marca 1944 zgradili v grapi ob pritoku Idrije postojanko B, imenovano tudi Očkova postojanka (po zdravniku dr. Francu Podkoritniku-Očku). Imela je 30 ležišč, sprejemala je lažje ranjence in bolnike — od marca 1944 do 27.6.1944. Ponovno je bila naseljena od oktobra 1944 do maja 1945.

Zaradi evakuacije 27. 6.1944 je bila SVPB Pavla čez noč brez prostorov. Zato so na hitro postavili pod Hudim poljem novo postojanko B centralo s 30 ležišči, ki je sprejemala ranjence od 15. 7. do 6.11.1944. Potem so jih evakuirali na Notranjsko.

Junija 1944 so dogradili Tinetovo postojanko za 100 ranjencev po načrtih arhitekta Tineta Valentinčiča, ki ga je poslal glavni štab NOV in PO Slovenije. Zaradi suma dekonspiracije (27. 6.1944) postojanke niso naselili. V bunkerju te postojanke so bili ranjenci med nemško ofenzivo junija 1944 in marca 1945.

18.9.1944 je bila dograjena v dolini Belce nad Krekovšami nova centralna postojanka z 9 barakami in 60 ležišči in je bila zelo dobro opremljena.

Od konca 1944 do osvoboditve so bili invalidi v postojanki Delta blizu Tratnika.

Ekonomat in javka bolnišnice sta se poleti 1944 preselila iz hiš v Mrzli rupi v gozd in grapo v posebno zgrajene pristreške in barake.

SVPB Pavla je pošiljala premične rekonvalescente in lažje ranjence v okrevališče št. 1 na Vrše in na okrevališče št. 2 v Jagrščce. Obe okrevališči sta bili pod upravo SVPB Pavla a sta tudi samostojno sprejemali na zdravljenje premične bolnike in lažje ranjence. Na obeh okrevališčih se je zdravilo 758 ranjencev.

Spomenik SVPB Pavla stoji 3 km južno od Mrzle rupe na Hudem polju; oblikoval ga je arhitekt Stane Kristel; odkrit 1962.

ČRNI VRH NAD IDRİJO

Likvidacija domobranske postojanke

iz strateških razlogov so Nemci v Črnem vrhu postavili domobransko postojanko, avgusta 1944 so v njej nastanili posadko in začeli vas utrjevati. Nova postojanka je partizanom ovirala prehod med Dolomiti, Trnovsko planoto in Vipavsko dolino. Poveljstvo 9. korpusa je sklenilo postojanko uničiti. 1.9.1944 zjutraj je 3. SNOUB Ivana Gradnika, z delom

16. SNOB Janka Premrla-Vojka, postojanko napadla in jo po 12 urah boja zavzela. Druge enote 9. korpusa so akcijo varovale in uspešno odbijale sovražnikove poskuse, da bi prišel na pomoč napadeni posadki. Padlo je 84 domobrancev. 38 jih je bilo ujetih, 21 pa jih je pobegnilo. Nekaj žrtev je imela tudi Gradnikova brigada.

DOLENJI NOVAKI

Rojstni kraj Toma Brejca — organizatorja osvobodilnega gibanja

Tomo Brejc se je rodil v Dolenjih Novakih leta 1904. V Jugoslaviji, kamor je emigriral, se je pridružil delavskemu gibanju. Leta 1928 je postal član KPJ. Kot aktivni komunist je bil obsojen na 18 mesecev zapora, leta 1936 pa izgnan iz Jugoslavije. V Parizu je urejal »Glas izseljencev«. Leta 1939 se je vrnil v Slovenijo, 1.1941 pa je bil med organizatorji osvobodilnega gibanja na Gorenjskem. Aprila 1942 ga je CK KPS poslal na Primorsko. Postal je prvi sekretar PK za Slovensko Primorje.

Spominska plošča je na osnovni šoli, ki je imenovana po Tomu Brejcu, odkrita 26. 5.1974.

Slovenska vojna partizanska bolnica Franja

je bila zgrajena decembra 1943 za zdravljenje ranjencev in bolnikov na območju 9. korpusa. Po nasvetu kmeta, aktivista OF Janeza Peternelja-Podnjivčana je dr. Viktor Volčjak izbral lokacijo v soteski Pasice. Pod Volčjakovim vodstvom in ob pomoči bolničarja Rudija Katrašnika, je skupina zanesljivih borcev zgradila prve barake. 23.12.1943 so vanje prinesli prve ranjence. Prvi upravnik bolnišnice je bil dr. Viktor Volčjak. Za njim je februarja 1944 prevzela vodstvo bolnišnice dr. Franja Bojc. (Po njej je bolnica dobila ime). Krajši čas sta bila upravnika tudi dr. Vladislav Klein in dr. France Podkoritnik.

Ohranjena bolnišnica »SVPB Franja« je imela naziv oddelka B. Delovala je od 23.12.1943 do aprila 1944, ko so jo za kratek čas evakuirali. Od 5. 5.1944 so jo po navideznem požigu še dograjevali. 23. 6.1944 je ponovno začela sprejemati ranjence in delovala do osvoboditve.

Oddelek C: nad Zalim logom in Farjim potokom; od srede januarja 1944 do 16.10.1944. Oddelek C1: ob potoku v gozdu nad Zalim logom; od 16.10.1944 do 5.5.1945 so v oddelku C našli zavetje ranjenci iz centrale B, ko so zaradi varnosti morali paciente začasno izseliti.

Oddelek D: pod Črnim vrhom proti Davči; od junija 1944 do februarja 1945.

Oddelek D — Švica; ob srednjem toku potoka Davče; od februarja 1945 do 9. 5.1945.

Pokljuka 10: nad Farjim potokom oziroma nad Zalim logom; od začetka aprila 1944 do 21.5.1944.

Pokljuka: na področju Podlonka in Prtovča, preimenovana v Š-Stol I. Obe bolnici sta bili od 20.5.1944 do 2.10.1944 pod upravo »SVPB Franja«, kasneje »Pokljuka« oziroma »Stol« pride neposredno pod upravo sanitetnega odseka 9. korpusa.

V vseh oddelkih »SVPB Franja« je bilo 235 ležišč za ranjence in bolnike. Od teh je bilo v Centrali B v Pasicah 120 ležišč. V vseh oddelkih se je zdravilo okoli 600 borcev.

V soteski Pasice so ohranjene barake SVPB Franje.

Spominska plošča pred vhomom v SVPB Franja, odkrita 1959. Grobišče ob poti v bolnišnico in spominska plošča s 50 imeni ranjencev, umrlih v bolnišnici.

Spominska plošča na hiši št. 3 pri Janezu Peternelju-Podnjivčanu, kjer je bila glavna javka. Odkrita 1959.

Spominska plošča pred dviznim mostom v »SVPB Franja« — borcu zaščitne čete Viliju Simovčiču, ki je utonil 19.2.1945. Odkrita 1976.

Javki za »SVPB Franjo« sta bili še: v hiši Metoda Mlakarja v Logu, Dolenji Novaki št. 1 in v hiši Vencija Peternelja pri Cmilku, Dolenji Novaki št. 47.

GODOVIČ

Boji Idrijskega odreda in 3. bataljona Gradnikove brigade

V drugi polovici septembra 1943 je Idrijski odred na položajih okrog Godoviča in v Zali branil Nemcem prihod v Idrijo. Nemci so bili večkrat odbiti in so imeli precejšnje izgube.

S pomočjo oklopnih enot in večjih okrepitev jim je uspelo 23. 9.1943 prebiti se do Idrije.

Takrat so v Godoviču ujeli in postrelili pet domačinov. V dveh dneh so požgali 53 hiš in 52 gospodarskih poslopij.

V drugi polovici decembra 1943 se je Gradnikova brigada zadrževala na položajih med Vodiciami in Javornikom. 3. bataljon je bil tedaj na Javorniku. Nemci in domobranci so zaradi izdaje 23.12.1943 iznenada napadli bataljon; padlo je več borcev, 17 pa so jih ujeli. Ujete partizane so odgnali v Godovič, tu so jih domobranci postrelili.

Na mestu, kjer so bili borci postreljeni, stoji spominska lipa.

Akcija 3. čete 1. bataljona Soškega odreda

Borci te čete so 12.12.1942 na cesti Godovič—Novi svet napadli italijansko vojaško kolo-no. Ubili so 6 italijanskih vojakov in zaplenili puške.

GORE

Boji Idrijskega in Dolomitskega odreda ter Vojkove brigade jeseni 1943

V drugi polovici septembra 1943 so se na položajih okrog Gor in Jeličnega vrha borile enote Idrijskega in Dolomitskega odreda in zapirale Nemcem pot v Idrijo. Na teh položajih je Vojkova brigada imela hude boje z Nemci novembra 1943. V njih so tudi enote NOV utrpel večje izgube. Po vojni so vse padle prenesli v grobnico na Marutnik. Grobnica in spomenik 47 padlim borcem NOV je na Marutniku.

GORENJA KANOMLJA

Okupatorjevi zločini

Nemci in domobranci so 1.4.1945 pridrveli do kmetije na Brdu, vzeli gospodarja in mu naložili težko breme, da ga je moral nositi proti Vojskemu. Ko je kolona z gospodarjem že krenila na pot, je skupina zločincev zaostala. Na domačiji sta bili dve družini. Člane obeh so zločinci mučili, jih zvezali z vrvo, zaprli v hišo in hišo zažgali. Zgoreli so vsi: Močnikova Julka, njena 10-letna hči Rozika in 83-letni oče Anton Vončina, od Bončinovih pa žena Cecilija, štirje otroci ter 15-letni nečak Jože Likar. Gospodarja so pred vasio Vojsko zaklali. Spominsko znamenje stoji ob ruševinah domačije, odkrito 8.9.1957.

GORENJI NOVAKI

Boj 3. bataljona Prešernove brigade

20. 7. 1943 so Nemci napadli Prešernovo brigado v Davči. Njen 3. bataljon se je umaknil na primorsko stran v Gorenje Novake. Nemci so o tem obvestili Italijane, partizanski obveščevalci pa bataljon, da je izdan.

Prešernovci so zasedli položaje pod Cimprovko in tu pričakali Italijane. V nenadejanem partizanskem napadu so imeli Italijani več mrtvih in ranjenih. Na umiku so požgali vse senike na Labinjskih leha. Bataljon pa se je umaknil nazaj na Gorenjsko.

GORENJI VRSNIK

Hudi boji Kosovelove brigade

V dneh 15.11.1943 in 11.4.1944 je imela Kosovelova brigada na položajih Gorenjega Vrsnika hude boje z Nemci. Obakrat je brigada imela velike izgube.

Pri cerkvi je grobišče s spomenikom 26 poznanim in 29 nepoznanim padlim borcem NOV.

GORJE

Okupatorjev zločin

17.4.1944 so Nemci obkolili vas, ujeli tri starčke in jih ustrelili. Nato so zažgali 18 poslopij.

Boji enot 19. SNOUB Srečka Kosovela in borcev gorenjskega vojnega področja

V zadnji sovražnikovi ofenzivi, ko je na Cerkljansko navalilo okrog 15 000 sovražnih vojakov, so se na Porezen umaknili 19. SNOUB Srečka Kosovela, del enot gorenjskega vojnega področja in drugih zalednih enot ter mnogi terenski politični delavci. 24.3.1945 so jih pod vrhom presenetile nemške enote. Po krajšem boju je padlo na vrhu Porezna 32 partizanov, blizu 150 pa je bilo ujetih. Med padlimi borci je bil tudi narodni heroj Andrej Žvan-Boris, namestnik komandanta gorenjskega vojnega področja.

Grobica in spomenik 22 padlim partizanom je na vrhu Porezna, spomenik odkrit 14.8.1949. pod vrhom stoji planinska koča, poimenovana po heroju Andreju Žvanu, pri koči je spominsko znamenje, posvečeno boju na Poreznu; delo Toneta Svetine, odkrito 17. 8.1975.

IDRIJA

KOSOVELOVA ULICA 17

Ustanovitev komunistične organizacije

Rudnikživega srebra v Idriji obratuje nepretrgoma od leta 1490. Leta 1575 je bil podržavljen. Položaj rudarjev se je izboljšal ob koncu 19. stoletja, ko se je začelo razvijati socialistično gibanje. Idrija je postala močan center organiziranega delavstva. Leta 1911 je bil izvoljen za župana Ivan Štravs, ki je bil prvi socialdemokratski župan na Slovenskem. Leta 1921 je bila večina rudarjev naklonjena novoustanovljeni celici KP Italije. Naročnikov komunističnega glasila Delo je bilo preko 500; komunisti so dobili večino in prevezli vodstvo v Konzumnem društvu in v sindikatu; dobro so se uveljavljali tudi na volitvah leta 1922. Prvi sekretar komunistične celice je bil Franc Vidmar, ki je padel julija 1942 na Dolenjskem kot aktivist OF.

V dobi fašističnega terorja so morali nekateri komunisti emigrirati, tisti pa, ki so ostali v Idriji, so delovali v strogi ilegali.

Spominska plošča na hiši št. 17, odkrita 1.1955.

PARTIZANSKA ULICA

Diverzija v rudniku živega srebra

Posebna diverzantska skupina 31. divizije je v noči na 6.2.1944 pod vodstvom Evgena Matejke-Pemca in ob pomoči rudarjev minirala vodne črpalke v rudniku in tako za nekaj mesecev onesposobila rudnik. Akcija je uspela, čeprav je nemška posadka v Idriji takrat štela 2200 mož. Diverzantska skupina je dobila pohvalo Vrhovnega štaba NOV in POJ in Glavnega štaba NOV in PO Slovenije.

PRELOVČEVA ULICA 2

Narodni heroj Jože Mihevc-Rudar

Rojen je bil 25. 7.1922 v Gorici. Bil je delavec. Mladost je preživel v Idriji. Leta 1941 je odšel na delo v rudnik Raša v Istri, a se je že novembra 1942 vrnil domov in se vključil v Vojkovo četo. Kasneje se je boril v Južnoprimorskem odredu in Gregorčičevi brigadi. Zaslovel je po junaštvu.

Po kapitulaciji Italije je bil imenovan za komandanta 3. bataljona Gradnikove brigade, kasneje pa za namestnika komandanta iste brigade. 20.5.1944 je postal komandant Vojkove brigade. Z njo je vodil vrsto hudih bojov proti Nemcem. Padel je v boju na Jelovici 20. 6.1944.

Za narodnega heroja je bil imenovan 21.7.1953. Pokopan je na pokopališču v Idriji.

Po heroju Jožetu Mihevcu se imenuje osnovna šola v Idriji. Pred njo stoji spomenik, odkrit 29.11.1963.

PRELOVČEVA ULICA 9

Mestni muzej Idrija

Ima več oddelkov:

geološko-tehnično-zgodovinski odderek o vlogi in razvoju rudnika;

etnografski odderek (o razvoju čipkarstva na Idrijskem ipd.),

oddelek NOB:

stalna razstava Slovenska vojna partizanska bolnica Pavla, partizanska grafika in prikaz

kulturnih dejavnosti na osvobojenem ozemlju Primorske med NOB;

spominsko sobo pisatelja Franceta Bevka;

ULICA KAPETANA MIHEVCA 34

Ustanovitev mestnega odbora OF in celice KPS

22.11.1942 je bil na pobudo organizatorja OF Jaka Platiše-Franca ustanovljen mestni odbor OF pri Francu Bezeljaku na Kovačevem rovtu.

6.12.1942 je bila v hiši Poldeta Berčiča, Ulica kapetana Mihevca, ustanovljena celica KPS.

Ustanovitev sanitetnih postaj na Primorskem

Od marca do septembra 1943 je bilo z odločbo štaba 3. operativne cone Alpske in na pobudo sanitetnega referenta te cone dr. Aleksandra Gala-Petra ustanovljenih 10 sanitetnih postaj, ki so bile razporejene od Idrije do vrhov Kanina. Delo sanitetnih postaj je bilo za tisti čas zelo pomembno. Maloštevilno priučeno sanitetno osebje je požrtvovalno opravljalo svoje delo v izredno težkih okoliščinah zaradi neprestanih sovražnikovih ofenziv. V vseh desetih sanitetnih postajah se je zdravilo okoli 300 ranjencev in bolnikov, zdravnik je bil dr. Aleksander Gala-Peter. Predanost prebivalstva NOB je bila glavno poroštvo za uspešno organizacijo partizanske sanitete v najtežjem obdobju bojev na Primorskem.

Sanitetna postaja štev. 1

je bila »za gladkimi skalami« in »na visokem vrhu« v neposredni bližini Idrije od marca do sredine novembra 1943, ko se je združila s CVB pri Tratniku v Čekovniku. Sanitetno postajo št. 1 je vodil bolničar Feliks Kosmač iz Idrije. V njej se je zdravilo ok. 50 ranjencev in bolnikov. Hrano in druge potrebščine zanje so zbirali aktivisti na terenu, predvsem pa žene in dekleta iz Idrije, Idrijske Bele in Čekovnika, in oddajali na javki pri Feliksu Kosmaču v bližini Idrije in pri Juliju Lampetu v Beli.

Spomenik je v gozdu nad domačijo Feliksa Kosmača nad Idrijo, »za gladkimi skalami«.

IDRIJSKA BELA

Poslednji boj narodnega heroja Janka Premrla-Vojka

Posadka gozdne milice v Idrijski Beli naj bi se pod zaščito voda redne italijanske vojske

15.2.1943 umaknila v Idrijo. O tem je bila obveščena Vojkova četa, ki je taborila na Brinovem griču, in pripravila Italijanom zasedo v Strugu, približno 2 km od Fužinarja proti Idriji. Med bojem je bil težko ranjen komandir Janko Premrl-Vojko, popularni primorski borec. Partizani so prenehali z bojem in težko ranjenega Vojka prenesli v taborišče na Brinov grič. Tu je umrl v noči na 23. 2.1943, star 23 let.

Spominska plošča je v Strugu, v grapi Idrijske Bele, kjer je bil Janko Premrl-Vojko smrtno ranjen.

IDRIJSKI LOG

Taborišče Vojkove čete na Brinovem griču

Tu je bilo partizansko taborišče od 28. 9. 1942 do poletja 1943, imenovano taborišče Vojkove čete. To je bila prehodna točka za Dolomite in Dolenjsko.

Vojkova koča na Brinovem griču stoji v gozdu med naselji Koševnik, Predgrize in Griže ter Francosko cesto, oddaljena od vasi Idrijski Log 20 minut po gozdni poti. Urejena je bila

4.7.1958. Takrat je bila tudi odkrita spominska plošča Janku Premrlu-Vojku. (Ključ od koče je pri Francu Benčini-Ladu, Idrijski Log št. 19.)

Kurirska postaja P5

Nedaleč od taborišča Vojkove čete na Brinovem griču je bila od jeseni 1942 do kapitulacije Italije kurirska postaja, kasneje imenovana relejna postaja P5. Vzdrževala je zvezo z Dolomiti in notranjostjo Primorske.

IDRSKE KRNICE

Sanitetna postaja št. 2 in okrevališče št. 2 — SVPB Pavla

Od aprila 1943 do kapitulacije Italije je bila v gozdu pod kmetijo Na hribu sanitetna postaja št. 2. Ustanovljena je bila na pobudo dr. Aleksandra Gala-Petra. Zemljanko je zgradil Janez Magajna-Klemen in jo tudi oskrboval.

Okrevališče št. 2 je bilo ustanovljeno novembra 1943 v hiši Franca Kacina v Peklu. Uredil ga je dr. Aleksander Gala-Peter. Namenjeno je bilo za okrevanje lažjih ranjencev, ki niso potrebovali vsakodnevnih zdravniških pomoči. Ranjence in bolnike so pošiljali iz Centralne vojne bolnice pri Tratniku, kasneje pa iz SVPB Pavla.

Spomladi 1944 so v okrevališču št. 2 opravljali praktične vaje gojenci bolničarske šole 9. korpusa.

15. 6. 1944 je izdajalec pripeljal Nemce iz Idrije do okrevališča št. 2. Strel, ki je ubil stražarja Pavleta Tušarja, je opozoril ranjence in osebje, da so se pravočasno umaknili. Vendar so Nemci ujeli obveščevalko Anico Prebil in jo odgnali k Erjavčevim v Masore. Tu so jo mučili in umorili. Svoj bes so znesli tudi nad družino Erjavcev. Gospodarja Matevža, ženo Angelo, Alojza Štucina in Franca Carlja so zaprli v hlev, hlev in hišo pa zažgali. Spominska plošča o okrevališču št. 2 je na hiši v Peklu, odkrita 5.8.1950.

Spominska plošča sanitetni postaji št. 2 je na poslopju osnovne šole, odkrita 1974.

Okupatorjevi zločini v Krnicah in Masorah

10. in 11. 6. 1944 so Nemci v obeh vaseh požgali nad 30 stanovanjskih hiš in gospodarskih poslopj ter ustrelili starko Terezo Lapajne in starčka Antona Kosmača iz Masor. Ujeli so tri borce Vojkove brigade; blizu domačije pri Sedeju so dva od njih mučili, oslepili in jima na tnalu odsekali glave. Pri tem početju so se fotografirali. Zločinci so bili pripadniki SS bataljona za obrambo Krasa in Gradiške.

Med zadnjo ofenzivo so Nemci in domobranci 20. 3. 1945 postrelili v hiši št. 57 štiri člane družine Močnik in 12 nepoznatih partizanov. Domačijo so požgali.

Spomenik je pri Sedeju v Idrijskih Krnicah, odkrit leta 1952.

JAGRŠČE

Okrevališče št. 2

Po nemškem napadu 15. 6. 1944 se je okrevališče št. 2 s Krnic umaknilo v Jagrščje.

21.3.1945 so v to vas prišli Nemci in četniki in ostali do 30.3. V tem času so požgali nekaj hiš, usmrtili več vaščanov in napadli okrevališče št. 2. Ustrelili so bolničarja in 11 ranjencev.

Kamen s spominsko ploščo stoji na križišču poti v začetku vasi. Plošča je posvečena okrevališču št. 2 SVPB Pavla in 12 žrtvam odkrita 1974.

Požig vasi

9. 6. 1944 so Nemci med ofenzivo prodrli v vas. Borci 7. SNOUB so jih zadrževali, a so se morali pred nemško premočjo umakniti. Ker sovražniki niso mogli partizanom do živega, so se znesli nad domačini. Požgali so 13 stanovanjskih hiš in 16 gospodarskih poslopj ter ubili 2 vaščana.

JAVORNIK

Napad na 3. bataljon Gradnikove brigade

23.12.1943 je 3. bataljon Gradnikove brigade taboril v hišah pri Škvarču in Žaklju pod Javornikom. Izdajalec je pripeljal Nemce iz Idrije in domobrance iz Godoviča.

Kljub partizanskim izvidnicam in patroljam je sovražniku uspelo pritihotapiti se v megli prav do obeh domačij. V neenakem boju je padlo 47 borcev, 17 pa je bilo ujetih. Padli so tudi trije domačini. Ujete partizane so odpeljali in jih v Godoviču ustrelili.

Spominska plošča je na Pirnatovi planinski koči na Javorniku.

JAZNE

Napad na 5. bataljon Gradnikove brigade

3.12.1943 je bil 5. bataljon Gradnikove brigade na kmetiji pri Mrzlikarju nad vasjo. Bataljon je bil izdan in iznenaden. V hudem boju z Nemci, ki so bili v veliki premoči, je padlo 37 borcev.

Spomenik je pri hiši št. 30, odkrit 22.8.1976.

JESENICA

Streljanje ujetih partizanov

24.3.1945, med zadnjo sovražnikovo ofenzivo proti 9. korpusu, so Nemci prignali v Jesenico okoli 150 na Poreznu zajetih partizanov. Zapri so jih v hlev pri hiši Gabrijela Feltrina, št. 8. Naslednji dan so jih 97 po skupinah postrelili na več krajih blizu Jesenice in sosednjega Orehka.

Spomenik je pri hiši št. 8, odkrit 17.8.1975.

LABINJE

Sedež rajonskega in okrožnega komiteja KPS ter rajonskega in okrožnega odbora OF za Cerkljansko

Od marca 1943 do kapitulacije Italije je bil v bunkerju nad vasjo v kraju Tičarica sedež rajonskega in okrožnega komiteja KPS ter rajonskega in okrožnega odbora OF za Cerkljansko

V hiši št. 24 je bila med NOB glavna javka 00 OF in OK KPS za Cerkljansko. Tu je bilo prvo posvetovanje terenskih odborov OF za Cerkljansko 23.2.1943.

Spominska plošča z napisom je na hiši št. 24, pri Obidu, odkrita 1974.

Sedež pokrajinskih vodstev za Slovensko primorje in Trst

V partizanski vasi Labinje je bilo vse prebivalstvo vključeno v narodnoosvobodilno gibanje. Vas je dala 32 borcev NOV. Padlo je osem borcev in žrtev fašističnega nasilja. Med NOB so bile v vasi naslednje ustanove:

Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor,

Pokrajinski odbor Osvobodilne fronte.

Pokrajinski komite KPS,

Pokretna bolnica 31. divizije.

Tečaj za obveščevalce in minerce,

Srednja partijska šola, VII. tečaj.

Sovjetska, ameriška in angleška vojaška komisija pri IX. korpusu.

Podoficirska šola.

Razni odseki in službe pri IX. korpusu

Delavnice in bunkerji.

Spominska plošča je na hiši družine Makuc pri Sovrčenu na začetku vasi; odkrita leta 1974.

LAZEČ

Požig vasi

Med junijsko ofenzivo so Nemci 10. 6.1944 požgali vas.

LEDINE

Boji enot 30. in 31. divizije

Od kapitulacije Italije do konca vojne so na tem področju imele enote 30. in 31. divizije NOV večkrat hude boje, posebno novembra 1943, januarja 1944, od 18. 3. do 4. 4.1944, 11.4.1944, julija 1944, novembra in decembra 1944 in februarja 1945. Te enote so branile sovražniku dohod na osvobojeno ozemlje. Obenem je bila tu za partizane izhodiščna točka za pohode v Poljansko dolino. Dolomite ter v Idrijo in njeno okolico.

V grobnici nad vasjo je pokopanih 36 padlih, od teh 19 nepoznatih borcev; urejena je bila 1960.

Na pokopališču stoji spomenik 73 padlim, od teh 9 nepoznatim borcem.

OREHEK

Ciklostilna tehnika Porezen

Tehnika je začela delati marca 1943 v kraju Tičarica nad vasjo Labinje. Po kapitulaciji Italije so jo preselili v urejen bunker z električno razsvetljavo v bližini domačije pri Abramcu. Tu je ostala do konca vojne.

Spominska plošča je na Abramovi hiši, Orehek št. 37; posvečena je tehniki in kurirski javki št. 4; odkrita novembra 1955.

OTALEŽ

Požig vasi

18. 3.1944 so Nemci iz letal streljali na vas. Zažgali so 17 stanovanjskih hiš in 22 gospodarskih poslopj.

10.6.1944 so požgali še 7 stanovanjskih hiš in 8 gospodarskih poslopj. Ta dan so s puškimi kopiti pobili 3 domačine.

PLANINA PRI CERKNEM

Partizanska akcija na rudnik bakra

Borci čete Južnoprimorskega odreda pod vodstvom komandirja Srnjaka so 6.3.1943 pokvarili strojne naprave, odnesli razstrelivo in jermene ter tako onemogočili delo v rudniku bakra. Italijani niso več obnovili rudnika.

POČE

Organizator OF Jaka Platiše-Franc

Kot primorski emigrant se je vključil v delavsko gibanje v Ljubljani in v Kranju in bil leta 1936 sprejet v komunistično partijo. V narodnoosvobodilno gibanje se je vključil 1941.

Marca 1942 je bil s partizansko četo, v kateri je bil komisar, poslan na Primorsko. Julija 1942 je šel kot politični delavec na Idrijsko, februarja 1943 pa v Trst. Tu je bil izdan. V stanovanje družine Del Fabro v ulici Tigor, kjer je imel napovedan sestanek, je vdrla kvestura. Pravočasno je skril seznam sodelavcev iz Trsta. Ko je uvidel, da ni rešitve, si je s poslednjo kroglo vzel življenje — 26. 4. 1943.

Spominska plošča je na njegovi hiši, Poče št. 22.

POLICE

Sedež okrožnega komiteja KPS za baško okrožje

Leta 1944 je bil v vasi nekaj časa sedež okrožnega komiteja KPS za baško okrožje.

Od 16. 2. do 23. 2. 1944 je OK KPS v vasi imel nižji partijski tečaj za 30 tečajnikov.

Aprila 1944 je bila blizu vasi konferenca aktivistov OF baškega okrožja.

Spominska plošča o okrožnem komiteju KPS in partijskem tečaju je vzidana na hiši št. 1

POLJANE

Organizator OF na Cerkljanskem Jaka Štucin-Cvetko

Pred vojno je sodeloval v delavskem gibanju in v delavskem društvu Vzajemnost v Kranju. Avgusta 1941 je bil poslan na Cerkljansko z nalogo, da organizira OF. Delal je najprej na rajonskem, potem na okrožnem partijskem komiteju. Ob kapitulaciji Italije je bil imenovan za sekretarja okrožnega komiteja KPS za idrijsko okrožje. Konec oktobra 1943 je postal član Pokrajinskega komiteja KPS. V začetku leta 1944 je prevzel posle organizacijskega sekretarja Oblastnega komiteja KPS za Gorenjsko. To funkcijo je opravljal vse do 1. 4. 1945, ko se je, obkoljen od Nemcev, sam ustrelil.

Ciklostilna tehnika Drago

Od februarja do avgusta 1944 je delovala v hiši št. 2 pri Gabrijelu Kosmaču ciklostilna tehnika 9. korpusa in razmnoževala glasilo 9. korpusa Partizanski dnevnik. Tehniko je vodil Drago Kuralc. Po njem je dobila ime.

Kurirska karavla P35

Ustanovljena je bila v drugi polovici septembra 1943. Delovala je najprej v Cerknem. Po novembrski ofenzivi so se kurirji preselili na Poljane in ostali tam do konca vojne. Vzdrževali so zvezo s Selško in Poljansko dolino, obenem pa še s postajo P21 pri Pečinah na Šentviški planoti in s P7 v Gorenji Trebuši.

Spominska plošča je na poslopju nekdanje mlekarne, odkrita leta 1974.

REKA

Nasilje nad vasjo

Nemci so med ofenzivo 10. 6. 1944 požgali vas in ubili aktivista Rafaela Abrama, Andreja Podreko in Alojzijo Lahajnar.

SREDNJA KANOMLJA

Rojstni kraj narodnega heroja Ivana Skvarča-Modrasa

Rojen je bil 27.1.1915. Po prvi svetovni vojni je s starši odšel v Jugoslavijo. Izučil se je za ključavničarja. Zgodaj se je vključil v mladinsko gibanje. Posebno aktiven je bil po letu 1937, ko je bil sprejet v KPS. Sodeloval je v delavskem prosvetnem društvu Svoboda, v raznih športnih in drugih organizacijah. Prvič je bil aretiran in zaprt leta 1939. Leta 1940 so ga spustili iz zaporja; umaknil se je v ilegalo in postal politično še aktivnejši. 1941 je odšel v partizane v Celjsko četo. Zatem je bil v Štajerskem bataljonu. Izkazal se je v bojih pri Šoštanju, Dobrovljah in okrog Bizeljskega, kjer so partizani s svojimi akcijami skušali preprečevati Nemcem, da bi izseljevali Slovence.

Leta 1942 se je s svojo enoto bojeval na Kozjanskem.

Uspehi Modrasove čete so vplivali ljudem vero v zmago in krepili upor. Ta četa je leta 1942 preživljala hude preizkušnje v vsakodnevnih bojih. Konec 1942 je prešla v Kozjanski bataljon.

Ivan Skvarča je bil tedaj postavljen za političnega komisarja, v začetku 1943 pa za komandanta bataljona. Padel je v boju na Bizeljskem 20.12.1943, ko je reševal ranjence pred sovražnikom.

Za narodnega heroja je bil imenovan 15.7.1951.

Ustanovitev 2. trnovske čete

Jeseni 1942 je iz Srednje Kanomlje in sosednjih vasi odšlo več fantov v partizane.

10.12.1942 so se borci novinci zbrali pred Šinkočevo hišo in zaprisegli. Ustanovljena je bila 2. trnovska četa, ki je imela taborišče na Žirovčkovi planini.

Spominska plošča je vzidana na hiši pri Šinkovcu, odkrita 19.8.1962.

Spominsko znamenje je v četnem taborišču v gozdu na Žirovčkovi planini, odkrito 19.8.1962.

Okupatorjevi zločini

21.3.1945 so pridivjali Nemci do domačije v Žličniku. Mučili so Štucinovo in Česnikovo družino. Zapri so ju v hišo in hišo zažgali. Zgorelo je sedem ljudi, med njimi štirje otroci, stari od 5 do 8 let.

Spominska plošča je ob ruševinah domačije v Žličniku, odkrita 1968.

V hiši na Lebanovšu so se pogosto zadrževali partizani in obveščevalci. 30.3.1945 so Nemci pridrveli iz Idrije in začeli zverinsko mučiti tri sestre, stare nad 50 let — Nežo, Frančiško in Katarino Podobnik. Ko so jih usmrtili, so hišo zažgali.

Spominska plošča je ob ruševinah domačije, odkrita 17.8.1969.

1.4.1945 so Nemci in domobranci pridrveli iz Idrije in požgali domačijo v Gorenjem Belobrdju št. 40. V hiši so zgoreli trije člani družine Rejc.

Spominska plošča je na obnovljeni Rejčevi domačiji, odkrita leta 1960.

ŠEBRELJE

Požgana vas

10. 6.1944 so Nemci prišli v vas, pobili pet ljudi in vas zažgali; zgorelo je 68 stanovanjskih hiš in vsa pripadajoča gospodarska poslopja.

Partijska šola

V kraju Podstajnajca, ob lazju Zabrnice so partizani avgusta 1944 zgradili barake. V teh barakah je 5. 9.1944 začela pouk nova pokrajinska partijska šola za Primorsko in Gorenjsko.

Do 25. 3.1945 se je zvrstilo 7 tečajev. Partijsko šolo sta vodila Jože Lesar in Anica Zrimšek.

Med zadnjo ofenzivo so se tečajniki 25. 3.1945 umaknili, Nemci so barake požgali.

Sedež pokrajinske tehnike KPS

V Šebreljskem vrhu, v gozdu pri kmetiji Pisance je bila od julija 1944 do konca vojne pokrajinska uprava vseh partizanskih tehnik in tiskarn na Primorskem. Vodil jo je najprej Ciril Lukman-Anjo, od začetka 1945 pa Martin Kokalj-Aleš.

Sedež pokrajinskega poveljstva OZNE

V hiši pri Osredkarju je bilo v letih 1943—1944 dalj časa pokrajinsko poveljstvo VOS in OZNE.

VOJSKO

Napad borcev Gregorčičeve brigade

22.6.1943 je skupina borcev Gregorčičeve brigade pod poveljstvom politkomisarja brigade Ivana Turšiča-Iztoka, narodnega heroja, napadla v Razorih pri Mrzli rupi italijanski

policijski avtobus, v katerem je bilo 20 fašistov. Ubitih je bilo 15 fašistov, 4 so bili težko ranjeni, enemu je uspelo pobegniti. Partizani so zaplenili 3 strojnice, 16 pušk, 19 pištol in drugo vojaško opremo.

Fašistične represalije

Zaradi poraza v Razorih so se fašisti maščevali nad prebivalci. 22. in 23. junija 1943 so požgali nad 30 domačij z vsemi poslopji. Pobili so tri vaščane, 24 so jih odgnali v zapore. 23. junij je krajevni praznik.

Ustanovitev srednje partijske šole

Pokrajinska komiteja KPS za Primorsko in Gorenjsko sta ustanovila na Vojskem pokrajinsko partijsko šolo. Z rednim poukom je začela 27.10.1943. Tečaji so trajali po 10 do 14 dni. Četrty tečaj so 10.12.1943 napadli Nemci. Padla sta dva tečajnika, drugi so nadaljevali tečaj v Gačniku. Peti partijski tečaj je bil pri Skoku v Gorenji Trebuši. Šesti se je začel v Čepovanu in se tragično končal ob nemškem napadu v Cerknem. Sedmi tečaj pa je bil v Labinjah pri Cerknem. Partijsko šolo je dotlej vodil Ivan Bratko-Andrej. Spominska plošča je vzidana na pročelju osnovne šole na Vojskem, odkrita 1959.

Ustanovitev okrožnega odbora SPŽŽ

7.11.1943 je bil v Likarjevi hiši (p. d. pri Felku) ustanovljen okrožni odbor Slovenske protifašistične ženske zveze. Odbor je vodila Marija Treven-Milica.

Tiskarna Slovenija

Poleti 1944 so partizanski tiskarji začeli graditi barake v strmi grapi pri studencu med Ogalcami in dolino Kanomlje. V poznem poletju se je vanje vselila partizanska tiskarna Slovenija. Imela je strojnico, stavnico, knjigovoznico in jedilnico ter lastno elektrarno. Delala je od 18.9.1944 do osvoboditve. V njej so tiskali Partizanski dnevnik, v dnevni nakladi poprečno 7000 izvodov. V ne polnih 8 mescih je tiskarna natisnila nad milijon izvodov časopisov, okrog 30 000 izvodov brošur, 176 750 raznih letakov, čez 33 000 izvodov ovitkov, 146 000 izvodov drobnih tiskov, 313 raznih tiskov na 1247 straneh v 1 394 311 izvodih. Delalo je okoli 30 ljudi.

Tiskarna Slovenija je ohranjena in od leta 1947 odprta za obiskovalce. Do nje se pride od zaselka Ogalce.

Kurirska postaja P 6

V zaselku Mrzla rupa je delala kurirska postaja P 6, ki je imela zvezo z osrednjo kurirsko postajo primorske linije P7. Ta se je zadrževala med Gorenjo Trebušo in Gačnikom. Postaja P6 je bila obenem tudi javka in obveščevalna točka za SVPB Pavla.

Druga pokrajinska partijska konferenca

Od 17. do 20. 4.1944 je bila na Vojščici, v hiši pri Vojščičarju, druga pokrajinska partijska konferenca za Slovensko primorje in Trst.

Zadnja nemška ofenziva na območju 9. korpusa

Spomladi 1945 se je znašel 9. korpus v kritičnem položaju. Zavezniške fronte so se bližale Slovenskemu primorju. Nemško poveljstvo se je — računajoč na možnost izkrcanja zaveznikov na severno-jadranski obali, z vso zagrizenostjo lotilo ofenzive proti NOV. V bojih je nastopalo blizu 30.000 mož, med njimi tudi pripadniki SS polkov z Gorenjske in iz Lju-

bljanske pokrajine, ruske kvizlinške enote, domobranci, četniki itn. Prejeli so ukaz, naj bodo s civilnim prebivalstvom skrajno brezobzirni.

V zaključni fazi operacij je sovražnik usmeril vse svoje sile proti glavnini 9. korpusa. Najhujši boji so bili na Banjški in Vojskarski planoti, kjer se je zadnje dni marca znašel v sovražnikovem obroču štab 9. korpusa z nekaterimi enotami. Z njimi so bile tudi zavezniške vojaške misije, pokrajinski komite KPS za Slovensko primorje ter druge civilne in vojaške zaledne ustanove.

Partizanske enote so utrpele hude izgube.

1.4.1945 sta na teh položajih padla tudi narodna heroja Anton Šibelja-Stjenka, pokopan na Vojščici, in Miro Perc-Maks, pokopan v Ljubljani. Na Vojščici je pokopan tudi Boško Dedejčič, narodni heroj iz Črne gore, ki je umrl 25. 5.1944 v SVPB-Pavla.

Za 305 v teh bojih padlih borcev je na Vojščici urejeno grobišče. Partizansko grobišče na Vojščici je bilo urejeno po načrtu arhitekta Savina Severja 22. 7.1965.

Zadnjih trideset žrtev okupatorjevega zločina

1.4.1945 so Nemci poslednjič pridrveli na Vojsko in polovili 30 ljudi. Prignali so jih pod zaselek Kočevše in jih tam ob cesti proti Nikovi postrelili.

To so zadnje žrtve na Idrijskem in poslednji zločin, ki so ga Nemci na tem območju zagrešili v pretekli vojni.

Spominska plošča je v kamniti steni nad cesto, na kraju zločina.

ZADLOG

Ustanovitev rajonskega komiteja KPS

V Kavčičevi hiši (p. d. pri Sedeju), št. 56, je bil konec septembra 1943 ustanovljen rajonski komite KPS za rajon Črni vrh nad Idrijo.

Ustanovitev informativnega centra

Oktobra 1943 je bil v Kavčičevi hiši ustanovljen informativni center za posredovanje radijskih poročil; nepretrgano je delal do aprila 1944. Radijska poročila so posredovali kurirjem, obveščevalcem in mladinskim ter drugim rajonskim aktivistom.

Ustanovitev rajonskega komiteja SKOJ in rajonskega odbora OF

Pri Mariji Ergaver (p. d. pri Marjeti), št. 74, sta bila 11. in 12. 9.1943 ustanovljena rajonski komite SKOJ in rajonski odbor OF za Črni vrh nad Idrijo.

Sedež vseh teh odborov je bil s krajšimi presledki med nemškimi ofenzivami pri družini Alojza Kavčiča (p. d. pri Sedeju), št. 56, vse do osvoboditve.

ZAKOJCA

Rojstni kraj pisatelja Franceta Bevka

Rodil se je 17. 9.1890. Po poklicu je bil učitelj. Med italijansko okupacijo je živel pretežno v Gorici. Bil je večkrat konfiniran. Njegove knjige so izhajale v Gorici in v Trstu, nekaj pa tudi v Ljubljani. Med primorskim ljudstvom je ohranjal slovensko besedo in vzgajal narod v domovinski ljubezni. Ob kapitulaciji Italije je prišel iz zaporov in se takoj aktivno vključil v NOB. Postal je predsednik pokrajinskega odbora OF in predsednik pokrajinskega narodno-osvobodilnega odbora za Slovensko primorje in Trst.

Tudi po vojni je bil aktiven družbenopolitični delavec in pisatelj. Umrl je v Ljubljani 17. 9. 1970.

Pokopan je na solkanskem pokopališču v Novi Gorici.

Ohranjena je Volarjeva domačija, kjer je bil rojen in je preživel mladost.

Na hiši je klub goriških študentov odkril spominsko ploščo 25. 9.1977.

ZAKRIŽ

Napad na karabinjersko postojanko

38 partizanov, prostovoljcev 2. bataljona Soškega odreda, je 26.1.1943 napadlo karabinjersko postojanko. Trije karabinjerji so padli, 4 so bili ranjeni, več je bilo zajetih, a so jih partizani izpustili.

Partizani so zaplenili 3 mitraljeze, 18 pušk in precej municije ter druge vojaške opreme. To je bila najuspešnejša akcija tega bataljona.

Spominsko znamenje stoji pri hiši št. 17, odkrito 1969.

Partizanski dnevnik

Jeseni 1943 je bil v vasi nastanjen propagandni odsek 31. divizije in je začel izdajati Partizanski dnevnik. Prva številka je izšla 26.11.1943 v hiši št. 5, pri Petru Prezljju (p. d. Pstinarju) glasilo 31. divizije. Spomladi 1944 je postal glasilo 9. korpusa, julija 1944 sta ga prevzela pokrajinska odbora OF za Primorsko in Gorenjsko. Tiskali so ga v ciklostilnih tehnikah.

Od 18. 9.1944 je bil tiskan v tiskarni Slovenija na Vojskem. Izhajal je do 1. 5.1945, ko seje osebe preselilo v Trst, kjer je izšlo še nekaj števil kot Partizanski dnevnik, nato pa so ga preimenovali v Primorski dnevnik, ki izhaja še danes.

Spominska plošča je na hiši št. 5, odkrita 1973.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BUKOVO — GRAHOVO

Na pokopališču grobišče in spomenik 36 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; spomenik odkrit 1.6.1963.

V zaselku Kojca št. 47, na hiši družine Mlakar (p.d. pri Žefu), spominska plošča štirim članom družine, padlim v NOB; odkrita 25. 7. 1976.

CERKNO

Spomenik pred poslopjem krajevne skupnosti predstavlja kmečko mater, ki daje partizanu kruh. Simbolizira pomoč prebivalstva s Cerkljanskega partizanom. Delo kiparja Staneta Keršiča; odkrit 3. 10.1954.

V avli tovarne ETA spominska plošča Ludviku Ličarju, članu SKOJ, ki so ga Nemci mučili do smrti spomladi 1945; odkrita 26. 9.1958. Po njem je poimenovan pionirski odred.

ČRNI VRH NAD IDRIO

Na pokopališču grobišče s spomenikom. Na spomeniku je vklesanih 78 imen padlih borcev iz raznih krajev Jugoslavije in posvetilo 35 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja s Črnega vrha in okolice. V skupnem grobišču je pokopanih tudi 40 neznanih borcev. Spomenik odkrit 14. 9.1961.

Osnovna šola poimenovana po narodnem heroju Janku Premrlu-Vojku.

DOLENJI NOVAKI

Ob cesti na Čendovšu spomenik 36 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja — domačinom, odkrit leta 1960.

Na pokopališču grobišče in spomenik 26 znanim in 26 neznanim padlim borcem, urejeno leta 1960.

Spominsko znamenje s ploščo bolničarju SVPB Franja Rudiju Katrašniku-Gašperju v bližini hiše št. 33 (p. d. pri Tojnšču), kjer je padel, ko je reševal ranjence 17.4.1944; **odkrito** 6. 9. 1975.

GODOVIČ

Na pokopališču spomenik z grobnico 35 borcev, padlih na tem območju; spomenik odkrit oktobra 1960.

IDRIJA

BAZOVIŠKA ULICA

Spominska plošča 29 padlim rudarjem na stavbi jaška Borba, odkrita 22. 7. 1951.

FREYERJEVA ULICA 7

Na starem rudniškem stanovanjskem bloku spominska plošča 28 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja 2. rajona.

GREGORČIČEVA ULICA

Spomenik 22 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja (pod Gorami).

Na bivši rudniški mizarnici, sedaj ISKRA Železniki, spominska plošča Stanislavu Scozieru.

PARTIZANSKA ULICA

Na Cegovnici spomenik 12 padlim borcem in 7 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit maja 1951.

POKOPALIŠČE

Obelisk in grobišče, kjer je pokopanih 306 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja; tu počiva tudi narodni heroj Jože Mihevc-Rudar. Grobišče urejeno 1.11.1953.

PREŠERNOVA ULICA

Na stavbi jaška Delo spominska plošča 20 padlim rudarjem, odkrita 22.7.1951.

ROŽNA ULICA

Na gasilskem domu spominska plošča padlemu gasilcu Leopoldu Bratužu, odkrita 22.7.1951.

ŠTUDENTOVSKA ULICA 16

V veži šolskega centra Idrija (gimnazija Jurije Vege) spominska plošča 48 padlim realcem, odkrita 1951.

TOMŠIČEVA ULICA

Spominska plošča 13 padlim borcem in 6 žrtvam fašističnega nasilja iz Prejnute.

TRG MARŠALA TITA

Spomenik rudarjem in idrijskim ženam v NOB, delo kiparja in slikarja Toneta Kralja; odkrit 29. 8. 1953.

ULICA 9. KORPUSA

Spominska plošča sekretarju mestnega komiteja KPS Jakobu Carlu; mučen in umorjen je bil 29.11.1944.

ULICA KAPETANA MIHEVCA 15

Na stavbi uprave rudnika živega srebra spominska plošča padlima uslužbencema, odkrita 22.7.1951.

Na topilnici RŽS spominska plošča padlemu borcu Antonu Kendi, odkrita 22.7.1951.

ULICA KAPETANA MIHEVCA

Vzgojnovarstveni zavod poimenovan po padli politični delavki Štefki Majnik.

Ob cesti pri izviru Zale spominska plošča petim talcem.

IDRSKE KRNICE

Na lovski koči spominska plošča 5 padlim borcem in žrtvam fjšističnega nasilja, odkrita 1960. leta.

JAGRŠČE

V bližini vasi spominska kapela 30 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 1946.

OREHEK

Na Nemcih v bližini ceste proti Bukovemu spomenik prvim štirim partizanom s Cerkljanskega, padlim 24.12.1942; odkrit 6.11.1955.

Na pokopališču grobišče s spomenikom 38 znanim in 89 neznanim padlim borcem. Večina teh je bila 24. 3.1945 ujeta na Poreznu in ustreljena 25. 3.1945 v bližini vasi Orehek in Jesenice. Spomenik odkrit 1948.

OTALEŽ

Spomenik s ploščami, na katerih je napisanih 103 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, odkrit 1962.

PLANINA PRI CERKNEM

Ob cesti Cerkno—Kladje spomenik 28 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Planina in Čeplez, odkrit 6. 5. 1972.

PLUŽNJE

Na gasilskem domu spominska plošča 4 padlim borcem gasilcem, odkrita 22. 7.1951.

PODLANIŠČE

Na Kladju spomenik 24 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 28. 4.1957.

Na osnovni šoli na Kladju spominska plošča, ki priča, da je bila tu 7.1.1944 ustanovljena igralska skupina 31. divizije, zameetek igralske skupine 9. korpusa. Plošča odkrita 27.4.1974.

RAVNE PRI CERKNEM

Na pokopališču grobišče s spomenikom 38 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, urejeno 1. 6.1963.

SPODNJA IDRİJA

V vasi spomenik padlim borcem NOB, odkrit novembra 1954.

Na pokopališču grobišče in spomenik 125 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja z območja krajevne skupnosti Spodnja Idrija, urejeno 4.7.1957.

Spomeniku je bila 1.11.1973 dodana še plošča za 12 državljanov Sovjetske zveze, padlih v NOV.

STRAŽA

Spominska plošča 12 ujetim in 13.11.1943 ustreljenim partizanom je vzdana v skalo ob cesti Želin—Idrija. Odkrita 29.11.1976.

ŠEBRELJE

V vasi spomenik 47 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 2.7.1967.

Na pokopališču grobnica 12 padlih borcev NOV.

VOJSKO

Na pokopališču grobišče 29 padlih borcev NOV.

Spominska plošča na lovski koči trem lovcem, padlim v NOV, in enemu umrlemu v inter-naciji. Odkrita 6. 9. 1964.

Spominska plošča narodnemu heroju Miru Percu-Maksu na hiši pri Jelenkarju, kjer je padel 1. 4. 1945. Odkrita leta 1975.

ZADLOG

Na klancu ob cesti Zalog—Črni vrh spomenik 34 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Idrijska Bela, Idrijski log. Mrzli log in Zadlog. Odkrit 1. 6.1958.

ZAKOJCA

Sredi vasi spomenik 19 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

ZAKRIŽ

Spominska plošča na hiši št. 5 pri Petru Prezlju, kjer je bil sedež štaba divizije Garibaldi-Natisone. Odkrita 22. 7.1973.

Občina Ilirska Bistrica

BAČ

Bazoviška žrtev — Alojzij Valenčič

Tržačan Alojzij Valenčič, r. 1897, se je na Baču naselil leta 1919. Postal je član ilegalne organizacije Borba, leta 1930 je bil aretiran in postavljen pred posebno sodišče v Rimu. 1.9.1930 se je v Trstu namreč pričel I. tržaški proces. Vodil ga je posebni tribunal, ki je sicer imel sedež v Rimu. 87 oseb je bilo obtoženih zarotniške dejavnosti proti Italiji, veleizdaje, atentatov in vohunstva. Od teh je bilo aretiranih in privedenih pred sodišče le 52, drugi so pobegnili. 5. 9.1930 je bila izrečena sodba. Na smrt so bili obsojeni in naslednji dan obzori na gmajni pri Bazovici ustreljeni: Ferdinand Bidovec, Fran Marušič, Zvonimir Miloš in Alojzij Valenčič. Drugi aretiranci so bili obsojeni na zaporne kazni, skupaj za 147 let in pol.

Narodni heroj Tone Tomšič

Rojen je bil 9. 6.1910 v Trstu; z Bača je bil doma njegov oče. Ko so Tomšičevi kasneje živeli v Ljubljani, je Tone kot dijak prihajal na Bač in pri očetovih sorodnikih preživil šolske počitnice. Zaradi napredne dejavnosti je bil preganjan že v 8. razredu gimnazije. Leta 1932 je bil obsojen na leto in pol robije v Sremski Mitroviči. Na V. državni konferenci KPJ oktobra 1940 je postal član CK KPJ. Leta 1941 je bil organizacijski sekretar CK KP Slovenije, eden organizatorjev vstaje v Sloveniji. 10.12.1941 je bil aretiran, nato zaprt v nemških in italijanskih zaporih, 22. 5.1942 pa ustreljen v Gramozni jami v Ljubljani. Spominska plošča je na hiši št. 87. Z redom narodnega heroja odlikovan 25.10.1943.

Posvet članov OF

CK KPS je poleti 1941 poslal na območje Ilirske Bistrice študenta Franca Benčana iz Planine pri Rakeku in Franca Klemenčiča iz Ljubljane, z nalogo, da tukaj organizirata OF. V začetku oktobra 1941 sta že sklicala posvet; udeležilo se ga je okrog 20 aktivistov OF. Posvetovanje je bilo v ruševinah gradu na Kalcu. Spominska plošča je na ruševinah gradu.

ČELJE

Konferenca SPŽZ za Brkine in Slovensko Istro

V Brkinovem skednju je bila 6.1.1944 konferenca SPŽZ za Brkine in Slovensko Istro. Navzoče so bile tudi delegatke iz Trsta in z Reke. Zbranih je bilo okoli 400 žensk. V imenu pokrajinskega odbora OF in pokrajinskega odbora SPŽZ sta se konference udeležila Leopold Krese-Još in Zora Rupena-Katja. Na konferenci so ženske izvolile dve delegatki za pokrajinsko konferenco SPŽZ: Marijo Kirn-Orano in Frančiško Frank.

DOLNJA BITNJA

Okupatorjev zločin

4. 6.1942 so italijanski fašisti ubili 2 domačina, večino ljudi odgnali v internacijo in požgali del vasi.

FABCI

Okupatorjeve represalije

Nemci so 29.11.1943 obkolili vas, pobili sedem partizanov in vas delno požgali.

5.5.1944 so Nemci požgali še ostale hiše.

Spominska plošča v vasi je bila odkrita 9. 5.1976.

GABRK

Požig vasi

Med nemško ofenzivo v Brkinih so Nemci 18. 5.1944 vas požgali in pobili tri vaščane.

GORNJA BITNJA

Represalije

4.6.1942 so italijanski fašisti požgali vas in prebivalstvo odpeljali v internacijo.

GORNJI ZEMON

Zadnji boji za osvoboditev

V zaključnih bojih za osvoboditev je 13. udarna divizija 4. 5.1945 uničila nemško posadko.

HUJE

Požig vasi

18. 5. 1944 so Nemci požgali vas.

ILIRSKA BISTRICA

Obešena talca

Brkinska četa je 4.6.1942 napadla italijansko vojaško posadko v Merečah. V povračilo za njeno uspešno akcijo so italijanski fašisti 5. junija 1942 obesili na kostanj na trgu mladoletnega Jožeta Čeligoja, aktivista iz Topolca, in kmeta Jakoba Pecmana iz Smrij, očeta treh otrok. Tu so ju pustili viseti 3 dni.

Spomenik je postavljen na Titovem trgu pri avtobusni postaji.

Boji pod Snežnikom in na Sviščakih

Že Brkinska četa je poleti in jeseni 1942 imela nekaj spopadov z italijansko vojsko v gozdovih pod Snežnikom. Takrat so partizani prepovedali izkoriščanje gozdov v tem predelu. Kasneje so se tu borile enote 7. korpusa: Tomšičeva, Šerčerjeva in Rabska brigada, leta 1944 pa še Istrski odred in hrvatska brigada Vladimira Gortana. Hudi boji so bili na tem območju zlasti aprila in maja 1945, ko so se bojevale enote IV. armade.

Spomenik padlim borcem je pod Snežnikom ob vodnem zajetju.

Boji za mesto po kapitulaciji Italije

Ilirska Bistrica je bila po kapitulaciji Italije nekaj časa v partizanskih rokah. Ko so z Reke začele prodirati nemške enote, so se vneli boji. Z Nemci sta se spopadli Šerčerjeva in Rabska brigada.

Grobnica 26 padlih borcev Šerčerjeve in Rabske brigade je na pokopališču v Trnovem.

Osvoboditev mesta

Od 29.4. do 7.5.1945 so trajali ogorčeni boji za uničenje obkoljenih sil nemškega 97. korpusa, ki se je branil vzdolž bivše državne meje na fronti od Postojne do Reke. Enotam IV. armade je tako zapiral dohode proti Trstu. Z obkoljenim nemškim korpusom so se borile 8., 13., 19. in 26. divizija NOV in POJ. Izčrpano 26. divizijo je v začetku maja zamenjala 7. divizija. Proti koncu sta v boje posegli še 29. in 43. divizija. Na obeh straneh so bile številne žrtve. Nemški korpus se je nameraval prebiti preko Postojne in Ljubljane do avstrijske meje. Koje poveljstvo uvidelo, da to ne bo mogoče, je predložilo razgovore o premirju. Prvič so se parlamentarci obeh strani sestali v Zagorju. Razgovori so bili kmalu pretrgani, ker ni prišlo do sporazuma. Naši predstavniki so zahtevali popolno vdajo, Nemci pa so predlagali premirje in časten odhod iz Slovenije. V noči na 7. maj je ponovno prišlo do razgovora o predaji, tokrat v Ilirski Bistrici. Zastopstvo 4. korpusa IV. armade je vodil polkovnik Karel Levičnik. 7. 5. zjutraj se je poveljstvo nemškega korpusa vdalo. V ujetništvo NOV je tako prišlo 16.000 nemških vojakov in 2000 ranjencev, seveda pa tudi ogromen vojni plen.

Spomenik in grobnica 284 padlih borcev IV. armade, prekomorcev in domačinov je na Hribu svobode nad mestom, urejena leta 1966.

Spominska plošča je vzidana na hiši v Gubčevi ulici št. 20, kjer so potekala pogajanja o vdaji 97. nemškega korpusa.

V Bazoviški ulici je spominska plošča topničarjem-prekomorcem, ki so sodelovali v bojih za osvoboditev mesta.

ŠPORTNI PARK NADE ŽAGAR

Mladinska aktivistka Nada Žagar

je bila aretirana skupaj s svojima sestrama in materjo že poleti 1941 v Ljubljani. Obsojena je bila pred vojaškim sodiščem in odpeljana v zapore v Italijo. Po kapitulaciji Italije se je vključila v 3. prekomorsko brigado in se kot brigadni sekretar SKOJ udeleževala bojev svoje brigade v Dalmaciji. Padla je 12.11.1944 v bojih za Knin.

Spomenik Nadi Žagar stoji v športnem parku, ki se imenuje po njej.

Spomenik 3. prekomorski udarni brigadi, ki ima v Ilirski Bistrici domicil, stoji zraven osnovne šole Dragotina Ketteja; odkrit 1973.

JABLANICA

Posvetovanje OF za vasi v Podgori

16. 9.1941 so se sestali na starem gradu nekateri napredni prebivalci iz širše okolice. Izbrali so aktiv OF, ki je organiziral odpor v zgornji Reški dolini.

JELŠANE

Akcija 2. bataljona Istrskega odreda

Nemci so imeli v vasi postojanko z dvema tankoma in 187 vojaki. 17. 3.1944 so posadko nepričakovano umaknili. 2. bataljon Istrskega odreda je to izkoristil in sklenil takoj zasesti vas. Aretirali so 6 sovražnikovih sodelavcev, mobilizirali 35 vojaških obveznikov in razbili fašistične bunkerje pri občini in pri današnjem otroškem vrtcu. Nato se je štab bataljona v noči med 17. in 18.3. z dvema četama umaknil.

Udarna četa s 35 borci pa je ostala, da bi naslednje jutro zasedla položaje ob cesti Ilirska Bistrica—Reka in napadla nemško kolono.

Fašistični ovaduh, italijanski cestar, pa je sovražnika obvestil o partizanih. Zato so jih Nemci 18.3. zjutraj ob zori nepričakovano napadli in ubili 9 borcev.

KILOVČE**Prva partizanska diverzantska akcija na Primorskem**

Ervin Dolgan-Janez in Karlo Maslo sta za obletnico fašističnega pohoda na Rim 28. 10. 1941 blizu železniške postaje iztirila nemški vojaški vlak, ki je peljal vojake na oddih v Opatijo.

Streljanje talcev in požiganje

Po uspelem partizanskem napadu 4. 6. 1942 na italijansko posadko v Merečah so italijanski fašisti še isti dan blizu vasi ustrelili 24 domačinov. Večje število ljudi so aretirali in odgnali v internacijo. Isti dan so tudi požgali vas.

Spomenik 28 ustreljenim stoji v Jerandovi ogradi pod vasjo.

KNEŽAK**Boji 7. banijske udarne divizije**

Prek Knežaka proti Ilirski Bistrici so v zaključnih bojih za uničenje nemškega 97. korpusa nastopale enote 4. korpusa NOV, sprva 8. udarna, za njo pa 7. udarna Banijska divizija.

Njune brigade so v bojih od 2. do 7. 5. 1945 utrpeli velike izgube.

V vasi je spomenik in grobnica 18 nepoznatih borcev NOV, padlih v zaključnih bojih; na spomeniku je vklesanih tudi 26 imen padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja — domačinov. Odkrit leta 1957.

Na pokopališču je grobnica borcev, padlih v zaključnih bojih za osvoboditev, urejena leta 1964.

KORITNICE (MAŠUN)**Ustanovitev Snežniške in Rabske brigade**

Na Mašunu je bila 17. 9. 1943 ustanovljena Snežniška brigada, imenovana tudi Brkinska.

21.9.1943 je bila prav tam ustanovljena še Rabska brigada. 7.10.1943 je bil na Mašunu imenovan štab Istrskega odreda. Komandant je bil Jože Iskra, politični komisar pa Anton Dolgan-Branko. Od tod je štab odreda odšel v Brkine ter partizanske enote iz Brkinov in Istre povezal v Istrski odred.

Na kraju, kjer je zapriseгла Rabska brigada, ob restavraciji Gozdnega gospodarstva Mašun, stoji spomenik.

Okupatorjev zločin

23. 2. 1944 so Nemci bombardirali vasi Jurišče, Bač in Koritnice. Najhujše je bilo v Koritnicah; 6 vaščanov je bilo ubitih, 4 pa huje ranjeni. Porušenih je bilo 14 hiš in gospodarskih poslopij.

KUTEŽEVO**Požig vasi**

5. 5. 1944 so Nemci požgali 18 hiš in precej ljudi odgnali v internacijo.

MALA BUKOVICA**Akcije Brkinske čete**

18.5.1942 je Brkinska četa s sedmimi borci brez boja razorožila posadko 23 italijanskih vojakov na Mali Bukovici. Partizani so ujeli majorja, poročnika in podoficirja. Italijani so se maščevali nad družino Grk, ker so v njihovi hiši imeli partizani postojanko. Aretirali so mater in tri njene sinove.

Okupatorjev zločin

Zaradi uspešne partizanske akcije v Merečah 4. 6.1942 so italijanski fašisti 5. 6.1942 na Mali Bukovici obesili brata Franca in Jožeta Grka ter Jerka Sladoljeva iz Vodic pri Šibeniku.

MEREČE

Akcija Brkinske čete in okupatorjeve represalije

4. 6.1942 je patrulja Brkinske čete napadla pri Merečah ob železniški progi Pivka—Reka italijansko vojaško stražo. Padli so trije Italijani, 1 je bil ranjen, 2 ujeta. Partizani so zaplenili orožje in opremo.

Še istega dne se je iz sosednjih postojank in iz Trsta ter z Reke pripeljalo osem kamionov vojaštva. S seboj so imeli 25 talcev-zapornikov iz Neverk, ki so jih pred dnevi aretirali v Kilovčah in Ratečevem brdu. Pobili so jih pod Kilovčami v Jerandovi ogradi. V Dolnji Bitnji so ustrelili slučajnega obiskovalca iz Hrvatske, očeta treh otrok, ob cesti še dva domačina — brata, v Gornji Bitnji so ubili zidarja, ki je bil tam na delu, v Merečah so ustrelili domačina. Isti dan so v Ilirski Bistrici obesili dva talca in požgali vasi Mereče, Kilovče, Podstenje, Podstenjšek, Ratečevo brdo ter Gornjo in Spodnjo Bitnjo — 106 domačij z gospodarskimi poslopji vred. Iz teh vasi so odgnali v zapore in taborišča 462 prebivalcev. Tak je bil odgovor italijanskih fašistov na upor pod Snežnikom. 4. 6. 1942 je ostal za občino Ilirska Bistrica nepozaben — občani so ga izbrali za svoj občinski praznik.

NOVOKRAČINE

Okupatorjev zločin

Septembra 1943 je napadla vas nemška aviacija. Šest vaščanov je bilo ubitih, več hiš je pogorelo.

OSTROŽNO BRDO

Napad na karabinjerje

4. 4.1942 je partizanska patrulja, v kateri so bili Karlo in Franc Maslo, Anton Primc-Dušan in Ivan Brozina-Slovan, napadla pri Ambrožičevem mlinu pod Ostrožnim brdom štiričlansko karabinjersko patruljo. Padla sta karabinjerski poročnik in brigadir. Partizani so zaplenili njuno orožje in se umaknili brez izgub.

Spominska plošča je streljaj od opuščenega mlina ob poti proti Ostrožnemu brdu.

Okupatorjevo maščevanje

Italijani so se za partizansko akcijo 4. 4.1942 maščevali. Še isti dan so aretirali in odpeljali v zapore in internacijo 287 ljudi. 7. 4.1942 so na Ostrožnem brdu ustrelili domačina Leopolda Kreblja in Antona Trebča. 5. in 7. 4.1942 pa so požgali na Ostrožnem brdu in Suhorju 10 stanovanjskih hiš in gospodarskih poslopj.

Partizanska postojanka

Maslova domačija je bila že od leta 1941 zanesljiva partizanska postojanka. Najstarejši sin Karlo je bil med prvimi brkinskimi partizani in je postal komandir Brkinske čete. Po napadu na karabinjersko patruljo 4. 4.1942 so Italijani Maslovo domačijo požgali in mater odgnali v zapor. Dve hčeri in šest sinov je bilo v NOV, od teh sta dva padla novembra 1942.

PRIMORSKA

AJDOVŠČINA



Ob ustanovitvi prve slovenske vlade v Ajdovščini 5. 5. 1945



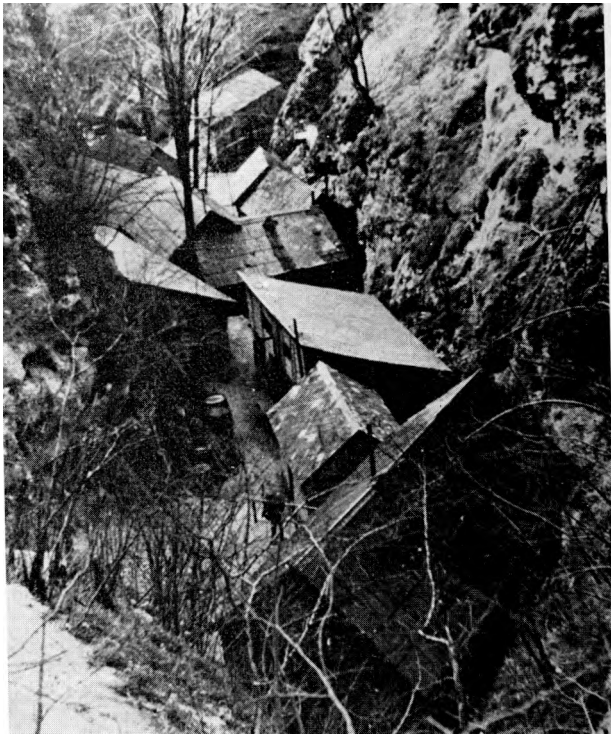
Članica CK KPS Lidija Šentjurska govori na zboru primorskih aktivistov v Šmarju 30. 7. 1944



Partizansko grobišče na Predmeji

IDRIJA

SVPB Franja
v soteski Pasice
pri Cerknem

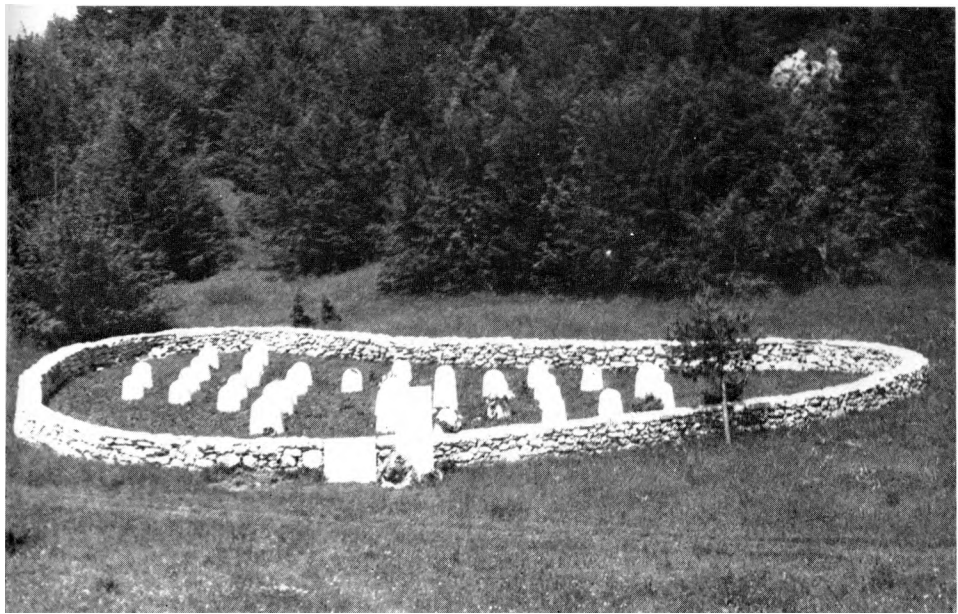


Črni vrh
po napadu enot
9. korpusa
na sovražnikovo postojanko
1. 9. 1944





Spomenik 47 udeležencem partijskega tečaja, padlim v Cerknem 27.1.1945



Grobišče 305 padlih borcev NOV na Vojšči



Partizanska tiskarna Slovenija na Ogalcah pod Vojskim

ILIRSKA BISTRICA



Edvard Kardelj
član Vrhovnega štaba NOVJ
na položaju pri Ilirski Bistrici
27. 4. 1945



Spomenik v Ilirski Bistrici, posvečen padlim borcem 4. armade, prekomorskih brigad in domačinom



Spomenik padlim borcem NOV in žrtvam fašizma na Trgu padlih v Izoli

KOPER



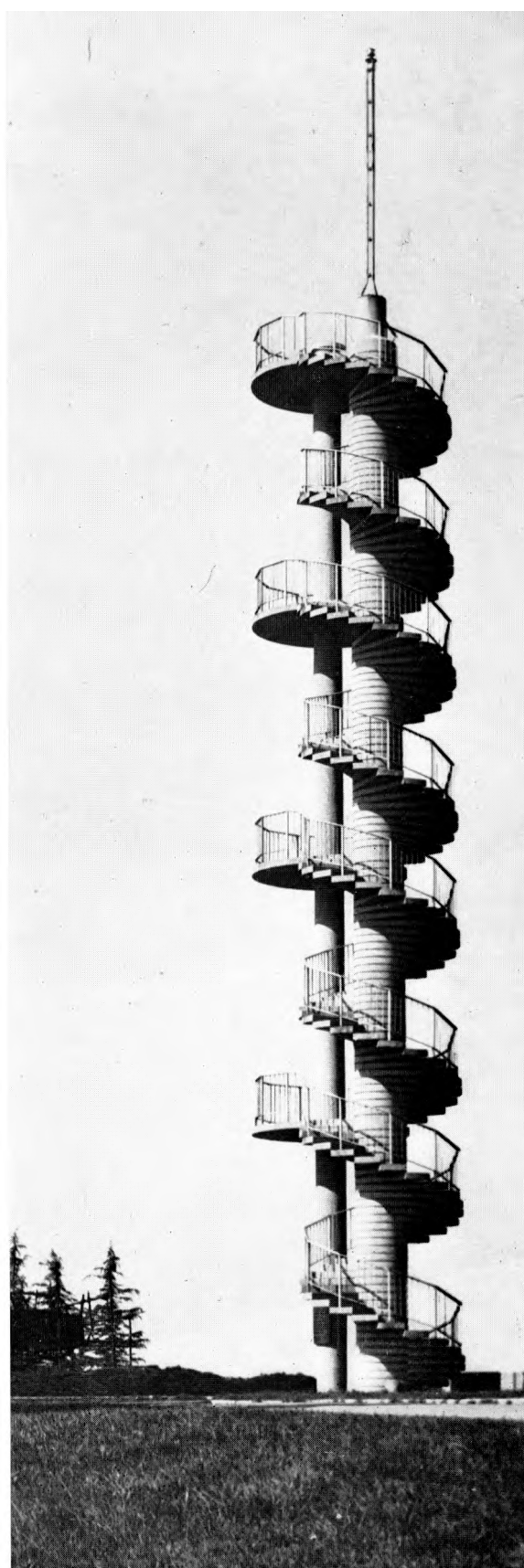
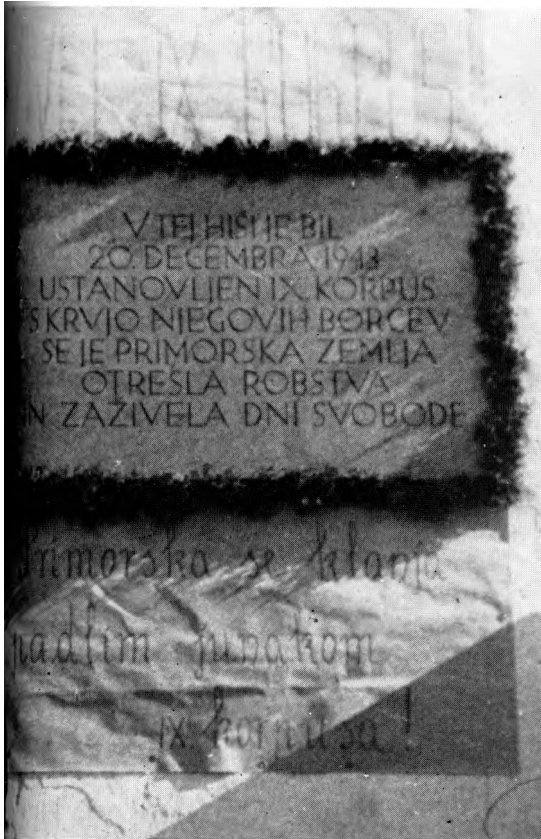
Spomenik
padlim protifašistom
in borcem NOV v Marezigah

Doprsni kip
narodnega heroja Pinka Tomažiča
pred osnovno šolo
Pinka Tomažiča v Kopru

NOVA GORICA

Spomenik padlim borcem,
talcem in umrlim v taboriščih,
Gonjače v Goriških Brdih

Spominska plošča
o ustanovitvi 9. korpusa
NOV in POJ v Gorenji Tribuši
22. 12. 1943



PIRAN

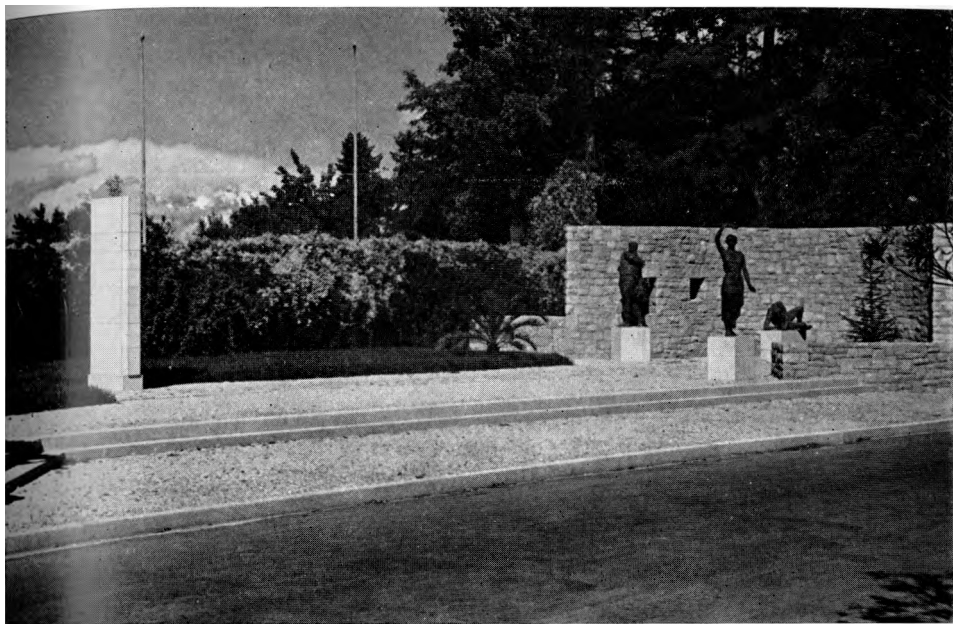


Spomenik
padlim v NOB
v Strunjanu

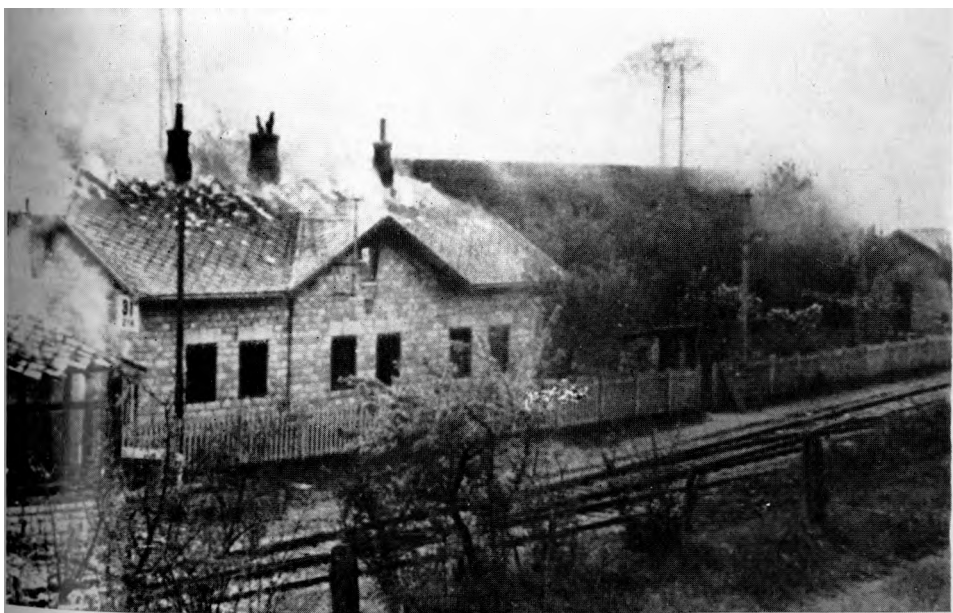
POSTOJNA



V Postojnski jami
po sabotažni akciji
minercev
Vojkove brigade
22. 4. 1944



Spomenik padlim in žrtvam fašističnega nasilja v Sežani



Porušena železniška proga Dutovlje—Štanjel poleti 1944

TOLMIN



Razdejana
železniška proga
v Baški grapi
po ofenzivi enot
. korpusa poleti 1944



Spominska plošča,
posvečena bojem
Gregorčičeve brigade
na Kolovratu 10. 5. 1943.

Partizanska bolnišnica Zalesje

V Šmagorski dolini, v bližini Šmagorjeve domačije so marca 1944 zgradili barake za bolnišnico Istrskega odreda. Prej je odred imel bolnišnico v Padežu. 15. 3. 1944 so ranjence preselili v novo bolnišnico, ki so jo imenovali Zalesje. V Šmagorski dolini je delovala do 13. 11. 1944.

V njej se je zdravilo okoli 230 ranjencev in bolnikov. Vodil jo je dr. Muhamed Gadžiev-Mišo, ruski ujetnik, ki je januarja 1944 ušel Nemcem k partizanom. Štab Istrskega odreda je novembra 1944 zaradi nevarnosti pred nemško ofenzivo preselil ranjence v partizanske bolnišnice v snežniške gozdove.

Nemci so 28. 11. 1944 našli izpraznjeno barako in jo požgali.

Spominska plošča je bila odkrita v bližini Šmagorjeve domačije ob potoku Suhoršica.

PODBEŽE

Okupatorjevo maščevanje

17. 5. 1944 je hrvatska brigada Vladimira Gortana pri Starodu iz zasede uničila nemško motorizirano kolono. Prek Brkinov se je brigada potem umaknila na Mašun. 18. 5. 1944 je prišlo večje število nemških vojakov; pobijali so ljudi in požigali vasi. Požgali so Gabrk, Huje, Podbeže, Pregarje, Tominje in Zajelšje. Samo v Podbežah so tedaj zmetali v goreče hiše 23 ljudi.

PODGRAD

Okupatorjev zločin

9. 5. 1944 so Nemci obesili sredi vasi tri ujete borce Istrskega odreda.

PODGRAJE

Požig vasi

5. 5. 1944 so Nemci pridrveli v vas, požgali večino domačij in odgnali v koncentracijska taborišča 57 vaščanov.

V cerkvi sta dve večji oljnati sliki, ki prikazujeta požig vasi in izgon prebivalcev; delo slikarja Toneta Kralja.

Zaključni boji za osvoboditev

V zadnjih bojih od 28. 4. do 7. 5. 1945 sta se vzdolž ceste Gomance—Jablanica—Vrbovo borili 13. in 26. divizija IV. armade. Sovražnik se je krčevito upiral. Boji so ponehali šele 7. 5. 1945, ko se je poveljstvo 97. nemškega korpusa brezpogojno vdalo.

Ob pokopališču je grobnica 78 borcev enot IV. armade in bataljona Budicini, padlih v zaključnih bojih.

PODSTENJE

Požig vasi

4. 6. 1942 so italijanski fašisti požgali vas in ljudi poslali v internacijo.

PODSTENJŠEK

Požig vasi

4. 6. 1942 so italijanski fašisti požgali vas, prebivalce pa internirali.

PREGARJE

Učiteljska konferenca

Učiteljska konferenca brkinsko-istrskega okrožja je bila v vasi konec aprila 1944.

Požig vasi

18.5.1944 so Nemci vas požgali. Razdejali so 108 domačij in nekaj živih ljudi pometali v ogenj.

Domača vas narodnega heroja Rudija Mahniča-Brkinca

Rojen je bil 6.11.1917 v Rojanu pri Trstu. S starši se je preselil v Pregarje. Pred kapitulacijo Italije je postal sekretar materijskega OK KPS. Jeseni 1943 je bil politkomisar Goriške divizije. V bojih z nemškimi enotami je padel 19.11.1943 pri Topolovem v Beneški Sloveniji. Pokopan je v Sežani. Za narodnega heroja imenovan 20.3.1951.

Po njem se imenuje osnovna šola v Pregarjah; pred njo stoji Rudijev doprnski kip.

PRELOŽE

Nemški napad na štab Istrskega odreda

12.4.1944 so Nemci napadli vas, kjer je bil štab Istrskega odreda, ubili vaščana Jožeta Samsa, ker ni hotel peljati naropanega blaga v Ilirsko Bistrico, ter nekega bolnega partizana. Požgali so 4 stanovanjske hiše in 16 hlevov, z živino vred. S seboj so odpeljali dva vaščana in pomožno odredno bolničarko Ančko Černič; njo so v Ilirski Bistrici ustrelili.

Zborovanje aktivistov

Junija 1944 je bilo v tem kraju zborovanje aktivistov OF brkinsko-istrskega okrožja z nad tisoč udeleženci.

Spominska plošča je vgrajena na bivši osnovni šoli — med Preložami in Čeljami.

RATEČEVO BRDO

Požig vasi

4. 6.1942 so italijanski fašisti požgali vas in odvedli ljudi v internacijo. Isti dan so pod Kilovčami ustrelili 16 vaščanov.

RJAVČE

Ustanovitev Brkinske čete in Istrskega odreda

Spomladi 1942 je bila v tej vasi ustanovljena Brkinska četa; njen prvi komandirje bil Karlo Maslo-Drago.

Na Mašunu je bil 7.10.1943 formiran štab Istrskega odreda. Ta štab je 8.10.1943 prišel v Rjavče in začel z delom za formiranje odreda.

Sredi vasi stoji spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja z vzdano spominsko ploščo o ustanovitvi Brkinske čete.

Na hiši v vasi je spominska plošča o ustanovitvi Istrskega odreda in bivanju štaba istrskega vojnega področja v vasi.

STAROD

Partizanski napadi na okupatorja

Med NOB je bilo v bližini vasi ob glavni cesti 26 partizanskih napadov na okupatorjevo vojsko. Eden najuspešnejših je bil 17. 5.1944, ko je brigada Vladimira Gortana iz zasede uničila nemško motorizirano kolono. Za ta poraz so se Nemci 18.5.1944 maščevali (gl. Podbeže). V Starodu so požgali 7 hiš in ubili štiri vaščane.

SUŠAK**Požig vasi**

5.5.1944 so Nemci razen 5 hiš vas požgali, 29.11.1944 pa so jo izropali.

TOMINJE**Okupatorjev zločin**

18.5.1944 so Nemci pridrveli v vas, polovili 33 ljudi, jih zaprli v dve poslopji, polili z bencinom, na slepo streljali vanje in poslopji zažgali. Med ubitimi sta bila tudi 78-letna starka in 80-letni starček; zgorela sta v lastnem domu.

VRBICA**Zborovanje OF za Podgoro**

Januarja 1944 je bilo tu veliko zborovanje aktivistov Osvobodilne fronte za vso Podgoro.

VRBOVO**Uničena enota 97. nemškega korpusa**

V začetku maja 1945 je bila v vasi uničena enota 97. nemškega korpusa, ki se je skušala prebiti iz obroča.

ZABIČE**Težki boji v zaključnih operacijah**

V dneh od 26. 4. do 7. 5.1945 sta se vtem kraju borili 13. in 26. divizija iz sestava IV. armade z enotami 97. nemškega korpusa.

Spomenik borcem, padlim v zaključnih bojih za osvoboditev, stoji ob cesti proti Gomancam.

ZAJELŠJE**Požig vasi**

18. 5.1944 so Nemci požgali nad polovico hiš, v njih je zgorelo sedem vaščanov.

Drugi spomeniki in spominska znamenja**BAČ**

Pri obratu lesne industrije Javor spomenik z marmorno ploščo 15 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit leta 1954.

CELJE

Blizu cerkve, ob cesti spomenik 14 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 8.8.1971.

DOLNJI ZEMON

Sredi vasi spomenik 9 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

HARIJE

Na pokopališču so pokopane žrtve nemškega nasilja z dne 18.5.1944 iz Tominj in Zajelšja.

HRUŠICA

Na pokopališču grobnica in spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Podbež.

Na rojstni hiši spominska plošča Rudolfu Ukoviču, vojaku, voditelju upornikov v Gornji Radgoni leta 1918, odkrita 29.11.1968.

ILIRSKA BISTRICA

Na Hribu svobode nad mestom spomenik prekomorskim brigadam, delo kiparja Lenassija in arhitekta Baragova; odkrit leta 1966.

GREGORČIČEVA ULICA

V zdravstvenem domu spominska plošča Matiji Gržini-Silvu Robidi, španskemu borcu in političnemu delavcu, ki je padel 27.1.1944 ob napadu na partijsko šolo v Cerknem.

TITOV TRG

Na gasilskem domu spominska plošča padlim borcem gasilcem.

V mestu ulica poimenovana po Rabski brigadi.

JELŠANE

Na osnovni šoli spominska plošča 12 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita leta 1958.

Na pokopališču grobnica padlih borcev Istrskega odreda in borcev, ki so padli v zaključnih bojih za osvoboditev.

KNEŽAK

Pred osnovno šolo doprsni kipi pesnika Miroslava Vilharja, narodnega heroja Toneta Tomšiča in bazoviške žrtve Alojzija Valenčiča; odkriti leta 1969.

Spominska plošča Matiji Gržini-Silvu Robidi — na njegovi rojstni hiši; odkrita leta 1964.

KORITNICE

Ob cesti proti Mašunu spomenik 5 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

KOSEZE

V vasi spomenik 13 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Kosez, Male Bukovice, Soz in Velike Bukovice.

NOVOKRAČINE

Ob zadružnem domu spomenik 30 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Novokračine, Fabci, Nova vas in Sušak, odkrit leta 1963.

OSTROŽNO BRDO

Pri cerkvi spominska plošča 16 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

PODBEŽE

Sredi vasi spomenik padlim v NOV in okupatorjevim žrtvam.

PODGRAD

Na griču nad vasjo spomenik 36 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Podgrad, Hrušica, Male Loče, Račiče in Sabonje.

PREGARJE

Pri vhodu na pokopališče spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit leta 1952.

PREM

Na pokopališču grobnica žrtev, ki so jih Italijani ustrelili 4. 6. 1942 pod Kiločami, in grobnica 17 padlih borcev.

ŠEMBIJE

Ob cesti proti Knežaku spomenik z grobnico 10 padlih borcev.

TOMINJE

Pod vasjo, desno ob cesti proti Zajelšju spomenik padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja.

TOPOLC

Pred vasjo, ob cesti proti Ribnici spomenik 14 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

VRBICA

V vasi spomenik 19 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Jablanica, Vrbica in Vrbovo.

Občina Izola

IZOLA

GREGORČIČEVA ULICA

Spopad na volišču

15. 5. 1921 so bile državne volitve poslancev v rimski parlament. Volivci iz Izole, Dvorov in okoliških vasi so že pred tem izražali nezadovoljstvo do italijanskih oblasti. Zato so jim fašisti hoteli preprečiti vstop na volišče, da ne bi glasovali proti tedanjemu režimu. Volivci so se uprli in se spopadli s fašisti.

KRISTANOV TRG 1

Požig ljudskega doma

Kmalu po prihodu fašizma na oblast v Italiji 1922. leta so izolski delavci ustanovili svoje udarne skupine, imenovane Arditi del popolo. Delavci so se shajali v ljudskem domu. Fašisti so ga zato dvakrat požgali. Ljudski dom so delavci obnovili, ga usposobili za svoje dejavnosti ter nadaljevali delo za svoje socialne pravice.

PREŠERNOVA CESTA 4

Revolucionarka Vojka Šmuc

Rodila se je 9. 9. 1923 v Logatcu. Leta 1927 se je s starši preselila v Trst. Zaradi sodelovanja z napredno mladino so jo italijanske oblasti 1940 zaprle za 5 mesecev. Jeseni 1941 je bila konfinirana v notranjost Italije. Po kapitulaciji Italije je prišla v Bari, kjer je postala bataljonski sanitetni referent v 3. prekomorski brigadi. Padla je v bojih za Knin 27. 11. 1944. Pokopana je v Lukarjih pod planino Promino.

Po Vojki Šmuc se imenuje osnovna šola v Izoli.

V avli šole je njen doprski kip, odkrit 28. 11. 1968.

TOVARNIŠKA ULICA 13

Akcije delavcev

Še pred padcem fašizma 1943. leta v Italiji so delavke in delavci tovarne za predelavo rib Ampelea julija 1943 organizirali protestno politično stavko. Fašisti so aretirali nekaj delavcev ter jih osumili, da sodelujejo z NOB.

TRG JLA**Žrtev fašističnega nasilja**

Nezadovoljni volivci so se 15. 5. 1921 zbrali na takratnem Garibaldijevem trgu. Italijanski fašisti so jih hoteli razgnati, pri tem pa so ubili Ivana Žustoviča iz Plomina v Hrvaški Istri.

Po Ivanu Žustoviču je poimenovana ulica.

Boji Mornariškega odreda in osvoboditev mesta

Mornariški odred je 15. aprila 1945 zvečer nenadoma vpadel v mesto in se spopadel s fašistično enoto. V boju je bil ranjen neki fašist. Borci Mornariškega odreda so zaplenili precej orožja, streliva in nekaj opreme. Po akciji se je odred umaknil.

Mornariškemu odredu je uspelo v noči na 29. april 1945 uničiti sovražnikovo postojanko v Izoli. Zaradi pritiska sovražnih enot, ki so se umikale iz Hrvaške Istre, je moral ta odred še enkrat zapustiti mesto. V noči na 1. maj 1945 pa so partizanske enote Izolo dokončno osvobodile.

ŠARED**Nemška ofenziva oktobra 1943**

Ob kapitulaciji Italije si je nemška vojska le s težavo izborila prostor ob obali. Partizanske enote so si namreč ustvarile že večje osvobojeno območje. Da bi si zavarovali bivanje v Izoli in bližnjem obalnem pasu, so Nemci z močnejšimi enotami vdrali v zaledje istrskih mest. Tako so tudi 2. 10. 1943 pridrveli do Šareda. V zaselku Sv. Jakob sta v boju z njimi padla dva borca NOV, enega domačina pa so Nemci ustrelili.

Množičen odhod v partizane

Kapitulacija Italije, večji uspehi zaveznikov na vzhodnem in zahodnem bojišču, uspehi jugoslovanskih partizanskih enot so prispevali, da se je vedno več prebivalcev Izole in okolice poleti 1944 vključevalo v partizanske enote — 11. 7. 26 borcev iz Vinice nad Izolo, 70 domačinov iz Dvorov nad Izolo in Malije, precej borcev pa se je pridružilo partizanskim enotam tudi iz same Izole.

V spomin na ta pomembni množični odhod prebivalcev iz Izole in okolice v partizane slavi občina Izola 11. julija občinski praznik.

Akcija mladine

Člani ZSM iz Izole so pod vodstvom izolske pristaniške grupe De Grassija Guerrina-Darka v jeseni 1944 zaplenili v nemški pisarni pisalni stroj ter ga odnesli v štab Mornariškega odreda.

Trosilne akcije

V prvih mesecih leta 1943 so aktivisti OF iz Izole in okolice organizirali trosilne akcije letakov in pozivali prebivalstvo na vstajo proti okupatorju. Omenjene akcije so okupatorja silno vznemirjale, poskušal je ugotoviti povzročitelje, vendar mu to ni uspelo.

Drugi spomeniki in spominska znamenja**DVORI NAD IZOLO**

Ob združenem domu spomenik 42 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 8. 8. 1946.

Na pokopališču grob padlega borca NOV z družinskim nagrobnikom.

N3 obzidju pokopališča spominsko znamenje štirim padlim borcem NOV z njihovimi imeni.

IZOLA

MOROVA ULICA

V bližini turističnega centra Simonov zaliv spomenik 4 italijanskim borcem Mornariškega odreda, ki so padli 28. 4. 1945; na njem so imena in posvetilo v italijanskem jeziku. Odkrit leta 1946.

POKOPALIŠČE

Na mestnem pokopališču grobišče 11 ali 12 padlih borcev NOV in aktivistov OF iz Izole in okolice; posvetilo napisano v slovenskem in italijanskem jeziku; grobišče urejeno 9. maja 1946.

V družinskem grobu na pokopališču pokopan Mario Moro, borec Mornariškega odreda Koper, padel 28. 4. 1945.

Po Mariu Moru je poimenovana ulica.

TRG PADLIH BORCEV

Sredi mesta spomenik 17 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 9. 5. 1946.

JAGODJE

Na pobočju nad Simonovim zalivom spomenik 17 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 3. 10. 1948.

ŠARED

Na gričku pri cerkvi sv. Jakoba spomenik padlima borcema in žrtvi fašističnega nasilja, odkrit 1948.

VINICA

Spominski kamen žrtvi fašističnega nasilja Evghenu Božiču; stoji ob cesti med vasema Vinica in Malija, kjer je bil Božič umorjen 2. 10. 1943. Znamenje odkrito leta 1948.

Občina Koper

BERTOKI

Aktivistka in učiteljica Elvira Vatovec

V Čezarjih sta bili rojeni sestri Elvira in Marija Vatovec. Med NOB sta bili obe mladinski aktivistki, Elvira pa tudi partizanska učiteljica. 7. 9.1944 so ju sovražniki v Čezarjih ujeli — stari 22 oz. 25 let — ter ju skupaj z aktivistoma Severinom Bertokom (od Sv. Tomaža) in Matejem Prodanom (iz Prodanov) ustrelili pri pokopališkem zidu v Dekanih.

Osnovna šola Bertoki-Prade je poimenovana po partizanski učiteljici Elviri Vatovec.

Spominska plošča je v avli šole, odkrita ob 40-letnici KPJ leta 1959.

BORŠT

Volitve članov krajevnega NOO

Septembra 1944 so prebivalci zaselka Labor in vasi Glem izvolili svoje predstavnike v krajevne narodnoosvobodilne odbore in odposlance za okrajno skupščino.

Spominska plošča je na pročelju hiše št. 27, odkrita 29.11.1951.

BREZOVICA PRI GRADINU

Nemško nasilje v 8. rajonu istrskega okrožja

Spomladi 1944 je bil na tem območju ustanovljen 8. rajon OF. Nemška ofenziva je te kraje hudo prizadela. 4.10.1943 je nemška vojska v vaseh Brezovica, Gradin, Pregara in Abitanti požgala precej hiš in gospodarskih poslopj. Takrat so Nemci ob cesti Brezovica—Oprtalj ustrelili 11 Gradincev. 17. 4.1944 so tod ponovno divjali nemški vojaki; tedaj so pri Čepiču ustrelili 13 vaščanov iz Pregare in požgali 3 domačije.

DEKANI

Nemško nasilje

Nemška vojska je v začetku oktobra 1943 požigala in morila po vaseh v zaledju Kopra; vojaki so na griču nad vasjo 2.10.1943 ustrelili domačine: Ivano Štefančič ter njena sinova Zorka in Vladimirja pa Vladimirja Toškana.

Spominsko znamenje stoji na hribu nad vasjo, odkrito 1949. leta.

DOL PRI HRASTOVLJAH

Ustanovitev 3. bataljona Istrskega odreda

V vasi je bil 30. 11.1943 ustanovljen 3. bataljon Istrskega odreda.

Spominska plošča je na obzidju v vasi, odkrita 1972.

GABROVICA PRI ČRNEM KALU

Področna konferenca KP Italije za slovensko Istro

Sklicana je bila 6.12.1930 v Gabrovici. Vodil jo je Natal Kolarič. Po sklepu te konference je bila ustanovljena ilegalna partijska organizacija za slovensko Istro s štirimi sektorji. Sklenili so tudi organizirati protifašistične demonstracije. Te so bile v Dekanih 29. 6.1932, v Kopru pa 3. 7.1932. Po sklepu te konference je bilo ustanovljeno tudi Združenje kmečke obrambe, ki je izdajalo glasilo Kmečki glas. V Gabrovici so uredili ilegalno ciklostilno tehniko in jo iz varnostnih razlogov potem premeščali iz kraja v kraj (Mačkovlje, Pobegi, Čezarji, bertoška okolica itd.). Fašistična policija jo je odkrila v juliju 1932 in aretirala čez 100 ljudi zavoljo komunistične dejavnosti. Tehniko je vodil partijski funkcionar Natal Kolarič.

Tehnika za južno Primorsko

Maja 1943 je okrožni komite KPS ustanovil tehniko za južno Primorsko in Trst. Delovati je začela v bunkerju nad vasjo, kjer je imel začasni sedež tudi okrožni komite KPS. Kmalu so jo premestili na severno pobočje Tinjana, odtod v bližino vasi Rožar in končno v Bertoše pri Rižani, kjer je delovala do kapitulacije Italije. Od junija 1943 se je tehnika imenovala Naš dom. Po kapitulaciji Italije je prevzela ime Snežnik. Novembra 1943 so jo preselili v Gabrovico. Še isti mesec so jo premestili nad vas Osp, od koder so jo marca 1944 preselili v bunker h kmetu Klabjanu in nato v jamo Babna buža v Ospu; tu je delala do oktobra 1944.

Tehnika Žena je začela delati meseca aprila 1944 v bunkerju v Gabrovici.

Tehniko Snežnik sta v začetku vodila Lado Trobevšek-Jodi in Justin Miklavc-Očka, tehniko Žena Anica Cizej-Marjanca. Ko so 28. 5. 1944 vdrl v vas Nemci in jo požgali, je tehnika Žena prenehala z delom.

Spominska plošča o tehniki Snežnik je vzdana na skali v Cehinovi jami nad vasjo.

Spominska plošča o tehniki Žena je pritrjena na steni obnovljenega bunkerja sredi porušene vasi; odkrita leta 1954.

Okupatorjevo obračunavanje

V Gabrovici je bil med NOB občasno sedež partijskega vodstva in drugih okrožnih političnih vodstev za Istro.

Za 29. 5.1944 je bila sklicana okrožna partijska konferenca na gabrškem področju. Nemci so zvedeli, da se v vasi nekaj pripravlja, pa so 28. 5.1944 vas obkolili in vdrl vanjo. Postrelili in sežgali so osem ljudi, 19 vaščanov so odpeljali v zapore. Vas so požgali. S hišo vred so zažgali štiričlansko Kovačevo družino.

GRAČIŠČE

Okupatorjev zločin

Med nemško ofenzivo v Istri 2. in 3.10.1943 so Nemci 2.10. ustrelili v Gračišču dve osebi in požgali večino domačij v Gračišču in sosednji vasi Movraž.

HRPELJCI

Sedež komande mesta Koper

V vasi je bil od leta 1944 do osvoboditve sedež komande mesta Koper. 9.2.1945 je po junaškem boju s sovražnikom padel komandant komande mesta Franc Planinc- Frenk. Spominska plošča komandi mesta je na hiši brez številke, odkrita 1951.

Spominska plošča padlemu Francu Planincu je na mestu, kjer je padel; odkrita 1951-

KOPER**Fašistični zapori**

Na današnjem Muzejskem trgu je od leta 1822 stala kaznilnica, ki je lahko sprejela do tisoč kaznjencev; bila je med največjimi v nekdanji Avstriji. V letih fašistične okupacije je bila premajhna. Zato so tudi nekdanjo stavbo ob sedanjem skladišču tobaka, zahodno od mehaničnih delavnic Slavnika v Semedeli, uporabljali za zapore in mučilnice. Leta 1930 so v njej mučili bazoviške žrtve Bidovca, Marušiča, Miloša in Valenčiča.

Na osnovni šoli Janka Premrla-Vojka ob Ulici Patricia Lumumbe je vzdignjena spominska plošča s posvetilom vsem, ki so trpeli v zaporih; odkrita je bila ob 40-letnici KPJ, decembra 1959.

Spominsko znamenje s posvetilom je tudi na ostankih fašistične mučilnice v Semedeli, 100 m od križišča cest Ljubljana—Piran in Koper—Semedela; odkrito julija 1970.

Smrt aktivistk Marije Segulin in Elvire Bembič

Marija Segulin-Mira (rojena leta 1922 v Materiji) je bila pred vojno sekretarka SKOJ v loparskem okraju. Za 1. 5. 1944 je v Kopru organizirala in se udeležila propagandne napisne akcije. V bližini nekdanje železniške postaje so jo skupaj s sodelavko Elviro Bembič-Zdenko ujeli Nemci in še isti dan ustrelili.

Spominska plošča je na križišču cest za Koper, Marezige in Šmarje.

**Šolske ustanove z imeni narodnih herojev
in revolucionarjev****Narodni heroj Josip Tomažič-Pinko**

Rojen je bil 20. 3. 1915 v Trstu, študent, član KPJ od leta 1937, aretiran 2. 6. 1940. Na drugem tržaškem procesu je bil obsojen na smrt in ustreljen na vojaškem strelišču na Opčinah 15. 12. 1941.

Za narodnega heroja je bil imenovan 12. 7. 1949.

Osnovna šola Pinka Tomažiča je na Ljubljanski cesti 10. Pred šolo stoji njegov doprski kip, delo kiparja Jožeta Pohlana, odkrit 15. 5. 1968.

Narodni heroj Janko Premrl-Vojko

Rojen je bil 29. 2. 1920. V boju z Italijani je bil težko ranjen in umrl 22. 2. 1943. Osnovna šola Janka Premrla-Vojka je na Muzejskem trgu 5. Pred šolo stoji Premrlov doprski kip, delo kiparja Jožeta Pohlana, odkrit 28. 9. 1969.

Revolucionar in publicist Ivan Regent

Rojen je bil 24. 1. 1884 na Kontovelu, Trst. Bil je med ustanovitelji KP Italije leta 1921, urednik časopisa Delo v Trstu. V emigraciji v Jugoslaviji, Franciji in Sovjetski zvezi je največ prevajal marksistično literaturo. Po drugi svetovni vojni je bil med vodilnimi političnimi osebnostmi v Sloveniji. Umrl je 26. 9. 1967 v Ljubljani.

V avli delavske univerze Ivan Regent, Cankarjeva 33, je njegov doprski kip, delo kiparja Jožeta Pohlana, odkrit 1. 1969.

Vladimir Nazor— profesor, pesnik, pisatelj

V letih 1906 do 1908 je na koprskem učiteljskišču poučeval prof. Vladimir Nazor, protifašistični bореc, eminentna osebnost jugoslovanskega narodnoosvobodilnega boja.

Spominska plošča z Nazorjevim portretom, delo kiparja Jožeta Pohlana, je v avli slovenske gimnazije, na Cankarjevi ulici št. 2; odkrita 21. 12. 1968.

Revolucionar Dušan Bordon

Rojen je bil leta 1920 v Pridvoru pri Kopru. Po prvi svetovni vojni se je s starši preselil v Slovenske gorice, kasneje v Ljubljano in študiral na univerzi. Leta 1940 je bil sprejet v KPS in tedaj je postal urednik revije Slovenska mladina. Ob napadu na Jugoslavijo je bil med prostovoljci Soške legije. Po razpadu kraljeve vojske se je vrnil v Ljubljano in se vključil v OF. Kasneje je bil interniran v Reniciju, po kapitulaciji Italije se je priključil italijanskim partizanom. Postal je eden od organizatorjev toskanske partizanske brigade Pio Bori in politični komisar te brigade.

13.4.1944 je v boju z Nemci junaško padel pri Caprese Michelangelo v Toscani.

Na dvorišču osnovne šole Dušana Bordona v Rozmanovi ulici, št. 21/a, v Semedeli, stoji Bordonov doprtni kip, delo kiparja Jožeta Pohlana, odkrit 23.5.1975.

Boji za osvoboditev mesta

V dneh 29. in 30.4.1945 so se za osvoboditev Kopra bili hudi boji. Že 29.4.1945 je skupina borcev VDV dopoldne udarila v mesto; iz koprskih zaporov je osvobodila politične jetnike ter se z njimi in zaplenjenim orožjem umaknila. Med tem ko je 9. udarna divizija IV. armade prodirala v smeri Kubeč—Dekani—Škofije, so Koper in obalo osvobajale naslednje enote: 4. bataljon 18. SNOUB Bazoviške, Mornariški odred Koper, komanda mesta Koper in bataljon KNOJ.

30. 4. popoldne so se pod pritiskom enot NOV Nemci vkrkali na ladjo in odpluli proti Trstu. Narodnoosvobodilna vojska je osvobodila mesto. Naslednji dan so predstavniki narodnoosvobodilnih odborov prevzeli oblast.

1. 5.1945 je bilo v mestu veliko manifestativno zborovanje. Toda šele po dolgem diplomatskem boju je bil 5.10.1954 v Londonu podpisan sporazum, po katerem je bilo Svoobodno tržaško ozemlje razdeljeno med Jugoslavijo in Italijo in je tudi Koper končno pripadel matični domovini Jugoslaviji.

KIDRIČEVA ULICA 15

Pokrajinski muzej

Poleg muzejskih zbirk iz davne preteklosti (Rimski lapidarij, srednjeveški lapidarij idr.) ima koprski muzej tudi zbirke Novejša zgodovina, boj Slovencev za nacionalno in socialno osvoboditev v obdobju 1915 do 1945 in Pregled zgodovine NOB na Koprskem.

KORTINE

Ustanovni sestanek OF

22.10.1941 je partijski delavec Oskar Kovačič pri Bernetičevih sklical prvi sestanek OF na tem področju.

Posvet aktivistov OF

Poleti 1944 je bilo na Kortinah posvetovanje pod vodstvom Janeza Stanovnika, inštruktorja izvršnega odbora OF. Tristo zbranih aktivistov je razpravljalo o volitvah v narodnoosvobodilne odbore.

KUBED

Okupatorjev zločin

Med nemško ofenzivo oktobra 1943 so Nemci 2.10.1943 ustrelili tri vaščane in požgali 59 domačij.

LOKA**Sedež rajonskega odbora OF**

je bil v hiši Ivana Žiganteja od maja do septembra 1943.

Okupatorjevo nasilje

2.10.1943 so Nemci požgali Loko in sosednjo vas Bezovico.

Ustrelili so tri vaščane; pokopani so v zaselku Predloka.

LOPAR**Volitve v krajevni NOO**

Loparje bil med vojno središče okraja, ki je po njem dobil ime Loparski okraj. V vasi so bile

5.9.1944 volitve v krajevni NOO.

Spominska plošča je vgrajena na hiši št. 21, odkrita 29. 11.1951.

MAREZIGE**Upor proti fašistom**

Fašistično nasilje se je med italijanskimi parlamentarnimi volitvami leta 1921 stopnjevalo zlasti v Julijski Krajini. Na dan volitev 15. 5.1921 je prišlo iz Kopra v Marezige 11 italijanskih fašistov. Pred voliščem so izzivali volivce in jih nadlegovali, naj volijo zanje. V ljudeh je prekipelo v trenutku, ko je eden od fašistov vrgel bombo na piano in začel streljati. Vaščani so začeli fašiste vsevprek obmetavati s kamenjem ter segli po kmečkem orodju. Upor proti fašistom se je razplamtel in zajel še okoliške kraje. Uporniki so 3 fašiste ubili, enega težko ranili, drugi so se razbežali. Z maščevalnimi nameni so istega dne pridrveli v vas karabinjerji in fašisti na kamionih. Na trgu jih je pričakal kmet Jože Sabadin in jih zmerjal s hudodelci. Streljali so nanj in ga ubili. Fašisti so razsajali in požigali tudi v Pobegih, Čežarjih, Črnem Kalu, Ospu, Mačkovljah in povzročili veliko materialno škodo. V spopadu so v Čežarjih ubili Josipa Bonina, v Gabrovici pa Andreja Žerjula. Vodja upora Ivan Babič-Jager se je skrival pred preganjalci. Po 6 mesecih je padel v karabinjersko zasedo in je bil ubit.

Italijanske oblasti so se zaradi marežanskega upora znašale nad prebivalstvom s hudimi represalijami. Zaslišali so 48 oseb, aretirali 34 in jih zadržali v preiskovalnem zaporu nekaj mesecev.

4. 2.1923 so obsodili na tržaškem sodišču sedem oseb na več let zapornih kazni.

V počastitev prvega upora proti italijanskim fašistom si je izbrala koprski občina 15. maj za svoj praznik.

Osnovna šola v Marezigah je poimenovana po Ivanu Babiču-Jagru, voditelju upora proti fašistom.

Na osnovni šoli je spominska plošča, odkrita 15. 5.1971.

Razorožitev karabinjerjev

Ob kapitulaciji Italije 9.9.1943 so domačini razorožili posadko karabinjerske postaje.

Okupatorjevo nasilje

Nemci so v svoji uničevalni ofenzivi 2.10.1943 požgali občinsko stavbo, šolo in tri stanovanjske hiše, 3.10. pa še župnišče. Poleg središča vasi so požgali še 12 hiš v okolici.

Pobili so pet vaščanov.

OSP

Ciklostilna tehnika Snežnik

Pri Klabjanu v Ospu in v bližnji kraški jami je bila okrožna ciklostilna tehnika Snežnik od novembra 1943 do avgusta 1944, ko so jo preselili v Gabrovico.

Plošča na hiši št. 78 spominja na tehniko.

PLAVJE

Posvetovanje aktivistov OF v letu 1942

12.1.1942 je bilo v Plavjah pri krojaču Jamšku eno prvih večjih posvetovanj aktivistov OF.

Spominska plošča na Jamškovi hiši, št. 37, je bila odkrita 19.12.1969.

POMJAN

Požig vasi

2.10.1943 je nemška ofenziva zajela tudi Pomjan. Nemci so vas požgali, delno pa še sosednji vasi Fijerogo in Manžan.

PRIDVOR

Okupatorjev zločin

Med ofenzivo v Slovenski Istri 2. in 3.10.1943 so Nemci ustrelili 22 ljudi. Med NOB so Nemci požgali tudi del vasi.

Zasedanje skupščine okrajnega narodnoosvobodilnega odbora

Oktobra 1944 je bilo v bližini zaselka Kavaliči prvo zasedanje narodnoosvobodilne skupščine za okraj Lopar. Izvolili so izvršilni odbor. Okraj Lopar so ob osvoboditvi preimenovali v okraj Koper.

Spominska plošča je na seniku okrog 400 m od zaselka Kavaliči; odkrita 29.11.1951.

RIŽANA

Ustanovitev okrožnega komiteja KPS za Istro

V zaselku Bertoši, desno od ceste Črni Kal—Koper, je bil 11.4.1943 ustanovni sestanek okrožnega komiteja KPS za Slovensko Istro.

Spominsko znamenje je v Bertoših. Na njem piše tudi, da je tu leta 1943 delovala južno-primorska tehnika Naš dom. Odkrito aprila 1968.

SOCERB

Okrožna partijska konferenca

je bila 3. in 4. 6. 1944 pri kmetu Kastelcu, vzhodno od Strmca.

SOČERGA

Okupatorjevo nasilje

Med uničevalno ofenzivo so Nemci 2.10.1943 pri gostilni Ugrin ubili 19 ljudi. Pokopani so na domačem pokopališču.

SPODNJE ŠKOFIJE**Sedež rajonskega odbora OF**

V Furlaničevi hiši je bil med NOB sedež rajonskega odbora OF za 3. rajon.

ŠMARJE PRI KOPRU**Akcija borcev Istrskega odreda**

19. 6. 1944 je skupina 18 borcev 1. čete 1. bataljona Istrskega odreda napadla 75 sovražnikovih vojakov, ki so ponoči prišli v vas. Partizani so z napadom hoteli rešiti svojo tričlansko patruljo, ki je bila v vasi, in 40 domačinov, ki so jih Nemci zaprli po hišah.

Sovražnik se je moral umakniti. Imel je tri mrtve in več ranjenih, 7 vojakov pa so partizani ujeli. Partizani so zaplenili precej orožja, akcija pa je pomenila za osvobodilni boj veliko moralno oporo.

Okupatorjeve represalije

Nemci in fašisti so se za hud poraz v Šmarju zelo maščevali nad vaščani. 20. 6. 1944 je vdrla v vas skupina njihovih vojakov in odpeljala padlega oficirja. Naslednji dan se je pripeljalo iz Trsta in Opčin prek 500 esesovcev. Vas so izropali in požgali 120 hiš ter nekaj hlevov.

Že med oktobrsko ofenzivo 1943 so bili požgali 37 hiš, tako je zdaj ostalo le še 25 napol porušenih domov. V zapore so odpeljali 5 vaščanov.

TINJAN**Sestanki okrožnega in rajonskega odbora OF**

so bili v letu 1944 v njivski bajti na polju proti Rožarju.

Požig vasi

2.10. 1943 so Nemci vdrli v vas in požgali 7 hiš.

TREBEŠE**Streljanje prebivalstva**

Nemci so 2. 10. 1943 pridrvili v vas, požgali več domačij in pod vasjo pri kalu ustrelili 18 vaščanov.

Sestanek aktivistov OF slovenske Istre

je bilo spomladi 1944 na domačiji Jožeta Palčiča v Trebešah.

TRUŠKE**Okupatorjev zločin**

Med sovražnikovo ofenzivo v slovenski Istri so Nemci 2. 10. 1943 ustrelili 10 domačinov. Požgali so tudi del vasi.

Sedež komande mesta Koper

Med NOB je bil v Truškah nekaj časa sedež komande mesta Koper.

ZGORNJE ŠKOFIJE**Sestanek aktivistov OF**

Spomladi 1942 je bil na travniku Šubrovec proti Plavjam sestanek aktivistov OF tega območja. Sestanek je vodil narodni hero Darko Marušič-Blaž.

Sedež okrožnega komiteja KPS za slovensko Istro

V hiši Avgušтина Hrvatina na Badihi je bil pozimi 1943/1944 sedež okrožnega komiteja KPS za Slovensko Istro.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BABIČI

Ob križišču cest Marezige—Boršt in Babiči—Pomjan spomenik 12 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 5.9.1954.

BERTOKI

Ob poti med združenim domom in pokopališčem spomenik 56 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja s posvetilom v slovenskem in italijanskem jeziku, odkrit 4.7.1976.

Na pokopališču grobišče 30 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja iz naselij Bertoki, Čežarji in Prade.

Ob cesti Koper—Pobegi, pri odcepu ceste za Bertoke, spominsko znamenje padlima aktivistoma OF, odkrito 1950.

BONINI

Blizu hiše št. 32, spominsko znamenje padlemu borcu komande mesta Koper Karlu Božiču-Juretu, odkrito 4. 7. 1976.

BORŠT

Na združenem domu spominska plošča 15 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 1.1951.

ČEMTUR

V vasi spominska plošča 8 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita leta 1953. Pod vasjo, ob cesti Koper—Marezige, spominsko znamenje Josipu Babiču, ki so ga 29. 3. 1945 ubili fašisti.

ČEŽARJI

Ob cesti Koper—Pridvor spominsko znamenje padlima aktivistoma NOB, predvojnima revolucionarjema Danijelu Bertoku in Brunu Pobega, odkrito 1947.

ČRNI KAL

Spomenik 102 padlima borcev in aktivistoma NOB ter 76 žrtvam fašističnega nasilja iz Črnega Kala in zaselkov — ob glavni cesti v spodnjem delu Črnega Kala, pri odcepu ceste za Gabrovico; odkrit julija 1966. Spomenik je delo arhitekta Eda Mihevca.

Na krajevnem pokopališču grobišče 8 žrtev fašističnega nasilja.

ČRNOTIČE

Na pokopališču 3 grobišča, v katerih je pokopanih 13 padlih borcev NOV in žrtev fašističnega nasilja.

DEKANI

Pred vhodom na vaško pokopališče spominska plošča ustreljenim sestrama Vatovec ter Severinu Bertoku in Mateju Prodanu, odkrita leta 1949.

Pri pokopališču spomenik 21 padlim borcem in 13 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 22.7.1967.

Na pokopališču grobišče 21 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja.

Na združenem domu spominska plošča s posvetilom padlim borcem za svobodo in žrtvam fašističnega nasilja od 1941—1945, odkrito 31.5.1959.

GABROVICA PRI ČRNEM KALU

Na pokopališču grobišče 8 ustreljenih žrtev in 4 grobovi 5 žrtev okupatorjevega nasilja.

GAŽON

V vasi spomenik 8 padlim borcem NOV in 5 žrtvam nemških taborišč, odkrit 20.10.1954.

GRAČIŠČE

Pri vasi, ob cesti Koper—Buzet (odcep za Smokvico) spomenik 107 padlim borcem in žrtvam nacističnega nasilja iz Gračišča in okoliških vasi.

GRADIN

Desno ob cesti Gračišče—Brezovica—Livada, pri odcepu za Gradin spomenik 47 padlim borcem; odkrit 26.12.1954.

Na pokopališču grobišče 31 padlih borcev NOV.

HRVATINI

Na pročelju hiše št. 73 spominska plošča 10 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 21. 12.1969.

Na pokopališču grob dveh padlih borcev s posvetilom v italijanskem jeziku na nagrobniku.

HRVOJI

Spomenik padlim borcem NOV slovenske, hrvaške in italijanske narodnosti — 800 m od Hrvojev proti Kučibregu, na levi strani ceste; odkrit 20. 9.1959.

Na pokopališču grobišče 120 padlih borcev NOV.

KOPER

Na bivši zgradbi občine Koper, na Titovem trgu, spominska plošča 6 padlim borcem italijanske narodnosti, odkrita 8.3.1950.

Na mestnem pokopališču 11 družinskih grobov žrtev, ki so jih Nemci postrelili oktobra 1943.

Na mestnem pokopališču skupni grob 4 padlih borcev in aktivistov OF.

KOŠTABONA

V vasi spomenik 6 padlim borcem NOV in 5 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 2. 11. 1953.

Na pokopališču grob dveh žrtev okupatorjevega nasilja.

KUBED

Na pokopališču grobišče 7 žrtev okupatorja, na vrhu Varde pa grobišče 5 padlih borcev NOV.

V vasi, ob cesti Koper—Gračišče spomenik 16 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; odkrit 2.10.1948.

LOPAR

Na pokopališču grobišče 5 padlih borcev NOV in žrtev nacifašističnega nasilja.

MAREZIGE

Pod zaselkom Sabadini spominsko znamenje borcev NOV, ki sta padla 2.9.1943; odkrito 1954.

Sredi vasi, nasproti zadružnega doma, spomenik žrtvam fašističnega nasilja in 87 padlim borcem NOB iz Marezig in okolice; odkrit 7.5.1958.

OSP

Na pokopališču skupni grob 4 padlih borcev in aktivistov NOB.

PLAVJE

Desno ob cesti Plavje—Badiha, pri hiši št. 62 spominska plošča predvojnemu protifašistu in aktivistu OF iz dolinskega območja Danilu Pregarcu-Zmaju; odkrita leta 1946.

POBEGI

Nasproti zadružnega doma spomenik 42 padlim borcem in aktivistom NOB in 19 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit leta 1950.

POMJAN

V vasi spomenik 20 padlim borcem NOB in 11 žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Pomjan, Mažan in Fijeroga, odkrit 6. 4.1960.

PREGARA

Na pokopališču pri sv. Simonu grobišče 13 vaščanov, žrtev fašističnega nasilja, ustreljenih pri Čepcih.

PRIDVOR

Nasproti zadružnega doma spomenik 38 padlim borcem NOV in 25 žrtvam sovražnikovega nasilja iz Pridvora in zaselkov, odkrit leta 1970.

Na zadružnem domu spominska plošča 35 padlim borcem NOV in 18 žrtvam fašističnega nasilja, odkrita leta 1965.

Na levi strani ceste Koper—Pridvor, na Mlaki spominsko znamenje 24.4.1944 ubitemu aktivistu NOB Nazariju Kavrečiču, odkrito leta 1951.

Spominsko znamenje trem žrtvam, ki so jih Nemci ustrelili 2.10.1943; stoji okoli 900 m od zaselka Šuštet, na bregu, desno ob poti, odkrito leta 1950.

Na mestu, kjer so Nemci 2.10.1943 ustrelili 9 vaščanov, na koncu zaselka Pečki, spominsko znamenje, odkrito leta 1959.

Na pokopališču grobišče 21 žrtev fašističnega nasilja.

PUČE

Na pokopališču grob borca NOV Franca Prelca, padlega v Pučah 18.4.1945.

SOCERB

Na pokopališču grob Marcela Hrvatina-Planinca, predstavnika okrožnega odbora OF za slovensko Istro; padel je 23. 8. 1944.

SOČERGA

Na pokopališču grobišče 27 padlih borcev NOV iz slovenske in hrvaške Istre, padlih na tem območju.

SPODNJE ŠKOFIJE

Na združnem domu spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja od 1941—1945, odkrita 1956.

Osnovna šola poimenovana po narodnem heroju Oskarju Kovačiču. Pred šolo Kovačičev doprni kip, delo kiparja Jožeta Pohlana, odkrit 19.12.1969.

ŠKOCJAN

Pri pokopališču, ob tribanski cesti spomenik padlim borcem in aktivistom NOB ter žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 15.5.1974.

ŠMARJE PRI KOPRU

Na trgu blizu združnega doma spomenik 71 padlim borcem NOV in 46 žrtvam fašističnega nasilja iz Šmarja in zaselkov, odkrit 19. 5.1969, delo kiparja Jožeta Pohlana.

V zaselku Poljane, ob cesti Šmarje—Koštabona, spominsko znamenje žrtvama fašističnega iz Koštabone, ki sta padli 14. 3.1944; odkrito 4. 7.1955.

Na pokopališču grobišče 11 ustreljenih talcev, urejeno 4.7.1961.

TREBEŠE

Na pokopališču grobišče 26 padlih borcev NOV in žrtev okupatorjevega nasilja.

ZGORNJE ŠKOFIJE

Na pokopališču grobišče 10 padlih borcev NOV.

Občina Nova Gorica

AJŠEVICA

Zborovanje ob priključitvi Primorske

Primorska je bila od junija 1945 do sredine septembra 1947 deljena z demarkacijsko črto na cono A in cono B. Cona A je bila pod anglo-ameriško vojno upravo, cona B pa pod vojno upravo jugoslovanske armade. 10.2.1947 je bila sicer v Parizu podpisana mirovna pogodba, a šele 15. 9. 1947 sta bila vsa cona B in velik del dotakratne cone A priključena k Jugoslaviji.

V počastitev tega, za primorsko ljudstvo pomembnega dogodka je bilo 2.9.1947 na dotakratni demarkacijski črti med cono A in cono B, ob hudourniku Lijak, veliko manifestativno zborovanje. Boris Kidrič je govoril o boju primorskega ljudstva za osvoboditev in priključitev k Jugoslaviji ter o nalogah, ki čakajo Primorce v osvobodjeni domovini.

Že pred priključitvijo so mladinske delovne brigade regulirale hudournik Lijak.

Ob cesti Nova Gorica—Ajdovščina, pri mostu čez Lijak, kjer je bilo zborovanje, je spominsko znamenje mladinskim delovnim brigadam.

AVČE

Uničenje železniške postaje

Goriška brigada je s pomočjo Tolminske brigade 26.10.1943 napadla italijansko vojaško posadko na železniški postaji v Avčah. Zajela je 42 vojakov in 2 fašista, zaplenila pa 7 težkih in 4 lahke mitraljeze ter mnogo drugega orožja in vojaške opreme. Postajno poslopje, kjer je bila vojaška postojanka, so partizani zažgali.

BILJE

Rojstni kraj narodnega heroja Ivana Suliča-Carja

Rodil se je 10. 9.1923. Bil je delavec. V partizane je šel 12. 9.1942. Kmalu je bil imenovan za komandirja voda v Kraški četi. Sodeloval je v vrsti akcij po Krasu in Vipavski dolini. Miniral je železniške proge, daljnovode in objekte ladjedelnic v Trstu in Trzinu. Ko je bil ustanovljen poseben sabotažni bataljon, je postal Sulič komandir čete. V tej četi je sam ali s skupino soborcev izpeljal prek 40 akcij. Padel je 26. 12. 1944 v predmestju Gorice. Italijanski fašisti so mrtvega obesili na vrbo žalujko pri mirenskem pokopališču. Nemški polkovnik, ki je to početje videl, je ukazal Suličevo truplo skrivaj pokopati.

Za narodnega heroja je bil imenovan 22.7.1953.

Spomenik narodnemu heroju Ivanu Suliču-Carju in 12 njegovim soborcem stoji približno 120 m od ceste Miren—Volčja draga. Odkritje bil 16.9.1973.

Po narodnem heroju Ivanu Suliču-Carju je poimenovan otroški vrtec v Biljah.

BRANIK**Množično zborovanje OF in volitve v KNOO**

18.9.1943 je bilo množično zborovanje, na katerem je govoril podpredsednik narodno-osvobodilnega sveta za slovensko Primorsko pisatelj France Bevk. Po zborovanju so bile javne volitve v krajevni NOO.

Partizanska akcija, okupatorjevo maščevanje

Partizani Južnoprimorskega odreda pod vodstvom Antona Šibelja-Stjenke so 2.2.1944 v kraju Ravne (Dovče) z dvema četama napadli nemško-fašistično motorizirano kolono, kije vozila proti Braniku. Kolono so popolnoma uničili. Padlo je 31 Nemcev in 50 italijanskih fašistov. Partizani so zaplenili veliko orožja, municije in vojaške opreme.

Zaradi poraza so se Nemci maščevali nad prebivalci Branika in Komna. 15.2.1944 so požgali vas z vsemi zaselki vred (213 stanovanjskih hiš z gospodarskimi poslopji). Nad 600 ljudi so odpeljali v nacistična taborišča v Nemčijo, od koder se jih mnogo ni vrnilo.

Na kraju partizanske akcije v Ravnah je spomenik 8 borcem NOV, padlim v tej akciji.

**Rojstni kraj narodnih herojev Angela Besednjaka
in Ljuba Šercerja**

Angel Besednjak-Don je bil rojen 16.10.1914. Leta 1928 je emigriral v Jugoslavijo. V Mariboru se je zaposlil v železniški delavnici. Leta 1936 je bil sprejet v KPJ. Kmalu po kapitulaciji stare jugoslovanske vojske je odšel v partizane. Bil je eden prvih štajerskih partizanov na Pohorju. Sodeloval je v mnogih bojih proti Nemcem. Posebno se je izkazal kot mitraljezec v napadu na Šoštanj 8.10.1941. Konec oktobra se je udeležil »brežiškega pohoda«. Na Slivnici pri Planini je bil 1.11.1941 v boju najprej ranjen, nato pa smrtno zadet.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Na njegovi rojstni hiši. Branik št. 223 (v zaselku Cvetrož), je vzdignjena spominska plošča. Ljubomir Šerčer je bil rojen 1. 8.1915. Po prvi svetovni vojni se je s starši odselil v Jugoslavijo. Izšolal se je in postal aktivni oficir bivše jugoslovanske vojske. Takoj po propadu Jugoslavije se je pridružil organizatorjem OF in začel aktivno sodelovati v pripravah na vstajo. Bil je med prvimi partizanskimi borci. Vstopil je v molniško partizansko skupino in postal komandir Molniške čete, ki se je razvila iz te skupine. Bil je iznadljiv, hraber in sposoben partizanski poveljnik.

29.8.1941 je s svojo četo napadel karabinjersko postojanko na Turjaku. Nekaj časa je vodil partizansko »šolsko taborišče«, kjer je novince učil vojaške veščine. Oktobra 1941 je bil imenovan za komandanta Krimskega partizanskega polbataljona, ki se je proslavil zlasti z napadom na italijansko postojanko v Ložu 20.10.1941. Konec leta so Šerčerja Italijani po izdaji zajeli.

Na zaslišanju je bil hraber in uporen, junaško je prenašal vsa mučenja. Pred italijanskim izrednim vojaškim sodiščem je bil obsojen na smrt. 22.12.1941 so ga Italijani ustrelili v Podkrajju pri Tomišlju.

Za narodnega heroja je bil imenovan 25.10.1943.

Spominska plošča Ljubu Šerčerju je na zadružnem domu v Tomišlju. Šerčerjevo ime je nosila 2. slovenska narodnoosvobodilna brigada.

ČEPOVAN**Prvi krajevni odbor OF**

Prebivalci Čepovana so se zgodaj vključili v narodnoosvobodilno gibanje; 6.1.1943 je bil v vasi ustanovljen krajevni odbor OF.

Spominska plošča je na hiši št. 99, kjer je bil ustanovljen krajevni odbor.

Sedež vojaških in upravnih partizanskih organizacij

Po kapitulaciji Italije je bil Čepovan s kratkimi presledki ves čas osvobojen. V njem se je nastanilo več odsekov štaba 9. korpusa, ruska in angleška vojaška misija, pokrajinska gospodarska komisija, pokrajinski štab narodne zaščite (NZ), obveščevalni center, kratek čas tudi pokrajinska partijska šola.

Sanitetna postaja št. 3

Okrevališče št. 1

Bolničarska šola 9. korpusa

Bolnišnica Severnoprimskega odreda blizu Trnovega v Trnovskem gozdu se je ob nemški ofenzivi septembra 1943 umaknila na Vrše nad Čepovanom in se združila z že obstoječo sanitetno postajo št. 3 v Lukčevih robeh nad Skopico. Jeseni 1943 so ranjence preselili na opuščeno Šavlijevo kmetijo na Vršah, ki je postala okrevališče št. 1. Januarja 1944 je bil v tem okrevališču prvi bolničarski tečaj sanitetne šole 9. korpusa. Vodil ga je dr. Bogdan Breclj. Konec februarja 1944 je prevzel vodstvo tečaja dr. Aleksander Gala-Peter. Tečaje so kasneje selili v različne kraje, nazadnje v Cerkno. Od januarja 1944 do marca 1945 se je zvrstilo 14 bolničarskih tečajev, ki se jih je udeležilo 213 tečajnikov (110 žensk in 103 moški).

Spomenik sanitetni postaji št. 3 in okrevališču št. 1 stoji blizu bivše Šavlijeve domačije.

Ciklostilna tehnika Mlada

V drugi polovici oktobra 1943 je na pobudo pokrajinskega odbora ZSM začela delovati ciklostilna tehnika Mlada na Vratih pri družini Kogoj (pri Cirilu na Robu). Od tod so jo

25.12.1943 preselili na Lokve in kasneje na Male Lažne. V nemški ofenzivi julija 1944 so Nemci tehniko izsledili in jo uničili. Osebe se je pravočasno rešilo in bilo dodeljeno drugim tehnikom in tiskarni Slovenija.

Požiganje vasi

Med ofenzivami proti partizanskim enotam 9. korpusa so Nemci v Čepovanu 12.4.1944 z bombardiranjem, 27.7. in 10.10.1944 s požigi popolnoma uničili 52 stanovanjskih hiš in prek 70 gospodarskih poslopij, v zaselku Dol pa 11 stanovanjskih hiš in 7 gospodarskih poslopij.

Grob narodnega heroja Sovjetske zveze

Mehdija Guseinova-Mihajla

Boril se je skupaj z borci 9. korpusa NOV in POJ. Bil je zelo sposoben obveščevalec in hraber diverzant, proslavil se je z junaškimi dejanji. Akcije je izvajal tudi sredi okupiranega Trsta. Padel je 2.11.1944 v Vitovljah v nemški zasedi. Pokopan je na čepovanskem pokopališču v skupni grobnici z 21 padlimi slovenskimi partizani.

DESKLE (RODEŽ)

Smrt narodnega heroja Jožeta Srebrniča

V noči 11.7.1944 se je hotela prepeljati čez naraslo Sočo pri Rodežu pod Krestenico skupina političnih delavcev OF, ki naj bi se udeležili 3. pokrajinske partijske konference na Laznah. Narasla reka je obrnila čoln; utonili so člani pokrajinskega komiteja KPS Jože Srebrnič in Jože Krajnc, sekretar okrožnega komiteja KPS Jože Peršolja in pomočnik političnega komisarja 2. bataljona brigade VDV Viktor Krivec.

Po narodnem heroju Jožetu Srebrniču se imenuje osnovna šola v Desklah; v avli šole stoji njegov doprski kip, delo kiparja Vlada Hmeljaka.

V Rodežu, na levem bregu Soče, kjer je utonila skupina partizanov, je bilo leta 1951 odkrito spominsko znamenje.

Zločin domobrancev

V začetku leta 1945 so domobranci aretirali več vaščanov, za katere so vedeli, da sodelujejo s partizani ali da so člani OF. 13. 2.1945 so jih na desnem bregu Soče pri visečem mostu v Desklah 9 ustrelili.

Spomenik žrtvam domobranskega zločina stoji ob visečem mostu na desnem bregu Soče v Desklah.

DOBLAR

Sanitetna postaja št. 9

Ta postaja je delovala v strmini nad Sočo pri Doblarju od februarja do junija 1943. ko je bila izdana.

GORNJE CEROVO

Fašistični zločin

Jesen 1930 so dijaki gimnazije v Gorici (Italija) ustanovili svojo protifašistično skupino Črni bratje. Po več akcijah so jo fašisti odkrili in več dijakov aretirali. V zaporu so jih mučili. Mirka Brezavščka so osumili, da je vodja. V zaporu so ga tako mučili, da je 19.2.1931 umrl v naročju svoje matere, ko še ni imel 14 let.

Grob Mirka Brezavščka je na pokopališču v Cerovem.

HLEVNİK

Nemški zločini v Goriških Brdih

22. 5.1944 so borci NOV pričakali Nemce, ki so iz Gorice prodirali v Brda. V bližini zaselka Peternel sta italijanska partizanska bataljona Mazzini in Mamelli skupno z bataljonom Briško-beneškega odreda napadla 3 nemške kamione, polne vojaštva. Partizani so so-vražniku prizadejali precejšnje izgube.

Nemci so se grozno maščevali; 22 žena, otrok, starčkov in nekaj ujetih partizanov so nagnali v hišo pri Peternelu in jih s hišo vred zažgali.

Istega dne so v Gornjem Cerovem ustrelili 10 domačinov.

Spominska plošča je vzdana na hiši pri Peternelu, odkrita je bila 24. 5.1959. V bližini stoji spomenik, odkrit 21. 5.1972.

HUM

[Rojstni kraj narodne herojinje Danile Kumar-Andreje

Rodila se je 13.10.1921. S starši se je leta 1928 preselila v Ljubljano; tu se je izučila za trgovsko pomočnico. Danila je že pred vojno delovala v vrstah napredne mladine in je bila sprejeta v SKOJ. Od leta 1941 je bila v Ljubljani aktivistka OF in kurirka Centralne tehnike.

Julija 1942 je vstopila v Tomšičevo brigado kot borka; postala je najprej bolničarka, potem pomočnica komisarja čete in nato bataljona. V mnogih bojih se je proslavila s svojim junaštvom.

Jesen 1943 je bila ranjena in po ozdravljenju poslana na politično delo na Gorenjsko.

Bila je članica pokrajinskega odbora SPŽZ. 18.3.1944 sta se s soborcem Petrom Kavčičem vračala s sestanka mestnega odbora SPŽZ Škofja Loka. Naletela sta na nemško zasedo pri Sopotnici za Lubnikom in oba padla.

Za narodno herojinjo je bila imenovana 20.12.1951.

KAL NAD KANALOM

Kurirska postaja P9

Ustanovljena je bila jeseni 1942 in je delovala do kapitulacije Italije. Zadrževala se je med zaselkoma Gomilnica in Avšček (vas Avče). Vzdrževala je zvezo s štabom Soškega odreda, pozneje s štabom 3. operativne cone — Alpske — in PK KPS za Primorsko.

KAMBREŠKO

Posvet zaupnikov OF v Kračicah

V zaselku Humarji, v hiši št. 47 v Kračicah, so se v noči na 25.11.1941 sestali prvi zaupniki in člani OF iz krajev Srednje, Kambreško, Ročinj, Ajba, Kanal, Morsko, Nekovo, Potravno in Humarji. Bilo jih je nad 20. Matevž Velušček jim je obrazložil program OF in dal napotke za delo na terenu. To posvetovanje pomeni organiziran začetek dela OF na tem območju. Spominska plošča je na hiši št. 47, v Kračicah, kjer je bilo posvetovanje.

Kurirska postaja P|25a

Kurirska postaja, ki je kasneje dobila naziv P 25 a, je na območju Srednjega delovala že od pomladi 1943. Kurirji so vzdrževali zvezo s postajami P24, P24a in P25b, pred kapitulacijo Italije občasno, nato pa vsak dan.

Bolnišnica Jakob Završnik

Urejena je bila maja 1944 pri Kolarjih, »pri Marički« na Kambreškem. V njej je bilo prostora za 40 ranjencev. Zaradi varnosti se je selila konec leta 1944 v bližino zaselka Srednje, februarja 1945 nazaj k »Marički«, marca 1945 v postojanko pri Bajtarju pod Kuščarji. Po osvoboditvi pa so ranjence in osebje preselili v Tržič (Monfalcone). Bolnišnico je vodil dr. Viktor Volčjak.

KANAL

Zapori

V Bavdaževi hiši, kjer je bilo nemško poveljstvo, so Nemci imeli v kleti mučilnico; sem so zapirali ljudi in jih mučili. Tako so bili 30. 6.1944 mučeni in ubiti trije aktivisti OF iz Gorenje vasi in Potoka.

Na Bavdaževi hiši, Kidričeva 3, je vzidana spominska plošča.

KOJSKO

Sedež okrožnega odbora OF^a za Brda

V letih 1943—1944 je bil v Kojskem sedež okrožnega odbora OF, ki mu je predsedoval tamkajšnji župnik Ferjančič Edvard-Taras, popularni propagator narodnoosvobodilne misli.

KOSTANJEVICA NA KRASU

Nasilje nad vaščani

25.9.1943 so Nemci obkolili vas, pobijali nedolžne ljudi, požigali in ropali. Nekaj so jih aretirali in odpeljali v taborišča v Nemčijo. Zažgali so stari mlin in v njem 6-člansko družino Povodnik.

KOŽBANA

Volilno zborovanje

9.7.1944 je bilo v vasi Kožbana volilno zborovanje, ki se ga je udeležilo okrog tri tisoč ljudi iz Brd in Benečije. Govorila sta narodni heroj Jože Srebrnič in predstavnik italijanskih partizanov.

Na kraju zborovanja je spominsko znamenje, odkrito 19. 9.1976.

KROMBERK

Ustanovitev pokrajinskega komiteja KPS za Primorsko

Centralni komite KPS je aprila 1942 imenoval pokrajinski komite KPS za Slovensko primorje. Sekretar pokrajinskega komiteja KPS Tomo Brejc je sklical ustanovni sestanek komiteja konec aprila 1942 v hiši Riharda Boneta v zaselku Bonetovšče.

Na hiši Riharda Boneta je spominska plošča, odkrita 7. 6.1969.

Smrt komandanta Gregorčičevega bataljona

V zaselku Bonetovšče je 17.8.1942 padel Jože Lemut-Saša. Bil je član pokrajinskega komiteja KPS in prvi komandant primorskega partizanskega bataljona Simon Gregorčič. Spomenik je postavljen na kraju, kjer je padel. Odkritje bil leta 1947. Po Jožetu Lemutu-Saši je poimenovana ulica v Novi Gorici.

^Goriški muzej v gradu Kromberk

Muzej je bil ustanovljen leta 1952 in pokriva območje občin Ajdovščina, Nova Gorica, Sežana in Tolmin.

Ima več razstavnih oddelkov: etnografski, kulturnozgodovinski odderek, galerijo starejše umetnosti in galerijo primorskih likovnih umetnikov ter stalno razstavo NOB na Primorskem.

LAŽNA

Tretja pokrajinska partijska konferenca

V dneh 15. in 16. 7.1944 je zasedala v gozdarskem poslopju 3. pokrajinska partijska konferenca, ki je bila pomembna za nadaljnji razvoj NOB v Slovenskem primorju. Navzočih je bilo 86 delegatov. Konference sta se udeležila tudi člana CK KPS Miha Marinko in Lidija Šentjunc kot gost France Bevk, predsednik pokrajinskega odbora OF za Slovensko primorje.

Izvolitev pokrajinskega NOO za Slovensko primorje in Trst

V dneh 15. in 16. 9.1944 se je na Lažni zbralo 155 izvoljenih odposlancev za pokrajinsko skupščino. Na tem zasedanju so izvolili pokrajinski narodnoosvobodilni odbor (PNOO) za Slovensko primorje in Trst. Za predsednika je bil izvoljen pisatelj France Bevk. Spomenik stoji na temeljih požganega poslopja, v katerem je bil izvoljen PNOO.

Volitve okrožnega izvršnega NOO

1.10.1944 se je v Lažni zbrala okrožna narodnoosvobodilna skupščina za severno-primorsko okrožje. Na tem zasedanju je bil izvoljen okrožni izvršni narodnoosvobodilni odbor za severnoprimsko okrožje. Za predsednika je bil izvoljen Franc Pervanje za podpredsednika pa Joža Primožič-Miklavž.

Vas v plamenih

10.10.1944 so Nemci v Lažni požgali 8 od 16 hiš in 5 gospodarskih poslopij. Med temi tudi poslopje, v katerem so bila zgoraj navedena zasedanja.

LIPA

Posvetovanje komunistov in antifašistov

17.5.1937 je bilo na hribu Trstelj posvetovanje komunistov in nekaterih antifašistov s Krasa in Goriškega. Razpravljali so o delovanju partije med kmeti, mladino in slovenskimi narodnjaki zaradi priprav na ustanovitev ljudske fronte.

Taborišče Kraške čete

Anton Šibelja-Stjenka iz Tomačevice na Krasu je bil med prvimi primorskimi partizani in je postal komandir Kraške čete, ki se je od jeseni 1942 do poletja 1943 zadrževala na Trstelju, vzpetini nad vasjo.

Spominska plošča na planinski koči na Trstelju je posvečena narodnemu heroju Antonu Šibelji-Stjenki in Kraški četi. Tudi koča se imenuje po Stjenki.

Akcija jurišnega bataljona

Jurišni bataljon 31. divizije je 16.1.1945 napadel kolono nad 300 esesovcev blizu vasi Lipa in jo razbil. Ubitih je bilo 72 Nemcev, približno toliko pa je bilo ranjenih. Partizani so zaplenili veliko orožja, municije in vojaške opreme.

LOKE

Prva seja pokrajinskega plenuma OF

Dr. Aleš Bebler, poverjenik CK KPS in izvršnega odbora OF za Slovensko primorje je pripravil 1. pokrajinski plenum OF za Primorsko. Zasedanje je bilo 14.2.1943 na Lokah v hiši št. 11, pri Pavlinovih. Udeleženci so se z resolucijo opredelili za program OF. Izdajalski londonski vladi so odrekli pravico zastopati primorske Slovence.

Na hiši št. 11, kjer je bil plenum, je spominska plošča, odkrita 1973.

LOKOVEC

Smrt narodnega heroja Darka Marušiča-Blaža

Rojen je bil 6.12.1919 v Ljubljani v revni kmečki družini. Mladost je preživel v Opatjem selu. Ko je odrasel, je emigriral v Jugoslavijo. Izučil se je za strojnega ključavničarja.

Leta 1938 je bil sprejet v SKOJ, 1940 pa v KPS. V partijskem delu se je izkazal kot požrtvovalen delavec in dober organizator. Ko je bila Ljubljana okupirana, je Marušič s svojo mladinsko skupino izvajal diverzantske akcije v mestu in okolici.

V začetku leta 1942 je bil poslan na Primorsko, da bi organiziral mladino za boj proti fašizmu. To nalogo je zelo uspešno opravil.

Glavni štab Slovenije in CK KPS sta Darku Marušiču zaupala najodgovornejše dolžnosti. Imenovan je bil za člana pokrajinskega komiteja KPS za Primorsko in obenem za pomočnika politkomisarja primorske operativne cone. Kmalu za tem je postal politkomisar Tržaške nato pa 27. goriške divizije. Vse dolžnosti je opravljal z veliko požrtvovalnostjo in hrabrostjo; zelo pomembno je vplival na razvoj NOG na Primorskem.

17.11.1943 je padel v nemški zasedi v Spodnjem Lokovcu, ko je vodil delegacijo briške mladine na pokrajinsko konferenco ZSM.

Za narodnega heroja je bil imenovan 14.12.1949.

Spominsko znamenje s ploščo stoji v Spodnjem Lokovcu, južno od glavne ceste, blizu domačije Podhrib, kjer je Marušič padel.

Ustanovitev 14. tržaške garibaldinske brigade

Od jeseni 1943 do pomladi 1944 se je na Primorskem v 9. korpusu nabralo že precej Furlanov in Italijanov, ki so bili zbrani v samostojnih četah in bataljoni. Korpusno poveljstvo se je odločilo, da ustanovi posebno brigado, ki bo združevala vse italijanske partizanske enote. 5. 4. 1944 je bila v Srednjem Lokovcu ustanovljena 14. tržaška garibaldinska brigada (XIV. Brigata D'Assalto Garibaldi Trieste). Kasneje je prišla v sestav 30. divizije in se imenovala XX. Brigata Triestina D'Assalto.

Spominska plošča o ustanovitvi brigade je na gospodarskem poslopju Jožeta Šuligoja-Hudajužnarja v Srednjem Lokovcu.

Okrožno predvolilno zborovanje

4. 6. 1944 je bilo v Srednjem Lokovcu okrožno predvolilno zborovanje. Udeležilo se ga je nad dva tisoč ljudi. Zborovanje je vodil Jože Primožič-Miklavž.

Tragedija družine

5. 4. 1945 so Nemci vdrli v Srednji Lokovec in zažgali domačijo Kraljeve in Šuligojeve družine. Gospodinja so ubili pred hišo, gospodarja, dva otroka, starega očeta in staro mater pa žive zmetali v gorečo hišo.

Spominsko znamenje žrtvam je postavljeno na kraju, kjer je stal njihov dom.

Nasilje in žrtve

V letih 1943—1945 so okupatorji v Lokovcu požgali ali z bombardiranjem uničili 47 stanovanjskih hiš in okrog 80 gospodarskih poslopij. Ob vdorih so mnogo domačinov odpeljali v taborišča, nekatere pa žive zmetali v ogenj.

LOKVE

Sedež poveljstva 9. korpusa

22. 12. 1943 se je z odlokom Vrhovnega štaba NOV Jugoslavije 3. operativna cona Alpska preuredila v 9. korpus NOV in POJ. Za komandanta je bil imenovan polkovnik Lado Ambrožič-Novljan, za komisarja pa Janez Hribar.

Sedež poveljstva 9. korpusa je bil od 26. 12. 1943 do 10. 10. 1944 na Lokvah, njegovo operativno območje je bila Primorska, Gorenjska, del Koroške in Dolomiti.

Spominska plošča je vzdružnem domu.

Smrt narodnega heroja Ivana Turšiča-Iztoka

Rojen je bil 29. 9. 1922 na Rakeku. V partizanih je bil od marca 1942. Oktobra 1942 je z Loškimi odredom prišel na Primorsko. Turšič je bil na raznih poveljniških položajih vse do komandanta 30. divizije. Imel je čin podpolkovnika. Padel je 30. 7. 1944 med nemško ofenzivo proti enotam 9. korpusa.

Za narodnega heroja je bil imenovan 20. 12. 1951.

Spomenik je postavljen pred vasjo, na mestu, kjer je Turšič padel.

Požig vasi

Ob bombardiranju 18. 1. 1944 ter požigih 19. 1. in 9. 10. 1944 so Nemci tako uničili vas, da je ostala samo ena stanovanjska hiša.

Okupatorjev zločin

4. 4. 1945 so Nemci pripeljali iz goriških zaporov 19 zapornikov in jih na vzpetini Poncala, nedaleč od vasi, ustrelili.

NOVA GORICA

ERJAVČEVA CESTA (SOLKAN)

Rojstni kraj narodnega heroja Jožeta Srebrniča

Rojen je bil 28. 2.1884 v Solkanu. V Gradcu se je vpisal na pravno fakulteto. Kot avstrijski rezervni oficir je prišel na rusko fronto in od tu leta 1915 v rusko ujetništvo. Bil je aktiven udeleženec oktobrske revolucije. Leta 1919 se je vrnil. Po ustanovnem kongresu KPI leta 1921 v Livornu je z Ivanom Regentom veliko delal pri ustanavljanju partijske organizacije na Primorskem. V Solkanu je bil izvoljen za podžupana, obenem pa na listi KPI za poslanca v rimskem parlamentu.

Od leta 1926 do 1943 je večino časa preživel v zaporih in konfinaciji v raznih krajih Italije. Po kapitulaciji Italije se je vrnil v Solkan in od tam je v začetku novembra 1943 odšel v partizane. Postal je član pokrajinskega komiteja KPS in pokrajinskega odbora OF za Slovensko primorje. Spomladi in poleti 1944 je politično deloval širom po Primorski in nastopal kot govornik na množičnih predvolilnih zborovanjih. Zadnje množično predvolilno zborovanje je imel v Kožbani 9. 7. 1944. Na prehodu čez naraslo Sočo je v noči na 12.7.1944 utonil skupaj s tremi soborci.

Skupaj z desetimi padlimi borci NOV počiva v grobnici na solkanskem pokopališču.

Za narodnega heroja je bil imenovan 4. 9.1953.

Spomenik narodnemu heroju Jožetu Srebrniču stoji ob Erjavčevi cesti; delo kiparja Stojana Batiča; odkrit 26.9.1969.

Po narodnem heroju Jožetu Srebrniču je poimenovana glvni trg v Solkanu; njegovo ime nosi tudi Lesarski šolski center v Novi Gorici; v avli te šole stoji Srebrničev doprni kip.

Smrt narodnega heroja Sergeja Mašera

Sergej Mašera je bil rojen 11. 5.1912 v Gorici (Italija). Po prvi svetovni vojni se je s starši preselil v Ljubljano, kjer je maturiral. Odšel je v vojsko in postal mornariški topničar. Ob napadu na Jugoslavijo aprila 1941 je bil prvi topniški oficir na rušilcu Zagreb. Proti ukazu poveljnika rušilca, da je ladjo treba pripraviti za izročitev italijanski mornarici, sta oficirja Sergej Mašera in strojni oficir Milan Spasič posadko izkrcala, rušilec minirala in se pri Krtolah pred Boko Kotorsko 17. 4.1941 z njim vred potopila.

Za narodnega heroja je bil imenovan ob dnevu mornarice 10. 9.1973.

Njegov spomenik z ladijskim sidrom v aleji ob Erjavčevi cesti je delo slikarja Rafaela Nemca; odkrit je bil 8. 9.1973.

Smrt narodnega heroja Antona Veluščka-Matevža

Rojen je bil 17.1.1912 v Ločniku (Italija). Še mlad je pobegnil v Jugoslavijo. Bil je kovi-narski delavec. Od leta 1938 je sodeloval v delavskem gibanju. V istem letu je postal član mestnega komiteja KPJ Maribor. Zaradi revolucionarnega dela je bil izgnan iz Jugoslavije. Leta 1939 se je ilegalno vrnil iz Gorice v Ljubljano. Od tedaj je bil ilegalni partijski delavec. Leta 1940 je bil poslan na ilegalno politično delo v Zagreb.

Med vojno se je vrnil v Ljubljano, odkoder ga je CK KP Slovenije poleti 1941 poslal na Primorsko. Tu je bil eden prvih organizatorjev OF in KP. Od aprila 1942 je bil član pokrajinskega komiteja KPS.

Po kapitulaciji Italije je bil poslan v Trst in tu delal v najtežjih okoliščinah kot ilegalec. Konec leta 1944 je prišlo v Trstu do izdaje. Tedaj je bil s skupino drugih aktivistov OF aretiran tudi Anton Velušček-Matevž. V zaporu so ga strahotno mučili; za njim je izginila vsaka sled. Verjetno so ga sežgali v tržaški Rižarni.

Za narodnega heroja je bil imenovan 4. 7.1953.

Po njem je imenovana ulica v Novi Gorici.

V aleji ob Erjavčevi cesti je bil 1.5.1970 odkrit spomenik narodnemu heroju Antonu Veluščku-Matevžu.

Goriška fronta

Od 9. 9. do 24. 9.1943 so Gorico oblegale enote Primorske operativne cone in odprle »goriško fronto«. Partizanski bataljoni so rasli sproti iz prostovoljcev in mobilizirancev. Nemške enote so se razporedile vzdolž železniških prog in cest.

Goriška fronta je segala od Ronk in Doberdoba prek Mirna, Vrtojskega polja, Šempetra in Solkana na Vrhovlje in naprej v Goriška Brda. Šele v dneh od 23. 9. do 25. 9.1943 je nemškim oklopnim enotam uspelo razkleniti partizanski obroč. V teh dneh je na partizanski strani precej borcev padlo, nekaj so jih Nemci ujeli. Po skupinah so jih postrelili v opuščenem železniškem predoru pod Kostanjevico.

9. 9., prvi dan bojev na goriški fronti, je občina Nova Gorica izbrala za svoj občinski praznik.

Plošča na desni strani železniškega predora pod Kostanjevico (približno 100 m od konca Erjavčeve ceste) je vzidana v spomin ujetim in ustreljenim partizanom.

ROŽNA DOLINA ŠT. 168

Ciklostilna tehnika

Brata Venceslav in Cvetko Žižmond z Vogrskega sta v Rožni dolini št. 168, pri Jožefi Velikonji, uredila ciklostilno tehniko za spodnjo Vipavsko, ki je tam delala od oktobra 1942 do aprila 1943. Zatem se je preselila na Vogrsko.

Spominska plošča je vzidana na hiši v Rožni dolini, št. 168.

SOLKAN

Partijsko posvetovanje organizatorjev OF in KP

V prvi polovici aprila 1942 je bilo na Sv. gori (zdaj Skalnica) partijsko posvetovanje za Slovensko primorje. Udeležencev je bilo okrog 15. Delegati so poročali o delu KPS, pregledali uspehe in pomanjkljivosti enoletnega dela ter delo in razvoj OF in mladinske organizacije.

Prvi krajevni odbor OF Solkan

Organizator OF na Primorskem Anton Velušček-Matevž je že jeseni 1941 organiziral v Solkanu celico KPS in odbor OF, ki se je prvič sestal oktobra 1941.

Spominska plošča o tem dogodku je v Ulici 9. korpusa, na hiši št. 72.

NOVA VAS

Okupatorjev zločin

20. 2.1944 so Nemci vdrli v Novo vas, strašno mučili 8 članov družine Pahor, jih zaprli v klet in s hišo vred žive zažgali. Pobili so tudi 4 vaščane. Na hiši št. 25 je spominska plošča; odkrita je bila 20. 2.1956.

NOŽNO

Sanitetna postaja Jakopič

Prostor je imela vzhodno od vasi Nožno v Goriških Brdih. Delala je v mesecu decembru 1944, potem so jo opustili.

PLAVE

Ustanovitev 1. soške brigade

Na Pristavi za vrhom Korade, levo ob cesti proti Vrtačam, je bila 25. 9.1943 ustanovljena 1. soška brigada, kasneje imenovana 17. SNOB Simona Gregorčiča. Bila je v sestavu Goriške divizije, ki so jo kasneje preimenovali v 30. divizijo.

Spomenik ustanovitvi brigade na Pristavi, levo ob cesti med Kobalarjem in Vrtačami, je bil odkrit 15.9.1975.

PODSABOTIN (SABOTIN)

Prvo taborišče Briške čete

V drugi polovici leta 1942 je v Goriških Brdih nastala partizanska skupina, ki je prerasla v Briško četo. Njeno prvo taborišče je bilo v Vamorju blizu zaselka Mlake. Na tem mestu je bil 25. 5. 1963 odkrit spomenik.

PRESEKJE

Prva pokrajinska konferenca KPS

4. in 5. 12. 1942 je bila v opuščeni cerkvi na Vrhu nad Branikom prva pokrajinska konferenca KPS. Udeležilo se je 16 delegatov, vodil jo je dr. Aleš Bebler. Konferenca je bila pomembna za nadaljnji razvoj narodnoosvobodilnega gibanja v Slovenskem primorju. Spominska plošča o konferenci je vzidana na obzidju cerkvice sv. Katarine.

PRISTAVA

Partijska tehnika

V hiši družine Ušaj, v kateri je bilo 5 komunistov, so v letih 1926—1927 ilegalno razmnoževali Delo, partijsko in drugo propagandno literaturo v slovenščini. Na hiši je vzidana spominska plošča, odkrita 1975.

Okupatorjevi zapori in mučilnica

Franciški samostan na griču Kostanjevica je bil od septembra 1942 do kapitulacije Italije 1943 spremenjen v podružnico goriških zaporov. Tu so imeli hkrati tudi do 600 zapornic iz Primorske in drugih slovenskih pokrajin. V kletnih prostorih je bila mučilnica.

V samostanu so odbirali zapornice za zapore in koncentracijska taborišča v notranjosti Italije.

RENČE

Prvo posvetovanje komunistov in antifašistov

Na Kremencah nad Renčami je bil septembra 1941 posvet približno 12 komunistov in antifašistov iz Goriškega, Spodnje Vipavske doline in s Krasa. Sestanek je pripravil in vodil organizator OF Anton Velušček-Matevž.

Spominska plošča je na pročelju zadružnega doma (gostilna) na trgu v Renčah, kjer je bil pripravljani sestanek za posvet; odkrita je bila julija 1959.

Spomenik je na Kremencah, kjer je bil septembra 1941 posvet; odkrit leta 1951.

Okupatorjev zločin

V zaselku Ozrenj so 20. 5. 1944 Nemci ubili 5 partizanov, med njimi 4 kurirje garibaldince. Tričlansko družino Mozetič pa so postrelili in jo vrgli v gorečo hišo.

Na Mozetičevi hiši je spominska plošča; odkrita je bila 25. 5. 1975.

SENIŠKI BREG

Pokrajinska tehnika

V bližini zaselka Široka njiva je v gozdu delovala od maja 1943 do kapitulacije Italije pokrajinska tehnika.

ŠEMPETER**Rojstni kraj Ivana Roba**

V tem kraju je bil rojen pesnik Ivan Rob 17. 8.1908. Doštudiral je slavistiko na ljubljanski univerzi. 1942. leta je delal kot propagandist v Cankarjevi brigadi. 21.1.1943 so ga Italijani ujeli in ga 12.2.1943 ustrelili kot talca pri Ligojni (Vrhnika).

Ob vhodu v osnovno šolo stoji Robov doprni kip, delo kiparja Vlada Hmeljaka.

Zaključne operacije JLA

V sestavu enot IV. armade je bila tudi 13. hrvatska primorsko-goranska divizija. V njej so bili borci iz Hrvatskega primorja, Like in Gorskega Kotarja. Enote te divizije so sodelovale v zaključnih bojih proti okupatorju zadnje dni aprila in 1. 5.1945 za osvoboditev Gorice in Šempetra.

11.5.1945 so enote te divizije na goriškem gradu naletale na mine in imele 15 mrtvih in okrog 50 ranjenih. To so zadnje žrtve v pretekli vojni, ki so padle na Goriškem.

Spomenik 13. primorsko-goranski udarni diviziji je pred vhodom v stari del bolnišnice.

TRNOVO**Boji enot NOV na Trnovski pianori**

Trnovo je bilo strateško zelo važna postojanka za obrambo Trnovsko-Banjške planote in za obvladovanje goriške okolice ter srednje in spodnje Vipavske doline. V Trnovskem gozdu in po vsej Trnovski in Banjški planoti je bilo ves čas NOB mnogo spopadov med partizani in okupatorji. V teh bojih je padlo veliko število okupatorjevih vojakov, številne pa so bile tudi žrtve v partizanskih vrstah.

Zahodno od vasi Trnovo, na griču Kobilnik je spomenik in grobnica 256 borcev 9. korpusa, padlih v bojih v Trnovem in njegovi širši okolici. Med njimi počiva tudi narodni heroj Darko Marušič-Blaž. Grobnica je bila urejena 14.9.1958; na spomeniku je posvetilo Franceta Bevka.

Uničenje fašistične postojanke

Pozimi 1944/1945 se je v Trnovem vgnezdil italijanski prostovoljski fašistični bataljon Fulmine. V dneh od 19. do 21.1.1945 sta postojanko napadli in uničili 17. SNOB Simona Gregorčiča in 19. SNOB Srečka Kosovela. V boju je padlo nad 200 fašistov. Izgube so bile precejšnje tudi na strani NOV.

V vasi je spomenik borcem obeh brigad, ki so padli v dneh, ko so uničevali fašistično postojanko; odkrit je bil 22. 7. 1951.

UKANJE**Izvoljen okrožni izvršni NOO**

Poleti in jeseni .1944 so bile na območju zapadnoprimskega okrožja volitve krajevnih NOO in odposlancev za okrajne in okrožno narodnoosvobodilno skupščino. Višek teh volitev je bila izvolitev okrožnega izvršnega NOO. Zaradi obsežnosti in težko prehodnega terena je bil okrožni NOO izvoljen na treh krajih, in sicer 5.11.1944 v zaselku Markiči, občina Nova Gorica, 8.11.1944 v Sedlu in 8.11.1944 v Soči, občina Tolmin.

Na Matevščevem skednju v Markičih je spominska plošča o izvolitvi okrožnega izvršnega NOO; odkrita je bila 15. 9.1974.

VIŠNJEVIK**Učiteljski tečaj**

Po kapitulaciji Italije so tudi v Goriških Brdih začeli obnavljati pouk v slovenski osnovni šoli, med prvimi v Višnjeviku. Kmalu je nastala široka mreža osnovnih šol, a manjkalo je učnih

moči. Okrožno šolsko nadzorstvo je v prvih dneh septembra 1944 pripravilo v Višnjeviku učiteljski tečaj za pomožne učitelje. To je precej pomagalo, da je bil osnovnošolski pouk v letih 1944—1945 enotnejši in strokovno boljši. Tečaja seje udeležilo 51 učiteljic in učiteljev. Plošča na pročelju nekdanje osnovne šole spominja na tečaj; odkrita je bila 20. 11. 1954.

VITOVLJE

Ustanovitev 1. primorskega bataljona Simon Gregorčič

15.8.1942 je bil na Vodica, med Vitovljami in Šmihelom nad Ozeljanom, ustanovljen

1. primorski partizanski bataljon Simon Gregorčič. Komandant bataljona je bil Jože Lemut-Saša, politkomisar pa Martin Greif-Rudi. Ker je prvi komandant Jože Lemut-Saša 17.8.1942 padel, je bil za komandanta imenovan Martin Greif-Rudi, za politkomisarja pa Milko Špacapan-Igor.

Spominsko znamenje o ustanovitvi bataljona je postavljeno na Vodica.

Sedež okrožnih političnih vodstev

V mesecu juliju 1944 so bila na Primorskem ustanovljena štiri večja okrožja. Iz dotakratnega goriškega, vipavskega in kraškega okrožja je nastalo srednjeprimorsko okrožje. Okrožni komite KPS, okrožni odbor OF in okrožni izvršni NOO tega okrožja so v letih 1944—1945 imeli na Vitovljah svoj sedež.

Na gospodarskem posloju hiše št. 5 je bila 29.11.1975 odkrita spominska plošča.

Okupatorjev zločin

Nemci so 15. 3.1944 v hiši Antona Rijavca pri Čukovih ustrelili 3 člane te družine in partizana, ki se je mudil pri njih. Hišo z žrtvami vred so nato zažgali.

VOGRSKO

Sedež pokrajinskega komiteja KPS

Od oktobra 1942 do začetka 1943 je imel pokrajinski komite KPS svoj sedež v Podborštu pri Petru Fornazariču-Baratonu. V pozni jeseni se je tu za krajši čas ustavil poverjenik IOOF in CK KPS za Slovensko primorje dr. Aleš Bebler in pomagal preoblikovati pokrajinsko vodstvo KPS in OF.

Na Fornazaričevi hiši. Vogrsko št. 129, je bila 22. 7.1952 vzidana spominska plošča.

Ciklostilne tehnike in tiskarna na Vipavskem^A

Na pobudo Antona Veluščka-Matevža je v hiši pri Lorkovih maja 1942 začela delati ciklostilna tehnika, imenovana Tehnika v spodnji Vipavski dolini. Tu je ostala do oktobra 1942, ko so jo preselili na Ajševico.

V zaselku Jazbine je od januarja do junija 1944 delala tehnika Sabotin, nato so jo začasno preselili v Staro goro. Pozno jeseni 1944 seje tehnika vrnila v Jazbine in osta? tu do sredine marca 1945.

V začetku marca 1944 je začela pri Jožetu Šavorju na gričku Tlačnik (Podboršt št. 154) z delom prva partizanska tiskarna na Primorskem Ančka 222. Tiskala je do sredine av sta 1944. Takrat so črkovno in drugo tiskarsko gradivo poslali v tiskarno Julij 63 v Gorenji Trebuši, tiskarski stroj pa v novo tiskarno Slovenija na Vojskem.

Spominska plošča tiskarni Ančka 222 je na hiši št. 154.

Ustanovitev narodnoosvobodilnega sveta

Ob kapitulaciji Italije so se vodilni politični delavci Primorske zbirali na Vogrskem. Takrat so ponovno organizirali primorsko operativno cono. Za komandanta je bil imenovan Franc Primožič-Marko, za komisarja pa Dušan Pirjevec-Ahac.

11.9.1943 je bil na Vogrskem ustanovljen narodnoosvobodilni svet za Slovensko primorje. Za predsednika je bil izvoljen dr. Jože Vilfan, za podpredsednika France Bevk, za tajnika pa dr. Aleš Bebler. Svet je ob konstituiranju izdal odlok o mobilizaciji v narodnoosvobodilno vojsko in proglas primorskim Slovencem.

Na hiši št. 54, kjer se je prvič sestel narodnoosvobodilni svet za Slovensko primorje, je vzidana spominska plošča.

Ustanovitev bolnišnice Južnoprimskega odreda

Vogrsko je bilo v zaledju Goriške fronte. Zato je bila tu z odlokom štaba 3. operativne cone Alpeke 12.9. 1943 ustanovljena bolnišnica Južnoprimskega odreda, ki jo je vodil dr. Aleksander Gala-Peter. Že po nekaj dneh so bolnišnico zaradi nevarnosti pred nemškimi napadi preselili v Črniče in nato v Vrtovin. Ker je bilo ranjenec vedno več in ker se je večal nemški pritisk pred Gorico vsak dan, so bolnišnico umaknili v Lokavec pri Ajdovščini, lažje ranjence pa v Skrilje. Iz teh vasi so 25. 9.1943 preselili ranjence najprej na Golake in nato na območje sedanje občine Idrija.

VRHOVLJE PRI KOJSKEM

Boji Gregorčičeve brigade

Gregorčičeva brigada je bila od maja 1943 do konca vojne dvakrat v Goriških Brdih, v sestavi 30. divizije pa dvakrat v vzhodni in zahodni Benečiji. Na vseh teh pohodih je imela hude boje, najprvo z italijanskim, kasneje pa z nemškim okupatorjem. V bojih na zadnjem pohodu 30. divizije so imeli Nemci 700 mrtvih, ranjenih in pogrešanih, partizani pa 102 mrtva in 117 ranjenih. Divizija je zaplenila 12 težkih in lahkih strojnic, 2 težka in 1 lahki minomet, 54 pušk, 12 brzostrelk, mnogo municije in druge opreme.

ZAPOTOK

Bolnišnica Jakob Završnik

Ko se je 30. divizija umakala po bojih s sovražnikom iz Benečije, februarja 1944, je bila organizirana za zdravljenje njenih ranjencev začasna bolnišnica v Zapotoku.

Tehnika za zahodno Primorsko

V briškem okrožju so meseca julija 1943 ustanovili ciklostilno tehniko, da bi oskrbovala z osvobodilnim tiskom Goriška Brda in Beneško Slovenijo. Tehnika je delovala najprej v skalnati strugi pod zaselkom Zarščina, pozneje pa v bližini Zapotoka. Novembra 1943 je dobila ime Matajur.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

ANHOVO

Ob cesti Anhovo—Plave, pri visečem mostu, spomenik 9 talcem (večina iz Deskel), ki so jih ustrelili Nemci 13.2.1945. Spomenik je bil odkrit 1953. leta.

V vaseh in zaselkih tega območja je 13 spominskih plošč 18 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja: v Anhovem (na rojstnih hišah) Marjanu in Antonu Gabrijelčiču, Viktorju Staniču, Milanu Tinti, Pavletu in Ignacu Staniču, Alojzu Žnidaršiču, Maksu Medveščku, Mariji Železnikar (na domači hiši), Edvardu Čargu (na domači hiši);

v zaselku Lozice Alojzu Berdonu (na rojstni hiši),
v zaselku Robidni breg Cvetku Medveščku (na rojstni hiši),
v zaselku Močila Milčetu in Mirku Boltarju (na rojstni hiši),
v zaselku Skale Neži Jug in njenima hčerkama Ani in Ivani, žrtvam fašističnega nasilja
(na rojstni hiši),
v Skalah še Alojzu Medveščku (na rojstni hiši).

AVČE

Na trgu v vasi spomenik 23 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1958.
Na domači hiši, št. 37, spominska plošča Jožefu Škodniku, predsedniku vaškega odbora
OF, ki so ga Nemci 28. 3.1944 ujeli in obesili sredi vasi; plošča odkrita 1959.
Na pokopališču grobnica 8 padlih borcev.

BANJŠICE

Pred osnovno šolo na Trušnjah spomenik 28 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.
V zaselku Baraka spomenik 2. brigadi VDV, postavljen v zahvalo vaščanom, ki so skrbeli
za brigado; odkrit 1975.

BATE

Nad zaselkom Podlaka v Podlaški gori, blizu domačije pri Madonovih, spominska plošča
Milanu Kalanu-Kleku, sekretarju okrajnega komiteja Gorje—Bled, ki je tukaj padel 27. 4.
1945.

BILJE

Pred parkom nasproti osnovne šole spomenik 58 padlim borcem in žrtvam fašističnega na-
silja, odkrit leta 1954.
Leta 1963 so na ta spomenik vzdali še posebno ploščo s posvetilom narodnemu heroju
Ivanu Suliču-Carju.

BRANIK

Pred združenim domom spomenik 89 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja.
Na rojstni hiši, št. 77, spominska plošča revolucionarki Pavli Možina-Rastji, odkrita 1954.
Na pokopališču grobnica 31 padlih borcev.

BRDICE PRI KOŽBANI

Na pročelju osnovne šole spominska plošča 26 padlim borcem in žrtvam fašističnega
nasilja.

BUKOVICA

Ob cesti med vasema Bukovica in Volčja draga spomenik 78 padlim borcem in žrtvam
fašističnega nasilja iz obeh vasi, odkrit 27. 9.1958.
Na pokopališču grobnica 48 padlih borcev.

ČEPOVAN

Ob cesti Čepovan—Vrata, blizu domačije »na Ravan«, spomenik ustreljenima talcema
Jožetu Bratužu in Alojzu Podgorniku.
Ob cesti Čepovan—Srednji Lokovec, med borovci v kamnit usek vzdana spominska plošča
partizanu Pavlu Pancetu, ki je padel na tem kraju.

DESKLE

Prsd novo osnovno šolo spomenik narodnoosvobodilnemu boju.

DOBROVO

Na trgu pri osnovni šoli spomenik 28 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

DORNBK

Pri osnovni šoli spomenik narodnoosvobodilnemu boju, odkrit leta 1955.

GONJAČE

Za vasjo, na vzpetini Mejnik (osrednja točka Goriških Brd), 24 m visok razgledni stolp. Ob njegovem vznožju je vzidan relief, ki prikazuje NOB v Brdih. Spomenik je posvečen 213 padlim borcem NOV, 82 talcem in 20 umrlim v internaciji — iz Goriških Brd in Beneške Slovenije. Relief je delo kiparja Janeza Bolke; spomenik odkrili 17.9.1961.

GORNJE CERVO

Pri osnovni šoli spomenik 10 talcem, ki so jih Nemci ustrelili 22. 5.1944.

GRADIŠČE

V vasi spomenik 51 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Gradišča in Oševljaka. Simbolizira upor vaščanov, zmagoviti boj in ustvarjalno delo; oblikoval kipar Negovan Nemec, odkrit 28.11.1971.

Na pokopališču grobnica 20 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja.

GRGAR

Sredi vasi, na cestnem križišču proti Čepovanu in proti Banjšicam, spomenik 74 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

Na pokopališču grobnica 25 padlih borcev.

HRUŠEVLJE

Na pokopališču spomenik z grobnico 36 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja.

HUM

Na levi strani ceste proti Gornjemu Cerovu spominska plošča padlima borcema Alojzu Štekarju in Karlu Maražu; padla sta 18. 2.1944.

KAL NAD KANALOM

Pri odcepu od glavne ceste v vas spomenik 42 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 4. julija 1962.

Na pokopališču grobnica 15 borcev in žrtev fašističnega nasilja, ki so padli na območju krajevne skupnosti; urejena 4. 7. 1976.

KANAL

Na desnem bregu Soče, ob cesti spomenik 361 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz nekdanje občine Kanal; spomenik delo kiparja Jaka Savinška, odkrit 22.7.1961.

Osnovna šola poimenovana po narodnem heroju Antonu Veluščku-Matevžu.

Pri osnovni šoli spominsko znamenje Valentinu Kogoj, aktivistu OF, ki so ga Nemci na tem mestu ustrelili 22.12.1943; odkrito 4.7.1958.

Na robu zaselka Grad spominska plošča Stanislavu Gregorčiču, ki so ga Nemci 16. 4.1944 obesili na tem kraju.

Na pokopališču grobnica 12 padlih borcev.

KOJSKO

Na pokopališču nad vasjo grobnica 28 padlih borcev.

KOSTANJEVICA NA KRASU

V tej vasi je bila leta 1922 ustanovljena krajevna organizacija KP Italije. Spominska plošča je na hiši št. 79, odkrita 22. 3.1959.

Na hiši št. 59 plošča v spomin, da je bil v tej vasi 22. 3.1922 sestanek komunistov spodnjega Krasa.

Sredi vasi spomenik 28 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 22. 7.1960.

KOZANA

V zaselku Gmajna spomenik 5 padlim obveščevalcem in aktivistom OF, odkrit 1975.

KROMBERK

Na hiši št. 2 spominska plošča s posvetilom zapornikom in internirancem iz vasi Kromberk in Loke.

LAŽNA

Spominski križ na Studorju, kjer je padel dr. Samo Lovše, sodnik sodišča 9. korpusa.

LEVPA

Na križpotju pri hiši št. 1 spomenik 48 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

Na pokopališču je pokopanih 10 borcev, ki so padli v tej okolici.

LIG

Na hribčku nad vasjo spomenik 40 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 15.9.1974.

LIPA

V vasi spomenik 12 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

Na pokopališču grobnica 13 padlih borcev NOV.

LOKOVEC

Na križišču cest v Srednjem Lokovcu spomenik 41 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 26. 9.1965.

Na pročelju zadnje hiše v Gorenjem Lokovcu spominska plošča padlemu borcu Francu Mermolju-Mitji; fašisti so ga ubili 27.12.1944 na tem kraju.

LOKVE

Na osnovni šoli spominska plošča 38 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita leta 1970.

Na garaži Avtoprometa Gorica spominska plošča trem ubitim članom družine Kolenc; odkrita leta 1956.

Spominsko znamenje na njivi, kakih 250 m zahodno od hotela Poldanovec, kjer je padel Stojan Drašček, vodja kulturne skupine 17. brigade Simona Gregorčiča; odkrito avgusta 1953.

Na poslopju hotela (restavracije) spominska plošča slovenskim kurirjem; postavilo jo je združeno podjetje PTT; odkrita leta 1967.

Na pokopališču grobišče 9 padlih borcev NOV.

Pri vходу v vas, v križišču, spominska plošča padlim borcem NOV.

LOKVICA

Na hribčku blizu vasi spomenik 4 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 29.11.1955.

MEDANA

Na trgu sredi vasi spomenik 17 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 22.12.1952.

MIREN

Spominska plošča na hiši št. 9, kjer je bil 10.12.1942 ustanovljen vaški odbor OF; odkrita 4. 7.1964.

Pri mostu čez Vipavo spomenik 48 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 15.9.1948.

Mizarsko podjetje IZTOK, ki ima svoje delovne prostore tudi v bližnji vasi Orehovlje, je poimenovano po narodnem heroju Ivanu Turšiču-Iztoku.

NOVA GORICA

CANKARJEVA ULICA 10

Elektrogospodarski šolski center poimenovan po Branku Brelihu, padlem borcu NOV, študentu elektro stroke.

V avli šole spominska plošča in doprsni kip Branka Breliha; odkrita 11.6.1960.

DELPINOVA ULICA 22

Osnovna šola v Novi Gorici poimenovana po padli aktivistki Milojki Štrukelj.

KIDRIČEVA ULICA

V parku pred trgovskim centrom spomenik književniku Francetu Bevku; delo kiparja Borisa Kalina; odkrit 15. 9.1974.

PIONIRSKA ULICA 16

Spominska plošča na hiši, kjer je bil marca 1942 ustanovljen mladinski odbor OF; odkrita 29.11.1968.

POKOPALIŠČE

Na solkanskem pokopališču Bevkova družinska grobnica z doprsnim kipom pisatelja Franceta Bevka.

PREŠERNOVA ULICA

V Lovskem domu spominska plošča 17 padlim borcem NOV lovcem iz severne Primorske.

PRVOMAJSKA ULICA 100

Spominska plošča Milojki Štrukelj, revolucionarni mladinki, padli tečajnici partijske šole v Cerknem.

TRG GRADNIKOVE BRIGADE 1

Goriška knjižnica poimenovana po književniku Francetu Bevku.

V upravni stavbi, v zeleni dvorani skupščine občine Nova Gorica freske, ki prikazujejo boj primorskega ljudstva za svobodo in izgradnjo socializma; delo slikarja Slavka Pengova.

Na pročelju te stavbe štirje veliki kipi, ki prikazujejo suženjstvo, upor, boj in svobodo primorskega ljudstva; delo kiparja Borisa Kalina.

ULICA 9. KORPUSA

Spomenik padlim borcem za svobodo, delo arhitekta Vinka Glanza in kiparja Borisa Kalina; odkrit leta 1954. Pod spomenikom je grobnica, kjer je pokopan narodni heroj Rastislav Delpin-Zmago (1920—1956).

ULICA 9. KORPUSA 72

Spominska plošča na hiši št. 72, kjer je bil oktobra 1941 ustanovljen prvi odbor OF; odkrita 29.11.1968.

ULICA LUDVIKA SLOKARJA

Otroški vrtec v Solkanu poimenovan po Julki Pavletič, aktivistki OF in SPŽZ. Na njem je spominska plošča.

ULICA MILOJKE ŠTRUKELJ

Po Milojki Štrukelj poimenovana ulica v Novi Gorici.

VALENTINČIČEVA ULICA

Spominska plošča Maksu Valentinčiču, španskemu borcu, na rojstni hiši, odkrita 1948. Po njem je poimenovana ulica.

OPATJE SELO

V vasi spomenik 60 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

Spominska plošča na hiši št. 28, kjer je bil 28. 9.1941 ustanovljen prvi odbor OF; odkrita 4.7.1962.

Spominska plošča vzhodno od vasi ob kolovozu, kjer sta bila ustreljena dva talca.

Na pokopališču grobnica padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja.

Spominska plošča na hiši št. 23, kjer je preživel mladost narodni heroj Darko Marušič-Blaž; odkrita 7. 9.1952.

OREHOVLJE

Sredi vasi spomenik 24 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 13. 6.1953.

OSEK

Na osnovni šoli spominska plošča 18 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

OZELJAN

Na cestnem križišču blizu osnovne šole spomenik 79 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 17. 6. 1952.

Na gmajni med Ozeljanom, Šempasom in Vogrskim spominsko znamenje Milku Špacapanu-Igorju in Milku Lebanu, padla sta 28.11.1942.

PLAVE

Ob cesti Nova Gorica—Kanal spomenik 21 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 29.11.1960.

Na pokopališču v Prilesju spominska plošča trem nepoznanim padlim borcem, Slovencu, Rusu in Italijanu; odkrita 22.7.1965.

Na hiši št. 74 spominska plošča padlemu borcu Alojzu Boltarju, odkrita 29.11.1965.

V zaselku Paljevo spominska plošča na hiši, kjer je zadnjo noč prebil Ferdo Kravanja-Skalar, sekretar okrožnega komiteja KPS in okrožnega odbora OF za zahodnoprimorsko okrožje; padel je 10.10.1944 med nemško ofenzivo na Banjški planoti. Plošča odkrita 6.10.1974.

Spominsko znamenje v gozdu nad zaselkom Paljevo, kjer je padel Ferdo Kravanja-Skalar; odkrito 6.10.1974.

PODSABOTIN

Spomenik na Vugovi planini na Sabotinu, vzhodno od planinskega doma, na mestu, kjer je bila izvidnica in straža taborišča Briške čete; odkrit septembra 1973.

Spomenik v gozdu na Vugovi planini, kjer je od februarja do aprila 1943 taborila Briška četa; odkrit septembra 1973.

PRESERJE

Na križišču cest pred vasjo spomenik 20 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 8.9.1957.

PRVAČINA

V vasi, v parku ob cesti, spomenik 62 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 29.11.1954.

Plošča na Tušarjevi hiši spominja na zapiske borcev 3. čete 2. bataljona 2. brigade VDV.

Ob železniški progi proti Novi Gorici s spominskim znamenjem označeni prehodi kurirjev in obveščevalcev.

Na novem delu pokopališča grobnica padlih borcev.

RAVNICA

Pri cerkvi spomenik 26 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1.11.1945.

Na rojstni hiši št. 30 spominska plošča padlemu partizanu Francu Pavlinu-Jeranu, odkrita 4.7.1958.

RENČE

Na trgu spomenik 74 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vseh vasi in zaselkov območja Renče, odkrit leta 1948.

Na pokopališču grobnica 24 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena 22. 7.1973.

Renški komunisti so svoj rdeči prapor, najlepši na Goriškem, hranili od leta 1921 in ga 1948. leta pödarili V. kongresu KPJ.

Otroški vrtec se imenuje Rdeči prapor.

Osnovna šola poimenovana po Lucijanu Bratkoviču-Bratužu, udeležencu oktobrske revolucije in dolgoletnem članu komunistične partije; padel je med NOB.

Na pročelju te šole relief Lucijana Bratkoviča. V avli šole: relief talca, ki ga peljejo na streljanje, relief partizanske kolone 14. divizije, fotografije pionirske organizacije med NOB ter glinasta portreta prvoborca Bratkoviča in pisatelja Bevka.

Pionirski odred se imenuje po padlem borcu Alfredu Rusjanu.

ROČINJ

Na gostilni spominska plošča partizanu Francu Dugarju, ki je bil ustreljen 31. 5. 1943.

SELA NA KRASU

Na trgu spomenik 32 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 12.7.1951.
Na pokopališču grobnica 19 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena 12. 7.1951.

SNEŽATNO

Na rojstni hiši spominska plošča Albertu Boletu, prvemu briškemu partizanu; padel je 24. 8.1942.

ŠEMPAS

Na pročelju zadružnega doma spominska plošča s posvetilom padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

ŠEMPETER PRI GORICI

Ob vhodu v osnovno šolo spominska plošča 48 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

Na pokopališču spomenik in grobnica 35 borcev NOV, ki so padli v zadnjih bojih za osvoboditev.

Po narodnem heroju Antonu Šibelji-Stjenki, ki je po kapitulaciji Italije kot komandant bataljona tu vodil boje z Nemci, poimenovana ulica.

Nova splošna bolnišnica imenovana po prof. dr. Francu Dergancu, partizanskem zdravniku kirurgu (1911—1973).

Na pokopališču grob dr. Franca Derganca.

Po dr. Francu Dergancu se imenuje tudi ulica.

Po pesniku Ivanu Robu poimenovana trg in osnovna šola.

TEMNICA

V vasi spomenik 28 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

TRNOVO

Spominska plošča padlemu borcu Pepetu Jugu na hiši sredi vasi, kjer je padel 16. 9.1943.

VIPOLŽE

V bližini gradu v živo skalo vzdana spominska plošča 16 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

VIŠNJEVIK

Spominska plošča na hiši, kjer so bile 8.9.1944 volitve okrajnega izvršnega NOO za briški okraj, odkrita 29.11.1975.

Na križišču pred nekdanjo osnovno šolo spomenik 16 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 4. 9. 1966.

VITOVLJE

Ob cesti pred vasjo spomenik 47 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 15.8.1959.

VOGRSKO

V parku pred osnovno šolo spomenik 68 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 15. 9. 1958.

Na osnovni šoli spominska plošča krajevemu NOO, odkrita 4.7.1976.

Poleg spomenika padlim borcem spominsko znamenje Goriški brigadi, odkrito 4. 7. 1976.

V zaselku Jazbine spominsko znamenje padlemu borcu kurirju Maksu Pavletiču na kraju, kjer je-padel.

VOJŠČICA

V vasi spomenik 25 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1. 6.1975.

Na pokopališču grobnica 10 padlih borcev, urejena leta 1972.

VRHOVLJE PRI KOJSKEM

V smeri proti Kobalarju spomenik 5 borcem, ki so padli 13. 7.1944, med njimi sekretar OK KPS za Brda Lado Marolt in član OK KPS Miro Simčič-Izidor; spomenik odkrit 22. 7.1952.

VRTOJBA

Pred pokopališčem spomenik 86 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; ob njem spominska plošča prvemu partizanu iz vasi Emilu Bizjaku. Spomenik odkrit 26. 3. 1947. Spominska plošča na hiši št. 270, kjer so na pobudo Antona Veluščka-Matevža in v njegovi navzočnosti preimenovali osnovno organizacijo Komunistične partije Italije v osnovno organizacijo Komunistične partije Jugoslavije. V isti hiši so 12.11.1941 ustanovili pet-članski odbor OF. Plošča odkrita 12. 11. 1961.

Na pokopališču grobnica 29 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja.

Otroški vrtec poimenovan po družbenopolitičnem delavcu, komunistu Jordanu Gorjanu; na tem poslopju je spominska plošča Jordanu Gorjanu.

Občina Piran

LUCIJA

Uničenje sedeža fašistične kmečke organizacije

26.4.1945 je skupina partizanov iz Pirana in okolice uničila prostore fašistične kmečke organizacije; ta stavba je današnji Ljudski dom, št. 46.

PADNA

Napad na nemško posadko

Aprila 1945 je l.četa 4. bataljona 18. SNOUB napadla nemško posadko na cesti Buje—Koper, pod vasjo Padna. Padlo je 6 sovražnikovih vojakov, 8 pa je bilo ranjenih. Partizani niso imeli izgub.

PIRAN

Ustanovitev Mornariškega odreda

15.10.1944 je bil v sestavi enot 9. korpusa NOV in POJ ustanovljen Mornariški odred Koper (MOK). Zadrževal se je v zaledju Kopra, Izole in Pirana. Sodeloval je v raznih bojnih akcijah in v zaključnih bojih za osvoboditev obale.

Občinska skupščina občine Piran je dan ustanovitve Mornariškega odreda sprejela za svoj občinski praznik.

CANKARJEVO-NABREŽJE

Zaplenitev vojaške ladje

Skupina borcev Mornariškega odreda Koper je 2.5.1945 presenetila nemško oboroženo ladjo, ki je bežala iz Pule v Trst in se ustavila v Piranskem zalivu. Borci so zaplenili ladjo in ujeli 44 nemških mornarjev.

CANKARJEVO NABREŽJE 3

Pomorski muzej Sergej Mašera

Mestni muzej Piran je bil ustanovljen leta 1955. Kasneje je bil preurejen in 1967 preimeno-
van v Pomorski muzej Sergej Mašera. Ime ima po mornariškem topničarju, oficirju in
narodnem heroju Sergeju Mašeri.

Ta muzej ima več zbirk. V njih prikazuje nastanek in razvoj piranskih solin in solinarstva.
Med drugim ima tudi oddelek slovenskih mornariških enot v NOB in gradivo o razvoju
podjetja Splošna plovba Piran.

SEČOVLJE**Napad na rudnik premoga**

Avgusta 1944 so borci 1. čete 1. bataljona Istrskega odreda napadli rudnik premoga. Uničili so rudarske tehnične naprave, zaplenili 5 pušk in blizu 100 kg razstreliva.

Miniranje mostu čez Dragonjo

12.8.1944 so borci Istrskega odreda pod vodstvom vodnika minerskega voda Mirka Kovačiča minirali cestni most čez Dragonjo in ga porušili. Nastala je precejšnja materialna škoda.

STRUNJAN**Napad na financarsko postajo**

V noči na 20. 7.1944 je 2. četa 1. bataljona Istrskega odreda napadla financarsko postajo. Aretirala je 5 financarjev ter zaplenila nekaj orožja in municije.

Partizanska mobilizacija

20.7.1944 je vod 1. bataljona Istrskega odreda izvedel mobilizacijo novincev v Strunjanu in okolici. Tega dne se je priključilo partizanom 40 prostovoljcev.

Drugi spomeniki in spominska znamenja**DRAGONJA**

Na gospodarskem poslopju pri gostilni št. 49 spominska plošča 6 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 4. 7.1960.

LUCIJA

Na pročelju Ljudskega doma spominska plošča 23 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 4. 7.1962.

NOVA VAS

V vasi spomenik 9 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 19. 5.1946.

Na domu kulture Zmaga spominska plošča s posvetilom, odkrita 30. 8.1963.

Na pokopališču 5 grobov žrtev fašizma, ustreljenih 2.10.1943 na Kaldaniji (hrvaška Istra).

PADNA

Kulturni dom Božidar Jakac; na njem je spominska plošča z besedilom. Dom je bil odprt in plošča odkrita 12.10.1958, posvečena padlim Ivanu Pribacu, Karlu Pribacu, Jožefu Gregu.

PIRAN**KIDRIČEVO NABREŽJE 2**

Internat pomorske šole poimenovan po padlem pomorščaku majorju Baldomirju Sajetu.

POKOPALIŠČE

Štirje grobovi, v katerih je pokopanih 5 padlih borcev NOV in aktivistov OF, in skupni grob dveh žrtev fašističnega nasilja.

ROZMANOVA ULICA 7

Pred Dnevnim domom mladine spominsko znamenje s posvetilom: Borci za svobodo in napredek naše domovine posvečajo ta dom najmlajšim državljanom. Odprt leta 1966.

TRUBARJEVA ULICA 1

Na stavbi Galerije spominska plošča padlim borcem, s posvetilom v italijanskem jeziku; odkrita julija 1948.

ULICA 9. KORPUSA

Spomenik štirim padlim borcem; posvetilo napisano v slovenskem in italijanskem jeziku; odkrit 1.8.1948.

PORTOROŽ

Na Trgu prekomorskih brigad spomenik partizanom-pomorščakom, delo kiparja Janeza Lenassija, odkrit 15.10.1977.

Ob cesti Portorož—Lucija, pod hotelom Metropol, spomenik delavcema Luigiu Serabotu in Rinu Dobrilu, ustreljenima na tem mestu 27.1.1945. Besedilo je v italijanskem jeziku. Ulica je poimenovana po rabskih žrtvah.

RAVEN

Na kulturnem domu spominska plošča 8 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 4. 7.1960.

SEČOVLJE

Na upravni stavbi bivšega rudnika spominska plošča 17 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 3. 7.1960.

STRUNJAN

Desno ob cesti Izola—Piran spomenik ustreljenima žrtvama fašističnega nasilja leta 1921 Brajku Renatu in Bartolu Domeniku ter 12 padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja; odkrit 19. 5.1946.

Občina Postojna

BUKOVJE

Boj brigade Vladimirja Gortana

20.10.1944 so blizu vasi Nemci in četniki napadli hrvaško brigado Vladimirja Gortana. Padlo je 25 partizanov in blizu 100 sovražnikov. To je bil eden najhujših bojev te brigade. Nemci so za povračilo požgali 4 hiše in ustrelili dva talca.

Okrožna konferenca ZSM

V gmajni Griže nad vasjo je bila 27. 5.1944 okrožna konferenca ZSM za piviško okrožje. Spomenik o tej konferenci je na gmajni Griže, 2 in pol km od ceste Postojna—Podkraj. Odkrit je bil 18.10.1959.

GORENJE

Požig vasi

30.9.1943 so s svojih položajev nad vasjo partizani napadli Nemce. Sovražniki so se morali umakniti. Še pred umikom pa so se maščevali nad vaščani in požgali vso vas, razen dveh gospodarskih poslopij. Spominska plošča o požigu vasi stoji pred hišo št. 8.

GORNJA KOŠANA

Akciji na železniško progo

Brigada Franceta Prešerna je 19. in 20. 4.1944 na več mestih razdrla železniško progo med Košano in Pivko.

29.8.1944 so zavezniški letalci bombardirali pri Košani vlak, ki naj bi odpeljal domačine v internacijo. Večina se jih je rešila z begom.

HRENOVICE

Aretacije in žrtve

23.3.1944 so Nemci v vasi aretirali 13 izdanih aktivistov OF, med njimi tri iz družine Turk: Jožka, najmlajšega partizanskega učitelja, Franca in Marijo. Isti dan so aretirali Stanka Turka, sekretarja rajonskega komiteja SKOJ v Podgori. Vsi aretirani so bili po mučenju z drugimi 52 talci obešeni v Via Gegha v Trstu konec aprila 1944. Spominska plošča partizanskemu učitelju Jožku Turku je na njegovi rojstni hiši.

Zmaga Vojkove in Prešernove brigade

V drugi polovici aprila 1944 je v vaseh pod Nanosom operirala Vojkova brigada. Okoli 200 Nemcev je krenilo 22. 4. 1944 v napad proti tej brigadi, a so bili odbiti, ker je priskočila na pomoč Prešernova brigada. Partizani so Nemce obkolili in jih prisilili k plavanju čez naraslo Nanošco. Padlo in utonilo jih je okoli 30.

Nemci so zato 23. 4. 1944 v vasi požgali več hiš in gospodarskih poslopij.

JURIŠČE

Karavla P1

Oktober 1942 je bila v bližini Jurišč ustanovljena kurirska postaja, ki je marca 1943 dobila oznako karavla P1 in je na tem mestu obstajala do konca vojne. Kurirji so vzdrževali zvezo predvsem s TV 18 onstran stare italijansko-jugoslovanske meje in s postajama P2 na Slavniku in P3 v Vodnem dolu, med železniško progo in cesto Postojna—Trst.

Ustanovitev in sedež komande mesta

Marca 1944 je bila v Juriščah ustanovljena komanda mesta Št. Peter in je na tem območju delovala do konca vojne. Največ se je zadrževala v Smrečnici.

Spominska plošča o ustanovitvi komande mesta Št. Peter je v vasi pred cerkvijo, odkrita avgusta 1952.

MALA BRDA

Požig vasi

29. 9. 1943 so Nemci zaradi partizanskih akcij obkolili vas in zažgali 10 hiš.

OREHEK

Nemško nasilje

Patrulja enote vojske državne varnosti (VDV) je pri vasi napadla 2 nemška vojaka. 23. 4. 1944 so Nemci pridri v vas ter aretirali več ljudi in jih odgnali v Trst. Štiri od teh so tam kmalu za tem obesili.

PIVKA

Zaključne operacije

V zaključnih operacijah za uničevanje nemškega 97. korpusa, ki je bil obkoljen in v dneh od 29. 4. do 7. 5. 1945 dokončno premagan v Ilirski Bistrici in okolici, sta na širšem območju Pivke (tedaj Št. Peter na Krasu) vodili boje 26. in 29. divizija, 26. divizija se je od tu premaknila v Tržič (Monfalcone), 29. divizija pa proti Postojni in Ljubljani.

PLANINA

Akcije Dolomitskega odreda

Okoli Planine seje med NOB največ zadrževal Dolomitski odred. V začetku leta 1944 je v vasi opravil mobilizacijo. V planinskih ridah je večkrat postavljajl zasede, miniral cesto in podiral telefonske in električne drogoe. 17. 5. 1944 je uničil sovražnikovo postojanko na griču pri cerkvi sv. Duha, 27. 3. 1944 pa so borci tega odreda zažgali Windischgrätzov grad Hasberg, da se tu ne bi ugnezdili Nemci.

POSTOJNA JAMSKA CESTA

Požig bencinskega skladišča

Od 19. do 24.4.1944 je 31. divizija napadala in rušila železniško progo na odseku Logatec—Divača. Medtem je sabotažni vod Vojkove brigade 23.4.1944 prišel skozi skrivni vhod — Črno jamo — v Postojnsko jamo in zažgal veliko skladišče bencina, ki so ga imeli tu Nemci za potrebe fronte v Italiji. Partizanom je uspelo zažgati ves bencin in se tudi srečno umakniti skozi Črno jamo.

Dan tega pomembnega dogodka, 23. 4., je Postojna izbrala za svoj občinski praznik. Spominska plošča s posvetilom tej akciji je pri vhodu v Postojnsko jamo, odkrita 3. 7.1955.

Druga spominska plošča s posvetilom tej akciji je ob cesti pred vhodom v Črno jamo pri Velikem otoku, 4 km severozahodno od Postojne, odkrita 23.4.1963.

JAVORNIŠKA CESTA

Boji Gradnikove brigade

Prometne zveze, ki so jih Nemci imeli za vzdrževanje fronte v Italiji, so bile 1943. leta resno ogrožene. Z jesensko ofenzivo so Nemci hoteli zavarovati promet na glavnih prometnih poteh, ki so prek Primorske vodile v Trst in dalje v Italijo. Po 20. 9. 1943 se je Gradnikova brigada vračala iz osvobojene Notranjske; nemške enote so se spopadle z njo pri Rašeku, pri Sajevčah, na Razdrtem in drugje. Za boje z Gradnikovo brigado so se Nemci maščevali, da so 28. 9. 1943 privedli iz postojnskih zaporov na Javorniško cesto nad Postojno 19 zapornikov iz raznih krajev Primorske, jih pobili in s tankom peljali čeznje.

Spomenik tem ustreljenim talcem je pod Pečno rebrijo ob Javorniški cesti, 1 km iz Postojne; odkrit 18.10.1959.

Boji Tomšičeve brigade

V dneh od 21. do 24. 9.1943 je Tomšičeva brigada imela srdite boje z nemškimi enotami, ki so varovale železniške in cestne komunikacije na območju Rake—Postojna.

Spominska plošča s posvetilom tem bojem je pri železniški čuvajnici Škrbec ob cesti Postojna—Unec—Rakek (4 km iz Postojne v gozdu). Odkrita je bila 1. 5.1951

Osvoboditev Postojne

V Postojni je bil močan sovražnikov garnizon z 10.000 vojaki. Spomladi 1945 so se tu zbrale številne sovražnikove enote, ki so se proti koncu aprila 1945 začele umikati pred enotami 4. armade proti Furlaniji, da bi se vdale angloameriški 8. armadi. Zadnje dni aprila 1945 se je proti tem nemškim enotam borila 29. hercegovska divizija in v ogorčenih bojih

1. in 2. 5.1945 osvobodila Postojno.

Grobnica s spominsko ploščo in posvetilom 19 padlim borcem 29. hercegovske divizije, ki so padli v zaključnih bojih za osvoboditev Postojne, je na Ravbarkomandi, ob cesti Unec—Rakek. Odkrita je bila 1. 5.1953.

Na vojaškem partizanskem pokopališču je spomenik s posvetilom in grobnica, kjer je pokopanih 137 padlih borcev 29. hercegovske divizije, ki so padli v bojih za osvoboditev Postojne, in 19 talcev, ki so bili ustreljeni na Javorniški cesti (na koncu Tržaške ceste, zaselek Kazarja). Spomenik je bil odkrit 27. 4.1957.

TITOV TRG 1

Notranjski muzej

Razstavlja arheološko gradivo s poudarkom na starejši železni dobi. V etnografski zbirki prevladujejo značilni notranjski predmeti in dokumentacija o NOB.

Depandansa muzeja je v Predjamskem gradu; tam je poleg drugih zbirk še zbirka NOB o partizanskem sodišču, ki je delovalo v duplini nad gradom, in o ciklostilni tehniki Nanos v bližini Predjame.

PREDJAMA

Ustanovitev Jeseniško-bohinjskega odreda

V drugi polovici avgusta 1944 je 31. divizija pospremila 80 ranjencev na Notranjsko, od tam pa so jih potem z letali prepeljali v bolnišnico v Bari (Italija). Na povratku se je divizija proti koncu avgusta 1944 ustavila v Bukovju in Predjami. Tu jo je zatekel ukaz, naj iz borcev svojih enot (Gradnikova, Prešernova in Vojkova brigada) ustanovi Jeseniško-bohinjski odred. Tako je bil Jeseniško-bohinjski odred ustanovljen 30. 8.1944 v Predjami. Komandant je postal Franc Jernejc-Milče, politični komisar pa Miha Šuštaršič. Ta odred je poslej deloval na Gorenjskem vse do konca vojne.

Spominska plošča o ustanovitvi odreda je vzidana na Severjevi hiši, št. 13.

RAZDRTO

Napad na domobransko postojanko

21. 5.1944 so domobranci sredi vasi postavili svojo postojanko. V noči med 5. in 6. 6.1944 so jo napadle in uničile enote Gregorčičeve in Kosovelove brigade ter enote italijanske partizanske brigade Garibaldi Natisene.

Partizani so ujeli 11 domobrancev, 6 domobrancev je padlo, 14 pa je bilo ranjenih.

SAJEVČE

Tehnika Nanos

Prvo partizansko tehniko so ustanovili septembra 1941 Viktor Hajna, Stane Dolenc in Maks Valič. V Postojni so kupili pisalni stroj, v Trstu pa ciklostilni stroj. Pri Hajnu v Zalogu so nato začeli že septembra 1941 razmnoževati Slovenski poročevalec. Kasneje so tehniko imenovali tehnika Nanos. Sčasoma so preskrbeli še več strojev. Tiskali so Primorski poročevalec. Ljudsko pravico. Mladino, Kmečki glas. Našo ženo, zabavni list Pavliha in najrazličnejše propagandno gradivo. Tisk so razpošiljali na vse strani. Da bi pridobili Italijane za NOV, so natisnili nekaj besedil tudi v italijanščini. Vse to je trajalo do maja 1943, ko so številne aretacije med aktivisti za nekaj časa ustavile delo. Tedaj je bil aretiran tudi Viktor Hajna.

Jeseni 1943, po kapitulaciji Italije, se je začelo drugo obdobje tehnike. Tedaj je bil glavni organizator Stane Gorjanc-Peter v Sajevčah. Sredi novembra 1943 je spet začel izhajati Slovenski poročevalec. Že februarja 1944 pa so se morali seliti, najprej na Velika brda in nato v Hruševje. Tu je bila tehnika v posebnem bunkerju pod pošto; uredila sta ga Pavel Posega in Franc Čič. Maja 1944 so jo od tod selili v duplino Predjamskega gradu, kjer pa so bili pogoji za tako delo zaradi vlažnosti izredno neugodni. Zato so zgradili posebno barako pod Rjavo steno na Nanosu in tja preselili tehniko avgusta 1944. Nemci so dvakrat prišli v njeno neposredno bližino, zato se je preselila na Dilce. Januarja 1945 se je združila s tehniko Snežnik.

SLAVINA

Boji 18. brigade Bazoviške

Maja 1944 se je na področju od Slavine do Senožeč bojevala z Nemci 18. SNOUB Bazoviška. 14. 5.1944 se je vnela bitka na robu vasi in tedaj je pogorelo 10 domačij.

STARA SUŠICA

Rojstni kraj narodnega heroja Ivana Zafrede-Miča

Rojen je bil 19.12.1908 v Stari Sušici št. 13. Do 1923. leta je bil doma. Zaradi fašističnega pritiska in represalij nad Slovenci je emigriral v Jugoslavijo, se povezal z naprednimi delavci in postal član KPJ. Leta 1939 je sodeloval v pripravah na stavko v tovarni antimona pri Ivanjici. Dve leti kasneje je sodeloval v diverzijah v ladjedelnici na Čukarici.

Ko se je začela vstaja v Srbiji, je odšel v Kosmajski partizanski odred. Izkazal se je v mnogih bojih: ob napadih na nemško orožniško postajo v Belanovici in na Čumiču, vodil borbe ob preboju iz obkoljene vasi Darosava itd. Kot komandir čete je padel pod Kosmajem v boju s pripadniki srbske državne straže junija 1943.

Za narodnega heroja je bil imenovan 8.10.1953.

Prvi širši sestanek s partizani na Primorskem

Koje Ervin Dolgan-Janez konec avgusta ali v prvi polovici septembra 1941 pripeljal prvo skupino partizanov na Primorsko, se je ustavil v Stari Sušici.

Sklical je prvi sestanek vaščanov pred Urbančičevo hišo in jim govoril o namenu in cilju narodnoosvobodilnega boja.

Ustanovitev 5. bataljona VDV

10. 3. 1944 je bil v vasi ustanovljen 5. bataljon 1. brigade VDV. Ob tej priliki so priredili velik miting.

STRANE

Sedež komande mesta Postojna

Od jeseni 1943, ko je bila ustanovljena, do jeseni 1944 je imela tu sedež komanda mesta Postojna.

SUHORJE

Ustanovitev Brkinske čete

20. 4.1942 je bila na suhorskem gradu ustanovljena Brkinska četa. Komandirje bil Karlo Maslo, politkomisar pa Aleš Sorta.

ŠMIHEL POD NANOSOM

Volitve v okrajni NOO

Septembra 1944 so bili v zaselku v Podgori predvolilni sestanki, nato pa volitve v narodnoosvobodilne odbore. 3.10.1944 je v Šmihelu pod Nanosom prvič zasedala okrajna narodnoosvobodilna skupščina. Izvoljen je bil okrajni narodnoosvobodilni odbor za okraj Podnanos.

Za predsednika je bil imenovan Anton Premru iz Šmihela, za podpredsednika pa Vladimir Paternost iz Postojne.

VOLČE

Kurirska postaja P3

Od jeseni 1943 do konca vojne je bila v bližnjem borovem gozdu javka, v oddaljenem Vodnem dolu pa kurirska postaja P3, ki je imela zveze s kurirskimi postajami P1 Jurišče na Zgornji Pivki, P2/a med Staro Sušico in Tatrami v Brkinih in P14 nad Podrago v Vipavski dolini.

Spominski kamen stoji v Vodnem dolu, kjer je bila kurirska postaja P3.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BELSKO

Na pokopališču spomenik in grobnica padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena 22.7.1969.

BUKOVJE

Na križišču v vasi spomenik 14 padlim borcem in 7 žrtvam fašističnega nasilja; delo kiparja Franciška Smerduja in inženirja Vidka; odkrit 14.7.1954, adaptiran 22.7.1969.

DOLNJA KOŠANA

Pred združenim domom spomenik 79 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Košane in okoliških vasi, odkrit 8.11.1959.

HRENOVICE

Pri gostilni Bolk, desno ob cesti proti Hruševju, spomenik 22 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; delo arhitekta Alberta Sušnika; odkrit 6.8. 1961.

Na pokopališču pri Fari skupni grob 14 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejen 4. 7.1971.

HRUŠEVJE

Pred osnovno šolo spomenik 18 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; delo arhitekta Pavleta Gesta; odkrit 22. 7.1966.

LANDOL

V vasi spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 8. 7.1962.

OREHEK

Pred združenim domom spomenik 9 padlim borcem in 5 talcem, odkrit 4. 7.1959.

PALČJE

V vasi spomenik 18 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit junija 1952. Spominski kamen in grobnica 3 padlih partizanov pred gozdarsko hišo vrh Korena, kjer so padli, odkrit leta 1949.

Na pokopališču skupni grob padlih borcev domačinov, urejen julija 1952.

PIVKA3

HABJANOV GRIČ

Grobnica 79 borcev, padlih v bojih za osvoboditev kraja in okolice, urejena 13.11.1958.

KOLODVORSKA ULICA

Levo ob cesti sredi klanca spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; delo kiparja Borisa Kalina. Najprej odkrit junija 1952 pred krajevnim uradom, na sedanje mesto prenesen novembra 1958.

PREČNA ULICA 3

Osnovna šola poimenovana po revolucionarjih, **bratih** Francu in Janezu Vodopivcu, ki **sta padla** v NOB.

PLANINA

Nad glavno cesto v Zgornji Planini spomenik s posvetilom 43 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; delo kiparja Marjana Keršiča; odkrit 22.7.1953.

Na pokopališču grobnica 43 padlih borcev; urejena 27.5.1962.

POSTOJNA**LJUBLJANSKA CESTA 42**

Spominska plošča o ustanovitvi prvega odbora OF, odkrita 4. 7.1959.

Na Lazu ob cesti v Rakovo dolino spominska plošča 8 borcem, ki so padli v bojih z Nemci septembra 1943 in so jih tu pokopali; odkrita avgusta 1954.

TITOV TRG

Spominski kamen »Sardincem«, Primorcem in Istranom, ki so bili po kapitulaciji Italije na Sardiniji vključeni v »slovenske čete« za zaledno službo angloameriške vojske na Sardiniji. Angloamerikanci tem borcem niso hoteli omogočiti, da bi se vključili v NOV Jugoslavije.

TRG PADLIH BORCEV

Spomenik s posvetilom padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja; delo kiparja Frančiška Smerduja; odkrit 8. 6. 1952.

ULICA PREKOMORSKIH BRIGAD

Ulica je poimenovana po Prekomorskih brigadah.

PRESTRANEK

V vasi pred združenim domom spomenik 22 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 22.7.1956.

RAZDRTO

Sredi vasi spomenik 3 padlim borcem in 9 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 14.7.1951.

SAJEVČE

Ob cesti, pri odcepu poti proti vasi Rakulik, spomenik s posvetilom padlim borcem 5. bataljona VDV, odkrit 3.7.1960.

SLAVINA

V vasi, pod obzidjem starega pokopališča, spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 4. 8.1963.

STARA SUŠICA

Streljaj nad zadnjo hišo, ob gozdni poti, spominska plošča 16 borcem Istrskega odreda, ki so padli 12. 3.1944; odkrita 4. 4. 1953.

STUDENO

Na križišču v vasi spomenik 16 padlim borcem in 13 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 14. 8.1954.

SUHORJE

Na pokopališču grobnica s spomenikom padlih borcev; delo arhitekta Staneta Dolenca, urejena 4. 7.1964.

ŠMIHEL POD NANOSOM

V vasi, na poslopju družbenopolitičnih organizacij spominska plošča kurirski postaji P12.

VELIKO UBELJSKO

Pred bivšo osnovno šolo spomenik padlim borcem za svobodo in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Veliko Ubeljsko, Malo Ubeljsko in Strane, odkrit 22.7.1958.

ZAGORJE

V vasi, nasproti cerkve spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

ZALOG

Na Bizjakovi hiši spominska plošča 4 tankistom, ki so zgoreli v tanku med zaključnimi boji za osvoboditev, odkrita 30. 8.1953.

Občina Sežana

ARTVIŽE

Okupatorjevo nasilje

Nemci so oktobra 1943 izvedli ofenzivo v Brkinih in v bojih od 5. do 7. 10. ter 12. in 13. 10. 1943 delno požgali vas. 21. 7. 1944 so napadli taborišče 2. bataljona Istrskega odreda v bližini vasi Artviže, a napad ni uspel. Ker se niso mogli maščevati nad partizani, so se znesli nad civilnimi prebivalci. Ta dan so po štiriurnem boju požgali še tisti del vasi, ki ga niso požgali l. 1943. Ustrelili so štiri mladinke in enega mladince iz Rodika, enega iz Kačič ter 71 -letnega starčka iz Artviž; 22-letnega mladince iz Artviž pa so prisilili, da jim je peljal naropano blago na Kozino, in ga tam ustrelili.

BEKA

Partizanska bolnišnica

Okrožni komite KPS za Istro je ustanovil decembra 1943 zasilno bolnišnico med Beko in Borštom v gozdu Trenk. Zgodaj spomladi 1944 so šotore premestili v gozd Plohovec proti vasi Mihele. V začetku junija 1944 pa so zgradili zasilno bolnišnico v gozdu Bezgoje med Beko in Nasircem. V začetku septembra 1944 so bolnišnico opustili in ranjence prenesli v bolnišnico Zalesje v Šmagorje pri Ostrožnem brdu.

Javka bolnišnice Koper (BK) je bila pri Rudolfu Sancinu na Beki.

Na hiši Rudolfa Sancina v Beki je spominska plošča, odkrita 1946.

COLJAVA

Okrožni konferenci političnih delavcev OF

Pri Žerjalovih, št. 6, je bila februarja 1944 okrožna konferenca za Kras, ki so se je udeležili člani okrožnega komiteja KPS, odbora OF, okrožnega NOO in okrožnega odbora ZSM.

Kmalu za tem je bila pri Švarovih, št. 17, konferenca okrožnih aktivistov SPŽZ za Kras.

DOLENJA VAS PRI SENOŽEČAH

Nemški napad in partizanski protinapad

Nemci in domobranci so za represalije 2. 6. 1944 ustrelili 8 ljudi in jih vrgli v gorečo hišo.

Tega dne so tudi ropali po vasi. Ko so se vračali, jih je bataljon Južnoprimorskega odreda pod Gabrkom čakal v zasedi. Več nemških vojakov in domobrancev je padlo. Nekaj domobrancev pa so ujeli, jih peljali v Dolenjo vas na kraj zločina in jih postrelili.

2. 6. vaščani praznujejo krajevni praznik.

GABROVICA PRI KOMNU

Ustanovitev bataljona Srečka Kosovela

14. 9. 1943 je bil tu formiran bataljon Srečka Kosovela in je bil takoj poslan v boje na goriško fronto.

Ciklostilna tehnika Skala

Od februarja do začetka oktobra 1944 so v bližini vasi imeli ciklostilno tehniko Skala — za južno Primorsko. Podrejena je bila pokrajinskemu odboru Zveze slovenske mladine. Delala je v podzemskem bunkerju, zaradi konspiracije se je večkrat selila.

GORJANSKO

Ciklostilna tehnika Grmada

V hiši št. 48, pri Lavričevih, je od julija do decembra 1944 delovala ciklostilna tehnika, ki se je preselila v Gorjansko iz vasi Volčji grad.

HRUŠEVICA

Kurirska postaja P13

Delovala je na območju med Gabrovico in Kobjeglavo od spomladi 1943. Zadrževala se je na Kremenovcu in na Rjavščini. Po kapitulaciji Italije se je selila po vaseh, tako se je dalj časa zadrževala tudi pri Trampuževih v Hruševici, št. 38.

Pokrajinski tečaj sekretarjev SKOJ

Vzporedno z razvojem političnih organizacij in organov ljudske oblasti se je močno razvila tudi mladinska organizacija SKOJ. Da bi v organizacijskem pogledu delo potekalo enotno in da bi bila posredovana enotna idejnopolična navodila, je bil leta 1944 organiziran tritedenski tečaj za okrožne in okrajne sekretarje SKOJ vse Primorske. Tečaj je bil v hiši št. 45, pri Antoniji Grbec. Vodil ga je član pokrajinskega komiteja SKOJ Jože Smole.

KAZLJE

Partizanska akcija in okupatorjevo maščevanje

Borci 3. bataljona Južnoprimskega odreda so 24. 2. 1943 v bližini vasi napadli italijanski vojaški avtomobil z 12 vojaki. Padla sta 2 vojaka, ranjenih pa je bilo 6, med njimi 2 oficirja.

Italijani so zato 3. 3. 1943 zažgali večji del vasi in ubili osem domačinov.

KOBOLI

Kurirska javka

V hiši št. 7 je bila od avgusta 1941 do konca vojne stalna kurirska javka.

Tu so vzdali ploščo v spomin na sestanek vaščanov s prvimi primorskimi partizani, ki je bil 28.8.1941.

KOMEN

Napad Južnoprimskega odreda in nemške represalije

Borci Južnoprimskega odreda pod vodstvom Antona Šibelje-Stjenke so z dvema četama 2. 2. 1944 na cesti med Komnom in Branikom (Dovče) napadli nemško fašistično kolono

štirih kamionov in dveh avtoblind, kije vozila proti Braniku. Kolono so partizani popolnoma uničili. Padlo je 31 Nemcev in 50 italijanskih fašistov.

Zaradi tega poraza so se Nemci maščevali nad prebivalci Komna in Branika. 15.2.1944 so požgali ves Komen razen treh hiš. Prebivalce so aretirali in odpeljali v nemška koncentracijska taborišča.

Spominska plošča o požigu vasi je pritrjena na ruševinah požgane hiše. Odkrita je bila 1974.

KOPRIVA

Partizanska bolnišnica JPO

Novembra 1943 jo je ustanovilo poveljstvo Južnoprimorskega odreda (JPO). Do julija 1944 je težje bolnike hodil zdraviti dr. Ivan Rovatti iz Dutovelj, kasneje jih je zdravil dr. Bruno Weixel. Za ranjence in bolnike so skrbeli bolničarji Karlo Ule iz Dutovelj, Andrej Štolfa iz Koprive in Miro Švara iz Gabrovice.

Aprila 1944 se je bolnišnica selila iz Koprive v Ponikve, Kobjeglavo, Lukovec, Krtinovico pri Štjaku, ob osvoboditvi maja 1945 pa je bila v Podragi na Vipavskem.

KOSOVELJE

Ustanovitev okrožnega odbora SPŽZ

6.11. 1943 so se v Lavrenčičevi hiši zbrale delegatke iz kraškega okrožja in izvolile okrožni odbor Slovenske protifašistične ženske zveze za Kras.

Spominska plošča na hiši št. 13 spominja na ta dogodek. V isti hiši je bila od jeseni 1943 do 1945 partizanska osnovna šola.

KOZINA

Uničenje železniške proge

Progo Kozina—Trst so Nemci na veliko uporabljali. Minercem Istrskega odreda je uspelo 20.4.1944 minirati most pri Dragi. Ko so Nemci v mesecu novembru 1944 napravili nov železni most, so minerei Istrskega odreda 25.11.1944 še tega minirali. Tako je bila železniška proga onespособljena za promet od 20. 4.1944 do konca vojne.

Napad na sovražnikovo postojanko

10. 7.1944 je Istrski odred napadel postojanko italijanskih karabinjerjev, ki so bili v nemški službi. Vdalo se je 5 karabinjerjev s komandirjem postaje vred. Nekaj jih je že prej odšlo v partizane, zato so tudi te poslali v italijanske partizanske enote pri 9. korpusu.

Partizani so v postojanki zaplenili težki mitraljez, lahki mitraljez, 16 pušk, 7 pištol, municijo in vojaško opremo.

KOZJANE

Širši sestanek aktivistov OF

Ervin Dolgan-Janez je oktobra 1941 sklical sestanek z zaupniki OF iz širšega območja nad zaselkom Padež. Sestanka so se udeležili aktivisti OF iz Ostrožnega brda, Košane in Suhorja, z območja občine Postojna, Tater in Rjavč ter iz občine Sežana in še nekaterih drugih krajev. Med drugim so se dogovorili, da si bodo prizadevali doseči, da bi kmetje prenehali plačevati davke italijanski državi v takratnih občinah Prem in Podgrad.

Prvo zasedanje delegatov izvoljene skupščine južnoprimorskega okrožja

Po volitvah članov krajevnih NO odborov in delegatov za okrajne NO skupščine na tem območju septembra 1944 so se 11.10.1944 v zaselku Padež pod Kozjanami zbrali delegati

skupščine Južnoprimorskega okrožja in izvolili okrožni NO odbor; deloval je do osvoboditve.

Spominska plošča je na hiši v Padežu, kjer je bilo 1. zasedanje skupščine Južnoprimorskega okrožja in izvoljen okrožni NO odbor; odkrita je bila 1974.

Bolnišnica Zalesje

V Padežu je bila blizu Šproharjeve domačije bolnišnica Istrskega odreda, imenovana Zalesje. Tu je ostala od 15.11.1943 do srede marca 1944, ko so jo preselili v Šmagorsko dolino pod Ostrožno brdo. Bolnišnico je vodil in ranjence zdravil ruski zdravnik dr. Muhamed Gadžiev-Miša, ki so ga bili Nemci v Rusiji ujeli in je januarja 1944 na vožnji proti Trstu pri Senožecah pobegnil ter na Ostrožnem brdu dobil zvezo s partizani.

Okrožna konferenca aktivistov OF

11.8.1944 je bila v Padežu pod Kozjanami konferenca aktivistov OF Južnoprimorskega okrožja. Na konferenci sta govorila Franc Kimovec-Žiga in Janez Stanovnik o pomenu sporazuma Tito-Šubašič. Dogovorili so se, da bodo imeli politična zborovanja po vseh krajih in ljudi seznanjali o pomenu tega sporazuma.

Požig vasi

Kozjane je okupator prvič požgal 13.3.1943, drugič 6. 10.1943, tretjič pa 14.9.1944. Od 46 poslopij jih je po zadnjem požigu ostalo le še sedem. V nekaterih hišah so domačini v zadnjem hipu pogasili ogenj.

MATERIJA

Napad na financersko postojanko

V noči na 12.1.1944 so borci 2. bataljona Istrskega odreda napadli in zavzeli financersko postojanko na Gabrku. V njej je bilo 30 financarjev. Nekaj jih je padlo, nekaj so jih partizani ujeli, drugi so pobegnili.

Po tem napadu so Nemci postojanko okrepili na 70 financarjev in fašistov. Tudi to so borci Istrskega odreda 27.1.1944 napadli. Mrtvih je bilo 12 financarjev in fašistov.

PLISKOVICA

Ustanovitev 19. SNOUB Srečka Kosovela

24.9.1943 je bila pri Pliskovici, približno 1 km proti Velikemu dolu, ustanovljena 19. SNOUB Srečka Kosovela. Ta dogodek sovpada z nemškim prodorom skozi goriško fronto na Kras. Brigada je bila takoj ob ustanovitvi razdeljena po bataljonih; ti so se uspešno borili z nemškimi enotami, ki so prodrle na Kras.

Spomenik stoji približno 1 km zahodno od Pliskovice, kjer je bila brigada ustanovljena.

RAVNJE

Akcija Kraškega bataljona in okupatorjeve represalije

Borci Kraškega bataljona so 16. 5.1943 pri Ravnjah napadli italijanski fašistični avtomobil

V boju je padlo 8 fašistov, 14 pa jih je bilo ranjenih. Zato je sovražnik 16. 5.1943 požgal vas, v okolici polovil 12 moških, jih pripeljal v glavni ovinek ceste pod Rašo ter jih tu ustrelil.

Spominska plošča o fašističnem zločinu je blizu mostu (v dolini Raše) ob cesti Štanjel—Gornja Branica. Odkrita je bila 1950.

RAKITOVEC**Okupatorjevo nasilje**

Zaradi nenehnih partizanskih akcij v tem **okolišu** so 2. 10. 1943 Nemci **pobili** 19 ljudi ki so jih zalotili v vasi.

RODIK**Zločin nacistov**

Med nemško okupacijo je bilo na tem območju uničenih več vlakov, ki so prevažali nemško vojaštvo in opremo. Po neki diverzantski akciji borcev Istrskega odreda so v vas pridrveli fašisti in nemški vojaki ter 20.7.1944 obesili aktivista Andreja Godino, 21.7.1944 pa ustrelili 6 mladinskih aktivistov.

SENOŽEČE**Poslednji boji za osvoboditev**

V zaključnih bojih za Trst zadnje dni aprila 1945 je s Pivke prodirala skozi Senožeče proti Divači in Lokvi 2. brigada 43. divizije IV. armade. Na območju Senožeč je v bojih z nemškimi enotami izgubila 16 borcev.

Grob teh 16 borcev 2. brigade je urejen na krajevnem pokopališču v Senožečah.

SEŽANA**REPENTABORSKA CESTA****Grob narodnega heroja Rudija Mahničiča-Brkinca**

Rojen je bil 6.11.1917 v Rojanu pri Trstu. Po koncu prve svetovne vojne je s starši emigriral v Jugoslavijo. Končal je trgovske šole in se zaposlil v Kruševcu; tam je ostal do okupacije.

Tedaj je prišel v Ljubljano. Takoj se je povezal z narodnoosvobodilnim gibanjem in aktivno sodeloval s partizanskimi enotami v okolici Ljubljane ter opravljal sabotažne in druge akcije. Kmalu je odšel v partizane. V začetku je bil borec, potem pa je napredoval do politkomisarja bataljona. Že v prvih bojih se je pokazal požrtvovalnega in hrabrega, posebno v bojih na Verdu, v Polhovem Gradcu, Kočevju in Krškem. Jeseni 1942 je bil poslan na Primorsko. Tu je bil najprej komisar 3. bataljona Soškega odreda. Ko so junija 1943 ustanovili velik okraj iz okrožij Pivka, Materija, Ilirska Bistrica, Slovenska Istra in Kras, je bil imenovan za sekretarja tega okrajnega komiteja KPS za južno Primorsko. Nazadnje je bil politkomisar Goriške divizije. Padel je 19. 11. 1943 v bojih z Nemci pri vasi Topolovo v Slovenski Benečiji. Kmalu po vojni je bil prenesen iz Benečije na pokopališče v Sežano.

Za narodnega heroja je bil imenovan 20.12.1951.

TRG NARODNE BRIGADE**28. avgust — praznik občine Sežana**

28. 8.1941 je bil prvi sestanek pristašev OF v Gornji Branici ob sodelovanju prve skupine partizanov, ki je tedaj prišla z Mokrcja na Primorsko pod vodstvom Ervina Dolgana-Janeza.

Temu dogodku kakor tudi spomenu na 28. 8.1943, ko so ustanovili rajonski odbor OF za področje Sežane, je posvečen občinski praznik.

ŠKRBINA**Aretacija Pinka Tomažiča**

2. 6.1940 je bil Pinko Tomažič aretiran v Škrbini, na stanovanju svoje matere. Na 2. tržaškem procesu, od 2. do 14.12.1941, je bil obsojen na smrt in že 15.12.1941 skupaj s 4 sodelavci ustreljen na openskem vojaškem strelišču.

Spominska plošča je na rojstni hiši Tomažičeve matere, kjer je bil Pinko aretiran.

Ustanovitev okrožnega komiteja KPS za Kras

Na pobudo prvih organizatorjev vstaje na Primorskem Oskarja Kovačiča in Antona Veluščka-Matevža je bil ob njuni navzočnosti jeseni 1941 v hiši št. 2 ustanovljen tričlanski okrožni komite KPS za Kras. Za sekretarja je bil imenovan Avgust Dugulin-Maks, za člana pa Leopold Štolfa in Jože Fakin, vsi trije predvojni komunisti.

Spominska plošča o ustanovitvi je na hiši št. 2.

ŠTANJEL

Napad na italijanski bunker

3. 2.1942 je prva četa primorskih partizanov napadla utrjeni bunker pri železniškem predoru pri Štanjelu, na progi Gorica—Trst. Partizani so zaplenili mitraljez z zabojem streliva, italijanske vojske pa so izpustili.

Boji Kosovelove in Bazoviške brigade

Ponoči 7.9.1944 se je Kosovelova brigada pri Štanjelu spopadla s kolono Nemcev in Italijanov, ki so prihajali iz Koprive. Sovražniki so imeli 30 mrtvih, 8 ujetih vojakov, na begu pa so pustili bogat plen. Naslednji dan so z novimi okrepitevami prešli v napad, a Bazoviška brigada jih je z obkolutveno akcijo prisilila k umiku.

Tudi 10. 9.1944 se ponovni sovražnikov napad ni obnesel, temveč mu je povzročil precej izgub — 40 mrtvih in orožje. Zato je nemška komanda začela 11.9. ponoči z večjo koncentracijo čet iz Vipave, Komna in Koprive proti ofenzivnim centrom NOV. Brigadi sta se nato umaknili pred sovražnikovo premočjo.

ŠTJAK

Pokrajinska konferenca SPŽZ za Primorsko

Na Štjaku je bila 2. 2. 1944 prva pokrajinska konferenca SPŽZ. Približno 200 delegatov iz vse Primorske je izvolilo pokrajinski odbor. Konferenco je vodila predsednica pokrajinskega odbora SPŽZ Zora P. upena-Katja.

Spominska plošča je na osnovni šoli; odkrita leta 1954.

Pokrajinska konferenca Zveze slovenske mladine za Primorsko

1. 3.1944 je bila na Štjaku **pokrajinska** konferenca Zveze slovenske mladine za **Primorsko**. Izvolili so pokrajinski odbor ZSM in sprejeli sklepe za nadaljnje delo.

TATRE

Žrtve bataljona Šerčerjeve brigade

Po kapitulaciji Italije je večkrat prihajala v Brkine Šerčerjeva brigada. Nekaj dni pred

14. 11. 1943 je v vasi taboril njen 3. bataljon. Nameraval je napasti sovražnikovo postojanko v Materiji.

14.11.1943 zjutraj pa so sovražnikove enote iz več strani pridrle na Tatre. Presenetile so stražarje in jih brez streljanja pobile. Nato so v vasi napadle bataljon in ga razbile. Padlo je 26 borcev in 4 domačini, 8 borcev je bilo ranjenih in več ujetih.

Grobnica 26 padlih borcev Šerčerjeve brigade je na pokopališču. Urejena je bila 1974.

TOMAČEVICA**Rojstni kraj narodnega heroja Antona Šibelje-Stjenke**

Rojen je bil 14. 4.1914. Izučil se je za mehanika. V letih 1938—1940 je bil večkrat preganjan in aretiran. Leta 1940 je ilegalno pobegnil v Jugoslavijo, a se je kmalu ilegalno vrnil v Trst in bil ponovno aretiran. V zaporu je ostal do junija 1941. Potem ko so ga izpustili, so ga policijsko nadzorovali. Doma je organiziral mladino za narodnoosvobodilni boj. Spomladi 1942 je šel v partizane. Imenovan je bil za komandirja Kraške čete.

V začetku leta 1943 je bil v Južnoprimorskem odredu. Po kapitulaciji Italije je postal komandant bataljona na goriški fronti.

Nekaj časa je bil komandant 19. SNOUB Srečka Kosovela, nato Dolomitskega odreda.

Potem je bil imenovan za načelnika odseka za oborožitev pri štabu 9. korpusa.

Padel je med zadnjo sovražnikovo ofenzivo na Vojskem 1.4.1945. Za narodnega heroja je bil imenovan 14.12.1949.

Spominska plošča narodnemu heroju Antonu Šibelji-Stjenki je na njegovi rojstni hiši; odkrita 4. 7. 1958.

Pred Domom borcev je postavljen spomenik temu narodnemu heroju in 26 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi, odkrit 1975.

VELIKO POLJE**Rojstni kraj narodne herojinje Mihaele Škapin-Drine**

Rojena je bila 29. 9.1922. V 16. letu je šla v Ljubljano in tam živela do kapitulacije Jugoslavije.

Za narodnoosvobodilno gibanje je začela delati 1941. Njena rojstna hiša je bila zatočišče prvih partizanskih skupin v okolici. Sprva je bila aktivistka, februarja 1943 je odšla v partizane. Julija 1943 je šla z Gradnikovo brigado na Dolenjsko in sodelovala v mnogih bojih te brigade. Po kapitulaciji Italije se je vrnila na Primorsko in postala namestnica politkomisarja 16. SNOB Janka Premrla-Vojka. V bojih je bodrila borce in sama pokazala največjo hrabrost in iznajdljivost. Padla je v boju z Nemci 15.11.1943 na Žirovskem vrhu.

Po vojni so njene posmrtno ostanke prenesli na domače pokopališče.

Za narodno herojinjo je bila imenovana 4. 9.1953.

Spominska plošča Mihaeli Škapin-Drini in 20 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja je na njeni rojstni hiši. Odkrita je bila 8. 7.1956. Nagrobnik Mihaele Škapin-Drine in njene matere Ivane je na pokopališču v Taboru pri Vrabčah.

VRHPOLJE**Rojstni kraj narodnega heroja Franca Ravbarja-Viteza****ZAGRAJEC****Okrožna konferenca ZSM**

je bila januarja 1944 v tem kraju. Udeležili so se je mladinski delegati kraškega okrožja. V tem kraju sta bili tudi kurirska javka in obveščevalna točka VDV.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

ARTVIŽE

Pred vasjo spomenik 14 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit leta 1968.

AVBER

Na bivši osnovni šoli spominska plošča 27 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Avber, Gradnje, Ponikve in Raša.

Na bivši osnovni šoli spominska plošča 4 padlim borcem komande mesta Sežana in o požigu šole, kjer je bila ta komanda napadena 7. 5.1944.

BARKA

V vasi spominska plošča 21 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 28. 8.1957.

BEKA

Spominska plošča na hiši št. 21 priča, da so Nemci 26. 5.1944 skoraj vso vas izropali in požgali; odkrita leta 1946.

BRESTOVICA PRI KOMNU

Na osnovni šoli spominska plošča 35 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 27. 7. 1966.

Na pokopališču grobnica 16 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena 1961.

BRESTOVICA PRI POVIRJU

Sredi vasi spomenik 5 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 3. 5.1953.

BREZOVICA

Na pokopališču grobnica 45 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena 22. 7.1972,

DANE PRI SEŽANI

V vasi spomenik 6 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 20.10.1946.

DIVAČA

V Parku borcev, nasproti združenega doma, spomenik 36 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz krajeve skupnosti Divača, odkrit 23.5.1976.

Na pokopališču grobnica padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena 1964.

Osnovna šola poimenovana po dr. Bogomiru Magajni, zdravniku, pisatelju in udeležencu NOB.

DOLANCI

Spominsko znamenje za vasjo, v gozdu proti Gabrju, kjer je bilo julija 1944 volilno zborovanje OF; postavljeno 31. 8.1975.

DOLENJAVAS PRI SENOŽEČAH

Na združnem domu spominska plošča 21 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 1949.

Na pokopališču grobnica 8 padlih borcev, urejena 1974.

DUTOVLJE

V vasi spomenik 28 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1952.

Na Brundolovi hiši, št. 31, spominska plošča o ustanovitvi prvega odbora OF in javki za politične funkcionarje okrožja Kras in Trst; odkrita 14. 9. 1952.

Na pokopališču štirje grobovi borcev NOV, ki so umrli v partizanski bolnišnici proti koncu vojne; grobovi urejeni 27. 4. 1969.

GABROVICA PRI KOMNU

V vasi spomenik 17 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1969.

Spominska plošča na Škofovi hiši, kjer se je prvič sestel štab 19. SNOUB Srečka Kosovela; odkrita 1969.

GORJANSKO

V vasi spomenik s ploščo 20 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, ploščo so poslali rojaki iz Argentine; spomenik odkrit 1. 8. 1953.

HRPELJE

Na osnovni šoli spominska plošča 40 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 28. 8. 1965.

Osnovna šola poimenovana po narodnem heroju Dragomiru Benčiču-Brkinu. Pred šolo stoji njegov doprsni kip, delo kiparja Rotarja; odkrit 1970.

V prostorih šole sta stalni razstavnici zbirki Istrskega odreda in 5. bataljona 1. brigade VDV.

IVANJI GRAD

V vasi spomenik 11 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 9. 5. 1946.

KAZLJE

Pred vasjo spomenik 16 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1959.

KAČIČE—PARED

Na pokopališču grobnica 6 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena 1946.

KOBJEGLAVA

V vasi spomenik 16 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 7. 7. 1974.

Spominska plošča na hiši št. 56, kjer je bila 15. 6. 1944 okrožna konferenca KPS; odkrita 1969.

KOMEN

V vasi spomenik 74 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Komen, Mali dol in Volčji grad, odkrit 1951.

Osnovna šola poimenovana po narodnem heroju Antonu Šibelji-Stjenki. Pred šolo je njegov doprsni kip, delo kiparja Segulina; odkrit 28. 8. 1976.

Na pokopališču grobnica padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena 1969.

KOPRIVA

V vasi spomenik 20 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1951.

KOSOVELJE

Sredi vasi spomenik 8 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 28. 8.1968.

KOZINA

Na križišču cest Reka—Trst in Sežana—Koper spomenik padlim borcem v Istri in v Brkinih. Trikotna oblika spomenika predstavlja tri narodnosti v skupnem boju proti fašizmu, Slovence, Hrvate in Italijane. Spomenik je delo arhitekta Tumorija, odkrit 6.10.1968.

KOZJANE

Pred vasjo spomenik 25 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit junija 1953. Na bivši osnovni šoli spominska plošča prvemu boju v tem okolišu med partizani in Italijani 13. 3. 1943, odkrita 22. 7. 1951.

KRAJNA VAS

V vasi spomenik 11 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit leta 1947.

LAŽE

Pred kulturnim domom spomenik 12 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1975.

V Vodnem dolu spominsko znamenje karavli P3, odkrito 1963.

LOKEV

Sredi vasi spomenik 36 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Lokev in Prelož in štirim neznanim padlim; odkrit 1957.

Na združnem domu spominska plošča 37 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 4. 7.1966.

MATAVUN

Pred vasjo spomenik 20 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 10. 8.1952.

MATERIJA

V vasi spomenik Francu Segulinu-Boru, sekretarju OK KPS za tržaško okrožje, odkrit 7. septembra 1974.

ORLEK

Sredi vasi spomenik 7 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 11.7.1954

OSTROVICA

V vasi znamenje v spomin na ustanovitev 1. bataljona Istrskega odreda 20. 10. 1943.

PLISKOVICA

V vasi, pri vaškem vodovodu, spomenik 19 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja ter dvema žrtvama italijanske vojske, odkrit 1950.

PODGORJE

Na planinski koči na Slavniku spominska plošča 8 padlim kurirjem karavle P 2, odkrita 2.8.1959.

Na pokopališču grobnica 17 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena julija 1968.

POVIR

Pri združnem domu spominska plošča 27 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 13. 9.1966.

Na osnovni šoli spominska plošča Francu Žiberni, aktivistu OF, ki so ga Nemci ujeli in tu obesili; odkrita 4. 5.1954.

RODIK

Sredi vasi spomenik 11 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 21. 7.1945.

SENOŽEČE

Pred osnovno šolo spomenik 67 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 27.8.1967.

SEŽANA**BAZOVIŠKA CESTA 9**

Na domu Partizana spominska plošča enotam IV. armade, ki so konec aprila 1945 prodirale proti Trstu; odkrita 1965.

Na stari osnovni šoli, kjer je bil rojen pesnik Srečko Kosovel, spominska plošča, odkrita 1954.

V prostorih te šole je Kosovelova spominska soba; odprta je bila 1976.

KOSOVELOVA ULICA 6

Pred novo osnovno šolo spomenik pesniku Srečku Kosovelu, delo kiparja Janeza Pirnata; odkrit 23.10.1976. Nova osnovna šola je poimenovana po Srečku Kosovelu. V avli šole je njegov doprsni kip.

19. SNOUB se je imenovala po Srečku Kosovelu.

LOKAVSKA CESTA

Vojašnica obmejnih straž poimenovana po 5. bataljonu 1. brigade VDV. V kasarni je spominska plošča; odkrita 1972.

PARK PRED SODIŠČEM

Spominski kamen padlim borcem, postavljen 1945.

PARTIZANSKA CESTA

Pred botaničnim vrtom, v bližini upravne stavbe občinske skupščine, spomenik narodno-osvobodilnem boju. Posvetilo je napisal France Bevk, spomenik je delo projektanta inženirja Iva Spinčiča in kiparja Alojza Kogovška, odkrit 1957.

Poleg spomenika NOB stoji spomenik borcu Kosovelove brigade Marjanu Štoku, ki so ga Nemci po hudem mučenju 9. 1.1944 obesili na telefonski drog. Spomenik odkrit januarja 1972.

POD PLANINO

Pri vodovodnem rezervoarju, nad novim mestnim naseljem, spominska plošča štirim ustreljenim partizanom, na kraju, kjer so jih Nemci ustrelili; odkrita 1945.

POKOPALIŠČE

Na pokopališču grobnica 14 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja; tu je pokopan tudi Ivo Rozman-Levc, prvi komandant 3. bataljona (Kraškega) Soškega odreda, ki je padel 3. 1. 1943 pri Orleku.

Na pokopališču je še nagrobnik dveh ustreljenih Mariborčanov, ki sta bila v nemški vojski in delala za NOV; Nemci so ju izsledili in ustrelili.

SKOPO

V vasi spomenik 7 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 24. 7. 1960. Spominska plošča na hiši štev. 24, kjer je bil 16. 10. 1943 ustanovljen okrožni NOO za Kras.

SLOPE

Spominska plošča na Segulinovi hiši, št. 26, kjer je bil ustanovljen prvi vaški odbor OF; odkrita 25.6.1972.

Pred vasjo spomenik 8 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 25. 6. 1972.

SVETO

Sredi vasi spomenik 24 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 9. 5. 1948.

Na hiši št. 18 spominska plošča trem talcem, ki so bili tu ustreljeni; odkrita avgusta 1957. Spominsko znamenje v Volčjem potoku, pod sv. Miklavžem, kjer je bilo 23. 7. 1944 množično predvolilno zborovanje; znamenje odkrito avgusta 1957.

ŠKRBINA

V vasi spomenik 34 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 15. 8. 1947.

Spomenik 5 ustreljenim talcem domačinom — pred vasjo, kjer so jih Nemci ustrelili; odkrit 11.5.1951.

Na hiši št. 51 spominska plošča dvema padlima borcema Kraške čete, odkrita 11. 5. 1951.

Na Dermanovi hiši spominska plošča štiričlanski družini Derman, ki so jo Nemci pobili; odkrita 11.5.1951.

Na pokopališču grobnica 52 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena 30.10.1966.

ŠMARJE PRI SEŽANI

V vasi spomenik 6 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

ŠTANJEL

Blizu železniške postaje, pri odcepu ceste za Kobjeglavo, spomenik z grobnico devet padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja; spomenik odkrit 23.8.1953.

Kraj Štanjel je pod spomeniškim varstvom zaradi znamenitosti iz daljne in bližnje preteklosti.

V delno obnovljenem gradu muzejska etnografska zbirka.

Na pokopališču grobnica padlim borcem v nemški ofenzivi septembra 1943.

ŠTJAK

Ob osnovni šoli spomenik 54 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit avgusta 1969.

ŠTORJE

V vasi, pred zadružnim domom, spomenik 8 padlim borcem in 4 žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrit 1.10. 1959.

Pred Bratuževo hišo spomenik partizanu, ki so ga okupatorji na tem mestu obesili.

TABOR PRI VRABČAH

Na pokopališču grobnica 16 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja.

TATRE

Na prvi hiši v vasi spominska plošča 15 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 19.9.1954.

TOMAJ

V vasi spomenik 24 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 28. 8.1957.

Na osnovni šoli in na hiši št. 39, kjer je umrl pesnik Srečko Kosovel, spominski plošči; na šoli odkrita 1951, na hiši 1954. leta

Na pokopališču nagrobnik pesnika Srečka Kosovela.

TREBIŽANI

Spominsko znamenje taboru prve skupine primorskih partizanov v Štjaškem hribu, kjer je ta skupina taborila; odkrito 20. 8. 1951.

VELIKI DOL

Sredi vasi spomenik 37 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1947.

VREMSKI BRITOF

Na pročelju osnovne šole spominska plošča 42 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz krajevné skupnosti, odkrita 1971.

Na pokopališču spominska plošča 22 borcem Dalmatinske brigade, ki so padli konec aprila 1945 med pohodom proti Trstu, in 7 borcem domačinom; odkrita 1961, obnovljena 1975.

VRHOVLJE

Ob cesti med Vrhovljami in Dolom, pri Vogljah, spomenik 17 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1955.

Občina Tolmin

BAČA PRI MODREJU

Prehodi partizanskih enot in partizanskih kurirjev

Prek železnice, reke Bače in ceste v Baški grapi so vsa vojna leta vodile pomembne partizanske poti in kurirske zveze.

Spomenik stoji ob cesti med Bačo in Klavžami, odkrit 8. 6. 1975.

BORJANA

Okrožna konferenca KPS

Po kapitulaciji Italije je v Kobaridu in širši okolici nastalo osvobojeno ozemlje, ki so ga imenovali Kobariška republika. Na območju Goriških Brd, Kanalskega Kolovrata, Beneške Slovenije, v Breginjskem kotu, v Kobaridu in okrog Bovca je septembra in oktobra 1943 operirala Goriška divizija NOV in POJ. Tolminsko okrožje se je v tem obdobju vsestransko razvilo in okrepilo. Središče vse dejavnosti je tedaj bilo v Kobaridu. 10.10.1943 so se v osnovni šoli v Borjani zbrali vodilni politični delavci komunisti s terena in iz vojaških enot, vsega nad 80 ljudi. Konferenco je vodil Ferdo Kravanj a-Peter Skalar, navzoči so bili tudi Franc Leskošek-Luka, sekretar CK KPS, Dušan Kveder-Tomaž, politični komisar operativnega štaba za zahodno Slovenijo, in dr. Joža Vilfan, član pokrajinskega komiteja KPS. Konferenca je imela velik pomen za nadaljnji organizacijski in politični razvoj NOB na tem območju.

Spominska plošča na osnovni šoli je bila odkrita 12. 9. 1973.

BREGINJ

Smrt narodnega heroja Marka Redelonghija

Rojen je bil 24.4.1912 v Zapotoku v Beneški Sloveniji. Ob kapitulaciji Italije je vstopil v NOV in je kmalu postal poveljnik 1. bataljona Briško-beneškega odreda. Pod njegovim vodstvom je bataljon 13. 3.1944 napadel vojaško letališče med Čedadom in Vidmom. Borci so uničili 9 letal. Napadli so tudi hišo, kjer so stanovali nemški oficirji in podoficirji. Sovražnik je imel prek 25 mrtvih in nekaj ranjenih ter veliko materialno škodo.

16. 3.1944 je bil Marko Redelonghi težje ranjen. Zdravil se je na Brdcah nad Breginjem. Tu je padel ob nemškem napadu 5.5.1944 skupaj z ranjenim Avguštinom Vrečarjem. Takoj zatem so Nemci pridrveli tudi v Markovo rojstno vas Zapotok in do smrti mučili njegovega očeta.

Marko je bil za narodnega heroja imenovan 20. 12. 1951.

Spomenik na Brdcah, približno 2 km zahodno od Breginja, je bil odkrit 1. 5.1947.

Grob narodnega heroja Marka Redelonghija je na pokopališču vasi Sedlo.

Sanitetna postaja Milenko

Ustanovili so jo za Robidiščem, nato **so** jo preselili na planino Mija, v dve staji, od tu pa v Jamnik. V tem kraju so jo 24. 3.1944 napadli Nemci in pri tem ubili tri partizane in bolničarko. Sanitetno postajo je vodil Milenko Vodopivec.

Spomenik je v Jamniku, ob cesti, približno na tretjini poti proti mostu čez Nadižo, odkrit 6.7.1958

Okupatorjev zločin

30.10.1944 so Nemci zažgali hišo in gospodarsko poslopje Ignaca Makca in vrgli v ogenj dve kurirki, eno aktivistko in enega partizana.

ČADRG

Sanitetna postaja št. 6

Ustanovljena je bila spomladi 1943 1 km nad Zadlazom, v smeri izvira Tolminke. V njej seje stalno zdravilo okrog 12 ranjencev in bolnikov. Vodil jo je bolničar Janez Pipan. Sanitetna postaja je bila 6. 7.1943 po naključju pregnana, ko je sovražnik iskal partizansko tehniko, ki je delovala v njeni bližini.

Sanitetna postaja Vršiček

je bila od novega leta 1944/45 ob izviru Tolminke v Prodih, nato pa vzhodno od planine Javorice pod Modrej planino (kota 544).

Sedež vodstev političnih organizacij in partizanskih poveljstev, volitve v okrajni NOO

Od začetka leta 1943 do osvoboditve so imela okrožna vodstva političnih organizacij za Tolminsko in vodstva rajonskih političnih organizacij občasno svoj sedež v Čadrgu.

Prav tako so bila tu večkrat poveljstva raznih enot NOV. Zato so bile v vasi pogoste okrajne in okrožne seje in konference.

22.10.1944 so se v osnovni šoli zbrali odposlanci krajevnih NOO in izvolili okrajni narodno-osvobodilni odbor za tolminski okraj.

Spominska plošča na osnovni šoli je bila odkrita 1976. leta.

ČEZSOČA

Rojstni kraj Ferda Kravanja-Petra Skalarja

Rojen je bil 18. 8.1912. Že od leta 1930 je bil član organizacije TIGR. Emigriral je v Jugoslavijo, od tu pa je še naprej deloval proti fašistični okupaciji Primorske. 13.5.1941 je bil v Mali gori nad Ribnico v boju s karabinjerji ranjen in ujet. Po okrevanju je s pomočjo aktivistov OF pobegnil iz ljubljanske bolnišnice. Na jesen 1942 je prišel na Primorsko in je spomladi 1943 postal sekretar OK KPS za Tolminsko.

Poleti 1944 je prevzel posle sekretarja OK KPS za zahodnoprimorsko okrožje. Padel je 10.10.1944 v zaselku Paljevo nad Plavami.

Spominska plošča je na rojstni hiši v Čezsoči.

Osnovna šola v Bovcu se imenuje po njem, prav tako dom šolske mladine v Tolminu in planinski dom na Kaninu.

Partizansko taborišče nad Čezsočo

Od 15.11.1942 do 13. 2.1943 so bovški partizani imeli taborišče na Humčiču, kake 3 km vzhodno nad vasjo.

Spominska plošča na Humčiču je bila odkrita 4.7.1961.

Boj 2. bataljona 6. SIMO brigade Ivana Gradnika na Golobarju

24. in 25. 4. 1943 so bile na pohodu proti planini Golobar partizanske enote, ki naj bi se združile v novo Gradnikovo brigado. 26. 4. zjutraj je došel 2. bataljon, a so ga na planini presenetile italijanske enote. Italijani so z okoli 500 vojaki obkrožili planino Golobar in napadli bataljon. V celodnevem boju je padlo 43 partizanov, med njimi tudi brigadni politični komisar narodni heroj Florjan Močnik-Cveto.

Spominska plošča na planini Golobar, v bližini staj, je bila odkrita julija 1950.

Okupatorjev zločin

8.11.1943 so Nemci bombardirali vas Čezsočo ter porušili in požgali 30 stanovanjskih hiš, 28 pa so jih poškodovali. S topniškim obstreljevanjem so porušili in požgali še 15 stanovanjskih hiš in 11 gospodarskih poslopij.

DABER

Boj partizanov z alpinci in karabinjerji

17. 4. 1943 so alpinci in karabinjerji napadli v zaselku Nart taborišče dveh partizanskih čet. Partizani so napad odbili. Padlo je več sovražnih vojakov, partizani so zaplenili 2 puško-mitraljeza in 10 pušk. V boju so padli štirje borci NOV.

Spominska plošča padlim partizanom je v zaselku Nart, odkrita 6.7.1969.

DOLENJA TREBUŠA

Sedež pokrajinskega odbora OF

V Rupi med Plešarskim in Utrškim vrhom je bil od jeseni 1943 do poletja 1944 sedež pokrajinskega odbora OF. Od avgusta 1944 do konca vojne so imela v Dolenji Trebuši in Hotenjah sedež vodstva političnih organizacij severnoprimskega okrožja.

Spominska plošča pokrajinskemu odboru OF v Rupi je bila odkrita septembra 1949.

DOLGI LAZ

Smrt prve partizanke na Primorskem

12.11.1942 je italijanska vojska pod vodstvom generala Del Pontea prečesala Banjško planoto. Takrat je padla v Kremencah partizanka Vida Krošelj, doma iz Cerknice. To je bila prva partizanka, ki je padla na Primorskem.

Spominska plošča odkrita pri hiši Stanka Štruklja v Kremencah 6.11.1977.

Tehnika Čaven

V začetku novembra 1943 je Andrej Kumar-štric Marko ustanovil v kanalskem okrožju ciklostilno tehniko, ki je začela z delom v Korenu med Kalom nad Kanalom in Kanalskim Lomom. Tehnika je dobila ime Čaven. Do konca leta 1943 jo je vodil Andrej Kumar-štric Marko. Po njegovem odhodu so jo preselili v hišo Milke Murovec v zaselku Rut. Vodja tehnike je postal Jože Kokošar-Metod. V njej je bilo zaposlenih 8 ljudi. Poleg raznih časopisov in brošur so izdelali veliko število letakov in drugih drobnih tiskov.

DREŽNICA**Uspešna partizanska akcija**

7. 2. '1943 so borci 2. bataljona Soškega odreda napadli fašistično protiletalsko postojanko na Ozbenu in jo uničili. Zaplenili so strojnico, 8 pušk, ročne bombe, municijo in drug /ojaški material.

Spominska plošča je na vrhu hriba Ozben.

GABRJE**Sedež okrožnih in rajonskih vodstev političnih organizacij za Tolminsko**

Na Mrzlem vrhu nad vasjo je bilo od septembra 1942 do februarja 1943 partizansko taborišče. V tem času je bil tu tudi sedež okrožnih in rajonskih vodstev političnih organizacij za Tolminsko.

Od januarja 1943 do konca vojne je bila v bližini vasi kurirska karavla P23.

GORENJA TREBUŠA**Ustanovitev 9. korpusa**

Iz enot 3. operativne cone Alpske je bil 20.12.1943 ustanovljen 9. korpus NOV in POJ. Odlok o ustanovitvi 9. korpusa je štab 3. operativne cone Alpske prejel v hiši Filipa in Alberta Bratuža.

Za komandanta 9. korpusa je bil imenovan Lado Ambrožič-Novljan, za političnega komisarja Janez Hribar, za namestnika političnega komisarja Branko Babič-Vlado, za načelnika štaba Milutin Dapčević, za operativnega oficirja Danilo Šorovič,. Od 4. 3. 1944 do konca vojne je bil načelnik štaba 9. korpusa Albert Jakopič-Kajtimir.

Spominska plošča je na hiši Filipa in Alberta Bratuža, št. 45, odkrita 29.9.1949.

Tehniki Jelenk in Špik

Tehniko Jelenk so ustanovili konec oktobra 1943. Delala je pri Žgavcu v zaselku Gačnik.

Vodil jo je inž. Drago Hartner-Hari. Konec leta 1943 se je razvila v pokrajinsko tehniko. V njej so razmnoževali osvobodilni tisk in ga razpošiljali po vsej Primorski. Za Dragom Hartnerjem je 15. 2.1944 prevzel tehniko Milan Železnik. Delovala je do konca leta 1944. Tehniko Špik je organizirala pokrajinska tehnika Jelenk; delovala je v njeni neposredni bližini, vodil jo je študent montanistike Ivan Gantar-Pavle iz Idrije. Zaradi težkih delovnih pogojev in bolezni osebja pa je že spomladi 1944 prenehala z delom. Osebe se je pridružilo tehniki Jelenk v Gačniku.

Tiskarna Julij 63

Ustanovljena je bila maja 1944 za 9. korpus. Delovala je do 20. 9.1944 na kmetiji Govec.

Pokrajinska konferenca gospodarskih komisij

V dneh 15. in 16. 4. 1944 je bila v hiši družine Skok v Gačniku pokrajinska konferenca predsednikov okrožnih gospodarskih komisij. Razpravljali so o preskrbi partizanske vojske.

Pokrajinska konferenca okrožnih referentov za prosveto in okrožnih šolskih nadzornikov

Od 19. do 21. 5.1944 je bila pri Skoku v Gačniku pokrajinska konferenca okrožnih referentov za prosveto in okrožnih šolskih nadzornikov. Vodil jo je pokrajinski šolski nadzornik Henrik Zdešar.

Kurirska postaja P7

Pri Robertu Ličarju za Robom v Gorenji Trebuši je bila od 10.7.1944 do 1.5.1945 osrednja primorska kurirska postaja P7. Delala je za 9. korpus, pokrajinski komite KPS, pokrajinski odbor OF in pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Primorsko. Skozi Gorenjo Trebušo in mimo glavnih partizanskih kurirskih postaj je speljana danes transversala kurirjev in vezistov NOB Slovenije.

Spominska plošča na Ličarjevi hiši za Robom, odkrita 16. 7.1955.

GRAHOVO OB BAČI

Uspešna akcija 9. korpusa

Enote 9. korpusa so od 29. 6. do 2. 7.1944 napadale sovražnikove postojanke in železniške ter cestne komunikacije v Baški grapi. Uničile so 5 sovražnikovih postojank in 10 bunkerjev s sovražnikovimi stražami ob železniški progi. Razrušile so 8 železniških mostov v skupni dolžini 400 m in minirale 2 cestna mostova. Železniško progo so minirale in razrušile na 149 mestih. Sovražniku so zaplenile 1 top, 18 težkih in lahkih strojnic, 3 minomete, okrog 60 pušk, razno municijo in drug vojaški material. Onesposobile so 2 tanka, 2 oklopna avtomobila in 2 lokomotive.

Sovražnikove človeške izgube so ocenili na 200 padlih in 500 ranjenih. Tri dni in štiri noči so bili partizani absolutni gospodarji železniške proge na vsej dolžini od Podbrda do Mosta na Soči. Železniška proga je bila onesposobljena za 5 mesecev. To je bil za sovražnika zelo hud udarec, ker ni mogel oskrbovati svojih vojaških sil v Italiji.

Poveljnik ekspedicijskih sil za Bližnji vzhod general Wilson je v zahvalni brzjovki maršalu Titu posebej poudaril pomembnost partizanske akcije v Baški grapi.

Posvetovanje z organizatorji vstaje

V zaselku Spodnje Bukovo št. 1, pri Podbregarju, je imel Tomo Brejc, sekretar PK KPS za Primorsko, 29.6.1942 posvetovanje z organizatorji vstaje na Baškem in Cerkljanskem. Posvetovanja so se udeležili Albin Kovač-Jaka Baški, Andrej Brovč-Janko Baški in Jaka Štucin-Cvetko.

Streljanje 21 ujetih partizanov

10.7. 1944 so Nemci pripeljali pred šolo 21 partizanov, zajetih med boji v Baški grapi, 11 Slovencev in 10 Italijanov ter jih postrelili.

Spominska plošča je na pročelju osnovne šole.

GRUDNICA

Sedež pokrajinskega komiteja KPS in pokrajinskega iniciativnega odbora SPŽZ

20 minut od domačije Jakulin (št. 18), pri Pologarju, sta marca 1943 brata Julij in Stanko Jakulin zgradila v gozdu bunker; v njem so imeli sedež poverjenik CK KPS dr. Aleš Bebler, pokrajinski komite KPS in pokrajinski iniciativni odbor SPŽZ. Sedež je ostal na tem mestu do julija 1943.

Kraj, kjer je bil bunker, je označen z napisom.

KANALSKI LOM

Partijsko posvetovanje

Blizu vasi v Žefovem seniku je bilo 22.—23.12.1942 partijsko posvetovanje za delegate, ki se niso mogli udeležiti prve pokrajinske partijske konference na Vrh pri Braniku. Posvetovanje je vodil član PK KPS Dušan Pirjevec-Ahac in navzoče seznanil s sklepi prve pokrajinske partijske konference.

KNEŠKE RAVNE

Taborišče 2. bataljona Soškega odreda

Od novembra 1942 do sredine februarja 1943 je bilo v Prodih taborišče 2. bataljona Soškega odreda.

Ustanovitev 5. slovenske narodnoosvobodilne brigade Simona Gregorčiča

Blizu vasi Kneške Ravne se je 1.5.1943 zbrala novo ustanovljena 5. SNOB Simona Gregorčiča. Komandant je bil narodni heroj Albert Jakopič-Kajtimir, politkomisar pa narodni heroj Ivan Turšič-Iztok.

Spominska plošča na kraju zbora, blizu vasi, je bila odkrita 1974.

KOBARID

Rojstni kraj protifašističnega borca Andreja Manfreda

Rojen je bil 8.11.1908. Po dokončani gimnaziji v Gorici se je vpisal na filozofsko fakulteto v Padovi. Bil je eden vodilnih članov organizacije TIGR na Kobarškem. Marca 1930 je bil aretiran in na 1. tržaškem procesu (od 1. do 6. 9.1930) obsojen na deset let ječe. Marca 1935 je bil začasno izpuščen, maja 1936 ponovno aretiran in odpeljan v zapor. 7. 7.1943 je umrl v ječi v kraju Saluzzo.

Spominska plošča je na rojstni hiši, Gregorčičeva ulica 20.

Osvobojeno ozemlje — Kobariška republika

Po kapitulaciji Italije je Kobarid postal središče osvobojenega ozemlja, tako imenovane Kobariške republike. Osvobojeno ozemlje je obsegalo vso Soško dolino od Tolmina do Bovca, Goriška Brda, Beneško Slovenijo in Rezijo. V Kobaridu je bil sedež partizanskih poveljstev enot Goriške divizije, prav tako pa tudi sedež vodstev okrožnih in rajonskih političnih organizacij za Tolminsko.

1.11.1943 je po hudih bojih s partizani Nemcem uspelo zasesti Kobarid.

KRN

Sanitetna postaja št. 7

je bila ustanovljena v začetku maja 1943 v grapi Mrzlega potoka pod vasjo Krn. Junija 1943 so jo preselili v skalno duplino pod previsno skalo nad Gregorčičevim slapom. V njej se je stalno zdravilo 10 do 15 ranjencev. Vodil jo je bolničar Franc Klobučar-Nanos iz Prapretna, intendant je bil Maks Skočir. Obstajala je do kapitulacije Italije septembra 1943.

Spominska plošča je posvečena padlemu intendantu sanitetne postaje domačinu Maksu Skočirju.

Boj 2. bataljona 6. SNOUB Ivana Gradnika

18. 7.1943 je prišlo do hudih bojov med italijanskimi enotami in 2. bataljonom Gradnikove brigade vzhodno od vrha Krna na Batognicah in Peskih. Italijani so imeli precejšnje izgube.

partizani pa 3 mrtve in 8 ranjenih. Z nočjo so se partizani umaknili proti planini Leskovca, tam izročili ranjence, nato pa pri Kamnem prešli Sočo in se povzpeli na pobočje Kolovrata. Spominska plošča padlim borcem Gradnikove brigade julija 1943 in Gregorčičeve brigade avgusta 1944 ter drugim v tem gorovju padlim borcem je v Krnski škrbini na prehodu k Zakrnskemu jezeru (med Batognico in Krnom), odkrita 19. 8. 1956.

LIVEK

Izvolitev okrajnega NOO za kobariški okraj

15.10.1944 so se v šoli zbrali odposlanci okrajne skupščine in izvolili prvi okrajni narodnoosvobodilni odbor za kobariški okraj.

Spominska plošča je na pročelju osnovne šole, odkrita 1954.

OBLOKE

Zločin italijanskih fašistov

27.11.1942 so italijanski fašisti in vojaki napadli partizansko taborišče na Obloškem hribu. Ustanovili so ga organizatorji NOB za sprejemanje partizanov — novincev iz Baške grape. Imenovali so ga šolsko taborišče. Ob italijanskem napadu je bil v njem tudi politkomisar

4. čete 2. bataljona Soškega odreda Jernej Arko-Črt.

Dvema partizanoma in dvema aktivistoma se je posrečilo prebiti iz obkoljenega taborišča. Komisar Črt se zaradi zlomljene noge ni mogel rešiti. Zato je eno bombo vrgel na napadalce in ranil nekega fašista, z drugo pa si je vzel življenje. Fašisti so dobili mrtvega, mu odrezali glavo jo nasadili na kol in jo naslednji dan nosili po cesti skozi vas Hudajužna v Baški grapi.

RUT

Rojstna hiša revolucionarja Simona Kosa

Rojen je bil leta 1911. Pred drugo svetovno vojno je bil član organizacije TIGR. Jeseni 1940 je bil aretiran in na drugem tržaškem procesu (od 1. do 14. 12. 1941) obsojen na smrt. S Pinkom Tomažičem in tremi obsojenci je bil 15.12.1941 na openskem strelišču ustreljen. Spominska plošča je na rojstni hiši v Rutu, odkrita 26. 9. 1971.

SELA PRI VOLČAH

Rojstni kraj heroja Dušana Muniha-Darka

Rojen je bil 31.10.1924 v napredni rodoljubni učiteljski družini. Ko se je začelo narodnoosvobodilno gibanje na Tolminskem, se mu je takoj pridružil in začel aktivno delovati. Konec leta 1942 je odšel v partizane. Izkazal se je s hrabrostjo. Ko je bila ustanovljena Gradnikova brigada, je bil imenovan za komandirja minerske čete, ki je opravljala sabotažne akcije. Nato je bil Muniha dodeljen VOS. Ustanavljal je skupine VOS in z njimi opravljal številne akcije v sovražnikovem zaledju, posebno po kapitulaciji Italije. Leta 1944 je bil poslan v Trst in je v Trstu in okolici s soborci izvedel vrsto drznih akcij.

10.1.1945 so Nemci v Borštu obkolili bunker, v katerem je bil Dušan s svojimi tovariši. Partizani so sprejeli neenak boj. Okrog bunkerja je padlo 25 nacističnih vojakov. Dušan se je s tovariši poskušal prebiti iz obroča. Dvignil se je in metal bombe med točo sovražnikovih krogel. To je bil njegov zadnji boj. Padel je 300 m od bunkerja.

Za narodnega heroja je bil imenovan 20.12. 1951.

Po Dušanu Munihu se imenuje osnovna šola na Mostu na Soči, kjer je preživel otroška leta. Na pročelju šole je spominska plošča, odkrita 25.5.1965.

SOČA**Kurirska postaja P28**

Ustanovili so jo aprila 1944. Kurirji so vzdrževali zvezo s P 27 v Magozdu in z Gorenjsko; za pot prek Vršiča in Črne prsti v Bohinj in nazaj so potrebovali do 7 dni.

Volitve v okrožni NOO za zahodno Primorsko in volitve okrajnega NOO za bovški okraj

8.11.1944 se je tu zbral del odposlancev za okrožno skupščino za zahodnoprimorsko okrožje. Izvolili so del odbornikov za okrožni NOO tega okrožja.

Zaradi oddaljenosti in težkih prehodov so v tem okrožju imeli volitve v okrožni NOO v treh krajih, v Soči, v Sedlu in v Markičih, občina Nova Gorica.

15.10.1944 so se v Soči zbrali odposlanci v okrajno skupščino za bovški okraj in izvolili okrajni NOO za ta okraj.

Spominska plošča o volitvah je na osnovni šoli, odkrita 22. 6.1975.

STANOVIŠČE**Požig vasi in streljanje domačinov**

Vas so Nemci dvakrat požgali. 2.11.1943 so prišli čez Stol v Breginjski kot in tedaj med boji s partizani vas požgali. 19.2.1945 je nemški kamion pod vasjo zavozil na mino.

Za represalijo so ta dan ponovno požgali in porušili vse, kar so vaščani obnovili.

Takrat so pobrali 13 moških ter jih na mostu čez potok Rakušček pred Borjano postrelili in vrgli v vodo.

Spomenik stoji pri mostu pred Borjano.

Grobница ustrelenih je urejena na pokopališču nad vasjo Sedlo.

STOPNIK**Partizanska tiskarna Doberdob**

Nad Stopnikom v grapi Strojenca je bila konec leta 1944 urejena partizanska tiskarna Doberdob in je delala do konca vojne.

Prvi rajonski odbor OF

je zasedal 7.9. 1944 na domačiji Zagrapa. V tej hiši so bili razni politični sestanki. Blizu Zagrape pa so imeli svoje sedeže PNOO za Slovensko primorje, okrožni odbor za severno Primorsko in druge ustanove.

Plošča na Zagradi odkrita 2. 9.1977.

STRMEC NA PREDELU**Streljanje talcev in požig vasi**

11.10.1943 so partizani blizu vasi napadli nemški vojaški avtomobil. Med padlimi nemškimi oficirji je bil tudi general. Po partizanskem napadu so pridrli Nemci in se maščevali nad prebivalci. Polovili so vse moške, ki so jih dobili v vasi, in jih 18 ustrelili. Vas pa so porušili in požgali.

O tem dogodku je bil po vojni posnet film z naslovom Črne rute.

Spomenik 10 padlim v NOV, 18 ustrelenim in 3 umrlim v internaciji je postavljen v delno obnovljeni vasi.

Grobovi nemških žrtev so na pokopališču v Logu pod Mangartom.

SUŽID

Sanitetna postaja št. 9

Med pohodom Gradnikove in Gregorčičeve brigade v Benečijo maja 1943 je bila v Skalcah nad Sužidom na pobočju Matajurja ustanovljena sanitetna postaja št. 9. Nadstrešnica z 10 ranjenci je stala na majhni ravnini skalne police, porasle z gostim grmovjem. Oddaljena je bila 2 in pol km zračne črte od ceste Kobarid—Robič. V njej so se zdravili ranjenci Gradnikove in Gregorčičeve brigade. Sanitetno postajo je vodil Franc Uršič iz Kobarida. Delala je do kapitulacije Italije.

Spominska plošča je na severnem pobočju Matajurja.

ŠENTVIŠKA GORA

Ustanovitev 2.brigade VDV

28.4.1944 je bila v Melinski Dragi blizu vasi ustanovljena 2. brigada vojske državne varnosti. Komandant brigade je bil Slavko Furlan-Dušan, politkomisar Miro Remškar-Boštjan.

Spominska plošča na prosvetnem domu je bila odkrita 6.7.1969.

TEMLJINE

Sanitetna postaja št. 5

je bila v grapi pod zaselkom Pod orehom. Vodil jo je bolničar Karel Čufar. V njej je bilo prostora za okoli 20 ranjencev. Tu je ostala od aprila 1943 do razpada Italije.

TOLMIN

Ilika Devetak-Bignami, partizanska obveščevalka

Rojena je bila 17. 6.1896. Med drugo svetovno vojno je živela na svojem domu v Tolminu. Ker je bila poročena z italijanskim generalom, ji je uspelo vzpostaviti stike z najvišjimi predstavniki italijanske vojske.

Od njih je dobivala dragocene podatke, ki jih je posredovala vodstvu OF. Ob kapitulaciji Italije je sodelovala pri razgovorih med generalom italijanske vojske v Tolminu in predstavniki okrožnega odbora OF. Tudi pod nemško okupacijo je delala za OF.

Po izdaji so jo Nemci junija 1944 aretirali in poslali v taborišče Auschwitz, kjer je 16. decembra 1944 umrla.

Otroški vrtec v Tolminu, Ulica Prekomorskih brigad, je poimenovan po liki Devetak-Bignami.

Praznik občine Tolmin

Občina Tolmin ima 25. maj za svoj praznik. V tem datumu je združen spomin na več pomembnih dogodkov iz narodnoosvobodilnega boja na Tolminskem ali v zgornjem Posočju. Maja 1943 so partizanske enote na področju občine imele veliko uspešnih bojev s sovražnikom, na Kolovratu, Matajurju in Stolu. 25. 5. 1943 se je uspešno končal prvi pohod Gregorčičeve in Gradnikove brigade v Beneško Slovenijo in Reziyo.

TOLMINSKI LOM**Sedež pokrajinskega partizanskega in političnega vodstva NOB**

Novembra 1942 si je uredil svoj sedež v bunkerju pri kmetu Andreju Kokošarju štab Soškega odreda, ki sta ga vodila komandant Mirko Bračič in politični komisar Dušan Pirjevec - Ahac. Tu je bil tudi sedež v decembru 1942 ustanovljenega štaba lil. operativne cone — Alpske, ki se je v začetku 1943 preimenovala v Primorsko operativno cono. Pri vojaškem štabu je imel svoj sedež tudi Pokrajinski komite KPS. V začetku leta 1943 so sedež prenesli v zaselek Kal h kmetu Cirilu Krivcu. Spominska plošča je pri kmetu Kokošarju v Tolminskem Lomu in na Krivčevi hiši na Kalu.

TRENTA**Okrožna partijska konferenca**

V vasi je bila od 27. do 29.5.1944 okrožna partijska konferenca za Tolminsko. Spominska plošča na hiši št. 37 je bila odkrita 11.10.1959.

VOLČANSKI RUTI**Partizanska bolnišnica Svoboda**

Bolnišnica Svoboda je bila nad Kuščarji, nedaleč od križišča Vogrinski. Imela je 30 ležišč. Delala je od novembra 1943 do 18.3.1944, ko je bila izdana. Sovražnik je ujel tri ranjence in požgal bolnišnico. Drugi so se rešili. Ranjence so preselili pod šotore Briško-beneškega odreda v Grebenj, nato pa v Zapotok. Bolnišnico je vodil medicinec Ernest Berke.

VOLČE**Boji Gregorčičeve brigade**

10.5.1943 se je Gregorčičeva brigada na svojem pohodu v Beneško Slovenijo trdo bojevala z Italijani na Kovačičevi planini v območju Kolovrata. Italijani so imeli precejšnje izgube; padlo je tudi 7 partizanov, nekaj pa je bilo ranjenih. Spominska plošča je v Hlevniku v bližini lovske kočje Volče, ob stezi v zaselek Foni, odkrita 4.7.1971.

Požig vasi

13.11.1943 so po pobegu nekaj ruskih ujetnikov v NOV Nemci zažgali 15 hiš.

ZADLAZ-ŽABČE**Ciklostilna tehnika Krn**

Spomladi 1943 je bila ustanovljena tehnika Krn, kasneje znana pod šifro C-32. Selili so jo po raznih krajih in hišah vse do zime 1943/1944, ko so našli primeren prostor zanje v grapi ob Zadlaščici, imenovani Kašana. Tu je tehnika delala do maja 1944; potem so jo preselili pod Rdeči rob, kjer je ostala do konca vojne. Razmnoževali so razna glasila: Slovenski poročevalec, Ljudsko pravico. Kmečki glas, Mladino, partizanske pesmarice itd. Podrejena je bila pokrajinski tehniki za Slovensko primorje. Za tehniko Krn in kasneje imenovano C-32 je odgovarjal Bogomil Kavčič. Spominska plošča je v grapi Zadlaščice pod Tolminskimi Ravnami.

ZATOLMIN

Rojstni kraj revolucionarja in organizatorja upora

Franc Šavii-Medved je bil rojen 31. 3.1903, član KP od leta 1921. Med vojno je bil organizator OF in vstaje na Tolminskem, prvi sekretar okrožnega komiteja KPS za tolminsko okrožje. 8.3.1943 je bil ranjen in je 18.3.1943 umrl na Vršnem.

Spominska plošča na rojstni hiši, št. 55, je bila odkrita 15.9.1959.

Hudi boji 17. SNOB Simona Gregorčiča

Konec avgusta 1944 je bila brigada na pohodu v Slovensko Benečijo. Na področju Rdečega roba je nekaj dni počivala. Sovražnik jo je 20. 8.1944 presenetil na čistini, zato je imela v boju 20 mrtvih, 30 do 40 ranjenih in 60 pogrešanih. Kljub izgubam se je prebila v Benečijo, se tam okrepila z novimi borci ter se novembra 1944 vrnila na Banjško planoto. Spomenik partizanom Tolminske čete iz leta 1943 in Gregorčičeve brigade iz bojev 1944 na planini Sleme pod Rdečim robom je bil odkrit 22.7.1961.

Boji 6. SNOUB Ivana Gradnika na Stolu

18. 5.1943 je del Gradnikove brigade postavil zasedo ob cesti Kobarid-Trnovo in napadel italijanski vojaški avtomobil; partizani so zaplenili 2 radijski postaji, strojnico, brzostrelko in 20 pušk. Po napadu so se umaknili na Stol, tam pa so jih po nekaj urah napadle močne italijanske enote. V hudem celodnevnom boju sta imeli obe strani precej žrtev. Gradnikova brigada se je umaknila prek Soče na Krn.

Spomenik je približno 100 m od planine Božica, odkrit 4. 7.1969.

ŽAGA

Sanitetna pošta št. 10

je stala okrog 1700 m visoko na planini Baban v gorskem masivu Kanina nad zaselkom Gorenja Žaga od aprila 1943. V juliju 1943 so jo premestili na planino Gozdec nad vasjo Plužna. Po kapitulaciji Italije so jo preselili v strmino nad Sočo, na kraj, imenovan Skalca.

V njej so se zdravili ranjenci iz bojev v gornjem Posočju. Postajo je vodil bolničar Stol.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BORJANA

Sredi Spodnje Borjane spomenik 11 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1959.

BOVEC

Na Pirčevi hiši spominska plošča o ustanovitvi komunistične organizacije leta 1921.

Na krajevnem pokopališču grobišče 27 borcev, padlih na Golobarju 26.4.1943, med njimi je narodni heroj Cveto Močnik-Florjan; urejeno 1948.

BREGINJ

Spominska plošča 19 padlim borcem na planini v Plazeh.

Ob cesti v Javorju nad Breginjem spominska plošča 4 padlim borcem, odkrita 6. 7. 1958.

Na hiši krajevne skupnosti spominska plošča 14 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja — domačinom, odkrita 4.12.1955.

Na krajevnem pokopališču v Breginju grobnica 19 padlih borcev s spomenikom, urejena 26.11.1961.

ČADRG

Pred šolskim poslopjem spomenik 8 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

ČEZSOČA

V vasi nasproti osnovne šole spomenik 21 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit septembra 1949.

Na krajevnem pokopališču grobišče 7 padlih borcev, urejeno 1.11.1954.

DOLENJA TREBUŠA

Pri mostu čez Idrijco spominska plošča 23 padlim borcem in 10 žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 27. 10.1957.

Na krajevnem pokopališču grobnica 14 padlih borcev, urejena 4.7.1974.

Na območju vasi 11 spominskih znamenj na mestih, kjer so padli posamezni borci.

Ob cesti na vzhodni strani gostilne Obrekar spominsko znamenje padlemu borcu Zdravku Podobniku, odkrito 1960.

Ob levem bregu potoka Hotenjka, kakih 700 m od glavne ceste, spominsko znamenje padlemu partizanu Viktorju Kovačiču, odkrito 1960.

Približno sredi poti ob cesti med Dolenjo Trebušo in Oblakovim vrhom, spominsko znamenje padlemu borcu Jožetu Felcu, odkrito 1960.

Ob cesti na desnem bregu Idrijce spominsko znamenje nepoznanima padlima borcema, odkrito 1960.

Na levem bregu potoka Hotenjka spominsko znamenje padlemu političnemu komisarju bataljona Francu Casermanu-Tesarju, odkrito 1960.

Ob cesti proti Oblakovemu vrhu, 1 km od Dolenje Trebuše, spominsko znamenje padlemu aktivistu OF Štefanu Lapanju, odkrito 1960.

Ob asfaltni cesti na desnem bregu Idrijce spominsko znamenje padlemu borcu italijanske brigade Garibaldi Natisone, odkrito 1960.

Na desnem bregu Idrijce spominsko znamenje padlemu borcu Edimirju Hvali, odkrito 1960.

V središču Dolenje Trebuše spominsko znamenje padlemu borcu Francu Faganelu.

Ob cesti v Dolenji Trebuši spominsko znamenje padlemu borcu, odkrito 1960.

Na levem bregu Hotenjke v Dolenji Trebuši spominsko znamenje padli borki Reziki Šinkovec, odkrito 1960.

DREŽNICA

300 m pred vasjo, ob cesti v zaselku Lašče, spomenik 20 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 7.11.1965.

DREŽNIŠKE RAVNE

Spominska plošča v Štehi pri palnini Zaprikraj, kjer sta od decembra 1942 do februarja 1943 taborili 1. in 2. četa bataljona Soškega odreda.

GORENJA TREBUŠA

Pri združenem domu spomenik 50 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit julija 1974.

GRAHOVO OB BAČI

Na krajevnem pokopališču grobišče nepoznanih padlih borcev.

IDRIJA PRI BAČI

Spominska plošča padlemu članu okrožnega poveljstva narodne zaščite Jožetu Bedenku na hiši Albina Kofola, odkrita maja 1969.

IDRSKO

Na južni strani cerkve spominska plošča 17 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita septembra 1946.

KAL-KORITNICA

Ob cesti proti Trenti, 100 m od vasi Kal, spomenik 43 borcem, padlim na planini Golobar 26. 4.1943, odkrit 4. 7.1963. Do tu so Italijani privlekli 27 padlih borcev z Golobarja, jih naložili na kamion ter odpeljali na pokopališče v Bovec.

KNEŽA

Na Slatnah nad vasjo Kneža spomenik 39 padlim borcem in 22 žrtvam fašističnega nasilja iz Kneže in okoliških vasi.

Na Slatnah, desno ob cesti proti Podbrdu, grobnica s spomenikom 15 ustreljenim in obešenim borcem NOV, Slovencem in Italijanom.

KOBARID

GREGORČIČEVA ULICA

V bližini mlekarne Planika ob koncu Gregorčičeve ulice spominsko znamenje padlemu aktivistu OF Rajku Bergincu, odkrito 26. 6.1975.

MARKOVA ULICA

V bližini ribogojnice spominsko znamenje ustreljenemu borcu Jožetu Kurinčiču, odkrito 26. 6.1975.

MUČENIŠKA ULICA

Pred vzgojnovarstvenim zavodom spominsko znamenje Antonu Filiju in Cirilu Miklavču, ki so ju Nemci obesili 10.11.1943.

POKOPALIŠČE

Na pokopališču grobišče padlih borcev, urejeno 15.5.1961.

TRG SVOBODE 1

Na pročelju krajevne skupnosti spominska plošča 23 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 29. 9. 1948.

Pri mostu na poti v Ladro in Drežnico spominsko znamenje padlima borcema Ivanu Bergincu in borcu ruske narodnosti, odkrito 26. 6.1975.

KORITNICA

Na koncu vasi, ob cesti proti Podbrdu spomenik 22 padlim borcem in 13 žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1973.

KRED

Na začetku vasi Kred spomenik 30 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Kred, Potoki in Robič, odkrit leta 1963.

LADRA

Na levem bregu potoka Rečica, pri mostu v vasi Ladra, spomenik 12 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

LIVEK

Na športnem igrišču osnovne šole spomenik 18 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 20. 9.1964.

LOGARŠČE

Ob nekdanji vaški mlekarni pred vasjo spomenik 17 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

LOG ČEZSOŠKI

V vasi spomenik padlima borcema, odkrit 1946.

MOST NA SOČI

Na trgu na Vugovi hiši spominska plošča trem ustreljenim talcem iz Kanalskega Loma, odkrita novembra 1948.

Na krajevnem pokopališču grobnica 23 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena novembra 1948.

Pred novim vrtcem, št. 21 a, spomenik NOB, odkrit 25.5.1977.

PEČINE

V vasi spomenik 23 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 4.7.1968.
Spominska plošča padlima borcema v Žlebeh.

PLUŽNA

V vasi spomenik 8 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit septembra 1948.

Na planini Prihod-Poljanca spominska plošča trem padlim borcem, odkrita 4.7.1956.

Na osnovni šoli spominska plošča 5 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 1.11.1953.

PODBRDO

Na križišču nasproti mosta spomenik 13 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 29.11.1958.

Na krajevnem pokopališču grobnica 37 padlih borcev in 5 žrtev vojne.

POLJE

Pri Gradišarjevem robu pod vasjo, ob poti v Stopnik, spominska plošča trem padlim borcem, odkrita 6. 7.1969.

POLJUBINJ

Ob cesti proti Tolminu spomenik 7 ustreljenim talcem domačinom, odkrit 1.11.1954.

Na planini Lom, na križišču ceste, ki vodi iz Ljubinja na planino Razor, spominska plošča 9 padlim borcem in talcem, odkrita 7.7.1967.

PONIKVE

Sredi vasi spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 14.11.1965,

PRAPETNO BRDO

Na hiši št. 17, pri Kloku, spominska plošča 16 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 24. 7.1961.

V vasi, blizu stare lipe, spomenik 17 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 1.12.1957.

Spominska plošča padlima borcema bratoma Tonetu in Jožetu Koder na njuni rojstni hiši, odkrita 26. 9.1971.

SELCE

Nad vasjo spominska plošča padlemu intendantu sanitetne postaje Maksu Skočirju.

SLAP OB IDRIJCI

Na pročelju osnovne šole spominska plošča 15 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 1.11.1953.

SOČA

Ob cesti proti Trenti spomenik 14 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 4. 7.1957.

Na krajevnem pokopališču grobišče 5 padlih borcev, urejeno 1.11.1957.

SRPENICA

Sredi vasi spomenik 9 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 21. 9.1951.

Na vaškem pokopališču skupno grobišče 7 padlih borcev, urejeno 1.11.1956.

STARO SELO

V vasi, na vrtu ob cesti, spomenik 8 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 7.8.1955.

Na hiši št. 60, pri odcepu ceste v Breginj, spominska plošča 6 padlim kurirjem in 3 borcem.

Na sredini hriba Matajur, nasproti vasi Staro selo, spominska plošča sedežu okrajnega komiteja KPS za kobariški okraj, odkrita 22. 7.1959.

STOPNI K

Na bivši osnovni toli, nasproti gostilne, spominska plošča 10 padlim borcem in 6 žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 27. 9.1957.

SVINO

Na hiši Franca Konavca, št. 2, spominska plošča 6 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

ŠENTVIŠKA GORA

Na pročelju osnovne šole spominska plošča okrožnim vodstvom političnih organizacij za baško okrožje, odkrita 1973.

Na krajevnem pokopališču grobnica 29 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja, urejena 15.5.1960.

TOLMIN

BRUNOV DREVORED

Spomenik padlima borcema Brunu Morettiju in Albinu Rejcu, odkrit 22.8.1952.

RUTARJEVA ULICA 10

Na Šorlijevi hiši spominska plošča o ustanovitvi mestnega odbora OF.

TRG MARŠALA TITA

Spominska plošča 8 mučenim in ubitim zapornikom na pročelju stavbe bivše občinske skupščine, kjer so bili med vojno zaporci, odkrita 1953.

ULICA PADLIH BORCEV

Ob vhodu na mestno pokopališče grobnica 59 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja iz Tolmina in okoliških vasi: Poljubinj, Ljubinj, Tolminske Ravne, Zadlaz—Čadrg, Volarje, Dolje, Gabrje, Zatoimin, Prapetno, Zadlaz—Žabče, Čadrg; urejena 1.11.1953.

TRENTA

Pri odcepu ceste k planinski postojanki Zlatorog spomenik 16 padlim borcem in dvema španskima borcema.

Na vaškem pokopališču grob dveh padlih borcev, urejen 1.11.1957.

Na Tičarjevem domu na Vršiču spominska plošča zaključnim bojem za osvoboditev, ki jih je tod vodil motorizirani odred IV. armade JA.

VOLČE

Ob glavni cesti med Volčami in Čiginjem, blizu industrijskega obrata tovarne Gostol, spomenik 52 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Volče in okoliških vasi.

ZADLAZ-ČADRG

Na združenem domu spominska plošča 13 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 22.7.1956.

ZATOLMIN

Na združenem domu spominska plošča 19 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 4. 7.1956.

Spominska plošča padlima borcema Antonu Skočirju in Janezu Rutarju iz Zatoimina — ob cesti v Polog v zaselku Ralne, kjer sta padla; odkrita aprila 1954.

Tri spominske plošče trem borcem, padlim v bojih Gregorčičeve brigade 20.8.1944 na Rdečem robu; plošče so na mestih, kjer so padli.

ŽAGA

V vasi ob glavni cesti Kobarid—Bovec spomenik 21 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrit 28. 5.1950.

Spominska plošča na rojstni hiši narodnega heroja Staneta Žagarja, odkrita julija 1952.

ŠTAJERSKA

Občina Brežice

BREZINA

Ustanovitev Brežiške čete

V nekdanji železniški čuvajnici, ob prehodu čez cesto Brežice—Brezina, je bila pri železničarju Francu Milavcu 28.10.1941 ustanovljena Brežiška četa. V njej so bili zbrani mladi skojevci iz Brežic in Brestanice. Vodila sta jo komandir Dušan Kveder in politični komisar Rudi Janhuba. S pogostimi napadi na sovražnikove postojanke in komunikacije je skušala ovirati nemško izseljevanje prebivalcev iz Posavja. Nemci so jo zasledovali, jo napadli v taborišču na Velikem kamnu pri Podsredi 29. 11.1941 in jo uničili.

Na hiši, kjer je bila četa ustanovljena, je spominska plošča, odkrita leta 1961.

Dan ustanovitve Brežiške čete imajo Brežice za svoj občinski praznik.

Ustrelitev borcev krške partizanske skupine

V smrekovem gozdu ob cesti Brežice—Bizeljsko so nacisti 30.7.1941 ustrelili 9 fantov in 1 dekle, ki so bili člani krške partizanske skupine. Nemci so jih s pomočjo izdajalca ujeli v gozdu Rore nad Krškim 29.7.1941. To so bile prve žrtve nacističnega nasilja v Sloveniji.

Na kraju, kjer so bile žrtve pobite in 4 leta pokopane, stoji spomenik z njihovimi imeni.

BREŽICE

CESTA PRVIH BORCEV 1

Posavski muzej

V brežiškem gradu ima prostore Posavski muzej. S svojimi zbirkami prikazuje področje vzhodne Slovenije od Zidanega mosta do Sotle od mlajše kamene dobe do konca druge svetovne vojne. V tem muzeju je poleg drugih tudi zgodovinski oddelek, ki prikazuje hrvatsko-slovenski kmečki upor 1573, zgodovino Posavja med obema vojnama in v vojnih letih 1941—1945. Tu so pričevanja o prvih partizanskih enotah iz leta 1941 (krška partizanska skupina, Brežiška četa), o prvih slovenskih talcih, razvoju NOV na Kozjanskem (Kozjanski bataljon 1942—1944, Kozjanski odred 1944—1945) ter okupatorjevem nasilju nad civilnim prebivalstvom.

Prikazan je nacistični izgon slovenskih intelektualcev in drugih zavednih Slovencev na Hrvaško in v Srbijo ter splošno izseljevanje; Nemci so v letih 1941—1942 poslali 35000 prebivalcev iz Posavja v nemška taborišča. Z dokumentarnim in slikovnim gradivom je predstavljeno življenje in delo slovenskih izgnancev po nemških taboriščih in po najrazličnejših deloviščih v Nemčiji.

DOBOVA

Množična manifestacija Ljudske fronte

24.10.1937 je bilo v Dobovi množično zborovanje Ljudske fronte v Posavju. Ob odkritju spomenika vojakom, padlim v I. svetovni vojni, se je namreč zbrala velika množica ljudi. To so izkoristili predstavniki Ljudske fronte. V Dobovo sta prišli organizirano dve skupini, ki sta jih vodila Maks Stermecki in Andrej Šmid. Ker so jim orožniki preprečili pohod v Kapele, so začeli s politično manifestacijo na železniški postaji v Dobovi. Govornik je bil Ivan Kreft. Čeprav so vmes posegli orožniki, je manifestacijo uspelo izpeljati.

O tem dogodku priča spominska plošča na železniški postaji v Dobovi, odkrita 27. 10.1977.

PAVLOVA VAS

Boj Kozjanske čete

16. 12. 1943 je Kozjanska četa napadla nemško orožniško patrolo. Nemci so takoj ukrepali; zbrali so 150 mož redne vojske, vermanov in orožnikov in že popoldne istega dne napadli četo. Pri tem so uporabili celo aviacijo. Kozjanci so sovražnike pričakali in uspešno odbili njihov napad.

Spopad s sovražnikom

Po skupnem napadu Kozjanske čete in Zagorskega bataljona 19. in 20.12.1943 na Bistrico ob Sotli in po boju na Preski so se borci umaknili v Pavlovo vas. 21.12.1943 so jih napadli Nemci. Partizani so sprejeli boj na grebenu Drenovca. Sovražnikove enote, med katerimi je bil tudi 14. SS policijski polk, so izvedle šest jurišev, a so jih Kozjanci in Zagorci uspešno odbili. Zaradi pomanjkanja streliva in bomb so se po sedmem sovražnikovem jurišu umaknili. Sovražnik je imel velike izgube, okoli 90 mrtvih in dosti več ranjenih; od partizanov so bili 4 mrtvi in 13 ranjenih.

PIŠECE

Streljanje talcev

V vasi Pišce je okupator iz maščevanja za akcijo 1. čete Kozjanskega bataljona, ki je tu likvidirala okupatorjevega sodelavca in izdajalca, 1. 5.1943 postrelil 10 talcev. Nekateri teh talcev so bili ujeti borci 2. čete Kozjanskega bataljona, ki jo je okupator uničil v Osredku 18.2.1943.

Na grobu ustreljenih talcev na pokopališču v Pišecah je spomenik z imeni žrtev. Med njimi so tudi grški vojni ujetniki, ki so bili partizani v Kozjanskem bataljonu.

Spomenik je projektiral arhitekt Karel Filipčič.

SILOVEC

Ustanovitev Kozjanskega odreda

V gozdu Drenovec, nad vasjo Silovec, je bil 27. 4.1944 ustanovljen Kozjanski odred.

5. tem se je začelo obdobje velikih uspehov NOB na Kozjanskem. Štab odreda, bataljonski štabi in zaledne službe so se pogosto zadrževali v vasi Silovec.

Spomenik o ustanovitvi odreda je postavljen v vasi Silovec, južno od gozda Drenovec, kjer je bila borcem prebrana odločba o ustanovitvi odreda.

Projektant spomenika je arhitekt Karel Filipčič.

ZGORNJA POHANCA

Okupatorjeva žrtev

Od zgodnje pomladi 1942 sta na območju od Bizeljskega do Brestanice politično zelo aktivno delovala Jože Preskar-Ilija in Rudi Rožanc-Slavo. Spadata med prve politične delavce OF na tem področju; prišla sta iz Zagreba. Poleti 1942 so jima zaradi izdaje nemški policisti pri Gornji Pohanci postavili zasedo; Rudi Rožanec-Slavo je bil ubit.

Pod vasjo Zgornja Pohanca, ob potoku Močnik, je Rožancu postavljen spomenik.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

ARTIČE

Na osnovni šoli spominski plošči z imeni padlih borcev in žrtev okupatorjevega nasilja.

Na urejenem prostoru ob prosvetnem domu spomenik borcem NOB in izgnancem iz krajevnih skupnosti Artiče; delo kiparja samouka Jovanoviča.

BIZELJSKO

Na pokopališču spomenik padlim partizanom in žrtvam nacističnega nasilja z Bizeljskega, odkrit leta 1967.

Pred združnim domom spomenik, ki predstavlja boj in žrtve tega dela Slovenije. Masivni stebri, ki rastejo proti trem najvišjim stebrom z emblemi naše svobode, simbolizirajo Triglav — svobodno Slovenijo. Spomenik je delo arhitekta Karla Filipčiča, odkrit 22. 7. 1976.

BLATNO

Na vzpetini ob cesti Globoko—Pišece spominsko znamenje padlim borcem.

V vasi, ob potoku Gabernica, spominsko znamenje padlemu borcu.

BREGANSKO SELO

V vasi spominski plošči borcem NOB in žrtvam fašističnega nasilja s tega področja.

BREZINA

Na tržnem prostoru pred železniško postajo Brežice spomenik padlim borcem in žrtvam za svobodo iz kraja Brežice-okolica; projektant arhitekt Peter Šepec; spomenik odkrit leta 1969.

BREŽICE

CESTA PRVIH BORCEV 6

Na stavbi, v kateri je pred vojno delal dr. Stanko Černelč, spominska plošča temu partizanskemu zdravniku, ki so ga ustaši ustrelili skupaj z ranjenci in osebjem 14.9.1942 ob napadu na partizansko bolnišnico v Prisrini.

POKOPALIŠČE

Na pokopališču grobišče, kjer so pokopani padli borci NOB iz tega kraja in borci 4. krajiške divizije, ki so padli za osvoboditev Brežic 9. 5.1945.

Spomenik je delo arhitekta Franca Filipčiča; odkrit 1.11.1976.

ULICA 21. MAJA

Na zelenici ob cesti osrednji spomenik, posvečen padlim borcem in izgnancem iz občine Brežice ter kmečkim uporom; delo kiparja Stojana Batiča.

CERKLJE OB KRKI

Na osnovni šoli spominski plošči z imeni padlih borcev in žrtev okupatorjevega nasilja iz krajevne skupnosti Cerklje.

Na pokopališču grob šestih padlih borcev NOV in spomenik.

ČATEŽ OB SAVI

Na stavbi krajevne skupnosti spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz krajevne skupnosti Čatež.

ČEDEM

Na vodovodnem rezervoarju spominska plošča vaščanom, ki so padli med NOB.

DOBOVA

Na prosvetnem domu spominska plošča padlim borcem NOV iz tega kraja.

GLOBOKO

Pri prosvetnem domu spominsko znamenje padlim borcem NOB in žrtvam fašističnega nasilja s področja Globokega.

KAPELE

Na gasilskem domu spominska plošča padlim borcem NOB iz Kapel.

KRŠKA VAS

Sredi vasi spomenik v obliki dveh obeliskov, posvečen padlim borcem in žrtvam, odkrit leta 1962; projektant arhitekt Jože Ajster.

PAVLOVA VAS

Na Drenovcu, ob poti iz Pavlove vasi proti Preski, spominsko znamenje padlemu borcu NOB Kerinu.

PIŠECE

V urbanistično urejenem delu sredi vasi spomenik, ki ponazarja boj za svobodo na tem območju; posvečen je kmečkim uporom, Brežiški četi, padli Srečevi četi, v Pišecah ustreljenim talcem, skupnemu boju Kozjancev in Zagorskega bataljona ter zmagi Kozjanskega odreda nad nemško postojanko.

Spomenik je delo arhitekta Karla Filipčiča; odkrit 1975. leta.

RIGONCE

Na rojstni hiši padlih bratov Cirila in Marka Gerjeviča, prvoborcev iz Brežiške čete, spominska plošča.

SROMLJE

V vasi spomenik padlim partizanom in žrtvam sovražnikovega nasilja.

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □

fja vodovodnem rezervoarju spominska plošča vaščanom, padlim v NOB.

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □

Na rojstni hiši padlega Jožeta Šavriča, prvoborca iz Brežiške čete, spominska plošča.

Občina Celje

□□□□□

□□□□□□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□

V Celju se je z razvojem industrije ob koncu 19. stoletja razvilo revolucionarno delavsko gibanje, ki je doseglo svoj višek v zadnjem desetletju pred drugo svetovno vojno. Spodbujali in idejnopolitično so ga usmerjali in vodili komunisti. Leta 1928 je bila v Celju že ustanovljena prva partijska celica in kmalu še druga ter skojevska organizacija. Obe organizaciji pa sta obstajali le do januarja 1929. leta. Takrat so se namreč začele aretacije in oblasti so še isto leto (po zakonu o zaščiti države) uprizorile u Celju tudi prvi sodni proces proti 12 komunistom. Aretacije, obsodbe in brutalno preganjanje sleherne svoboljubne misli so v času šestojanuarske diktature močno zavrie delavsko gibanje. Ponovno se je začelo širiti in krepiti šele nekaj let pozneje, ko so se začeli vračati komunisti in so nadaljevali svoje revolucionarno delo in ko so v KP vstopili tudi novi člani. Med najvidnejši organizatorji tega gibanja so bili Franc Leskošek-Luka, Slavko Šlander, Franjo Vrunč-Buzdo, Dušan Kraigher-Jug, Peter Štante-Skala, Janko Skvarča in še mnogi drugi, ki so se borili za pravice delavcev. Organizatorji so si pridobili zaupanje med delavci. Zahtevali so povečanje mezd, izboljšanje delovnih in higienskih razmer, svobodo govora, tiska in zborovanj, pripravljali stavke in prirejali politične manifestacije. Prav komunisti so pripravili tudi največjo stavko; izbruhnila je 27. 8. 1936 v Westnovi tovarni (današnja EMO). Trajala je do 6. 9., sodelovalo pa je okoli 2000 delavcev. Uprli so se brezobzirnemu izkoriščanju in samovolji nekaterih mojstrov, ki sojih proti delavcem podpihovale še nemško in nacistično opredeljene osebe. Stavka pa ni dala pričakovanih uspehov, ker je lastnika tovarne očitno podpirala tudi tedanja oblast, saj je tovarno varovalo okoli 100 policistov. Westen je po stavki odpustil z dela kar 380 delavcev in nekaterim odpovedal tudi stanovanja. Vsem odpuščenim so delavske knjižnice opremili z rdečim pečatom, kar je pomenilo, da so bili osumljeni sodelovanja s komunisti in zato tudi drugod niso dobili zaposlitve.

□□□□□□□□□□□□ □□□□ □□□□□□□ □ □□□□□□

Poleg stavk so komunisti uporabljali tudi druge oblike boja za pravice delovnih ljudi. Izredno pomembni so bili razni zleti, demonstracije in manifestacije. Ena največjih manifestacij je bil gotovo vseslovenski zlet Svoboda 7. 7. 1935. Udeležilo se ga je veliko delavcev iz vseh večjih industrijskih središč Slovenije. V mogočni povorki skozi mesto v spremstvu godb na pihala so delavci vzklikali revolucionarna gesla in se končno zbrali na Glaziji, kjer je bilo veliko politično zborovanje. Govoril je Franc Leskošek-Luka. To zborovanje je bilo izredno pomembno za nadaljnji razvoj delavskega gibanja, saj je močno okrepilo borbenost in akcijsko enotnost delavstva.

ŠLANDROV TRG**Spomenik Vojna in mir ter grobnica
narodnih herojev**

stoji sredi Šlandrovega trga. Pred vojno je tu stala pravoslavna cerkev, pa so jo Nemci porušili. Ob spomeniku je grobnica narodnih herojev. V njej so pokopani 3 narodni heroji — Dušan Kraigher-Jug, član PK KPS za Štajersko, Ivan Kovačič-Efenka, nekdanji komandant 14. divizije, in generalmajor Franc Rojšek-Jaka, nekdanji komandant 18. divizije, ter Vera Šlander-Lojzka, sekretarka PK SKOJ za Štajersko, in Mica Šlander-Marinko, članica CK KPS.

Spomenik je izdelal kipar Jaka Savinšek. Upodobil je izredno lepi figuralni kompoziciji, ki predstavljata vojno in mir. V vojni so ponazorjeni najpomembnejši dogodki iz narodno-osvobodilnega boja na celjskem območju, v kompoziciji Mir pa prispevata mladosti, radosti in delovnega poleta po vojni.

TRG V. KONGRESA**Muzej revolucije**

je v prenovljeni stari mestni hiši v središču mesta. V šestih dvoranih je urejena stalna razstava, ki prikazuje razvoj revolucionarnega delavskega gibanja in narodnoosvobodilnega boja v celjski regiji. Razstavljene fotografije, dokumenti in drugi predmeti nazorno prikazujejo revolucionarno delo komunistov v predvojnem obdobju, njihove priprave na oboroženo vstajo ter potek, obseg, intenzivnost in posebnosti narodnoosvobodilnega boja v tem delu Slovenije. Prikazano je tudi gradivo o nacističnih zločinih, raznarodovalni politiki, izseljevanju, aretacijah, mučenju in ubijanju nedolžnih ljudi ter ropanju in uničevanju njihovega premoženja.

Muzej revolucije je začel z delom decembra 1963. leta. Načrte zanj je izdelal arhitekt Dušan Samec. Gradivo pa je zbral in uredil Stane Terčak.

Stari pisker

je splošno znano ljudsko ime za sodne zapore v Celju. Za Avstroogrske in stare Jugoslavije so v njih zapirali politične jetnike in kriminalce. Nacisti pa so to poslopje spremenili v najhujšo množično mučilnico in morišče nacionalno zavednih ljudi. Stari pisker so napolnili z zaporniki že sredi aprila 1941. Odslej je bil vedno prenapolnjen. Med vso okupacijo je bilo v tej stavbi zaprtih okoli 16 000 ljudi. Veliko so jih nacisti poslali v koncentracijska taborišča ali pa jih ustrelili, obesili ali ubili z mučenjem. Zapornike so zverinsko mučili in streljali kar na dvorišču. Od 4. 9. 1941 do 15. 8. 1942 je bilo ustreljenih 374 talcev, med njimi 49 žensk. Ob koncu leta 1941 in v začetku 1942 so nekaterim na smrt obsojenim pred ustrelitvijo dovolili napisati svojcem poslovilno pismo. 70 jetnikov je izkoristilo to možnost, da so v zadnjem trenutku življenja napisali svoje poslednje želje. Ta pisma so najbolj pretresljivi dokumenti o junaštvu in neizprosni boju našega ljudstva za svobodo.

V noči med 14. in 15. 12. 1944 je skupina aktivistov okrajnega odbora OF Celje vdrla v Stari pisker in osvobodila 127 zapornikov ter zaplenila nekaj orožja.

Leta 1965 so dvorišče v Starem piskru in prostor, kjer je bila mučilnica, preuredili v stalno spominsko razstavo. Na zidu, ob katerem so streljali talce, so vzdane ploščice z imeni ustreljenih. Poleg njih je velik bronast relief in granitna plošča, na kateri so vklesane poslovilne besede kmeta Ivana Acmana pred ustrelitvijo. V spominski sobi so razstavljene tudi muzealijske iz Starega piskra, originalni plakati, fotokopije poslovilnih pisem in fotografije o streljanju talcev 22. 7. 1942.

Idejni načrt za spominsko razstavo je izdelal arhitekt Dušan Samec, bronasti relief je oblikoval kipar Peter Černe.

TRG SVOBODE

Zasramovanje in mučenje ujetih partizanov

V letu 1942 je okupator na Štajerskem uvedel najhujši teror. Nemci so skušali z vsemi silami in sredstvi zatreti narodnoosvobodilno gibanje. Neprestano so zasledovali in preganjali tudi partizanske enote, jih hoteli obkoliti in uničiti. Toda partizani so se taki taktiki bolj ali manj spretno izogibali. 7.11.1942 pa so v bojih na Dobrovljah sovražniki prizadejali Savinjskemu bataljonu hude izgube. Padlo je 17 partizanov, 7 so jih ujeli. Po zaslugi izdajalcev so takrat tudi na Kozjanskem ujeli nekaj aktivistov OF in organizatorjev vstaje. Med njimi je bila sekretarka okrožnega komiteja KPS za Kozjansko narodni heroj Tončka Čeč. Ujete partizane so vodili po celjskih ulicah in jih pred zidom na Trgu svobode mučili in zasramovali. Zvezane so postavili ob zid, pred njih pa zmetali na tla trupla njihovih tovarišev, ki so padli v boju na Dobrovljah.

Spominska plošča je na zidu med Narodnim domom in vojašnico Slavka Šlandra: odkrita 1. 1952.

VRUNČEVA ULICA

Zbirno taborišče za ugrabljene otroke

Nacisti so že pred okupacijo izdelali podrobne načrte za germanizacijo. Po zasedbi so jih začeli takoj uredničevati. Desettisoče ljudi so neusmiljeno pognali z domov v izgnanstvo. Izseljevanju »politično nevarnih« in na Štajersko po prvi svetovni vojni priseljenih oseb ter izseljevanju ljudi iz obmejnega brežiškega pasu je sledilo še izseljevanje partizanskih družin, starčkov, mater in otrok. Nekdanjo okoliško osnovno šolo v Celju so spremenili v zbirno taborišče. Šolo so obdali z žico in stražnimi stolpi ter jo napolnili z družinami partizanov, aktivistov in talcev. Tu se je začela najbolj trnova pot partizanskih mater in bridka usoda najmlajših, ki so jih iztrgali družinam in celo iz naročij mater ter jih pošiljali v taborišča ali pa določili za prevzgojo pri nacističnih veljakah.

Na 1. osnovni šoli je vzidana spominska plošča s posvetilom; odkrita 4. 7. 1957. V šoli pa je tudi razstava fotografij, ki prikazujejo ta okupatorjev zločin.

DOBRNA

Boji 14. divizije

Umik z ranjenci na Basališče (Paški Kozjak)

Štab 14. divizije je določil, da se divizija v noči od 17. na 18. februar 1944 prebije s Paškega Kozjaka na Pohorje. Nemške položaje na cesti Dolič—Vitanje sta začela napadati bataljona Šercerjeve brigade. Bila sta odbita, zato sta jima prišla na pomoč še po en bataljon Tomšičeve in Bračičeve brigade. Borci niso v prvem naletu zavzeli sovražnih položajev. Zaradi visokega snega in v hudem mrazu so zatajili mitraljezi. Proti jutru 18.2. pa so se 4 bataljoni prebili, vendar zaradi močnega sovražnikovega pritiska ni bilo mogoče prenesti ranjencev čez cesto. Zato se je glavnina divizije z vsemi ranjenci umaknila nazaj proti Paškemu Kozjaku in Basališču. To je bil eden najtežjih trenutkov 14. divizije na vsem njenem pohodu. Na čistini pod vrhom Basališča, nad Glažarjevo in Miklavževo kmetijo so kolono z ranjenci in komoro napadle nemške lovske zasede, tako da so borci komaj rešili ranjence. Divizijski predhodnici se je posrečilo z jurišem pregnati Nemce in zasesti vrh Basališča. Boji so trajali ves dan. V temi, po umiku Nemcev s čistine, se je divizija zbrala z ranjenci, ki so ves dan ležali v snegu, in odšla proti Brdcam. Na teh položajih je sovražnik spet napadel divizijo. Po hudih bojih se je s popolnoma izčrpanimi borci izvila iz nemških obročev in se prebila do Dobaričnika. Med 19. in 20. 2. 1944 je pri Podvinu prebila nemško obkolitev, se spustila v dolino Pake, pekoračila železniško progo in odšla proti Graški gori. Med prebojem je divizija nekaj hudo ranjenih borcev poskrila pri kmetih na Paškem Kozjaku-

Nemci so ranjene borce našli in skoraj vse pobili. Pokopani so v skupni grobnici na Ramšakovi kmetiji, nekaj pa tudi v Strmcu nad Dobrno.

Spomenik pri cerkvi pod Špikom je posvečen bojem 14. divizije z Nemci od 16. do 18. 2.

1944; ob robu je relief z napisom I. UB T. Tomšiča.

Spomenik trem padlim borcem 14. divizije je na Basališču.

Na Visokem je postavljen spomenik o bojih 14. divizije od 19. do 20. 2. 1944.

GORICA PRI ŠMARTNEM

Sestanek aktivistov OF

V Žagarjevi hiši št. 31 je bil 4.6.1943 na sestanku aktivistov ustanovljen odbor OF za Gorico, Lokrovec, Dobrovo in Šmartno.

Na hiši je o tem spominska plošča.

LINDEK

Boji 14. divizije

15.2.1944 so Nemci obkolili divizijo na področju Vojnik—Frankolovo—Stranice—Vitanje—Nova cerkev (Strmec). Tomšičeva brigada je imela hude boje pri lindeškem gradu, Bračičeva se je držala na položajih na Lindeku v smeri Vitanje, Šerčerjeva pa je vztrajala na položajih na Mali gori proti Konjicam. Najmočnejšo zaporno črto je sovražnik postavil na severu, da bi preprečil diviziji prehod na Pohorje. Po težavnem preboju si je izsilila pot iz obroča pri vasi Trnovlje, prekoračila Hudinjo in cesto, odšla mimo naselja Velika Raven in zasedla pomembne strateške točke na Paškem Kozjaku 16. februarja.

Plošča v spomin na boje je vzidana na starem gradu; odkrita 23. 5. 1953.

MEDLOG

Druga konferenca KP Slovenije

Partijske organizacije v Celju so se v zadnjih letih pred nacistično okupacijo številčno in organizacijsko močno okrepile ter razširile svoje delo; glavni pobudnik te dejavnosti je bil okrožni komite, ki ga je vodil tedanji sekretar Slavko Šlander. Partijska organizacija je prevzemala čedalje zahtevnejše in odgovornejše naloge. Ob koncu leta 1939 jo je CK KP Slovenije zadolžil, da v strogi ilegalni določi kraj in pripravi prostor za drugo konferenco KPS. Delegati so se zbrali v noči na 1.1.1940 v Joštovem mlinu v Medlogu, kjer je bilo že prej pogosto zbirališče in središče dela celjskih komunistov. Udeleženci konference so razpravljali o perečih političnih in organizacijskih vprašanjih. Posebno pozornost so posvetili mednarodnemu političnemu položaju, zlasti pretečemu širjenju nacizma in fašizma v Evropi. Konferenca je sprejela pomembne sklepe za nadaljnjo krepitev partije in enotnosti delovnih ljudi v boju proti nacistični propagandi, petokolonski dejavnosti in osvajalnim težnjam nemško-italijanskega imperializma.

Maja 1940 je bila v Joštovem mlinu tudi konferenca okrožnega komiteja KPS Celje.

V spomin na ta dogodek je na Joštovem mlinu spominska plošča.

OSTROŽNO

Priprave na oboroženo vstajo

Celjski komunisti so se zaradi dolgoletnih izkušenj o ilegalnem političnem in revolucionarnem delu lahko zelo hitro pripravili na oboroženi boj proti okupatorju. V drugi polovici julija 1941 je navodila za boj prinesel na Štajersko Slavko Šlander, eden glavnih organizatorjev vstaje na Štajerskem. O tem so razpravljali na sestanku štajerskih političnih voditeljev na Ostrožnem in dali navodila za partizanske akcije v posameznih okrožjih. Vojni komite za Štajersko, ki so ga sestavljali Slavko Šlander-Aleš, Miloš Zidanšek, Boris Čizmek-Bor, je začel ustanavljati partizanske enote. Do konca julija 1941 so iz skupin komunistov

ustanovili Revirsko in Pohorsko četo ter na širšem celjskem področju na zahodu Savinjsko in na vzhodu Celjsko četo — ustanovljena je bila na Resevni nad Šentjurjem 20. 7. 1941.

V spomin na priprave za vstajo in na ustanovitev Celjske čete ima občina Celje 20. julija svoj praznik.

Spominska plošča je na hiši št. 79 v Ostrožnem, na gostilni Vedenik, kjer so se 19. 7. 1941 sestali prvi organizatorji vstaje. Odkrita je bila 19. 7. 1959.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BABIMO

Spominska plošča na zadružnem domu, posvečena 14 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

BRDCE NAD DOBRNO

V bližini kmetije Ivane Štravs (p. d. Krivec), 2 uri hoda od Dobrne, grobišče, v katerem je pokopanih 39 padlih borcev 14. divizije. Na grobišču je spomenik s ploščo in posvetilom, odkrit leta 1952.

Na hiši Ivana Štravs spominska plošča 13 borcem 14. divizije, ki so padli v tem kraju 15. 2. 1944.

CELJE

Na peronu železniške postaje spominska plošča 12 železničarjem, ki so dali svoja življenja za svobodo, odkrita l. 1952.

CESTA NA GRAD 8

Spominska plošča na Jagričevi hiši, kjer je leta 1941 delovala Igorjeva ilegalna tehnika.

KAJUHOVA ULICA 7

Pred gimnazijo spomenik partizanskemu pesniku in narodnemu heroju Karlu Destovniku-Kajuhu.

OTOK

Osnovna šola poimenovana po velikem revolucionarju, narodnem heroju in sekretarju pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko Slavku Šlandru. Pred šolo stoji tudi njegov spomenik, delo kiparja Janeza Pirnata. Odkrit septembra 1974.

SLOMŠKOV TRG 1

Spominska plošča na hiši, kjer sta stanovala oče in sin Ivan Skale, ki so ju nacisti obesili pri Stranica.

TITOV TRG

Pred poštnim poslopjem spomenik 92 padlim poštarjem Slovenije; izdelal kipar Ivan Napotnik, odkrit leta 1949.

TRG V. KONGRESA

V veži upravne zgradbe Celjski tisk spominska plošča 7 padlim grafičarjem, odkrita leta 1947.

VODNIKOVA ULICA 2

Spominska plošča na zgradbi Kreditne banke, kjer je na begu iz gestapovskih rok skočil skozi okno in se ubil ilegalce Tine Majer.

DOBRNA

Sredi naselja spomenik vsem iz tega kraja, ki so žrtvovali svoja življenja za svobodo.

Na eni izmed zdraviliških stavb spominska plošča partizanu Petru Nemcu, ki so ga 31. 7.

1944 tu mučili in ubili gestapovci.

V naselju Brdce, na hišah Miha Bračiča in Pavla Štravsca, spominski plošči padlim v N OV.

GABERJE

Na dvoriščni strani doma Partizan spominska plošča enajstim v NOV padlim članom telovadnega društva, odkrita leta 1950.

Na Golovcu grobnica s spomenikom. Tu so pokopani posmrtni ostanki 114 padlih borcev in aktivistov NOB, med njimi tudi narodni heroj Janko Stariha, ki je padel 7.11.1942 na Dobrovljah. Spomenik je oblikoval arhitekt Janko Hartman.

GABROVEC

Na Sajkovi hiši spominska plošča 6.7.1944 ustreljenemu Ivanu Klosu-Frediju, sekretarju rajonskega odbora OF Dramlje.

GORICA PRI ŠMARTNEM

Spominska plošča na Rebečevi hiši, št. 48, kjer je bila partizanska javka od spomladi 1943.

Štirje člani te družine so dali življenja za svobodo. Plošča odkrita 1961.

HUDINJA

Pred osnovno šolo, ki se imenuje po narodnem heroju Franju Vrnču, spomenik temu prekaljenemu revolucionarju in borcu; delo kiparja Staneta Keršiča; odkrit 2. 6. 1969.

IVENCA

Kakih 500 m od ceste grobišče in spominski kamen borcema 14. divizije; urejeno 15. 4.1956.

KOBLEK

Na Dobrotinškovi hiši spominska plošča 6 članom Dobrotinškove družine, ki so padli v NOB in umrli v taborišču; odkrita 22. 7.1956.

KOMPOLE

Na hiši Antona Ocvirka spominska plošča 4 padlim borcem NOV, odkrita 15.7.1956.

LJUBEČNA

Blizu naselja, na mestu, kjer je padel Franc Steklič, sekretar OK KPS za Celje-okolica, spominska plošča, odkrita leta 1976.

LOKROVEC

Na gasilskem domu spominska plošča 8 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz Lokrovca in Dobrove; odkrita 31. 8. 1958.

MEDLOG

Spominska plošča na Piškovi hiši, kjer je bilo med NOB zatočišče partizanov, odkrita 22. 7. 1953.

POLULE

Na osnovni šoli spominski plošči 69 padlim borcem, talcem in žrtvam nacističnega nasilja ter padlim rudarjem — borcem NOV in talcem iz rudnika Pečovnik.

Na hiši št. 64 spominska plošča Majerjevi družini, ki so jo ustrelili Nemci.

PROŽIFISKA VAS

Pri opoškem mostu, na odcepu ceste v Kompole, v cementni podstavek vzdana spominska plošča; tu je 14. divizija 14. 2. 1944 prekoračila Voglajno; odkrita 23. 5. 1953.

RUPE

Plošča na rojstni hiši Dominika Hriberšeška, ki so ga Nemci obesili v Frankolovem 12. 2. 1945.

SLATINA V ROŽNI DOLINI

Na hiši Jožeta Ramšaka, št. 2, spominska plošča bratoma Jožetu in Juriju Štokovniku, ki sta tu živela; padla sta v NOB; plošča odkrita 4. 7. 1958.

STRMEC NAD DOBRNO

Spominska plošča na hiši kmeta Franca Bračiča, kjer so Nemci 24. 2. 1944 zverinsko ubili tri ranjene partizane.

STRMEC PRI VOJNIKU

Spomenik borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja. Pri spomeniku je tudi grobišče, kjer je pokopanih 9 neznanih borcev Tomšičeve brigade; spomenik odkrit 4. 7. 1954.

SVETINA

Na razcepu ceste Štore—Svetina—Dom železarjev spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja. Poleg spomenika je grobišče, v katerem je pokopanih 27 borcev in aktivistov OF; na novo urejeno leta 1961.

SV. JUNGRT

Ob cerkvi spominska plošča in grobišče, v katerem sta pokopana dva aktivista OF Žalec.

ŠKOFJA VAS

Na zadružnem domu spominska plošča 50 borcem NOB in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 22. 7. 1957.

Spominska plošča na Vrečkovi hiši, št. 51, iz katere so 4 družinski člani izgubili življenje v NOB; ploščo odkrili 22. 7. 1955.

ŠMARTNO V ROŽNI DOLINI

Na kulturnem domu spominska plošča 21 padlim borcem, aktivistom OF in žrtvam nacističnega nasilja, odkrita leta 1973.

ŠTORE

Na osnovni šoli spominska plošča 37 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja.

TEHARJE

Spominska plošča na Farčnikovi hiši, kjer so imeli borci Celjske čete 1941 svoje shajališče; odkrita 22. 7. 1952.

VELIKA RAVEN

Spominski kamen in grobišče, kjer sta pokopana borca NOV; urejeno 4. 7. 1957.

VOJNIK

Spomenik 68 padlim borcem NOV, talcem in žrtvam fašističnega nasilja. Poleg spomenika je grobišče, v katerem je pokopanih 32 borcev. Spomenik je izdelal arhitekt Dušan Samec, odkrit leta 1962.

Spominska plošča in grobišče na pokopališču, kjer je pokopanih 7 borcev NOV; grobišče uredili septembra 1964.

ZADOBROVA

Spominska plošča na hiši št. 15, kjer je živel in delal Franc Šteklič-Luka, sekretar OOOF Celje-okolica; padel leta 1945. Ploščo so odkrili 22. 7. 1954.

Občina Gornja Radgona

ČREŠNJEVCI

Okupatorjev zločin

Po nečloveškem mučenju so 20.2.1945 vlasovci ubili sekretarko ZSM s Polic Marijo Rožman.

Blizu gostilne Jožeta Žinkoviča, št. 57, ob robu gozda Krčevina, kjer je bila sekretarka ubita, stoji spomenik; odkrit je bil 29. 11. 1957.

DRAGOTINCI

Partizanski miting

Februarja 1945 so partizani priredili na domačiji Jožefe Korošec, št. 31, partizanski miting. Udeležencem je govoril Janko Jurkovič, član okrajnega odbora OF Ljutomer—Gornja Radgona, in jih seznanil s političnimi dogodki doma in po svetu ter s pomembnimi sklepi II. zasedanja Avnoja.

V sadovnjaku Franca Pelca, ob cesti Dragotinci—Videm, je postavljen spomenik Lojzetu Vrzelu, ki so ga vlasovci po tem mitingu ubili.

GORNJA RADGONA

GRAJSKA CESTA 26

Napredno delo z mladino

Jeseni 1940 je začel profesor Jože Kerenčič progresivno usmerjati mladino na meščanski šoli v Gornji Radgoni. Zbral je okrog sebe več mladincev ter skušal ustanoviti skojevsko organizacijo, žal so mu nadaljnji dogodki to preprečili.

Na pročelju gradu, v njem je bila nekdanja meščanska šola, je vzdana spominska plošča narodnemu heroju Jožetu Kerenčiču.

MAISTROV TRG 3

Muzej

Leta 1965 je Muzej narodne osvoboditve Maribor uredil v Gornji Radgoni, v prostorih bivšega starega meščanskega »Spitala«, stalno razstavo, ki prikazuje vojaški upor v Radgoni maja 1918, boj za severno mejo 1918—1919, revolucionarno gibanje v stari Jugoslaviji in še posebej narodnoobrambne akcije, okupacijo in okupatorjevo nasilje ter narodno-osvobodilni boj na radgonskem območju.

V avli muzeja so spominske plošče z imeni ustrelenih radgonskih upornikov, padlih borcev

za severno mejo, vojakov jugoslovanske vojske, ki so padli aprila 1941, ter borcev NOV in žrtev fašizma.

ULICA JOŽETA KERENČIČA

Prve aretacije

Takoj po prihodu čez mejo v Gornji Radgoni 6. 4. 1941 so Nemci aretirali 12 zavednih Slovencev iz tega kraja. Zbrali so jih ob mostu čez Muro in jim grozili z ustrelitvijo.

TRATE 4

Ustanovni sestanek OF

14.8.1941 je bil v poslopju bivše Murske regulacije ustanovni sestanek OF za radgonsko področje; vodil ga je Štefan Kuhar-Bojan.

Na poslopju bivše Murske regulacije (danes Splošna vodna skupnost Drava-Mura, sekcija za Pomurje) je o ustanovnem sestanku spominska plošča. Na isti stavbi je tudi spominska plošča Otonu Jemcu, ki je bil ustreljen v Mariboru 6. 3.1942. Obe plošči je odkril 00 ZB NOV Gornja Radgona 14. 8. 1954.

Ustanovitev odbora OF

1.10. 1941 je bil sestanek v prostorih Murske regulacije, kjer je bila znana Bojan javka. Sestanek je vodil član PK KPS inženir Rado Iršič. Tu je bil takrat ustanovljen odbor OF za radgonsko področje. Sprejeli so pomembne sklepe, ki so prispevali k širjenju OF na tem področju.

GORNJI IVANJCI

Ustanovitev okrajnega odbora OF

1.11.1944 je bil v hiši Franca Tišlerja, št. 8, ustanovljen okrajni odbor OF za radgonsko področje. Za sekretarja je bil imenovan Janko Stranjšak-Pepe. Na sestanku so pretehtali politični položaj na radgonskem področju ter sklenili še razširiti dejavnost OF.

HRASTJE MOTA

Sabotažna akcija

12.9.1944 so aktivisti radgonskega področja povzročili trčenje osebnega in vojaškega vlaka, ki je bil poln orožja in drugega vojaškega materiala. Nastala je precejšnja materialna škoda. Promet je bil pretrgan za 48 ur.

Vlaka sta trčila 2 km vzhodno od bivše železniške postaje Slatina—Radenci, na progi Ljutomer—Gornja Radgona.

KAPELA

Sestanek aktivistov OF

1.10.1941 so imeli sestanek aktivisti OF radgonskega področja; vodil ga je inženir Rado Iršič-Gregl, član PK KPS. Sestanek je bil v župnišču. Govorili so o zbiranju orožja, municije, sanitetnega materiala, o vlogi KPJ v oboroženi vstaji ter o konspiraciji.

29. 6. 1941 so se sestali aktivisti OF v gostilni Cite Talanyi, št. 1. Sestanek je vodil skojevec Jožko Talanyi. Razpravljali so o pripravah na oboroženo vstajo in o vodilni vlogi KPJ pri tej vstaji.

13. 8. 1941 je bil sestanek aktivistov OF za radgonsko področje v trgovini Franja Štajnbauerja, št. 12. Vodil ga je Štefan Kuhar-Bojan.

Požig nemške postojanke

17. 9.1943 je skupina treh partizanov z radgonskega območja zažgala prostore župnišča, kjer so se malo predtem nastanili nemški vojaki. Nemci so požar pogasili, vendar pa je nastala precejšnja materialna škoda.

NEGOVA

Ciklostilna tehnika

Novembra 1944 je začela delati ciklostilna tehnika v Negovskem vrhu, v viničariji Antonije Lorbek, št. 17. Partizani so jo imenovali okrožna tehnika Jaka. Tehniko je vodil Franc Kosar. V njej so natisnili več letakov, razna poročila in drug propagandni material.

OČESLAVCI

Spopad z vlasovci

Pri mlinu Jožeta Totha, št. 22, so po izdaji vlasovci 11. 4. 1945 izsledili znanega prvoborca in člana okrožnega odbora OF Ljutomer-Radgona Janka Jurkoviča. Jurkovič je bil v boju ubit.

Na mlinu je spominska plošča; odkrita je bila 22.7.1947.

Okupatorjev zločin

10.3.1945 so vlasovci zajeli kurirja Franca Horvata-Berlana iz Gornje Radgone. Po strašnem mučenju so ga odvedli v gozd blizu domačije Matija Korndla in ga ubili.

RADVENCI

Kurirska javka

Jeseni 1944 so partizani radgonskega področja ustanovili kurirsko javko pri Francu Kosarju, št. 26. Na tej javki so se srečevali kurirji radgonskega in lenartskega področja.

SPODNJA ŠČAVNICA

Prvi bunker v Pomurju

Maja 1941 je Franček Pintarič-Švaba začel kopati bunker v gozdu, 300 m od današnje domačije Štefana Zdravca, št. 34. Pri delu sta mu pozneje pomagala skojevca Milan Klemenčič in Ivo Hojs. V bunker so skrili orožje in drug material, ki ga je odvrгла razpadla jugoslovanska vojska. To je bil prvi zgrajeni bunker v Pomurju.

Odhod v partizane

15. 10. 1941 je Jože Kerenčič sklical sestanek nekaterih radgonskih aktivistov pri bunkerju Frančka Pintariča. Sklenili so, da gresta Franček Pintarič-Švaba in Jakob Vreča-Tomiks v partizane.

V spomin na ta dogodek praznuje skupščina občine Gornja Radgona občinski praznik.

Spopad z vlasovci

6.1.1945 je prišlo do spopada med partizani in vlasovci pri Ivanu Križanu, št. 71, kjer je bila »Markova postojanka«. V boju sta padla dva partizana, vlasovci so imeli več ranjenih.

VIDEM OB ŠČAVNICI

Ustanovitev DKFiD

Na pobudo Jakoba Nemca je bilo septembra 1925 ustanovljeno Društvo kmečkih fantov in deklet. Vodil ga je Lojze Zadravec. Za razvoj tega društva so največ storili bratje Bratko, Ivan in Vladimir Kreft ter Ivan Nemec-Vojko. Leta 1939 so člani s svojimi sredstvi zgradili Dom Matija Gubca.

Na pročelju te stavbe je spominska plošča; odkrita je bila ob 40-letnici ZKJ in 20-letnici doma 11. 10. 1959.

Streljanje talcev

3.4.1945 so Nemci ustrelili v blaguškem gozdu pri Vidmu ob Ščavnici 12 talcev, ki so jih pripeljali iz ptujskih zaporov.

Na mestu streljanja, blizu kmetije Antona Kolariča, št. 8, je postavljen spomenik, ki ga je odkril 1953 00 ZB NOV Videm ob Ščavnici.

Istemu dogodku je postavljen spomenik tudi ob novem umetnem jezeru, odkrit 22. 7. 1961, in na pokopališču v Vidmu, odkrit leta 1953.

ZBIGOVCI

Ustanovitev partizanske čete

Na domačiji Antona Jančarja, št. 44, je 7.5.1945 00 OF Gornja Radgona ustanovil partizansko četo, ki je štela okrog 40 ljudi. Komandir čete je bil Franc Mulec-Laci, zato so jo imenovali Lacijeva četa. Opravila je pomembne naloge; razoroževala je umikajočo se okupatorjevo vojsko, zaščitila pomembnejše objekte pred uničenjem, sodelovala je pri osvoboditvi Gornje Radgone ter pripravila vse potrebno za prevzem oblasti na radgonskem področju.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

GORNJA RADGONA

APAŠKA CESTA 8

Na pročelju starega gasilskega doma marmorna spominska plošča padlim borcem gasilcem.

Vzidati jo je dal KO ZB NOV Gornja Radgona, odkrita 22. 7. 1958.

MAISTROV TRG 2

Na stavbi posebne osnovne šole spominska plošča prvoborcu Jakobu Vreči-Tomiksu.

Ubili so ga kot talca 15. 11. 1941 v Mariboru.

PARTIZANSKA CESTA 20

Na poštnem poslopju spominska plošča Jožetu Talanyiju-Janezu, sekretarju OK SKOJ, za ljutomersko-radgonsko področje, ki je živel in deloval v tej hiši.

POKOPALIŠČE

Grobišče s spominsko ploščo, skupni grob padlih jugoslovanskih ruskih in bolgarskih vojakov. Spomenik je bil odkrit 9. 5. 1957. (Ruske vojake — 24 jih je bilo — so leta 1962 pokopali v skupni grobnici v Murski Soboti, 2 bolgarska vojaka pa leta 1963 v Vukovarju.)

TRG SVOBODE

Sredi mesta spomenik iz sivega idrijskega granita, visok okrog 20 m, izdelan po načrtih arhitekta Milana Černigoja. Spomenik je eden najlepših v Prlekiji; postaviti ga je dal 00 ZB NOV Gornja Radgona; odkritje bil 15. 10. 1961.

KAPELA

Na hiši Franca Dunaja, št. 1, spominska plošča Antonu Stranjšaku-Milanu, sekretarju OF ljutomersko-radgonskega okrožja; ustreljen je bil kot talec 14. 1. 1944. Ploščo je odkril KO ZB NOV Slatina Radenci 1951. leta.

V ozadju, med zadružnim domom in gostiščem Franca Dunaja, spomenik v obliki odprte knjige; posvečen je 39 padlim borcem in talcem iz bivše radenske občine, ki so padli v letih 1941—1945. Spomenik je odkril KO ZB NOV Slatina Radenci leta 1954.

MURŠČAK

Na osnovni šoli spominska plošča z imeni treh padlih partizanov in dveh talcev, odkrita 7. 10. 1956.

NEGOVA

Na osnovni šoli spominska plošča 12 padlim borcem NOB; ploščo odkril občinski odbor ZB Gornja Radgona 28. 6. 1959.

SPODNJA ŠČAVNICA

Na osnovni šoli dve spominski plošči: na sprednji steni plošča Frančku Pintariču-Švabi; odkril jo je KO ZB NOV Gornja Radgona 22. 7. 1958; druga plošča, je posvečena 8 padlim borcem in žrtvam fašizma iz okolice Spodnje Ščavnice.

VIDEM OB ŠČAVNICI

Pred osnovno šolo spomenik v obliki prizme. Na njegovi desni in levi strani je 30 imen padlih borcev in žrtev fašizma. Spomenik je bil izdelan po načrtih arhitekta Branka Kocmuta, odkrili so ga leta 1957.

Na osnovni šoli spominska plošča trem padlim partizanom, nekdanjim učiteljem na tej šoli. Plošča je bila odkrita 12. 5. 1955.

Pred domom Matije Gubca spomenik narodni herojinji Silviri Tomasini. Ustvaril ga je kipar — samorastnik Drago Košir iz Jelovca pri Sodražici. Spomenik je bil odkrit 1976 leta.

Občina Hrastnik

HRASTNIK CESTAI. MAJA

Rojstni kraj narodnega heroja Jožeta Meniha-Rajka

Rojen je bil 23. 4. 1922 v rudarski družini. V Ljubljani je obiskoval gimnazijo; bil je odličen dijak. V skojevski organizaciji je bil zelo delaven in je leta 1940 vodil uredništvo legalnega lista Srednješolec, ki ga je urejal PK SKOJ za Slovenijo. 1941. leta je bil med prvimi borci Revirske čete. Ujeli so ga in ga izselili v Srbijo. Od tam se je vrnil v Ljubljano. Odšel je znova v partizane in je v 2. grupi odredov postal politični komisar bataljona. Z 2. grupo je odšel na Štajersko in tam postal politični komisar v Pohorskem bataljonu. Padel je v poslednjem boju bataljona na Osankarici 8.1.1943. Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

V rojstni hiši je urejena (1975) spominska soba narodnega heroja Rajka, tu so zbrani dokumenti o njegovem življenju in delu.

Na Rajkovi hiši je tudi spominska plošča.

Po heroju Rajku se imenuje osnovna šola v Hrastniku, Log 19.

CESTA 1. MAJA 52

Skojevski in partijski organizacijski center

Nekdanja gostilna Alojzije Šentjurg (zdaj sedež družbenopolitičnih organizacij) je bila od leta 1935 do začetka vojne partijska točka. Tu so skojevci in partijci dobivali napotke za delo in semkaj so se stekala poročila o opravljenih akcijah, ker sta tu delovala Lidija Šentjurg in Sergej Kraigher, ki sta odločilno vplivala na uspešen boj hrastniških delavcev.

CESTAI. MAJA

Muzejska zbirka o ljudski revoluciji

Urejena je v poslopju nekdanje osnovne šole. S fotografijami in dokumenti prikazuje napredno delavsko gibanje med obema vojnama. Del zbirke pa je posvečen narodnoosvobodilnemu boju od vstaje, širjenja upora do množičnega vključevanja hrastniškega in okoliškega prebivalstva v boj leta 1944 in vse do osvoboditve.

TRG FRANCA KOZARJA

Delavski pesnik France Kozar

Rojen je bil 1904 v Hrastniku, predvojni revolucionar in komunist. Bil je med voditelji velike rudarske stavke v Trbovljah 1923. Udeležil se je spopada z Orjuno 1924; temu dogodku je posvetil pesem 1. junij 1924 v Trbovljah.

Padel je kot borec NOV 1944. leta v Savinjski dolini.

ULICA PRVOBORCEV 26

Shajališče hrastniških komunistov

Po letu 1933 so se komunisti pogosto sestajali v stanovanju rudarja Franca Mlakarja v stari rudniški koloniji. V letih 1935—1941 sta sem prihajala na sestanke tudi Lidija Šentjunc in Sergej Kraigher, nekajkrat sta prišla tudi Slavko Šlander in Franc Leskošek. Iz tega središča se je leta 1937 začela razpredati organizacija ljudskofrontnega gibanja v Hrastniku.

ULICA 3. JULIJA

Gladovna stavka rudarjev 1934

V revirskem naprednem delavskem gibanju je od začetka sodeloval tudi hrastniški proletariat. Prva stavka je bila 1883.1. v jami Ojstro; to je prva stavka v Sloveniji. Poleti 1928 je bila generalna stavka steklarske industrije, ki je trajala 4 mesece in se je končala z zmago delavcev.

Kot v ostalih revirjih je tudi v Hrastniku imela vodilno vlogo komunistična partija. Pod njenim vodstvom so se hrastniški delavci vključili v mezdna in stavkovna gibanja 1933/1934. Ko je poleti 1934 Trboveljska premogokopna družba hotela znižati mezde svojim delavcem, so hrastniški rudarji 3. julija 1934 zasedli rudniške rove in začeli z gladovno stavko. Pridružili so se jim tudi rudarji v Trbovljah in Zagorju. Stavka je trajala 72 ur. Vodstvo TPD je bilo prisiljeno preklicati svoje nameravane ukrepe. Ker je ta stavka pomenila pomemben vzpon v hrastniškem delavskem gibanju, je 3. julij občina sprejela za svoj praznik.

Vhod v jamo Ojstro spominja na delavske boje, saj so ojstriški rudarji izvedli po letu 1934 še 11 večdnevnihi stavk.

Partizanska sabotažna akcija v jami Ojstro

Avgusta 1944 je vdrla v jamo skupina partizanov, nekdanjih rudarjev, in uničila vse rudniške naprave. S skupino je odšlo tedaj v NOV 31 rudarjev.

KRNICE

Ilegalni partijski in skojevski sestanki

V Podkrmicah, v Šentjuričevi (p.d. Pintarjevi) zidanici, so se zlasti po letu 1935 pogosto ilegalno sestajali zasavski, največkrat hrastniški partijci in skojevci. Tu so se dogovarjali — v glavnem ob sodelovanju partijskih delavcev in organizatorjev Lidije Šentjunc in Sergeja Kraigherja — o revolucionarnih akcijah.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BOBEN

V vasi spomenik padlim domačinom, odkrit 1960.

Ob potoku Boben, v smrekovem gozdiču, spominsko znamenje štirim padlim partizanom, odkrito 4. 7. 1960.

BRDCE

V gozdu na Spodnjem Breznu, ob nekdanjem bunkerju za ranjence, spominska plošča padlemu in tu pokopanemu partizanu, odkrita 1960.

DOL PRI HRASTNIKU

Ob cestnem križišču pri Kmetijski zadrugi (Dol 36) spomenik 79 padlim borcem, 17 talcem in 5 umrlim v taboriščih z Dola in okolice. Avtor arhitekt Peter Trpin; spomenik odkrit 1.5.1952.

Na stavbi kmetijske zadruge spominska plošča padlim dolskim pevcem, odkrita leta 1949.

Na gasilskem domu plošča devetim padlim borcem NOV, članom društva, odkrita 29.11. 1953.

V avli osnovne šole spominska plošča ustreljenemu učitelju Emilu Hameršku in padlemu partizanskemu kurirju — pionirju Borisu Pustu, odkrita 1954.

GORE

Na pokopališkem zidu v bližini planinskega doma na Gorah spominska plošča padlim borcem domačinom, odkrita 1954.

Na planinskem domu spominska plošča v NOB padlim planincem, odkrita 20.8.1961.

HRASTNIK**CESTAI. MAJA**

Na gasilskem domu steklarne plošča padlim borcem NOV — gasilcem, odkrita 17. 8.1947.

CESTAI. MAJA

Na šoli Ivana Cankarja plošča padlemu partizanu, predvojnemu učitelju Stanetu Stefan-čiču-Borutu, odkrita 1964.

CESTA 1. MAJA 69

Ob stavbi občinske skupščine spomenik partizanu Francu Romšaku-Luki, ki je padel 18. 5. 1944. Spomenik odkrit leta 1954.

TRG REVOLUCIJE

Osrednji spomenik 139 padlim borcem — 22 padlim iz Čeč, 60 talcem in 67 umrlim v taboriščih. Avtor je kipar Stojan Batič, prostor okrog spomenika urejen po načrtu arhitekta Vlasta Kopača; odkrit novembra 1952.

ULICA PADLIH BORCEV

Na godbenem domu plošča v NOV padlim godbenikom, odkrita 30.10.1953.

V naselju Ana, vas Studence, ob cesti Hrastnik—Trbovlje, spominsko znamenje 4 domačinom, ki so 3. 6. 1944 šli v partizane, a so jih po izdaji Nemci prestregli in ustrelili.

KAL

Na Spodnjem Kalu pri Luži spomenik padlemu kurirju Borisu Pustu.

Na planinskem domu na Kalski planini spominska plošča v NOB padlim planincem.

Na lovski koči na Kalu spominska plošča štirim padlim borcem-lovcem, odkrita 12. 9.. 1976.

KOVK

V vasi Kovk pri Dolu spomenik 13 padlim vaščanom, odkrit julija 1976.

KRIŠTANDOL

V vasi spominsko znamenje padlemu borcu Maksu Senici, odkrito 22.7. 1975.

Na pokopališču grobišče 12 padlih partizanov, urejeno 1960.

PRAPRETNO

Na domu družbenopolitičnih organizacij spominska plošča padlim vaščanom, odkrita 4. 7.1974.

SUHADOL

Pred vasjo, 15 m nad cesto nad železniškim viaduktom, spomenik minercema Kamniško-zasavskega odreda, bratoma Francu in Cirilu Žužku, ki sta padla po razstrelitvi proge 12.7.1944.

TURJE

Na Orožnovi hiši spominsko znamenje 4 domačinom, ki so bili kot partizanski sodelavci ustreljeni v Mariboru v začetku leta 1942. Znamenje odkrito 28.11.1963.

Občina Laško

BREZE

Zadnji boj Celjske čete

Celjska četa, ustanovljena 20.7.1941 na Resevni, z operativnim področjem jugovzhodno od Voglajne in Savinje, je opravila vrsto diverzij proti okupatorju v bližini Celja in v okolici.

V nekaj nevarnih okoliščinah in hudih bojih proti mnogo večjim oboroženim okupatorjevim silam je utrpela hude izgube. Zadnji boj so izdani borci te čete bili 27. 8.1941 v Zavškovem mlinu, v grapi pod naseljem Breze.

V šolski veži je bila leta 1975 vzdana plošča padlim borcem Celjske čete.

GOVCE

Ustanovitev okrožnega odbora OF

6. 7.1941 se je pri kmetu Blažu Kurniku sestalo večje število pristašev OF s celjskega področja. Izvolili so okrožni odbor OF s predsednikom Lojzetom Lešnikom in sekretarjem Tonetom Grčarjem.

JURKLOŠTER

Tehnika Anton Aškerc

V gozdu Tajna nad Jurkloštom je od jeseni 1944 do izdaje 6. 2.1945 delovala partizanska tehnika Anton Aškerc. Ko so jo sovražniki uničili, je padlo 6 članov; njihove posmrtno ostanke so leta 1963 prenesli na Polano.

Za Aškerčevo tehniko je zaradi izdaje propadla 26. 2. 1945 tudi tehnika France Prešeren, kot naslednico tehnike Dušan so jo bili ustanovili v začetku leta 1944 pod Zajselami na Bohorju. Delo uničenih tehnik je od konca marca 1945 do osvoboditve nadaljevala nova tehnika kozjanskega okrožja Emil.

Spomenik padlim članom tehnike je ob nekdanji tehniki Anton Aškerc; do tega kraja se pride po približno 2 km iz Polane.

Partizanske bolnišnice

Partizanska saniteta na Kozjanskem se je začela načrtno razvijati po prihodu 14. divizije, ko so februarja 1944 za njene ranjence postavili zasilno bolnišnico na Plešivcu nad Ložcami.

Po prihodu organizatorja zdravstvene službe medicenca Adolfa Drolca so v začetku julija začeli graditi leseno bolnišnico R 7 pod Rudenikom pri Jurkloštru; v njej je bilo prostora za 30 ranjencev. Medtem ko so v Nemškem grabnu pod Rudenikom postavili bolnišnico R 8, je na strminah hribovja Voluš v smeri proti Marofu nastala bolnišnica R 9 za 50 ranjencev, v jarku Klokočevca na Voluški gori pa novembra R 10 za 60 ranjencev — rekonvalescentov. Poleg teh so na Zgornjem Volušu januarja 1945 ustanovili še premično bolnišnico pod šotori za 25 ranjencev. V Belih Lazah na Voluški gori je bila od marca 1945 dalje tudi terenska apoteka Skala.

Na Voluški gori, 4 km od Jurkloštra, stoji ob nekdanji bolnišnici R 9 spomenik tamkaj umrlim in pokopanim borcem Kozjanskega odreda.

LAŠKO

Streljanje talcev

Iz maščevanja za ustreljenega nemškega župana, ki je bil hkrati vodja krajevnih skupine Štajerske domovinske zveze, so nacisti 11.12.1944 privedli iz celjskih zaporov 9 talcev ter jih postrelili v globeli za sedanjim zdravstvenim domom. Drugo streljanje talcev je bilo 28.2.1945 kot maščevanje za ustreljenega okupatorjevega sodelavca. Tudi te talce so pripeljali iz celjskih zaporov, ustrelili pa so jih pod gozdom v bližini pokopališča.

Spominski kamen stoji pred zdravstvenim domom.

Spomenik z imeni talcev, ustreljenih leta 1944 in 1945, je postavljen pred domom TVD Partizan ob glavni cesti. Tu je tudi grobišče, v katerem so pokopani posmrtni ostanki talcev.

NJIVICE

TV 5 a

V Njivicah je bila kurirska postaja od julija 1944 do osvoboditve. Kurirji so se spopadali s sovražnikom; 5 jih je padlo v bojih, 2 pa so ustaši zajeli in ju ubili.

V naselju je 7 padlim kurirjem postavljeno spominsko znamenje.

POLANA

Partizansko šolstvo na osvobojenem ozemlju

Z nastankom svobodnega ozemlja na Kozjanskem poleti 1944 so na pobudo okrožnega komiteja KPS začeli ustanavljati šolske in kulturne ustanove. Prva partizanska osnovna šola je bila odprta v zaselku Henina konec junija 1944, s štirimi oddelki in 113 učenci; delovala je do 10.12.1944, ko je na osvobojeno ozemlje vdrl sovražnik.

Skupno je bilo na Kozjanskem od junija do konca leta 1944 šestnajst šol s 35 oddelki in nad 1410 šolarji, učilo pa je okrog 40 učiteljev. V partizanskih šolah so sodelovali tudi roditeljski sveti.

Na šoli (bivša partizanska šola) na Polani je vzidana spominska plošča.

Sedež krajevnega NOO

Na osvobojenem območju Kozjanskega so aktivisti OF takoj začeli utrjevati ljudsko oblast. Na Henini je imel svoj sedež prvi krajevni narodnoosvobodilni odbor OF na osvobojenem Štajerskem in je deloval od junija 1944 do osvoboditve.

Na poslopju poleg šole je vzidana spominska plošča.

RADEČE

Kurirska postaja S5

Ustanovili so jo, da bi razbremenili druge zveze prek Save med vodstvom NOG v Beli krajini in Štajersko. Delati je začela jeseni 1944. Imela je zvezo s S 25 (Jurklošter) in TV 5 (Dolenjska). Kurirji so s čolnom prevažali čez Savo pošto in tudi funkcionarje.

Najhujši udarec je doživela ta kurirska postaja oktobra 1944, ko so Nemci kurirje obkolili v neki hiši v Okroglicah in jih 6 ubili.

Streljanje talcev

Zaradi partizanskih akcij na območju Radeč so Nemci 23. 3. 1945 ustrelili 17 talcev, ki so jih pripeljali iz trbovelskega zapora. Žrtve so pokopali na obrežju Save. Ker nacisti niso objavili uradnega razglasa z imeni ustreljenih, so ob prekopu po vojni identificirali le 4 talce.

Ma kraju streljanja talcev, ob poti med pokopališčem in Savo, stoji spominski kamen.

Po vojni so prenesli posmrtno ostanke ustreljenih v skupno grobišče na pokopališče.

REČICA

Uspešen napad 1. štajerskega bataljona

1. štajerski bataljon je izvedel v noči na 3. 7. 1942 eno svojih najuspešnejših akcij. Medtem ko je ena skupina uničila zunanje rudniške naprave in skladišča v Hudi jami ter zaplenila večjo količino razstreliva, je druga skupina v nekaj kilometrov oddaljeni Spodnji Rečici blizu laških toplic razorožila celo rudniško obratno zaščito, poškodovala separacijo ter izpraznila in zažgala rudniški konzum. V spopadu z vodjo rudniške zaščite je padel en partizan.

Na rudniškem upravnem poslopju v Spodnji Rečici, 1 km iz Laškega, je vzdana spominska plošča.

Skupščina občine Laško je dan napada razglasila za svoj občinski praznik.

ŠMARJETA

Pokrajinski odbor OF za Štajersko

22.5.1941 je prišlo na pobudo KPS do ustanovnega sestanka pokrajinskega odbora OF za Štajersko na pobočju skalnate Kozjice nad Šmarjeto pri Rimskih Toplicah. Od članov KPS so se sestanka udeležili sekretar pokrajinskega komiteja za severno Slovenijo Slavko Šlander-Aleš, člana komiteja Miloš Zidanšek-Vencelj in Leon Novak-Feliks, Angel Besednjak-Don za mariborsko okrožje ter za celjsko okrožje Tone Grčar-Johan; od krščanskih socialistov oziroma Jugoslovanske strokovne zveze pa so bili navzoči Jože Jurač in Metod Hočevar iz Celja, Vinko Ustar iz Zagorja ob Savi, Martin Kores in Karel Reberšek iz Maribora ter domačina rudarja Lojze Lešnik iz Hude jame pri Laškem in Lojze Diacci iz Seve pri Šmarjeti.

Ustanovni sestanek je dal pobudo za postavljanje zaupnikov in odborov OF po vsej okupirani Štajerski. Nastajali so okrožni, okrajni, mestni, krajevni, oziroma terenski odbori.

Na kraju ustanovnega sestanka na Kozjici, približno pol ure hoda severovzhodno od Šmarjete, je v skalo vzdana spominska plošča.

ŠMOHOR

Oskrbovalni center za partizanske tiskarne Nesti

Partizanski nabavni sektor Nesti, imenovan po ustanovitelju in vodji Ernestu Žganku-Nestlu, je od začetka 1944 do osvoboditve prek široko organizirane mreže aktivistov zbiral papir, barve, opremo za ciklostilne tehnike, pisalne stroje, radijske aparate in druge tehnične potrebščine ter z vsem tem zalagal partizanske tehnike in tiskarne po Štajerskem. Poleg razsežnih podzemeljskih skladišč je imel še delavnico za sestavljanje in popravila tehničnih predmetov in lastno ciklostilno tehniko, ki je izdajala Radio vestnik in drug partizanski tisk. Od planinskega doma na Šmohorju do ostankov lesene stavbe in bunkerjev oskrbovalnega centra Nesti na severnem gozdnatem pobočju Šmohorja vodi markirana pot.

ZAGRAČNICA PRI LOKAVCU

Smrt narodnega heroja Ilije Badovinca

Na pohodu 14. divizije od Sotle prek Kozjanskega, v ostrem spopadu med enoto Šerčerjeve brigade in vermani, ki so prodirali proti partizanskim položajem tako, da so gnali pred seboj skupino šolarjev iz Lokavca, je 12.2.1944 padel bataljonski komandant Ilija Badovinac. Spomenik stoji ob cesti Gračnica-Vodiško, na kraju, kjer je Ilija Badovinac padel; tam je tudi pokopan.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BREZE

V veži šole na Brezah spominski plošči 20 domačinom — padlim borcem in žrtvam okupatorja.

Na travniku pred župniščem granitni kamen s spominsko ploščo, da je tu 18. 2.1945 padel komandant 2. bataljona 3. VDV brigade Franc Gorjanc-Bobek.

BUKOVICA

Spominska plošča na Dornikovi domačiji, rojstni hiši narodnega heroja Lojzeta Hohkrauta.

BRUNK

Na nekdanji Strnadovi hiši (sedaj Deželak) spominska plošča 9 padlim domačinom in okoličanom.

ČRETA

Pri cerkvi spominsko znamenje o prvem frontalnem boju Štajerskega bataljona na tem mestu 26. 10.1941.

HUDA JAMA

Na sindikalnem domu spominska plošča 27 padlim rudarjem, talcem in umrlim v taboriščih.

JURKLOŠTER

V gozdu Tajna nad Jurkloštrom pokopanih 7 neznanih borcev in bork, ki so padli v boju z ustaši decembra 1944 in z domobranci maja 1945.

LAŠKO

Pred domom TVD Partizan spomenik 82 padlim borcem, talcem in drugim vojnim žrtvam iz Laškega in okoliških naselij Debro, Kuretno, Rifengozd in Marija Reka ter 19 talcem iz drugih krajev, ustreljenim v Laškem. Pozneje je bilo na ploščo vpisanih še 7 imen borcev in aktivistov, ki so jih od drugod prenesli v to skupno grobišče. Spomenik sta projektirala arhitekt Jože Plečnik in Marjeta Pirkmajer.

Na stavbi TVD Partizan spominsko znamenje z imeni 25 članov predvojnega Sokola, ki so padli med NOB.

Na upravni zgradbi tekstilne tovarne Volna spominsko znamenje 4 delavcem, okupatorjevim žrtvam.

Na pivovarni spominsko znamenje 4 delavcem pivovarne Laško, padlim borcem NOV.

Na gasilskem domu plošča 3 padlim članom društva, borcem NOV.

Na pokopališču več spomenikov borcem, ki so padli doma ali zunaj domačega kraja, med njimi Dušan Poženel, rudar in sekretar okraja Laško — Huda jama, padel 14.4.1944 v Strmci nad Laškim, Dušan Drolc, padel 2. 9.1942 na Kočevskem.

LAŽIŠE

Na pokopališču granitno spominsko znamenje padlima borcema 14. divizije in aktivistoma domačinoma; delo arhitekta D. Samca.

MRZLO POLJE

Ob cesti v vasi Mrzlo polje spomenik 20 domačinom, ki so padli kot borci in talci, in drugim žrtvam. Leta 1963 je bila na ta spomenik pritrjena plošča prvemu borcu mitraljezcu Štajerskega bataljona Avgustu Greifu-Blisku; padel novembra 1941 v tem kraju.

Poleg spomenika je grobišče, kjer so pokopani 4 neznani borci Kozjanskega odreda, padli v boju z ustaši in Nemci decembra 1944. Leta 1963 so bili v to grobišče preneseni še 3 neznani borci, ki so umrli v partizanski bolnišnici na Voluški gori 1944—1945.

OLEŠČE

V naselju spominsko znamenje padlima borcema 14. divizije, odkrito 1963. leta.

PANEČE

V gozdu nad Panečami grobišče, kjer so pokopani borci Kozjanskega odreda, padli v bojih 1944. in 1945. leta.

Nad Panečami v gozdu granitno znamenje tukaj padlemu borcu Tonetu Sotlarju-Sremcu.

POLANA

Nad Polano pri Jurkloštru partizanski dom in znamenje na mestu, kjer so imeli partizani od 1943. leta dalje stalno zavetje, imenovano Pri ribci.

Pred šolo v zaselku Henina spomenik 26 borcem Kozjanskega odreda, padlim v boju z ustaši decembra 1944 in z domobranci maja 1945. leta.

PRAPRETNO

V tem naselju ob cesti Radeče—Krško (na desni strani Save) plošča v spomin trem aktivistom, ki so jih 21.10.1943 Nemci ustrelili in pometali v Savo.

RADEČE

Sredi trga spomenik padlim borcem NOV, talcem in drugim okupatorjevim žrtvam iz Radeč.

Ob vhodu v mesto spomenik Marjanu Nemcu in Milanu Kosu, prvima žrtvama iz Radeč v 1941. letu.

Na pokopališču spominski kamni ob grobovih 2 padlih aktivistov in 2 partizanov, ki sta padla v boju z belogardisti na Jatni 13.2.1945.

REČICA

Na hiši Matevža Deželaka, št. 160, plošča v spomin, da sta se v letu 1941 tu zadrževala Franjo Vrunč in Sergej Kraigher; plošča odkrita 1975.

Na hiši Franca Laha, št. 170, plošča v spomin na partizansko domačijo v letih 1941 do 1945; odkrita leta 1975.

Na hiši Jakoba Lešnika plošča v spomin na partizansko domačijo; odkrita 1975.

Na gasilskem domu plošča 4 članom tega društva, ki so bili okupatorjeve žrtve; odkrita 1975. Na upravnem posloju rudnika Laško v Spodnji Rečici spominska plošča borcu Janezu Butji iz Izlake, ki je padel ob napadu na rudnik 2.7.1942.

V Zgornji Rečici, št. 139, pri kmetu Ivanu Fermetu, po domače Kodretu, spomenik 9 borcem in borkam, ki so med vojno padli tu v bližini, a so bili doma iz raznih krajev.

Pred pokopališčem v Zgornji Rečici spomenik 25 padlim borcem, 10 umrlim v taboriščih in 14 ustrelenim talcem, doma iz Spodnje in Zgornje Rečice. Spomenik je delo arhitekta Dušana Samca.

Na pokopališču spomenik 6 padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja iz tega kraja.

V severozahodnem predelu Zgornje Rečice, ki meji na občino Hrastnik, je 22.7.1973 organizacija ZB te občine postavila spomenik 3 padlim partizanom.

Na področju Rečice, ob poteh, ki vodijo proti Šmohorju in Mrzlici, so na nekaterih gozdnih jasah in pri kmetijah spominska znamenja padlim borcem in borkam ter aktivistom.

Na zemljišču posestnika Franca Laha, št. 170, spomenik Ivanu Krempušu, ustrelenemu 2. 9. 1942; spomenik postavljen 1972.

Na pogorišču kmetije Krempuš spominski kamen s ploščo, na kateri so imena padlih domačinov Ivana in Angele Krempuš ter padlih borcev Ernesta Drakslerja in Mirka Košenine.

Ob stezi proti Šmohorju granitni spomenik Francu Koširju, padlemu 24. 4. 1945; postavljen 1972.

Na posestvu Jožeta Sršena spomenik Miri Poprask-Janji, padli 24.4.1945; postavljen 1972.

V Spodnji Rečici spominska plošča na hiši št. 20, kjer je živel Ivan Štancer; bil je med prvimi sodelavci OF v tem kraju in je bil ustrelen v Mariboru 2.10.1942.

□□□□□□ □□□□□□□□

Na stavbi Stara pošta ob avtobusni postaji plošča 5 gozdnim delavcem, ki jih je neka esesovska enota 15.10.1943 mučila in ustrelila v bližnjem gozdu.

Na Vodiškem nad Rimskimi Toplicami spominska plošča Alojzu Keršetu-Joni, padlemu 9.4.1945.

□□□□□□

Na gasilskem domu spominska plošča 33 domačinom, borcem NOV, in talcem ter drugim žrtvam.

V gozdu pri zaselku Prahe urejen grob borca, kije tu padel 12. 6.1944.

□□□□□□□□

Na šoli spominsko znamenje padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja v letih 1941—1945; odkrito 1974.

□□□□□□□□

Na pokopališču znamenja z imeni padlih borcev, talcev in v taboriščih pomrlih domačinov, imena 4 žrtev od drugod ter plošča gozdnim delavcem, ki so bili ustreljeni v gozdu pri Rimskih Toplicah; pokopani so na tem pokopališču.

Na pokopališču spomenik študentu domačinu Jožetu Tovorniku, ki je sodeloval v OF z lastno ilegalno tehniko; ustrelili so ga v Mariboru 24.8.1941.

□□□□□□□□

V bližnjem gozdu spominsko znamenje borcem Kozjanskega odreda, ki so padli v boju z domobranci 4. 5. 1945.

ŠTAJERSKA

BREŽICE



Borci Brežiške*čete, padli 28.11.1 941 v Gorjanah pri Podsredi

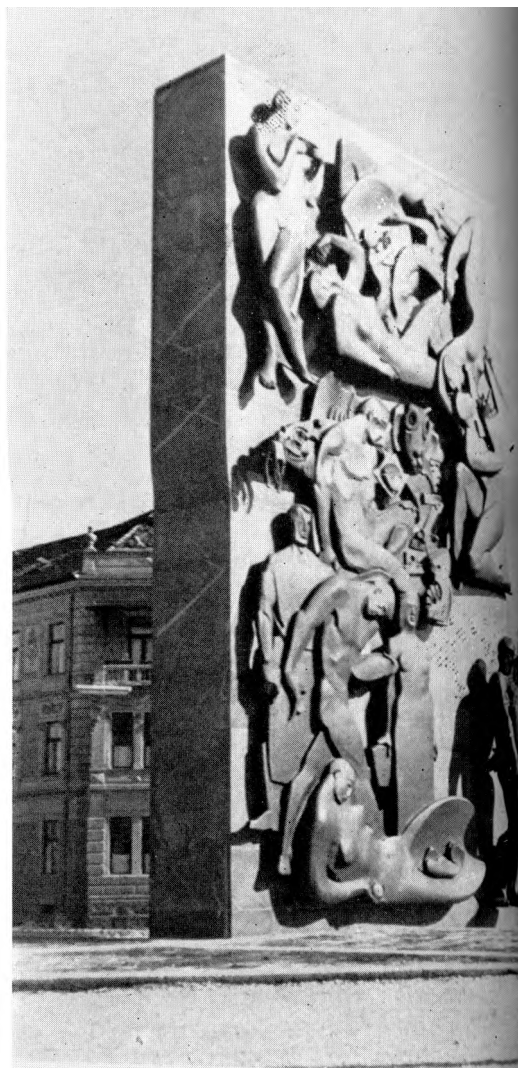
CELJE



Streljanje talcev v Starem piskru 22. 7.1942



Zlet Zveze
delavsko prosvetnih društev
Svoboda v Celju
7. 7. 1935



Spomenik
Vojna in mir
v Celju



Celjska okoliška šola
— zbirno taborišče
štajerskih izgnancev,
kjer so Nemci ločili
otroke od mater
in jih pošiljali v posebne
potujočevalne zavode

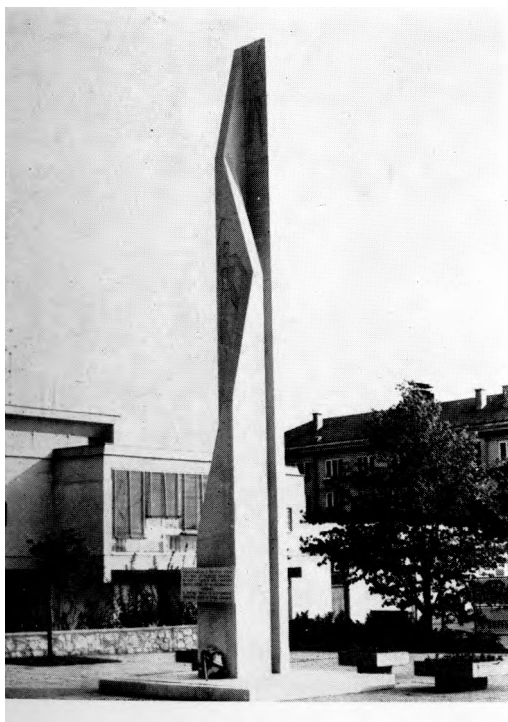


Spomenik
padlim borcem
z grobnico v Vojniku

GORNJA RADGONA



Vlasovci so 20.2.1945
v Črešnjevcih ubili sekretarko
ZMS iz Polic Marijo Rožman



Spomenik padlim borcem
in žrtvam
fašističnega nasilja
v Gornji Radgoni



Uničena strojnica rudnika Huda jama pri Laškem po napadu 1. štajerskega bataljona 2. 6. 1942



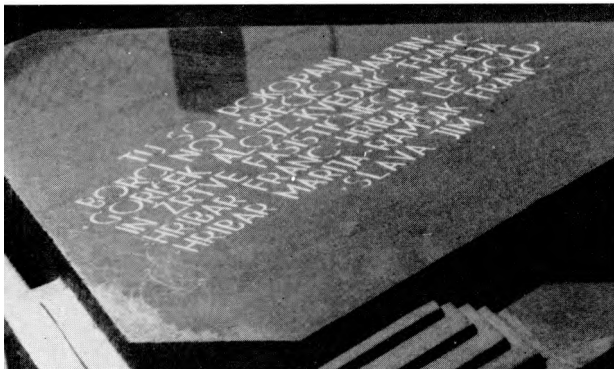
Pred rudniško jamo Ojstro, kjer so rudarji prvič stavkali leta 1883, 1934. leta pa je bila v tem rudniku gladovna stavka

LAŠKO

Spomenik padlim v NOV v Laškem



Spominska plošča
na grobnici padlih borcev v Rečici



LENART



Spomenik revoluciji, svobodi
in samoupravljanju

LITIJA



Ujeta skupina nemških vojakov ob napadu na nemško postojanko v gradu Poganik

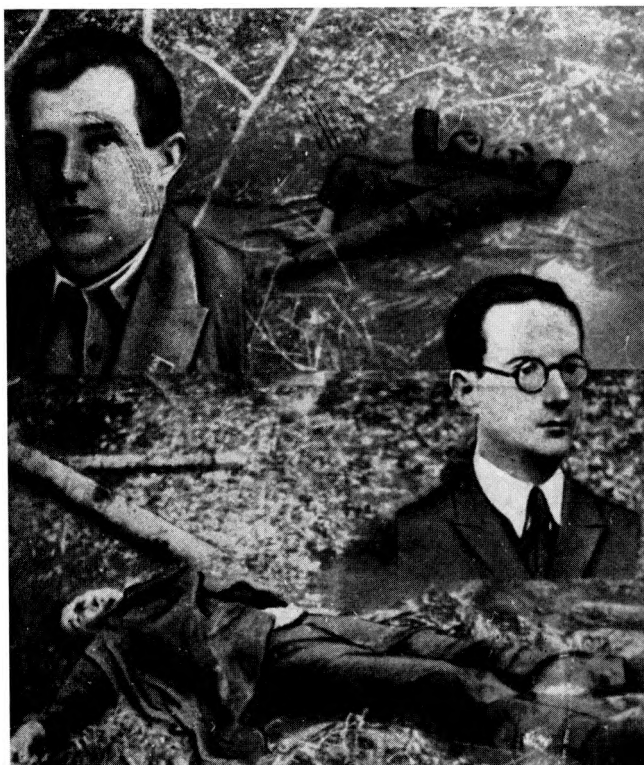


Spomenik ujetim
in pobitim partizanom
in aktivistom OF
v Malih Selih
pri Vačah

LJUTOMER



Mlin Ivana Ribiča v Cezanjevcih, kjer je bil 6. 4. 1944 eden večjih spopadov v Prlekiji



MARIBOR

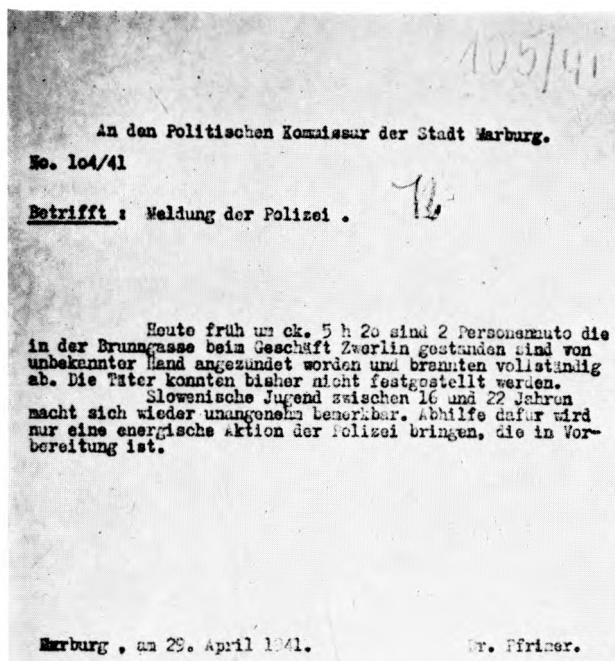
Djuro Djakovič,
organizacijski sekretar
CK KPJ,
in Nikola Hecimović
sekretar Rdeče pomoči
v Jugoslaviji,
ki so ju
orožniki ubili
26. 4. 1929 pri Sv. Duhu
na Ostrem vrhu

Celica kaznilnice
v Mariboru,
kjer je bil zaprt
Josip Broz
od 5.10.1931
do 4.11.1933



Spomenik NOB
in ljudski revoluciji
na Trgu svobode
v Mariboru





Poročilo o požigu
dveh nemških avtomobilov
ki so ju zažgali
mariborski skojevci
29.4.1941

Ob osvoboditvi
Maribora
10. maja 1945



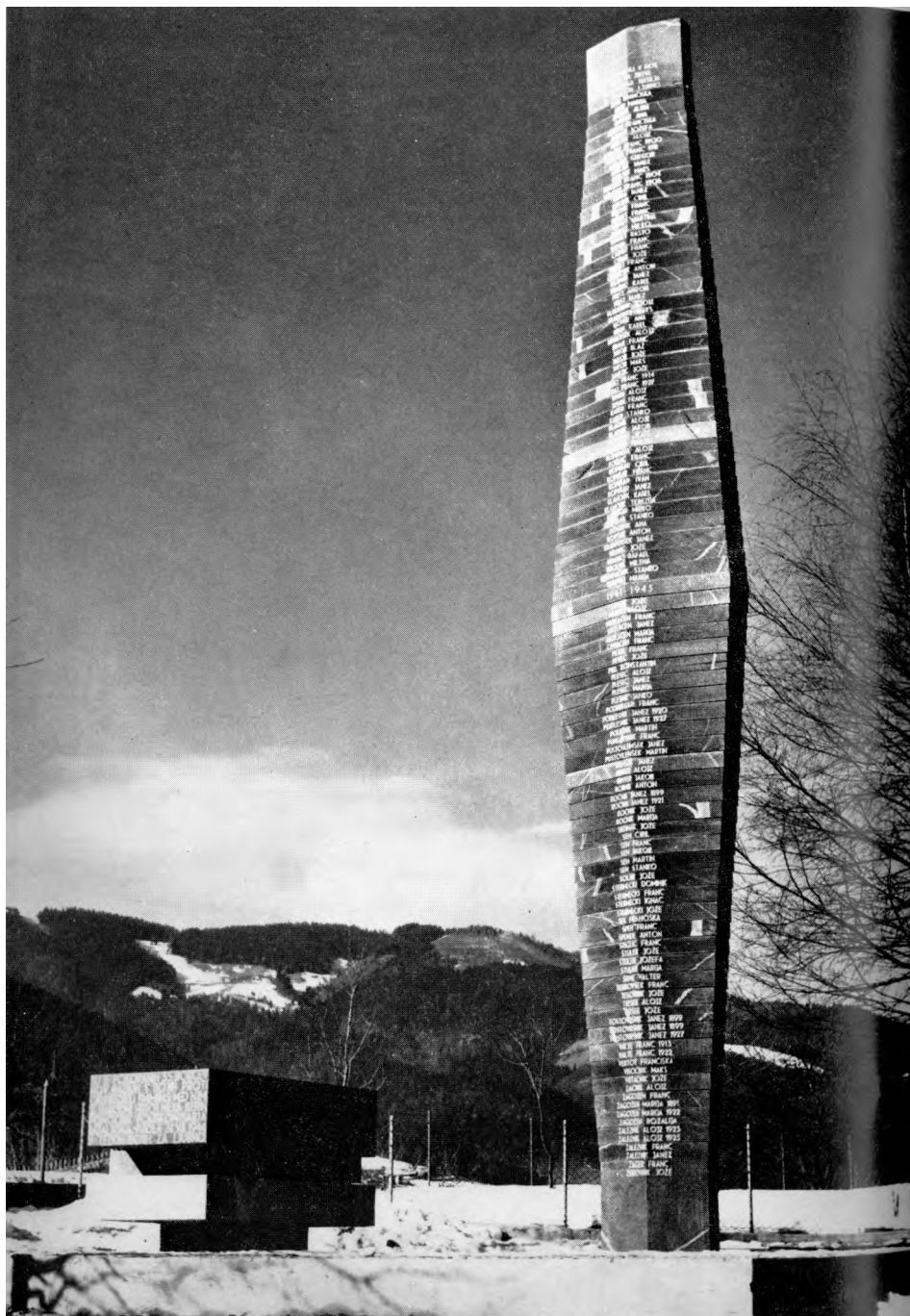
MOZIRJE



Borci Štandrove brigade v boju za Ljubno 30. 7. 1944

V partizanski šoli v osvobojenem Ljubnem, novembra 1944





Spomenik ob grobnici padlih borcev NOV v Ljubnem



Dom Jožeta Kerenčiča v Jastrebcih pri Kogu, kjer je bila 1.11.1941 konferenca PK KPS za Štajersko

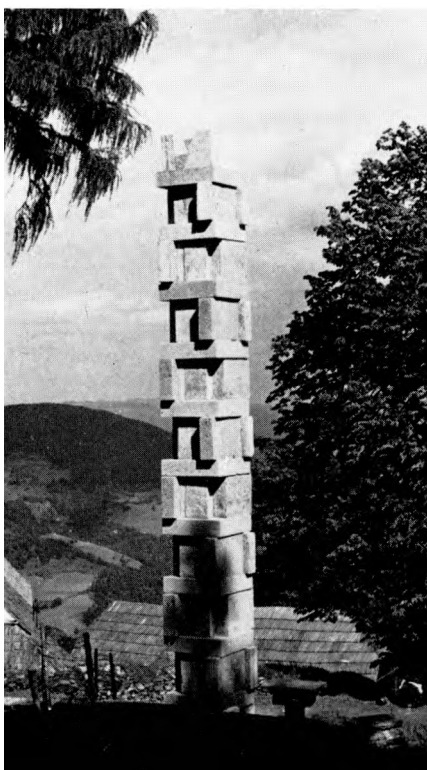
PTUJ



Jože Lacko, organizator narodnoosvobodilnega boja v Ptuj in okolici, ujet in po mučenju ubit v ptujskih zaporih 18.8.1942



Bori, zborno taborišče štajerskih izgnancev



RADLJE

Spomenik
17 padlim borcem NOV
in žrtvam fašizma
v Radljah

SEVNICA



Planinski dom na Lisci, kjer je marca 1 938 tovariš Tito vodil sestanek novega politbiroja CK KPJ

SLOVENSKA BISTRICA

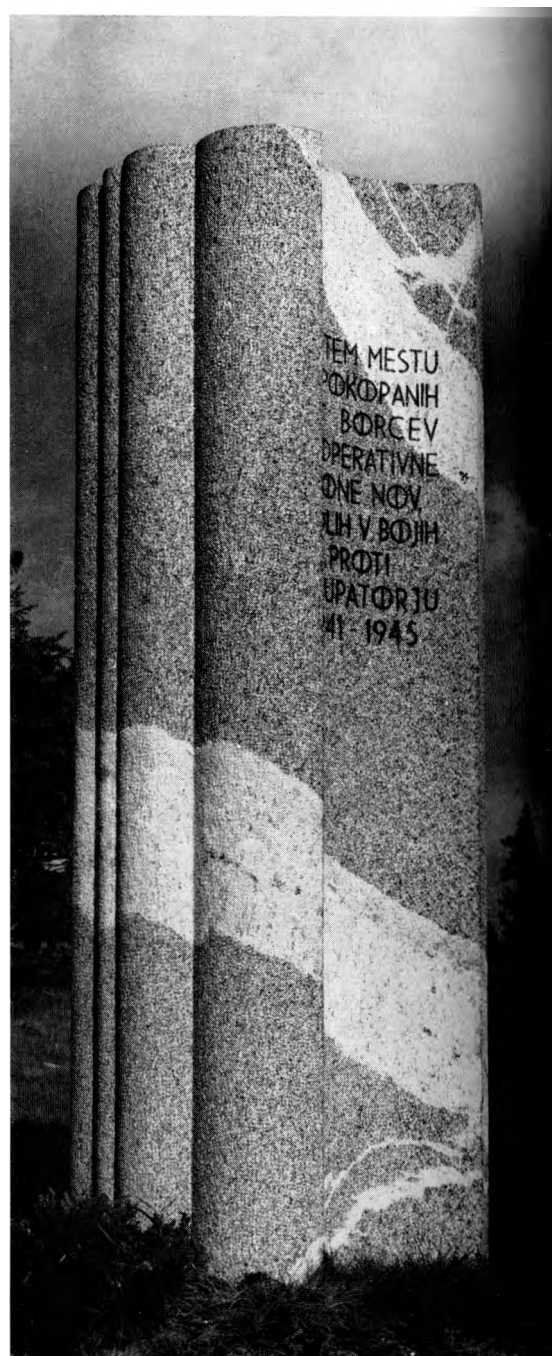
Na bojišču padlega Pohorskega bataljona 8.1.1943



SLOVENSKE KONJICE



Spomenik
stotim talcem
v Stranica pri Frankolovem



Spomenik
padlim borcem NOV
na Rogli na Pohorju

ŠENTJUR

Spomenik
142 padlim borcem NOV
in žrtvam fašističnega nasilja
v Šentjurju pri Celju



Spominsko znamenje,
posvečeno pohodu 14. divizije,
ob cesti Planina—Sevnica



ŠMARJE PRI JELŠAH

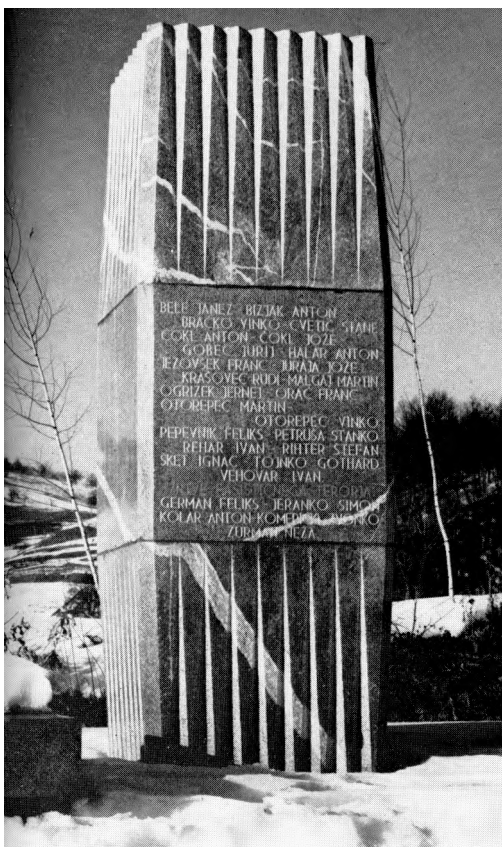


Notranjost rojstne hiše Titove matere Marije Javoršek-Broz v Trebčah pri Podsredi, kjer je tudi Josip-Broz preživel otroška leta



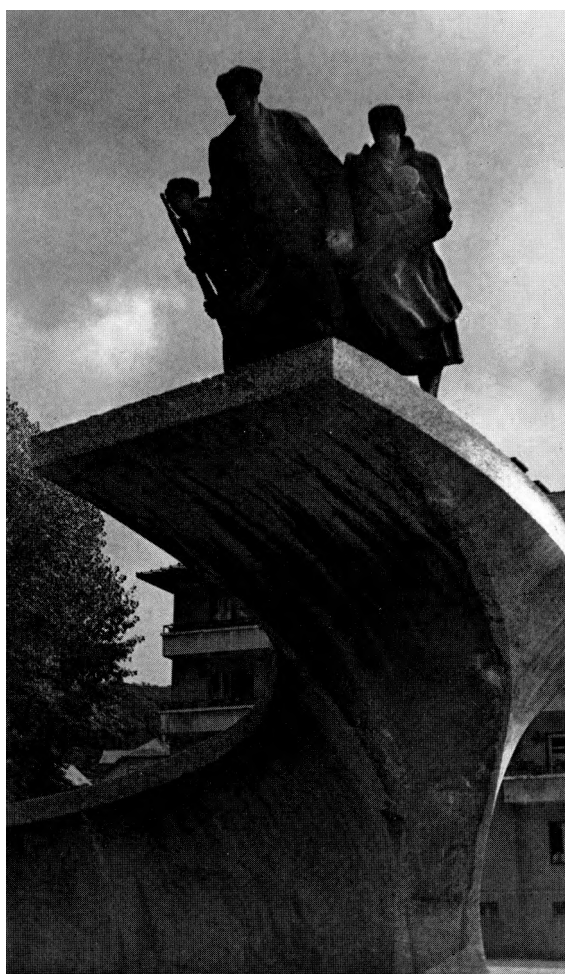
Hiša Ane Kolar v Trebčah, kjer je občasno prebival Anin nečak Josip Broz-Tito, danes preurejena v spominski muzej

ŠMARJE PRI JELŠAH



Spomenik
padlim borcem NOV
v Zibiki

TRBOVLJE



Spomenik revolucije
v Trbovljah



Barličeva hiša na Čebinah, kjer je bila v noči na 18. april 1937 ustanovljena KP Slovenije



Požgani rudarski dom v Trbovljah, ki so ga uničili člani Orjune 1.6.1924

VELENJE



14. divizija pri Sv. Joštu na Paškem Kozjaku 16.2.1 944

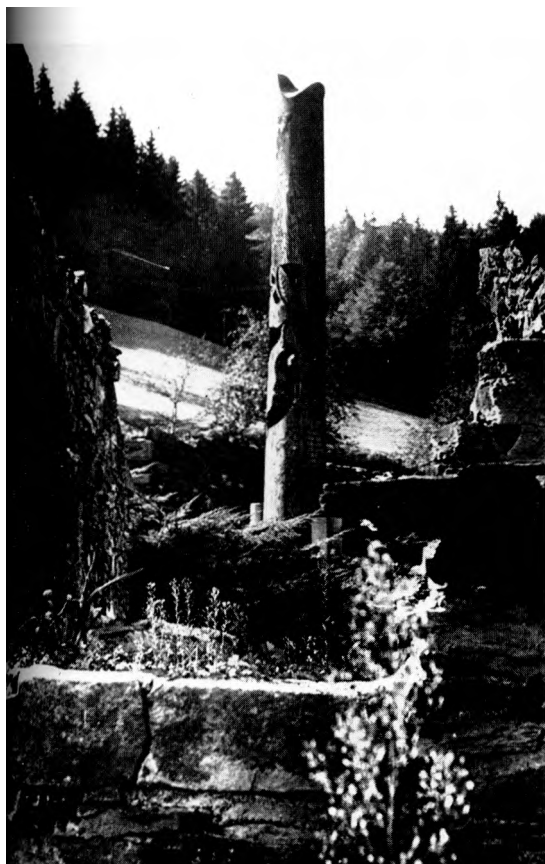


Spomenik
padlim v NOV
v Šoštanju



Antun Avgustinčič: Josip Broz-Tito, spomenik v Velenju

ZAGORJE

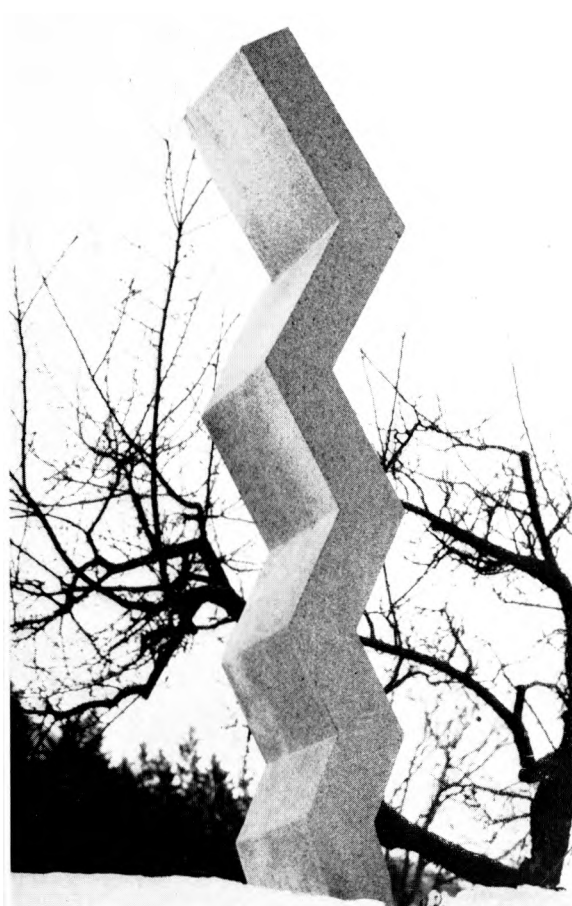


Spomenik
požgani Orehovici



Spomenik talcem
na pokopališču v Zagorju

ŽALEC



Spomenik padlim borcem NOV v Letušu



Spomenik padlim borcem
in žrtvam fašističnega nasilja
v Matkah

VRH NAD LAŠKIM

Ob cesti pred vasjo spomenik 43 padlim borcem, talcem in v taboriščih pomrlim domačinom z Vrha in iz okoliških zaselkov Gora, Gozdec, Kladje, Laška vas, Leskovec, Loke, Male Grahovše, Podgorica, Selo, Trate, Vel. Gorelce in Žigon.

VRHOVO

Na kulturnem domu spominska plošča 15 domačinom, ki so padli kot borci in talci.

ZIDANI MOST

Na betonskem zidu medvojnega zaklonišča pri železniški postaji spominska plošča 23 padlim borcem in talcem.

Ob cesti za železnico, 2 km proti Hrastniku, spominsko znamenje Cirilu in Francu Žužku, ki sta padla v boju z Nemci po razstrelitvi proge.

Občina Lenart

ČRMLJEIMŠAK

Spopad z Nemci

Poleti 1944 so se spopadli partizani in Nemci pri domačiji Vlada Čučka, št. 38. Med prebojem je padel Jože Vogrin, en partizan pa je bil laže ranjen. Ubit je bil tudi nemški orožnik.

Okupatorjevo maščevanje

Aprila 1945 so člani okrajnega odbora OF Lenart napadli skupino nemških vojakov pri kmetu Alojzu Muršcu. V boju so zajeli enega nemškega vojaka, eden pa je bil ubit. Nemci so se zelo maščevali; domačijo so požgali, družino in več sosedov pa zaprli. Gospodarja Alojza Muršca so skupaj z njegovim bratom obesili.

Na obnovljeni hiši Alojza Muršca, št. 33, je vzdana spominska plošča.

GRADIŠČE V SLOVENSKIH GORICAH

Rojstna hiša narodnega heroja Dušana Kraigherja-Juga

V tem kraju se je 10. 2.1908 rodil Dušan Kraigher. Leta 1937 je postal član KP. Bil je član okrožnega komiteja KPS Celje. Leta 1940 je šel v ilegalo. V Ljubljani je delal v partijski tiskarni. Ob okupaciji je bil vodja tehnike CK KPS. Sodeloval je pri snovanju ilegalnih partijskih tehnik v Ljubljani. Leta 1942 je odšel na osvobodeno ozemlje. Oktobra tega leta je bil poslan na Štajersko za namestnika politkomisarja 4. operativne cone. Bil je tudi član pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko. Padel je 15.6.1943, ko so Nemci napadli štab 4. operativne cone na Dobrovljah.

Za narodnega heroja je bil imenovan 20. 12. 1951.

Na hiši št. 49 je spominska plošča.

Postojanki OF

V tem kraju sta bili pomembni postojanki OF pri Ernestu in Jožku Golobu. Tu so se sestajali aktivisti OF.

LENART

Ustanovni sestanek OF

6.10.1943 sta se sestala Srečko Rojs-Niko in Franc Zalaznik-Leon z nekaterimi sodelavci OF s področja Lenarta. Na tem sestanku je bil ustanovljen odbor OF za Lenart.

Sestanek je bil na travniku za pokopališčem.

V spomin na ta dogodek ja na prosvetnem domu vzdana spominska plošča.

Okrajni odbor OF

3. 5. 1945 je bil reorganiziran okrajni odbor OF za področje Lenarta. Za sekretarja je bil ponovno izvoljen Edo Zorko-Mihec. Izdelali so načrt za osvoboditev mesta in okolice. Zadnji boji z umikajočo se nemško armado so bili v Rogoznici in 9. 5. 1945 je bil okupator pregan s tega področja. Občina Lenart si je 9. maj izbrala za svoj občinski praznik.

NADBIŠEC**Sedež okrajnega odbora OF**

Na domačiji Alojza Rojka, št. 10, je bil od decembra 1944 do osvoboditve sedež okrajnega odbora OF Lenart.

V spomin na to je bila 27. 4. 1977 na omenjeni domačiji vzdana spominska plošča.

OSEK**Spopad z Nemci**

11.3.1945 se je skupina 12 partizanov pomikala iz Radencev proti Oseku. Nemci so jih odkrili. Prišlo je do spopada pri Alojzu Vovku, p. d. Princu, št. 104. Okrog 200 Nemcev je obkolilo domačijo. V boju so padli 3 nemški vojaki, več je bilo ranjenih. Ranjen je bil tudi partizan Jakob Mlinarič.

RADEHOVA**Spopad z Nemci**

11. 2. 1945 so Nemci obkolili Šumanovo in Vutejevo domačijo. Pri Vutejevih sta se mudila partizana Avgust Jeršek-Smiljan in Franc Bric-Franjo. Skrila sta se na podstrešju in streljala na veliko močnejšega sovražnika. V tem boju sta oba padla, Vutejevo in Šumanovo družino pa so Nemci aretirali.

Na domačiji Konrada Vuteja, št. 27, so 8.10.1959 odkrili spominsko ploščo.

SELCE**Partizanska postojanka**

Pri kmetu Gregorju Druzoviču je bila leta 1942 postojanka Slovenjgoriške čete. Julija 1942 so Nemci aretirali celo družino. Gospodar Gregor, žena Antonija in hčerka Antonija so bili ustreljeni 30. 7. 1942 v Celju. Hčerka Jožefa je bila poslana v koncentracijsko taborišče.

Hišo so Nemci zažgali.

Na združenem domu so Druzovičevim odkrili spominsko ploščo.

SPODNJI ŽERJAVCI**Okupatorjeve žrtve**

24. 4. 1944 so gestapovci v Nedeljкови viničariji ustrelili ilegalce, ki so se tu zadrževali. Ustreljeni so bili Konrad Škrofič-Krušnik, Leopold Ban in Anton Zemljč.

Pokopani so na pokopališču v Lenartu, kjer imajo tudi spomenik.

ZGORNJA VOLIČINA**Spopad z Nemci**

4. 2. 1944 so se pri Domanjkovi kovačiji sestali aktivisti OF lenarškega okraja. Nenadno so bili napadeni. Padla je Ela Kristl-Tanja, ki je opravljala posle sekretarja OF okraja Lenart.

Na tem kraju je bil 7. 5. 1972 odkrit spomenik.

Zasilna bolnišnica Cafa

Jeseni 1944 je začela delati zasilna partizanska bolnišnica v bunkerju pri kmetu Francu Smrdelju, št. 28. Bunker je bil zgrajen pod listnjakom in je imel dva izhoda.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

CERKVENJAK

Pred zadružnim domom spomenik padlim domačinom, odkrit leta 1962.

GOČOVA

Ob cesti, nasproti hiše št. 17, spomenik talcu Jožefu Bezjaku-Preku, ki je bil ustreljen v Cirkovcih 11.1.1945. Spomenik je bil odkrit leta 1946.

GRADIŠČE V SLOVENSKIH GORICAH

Sredi trga spomenik desetim padlim domačinom, odkrit 20. 8. 1950.

V osnovni šoli doprsni kip Borisa Kraigherja (osnovna šola se imenuje po njem), odkrit leta 1970.

V hiši št. 49 se je rodil pisatelj Ivo Brnčič, ki je padel spomladi 1945 v Bosni.

Spominska plošča je bila odkrita leta 1961.

LENART

Na Trgu svobode spomenik NOB, odkrit 9.5.1976.

Na osnovni šoli spominska plošča, odkrita ob 200-letnici šole 4.10.1959. Plošča je posvečena učencem, ki so dali življenje za svobodo.

SPODNJA VOLIČINA

Pri zadružnem domu spomenik padlim borcem domačinom, talcem in tistim, ki so umrli v koncentracijskih taboriščih, odkrit 22.7.1956.

Na pokopališču nagrobnik na grobu, kjer je pokopanih 6 partizanov, med njimi tudi sekretar slovenjgoriškega okrožja Srečko Rojs-Niko.

Občina Litija

BOGENŠPERK

Muzejska zbirka

V Valvasorjevem gradu je zbrano gradivo o predvojnem delavskem gibanju, zlasti o delavsko-prosvetnem društvu Svoboda in Vzajemnost, in o NOB na litijemskem področju.

GABROVKA

Okupatorjev zločin

Nemci so 28. 10. 1943 polovili 13 moških, jih zaprli v opuščeno ledenico in nanje nametali bombe, štirje so zgoreli, druge, težko ranjene, so ženske rešile, ko so Nemci odšli.

Padli borci

Po napadu na Bučko v noči od 2. na 3. november 1941 sta se partizanski četici (Stiška, Mokronoška) umaknili na italijansko okupacijsko ozemlje. Italijani in Nemci so ju zasledovali in nad Gabrovko so partizani padli v italijansko zasedo. V spopadu sta bila ubita borca Maks Henigman in Ivan Bartol, neznani borec pa je bil težko ranjen in je ranam podlegel. Spominski kamen je bil na mestu dogodka odkrit 24. 4. 1977.

GOLIŠČE

Okupatorjev zločin

30.11.1944 so v Končarjevi hiši na Gobiščah okupatorjevi vojaki žive zažgali Marijo Bratun in njenih 7 otrok. Spominsko ploščo z imeni žrtev je odkril KO ZZB NOV Kresnice leta 1963.

JEVNICA

Partizansko civilno taborišče

Januarja 1943 je 40 fantov litijskega območja odšlo namesto v nemško vojsko v partizane.

Nemci so takoj uvideli, da jim je mobilizacija spodletela, zato so se hoteli znesti nad svojci novih partizanov in jih izseliti v Nemčijo. Toda aktivisti so jih spet prehiteli in o nameri obvestili vse prizadete družine. Te so hitro pobrale najnujnejše ter pobegnile v najbližje gozdove. Tako se je začelo partizansko civilno taborišče pri izlivu Jevniškega potoka v Savo, desno proti Jančam.

Zanje je zvedel tudi štab 4. operativne cone, ki je dal pobudo, da se ustanovi organizirano taborišče za vse, ki so takrat pobegnili z doma; 28.1.1943 je izdal o tem odločbo.

Taborišče je varovalo 6 borcev in skrbelo za organizacijo taboriščnega življenja. Tu je bilo 8 družin s 44 člani — 22 otrok, 14 žensk in 8 za boj nesposobnih moških. Partizansko civilno taborišče je obstajalo do 10. 9.1943.

Taborišče seje selilo v gozdove nad Jevnico in vasi do Tujega grma in Janč. V smrekovem gozdu v Dolgi nogi je izredno skrbela za taboriščnike Pintarjeva mati.

Pri njej je bila tudi znana partizanska javka. Svojo predanost narodnoosvobodilnemu gibanju je Pintarjeva mati plačala z življenjem. Nemci so jo z verigo priklenili h klopi ob peči, polili z bencinom, ki je bil v hiši pripravljen za partizansko bolnišnico, in jo zažgali.

Danes je Pintarjeva domačija (Hvala Ivan, Jevnica 37) delno obnovljena.

Kurirska pot

Od Jevnice do Senožeti je na obeh bregovih Save ves čas okupacije vodila glavna kurirska pot, ki je povezovala partizanstvo na Štajerskem z vodstvom NOG na Dolenjskem. Po tej kurirski poti so prehajali partizani, novi borci, tod so prevažali ranjence, prenašali propagandni material, orožje itd. Pot seveda ni šla po mostu, ampak so jo z brodom ali čolnom vzdrževali partizanski brodniki. Večkrat pa je bilo treba Savo kar prebresti. Sovražnik je nadzoroval ta prehod. V šoli v Senožetih je postavil celo žandarmerijsko postojanko 40 mož samo za odkrivanje te poti in partizanov na njej. Kljub temu pa je obstajala vse do osvoboditve.

Začela se je že leta 1941 s prevozom borcev Kamniškega bataljona, ki so se po hudi borbi z Nemci morali umakniti na Dolenjsko. Prepeljal jih je Franc Udovič-Florjan, ki je od takrat pa do odhoda v partizane jeseni 1943 (kurir TV 29-S) skoraj vsako noč vozil brod čez Savo. Zanj je imel ponarejen ključ. Nemci so brod julija 1943 uničili, Florjana pa niso dobili.

Pri Francu Udoviču-Florjanu je bila od 1941 naprej tudi pomembna partizanska javka.

Na obeh straneh mostu sta spominski plošči; odkriti sta bili 4.7.1971, narejeni po načrtih arhitekta Vlasta Kopača.

KRESNIŠKI VRH

Okupatorjev zločin

V Krmeljevi hiši v Kresniškem vrhu je bil med NOB sedež gospodarske komisije za okraj

Kresnice. 30.11.1944 so okupatorjevi vojaki hišo zažgali in v njej so zgorele 3 ženske.

Spominsko ploščo z imeni žrtev je odkril KO ZZB NOV Kresnice leta 1963.

LITJA

PONOVIŠKA CESTA 2

Svoboda in Vzajemnost

Društvo Svoboda je bilo v Litiji ustanovljeno 1923. Leta 1935 je bilo prepovedano. Še istega leta so ustanovili kot naslednico društvo Vzajemnost. Prepovedali so ga 1940. leta. Obe delavski društvi sta bili zelo aktivni. Svoboda je 1925. leta razvila svoj prapor. Med nemško okupacijo je bil prapor skrit, zdaj je v Muzeju NOB na Bogenšperku. Vzajemnost je imela bogato knjižnico in tamburaški orkester.

Eden od sedežev društva je bil v stavbi pri mostu, zdaj trgovina s pohištvom.

PREDILNIŠKA ULICA

Predilnica — mezdno gibanje in udeležba v NOB

Leta 1923 so zaradi nizkih mezd začeli delavci in delavke te tovarne stavkati, delodajalci pa so s stavkokazi to zavrli. Leta 1923 in 1924 je bilo zato pred litijskim okrajnim sodiščem

več sodnih procesov proti delavkam in delavcem predilnice, obtoženim »širjenja komunistične propagande«.

Leta 1942 je bil ustanovljen prvi terenski odbor OF v tovarni. Delo za NOB se je vse bolj širilo. Mnogi delavci so odšli v NOV. Padlo je 7 delavcev te tovarne.

Aktivisti OF so ovirali delo v predilnici in končno tako poškodovali nekatere naprave, da je poleti 1944 prenehala delati.

Spominski kamen padlim borcem tovarne je v tovarniškem parku.

ROZMANOV TRG 2

Politične aretacije in sodni procesi

V zaporih okrajnega sodišča v Litiji je bilo pred vojno zaprtih in obsojenih več revolucionarjev ter naprednih delavcev, ne samo iz Litije, ampak tudi iz sosednjih Revirjev. Med najbolj znanimi sta bila Miha Marinko in France Klopčič.

V te zapore so okupatorji zaprli prve izseljence iz Litije in okolice in jih nato pregnali v Srbijo. Skozi te zapore so kasneje šli svojci partizanov, nato so jih poslali v nemška taborišča. Tu so bili zaprti tudi številni aktivisti, simpatizerji OF in narodno zavedni prebivalci. Te zapore je uporabljal gestapo za mučilnice.

Stavba je preurejena v šolsko poslopje; poimenovana je po Dušanu Kvedru-Tomažu.

Prvi odbor OF

V hiši Andreja Gorenca, gostilničarja na Grbinu, je bil 18.10.1941 ustanovljen prvi odbor OF, ki je opravljal vlogo okrožnega odbora za litijsko območje.

Spominska plošča je na hiši št. 40, 2 km jugovzhodno od Litije ob cesti proti Šmartnemu; odkrita je bila leta 1952.

MALA SELA

Zločin nad domačini, borci in ranjenci

11.12.1944 so Nemci in domobranci v Malih selih izropali in zažgali vse domačije, vrgli v ogenj eno kurirko in dva domačina, enega pa zaklali.

V zimski ofenzivi 1944 so Nemci zajeli 32 borcev, ranjencev, ter osebe premične bolnišnice; povečini so bili iz kamniško-zasavskega odreda. 29.12.1944 so jih v tem kraju ustrelili.

Spomenik vsem tem žrtvam je postavljen na vzpetini v Malih selih.

PODŠENTJUR

Prvi skupni napad enot NOV in zavezniškega letalstva na nemško postojanko

Septembra 1944 je Glavni štab NOV in POS odločil, da se mora onemogočiti promet na progi Ljubljana—Zidani most. 15. divizija, Šlandrova in Zidanškova brigada so dobile nalogo porušiti železniški most in predor pod Pogonikom ter uničiti sovražno posadko, ki je varovala ta dva objekta. Da bi bila akcija uspešnejša, so zaprosili za pomoč zaveznike.

20.9.1944 je 8 zavezniških letal odvrгло bombe, a mostu niso zadele. Enote NOV na levem bregu Save zato niso mogle izpeljati svojega načrta, a enote na desnem bregu so zavzele grad Pogonik, ujele vso posadko, zaplenile orožje in opremo, grad pa zažgale.

Akcijo na Pogonik je spremljala tudi zavezniška vojna misija, ameriški reporter John Phillips pa je 6.11.1944 o njej objavil reportažo v reviji Life.

Grad Pogonik stoji med Kresnicami in Litijo, na vzpetini nad železniškim predorom.

PRESKA NAD KOSTREVNICO

Bitka 2. štajerskega bataljona

Glavno poveljstvo NOV in POS je takoj po ustanovitvi (15.12.1941 na Kremenjku pri Stični) 2. štajerskemu bataljonu odredilo, naj se pri Litiji prebije na Štajersko. Bataljon so vodili komandant Franc Rozman-Stane, politkomisar Dušan Kveder-Tomaž in namestnik komandanta Peter Stante-Skala. V noči na 24.12. je prišel čez nemško-italijansko mejo v zaselek Tišje nad Libergo in se tam ustavil, da bi prebil tukaj dan, vodstvo pa naj bi skupaj z organizacijo OF pripravilo vse za napad na nemški postojanki v Litiji in Šmartnem in za preboj čez Savo na Štajersko. 24.12. pa so lovci iz Litije pod vodstvom župana in kulturebundovca Puschmana priredili lov prav pri Tisju. Čeprav so se borci skrivali, so jih lovci opazili in nanje opozorili nemško policijo v Litiji in Šmartnem. Prišlo je do hude bitke, v kateri je padlo več Nemcev in 3 partizani. Ker so Nemci dobili vojaško pomoč, bataljon ni mogel čez Savo, in se je umaknil nazaj na italijansko stran.

Po umiku bataljona so se Nemci surovo znesli nad domačini; večino so aretirali in izselili, domačije pa požgali.

V spomin na to bitko praznuje občina Litija 24.12. občinski praznik.

Na kraju boja nad zaselkom Tišje stoji spominski kamen s ploščo; na njej je datum boja in ime partizanske enote,

RIBČE

Kurirska pot

Pod vasjo Ribče so imeli med NOB kurirji prehod čez Savo.

Spominsko znamenje kurirjem, padlim na teh prehodih, stoji ob cesti Ljubljana—Litija (pod vasjo); odkrito 29. 8.1976, delo arhitekta Vlasta Kopača.

SAVA

Kurirska pot

Tu je čez Savo vodila znana kurirska pot med Dolenjsko in Štajersko, sprva čez most, kasneje s čolni. (Zvezo z obema bregovima so nekaj časa vzdrževali tudi s telefonom.) Po tej poti je šlo mnogo novih borcev s Štajerskega na Dolenjsko. Kraj Sava je 9. 9.1944 osvobodila enota Dolenjskega odreda in razorožila ter pregnala posadko. Ta se je spet vrnila 28.9.1944. Že 11.10.1944 pa jo je napadla Zidanškova brigada in ob pomoči Šlandrove brigade ter Kamniško-zasavskega odreda izsilila prost prehod čez most s Štajerskega na Dolenjsko. Naslednji dan so Nemci most porušili.

Vzhodno od železniške postaje so štajerske enote (Kamniško-zasavski odred, Šlandrova brigada) večkrat poškodovale železniško progo.

VAČE PRI LITJI

Miniranje orožniške postojanke

Na Vačah je bila nemška orožniška postojanka, ki je močno ovirala razvoj partizanskega gibanja na tem območju. Večkrat so se partizani spopadli z nemškimi patruljami, napadli pa so tudi postojanko. V noči na 15.9.1942 jo je napadla tudi Kamniška četa. Uničili so jo šele 6. 7.1944 minerji Kamniško-zasavskega odreda. Orožnikom so »po pošti« poslali paket s tempirano mino, ki je eksplodirala, ko so paket odpirali. Porušila je prvo nadstropje postojanke in pobila Nemce, ki so bili tam. Tisti iz pritličja so zapustili postojanko in se preselili v Litijo.

Smrt narodnega heroja Lojzeta Hohkrauta

Pri zaselku Cvetež je 29.5.1942 Lojze Hohkraut padel v zasedo nemške policije z Vač.

Težko ranjen je na njivi zakopal vse dokumente, zapiske in osebne stvari in se nato ustrelil, da ne bi živ prišel v roke sovražniku. Naslednje jutro so njegovo truplo našli Nemci in ga pripeljali na Vače, da bi ugotovili, kdo je. To se jim ni posrečilo, čeprav so ga še dvakrat odkopali in poskusili identificirati. Nazadnje so ga pokopali za obzidjem vaškega pokopališča. Po vojni so ga z drugimi padlimi borci pokopali na trboveljskem pokopališču.

Za vasjo, na kraju, kjer je Alojz Hohkraut padel, je bil leta 1970 odkrit spomenik; projektiral ga je arhitekt Vlasto Kopač.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BREG PRI LITIJI

Na gasilskem domu spominska plošča padlim v NOB.

GABROVKA

Na Domu ljudske prosvete spominska plošča 95 padlim v NOV, odkrita leta 1954.

Na pokopališču grobišče s spominsko ploščo padlim v NOV.

V Moravški gori pri Grabrovki spominsko znamenje padlima borcema iz Novomeške čete, predvojnima komunistoma Maksu Henigmanu in Mihi Bartlu; odkrita 24.4.1977.

JAVORJE

Na Javorškem Pilu, 200 m od ceste Litija—Gabrovka, grobišče 54 padlih borcev s spominsko ploščo; na njej je posvetilo pesnika Jožeta Udoviča.

Na robu gozda, kjer je med okupacijo tekla italijansko-nemška meja, grobišče in obelisk »v spomin na borbo in zmago slovenskega ljudstva 1941—1945«; projektant arhitekt Drago Derkovič.

Spomenik odkrit 22. 7. 1959.

JEVNICA

Pri šoli spomenik 35 padlim borcem, odkrit leta 1961.

Na železniškem postajališču spominsko znamenje kurirjem-vezistom med NOB; postavilo ga je ZŽP Ljubljana.

Spominska plošča na mostu čez Savo, kjer je bil partizanski prehod v letih 1942—1945.

Na Pinterjevi hiši spominska plošča gospodinji, ki so jo Nemci živo zažgali 1944. leta.

Na pogorišču Arbiterjeve hiše, ki jo je okupator požgal 30.11.1944, spominska plošča o kurirski postaji TV 3 S z imeni 9 padlih kurirjev domačinov. Odkrili so jo kurirji TV 3 S 28. 6.1964.

KLANEC PRI GABROVKI

Na Matičevi hiši plošča »v spomin tovarišem, ki so darovali svoja življenja domovini«; odkrita 6. 9. 1953.

KRESNICE

Pri železniški postaji spomenik 32 padlim borcem; prvi spomenik odkrit že 1948, sedanji pa leta 1972; načrt zanj naredil arhitekt Vlasto Kopač.

Na steni apnenice v Kresnicah spominsko znamenje o prehodu borcev in aktivistov po žičnici; po načrtih arhitekta Vlasta Kopača, odkrito 22. 9.1975.

KRESNIŠKE POLJANE

Ob cesti Kresnice—Jevnica, pri Slatnarjevem mostu, spominski kamen talcem iz Zasavja in na njem tudi označen prehod borcev NOV čez reko Savo; odkrit 9. 5.1976, projektant arhitekt Vlasto Kopač.

LITIJA

LJUBLJANSKA CESTA

Na upravni zgradbi Lesne industrije Litija spominska plošča 17 padlim borcem, delavcem tega podjetja.

POKOPALIŠČE

Na pokopališču spominska plošča padlim borcem NOV.

TRG SVOBODE

Spomenik 93 padlim borcem in žrtvam od 1941—1945, odkrit leta 1951; projektant arhitekt Jože Plečnik.

Plošča v spomin na ustanovitev prvega mestnega odbora OF Litija aprila 1943; odkrita leta 1952.

MALA SELA PRI VAČAH

Grobišče s ploščo petim padlim borcem NOV, odkrita 5.7.1954.

MAMOLJ

Na šolski stavbi spominska plošča 5 padlim borcem NOV.

POLŠNIK

Na pokopališču spominska plošča 34 padlim borcem NOV.

Na osnovni šoli spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

SAVA

Pred šolo spomenik 18 padlim borcem NOV iz KS Sava, odkrit 1973, načrt arhitekta Vlasta Kopača.

SLIVNA

Pri cerkvi grobišče s ploščo petim padlim borcem NOV; odkrita 21.7.1974.

SPODNJI HOTIČ

Na gasilskem domu spominska plošča padlim borcem NOV.

Ob cesti Sp. Hotič—Vače, pri Skalarjevem mlinu, spominski kamen 4 padlim borcem Zasavskega bataljona, odkrit 1.5.1976; načrt arhitekta Vlasta Kopača.

SPODNJI LOG

Malo pred vasjo spominsko znamenje o prehodih kurirjev čez Savo, odkrito leta 1973 ob prevzemu kurirčkove pošte; projektiral arhitekt Vlasto Kopač.
Sredi vasi spominski kamen 5 v NOV padlim domačinom, odkrit 22.7.1955, projektant arhitekt Albert Sušnik.

ŠMARTNO PRI LITIJ

Na ustju spomenik 37 padlim borcem NOV in žrtvam fašizma, odkrit leta 1959, projektant arhitekt Albert Sušnik.
V obratu Šmartno Lesne industrije Litija spomenik 7 v NOV padlim delavcem tega podjetja, odkrit leta 1946.

VAČE

Pod vasjo grobišče in spominska plošča 40 padlim borcem, urejeno leta 1949.
200 m nad šolo, v hribu, spomenik 41 padlim v NOB, odkrit leta 1953.

VELIKA KOSTREVNICA

Na združnem domu spominska plošča padlim v NOB, odkrita 22.7.1970, projektant arhitekt Vlasto Kopač.
Na gasilskem domu spominska plošča padlim v NOV.

VELIKA ŠTANGA

Nad vasjo spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma, odkrit 4. 7.1973; po načrtu arhitekta Vlasta Kopača.

Občina Ljutomer

BOLEHNEČICE

Sestanek okrožnega odbora OF

Ob koncu avgusta 1943 je bil prvi sestanek okrožnega odbora OF za Ljutomer in Radgono. Vodil ga je Ivan Nemec-Vojko, poverjenik izvršnega odbora OF Slovenije. Navzoči so analizirali politični položaj v Prelekiji in sprejeli sklepe za nadaljnjo krepitev NOG na tem področju.

Sestali so se blizu domačije Valentina Štuhca, št. 20.

BRANOSLAVCI

Ustanovitev okrajnega odbora OF za Ljutomer

7.10.1944 je bilo dvodnevno zborovanje aktivistov OF ljutomerskega področja pri Ivanu Novaku, št. 11. Na tem posvetu je bil ustanovljen okrajni odbor OF za ljutomersko področje. Sekretarje postal Janez Ros-Jan. Aktivisti so pregledali vojaški in politični položaj doma in v svetu, razpravljali o delu ZSM, AFŽ, mobilizaciji, delovanju vlasovcev v Prelekiji ter sprejeli več pomembnih sklepov, ki so prispevali k organizacijski utrditvi OF na tem področju.

BUČKOVCI

Streljanje talcev

8.3.1945 so Nemci za ubitega vnetega nacista in župana v Bučkovcih inženirja Ferda Lupša ustrelili v Senčarjevem sadovnjaku 19 talcev, ki so jih pripeljali iz ptujskih zaporov. Na kraju, kjer so ustrelili talce, v neposredni bližini pokopališča, je bil 22.7. 1959 odkrit spomenik, delo Avgusta Gajzerja; postaviti ga je dal KO ZB NOV Bučkovci.

CEZANJEVCI

Spopad z Nemci

Pri Ribičevem mlinu je bil 6.4.1944 eden večjih spopadov med partizani in Nemci v Prelekiji. Junaški boj proti 60 orožnikom in gestapovcem sta vodila partizana Danijel Hojs-Ljubo in Franc Belšak-Maks. Ubiti so bili štirje okupatorjevi pomembni funkcionarji ter partizan Franc Belšak-Maks. Ivanu Ribiču, ki je tudi posegel v boj, in Danijelu Hojsu-Ljubu se je posrečilo prebiti obroč. Ta bitka jo imela velik odmev po vsej severovzhodni Sloveniji.

Streljanje talcev

25. 4.1944 so Nemci pri Ribičevem mlinu ustrelili 25 talcev, ki so jih pripeljali iz ptujskih zaporov. Nemci so se tako maščevali za izgube, ki so jih imeli v spopadu s partizani pri tem mlinu.

O tem dogodku priča spomenik, ki ga je dal postaviti bivši okrajni odbor ZB NOV Ljutomer skupno s KO ZB NOV Cezanjenci; odkrili so ga 22. 7. 1956.

1.11.1944 so partizani ljutomerskega področja pripravili komemoracijo na grobu talcev pri Ribičevem mlinu. Na komemoraciji je govoril takratni sekretar okrajnega odbora OF za Ljutomer Janez Ros-Jan.

Kurirjev pobeg

6.4. 1944 so Nemci na kurirski poti ujeli kurirja Janka Ribiča ter ga zaprli v takratni občini (danes župnišče). Janku Ribiču je uspelo pobegniti, pri tem je ubil enega orožnika, drugega pa težje ranil. Še istega dne je bil ubit v spopadu z Nemci v Vogričevcih.

V spomin na ta dogodek slavi skupščina občine Ljutomer občinski praznik. V spomin na padlega Ribičevega sina Janka, je na domačiji Ivana Ribiča, št. 63, dal vzdati spominsko ploščo KO ZB NOV Cezanjenci; odkrita je bila 4.7. 1951.

CVEN

Sestanek organizatorjev OF

1.6.1941 so se pri Francu Vaupotiču sestali pomembnejši organizatorji OF ljutomerskega področja. Sestanek je vodil Jože Kerenčič. Udeleženci so ocenili politični položaj in sprejeli več pomembnih sklepov o nadaljnjem širjenju NOG na ljutomerskem področju.

V spomin na ta dogodek slavi skupščina občine Ljutomer občinski praznik.

Na hiši Franca Vaupotiča, št. 13, je vzdana spominska plošča; odkril jo je KO ZB NOV Cven 1. 6. 1957.

DESNJAK

Dom narodnega heroja Ivana Kavčiča-Nandeta

Ivan Kavčič-Nande je bil rojen 14.12.1913. Že zgodaj se je vključil v napredno gibanje; tako je 1936. leta sodeloval pri stavkah gradbenih delavcev v Ljubljani, bil organizator Delavske enotnosti ter sodelavec vojne komisije pri CK KPS. Leta 1938 je postal član KPJ.

Že 1941 se je priključil NOG in junija tega leta postal član vojnega komiteja za ljubljansko okrožje, februarja 1942 pa član poverjenišтва CK KPS. Nekaj časa je bil politkomisar Tomšičeve brigade, komandant Zapadnodolenjskega odreda, decembra 1942 pa je postal komandant 2. notranjske operative cone. Maja 1943 je bil imenovan za namestnika politkomisarja pri Glavnem štabu narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije.

Padel je 30. 6. 1943 v Selih pri Šumberku, v bližini Trebnjega.

Za narodnega heroja je bil imenovan 25. 10. 1943.

Na rojstni hiši Ivana Kavčiča, št. 29, je dal OO ZB NOV Ljutomer vzdati spominsko ploščo; odkrili so jo 22. 7. 1953.

Spopad z Nemci

23. 3. 1944 so se spopadli partizani in Nemci pri Alojzu Lesjaku. Padli so štirje partizani, gestapovci so imeli tri mrtve. Skozi obroč sta se prebila le partizana Vinko Miklošič in Ignac Zmazek. Gospodarja Alojza Lesjaka so Nemci ustrelili kot talca pri Ribičevem mlinu v Cezanjecih.

GRLAVA

Spopad z vlasovci

5.1.1945 je prišlo do spopada med partizanskimi kurirji in vlasovci pri Janku Prelogu. Skupina petih kurirjev se je bojevala s 60 vlasovci. Padli so trije partizani, enega ranjenega

so sovražniki ujeli. Vlasovci so zažgali domačijo, v plamenih sta našla smrt tudi gospodar in gospodinja. Sovražnik je imel več mrtvih in ranjenih.

Na hiši Janka Preloga, danes Franca Bunderla, št. 16, je 1. 6.1959 dal vzdati spominsko ploščo KO ZB NOV Grlava skupaj z občinskim odborom ZB NOV Ljutomer.

KURŠINCI

Ciklostilna tehnika Marjetka

Avgusta 1943 je začela delovati v hiši Elizabete Vrbnjak, št. 58, ciklostilna tehnika Marjetka. Tu so natisnili številne letake in eno številko Slovenskega poročevalca. Tehniko je vodil Zvonko Čebin. Pri delu sta pomagala Dragica Vrbnjak in Tonček Hanžel. Za razmnoževalni stroj in drug material je poskrbel Dušan Špindler.

LJUTOMER

GLAVNI TRG 2

Mučenje aktivistov

Oktobra 1941 so po izdaji Nemci aretirali večje število aktivistov OF iz Ljutomeru in okolice. Aretirane so zaprli v bivše zapore, kjer so jih gestapovci mučili. V teh prostorih so bili zaporji vse do osvoboditve. V njih so trpeli mnogi domačini, pripadniki osvobodilnega gibanja.

Muzej NOB

Okrajni odbor ZB NOB Ljutomer je 1952. leta ustanovil v bivši mestni hiši v Ljutomeru Muzej NOB. Tu je razstavljeno gradivo, ki prikazuje politično, gospodarsko in družbeno življenje Prekije v stari Jugoslaviji, glavna tematika pa je posvečena obdobju NOB in ljudske revolucije. Prikazano gradivo kaže Prekijo tudi v prvih dneh svobode.

GLAVNI TRG 5

Smrt Cirila Jureša

Po spopadu med partizani in vlasovci 3. 2.1945 pri Ignacu Žaliku v Logarovcih so vlasovci ujeli hujše ranjenega Cirila Jureša, takratnega okrajnega sekretarja Zveze slovenske mladine za področje Ljutomeru. Po strašnem mučenju so ga 4.2.1945 obesili na Glavnem trgu v Ljutomeru. Na tem mestu, pred današnjo blagovnico, stoji spomenik. Postavil ga je KO ZB NOV Ljutomer, odkrit je bil 1.6.1957.

GLAVNI TRG 15

Shod viničarjev, delavcev in kmetov

Na pobudo ptujske in prekmurske partijske organizacije je bil 1.9.1935 na Glavnem trgu v Ljutomeru večji shod viničarjev, delavcev in kmetov iz Slovenskih goric, Prekmurja in celo Medjimurja. Orožniki so razgnali demonstrante, pri tem ubili Alojza Mavriča iz Bolfenka, dva druga pa sta bila ranjena.

V spomin na ta dogodek so na nekdanjem gostišču Jeruzalem odkrili 1. 9.1965 spominsko ploščo. 1.9.1975 je bila obnovljena in vzdana na novi hotel Jeruzalem.

PREŠERNOVA CESTA 34

V noči na 15. 4.1941 so Nemci aretirali več zavednih Slovencev iz Ljutomeru in okolice. Zaprli so jih v bivšo meščansko šolo, jih zasramovali in jim grozili z izgnanstvom.

RAZLAGOVA ULICA 12**Ustanovitev NDSJ**

Aprila 1923 je Feliks Dajčbauer ustanovil podružnico Neodvisne delavske stranke Jugoslavije med delavci tovarne usnja Ignaca Šinigoja. Prek te stranke so se delavci borili za boljše dohodka. 1.5.1923 so pripravili proslavo delavskega praznika v gostilni Lovra Kuhariča na Starem trgu.

RAZLAGOVA ULICA 20**Streljanje talcev**

15.1.1945 so Nemci odvedli iz ljutomerskih zaporov 5 talcev in jih ustrelili v gozdu (blizu Franca Krambergerja).

ŠTRIGOVSKA CESTA 1**Sestanek organizatorjev OF**

12.7.1941 je Jože Kerenčič vodil prvi širši sestanek organizatorjev OF za ljutomersko področje. Sestanek so imeli pri Vekoslavu Šturmu, ki je takrat stanoval na domačiji Ivana Novaka. Sprejeli so več pomembnih sklepov ter postavili Jakoba Babiča za sekretarja OF Ljutomer.

TRG JAKOBA BABIČA 2**Prva žrtev OF v Pomurju**

16.10.1941 so Nemci ustrelili sekretarja OF Ljutomer Jakoba Babiča. To se je zgodilo pred bivšo mežnarijo.

Na tej hiši je 00 ZB NOV Ljutomer odkril spominsko ploščo 16. 10.1962.

ULICA STANETA ROZMANA 4**Akcija aktivistov OF**

30.8.1941 so aktivisti OF ljutomerskega področja iztirili vlak na progi Ljutomer—Ormož blizu današnje domačije Ludvika Košiča. Nastala je precejšnja materialna škoda. Proga 48 ur ni bila uporabna.

LOGAROVCI**Spopad z vlasovci**

3. 2.1945 je prišlo pri Ignacu Žaliku do spopada med partizani, ki jih je vodil Rado Pušenjak, in vlasovci. Spopad je trajal dve uri. V boju sta padla Branko Bernot-Aljaž in Jožko Berden-Rastko, ranjena Marijo Petje-Vido in Cirila Jureša-Maksa pa so vlasovci ujeli. Drugi borci so se srečno prebili. Vlasovci so zažgali domačijo ter ubili gospodarja in gospodinjo.

Na obnovljeni domačiji Ignaca Žalika, št. 66, je dal KO ZB NOV Križevci vzdati spominsko ploščo. Na njej je pomotoma napisana Ljudmila Petje namesto Marije Petje-Vide. Ploščo so odkrili 1. 6. 1958.

MEKOTNJAK**Partizanski miting**

V zimi 1944/45 so partizani priredili pomembnejši partizanski miting na domačiji Alojza Lipovca, št. 6. Na tem srečanju sta govorila Rado Pušenjak in Jože Lampret. Udeležence sta seznanila z zgodovinskimi sklepi II. zasedanja Avnoja ter z uspehi partizanskih enot na jugoslovanskem ozemlju.

MORAVCI

Sestanek organizatorjev OF Pomurja

29.7.1941 so se sestali najpomembnejši organizatorji OF Pomurja pri Pepki Špindler. Sestanek je vodil Slavko Šlander, sekretar pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko. Ta dogodek pomeni pomembno prelomnico v zgodovini NOG v Pomurju.

Na hiši Pepike Špindler, št. 3, je 20.5.1966 Prleški študentski klub odkril spominsko ploščo.

MOTA

Ustanovitev DKFID

6. 9.1938 je bil pri Dušanu Rajhu, št. 30, ustanovni sestanek podružnice Društva kmečkih fantov in deklet. Predsednik je bil Valentin Salaj, tajnica pa Nada Rajh.

Sestanek skojevcev

Septembra 1941 je bil sestanek skojevcev pri Nadi Rajh. Vodil ga je Vinko Megla. Udeleženci so razpravljali o pripravah na oboroženo vstajo, o sabotažnih akcijah, zbiranju orožja in sanitetnega materiala ter o konspiraciji.

Na Rajhovi hiši, št. 30, je KO ZB NOV Cven dal vzdati spominsko ploščo 1. 5.1965.

Streljanje talcev

2.4.1945 so Nemci odvedli iz ljutomerskih zaporov 21 talcev in jih ustrelili ob Muri pri Smodiševem mlinu. Tu je 00 ZB NOV Ljutomer dal postaviti spomenik. Odkrili so ga 8. 5.1955.

PODGRADJE

Spopad z vlasovci

9.12.1944 je prišlo do boja med partizanskimi kurirji in vlasovci pri Ignacu Lipovcu. Padel je en partizan, težje ranjenega partizana Dušana so vlasovci ujeli in ga po hudem mučenju ubili. Ubili so tudi gospodarja, hišo pa zažgali.

Na hiši Ignaca Lipovca, št. 25, je vzdana spominska plošča; odkrita je bila 22. 7. 1946.

PRISTAVA

Smrt sekretarja okrajnega odbora ZSM

22. 2.1945 je na Kamenščaku pri Ljutomeru padla v zasado vlasovcev skupina partizanov, ki jih je vodil Viktor Stopar. V spopadu je bil težje ranjen Miro Križanič, sekretar okrajnega odbora ZSM za ljutomersko področje. Vlasovci so ranjenega sekretarja izsledili, zaprli v ljutomerske zapore ter ga strašno mučili, vendar ni ničesar izdal. Odvedli so ga v Pristavo ter ga ustrelili.

RADOMERJE

Spopad z nemškimi orožniki

31.12. 1943 so imeli skojevci ljutomerskega področja sestanek pri Alojzu Červiču, danes hiša Danijela Grafa, št. 8. Sestanek je vodil takratni sekretar SKOJ za ljutomersko področje Danijel Hojs-Ljubo. Nemški orožniki so obkolili domačijo; v boju sta bila ranjena en partizan in en nemški orožnik. Drugim partizanom je uspelo prebiti obroč.

Okupatorjev zločin

5.5.1945 so vlasovci odkrili bunker blizu bivše domačije Andreja Novaka. V boju je padel partizan Stanko Zdravec, partizanko Jelko Golob pa so vlasovci ujeli, jo mučili in napol živo zakopali.

SLAMNJAK

Okupatorjev zločin

17. 4.1945 so Nemci ubili v zapuščenem rudniškem rovu 19 domačinov, ki so se zatekli tja pred vojno viхро. To so bili večinoma starčki in matere z otroki.

Na križišču cest, ki vodijo v Slamnjak, Ilovce, Hermance, stoji spomenik v obliki Triglava z imeni žrtev, ki so jih pobili Nemci. Spomenik je dal zgraditi KO ZB NOV Novci s pomočjo krajevne organizacije ZB NOV Železne dveri.

Na kraju zločina v Ilovcih je bil 1976. leta odkrit spomenik.

Konferenca skojevcev

12.8.1944 je bila konferenca skojevcev ljutomerskega področja v bivši viničariji Ferda Magdiča. Konferenco je vodila Marija Petje-Vida. Navzoči so govorili o političnem položaju v svetu in v Prlekiji. Sklenili so utrditi skojevsko organizacijo v Prlekiji ter pridobiti čimveč novincev za partizane.

Kurirska postaja TV 15P

Junija 1944 je pričela delovati kurirska postaja TV 15 P pri Cirilu Štraklu. Partizani so postajo imenovali Kičo. Komandirje bil Jože Kralj-Trpkо.

ŠPRINC

Kurirska javka TV 15a

V hiši Jožeta Škrleca, št. 15, je jeseni 1944 pričela delati TV 15 a. Komandir je bil Franc Novak-Tarzan. Na omenjeni javki so se srečavali kurirji iz Prlekije, Prekmurja in Medjimurja.

STARA CESTA

Nemški napad na bunker

5.4.1944 so Nemci obkolili bunker pri Francu Jeseniku. V boju je padel Janko Slavinec, štiri partizane pa so Nemci zajeli, ker se niso mogli rešiti iz bunkerja skozi edini izhod.

Na hiši Janka Slavince je 00 ZB NOV Ljutomer dal vzdati spominsko ploščо; odkrita je bila 3. 7. 1977.

VIDANOVCI

Ustanovitev Prleške čete

8. 5.1945 je 00 OF Ljutomer mobiliziral aktiviste in v bivši gostilni Franca Vrabla ustanovil Prleško četo, ki je štela 45 mož. Četa je imela nalogo pripraviti vse potrebno za prevzem oblasti.

VOGRIČEVCI

Spopad z Nemci

6. 4.1944 so Nemci obkolili domačijo Franca Filipiča, št. 5, kamor se je po boju pri Ribičevem mlinu zatekel Ribičev sin, partizanski kurir Janko. Po štiriurnem boju je skušal pobeg niti, toda pri izpadu je bil ubit. Junaški boj komaj petnajstletnega kurirja je močno odjeknil po vsej Prlekiji.

Ciklostilna tehnika

Marca 1944 je začela delovati okrajna ciklostilna tehnika v hiši Matija Bratuša, št. 32, oo domače pri Repovih. V tej tehniki je bilo razmnoženih več letakov in drugo propagandno gradivo. Tehniko je vodil Jožko Slavič.

Partizanski miting

Partizani ljutomerskega območja so priredili večje partizansko srečanje 13.11.1944 pri Antonu Škrobarju, št. 31. Na mitingu sta govorila Jože Lampert in Rado Pušenjak o uspehih partizanskih enot v Jugoslaviji in o vojnih dogodkih v svetu.

VUČJA VAS

Miniranje proge

23.12.1944 je skupina minercev Lackovega odreda, ki jih je vodil Nande Magdič-Nabor, minirala železniško progo. To se je zgodilo blizu železniške postaje Bučečovci. Lokomotiva z dvema vagonoma se je iztirila; nastala je precejšnja materialna škoda. Promet je bil ustavljen za nekaj ur.

ŽELEZNE DVERI

Partizanski miting

Novembra 1944 so partizani ljutomerskega območja pripravili partizanski miting, namenjen predvsem viničarjem. Na mitingu so partizanski aktivisti govorili o političnih razmerah v svetu, o uspehih partizanskih enot in o nastajanju nove ljudske oblasti. Srečanje je bilo v nekdanji zidanci benediktinskega reda iz Admonta, danes last Vinogradniško-živinorejskega kombinata Ljutomer.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BABINCI

Na rojstni hiši Jožka Berdena-Rastka, člana okrajnega odbora OF za ljutomersko področje, spominska plošča; odkril jo je pionirski odred osnovne šole Ivana Cankarja iz Ljutomera 15. 5.1960.

BUČKOVCI

Ob glavni cesti, nedaleč od osnovne šole, spomenik 27 padlim borcem in žrtvam fašizma. Spomenik je dal postaviti KO ZB NOV Bučkovci, odkrit 29.11.1952.

CEZANJEVCI

Na gasilskem domu spominska plošča 21 padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja. Ploščo je odkril KO ZB NOV Cezanjevci 7. 8.1960. Osnovna šola je bila 24.4.1977 poimenovana po skojevcu Janko Ribiču, padlem med NOB.

CVEN

Na zadružnem domu spominska plošča 11 padlim borcem in žrtvam fašizma iz Cvena in okolice. Ploščo je odkril KO ZB NOV Cven 8. 5.1960.

KRIŽEVCI PRI LJUTOMERU

Na trgu pred združenim domom spomenik 27 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja. Spomenik je odkril KO ZB NOV Križevci 10.10.1954.

LJUTOMER HUJBERJEV LOG

V Hujberjevem logu, v kraju prvega slovenskega tabora 1868. leta, je bil ob 100-letnici shoda zgrajen spomenik, posvečen temu zgodovinskemu dogodku. Na notranji strani spomenika je vzdana spominska plošča aktivistom OF, ki so v letih 1941—1945 širili ideje OF na področju ljutomerske občine. Plošča je bila odkrita 6.6.1976.

POKOPALIŠČE

Spomenik 22 padlim borcem in žrtvam fašizma; oblikoval Julij Renk iz Ljubljane, odkril KO ZB NOV Ljutomer ob 20. obletnici JLA 22.12.1961.

PREŠERNOVA CESTA

Nasproti novega sodišča spomenik v obliki Triglava, delo Julija Renka, posvečen žrtvam fašizma in padlim borcem NOB iz Ljutomera in okolice. Spomenik je odkril okrajni odbor ZB NOV Ljutomer, 1.11.1950.

RADOMERJE

Na pročelju gasilskega doma, ob cesti Ljutomer—Ormož, spominska plošča 11 padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja iz Radomerja in okolice. Ploščo je dal vzdati KO ZB NOV Radomerje; odkrita je bila 15.5.1955.

RAZKRIŽJE

Na stavbi krajevne skupnosti spominska plošča 16 padlim borcem in žrtvam fašizma. Vzdati jo je dal KO ZB NOV Razkrižje, odkrita 1.11.1957.

ŠPRINC

Na hiši Jožeta Škrleca, št. 15, spominska plošča padlima borecema Francu Altu-Milanu in Francu Žibku-Jaku. Odkril jo je KO ZB NOV Razkrižje 27. 4.1955.

VERŽEJ

Na novi osnovni šoli spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja iz Veržeja in okolice, odkril 5.10.1969 KO ZB NOV Veržej.

Občina Maribor

BRESTERNICA

Spopad z Nemci

8.7.1944 je padel v nemško zasedo in bil ubit Marjan Koren-Rene, borec Pohorskega odreda.

Pri kamnolomu ob cesti Bresternica—Šober, na mestu, kjer je bil Koren ubit, stoji spomenik.

CIGLENCE

Kurirska postaja TV 17

Novembra 1944 je pričela delovati postaja TV 17 v gozdu pod Zelenkovo domačijo, št. 52.

V zemljanki je bilo prostora za okoli 12 ležišč, imela je tudi glavni in zasilni izhod. Vzdrževala je zveze s postajami 14 S, 16S in 14 A.

ČRETA PRI SLIVNICI

Streljanje talcev

Ob robu gozda v bližini gospodarskega poslopja graščine, št. 6, so Nemci 6.12. 1944 ustrelili 20 talcev.

Na tem kraju stoji spomenik.

DUH NA OSTREM VRHU

Uboj dveh komunistov

25.4.1929 so orožniki pripeljali na Šelovo kmetijo. Veliki Boč št. 35, organizacijskega sekretarja KPJ Bura Bakoviča in sekretarja rdeče pomoči Nikola Hečimoviča. Od tu so ju odpeljali v bližnjo grapo in ju pri meji ustrelili. Oba sta bila aretirana v Zagrebu. Policija šestojanuarske diktature je hotela javnost prevarati z lažjo, da sta bila Bakovič in Hečimovič ustreljena pri poskusu bega čez mejo. Vendar se je resnica kmalu izvedela.

Leta 1952 je bila v Šelovi grapi, v neposredni bližini kraja umora, odkrita spominska plošča. 1976. leta je bilo narejeno novo spominsko znamenje iz litega železa.

FALA

Partizanski napad

V noči na 29. september 1944 je Lackov odred napadel močno utrjeno elektrarno Fala. Ko so partizani zlomili odpor obrambe, so minirali elektrarniške naprave. Uničili so 7 gene-

ratorjev in glavni kabel, v Dravo pa spustili veliko specialnega olja za generatorje. S tem so povzročili okupatorju veliko škodo. Zaplenili so tudi precej orožja in drugega materiala. Napad na Falo je bil ena najuspešnejših akcij Lackovega odreda.

FRAM

Streljanje talcev

V Gaju, nedaleč od glavne ceste Maribor—Celje, so Nemci 16. 6. 1944 ustrelili 25 talcev. Na kraju, kjer so bili talci ustreljeni, stoji spomenik.

Partizanski napad

V noči med 22. in 23. 7. 1944 je nemško postojanko v Framu napadla Bračičeva brigada. Zaradi močnega odpora so partizani postojanko minirali in jo povsem razdejali. Porušili so tudi transformator. Na kraju spopada je bil 26. 7. 1976 odkrit spomenik.

GAČNIK

Postojanka OF

Pri Ivanu Šabedru je bila pomembna postojanka aktivistov in borcev Lackovega odreda. Na tej domačiji je bila 4. 7. 1976 vzidana spominska plošča.

GAJ NA KOZJAKU

Partizansko zborovanje

Ob četrti obletnici Osvobodilne fronte 27. 4. 1945 je bilo na Tujzlovem vrhu veliko zborovanje, ki so se ga udeležili delegati odborov Osvobodilne fronte s Kozjaka in iz Slovenskih goric. Razpravljali so o delu odborov OF in o pripravah za prevzem oblasti po zlomu okupatorja. Na kraju zborovanja je bil 27. 4. 1955 odkrit spomenik.

Spopad z Nemci

3. 5. 1945 so Nemci obkolili Terbižarjevo domačijo, v kateri so bili partizanski aktivisti. Ubili so Anico in Štefana Bukška ter gospodarja Karla Dobaja. Domačini so ubite pokopali 5. 5. 1945 na pokopališču. To je bil velik partizanski pogreb. Na Terbižarjevi hiši, št. 53, je vzidana spominska plošča.

Sestanek Slovenske protifašistične ženske zveze

Marca 1945 je bil na kmetiji pri Kormonovih, št. 13, širši sestanek Slovenske protifašistične ženske zveze.

GRADIŠČE NA KOZJAKU

Spopad z Nemci

Na območju Gradišča je bilo več spopadov med borci Lackovega odreda in Nemci. 31. 1. 1945 je patrolja 1. bataljona omenjenega odreda napadla skupino gestapovcev. Padla sta namestnik komandanta odreda Dragutin Babičič in referent za zveze Slavko Bedina. Pri skupnem grobu padlih borcev Lackovega odreda je bil leta 1962 odkrit nad osem metrov visok spomenik.

Partizanska bolnišnica

V začetku leta 1945 je bila zgrajena partizanska bolnišnica Tevakin. V njej je bilo prostora za dvajset ranjencev. Stala je v gozdu, 300 m nad Drolekovim mlinom.

JAKOBSKI DOL

Sestanek aktivistov OF

Pri Bračkovih so se 11.8.1944 zbrali aktivisti slovenjgoriškega in mariborskega okrožja. Sestanek je bil izdan. Hišo je obkolila policija in ustrelila Ernesta Goloba-Petra, zajela pa sekretarja slovenjgoriškega okrožja Srečka Rojsa-Nika, aktiviste Jadvigo Golež-Špelo, Miro Gregorc, Vojka Lovšeta-Raka in Bračkovovo družino. Srečko Rojs je na poti v Maribor pobegnil. V hiši Bračkovih so se jeseni 1944 naselili orožniki. Tu so mučili aretirane Slovence in jih nekaj tudi pobili.

Na hiši je bila 11. 8.1955 odkrita spominska plošča.

JELENČE

Spopad z Nemci

Pri Zupaničevih so 12.11.1944 padli 4 borci Lackovega odreda.

Padlim partizanom je bila na Zupaničevi hiši, št. 4, odkrita spominska plošča 1957. leta.

KLOPNI VRH

Zmaga nad Nemci

V noči med 4. in 5. 9.1941 je 1. pohorska četa izvedla rekvizicijo v lovski koči. 12. 9. so partizani zažgali kočo in žago s skladiščem lesa. 15. 9. je ta četa izvedla rekvizicijo v planinski koči. Istega dne popoldne je kočo zasedel oddelek 138. planinskega polka. 17. 9. je 1. pohorska četa izbojevala na Klopnem vrhu pomembno zmago. Dva voda čete sta odšla proti Klopnemu vrhu in si v tamkajšnji koči nameravala speči kruh. Ko so se ji partizani približali, so naleteli na Nemce in jih pod poveljstvom komandirja čete narodnega heroja Miha Pintarja-Toleda napadli. Nemci kljub številčni premoči niso vzdržali partizanskega napada in so zbežali v Lovrenc na Pohorju. V boju je bil smrtno ranjen partizan Franc Soklič-Brko. To je bil prvi partizan, ki je na Pohorju izkervavel v boju proti okupatorju. Bitka 1. pohorske čete na Klopnem vrhu spada med najpomembnejše akcije štajerskih partizanov v letu 1941. Po tej bitki in po drugih akcijah te čete je komandant varnostne policije in varnostne službe razglasil Pohorje za zaprto ozemlje.

V bližini razvalin planinske koče stoji spomenik; odkrit je bil 23.8. 1956.

KRESNICA

Ustanovitev odbora OF

22. 2.1945 je bil pri Ignacu Celcarju ustanovljen prvi odbor OF za področje Šentilja.

Na domačiji Ignaca Celcarja je bila vzidana spominska plošča 24. 2.1956.

LIMBUŠ

Sestanek OF

Konec maja 1941 je bil v hiši Pavle Robič sestanek, ki je položil temelje OF v tem kraju. Robičeva hiša je bila v letih 1941—1942 važna postojanka osvobodilnega gibanja in prvih pohorskih partizanov. Jeseni 1942 je pri Robičevih delovala tudi tehnika.

Na hiši št. 56 je v spomin na prvi uporniški sestanek vzidana spominska plošča.

LOBNICA**Dom narodnega heroja Alfonza Šarha**

Alfonz Šarh se je rodil 23.8.1893. S svojo številno družino je živel na Lobnici. Bil je zaveden Slovenec in je že v stari Jugoslaviji sodeloval v boju proti kulturbundovski peti koloni. Leta 1941 je šel v ilegalo. Povezal se je s 1. pohorsko četo. Avgusta 1942 so Nemci aretirali njegovo družino, Šarh pa se je priključil Ruški četi. Njegovo ženo so odpeljali v koncentracijsko taborišče Auschwitz, kjer je umrla. Otroke so najprej odpeljali v otroško taborišče Frohnleiten pri Gradcu. Najstarejši sinovi Lojzek, Pepček in Vanček so iz taborišča pobegnili in se tudi priključili Ruški četi. 8.1.1943 so skupaj z očetom padli v poslednjem boju Pohorskega bataljona. Alfonz Šarh je bil 1953. leta odlikovan z redom narodnega heroja.

Na Šarhovi hiši, št. 49, je vzidana spominska plošča.

Kurirska postaja TV 12S

Aprila 1944 je bila v tem kraju ustanovljena kurirska postaja TV 12 S.

Zadnja baza postaje je bila v gozdu Smrečnik.

LOKA PRI FRAMU**Napad na borce VDV**

Pri kmetu Francu Hojniku, po domače Šternu, št. 30, se je zadrževala skupina borcev vojske državne varnosti (VDV). 2.12.1944 so v Loko pridrli Nemci in obkolili domačijo.

Na skednju so tedaj počivali partizani. Zaradi nenadnega napada se jih je malo rešilo.

Nekaj partizanov je zgorelo v skednju, ki so ga zažgali Nemci.

Na grobu, kjer so pokopani padli partizani, so leta 1961 odkrili spomenik.

Kurirska postaja TV 13 S

V Loki se je nekaj časa zadrževala kurirska postaja TV 13 S. V bližnjem gozdu pa je od septembra 1944 delovala ciklostilna tehnika Tonček Žerjal, a so jo decembra 1944 opustili.

LOVRENC NA POHORJU**Spopad z Nemci**

Člani uporniške skupine v tem kraju so imeli v načrtu, da bi ob sodelovanju s 1. pohorsko četo 23. 8.1941 napadli orožniško postajo. Prišlo je do izdaje in gestapovci so organizatorje prav na dan priprave na vstajo zajeli. Vodja priprav Štefan Vresnik je golorok napadel policiste, ko so ga peljali v zapor. Pri poskusu pobega je bil ranjen, nato pa je v Mariboru umrl. Sledile so aretacije. Nemci so 25.8.1941 v Mariboru ustrelili Antonijo Vresnik, Stanka Brezovnika in Franca Kolariča.

Pri hiši št. 149 je bil 1961. leta odkrit spomenik Štefanu Vresniku.

Pomembna zmaga na Pohorju

V noči med 22. in 23.8.1944 so borci Šerčerjeve brigade napadli nemško postojanko.

Nemci so imeli glavno postojanko v orožniški postaji. Partizani so jo minirali. Lovrenc je bil osvobojen. Šerčerjeva brigada je tako izbojevala veliko zmago, saj je po tej akciji nastalo na Pohorju obširno osvobodeno ozemlje. Kraj sam pa je bil svoboden vse do novembra 1944

Okrajni odbor OF

Po osvoboditvi Lovrenca 1944. leta je imel okrajni odbor OF svoje prostore v takratnem župnišču. Tukaj je bil tudi sedež komande mesta.

Partizanska bolnišnica Košuta

Ob sedanji avtomobilski cesti Lovrenc—Pesek je bila poleti 1944 zgrajena partizanska bolnišnica Košuta, imenovana tudi Leto. Spadala je v sektor P 2 pohorskih bolnišnic; vodil ga je dr. Zmago Slokan. Košuta je bila največja in najbolj urejena bolnišnica sektorja P 2. Postavljena je bila ob potoku. Imela je kuhinjo, velik objekt za ranjence, v katerem je bila tudi operacijska soba, in objekt za osebje. Septembra 1944 je bila zaradi nevarnosti nekaj časa izpraznjena, potem pa kmalu spet naseljena. Delovala je do osvoboditve. Objekti te bolnišnice ne stojijo več.

Na kraju, kjer je bila bolnišnica, so leta 1974 odkrili spomenik.

MARIBOR

AŠKERČEVA ULICA 7

Mučenje aktivistov OF

Tukaj je bil sedež komandanta varnostne policije in varnostne službe za spodnjo Štajersko vse do spomladi 1943. Nemci so v tej stavbi mučili številne organizatorje in sodelavce osvobodilnega gibanja ter izrekli smrtne kazni.

Na stavbi je bila leta 1976 vzidana spominska plošča.

CANKARJEVA ULICA 22

Ustanovitev mestnega odbora OF

V začetku junija 1941 je bil v stanovanju komunista Mirka Lorgerja ustanovljen rrsstni odbor OF za Maribor. Sekretar tega odbora je bil narodni heroj Rado Iršič-Gregl.

Na tej hiši je bila 1955 odkrita spominska plošča.

CESTA 14. DIVIZIJE 29

Postojanka naprednega gibanja

V prostorih današnjega kina Pobrežje so se pred vojno sestajali člani Svobode in Vzajemnosti.

GORKEGA ULICA 2

Ustanovitev prve ilegalne komunistične organizacije

Novembra 1921 so se sestali v gostilni Pri zlati hruški Ignac Teršek, Ciril Razboršek in Andrej Čanžek ter sklenili sklicati širši sestanek komunistov. To se je zgodilo še istega leta; ustanovili so ilegalno komunistično organizacijo ter izvolili Ignaca Terška za predsednika. Kmalu po ustanovitvi so se povezali z osrednjim slovenskim partijskim vodstvom. (Hiša, kjer je bil sestanek, je porušena.)

Z ustanovitvijo Neodvisne delavske stranke Jugoslavije 1923. leta, ki je bila legalna oblika KPJ, je pričela pod tem imenom delovati tudi mariborska partijska organizacija. Komunisti so bili aktivni na raznih delavskih in političnih zborovanjih, na prvomajskih proslavah, sodelovali pri Svobodi in drugod.

1924. leta je policija začela zapirati mariborske komuniste; obdžili so jih, da so propagirali program KPJ. Nekatere so kaznovali, drugi pa so se umaknili v tujino.

V času šestojanuarske diktature 1929. leta, to je v času najhujšega nasilja nad komunisti v Jugoslaviji, je doživela hude udarce tudi mariborska organizacija KPJ.

GREGOREČEVA ULICA 15

Ilegalna tehnika

V letu 1941 je pri Naratovin delala ilegalna ciklostilna tehnika, v kateri je narodni heroj inž. Jože Hermanko sestavil prvi uporniški proglas po prihodu Nemcev. Proglas so razmnožili in ga delili po Mariboru.

GVAJČEVA ULICA 6

Postojanka okrožnega komiteja KPS Maribor

Poleti 1943 je bila pri Krajnčevih postojanka okrožnega komiteja KPS Maribor. Tukaj je delovala tudi ciklostilna tehnika.

HRENOVA ULICA 10

Boj članov OK KPS z Nemci

15. 7. 1944 so gestapovci in policisti zaradi izdaje obkolili v tej hiši člane okrožnega komiteja KPS Maribor Bertla Filipiča-Jakca, Ivana Kokolja-Ilija, Jožeta Kovača-Jakoba in Ivana Zagernika-Joca. Člani komiteja so se borili z Nemci okoli dve uri. Vsi so padli. Na nemški strani je bil navzoč tudi komandant varnostne policije in varnostne službe za spodnjo Štajersko Kurt Stage.

Na hiši je spominska plošča.

JOCOVA ULICA 32

Sestanki OF

1941. leta so bili pri Rezi Zalaznikovi sestanki organizatorjev OF iz Maribora. Leta 1942 je bila po izdaji aretirana in ustreljena v Celju.

KERSNIKOVA ULICA 1

Mučenje aktivistov OF

Tu je bil v letih 1941—1942 sedež gestapa za okupirano slovensko Štajersko in tu so zasliševali na stotine Slovencev, ki so jih potem izcjnali. V kleti hiše je bila mučilnica, kjer so mučili organizatorje osvobodilnega gibanja.

Na hiši je vzidana spominska plošča.

KLINETOVA ULICA 11

Zbirališče za partizane

Na domu Mihaela Ertla je bila leta 1943 pomembna postojanka osvobodilnega gibanja; tu je bilo tudi zbirališče za nove partizane, ki so nato odšli na Pohorje.

KOLODVORSKA ULICA 4

Postojanka pokrajinskega komiteja KPS

V stanovanju pri Čepičevih je bila pred letom 1941 postojanka KPS. Od leta 1938 je pri njih delovala ilegalna partijska tehnika. Leta 1941 so se tu sestajali člani pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo. 7.8.1941 so v Čepičevem stanovanju Nemci aretirali Maro

Čepič, Slavo Klavoro, Rada Iršiča, Bojana Iliča in druge. Pred hišo je Slavko Šlander skušal rešiti Slavo Klavoro, pri tem je bil tudi on aretiran.

Na tej hiši je bila odkrita spominska plošča.

KOROŠKA CESTA 43

Sestanki OF

V stanovanju Julke Polančič so se že pred vojno sestajali komunisti. Po okupaciji je bilo tu več sestankov pripadnikov OF iz Maribora.

MASARYKOVA ULICA 22

Kurirska javka

Pri Papičevih je bila 1941. leta javka za kurirje pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo.

MEJNA ULICA 38

Okrožna partijska tehnika

Pri Čizmekovih je bila pred vojno pomembna postojanka revolucionarnega gibanja. Od septembra 1938 do spomladi 1941 je tu delovala okrožna partijska tehnika.

Med pripravami na vstajo so bili v tej hiši uporniški sestanki.

Na omenjeni hiši je bila odkrita spominska plošča 4.7.1951.

MELJSKA VOJAŠNICA

Zbirno taborišče za izgnance

Ob razpadu stare Jugoslavije je bilo v meljski vojašnici začasno taborišče za vojake jugoslovanske armade, ki so jih zajeli Nemci. V drugi polovici aprila 1941 so Nemci to vojašnico spremenili v glavno zbirno taborišče za aretirane Slovence v okupirani slovenski Štajerski. Tako taborišče je bilo tu do konca julija 1941, ko je preseljevalni štab izročil meljsko vojašnico nemški vojski. Nemci so jo kmalu napolnili z aretiranimi Slovenci, jih pretepali in zasramovali. Iz meljske vojašnice je šlo v izganstvo v Srbijo in Hrvaško 25 transportov. Izgnance prvega transporta so odpeljali iz Maribora na železniško postajo Slovenska Bistrica, od tam pa 7. 6. proti Srbiji. V prvem valu deportacij od 7. 6. do 4. 7. je krenilo v pregnanstvo iz Maribora 11 transportov, 12. transport je 5. 7. odpeljal iz taborišča Rajhenburg. V drugem valu deportacij je med 11. in 26. 7. krenilo iz Maribora 14 transportov. Odpeljali so v Slavonsko Požego; tam so izgnance prevzele ustaške oblasti in jih razposlale po Bosni in Slavoniji, manjši del pa je ostal v ožji Hrvatski. Preselitveni štab se je avgusta tega leta iz meljske vojašnice premestil v Rajhenburg, danes Brestanica.

Na poslopju vojašnice je bila odkrita spominska plošča. Ulica, po kateri so vodili izgnance, je dobila ime Ulica pregnancev.

OB DRAVI 6

Stavka tekstilnih delavcev

Po zgledu stavkajočih tekstilnih delavcev v Kranju so 1. 9.1936 pričeli stavkati tudi tekstilni delavci tovarne Thoma na Pobrežju. To je bil začetek velike stavke tekstilcev v Mariboru leta 1936.

Pri vходу v tovarno Svila je v spomin na stavko vzdana spominska plošča.

OREŠKO NABREŽJE 7**Dom narodne herojinje Lizike Jančar-Majde**

Lizika Jančar se je rodila 27.10.1919 v Mariboru. Že kot gimnazijka se je priključila revolucionarnemu gibanju. V osvobodilni boj se je vključila v Ljubljani, kjer je bila zaposlena. Februarja 1943 je odšla v partizane. Bila je telefonistka v bazi Turk v Dolomitih.

19. 3.1943 so jo ujeli Italijani in belogardisti in jo naslednjega dne po strahotnem mučenju in zasramovanju ubili v Belem.

Za narodno herojinjo je bila imenovana 27.11.1953.

PARMOVA ULICA 20**Postojanka OF**

V stanovanju Jožice Flander je bila v letih 1943—1944 pomembna postojanka OF. Jožico Flander so ubili Nemci na Koroškem julija 1944.

Na hiši, kjer je stanovala, je bila 1959. leta odkrita spominska plošča.

PARTIZANSKA CESTA 34**Mučenje aktivistov**

Jeseni 1942 so Nemci semkaj preselili sedež gestapa in tu je ostal do jeseni 1944. V prostorih te hiše so Nemci mučili in zasliševali številne aktiviste OF.

Na hiši je v spomin na trpljenje aktivistov vzdana spominska plošča; odkrita je bila 22. 7. 1958.

POBREŠKA ULICA 20**Kaznilnica**

V mariborski moški kaznilnici so bili v stari Jugoslaviji zaprti tudi politični jetniki — komunisti. Zanje je bil režim zelo strog. Tu je preživel del svoje robije Josip Broz — od 1931 do 1933; sem je bil premeščen iz lepoglavske kaznilnice. Najprej je bil zaprt v samici št. 42, nato pa v skupni sobi. Josip Broz je vodil partijski komite, ki so ga ustanovili v kaznilnici.

V tej kaznilnici je bil leta 1930 zaprt tudi Boris Kidrič; aretiran je bil novembra 1929 in obsojen na leto dni strogega zapore.

S skupino komunistov je bil pripeljan iz Sremske Mitrovice v mariborsko kaznilnico Rodoljub Čolakovič in v njej je prestal konec svoje dolgoletne robije. Tu so bili zaprti tudi Slavko Šlander, Miloš Zidanšek, Trajko Stamenkovič, Zvonimir Brkič in še mnogi drugi znani partijski delavci.

Komunisti v mariborski kaznilnici so se borili proti trdemu kaznilniškemu režimu tudi z gladovnimi stavkami. Med gladovno stavko oktobra 1936 je v kaznilnici umrl Oorde Mitrovič, sekretar državnega biroja tedanjega vodstva KPJ v domovini. Komunisti so v kaznilnici organizirali študij, imeli so diskusije in predavanja. Rodoljub Čolakovič je tu prevedel delo Rudolfa Hilferdinga Finančni kapital, Radomir Vujović pa je končal prevod Engelsovega Anti-Diihringa.

Jeseni 1944 so Nemci v kaznilnico preselili veliko političnih jetnikov iz sodnih zaporov.

Do osvoboditve so tu zapirali aretirane sodelavce osvobodilnega gibanja. 1. 4. 1945 so bombe zadele zahodni trakt in tedaj je nekaterim ujetnikom uspelo pobegniti.

V nekdanji Titovi celici je spominska plošča.

PRISOJNA ULICA 15

Postojanka OF

V hiši, kjer je stanoval Konrad Černec, je bila leta 1941 postojanka osvobodilnega gibanja.

12.12.1941 so gestapovci na pragu hiše ustrelili narodnega heroja Rada Iršiča, ki je imel tu sestanek. Konrada Černca so aretirali in potem ustrelili.

Na hiši je bila leta 1951 odkrita spominska plošča.

RUŠKA CESTA 7

Središče delavskega gibanja

Tukaj je bilo v letih 1919—1920 pomembno središče delavskega gibanja. V dvorani na dvorišču je bilo 1920. leta ustanovljeno delavsko prosvetno društvo Svoboda.

Pomembna postojanka predvojnega delavskega gibanja je obeležena s spominsko ploščo; odkrita 4. 7. 1960.

SMETANOVA ULICA 52

Dom narodnega heroja Jožeta Hermanka

V hiši številka 52 so gestapovci 27. 9.1941 aretirali enega najpomembnejših mariborskih komunistov Jožeta Hermanka. Jože Hermanko se je rodil 2. 3.1901 v Mariboru. V študentskih letih je postal komunist in v stari Jugoslaviji so ga zaradi revolucionarnega delovanja preganjali. Večkrat so ga zaprli, prestal je tudi štiri leta robije v Sremski Mitroviči. Po vrnitvi iz zapora je zavzeto delal kot član okrožnega komiteja KPS Maribor. Leta 1941 je postal član pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo. Po okupatorjevem vdoru je ostal v Mariboru in delal ilegalno. Bil je med organizatorji vstaje. Ustreljen je bil 30.10.1941 na dvorišču sodnih zaporov v Mariboru.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Na hiši je vzidana spominska plošča.

SPODNJE RADVANJE

Streljanje talcev

Aprila 1945 so Nemci pobili v Mariboru veliko več žrtev, kot pa so objavili z zadnjim razglasom o streljanju talcev. Ko so praznili mariborske zapore, so številne politične jetnike odpeljali v Spodnje Radvanje pod Pohorje. Tam so jih razdelili na skupine in jih na hitro postrelili na tamkajšnjem strelišču. Žrtve so postavili na rob bombnih lijakov, tako da so same padale v grob. Po osvoboditvi so junija 1945 ob prekopavanju bombnih lijakov našli 104 trupla, vendar je bilo več ustreljenih, a tedaj iz higienskih razlogov niso mogli preiskati vseh bombnih lijakov. V Spodnjem Radvanju so Nemci pobili okoli 200 ljudi. Večina ustreljenih žrtev počiva tam, kjer so jih gestapovci ustrelili, nekaj pa so jih pokopali v skupni grob na radvanjskem pokopališču.

Tem žrtvam fašističnega nasilja stoji levo od starega strelišča ob grobišču spomenik. Spomenik je postavljen tudi na radvanjskem pokopališču.

STUDENCI

Sestanek organizatorjev vstaje

Junija 1941 je bila v Studenškem gozdu seja pokrajinskega vojnorevolucionarnega komiteja. Razpravljali so o pripravi na oboroženo vstajo in o ustanovitvi partizanske enote na Pohorju. V tem gozdu so se že pred vojno sestajali mariborski komunisti.

TRUBARJEVA ULICA 7**Postojanka osvobodilnega gibanja**

Julija 1941 je bil pri Otmarju Černezu posvet članov PK KPS za severno Slovenijo.

TRŽAŠKA ULICA 20**Postojanka osvobodilnega gibanja**

Pri lekarnarju Ivanu Štrauhu je bila od poletja 1943 postojanka. Tu so se zdravili nekateri mariborski aktivisti OF. Zaradi izdaje so Ivana Štrauha in ženo Marijo Nemci aretirali ter ju 13. 3. 1945 v Gradcu obglavili.

ULICA HEROJA NANDETA 30**Okrožna konferenca KPS**

V hiši tete narodnega heroja Angela Besednjaka je bila 1940. leta važna okrožna konferenca KPS. Udeležil se je tudi Boris Kidrič. Med drugim so razpravljali o boju proti fašizmu.

ULICA HEROJA TOMŠIČA 5**Muzej narodne osvoboditve**

prikazuje na svojih stalnih in občasnih razstavah obdobje od 1918—1945. Razstava Maribor 1941—1945 prikazuje čas narodnoosvobodilne vojne na mestnem območju.

V Mariboru je bilo od 1941—1945 središče okupatorjeve oblasti za Spodnjo Štajersko.

Tu so bili glavni okupatorjevi ponemčevalni uradi.

Leta 1941 je bilo v Mariboru vodstvo osvobodilnega gibanja za severovzhodno Slovenijo.

Od tu so šle kurirske zveze po vsej Štajerski. Iz Maribora so odšli prvi partizani na Pohorje, kjer je bila ustanovljena 1. pohorska četa. V prvih mesecih se je vstaja ugodno razvijala. Izvedene so bile sabotažne in propagandne akcije. Okupatorju pa je z nasiljem uspelo razbiti skoraj vso organizacijo osvobodilnega gibanja v Mariboru. Nasilje se je stopnjevalo in leta 1942 doseglo višek, na dvorišču sodnih zaporov so ustrelili 502 talca. V takih razmerah se je osvobodilno gibanje v tem letu težko razvijalo. Delovalo je več odporiških skupin, ki pa niso bile med seboj povezane. 1943. leta se je gibanje v Mariboru začelo krepiti.

Jesen se je obnovila organizacija, ustanovljena sta bila zopet okrožni komite KPS in okrožni odbor OF, ki sta delala tudi za širšo mariborsko okolico. Zelo se je razmahnilo delo okrožne tehnike. Gibanje je postajalo množično, a so ga 1944. leta hudo prizadejale izdaje. Člani komiteja so se v mestu zadrževali do poletja. Aktivisti v Mariboru so delali v zelo težkih razmerah. 1944 in 1945 je Maribor prizadelo še hudo bombardiranje. Kljub temu so aktivisti v mestu vzdržali ter se pripravljali za prevzem oblasti.

ULICA KNEZA KOCLJA**Partijska tehnika**

V prostorih nekdanjega Narodnega doma, danes Dom JLA, sta 1933. leta Milan Apih in narodni heroj Franjo Vrnunč uredila skrivno partijsko tehniko.

ULICA PARIŠKE KOMUNE 18**Postojanka OF**

V hiši Antona Marčinka je bila 1943 in 1944 postojanka osvobodilnega gibanja; v njej so bili mnogi sestanki. Leta 1944 je bil pri Marčinku množični sestanek Slovenske proti-

fašistične ženske zveze. Julija 1944 so Antona Marčinka ubili gestapovci pod krinko črne roke.
Na hiši je vzidana spominska plošča.

ULICA TALCEV 9

Središče revolucionarnega gibanja

V tukajšnji stavbi je bil pred vojno sedež naprednih sindikatov, tu so se sestajali tudi nekateri mariborski komunisti. V podstrešnem stanovanju je prebival Martin Kores. Pri njem so bili v letu 1941 pomembni sestanki organizatorjev vstaje. Kores je bil član PO OF za Štajersko. Nemci so ga ustrelili v Mariboru 27.12.1941.

ULICA TALCEV 11

Zapori, streljanje talcev

V sodnih zaporih je bilo zaprtih in mučenih na tisoče pripadnikov narodnoosvobodilnega gibanja. Iz mariborskih zaporov je okupator pošiljal ljudi v koncentracijska taborišča in v smrt. Na dvorišču sodnih zaporov je bilo med okupacijo ustreljenih največ talcev v okupirani slovenski Štajerski, od tod pa so vozili talce streljat tudi v druge kraje.

Po objavljenih podatkih so Nemci leta 1941 na dvorišču sodnih zaporov ustrelili 134 talcev.

Leto 1942 je bilo leto najhujšega okupatorjevega nasilja. Nemci so šestnajstkrat razglasili streljanje talcev na dvorišču sodnih zaporov. Ustrelili so 502 talca.

10. marca leta 1943 so Nemci na dvorišču sodnih zaporov ustrelili 25 talcev. Zadnje streljanje v Mariboru, ki so ga Nemci objavili z razglasom, je bilo 3. aprila 1945, ko je bilo ustreljenih 18 talcev. Posmrtno ostanke so s kamioni prepeljali v Gradec in jih tu upepelili v krematoriju.

Ob zidu sodnih zaporov stoji spomenik ustreljenim talcem. V nišah zidu so tudi žare nekaterih talcev. Na dvorišču, kjer so jih streljali, pa je spominska plošča.

USNJARSKA ULICA 23

Dom narodne herojinje Slave Klavore

Slava Klavora se rodila 11.5.1921 v Mariboru. Tu je končala trgovsko akademijo, v Zagrebu pa je študirala na ekonomski fakulteti. Že kot dijakinja je postala skojevka. Kot študentka je bila sprejeta v komunistično partijo. Ob začetku okupacije se je vrnila v Maribor. Postala je sekretarka okrožnega komiteja SKOJ. 7.8.1941 je bila v Kolodvorski ulici aretirana.

V gestapovskih zaporih je prestala strahotno mučenje. 24.8.1941 je bila ustreljena na dvorišču mariborskih sodnih zaporov.

Za narodno herojinjo je bila imenovana 27.11.1953.

Na rojstni hiši je bila vzidana spominska plošča, to hišo pa so pozneje podrii.

VOJAŠNIŠKI TRG 3

Postojanka OF

V letih 1943 in 1944 je bila v tej hiši postojanka OF. Tu je bila javka za obveščevalce in kurirje s Pohorja. Aktivistka Vida Slokan je vzdrževala zvezo s podporniki OF v Mariboru in okolici. Tu se je sestajal tudi mestni odbor OF za Maribor.

V spomin na omenjene dogodke je na hiši spominska plošča.

VOLKMERJEV PREHOD

Prva uporniška akcija proti okupatorju

Mariborski komunisti in skojevci so izvedli prvo akcijo proti okupatorju že 29.4.1941, ko so v Volkmerjevem prehodu ob hotelu Zamorc zjutraj zažgali 2 nemška osebna avtomobila.

Ta prva akcija v Mariboru je bila izpeljana 3 dni po Hitlerjevem obisku v Mariboru, in to v središču mesta. Čeprav sta bila uničena le 2 nemška avtomobila, ji gre velik pomen.

Bila je prvi znanilec vstaje proti okupatorju, ki jo je pripravljala KPS. Ta prva sabotažna akcija je močno vznemirila Nemce. Takoj po njej je začela ukrepati policija. Polovila in aretirala je veliko mladincev. Odpeljali so jih v meljsko vojašnico in jih tam zasliševali.

Nemci so zaprli tudi nekaj meščanov, ki so morali plačati visoko odškodnino za požgana avtomobila.

29. april je praznik občine Maribor.

Na kraju, kjer sta bila avtomobila zažgana, je bil 29. 4.1975 odkrit spomenik.

MIKLAVŽINA DRAVSKEM POLJU

Streljanje talcev

V gozdu ob cesti Miklavž—Dobrovce, V Ilovcah, so 10. 8. 1941 Nemci ustrelili 6 talcev.

To je bilo drugo streljanje talcev v okupirani slovenski Štajerski. Talce so pokopali na kraju streljanja. Po osvoboditvi so posmrtno ostanke prekopali in jih položili v grobnico sredi vasi v Dobrovcih.

MORJE

Ustanovitev odbora OF

Aprila 1944 je bil pri Pokrivačevih ustanovljen odbor OF za Morje.

Na omenjeni domačiji je vzidana spominska plošča.

PESNICA

Postojanka NOB

Pri Kerenčičevih v Pesnici je bila leta 1941 izredno važna postojanka osvobodilnega gibanja.

Pri njih so se zbirali skojevci, tu so hranili tudi material za pokrajinsko tehniko. Od konca junija 1941 se je tu zadrževal prof. Jože Kerenčič. Od tu je odhajal v Slovenske gorice in tam organiziral upor. Pri Kerenčičevih so se leta 1941 sestajali člani pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo. Konec leta 1943 in v 1944 je pri njih delovala okrožna tehnika. Štirje člani Kerenčičeve družine so dali življenje v boju za svobodo.

Na Kerenčičevi hiši je bila odkrita spominska plošča leta 1954.

PLANICA NAD FRAMOM

Partizanske postojanke, požig vasi

Vas Planica je bila leta 1944 pomembno oporišče osvobodilnega gibanja na jugovzhodnem Pohorju. Julija tega leta je bila na Planici ustanovljena kurirska postaja TV 13 S. Tu so se ustavljali obveščevalci in mnogi aktivisti in tu je bil sprejemni center za mobilizirance.

Poleti 1944 je bila Planica skoraj svobodno ozemlje. 24.9.1944 so jo Nemci obkolili, požgali sedem domačij in šolsko poslopje. Kmeta Franca Uranjeka so ustrelili, njegova žena Alojzija pa je zgorela v hiši. Več vaščanov so polovili in jih poslali v koncentracijska taborišča. Ponovno so Nemci prišli na Planico 23.10. in požgali še dve domačiji.

Pri kapelici stoji spomenik na grobu Franca in Alojzije Uranjek.

Na Uranjekovi hiši je bila 24. 9. 1954 odkrita spominska plošča.

PLODERŠNICA

Ustanovitev odbora OF

V hiši Jožeta Bajšiča je bil jeseni 1944 ustanovljen odbor OF. Na omenjeni hiši, št. 10, je vzidana spominska plošča.

RAČE

Streljanje talcev

V Mešlovi jami pri Račah so Nemci 11.1.1945 ustrelili 10 talcev. Na kraju streljanja stoji spomenik.

RANČE

Napad Nemcev

Pri Pristovnikovih — Jugovih so se 22.9. 1944 mudili partizani in aktivisti mariborskega okrožja. V mraku so pridrli v Ranče Nemci in jih napadli. Partizana Ambrož Kovačič in Janko Veronik ter domačin Henrik Domadenik so padli, ko so se skušali prebiti. Nemci so hišo zažgali, v njej so zgoreli gospodar Franc Pristovnik ter partizana Slavica Iskra in Franc Kager. Na hiši št. 25 je vzidana spominska plošča.

RUŠE

KNIFIČEVA ULICA 43

Ustanovitev odbora OF

Pri Knifičevih je bil maja 1941 ustanovljen prvi odbor OF za Ruše in okolico. V spomin na omenjeni dogodek je bila na domačiji Jožeta Knifiča odkrita spominska plošča 29.11. 1960.

MATAVŠKOVA ULICA 20

Organizacija SKOJ

Septembra 1938 je bila ustanovljena skojevska organizacija v Matavškovi hiši. Na njej je bila 29. 11.1960 odkrita spominska plošča.

POGAČNIKOVA ULICA 9

Stavka delavcev — kovačev

Leta 1939 je prišlo v železarni do stavke kovačev. Na stavbi današnje tovarne Jeklo je vzidana spominska plošča; odkrili so jo 18. 10.1958.

TOLEDOVA ULICA 9

Narodni heroj Miha Pintar-Toledo

Rodil se je 2. 4.1913 v Št. Rupertu na Koroškem. Mladost je preživel v Rušah. Bil je učitelj. Po izbruhu španske državljanske vojne je odšel v Španijo. Po zlomu španske republike je bil najprej interniran v Franciji, potem pa na delu v Nemčiji. Od tam je pobegnil in prišel poleti 1941 na Štajersko. Priključil se je šaleški partizanski skupini, z njo pa 1. pohorski

četi in postal njen komandir. Spomladi 1942 je bil komandir šaleške partizanske skupine 1. štajerskega bataljona. Padel je 3. 6. 1942 v Lokovici pri Šoštanju, ko je reševal ranjenega tovariša.

Za narodnega heroja je bil imenovan 21. 7. 1953.

Na hiši, kjer je živel, je vzidana spominska plošča.

SMOLNIK

Postojanka prvih pohorskih partizanov

1941 je bila v Hlebovem domu, pri oskrbnici Tončki Dolinškovi, javka in postojanka prvih pohorskih partizanov. Nekaj časa so se zadrževali v Hlebovem domu, nato pa so si uredili taborišče v gozdu nad njim (Gorjakov mlaj). Od tu so kurirji vodili novice v šolsko taborišče 1. pohorske čete, ki je bilo v Urbančevi lovski koči na območju Lehna.

Na Hlebovem domu, št. 3, je bila v spomin na prvo partizansko postojanko odkrita spominska plošča 24. 5. 1970.

Stavka tekstilnih delavcev

Maja 1936 so stavkali delavci tekstilne tovarne na Smolniku.

Na bivši tekstilni tovarni, današnja Metalplast, je vzidana spominska plošča; odkrita je bila 18. 10. 1958.

STARŠE

Spopad z Nemci

V noči med 15. in 16. 10. 1944 je skupina borcev Lackovega odreda napadla orožniško postajo in jo zavzela. Partizani so zaplenili orožje in municijo ter demolirali prostore občinskega urada.

Streljanje talcev

14. 12. 1944 so Nemci ob poti, ki vodi iz Starš v Prepolje, pod Obrežem ustrelili 10 talcev.

Na tem kraju stoji spomenik.

ŠUMIK NA POHORJU

Smrt narodnega heroja Dušana Remiha-Duška

29. 6. 1942 so enote Tomšičeve in Bračičeve brigade imele pri Šumiku ostre boje z Nemci.

Brigadi sta pognali sovražnika v beg in mu prizadejali velike izgube. Padlo je 6 partizanov, med njimi tudi Dušan Remih-Duško.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27. 11. 1953.

Blizu gozdarske koče je bil 4. 7. 1957 odkrit spomenik. V spomin na boje enote 14. divizije pa je v bližini koče vklesano besedilo v naravno skalo.

VAJGEN

Smrt okrožnega sekretarja SKOJ

V tem kraju sta 2. 8. 1944 padla v nemško zasedo partizana Marjan Bantan-Stojan, sekretar SKOJ mariborskega okrožja, in Ivan Šabeder; Marjan Bantan je bil smrtno zadet.

Blizu kraja, kjer je Marjan Bantan padel, je bil 4. 7. 1977 odkrit spomenik njemu in partizanom, ki so padli ob severni meji.

ZGORNJA VELKA

Uničenje okupatorjevega arhiva

16. 10. 1944 so partizani demolirali občinske prostore in požgali arhiv. Nemškim učiteljem v tem kraju pa so prepovedali potujčevati mladino.

Na šolski stavbi je vzidana spominska plošča.

ZGORNJI DUPLEK

Sestanek aktivistov OF

20.11.1943 je bil pri dupleškem mostu čez Dravo sestanek aktivistov OF iz Maribora in Slovenskih goric. Razpravljali so o organizacijski utrditvi OF na tem področju. Januarja 1944 je bil na tem mestu ponoven sestanek; dogovarjali so se o ustanovitvi partizanske enote. Okrožni komite KPS Maribor je tako ustanovil Lackovo četo, ki je delovala ob vznožju Pohorja v neposredni bližini Maribora.

Zasilna partizanska bolnišnica

V bunkerju pri Koronku je pozimi 1944 delovala zasilna partizanska bolnišnica.

Napad na orožniško postajo

Kurirji postaje TV 17 S so v Zgornjem Dupleku jeseni 1944 napadli orožniško postajo in občinsko stavbo. Uničili so arhiv ter pri tej akciji razbili en nemški osebni avtomobil.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BEZENA

Na mladinskem domu spominska plošča, posvečena Ruški četi, odkrita leta 1973.

BISTRICA PRI RUŠAH

Na tovarni spominska plošča padlim delavcem.

BRESTERNICA

Na osnovni šoli spominska plošča padlim domačinom.
Spomenik padlim borcem in žrtvam fašizma.

DOBROVCE

V vasi spomenik na skupnem grobu talcev, ustreljenih pri Miklavžu in pri Skokah, ter partizanov, ustreljenih v Dravskem dvoru; spomenik odkrit 10. 9.1961.

DUH NA OSTREM VRHU

V vasi spomenik Duru Dakoviču; odkrit 4. 7. 1967.
Na osnovni šoli spominska plošča padlim domačinom ter Duru Dakoviču in Nikoli Hečimoviču.
Na pokopališču spomenik predvojnemu revolucionarju Nikoli Hečimoviču.

DUPLEK

Na kulturnem domu spominska plošča padlim domačinom, odkrita 15.6.1960.

DVORJANE

Na kulturnem domu spominska plošča padlim domačinom.
Sredi vasi spomenik padlim, odkrit 25. 9.1977.

FRAM

Pred šolo spomenik, posvečen padlim domačinom, odkrit leta 1973.

GAJ NA KOZJAKU

Na osnovni šoli spominska plošča padlim domačinom, odkrita 27.4.1954.

GRADIŠČE NA KOZJAKU

Spomenik žrtvam fašističnega nasilja in padlim borcem NOB.

Na osnovni šoli, ki se imenuje po Dragutinu Babičiču, spominska plošča, odkrita 2. 6.1974.

HOČE

Na osnovni šoli spominska plošča padlim domačinom, odkrita 29. 11.1959.

JAKOBSKI DOL

Na osnovni šoli spominska plošča 10 padlim domačinom, odkrita 4.11.1955, in spominska plošča, odkrita ob 50-letnici bojov za severno mejo.

JARENINSKI DOL

Pred pošto spomenik padlim domačinom, odkrit 4.11.1955.

Na poslopju krajevne skupnosti spominska plošča, odkrita ob 50-letnici bojov za severno mejo.

JEŠENCA

Spomenik ob progi, kjer je bil prehod partizanskih kurirjev; odkrit 1975.

KORENA

Na osnovni šoli spominska plošča 3 padlim domačinom, odkrita leta 1952.

LIMBUŠ

Sredi vasi spomenik padlim domačinom.

LOBNICA

Pri Ruški koči spominski kamen padlim partizanom; tam je tudi spomenik padlemu kolesarju Ivanu Hrenu.

LOVRENC NA POHORJU

Na pokopališču spomenik padlim partizanom.

Na poslopju krajevne skupnosti spominska plošča 46 padlim domačinom.

MALEČNIK

Na poslopju krajevne skupnosti spominska plošča padlim domačinom in spominska plošča, odkrita ob 50-letnici bojov za severno mejo.

MARIBOR**CELJSKA CESTA 11**

Spomenik Angelu Besednjaku na dvorišču osnovne šole, ki se imenuje po njem; odkrit 27. 11.1976.

CESTA ZMAGE 90

Na domu TVD Partizan spominska plošča padlim borcem telovadcem, odkrita leta 1957.

GERŠAKOVA ULICA 46

Na hiši, v kateri je od 1938—1941 živel pisatelj Tone Čufar, spominska plošča.

GOSPOSVETSKA ULICA 10

Pred osnovno šolo spomenik predvojnemu revolucionarju in pisatelju Prežihovemu Vorancu.

KAMNICA

Pred poslopjem krajevne skupnosti spomenik padlim domačinom, odkrit 23.12.1956.
Na zidu elektrarne Mariborski otok spominska plošča padlim v NOB.

KIDRIČEV TRG 3

V avli srednje ekonomske šole spominska plošča padlim dijakom, odkrita 8.12.1951.

KOBALOVA ULICA 12

Spominska plošča na hiši, kjer je živel španski borec in partizan Drago Kobal, padel 7. 4. 1944 pri Kostolcu v Srbiji. Plošča je bila odkrita 27.4.1956.

KREKOVA ULICA 1

Spominska plošča na osnovni šoli, ki sta jo obiskovala Ivo in Lovro Polančič. Ivo je padel 29.10.1941 v Celju, Lovro pa je bil obešen 12.2.1945 v Stranica. Šola se imenuje po njima. Plošča je bila odkrita leta 1965.

LENINGRAJSKA ULICA 27

V veži upravnega poslopja tovarne spominska plošča delavcu Vladu Vidavu, ki je bil ustreljen 15.11.1941 v Mariboru.

Ob vhodu v tovarno spominska plošča delavcu Avgustu Majeriču, ki je bil ustreljen 7. 5. 1944.

Na kovačnici spominska plošča narodnemu heroju Angelu Besednjaku.

Na upravnem poslopiju kurilnice spominska plošča štirim padlim borcem delavcem.

Na gasilskem domu tovarne spominska plošča padlim borcem gasilcem.

LENINOV TRG 1

V avli I. gimnazije spominska plošča padlim profesorjem in dijakom, odkrita 29.2.1950.

MAISTROVA ULICA

Ob robu parka spomenik borcem za severno mejo, odkrit 12. 2.1959.

MLADINSKA ULICA 9

V avli pedagoške akademije spominska plošča padlim dijakom klasične gimnazije, odkrita ob 200-letnici klasične gimnazije leta 1959.

MLADINSKA ULICA 13

Na stopnišču osnovne šole Bojan Ilich dve spominski plošči; ena je posvečena skojevku Bojanu Ilichu, ki je obiskoval to šolo in je bil 23. 9. 1941 ustreljen kot talec v Mariboru, druga pa padlim učiteljsčnikom, odkrita ob 100-letnici mariborskega učiteljskega leta 1963.

NA TRATI 4

Na osnovni šoli spominska plošča padlim iz Brezja.

OBREŽNA CESTA

Spominska plošča Marku in Petru Kamenšku na osnovni šoli, ki sta jo obiskovala; padla sta kot partizana. Plošča je bila odkrita leta 1965.

OSOJNIKOVA ULICA 25

Na domu TVD Partizan Podbrežje spominska plošča padlim borcem telovadcem, odkrita 27. 4. 1951.

PARTIZANSKA CESTA

Na ploščadi nasproti železniške postaje spomenik Borisu Kidriču.
Pred železniško postajo spomenik padlim borcem železničarjem, odkrit 14. 4. 1962.

POBREŽJE

Pri osnovni šoli, Zrkovska 67, spomenik Tonetu Čufarju.

POR OPATOVA ULICA 3

Spominska plošča na hiši, kjer je živel aktivist Franc Poropat, ki je bil ustreljen kot talec v Velenju 25.1.1944; odkrita 22. 7.1959.

PRVOMAJSKA ULICA 1

Spominska plošča padlim borcem Tezna.

PTUJSKA CESTA 87

Na hiši Rozalije Dovič spominska plošča 17 padlim s Tezna. Tu je bila znana javka za no-vince.

RAMOVŠEVA CESTA

V bivši kadetnici spomenik narodnemu heroju Francu Rozmanu-Stanetu.

RUŠKA CESTA 15

Na osnovni šoli Maks Durjava spominska plošča padlim učencem, ki so obiskovali to šolo; odkrita 29.11.1962.

SMETANOVA ULICA 35

V avli Gradbenega šolskega centra doprsni kip narodnega heroja Borisa Kraigherja.

STUDENCI

Na pokopališču spomenik padlim borcem NOB in žrtvam fašističnega nasilja.

TITOVA CESTA

Na garažah avtobusnega podjetja spominska plošča padlim članom kolektiva, odkrita leta 1949.

TRG SVOBODE

Spomenik NOB, odkrit 28.11.1975. Monumentalno delo kiparja Slavka Tihca uteleša idejo slovenskega in jugoslovanskega narodnoosvobodilnega gibanja.

ULICA HEROJA STANETA 1

V avli skupščine občine Maribor spomenik generalu Maistru, borcu za severno mejo.

ULICA HEROJA ZIDANŠKA 13

Na glasbeni šoli Tabor spominska plošča narodnemu heroju Angelu Besednjaku, odkrita leta 1955.

ULICA KRALJEVIČA MARKA 19

V avli upravnega poslopja Mariborske tekstilne tovarne, TOZD Melje, spominska plošča 15 padlim delavcem, odkrita 10.9.1960.

ULICA PARIŠKE KOMUNE

V vojašnici spomenik Slavi Klavori.

VALVASORJEVA ULICA 38

Na dvorišču Mariborske tekstilne tovarne spomenik padlim delavcem, odkrit 27.4.1951.

VODOVODNA ULICA 20

Pred tovarno Teksta spomenik delavcema Anici in Štefanu Bukšek, ki sta padla 3.5.1945 na Gaju na Kozjaku.

ZAGREBŠKA CESTA 20

Na tovarni Metalna spominska plošča padlim delavcem.

ŽOLGERJEVA ULICA 2

Spominska plošča na poslopiju osnovne šole, kjer je bila v letih 1943—44 postojanka osvobodilnega gibanja.

ŽOLGERJEVA ULICA 18

Pred gimnazijo spomenik Milošu Zidanšku, odkrit leta 1970. V avli gimnazije je vzidan relief, ki ponazarja NOB na Pohorju.

MIKLAVŽ NA DRAVSKEM POLJU

Na kulturnem domu spominska plošča padlim domačinom, odkrita leta 1950.
Na gasilskem domu spominska plošča trem žrtvam fašističnega nasilja.

MORJE

Spomenik na kraju, kjer je 2.11.1944 padel partizan Alojz Ambrožič.

PERNICA

Na zadružnem domu spominska plošča padlim domačinom, odkrita 14. 9.1958.
Na pokopališču spomenik na grobu dveh borcev, ki sta padla 22. 5.1944 na cesti Ložane—Ruperče; spomenik odkrit 14. 9.1954.
Na pokopališču nagrobnik Francu Marku in Francu Kurniku, ki sta padla 7. 2.1945.

PESNICA

Na združenem domu spominska plošča padlim domačinom, odkrita 22. 6.1954, in spominska plošča, odkrita ob 50-letnici bojev za severno mejo.

PLAČ PRI ZGORNJI KUNGOTI

Na Krenovi hiši, št. 18, spominska plošča padlim Alojzu, Jožetu in Maksu Krenu, odkrita 4.7.1971.

PLANICA NAD FRAMOM

Na domu borcev v spomin na požgano Planico in udeležbo framskega območja v NOB spominska plošča.

RAČE

Pred šolo spomenik padlim domačinom.

RADVANJE

Na pokopališču spomenik domačinom — padlim borcem NOB in žrtvam fašističnega nasilja.

REKA POHORJE

Pri Mariborski koči spomenik padlim planincem, odkrit leta 1948.

Spominska plošča na stavbi pljučnega oddelka mariborske bolnišnice, ki se imenuje po narodnem heroju, borcu Pohorskega bataljona dr. Dušanu Mravljaku.

ROGOZA

V gozdu spomenik na skupnem grobišču žrtev, pobitih leta 1945.

RUŠE

V tovarni dušika spomenik padlim delavcem.

Sredi kraja spomenik 116 borcem, talcem in žrtvam fašističnega nasilja. Pri spomeniku je grobnica, v njej so pokopani posmrtni ostanki borcev. Tu počivajo: Miha Pintar-Toledo, Jože Matavšek in Jaka Spenga (zadnja dva padla 13.3.1942 v boju pri Pogačnikovem mlinu v Rušah), Jože Knifič, Lojzek Šarh, Franc Blažič in Anton Kancler, padli v patrulji Pohorskega bataljona 8.1.1943, 16 borcev, ki so padli v okolici Ruš; v njej so tudi žare talcev. Spomenik je bil odkrit 7. 9.1952.

Spominska plošča na stanovanjskem poslopju železarne (Pogačnikovem mlinu), kjer sta 13.3.1942 v boju padla Jože Matavšek in Jakob Spenga; odkrita 20.4.1946.

Na telovadnici osnovne šole spominska plošča narodnemu heroju Mihi Pintarju-Toledu, odkrita junija 1959. leta.

SLADKI VRH

Spominska plošča pri Pernerjevih, kjer je bil 5.3.1945 ustanovljen odbor OF; odkrita leta 1972.

SPODNJA KUNGOTA

Na pokopališču spomenik padlim borcem NOB.

STARŠE

Pred osnovno šolo spomenik padlim domačinom, odkrit 22. 7.1963.

ŠENTILJ V SLOVENSKIH GORICAH

V parku pred združenim domom spomenik padlim domačinom.

Na pokopališču spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

VODOLE

Spominska plošča na hiši št. 12, kjer je bila pri Rudolfu Škamlecu leta 1941 pomembna postojanka osvobodilnega gibanja. Rudolf Škamlec je bil 15.11. 1941 ustreljen kot talec v Mariboru. Plošča je bila odkrita 6.7.1958.

ZGORNJA KUNGOTA

Pred prosvetnim domom spomenik padlim domačinom, odkrit 29.11.1953, in spominska plošča, odkrita ob 50-letnici bojev za severno mejo.

ZGORNJA VELKA

Na osnovni šoli plošča v spomin na začetek osvobodilnega gibanja vtem krsju 16. 10.1944 odkrita 16.10.1953.

Na poslopju osnovne šole spominska plošča padlim domačinom.

ZGORNJI DUPLEK

Na domu družbenih organizacij spominska plošča padlim borcem NOB.

ŽAVCERJEV VRH NA KOZJAKU

Na planinskem domu spominska plošča Lackovemu odredu.

Občina Mozirje

BOČNA

Tiskarna 8M (podružnica partizanske tiskarne)

Oktobra 1944 so postavili v opuščenem kegljišču mlinarja Kranjca v Kropi pri Bočni podružnico Partizanske tiskarne pod šifro 8 M. V enem mesecu je natisnila okoli 80 000 izvodov različnih tiskovin, brošuro in eno številko Slovenskega poročevalca. Zaradi sovražnikovega vdora v ta okoliš je nekaj osebja odšlo v začetku novembra na Dolenjsko in tiskarna je prenehala z delom.

GORNJI GRAD

Osvoboditev Gornje Savinjske doline

Gornja Savinjska dolina je bila med okupacijo pomembno žarišče in središče narodno-osvobodilnega gibanja na Štajerskem. Kmetje, gozdni delavci, žagarji in splavarji so že leta 1941 začeli sodelovati v NOB.

Proti koncu leta 1941 so že nastali prvi odbori OF ter pripravljali pogoje za širši razmah narodnoosvobodilnega gibanja, ki se je v letih 1942 in 1943 zelo okrepilo z nastankom partizanskih enot, zlasti z ustanovitvijo Štajerskega bataljona 2. grupe odredov in Šlandrove brigade. V tem obdobju je bilo v Gornji Savinjski dolini več zelo pomembnih partizanskih akcij.

Največji razmah je narodnoosvobodilno gibanje doseglo poleti 1944, ko so enote 4. operativne cone zapovrstjo razbile in uničile vse sovražne postojanke v Gornji Savinjski dolini.

Štab 4. operativne cone je hotel z močnejšimi sunki ob Savi usmeriti sovražnikovo pozornost na južni del Štajerske, obenem pa z močnejšimi enotami preiti v splošen, nenaden napad na nemške postojanke v Gornji Savinjski dolini, pridobiti osvobojeno ozemlje s središčem v Gornjem gradu in od tod začeti preganjati sovražnika na Moravškem, Pohorju in na Kozjanskem.

Gornja Savinjska dolina je bila osvobojena v juliju, avgustu in septembru 1944, po zavzetju glavnih postojank Ljubno, Luče, Gornji grad, Bočna in Šmartno ob Dreti. Zadnje oporišče v Mozirju pa je uničila Šlandrova brigada 12. 9. 1944.

Narodnoosvobodilna vojska je z zmagami ohranila štajersko prebivalstvo in ga vzpodbudila za še aktivnejši boj proti okupatorju in domačim izdajalcem.

Na osvobojenem ozemlju Gornje Savinjske doline so izvedli volitve v NOO in vzpostavili ljudsko oblast. Številna zborovanja in prireditve so poživile utrip življenja na osvobojenem ozemlju, ki je mnogo pomenilo za nadaljnji organizacijski razvoj NOB na Štajerskem: odprte so bile vojaške šole in druge ustanove. Osvobojeno ozemlje je postalo središče operativnih štabov in zaledne vojske ter političnih organizacij. Razvila se je tudi kulturna dejavnost (dramske, glasbene, likovne in druge prireditve), odpile so se slovenske šole, prirejali razni tečaji ipd.

Opirajoč se na to bazo, je štab cone že avgusta začel širše operacije proti sovražniku za zaščito in razširitev osvobojenega ozemlja.

Septembra so enote 4. operativne cone prešle v večje napade in uničile sovražne postojanke Mozirje, Letuš, Šmartno ob Paki in Braslovče. Tako je bila osvobojena Gornja Savinjska dolina. Partizanska vojska je v teh bojih zaplenila veliko orožja in zajela okoli 700 nemških vojakov in vermanov.

Osvobojeno ozemlje je hudo vznemirjalo Nemce. Sredi oktobra 1944 so v nenadnem napadu pridrveli v Novo Štífto, Bočno in Šmartno ob Dreti ter jih izropali in požgali. Nekaj dni pozneje so vdrlí v Solčavo in jo do tal požgali. Decembra 1944 so sklenili uničiti osvobojeno ozemlje. Z velikimi silami so ga napadli z več strani in ga po hudih bojih proti enotam NOV znova okupirali.

Boji za osvoboditev Gornjega grada

Nemci so imeli v Gornjem gradu močno postojanko. Iz nje so odhajali na hajke in strahovali prebivalstvo. Zato so jo partizani pri osvobajanju Gornje Savinjske doline morali uničiti. Zvečer 31.7.1944 je Gornji grad napadla Zidanškova brigada. Partizani so kljub močnemu odporu vso noč vztrajno uničevali utrjena gnezda in naslednjega dne prisilili sovražnika, ki se je branil le še v graščini, k vdaji. Ko so široko odprli grajska vrata, je skozi nje prišlo 150 sovražnikovih vojakov in vermanov.

Na poslopju nekdane hranilnice v Gornjem gradu sta dve spominski plošči. Prva je spomin na konferenco SKOJ za Štajersko, ki je bila avgusta 1944, druga je posvečena kulturniški skupini 4. operativne cone, ki je od avgusta do decembra 1944 delovala v tej hiši.

Spomenik na »Brinovem hribu« pri Gornjem gradu je postavljen ob cesti proti Radmirju na mestu, kjer so Nemci decembra 1944 postrelili večje število žrtev. Odkrili so ga 2. 7.1957.

Spomenik stoji tudi pri »Brinkovaču« pri Gornjem gradu, ob cesti proti Radmirju, kjer je pokopanih 149 borcev 4. operativne cone, padlih v bojih decembra 1944. Izdelal ga je arhitekt Dušan Samec, odkritje bil 1.1964.

JUVANJE

Streljanje talcev

Da bi se maščevali prebivalcem, ki so podpirali NOG, so Nemci 15.2.1944 ustrelili 10 talcev.

Spomenik talcem je na kraju zločina.

LENART PRI GORNJEM GRADU

Tiskarna 7 A (Pravica)

Ko je prenehala z delom tiskarna 8 M v Kropi pri Bočni, so v začetku novembra 1944 predstavili iz Kamniške Bistrice tiskarno 7 A, znano pod imenom Pravica, na Lepenatko h kmetu Alojzu Jelšniku pri Lenartu. Tiskala je Slovenski poročevalec, brošure in priložnostni tisk, med drugim znamenito ilustrirano brošuro Pravljica o osvobodilni fronti. Delovala je do nemške decembrske ofenzive proti osvobojenemu ozemlju.

Tehnike in tiskarne je povezoval grafični oddelek Centralne tehnike KPS za Gorenjsko, Štajersko in Koroško. Pri njegovem centralnem objektu 200 na Homcah in kasneje v Ivanju so bili poleg vodstva, administracije in centralne intendance še knjigovoznica, grafični atelje ter razne delavnice.

V začetku decembra 1944 so zaradi sovražnikove ofenzive v Gornji Savinjski dolini tiskarne 200, 4 M in 7 A varno spravile tiskarske stroje in naprave ter se umaknile proti Moravški dolini, Kamniku in Veliki planini.

LJUBNO**Zlom nemške postojanke**

Zaradi ugodne geografske lege je imelo Ljubno v okupatorjevem obrambnem sistemu važno vlogo. Nemška posadka je od tod lahko nadzorovala vse prometne poti in dohode k okoliškim planinam ter ogrožala prebivalstvo in gibanje partizanskih enot, zato so jo partizani skušali uničiti. 18. 5.1942 so Ljubno napadli borci Štajerskega bataljona. V noči na 31.7.1944 je to postojanko napadla Šlandrova brigada. Po enodnevnem srditem boju jo je popolnoma uničila. Ubitih, ranjenih in ujetih je bilo okoli 360 sovražnikov. Brigada je zaplenila veliko orožja, streliva in drugega vojnega materiala. Imela pa je tudi hude izgube.

Padlo je 6, ranjenih pa je bilo 61 borcev. Med padlimi je bila narodna herojinja Milka Kerin, pomočnik politkomisarja bataljona.

Pred združenim domom stoji spomenik 141 padlim borcem, aktivistom in žrtvam nacističnega nasilja; izdelal arhitekt Dušan Samec; odkrit leta 1959.

Ob spomeniku je grobnica, kjer je pokopanih 43 padlih borcev NOV.

LUČE**Streljanje talcev**

Ker so partizani v tem kraju ustrelili izdajalskega nemškega župana, so Nemci iz maščevanja 13.1.1943 ustrelili 10 talcev.

Grobišče s spominsko ploščo ustreljenim talcem je na pokopališču.

MOZIRJE**Zlom nemške postojanke**

Po osvoboditvi Gornjega grada, Ljubnega in drugih krajev v Gornji Savinjski dolini je ostalo v nemških rokah le še Mozirje. Nemci so ga nameravali braniti z vsemi silami in sredstvi, zato so ga obdali z bodečo žico, strelskimi jarki, bunkerji in minskimi polji. Najbolj so utrdili okolico šole in cerkve. Pa vendar jih tudi to ni rešilo. Napad Šlandrove brigade na postojanko je bil silovit. Začel se je zvečer 11. 9.1944 in je trajal celo noč in ves naslednji dan. Šele pred nočjo 12. 9., ko so Nemci spoznali, da je sleherni odpor brezupen, so se vdali.

V boju je bilo onespособljenih ali pa ujetih okoli 350 sovražnikovih vojakov. Partizani so zajeli tudi velik vojni plen.

Dan osvoboditve Mozirja 12. september so v občini izbrali za svoj občinski praznik.

Spomenik 121 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja stoji pred upravo občinske skupščine. Projektiral ga je kipar Ciril Cesar, odkritje bil 2. 8.1953.

NOVA ŠTIFTA**Padec nemške postojanke**

29.11.1943 je Šlandrova brigada napadla in zavzela sovražnikovo postojanko v tem kraju.

PLANINA**Partizanska bolnišnica Celje**

Spomladi 1944 so v Gornji Savinjski dolini začeli graditi več partizanskih bolnišnic. Ena največjih je bila na Trački planini pod Travnikom. Imenovali so jo Celje. Postavljena je bila v gostem gozdu posestnika Jožeta Robnika (p. d. Tratnika), Podplanina 13. Bolnišnica je imela 7 lesenih barak. Sprejemala je predvsem težke ranjence, pri katerih so bili nujni kirurški posegi. Lažje ranjence in rekonvalescente pa je sprejemala bolnišnica Podstrešje v Marovtovem gozdu pod Komnom, uro hoda od glavne bolnišnice Celje. V obeh je bilo prostora za 85 oseb. Bolnišnico Celje je najprvo vodil dr. Peter Držaj, za njim pa dr. Robert

Kukovec. Skupno se je v njih zdravilo nad 300 partizanov. 2. 4.1945 so bolnišnico odkrili Nemci in jo požgali. Žrtev ni bilo, ker so jo partizani pravočasno evakuirali.

Na pogorišču bolnišnice Celje je postavljena spominska plošča. Odkrili so jo 3.5.1959. Do Rastk, ob gozdni cesti Ljubno—Smrekovec, je možno priti z avtobusom, nato pa je mimo kmeta Planinca še 2 uri hoje.

PODVEŽA PRI LUČAH

Tehnika 4. operativne cone

Delovala je v bližini Lučke Bele. V ofenzivi 2.1.1945 so Nemci tehniko obkolili, 17 njenih članov je bilo ubitih.

Spominska plošča je postavljena blizu ruševin nekdanje planinske koče, odkrita 1955.

PODVOLOVLJEK

14. divizija je imela po prihodu na Štajersko in hudih bojih z Nemci veliko ranjenih in obolelih borcev. Zato sta bili na območju Podvolovljeka marca 1944 zgrajeni dve večji bolnišnici Viharnik in SOH-Rok ter manjši SOVA v Beli in bolnišnica pod Siapmi Pri Lipi, imenovana tudi Vili.

V zimski ofenzivi januarja 1945 je večino teh bolnišnic uničil sovražnik.

Pod Žegnanim studencem je spominska plošča 7 padlim borcem-ranjenecem sektorske bolnišnice za Štajersko.

PRIMOŽ PRI LJUBNEM

Okupatorjevo maščevanje

Zaradi uspehov enot 4. operativne cone so Nemci 30. 7.1943 ustrelili 10 talcev.

REČICA OB SAVINJI

Uničenje nemške postojanke

6.10.1943 je Šlandrova brigada v tem kraju napadla in zavzela sovražnikovo postojanko.

Kurirska postaja S 23

Delovala je na območju Rečice v Gornji Savinjski dolini in je bila ena najpomembnejših postaj na Štajerskem. Zveze je vzdrževala s postajami S 22 (na Dobrovljah), S 32 (Velenje—Polzela), S 34 (na slovenskem Koroškem) in s koroško postajo K 10.

Po sovražnikovem napadu na osvobojeno ozemlje decembra 1944 je bila izdana. Nemci so jo napadli in takrat je izgubilo življenje več kurirjev. Postajo so kasneje obnovili.

SOLČAVA

Spominska razstava Koroška v borbi

V pritičju osnovne šole Solčava je v eni izmed sob urejena stalna spominska razstava. Zbirka ima predvsem fotografije in dokumente o razvoju narodnoosvobodilnega gibanja na območju Solčave in sosednje vzhodne Koroške. Prikazuje razvoj NOV, delo OF, NOO, volitve, razvoj partizanskega šolstva, sanitete in tehnik ter življenje na osvobojenem ozemlju leta 1944. Razstavljeno je tudi gradivo o okupatorjevem divjanju, ko je jeseni 1944 do tal požgal Solčavo.

ŠMARTNO OB DRETI!

Napad na sovražnikovo postojanko

29.10.1943 je Šlandrova brigada zavzela nemško postojanko in jo uničila.

ŠMIKLAVŽ

Tiskarna 4M (Krim, Pohorska tiskarna)

V osvobojeni Gornji Savinjski dolini je v začetku oktobra 1944 prva začela z delom tiskarna Krim v Brdu nad Šmartnim ob Dreti; imela je šifro 4 M. Iz stavnice na robu vasi so stavke ponoči prenašali v klet k Jožetu Kreflu, kjer je bila strojnica. Tiskarna je natisnila okoli 60 000 izvodov različnih tiskovin (propustnic, letakov, potrdil, cenikov, spričeval). Ker so se zbal, da bodo razkriti, se je sredi oktobra tiskarna prestavila na pobočje Lepenatke h kmetu Francu Enciju v Šmiklavž, kjer je kot Pohorska tiskarna natisnila 2 številki Ljudske pravice, 1 številko Kmečkega glasa in brošuro v 10 000 izvodih.

Tiskarna je obstajala do nemške ofenzive decembra 1944.

Spominska plošča je na hiši Franca Encija, odkrita 1. 8. 1954.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BOČNA OB DRETI

Spominska plošča 64 padlim borcem NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja, pritrjena na spomenik padlim iz prve svetovne vojne; odkrita 22.7.1951.

Na pokopališču v Bočni grobišče s spomenikom, kjer je pokopanih 12 borcev NOV; grobišče uredil arhitekt Dušan Samec.

Spominska plošča na hiši števil. 63, kjer je bil novembra 1941 ustanovljen prvi odbor OF za Bočno in okolico.

ČRETA

Ob gozdni cesti Kokarje—Tolsti vrh spomenik borcem 2. grupe odredov, ki so padli v težkem boju 7.11.1942; odkrit 12. 9.1970, oblikoval arhitekt Dušan Samec.

Ob pešpoti Karatina—Čreta spomenik štirim borcem 13. brigade Mirka Bračiča, ki so padli v sovražnikovi ofenzivi decembra 1944; izdelal arhitekt Dušan Samec.

V gozdu blizu kmeta Jegovnika spomenik borcema 13. brigade Mirka Bračiča, ki sta padla v obrambi osvobojene Gornje Savinjske doline decembra 1944. Spomenik naredil arhitekt Dušan Samec.

GORNJI GRAD

Pred zadružnim domom spomenik 94 padlim borcem, talcem in žrtvam okupatorjevega nasilja; oblikoval kipar Ciril Cesar, odkrit 28.9. 1958.

KOKARJE

Na zadružnem domu spominska plošča 3 padlim borcem NOV, odkrita leta 1949.

LJUBIJA

V zaselku Gneč grobišče s spominsko ploščo na kraju, kjer je padlo več borcev 14. divizije, ki so decembra 1944 branili svobodno ozemlje Gornje Savinjske doline. Grobišče so uredili 22.7.1953.

LUČE OB SAVINJI

V vasi ob cesti proti Solčavi spomenik 58 padlim borcem NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrit 22. 7.1951.

MOZIRJE

Spominska plošča na hiši Ane Goričar, kjer je bila 22.10.1941 prva seja odbora OF Mozirje; odkrita 22. 7. 1954.

Na gasilskem domu spominska plošča 8 borcem gasilcem, ki so padli v boju za svobodo; odkrita 22. 7.1957.

Na pokopališču v Mozirju grobišče s spominsko ploščo, kjer je pokopanih pet borcev NOV; urejeno novembra 1954.

NAZARJE

Pri osnovni šoli spomenik 43 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja; izdelal kipar Ciril Cesar, odkrit 12. 6.1955.

V veži gasilskega doma spominska plošča 6 padlim borcem NOV, odkrita 22. 7.1958.

PODVOLOVLJEK

V naselju grobišče in spomenik 9 borcem 4. operativne cone; izdelal arhitekt Dušan Samec.

PODVEŽA PRI LUČAH

Ob gozdni cesti Luče—Podvolovjek, kjer je padlo 15 borcev 14. divizije, grobišče in spominska plošča; urejeno 30. 8. 1955.

Spominska plošča in grobišče pri domačiji kmeta Navršnika v Podveži, kjer je padlo 11 borcev Tomšičeve brigade.

RADEGUNDA

Ob cesti Mozirje—Trnavče spominski kamen padlima borcema 14. divizije.

Spominski kamen ob poti Šmihel—Mozirska koča, kjer je padlo 5 borcev 14. divizije.

RADMIRJE

Zahodno od naselja, ob robu gozda, spomenik 37 padlim borcem in aktivistom NOB; izdelal arhitekt Dušan Samec.

Spominski kamen na kraju, kjer je bila avgusta 1944 ustanovljena VDV brigada NOV za Štajersko; odkrit 7.8.1955.

RASTKE

Ob robu gozda, 400 m iz naselja, grobišče in spomenik 12 padlim in ustrelenim borcem 4. operativne cone; oblikoval arhitekt Dušan Samec.

REČICA OB SAVINJI

Spomenik 64 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja; delo arhitekta Eda Ravnikarja, odkrit 29.4.1956.

Na pokopališču v Rečici spomenik in grobišče, kjer je pokopanih 8 borcev NOV. Uredil arhitekt Dušan Samec.

ROVT POD MENINO

Na planinskem domu na Menini planini spominska plošča planincem, ki so padli v NOB.

Blizu planinskega doma na Menini plošča »Stoterim mrtvim in nesmrtnim borcem, ki jih je vzela v naročje Menina«; odkrita 12.7.1959.

Spominska plošča nad Malim Rovtom na Poljani, kjer je 5. 5.1945 padlo 5 borcev NOV, odkrita 9. 9.1957.

Blizu kmeta Lukeža spominska plošča in grobišče, v katerem je pokopanih 5 borcev Šlandrove brigade; urejeno septembra 1957.

SAVINA

Blizu kmeta Fludernika spomenik in grobišče, kjer je pokopanih 17 borcev NOV, ki so jih ranjene in bolne Nemci zajeli in zverinsko pobili. Spomenik izdelal arhitekt Dušan Samec.

SOLČAVA

Spomenik 43 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja; izdelal arhitekt Branko Kocmut, odkrit 22.7. 1956.

Na pokopališču v Solčavi spomenik padlim borcem; izdelal arhitekt Dušan Samec.

Na hotelu Rinka spominska plošča o ustanovitvi Koroškega odreda; odkrita 11.9.1976.

V gozdu ob cesti Luče—Solčava okrogel granitni steber 3 padlim borcem; oblikoval arhitekt Dušan Samec.

ŠMARTNO OB DRETI

Na gasilskem domu spominska plošča 32 padlim borcem NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrita 16.7.1950.

Na pokopališču spomenik in grobišče, kjer je pokopanih 15 borcev NOV; urejen po zamisli arhitekta Dušana Samca leta 1965.

ŠMIHEL NAD MOZIRJEM

Pred osnovno šolo spomenik 27 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrit 14. 6.1953.

TIROSEK

Pred združnim domom v Novi Štifti spomenik 43 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja.

Na pokopališču v Novi Štifti spominska plošča 7 padlim borcem.

Občina Ormož

CVETKOVCI

Ustanovitev odbora OF

Junija 1944 sta Franc Kajnič-Izidor in Jožko Golob ustanovila krajevni odbor OF za Cvetkovce.

Kurirska postaja TV 14

Poleti 1944 je pričela delovati kurirska postaja TV 14 v hiši Franca Ozmeča, št. 33. Imela je zveze s kurirji ljutomerskega področja.

Kurirska pot

Kurirski postaji TV 14 in TV 15 sta od poletja 1944 vzpostavljali zvezo med aktivisti OF z mariborskega področja ter aktivisti OF iz Prlekije, Prekmurja in Medjimurja. Po tej kurirski poti so kurirji prenašali pošto, spremljali vojaške in politične funkcionarje, prenašali tisk in vodili mobilizirance k partizanom.

Ob 30-letnici osvoboditve je v spomin na znano kurirsko pot dalo zgraditi Železniško transportno podjetje Maribor spominsko znamenje ob železniški progi med Osluševci in Veliko Nedeljo; odkrito je bilo 23.11.1975.

GRABE

Sabotažna akcija

27.12.1944 je skupina minercev Lackovega odreda minirala in poškodovala železniški most v Grabah na progi Ormož—Središče ob Dravi.

HERMANCI

Ustanovitev mestnega odbora OF za Ljutomer

Decembra 1944 so aktivisti ljutomerskega področja ustanovili mestni odbor OF za Ljutomer v zidnici Lovra Kuhariča, št. 62. Za sekretarja je bil imenovan Lovro Kuharič.

IVANJKOVCI

Streljanje talcev

26.1.1945 so Nemci pripeljali iz ptujskih zaporov 9 talcev in jih na robu gozda ustrelili. Istega dne so ustrelili tudi 9 talcev v Cirkulanah, kar je razvidno iz okupatorjevega razglasa.

Na kraju streljanja, v gozdu ob cesti Ljutomer—Ormož, stoji spomenik; postaviti ga je dal 00 ZB NOV Ormož leta 1946.

JASTREBCI

Dom narodnega heroja Jožeta Kerenčiča

Jože Kerenčič se je rodil 9. 3.1913. Leta 1937 je diplomiral na univerzi v Ljubljani. Postal je član KPJ. Nekaj časa ni dobil službe, ker je bil osumljen komunizma. V šolskem letu 1940/41 je poučeval na meščanski šoli v Gornji Radgoni.

Kmalu po okupatorjevem vdoru je postal idejni vodja NOG v Prlekiji in Slovenskih goricah in ostal to do smrti. 27.12.1941 so ga Nemci v Mariboru ustrelili kot talca. Za narodnega heroja je bil imenovan 27. 11.1953.

Na hiši Jožeta Kerenčiča, št. 8, je dal vzdati spominsko ploščo KO ZB NOV Jastrebc; odkrita je bila 1953. leta.

Pokrajinska konferenca OF za Štajersko

1.11.1941 je bila na domu Jožeta Kerenčiča pokrajinska konferenca OF za Štajersko; vodil jo je Rado Iršič, član PK za Štajersko. Udeleženci so pregledali politični položaj v severovzhodni Sloveniji, ki je nastal po številnih aretacijah, ter sklenili okrepiti delovanje OF. Konferenca je znatno pripomogla k razvoju NOB v severovzhodni Sloveniji.

LAČA VAS

Kurirska javka

Jeseni 1944 so partizani ustanovili kurirsko javko pri Francu Rizmanu, št. 3. Tu so se srečavali kurirji iz Prlekije, Prekmurja, Medjimurja in s ptujskega področja.

MALA VAS PRI TOMAŽU

Smrt narodnega heroja Vinka Megle

26.1. 1942 so po izdaji Nemci izsledili Vinka Meglo na domačiji Marije Kranjc, št. 38. V boju je bil ranjen nemški orožnik, žal pa je bil tudi Vinko Megla smrtno zadet. Znano aktivistko Mileno Bokšo-Božo so Nemci pri tem ujeli in jo nečloveško mučili. Posrečilo se ji je rešiti iz zaporov in je pozneje nadaljevala svoje delo v OF na ptujskem območju.

Smrt Zore Rupene-Katje

27. 2.1945 je bila pri Neži Rihter zaradi nepredvidnosti smrtno zadeta znana aktivistka Zora Rupena-Katja, doma iz okolice Novega mesta.

Na hiši Neže Rihter, št. 6, je 00 ZB NOV Tomaž dal vzdati spominsko ploščo 1970. leta.

OBREŽ

Ustanovitev odbora OF

Novembra 1944 je aktivist Rado Pušenjak ustanovil pri Francu Trstenjaku, št. 65, krajevni odbor OF za Obrež. Za sekretarja je bil izvoljen Martin Kolarič.

SREDIŠČE OB DRAVI

Postojanka OF

Leta 1941 je delovala pomembna postojanka OF pri inženirju Leopoldu Bercetu, kije bil član Komunistične partije Jugoslavije že od 1933. leta. Na njegovem domu so se sestajali

številni aktivisti iz Prekmurja, Prlekije in Medjimurja. V NOG je sodelovala tudi njegova žena Milena. Nemci so kaj kmalu ugotovili, da sodelujeta v OF. Bila sta aretirana. Po mučenju in izsiljevanju so ju ustrelili; inženirja Berceta 30.3.1942, njegovo ženo pa 2.10.1942.

Na domu Leopolda Berceta, št. 82, je organizacija AFŽ iz Središča ob Dravi odkrila spominsko ploščo 29.11.1947.

STANOVNO PRI RUNČU

Ustanovitev mestnega odbora OF

Marca 1945 je bil ustanovljen mestni odbor OF za Ormož. Ustanovni sestanek je bil na prostem za današnjo hišo Ivana Kocipra, št. 5. Sekretar tega odbora je postal Franc Masten.

TOMAŽ PRI ORMOŽU

Dom narodnega heroja Vinka Megle

Vinko Megla se je rodil 13.1.1922 v Tomažu pri Ormožu. V Zagrebu se je izučil krojaške obrti. Prišel je v stik z naprednim gibanjem in že 1938 postal član SKOJ, 1940 pa član KPJ. Po okupatorjevem vdoru je nekaj časa živel v Zagrebu. Tam je ubil nekega ustaša, ki ga je nameraval pridobiti za sodelovanje. To je bil prvi ubiti ustaš v Hrvatski. Julija 1941 je Vinko Megla sodeloval v pripravah za osvoboditev komunistov iz zapora v Kerestincu. Po pobegu komunistov iz zapora je bil aretiran, posrečilo se mu je pobegniti, ko so ga vozili v Lepoglavo. Avgusta 1941 je z dovoljenjem pristojnega partijskega organa odšel v Ljubljano, od tam pa po partijskih kanalih na Štajersko, kjer je v PK KPS za Štajersko odgovarjal za delo z mladino.

Požrtvovalno je delal v Slovenskih goricah, Medjimurju in Prekmurju ter pomagal ustanavljati številne odbore OF. Sodeloval je pri mnogih sabotažnih akcijah. Nemci so ga neprestano zasledovali. Na njegovo glavo so razpisali 10.000 RM nagrade. 26.1.1942 je padel v Mali vasi pri Tomažu.

Za narodnega heroja je bil imenovan 24. 7.1953.

Na njegovi rojstni hiši je dal vzidati spominsko ploščo KO ZB NOV Tomaž, odkrita je bila 22.12.1955.

VELIČANE

Spopad z nemškimi orožniki

Aprila 1944 so Nemci po izdaji odkrili skupino partizanov v viničariji Avgusta Zmazka. Več kot 30 nemških orožnikov je obklopile viničarijo; v boju so padli štirje partizani, ranjeni pa so bili tudi trije nemški orožniki.

Na viničariji, št. 42, je vzidana spominska plošča; odkrita je bila 23. 4.1955.

VIČANCI

Ustanovitev odbora OF

Junija 1944 je bil pri Ivanu Petrišiču ustanovljen odbor OF za ormoško-središko področje. Sekretar odbora je postal Franček Kajnc-Izidor.

ZASAVCI**Kurirska postaja TV 15**

Julija 1944 je pričela delovati pri Antonu Šnajderju kurirska javka TV 15. Sem so prihajali kurirji ljutomerskega in ormoškega področja.

12.3.1945 so vlasovci odkrili bunker pri tej postojanki. Našli so nekaj propagandnega gradiva. Gospodarja so na dvorišču ubili, gospodinjjo odgnali v taborišče, dve hčerki pa ustrelili kot talki. Gospodarsko poslopje so zažgali.

Na hiši nesrečne Šnajderjeve družine je spominska plošča. Vzidati jo je dal KO ZB NOV Miklavž pri Ormožu, odkrita je bila 24. 6.1957.

Konferenca aktivistov OF

3.10.1944 je bila širša konferenca aktivistov iz Slovenskih goric pri Antonu Šnajderju, št. 5.

Prišlo je okrog 20 aktivistov. Konferenco sta vodili Ela Letonja-Atena in Štefka Praprotnik.

Sklenili so, da se zaradi lažjega delovanja ustanovi posebej okrajni odbor OF za Ljutomer in posebej za Gornjo Radgono. Sprejeli so več pomembnih sklepov za utrditev OF v Slovenskih goricah.

ŽEROVINCI**Spopad z Nemci**

Aprila 1944 so Nemci odkrili partizanski bunker pri Antoniji Žalar, št. 3. V boju je padel Janez Žalar, drugim partizanom pa se je posrečilo prebiti obroč.

Drugi spomeniki in spominska znamenja**CVETKOVCI**

Na gasilskem domu spominska plošča 13 padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja.

Vzidati jo je dal 00 ZB NOV Ptuj, odkrita je bila 8. 7.1953.

HERft/IANCI

Na rojstni hiši mladinske aktivistke Štefke Sovič, št. 8, spominska plošča, odkrita 23. 6.1958.

Na hiši Vinka Miklošiča, št. 52, kije bil ustreljen kot talec pri Ribičevem mlinu v Cezanjevcih, je dal vgraditi KO ZB NOV Miklavž spominsko ploščo; odkrita je bila 24. 6.1960.

IVANJKOVCI

Na pokopališču nagrobni spomenik, kjer so pokopani talci, ki so bili ustreljeni v tem kraju 26.1.1945.

KOG

V avli osnovne šole spominska plošča narodnemu heroju Jožetu Kerenčiču ter spominska plošča z imeni 28 padlih v NOB in žrtev fašističnega terorja iz Koga in okolice. Ploščo je dal vzidati 00 ZB NOV Ormož, odkrita je bila 1959. leta.

V isti stavbi je tudi doprsni kip narodnega heroja Jožeta Kerenčiča; oblikoval kipar Hržič, odkrit 1953. leta.

V domu kulture spominska plošča postojanki OF iz leta 1941; odkril jo je 00 ZB NOV Ormož 1953. leta.

MIHALOVCI

Sredi vasi spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja; postaviti ga dal 00 ZB NOV Ivanjkovci, odkrit 1950. leta.

MIKLAVŽ

Sredi vasi spomenik 26 padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja, odkrit 25.5.1949.

ORMOŽ

GRAJSKI PARK

Pred vhodom v grajski park ob Kolodvorski cesti spomenik žrtvam fašističnega terorja in padlim borcem, odkrit leta 1973.

KOLIBROVA ULICA

Na domu Partizana spominska plošča 20 padlim borcem in žrtvam fašizma; vzidati jo da 00 ZB NOV Ormož, odkrita 1.11.1950.

TRG JOŽETA KERENČIČA

Spomenik narodnemu heroju Jožetu Kerenčiču, delo kiparja Viktorja Gojkoviča iz Ptuja. Odkril ga je 00 ZB NOV Ormož 29.11.1975.

PODGORCI

Na osnovni šoli spominska plošča padlemu učitelju Milanu Megli, odkrita 29.11.1959.

SODINCI

Na hiši št. 13 spominska plošča padlemu borcu Francu Zrcu. Vzidati jo je dal KO ZB NOV Velika Nedelja 1951. leta.

SREDIŠČE OB DRAVI

Pred poslopjem krajevné skupnosti spomenik 51 padlim borcem in žrtvam fašizma iz Središča in okolice, odkrit 29.11.1946.

SVETINJE

Ob cesti spomenik 15 padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja. Postaviti ga je dal KO ZB NOV Ivanjci, odkrit 1947. leta.

TOMAŽ PRI ORMOŽU

Pred osnovno šolo doprsni kip narodnega heroja Vinka Megle, delo kiparja Viktorja Gojkoviča, odkrit ob 30-letnici osvoboditve 22.11.1975.

Na pokopališču grobišče Vinka in Avgusta Megle, uredili svojci 2. 5.1953.

Sredi vasi spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja iz Tomaža in okolice, odkrili 23.12.1951 člani Zveze borcev NOV Tomaž pri Ormožu.

VELIČANE

Na pokopališču grobišče štirih padlih žrtev; urediti ga je dal KO ZB NOV Ivanjковci leta 1951.

VELIKA NEDELJA

Na združnem domu spominska plošča 21 padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja; vzidati jo dal KO ZB NOV Velika Nedelja, odkrita 1.7.1951.

Občina Ptuj

BOLFENK

Sedež 00 OF in OK KPS

Na področju omenjenega kraja je bil v letu 1944 sedež okrožnega odbora OF in okrožnega komiteja KPS za ptujsko področje.

Spopad z IMemci

Ko so januarja 1945 Nemci hoteli v tem kraju seliti partizanske družine, so bili o tem pravočasno obveščeni partizani. Borci druge čete 1. bataljona Kozjanskega odreda so Nemce iznenada napadli. Padlo je 13 nemških vojakov ter partizanski mitraljezec.

O boju priča spomenik, ki stoji blizu domačije Marije Planinc.

BORL

Okupatorjevi zapori

Na gradu so bili od maja 1941 do maja 1943 gestapovski zapori. Tu so bili najprej zaprti tisti Slovenci, ki jih je okupator potem izgnal na Hrvatsko in v Srbijo, nato pa so tam zapirali tudi pripadnike narodnoosvobodilnega gibanja. Zapornike so gestapovci na razne načine mučili in jih od tod pošiljali na morišče, v koncentracijska taborišča ali na prisilno delo.

Poleti 1942 je bil zasnovan načrt za osvoboditev jetnikov. Bori naj bi napadla Slovenjgoriška četa, obenem pa bi se uprli zaporniki. Do te akcije ni prišlo, ker so bile priprave izdane in Slovenjgoriška četa uničena.

O okupatorjevih grozodejstvih priča spominska plošča na grajskem dvorišču; odkrita je bila 1956. leta.

BRATISLAVCI

Spopad z Nemci

9. 2.1945 so se spopadli partizani in Nemci. Nemci so zaradi izdaje odkrili skupino kurirjev ter z veliko premočjo napadli domačijo Martina Kovačca, št. 30. Partizani so se hrabro borili, padlo jih je sedem, nekaj pa so jih Nemci ujeli.

V spomin na junaški boj kurirjev je postavljen na grobu spomenik; odkrit je bil 2. 9.1953.

CIRKULANE

Streljanje talcev

26.1.1945 so Nemci ustrelili 9 talcev. Na kraju, kjer se je to zgodilo, je postavljen spomenik. Odkrit je bil 1953. leta.

DEŽNO PRI PODLEHNIKU

Spopad z Nemci

Zaradi izdaje so 27.9.1944 Nemci nepričakovano napadli skupino kurirjev na postaji TV S. Kurirji so se hrabro borili kljub dosti močnejšemu sovražniku. Padli so 4 kurirji, tri ranjene so Nemci zajeli. Sovražnikove izgube so bile dosti večje.

Na kraju boja je postavljen spomenik v obliki obeliska.

GORIŠNICA

Spopad z Nemci

6. 2. 1945 so se v Toplakovi hiši zadrževali aktivisti in kurirji postaje TV 14 S. Partizani so bili izdani in so jih Nemci obkolili. V boju so padli sekretar okrajnega komiteja KPS Ptuj Frame Belšak-Tone, komandir TV postaje Rudi Sever, komandant relejne linije Anton Frlež-Jelen in kurir Franc Tobijas, več partizanov pa je bilo ujetih.

Na domačiji Matije Toplaka, št. 7, je bila 1959. leta odkrita spominska plošča.

HAJDINA

Izkopavanje orožja

Avgusta 1941 so prvoborci izkopali v gozdu pri Hajdini orožje, ki so ga tam hranili pripadniki osvobodilnega gibanja s ptujskega območja. Pri iskanju so naleteli na nemško policijsko patrolo. Partizani so se srečno prebili. Orožje so odnesli na Pohorje in je imelo pomembno vlogo v bojih 1. pohorske čete in 1. štajerskega bataljona.

Na kraju dogodka, ob cesti Ptuj—Pragersko, pred odcepom ceste v Kidričevo (levo), je posstavljen spominski steber.

Kurirska postaja TV 8

Jumija 1944. leta je bila ustanovljena na domačiji Ferda Šrajberja, št. 51, kurirska postaja TV 8. Prvi komandir je bil Stane Petrovič-Ivan. Mesto kurirske postaje se je večkrat menjaval®.

KICAR

Rojstna hiša narodnega heroja Jožeta Lacka

Rodil se je 17.11. 1894. Gospodaril je na majhnem posestvu v Novi vasi pri Ptujju. Zgodaj se je povezal s komunisti. Leta 1932 je bil sprejet v komunistično partijo. 1940 je postal član Centralnega komiteja KPS, januarja 1941 je bil poslan v taborišče Medurečje blizu Ivatnjice v Srbiji. V letih 1941 in 1942 je bil Lacko med vodilnimi organizatorji vstaje na ptujskem območju. Poleti 1941 so ga Nemci prvič aretirali, a mu je uspelo zbežati. Nato je delal kot aktivist v ilegali. Priključil se je Slovenjgoriški četi. Dva dni po poslednjem boju te čete je bil izdan in prijet. Zaprl so ga v ptujskih sodnih zaporih. 18.8.1942 je podlegel strahotnemu mučenju. 20.12.1951 je bil imenovan za narodnega heroja.

Na rojstni hiši Jožeta Lacka, št. 112, je bila 1957. leta odkrita spominska plošča.

Ustanovitev Slovenjgoriške čete

Aprila 1942 so ptujski komunisti ustanovili Slovenjgoriško četo, domačini pa so jo imenovali Lackova četa. Prvi komandir je bil Vinko Reš, politični komisar pa Zvonko Sagadin.

Četta je na ptujskem področju opravila več akcij, kar je okupatorja zelo vznemirjalo, zato je ssklenil, da jo razbije.

V spomin na ustanovitev omenjene čete je postavljen spominski kamen blizu domačije Jožeta Lacka.

KIDRIČEVO (STRNIŠČE)

Taborišče

Marca 1943 je bilo v Strnišču ustanovljeno taborišče za posebne delovne obveznike. Vanj so Nemci pošiljali zaščitence, to je tiste osebe, ki zaradi političnih ali rasnih razlogov niso bili sprejeti v okupatorjevo politično organizacijo Štajerska domovinska zveza. Leta 1944 so pošiljali v taborišče večje število aktivistov OF in svojcev partizanov. S tem se je spremenilo v taborišče za kazenske posebne delovne obveznike. Imelo je značaj vmesne stopnje med koncentracijskim in delovnim taboriščem. Taboriščniki so gradili tovarno aluminija, delali na polju in pri utrjevalnih delih. Taborišče je bilo razpuščeno aprila 1945. Barake, kjer so prebivali taboriščniki, so bile leta 1946 porušene.

KRČEVINA PRI PTUJU

Ciklostilna tehnika KPJ

Ptujski komunisti so že leta 1933 ustanovili prvo ciklostilno tehniko, ki je delala v prostorih ptujskega gledališča, skrita pod odrom.

V njej je delal Edi Murn, tehnični delavec v gledališču.

Sčasoma je postalo delo tehnike v gledališču nevarno, zato so jo ptujski komunisti 1935. leta prenesli k Jožetu Klepu v Krčevino pri Ptuj, št. 44, kjer je delala skrita v drvarnici. V tej tehniki je bilo razmnoženih več letakov in drugega propagandnega gradiva, ki so ga komunisti trosili po Ptuj, Ptujem in Dravskem polju, Halozah in Slovenskih goricah.

1937. leta so ptujski komunisti prenesli ciklostilno tehniko v Vičavo, k Megličevim, nato k Frančku Glavniku, ki je stanoval v muzeju v Ptuj. Delala je ves čas do okupacije.

KRČEVINA PRI VURBERGU

Padla aktivista OF

29.12.1942 so gestapovci izsledili Franca Osojnika, borca Pohorskega bataljona ter enega izmed pomembnih organizatorjev OF na ptujskem področju, in ga ubili na domačiji Franca Krambergerja. Na begu so ubili tudi Franca Krambergerja iz Krčevine pri Vurbergu.

Na hiši Franca Krambergerja, št. 60, je bila 29.12.1962 odkrita spominska plošča.

MOSTJE

Poslednji boj Slovenjgoriške čete

Slovenjgoriška četa se je večkrat zadrževala na območju Mostja. Zvečer 7. 8.1942 se je utaborila v gozdu Tešava ob Pesnici. Od tod se je premaknila v gozdič Laze pri Mostju. Izdajalec, ki se je priključil četi, je Nemcem sporočil, kje so partizani. Nemci so 8. 8.1942 četo z veliko premočjo obkolili. V junaškem boju so padli partizani Franc Kramberger iz Ptuja, Alojz Zavec ter brata Vinko in Kostja Reš, hudo ranjeni Drago Stojko je umrl naslednji dan, Janeza Pukšiča pa so Nemci kasneje ustrelili. Prebili so se Jože Lacko, Franc Osojnik in Mirko Reš. Vendar so Lacka zaradi izdaje prijeli že 10. 8.1942 in ga nato do smrti mučili v Ptuj.

Pred vasjo stoji spomenik v obliki trikotne kamnite prizme v spomin na junaški boj Slovenjgoriške čete. Narejen je bil po načrtu inženirja Branka Kocmuta, odkrit je bil 8. 8.1959.

V spomin na ta dogodek slavi skupščina občine Ptuj občinski praznik.

MOŠKANJCI

Bolniški bunker

Aktivisti ptujskega področja so oktobra 1944 zgradili bunker za ranjene partizane.

Bunker je bil pri Francu Obranu, v kleti čuvajnice železniške postaje, št. 21.

Kurirska postaja TV 14

Junija 1944 je začela delovati na domačiji Alojza Obrana, št. 4, kurirska postaja TV 14.

Bila je ena največjih takih postaj na ptujskem področju, saj je imela 20 kurirjev. Njeno mesto se je večkrat menjavalo. Prvi komandir te postaje je bil Rudi Sever-Vojko.

MURETINCI

Ustanovitev odbora OF

Novembra 1943 je bil v hiši Franca Belšaka-Toneta, št. 13, pomemben sestanek aktivistov OF; osnovali so odbor OF.

Ciklostilna tehnika

Februarja 1944 je v hiši Julijane Čuš, št. 7, začela delati ciklostilna tehnika; ustanovila sta jo Milko Golob-Jožko in Franc Belšak-Simon.

NOVA VAS PRI PTUJU

Pokrajinska partijska konferenca za Štajersko

Poleti 1939 je bila na domačiji Jožeta Lacka pokrajinska partijska konferenca za Štajersko. Konferenca se je udeležil organizacijski sekretar CK KPS Tone Tomšič. Razpravljali so o pomembnih vprašanjih, o delu v sindikatih, med kmečkimi množicami, med mladino in med vojsko.

Na hiši Jožeta Lacka je bila 29.11.1948 odkrita spominska plošča.

Sestanek organizatorjev OF

Julija 1941 so se sestali nekateri komunisti iz Ptuja in okolice. Sestanek je vodil Miloš Zidanšek iz Maribora, član pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko. Takrat so postavili temelje OF za ptujski okoliš ter sprejeli več pomembnih sklepov.

Sestanek je bil na Gojčičevi njivi v Dobravi.

PRVENCI

Spopad z Nemci

Marca 1945 so se zapletli v boj partizanski kurirji in gestapovci pri Francu Strelcu. Padli so Božo Žnidarič, Ciril Kranjčič in Anton Hrga.

Junaški boj kurirjev je obeležen s spomenikom nasproti domačije Franca Strelca, št. 9.

PTUJ

LJUTOMERSKA CESTA 44

Ustanovitev odbora OF

Oktober 1941 je Jože Lacko ustanovil odbor OF za ptujski okoliš pri Karlu Korenu. Na njegovi hiši je bila v spomin na ta dogodek 1961. leta vzidana spominska plošča.

NA GRADU 1

Pokrajinski muzej — razstava NOB

V treh prostorih ptujskega gradu je stalna razstava, ki kaže začetek in razvoj revolucionarnega gibanja na ptujskem območju med vojnami, rovarjenje ptujske pete kolone in boj proti njej. Gradivo prikazuje razvoj osvobodilnega boja — začetek upora in širjenje Osvobodilne

fronte ter okupatorjevo nasilje v tem obdobju, razvoj vstaje v letu 1942 — Slovenjgoriška četa od njenega nastanka do poslednjega boja, dalje je prikazano osvobodilno gibanje v letu 1943 ter množični boj proti okupatorju 1944. Razstava pregledno kaže razmah OF, partizanske akcije, mrežo kurirskih postaj ter delovanje partizanskih tehnik. Še posebej prikazuje udeležbo prebivalcev ptujskega okoliša v narodnoosvobodilnem boju zunaj tega območja.

POKOPALIŠČE

Streljanje talcev

Za zahodnim delom obzidja ptujskega mestnega pokopališča so Nemci 8. 2.1945 ustrelili 20 talcev.

Tu je bil leta 1950 odkrit spomenik.

PREŠERNOVA ULICA 31

Ustanovitev celice KPJ na gimnaziji

Spomladi 1933 sta na ptujski gimnaziji ustanovila celico KPJ Ivan Bratko in Ivan Spolenjak. Že kmalu po ustanovitvi je štela 10 članov. Napredni gimnazijci v Ptujso izdajali mladinski list Rast, širili revolucionarne misli ter opozarjali na nevarnost fašizma. Ker so bili osumljeni komunistične propagande, je bilo na gimnaziji 11.1. 1934 aretiranih nekaj komunistov, oblasti pa so celo sprožile sodni proces. 26. 6.1934 je bilo tako nekaj teh mladih komunistov obsojenih na zaporne kazni, nekatere pa je ministrstvo za prosveto izključilo iz gimnazije ter jim prepovedalo šolanje na vseh srednjih šolah v Jugoslaviji ter celo opravljanje privatnih izpitov. Ko je v Španiji izbruhnila državljanska vojna, so se tamkaj vključili med borce tudi nekateri mladi komunisti iz Ptuja in okolice.

Ptujska gimnazija je opravila pomembno nalogo, saj je vzgojila vrsto mladih, ki so se nenehno borili za napredne ideje. Mnogi so se vključili v ljudsko revolucijo. V NOB so padli ali so postali žrtve fašizma 86 dijakov ter 3 profesorji.

V avli gimnazije je spominska plošča 86 padlim dijakom in profesorju Šiferju; odkrita je bila ob 100-letnici šole 29. 4. 1969.

PREŠERNOVA ULICA 39

Sodni zapor

Takoj po začetku okupacije so Nemci napolnili ptujske sodne zapore z zavednimi Slovenci in jih nato izgnali. Pozneje so gestapovci tukaj mučili organizatorje in pripadnike osvobodilnega gibanja. Zaporji so bili ves čas okupacije prenapolnjeni. Nemci so od tod pošiljali zapornike na streljanje in v koncentracijska taborišča. V teh zaporih je po hudem mučenju preminil Jože Lacko.

V začetku septembra 1944 so partizani poskušali osvoboditi zapornike, a se akcija ni posrečila.

Na tem poslopju je bila 29.11.1955 odkrita spominska plošča.

ULICA HEROJA LACKA 6

Ustanovitev prve celice KPJ

Leta 1928 sta dr. Jože Potrč in Ivan Spolenjak ustanovila v železniških delavnicah v Ptujso prvo celico KPJ. Ustanovni sestanek je bil v gostilni Pri pošti. Število članov se je kmalu povečalo. Ptujski komunisti so opravili več akcij; trosili so listke, pisali parole ter z njimi opozarjali na nevarnost fašizma, pripravili so proslavljanje 1. maja in obletnice oktobrske revolucije. Kmalu po vdoru okupatorja so bili idejni vodje upora.

ULICA HEROJA LACKA 7**Mučenje aktivistov OF**

V Brenčičevi hiši so imeli Nemci sedež gestapa; sem so vodili jetnike iz sodnih zaporov ter jih zasilševali in mučili. Pred to hišo so gestapovci 10.8.1942 privezali k ograji vsega pretepenega in mučenega Jožeta Lacka. Pred tem pa so ga vodili po ptujskih ulicah, kjer so ga Nemci in ptujski nemčurji zasramovali.

Na Brenčičevi hiši je bila 29.11.1955 odkrita spominska plošča.

VIČAVSKA POT 9**Shajališče predvojnih ptujskih komunistov**

V Macunovi hiši pri Megličevih so se pred vojno shajali ptujski komunisti. Tu je delala tudi Olga Meglič, že pred vojno članica okrožnega komiteja KPS za ptujsko okrožje. Nemci so jo 4.11.1942 ustrelili v Mariboru.

Na južni strani hiše je vzdana spominska plošča; odkrita je bila 8. 8.1961.

ROTMAN**Ciklostilna tehnika**

Spomladi 1944 je začela delovati ciklostilna tehnika v bunkerju pred hišo Janeza Vičarja, št. 19. Aktivisti so jo včasih imenovali po partizanki Mimici Legvart-Nataši tehnika Nataša; po bratih Reš je imenovana tudi tehnika Reš. Delovala je do marca 1945.

SELA**Haloški vod**

Aprila 1944 je bil osnovan haloški vod Lackovega bataljona. 20. 5. 1944 so Nemci obkolili bunker. V spopadu so padli vsi borci haloškega voda, ki so bili v tem bunkerju. Antona Žunkoviča, ki je bil ranjen na stražarskem mestu, so Nemci zajeli in ga v Gradcu obglavili.

Na kraju boja je bil 13. 6.1964 odkrit spomenik.

SPUHLJA**Spopad z Nemci**

V bližini domačije Lize Tement, št. 18, so Nemci 6.12.1944 nepričakovano napadli kurirje postaje TV 8 A. V boju so padli 3 kurirji, enega ranjenega so Nemci ujeli in pozneje ustrelili.

Spomenik padlim kurirjem in prevoznikom čez Dravo je bil odkrit 4. 7.1965.

STOGOVC**Ciklostilna tehnika Lacko**

Od septembra 1944 do osvoboditve je delovala v bunkerju, ki je bil v listnjaku kmeta Franca Šuperja, ciklostilna tehnika Lacko. Vodja je bil Miha Kolarič-Kostja. Ta tehnika je bila največja na vzhodnem Štajerskem.

Na omenjenem listnjaku je spominska plošča.

STOPERCE**Spopad z Nemci**

31.3.1945 so Nemci v gozdu Ragužnica zaradi izdaje odkrili partizanski bunker, v katerem je bilo pet partizanov. Trije so se prebili, dva sta padla, med njimi tudi znani aktivist iz Haloz Jože Žetalski.

Na kraju boja borcev Kozjanske čete stoji spomenik.

VINTAROVCI

Domačija bratov Reš

Ernest Reš je bil že pred vojno komunist. Po začetku okupacije se je vsa družina vključila v OF. Sinovi Vinko, Mirko in Kostja so bili borci Slovenjgoriške čete. Vinko je bil komandir te čete. Padli so vsi trije sinovi, starši pa so umrli v koncentracijskem taborišču. Revolucionarni družini je postavljen spomenik, kjer je stala njihova domačija; odkrit je bil 1968. leta.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BREG PRI PTUJU

Na osnovni šoli spominska plošča pred vojno umrlemu revolucionarju Ivanu Spolenjaku, po katerem se šola imenuje.

CIRKOVCE

Na pokopališču nagrobnik desetim talcem, ki so jih Nemci ustrelili 11.1.1945.
Na šolskem vrtu spomenik 9 padlim domačinom, odkrit 1.10.1961.

CIRKULANE

Na pokopališču spomenik 6 neznanim borcem jugoslovanske armade, ki so padli 9. 5. 1945, odkrit 29.11. 1961.
V vasi spomenik padlim domačinom, odkrit 11. 8.1963.
Na osnovni šoli spominska plošča Maksu Bračiču, ki je padel kot partizan na Dolenjskem, odkrita leta 1968.

CVETKOVCI

Na galskem domu spominska plošča padlim domačinom.

DESENCI

Spominska plošča na hiši Franca Osojnika, komunista in organizatorja vstaje na ptujskem območju, odkrita leta 1949.

DESTERNIK

Na prosvetnem domu spominska plošča padlim borcem, talcem in domačinom, ki so umrli v taborišču; odkrita 22. 7. 1951.
Na rojstni hiši znanega predvojnega revolucionarja in člana CK KPS dr. Jožeta Potrča spominska plošča.
Na osnovni šoli bratov Reš spominska plošča, odkrita leta 1968.

DORNAVA

Na zadružnem domu spominska plošča padlim domačinom, odkrita leta 1963.
Na pokopališču skupen grob treh padlih borcev.
Pred osnovno šolo spomenik prof. dr. Francu Žgeču, znanemu pedagogu in predvojnemu komunistu ptujskega področja.

GORIŠNICA

V vasi spomenik padlim domačinom, odkrit 7. 8.1966.

Na zdravstvenem domu spominska plošča Mimici Legvart-Nataši.

Na pokopališču spomenik na skupnem grobu 9 borcev.

V avli osnovne šole spominska plošča padlim učencem, odkrita ob 200-letnici šole 2. 10. 1960.

HAJDINA

Na osnovni šoli spominska plošča padlim domačinom, odkrita 28.11.1953.

JURŠINCI

Na zdravstvenem domu spominska plošča padlim domačinom, odkrita 30.10.1953.

Zdravstvena postaja se imenuje po dr. Metodu Špindlerju, ki je bil tu zdravnik, 30.10.1941

ustrelen v Mariboru; o tem priča spominska plošča.

LEŠJE (MAJŠPERK)

V vasi spomenik 46 padlim domačinom, odkrit 7.10.1956.

LOVRENC NA DRAVSKEM POLJU

Na združnem domu spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja.

MARKOVCI

V veži osnovne šole spominska plošča trem učiteljem, ki so dali življenje za svobodo, odkrita ob 150-letnici šole 19.6.1963.

Na združnem domu spominska plošča padlim domačinom, odkrita 29.11.1953.

Na pokopališču skupen grob osmih padlih za svobodo; med njimi je pokopana tudi Mimica Legvart-Nataša.

Na pokopališču spomenik na skupnem grobu kurirjev, ki so padli v Spuhlji 6.12.1944.

Tu je tudi spominska plošča Alojzu Strafeli, ki ga je okupator ustrelil septembra 1941.

MURETINCI

Na združnem domu spominska plošča padlim domačinom, odkrita 22.7.1959.

NARAPLJE

Na osnovni šoli spominska plošča Miranu Sagadinu.

NOVA VAS PRI PTUJU

Na rojstni hiši Toneta Žnidariča, člana PK KPS za Štajersko, spominska plošča.

PODLEHNIK

Na združnem domu spominska plošča padlim domačinom, odkrita 22.7.1958.

POLENŠAK

Na gasilskem domu spominska plošča padlim domačinom, odkrita 17. 10.1959.

PTUJ

ČUČKOVA ULICA 1

Pred domom Franca Krambergerja spomenik Francu Krambergerju.

GREGORČIČEV DREVORED 1—3

V parku pred splošno bolnišnico spomenik dr. Jožetu Potrču.

MASARYKOVA ULICA 4

Na peronu železniške postaje, levo od vhoda, spominska plošča štirim železničarjem, ki so padli za svobodo.

MESTNI PARK

Pred razstavnim paviljonom doprsni kip Dušana Kvedra.

OSOJNIKOVA CESTA

Na severovzhodni strani bivših železniških delavnic spomenik 9 železničarjem, padlim v NOV, odkrit 1949. leta.

OSOJNIKOVA CESTA 6

Na stavbi za popravilo voz Železniškega transportnega podjetja Ljubljana (bivše železniške delavnice) v spomin na ustanovitev partijske celice leta 1928 spominska plošča.

PLETARNA

Na poslopju pletarne spominska plošča Olgi in Albinu Meglič, odkrita maja 1955. leta.

POKOPALIŠČE

Spomenik v obliki 5 m visoke kamnite prizme na skupnem grobu, v katerem so pokopani narodni heroj Jože Lacko, borci Slovenjgoriške čete, španski borec in prvoborec Tone Žnidarič ter talci, ustreljeni 8.2.1945. Odkritje bil 5.8.1956. Na kockastem podstavku so na vseh štirih straneh vklesana imena 44 padlih.

Spomenik na grobu, v katerem je pokopanih pet vojakov bivše jugoslovanske vojske, ki so padli aprila 1941.

POTRČEVA CESTA 32

Na bivši Adamičevi hiši, kjer je živel narodni heroj Dušan Kveder-Tomaž, spominska plošča.

POTRČEVA CESTA 44

Na stavbi, kjer je bila ustanovljena OF za Ptuj in okolico, spominska plošča.

RAIČEVA ULICA 2

V Šolskem centru za gospodarstvo in upravo doprsni kip narodnega heroja Jožeta Lacka.

ROGAŠKA CESTA 6

V avli osnovne šole spominska plošča Ivanu Spolenjaku.

ROGOZNIŠKA CESTA

Na poslopju nove pekarnice spominska plošča Vinku Rešu, padlemu borcu Slovenjgoriške čete.

SLOVENSKI TRG

Sredi trga spomenik velikemu revolucionarju in narodnemu heroju Jožetu Lacku, odkrit 5. 8. 1956. Načrt za spomenik je naredil kipar Jaka Savinšek.

SLOVENSKI TRG 11

V ptujskem gledališču spominska plošča 10 padlim članom predvojnega gledališkega kolektiva, odkrita 1948. leta.

TRUBARJEVO NASELJE

Na osnovni šoli Franca Osojnika spominska plošča.

ŽNIDARIČEVO NABREŽJE 1

V avli osnovne šole Toneta Žnidariča njegov doprni kip.

ROGOZNICA

Na poslopju krajevne skupnosti spominska plošča padlim domačinom, odkrita leta 1957.

TRNOVSKA VAS

Ob gozdni poti, 200 m od glavne ceste, spomenik kmetoma Alojzu in Janezu Muršču, ki soju Nemci obesili aprila 1945.

VITOMARCI

V vasi spomenik padlim domačinom, odkrit 6. 9. 1959.

ZAVRČ

Na zadružnem domu spominska plošča 17 padlim domačinom.

Občina Radlje ob Dravi

BREZNO

Akcija partizanov

Dne 25.8.1944 je bataljon Pohorskega odreda, ki se je bojeval na Kozjaku, vpadel v Brezno, zažgal industrijsko žago ter zaplenil tudi precej orožja in se nato vrnil na Kozjak.

JANŽEVSKI VRH

Postojanka OF

1941. leta je bila pri Ediju Grubelniku znana postojanka. Nemci so ga 25. 8.1941 ustrelili v Mariboru.

Na hiši Edija Grubelnika, št. 58, je vzidana spominska plošča.

Kurirska postaja S 9

Poleti 1944 je začela delovati v gozdu blizu domačije Jožeta Grubelnika, št. 100, po domače Stepišnik baza kurirske postaje S 9. Imela je zvezo s postajama S 11 (Lovrenc na Pohorju) in S 31 (pod Pungartom).

JOSIPDOL

Spopad z Nemci

V noči med 3. in 4.12.1942 so borci Pohorskega bataljona napadli Lenarčičevo vilo, kjer so se zadrževali nacisti. Partizani so pregnali Nemce in zažgali hišo.

LEHEN

Partizansko taborišče

V lovski koči kmeta Jakoba Urbanca si je okoli 20. 7.1941 uredila taborišče prva skupina pohorskih partizanov, ki so prispeli s Smolnika. To je bilo šolsko taborišče 1. pohorske čete, ki je bila ustanovljena na jasi pred kočo. 31. julija je bila četa napadena in delno razbita. Pohorski borci so se ponovno zbrali. Četa je pričela z akcijami in je postala ena najpomembnejših partizanskih čet na Štajerskem 1941. leta.

Koča stoji še danes, približno tri četrt ure hoda od Urbančeve kmetije, št. 17.

Kurirska javka TV S11, partizanska bolnišnica

Pri kmetu Avgustu Podlesniku, št. 26, po domače pri Kolmanu, je delovala kurirska postaja TV 11 S. Ob potoku Radoljne je bila partizanska bolnišnica Zaklon, ki je bila decembra 1944 uničena.

ORLICA

Spopad z Nemci

11.11.1944 so se zapletli v boj partizani in Nemci pri kmetu Kristijanu Osirniku, po domače pri Breku. Padlo je pet partizanov.

V spomin na junaški boj partizanov je na hiši Kristijana Osirnika, št. 22, vzidana spominska plošča.

PLANINA

Spopad z Nemci

Ob koncu leta 1943 so Nemci nepričakovano napadli skupino borcev Pohorskega odreda pri Ivanu Strmčniku, po domače pri Ebjenku. V boju so padli trije partizani.

Na hiši Ivana Strmčnika je vzidana spominska plošča; odkrita je bila 1958. leta.

Padla aktivista OF

Pri kmetu Kristijanu Mravljaku, po domače pri Dajniku, so 3.11.1944 Nemci ustrelili Nika Vrhnjaka iz Sv. Jederti, člana okrajnega komiteja KPS Marenberg, in ujeli Franca Ribiča-Zvonka iz Vuzenice, člana okrajnega odbora OF. Ribiča so ustrelili kot talca 14.12.1944 v Staršah.

Na hiši Kristjana Mravljaka, št. 49, je bila 1965 odkrita spominska plošča.

PODVELKA

Onesposobljena tovarna

16.1.1944 so borci Zidanškove brigade v tem kraju onesposobili za delo tovarne papirja; s tem je bila sovražniku povzročena velika materialna škoda.

RADELCA

Boj Pohorskega odreda

Nad vasjo Radelca se je 16. 8.1944 zadrževal bataljon Pohorskega odreda. Tega dne so ga napadle močne nemške kolone z dravske in z avstrijske strani. Bataljon je zmagal nad dosti močnejšim sovražnikom. To je bila prva večja bitka partizanov na Kozjaku.

Partizanska šola

V hiši kmeta Martina Repnika, št. 13, je bila postojanka za aktiviste OF in v začetku leta 1945 tudi partizanska šola, ki so jo obiskovali otroci iz Radelce in okolice.

RADLJE OB DRAVI

Sodni zapori

Sodne zapore so Nemci po okupaciji napolnili s Slovenci in jih nato izgnali. V to ječo so zapirali tudi sodelavce Osvobodilne fronte in ujete partizane ter jih mučili.

Na bivših sodnih zaporih, št. 70, je bila 1953. leta vzidana spominska plošča.

RDEČI BREG

Spopad z Nemci

V noči na 23.8.1944 je 3. bataljon Tomšičeve brigade pri Verčkovi žagi razbil nemško policijsko kolono. Ta je šla na pomoč postojanki v Ribnici, ki so jo to noč napadle enote Tomšičeve brigade.

Spomladi 1945. leta je prišlo pri Klančniku do spopada med partizani in Nemci. V boju je padlo 7 partizanov Pohorske čete Lackovega odreda.

Na bivši Klančnikovi hiši (sedaj lovski dom) je vzidana spominska plošča.

REMŠNIK

Ustanovitev odbora OF

Jeseni 1944 je bil v Hlebovem gozdu nad domačijo Ruperta Tacerja, št. 22, ustanovljen odbor OF za področje Remšnika. Na območju Remšnika so se pogosto zadrževale enote Lackovega odreda.

RIBNICA NA POHORJU

Ustanovitev odbora OF

Maja 1941 je bil pri Antonu Ambrožu, po domače Mejačevih, ustanovljen odbor OF.

V spomin na omenjeni dogodek je na hiši Antona Ambroža, št. 42, vzidana spominska plošča.

Spopad z Nemci

1. pohorska četa je v noči od 11. na 12.8.1941 napadla Ribnico. Med akcijo sta bila ubita poveljnik orožniške postaje in okupatorski župan. Partizani niso imeli izgub. Prvi napad pohorskih partizanov je močno vznemiril Nemce.

V spomin na omenjeni dogodek slavi skupščina občine Radlje ob Dravi občinski praznik.

Osvoboditev Ribnice

Med ofenzivo enot 4. operativne cone proti nemškim postojankam je Tomšičeva brigada v noči na 23. 8.1944 napadla močno utrjeno postojanko okupatorjev v Ribnici in jo osvobodila. Najbolj zagrizeni branilci so vztrajali v utrjeni občinski hiši (današnja krajevna skupnost), partizani so jo zaminirali in tako zlomili zadnji odpor. Po tej akciji je oblast v Ribnici prevzela OF. Ribnica je bila svobodna do nemške ofenzive novembra 1944.

Razstava

V osnovni šoli je razstava, ki nazorno prikazuje zgodovino Ribnice in njenega območja. Odprta je bila avgusta 1975 in sodi med zunanje razstave Muzeja narodne osvoboditve Maribor. Prikazuje delavsko gibanje (kamnosekov) in NOB. Še zlasti natančno sta prikazana napad 1. pohorske čete na nemško orožniško postajo v Ribnici 11.8.1941 in prva osvoboditev Ribnice 23. 8.1944.

SPODNJA KAPLA

Partizanska bolnišnica Avšjek

V gozdu pod kmetijo Petra Rebernika, po domače Pajtlerja, št. 83, je bila partizanska bolnišnica Avšjek, ki je delovala v novembru in decembru 1944. Tu se je lahko zdravilo 10 ranjencev.

SUHI VRH NAD RADLJAMI

Spopad z Nemci

Med veliko nemško ofenzivo proti Lackovemu odredu je 23.11.1944 prišlo do spopada med partizani in Nemci na Kozjaku pri kmetu Županku. Padlo je 7 borcev Lackovega odreda.

Pred Župankovo hišo, št. 33, stoji spomenik.

SV. PRIMOŽ NA POHORJU

Ustanovitev Zidanškove brigade

8.1.1944 je bila na Primožu v bližini šole ustanovljena 11. slovenska narodnoosvobodilna brigada Miloš Zidanšek, Pohorska brigada, s tremi bataljoni. Vanjo so bili vključeni borci Pohorskega odreda in Koroškega bataljona. Ustanovitev Zidanškove brigade je imela velik pomen za nadaljnji razvoj narodnoosvobodilnega boja na Pohorju.

V novi osnovni šoli je bila v spomin na ustanovitev brigade odkrita spominska plošča 25. 5.1958.

Partizanska tehnika

Avgusta 1944 je pričela delovati partizanska tehnika Krištof Stane-Ilc na Sedovnikovem vrhu nad Primožem. V njej so razmnoževali razno propagandno gradivo.

VURMAT

Kurirska postaja

V gozdu nad domačijo Milana Dajnika, št. 46, po domače Mileka, je bila kurirska postaja TV 18.

Prva partizanska bolnišnica na Kozjaku

Nad domačijo Milana Dajnika je bila v jeseni 1944 zgrajena prva partizanska bolnišnica na Kozjaku. Ker je bila premajhna, so jo kmalu opustili.

Ustanovitev 00 OF in 00 KPS za Maribor

Pri Konradu Lakožiču, št. 66, po domače Hariču, je bilo novembra 1944 posvetovanje političnih aktivistov s Kozjaka. Na tem posvetovanju sta bila ustanovljena okrajni komite KPS Maribor — levi breg in okrajni odbor OF Maribor — levi breg; do osvoboditve sta se zadrževala na Kozjaku.

ZGORNJA KAPLA

Reorganizacija Lackovega odreda

Po nemški ofenzivi proti Lackovemu odredu novembra 1944 je bil na območju Zgornje Kaple 8.12.1944 reorganiziran ta odred. Na Kozjak je prispel bataljon Tomšičeve brigade.

Iz borcev tega bataljona in dela borcev dotedanjega Lackovega odreda je bil sestavljen nov Lackov odred z dvema bataljonoma. Del borcev Lackovega odreda pa je odšel s Kozjaka in je bil priključen 14. diviziji.

Leta 1967 je bil v tem kraju odkrit spomenik.

Postojanka OF

V letu 1944 je bila pomembna postojanka OF pri kmetu Tartineku, št. 61. Od tu je pričel Franc Zalaznik-Leon širiti organizacijo OF na Kozjaku.

Spopad z Nemci

Jeseni 1944 je v boju z Nemci v tem kraju padel komisar bataljona Lackovega odreda, ubita je bila tudi ena partizanka. Spopad je bil v bližini kmetije Jožefe Šantl, št. 59.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BRANIK NAD MUTO

Pri novi šoli v Bistriškem jarku spomenik na skupnem grobu borcev Lackovega odreda, ki so padli na območju Branika; spomenik odkrit 19. 8.1962.

BREZNO

Na pokopališču spomenik padlim borcem NOB.

HUDI KOT

Na Jezerskem vrhu 12 m visok granitni spomenik padlim pohorskim partizanom, odkrit 10. 9.1961.

Na Lepenarci spomenik borcu Pohorskega bataljona, ki je padel 27.12.1942.

KAPLA (NA KOZJAKU)

Na osnovni šoli spominska plošča padlim borcem iz Kaple in Ožbolta.

Na pokopališču spomenik padlim borcem Lackovega odreda.

LEHEN

Na osnovni šoli spominska plošča padlim borcem v NOB in žrtvam fašizma.

MUTA

Na pokopališču spomenik padlim borcem v NOB in žrtvam fašizma.

OŽBALT

Spomenik ob Dravi kjer je Lackov odred 22. 9. 1944 prešel Dravo in šel na Kozjak; odkrit 25. 4.1971.

PERNICE

Pri cerkvi spomenik na skupnem grobu borcev Lackovega odreda, ki so padli v boju z Nemci na Mlakah 7. 3.1945; odkrit 4. 9.1955.

Na osnovni šoli spominska plošča padlim domačinom, borcem Lackovega odreda.

RADLJE OB DRAVI

Na pokopališču spomenik na skupnem grobu padlih borcev, postavljen leta 1954.

REMŠNIK

Na zadružnem domu spominska plošča 9 padlim domačinom, odkrita 1959i

Spomenik padlim borcem NOB.

RIBNICA NA POHORJU

Sredi trga spomenik padlim za svobodo.

Na pokopališču spomenik na grobu partizanov, ki so padli na ribniškem območju.

SV. PRIMOŽ NA POHORJU

Pred šolo spomenik padlim domačinom, odkrit 27. 4.1953.

Na Šturmovem sedlu spomenik pri koči, kjer je 4. 3.1945 padel Franc Grubelnik; spomenik odkrit 25. 5.1955.

Na Rebernikovi hiši spominska plošča aktivistki Tončki Ocvirk-Miri, ki so jo ubili Nemci 5.12.1944.

SV. VID

Na hiši Joža Grubelnika, Sivčevi hiši, spominska plošča padlima borcema Francu Grubelniku in Francu Ferku.

ŠENTJANŽ NAD DRAVČAMI

Na Grubelnikovi hiši spominska plošča Francu Arnerju, ki je preminil v koncentracijskem taborišču, ter Alojzu Vobovniku-Albi, ki je 20.1.1945 padel pri tej hiši; odkrita je bila 25. 5.1955

VUHRED

Na pokopališču spomenik na skupnem grobu 5 partizanov.

VUZENICA

Sredi Vuzenice spomenik NOB, odkrit 1969.

Na pokopališču spomenik na skupnem grobu 10 partizanov, postavljen 29.11.1957.

V avli šole spominska plošča padlim domačinom, odkrita 25. 5.1959.

ZGORNJA KAPLA

Na osnovni šoli spominska plošča 12 padlim domačinom, odkrita leta 1954.

Spomenik padlim borcem Lackovega odreda.

Občina Sevnica

BLANCA

Partizanski prehod prek Save

Blizu Blance so kozjanski partizani in domači aktivisti uredili prehod prek Save. Prvi prehodi so bili v letu 1943. Leta 1944 pa so tod pošiljali na Dolenjsko prostovoljce in mobilizirance, prenašali sol in sladkor, nazaj pa prepotrebno orožje za kozjanske partizane.

BOŠTANJ

Stavka delavcev

Aprila 1937 so stavkali delavci, zaposleni pri gradnji proge Sevnica—Tržišče. Stavka je imela mezdni značaj. Delavci so uspeli, zvišali so jim urno postavko.

Napad Gubčeve brigade

10. in 11.10.1943 je brigada Matije Gubca udarila prek takratne meje in napadla Boštanj. Partizani so uničili važnejša poslopja in izpraznili skladišča. Po uspeli akciji so se umaknili.

BUČKA

Napad na nemško postojanko

V noči od 1. na 2.11.1941 je Dolenjski bataljon pod vodstvom Jerneja Gašperšiča napadel postojanko nemških obmejnih stražarjev na Bučki. Z napadom je hotel preprečiti ali ovirati okupatorjevo splošno izseljevanje prebivalcev iz Posavja jeseni 1941. Napad je bil odbit, pri tem je padel borec Jože Sašek-Devi. Spomenik so mu postavili pri šoli.

KRMELJ

Usoda vaške straže

Po kapitulaciji Italije so ustanovili v Krmelju vaško stražo iz tistih mož, ki niso odšli v partizane. Ko so v jeseni 1943 zasedli Krmelj Nemci, jim je s pomočjo domačega izdajalca uspelo izslediti vse člane vaške straže in so jih nato v Hinjicah ustrelili.

RAZBOR**Posvetovanje politbiroja CK KPJ**

Marca 1938 je bil v planinski koči na Lisci prvi sestanek politbiroja CK KPJ; sklical in vodil ga je sekretar CK KPJ Josip Broz. Razpravljali so o novih razmerah po priključitvi Avstrije k Nemčiji in sprejeli razglas narodom Jugoslavije Za mir, neodvisnost in svobodo, ki je izšel v srbohrvaščini in slovenščini.

Spominska plošča o tem dogodku je vzdana na planinski koči na Lisci.

Partizanska šola

Od oktobra 1944 do decembra 1944 je bila v šolskem poslopju partizanska šola. Učila sta Ana in Rudi Aliz. 10.12.1944 so ju ujeli ustaši; Rudija so poslali v Dachau, Ano pa na prisilno delo v Nemčijo. Oba sta preživela vojno.

Plošča na šolskem poslopju spominja na partizansko šolo.

SEVNICA**Vpad v nemški zapor**

V noči na 12.11.1941 so vdrl v poslopje sevniške sodnije, nasproti nemške policijske postaje, borci Brežiške čete: komandir Dušan Kveder, Ivan Milavec in Franci Sinkovič. Osvobodili so politične jetnike, člane OF. Nekateri od njih so se nato pridružili Brežiški četi.

Na poslopju današnjega sodišča sredi glavnega trga je vzdana spominska plošča.

12. november, dan, ko so bili borci rešeni iz zaporov, je občina Sevnica izbrala za svoj občinski praznik.

Napad na kopitarno

Konec avgusta 1944 je bataljon Kozjanskega odreda napadel kopitarno v Sevnici. Najprej so razorožili stražo ter iz tovarniških prostorov odnesli precej orožja in usnjene gonilne jermene. Akcija je močno odjeknila v Sevnici in okoliških krajih, saj je bila samo 300 m od tovarne močna postojanka SS. Akcija je imela zelo velik pomen.

ŠENTJANŽ**Rojstni kraj narodnega heroja Milana Majcna**

Milan Majcen je bil rojen 17.11.1914. Izučil se je za natakara. Pred vojno je bil aktiven član Društva kmečkih fantov in deklet. Po kapitulaciji stare Jugoslavije je postal aktivist OF in član KPS. Bil je organizator vstaje v Mirenski dolini. Oktobra 1941 je imel sklican sestanek z vaščani v Murencah pri Šentjanžu, a ga ni mogel uresničiti. Izdajalec je njega in njegovega tovariša Ivana Mevžlja ovadil Nemcem. 28.10.1941 ju je nemška policija obkrožila v hiši Alojza Vodenika v Murencah. Sprejela sta boj s sovražnikom; ko je padel tovariš, se je Majcen boril sam vso noč in še naslednji dan. Nemci so morali poklicati pomoč in pripeljali težke strojnice in minomete. V neenakem boju je Milan Majcen omahnil v smrt 29.10.1941. Zaradi izredne hrabrosti so Nemci oba borca pokopali z vsemi vojaškimi častmi na pokopališču v Šentjanžu.

Za narodnega heroja je bil Majcen imenovan 20.12.1951.

Hiša Alojza Vodenika, prizorišče boja, je spomeniško zaščiten.

Pred osnovno šolo so ob 30. obletnici smrti odkrili doprsna kipa Milana Majcna in Ivana Mevžlja.

Na trgu pri cerkvi je bil ob 30-letnici njune smrti odkrit spomenik, ki simbolizira njun herojski boj in vstajo v letu 1941. Spomenik je delo kiparja Stojana Batiča.

TRŽIŠČE

Napad na postojanko domobrancev

Ko so aprila 1944 Nemci uredili v Tržiču postojanko domobrancev, so jo napadli najprej borci Dolenjskega odreda, nato pa enote Gubčeve brigade. 30. 5.1944 pa so jo napadli Gubčeva brigada, 12. brigada in Dolenjski odred. Domobranci so prišli na pomoč Nemci; pod njihovo zaščito so se umaknili proti Sevnici.

ZABUKOVJE NAD SEVNICO

Rojstni kraj narodnega heroja Alojza Koimana-Maroka

Rojen je bil v Zabukovju (št. 28) 1. 6.1911. Pekarske obrti se je učil v Ljubljani. Zaradi izkoriščanja je zapustil uk in se nato šolal v artilerijski podoficirski šoli. Že leta 1941 se je vključil v Mokronoško četo. Bil je izredno hraber borec in sposoben poveljnik. Padel je marca 1945 kot namestnik komandanta 15. divizije na Koprivniku v boju z Nemci. Za narodnega heroja je bil imenovan 20.12.1951.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BLANCA

Pri osnovni šoli spomenik 12 padlim borcem in dvema talcema iz Blance in okolice. Njihova imena so vklesana v marmorno ploščo.

BOŠTANJ

Na pokopališču spomenik 5 partizanom, ki so padli pri napadu na Boštanj oktobra 1943; odkrit oktobra 1953, projektant študent arhitekture Vlado Mušič iz Ljubljane.

BUČKA

Na združenem domu spominska plošča 13 padlim partizanom iz Bučke in okolice.

KRMELJ

Poleg upravnega poslopja nekdanjega rudnika Krmelj spomenik padlim borcem in žrtvam iz Krmelja, odkrit 2. 8.1954.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU

Na poslopju vaške trgovine spominska plošča z imeni padlih borcev in žrtev fašističnega terorja iz Loke.

MALKOVEC

V vasi spomenik padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega terorja. Na plošči so imena 17 borcev, 18 aktivistov in 17 žrtev fašističnega nasilja.

SEVNICA

Na tovarni Jugotanim spominska plošča padlim borcem — delavcem tovarne.

Pred osnovno šolo doprsni kip padlega sekretarja SKOJ iz Sevnice Sava Kladnika. Šola se imenuje po njem.

Na trgu pred železniško postajo spomenik borcem in žrtvam fašističnega terorja iz občine Sevnica. Sredi platoja je marmorni obelisk s štirimi reliefi v bronu, ki prikazujejo partizansko dejavnost, in doprsni kip narodnega heroja Alojza Kolmana-Maroka. Spomenik in bronaste plastike so delo kiparja Boža Pengova, kip je naredil kipar Vlado Stoviček; odkrit 14. 9. 1958.

STUDENEC

Na stavbi krajevne skupnosti spominska plošča 12 padlim borcem domačinom.

ZABUKOVJE NAD SEVNICO

Na stavbi krajevne skupnosti spominska plošča z imeni padlih borcev NOV iz vasi in okolice.

Na pokopališču skupen grob s spomenikom petim padlim partizanom domačinom.

Občina Slovenska Bistrica

BOŽJE

Partizanska tehnika Mernik

V gozdu med krajema Božje in Koritno nad Oplotnico je začela avgusta 1944 delovati tehnika Mernik. Bila je ena največjih partizanskih tehnik na Pohorju. Tiskala je predvsem za takratno mariborsko okrožje. Ime je prevzela po bratih Mernik (Anton, Franc in Jurij), ki jih je okupator zaradi sodelovanja z osvobodilnim gibanjem ustrelil kot talce.

Prvi bunker tehnike je bil oddaljen 7 minut od kmetije Lipnik (Koritno), št. 34. Septembra 1944 so zgradili zanjo nov bunker na področju Božjega.

Sledovi obeh bunkerjev so še vidni, do njih se najlaže pride od Lipnikove kmetije.

Ustanovitev odbora OF

V letu 1944 je bil ustanovljen prvi odbor OF za Božje pri Alojzu Kokolu, št. 15.

ČADRAM

Ustanovitev odbora OF

V Škorjančevi kleti, št. 34, je bil jeseni 1943 ustanovljen odbor OF za Čadram in okolico.

ČRNE MLAKE NA POHORJU

Ustanovitev Pohorskega odreda

Pri Črnih mlakah blizu Peska na Pohorju je bil 4.11.1943 ustanovljen Pohorski odred.

V ta odred so se združili borci 2. pohorskega bataljona in bataljon Šlandrove brigade.

O tem dogodku priča spomenik pri koči na Pesku, odkrit 22. 7.1967.

KOT

Boj z Nemci, 00 OF, 00 ZSM

Po akciji Zidanškove brigade v Cezlaku in Oplotnici je prišlo 23. 5.1944 do celodnevnega boja z Nemci. Zidanškovi brigadi je prišla na pomoč Bračičeva brigada. Boj se je končal, ko sta obe brigadi razbili sovražnika v manjše skupine in ga pognali v beg.

26.11.1944 je bila v Kotu napadena Tomšičeva brigada, ki pa je napad odbila.

Proti koncu vojne je bil v tem kraju sedež okrožnega odbora Osvobodilne fronte za mariborsko okrožje. Tu so delali tudi okrožni odbor Zveze slovenske mladine, okrožni komite SKOJ za mariborsko okrožje, pokrajinski odbor OF in oblastni komite KPS za Štajersko.

Leta 1965 je bil v tem kraju odkrit spomenik; načrt je naredil arhitekt Franjo Čizek.

Kurirska postaja TV S 10

Proti koncu pomladi 1944 je začela z delom kurirska postaja TV S 10. Kurirji so večkrat menjavali mesto postaje. Najdalj so se zadrževali v kolibi na meji med Koširjevim in Gujznikovim gozdom.

Zasilna partizanska bolnišnica

1944 je začela delati zasilna partizanska bolnišnica, v katero so začasno pošiljali ranjence, kadar jih niso mogli prepeljati v partizanske bolnišnice na Pohorju. Ranjence so skrivali na vsvilih pri kmetu Bočku, št. 13.

LAPORJE

Postojanka OF

Pri Lojzki Šifrer je bila v letih 1941 in 1942 znana partizanska postojanka. Na hiši je bila leta 1961 odkrita spominska plošča.

Ustanovitev odbora OF

Poleti 1944 je bil v Kersnikovi kleti ustanovljen odbor OF za Laporje in okolico.

LUKANJA

Partizanska tehnika

Leta 1944 je začela delati partizanska tehnika v bunkerju na desnem bregu Oplotnice, kakih 300 m od Videčnikove domačije, št. 3. To je bila predhodnica tehnike Sever.

Terenska apoteka Granit

Poleti 1944 je začela delovati na desni strani ceste Jurgovo—Pesek terenska apoteka Granit. Spočetka jo je vodil Peter Križ, ob koncu pa Štefan Vivod. Apoteka je spadala v sestav centralnega ekonomata pohorskih bolnišnic sektorja P 2. Z zdravili so jo oskrbovali terenci. Delala je do osvoboditve in bila v veliko pomoč ranjenim partizanom.

Centralni ekonomat pohorskih bolnišnic

Nad Jurgovim je bil od 1944 pa vse do osvoboditve v gozdu na desni strani ceste Lukanja—Pesek centralni ekonomat pohorskih bolnišnic sektorja P 2; imenoval se je Košuta. Tu je bila tudi sprejemna bolnišnica.

OKOŠKA GORA

Spopad z Nemci

Oktober 1944 je prišlo do spopada med partizani in Nemci pri Ivanu Strnadu.

Na hiši Ivana Strnada, št. 14, je vzdana spominska plošča 7 padlim borcem; odkrita je bila 4.7.1959.

OPLITNICA

Napad na Oplotnico

Ponoči med 23. in 24.10.1942 je Pohorski bataljon vpadel v Oplotnico. Partizani so obkolili orožniško postajo in postojanko vermanov ter povsem obvladali vas. Zažgali so poslopje občinskega urada, izvedli rekvizicijo in uničili naprave kamnoloma v Cezlaku. V tem kraju so leta 1943 izpeljali nekaj akcij tudi borci 2. pohorskega bataljona in Pohorskega odreda. 23. 5.1944 so vpadle v Oplotnico enote 11. slovenske narodnoosvobodilne brigade Miloš Zidanšek. Zaplenile so veliko hrane. Del zaplenjenega blaga so partizani odpeljali na Pohorje s poštnim avtobusom, potem so ga uničili.

OSANKARICA

Poslednji boj Pohorskega bataljona

V drugi polovici decembra 1942 je Pohorski bataljon pri Treh žeblih blizu Osankarice zgradil svoje taborišče in tam je 8.1.1943 bojeval svojo poslednjo bitko. V ta bataljon so se bili združili v začetku septembra Kranjčev bataljon 2. grupe odredov ter Šaleška, Savinjska in Ruška četa. Pohorski bataljon je na Pohorju zadajal Nemcem hude udarce. Od ustanovitve do poslednjega boja je bil neprestano na pohodih in v akcijah.

8.1.1943 so ga obkrožile veliko močnejše nemške sile. Padlo je 69 borcev bataljona, ranjenega partizana Franca Kunaverja-Sulca pa so Nemci živega ujeli in ga 30.7.1943 ustrelili na Ljubnem. Trupla padlih borcev so Nemci odpeljali v Gradec in jih tam pokopali.

Uničenje Pohorskega bataljona je bil zelo hud udarec za narodnoosvobodilno gibanje v severovzhodni Sloveniji. Po osvoboditvi je bilo 7 članov tega bataljona odlikovanih z redom narodnega heroja.

22.7.1959 je bil na kraju boja odkrit spomenik, delo kiparja Slavka Tihca. Z večjimi granitnimi kvadri so označena mesta zemljank, z manjšimi pa položaji borcev in bork.

V razširjenih muzejskih prostorih pri domu na Osankarici je Muzej NO Maribor uredil razstavo Partizansko Pohorje, ki celovito prikazuje narodnoosvobodilni boj na Pohorju, poseben poudarek pa daje legendarnemu Pohorskemu bataljonu. Od doma na Osankarici do spomenika vodi markirana pot.

V spomin na junaški boj borcev Pohorskega bataljona slavi občina Slovenska Bistrica svoj praznik.

PLANINA NA POHORJU

Bolnišnica Jesen

V gozdu pri Lepejevi kmetiji so partizani jeseni 1944 začeli graditi partizansko bolnišnico Jesen. Spadala je v sektor P 2 pohorskih partizanskih bolnišnic, ki ga je vodil dr. Zmago Slokan. Objekti bolnišnice Jesen so bili postavljeni v pobočju nad potokom. V njej so se zdravili ranjenci od začetka januarja do konca maja 1945. Tu sta umrla dva ranjenca: pokopali so ju nekaj metrov od bolnišnice. Po osvoboditvi sta bila prekopana. Z bolnišnico je tesno sodelovala Lepejeva družina, tako da jo je z dogovorjenimi znaki obveščala o nevarnosti. V letih 1950, 1961 in 1975 so bili objekti bolnišnice obnovljeni. Od potoka pridemo najprej do glavnega objekta, v katerem so bili ranjenci, manjši del pa je rabil za operacije. Višje stoji baraka, v kateri je bila kuhinja, nad njo pa baraka za osebje.

Do obnovljene bolnišnice Jesen vodi od Lepejeve kmetije dobro označena pot. Od kmetije je oddaljena kakih 10 minut.

Sedež okrožnega odbora OF

Od konca 1944 do aprila 1945 je bil pri Grilovi kmetiji sedež okrožnega odbora Osvobodilne fronte za mariborsko okrožje.

Na Grilovi kmetiji je spominska plošča.

Partizanska postojanka

V letu 1942 je bila v planinski koči pri Treh kraljih, pri oskrbniku Antonu Štuhcu, postojanka Pohorskega bataljona.

Antona Štuhca so Nemci 24.10.1942 aretirali. Preminil je v koncentracijskem taborišču. Antonu Štuhcu je bil leta 1958 pri koči odkrit spomenik.

RAZGOR PRI POLJČANAH

Sabotažna akcija

Borci Šerčerjeve brigade so 5. in 7.1.1945 pri Razgoru minirali progo in napadli vlak. V boju je padlo 7 partizanov Šerčerjeve brigade.

Ob robu gozda, na desni strani železniške proge Slovenska Bistrica—Poljčane, je padlim borcem Šerčerjeve brigade postavljen spomenik.

ROGLA

Ustanovitev 2. pohorskega odreda

27. 6.1944 je bil iz borcev Lackovega bataljona, ene čete Tomšičeve brigade in ene čete Zidanškove brigade ustanovljen 2. pohorski odred. Komandant je bil Ivan Medič-Silvo, komisar pa Ivan Mali. 19. 9.1944 se je po reorganizaciji ta odred preimenoval v Lackov odred.

SLOVENSKA BISTRICA

Napad partizanske brigade

V noči na 11.10.1944 so vpadli v mesto borci 2. bataljona Bračičeve brigade. Partizanom je uspelo pregnati Nemce s stražarskih mest in blokirati vojašnico. Obenem so borci

3. bataljona te brigade onesposobili 100 m železniške proge ter s tem povzročili zastoj v prometu in večjo materialno škodo.

SREČE PRI MAKOLAH

Tragedija pri Sagadinovih

Pri Sagadinovih je bila partizanska postojanka. Pod stiskalnico so imeli bunker, v katerem je bila zasilna bolnišnica. V noči med 11. in 12. 4.1945 so Nemci vdrl v hišo, kjer so se mudili partizani in ilegalci. Prebil se je le Zvonko Sagadin. Nemci so zatem hišo zažgali.

V bunkerju so se zadušili Jože Sagadin-Očka in njegov 17-letni sin Miran ter Gojko in Rožca Sagadin. Gospodarja Ludvika, njegovo ženo Marijo ter Mileta Lavicekega pa so Nemci sežgali.

Hiša in bunker sta obnovljena. V hiši je spominska razstava, ki prikazuje narodnoosvobodilni boj na območju Makol. Pred hišo je na grobu žrtev postavljen spomenik.

STARI GRAD (DEDNI VRH)

Boj kurirjev na TV 4 S

6. 2.1944 je prišlo do spopada med kurirji, postaje TV 4 S ter Nemci in ustaši pri domačiji Marije Mesarič. V boju je padlo 8 kurirjev.

V sadovnjaku Marije Mesarič, št. 39, je postavljen spomenik.

STODREŽ PRI MAKOLAH

Streljanje talcev

11.1.1945 so Nemci pripeljali v Stodrež pri Makolah 10 talcev. Ustrelili so jih v sadovnjaku kmeta Facingerja. 2 talca sta bila ustreljena na begu.

V Facingerjevem sadovnjaku je bil 30.10.1954 odkrit spomenik.

ZGORNJA BISTRICA

Uničenje tovarne

7. 7. 1944 so borci Bračičeve brigade napadli tovarno Zugmayer in Gruber in razbili stroje ter tako povzročili večjo materialno škodo.

V teh prostorih je danes tovarna Impol.

ZGORNJA POLSKAVA

Streljanje talcev

23.3.1945 so Nemci ustrelili 30 talcev v Gaju, na območju Bukovca, desno od ceste Maribor—Zgornja Polskava. Talcem je bil na kraju streljanja postavljen spomenik 17.9.1950; načrt naredil arhitekt Stane Lovše.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BOŽJE

V bližini Breznikove hiše spomenik na grobu intendanta bolnišnice Košuta Ivana Kravosa, postavljen 4. 7.1972.

CEZLAK

Spomenik spodaj ceste, na kraju, kjer sta bila 29. 3.1945 ubita Ferdo Smogavc in Matevž Šega, kmeta iz Kota; odkrit leta 1946. Leta 1977 je bil nad cesto postavljen nov spomenik.

ČADRAM

Na pokopališču grobišče, kjer je pokopanih 14 borcev.

ČREŠNJEVEC

Ob cesti Črešnjevec—Vrhloga spomenik padlim domačinom, odkrit 4. 7.1968; načrt naredil arhitekt Franjo Čížek.

KEBELJ

Na novi osnovni šoli plošča v spomin na dogodke iz NOB, odkrita 4. 7.1974.

LESKOVEC

Pri kulturnem domu spomenik padlim domačinom, odkrit 21. 7.1968.

LUKANJA

Ob cesti pri Jurgovem spomenik na kraju, kjer sta padla partizana Jože Vahtar-Boštjan in Ivan Kranjc-Nil, odkrit 24. 5.1952.

KRIŽNI VRH

Spomenik na kraju, kjer je bil na begu pred aretacijo 29.6.1942 ustreljen organizator osvobodilnega gibanja Marko Žitnik.

MAKOLE

Na pokopališču spomenik na skupnem grobu kurirjev postaje TV 4 S in partizana Franca Horvata, postavljen 3.10.1954.

Na stavbi krajevne skupnosti spominska plošča 35 padlim domačinom, odkrita 3.10.1954.

OPLOTNICA

V parku sredi vasi spomenik padlim domačinom, odkrit 29.11.1950.
Na osnovni šoli Pohorskega bataljona spominska plošča.

PESEK

Pri planinski koči spomenik gozdarju Tonetu Melliwi, ki je bil 12. 2.1945 obešen v Stranica; spomenik odkrit 22. 7.1951.

POLJČANE

V vasi spomenik padlim domačinom, odkrit 21. 7.1957; načrt arhitekta Vlada Emeršiča.
Na poslopju kina spominska plošča.

PRAGERSKO

Pred osnovno šolo spomenik padlim domačinom, odkrit 22.7.1955; projektant arhitekt Stane Lovše.

PRELOGE

Ob cesti Maribor—Ljubljana spomenik padlim domačinom, odkrit 29.11.1963; po načrtu arhitekta Rudija Zupana.

SLOVENSKA BISTRICA

Na Trgu svobode spomenik padlim domačinom, odkrit 29. 11.1952, delo kiparja Lojzeta Lavriča.

Na osnovni šoli Pohorskega odreda spominska plošča.

Na pokopališču spomenik padlim junakom, odkrit leta 1968.

SPODNJA POLSKAVA

V kapelici na pokopališču pokopane žare petih talcev domačinov, ki so bili ustreljeni leta 1941. Spomenik postavila ZZB NOV občine Slovenska Bistrica, odkrit 1.11.1972; načrt arhitekta Branka Kraševca.

ŠMARTNO NA POHORJU

Ob cesti pred vasjo spomenik, posvečen padlim domačinom, odkrit 1967. leta; načrt naredil inženir Ljubo Haberman.

TINJE

Na osnovni šoli spominska plošča padlim domačinom, odkrita 18.11.1951.

VARIŠA VAS

V vasi spomenik padlim domačinom, odkrit 1962. leta.

VISOLE

Nad cesto Slovenska Bistrica—Tinje 23 m visok spomenik padlim domačinom, odkrit leta 1961; projektant arhitekt Branko Kraševac.

Na Egersdorferjevi hiši, št. 17, spominska plošča 5 padlim domačinom, odkrita 27. 4.1952.

ZGORNJA POLSKAVA

V Pokošah, ob vznožju polskavskega klanca, spomenik 4 ustreljenim partizanom; postaviti so ga dali svojci.

Občina Slovenske Konjice

BOHARINA

Akcija Pohorskega bataljona

12.10.1942 je Pohorski bataljon v vasi izpeljal uspešno prehranjevalno-ekonomsko akcijo na zaplenjenem posestvu Ludvika Vidmarja, ki je bil izseljen, tj. v hiši št. 21 (trgovina in žaga). Tu je imel sedež vod vermanšafta. Partizani so izpraznili trgovino in pobrali še nemške uniforme. Plen so prepeljali na Roglo. Nemška policija iz Zreč je zasledovala borce, oni pa so postavili zasedo v gozdu na Resniku in sovražnika pognali v beg.

12. oktobra — v spomin na uspešno akcijo Pohorskega bataljona in boj z Nemci — praznuje občina Slovenske Konjice svoj praznik.

BREZEN

Zavezniška pomoč

Poleti 1944 so nad vasjo zavezniška letala s padali odvrгла orožje in drug vojni material enotam 4. operativne cone.

Bunkerji za ranjence

Pri kmetih Juriju Založniku in Antonu Artnaku so bili pozimi 1944 bunkerji, v katerih so se zdravili ranjeni in bolni borci NOV.

KONJIŠKA VAS

Oddelek partizanske bolnišnice Zima

je deloval od avgusta 1944 do osvoboditve na Konjiški gori.

Kurirska postaja S7

Sedež je imela na območju Konjiške gore in je povezovala postajo S2 (Boč) in S33 (Stranice pri Vitanju).

LIPOGLAV

Akcija na železniški progi

19. 6.1944 je Šerčerjeva brigada opravila pomembno akcijo — minirala je železniški predor pri Zbelovem; za nekaj dni je bil ustavljen promet na železniški progi Celje—Maribor. S tem so Nemcem preprečili preskrbovanje njihovih enot na južnem bojišču in na fronti v Italiji.

PLANINA NA POHORJU

Upravno-politični tečaj

za okrajne aktiviste OF je bil od 24. 4. do 8. 5. 1945 v hiši pri Podgrajškovi.

TOLSTI VRH

Smrt komandanta 13. brigade

25. 4. 1945 je bil v bojih Bračičeve brigade z Nemci v Draži vasi težko ranjen komandant brigade Milenko Knežević. Umrli je na Tolstem vrhu v Pustovi zidanici, kamor so ga borci prenesli po boju.

STRANICE

Obešanje talcev v Frankolovem

3.2.1945 je skupina borcev Bračičeve brigade iz zasede napadla nacistično kolono; pri tem je bil smrtno zadet tudi okrožni vodja in deželni svetnik v Celju Toni Dorfmeister. Njegova smrt je bila za nacistični uničevalni stroj na Štajerskem huda izguba. Izrabili so jo kot neposreden povod za novo maščevanje nad nedolžnim prebivalstvom. Tako so nacisti

12. 2. 1945 ob glavni cesti pri Stranicaх na jablane obesili 100 talcev. Iz celjskih, mariborskih in trboveljskih zaporov (med njimi so bili ujeti partizani, aktivisti OF) so žrtve s kamioni pripeljali na kraj zločina. Trupla so pustili viseti na vejah več kot eno uro. Nato so jih morali zaporniki sneti in pokopati v vnaprej pripravljeni jami.

Ob glavni cesti pri Stranicaх, 6 km iz Celja proti Mariboru, sta dve grobišči, kjer je pokopanih 100 talcev.

VITANJE

Streljanje talcev

Da bi zavrli razvoj NOG in prestrašili prebivalstvo, ki je podpiralo partizane v tej okolici, so Nemci 14.2.1944 v Vitanje pripeljali 10 talcev in jih ob cesti na posestvu Jerneja Fijavža ustrelili.

Spomenik talcem stoji ob cesti iz Vitanja proti Slovenj Gradcu.

Akcija Tomšičeve brigade

11.7.1944 je Tomšičeva brigada napadla Nemce v Vitanju in zaplenila veliko različnega vojaškega materiala.

ZGORNJE ZREČE (ROGLA)

Zavezniška pomoč

Na Rogli je bila poleti 1944 baza za sprejem pomoči, ki so jo prinašala zavezniška letala.

Ustanovitev drugega Pohorskega odreda

Ustanovljen je bil 27. 6. 1944 na Rogli. Komandant odreda je bil Ivan Medič-Silvo, politični komisar pa Ivan Mali-Bruno.

Napad na orožniško postajo

V noči na 9. november 1943 je drugi Pohorski bataljon napadel nemško orožniško postajo v Zgornjih Zrečah in jo uničil.

Okupatorjev zločin

9. 3.1944 so Nemci ob cesti Zreče—Nova vas ustrelili 20 talcev z namenom, da bi prestrašili prebivalstvo in zavrli NOG.

Spomenik je postavljen na kraju streljanja talcev, odkrit 1.11.1948.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

GORENJE PRI ZREČAH

Nagrobni spomenik padlim borcem, ki so pokopani v skupnem grobu na pokopališču v Gorenju, odkrit 29. 11.1954.

Blizu cerkve sv. Kunigunde spominski kamen padlima aktivistoma OF Žalec.

JERNEJ PRI LOČAH

Na osnovni šoli spominska plošča 5 padlim borcem NOV, odkrita 29.11.1952.

LOČE PRI POLJČANAH

Pri trgovini Dravinjski dom na granitni skali spominska plošča 20 padlim borcem in žrtvam nacističnega nasilja, odkrita 22.12.1952.

RESNIK

Na osnovni šoli spominska plošča 3 padlim borcem, odkrita 29.11.1954.

Ob poti na Roglo 3 spomeniki padlim borcem 14. divizije.

Blizu peš poti Resnik — planinska koča na Rogli grobišče, v katerem je pokopanih 12 padlih borcev NOV. Na grobišču je granitni spominski kamen, odkrit 4. 7. 1960.

Na hiši št. 22 (pri kmetu Francu Vidmarju) plošča, da se je tu zadrževal leta 1944 štab

4. operativne cone.

Nad kmetom Zgornji Vidmar, ob poti proti planinskemu domu na Rogli, sta v razdalji okoli 50 m dve grobišči. V enem je pokopanih 8 padlih borcev, v drugem pa 3 padli borci NOV. Na obeh grobiščih sta postavljeni spominski plošči, odkriti 4. 7. 1960.

Blizu razglednega stolpa na Rogli, proti planinski koči, grobišče, v katerem je pokopanih

5 borcev 4. operativne cone. Na grobišču stoji velik spominski kamen iz pohorskega granita.

Okoli 200 m dalje proti Vičanski planji še eno grobišče s spomenikom; tu je pokopanih

6 borcev. Grobišči uredili in spomenika odkrili 4.7.1960; spomenika je izdelal arhitekt Dušan Samec.

ROGLA

Ob poti, ki vodi s Peska proti koči na Rogli, spomenik na skupnem grobu 5 borcev 4. operativne cone.

Ob poti od koče na Rogli proti Ribniški koči, grob s spomenikom 6 padlim partizanom.

V gozdu pod razglednim stolpom, v smeri proti Resniku, spomenik na grobu 12 partizanov.

Vsi omenjeni spomeniki so bili odkriti 4.7.1960.

SKOMARJE

Na osnovni šoli spominska plošča 4 padlim borcem NOV, odkrita 29.11.1954.

Na pokopališču grobišče, kjer je pokopanih 8 borcev NOV. Na grobišču je spominska plošča, odkrita 29.11.1954.

SLOVENSKE KONJICE

Spominska plošča na hiši Partizanska c. 21, kjer je živel in odraščal narodni heroj Dušan Jereb; plošča odkrita 25. 7.1954.

Na železniški postaji spominska plošča talcema Juliju Hiniču in Francu Tratniku.

STARE SLEMENE

Ob križišču cest Dramlje—Sojek—Špitalič, pri razvalinah samostana Žiče, grobišče, v katerem je pokopanih 24 neznanih borcev Bračičeve brigade, ki so padli v hudih bojih po okoliških strminah. Na grobišču je velik kamen s spominsko ploščo, odkrit 27. 4.1953.

STRANICE

Na pokopališču skupno grobišče, v katerem je pokopanih 23 padlih borcev NOV. Na grobišču je spomenik s spominsko ploščo, odkrit 1.11. 1956.

VITANJE

Na kulturnem domu spominska plošča 24 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrita 15. 8.1955.

Na pokopališču grobišče, v katerem je pokopanih več borcev 14. divizije, ki so padli v Vitanju in okolici; uredili so ga 4. 8. 1961, načrte izdelal arhitekt Dušan Samec.

ZBELOVO

V vasi spomenik 9 padlim borcem NOV, odkrit 4.7.1959.

ZGORNJE ZREČE

Pred tovarno TKO Zreče spomenik 31 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrit leta 1952.

Na pokopališču v Zrečah pokopan nekdanji komandant Šlandrove brigade Boris Vinter, padel 22. 2.1945; na grobu je spominska plošča.

ŽIČE

Pri prosvetnem domu ob cesti v Slovenske Konjice spomenik 15 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrit 22.12.1952.

Občina Šentjur pri Celju

CEROVEC

Bolnišnica Zima

Junija 1944 so v gozdu Šahta v Cerovcu zgradili partizansko bolnišnico Zima. V njej je bilo prostora za 20 ljudi. Tu so se zdravili ranjeni in bolni borci 14. divizije in Kozjanskega odreda. 19. 2.1945 so Nemci po izdaji bolnišnico napadli, vendar so se ranjenci pravočasno umaknili. Leta 1976 so jo obnovili in uredili. Stoji ob novi avtomobilski cesti Celje—Maribor, blizu odcepa Dramlje, kjer je tudi posebno parkirišče.

DOBJE PRI PLANINI

Partizanska šola

Od avgusta do decembra 1944 je bil pouk na partizanski šoli v stari osnovni šoli.

DRAMLJE

Akcija Bračičeve brigade

Med pohodom 14. divizije na Štajersko je Bračičeva brigada 14. 2. 1944 v Dramljah napadla in pregnala Nemce z njihove postojanke.

Rojstni kraj narodnega heroja Miloša Zidanška

Rodil se je 12. 9.1909 v Dramljah pri Šentjurju. Bil je pek. Že leta 1936 je moral zaradi komunizma v zapor. Ko je bil izpuščen, je dobil službo v Mariboru, kjer je postal sekretar okrožnega komiteja partije. Bil je delegat partije v Šmiglovi zidnici leta 1938, v Tacnu leta 1939 in istega leta v Joštovem mlinu v Medlogu pri Celju. Na V. partijski konferenci 1940 v Zagrebu je bil izvoljen v CK KPJ. Ob okupaciji je bil izvoljen za člana Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet in je bil eden izmed glavnih organizatorjev vstaje na Štajerskem. Padel je 7. 2.1942 v vasi Hribarjevo na Blokah kot komandant 3. partizanskega bataljona. Po njem je dobila ime Zidanškova brigada.

Za narodnega heroja je bil imenovan 20.12.1951.

Po Zidanšku se imenujeta gimnazija in vojašnica v Mariboru.

GOLOBINJEK PRI PLANINI!

Sedež pokrajinskega komiteja KPS

V Dobrškovi hiši na Mangi je bil od maja do julija 1942 sedež PK KPS za Štajersko. Vodil ga je sekretar PK Sergej Kraigher.

Na hiši sta dve plošči — v spomin na sedež PK KPS za Štajersko in na tragedijo Dobrškovе štiričlanske družine, ki so jo Nemci ustrelili leta 1942.

Ustanovitev okrožnega odbora OF

V Mangi je bil poleti 1942 ustanovljen okrožni odbor OF Kozje.

GRUŠČE

Kurirska postaja S 15

Ustanovljena je bila na območju Koga julija 1944; kurirji so vzdrževali zvezo s sosednjo postajo S 14 na Ptujskem polju. Ko se je spomladi 1945 približala fronta, se je postaja S 15 razdelila v dve manjši skupini. Na tej postaji se je zvrstilo 12 kurirjev, od njih so padli trije.

LAZE PRI DRAMLJAH

Javka 1. celjske čete in 1. štajerskega bataljona

je bila poleti 1941 v hiši prvoborca Ludvika Mastnaka (ustrelili so ga Nemci v Mariboru oktobra 1941). V tej hiši je bila tudi partizanska tiskarna.

Na stavbi je spominska plošča.

PLANINA PRI SEVNICI

Osvobojeno ozemlje

Kozjanski odred je začel avgusta 1944 ofenzivo med Savo, Savinjo in Sotlo; z zavzetjem Pišec, Zabukovja, Pilštanja, Zagorja ter Koprivnice na osrednjem delu Kozjanskega je priporil osvobojeno ozemlje, ki se je kmalu razširilo na vse Kozjansko.

Nemci so se v utrjeni postojanki v Planini čutili zelo ogrožene zaradi vojaških uspehov enot NOV. 17. 8. so z večjimi enotami, tanki, motornimi vozili in topništvom vdrli na osvobojeno ozemlje iz Sevnice, Brega, Zidanega mosta, Rimskih Toplic in Šentjurja; med štiridnevno akcijo proti partizanom so se umaknili iz postojanke v Planini.

Ko je okrožno politično vodstvo izvedelo za sovražnikov umik, se je z vsemi političnimi delavci, aktivisti, kurirji še isto popoldne odpravilo v Planino ter ob navzočnosti predstavnikov pokrajinskega vodstva OF Vladka Majhna-Rafaela in Sergeja Kraigherja-Andreja priredilo množičen miting; naslednji dan so v Planino vkorakale še enote Kozjanskega odreda s senovško rudarsko godbo. Planina je postala središče osvobojenega Kozjanskega; poleg drugih ustanov je imela v njej tudi sedež v tistih dneh ustanovljena zaledna vojaška oblast — komanda kozjanskega vojnega področja in komanda mesta Planina z raznovrstno dejavnostjo. Odprli so slovensko šolo. Središče kulturnega življenja je bil prosvetni dom, kjer sta bili knjižnica in čitalnica in kjer so delovali tudi pevski zbor, godba in gledališka skupina.

Osvobojeno ozemlje na Kozjanskem seje utrdilo in se razširilo. Bračičeva brigada je napadla in prisilila k vdaji še nemško postojanko v Kozjem, Šerčerjeva pa postojanko v Podčetrtku.

Vso politično in kulturnoprosvetno dejavnost na osvobojenem ozemlju pa je decembra 1944 na Kozjanskem ustavila ponovna nemška okupacija tega ozemlja.

V spomin na osvobojeno Planino slavi občina Šentjur 18. avgusta svoj občinski praznik. Spominska plošča je na osnovni šoli, ki je posvečena obljudi borcev Kozjanskega odreda, da bodo po osvoboditvi v kraju postavili novo šolo. Ploščo so odkrili ob otvoritvi šole 1.7.1972.

Spominska plošča je tudi na stavbi krajevne skupnosti, kjer je bil leta 1944 sedež poveljstva kozjanskega vojnega področja NOV. Odkrili so jo 18.8.1974.

Spominska plošča na starem gradu priča o težkih bojih, ki jih je 16.12.1944 v tem kraju vodila 13. brigada Mirka Bračiča proti Nemcem in ustašem. Ploščo so odkrili 18.8.1974. Spominska plošča je na zdravstvenem domu; tu v bližini je nekdanja Ravtarjeva hiša.

v kateri je bil leta 1944 sedež okrajnega odbora OF Planina. Ploščo so odkrili 18. 8.1974. Spominska plošča je na stari osnovni šoli, kjer je v osvobojeni Planini leta 1944 delovala partizanska šola. Odkrili so jo 11. 8.1974.

Spominska plošča je še na hiši Slavka Doberška v Doropolju, kjer so se leta 1941—1942 sestajali aktivisti OF. Odkrili so jo 22. 7.1974.

PLANINSKA VAS

Preboj 14. divizije na Štajersko, boji'na Kozjanskem

6.2.1944 je 14. divizija prispela v hrvatsko vas Sv. Katarina-Sela. Še isto noč je okrog

23. ure prekorala hrvatsko-nemško mejo; čez zasilni most je prišla na Štajersko pri Sedlarjevem. V Bučah, sosedni vasi, se je Tomšičeva brigada prva spopadla z nemško ogledniško patruljo, naslednji dan je prišlo do bojev med Šerčerjevo brigado in 18. nemškim zasledovalnim oddelkom pri Jelcah in med Tomšičevo brigado in četo deželnih strelcev pri Gubnem. Nato se je 14. divizija premaknila na gozdna severna pobočja Bohorja.

8.2. je divizija zasedla vasi Golobinjek, Žaga, Presečno, Podlog in Plešivec na Bohorju.

V noči na 10.2. je Šerčerjeva brigada napadla premogovnik Raštanj, Tomšičeva brigada pa rudnik Senovo. Po teh prvih bojih je divizija izročila Kozjanski četi, ki je imela svojo zasilno bolnišnico v bližini Zajsela, prvih 15 ranjencev in nadaljevala svojo pot.

Pri prehodu čez cesto Sevnica—Planina je uničila dva sovražna kamiona in nato odšla prek Bohorja v visokem snegu in zimskem metežu do Poljan, Radeža in Okroglic.

Spominska plošča o prihodu 14. divizije na Štajersko je v Planinski vasi.

Sedež okrožnega odbora OF za Kozjansko

je bil v Žurajevi hiši leta 1944.

Spominska plošča je bila na tej hiši odkrita 7. 7. 1974.

Partizanske delavnice

V tem kraju so bile poleti 1944 v bunkerjih nastanjene obrtne delavnice kozjanskega vojnega področja.

PODGORJE (RESEVNA)

Celjska četa

Na pobočju Resevne, v gozdu blizu kmeta Muleja, je bila 20. 7.1941 ustanovljena Celjska četa. Njeno ustanovitev je pripravil okrožni komite KPS Celje. Sekretar komiteja narodni heroj Franjo Vrunč-Buzda je postal njen prvi komandir. Nemci so ga ranjenega ujeli in 24.8.1941 v Mariboru ustrelili. Za njim je bil komandir narodni heroj Peter Stante-Skala, potem pa Vilč Šlander. Četa je opravila več pomembnih diverzantskih akcij, zanetila upor in krepila vero v zmago narodnoosvobodilnega gibanja. Zato so jo Nemci neprestano zasledovali in preganjali. Po večkratnih spopadih se je število borcev zmanjšalo. Po izdaji je policija 27.8.1941 obkolila še zadnjo skupino te čete v Zavškovem mlinu pri Brezi. Ker se borci niso hoteli predati, so policisti mlin požgali. Zgorelo je tudi 5 partizanov. Celjska četa je nehala obstajati. Preživeli borci so se priključili drugim enotam.

Na kraju, kjer je bila ustanovljena Celjska četa, so 12. 6.1976 odkrili spomenik.

Na partizanskem domu na Resevni je v spomin na boje Celjske čete in 2. bataljona Kozjanskega odreda vzidana spominska plošča.

Tragedija 2. bataljona Kozjanskega odreda

Eden najtežjih in za partizansko gibanje na Kozjanskem najhujših spopadov je bil gotovo 18.3.1945. Tedaj je več tisoč sovražnih vojakov in policistov obklopile območje, kjer so se shajali nekateri aktivisti OF, kurirji in 2. bataljon Kozjanskega odreda. Boj se je začel ob jutranjem svitu in je trajal vse do noči. Na bojišču je obležal skoraj cel bataljon. Padlo je okoli 70 borcev, med njimi tudi članica pokrajinskega komiteja SKOJ Cvetka Jerinova in Dušan Lah ter komandant bataljona Andi Šepetave.

Blizu prizorišča najhujših bojov, ob robu gozda pri Slemenu—Javornik pod Resevno, je na stožčastem kamnitem podstavku pritrjena spominska plošča padlim borcem 2. bataljona Kozjanskega odreda. Odkrili so jo 1.1955.

PODPEČ PRI ŠENTVIDU

Partizanska tehnika

V Grabnah, zaselku ob vznožju Bohorja, je leta 1942 v hiši Marije Senica, v bunkerju delovala ena prvih partizanskih tehnik na Štajerskem; vodil jo je Ivan Luskar-Dušan.

Sedež PK KPS za Štajersko

Poleti 1942 so se v hišo »Grabarske mame«(Marije Senica) naselili skupaj s sekretarjem Sergejem Kraigherjem tudi nekateri člani PK KPS za severno Slovenijo. Na njeni domačiji so bili partizani varni.

STRAŽA PRI GORI

Ekonomat NOV

Ker so se v tem kraju pogosto zadrževale enote NOV, so tu postavili zbirno skladišče za hrano in drug potreben material za partizansko vojsko.

ŠENTJUR

Rojstna hiša narodnega heroja Dušana Kvedra-Tomaža

Rodil se je 9.4.1915. Že mlad se je pridružil naprednemu mladinskemu gibanju. Študiral je na tehniški fakulteti v Zagrebu, kjer je leta 1933 postal član KPJ. Zaradi naprednih idej in revolucionarnega dela se je leto kasneje znašel v zaporu. Ko je bil izpuščen, je odšel v Ptuj; tu je postal član mestnega komiteja KP. Revolucionarno delo je nadaljeval tudi v Ljubljani, ko je študiral pravo. Toda kmalu se je moral umakniti pred policijskimi preganjanjem. Odšel je v Francijo in leta 1937 v Španijo in se tam boril v sestavi internacionalnih brigad. Zaradi sposobnosti je kmalu postal komisar brigade in kapetan španske republikanske armade. Po končani državljanski vojni so ga franconske oblasti internirale, nato je pobegnil v Jugoslavijo in takoj odšel v partizane. Že leta 1941 je postal najprej komandir Brežiške čete, nato politkomisar 2. štajerskega bataljona, 2. grupe odredov in načelnik Glavnega štaba NOV in PO Slovenije. Novembra 1944 je postal komandant Glavnega štaba NOV in PO Slovenije. Po osvoboditvi je imel pomembne funkcije v JLA in diplomatski službi. Umrli je leta 1966. Za narodnega heroja je bil imenovan 15. 7. 1952. Na njegovi rojstni hiši je vzidana spominska plošča. Odkrili so jo leta 1972.

UNIŠE

Napad na železniško progo

30.7.1944 je 13. SNOUB Mirka Bračiča pri zaselku Slom razrušila železniško progo. Promet je bil za nekaj dni ustavljen.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

DOBJE PRI PLANINI

Na pokopališču grobišče z nagrobnim spomenikom; tu je pokopanih 7 padlih borcev NOV. Grobišče urejeno leta 1971.

Na stari osnovni šoli spominska plošča 19 padlim borcem NOV in okupatorjevim žrtvam, odkrita 1958.

DRAMLJE

Na grobišču pred osnovno šolo spomenik borcem NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja, delo kiparja Cirila Cesarja; odkrit 22. 7.1957.

Na hiši Vide Bolko, Laze 1, spominska plošča prvoborcu Ludviku Mastniku. Tu se je na svojem pohodu leta 1941 zadrževal tudi 1. štajerski bataljon. Plošča odkrita 29.10.1974.

GOLOBINJEK PRI PLANINI

Na Gračnerjevi hiši spominsko znamenje 1. štajerskemu bataljonu, ki se je v tem kraju mudil novembra 1941.

KALOBJE

Spominski kamen s ploščo na pokopališču; tuje pokopanih 19 padlih borcev NOV; plošča odkrita leta 1964.

LOKA^PRI ŽUSMU

Grobišče in spomenik 27 borcem NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrit 22. 7.1953.

LOPACA

Ob cesti Šentjur—Kozje spominski kamen borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrit 9.11.1958.

Spominska plošča na Prevorju, ob glavni cesti, kjer sta padla Slavko Godler, sekretar KPJ okraj Kozje, in Marija Župančič, sekretarka SKOJ. Ploščo so odkrili 7.12.1975.

PLANINA PRI SEVNICI

V vasi skupno grobišče, v katerem je pokopanih 21 padlih borcev NOV. Poleg grobišča stoji spomenik 115 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja. Načrt izdelal arhitekt Zoran Didek, spomenik odkrit 17. 8. 1950.

PODGRAD

Spominska plošča 4 članom Arzenškove družine, ki so izgubili življenje v boju za svobodo. Ploščo na hiši šte. 18 odkrili leta 1960.

PODGORJE

Blizu kmeta Jurkovška spominski kamen s ploščo na Resevni, kjer sta padla članica oblastnega komiteja SKOJ Cvetka Jerinova in Dušan Lah.

PONIKVA

Spomenik 29 borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrit 4. 5. 1952.

Spominska plošča na stari osnovni šoli, kjer je bila leta 1936 ustanovljena osnovna organizacija KPS Ponikva. V veži osnovne šole je spominska plošča 3 učiteljem, ki so padli v NOB.

Plošči so odkrili leta 1959 in 1966.

Spominska plošča na Rižnerjevi hiši, števil. 40, kjer je bil leta 1941 ustanovljen prvi odbor OF; odkrita leta 1961.

Spominsko znamenje ob železniški progi na Ponikvi, kjer so prek proge vodile kurirske poti in kjer je leta 1941 šel čez progo tudi 1. štajerski bataljon.

Nagrobni spomenik neznanim borcem, ki so pokopani na pokopališču.

RIFNIK

Na hiši Alojza Zupanca spominska plošča 7 članom Fendretove družine, ki so izgubili svoja življenja med NOB; plošča odkrita 1. 5. 1958.

SLIVNICA PRI CELJU

Spominska plošča 18 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrita avgusta 1966.

Pri cerkvi grobišče s spomenikom 7 padlim borcem 1. štajerskega bataljona in brigade Mirka Bračiča. Grobišče na novo urejeno 4. 7. 1976.

Pri osnovni šoli doprsni kip narodnega heroja Franja Vrnčarja, odkrit leta 1975.

ŠENTJUR

Pred osnovno šolo spomenik 142 padlim borcem in žrtvam okupatorjevega nasilja; oblikoval kipar Ciril Cesar, odkrit 20. 10. 1956.

Na poslopju kmetijske šole v Bezovju spominska plošča trem delavcem, ki so bili leta 1942 ustreljeni zaradi sodelovanja z OF.

Na gasilskem domu spominska plošča 6 gasilcem, ki so padli v NOB.

Na železniški postaji spominska plošča 3 talcem.

ŠENTVID PRI PLANINI

Spominska plošča na hiši Mirka Kovača, kjer je bila leta 1942 partizanska javka; plošča odkrita 17. 9. 1974.

VRBNO

Spominska plošča na Boršičevi hiši, št. 3, kjer je bila jeseni 1938 ustanovljena celica KPS.

Spominska plošča na zidanici Alojza Novaka, kjer se je leta 1941 zbirala Celjska četa; plošča odkrita 18. 3. 1957.

Občina Šmarje pri Jelšah

BISTRICA OB SOTLI

Partizanski napad

19.12.1943 je Kozjanski bataljon v sodelovanju z bataljonom hrvaškega Zagorskega odreda napadel nemško postojanko Bistrica ob Sotli; pri tem je padel komandant Janko Skvarča-Modras, v boju naslednjega dne pri Preski pa še politkomisar Jožko Planinc-Kostja. Med ostrimi spopadi sta se enoti umaknili čez Sotlo na hrvaško stran, po Novem letu pa se je Kozjanski bataljon vrnil na svoje območje, izvedel nekaj manjših akcij ter se februarja 1944 priključil 14. diviziji ob njenem prihodu na Štajersko.

V spomin na padlega narodnega heroja Janka Skvarča-Modrasa so na poslopju blizu nekdanje postojanke vzdali ploščo.

GORJANE PRI PODSREDI

Uničenje Brežiške čete

V začetku oktobra 1941 ustanovljena Brežiška četa je pod vodstvom komandirja Dušana Kvedra in politkomisarja Rudija Janhube delovala na območju Podsreda—Stara vas—Dobova—Brežice—Krško—Sevnica—Bohor. Ko se je po številnih akcijah konec novembra premaknila na Mali Kamen pri Podsredi, od koder naj bi šla uničiti rudniške naprave v Senovem, je sovražnik zvedel za njeno bivališče v Kunejevem hramu na Gorjanah nad Poklekom ter jo 28.11.1941 z močnejšimi silami neopazno obkolil. V srditem spopadu je nekaj borcev padlo, glavnino pa so zajeli ter ujete ustrelili kot talce v Mariboru. Rešili so se le komandir, politični komisar in en borec, ker so pred napadom odšli na sestanek s terenskimi sodelavci. Na Kunejevi zidanci je vzdana spominska plošča z imeni padlih in ujetih borcev.

KOZJE

Ustanovitev in akcije Kozjanske čete

Po nesrečnem koncu krške odporniške skupine julija, Celjske čete avgusta in Brežiške čete novembra 1941 na Kozjanskem ni bilo rednih partizanskih enot. Šele iz partizanskega jedra, ki ga je poslal 1. štajerski bataljon iz svoje sestave, se je v začetku maja 1942 na Bohorju razvila Kozjanska četa pod vodstvom komandirja Toneta Vratanarja-Antoneska in politkomisarja Janka Skvarča-Modrasa. Okrepljena z novinci domačini, okoli 30 borcev, je do konca avgusta med Rogatcem in Celjem, Savinjo, Savo ter Sotlo izvajala akcije na obrobni železniški progah, proti nemškemu učitelstvu in izdajalcem, uničila je planinske kočice na Bohorju, občinski urad v Loki pri Zidanem mostu, električno centralo pri Kozjem ter se nekajkrat spopadla z nemškimi silami. Težje izgube je utrpela 19. 6. na Rudnici in 20. 8. 1942

na Boču, do kraja pa so jo Nemci razbili konec avgusta na Topolovem pri Zagorju. Takrat so tudi zajeli okrožno sekretarko Tončko Čeč-Rozo ter več političnih aktivistov. Tako je sovražnik ob postopnem razkrivanju večine organizacij OF do malega uničil osvobodilno gibanje na Kozjanskem sredi njegovega največjega poleta; v primerjavi z vsem vojnim obdobjem je bilo v naslednjih mesecih ustreljenih kot talcev in odgnanih v koncentracijska taborišča največ sodelavcev NOG.

Na trgu ob cesti Lesično—Podsreda stoji spomenik, posvečen 51 padlim borcem, talcem in žrtvam fašističnega nasilja. Ob njem, ki kot bronasta plastika akademskega kiparja Stojana Batiča predstavlja družino v stiski, boju in zmagi, je grobnica s posmrtnimi ostanki

29 borcev iz Brežiške in Kozjanske čete ter Kozjanskega odreda.

Na podstavku spomenika je za celotno kozjansko področje navedeno število 1235 padlih borcev, 419 ustreljenih talcev ter 572 žrtev fašističnega nasilja iz obdobja 1941—1945.

Načrt je naredil arhitekt Dušan Samec leta 1963.

V Bistriškem grabnu, nedaleč od Kozjega, je na obnovljeni stavbi bivše elektrarne vzdana spominska plošča o uničenju elektrarne 13.8.1942.

Osvoboditev Kozjega

Po prihodu 14. divizije na Štajersko in ustanovitvi Kozjanskega odreda 27.4.1944 je narodnoosvobodilno gibanje na Kozjanskem doseglo največji vzpon. Po osvoboditvi Jurkloštra 9. 6.1944 se je začel boj proti zadnjim okupatorjevim postojankam na Kozjanskem. 9.9.1944 je Kozjanski odred skupaj s 13. brigado Mirka Bračiča napadel Kozje. Šerčerjeva brigada je hkrati napadla okupatorjevo postojanko v Podčetrtku. Okupator se je v Kozjem utrdil v župnišču in šele po miniranju tega so ga partizani prisilili k predaji in Kozje je bilo osvobojeno.

V spomin na ta pomembni dogodek slavi občina Šmarje pri Jelšah 9. septembra občinski praznik.

PODSREDA

Propad 2. (Srečeve) čete Kozjanskega bataljona

Štab 2. grupe odredov je septembra 1942 poslal na Kozjansko bataljon z dvema četama; po ostrih spopadih z nemško policijo se je ta umaknil na Bohor. Medtem ko si je ena četa s štabom bataljona v okolišu Veternika pripravila zimski tabor, se je druga — Srečeva četa — napotila proti Podsredi, v oktobru izgubila komandirja in nekaj borcev, po povezavi s terenskimi političnimi delavci pa se je ustalila v zimskem taboru na Trobojniku; razorožila je deželno stražo v Zdolah ter izvedla več akcij pri nemških naseljencih ob Sotli. Okrepila se je z begunci pred nemško mobilizacijo in iz izseljenskih taborišč, nekaj borcev se ji je pridružilo prek zveze v Zagrebu in še sedem ubeglih grških ujetnikov, tako da je štela ok.

30 borcev. 18.2.1943 so jo po izdaji gestapovske vrinjenke obkolili nemški policisti in vermani ter jo uničili v soteski potoka Močnik pri Preski. Večina borcev je padla, 5 se jih je rešilo, druge pa so ujeli in jih kasneje ustrelili kot talce.

Na trgu stoji granični spomenik in ob njem grobnica s posmrtnimi ostanki 14 borcev Srečeve čete Kozjanskega bataljona, ki so padli 18. 2.1943; projektant arhitekt Dušan Samec.

Ustanovitev Kozjanskega odreda

27. 4.1944 je bil ustanovljen Kozjanski odred in je vse do osvoboditve ostal na ozemlju med Sotlo, Voglajno, Savinjo in Savo. Odred je rušil komunikacije, napadal orožniške in vojaške postojanke in varoval osvobojeno ozemlje na Kozjanskem.

Pri spomeniku pred gradom nad Podsredo sta pokopana politični komisar Kozjanskega bataljona Jožko Planinc-Kostja in politični komisar Kozjanskega odreda Džordže Popovič, ki je padel leta 1945; projektant arhitekt Dušan Samec.

POLJE OB SOTLI

Slovenski izgnanci v Nemčijo

Da bi nacisti uresničili svojo zamisel o »nemškem obrambnem zidu« na jugu okupirane Štajerske, so z izselitvenega območja ob Sotli in v Posavju od oktobra 1941 do julija 1942 odpeljali v Nemčijo 62 transportov z več kot 36 000 ljudmi. Na zaplenjena slovenska posestva so naselili pretežno kočevske Nemce.

Na šoli v Polju je plošča v spomin na 1447 domačinov, pregnanih v nemška izseljenska taborišča novembra 1941.

PRISTAVICA

Pokrajinska konferenca KPS za severno Slovenijo

Pokrajinski komite KPS za severno Slovenijo je marca 1942 sklical okrožne sekretarje na konferenco pri kmetu Jakobu Gobcu v Pristavici blizu Rogaške Slatine, da se po občutnih sovražnikovih udarcih v zimi 1941/1942 dogovorijo o nadaljnjem razvoju NOG na Štajerskem; predvsem o obnavljanju, utrjevanju in razširitvi organizacij KPS, SKOJ in OF, o nalogah glede prostovoljne mobilizacije v partizane ter ukrepih proti nasilnemu vključevanju Slovencev v nemško delovno službo, »vermanšaft« in nemško vojsko. Konference so se poleg sekretarja in člana PK KPS Sergeja Kraigherja-Andreja in Toneta Žnidariča-Štefana udeležili Fríc Keršič-Gal za Revirje, Tone Grčar-Johan za mariborsko in celjsko okrožje, Mirna Kovačeva-Barčka in Franc Osojnik za ptujsko okrožje, Alojz Platinovšek za Rogaško Slatino, mladinska aktivistka Vera Šlander-Lojzka in verjetno še kdo.

Spominska plošča je na hiši Kristine Gobec, po domače v Rupah.

Okrožni komite KPS za Rogaško Slatino

PK KPS za severno Slovenijo je ob reorganizaciji okrožij v začetku leta 1942 na novo ustanovil okrožni komite KPS Rogaška Slatina. Organizaciji KPS in OF sta bili najmočnejši med steklarskimi delavci, katerih revolucionarna dejavnost je bila znana že pred drugo svetovno vojno. Nacisti so po razkritju tamkajšnjih organizacij postopoma prijeli večino njihovih članov ter jih poleti 1942 postrelili kot talce v Celju.

ROGAŠKA SLATINA

Kidričeva domačija

Ob začetku prve svetovne vojne se je Boris Kidrič z materjo preselil z Dunaja na očetovo posestvo na Knežec pri Rogaški Slatini. Pozneje se je družina preselila v Ljubljano; tam je bil oče dr. France Kidrič univerzitetni profesor.

V hiši na Knežcu, dobre četrt ure hoda iz Rogaške Slatine, je Muzej revolucije Celje uredil 1.1970 spominsko razstavo o narodnem heroju Borisu Kidriču. Na hiši je tudi spominska plošča, odkrita 29.11.1959.

SEDLARJEVO

Prihod 14. divizije na Štajersko

Da bi na Štajerskem pospešili razvoj partizanskih enot, izvedli mobilizacijo ter uničili okupatorjeve prometne zveze, je Glavni štab NOV in POS poslal z Dolenjskega na Štajersko 14. divizijo s Tomšičevo, Šerčerjevo in Bračičevo brigado. Divizija je odšla iz Suhorja v Beli krajini 6.1.1944, po enomesečnem pohodu prek Hrvaške je v noči na 7. 2. pri Sedlar-

jevem prešla Sotlo čez zasilni most, ki so ga zgradili hrvaški aktivisti, ter se takoj zatem zapletla z nemškimi enotami v ostre boje; trajali so tri tedne.

V spomin na pohod 14. divizije so na mestu njenega prehoda čez Sotlo zgradili betonski »Most bratstva in enotnosti«; povezuje Hrvaško in Slovenijo. V bližnjem Sedlarjevem so postavili spominsko znamenje.

TREBČE

Spominski park Trebče — Kumrovec

Posvečen je življenju in delu Josipa Broza-Tita v Sloveniji. V tem kraju se je rodila njegova mati, v bližnji vasi Podsreda je preživel del svojih otroških let pri dedu Martinu Javeršku, od 1936 do 1939 pa je v hiši tete Ane Kolar v Trebčah, št. 47, pod ilegalnim imenom inž. Ivan Kostanjšek sestavljal pomembne partijske dokumente, vodil razgovore z vodilnimi partijskimi delavci ter pripravljaval pomembna posvetovanja in konference.

V Trebčah št. 47 je stalna spominska razstava o življenju in delu tovariša Tita predvsem v Sloveniji.

Na levem bregu Bistre je obnovljen senik, kjer se je tovariš Tito ilegalno zadrževal pred vojno.

V hiši deda Martina Javerška je v prvotni obliki ohranjen osrednji prostor — »hiša«.

VIŘŠTANJ

Povezava Kozjanskega s hrvaškim osvobodilnim gibanjem

Sekretarka okrožnega komiteja KPS za Kozjansko Tončka Čečeva je navezala prve stike s sosednjim hrvaškim osvobodilnim gibanjem v juniju 1942. Ko je 7. 7. 1942 prispel s hrvaške strani sekretar OK KP Hrvatske za Krapino Edo Leskovar na javko v gostilno Štrukl v Virštanju, sta ga tam izdanega ustrelila v spopadu neki carinik in župan iz Kozjega.

V spomin na ta dogodek so na stavbo sedanjega trgovskega podjetja Jelša vzdali ploščo. (Leskovarjevo smrt so zmotno datirali s 23.6.1942.)

ZAGORJE

Uničenje sovražnikove postojanke

Kozjanski odred je med osvobajanjem Kozjanskega poleti 1944 uničil več sovražnikovih postojank. 3. bataljon tega odreda je 16.7.1944 napadel sovražno postojanko v Zagorju pri Planini. Policisti, močno utrjeni v župnišču, so se dolgo upirali. Šele ko so partizani minirali vhodna vrata in so v stavbi padli komandir postaje in 5 policistov, so se drugi predali. Zagorje je ostalo v rokah partizanov do decembra 1944.

V spomin na uničenje nemške postojanke je na poslopju plošča.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

BISTRICA OB SOTLI

Ob razpotju sredi trga spominsko znamenje 27 padlim borcem in 4 žrtvam fašizma.

DREVENIK

Pod vrhom Boča, ob cesti Makole—Dom na Boču, spominska plošča na mestu nekdanje bolnišnice 4. operativne cone, ki je delovala leta 1944/45.

Pri lovski koči na Boču spominski kamen ob grobu treh borcev 14. divizije, padlih leta 1944; izdelan po zamisli arhitekta Dušana Samca.

Na travniku pri domu na Boču (659 m) so planinci leta 1954 postavili spominsko znamenje padlim v NOB.

LESIČNO

Ob razpotju proti Virštanju, Kozjemu in Celju spomenik 22 padlim borcem, 21 ustreljenim talcem in 12 žrtvam fašističnega nasilja; v grobnici ob spomeniku pa so pokopani trije borci. Spomenik projektiral arhitekt Dušan Samec. Na nasprotni strani ceste ob tem razpotju spomenik 14. diviziji.

Ob potoku onkraj ceste znamenje v spomin na prvi spopad Tomšičeve brigade z Nemci po prihodu 14. divizije na Štajersko; postavljeno 1951, projektant arhitekt Didek.

PODČETRTEK

Blizu šole granitni spomenik 30 padlim borcem in 7 ustreljenim talcem, v grobnici ob njem pa je pokopanih 5 borcev in 2 talca; spomenik po osnutku arhitekta Dušana Samca.

PODSREDA

Sredi trga spomenik 17 padlim borcem domačinom in 10 žrtvam fašističnega nasilja. Na osnovni šoli spominska plošča nadučitelju Antonu Potočniku, ustreljenemu talcu, ki je 40 let deloval v Podsvetju.

ROGAŠKA SLATINA

CELJSKA CESTA

Na zelenici pri avtobusni postaji spomenik, visok granitni obelisk z bronastim reliefom, 118 borcem, talcem in žrtvam fašističnega terorja iz Rogaške Slatine in bližnjega okoliša; največ jih je padlo v letu 1942.

ULICA TALCEV

Na steklarni spominska plošča 17 ustreljenim talcem, 9 padlim borcem in 10 žrtvam fašističnega nasilja — steklarskim delavcem in njihovim svojcem.

Pred steklarno Boris Kidrič bronast doprsni kip revolucionarja Borisa Kidriča, ki je bil od rane mladosti tesno povezan s steklarji in kasneje z njihovo partijsko organizacijo.

ROGATEC

Spomenik, 8 m visok granitni obelisk, 26 padlim borcem, talcem in žrtvam fašističnega nasilja z območja Rogatca, Donačke gore, Florijana in Tlake; po načrtu arhitekta Dušana Samca.

STRMEC PRI ROGATCU

Pred cerkvijo v Ložnem spominski kamen kurirju Antonu Drogeniku, ki je padel 28. 3. 1945; projektant arhitekt Dušan Samec.

V Ložnem spomenik ustreljenima partizanoma po napadu Nemcev na izdani bunker 30. 3. 1944.

ŠMARJE PRI JELŠAH

Na zelenici sredi trga granitni spomenik 66 domačinom in okoličanom, ki so padli za svobodo v letih 1941—1945.

VINSKI VRH PRI SLIVNICI

Ob cerkvi nad pokopališčem spomenik z grobiščem, v katerem so pokopani partizanski kurir in 9 borcev Šerčerjeve in Tomšičeve brigade, padli 23. 12. 1944.

ZEČE PRI BUČAH

Ob cesti Kozje—Buče spomenik o prvem spopadu 14. divizije s sovražnikom po njenem prehodu čez Sotlo.

Ob cesti Lesično—Kozje, pod Pilštajnom, spominska plošča kmečkim upornikom in 14. diviziji; odkrita ob 400-letnici hrvaško-slovenskega kmečkega upora 27. 5. 1973.

Besedilo na plošči se začneja z geslom kmečkih upornikov »Le vkup, le vkup, uboga gmajna. ..« in dalje pove, da se je tu ustavila v noči od 7. na 8. 2. 1944 vojska Ilija Gregoriča, v noči 7. 2. 1944 pa 14. divizija.

ZGORNJA KOSTRIVNICA

Na pokopališču spomenik 36 žrtvam fašizma iz let 1941—1945.

ZIBIKA

Na pokopališču spomenik 21 padlim borcem in 5 žrtvam sovražnikovega nasilja z območja Pristave. V grobnici ob spomeniku je pokopanih 7 padlih borcev s tega področja; projektant arh. Dušan Samec.

Občina Trbovlje

ČEBINE

Ustanovitev KPS

V noči na 18.4.1937 je bil na Čebinah nad Trbovljami ustanovni kongres Komunistične partije Slovenije, ki je bil pomemben za organizacijsko utrditev partije in oblikovanje njene nadaljnje politike. Kongresa so se udeležili Edvard Kardelj, Pepca Maček, Miha Marinko, Franc Leskošek, Albin Vipotnik, Alojz Hohkraut, Franc Farčnik, Janez Marentič, Vencelj Perko, Franc Salomon, Ivan Tominc, Ignac Tratar, Jože Butinar. Od teh je bilo 11 delegatov. Priprave na kongres je vodil revolucionar in organizator partije v Sloveniji Edvard Kardelj, kije tudi podal organizacijsko poročilo na kongresu in napisal Manifest slovenskemu narodu.

V njem je opozoril na fašistično nevarnost, obsodil reakcionarne slovenske politike in pozval napredno javnost, naj se združi v boju za narodno in socialno osvoboditev. Odgovornost za prihodnost slovenskega naroda je naložil delavskemu razredu kot edinemu sposobnemu, ki lahko zbere svobodoljubne demokratične sile za obrambo pred fašistično nevarnostjo. Kongres je izvolil Centralni komite KP Slovenije s sekretarjem Francem Leskoškom.

Na obnovljeno Barličevo hišo, št. 4, so 18.4.1951 vzdali spominsko ploščo, Revirski muzej ljudske revolucije Trbovlje pa je v njej uredil spominsko sobo.

ČEČE

Tragedija Revirske čete

Po umiku iz Zgornje Rečice pri Laškem se je skupina Revirske čete, sestavljali so jo večidel Hrastničani, zgodaj zjutraj 5.1.1942 ustavila na domačiji pri Katarini. Po gospodarjevi izdaji so nemške sile iz Trbovelj že dopoldne zastražile greben med Kalom, Mrzlico in Kriško planino, oddelek zaščitne policije z gestapovci pa je kmetijo obkolil. Trem partizanom, od katerih sta bila dva v hiši, eden pa na straži, je po prvih strelih še uspelo pobegniti v bližnji gozd, drugi, ki so bili v skednju, pa so pregnali sovražnika v kritje. Ob treh popoldne so prispele policijske okrepitve iz Trbovelj in Zagorja. Boj se je čedalje bolj razvnel; Nemci se nikakor niso mogli približati oblegancem zaradi ostrega streljanja, ki se je po vsakem pozivu k predaji še stopnjevalo.

Zaradi bližajoče se teme so Nemci zažgali skedenj. Brez upanja na rešitev so partizani še zapeli Internacionalo, takoj zatem se je eden od njih skušal prebiti, a je že po nekaj skokih padel smrtno zadet. Nekaj čez četrto uro popoldne, ko je bilo poslopje v največjem ognju, je partizansko streljanje ponehalo, slišati je bilo le še nekaj revolverskih strellov, takoj nato pa je močnn eksplozija raznesla tramovje z ostrešjem vred. Naslednji dan so na bojišču, v kotu požganega skednja, našli šest zoglenelih trupel; pokopali so jih na njivi pod hlevom. Po vojni so njihove posmrtno ostanke prenesli na pokopališče na Dol pri Hrastniku.

Pri Vrharju stoji znamenje, ki spominja na junaški zadnji boj sedmih prvoborcev Revirske čete.

DOBOVEC

Konferenca SKOJ

Na slemenu Lontovž nad vasjo Dobovec je bila julija 1937 pokrajinska konferenca SKOJ za Slovenijo.

V spomin nanjo je na koči vzdana plošča.

GABERSKO

Marinkov hram

Po nastopu vojaško-fašistične diktature leta 1929 seje večji del slovenskega pokrajinskega vodstva KPJ znašel na robiji ali pa v emigraciji. Z vrnitvijo nekaterih vodilnih komunistov se je v naslednjih letih začelo revolucionarno gibanje spet obnavljati, v zasavskih rudarskih revirjih predvsem po vrnitvi Miha Marinka leta 1933, ko je po skoraj desetletnem komunističnem delovanju v tujini in opravljeni komunistični univerzi v Moskvi postal prvi inštruktor CK KPJ, leta 1934 pa sekretar pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo. Leta 1937 je bil med ustanovitelji KPS na Čebinah. Kot prekaljen partijski voditelj in organizator je ob vstaji slovenskega ljudstva v začetku vojne postal prvi komisar Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet.

Spominska plošča je na Prislanovem hramu v Gaberskem (Trbovlje); v njem je bilo po vrnitvi iz Sovjetske zveze Marinkovo zasilno bivališče v času konfinacije od leta 1934 do 1939 in tu je preživel tudi svojo rano mladost. V hramu je spominska razstava.

KNEZDOL (MRZLICA)

Delavski shodi

V desetletju pred drugo svetovno vojno je bila Mrzlica prizorišče izletov in shodov delavcev; z njimi se je utrjevala delavska enotnost. Na izletih revirskega in savinjskega prebivalstva pred zadnjo vojno pa je tu nastajala Ljudska protifašistična fronta.

1. 6. 1977 je bilo odkrito spominsko znamenje na planinskem domu na Mrzlici (PD Trbovlje).

TRBOVLJE

Stavkovno gibanje v Revirjih

Rudniški obrati v Trbovljah so bili že konec 19. stoletja prizorišče delavskih zborovanj in rudarskih stavk, postali so eno od središč delavskih bojev za socialne in politične pravice. Stavkovno gibanje se je začelo leta 1883, ko so stavkali rudarji ojstriškega rudnika v Hrastniku, in se je nadaljevalo vse do druge svetovne vojne. Najpomembnejše stavke so bile leta 1889, po prvi svetovni vojni zmagovita stavka od 17. 12. 1920 do 18. 1. 1921, nato največja stavka od 20. 7. do 17. 9. 1923. Med to so aretirali mnogo rudarskih voditeljev; potem ko so jo zlomili, pa so na stotine rudarjev odpustili. Večina jih je odšla v tujino, v Francijo, Belgijo in Nizozemsko.

Prva večja akcija po uvedbi šestojanuarske diktature so bile velike demonstracije revirskih žena proti bedi in izkoriščanju 1. 7. 1933 v Trbovljah; te so se nato spremenile v štiridnevno stavko rudarjev.

Od 2. do 5. 7. 1934 je trajala gladovna stavka; bila je odraz obupnega položaja delavcev. Stavko so vodili komunisti ter drugi napredni ljudje. Trboveljska premogokopna družba je morala na pritisk vse jugoslovanske napredne javnosti pupustiti. Rudarji so ponovno stavkali od 10. do 15. 8. 1934, ko je TPD spet skušala do skrajnosti znižati že tako nizke plače.

Tedaj so delavci pod vodstvom komunistov v enotni akciji deloma uspeli.

Pod vodstvom komunistov so od 16. do 27.12.1939 rudarji ponovno stavkali. Na javnih shodih so izvolili iz delavstva stavkovne odbore in postavili svoje zahteve. Množične aretacije komunistov in borbenih rudarjev, nepreskrbljenost rudarskih družin in odkrite grožnje, da bo vojska zasedla Revirje, so privedli rudarje do tega, da so 27.12.1939 na velikem shodu v Trbovljah sklenili stavko končati enotno, kakor so jo začeli. Po njej je TPD glavne voditelje in pristaše partije odpustila z dela.

Vse stavke, razen zadnje, ki je bila samo v Trbovljah in Hrastniku, so bile v vseh treh revirskih dolinah. Stavka steklarskih delavcev je bila v Hrastniku in Zagorju.

Revolucionarni kadri

Revolucionarno delavsko gibanje v Revirjih je v preteklih desetletjih dalo vrsto sposobnih in požrtvovalnih komunistov. Med revirskimi revolucionarji so najbolj znani Franc Farčnik, Alojz Hohkraut, Miha Marinko, France Klopčič, Sergej Kraigher, Jože Marn, Lojze Ocepek, Franc Salomon, Lidija Šentjunc in še vrsta drugih delavskih borcev.

Narodni heroj Alojz Hohkraut

Rodil se je 8. 6. 1901 v Bukovici nad Laškim. Bil je rudar, član KP od leta 1952. Politično je deloval v Revirjih in Savinjski dolini, bil je eden izmed organizatorjev delavskega gibanja v Revirjih. Leta 1933 je bil poslan v Sovjetsko zvezo na študij in ostal tam 2 leti. Sodeloval je v pripravah na ustanovni kongres KPS na Čebinah in se ga udeležil. Tu je bil predlagan za kandidata za člana CK KPS. Bilje član okrožnega komiteja za Revirje in večkrat zaprt. V NOV je vstopil leta 1941. Postal je komandir Revirske čete. Oktobra 1941 je prevzel dolžnost sekretarja OK KPS Litija. Ko je šel konec maja 1942 na politični sestanek, je padel pri Cvetežu v nemško zasedo in se težko ranjen ustrelil.

Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Po njem se imenuje osnovna šola na Trgu revolucije.

Spominska plošča je v neposredni bližini stavbe DPD Svoboda Dobrna.

Streljanje talcev

Okupator je 11.3.1944 drugič streljal talce v Trbovljah. Nemci so pripeljali iz celjskega zapora 9 žrtev (bili so iz Braslovč, le eden Trboveljčan) in jih ustrelili blizu pokopališča v zgornjih Trbovljah.

Spominsko znamenje je postavljeno na kraju ustrelitve v neposredni bližini hiše št. 17, na Gimnazijski cesti.

ULICA 1. JUNIJA

Spopad z Orjuno

Po zgledu italijanskega fašističnega gibanja je tudi jugoslovanska buržoazija, da bi udušila delavsko in nacionalno gibanje, pripravljala oborožene sile, med njimi Orjuno (Organizacija jugoslovanskih nacionalistov).

1. 6.1924 so orjunaši iz vse države pod krinko, da bodo razvili prapor, uprizorili pohod proti komunističnemu žarišču v rudarskih Trbovljah. Krajevne partijske in skojevske organizacije so se po navodilih pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo dobro pripravile, za oborožen odpor pa so mobilizirale proletarske akcijske čete (PAČ).

Potem ko se je sprevod orjunašev s prapori in vojaško godbo razvil po cesti od železniške postaje, so jim v delavskem središču zaprli pot borci delavskih akcijskih čet in ob njih zbrano delavstvo. V ostrem spopadu so med streljanjem padli na delavski strani Jože Zupanc, Albin Fric, Jakob Ocepek, Ivan Rozina; orjunaši so imeli tri mrtve, oboji pa še

več ranjenih. Ujetega skojevca, zagorskega rudarja Franca Fakina, so orjunaši po krutem mučenju ustrelili v zgornjih Trbovljah v bližnjem kamnolomu.

Tedanja fašistična vlada proti orjunašem, krivim za izzivanje, prelito kri in požig, ni sprožila sodnega postopka, ker je kralj ustavil preiskavo, pač pa je ukazala aretirati delavske borce in jim soditi. Po zakonu o zaščiti države obtoženi komunisti pa so veliki sodni proces v Celju, na katerem so odkrito priznali svoje prepričanje in skupaj z branilci obtoževali tedanjo družbo in fašizem, spremenili v svojo moralno zmago.

Pri Revirskem muzeju ljudske revolucije je bil ob 50-letnici spopada 1.6.1974 odkrit spomenik, posvečen boju delavcev z Orjuno. Avtor je kipar Stojan Batič.

Na mestu spopada ob glavni cesti med Delavskim domom in Revirskim muzejem revolucije so odkrili spominsko ploščo, v zgornjih Trbovljah pa postavili spominski znamenji na kraju, kjer so mučili (gostišče Špane) in ustrelili (v kamnolomu pod Klečko za gostilno Špane)

Franca Fakina. Na obnovljenem Rudarskem domu je na Trgu svobode 11 vzdana plošča v spomin na mlade delavce, ki so se tu zbrali pred spopadom z orjunaši.

Skupščina občine Trbovlje je 1. junij razglasila za občinski praznik.

Rudarski dom

Med največjo rudarsko stavko v zgodovini Revirjev leta 1923 so trboveljski rudarji in komunisti z udarniškim delom, s prispevki in delnicami zgradili svoj Rudarski dom, imenovan tudi Dom komunistov; tu so imele sedež revolucionarne organizacije. Upravljali so ga rudarji prek svoje zadruge. Ob spopadu 1. junija 1924 so ga orjunaši zažgali, a ga je delavstvo rešilo ter se je kot zaščiten spomenik iz predvojnega revolucionarnega dogajanja ohranil do današnjih dni.

Na restavriranem Rudarskem domu, za novim Delavskim domom v središču Trbovelj, je vzdana spominska plošča.

ULICA 1. JUNIJA 15

Revirski muzej ljudske revolucije

Odprt je bil leta 1956. Razstava v njem prikazuje začetke in razvoj naprednega delavskega gibanja v Revirjih z vsemi njegovimi manifestacijami ter vodstveno vlogo KP v tem gibanju.

V razdelku o narodnoosvobodilnem boju je obiskovalcem na ogled dokumentarno gradivo o deležu rudarskih revirjev v boju za osvoboditev; zanimivi so dokumentarni fragmenti, ki govorijo o Revirski četi in I. štajerskem bataljonu, katerega večji del so sestavljali borci iz Revirjev. Množičen odhod revircev v partizane leta 1944 je ogrozil obratovanje rudnikov in industrije v Revirjih. Iz teh krajev se je borilo v partizanskih vrstah približno 6000 borcev, od tega je skoraj tretjina padla v bojih.

S svojim delom sega Revirski muzej na področje vseh treh zasavskih dolin — zagorske, trboveljske in hrastniške. V okviru muzeja deluje poseben oddelek za zgodovino pisje, znanstvenoraziskovalno in publicistično dejavnost. Doslej je izdal že vrsto zgodovinskih knjig o delavskem gibanju in delovanju partije v Revirjih.

Boj revirskega proletariata izpričuje tudi spomenik na Trgu revolucije, delo domačina kiparja Stojana Batiča; spomenik je bil odkrit leta 1952.

ULICA 1. JUNIJA 31

Gestapovski zapor »pri Figabirtu«

Iz maščevanja za ustreljenega sodelavca je okupator 17. 9.1941 na dvorišču tega zavora ustrelil 4 talce.

Skozi to gestapovsko mučilnico je šlo v letih 1941 —1945 na stotine rodoljubov iz rudarskih revirjev.

Na nekdanjem zaporu ob glavni cesti je mestni odbor ZB Trbovlje odkril spominsko ploščo.

VRHE

Dom revirskih in savinjskih borcev NOV

Prvotno manjši dom je organizacija ZZB NOV v Trbovljah leta 1975 razširila in na novo uredila. Ta dom predstavlja osrednji pomnik borcev revolucije iz Revirjev in Savinjske doline. Na domu sta 2 spominski plošči padlim borcem NOV.

Spominski kamen s ploščo stoji v bližini Doma revirskih in savinjskih borcev NOV v spomin na revolucionarne dogodke pred in med vojno.

Kurirska postaja S 26

Ustanovljena je bila septembra 1943. Kurirji so živeli v podzemskih bunkerjih in so se pogosto selili iz kraja v kraj; največ so se zadrževali na območju Sv. Lenarta, sedaj Vrhe nad Trbovljami. Zvezo so vzdrževali z vsemi soslednjimi kurirskimi postajami (S 22 Mozirska planina, S 21 nad Savo, S 24 Zabukovica), pa tudi s tehniko Cankar pri Šmiklavžu in s trboveljskim okrožnim komitejem KPS.

Revirska partizanska četa

Organizator vstaje Sergej Kraigherje že maja 1941 ustanovil okrožni odbor OF za Revirje, v katerega so bili vključeni komunisti, krščanski socialisti in sokoli.

Po prvih sabotažah in obširni napisni akciji v Revirjih v noči na 14. 7.1941, ki je pomenila začetek upora proti okupatorju, se je trboveljska partizanska četa pod vodstvom Lojza Hohkrauta vojaško formirala 12. 7.1941 in se utaborila na Vrheh. Konec julija je razstrelila železniško progo blizu trboveljske elektrarne. Trboveljska in zagorska partizanska enota sta se na Čemšeniški planini 1. 8.1941 združili v Revirsko četo, ki je štel 54 borcev. Po zaplembi razstreliva in živeža pri Sv. Marku nad Trbovljami, razstrelitvi naprav v zagorski rudniški separaciji in napadu na Zagorje je del čete odšel na Dolenjsko po orožje, glavnina pa je v treh spopadih z nemško policijo na Vrheh, Kalu in pod Kumom utrpela hude izgube. Borci, ki so se zatekli na Dolenjsko, so se tam vključili v druge partizanske enote.

V Revirjih je nastala nova četa pod vodstvom Rudija Kneza-Silasa in Nandeta Šušterja ter

24. 8. s Savinjsko četo napadla Zabukovico, nadaljevala z akcijami in politično aktivnostjo v Revirjih ter se v začetku oktobra vključila v Štajerski bataljon. V njegovi sestavi je delovala od napada na Šoštanj do vrnitve z brežiškega pohoda, ko se je sredi novembra odpravila prezimovat v revirski okoliš.

V noči na 26. december je del čete uničil rudniške naprave v Hrastniku, minerei pa so čez zimo trikrat razstrelili železniško progo Breg—Zidani most—Hrastnik in Laško—Celje. Po propadu partizanske skupine 5. januarja 1942 pri Katarini je podoben udarec četa utrpela še 9. januarja, ko so pri Prašnikarju pod Sv. planino padli dva borca in četni politični komisar Nande Šušter. Na pomlad 1942 so se preostali borci Revirske čete vlijučili v v novo ustanovljeni I. štajerski bataljon.

Od približno sto partizanov Revirske čete, večidel rudarjev in komunistov, je vojno preživela le desetina.

Iz sestave Revirske čete so izšli narodni heroji Tončka Čeč, Lojze Hohkraut, Fric Keršič, Jože Menih, Tone Okrogar, Janko Skvarča, Tone Vratanar in France Vresk.

Tončka Čeč-Roza, rojena 16.5.1898 na Kleku pri Trbovljah, uradnica. Članica partije od leta 1920. Ilegalno je odšla leta 1927 v Sovjetsko zvezo in tam ostala do 1937. Po vrnitvi je politično delala med ženami v Revirjih in Savinjski dolini. Od 1940 je živela v ilegali. Leta 1941 je vstopila v Revirsko četo, nato pa je bila sekretarka okrožnega komiteja za Kozjansko. 27. 8.1942 je bila po izdaji na Topolovem ranjena in ujeta. Umrli je v taborišču Auschwitz 3.11.1943.

Za narodno herojino je bila imenovana 21.7.1953.

Po njej se imenuje osnovna šola v Trbovljah, Keršičeva 50.

Spominska plošča je na rojstni hiši (pri Domu Tončke Čeč).

Fric Keršič-Gal, rojen 16. 7.1908 v Trbovljah, rudar. Član KPS od leta 1932. Bilje odbornik Zveze rudarjev Jugoslavije, član okrožnega komiteja Trbovlje in prvi organizator OF v Revirjih. Leta 1942 je bil izdan, po junaškem boju so ga Nemci ranjenega ujeli. V zaporu je umrl za ranami. Za narodnega heroja je bil imenovan 27.11.1953.

Po njem sta v Trbovljah imenovana cesta in hrib — Keršičeva cesta, Keršičev hrib.

Narodni heroj Franc Vresk-Gustl, rojen 7. 5.1910 v Trbovljah, rudar. Kot član KP je deloval v sindikalnih in drugih delavskih organizacijah. Že julija 1941 je vstopil v Revirsko četo.

Ko se je 2. grupa odredov prebijala v juliju 1942 iz Dolomitov prek Gorenjske na Štajersko, je bil Vresk četni komisar v Jankovem bataljonu. Nemci so na Jelovici bataljon obkolili;

Vresk je bil med bombaši — prostovoljci, ki so bataljonu omogočili preboj. Na Pohorju je postal komandir 2. čete Pohorskega bataljona in se je izkazal v mnogih bojih. Padel je skupaj s soborci v poslednjem boju Pohorskega bataljona 8.1.1943.

Za narodnega heroja je bil imenovan 20. 11.1951.

Po njem in njegovih bratih je v Trbovljah imenovan predel — Vreskovo.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

ČEČE

Ob cesti proti Kalu, 100 m od šole, spomenik, posvečen bojem in žrtvam 3. brigade VDV.

Na podružnični šoli spominska plošča domačinom, padlim v NOB.

Na planinski koči na Mrzlici spominska plošča padlim borcem planincem.

DOBOVEC

Nasproti gasilskega doma, nad šolo, spominsko znamenje domačinom, padlim v NOV, in žrtvam nacizma; obnovljeno 1976.

Na gasilskem domu spominska plošča 14 borcem gasilcem, padlim in umrlim med NOB.

Na planinski koči na Kumu (1210 m) spominska plošča padlim partizanom planincem.

GABERSKO

Na gasilskem domu spominska plošča 7 padlim borcem gasilcem.

KNEZDOL (MRZLICA)

Pri planinski koči plošča padlim partizanom planincem.

PARTIZANSKI VRH

Spominska plošča na hiši, kjer je spomladi 1945 padla znana štajerska partizanka Ivanka Hribar-Marjetka Vresk.

Na planinski koči na Partizanskem vrhu spominska plošča v taborišču umrli predvojni oskrbnici Zofiji Zavrašek in njenemu sinu Sašu, prvoborcu Revirske čete; odkrita 1975.

Pri Prašnikarju spominsko znamenje padlim domačinom partizanom.

TRBOVLJE

Na gasilskem domu na Kleku spominska plošča petim članom društva, padlim v NOV.

KOLODVORSKA CESTA 5

Na upravnem poslopiju cementarne spominska plošča padlim delavcem tega podjetja.

KOLODVORSKA CESTA 17

Na domu Svobode Zasavje v spodnjih Trbovljah spominska plošča 64 padlim borcem.

LENINOV TRG 4

Na starem pokopališču, pri stavbi občinske skupščine, urejeno skupno grobišče trboveljskih revolucionarjev.

NASIPI

Na upravnem poslopiju zapadnega obrata rudnika Trbovlje spominska plošča 82 padlim rudarjem.

RUDARSKA CESTA 6

Na domu ŠD Rudar spominska plošča 55 padlim borcem športnikom.

SAVINJSKA CESTA 35

Na gasilskem domu spominska plošča padlim borcem, članom gasilskega društva.

TRG REVOLUCIJE

Na domu gasilcev na Vodah spominska plošča padlim borcem gasilcem.

TRG SVOBODE

Na godbenem domu v središču Trbovelj spominska plošča padlim borcem godbenikom.

TRG SVOBODE 11 a

Delavski dom, dograjen leta 1956; postal je kulturno središče Trbovelj. Na njegovi vzhodni strani ponazarja mozaik slikarja Marija Preglja življenje delavcev. V avli doma so razstavljeni doprsni kipi narodnih herojev domačinov: Tončke Čeč, Alojza Hohkrauta, Frica Keršiča, Franca Vreska.

ZASAVSKA CESTA

Na strojnici stare elektrarne spominska plošča padlim borcem in internirancem.

VRHE

Na mestu, kjer je pred vojno stal Novakov hlev, zbirališče predvojnih komunistov, stoji danes brunarica Dom ilegalcev (približno 500 m od Cestnikove domačije). Na njej je spominska plošča.

Občina Velenje

LOKOVICA

Začasni sedež biroja CK KPJ

Od 4. 3. do 22. 5. 1930 je bil v hiši Alojza in Marije Stropnik sedež biroja CK KPJ. Spominska plošča na Stropnikovi hiši je bila odkrita 12. 8. 1959.

PESJE

Okrožna konferenca SKOJ

V zadnjih letih pred drugo svetovno vojno so komunisti v Šaleški dolini močno razgibali tudi mladino. V Šošanju, Pesju in drugod so nastajale močne organizacije SKOJ. Mladinci so se največ sestajali v Melanškovi hiši, kjer je imelo svoje prostore tudi društvo Vzajemnost. Leta 1939 so člani partije in skojevci Šaleške doline pripravili okrožno konferenco SKOJ pri sv. Jakobu nad Pesjem; poleg drugih sta se je udeležila tudi Slavko Šlander in Miloš Zidanšek.

Spominsko znamenje o okrožni konferenci SKOJ pri sv. Jakobu je bilo postavljeno ob 40-letnici SKOJ septembra 1959.

Spominska plošča je na Melanškovi hiši v Pesju.

PLEŠIVEC (GRAŠKA GORA)

Ustanovitev Štajerskega bataljona. Šaleške čete, boji 14. divizije

Graška gora je bila med najpomembnejšimi območji na Štajerskem, kjer so se med NOB zadrževale in bojevale partizanske enote. Tu so se pogosto zbirali in na samotnih kmetijah našli zatočišče prvi partizani Šaleške in Mislinjske doline, shajali so se politični aktivisti in vojaški voditelji ter enote osvobodilnega boja. Na Grmadi, blizu Graške gore, je bil 4.10.1941 ustanovljen Štajerski bataljon; za komandanta je bil imenovan Franc Rozman-Stane.

Na Graški gori je bila v začetku julija 1942 ustanovljena tudi Šaleška četa; njen komandir je bil Franc Zalaznik-Leon, politični komisar pa Dominik Hribar-Oskar. In prav na Graški gori in v njeni bližnji okolici je 14. divizija na svojem pohodu imela najhujše boje. Zagrizeni boji so bili tudi maja in septembra 1944 ter januarja 1945. Okoli 320 borcev je na tem območju dalo življenje za svobodo.

Ob cesti Plešivec—Šmiklavž blizu Metulove kmetije stoji spominsko znamenje — granitni kamen; odkrit 4. 7. 1961.

PODKRAJ PRI VELENJU

Konferenca KP Slovenije

V hmeljski sušilnici kmeta Franca Klavža v zaselku Tajna je bila septembra 1940 konferenca KP Slovenije. Udeležili so se je Boris Kidrič, Franc Leskošek, Miha Marinko, Tone Tomšič, Slavko Šlander, Miloš Zidanšek in drugi. Konferenca je obravnavala politična in organizacijska vprašanja ter naloge partije v času, ko je nacistični vojni stroj že začel svoj uničevalni pohod po Evropi. Sprejeli so sklepe za nadaljno krepitev partije, za delo med ženami in mladino ter organizacijo odpora proti nacistični propagandi in vojnim grožnjam. Ohranjeno je gospodarsko poslopje F. Klavža, kjer je bila konferenca.

RAVNE

Preboj 14. divizije

Po šestnajst dnevnem pohodu po Štajerski in neprestanih bojih se je 14. divizija 22. 2. 1944 znašla v najtežjem položaju. Zaradi hudih izgub so se njene vrste že močno razredčile. Borci so bili na smrt utrujeni, lačni in prezeblji. Primanjkovalo je orožja, streliva, hrane in sanitetnega materiala. Prav tedaj so Nemci najhuje pritiskali. V Ravnah nad Šoštanjem so divizijo stisnili v obroč blizu Kalanove domačije. Z jurišem, ki so ga vodili člani štaba, je diviziji uspelo izsiliti izhod iz obroča pod hudim sovražnikovim ognjem.

Pri Osreških pečeh je postavljen spomenik 14 v jurišu padlim borcem 14. divizije; odkrit 1.8.1954.

SKORNO PRI ŠOŠTANJU

Obramba osvobojenega ozemlja

V začetku decembra 1944 je Šerčerjeva brigada zadrževala nemške ofenzivne sunke, usmerjene proti osvobojenemu ozemlju, na položajih Sv. Anton—Skorno—Gneče. Boji so trajali štiri dni in šele nemško topništvo je prisililo brigado k umiku. Brigada je izgubila 19 borcev.

Na vaškem pokopališču je spominska plošča ob skupnem grobu borcev Šerčerjeve brigade.

ŠENTVID PRI ZAVODNJU

Uničenje sovražne postojanke

Kjer cesta Šoštanj—Črna doseže najvišjo točko, je pred vojno stalo majhno naselje, ki so ga Nemci konec leta 1944 spremenili v utrjeno postojanko, da bi varovala prehod iz Šaleške v Mežiško dolino. Naselje so obdali s strelskimi jarki, podzemskimi bunkerji in žico. Posadka je štela okoli 350 mož. V noči na 24. 4. 1945 jo je iznenada napadla Šerčerjeva brigada. V štiriurnem boju je padlo 30, ujetih pa je bilo 310 sovražnih vojakov. Borci so zaplenili veliko orožja, streliva in drugega materiala. Ob napadu je bilo naselje do kraja porušeno in požgano. Pogorela je tudi cerkev, v kateri so Nemci imeli glavno oporišče.

Na kraju spopada so ruševine postojanke.

ŠOŠTANJ

Stavka usnjarjev

Šoštanj je bil do začetka petdesetih let glavno gospodarsko in upravno središče Šaleške doline. Pred vojno se je v njem razvilo močno delavsko gibanje, ki so ga usmerjali in vodili komunisti. Najprej je bilo središče tega gibanja v Pesju in Velenju, kjer so rudarji prvi začeli

boj za izboljšanje delovnih in življenjskih razmer. V Pesju je bila že leta 1926 ustavljena prva partijska celica. Od marca do maja je bil v hiši Alojza in Marije Stropnik v Lokovici pri Šoštanju celo ilegalni sedež biroja CK KPJ. Okoli leta 1935 pa seje središče delavskega gibanja že povsem preselilo v Šoštanj; tu so komunisti močno zrevolucionirali delavce in mladino.

Julija 1935 se je v Šoštanju začela velika stavka. Stavkalo je nad 300 delavcev Vošnjakove tovarne usnja. Zahtevali so izboljšanje plač in življenjskih razmer. Ob podpori kmetov, obrtnikov in drugega prebivalstva so si izborili za 8% povečane mezde in 50% povečano plačilo za nadurno delo. Stavko je vodil mestni komite KP. Med glavnimi organizatorji partijskega dela in delavskega gibanja so takrat bili: Martin Mencej, Drago Mlakar, Božo Mravljak, Blaž Rock, Rudolf Koren, Fedor Kovačič, Janko Vrabič in Olga Vrabič, ki je leta 1940 postala sekretar mestnega komiteja.

Napad na Šoštanj 8. oktobra 1941

Šoštanj in okolica sta bila med narodnoosvobodilnim bojem prizorišče mnogih hudih bojov za svobodo.

Mesto so partizani vtem času šestkrat napadli. Prvi in najpomembnejši napad je bil ponoči med 7. in 8.10.1941. Izvedel ga je Štajerski bataljon. Nenadni napad je Nemce popolnoma zmedel. Partizani so blokirali orožniško postajo, minirali most v Penku, požgali žago s skladiščem lesa, last okupatorskega župana, in opravili 7 rekvizicij. Niso pa mogli kaznovati nacističnih veljakov in izdajalcev, ker so se poskrili. Napad je naciste močno preplašil, v borcih, aktivistih in pri nacionalno zavednem prebivalstvu pa okreplil vero v zmago narodnoosvobodilnega boja.

V spomin na ta dogodek praznuje občina Velenje 8. oktobra občinski praznik.

Na križišču Kajuhove ceste, v bližini nekdane Strojnikove žage, ki so jo partizani ob napadu požgali, stoji spomenik, odkrit 8.10.1952.

Streljanje talcev

Partizanski napad na Šoštanj je močno prizadel okupatorjeve oblastnike in njihove pomagače. Pripravili so maščevanje. 10.10.1941 so iz mariborskih zaporov pripeljali 10 talcev in jih v Lihteneggerjevem sadovnjaku pod starim gradom ustrelili, trupla pa upepelili v Gradcu.

Na kraju zločina je bil ob Cesti talcev 26. 4.1952 odkrit spomenik.

Rojstni kraj narodnega heroja Karla Destovnika-Kajuha

V Šoštanju je bil 13.12.1922 rojen partizanski pesnik Karel Destovnik-Kajuh. Že kot dijak se je pridružil naprednemu gibanju. Zato je bil izključen iz celjske gimnazije. Pozneje so ga poslali v kazensko taborišče Ivanjico. Po okupaciji se je takoj vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Pred Nemci se je umaknil v Ljubljano, kjer je bil član VOS. Leta 1943 je odšel v partizane. Postal je vodja kulturniške skupine 14. divizije; z njo se je februarja 1944 vrnil na Štajersko. Padel je 22.2.1944 pri kmetu Žlebniku v Šentvidu nad Šoštanjem.

Kajuh je napisal veliko občutenih pesmi o boju in žrtvah slovenskega ljudstva. Za svoj prispevek v osvobodilnem boju je bil 21. 7.1953 odlikovan z redom narodnega heroja.

V osnovni šoli (Koroška cesta 17), ki se imenuje po Kajuhu, je urejena spominska soba.

V njej so razstavljeni Kajuhovi rokopisi, izdaje njegovih pesmi in fotografije iz njegovega življenja.

Spominska plošča je na rojstni hiši, Kajuhova cesta 13. V bližini rojstne hiše stoji Kajuhov spomenik, delo kiparja Marjana Mušiča.

Narodni heroj dr. Dušan Mravljak-M rož

Rodil se je 21. 2. 1914. Otroška leta je preživel v Šoštanju. Že pred vojno je bil simpatizer KP in je sodeloval v naprednem študentskem gibanju. Po okupaciji se je takoj pridružil narodnoosvobodilnemu gibanju in aprila 1942 vstopil v NOV. Maja istega leta je z 2. grupo odredov prišel na Štajersko ter postal član štaba in zdravnik v Pohorskem bataljonu. Padel je 8.1.1943 na Osankarici. Za požrtvovalno in junaško delo pri širjenju upora je bil 22. 7. 1953 odlikovan z redom narodnega heroja.

Na rojstni hiši, Kajuhova c. 1, je spominsko znamenje z reliefom dr. Dušana Mravljaka in brata Boža Mravljaka-Bombija, španskega borca in organizatorja narodnoosvobodilnega boja v šaleško-mislinskem in savinjskem območju. Relief je delo kiparja Ivana Napotnika, odkrit 22. 7. 1957.

TOPOLŠICA

Predaja nemške skupine armade E

V zadnjih dneh druge svetovne vojne so se čez slovensko ozemlje umikale proti Avstriji poražene enote nemške jugovzhodne armade in ostanki kvislinških čet. Poveljeval jim je generalpolkovnik Aleksander von Löhr. 9. 5. 1945 se je pogajal o predaji s štabom 4. operativne cone v Topolšnici in podpisal dokument o predaji svoje vojske. Na spodnjem Štajerskem so njegove enote štejele ok. 700 000 mož; 300 000 mož so partizani takoj razorožili.

Na zdraviliški restavraciji, kjer je bila podpisana kapitulacija, je sp/minska plošča, odkrita 12.10.1958.

VELENJE

Muzejska zbirka o revolucionarni dejavnosti v Šaleški dolini

V velenjskem gradu je urejen muzej slovenskih premogovnikov, stalni razstavni prostor z mastodontom ter razstava o razvoju delavskega gibanja in narodnoosvobodilnega boja v velenjski občini.

Oddelek delavskega gibanja prikazuje močno razvito revolucionarno dejavnost organizacij KP pred drugo svetovno vojno v Šaleški dolini. Temu poglavju sledi gradivo o napadu na Jugoslavijo, o prihodu okupatorskih čet v Šaleško dolino in gradivo o okupatorjevi raznarodovalni politiki in njegovem nasilju nad prebivalstvom. Posebej je prikazan razvoj narodnoosvobodilnega boja, nastanek Šaleške čete, razvoj OP, NOV, ljudske oblasti, prihod 14. divizije, zaključne operacije in podpis o kapitulaciji okupatorjevih sil 9. 5. 1945 v Topolšnici. V posebnem prostoru je urejena spominska zbirka 1. SNOUB Toneta Tomšiča, v kateri se je borilo veliko borcev iz Šaleške doline.

Napad 14. divizije na rudnik lignita

Spomladi 1944 je narodnoosvobodilno gibanje v Šaleški dolini dobilo značaj množične vstaje. Spodbudila ga je 14. divizija; po reorganizaciji je prešla v široko ofenzivo. Med ofenzivnimi operacijami zavzemajo posebno mesto napadi enot 14. divizije na nemške postojanke v noči na 1. 5. 1944. Šoštanj in Velenje so napadle enote Šerčerjeve in Tomšičeve brigade. Njihov namen je bil predvsem blokirati sovražne postojanke in onemogočiti posadkam, da bi prišle na pomoč postojanki pri rudniku v Velenju, ki ga je napadal 1. bataljon Bračičeve brigade. Osnovni namen teh operacij je bil uničiti rudniške naprave in sosednjo elektrarno. Čeprav je bil rudnik obdan z bunkerji in žičnimi ovirami, so ga borci po hudem boju zavzeli in zaplenili dve težki strojnici in protitankovski top ter veliko drugega orožja.

Uničili so tudi velik del rudniških naprav. Niso pa mogli streti obrambe elektrarne, kjer se je posadka zagrizeno branila, partizani pa niso imeli dovolj težkega orožja. Kljub temu je bila akcija uspešna, saj je okupatorjeve posadke povsem potisnila v defenzivo, pri prebivalstvu pa močno okrepila vero v zmago.

Spominska plošča je na eni izmed stavb starega rudnika.

Streljanje talcev

Da bi preplašili prebivalstvo in zavrli širjenje narodnoosvobodilnega gibanja v Velenju in okolici, so Nemci v odgovor na nekaj zelo uspešnih partizanskih akcij pozimi 1943/44 stopnjevali nasilje in začeli streljati talce. 25.1.1944 so ustrelili 15, 18.12.1944 pa 10 talcev na starem sejmišču ob današnji Partizanski cesti. Trupla ustreljenih so pokopali na pokopališču v Šmartnem.

Ob Partizanski cesti je postavljen spomenik z imeni ustreljenih; odkrit leta 1948.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

ARNAČE

Na kulturnem domu v zaselku Šentilj spominska plošča 42 padlim borcem, talcem in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrita 27.11.1955.

BELE VODE

Pred osnovno šolo spomenik partizanskemu pesniku in narodnemu heroju Karlu Destovniku-Kajuhu.

BEVČE

Na gasilskem domu spominska plošča padlim borcem.

DRUŽMIRJE

Na razpotju cest Gaberke—Družmirje—Šoštanj spomenik 41 padlim borcem in žrtvam nacističnega nasilja iz Družmirja in okolice, odkrit 29.10.1960.

Na gasilskem domu spominska plošča padlim borcem NOV in žrtvam nacističnega nasilja.

Spominska plošča na Dežmanovi hiši, kjer je pred vojno živel in delal čevljar Jože Dežman.

V njegovi hiši je bila leta 1941 partizanska javka. Ker je podpiral NOG, so ga Nemci ustrelili, družino pa izselili.

GABRKE

Na gasilskem domu spominska plošča 10 gasilcem, borcem NOV, in žrtvam nacističnega nasilja.

GAVČE

Ob cesti Šmartno ob Paki—Šoštanj spominsko znamenje 5 borcem Šercerjeve brigade, ki so na tem mestu padli 26.11.1944, med nemško ofenzivo v Gornji Savinjski dolini.

HRASTOVEC

Spominsko znamenje 5 borcem 3. brigade VDV, padlim novembra 1944, odkrito 22.8.1960.

LOKOVICA

Na prosvetnem domu spominska plošča 31 padlim borcem in žrtvam nacističnega nasilja, odkrita leta 1957.

PAKA PRI VELENJU

Ob glavni cesti v Paki granitno spominsko znamenje o preboju 14. divizije v noči od 19. na 20.2.1944 s Paškega Lozjaka na Graško goro; zasnoval arh. Dušan Samec iz Celja., odkrito leta 1958.

Ob nekdanji železniški progi pri postaji Paka spomenik najmlajšemu kurirju okrajnega odobora OF za Šaleško dolino Ludviku Blagotinšku.

PAŠKA VAS

Na gasilskem domu spominska plošča 14 vaščanom — padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, odkrita 11. 8.1957.

PESJE

Na domu Svobode spominska plošča 78 padlim borcem, aktivistom in žrtvam okupatorjevega nasilja.

PLEŠIVEC

Na pokopališkem zidu spominska plošča 21 padlim borcem, aktivistom in žrtvam nacističnega nasilja.

PODKRAJ PRI VELENJU

Na novem pokopališču (za Šoštanj in Velenje) spomenik ob grobnici 143 borcev NOV. Tu je pokopan tudi Karel Destovnik-Kajuh, na spomeniku sta vklesani še imeni bratov Boža in Dušana Mravljaka.

RAVNE

Ob cesti Šoštanj—Ravne, blizu gospodarskega poslopja družbenega kmetijskega posestva, spomenik 70 padlim borcem NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja.

Pri Veternikovi kmetiji, pod gradom Forhteneg, spomenik 3 padlim borcem 14. divizije. Ob cesti blizu gradu Forhteneg nagrobni spomenik padlim borcem 14. divizije.

ŠALEK

Na gasilskem domu spominska plošča 25 padlim borcem, talcem in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrita 21.7.1963.

ŠENTVID PRI ZAVODJU

Spomenik pred Žlebnikovo domačijo, kjer je 22. 2.1944 padel narodni heroj in partizanski pesnik Karel Destovnik-Kajuh.

ŠKALE

Na osnovni šoli spominska plošča 39 padlim borcem, talcem in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrita 23.8.1959.

Spominsko znamenje pri Godiclovi hiši, kjer je 15.5.1942 padel prvoborec Oto Mader.

ŠKALSKE CIRKOVCE

Na osnovni šoli spominska plošča 7 padlim borcem NOV in žrtvam nacističnega nasilja, odkrita 5. 8. 1962.

Ob gozdu pri kmetu Karničniku grob 5 borcev, ki so tam padli v nemški zasedi.

ŠMARTNO OB PAKI

Grobnica prvoborcev Jožeta Letonja-Kmeta, komandirja Savinjske čete in sekretarja okrožnega komiteja za Savinjsko dolino, ter brata Vlada Letonja-Mirka. Padla sta junaške smrti.

Na gasilskem domu spominska plošča 9 borcem gasilcem, padlim v NOB; odkrita 11.8. 1957.

Spominska plošča, odkrita 8. 5.1962 na stari osnovni šoli v Šmartnem, kjer sta poučevali znani komunistki Mileva Zakrajšek in Jadviga Golež. Obe sta umrli v zaporu.

Na pokopališču spominsko znamenje ob grobišču neznanih borcev 14. divizije, odkrito leta 1957.

Sredi vasi spomenik 141 padlim v NOB in okupatorjevim žrtvam.

ŠOŠTANJ

Pri vrtnariji blizu vile Široko v naselju Metleče spomenik 10 žrtvam, ki so jih Nemci tu ustrelili 28. 2. 1945; odkrit 27. 7. 1954.

CESTA HEROJA GAŠPERJA 3

Spominska plošča na hiši št. 3, kjer je bil rojen revolucionar Biba Röck. Ustreljen je bil kot sekretar PK KPS za severno Slovenijo 6.3.1942 v Mariboru.

CESTA LOLA RIBARJA 9

Spominska plošča na gasilskem domu v Šoštanju; tu je preživel mlada leta aktivist SKOJ za Štajersko Jože Novak-Groga, ki je padel junija 1942 kot borec Rašiške čete.

KAJUHOVA CESTA 8

Na osnovni šoli Biba Röck spominska plošča borcu Šercerjeve brigade Alojzu Juvanu, ki je padel v napadu na Šoštanj 26. 4. 1944.

KAJUHOVA CESTA 13

Spominska plošča na Vrabičevi hiši, kjer je živel predvojni komunist in revolucionar Janko Vrabič. Padel je kot komisar bataljona v bojih za Plevlje 5.12.1943.

KOROŠKA CESTA 36

Spominska plošča na hiši št. 36, kjer je stanovala družina Vrhovnik. V NOV so padli oče in dva sinova.

KOROTANSKA CESTA 3

Spominska plošča na hiši št. 3, kjer je stanovala Tekavčeva družina; v NOV so padli štirje njeni člani.

LEVSTIKOVA CESTA 6

Spominska plošča na Šolnovi hiši. Iz te hiše je pet borcev dalo življenje za svobodo.

TRG SVOBODE

Spomenik padlim borcem, aktivistom, talcem in žrtvam okupatorjevega nasilja. Projektiral inženir Zoran Didek, izdelal kipar Božo Pengov; odkrit 27.4.1953.

TOPOLŠICA

Ob glavni cesti proti Zdravilišču, blizu osnovne šole, spomenik 29 padlim borcem, talcem in žrtvam okupatorjevega nasilja, odkrit 16.8.1953.

VELENJE

CELJSKA CESTA

Na gasilskem domu in na domu rudniškega gasilskega društva plošči z imeni padlih borcev gasilcev.

CELJSKA CESTA 17

Pri novem gasilskem domu spominsko znamenje 6 padlim borcem NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja.

KIDRIČEVA CESTA 1

Spomenik narodnemu heroju Mihju Pintarju-Toledu pred osnovno šolo, ki nosi njegovo ime.

POKOPALIŠČE ŠMARTNO

Na starem pokopališču 3 grobišča 46 borcev NOV in 70 talcev.

TITOV TRG

Spomenik NOB; izdelal kipar Stojan Batič, odkrit leta 1973.
Spomenik maršalu Titu; oblikoval kipar Antun Avgustinčič, odkrit 25. 6.1977.

VELIKI VRH

Spominska plošča na hiši, kjer sta se rodila in živel organizatorja narodnoosvobodilnega gibanja v Savinjski dolini in na Koroškem brata Jože in Vlado Letonja.

ZAVODNJE

Na domu kulture spominska plošča padlim borcem domačinom.
Na pokopališču spomenik ob grobišču 26 znanih in neznanih padlih borcev 14. divizije, urejeno 4. 7.1962.

Občina Zagorje ob Savi

BREZJE

Ustanovitev in akcije 1. štajerskega bataljona

Konec marca 1942 so po nalogu štaba 1. štajerske brigade, poznejše 2. grupe odredov, ustanovili 1. štajerski partizanski bataljon pod vodstvom komandanta Rudija Kneza-Silasa in politkomisarja Borisa Čižmeka-Bora; za osnovo mu je bila Revirska četa z okoli 30 borci.

Do srede aprila se je v taboru na Plešah nad Zagorjem zbralo toliko revirskih prostovoljcev, večidel Zagorjanov, da so 13. 4.1942 ustanovili dve četi s 60 borci, do konca meseca pa še tretjo četo. Med skoraj vsakodnevnimi akcijami sta bila najpomembnejša napada na Moravče 19. 4. 1942 in na Trbovlje 28. 4.1942.

V začetku maja, ko so se na Tolstem vrhu nad Preboldom vključili v bataljon še savinjski in šaleški partizani, je štab odposlal 1. četo Franca Fakina v zasavske revirje, 2. četo Slavka Šlandra v osrednjo Savinjsko dolino, 3. četo Antona Pečnika v Gornjo Savinjsko in Zadrebško dolino, hkrati pa še jedri za Kozjansko in Šaleško četo.

1. četa je maja 1942 pri Zagorju razstrelila železniško progo, rudniško žičnico in električni daljnovod ter napadla vermane pri Kolovratu, odšla s Kamniško četo proti Savi zavarovat preboj 2. grupe odredov pri Jančah, zatem je napadla Trojane in po nemškem napadu na Čemšeniški planini v začetku junija ponovno krenila prek Šipka v Zasavje.

Potem ko sta 2. in 3. četa 18.5.1942 skupno napadli postojanko na Ljubnem, je tudi v Savinjski dolini prišlo v partizane toliko novincev, da se je ob 3. četi razvila še 4. četa ter ob 2. četi še 5. četa. Po napadu na Nazarje sta se 3. in 4. četa 11. 6.1942 odpravili v Zasavje, kjer je nato 1. štajerski bataljon vztrajal v spopadih z Nemci vse do 24. 6., ko se je premaknil v Spodnjo Savinjsko dolino. Od tam je poslal novo četno jedro na območje medtem razbite Šaleške čete ter četno jedro na Moravsko.

V noči na 3. 7. 1942 sta 1. in 3. četa z napadom na rudnik in rudniško zaščito v Hudi jami pri Laškem opravili najuspešnejšo akcijo 1. štajerskega bataljona, 4. četa pa je 6. 7. požgala planinske kočice na Mrzlici in pod Gozdnikom. Potem ko se je sredi julija bataljonski štab s 1.četo umaknil na Dobrovlje in pozneje proti Koroškemu, so 4. četi pripadali vzhodni Revirji s Spodnjo Savinjsko dolino, 3. četi pa zahodni Revirji z osrednjo Savinjsko dolino.

Julija 1942 je bilo v sestavi 8 čet 1. štajerskega bataljona nad 190 borcev; zadrževali so se na Moravškem, v Savinjski in Šaleški dolini, v Revirjih ter na Kozjanskem. Štab 2. grupe odredov je v prvih dneh septembra 1942 na Dobrovljah sestavil iz čet 1. štajerskega bataljona in tistih, ki so prispele kot 2. grupa na Štajersko, Pohorski, Savinjski, Moravški in Kozjanski bataljon.

Na Plešah nad Zagorjem, kjer je bil ustanovljen 1. štajerski bataljon, je spominska plošča, ki pomotoma navaja, da je bila tam 7. 8.1941 ustanovljena Revirska četa. V resnici je tedaj odšla Revirska četa v napad na Zagorje.

ČOLNIŠČE

Streljanje talcev

Partizanska enota je v Čolnišah kaznovala s smrtjo 3 nemške sodelavce, zato je maščevalni okupator privedel tja iz trboveljskih zaporov 8 talcev, večidel domačinov iz bližnjega okoliša, ter jih 20.1.1944 ustrelil.

Spomenik talcem stoji na kraju ustrelitve, ob cesti Zagorje—Št. Lambert.

IZLAKE

Sedež okrajnega komiteja KPS, SKOJ in OF Zagorje

je bil leta 1942 v zgornjih Izlakah, na Odlazkovi kmetiji, kjer je bila tudi partizanska javka. Zaradi izdaje so Nemci 30. 8.1942 domačijo obkolili in napadli. Ubita sta bila gospodar in aktivist Fride Odlazek in kurir Franc Višnar-Cankar iz Hrastnika.

Spominski kamen o tem dogodku je bil postavljen 18.10.1975.

OREHOVICA

Zločin nad vaščani

Borci Šlandrove brigade so popoldne 17. 5.1944 iz zasede ob cesti Zagorje—Trojane pri Orehovici napadli in uničili avtomobil s 4 esesovci. Zaradi maščevanja so esesovci iz bližnje izlaške postojanke zvečer obkolili Orehovico, zgnali vse dosegljive vaščane z njihovimi otroki vred v eno od domačij, jih zverinsko potolkli ter vas zažgali. Naslednje jutro so se zločinci vrnili, zgrabili še ženico, staro nad 70 let, ki je nemo strmela v pogorišče, ter še njo pahnili v žerjavico in ubili.

Na kraju nacističnega zločina stoji spomenik iz hrastovega debla, na katerem so izrezljana imena 16 žrtev.

RAVENSKA VAS

Okupatorjeve žrtve

1.5.1944 so se zbrali politični voditelji revirskega okrožja na sestanku v Ravenski vasi, v hiši kmeta Škrata. Po izdaji dveh nemških izvidnikov jih je obkolila močnejša esesovska enota. V spopadu je padla okrožna mladinska aktivistka Vojka Napokoj; okrožni partijski sekretar Feliks Pečar-Mijo ter inštruktor oblastnega komiteja KPS za Štajersko Ivo Levstik-Gojc pa sta se hudo ranjena sama ustrelila. Mrtve so Nemci izpostavili zasramovanju pred orožniško postajo v Zagorju, naslednji dan pa so jih pokopali na njivi za šolo na Izlakah.

Na zemljišču posestnika Škrata v Ravenski vasi nad Zagorjem stoji spomenik, prav tako tudi ob grobu padlih za osnovno šolo na Izlakah.

ZAGORJE OB SAVI

Delavsko gibanje

Delavsko gibanje v Zagorju ob Savi, tem najstarejšem premogovniku na Slovenskem, se je začelo razvijati že pred dobrim stoletjem in Zagorje je bilo vseskozi med vodilnimi središči tega gibanja, tako v času socialne demokracije pred prvo svetovno vojno kot po ustanovitvi komunistične stranke in med njenim razmahom med obema vojnoma. Svoj višek je doseglo med narodnoosvobodilnim bojem. Iz tega revolucionarnega središča, predvsem iz vrst KPS in SKOJ so bili številni prvoborci in organizatorji ljudske vstaje, med njimi narodni heroji Janko Skvarča-Modras, Tone Okrogar-Nestl in Zorka Reganzin-Ružka.

CESTA 9. AVGUSTA**Muzejska zbirka NOB**

V stalni muzejski zbirki v Delavskem domu je zbrano dokumentarno gradivo o prvih stankah, delavskem kulturnem delovanju po prvi svetovni vojni in še posebej o krepitvi KP pred drugo svetovno vojno, nadalje življenjepisi in fotografije padlih, ustrelenih, v taboriških pomrlih in pobitih občanov v letih 1941—1945 ter nekaj muzejskih predmetov, ki se nanašajo na zgodovino NOB na zagorskem območju.

Muzejsko zbirko je v sodelovanju z občinskim odborom ZZB NOV postavila uprava rudnika.

GASILSKA CESTA 3**Streljanje talcev**

Iz maščevanja za ustrelenega zagrozenega nacističnega sodelavca je okupator pripeljal iz celjskih zaporov v Zagorje 19 zapornikov, jih čez noč zaprl v bivšem sokolskem domu in zgodaj zjutraj 7.5.1944 ustrelil na zagorskem športnem prostoru. Ustreljene je pustil ležati ves dan na dežju, proti večeru pa so jih pokopali v skupnem grobu na pokopališču.

Na Štajnerjevi hiši so v spomin na streljanje vzdali ploščo, na pokopališču pa talcem postavili spomenik.

ŠKOPALIKA CESTA 4**Napad Revirske čete na Zagorje**

Da bi se neoboroženi borci Revirske čete oskrbeli z orožjem in strelivom, je revirsko politično in vojaško vodstvo organiziralo v noči na 9.8.1941 napad Revirske čete in zagorskih aktivistov OF na orožniško postajo in oporišče rudniške zaščite v Zagorju; pri napadu naj bi partizani uničili še rudniške naprave, priključilo pa naj bi se jim bilo več sodelavcev, da bi se bili izognili sovražnikovemu maščevanju.

Z dobro pripravljenim napadom so hoteli presenetiti sovražnika. Zaradi nepredvidenega spopada z nemško patruljo še pred dogovorjenim časom in ker tudi skupina domačinov ni pravočasno pretrgala telefonskih zvez, napad ni uspel tako, kot so si ga bili zamislili.

Čeprav četa ni zaplenila orožja, je dosegla velik moralni uspeh med prebivalstvom in tudi v četi sami se je okrepila samozavest in borbenost. To je bil v Sloveniji prvi partizanski napad na utrjen kraj.

Okupator seje kruto maščeval. Med racijami naslednjega dne so ustrelili v Zagorju domačina Karla Regancina in Dušana Bobiča, več kot 63 ljudi pa so aretirali in prek celjskih zaporov odgnali v Mauthausen, od koder se jih večina ni vrnila.

Na stari šoli v Toplicah, tedanji orožniški postaji, vzdana spominska plošča prča, da so revirski partizani na tem mestu 9.8.1941 prvič napadli nemškega okupatorja. Skupščina občine Zagorje je 9. avgust razglasila za občinski praznik.

Drugi spomeniki in spominska znamenja**ČEMŠENIK**

Na pokopališkem obzidju spomenik, delo kiparja Cesarja, ter plošča 65 žrtvam NOB s Čemšenika in okoliša.

Na gasilskem domu spominska plošča devetim padlim gasilcem.

Pri planinski koči na Čemšeniški planini spominsko znamenje na kraju spopada 1. štajerskega bataljona z nemško policijo 4. 6. 1942.

Približno 300 m vzhodno od planinske koče na Čemšeniški planini plošča v spomin na združitev zagorskih in trboveljskih partizanov 1. 8.1941 v Revirsko četo; odkrita 4. 9.1976.

ČOLNIŠČE

Na gasilskem domu spominska plošča 5 padlim borcem, članom gasilske čete.
Ob cesti proti Kalu spominsko znamenje na kraju, kjer sta 8.1.1945 padla dva partizana.

GOLČE

Spominska plošča na Golobarjevem hramu, kjer je bil decembra 1941 ustanovljen širši odbor OF za okoliš Zasavske gore (Sv. gore) in kjer je bila od 1941—1942 javka revirskega in litijskega okrožja. Tu sta se tudi mudila Alojz Hohkraut in Vera Šlander.

IZLAKE

Spomenik padlim v NOV in žrtvam fašističnega nasilja za osnovno šolo, v kateri je bilo med vojno okupatorjevo oporišče z zaporem in mučilnico.

KISOVEC

Na stavbi rudniškega obrata plošča z imeni 79 rudarjev tega obrata, ki so padli med NOB. Na poslopju kina spominska plošča 34 padlim predvojnim članom delavskega kulturnega društva Svoboda; večidel so bili komunisti in prvborci NOB.

KOLOVRAT

Na osnovni šoli spominska plošča 29 padlim borcem, 23 ustreljenim talcem, 23 umrlim v taboriščih in 6 drugim žrtvam fašističnega nasilja s področja Kolovrata in okoliša; ploščo so dali vzdati rojaki iz Amerike.

KOTREDEŽ

Ob cesti Zagorje—Čemšenik spomenik 18 padlim borcem, 3 talcem in 6 umrlim internirancem.

Na kopalnici rudniškega obrata znamenje v spomin padlim borcem in aktivistom z obratov Kotredež in Podstrana.

Na gasilskem domu plošča 9 padlim gasilcem.

Spominska plošča na Jezernikovi hiši, eni prvih postojank revirskih partizanov v letu 1941. Dva iz te hiše so nacisti ustrelili kot talca, eden pa je umrl v taborišču.

LOKE

Ob cesti Zagorje—Izlake spomenik 106 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja iz tega rudarskega naselja in bližnjega okoliša.

Na gasilskem domu plošča v spomin 7 padlim gasilcem.

MLINŠE

Na združenem domu spominska plošča 34 padlim borcem, 16 ustreljenim talcem, 17 umrlim internirancem in 10 drugim žrtvam fašističnega nasilja — domačinom in bližnjim okoličinom.

RAVNE PRI MLINŠAH

Spominski kamen 28 borcem kamniško-zasavskega področja, ki so padli 31.1.1945; postavljen 20. 10. 1974.

RAVENSKA VAS

Vrh vasi ob cesti Zagorje—Trbovlje spomenik 12 padlim domačinom in borcem NOV.

ROVIŠE

Ob cesti Št. Lambert—Zasavska gora grobnica s spomenikom 39 padlim borcem in žrtvam iz Roviš in bližnjih zaselkov ter drugim borcem, ki so padli na tem območju. V grobnici so posmrtni ostanki 5 Trboveljčanov, članov orkestra 4. operativne cone, ki jih je sovražnik v Rovišah postrelil in zažgal konec leta 1944. Projektant arhitekt Berdajs, plastiko je izdelal kipar Vekoslav Bombač, spomenik pa so odkrili leta 1959.

SENOŽETI

Vrh Zasavske gore spominsko znamenje planincem, padlim med NOB.

Pri osnovni šoli spomenik 3 padlim prvim organizatorjem NOB na tem področju, 11 padlim borcem iz drugih krajev ter 17 padlim borcem domačinom in 3 žrtvam fašističnega nasilja.

Na gasilskem domu spominska plošča z imeni šestih padlih borcev gasilcev-domačinov.

V vasi spomenik padlim borcem NOV.

ŠENTGOTARD

Na pokopališču grobovi padlih domačinov, grobišče 3 neznanih borcev in spominska plošča.

TIRNA

Na gasilskem domu plošča v spomin 10 padlim članom gasilskega društva tega kraja.

Na Kalcah spominska plošča mlademu, na pragu svobode padlemu partizanu Vladku Skvarču-Gadu, odkrita leta 1971.

ZAGORJE OB SAVI**CESTA 9. AVGUSTA 44**

Osnovna šola Ivana Skvarča imenovana po narodnem heroju.

CESTA 9. AVGUSTA 48

Na domu športnega društva Proletarec spominska plošča med NOB padlim in umrlim zagorskim športnikom, odkrita 15. 5. 1966.

GASILSKA CESTA 5

Na gasilskem domu plošča v spomin 14 padlim zagorskim borcem gasilcem (na njej so imena 8 padlih borcev, 3 talcev, 2 umrlih v taboriščih in 1 od bombnih napadov), odkrita 1.9. 1946.

GRAJSKA ULICA 1

Na hiši v Toplicah plošča v spomin na 7 žrtev iz NOB.

PODVINE 23

Na godbenem domu spominska plošča 7 padlim borcem in talcem, članom zagorske rudarske godbe.

SAVSKA CESTA 1

Na upravnem poslopiju IGM pri železniški postaji spominska plošča sekretarju okrožnega komiteja KPS za Revirje Fricu Keršiču-Galu, ki je bil tu smrtno ranjen; odkrita 28.11.1972.

TRG REVOLUCIJE

Osrednji spomenik predvojnim komunistom, borcem NOV, internirancem in žrtvam fašističnega nasilja ter povojni graditvi socialistične družbe. Oblikoval ga je kipar Stojan Batič.

Občina Žalec

BREG PRI POLZELI

Smrt sekretarja OK KPS za Savinjsko dolino

Kmalu po nemški okupaciji se je na dotedanjem območju okrožnega komiteja KPS Celje osamosvojilo okrožje Savinjska dolina, s sekretarjem Antonom Pečnikom. Obsegalo je področje od Levca pri Celju do bivše jugoslovansko-avstrijske meje.

Potem ko sta padla okrožni sekretar KPS za Savinjsko dolino Anton Pečnik in član komiteja Franc Lapajne — 14.11.1941 na Bregu pri Polzeli — je sekretarsko mesto prevzel Albin Vipotnik-Strgar, konec januarja 1942 pa Jože Letonja-Kmet.

Spomenik stoji ob mostu na Bregu pri Polzeli, kjer sta padla Pečnik in Lapajne.

ČRETA

Prvi boj Štajerskega bataljona

Veliko zmago v letu 1941 so izbojevali štajerski partizani 26. 10. 1941 pri cerkvi sv. Katarine na Čreti, ko je Štajerski bataljon kljub nekajkratni sovražnikovi premoči ne samo vzdržal na položajih v frontalnem boju in brez izgub odbil številne nalete nemških strelskih vrst, ampak je prekosil nasprotnika še taktično, da se je neopazno izvil iz obroča ter se daleč od tam, v Grižah pri Celju, zbral kot zmagoviti bataljon za pohod na Kozjansko.

Na boj spominja plošča na hiši Franca Skoka (p. d. Zakrajška) na Čreti ter plošča na Storžičevi hiši, pri kateri so Nemci ujeli in ubili kurirja bataljona Avgusta Lukanca-Brgleza. Novo spominsko znamenje o boju je bilo odkrito septembra 1977.

Smrt Vere Šlander-Lojzke in narodnega heroja dr. Dušana Kraigherja-Juga

Proti jutru 15. 6.1943 je nemška policija napadla v globeli pod Tolstim vrhom štab 4. operativne cone. V boju sta padla sekretarka oblastnega komiteja SKOJ za Štajersko Vera Šlander-Lojzka in namestnik politkomisarja cone in sekretar PK KPS za severno Slovenijo dr. Dušan Kraigher-Jug, komandant Franc Rozman-Stane pa je bil ranjen. Partizanski bataljon, ki je taboril v bližini, je takoj zatem z naskokom pregnal sovražnika. Oba padla so borci pokopali v bližnji Smrekovi gošči. Po vojni so njune posmrtno ostanke prenesli v grobnico herojev na Šlandrovem trgu v Celju.

Na kraju boja stoji spomenik padlima; oblikoval ga je arhitekt Dušan Samec.

DOBROVLJE

Središče NOB v Savinjski dolini

Zaradi ugodnega naravnega okolja in narodnoosvobodilnemu gibanju večidel zvestih kmečkih domačij sta se na Dobrovljah, gozdnatem pogorju med Spodnjo in Zgornjo Savinjsko dolino, zadrževala od konca julija 1941 Savinjska četa in zatem Štajerski bataljon, ki so ga sestavljale Savinjska, Revirska in Pohorska četa. V letu 1942 so tu bile čete I. štajerskega bataljona.

Na Dobrovljah so septembra 1942 na zboru štajerskih partizanov ustanovili po prihodu 2. grupe odredov na Štajersko Savinjski, Kozjanski, Moravški in Pohorski bataljon, od začetka leta 1943 dalje pa so se na Dobrovljah začasno zadrževale skorajda vse enote z območja 4. operativne cone NOV in POS. Na Dobrovljah so imele med vojno svoj sedež tudi številne politične organizacije in druge ustanove osvobodilnega gibanja.

Pri kmetiji Dobrovnik (p. d. Brezovnik) stoji osrednji spomenik padlim borcem, predvsem 2. grupe odredov; oblikoval ga je arhitekt Dušan Samec, odkrili so ga 12. 9.1970.

DOLENJA VAS

Rojstni kraj narodnega heroja Slavka Šlandra

Rojen je bil 20.6.1909 v Dolenji vasi pri Preboldu, po poklicu zobotehnik; v članstvo KP je bil sprejet 1932. leta v Celju. Takrat je postal sekretar mestnega komiteja Celje in jeseni istega leta osnoval partijsko organizacijo v Preboldu z nekaj celicami v bližnjih industrijskih naseljih. Na obsežnem procesu proti 22 komunistom iz Savinjske doline in nekaterih drugih krajev je bil Slavko Šlander obsojen aprila 1934 na tri leta ječe. Po vrnitvi na prostost je v letih pred okupacijo pomembno vplival na krepitev enotnosti delavskega razreda. Leta

1941 je bil kot sekretar PK KPS za severno Slovenijo med najvidnejšimi osebnostmi in organizatorji boja proti okupatorju. Ko je skušal v Mariboru rešiti aretirano komunistko Slavo Klavoro, so v napadu ranjenega ujeli in ustrelili 24.8.1941 pod imenom Franc Veber, gozdar iz Škofje vasi.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 25.10. 1943.

Po njem se imenujejo osnovne šole v Preboldu, Mariboru, Celju; tu je postavljen pred šolo njegov spomenik, delo kiparja Janeza Pirnata.

Skupščina občine Celje podeljuje vsako leto Šlandrove nagrade najprizadenejšim občanom za družbenopolitično delo v občini.

GORENJA VAS PRI PREBOLDU

Začetki naprednega delavskega gibanja

Pri Hribarjevih so se od 1932. leta dalje do okupacije shajali komunisti in njihovi somišljeniki z žalskega in celjskega področja. Tu je bilo od 1933 središče delovanja Društva kmečkih fantov in deklet za Prebold in okolico. Hribarjeva brata Franc in Rudi sta bila pred vojno obsojena na nekajletno ječo v Sremski Mitroviči.

Na hiši domačije Hribarjevih je vzidana plošča, ki spominja na revolucionarje iz te družine.

GRAJSKA VAS

Prva konferenca KPS

Leto dni po ustanovnem kongresu KPS je bila 16. in 17.4.1938 1. konferenca KPS v Šmiglovi zidanci nad Grajsko vasjo; udeležil se je tudi sekretar KPJ Josip Broz-Tito. Razpravljali so o novem položaju v zvezi s priključitvijo Avstrije k Nemčiji in spričo naraščajoče nacistične in fašistične nevarnosti poudarili potrebo po združevanju vseh demokratičnih sil slovenskega naroda za boj proti fašizmu.

V nekdanji zidanci je stalna spominska razstava o delovanju KPS in še posebej savinjskih komunistov v tistem obdobju.

GRIŽE

Brežiški pohod Štajerskega bataljona

Da bi vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja preprečilo Nemcem izseljevanje obsojencev in posavskega prebivalstva v Nemčijo, je na prizadeto področje poslalo s severa Štajerski bataljon, z juga pa dolenske partizanske enote. Štajerski bataljon se je pod poveljstvom Franca Rozmana-Staneta odpravil iz Griž zvečer 28.10.1941, po štirih nočnih pohodih severno od Celja prispel v bližino Slivnice; tu je v ostrem spopadu z nemškimi silami izgubil 5 borcev, med njimi narodnega heroja Angela Besednjaka-Dona, nakar se je prebil proti Lesičnemu. 3.11. se je bataljonski štab odločil za povratek v Savinjsko dolino zaradi zelo neugodnih vremenskih razmer, neprestanega nemškega zasledovanja in ker ni dobil zveze ne z Brežiško četo ne s terensko organizacijo OF. Po spopadu pri Marofu ob Gračnici se je čez Savinjo v Šmarjeti pri Rimskih Toplicah vrnil 7.11. zjutraj v Griže. Tam so se borci pri zavednih domačinih toliko opomogli, da so se po razdelitvi na manjše skupine lahko odpravili prezimovat vzdolž Savinjske doline, v Revirje in proti Pohorju.

KAPLJA VAS

Rojstni kraj narodnega heroja Konrada Žilnika-Slobodana

Rodil se je v Kaplji vasi 16. 2.1919. Pred vojno je bil zaposlen kot usnjarski delavec v Nišu, član KPJ od 1937. Leta 1941 je bil član niškega okrožnega partijskega komiteja, sodeloval je pri ustanavljanju prvih partizanskih enot. Ranjen je bil v boju s sovražnikom v okolici Pirota v začetku 1944, nato mučen in ustreljen marca 1944 v okolici Pirota. Za narodnega heroja je bil imenovan 6. 12. 1953.

LOČICA PRI VRANSKEM

Streljanje ujetih borcev in aktivistov

Ob gozdni cesti Ločica—Zaptanina so Nemci ustrelili 39 borcev 4. operativne cone in aktivistov, ki so jih bili zajeli v decembrski ofenzivi leta 1944. Spomenik stoji na kraju streljanja; projektiral arhitekt Dušan Samec.

MIGOJNICE

Ustanovitev Savinjske čete in njene akcije

Po prvih sabotažah in veliki napisni akciji vzdolž Savinjske doline v noči na 7. 7. 1941 so se skupine komunistov-ilegalcev iz Zabukovice, Prebolda in drugih krajev 24. 7. združile v Savinjsko četo pod vodstvom komandirja Jožeta Letonje-Goloba. Enota se je konec julija utaborila na Dobrovljah in se prvič spopadla s sovražnikom. Po požigih gospodarskih poslopij na zaplenjenih posestvih izgnanih Slovencev ter kaznovanju okupatorjevih sodelavcev je četa skupaj z Revirsko četo 25. 8. napadla postojanko rudniške zaščite v Zabukovici. Sledile so sabotaže na telefonskih zvezah in električnih vodih, 20. 9. je četa razstrelila železniško progo blizu Šoštanja, naslednji dan pa je v spopadu z nemško policijo na Velikem vrhu nad Šmartnim ob Paki padel prvi savinjski partizan Bernard Raček-Nadi.

V začetku oktobra se je četa vključila v Štajerski bataljon in ostala v njegovi sestavi do vrnitve z brežiškega pohoda. Spomladi 1942 so se savinjski partizani pod vodstvom komandirja Vlada Letonje-Mirka vključili v novo ustanovljeni I. štajerski bataljon.

Kamnito znamenje z datumom o ustanovitvi čete je bilo postavljeno 21. 8.1976 v zaselku Kaseze pri Migojnicah, od koder je odšla četa na Dobrovlje.

PONGRAC**Akcije 4. čete 1. štajerskega bataljona
in okupatorjeve represalije**

V začetku junija 1942 je bila na Dobrovljah ustanovljena 4. četa 1. štajerskega bataljona pod vodstvom komandirja Lojzeta Hafnerja-Velička. Na svojem območju v vzhodnih predelih zasavskih revirjev in Spodnji Savinjski dolini je vse do vključitve v Savinjski bataljon 2. grupe odredov konec oktobra s številnimi uspešnimi akcijami stalno vznemirjala sovražnika. Požgala je planinsko kočo na Mrzlici in lovsko kočo pod Gozdnikom, uničila nekaj avtomobilov z nacističnimi funkcionarji na cesti med Preboldom in Hrastnikom, kaznovala izdajalce, uničila rudnik v Libojah, minirala progo Laško—Celje in nosilce električnega visokonapetostnega daljnovoda, uspešno je napadla okupatorjeve vojake in policijo na Kalu in drugod. Po hudem boju Savinjskega bataljona 7.11.1942 pod planino Krešico na Dobrovljah, ko je Veličkova četa junaško ščitila umik bataljona in skoraj do zadnjega borca izkravela, se je Veličko z dvema borcema zatekel čez zimo h Kozjanskemu bataljonu.

Na pomlad 1943 je nova četa, osnovana iz nekaj starih borcev in novincev, izvedla nekaj uspešnih akcij. Dan po napadu na Letuš, 7.3.1943, so Nemci del čete po izdaji obkolili na Hribarjevi domačiji na Igrišah. V ostrem spopadu so padli in zgoreli v hiši poleg gospodarja in gospodinje komandir Veličko z dvema borcema, domačega sina in sosedo so Nemci zajeli in ju na mestu dogodka ustrelili, gospodarska poslopja in kozolec zažgali ter odpeljali dve domači hčeri s seboj, potem pa ju poslali v koncentracijsko taborišče. Iz tega boja se je rešil le en partizan.

Ob poti po grebenu med Mrzlico in Šmohorjem je na ostankih pogorele domačije na Igrišah (najzahodnejši del naselja Pongrac) granitna skala s ploščo; na njej je posvetilo temu tragičnemu dogodku.

Streljanje talcev

Pod Gozdnikom, ob potoku Artišnica je okupator 29. 5.1943 ustrelil 10 talcev, pripeljanih iz celjskih zaporov — kot ustrahovalni ukrep proti domačinom, ki so na tem območju podpirali partizane Savinjskega bataljona.

Na grobišču je postavljen spomenik z imeni in fotografijami talcev.

PREBOLD**Stavka delavcev v tekstilni tovarni**

Zaradi slabih zaslužkov, slabih delovnih razmer (10 do 12-urni delovni čas) so se delavci v tekstilni tovarni Cosmanos v Preboldu 1. septembra 1936 priključili stavkajočim tekstilnim delavcem v Kranju in drugih slovenskih tekstilnih centrih. Ustanovili so stavkovni odbor, ves čas stavke je delovala strokovna organizacija SDSZJ, ki je bila pod močnim vplivom komunistov. Zaradi pritiska oblasti so delavci 12.9.1936 izpraznili tovarno.

Stalna spominska razstava

Muzej revolucije Celje je v veži osnovne šole Slavko Šlander uredil stalno razstavo o razvoju delavskega gibanja, delovanju komunistične partije in narodnoosvobodilnem gibanju na tem področju ter o narodnem heroju Slavku Šlandru.

ŠENTRUPERT**Partijska tehnika**

Že od 1937. leta je bila pri Plaskanovih ciklostilna partijska tehnika. Partijsko literaturo in propagandno gradivo sta razmnoževala domači sin Ivan Plaskan in dr. Dušan Kraigher, odvetniški pripravnik, tedaj zaposlen v Celju. Plaskan je bil 10. 8.1941; ustreljen kot talec.

VRANSKO

Streljanje ujetnikov

Na Gorici pri Vranskem je grobišče 174 padlih partizanov in aktivistov 4. operativne cone NOV in POS, ki jih je zajel okupator v decembrski ofenzivi 1944. leta ob napadu na Gornjo Savinjsko dolino in Moravško, jih prignal na Vransko in v bližnjem okolišu postrelil. Spomenik je na skupnem grobišču na gričku Gorica, kamor so po osvoboditvi prenesli posmrtno ostanke iz grobov postreljenih žrtev; projektiral slikar Zoran Didek.

ZAVRH PRI GALICIJI

Ustanovitev krajevnega odbora OF

Po skoraj povsem uničeni organizaciji OF poleti 1942 v Celju je okrožni partijski aktiv za Savinjsko dolino v prvih mesecih 1943. leta spet oživil svoje delo. V Zavrhu je bil osnovan krajevni odbor OF v marcu 1943, potem so bili ustanovljeni še drugi odbori OF v okolici. Jeseni 1944. leta je v Zavrhu delovala še partizanska tehnika Simon Gregorčič. Na hiši Martina Podvršnika vzdana plošča spominja na ustanovitev odbora OF.

Drugi spomeniki in spominska znamenja

ANDRAŽ NAD POLZELO

Ob vaški cesti blizu pokopališča spomenik žrtvam okupatorja, 37 ustreljenim, padlim in v taboriščih preminulim vaščanom.

ARJA VAS

V vasi spominski kamni žrtvam fašističnega terorja Francu Kaču, Francu Štormanu in Stanislavu Vipotniku, padlim 9. 5. 1945.

BRASLOVČE

Na pokopališču spomenik domačinom — 7 padlim borcem in 10 ustreljenim talcem.

ČRETA

Na planinskem domu (PD Vransko) pod Čreto plošča v spomin na boj Štajerskega bataljona 26.10.1941.

ČRNI VRH

Blizu kmeta Novaka grobišče 7 neznanih borcev 4. operativne cone, ki so padli na Presedljah v decembrski ofenzivi 1944. leta; spomenik je delo arhitekta Dušana Samca.

Na Lepi trati blizu Tabora spomenik na mestu, kjer sta poleti 1942 padla v boju borca 1. štajerskega bataljona.

DOBROVLJE

V zahodnem delu dobroveljske planote, 20 minut od cerkve sv. Jošta, spominsko znamenje 4 padlim borcem 4. operativne cone; delo arhitekta Dušana Samca.

V severnem delu dobroveljske planote, pri cerkvi sv. Urbana, spominsko znamenje padlim borcem; delo arhitekta D. Samca.

DOBRTEŠA VAS

Ob mostu čez Savinjo spominska plošča predvojnemu komunistu in borcu Celjske čete Jožetu Turku, ki so ga Nemci 2. 9. 1941 hudo ranili; ker se ni mogel rešiti, se je zabodel z nožem in izkrvavel.

DREŠINJA VAS

V naselju spominsko znamenje Mirku Verčkovniku, borcu Celjske čete, ki je padel 1941. leta.

Spominsko znamenje ob progi, kjer je 28.10.1941 prečkal železniško progo Štajerski bataljon na pohodu na Kozjansko; postavil ga je kolektiv ŽGP 9. 7.1976.

GALICIJA

Na združenem domu plošča v spomin padlim borcem in talcem.

GOMILSKO

Spomenik 54 padlim borcem, ustreljenim talcem in drugim žrtvam vojne.

GORNJA VAS PRI PREBOLDU

Na gasilskem domu spominska plošča 27 padlim partizanom, ustreljenim talcem in drugim žrtvam iz te vasi.

GOTOVLJE

Sredi vasi spomenik 17 padlim borcem in žrtvam okupatorja; projektiral arhitekt D. Samec.

GRIŽE

Pri domu Svobode (na območju Migojnic) spomenik 72 padlim borcem, 35 talcem in 36 drugim žrtvam iz vasi Griže in okolice; delo kiparja Stojana Batiča.

Pred osnovno šolo Nada Cilenšek doprsna kipa Nade Cilenšek in Ivanke Uranjek, predvojnih skojev in bork; kipa odkrita 23. aprila 1977.

KAPLJA VAS

Na Domu hmeljarjev spominska plošča z imeni 40 padlih borcev, talcev in drugih žrtev.

KASAZE

Blizu mostu čez Savinjo spominski znamenji aktivistki Danici Rebec-Tatjani (doma iz Gorice pri Celju), padla leta 1944, in borcu NOV Karlu Pajku, padel poleti 1944.

LATKOVA VAS

Na hiši, kjer je vrsto let živela Šlandrova družina, plošča v spomin na revolucionarko, predvojno članico SKOJ Vero Šlander.

Na gasilskem domu spominska plošča 19 žrtvam fašističnega nasilja.

LETUŠ

V središču naselja, pred kulturnim domom Justine Mogu-Drage, spomenik 24 padlim borcem, talcem in žrtvam okupatorje; delo arhitekta D. Samca.

LEVEC

Spominsko znamenje ob železniški progi, kjer je junija 1943 padel prvoborec Matija Mirnik-Zvezda.

LIBOJE

Nad rudnikom spominski kamen, da je tu padla aprila 1945 Antonija Klep.
Spominska plošča v Porencah nad Libojami, kjer je padel maja 1945 Leopold Tkavc.
Spominski kamen pri kmetu Podkoritniku, kjer je padel junija 1944 Fric Termole-Žiko.
V vasi spomenik 50 žrtvam fašističnega nasilja.

LOČICA PRI VRANSKEM

Na gasilskem domu plošča padlim domačinom med NOB.

MATKE

Pri kmetiji Likovič spominsko znamenje 4 aktivistom, padlim v jeseni 1944.
Pod Mrzlico spominsko znamenje padlim aktivistom za širše območje.
Na griču blizu gasilskega doma spomenik 27 padlim borcem, ustreljenim in v taboriščih umrlim vaščanom; delo arhitekta Dušana Samca.

MIGOJNICE

V bližini hiše, kjer so pred vojno živeli Cilenškovi, grob in spominsko znamenje Nadi Cilenšek, ki je padla v Kandršah 24. 12. 1944; bila je članica komiteja SKOJ za celjsko okrožje.
Spominsko znamenje na Šprajčevem hribu, kjer se je pred vojno zbirala napredna mladina.

ORLA VAS

Spomenik 17 padlim borcem NOV in žrtvam okupatorjevega nasilja iz te vasi.

PETROVČE

Pred šolo spomenik 30 padlim žrtvam, borcem in talcem iz te krajevne skupnosti; avtor spomenika arhitekt Dušan Samec, plastiko izdelal kipar Stojan Batič.

PODVIN PRI POLZELI

Spominsko znamenje na kraju, kjer so v letih 1941—1945 prehajali aktivisti in borci prek železniške proge; postavljeno 1976.

POLZELA

Na kulturnem domu spominska plošča žrtvam okupatorjevega nasilja.
Na pokopališču spominsko znamenje padlemu borcu NOV.

PONIKVA PRI ŽALCU

V vasi spominsko znamenje 28 padlim borcem, ustreljenim in drugim žrtvam iz tega kraja.

PREBOLD

Pred domom Svobode spomenik z imeni padlih borcev in talcev ter internirancev — iz Prebolda (23), Dolenje vasi (18), Latkove vasi (19), Kaplje vasi (41), iz Šešč (15), iz Matk (16), Marija Reke (7) in Št. Lovrenca (33); delo kiparja Draga Tršarja.

Na poslopju tekstilne tovarne spominska plošča 51 padlim delavcem borcem NOB.

Na hribu Žvajga, na jasi ob spomeniku je pokopan borec Savinjske čete Ivan Mrak, član KPJ od 1935. leta, ustreljen po nesrečnem naključju 15.8.1941.

Na pokopališču spomeniki padlim borcem in žrtvam okupatorja, med drugimi Marjanu Rotu in Ivanu Šlandru (padla 18.2.1943), Poldetu Ahacu (padel 16.6.1942), Avgustu Lukancu-Brglezu (ubit pri mučenju 26. 10. 1941).

RAKOVLJE

Na križišču cest spominsko znamenje in na plošči imena 38 padlih borcev ter 36 ustreljenih talcev in v taboriščih umrlih, doma iz Braslovč in okolice.

STOPNIK

V naselju ob cesti, ki pelje v Šmartno, spomenik Stanku Ocvirku, borcu 14. divizije, ki je padel v decembrski ofenzivi 1944. Spomenik delo arhitekta Dušana Samca.

ŠEMPETER V SAVINJSKI DOLINI

Na zadružnem domu plošča z imeni 27 žrtev okupatorjevega nasilja iz te vasi.

TABOR

Na domu TVD Partizan plošča 89 padlim borcem, ustreljenim talcem in v taboriščih premnulim vaščanom.

Ob isti stavbi spominsko znamenje partizanskim kurirjem.

Na pokopališču spomenik padlim borcem.

TRNAVA

Pred zadružnim domom, ob cesti Trnava-Braslovče, spominsko znamenje padlim borcem NOV in okupatorjevim žrtvam iz tega kraja; odkrito 4. 7. 1977.

VELIKA PIREŠICA

Plošča na šoli spominja na 14 okupatorjevih žrtev iz tega kraja.

VINSKA GORA

Pred zadružnim domom, ob grobišču spomenik 19 padlim borcem Tomšičeve, Šercerjeve in Bračičeve brigade; delo arhitekta Dušana Samca.

VRANSKO

Pred stavbo družbenopolitičnih organizacij spomenik padlim borcem, talcem in drugim žrtvam; zasnoval arhitekt Josip Didek.

Na hiši št. 36 spominska plošča z imeni 67 okupatorjevih žrtev z Vranskega in iz bližnje okolice.

Pred novo šolo kip Ivana Farčnika-Buča, predvojnega komunista in prvoborca iz Prekope, ki je padel v poslednjih bojih na Koroškem, delo prof. Edija Salezina. Šola se imenuje po njem.

Na šolskem hodniku je stalna razstava o Ivanu Farčniku in o NOB na območju Vranskega.

VRBJE

Na gasilskem domu spominska plošča žrtvam fašističnega nasilja iz tega kraja.

ZABUKOVICA

V Zagrebenu nad Zabukovico spominsko znamenje na kraju, kjer sta padla partizana Karel Kolar in Matija Potočnik 13. 9. 1944.

ZALOŽE

V zaselku Preloge, ob gozdni cesti Preloge—Založe, spominski kamen partizanoma Francu Satlerju in Alojzu Likebu; padla 22. 9. 1944.

ZAVRH PRI GALICIJI

Spominsko znamenje borcema 14. divizije, ki sta padla 5.1.1945, in terenskima aktivistoma Francu Cokanu in Antonu Šupergerju, ustreljenima 6.5.1945. Spomenik delo arhitekta Dušana Samca.

ŽALEC

Sredi mesta, na Šlandrovem trgu spomenik 50 žrtvam okupacije: prvim članom odbora OF v Žalcu in drugim aktivistom, ki so bili ustreljeni v letih 1941—1942 v Mariboru, padlim borcem in v taboriščih preminulim. Spomenik je projektiral slikar Zoran Didek in izdelal kipar Božo Pengov.

Na gasilskem domu spominska plošča v NOV padlim borcem gasilcem.

Seznam literature

- Ambrožič Lado-Novljan: Cankarjeva brigada. Ljubljana 1975. (Knjižnica NOV in POS. 9.)
- Ambrožič Lado-Novljan: Gubčeva brigada. Ljubljana 1972. (Knjižnica NOV in POS. 8.)
- Ambrožič Lado-Novljan: Partizanska protiofenziva. Ljubljana 1965. (Dokazi)
- Ambrožič Lado-Novljan: Partizanska protiofanziva. Beograd 1968.
- Ambrožič Lado-Novljan: Pohod Štirinajste. Nova Gorica 1967. (Knjižnica NOV in POS. 33.)
- Avsec Anton: Ustanovitev bataljona Ljuba Šercerja in njegovo delovanje. Borec XXIV/1972 št. 1.
- Avšič Jaka: Naš prvi pohod v Beneško Slovenijo. Ljubljana 1946.
- Baloh Pavel: Po poteh revolucije. Ljubljana 1966.
- Batista Milan: Po stezah partizanske Jelovice. Kranj 1961.
- Bavec Franjo: Bazoviška brigada. Ljubljana 1970. (Knjižnica NOV in POS. 21.)
- Berilo o Rutu. Nova Gorica 1972. (Berila. 2)
- Bertoncelj Ivan: Ljudska vstaja v zgornjem delu Gorenjske leta 1941. Prispevki ZDG 11/1961. št. 1—2.
- Bezljaj-Krevel Lida: Razvoj narodnoosvobodilnega gibanja v Brdih in Benečiji po kapitulaciji Italije. Nova Gorica 1969.
- Bitka, kakor življenje dolga. Pričevanja o revolucionarnem in osvobodilnem boju Slovencev. Ur. Ivan Križnar, Mira Mihevc. Ljubljana 1975.
- Bizjak Lojze: Gornja Vipavska v narodnoosvobodilni vojni. Ajdovščina 1967.
- Boj pod Triglavom. Zbornik. Ur. Ivan Jan. Gorje pri Bledu 1966.
- Bolnica »Franja«. Ur. Viktor Volčjak. Ljubljana 1960 (Dokazi. 3.)
- Bratož Hinko: Dnevnik partizana. Ljubljana 1961.
- Bravničar Dušan: O nekaterih značilnostih osvobodilnega boja v Sloveniji leta 1941, o nastanku in vlogi Narodne zaščite. Prispevki ZDG 11/1961 št. 1—2.
- Brejc Tomo: Začetek in razvoj vstaje na Gorenjskem. — Vstaja jugoslovanskih narodov. Ljubljana 1965.
- Butorovič Radule, Albert Klun: Tretja prekomorska brigada. Nova Gorica 1967. (Knjižnica NOV in POS. 25-II)
- Celje. Maribor 1968.
- Cerkljanski zbornik 1941—1945. Kranj 1964.
- Charlet Gaston: Kaznilnica v snegu. Ljubljana 1966.
- Derganc Franci: Okrvavljena roža. Ljubljana 1971.
- Desetletnica prvega zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, oktober 1943—oktober 1953. Kočevje 1953.
- 900 let Kranja. Spominski zbornik. Kranj 1960.
- Dobrovlje v borbi in svobodi. Dobrovlje 1955.
- Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji. Knj. 1—4. Ljubljana 1962—1968.
- Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji. Zbral in uredil Makso Šnuderl. Ljubljana 1949.
- Dolenjski zbornik. Novo mesto 1961.
- Dolgan Ervin: Začetki narodnoosvobodilne borbe v Primorju. — Vstaja jugoslovanskih narodov. Ljubljana 1965.
- Dovje in Mojstrana v letih 1941—1945. Kranj 1952.
- Fajdiga Mirko: Zidanškova brigada. Ljubljana 1975. (Knjižnica NOV in POS. 15.)
- Fajfar Tone: Odločitev. Spomini in partizanski dnevnik. Ljubljana 1966.
- Ferenc Tone: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943. Maribor 1967. (Knjižnica NOV in POS. 34.)
- Ferenc Tone: Kratek pregled razvoja KPS in OF v Slovenskem primorju od decembra 1942 do septembra 1943. Prispevki ZDG 1/1960 št. 1.
- Ferenc Tone: Muzej slovenskih izgnancev v Brestanici. Maribor 1971. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. 26.)

- Ferenc Tone: Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941—1945. Maribor 1968. (Knjižnica NOV in POS. 35.)
- Ferenc Tone, Milica Kacin-Wohinz, Tone Zorn: Slovenci v zamejstvu. Pregled zgodovine 1918—1945. Ljubljana 1974.
- Ferlež Ivan: Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941—1942. Ljubljana 1972. (Knjižnica NOV in POS. 2.)
- Filipič France: Pohorski bataljon. 3. izd. Ljubljana 1968.
- Gala Aleksander: Partizanski zdravnik. Ljubljana 1972.
- Gala Aleksander, Pavla Jerina-Lah: Slovenska vojaška partizanska bolnišnica »Pavla«. Nova Gorica 1967.
- Gerčar Janez: Begunje. Ljubljana 1975.
- Godina Ferdo: Prekmurje 1941—1945. Prišpevki k zgodovini NOB. Murska Sobota 1967.
- Gorenjska. 20 let vstaje. Kranj 1961.
- Gorenjska v borbi za svobodo. Kranj 1959—1961.
- Goriški zbornik 1947—1957. Ob deseti obletnici priključitve Slovenskega primorja k FLR Jugoslaviji. Nova Gorica 1957.
- Grabeljšek Karel: Vrhnika in okolica v boju za svobodo. Nova Gorica 1968.
- Gradivo za topografijo NOB. Ljubljana 1958, 1959.
- Hace Matevž: Komisarjevi zapiski. Ljubljana 1957—1959.
- Hace Matevž: Tretji zvezek komisarjevih zapiskov. Ljubljana 1976.
- Hribar Janez: Razvoj NOB na Notranjskem 1941. — Vstaja jugoslovanskih narodov. Ljubljana 1965.
- Hribnik Rudolf-Svarun: Dolomiti v NOB. Ljubljana 1974. (Knjižnica NOV in POS. 31/1.)
- Hribovšek Mitja: Prekmurska brigada. Ljubljana 1975. (Knjižnica NOV in POS. 32/II.)
- Hudales Zoran: Občina Trebnje v NOB. Ljubljana 1975. (Knjižnica OF. 3.)
- Isakovič Radosav: Kosovelova brigada. Ljubljana 1973. (Knjižnica NOV in POS. 22.)
- Iz boja junaške Ljubljane. Zbral in ur. Stane Koman. Ljubljana 1972.
- Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih brigad. Ljubljana 1952.
- Jan Ivan: Dražgoše. Ljubljana 1961.
- Jan Ivan: Dražgoška bitka. Ljubljana 1971.
- Jan Ivan: Med gorenjskimi partizani. Kranj 1956.
- Jarc Janko: Bela krajina v upor. Kronika. Ljubljana 1953.
- Jarc Janko: Kostanjevica in njena okolica v času narodnoosvobodilne vojne. — Kostanjevica na Krki. Kostanjevica 1953.
- Jarc Janko: Partizanski Rog. Maribor 1967.
- Jarc Janko, Jože Krall: Pregled važnejših dogodkov iz borb v letih 1941—1945. Ljubljana 1946.
- Jeklo in ljudje. Jeseniški zbornik. Knj. 1-3. Jesenice 1964—1975.
- Juvančič Ivo: Slovensko Primorje v osvobodilnem boju. — Slovensko Primorje in Istra. Beograd 1953.
- Kacin-Wohinz Milica: Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918—1921. Maribor 1972.
- Kamniški zbornik VII. Ljubljana 1961.
- Kardelj Edvard: Pot nove Jugoslavije. Članki in govori iz narodnoosvobodilne borbe 1941—1945. Ljubljana 1946.
- Klanjšček Zdravko: Štirinajsta na Štajerskem. Borec 26/1974 št. 2.
- Kliče glavni štab. Oris partizanskih zvez v Sloveniji. Ur. Stanko Petelin. Ljubljana 1972.
- Klun Albert: Prekomorci v narodnoosvobodilni vojni. Koper 1976.
- Komel Franta: Narodnoosvobodilna borba v Sloveniji 1941—1945. Maribor 1960.
- Koroška v borbi. Zbornik. Celovec 1951.
- Konobelj Franc: Pod Mežakljo in Karavanami so se uprli. Jesenice 1954.
- Krajevni leksikon Slovenije. Knj. 1 -3. Ljubljana 1968—1976.
- Krajevni leksikon Slovenije. Knj. 1 (rokopisno gradivo za popravke področja zgodovine NOB.) Lj. 1976.
- Krall Jože: Partizanske tiskarne na Slovenskem. Knj. 1-3. Ljubljana 1972—1976. (Knjižnica NOV in POS. 40.)
- Kramar Janez: Narodnoosvobodilni odbori v socebrskem okraju JKOl 1971.

- Kramar Janez: Oskar Kovačič, organizator NO gibanja na Primorskem. PDK XXIV/1968 (24. XII.) št. 297.
- Kramar Janez: Prvi tabor v Istri. Koper 1970.
- Kranj v borbi in svobodi. Zbornik. Ur. Slavko Beznik. Kranj 1954.
- Kranjec Francka: Slava Klavora. Maribor 1963. (Narodni heroji. 2.)
- Kronika o ilegalnem delu OF terena Ljubljana-Tabor. Ljubljana 1970.
- Kronološki pregled dogodkov v Ljubljani v prvi polovici 1942. leta. — Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS v Ljubljani 11/1958.
- Kronološki pregled dogodkov v Ljubljani v drugi polovici leta 1942. — Prispevki ZDG I. 1960 št. 1.
- Kuhar Lovro-Prežihov Voranc: Ustanovitev in delo organizacije komunistov na Ravnah 1920—1930. Koroški fužinar 1953 (1.V.) št. 4.
- Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS v Ljubljani. Ljubljana 1958.
- Litijski zbornik NOB I. Ljubljana 1969.
- Ljubeljsko taborišče, podružnica Mauthausna, Tržič 1962.
- Ljubljana v ilegali. Knj. 1-4. Ljubljana 1959—1970.
- Ljudje in kraji ob Pivki. Postojna 1975.
- Ljudstvo pod Storžičem v boju za svobodo. Zbornik občine Goriče. Goriče 1955.
- Loški razgledi IV/1957, V/1958, VIII/1961. Škofja Loka 1954.
- Lotrič Tone: Škofjeloški odred. Ljubljana, Škofja Loka 1971. (Knjižnica NOV in POS. 26/II.)
- Maribor 1941—1945. Maribor 1966.
- Med Mrzlico in Dobrovljami. Zbornik. Celje 1955.
- Mekinda Jože: Pohod II. grupe odredov na Štajersko. Ljubljana 1959.
- Menard Vilko: Kronika NOB terenov Tržaška cesta—Kozarje in »Lado Miklavc« Vič, Brdo, Vrhovci. Ljubljana 1971.
- Mengeški zbornik I., II. Mengeš 1954—1969.
- Metlika v plamenih. Metlika 1964.
- Mikuž Metod: Oris partizanske sanitete na Slovenskem. Ljubljana 1967.
- Mikuž Metod: Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917—1941. Ljubljana 1965.
- Mikuž Metod: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji. Knj. 1-5. Ljubljana 1960—1973.
- Mikuž Metod: Slovensko partizansko gospodarstvo v luči partizanskih dokumentov. Ljubljana 1969.
- Mikuž Stane: Spomenik narodnoosvobodilne borbe v Celju. Celje 1959.
- Muzeji in galerije v Sloveniji. Ljubljana 1972.
- Narodni heroji Jugoslavije. Knj. I. II. Beograd 1975.
- Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945. Ljubljana 1976.
- Nazarje v narodnoosvobodilni borbi 1941—1945. Nazarje 1955.
- Nedog Alenka: Kratek pregled delavskega gibanja in dejavnosti komunistične partije na Slovenskem od decembra 1934 do aprila 1941. — Zbornik fotografij iz delavskega gibanja in dejavnosti komunistične partije na Slovenskem 1867 do 1941. Knj. I/2. Ljubljana 1965.
- Novak Drago, Sida Podlesek, Miro Štubl: NOV v Pomurju. Murska Sobota 1961.
- Novak Drago: Prlekija v narodnoosvobodilni borbi. Murska Sobota 1965.
- Novak Drago: Prlekija. — Pomurje. Turistični vodnik. Murska Sobota 1969.
- Ob naprednem tisku. Murska Sobota 1962.
- Ob petdeseti obletnici meščanske šole v Ljutomeru 1919—1969. Zbral in ur. Drago Novak. Ljutomer 1969.
- Okupatorjevi zapori in taborišča. Ljubljana 1960.
- Ormož skozi stoletja. MariDor 1973.
- Ostrovška Milica: Jože Hermanko. Maribor 1963. (Narodni heroji. 1.)
- Ostrovška Milica: Kljub vsemu odpor. Knj. 1-3. Maribor 1963—1968.
- Padli v ognju revolucije. Krško 1970.
- Padlim tovarišem. (Ob odkritju spomenika v Murski Soboti 16. maja 1959.). Murska Sobota 1959.
- Pahor Drago: Prispevki k zgodovini ohranitve slovenskega šolstva na Primorskem 1943—1945. Trst 1974.

- Partizanski dnevnik 1944—1945. Kserografirana izdaja. Nova Gorica, Koper, Ljubljana 1975.
- Pavlin Mile: Jeseniško-bohinjski odred. Ljubljana 1970. (Knjižnica NOV in POS. 26/I.)
- Pavlin Mile: Kratka zgodovina 15. SNOUB. Ljubljana 1968. (Strojep. avtogr.)
- Pavlin Mile: Petnajsta brigada. Ljubljana 1969 (Knjižnica NOV in POS. 18.).
- Penič Lojze: Prihova in njena okolica v narodnoosvobodilni borbi. Slov. Bistrica 1963.
- Perovšek Janez: Naprej! Osmo slovenska narodnoosvobodilna brigada »Fran Levstik«. Beograd 1968. (Zapiski o vojnih brigadah. 11.)
- Peskar Jože: Dolenjski odred. Ljubljana 1976. (Knjižnica NOV in POS. 30/II.)
- 50 let gimnazije v Murski Soboti. — Iz veka v vek, iz roda v rod krvi gre tek, duh išče pot. Murska Sobota 1970.
- Petek Jože: S štirinajsto divizijo. Zbral Stane Skrabar. Ljubljana 1954.
- Petelin Stanko: Gradnikova brigada. Nova Gorica 1966. (Knjižnica NOV in POS. 7.)
- Petelin Stanko: Med Triglavom in Trstom. Ljubljana 1963.
- Petelin Stanko: Osvoboditev Slovenskega Primorja. Nova Gorica 1965. (Knjižnica NOV in POS. 32.)
- Petelin Stanko: Prešernova brigada. Nova Gorica 1967. (Knjižnica NOV in POS. 11.)
- Petelin Stanko: Vojkova brigada. Nova Gorica 1968. (Knjižnica NOV in POS. 20.)
- Petelin Stanko: Kronika Vojkove brigade. Ljubljana 1963. (Dokazi)
- Pirkovič Ivo: Partizanske bolnišnice v Gorjancih. Dolenjski list 1967 (21.IX.) št. 38 — (19. X.) št. 42.
- Pirkovič Ivo: Vstaja pod Gorjanci. Ljubljana 1967.
- Polič Radko: Belokranjski odred. Ljubljana 1975. (Knjižnica NOV in POS. 30/1.)
- Polič Radko: Čudežna pomlad. 3 deli. Ljubljana 1959—1961.
- Polič Radko: Ilova gora. Grosuplje 1961.
- Pomniki narodnoosvobodilnega boja v občini Kranj. Kranj 1975.
- Pomniki naše revolucije. Ljubljana 1961.
- Posavje I. Ur. Stanko Škaler. Brežice 1957.
- Poslovilna pisma žrtev za svobodo. 2. razširjena in dop. izdaja poslovilnih pisem za svobodo ustreljenih v okupirani slovenski Štajerski. Ur. Milan Ževart in Stane Terčak. Maribor 1969.
- Potočnik Franc: Koncentracijsko taborišče Rab. Koper 1975.
- Potočnik Jože: Slovenj Gradec 2. junij 1944. Zmaga XI SNOB Miloša Zidanška nad Nemci pod Veliko in Malo Kopo. — Prazniki slovenskih občin. Ljubljana 1975.
- Požgane slovenske vasi. Zbral in ur. Ferdo Godina. Ljubljana 1970.
- Požun Lojze: Celjska partizanska četa in njeno obdobje. Celje 1976.
- Požun Lojze: Druga grupa odredov slovenskih partizanskih čet. Celje 1967.
- Požun Lojze: Revirska četa leta 1941. Prispevki ZDG 11/1961 št. 1-2.
- Požun Lojze: Veličkova partizanska četa. Celjski zbornik 1971—1972. Celje 1972.
- Požun Lojze: Zadnji boj Savinjskega bataljona II. grupe odredov na Dobrovrljah. Celje 1970.
- Prazniki slovenskih občin. Ljubljana 1975.
- Predan Drago: Nabavni sektor »Nesti« pod Šmohorjem. — Liboje — 25. letnica »Svobode« 1929—1954. Liboje 1954.
- Pregled zgodovine Zveze komunistov Jugoslavije. Beograd, Ljubljana 1963.
- Prekomorci. Oris zgodovine prekomorskih brigad in drugih prekomorskih brigad NOVJ. Ljubljana 1964.
- Prilog historiji radničkog pokreta i narodnooslobodilačke borbe u Medimurju 1919. do 1959. godine. Čakovec 1959.
- Primorske brigade. Ljubljana 1953.
- Prispevki za zgodovino delavskega gibanja. Glasilo IZDG v Ljubljani. Ljubljana 1960—1974.
- Prvi junij 1924 v Trbovljah. Stenografski zapisnik. . . 2. izd. Ljubljana 1964.
- Ptujski zbornik II. Ptuj 1962.
- Rabski zbornik. Ljubljana 1953.
- Ravnikar-Podbevšek Štefanija: Sv. Urh. 2. izd. Ljubljana 1972.
- Rdeči revirji. Knj. I., II. Trbovlje 1970—1972.
- Reisp Sonja: Kričać — Radio Osvobodilne fronte. Ljubljana 1975. (Knjižnica OF. 4.)
- Resevna 1941—1961. ur. Stane Terčak. Celje, Šentjur 1961.
- Rimske Toplice v borbi in svobodi. Ur. Lev Tičar. Rimske Toplice 1954.

- Rojc Vida: Ptuj v boju za lepše dni. Ptuj 1960.
- Rojc Vida: Slovenskogoriška četa. Ptuj 1967.
- Roš Fran: Slovenski izgnanci v Srbiji 1941—1945. Maribor 1967.
- Saje Franček: Belogardizem. 2. dop. izd. Ljubljana 1952.
- Skopo 24. julija 1960. Skopo 1960.
- Slovenke v narodnoosvobodilnem boju. Zbornik dokumentov, člankov in spominov. Ur. Stana Gerk, Ivka Križnar, Štefanija Ravnikar-Podbevšek. Ljubljana 1970.
- Slovenski zbornik 1945. Ur. Juš Kozak. Ljubljana 1945.
- Slovensko Primorje in Istra. Beograd 1953.
- Spomeniki in spomska obeležja narodnoosvobodilne borbe v občini Ljutomer. Ljutomer 1973.
- Spomeniki naj govore. Zbornik spomenikov NOB v občini Novo mesto. Besedilo in ur. Ema Muser. Novo mesto 1972.
- Spomeniško Pomurje. Murska Sobota 1958.
- Spomini na partizanska leta. 1-4 zvezek. Ur. Ferdo Godina (4: France Bevk). Ljubljana 1946—1949.
- Stiplovšek Miroslav, Ivan Vidali: Pregled važnejših dogodkov v kamniškem partizanskem okrožju v letih 1941—1945. Mengeš 1960.
- Stiplovšek Miroslav: Šlandrova brigada. Ljubljana, Maribor 1971. (Knjižnica NOV in POS. 10.)
- Stiplovšek Miroslav, Ivan Vidali: Vstaja v Kamniku in okolici. Borec 1971 št. 6/7.
- Strle Franci: Med proletarci. Ljubljana 1953.
- Sušnik Tone: Napadli so Črno z 2000 možmi. Koroški fužinar XII/1962 (15. VIII) št. 8-12, 31.
- Svobodna Primorska. Zbor slovenskih pionirjev v Trnovskem gozdu. Ljubljana 1971.
- Šebjanič Franc: Prekmurje. — Pomurje. Turistični vodnik. Murska Sobota 1969.
- Šiftar Vanek: Razvoj ljudske oblasti med NOB v Jugoslaviji. 2 spremenjena in dop. izd. Maribor 1976.
- Šinkovec Črtomir: Uporni svet pod Snežnikom. Nova Gorica 1966.
- Škaler Stanko: Kozjanski bataljon od septembra 1942 do poletja 1943. Dolenjski zbornik 1961. Novo mesto 1961.
- Škaler Stanko: Kozjanski odred. DL XVIII/1967 (15. VI.) št. 24 — (10. VIII.) št. 32.
- Škaler Stanko: Posavje v letu 1941. Brežice 1958.
- Škerl France: Ljubljana v borbi. Ljubljana 1950.
- Škerl France: Ljubljanske srednje šole v letih 1941—1945. Ljubljana 1964.
- Štampohar Anton: Napredna gibanja in narodnoosvobodilni boj. — Novo mesto, kulturnozgodovinski vodnik Novo mesto. 1976.
- Štampohar Anton: Razvoj ljudske oblasti in kronološki popis pomembnejših dogodkov na območju občin Črnomelj, Metlika, Novo mesto in Trebnje 1941—1945. Novo mesto 1975.
- Štampohar Anton: Spomeniki in spomska obeležja v mestu. — Novo mesto, kulturnozgodovinski vodnik. Novo mesto 1976.
- Štolfa Milko: Med briškimi griči je posijalo sonce. Ljubljana 1963. (Dokazi 10.)
- Terčak Stane: Celjski Stari pisker. Ljubljana 1976.
- Terčak Stane: Frankolovski zločin. Ljubljana 1971.
- Terčak Stane: K zgodovini I. Celjske čete. Celjski zbornik 1961. Celje 1961.
- Terčak Stane: Partizansko šolstvo na okupiranem spodnjem Štajerskem. Letopis MNO LRS 11/1958.
- Terčak Stane: I. štajerski bataljon v letu 1941. Celjski zbornik 1951. Celje 1951.
- Terčak Stane: Revsova gestapovska skupina v Gornji Savinjski dolini. Celjski zbornik 1964. Celje 1964.
- Terčak Stane: Slovenska vojna partizanska bolnišnica Celje. Celjski zbornik 1968. Celje 1968.
- Terčak Stane: Štirinajsta. Celje 1967.
- Terčak Stane: Ukradeni otroci. 2. izd. Ljubljana 1973.
- Terčak Stane: Živi zid. Celje 1952.
- Tit Julij: Murska republika 1919. Murska Sobota 1970.
- Trebče v boju proti fašizmu. Trebče 1966.
63. Izvestje Gimnazije Dušana Kvedra v Ptuj 1869—1969. Ptuj 1969.

- Tolminski zbornik. Tolmin 1956.
- Traven Rezka: Julijska vstaja na obsavskem območju ljubljanskega okrožja. TV-15 1971, št. 29 in 30.
- Tribušon Zorka: Partijski kanali na Gorenjskem. Zbornik ob štiridesetletnici KPS. Ljubljana 1977.
- Umirali so v boju za svobodo. Murska Sobota, Lendava 1968.
- Veliki tolminski punt leta 1713. Nova Gorica 1973. (Berila. 3.)
- Videm-Krško nekdanj in danes. Zbornik. Ljubljana 1957.
- Vidic Jože: Beg z morišča. Ljubljana 1971.
- Vidic Jože: Po sledovih črne roke. Ljubljana 1975.
- Vilhar Srečko, Albert Klun: Po poteh Sardincev. Koper 1973.
- Vilhar Srečko, Albert Klun: Primorci in Istrani od pregnanstva do prekomorskih brigad. Ljubljana 1973. (Knjižnica NOV in POS. 41.)
- Vilhar Srečko, Albert Klun: Prva in druga prekomorska brigada. Nova Gorica 1967. (Knjižnica NOV in POS. 25/1.)
- Vitkovič Janez: Bela krajina skozi viharje k svobodi. Ljubljana 1961.
- Vodič po spominski razstavi v Starem piskru. Ur. Stane Terčak. Celje 1966.
- Vogrič Rudi: Boj Belokranjcev. Ljubljana 1973. (Knjižnica OF. 1.)
- Zadnik Maks: Istrski odred. Nova Gorica 1975. (Knjižnica NOV in POS. 27/1.)
- Zalaznik Franc: Dolga in težka pot 1941—1945. Maribor 1963.
- Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju od 1. do 3. oktobra 1943. Ljubljana 1953.
- Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni Jugoslavije. VI. del. Boji v Sloveniji. Knjiga 1-14. Ljubljana 1952—1972.
- Zbornik fotografij iz narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda 1941—1945. Ljubljana 1959 —
- Zbornik Naklo. Naklo 1960.
- Zbornik ob štiridesetletnici KPS. Ljubljana 1977.
- Zbornik prispevkov iz zgodovine delavskega gibanja med vojnima in iz narodnoosvobodilnega boja na področju občine Ljubljana Moste-Polje. Ljubljana 1965.
- Zupanc Ciril: Gradišče in Oševljek v NOB. Gradišče, Oševljek 1971.
- Zupanc Ciril: Mornar Sergej Mašera. Srečanja VII/1971. št. 31.
- Zupanc Ciril: Zapadno-primorsko okrožje. Tolmin 1973.
- Ževart Milan: Miha-Pintar Toledo. Maribor 1964. (Narodni heoriji. 4.)
- Ževart Milan: Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini. Ljubljana 1977. (Knjižnica OF. 5.)
- Ževart Milan, Stane Terčak: Od vstaje do zmage. Maribor 1966.
- Ževart Milan: Po sledovih narodnoosvobodilne vojne v mariborskem okraju. Maribor 1962.
- Žgajnar Matija: Ljubljana obkoljena z bo-dečo žico. — Partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane za leto 1960. Ljubljana 1960.
- Žolnir Bogdan: Dolič—Podklanec—Poljana. Koroški fužinar VI/1955 (29. XI.) št. 10-12.
- Žolnir Bogdan: Partizanski tisk ob Meži, Dravi, Mislinji. Maribor 1962.
- Žolnir Bogdan: Razvoj NOB v Meziški dolini. Koroški fužinar 1953. (1. V.) št. 4.
- Žolnir Bogdan: Slovenj Gradec ob občinskem prazniku 25. VIII. 1957. Slovenj Gradec 1957.
- Žolnir Bogdan: Vodič po muzeju NOB v Slovenjem gradcu. Koroški fužinar VI/1956 (29. XI.) št. 10-12.
- Župančič Jože: Zasavje v plamenih narodnoosvobodilne borbe. I. Litija 1952.
- Avtorji so uporabljali tudi gradivo iz evidence občinskih odborov Zveze združenj borcev NOV.
- Seznam obsega le najpomembnejše uporabljene knjige, razprave in članke. Navedeni so po abecednem redu avtorjev ali naslovov del.

Seznam kratic

AFŽ	Antifašistična fronta žena	KNOJ	Korpus narodne obrambe
AVNOJ	Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije	KNOO	Jugoslavije
CCNN	Camicie Nere (črnosrajčniki)	KO	krajevni narodnoosvobodilni odbor
CK KPJ	Centralni komite Komunistične partije Jugoslavije	KO ZB NOV	Kokrški odred
CK KPS	Centralni komite Komunistične partije Slovenije	KP	krajevni odbor Zveze borcev narodnoosvobodilne vojske
CK SKOJ	Centralni komitet Saveza Komunističke omladine Jugoslavije	KPJ	komunistična partija
CK ZKS	Centralni komite Zveze komunistov Slovenije	KPS	Komunistična partija Jugoslavije
CT KPS	Centralna tehnika Komunistične partije Slovenije	KS	Komunistična partija Slovenije
CVB	Centralna vojna bolnica	KSJ	krajevna skupnost
DKD (DPD)	delavsko kulturno društvo (delavsko prosvetno društvo)	LMS	Komunistična stranka Jugoslavije
DKFID	Društvo kmečkih fantov in deklet	LRS	Ljudska milica
DSS	delavska socialistična stranka	MOK	Ljudska mladina Slovenije
DZS	Denarni zavod Slovenije	NDSJ	Ljudska republika Slovenije
FLRJ	Federativna ljudska republika Jugoslavije	NO	Mornariški odred Koper
GG	gozdno gospodarstvo	NOB	Neodvisna delavska stranka Jugoslavije
GIOZSM	glavni iniciativni odbor Zveze slovenske mladine	NOG	narodna obramba
GO	Gorenjski odred	NOO	narodnoosvobodilni boj
GO ZZB	glavni odbor Zveze združenj borcev	NOV	narodnoosvobodilno gibanje
GŠ NOV in POS	Glavni štab Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije	NOVGRAD	narodnoosvobodilni odbor
HC	hidrocentrala	NOV in POJ	narodnoosvobodilna vojska
IOOF	Izvršni odbor Osvobodilne fronte	NOV in POS	narodnoosvobodilna vojska na gradnja
IPZ	Invalidski pevski zbor	N SZ	Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Jugoslavije
JA	Jugoslovanska armada	NUK	Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije
JLA	Jugoslovanska ljudska armada	NZ	Narodna strokovna zveza
JPO	Južnoprimorski odred	OF	Narodna in univerzitetna knjižnica
J SZ	Jugoslovanska strokovna zveza	OKKPH	Narodna zaščita
KI D	Kranjska industrijska družba	OK KPS	Osvobodilna fronta
			okrajni (okrožni) komite
			Komunistične partije
			Hrvatske
			okrajni (okrožni) komite
			Komunistične partije Slovenije

OK SKOJ	okrajni (okrožni) komite Saveza komunističke omladine Jugoslavije	RM	Reichsmark, nemška marka
OK KPS	okrajni (okrožni) komite Komunistične partije Slovenije	ROF ROOF	Radio Osvobodilne fronte rajonski odbor Osvobodilne fronte
OOOF	okrajni (okrožni) odbor Osvobodilne fronte	RO ZZB NOV	republiški odbor Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojske
00 ZB	okrajni (okrožni) odbor Zveze borcev	RT	rajonska tehnika
00 ZZB NOV občinski (okrajni)	odbor Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojske	SCVPB	Slovenska centralna vojna partizanska bolnica
ORJUNA	Organizacija jugoslovanskih nacionalistov	SDSJ (k)	Socialistična delavska stranka Jugoslavije (komunistov)
OVRA	Organizzazione Valontaria Repressione Antifascista (tajna fašistična policija)	SDSZJ	Splošna delavsko strokovna zveza Jugoslavije
OZNA	Odelenje za zaščito naroda	SKOJ	Savez komunističke omladine Jugoslavije
PAČ	proleterske akcijske čete	SKOJ	Savez komunističke omladine Jugoslavije
PD	planinski dom	SMRJ	Savez metalnih radnika Jugoslavije
PGD	prostovoljno gasilsko društvo	SNG	Slovensko narodno gledališče
PK	pokrajinski komite	SNOB	Slovenska narodnoosvobodilna brigada
PK KPJ	pokrajinski komite Komunistične partije Jugoslavije	SNOO	Slovenski narodnoosvobodilni odbor
PK KPS	pokrajinski komite Komunistične partije Slovenije	SNOS	Slovenski narodnoosvobodilni svet
PK SKOJ	pokrajinski komite Saveza komunističke omladine	SNOUB	Slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada
PK VOS	pokrajinski komite varnostno-obveščevalne službe	SPŽZ	Slovenska protifašistična ženska zveza
PNOO	pokrajinski narodnoosvobodilni odbor	SRS	Socialistična republika Slovenija
PNOS	pokrajinski narodnoosvobodilni svet	SS	Schutzstaffel (hitlerjevska policija)
POJ	partizanski odredi Jugoslavije	SVPB	Slovenska vojna partizanska bolnica
PTT	pošta, telegraf, telefon	SZ	Sovjetska zveza
RK KPS	rajonski komite Komunistične partije Slovenije	SZDL	Socialistična zveza delovnega ljudstva
RKS	Rdeči križ Slovenije	ŠD	športno društvo
RKSZDLS	republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije	TANJUG	Telegrafska agencija nove Jugoslavije
RK ZSMS	republiška konferenca Zveze socialistične mladine Slovenije	TIGR	Trst, Istra, Gorica, Reka
		TOZD	temeljna organizacija združenega dela
		TPD	Trboveljska premogokopna družba
		TV	terenski vod
		TVD	telovadno društvo

UB	udarna brigada	ZB NOV	Zveza borcev narodno-osvobodilne vojske
USAOJ	Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije	ZDA	Združene države Amerike
		ZI	Znanstveni inštitut
URSSJ	Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije	ZKJ	Zveza komunistov Jugoslavije
VDV	vojska državne varnosti	ZKS	Zveza komunistov Slovenije
VMO	Vrhovni medstrokovni odbor	ZSM	Zveza slovenske mladine
VOS OF	varnostno-obveščevalna služba Osvobodilne fronte	ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik
VPB	vojna partizanska bolnica	ZZB NOVJ	Zveza združenj borcev narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije
ZB LRS	Zveza borcev Ljudske republike Slovenije		

Seznam krajev

A

Abitanti 393
 Adlešiči 79, 101
 Adrijanci 343
 Ajba 408
 Ajbelj 123
 Ajdovščina 349, 351, 353, 354, 355, 356, 404, 409, 417
 Ajševica 404, 416
 Ambrož pod Krvavcem 226
 Ambrus 108, 149
 Andraž nad Polzelo 616
 Andrej nad Zmincem 263
 Anhovo 315, 417
 Apnenik 154
 Arja vas 616
 Arnače 603
 Artiče 471
 Artviže 437, 444
 Auschwitz (Poljska) 17, 246, 458, 519, 596
 Avber 444
 Avče 404, 408, 418
 Avšček (Nova Gorica) 408

B

Babiči 400
 Babinci 514
 Babna gora (Ljubljana—Vič—Rudnik) 60
 Babja gorica na Rogu 113
 Babna polica 309
 Babni vrt 226
 Babno 478
 Babno polje 309, 316
 Bač 380, 383, 387
 Bača pri Modreju 450
 Badiha (Koper) 400, 402
 Bakovci 339
 Balkovci 104
 Banjaloka 113, 114, 124
 Banjšice 418, 419
 Baraka (Nova Gorica) 418
 Bari (Italija) 80, 260, 390, 432
 Barka 444
 Bašelj 217, 226, 273
 Bate 418
 Batuje 356
 Bazovica (Italija) 380
 Begunje na Gorenjskem 182, 205, 206, 217, 222, 223, 224, 225, 236, 237, 240, 243, 245, 246, 261, 272, 274, 275, 277

Begunje pri Cerknici 311, 315, 316
 Beka 437, 444
 Bela (Ajdovščina) 356
 Bela cerkev 154, 162
 Bela peč 208
 Bela voda (Ribnica) 166, 167, 169
 Belanovica (Srbija) 433
 Belca 192, 199, 200
 Belčji vrh 101
 Bele vode 603
 Beli grič 174
 Belica (Kočevje) 114, 121, 122
 Belo (Ljubljana—Vič—Rudnik) 60, 523
 Belsko 434
 Beltinci 336, 337, 343, 344
 Benica 334, 337
 Beograd 23, 60, 274, 298
 Berčiče (Metlika) 83
 Beričevo 17
 Bertoki 393, 400
 Bertoši (Koper) 394, 398
 Besnica (Ljubljana—Moste—Polje) 33
 Bevče 603
 Bevke 322
 Bezena 530
 Bezgarji 114, 121, 122
 Bezovje pri Šentjurju 585
 Bezuljak 310
 Bičje 110, 111
 Bilaj (Hrvaška) 100
 Bileča (Bosna in Hercegovina) 117, 334
 Bilje 404, 418
 Bilpa Spodnja 82
 Biograd na moru (Hrvaška) 171
 Birčna vas (Novo mesto) 154, 155
 Bistra (Ravne na Koroškem) 287
 Bistra (Vrhnika) 328
 Bistrica (Črnomelj) 88
 Bistrica (Kranj) 217
 Bistrica ob Sotli 470, 586, 589
 Bistrica pri Mokronogu 173
 Bistrica pri Rožu (Avstrija) 197
 Bistrica pri Rušah 530
 Bistrica pri Trziču 270, 277
 Bitnje 246
 Bizeljsko 372, 373, 469, 471
 Bizovik 33, 37
 Blagovica 170, 182, 187, 191
 Blanca 566, 568
 Blatni dol 327

- Blatno 471
 Bled 200, 201, 217, 239, 240, 244, 245, 246, 418
 Blejska Dobrava 194, 198, 199, 200, 203
 Blekova vas 318, 320
 Bloke (Velike Bloke) 164, 311
 Bloška Polica 310
 Boben 488
 Bobovek 227
 Bočka (Metlika) 136
 Bočna 537, 538, 541
 Bodešče 247
 Bodonci 343
 Boginja vas 85, 132
 Boharina 576
 Bohinjska Bela 247
 Bohinjska Bistrica 237, 247
 Bohinjska Češnjica 247
 Bohor (Brežice) 586
 Bojanci 80, 101
 Bojanja vas 132
 Bolfenk 550
 Bolehnečici 508
 Bonetovšče (Nova Gorica) 409
 Bonini 400
 Borjana 450, 457, 460
 Borje 191
 Borovci 49
 Borovec pri Kočevski Reki 114
 Borovnica 62, 70, 73, 318, 322, 323, 324, 325, 327, 328
 Boršt (Koper) 393, 400, 437
 Boršt (Metlika) 132
 Boršt (Trst) 456
 Bosljiva loka 125
 Bosiljevo (Hrvaška) 108
 Boštanj 566, 568
 Bovec 225, 450, 451, 455, 460, 462, 465
 Božakovo 132, 139
 Bomhéc (Lendava) 334
 Božje 570, 574
 Branik 48, 405, 414, 418, 438, 439
 Branik nad Muto 564
 Branoslavci 508
 Braslovče 213, 538, 594, 616, 619
 Bratislavci 550
 Bratonci 343
 Brda (Idrija) 366
 Brda (Slovenj Gradec) 304
 Brdca (Celje) 476, 479
 Brdce (Hrastnik) 488
 Brdce nad Dobrno 478
 Brdce pri Kožbani 418
 Brdo (Domžale) 181
 Brdo (Kranj) 227, 269
 Brdo (Mozirje) 541
 Brdo pri Lukovici 187
 Breg (Celje) 596
 Breg (Ptuj) 556
 Breg (Sevnica) 581
 Breg ob Kokri 227
 Breg pri Borovnici 323, 324, 328
 Breg pri Litiji 505
 Breg pri Polzeli 612
 Breg pri Zagradcu 105
 Bregansko selo 471
 Breginj 450, 460, 461, 464
 Brestanica (prej Rajhenburg) 127, 129, 302, 469, 471, 522
 Brestovica pri Komnu 444
 Brestovica pri Povirju 444
 Brestrnica 516, 530
 Breze (Laško) 491, 494
 Breze (Šentjur pri Celju) 582
 Brezen 576
 Brezina 469, 471
 Brezje (Radovljica) 247
 Brezje (Zagorje ob Savi) 607
 Brezje nad Kamnikom 214
 Brezje nad Semičem 82
 Brezje pri Dobrovi 166
 Brezje pri Dobu 181
 Brezje pri Pijavi gorici 68
 Brezje pri Tržiču 270, 272, 277
 Breznica (Jesenice) 198, 200
 Breznica (Ravne na Koroškem) 287
 Breznica pod Lubnikom 252
 Brezno (Radlje ob Dravi) 560, 564
 Brezova Reber 101
 Brezova Reber pri Dvoru 142, 171
 Brezovica (Lendava) 333
 Brezovica (Radovljica) 247
 Brezovica (Sežana) 444
 Brezovica pri Borovnici 323, 324, 328
 Brezovica pri Dobu 184, 187
 Brezovica pri Gradinu 393, 397, 401
 Brezovica pri Ljubljani 68, 73
 Brezovica pri Predgradu 126
 Brežice 182, 469, 470, 471, 586
 Brinje (Trebnje) 174
 Britof 214, 227
 Brje 356
 Brnik (Kranj) 189
 Brod na Kolpi 115, 152
 Brod pri Kostanjevici 127
 Brode (Škofja Loka) 255, 263

Bršljin 147, 155, 158
 Buče (Šmarje pri Jelšah) 591
 Buče (Sevnica) 582
 Bučka 81, 152, 566, 568
 Bučkovci 508, 514
 Budanje 356
 Budimpešta 340, 343
 Buje 426
 Bukov vrh 257
 Bukovec (Slovenska Bistrica) 574
 Bukovica (Cerknica) 316
 Bukovica (Laško) 494, 594
 Bukovica (Nova Gorica) 418
 Bukovica (Škofja Loka) 263
 Bukovica pri Vodica 41, 56
 Bukovje (Postojna) 429, 432, 434
 Bukovje (Slovenj Gradec) 301
 Bukovnica 338
 Bukovo (danes Grahovo) 360, 376, 378
 Bukovščica 252
 Bušinja vas 134, 139
 Butajnova 69
 Butoraj 101
 Buzet (SR Hrvaška) 401

C

Cajnarje 310, 316
 Cankova 344
 Caprese Michelangelo v Toscani (Italija) 396
 Cegelnica 218
 Cegelnica pri Novem mestu 160
 Celarje 325
 Celje 24, 53, 134, 189, 193, 299, 302, 474, 475, 476, 477, 479, 481, 491, 493, 498, 499, 517, 521, 532, 576, 577, 580, 586, 588, 590, 595, 596, 604, 612, 613, 614, 615, 616
 Celovec 20, 197
 Centa 69
 Cerkljanski vrh 360
 Cerklje na Gorenjskem 218, 225, 227
 Cerklje ob Krki 127, 472
 Cerknica 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 319, 452
 Cerkno 44, 231, 255, 265, 267, 360, 361, 362, 363, 372, 374, 376, 378, 388, 406, 421
 Cerkenjak 500
 Cerkvišče 80, 101
 Cerov log 142
 Cerovec (Novo mesto) 155

Cerovec (Šentjur pri Celju) 580
 Cerovo 407
 Cesta (Ajdovščina) 349, 350, 356
 Cesta pri Starem Logu 115
 Ceste (Logatec) 320
 Cetinje (Črna gora) 354
 Cetošič na Žumberku (Hrvaška) 137
 Cezanjevci 508, 509, 514, 547
 Cezlak 570, 571, 574
 Ciglence 516
 Cikava (Grosuplje) 108
 Cirkovce 500, 556
 Cirkulane 544, 550, 556
 Cleveland (ZDA) 85
 Col 356
 Coljava 437
 Crngrob 17, 224, 225, 263, 266
 Cunea (Italija) 354
 Cven 509, 512, 514
 Cvetež (Litija) 505, 594
 Cvetkovci 544, 547, 556
 Cvetrož 405
 Cvibelj 146, 162

Č

Čabar (Hrvaška) 115, 116
 Čačič (Spodnji, Zgornji) 114, 121
 Čadovlje pri Trziču 270
 Čadram 24, 570, 574
 Čadrg 451, 461, 465
 Čatež 170, 174
 Čatež ob Savi 472
 Čebine 85, 198, 592, 593
 Čee (Hrastnik) 489
 Čee (Trbovlje) 592, 597
 Čedad (Italija) 450
 Čedem 472
 Čekovnik 351, 363, 368, 417
 Čelje 380, 386, 387
 Čemšenik 609, 610
 Čentur 400
 Čepič (Hrvaška) 402
 Čeplez 378
 Čeplje (Kočevje) 97, 100
 Čepovan 374, 405, 406, 418, 419
 Čepulje 225
 Češča vas 151, 160
 Češnjica pri Kropi 247, 262, 264
 Češnjice (Domžale) 187
 Češnjice pri Moravčah 187
 Češnjice pri Trebelnem 173
 Češnjice v Tuhinju 213

- Čezsoča 451, 452, 461
 Čežarji 393, 394, 397, 400
 Čiginj 465
 Čirčiče (Kranj) 222
 Čohovo 316
 Čolnišče 608, 610
 Črenšovci 333, 336, 346
 Črešnjevci 482
 Črešnjevec (Slovenska Bistrica) 574
 Črešnjevec pri Semiču 80
 Čreta (Laško) 494
 Čreta (Maribor) 516
 Čreta (Žalec) 612, 616
 Čreta pri Kokarju 541
 Črmljenšak (Lenart) 498
 črmošnjice 80, 81, 88, 150, 151, 175
 Črna na Koroškem 170, 287, 288, 293, 600
 Črna vas 63, 64, 69
 Črneča vas 130
 Črneče 284, 285
 Črni kal 394, 397, 398, 400
 Črni potok pri Kočevju 121
 Črni vrh (Idrija) 364, 365, 375, 376, 379
 Črni vrh (Ljubljana—Vič—Rudnik) 64
 Črni vrh (Žalec) 616
 Črniče 349, 351, 354, 356, 417
 Črnivec 247
 Črnomelj 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86,
 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98,
 99, 100, 101, 102, 103, 116, 124, 136,
 140
 Črnotiče 400
 Črnuče 13, 14, 15, 18, 43, 47, 243, 351,
 443
 Čukarica (Beograd) 433
 Čumič (Srbija) 433
- Daber 452
 Dachau (ZR Nemčija) 24, 206, 305, 344,
 567
 Damelj 87
 Dane (Cerknica) 316
 Dane (Ribnica) 164
 Dane pri Sežani 444
 Darosava (Srbija) 433
 Davča 252, 253, 256, 262, 263, 264, 265,
 266, 365, 366
 Debeče 108
 Debenec 174
 Debro 494
 Dečja vas pri Zagradcu 112
- Dekani 393, 394, 396, 401
 Delnice (SR Hrvaška) 113
 Delnice (Škofja Loka) 253, 264
 Desenci 556
 Déskle 406, 407, 417, 419
 Desnjak 509
 Desternik 556
 Dežno pri Podlehniku 551
 Dilce (Postojna) 432
 Divača 431, 441, 444
 Dob 173, 183, 187
 Dobec 315
 Dobeno 14, 15, 16, 187
 Doberdob (Italija) 413
 Dobje 264
 Dobje pri Planini 302, 580, 584
 Dobljar 407
 Dobljče 86, 87, 88
 Dobova 470, 472, 586
 Dobovec 593, 597
 Dobračeva 267
 Dobrava (Krško) 128, 131
 Dobrava (Ptuj) 553
 Dobrava ob Krki 127
 Dobrava pri Črnučah 15, 243
 Dobravice (Dolnje, Gornje) 133, 140
 Dobravlje (Ajdovščina) 29, 356
 Dobrije 288, 295
 Dobrna 476, 478, 479, 594
 Dobrnič 170, 171, 174, 175, 177
 Dobrova (Celje) 477, 479
 Dobrova (Ljubljana—Vič—Rudnik) 69
 Dobrovce 527, 530
 Dobrovlje (Žalec) 613, 616
 Dobrovnik 338
 Dobrovo (Krško) 129
 Dobrovo (Nova Gorica) 419
 Dobrteša vas 617
 Dol (Ajdovščina) 353
 Dol (Nova Gorica) 406
 Dol (Novo mesto) 150
 Dol pri Borovnici 323
 Dol pri Hrastniku 489, 592
 Dol pri Hrastovljah 393
 Dol pri Ljubljani 18
 Dol pri Vogljah 449
 Dolanci 444
 Dolenja Brezovica (Novo mesto 144, 155
 Dolenja Nemška vas 171, 175
 Dolenja Straža 143, 155, 156, 171
 Dolenja Trebuša 452, 461
 Dolenja vas (Ribnica) 163, 167
 Dolenja vas (Škofja Loka) 246, 264

- Dolenja vas (Žalec) 613, 618
 Dolenja vas pri Črnomlju 92
 Dolenja vas pri Krškem 129
 Dolenja vas pri Polhovem Gradcu 69
 Dolenja vas pri Senožečah 437, 445
 Dolenja vas pri Temenici 105
 Dolenje (Domžale) 187
 Dolenje Gradišče 155
 Dolenje Kamence 155
 Dolenje Kamenje 155
 Dolenje Lakovnice 154, 155
 Dolenji Novaki 364, 365, 376
 Dolenji vrh 171
 Dolenjske Toplice 81, 143, 147, 152, 155
 Dolga poljana 356
 Dolga vas (Kočevje) 121
 Dolgi laz 452
 Dolič (Gornji, Spodnji, Srednji) 298, 301, 476
 Dolina 270, 273
 Dolje 465
 Dolnja Bistrica 336
 Dolnja Bitnja 381, 384
 Dolnja Briga 114, 116
 Dolnja Košana 434
 Dolnja Lokvica 139
 Dolnji Ajdovec 143, 155
 Dolnji Zemon 387
 Dolsko 37
 Dolšce 128
 Dolž 142, 156
 Domžale 181, 182, 185, 186, 187, 189, 210, 215, 283
 Donačka gora 590
 Donje Stative (Hrvaška) 79
 Dorfarje 264
 Dornava 556
 Dornberk 419
 Doropolje 582
 Doslcvče 200
 Dovje 192, 200
 Dovže 297, 301
 Draga (Kočevje) 115, 116, 125, 164
 Draga (Sežana) 439
 Dragatuš 81, 88, 89, 91
 Drage 132, 135, 136, 139
 Dragomelj 19, 188
 Dragomlja vas 133, 137, 141
 Dragonja 427
 Dragotinci 482
 Dragovanja vas 90
 Drama 156
 Dramlje (Šentjur pri Celju) 479, 579, 580, 584
 Drašiči 133, 139, 146
 Dravograd 283, 284, 285, 288, 292, 296, 299, 300, 303, 304, 327
 Draža vas 577
 Dražgoše 50, 219, 225, 239, 240, 241, 253, 254, 257, 258, 261
 Drča 144
 Drečji vrh 175
 Drenik 110, 111
 Drenov grič 322, 323, 324
 Drešinja vas 617
 Drevenik 589
 Drežnica 453, 461, 462
 Drežnik (Kočevje) 123
 Drežniške Ravne 461
 Organja sela 150, 151, 156, 161
 Drglerija (Ljubljana—Vič—Rudnik) 75
 Družmirje 603
 Drvar 65, 164
 Dubrovnik 354
 Dule (Ribnica) 111
 Dunaj 23, 193, 198, 273, 292
 Dupeljne 184
 Duplek (Spodnji, Zgornji) 530
 Duplica 208
 Duplje (Spodnje) 218, 225
 Dutovlje 439, 445
 Dvor (Novo mesto) 144, 156
 Dvor pri Polhovem Gradcu 69
 Dvori nad Izolo 390, 391
 Dvorišče (Hrvaška) 310
 Dvorjane 530

 E

 Erzelj 350, 356

 F

 Fabci 381, 388
 Fala 516, 517
 Fara (Kočevje) 125
 Fara (Postojna) 434
 Fijeroga 398, 402
 Flossenbug (ZR Nemčija) 345
 Fokovci 338
 Foni (Tolmin) 459
 Fram 517, 531
 Frankolovo 477, 480, 577
 Frata (Novo mesto) 143, 155
 Frohnleiten pri Gradcu (Avstrija) 519

Fužine (Ljubljana—Moste—Polje) 37

Fužine (Škofja Loka) 269, 270

G

Gaber pri Semiču 81

Gaberje (Celje) 479

Gabrje (Ajdovščina) 350, 356

Gabrje (danes Dolanci) 444

Gabrje (Ljubljana—Vič—Rudnik) 61, 69

Gabrje (Novo mesto) 156

Gabrje (Tolmin) 453, 465

Gabrje pod Špilkom 181, 182

Gabrje pri Ilovi gori 105

Gabrk (Ilirska Bistrica) 381, 385

Gabrk (Sežana) 437, 440

Gabrk (Škofja Loka) 264

Gabrke 603

Gabrovčec 106

Gabrovec pri Dramljah 479

Gabrovica pri Črnem Kalu 394, 398, 400,
401

Gabrovica pri Komnu 438, 439, 445

Gabrovka (Litija) 95, 174, 501, 505

Gabrsko 593, 597

Gačnik (Maribor) 517

Gačnik (Tolmin) 374, 453

Gaj (Slovenska Bistrica) 574

Gaj nad Mariborom 517, 531, 534

Galicija 617

Gameljne (Spodnje, Srednje, Zgornje) 14,
15, 50

Gančani 334, 338

Gavce 603

Gažon 401

Gerovo (Hrvaška) 122

Geršiči 133, 136, 139, 140

Glem 393

Globodol (Dolenji) 156

Globoko (Brežice) 471, 472

Globoko (Radovljica) 247

Gmajna (Nova Gorica) 420

Gneč (Mozirje) 541

Gneče (Skorno pri Šoštanju) 600

Gobovce 227

Goče 350, 357

Gočova 500

Godešič 264

Godovič 365, 370, 377

Gojače 350, 357

Golavabuka 296, 304

Golčaj 182

Golče 610

Golek (Črnomelj) 88

Golišče 501

Golnik 227

Golo 61, 63, 69

Golo brdo (Ljubljana—Šiška) 56, 219

Golobinjek pri Planini 580, 582, 584

Golušnik 144, 156

Gomanci 385, 387

Gomila (Trebnje) 173, 175

Gomilnica 408

Gomilsko 617

Gonars (Italija) 13, 35, 47, 259, 443

Gonjače 419

Gora (Laško) 497

Gore (Hrastnik) 489

Gore (Idrija) 366

Goreljek 238, 247

Gorenje Belobrdo 373

Gorenja Kanomlja 366

Gorenja Podgora 97

Gorenja Stara vas 156

Gorenja straža 156

Gorenja Trebuša 372, 374, 416, 453, 454,
461

Gorenja vas (Nova Gorica) 408

Gorenja vas (Škofja Loka) 255, 257, 258,
264

Gorenja žaga 460

Gorenja Žetina 254

Gorenjci pri Adlešičih 79

Gorenje (Postojna) 429

Gorenje Karteljevo 156

Gorenje Lakovnice 154

Gorenje Otave 311

Gorenje Polje 156

Gorenje pri Zrečah 578

Gorenje Sušice 157

Gorenje Vrhpolje 144, 157

Gorenje Zabukovje 171

Gorenji Leskovec 129

Gorenji Lokovec 420

Gorenji Novaki 254, 366

Gorenji Podboršt pri Veliki Loki 175

Gorenji Suhadol 144

Gorenji vrh pri Dobrniču 171

Gorenji Vrsnik 366

Gorica (Črnomelj) 87, 101

Gorica (Italija) 54, 165, 193, 349, 351,
362, 367, 375, 404, 407, 412, 413, 415,
417, 442, 455

Gorica pri Šmartnem 477, 479, 617

Goričane 41, 42, 50, 56, 99

Goriče (Kranj) 225, 227

- Gorišnica 551, 557
 Gorjane 586
 Gorjansko 438, 445
 Gorje (Idrija) 366
 Gorje (Spodnje, Zgornje) 194, 200, 251, 418
 Gorjuša 182
 Gorjuše 237, 247, 248
 Gornja Bistrica 336
 Gornja Bitnja 381, 384
 Gornja Branica 440, 441
 Gornja Košana 429
 Gornja Lokvica 139
 Gornja Paka 102
 Gornja Radgona 338, 345, 388, 482, 483, 484, 485, 486, 508, 545, 547
 Gornja Topla Reber 93
 Gornja vas pri Preboldu 613, 617
 Gornje Cerovo 407, 419
 Gornje Laze 86, 89, 95, 97, 102
 Gornji Dolič 296
 Gornji grad 211, 537, 538, 539, 541
 Gornji Ig 62
 Gornji Ivanjci 483
 Gornji Milanovac (Srbija) 344
 Gornji Podšumberk 173
 Gornji Zemon 381
 Goropeke 265
 Gospič (Hrvaška) 100
 Gosteče 265
 Gotenica 114, 116, 165
 Gotovlje 617
 Govce 491
 Gozd (Tržič) 271
 Gozd Martuljek 201
 Gozdec 497
 Grabe (Ormož) 544
 Grabne (Šentjur pri Celju) 583
 Grabovec 134
 Gračišče 394, 401
 Gračnica (Laško) 494
 Grad (Murska Sobota) 344
 Grad (Nova Gorica) 419
 Gradac 132, 133, 134, 139, 140
 Gradec (Avstrija) 236, 412, 525, 526, 555, 572, 601
 Gradec (Črnomelj) 80, 87, 89, 98, 99, 100
 Gradin 393, 401
 Gradinje (Krško) 131
 Gradišče (Kamnik) 208
 Gradišče na Kozjaku 517, 531
 Gradišče nad Prvačino 419
 Gradišče pri Lukovici 188
 Gradišče pri Vipavi 357
 Gradišče v Slovenskih Goricah 498, 500
 Gradnik 89
 Gradnje (Sežana) 444
 Grahovo 68, 118, 311, 314, 317
 Grahovo ob Bači 454, 461
 Grahovše 270, 271, 272, 275, 278
 Grajska vas 613
 Graška gora 297, 300, 303, 604
 Gravina (Italija) 99
 Grčarevec 319, 327
 Grčarice 119, 125, 163, 167
 Grduni 104
 Greben 459
 Grgar 200, 419
 Griblje 79, 80, 86, 101
 Grič pri Klevevžu 157
 Gričice 136
 Griže (Idrija) 368
 Griže (Žalec) 612, 614, 617
 Grlava 509, 510
 Grm (Grosuplje) 108
 Grm (Novo mesto) 159
 Grm (Trebnje) 176
 Groblje 157
 Grosuplje 96, 106, 107, 108, 109, 110, 152
 Grudnica 454
 Grušče 581
 Gubno 582
 Gumnišče 69
 Gusen pri Mauthausen-u 28
- H
- Hajdina 551, 557
 Hallein pri Salzburgu 25
 Harije 387
 Henina 492, 495
 Hermanci 513, 544, 547
 Hinje 124, 154, 157
 Hinjice (Sevnica) 566
 Hlebce 248
 Hlevnik 407, 459
 Hobovše pri Stari Oselici 258
 Hoče (Spodnje, Zgornje) 531
 Hočevje 149
 Holmec 291
 Hom 208
 Homec 185, 188, 215
 Homec-Brdo 538
 Horjul 69, 320, 323, 326
 Hotavlje 265, 267
 Hotedrščica 319, 320

Hotenje 452
 Hotovlje 254, 265
 Hrast pri Jugorju 135
 Hrastenice 61
 Hrastje (Novo mesto) 157
 Hrastje-Mota 483
 Hrastnik (Domžale) 182
 Hrastnik (Hrastnik) 487, 488, 489, 496,
 497, 593, 594, 596, 615
 Hrastnik (Zagorje ob Savi) 608
 Hrastovec (Velenje) 603
 Hraštovlje 393
 Hraše (Radovljica) 248
 Hrenovice 429, 434
 Hrib — Loški potok 167
 Hrib pri Koprivniku 116, 117
 Hrovača 167
 Hribarjevo 311, 580
 Hrpeljci 394
 Hrpelje 445
 Hruševica 438
 H ruševje 432, 434
 Hruševka 213
 Hruševlje 419
 Hruševo 61, 69
 Hrušica (Ilirska Bistrica) 388, 389
 Hrušica (Jesenice) 192, 193, 201
 Hrvatini 401
 Hrvoji 401
 Huda jama 494, 607
 Hudajužna 456
 Hudeje 175
 Hudi graben 278
 Hudi kot 564
 Hudinja 477, 479
 Hudo (Grosuplje) 105, 109
 Huje 381, 385
 Hum 407, 419
 Humarji 408

I

Idrija 224, 351, 360, 365, 366, 367, 368,
 370, 371, 373, 377, 379, 417, 453
 Idrija pri Bači 462
 Idrijska Bela 352, 368, 379
 Idrijski Log 368, 379
 Idrske Krnice, 369, 378
 Idrsko 462
 Ig 62, 75
 Ihan 182, 183, 186, 188
 Ilirska Bistrica 380, 381, 382, 383, 384,
 386, 388, 430, 441
 Illovci 513, 527
 Inlauf (danes Borovec pri Kočevski Reki)
 115
 Innsbruck 45
 Iška 62
 Iška vas 62, 69, 75
 Ivanci 548
 Ivančna gorica 109, 110, 174
 Ivanje selo 327
 Ivanji grad 445
 Ivanjica (SR Hrvaška) 15, 16, 117, 243,
 351, 433, 551, 601
 Ivanjkovci 544, 547, 548, 549
 Ivenca 479
 Izlake 608, 610
 Izola 390, 391, 392, 426, 428

J

Jablanica (Ilirska Bistrica) 382, 385, 389
 Jagodje 392
 Jagršče 364, 369, 378
 Jajce 137
 Jakobski dol 518, 531
 Jama pri Dvoru 145
 Jamnik 219, 227, 242
 Janče (Ljubljana—Moste—Polje) 33, 37,
 106, 107, 501, 502, 607
 Janževski vrh 560
 Jareninski dol (prej Jarenina) 346, 531
 Jastrebc 545
 Javhe (Grosuplje) 105
 Javorje (Ravne na Koroškem) 287, 288, 294
 Javorje (Škofja Loka) 265, 266
 Javorje pri Gabrovki 505
 Javornik (Celje) 583
 Javornik (Idrija) 365, 370
 Javornik (Jesenice) 192, 193, 194, 195,
 196, 197, 202, 204, 251
 Javornik (Kranj) 223
 Javorniški Rovt 192, 201, 203
 Javorovica 95, 145
 Jazbina (Ravne na Koroškem) 288, 291,
 295
 Jazbine (Nova Gorica) 416, 425
 Jazne 370
 Jelce 582
 Jelenče 518
 Jelendol (Tržič) 270, 272, 278
 Jelenov žleb 163, 164
 Jelični vrh 366
 Jelovec (Ribnica) 486
 Jelša 182

Jelšane 382, 388
 Jelše (Krško) 127
 Jereka 238, 248
 Jermendol 309
 Jernej pri Ločah 578
 Jesenica 370, 378
 Jesenice 24, 47, 192, 193, 194, 195, 196,
 197, 198, 202, 203, 204, 205, 206, 221,
 222, 240, 242, 245, 246, 276
 Ješenca 531
 Jevnica 35, 501, 502, 505, 506
 Jezero Dolenje 51, 219
 Jezero (Ljubljana—Vič—Rudnik) 73
 Jezersko (Spodnje, Zgornje) 219, 220, 222
 Josipdol 560
 Jošt nad Kranjem 220, 227, 232
 Jugorje 139, 156
 Jurgovo (Slovenska Bistrica) 571, 574
 Jurišče 383, 430, 433
 Jurjeviča 167
 Jurka vas 161
 Jurklošter 491, 492, 494, 587
 Jurna vas 157
 Juršinci 557
 Juvanje 538

K

Kačiče-Pared 437, 445
 Kajndol 325
 Kal (Hrastnik) 489, 596, 597, 610, 615
 Kal (Tolmin) 459
 Kal-Koritnica 462
 Kal nad Kanalom 408, 419, 452
 Kalce (Logatec) 319, 327
 Kalce (Zagorje ob Savi) 611
 Kališe (Kamnik) 208
 Kališe (Logatec) 319, 327
 Kališe (Škofja Loka) 255
 Kalpbje 584
 Kambreško 408
 Kamna gorica (Ljubljana—Šiška) 56
 Kamna gorica (Radovljica) 238, 248
 Kamnica (Maribor) 532
 Kamnik 41, 43, 70, 73, 153, 186, 189, 205,
 208, 209, 211, 212, 213, 214, 215, 245,
 538
 Kamnik pod Krimom 62, 70
 Kamniška Bistrica 185, 188, 209, 210,
 214, 218, 220, 538
 Kamnje (Ajdovščina) 357
 Kamnje (Radovljica) 248
 Kamno 456

Kanal 408, 419, 423, 452
 Kanalski Lom 452, 455, 463
 Kandrše 618
 Kanižarica 83, 89, 90, 91, 92
 Kapela 483, 486
 Kapele 470, 472
 Kapla (Spodnja, Zgornja) 564
 Kaplja vas (Žalec) 614, 617, 618
 Karlovac 79, 132, 146, 310
 Karlovica 70, 72
 Karteljevo 329
 Kasaze 614, 617
 Katarina 596
 Kavaliči 398
 Kazarje 431
 Kazlje 438, 445
 Kebelj 574
 Kerestinac (Hrvaška) 546
 Kicar 551
 Kidričevo 551, 552
 Kilovče 383, 384, 386, 389
 Kisovec 610
 Kladje (Idrija) 378
 Kladje (Laško) 497
 Klanec (Kranj) 221
 Klanec pri Gabrovki 505
 Klavže 450
 Kleč 83
 Kleče 38
 Klek 596, 597
 Klopce (Ljubljana—Moste—Polje) 37
 Klošter 134, 139
 Kneške Ravne 455
 Knezdol 593, 597
 Kneža 462
 Knežak 383, 388, 389
 Knežja njiva 312
 Knežec 588
 Kobarid 450, 455, 458, 460, 462, 465
 Kobjeglava 438, 439, 445, 448
 Koblek 479
 Koboli 350, 438
 Kočevje (Črnomelj) 90
 Kočevje (Kočevje) 68, 74, 85, 87, 88, 91,
 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121,
 122, 123, 124, 125, 149, 152, 153, 159,
 163, 164, 165, 175, 312, 441
 Kočevske Poljane 157
 Kočevska Reka 114, 119, 125, 138, 163,
 165
 Kočevše 375
 Kočna 197, 199, 205
 Kog 581

- Kojca 360, 376
 Kojsko 13, 407, 408, 417, 420, 425, 541
 Kokra 220, 221, 223, 228, 260, 270, 275
 Kokrica 228
 Količevo 54, 181, 183, 188, 191
 Kolovec 183, 188, 205
 Kolovrat 607, 610
 Komarno (Madžarska) 340
 Komarna vas 90, 91, 102
 Komen 405, 438, 439, 442, 444, 445
 Komenda 210, 214, 218
 Komenska Dobrava 210, 227
 Kompole 479, 480
 Kompolje 149
 Konca vas 117, 119, 120
 Konjiška vas 576
 Kontovel (Italija) 395
 Koper 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398,
 399, 400, 401, 402, 403, 426, 446
 Kopriva (Sežana) 118, 439, 442, 446
 Koprivna 289, 290, 294
 Koprivnica 129, 581
 Koprivnik (Kočevje) 116, 120, 124
 Koprivnik (Škofja Loka) 258, 265
 Koprivnik v Bohinju 237, 238, 247, 248
 Koren (Nova Gorica) 452
 Korena (Spodnja, Zgornja) 531
 Korenitka 175
 Koreno 186, 188
 Korinj 105, 149
 Koritnica (Tolmin) 462
 Koritnice 383, 388
 Koritno (Radovljica) 239, 248
 Koritno (Slovenska Bistrica) 570
 Koroška Bela 194, 196, 202, 203, 204
 Koroška vas (Novo mesto) 146
 Kortine 396
 Koseze (Ilirska Bistrica) 388
 Kosovelje 439, 446
 Kostanj 210, 214
 Kostanjevica na Krasu 408, 413, 420
 Kostanjevica na Krki 128, 130, 131, 145, 162
 Kostolac (SR Srbija) 532
 Košana 429, 434, 439
 Koševnik 368
 Koštabona 401, 403
 Košuče 171
 Kot (Slovenska Bistrica) 570, 574
 Kot pri Prevaljah 289
 Kot pri Rakitnici 164
 Kot pri Semiču 102
 Kotlje 289, 292, 294
 Kotredež 610
 Kovk (Ajdovščina) 350
 Kovk (Hrastnik) 489
 Kovor 38, 270, 273, 278
 Kozana 420
 Kozarišče 312
 Kozarje 63
 Kozina 437, 439, 446
 Kozjak (Slovenj Gradec) 297
 Kozjane 439, 440, 446
 Kozje 127, 581, 584, 586, 587, 589, 590,
 591
 Kozji vrh nad Dravogradom 284
 Kožbana 409, 412, 418
 Kožljek 312, 317
 Kračica 408
 Krajna vas 446
 Kranj 209, 217, 218, 220, 221 222, 223,
 225, 228, 230, 231, 236, 238, 240, 242,
 243, 245, 255, 260, 272, 275, 276, 277,
 371, 372, 522, 615
 Kranjska gora 201, 204, 205
 Krapina (Hrvaška) 589
 Krašce 189
 Krasinec 79, 80, 82, 94, 132, 139
 Krašnja 14, 189
 Krčevina pri Ptuj 552
 Krčevina pri Vurbergu 552
 Kred 463
 Kremenca (Tolmin) 452
 Kremenjek 107, 172, 504
 Kresnica 518
 Kresnice 501, 502, 503, 505, 506
 Kresniške poljane 506
 Kresniški vrh 502
 Krestenica (Nova Gorica) 406
 Krištandol 489
 Krivo brdo 255
 Krivoglavice 133, 134, 136, 140
 Krize (Tržič) 271, 273, 275, 276, 277, 278
 Križevci 344
 Križevci pri Ljutomeru 515
 Križevska vas (Ljubijana-Moste-Polje) 37
 Križmani 114
 Križna gora (Škofja Loka) 255, 265
 Križni vrh 574
 Krka (Grosuplje) 105, 106, 109
 Krmačina 139
 Krmelj 566, 568
 Krn 455
 Krnica (Radovljica) 244, 248
 Krnice 488
 Kromberk 409, 420
 Kronovo (Dolenje, Gorenje) 148

Kropa (Radovljica) 219, 227, 239, 240,
245, 248, 255
Kropa (Mozirje) 537, 538
Krška vas 472
Krško 128, 130, 145, 441, 469, 495, 586
Krtina (Domžale) 189
Krtinovica 439
Krupa 91
Kruševac (Srbija) 441
Krvava peč 63, 69, 70, 73
Krvavčji vrh 102
Kržeti 164, 167
Kubed 396, 401
Kumrovec 589
Kupljenik 248
Kuretno 494
Kurja vas (Grosuplje) 105
Kuršinci 510
Kuščarji (Nova Gorica) 408, 459
Kuteževo 383
Kuželj 125
Kvasica 83, 91

L

Labinje 370, 371, 374
Labor 393
Lačaves 545
Ladra 463
Lahovče 231
Lajše 228, 265
Lakuže (Slovenj Gradec) 304
Lancovo 14, 43, 240, 242, 243, 249
Landol 434
Laniše (Škofja Loka) 267
Lapinje (Kočevje) 122
Laporje (Slovenska Bistrica) 571
Lašče (Novo mesto) 145, 157, 160
Lašče (Tolmin) 461
Laška vas 497
Laško 201, 491, 492, 493, 494, 495, 596,
615
Latkova vas 617, 618
Lavrica 64, 70
Lavtarski vrh 225
Laze (Gornje) 103
Laze (Logatec) 320, 323
Laze pri Borovnici 328
Laze pri Domžalah 184
Laze pri Dramljah 581
Laze v Tuhinju 212
Lazeč (Idrija) 371
Lažna 361, 406, 409, 410, 420
Laže 446
Lažiše 495
Ledine 371
Legen 297, 298, 304
Lehen na Pohorju 560, 564
Lenart pri Gornjem gradu 538
Lenart nad Lušo 265
Lenart v Slovenskih goricah 498, 499, 500
Lendava 333, 334, 335, 336, 337
Lendavske gorice 333
Lepa trata (Žalec) 616
Lepoglava (Hrvaška) 546
Lesce 242, 246, 249
Lesično 587, 590, 591, 614
Leskovec (Laško) 497
Leskovec (Slovenska Bistrica) 574
Leskovec pri Krškem 130
Leskovica 252, 255, 265, 267
Lesno brdo 324
Leše (Ravne na Koroškem) 294
Leše (Tržič) 278
Lešje (Ptuj) 557
Letenice 223, 224
Letuš 538, 615, 617
Levec 612, 617
Levpa 420
Libeliče 283, 284, 285
Liboje 615, 618
Lig 420
Lijak (Nova Gorica) 404
Limbarska gora 184
Limbuš 518, 531
Lindek 477
Lipa (Kočevje) 121
Lipa (Murska Sobota) 344
Lipa (Nova Gorica) 410, 420
Lipanca (Radovljica) 246, 248
Lipica (Škofja Loka) 225
Lipnica 238, 249
Lipnik 172, 175
Lipoglav (Mali, Veliki) 61
Lipoglav (Slovenske Konjice) 576
Litija 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 594
Livade 401
Livek 456, 463
Livold 120, 121, 125
Ljubečna 479
Ljubogojna 70
Ljubija 541
Ljubinj 463, 465
Ljubljana 13, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27,
28, 29, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
43, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 55, 57, 60, 61,

- 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72, 74, 82,
83, 85, 88, 94, 95, 96, 103, 106, 107,
108, 117, 119, 121, 124, 134, 136, 144,
146, 147, 152, 164, 166, 171, 173, 189,
198, 202, 222, 223, 236, 242, 243, 245,
259, 270, 271, 273, 274, 276, 299, 322,
323, 324, 326, 334, 336, 341, 349, 352,
371, 375, 380, 382, 395, 396, 407, 410,
412, 430, 441, 443, 487, 498, 503, 504,
505, 509, 515, 523, 545, 546, 568, 575,
583, 588, 601
Ljubno 249, 261, 274
Ljubno ob Savinji 129, 537, 539, 540, 572,
607
Ljutomer 338, 345, 482, 483, 484, 508,
509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 544,
545, 547
Lobnica 519, 531
Lobnik (Avstrija) 290
Loče pri Poljčanah 578
Ločica pri Vranskem 614, 618
Ločna 146, 158
Ločnica 42, 58, 265
Ločnik (Italija) 412
Log (Ajdovščina) 356
Log (Idrija) 365
Log pri Brezovici 324, 328
Log čezsoški 463
Log nad Škofjo Loko 255, 257, 265
Log pod Mangartom 457
Logatec 70, 311, 313, 314, 315, 317, 318,
319, 320, 327, 328, 390, 431
Logarovci 510, 511
Logaršče 463
Loka (Koper) 396, 397
Loka (Tržič) 274
Loka pri Črnomlju 83
Loka pri Framu 519
Loka pri Mengšu 41, 189
Loka pri Zidanem mostu 568, 586
Loka pri Žusmu 584
Lokavec (Ajdovščina) 351, 353, 357, 417
Lokavec (Laško) 494
Loke (Laško) 497
Loke (Nova Gorica) 410, 420
Loke pri Zagorju 610
Loke v Tuhinju 214
Lokev 441, 446
Lokovec 48, 410, 411, 418, 420
Lokovica (Velenje) 529, 599, 601, 603
Lokrovec 477, 479
Lokve (Črnomelj) 45, 81, 90, 92, 102
Lokve (Nova Gorica) 314, 361, 411, 420
Lokvica 421
Lom 278
Lopaca 584
Lopar 397, 398, 402
London 99, 396
Lošče (Krško) 128, 129, 130
Loška vas 152
Lovrenc na Dravskem polju 557
Lovrenc na Pohorju 518, 519, 520, 531, 560
Lozice 351, 357
Lož 48, 309, 311, 313, 315, 317, 405
Ložane 534
Ložice (Krško) 129
Ložice (Nova Gorica) 418
Ložno (Šmarje pri Jelšah) 590
Lubnik (Škofja Loka) 13, 407
Lucija 426, 427, 428
Luče (Grosuplje) 105
Luče (Mozirje) 537, 539, 542, 543
Ludranski vrh 288, 294
Lukanja 571, 574
Lukarji (Hrvaška) 390
Lukovec (Sežana) 439
Lukovek 175
Lukovica pri Domžalah 188, 189
Luša (Spodnja) 265, 267
Lužarji 72
Luže (Kranj) 231
- M
- Mače 231
Mački 65,
Mačkov vrh 106
Mačkovec pri Suhorju 135
Mačkovlje (Koper) 394, 397
Magozd 457
Makole 573, 574, 589
Makoše 164, 165
Mala Brda 430
Mala Bukovica 383, 384, 388
Mala gora 451
Mala Lašna 187
Mala Ligojna 328
Mala Mislinja 298, 299
Mala Polana 334
Mala Račna 109
Mala sela (Črnomelj) 79
Mala sela (Litija) 503, 506
Mala vas 545, 546
Male Češnjice 109
Male Grahovše 497
Male Loče 389

- Male Žablje 357
 Malečnik 531
 Malence 128
 Mali Dol 445
 Mali Hrib 214
 Mali Kamen 586
 Mali Korinj 109
 Mali Rovt 543
 Mali Rakitovec 210
 Mali Slatnik 157
 Malija 391, 392
 Malkovec 568
 Malo Lešče 139
 Malo Ubelsko 436
 Mamolj 506
 Manga 580, 581
 Manžan 398, 402
 Marenberg (danes Radlje ob Dravi) 561
 Marežige 395, 397, 400, 402
 Maribor 24, 47, 60, 117, 129, 201, 298,
 299, 300, 302, 304, 334, 405, 412, 482,
 483, 485, 490, 493, 496, 516, 517, 518,
 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526,
 527, 530, 531, 532, 534, 536, 545, 553,
 555, 557, 560, 562, 563, 574, 575, 576,
 577, 580, 581, 582, 586, 605, 613, 620
 Marija Reka 494, 618
 Marinča vas 109
 Markiči 415, 457
 Markovci 557
 Markovec 312
 Marof (Laško) 491, 614
 Martinj vrh 256, 261, 270
 Masore 369
 Matavun 446
 Matena 75
 Materija 395, 440, 441, 442, 446
 Matke 618
 Matulje (Hrvaška) 315
 Mauthausen 200, 203, 275, 277, 279, 283,
 609
 Mavčiče 224, 231
 Medana 421
 Medlog 313, 477, 480, 580
 Medno 57, 223
 Medvedica 106
 Medvode 42, 44, 47, 51, 56, 58, 147, 223,
 240, 259
 Mekotnjak 511
 Melinci 344
 Mengeš 41, 184, 189, 210, 245
 Meniška vas 152
 Mereče 381, 383, 384
 Metleče (Velenje) 605
 Metlika 79, 83, 84, 90, 93, 95, 96, 98, 99,
 100, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138,
 140, 141, 146, 152
 Metnaja 109
 Mežica 50, 290, 293, 294
 Migojnice 614, 617, 618
 Mihalovci 548
 Mihele 437
 Mihelja vas 92, 102
 Miklarji 80, 81, 88, 92, 102
 Miklavž na Dravskem polju 527, 530, 534
 Miklavž pri Ormožu 547, 548
 Milje 231
 Miren 404, 413, 421
 Mirke 329
 Mirna 174, 175
 Mirna peč 143, 149, 157
 Mislinja 296, 298, 299, 304
 Mišače 242, 246
 Mlačevo 105, 106
 Mladica 92
 Mlaka (Koper) 402
 Mlaka nad Lušo 265
 Mlake (Jesenice) 192
 Mlake (Metlika) 82, 132, 140
 Mlake (Nova Gorica) 414
 Mlake (Radlje ob Dravi) 564
 Mlinše 610
 Močila 418
 Modrej 450
 Mohorje 73
 Mojstrana 192, 200, 206, 225, 246
 Mokri potok (prej Spodnji Vencenbah) 123
 Mokro polje 159
 Mokronog 171, 172, 173, 174, 176
 Moravci 512
 Moravče 184, 185, 189, 203, 210, 214
 Morje 527, 534
 Morsko 408
 Moskva 60, 593
 Most na Soči 25, 454, 456, 463
 Moste (Jesenice) 195, 198, 206, 207
 Moste (Kamnik) 211
 Mostje (Ptuj) 552
 Moščanci 344
 Moškanjci 552
 Mošnje 242, 249
 Mota 512
 Motnik 211
 Motvarjevci 339
 M o vraž 394
 Mozelj 121

Mozirje 537, 538, 539, 542
 Možjanca 231
 Mraševo (Dolenje, Gorenje) 161
 Mrzla rupa 363, 364, 373, 374
 Mrzli log 379
 Mrzlo polje (Laško) 495
 Muha vas 121
 Muljava 105, 106, 110
 Murau (Avstrija) 243
 Muretinci 553, 557
 Murnice pri Šentjanžu 172, 567
 Murska Sobota 334, 336, 338, 339, 340,
 341, 342, 343, 344, 345, 346, 485
 Murski Črnci 342
 Murščak 486
 Muta 564

N

Na krog (Idrija) 360
 Nadbišec 499
 Nadlesk 309, 314
 Naklo (Kranj) 218, 222, 225, 231
 Naraplje 557
 Nart (Tolmin) 452
 Nasirec 437
 Navrški vrh 292
 Nazarje 304, 542, 607
 Nedelica 334, 337
 Negova 484, 486
 Nekovo 408
 Nemilje 231
 Nemška vas (Ribnica) 167
 Nemški rovt 249
 Nestoplja vas 93
 Neubrandenburg (Vzhodna Nemčija) 25
 Neverke 384
 Nevlje 215
 Nikova (Idrija) 375
 Niš 614
 Njivice 492
 Nomenj 237, 249
 Notranje Gorice 65, 73
 Nova Cerkev (danes Strmec pri Vojniku)
 477
 Nova gora (Novo mesto) 150, 151
 Nova Gorica 375, 404, 409, 412, 413, 415,
 421, 422, 423, 457
 Nova Oselica 266
 Nova Štifta 167, 538, 539, 543
 Nova vas (Kranj) 231
 Nova vas (Nova Gorica) 413
 Nova vas nad Draganjo 427

Nova vas pri Jelšanah 388
 Nova vas pri Konjicah 578
 Nova vas pri Ptuj 551, 553, 557
 Nova vas pri Žireh 265
 Novi Breg 121
 Novi kot 114, 115, 116
 Novi Tabor 102
 Novo mesto 79, 81, 84, 89, 91, 92, 93, 96,
 99, 124, 135, 137, 142, 143, 144, 145,
 146, 147, 148, 150, 152, 155, 157, 158,
 163, 164, 171, 172, 545
 Novokračine 384, 388
 Nožno 413
 Nožiče 215



Občice 148
 Oblakov vrh (Idrija) 461
 Obloke 456
 Obrež 529, 545
 Obrše 187
 Očeslavci 484
 Odranci 335, 337
 Ogalce (Idrija) 374
 Ogulin (Črnomelj) 99
 Ogulin (Hrvaška) 310
 Ojstrica 283
 Oklo (Domžale) 181
 Okoška gora 571
 Okrog pri Motniku 215
 Okroglice 492, 582
 Okroglo (Kranj) 224
 Olešče 495
 Olševek 231
 Onek 123, 124
 Opatija 197, 383
 Opatje selo 410, 422
 Opčine (Italija) 395, 399
 Oplotnica 570, 571, 575
 Oprtalj (Hrvaška) 393
 Orehek (Idrija) 370, 371, 378
 Orehek (Postojna) 430, 434
 Orehovica (Novo mesto) 128, 142, 157,
 159, 162
 Orehovica (Zagorje ob Savi) 608
 Orehovlje (Kranj) 231
 Orehovlje (Nova Gorica) 421, 422
 Orkljevec 149
 Orla vas 618
 Orle 64
 Orlek 446, 448
 Orlica 561

Ormož 511, 515, 544, 545, 546, 547, 548
 Osek (Lenart) 499
 Osek (Nova Gorica) 422
 Osilnica 121, 126
 Osluševci 544
 Osojnik 217, 266
 Osolnik (Ljubljana-Šiška) 56
 Osp 394, 397, 398, 402
 Osreddek (Brežice) 470
 Osreddek (Cerknica) 314
 Osreddek pri Dobrovi 61, 66
 Ostrova 446
 Ostrožno 477, 478
 Ostrožno brdo 384, 388, 437, 439, 440
 Oševljek 419
 Oštrc 130
 Otalež 224, 371, 378
 Otiški vrh 285
 Otlica 15, 351, 357
 Otoče 242, 243, 274
 Otočec 97, 153, 159
 Otok (Črnomelj) 82
 Otok (Novo mesto) 156
 Ovsišje 250
 Ozeljan 352, 416, 422
 Ozrenj (Nova Gorica) 414
 Ožbalt 564
 Ožbolt nad Zmincem 256, 266

P

Padež (Ilirska Bistrica) 385, 440
 Padež (Sežana) 439
 Padež (Vrhnika) 315, 324
 Padna 426, 427
 Paka (Kočevje) 123
 Paka (Slovenj Gradec) 297
 Paka pri Velenju 604
 Pako 324
 Palčje 434
 Paljevo (Nova Gorica) 165, 423, 451
 Pameče 299, 300, 304
 Pance (Grosuplje) 108
 Paneče 495
 Papeži 114, 121, 122
 Pariz 23, 364, 404
 Partizanski vrh 597
 Paška vas 604
 Paški Kozjak 305, 476, 477, 604
 Pavlova vas 470, 472
 Pece 110
 Pečarovci 345
 Pečine 463

Pečki (Koper) 402
 Pečki (Ljubljana-Vič-Rudnik) 73
 Penk (Velenje) 601
 Pernica 534
 Pernice 564
 Perovo (Grosuplje) 110
 Perovo (Spodnje, Zgornje) 209
 Pesje (Velenje) 599, 600, 601, 604
 Pesnica 527, 535
 Peščenk 310
 Petišovci 337
 Petrina 113
 Petrinci 168
 Petrova vas 102
 Petrovci 346
 Petrovče 618
 Pevno 266
 Pikovnik 315
 Pištanj 581, 591
 Pince Marof 334, 337
 Piran 395, 426, 427, 428
 Pirniče (Spodnje, Zgornje) 41, 44, 50, 55
 Pišece 470, 471, 472, 581
 Pirot (Srbija) 614
 Pirševo 215
 Pivka (Postojna) 384, 429, 430, 433, 434, 441
 Plač 535
 Plače 359
 Planica (Kranj) 207, 224, 225, 232, 237
 Planica (Maribor) 527, 535
 Planina (Ajdovščina) 357
 Planina (Črnomelj) 93, 94
 Planina (Mozirje) 539
 Planina (Postojna) 320, 327, 380, 430, 435
 Planina (Radlje ob Dravi) 561
 Planina na Pohorju 572, 577
 Planina pod Golico 201, 206
 Planina pri Cerknem 371, 378
 Planina pri Sevnici 581, 582, 584
 Planina v Podbočju 128
 Planinca (Ljubljana-Vič-Rudnik) 73
 Planinska vas (Šentjur pri Celju) 582
 Plave 413, 417, 423, 451
 Plavje 398, 399, 402
 Plavž (Jesenice) 195
 Ples (Domžale) 189
 Pleš (Kočevje) 121, 124
 Plešivec 300, 599, 604
 Plešivica (Novo mesto) 149
 Plešivica (Vrhnika) 324
 Plešivica pri Žalni 105, 106
 Pleterje (Novo mesto) 144

- Pievlje (Črna gora) 605
 Pliskovica 440, 447
 Plomin (Hrvaška) 391
 Plodršnica 528
 Plužna 460, 463
 Plužnje 378
 Pobegi 394, 397, 400, 402
 Pobrežje (Črnomelj) 80
 Poče 371
 Pod Boršt (Nova Gorica) 416
 Pod rovtom (Jesenice) 201
 Podbeže 385, 386, 388
 Podbočje 131
 Podboršt pri Komendi 215
 Podbrdo (Tolmin) 25, 454, 463
 Podbrezje 218, 232, 273
 Podcerkev 317
 Podčelo (Vrhnika) 325
 Podčetrtok 581, 587, 590
 Podgora (Ilirska Bistrica) 382, 387
 Podgora (Ljubljana-Šiška) 56
 Podgora (Novo mesto) 156
 Podgora (Postojna) 429, 433
 Podgora (Ravne na Koroškem) 289, 290
 Podgora pri Ložu 309
 Podgora pri Zlatem polju 187, 189
 Podgorci 548
 Podgorica 497
 Podgorica pri Črnučah 1 7, 1 9
 Podgorje (Ribnica) 144
 Podgorje (Sežana) 447
 Podgorje (Slovenj Gradec) 300, 305
 Podgorje pod Resevno 582, 584
 Podgrad (Ilirska Bistrica) 385, 389
 Podgrad (Novo mesto) 159
 Podgrad (Šentjur pri Celju) 584
 Podgrad pri Vremah 439
 Podgradje 51 2
 Podgraje 385
 Podgrič 351
 Podhojni hrib 73
 Podhosta 1 52, 1 59
 Podjelje 238, 250
 Podklanc 284, 285
 Podkočna 1 99
 Podkoren 206
 Podkraj (Ajdovščina) 357, 429
 Podkraj (Ljubljana-Vič-Rudnik) 63, 405
 Podkraj pri Mežici 290
 Podkraj pri Prevaljah 290
 Podkraj pri Velenju 600, 604
 Podkrnice (Hrastnik) 488
 Podlaka (Nova Gorica) 418
 Podlanišče 378
 Podlehnik 557
 Podlipa (Vrhnika) 325, 329
 Podlesje 122
 Podlipoglav 35, 36, 63, 120
 Podljubelj 221, 270, 272, 274, 275, 278
 Podlog pod Bohorjem 582
 Podlom 211
 Podlonk 256, 266, 365
 Podlož 314, 317
 Podmežakla (Jesenice) 203
 Podmolnik 64
 Podnanos 351, 352, 353, 357, 433
 Podnart 250
 Podorehi (Tolmin) 458
 Podpeca 294
 Podpeč (Ljubljana-Vič-Rudnik) 73, 328
 Podpeč pri Šentvidu 583
 Podpesek (Vrhnika) 325
 Podporezen 266
 Podraga 353, 357, 433, 439
 Podrečje 185
 Podrošt (Škofja Loka) 269
 Podsabotin 414, 423
 Podskrajnik 314
 Podsreda 469, 586, 587, 590
 Podstenice (Novo mesto) 113, 122, 149, 150
 Podstran (Domžale) 185
 Podstran (Zagorje ob Savi) 610
 Podstenje 384, 385
 Podstenjšek 384, 385
 Podšentjur 503
 Podtabor pri Grosupljem 110
 Podturn pri Dolenjskih Toplicah 100, 160
 Podvelka 561
 Podveža 540, 542
 Podvin 476
 Podvin pri Polzeli 618
 Podvolovljek 540, 542
 Podvrh (Kočevje) 114
 Podvrh (Škofja Loka) 255
 Podzemelj 84, 134, 140
 Pogorelec (požgano naselje) 94, 160
 Poklek pri Podsredi 586
 Pokojišče 318, 324. 325, 329
 Pokošje 575
 Polana (Laško) 491, 492, 495
 Polana (Murska Sobota) 334
 Polana (Sevnica) 582
 Polenšak 557
 Polhov Gradec 73, 441
 Polica (Grosuplje) 37, 106, 107, 110, 113

- Police (Gornja Radgona) 482
 Police (Idrija) 372
 Poljana (Ravne na Koroškem) 291
 Poljane (Idrija) 372
 Poljane (Jesenice) 197, 201
 Poljane (Koper) 403
 Poljane (Novo mesto) 124, 157
 Poljane nad Škofjo Loko 254, 255, 257, 263, 264, 265, 266
 Poljčane 573, 575
 Poljče (Radovljica) 192, 237
 Polje (Radovljica) 250
 Polje (Tolmin) 463
 Polje ob Sotli 588
 Poljščica pri Podnartu 250
 Poljubinj 463, 465
 Polog (Tolmin) 465
 Polom 118, 164
 Polšnik 506
 Polule 480
 Polzela 540, 618
 Pomjan 398, 400, 402
 Pongrac 615
 Ponikva 585
 Ponikva pri Žalcu 618
 Ponikve (Sežana) 439, 444
 Ponikve (Tolmin) 464
 Ponikve (Trebneje) 176
 Popoviči (Metlika) 133
 Porence (Žalec) 618
 Portorož 428
 Posavc 227, 250
 Postojna 319, 326, 327, 382, 429, 430, 431, 432, 433, 435, 439
 Potarje 278
 Potok (Ljubljana-Šiška) 56
 Potok (Ljubljana-Vič-Rudnik) 105
 Potok (Škofja Loka) 254, 257, 266
 Potok pri Dornberku 408
 Potok pri Gorenji Straži 161
 Potok v Črni 211
 Potoki (Jesenice) 195, 199, 202, 207
 Potoki (Tolmin) 463
 Potravno (Nova Gorica) 408
 Povir 444, 447
 Povlje 271
 Povodje 42
 Poženik 232
 Prade (Koper) 393, 400
 Praga 23
 Pragersko 551, 575
 Prahe (Laško) 496
 Prapetno 455, 465
 Prapetno brdo 464
 Prapreče (Novo mesto) 160
 Prapretno 495
 Praprotno 266
 Prapretno pri Hrastniku 490
 Praprotna polica 232
 Praše 224
 Prebačevo 232
 Prebold 613, 614, 615, 618
 Prečna 151, 160
 Preddvor 232, 260
 Predgrad 123, 126
 Predgrize 368
 Predjama 431
 Predloka (Koper) 397
 Predmeja 351, 353, 358
 Predoslje 222, 232
 Predstruge 107, 110
 Pregara 393, 402
 Pregarje 385, 386, 389
 Prekar (Spodnji, Zgornji) 189
 Prekopa (Krško) 128, 131
 Prekopa (Žalec) 619
 Prekopi (Groblje pri Prekopi) 157
 Prekriški (Hrvaška) 310
 Preloge (Slovenska Bistrica) 575
 Preloge (Žalec) 620
 Prelože 386
 Prelože pri Lokvi 446
 Prem 389, 439
 Prepolje 529
 Presečno 582
 Presedlje (Žalec) 616
 Preserje (Ljubljana-Vič-Rudnik) 60, 66, 70, 73, 315, 323
 Preserje (Nova Gorica) 414, 423
 Preserje pri Radomljah 185, 190
 Preska (Sevnica) 472
 Preska (Šmarje pri Jelšah) 586, 587
 Preska nad Kostrevnico 504
 Preska pri Medvodah 44, 54, 56
 Prestranek 435
 Prevalje (Ravne na Koroškem) 288, 290, 291, 292, 294, 295
 Prevoje 183, 189
 Prevole 160
 Prezid (Hrvaška) 310, 312, 316
 Prevorje (Šentjur pri Celju) 584
 Preža 123
 Prhaj (Kočevje) 116
 Pri Kobalarju (Nova Gorica) 413
 Pribiše 81, 95, 116
 Pridvor 396, 398, 400, 402

Prigorica 168	Rake 123
Prilesje (Nova Gorica) 423	Rakek 256, 310, 311, 314, 315, 317, 319 324, 327, 410, 431
Primož pri Ljubnem 540	Rakičan 342, 343
Pristava (Domžale) 184	Rakitna 70, 74
Pristava (Ljutomer) 512	Rakitnica 164,168
Pristava (Nova Gorica) 413, 414	Rakitovec (Sežana) 441
Pristava (Tržič) 201, 273, 275, 279	Rakovlje 619
Pristava pri Mestinju 591	Rakulik 435
Pristavica (Šmarje pri Jelšah) 588	Ralne (Tolmin) 465
Prod (Tolmin) 451	Rampoha 97
Prodani (Koper) 393	Ranče 528
Prtovč 266, 365	Raša 440, 444
Prožinska vas 480	Rastke (Mozirje) 542
Prvačina 423	Rašek (Postojna) 431
Prvenci 553	Rašica (Ljubljana-Šiška) 15, 42, 43 50 55, 59,184, 243
Pšata (Domžale) 19	Rašica (Ljubljana-Vič-Rudnik) 74
Pšatnik (Ljubljana-Šiška) 51	Rateče 207
Pševo 232	Ratečevo brdo 384,386
Ptuj 547, 548, 550, 551, 552, 553, 554 558, 583	Ravberkomanda (Postojna) 431
Puconci 343, 345	Raven 428
Puče 402	Ravensbrück 25, 245
Pugled pri Starem logu 122	Ravenska vas 608, 611
Pula 426	Ravnace 81,136
Purga 79	Ravne (Kočevje) 114,165
Purkarče 69, 73	Ravne (Nova Gorica) 405.
Puštal 266	Ravne (Velenje) 600, 604
	Ravne na Blokah 202
R	Ravne na Koroškem 287,288,291,292,295
Rab (otok) 139,140, 309	Ravne pri Cerknem 378
Rače 302, 528, 535	Ravne pri Mlinšah 610
Račiče 389	Ravne pri Šmartnem 213
Radatoviči (Hrvaška) 132,134, 137	Ravni dol (Grosuplje) 105
Radeče 492,493,495	Ravni dol (Ribnica) 165,168
Radehova 499	Ravnica (Nova Gorica) 423
Radegunda 542	Ravnik (Novo mesto) 150
Radelca 561	Ravnje 440
Radenci 483, 486,499	Razbor (Sevnica) 567
Radež 582	Razborca 301
Radlek 314	Razdrto (Postojna) 431,432,435
Radlje ob Dravi 560, 561, 562, 564	Razgor (Slovenska Bistrica) 573
Radmirje 538, 542	Razkrižje 515
Radohova vas 107,108	Razpoti (Vrhnika) 326
Radomerje 512,515	Razvaje (Črnomelj) 103
Radomlje 54,185,186,190	Rdeči breg 562
Radoviča (Metlika) 137,140,141 146	Rdeči kal (Trebnje) 171,176
Radovljica 236, 237, 238, 240, 242 243 244, 249, 250	Rečica (Laško) 493,495,496
Radovna 239,244,250	Rečica ob Savinji 540,542
Radvanje (Maribor) 524, 535	Regrča vas 146,148,160
Radvenci 484	Reka (Hrvaška) 315, 360, 380, 381 384,446
Rajhenav 123,124	Reka (Idrija) 372

Reka (Maribor) 535
 Remšnik 562, 564
 Renče (Nova Gorica) 414, 423
 Renicci (Italija) 396
 Repče (Trebње) 176
 Repnje 56
 Resa (požgana vas) 94
 Resnik 576, 573
 Reštanj 128
 Reteče 266
 Retnje 275
 Ribče 504
 Ribčev laz 244
 Ribjek (Kočevje) 115
 Ribnica (Postojna) 389
 Ribnica (Ribnica) 114, 163, 165, 168
 Ribnica na Pohorju 562, 564
 Ribnik (Črnomelj) 94, 103, 157
 Ribno 239, 250
 Rifengozd 494
 Rifnik 585
 Rigonce 472
 Rim (Italija) 25, 352, 358, 380, 383
 Rimske Toplice 496, 581
 Rižana 394, 398
 Rjavce 386, 439
 Rob (Ljubljana-Vič-Rudnik) 74
 Rob (Nova Gorica) 406
 Rob (Tolmin) 454
 Robič 458, 463
 Robidišče 451
 Robidni breg (Nova Gorica) 418
 Robidnica 267
 Ročinj 408, 423
 Rodež 406, 407
 Rodica 190
 Rodik 437, 441, 447
 Rogaška Slatina 588, 590
 Rogatec 586, 590
 Rogoza 535
 Rogoznica (Lenart) 499
 Rogoznica (Ptuj) 559
 Rojan pri Trstu 441
 Roje 175
 Ronk (Nova Gorica) 413
 Ropoča 345
 Rosalnice 133, 141
 Rotman 555
 Rovišče 611
 Rovt 224, 225, 252, 257, 258
 Rovt pod Menino 543
 Rovte (Logatec) 319, 320, 321
 Rovte (Radovljica) 239, 265

Rož (Avstrija) 197
 Rožanec 102
 Rožar 394
 Rožič vrh 94
 Rožna dolina 413
 Rožni dol 91, 95
 Rožno 127
 Ručetna vas 102
 Rudenik (Laško) 491
 Rudnica 586
 Rudnik (Kočevje) 126
 Rudnik pri Radomljah 185, 191, 211
 Rudno 253, 258, 267
 Rumanja vas 161
 Rupe (Celje) 480
 Rupe (Tolmin) 452
 Ruperče 534
 Ruperčvrh (Novo mesto) 154
 Ruše (Maribor) 302, 528, 535
 Rut 452, 456
 Ržišče (Krško) 131

S

Sabadini (Koper) 402
 Sabonje 389
 Sadinja vas (Črnomelj) 99
 Sadinja vas (Ljubljana-Moste-Polje) 35, 64
 Sajevče 432, 435
 Saluzzo (Italija) 455
 Samotorica 66
 Sarajevo (Bosna in Hercegovina) 49
 Sava 504, 506
 Savina 543
 Savlje 14, 18
 Seč 98
 Sečovelje 427, 428
 Sedlarjevo 582, 588
 Sedlo 450, 457
 Sedraž 496
 Sela (Avstrija) 272, 273
 Sela (Hrvaška) 582
 Sela (Ptuj) 555
 Sela na Bledu 239, 244
 Sela na Krasu 424
 Sela pri Dobu 205
 Sela pri Dragatušu 88
 Sela pri Gorenji Straži 143
 Sela pri Kamniku 215
 Sela pri Rudniku 64, 74
 Sela pri Semiču 95, 102
 Sela pri Šmarju 110

- Sela pri Šumberku 172, 509
 Sela pri Volčah 456
 Selca 55, 261, 262, 267
 Selce (Lenart) 499
 Selce (Tolmin) 464
 Sele (Slovenj Gradec) 301, 305
 Selo (Ajdovščina) 354, 358
 Selo nad Laškim 497
 Selo pri Radohovi vasi 111
 Selo pri Vodica 14, 16, 43, 55, 242
 Selo pri Žirovnici 207
 Semedela 395, 396
 Semič 84, 85, 87, 89, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 102, 116, 135, 136
 Senično 273, 279
 Seniški breg 414
 Senovo 127, 128, 129, 131, 586
 Senožeče 432, 437, 440, 441, 445, 447
 Senožeti (Ljubljana-Moste-Polje) 35, 39, 502
 Senožeti (Zagorje ob Savi) 611
 Serdica 346
 Setnica 67
 Severina na Kupi (Hrvaška) 103
 Sevnica 175, 566, 567, 568, 569, 581, 582, 586
 Sežana 350, 386, 409, 437, 439, 441, 444, 446, 447, 448
 Sidraž 225
 Silovec 470
 Sinji vrh 97, 100, 103
 Skale (Nova Gorica) 418
 Skaručna 43, 57
 Skoke 530
 Skomarje 578
 Skopo 448
 Skorno pri Šoštanju 600
 Skrilje 351, 358, 417
 Sladki vrh 535
 Slamna vas 141
 Slamniki 237
 Slamnjak 513
 Slap (Ajdovščina) 354, 358
 Slap ob Idrijci 464
 Slape (Ljubljana—Moste—Polje) 35, 36, 39
 Slape (Novo mesto) 157
 Slape nad Motnikom 215
 Slatina v Rožni dolini 480
 Slatna 236, 245
 Slatne 462
 Slavina (Postojna) 432, 435
 Slivna 506
 Slivnica pri Celju 585, 614
 Slivnica pri Planici (Brežice) 405
 Slavonska Požega (Hrvaška) 522
 Slom (Šentjur pri Celju) 583
 Slope 448
 Slovenj Gradec 284, 296, 297, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 577
 Slovenska Bistrica 522, 570, 572, 573, 575
 Slovenska vas (Kočevje) 117
 Slovenska vas (Trebne) 173
 Slovenske Konjice 477, 576, 579
 Smlednik 44, 54, 55, 57, 58, 214
 Smokuč 207
 Smokvica 401
 Smolenja vas 160
 Smolnik (Maribor) 529
 Smrečje 325
 Smrečnica (Postojna) 430
 Smrečnik (Črnomelj) 91
 Smrje 381
 Smuka 86, 89, 96, 97, 124
 Sneberje 39
 Snežatno 424
 Socerb 398, 402
 Soča 457, 464
 Sočerga 398, 403
 Sodi nei 548
 Sodražica 126, 166, 167, 169
 Sojek 579
 Solčava 540, 542, 543
 Sombor (Vojvodina) 128
 Sopotnica 267, 407
 Sora (Ljubljana-Šiška) 44, 57
 Sostro 39
 Soteska 160
 Sovinja peč 215
 Sovodenj 258, 267
 Soze 388
 Split (Hrvaška) 100
 Spodnja Besnica (Kranj) 234
 Spodnja Besnica (Ljubljana—Moste—Polje) 40
 Spodnja Hrušica 36, 40
 Spodnja Idrija 379
 Spodnja Kapla 562, 563
 Spodnja Kungota (spada k Zgornji Kungoti) 535
 Spodnja Polskava 575
 Spodnja Rečica 493, 496
 Spodnja Slivnica 111
 Spodnja Sorica 267
 Spodnja Ščavnica 484, 486
 Spodnja Voličina 500
 Spodnje Bitnje 232

- Spodnje Brezno 488
 Spodnje Bukovo (Tolmin) 454
 Spodnje Duplje 218, 233
 Spodnje Gameljne 44
 Spodnje Gorje 200, 245, 251
 Spodnje Jezersko 219
 Spodnje Laze 251
 Spodnje Loke 190
 Spodnje Palovče 215
 Spodnje Pirniče 42, 44, 45
 Spodnje Radvanje 524
 Spodnje Škofije 399, 403
 Spodnje Vetrno 279
 Spodnji Hotič 506
 Spodnji Kašelj 40
 Spodnji Log (Litija) 507
 Spodnji Žerjanci 499
 Spuhlja 555, 557
 Srebrniče 142
 Sreče pri Makolah 573
 Središče ob Dravi 544, 545, 546, 548
 Sredgora 103
 Srednja Bela 233
 Srednja Bistrica 335, 337
 Srednja Dobrava 224, 225, 245, 246, 251
 Srednja Kanomlja 372, 373
 Srednja vas (Črnomelj) 97, 120, 150
 Srednja vas (Radovljica) 246, 251
 Srednja vas—Poljane 259, 443
 Srednja vas pri Dragi 126
 Srednja vas pri Lavrici 74
 Srednja vas v Bohinju 239, 251
 Srednje (Nova Gorica) 408, 424
 Srednje Gameljne 57
 Srednji Dolič 296, 302
 Srednji Lipovec 160
 Srednji vrh (Jesenice) 207
 Sremska Mitroviča (Vojvodina) 302, 327, 380, 523, 524, 613
 Sromlje 472
 Srpenica 464
 Srpske Moravice 90
 Stahovica 212, 215
 Staje 327
 Stanežiče 55, 57
 Stanjevcji 346
 Stanovišče 457
 Stanovo 546
 Stara cerkev 126
 Stara cesta 513
 Stara Fužina 251
 Stara gora (Nova Gorica) 416
 Stara Loka 259
 Stara Oselica 267
 Stara Sušica 433, 435
 Stara vas (Škofja Loka) 267
 Stara vas—Bizeljsko 586
 Stara Vrhnika 325, 329
 Stare Slemene 579
 Stare žage 100, 150, 151
 Stari grad (Krško) 129
 Stari grad (Slovenska Bistrica) 573
 Stari Kot 114, 126
 Stari Log 115, 124
 Stari trg (Slovenj Gradec) 305
 Stari trg (Trebnje) 175
 Stari trg ob Kolpi 97, 98, 100, 103, 122
 Stari trg pri Ložu 310, 311, 313, 314, 315, 317
 Staro Brezje 124
 Staro selo 464
 Starod 385, 386
 Starše 529, 535, 561
 Stavča vas 151
 Stična 53, 96, 105, 106, 107, 110, 111
 Stirpnik 259
 Stiška vas 273
 Stogovci 555
 Stojanski vrh 473
 Stomaž 350, 354, 358
 Stoperce 555
 Stopiče 161
 Stopnik (Tolmin) 457, 463, 464
 Stopnik (Žalec) 619
 Stožice 18
 Strahinj 218, 225
 Strane 433, 436
 Stranice 477, 478, 532, 575, 576, 579
 Stranje (Krško) 128
 Stranska vas (Novo mesto) 154
 Stranska vas pri Semiču 98
 Stranska vas pri Žužemberku 154
 Straža (Idrija) 379
 Straža (Novo mesto) 152
 Straža na Gori 583
 Straže (Mislinja) 298
 Stražišče (Kranj) 220, 221, 223, 243, 255
 Stražišče (Ravne na Koroškem) 291, 295
 Stražni vrh 82, 98
 Strehovci 335, 337
 Strmca (Laško) 495
 Strmec na Predelu 457
 Strmec nad Dobrno 477, 480
 Strmec pri Rogatcu 590
 Strmec pri Vojniku 480
 Strnišče 552

Strojna 292, 295
 Strunjan 427, 428
 Stružnica 123
 Studence (Hrastnik) 489
 Studenec (Sevnica) 569
 Studenec pri Krtini 190
 Studeno (Postojna) 435
 Studeno (Škofja Loka) 264, 267
 Studor v Bohinju 251
 Suha 268
 Suha pri Predosljah 233
 Suhadol (Hrastnik) 490
 Suhadol (Dolenji, Gorenji) 156
 Suhi dol (Slovenj Gradec) 305
 Suhi vrh (Ravne na Koroškem) 291
 Suhi vrh pri Radljah 563
 Suhor 120, 137, 138, 141, 145
 Suhorje 433, 436, 439
 Suša (Škofja Loka) 255, 268
 Sušak 387, 388
 Sušje 169
 Sušje pod Črnim vrhom 202
 Sužid 458
 Šušteti (Koper) 402
 Sv. Ana (Cerknica) 314
 Sv. Ana (danes Podljubelj) 217
 Sv. Barbara 259, 260, 268
 Sv. Duh (Dravograd) 516, 530
 Sv. Duh (Škofja Loka) 268
 Sv. Florijan (Šmarje pri Jelšah) 590
 Sv. Jakob (Izola) 391, 392
 Sv. Jedert (danes Bukovska vas) 299, 561
 Sv. Jošt (danes Rovte pri Nazorjih) 81
 Sv. Jungt 480
 Sv. Katarina (SR Hrvaška) 582
 Sv. Križ (SR Hrvaška) 310
 Sv. Križ pri Kostanjevici (danes Podbočje) 162
 Sv. Primož na Pohorju 563, 565
 Sv. Simon (Koper) 402
 Sv. Urh (Dobrunje) 36, 38, 68, 151
 Sv. Vid (Radlje ob Dravi) 565
 Sv. Vid (danes Žilce) 314
 Sveče (Avstrija) 197
 Svetina 480
 Svetinja 171
 Svetinje (Ormož) 548
 S vetje 57
 Sveto 448
 Svibno 496
 Svino 464
 Szombathely (Madžarska) 340

Š

Šahovec 173
 Šalara 403
 Šalek 604
 Šalka vas 126
 Šalovci (Murska Sobota) 346
 Šared 391, 392
 Šebrelje 373, 379
 Šembije 389
 Šempas 422, 424
 Šempeter pri Gorici 413, 415, 424
 Šempeter v Savinjski dolini 302, 619
 Šenčur 218, 223, 226, 231, 232, 233
 Šentanel 295
 Šentgotard 611
 Šentilj pod Turjakom 298, 305, 603
 Šentilj v Slovenskih goricah 535
 Šentjanž 567
 Šentjanž nad Dravčami 565
 Šentjanž pri Dravogradu 285, 286
 Šentjernej 128, 142, 145, 146, 147, 157, 160, 162
 Šentlambert 608
 Šentlovrenc 176
 Šentjošt 151, 152
 Šentjošt nad Horjulom 74, 319
 Šentjur pri Celju 478, 580, 581, 583, 584, 585
 Šentjurje 110
 Šentlovrenc 108
 Šentpavel 107
 Šentrupert (Trebnje) 173, 176
 Šentrupert (Žalec) 615
 Šenturska gora 233
 Šentvid pri Lukovici 190
 Šentvid pri Planini 585
 Šentvid pri Stični 109, 111, 154, 171
 Šentvid pri Zavodnju 600, 601 604,
 Šentviška gora 458, 465
 Šešče pri Preboldu 618
 Ševnica 176
 Široko (Nova Gorica) 414
 Škale 604
 Škalske Cirkovce 605
 Škocjan (Koper) 403
 Škocjan (Novo mesto) 161, 162
 Škocjan pri Krtini 214
 Škofije (Spodnje, Zgornje) 396
 Škofja Loka 66, 217, 252, 254, 255, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 269, 407
 Škofja vas 480, 613

Škofljica 63, 74
 Škrbina 441, 448
 Škrilj 93
 Skrilje (Cerknica) 316
 Škrilje (Ljubljana—Vič—Rudnik) 63
 Šmagorje (Ilirska Bistrica) 437
 Šmarca 215
 Šmarje (Ajdovščina) 355, 358
 Šmarje (Koper) 395, 399, 403
 Šmarje (Novo mesto) 161
 Šmarje pri Jelšah 586, 587, 590
 Šmarje pri Sežani 448
 Šmarje-Sap 110, 111
 Šmarješke Toplice 161
 Šmarjeta (Laško) 493, 496, 614
 Šmarjeta (Novo mesto) 89, 92, 93, 97,
 _ 147, 150, 161, 162
 Šmarjetna gora 229
 Šmartno (Žalec) 619
 Šmartno na Pohorju 575
 Šmartno ob Dreti 537, 538, 541, 543
 Šmartno ob Paki 538, 603, 605
 Šmartno pod Šmarno goro 42, 51, 55, 58
 Šmartno pri Litiji 503, 504, 506
 Šmartno pri Slovenj Gradcu 297, 298, 302,
 305
 Šmartno v Rožni dolini (Celje) 481
 Šmartno v Tuhinju 215
 Šmaver (Trebnje) 171
 Šmihel 416
 Šmihel nad Mozirjem 542, 543
 Šmihel pod Nanosom 433, 436
 Šmihel pri Novem mestu 161
 Šmiklavž (Mozirje) 541, 596
 Šmiklavž (Slovenj Gradec) 302, 599
 Šmohor 493, 496
 Šober 516
 Šoštanj 288, 301, 372, 405, 596, 599, 600,
 601, 602, 603, 604, 605, 614
 Špeharji 103
 Špitalič 215
 Špitalič pri Slovenskih Konjicah 579
 Šprinc 513, 515
 Št. Lovrenc (danes Gornja vas pri Pre-
 boldu) 618
 Št. Peter (danes Pivka) 430
 Št. Rupert (Avstrija) 528
 Štalcerji 121
 Štanjel 440, 442, 448
 Štefanja gora 233
 Štjak 442, 449
 Štore 480, 481
 Štorje 449

Šterkljevec 103
 Šujica 15, 67, 74, 351

T

Tabor (Ribnica) 169
 Tabor (Sežana) 443, 449
 Tabor (Žalec) 619
 Tacen 50, 51, 55, 58, 68, 580
 Tajna (Velenje) 600
 Tanča gora 103
 Tatre 433, 439, 442, 449
 Teharje 481
 Temljine 458
 Temenica 105, 107, 108, 111
 Temnica 424
 Tenetiše 233
 Težka voda (Dolnja, Gornja) 146, 164
 Tihaboj 176
 Tirna 611
 Tinjan 394, 399
 Tinje Male, Velike 575
 Tirosek 543
 Tišje (Spodnje, Zgornje) 504
 Tisovec 149
 Tišina 342, 343, 346
 Tlake (Šmarje pri Jelšah) 590
 Todraž 256
 Tolmin 409, 415, 450, 451, 455, 458, 463,
 465
 Tolminske Ravne 459, 465
 Tolminski lom 459
 Tolsti vrh (Slovenske Konjice) 577
 Tolsti vrh (Žalec) 607, 612
 Tomačevica 443
 Tomačevo 16
 Tomaj 449
 Tomaška vas 303
 Tomaž nad Praprotnem 269
 Tomaž pri Ormožu 545, 546, 548
 Tominje 385, 387, 389
 Tomišelj 48, 73, 74, 405
 Topla 293
 Topli vrh pri Črmošnjicah (požgana vas) 83
 Toplice (Zagorje ob Savi) 609, 611
 Topol pri Medvodah 42, 54, 57
 Topole 381, 389
 Topole (Domžale) 190
 Topolje 55, 261
 Topolovo (Beneška Slovenija) 386, 441
 Topolovo (Šmarje pri Jelšah) 587, 596
 Topolšica 602, 606
 Toscana (Italija) 396

Toško čelo 54, 223
 Trate (Laško) 497
 Trava 115
 Travnik 114, 166, 169
 Trbinc 175
 Trboje 54, 233
 Trbonje 286
 Trbovlje 49, 193, 487, 488, 489, 592, 593,
 594, 595, 596, 597, 598, 607, 611
 Trebče 589
 Trebelno 172, 173, 176
 Trebeše 399, 403
 Trebija 269
 Trebižani 449
 Trebnje 170, 171, 173, 174, 175, 177, 509
 Trenta 459, 465
 Tribuče 80, 98
 Trnava 619
 Trnje (Lendava) 335, 337
 Trnavče (Mozirje) 542
 Trnovče 187
 Trnovec (Metlika) 134
 Trnovlje pri Celju 477
 Trnovo (Ilirska Bistrica) 381
 Trnovo (Nova Gorica) 406, 415, 424
 Trnovo ob Soči 460
 Trnovska vas 559
 Trojane 190, 210, 607, 608
 Trojica (Domžale) 186, 190
 Trojica (Sv. Trojica, Laško) 496
 Trst 25, 117, 138, 143, 165, 175, 193,
 349, 354, 361, 362, 370, 371, 374, 375,
 376, 380, 382, 384, 386, 390, 394, 395,
 396, 399, 404, 406, 409, 412, 426, 429,
 430, 431, 432, 439, 440, 441, 442, 443,
 445, 446, 447, 449, 456
 Trstenik (Kranj) 233, 271
 Tršanovše (Idrija) 363
 Trušnje (Nova Gorica) 418
 Truške 399
 Trzin 190
 Tržič 201, 221, 222, 223, 245, 246, 270,
 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 279,
 362, 568
 Tržič (Monfalcone) 48, 95, 99, 138, 144,
 404, 408, 430
 Tržišče (Sevnica) 566, 568
 Tuji grm (Ljubljana—Moste—Polje) 502
 Turiška vas 303
 Turjak 16, 21, 24, 40, 67, 74, 96, 106, 119,
 405
 Turje 490
 Turnišče 334, 336, 337

U

Učak190
 Učakovci 93
 Ukanc 251, 258
 Ukanje 355, 415
 Unec 315, 317, 431
 Uniše 583
 Uršna sela 116, 161
 Ustje (Ajdovščina) 355, 358
 Ustje (Ljubljana—Vič—Rudnik) 74
 Utik 58

V

Vače 504, 505, 506, 507
 Vajgen 529
 Valterski vrh 269
 Vaneča 343, 346
 Variša vas (Slovenska Bistrica) 575
 Vas (Kočevje) 125
 Vaše 54
 Vavpča vas 95, 99
 Vavta vas 143, 152, 161
 Velenje 300, 303, 305, 533, 540, 599,
 600, 601, 602, 603, 604, 606
 Velesovo 233
 Veličane 546, 549
 Velika Brda 432
 Velika Bučna vas 152, 162
 Velika Bukovica 388
 Velika llova gora 105, 111
 Velika Kostrevnica 507
 Velika Lašna 216
 Velika Ligojna 326, 415
 Velika Loka (Trebnje) 175, 177
 Velika Nedelja 544, 548, 549
 Velika Pirešica 619
 Velika Polana 336, 337
 Velika Raven 477, 481
 Velika sela 79
 Velika Stanga 33, 507
 Velike Brusnice 162
 Velike Češnjice 109
 Velike Gorelce 497
 Velike Lašče 65, 68, 73, 74, 118
 Velike Lese 109
 Velike Lipljene 111
 Velike Poljane (Novo mesto) 169
 Velike Vodenice 131
 Velike Vrhe, 105
 Velike Žablje 358
 Veliki Ban 152

- Veliki Boč 516
Veliki Cerovec 153
Veliki dol 440, 449
Veliki Gaber 174, 177
Veliki Hrib 212
Veliki Lipovec 146, 153
Veliki Nerajec 91
Veliki Obrež 473
Veliki Osolnik 75
Veliki Otok 431
Veliki Podljuben 154, 155, 162
Veliki Podlog 129, 131
Veliki Rakitovec 210
Veliki vrh (Velenje) 606
Veliko Mlačevo 108
Veliko Polje 443
Veliko Ubelsko 436
Velikovec (Avstrija) 285
Verd 124, 326, 327, 329, 441
Verje 54, 55, 147
Veržej 515
Vešter 261
Vetnik 587
Vevče 39
Vič 284, 285
Vičanci 546
Vičava 552
Vidanovci 513
Videm (Gornja Radgona) 482, 485, 486
Videm (Grosuplje) 111
Videm (Italija) 450
Videm (Kočevje) 126
Vidošiči 139
Vincarje 265
Vinica (Črnomelj) 91, 94, 97, 98, 99, 100, 103, 113, 133
Vinica (Izola) 391, 392
Vinje 36, 40
Vinje pri Moravčah 182
Vinji vrh (Novo mesto) 162
Vino 110, 111
Vinomer (Metlika) 133
Vinska gora 619
Vinski vrh pri Slivnici 591
Vintarovci 556
Vipava 356, 357, 358, 442
Vipavski Križ 358
Vipolže 424
Vir 186, 191
Virmaše 269
Virštanj 589, 590
Visoko (Kranj) 226, 233
Visole 575
Viševca 234
Viševsek 317
Višnja gora 112
Višnjevik 415, 416, 424
Vitanje 476, 477, 577, 579
Vitomarci 559
Vitovlje 406, 416, 425
Vnanje Gorice 54, 68, 75
Vodice (Ajdovščina) 365
Vodice (Ljubljana—Šiška) 41, 43, 58
Vodice (Nova Gorica) 416
Vodice nad Kamnikom 211
Vodice pri Šibeniku 384
Vodiško 494, 496
Vodole 536
Vodriž 303
Vogalce (Idrija) 35
Voglje (Kranj) 226, 234
Voglje (Sežana) 449
Vogričevci 509, 513
Vogrinki (Nova Gorica) 459
Vogrsko 351, 413, 416, 417, 422, 425
Vojna vas 103
Vojnik 477, 481
Vojsko (Idrija) 366, 373, 375, 376, 379, 416, 443
Vojščica 374, 375, 425
Voklo 234
Volaka 255
Volarje 465
Volčanski Rutí 459
Volče (Postojna) 433
Volče (Tolmin) 456, 459, 465
Volčja draga 404, 418
Volčji grad 438, 445
Vranke 191
Vranoviči 100, 104, 139
Vransko 616, 619
Vrata (Nova Gorica) 406, 418
Vrba (Jesenice) 207
Vrbica 387, 389
Vrbje (Žalec) 619
Vrbljene 48, 63, 74
Vrbno 585
Vrbovo 385, 387, 389
Vremski Britof 449
Vrh (Nova Gorica) 414, 455
Vrh nad Laškim 497
Vrh nad Mokronogom 177
Vrh nad Rovtami 319
Vrhe (Slovenj Gradec) 303
Vrhe (Trbovlje) 596, 598
Vrhloga 574

Vrhovci (Črnomelj) 79
 Vrhnika 313, 318, 322, 323, 326, 327, 328,
 329, 415
 Vrhovlje (Domžale) 191, 211
 Vrhovlje (Sežana) 449
 Vrhovlje pri Kojskem 413, 417, 425
 Vrhovo 497
 Vrhpolje (Ajdovščina) 355, 359
 Vrhpolje (Sežana) 13, 443
 Vrhpolje pri Kamniku 153
 Vrhpolje pri Moravčah 191
 Vrsno 460
 Vrše (Nova Gorica) 406
 Vrtače 413
 Vrtojba 425
 Vrtovin 349, 351, 354, 359, 417
 Vrzedec 64, 75
 Vučja vas 514
 Vuhred 565
 Vukovar 485
 Vurmat 563
 Vuzenica (Radlje ob Dravi) 561, 565

Z

Za vasjo 227
 Zabiče 387
 Zabrekve 261
 Zabreznica 199, 207
 Zabukovica 614, 619
 Zabukovje nad Sevnico 568, 569, 581
 Zadar 80, 113
 Zadiaz—Čadrg 451, 465
 Zadlaz—Žabče 459, 465
 Zadlog 375, 379
 Zdobrova 481
 Zdobrova (Spodnja, Zgornja) 40
 Zadvor 36, 37, 40, 46
 Zafara 154
 Zagorje (Postojna) 382, 436
 Zagorje (Šmarje pri Jelšah) 589
 Zagorje ob Savi 29, 488, 493, 581, 592,
 594, 596, 607, 608, 609, 610, 611
 Zagozdac 100
 Zagračnica (Laško) 494
 Zagrad (Novo mesto) 145, 148, 153
 Zagradec 108, 109, 112, 149
 Zagrajec 443
 Zagreb 23, 24, 85, 193, 298, 354, 412,
 471, 516, 526, 546, 580, 583, 587
 Zagreben (Žalec) 619
 Zajčji vrh pri Stopičah 146
 Zajelše 19

Zajelšje 385, 387, 389
 Zajsele (Krško) 128, 491, 582
 Zakojca 375, 379
 Zakriž 376, 379
 Zala (Idrija) 365
 Zali log 252, 262, 266, 269, 365
 Zalog (Ljubljana—Moste—Polje) 35, 40
 Zalog (Postojna) 432, 436
 Zalog pri Cerkljah 234
 Zalog pri Škofljici 75
 Založe 620
 Zameško 157, 162
 Zamost (SR Hrvaška) 121
 Zaplana (Logatec) 320, 321,
 Zaplana (Vrhnik) 329
 Zaplanina 614
 Zapoge 58
 Zapotok (Beneška Slovenija) 450, 459
 Zapotok (Ljubljana—Vič—Rudnik) 62, 63,
 68, 69, 75, 115, 116
 Zapotok (Nova Gorica) 417
 Zapreval 258, 267
 Zarščina (Nova Gorica) 417
 Zapudje 100, 104
 Zapuže (Radovljica) 246, 261
 Zasavci 547
 Zasavska gora (Zagorje ob Savi) 610
 Zasip 251
 Zatoľmin 460, 465
 Zavodnje 606
 Zavrč 559
 Završ pod Šmarno goro 58
 Završ pri Borovnici 325
 Završ pri Galiciji (Žalec) 616, 620
 Završe 300, 304, 305
 Zbelovo 576, 579
 Zbigovci 485
 Zdole (Krško) 131
 Zdole (Šmarje pri Jelšah) 587
 Zeče pri Bučah 591
 Zgornja Bela 234
 Zgornja Besnica 202, 234
 Zgornja Bistrica 573
 Zgornja Branica (Nova Gorica) 352
 Zgornja Hrušica 39
 Zgornja Kapla 565
 Zgornja Kokra 220
 Zgornja Kostrivnica 591
 Zgornja Kungota 536
 Zgornja Pohanca 471
 Zgornja Polskava 574, 575
 Zgornja Rečica (Laško) 496, 592
 Zgornja Velka 529, 536

Zgornja Voličina 499
 Zgornje Duplje 234
 Zgornje Gameljne 43, 55, 59
 Zgornje Gorje 239, 246, 251
 Zgornje Jarše 186
 Zgornje Jezersko 234
 Zgornje Pirniče 55, 59
 Zgornje Stranje 216
 Zgornje Škofije 399, 403
 Zgornje Vetno 201, 273, 277, 280
 Zgornje Zreče 576, 577, 578, 579
 Zgornji Duplek 530, 536
 Zgornji Ig (Ig) 75
 Zgornji Kašelj 40
 Zgornji Tuhinj 212, 216
 Zgornji Voluš (Laško) 491
 Zemun (Srbija) 207
 Zibika 591
 Zidani most (Laško) 40, 497, 503, 581, 596
 Zilje 104
 Zlato polje 185, 186, 187
 Zminec 266
 Znojile pri Krki 105, 112
 Zorenci 101

Ž

Žabja vas (Novo mesto) 162
 Žabja vas (Škofja Loka) 255, 269
 Žabnica 235
 Žabže (Idrija) 360
 Žaga (Dolenja, Gorenja) 115
 Žaga (Kamnik) 213
 Žaga (Šentjur pri Celju) 582

Žaga (Tolmin) 225, 460, 465
 Žalec 480, 578, 612, 620
 Žalna 112
 Žaloviče 162
 Ždinja vas 162
 Železna Kapla (Avstrija) 289
 Železne dveri 513, 514
 Železniki (Metlika) 139
 Železniki (Škofja Loka) 255, 262, 266, 267, 269
 Železno (Trebnje) 177
 Želimlje 62, 75
 Želin (Idrija) 379
 Žerjav 290, 295
 Žerovinci 547
 Žerovnica 317
 Žetina (Dolenja, Gorenja) 255
 Žiben 122
 Žibrše 320, 321
 Žiče (Slovenske Konjice) 579
 Žigon 497
 Žilce 316
 Žimarice 166
 Žiri 259, 262, 263, 265, 267, 269
 Žirovnica (Jesenice) 193, 195, 199, 207, 277
 Žirovski vrh nad Zalo 263, 443
 Žižki 337, 347
 Žleb (Nova Gorica) 463
 Žukovo 169
 Žumberak (Hrvaška) 91, 132, 136, 137, 145, 146, 153, 154
 Žurge 114, 121
 Žužemberk 106, 145, 146, 153, 154, 162
 Žvirče 149

Sodelavci

Tatjana Ravnikar	zemljevid
Nataša Jenko	tajnica, seznam krajev
Marija Pečan	seznam literature, seznam kratic, seznam krajev

**Z nekaterimi podatki
so sodelovali**

Jože Dular	Vlado Peraič
Ferdo Fischer	Milica Primožič
Nada Holynski	Sonja Reisp
France Kavčič	Anka Vidovič-Miklavčič
Franc Konobelj	ivan Vovk
Anton Lovšin	Vid Vremec
Angelca Mihelčič	dr. Marjan Žagar
Ado Naglav	Milan Žakelj
Alenka Nedog	

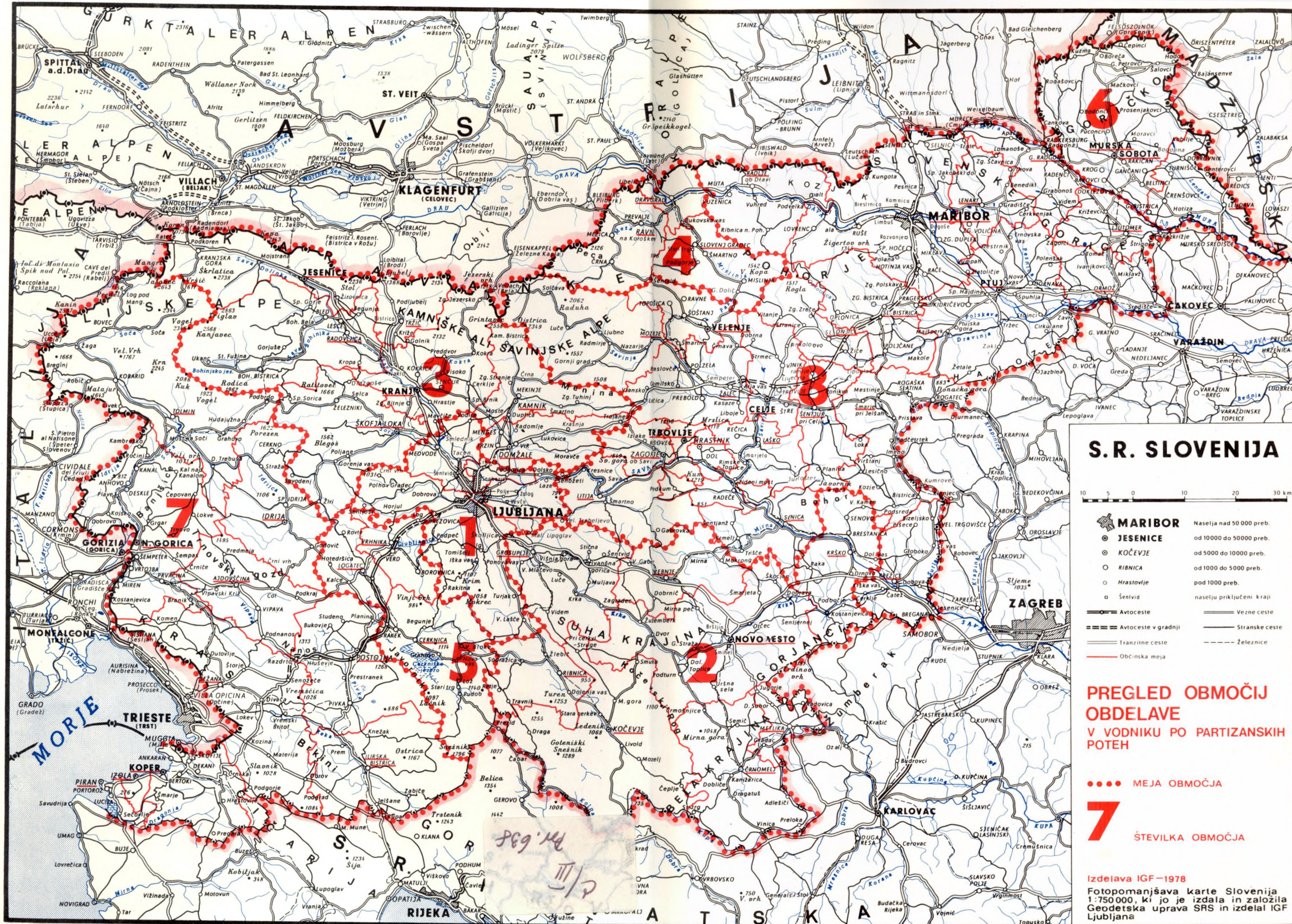
Vsebina

Uvodne besede	7
Vodniku na pot	8
LJUBLJANA	11
Ljubljana-Bežigrad.....	13
Ljubljana-Center	20
Ljubljana-Moste-Polje.....	33
Ljubljana-Šiška	41
Ljubljana-Vič-Rudnik.....	60
DOLENJSKA Z BELO KRAJINO	77
Črnomelj	79
Grosuplje.....	105
Kočevje	113
Krško.....	127
Metlika	132
Novo mesto.....	142
Ribnica	163
Trebnje	170
GORENJSKA	179
Domžale	181
Jesenice	192
Kamnik	208
Kranj	217
Radovljica	236
Škofja Loka	252
Tržič.....	270
KOROŠKA	281
Dravograd	283
Ravne na Koroškem.....	287
Slovenj Gradec	296
NOTRANJSKA	307
Cerknica	309
Logatec	318
Vrhnika	322
PREKMURJE	331
Lendava.....	333
Murska Sobota	338
PRIMORSKA	347
Ajdovščina.....	349
Idrija	360

Ilirska Bistrica	380
Izola.....	390
Koper.....	393
Nova Gorica	404
Piran	426
Postojna	429
Sežana.....	437
Tolmin	450
ŠTAJERSKA	467
Brežice.....	469
Celje	474
Gornja Radgona	482
Hrastnik.....	487
Laško.....	491
Lenart	498
Litija	501
Ljutomer	508
Maribor	516
Mozirje	537
Ormož	544
Ptuj	550
Radlje ob Dravi	560
Sevnica	566
Slovenska Bistrica	570
Slovenske Konjice	576
Šentjur.....	580
Šmarje pri Jelšah.....	586
Trbovlje	592
Velenje.....	599
Zagorje ob Savi	607
Žalec	612
Seznam literature.....	621
Seznam kratic	627
Seznam krajev	630

VODNIK PO PARTIZANSKIH POTEH

Uredil	uredniški odbor
Glavni urednik	Albert Jakopič-Kajtimir
Zunanja oprema	Cveta Štepančič
Založila	Založba Borec
Zanjo	Vladimir Kavčič
Tisk	ČGP Delo, 1978



S.R. SLOVENIJA

10 5 0 10 20 30 km

MARIBOR

Naselja nad 50 000 preb.

JESENICE

od 10 000 do 50 000 preb.

KOČEVJE

od 5 000 do 10 000 preb.

RIBNICA

od 1 000 do 5 000 preb.

HRASTOVJE

pod 1 000 preb.

Senlid

naselju priključeni kraji

Autoceste

Vezne ceste

Autoceste v gradnji

Stranske ceste

Tranzitne ceste

Železnice

Občinska meja

PREGLED OBMOČIJ OBDELAVE V VODNIKU PO PARTIZANSKIH POTEH

..... MEJA OBMOČJA

7

ŠTEVILKA OBMOČJA

Izdelava IGF-1978

Fotopomanjšava karte Slovenija
1:750 000, ki jo je izdala in založila
Geodetska uprava SRS in izdelal IGF
Ljubljana